

Dr. Albin Šmajd,
DNEVNIK IN DOSJE
1941–1946

Albin Šmajd

Arhiv Republike Slovenije
Ljubljana 2022

Zmagati ali umreti!

Albin Šmajd,
Dnevnik, 18. septembra 1944

Dr. Albin Šmajd, DNEVNIK IN DOSJE 1941–1946

Objavo so pripravili: *Tadej Cankar, dr. Mateja Jeraj, dr. Matevž Košir,*
mag. Tadeja Tomiňsek Čehulić, Polona Trobec Mlakar, Mojca Tušar, Tanja Žohar

Uredniški odbor: *Tadej Cankar, dr. Gregor Jenuš, dr. Mateja Jeraj, dr. Matevž Košir,*
mag. Tadeja Tomiňsek Čehulić, Polona Trobec Mlakar, Mojca Tušar, Tanja Žohar

Glavna urednika: *dr. Mateja Jeraj, dr. Matevž Košir*

Tehnična urednica: *Tanja Žohar*

Jezikovni pregled spremnih študij: *dr. Aleksandra Gačić Belej*

Recenzenta: *dr. Zdenko Čepič, dr. Renato Podbersič ml.*

Založil in izdal Arhiv Republike Slovenije

Zanj odgovarja *dr. Bojan Cvelfar*, direktor

Oblikovanje: *GALdesign*

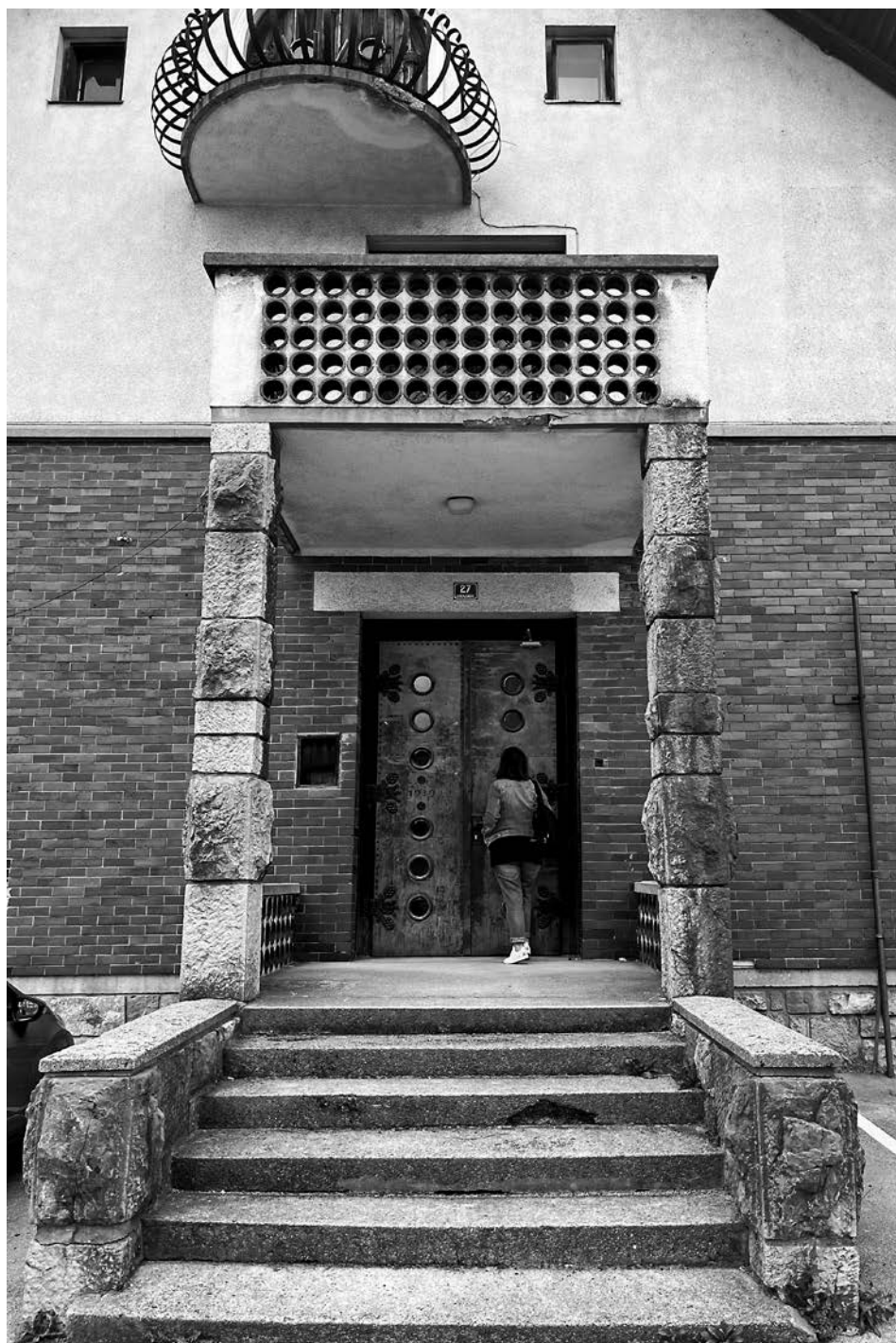
Elektronska izdaja: [https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Zalozba/e-publikacije/
Albin-Smajd/Knjiga-Albin-Smajd.pdf](https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Zalozba/e-publikacije/Albin-Smajd/Knjiga-Albin-Smajd.pdf)

Ljubljana 2022

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 131652867

ISBN 978-961-6638-43-2 (PDF)

Pred vhodom v nekdanjo Šmajdovo vilo v Radovljici

Kazalo

Knjigi na pot	6
Zahvale	8
Predgovor	10
Dr. Albin Šmajd in arhivsko gradivo v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije	14
Dr. Albin Šmajd v arhivu Studia slovenica	18
Osebni dosje dr. Albina Šmajda v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije	19
O transkripciji in metodi dela	22
PRAVNIK IN POLITIK dr. Albin Šmajd (1904–1946?)	24
Pred vojno in okupacijo	25
Dr. Albin Šmajd v času vojne in okupacije	43
Po koncu druge svetovne vojne	95
Marija Šmajd – ŽIVLJENJSKA SOPOTNICA dr. Albina Šmajda	118

DNEVNIK dr. Albina Šmajda (1941–1946)	138
Zvezek, 9. oktober 1941–18. april 1942 (pag. 1627–1727)	139
Ovojnica I., leto 1942 (pag. 1146–1774)	255
Ovojnica II., leto 1943 (pag. 1230–1867)	292
Ovojnica III., leto 1944–1945 (pag. 1341–1953)	406
Ovojnica IV., leto 1945 (pag. 1956–1970, 1109–1135)	499
Ovojnica V., Osebni dokumenti in osebna korespondenca (pag. 2120, 2139, 2141, 2142, 2113, 2118)	517
Zvezek, 1. december 1945–2. februar 1946 (iz arhiva Studia slovenica)	528
OSEBNI DOSJE Šmajd dr. Albin	544
BIOGRAFIJE	652
Kratice in okrajšave bibliografskih enot v poglavju	970
Viri in literatura	972
Kratice in okrajšave	995
Kazalo oseb	999
Seznam reproduciranega gradiva	1030

Knjigi na pot

Arhiv Republike Slovenije že od nekdaj sledi tudi izdajanjem arhivskih virov od najstarejših do najnovejših obdobj. Prav tako je sodeloval pri izdajanju arhivskih dokumentov, ki se nanašajo na drugo svetovno vojno. Tu gre predvsem za serijo Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja oziroma Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji v 12 knjigah, ki je izhajala od leta 1962 do leta 2016. Do vključno sedme knjige (ki je izšla leta 1989) je edicija nosila naslov Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji. Publikacijo je založil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (od leta 1989 preimenovan v Inštitut za novejšo zgodovino). Leta 1992 je Arhiv Republike Slovenije od inštituta prevzel arhiv, skupaj s sodelavci. Od osmega zvezka dalje je bil založnik Arhiv Republike Slovenije. Leta 2002 je Tone Ferenc ob izdaji osmega zvezka Dokumentov ugotavljal: »Mirno lahko rečemo, da je Slovenija tista, ki je iz vojnega časa 1941–1945 objavila največ dokumentov. Ne gre namreč zanemariti devetnajstih zvezkov dokumentov vojaškega značaja, več kot petih zvezkov okupatorjevega gradiva v njegovem jeziku itd. Le škoda, da Inštitut za novejšo zgodovino, ki je pripravo in objavo edicije političnih ali civilnih virov iz NOB od vključno osmega zvezka dalje zaupal Arhivu Republike Slovenije, ni uresničil programa objave dokumentov iz protirevolucionarnega tabora na Slovenskem.«¹ O izdajanju dokumentov t. i. protirevolucionarnega tabora je bilo v naslednjih letih še veliko govora. Potem, ko je leta 2016 z izdajo dvanajstega zvezka izšla zadnja knjiga Dokumentov organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja, smo tudi v Arhivu Republike Slovenije več razmišljali o tem, da bi zapolnili to vrzel in začeli z objavo dokumentov t. i. protirevolucionarnega tabora in kolaboracije na Slovenskem. Prav na predstavitvi zadnjega zvezka iz serije Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja 12, januarja 2017 v prostorih Arhiva Republike Slovenije se je razvila širša razprava o tej temi. Med drugim je bilo jasno, da imata med dokumenti t. i. protirevolucionarnega tabora in kolaboracije relevantno

1 Ferenc, Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji.

mesto tudi dokumentacija in dnevnik iz arhiva dr. Albina Šmajda. Zaradi številnih obveznosti in kadrovskega zadreg v arhivu so šele posebni delovni pogoji po izbruhu koronavirusa leta 2020 bili tisti, ki so omogočili večjo delovno osredotočenost na pripravo tega gradiva za objavo. Pričujoča knjiga je prva v seriji, ki bodo sledile, saj je velik del gradiva za naslednjo knjigo praktično že pripravljen.

Ugotovimo lahko, da je pomen zgodovine nesporen, da se še danes ob najrazličnejših priložnostih vedno znova sklicujemo na zgodovino. Zato je izjemno pomembno ohranjanje čim bolj avtentičnega spomina. Posledično je toliko pomembneje, da je zgodovina pisana na temelju verodostojnih virov, kar izvirni dokumenti iz tistega časa vsekakor so. Velik pomen arhivov, ki se ga družba premalokrat zaveda, je prav v tem, da arhivi z ohranjanjem, dostopnostjo in objavljanjem arhivskih dokumentov omogočajo raziskave in posledično ohranjanje družbenega spomina pred pozabo. To je še toliko pomembneje, ko govorimo o težkih, prelomnih temah. Kot za posameznika sta tudi za vsako družbo pomembni čim celovitejše poznavanje in ohranjanje spomina, tudi tistih trenutkov narodne zgodovine, ki so bili težki, travmatični, krivični, polni osebnih in kolektivnih travm. Objave dokumentov koristijo tako raziskavam, kot upajmo, da tudi k bolj poglobljenemu družbenemu dialogu.

Arhivi so nesporno institucije kulture spominjanja in njihov pomen za družbo je, ko govorimo o preteklosti in o obče človeških vrednotah, neprecenljiv.

dr. Matevž Košir

Zahvale

Pričujoča publikacija, načrtovana na predvečer koronavirusne epidemije, je večinoma nastajala prav v času karantenskih omejitev. Posebni pogoji dela so zahtevali veliko prilagoditev, zato je bila podpora različnih ustanov in posameznikov še posebej dragocena.

Vodstvu Arhiva Republike Slovenije, dr. Bojanu Cvelfarju in dr. Andreju Naredu, se zahvaljujemo, da sta upoštevala pobudo Sektorja za varstvo arhivskega gradiva posebnih arhivov in uvrstila izdajo dokumentov dr. Albina Šmajda v delovni program arhiva. Ves čas so nam stali ob strani kolege in kolegi: mag. Aida Škoro Babić je posredovala podatke o sodnem gradivu, mag. Natalija Glažar je priskočila na pomoč pri zadnjih prepisih dokumentov, Alenka Hren je pripravljala želeno literaturo, David Knez, Jernej Komac in Pavel Žakelj so nas oskrbovali z arhivskim gradivom, Borut Jurca je na terenu posnel nekaj objavljenih fotografij.

Posebna zahvala gre tudi Andreji Klasinc Škofljanec, ki nas je povezala z doc. dr. Simonom Malmenvallom s Teološke fakultete v Ljubljani, ki kot predstavnik ljubljanskega Katoliškega inštituta med drugim skrbi za gradivo Studia slovenica, torej za povojno gradivo Albina Šmajda iz časa njegove emigracije. Dr. Malmenvallu in Katoliškemu inštitutu se lepo zahvaljujemo za omogočen vpogled in dovoljenje za objavo povojnega dela Šmajdovega dnevnika, saj je ta nerazdružljiv del zapisov, ki jih hranimo v Arhivu Republike Slovenije.

Naj se zahvalimo tudi mag. Blažu Otrinu iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, ki je vsakokrat priskočil na pomoč s posredovanjem različnih podatkov in fotografij. Zahvala gre tudi zaposlenim v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Pokrajinskem arhivu Maribor in na Vrhovnem sodišču v Ljubljani, ki so nam omogočili vpogled v gradivo oziroma nam posredovali za študijo pomembne dokumente. Muzeju novejše zgodovine Slovenije in Knjižnici A. T. Linharta Radovljica se zahvaljujemo za pomoč pri zbiranju fotografij ter uredništvu časopisa Svobodna

Slovenija v Argentini za posredovanje informacij, potrebnih za razumevanje nekaterih nepojasnjenih vprašanj.

Zahvaliti se moramo tudi dr. Mojci Šorn, katere vsestranska pomoč je bila neprecenljiva, medtem ko nam je pri iskanju literature ves čas stal ob strani Sergej Škofljanec iz knjižnice Inštituta za novejšo zgodovino. Hvaležni smo tudi vsem drugim, ki so nam pomagali pri razvozlavanju identitet in ozadij dogodkov – dr. Ljubi Dornik Šubelj, mag. Aleksandri Serše, Ivu Jevnikarju. Prav posebna zahvala gre Ravlu Kodriču; brez njegovega skrbnega in vztrajnega iskanja podatkov o Šmajdovem »tržaškem obdobju« bi bila predstavitev življenjske poti Albina Šmajda bistveno siromašnejša in biografije prenekaterih Primorcev nepopolne. Podatke o primorskih protagonistih iz Šmajdovega dnevnika in fotografije Trsta je prispeval tudi Peter Verč, za kar se mu najlepše zahvaljujemo.

V podporo sta nam bila dr. Zdenko Čepič in dr. Renato Podbersič, ki sta skrbno prebrala celotno besedilo in toplo priporočila izid knjige.

Uredniški odbor

Predgovor

Naj predstavitev tokratne objave gradiva gorenjskega odvetnika in med drugo svetovno vojno vidnejšega predstavnika Slovenske ljudske stranke Albina Šmajda pospremimo kar z njegovimi lastnimi besedami: »Brez sentimentov! Samo razum naj vlada in kaže pot v prihodnost!«² Poved, sicer iztrgano iz njenega konteksta, lahko razumemo tudi kot napotek, zakaj so objave arhivskih virov tako dragocene. Arhivski dokumenti vsekakor »brez sentimentov« govoriijo sami zase, pri čemer kritične objave virov ohranjajo njihovo večplastno sporočilnost, pričarajo duh časa in pred oči izrišejo njegove sodobnike.

Še preden začnemo s predstavitvijo pričujoče publikacije, moramo opozoriti, da »arhiv« Albina Šmajda, ohranjen v okviru fonda Republiškega sekretariata za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931), obsega Šmajdove dnevniške zapise, osebni dosje, ki ga je o Albinu Šmajdu oblikovala Ozna oziroma Uprava državne varnosti, in še več tisoč strani različnih dokumentov, ki jih je ob svojem delu zbral Albin Šmajd – predvsem o delovanju Slovenske ljudske stranke od predvojne do povojne dobe (do leta 1946), o nekaterih med okupacijo delujočih okupatorskih ustanovah in organizacijah protikomunističnega tabora, o oboroženih legalnih in pollegalnih vojaških formacijah tega tabora ter njegovih obveščevalnih službah. Zaradi velikega obsega dokumentov smo se odločili, da bomo to gradivo objavili pozneje v drugi knjigi.

Pričujoča objava tako obsega Šmajdov dnevnik in njegov »osebni dosje«. Njena posebnost je, da ne predstavi le dnevniških zapisov, nastalih med okupacijo, ki so bili že do zdaj dostopni v Arhivu Republike Slovenije, ampak tudi tiste, ki jih je Šmajd napisal v emigraciji, po končani vojni, in so se ohranili v okviru gradiva, ki ga je zbrala zasebna arhivska ustanova Studia slovenica. Pri pripravi publikacije smo sodelovali zaposleni v Sektorju za varstvo arhivskega gradiva posebnih arhivov Arhiva Republike Slovenije: dr. Matevž Košir, dr. Mateja Jeraj, mag. Tadeja Tomišek Čehulić, Tanja Žohar, Polona Trobec Mlakar, Mojca Tušar, Tadej Cankar in dr. Gregor Jenuš. Želeli smo, da izdaja arhivskih virov ne bi bila namenjena le strokovnjakom, temveč tudi širši zainteresirani javnosti, zato smo jo opremili z več uvodnimi študijami, obsežnima predstavitvama življenjskih poti Albina Šmajda in njegove žene Marije Šmajd, biografijami velikega števila v dnevniku in dosjeju nastopajočih oseb, s komentarji in pojasnili; razrešili smo večino imen in priimkov nepopolno navedenih oseb (samo z imenom ali priimkom ali le s psevdonimom) in

2 SI AS 1931, RSNZ SRS, Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, Pismo Albina Šmajda Karlu Novaku, 17. 10. 1942, pag. 111.

okrajšav, v opombah pod črto smo pojasnili nekatere manj znane dogodke. Skupina je stala pred številnimi izzivi. Prvi je bil nedvomno Šmajdov »filigransko«¹ droben, mestoma stisnjen in nečitljiv rokopis, ki je bil večkrat slabo viden ter kdaj pa kdaj neurejen, zato je njegovo razvozlanje praviloma terjalo skupne napore. Trudili smo se, da pojasnila ne bi preveč obremenila besedila, da njegova avtentičnost zaradi tega ne bi bila nič manj poudarjena; dnevnik namreč odseva avtorjevo pravniško natančno in mestoma suhoparno dikcijo, osebni dosje pa tako besedišče zasliševalcev kot način Šmajdovega zagovora. Na tem mestu objavljeni dokumenti sicer predstavljajo le delček bogatega arhiva Albina Šmajda, vendar kljub temu zajamejo skoraj celoten Šmajdov življenjski krog, vse od mladih let (spomini na mladost so prisotni v Šmajdovih odgovorih na vprašanja zasliševalcev), skozi razburljiva vojna leta vse do tistega marca 1946, ko se je v ljubljanskih zaporih Uprave državne varnosti za njim izgubila vsaka sled.

Pričujoča monografija je sestavljena iz več uvodnih poglavij, ki natančneje predstavijo vidike uporabljenega gradiva. Tadej Cankar je predstavil arhivsko gradivo, povezano z dr. Albinom Šmajdom, v okviru fonda SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije. Mojca Tušar je orisala strukturo in vsebino Šmajdovega osebnega dosjeja. Za lažje razumevanje in uporabo objavljenega gradiva je poskrbela Tanja Žohar, ki je opisala postopek dela, način transkribiranja in urejanja objavljenih prepisov, predstavila je tudi fond Albina Šmajda v arhivu Studia slovenica. Sledita biografiji Albina in Marije Šmajd, ki skušata Šmajda in njegovo življenjsko sopotnico predstaviti tudi z osebne plati. Iz objavljenih virov je Šmajda mogoče spoznati predvsem kot odvetnika in politika, medtem ko je dr. Mateja Jeraj skušala raziskati tudi njegove osebne lastnosti, pri čemer je poleg najrazličnejšega arhivskega gradiva upoštevala tudi strokovno, znanstveno in spominsko literaturo. Usodi Marije Šmajd se do zdaj še nihče ni podrobneje posvetil, zato se je Tadeja Tominšek Čehulić pri orisu njene življenjske poti naslonila zgolj na obstoječe arhivske vire, ki jih je našla predvsem v Arhivu Republike Slovenije, Zgodovinskem arhivu Ljubljana in dokumentarni zbirki Vrhovnega sodišča Republike Slovenije.

Nezanemarljiv je bil tudi izziv, kako transkribiranemu gradivu »vdihniti dušo«, kar smo želeli doseči s predstavitvijo biografij vseh nastopajočih, ki se pretežno skrivajo pod psevdonimi. Del psevdonimov je že razvozlala Uprava državne varnosti, del smo na temelju gradiva, literature in ob pomoči nekaterih posameznikov razkrili sami. Objavljeno gradivo bi bilo veliko težje razumljivo, če ne bi bila predstavljena množica Šmajdovih sopotnikov in drugih sodobnikov, ki so našli mesto v njegovih zapisih ter so v osebem in političnem življenju Albina Šmajda pustili bolj ali manj opazen pečat. Obsežno poglavje biografij, ki temelji na več strani dolgem seznamu literature, raznovrstnih arhivskih ter elektronskih virih, enciklopedijah in rodoslovnih spletnih straneh, je rezultat dela celotne raziskovalne skupine. Zaradi lažjega razumevanja objavljenega gradiva smo skušali

zajeti čim več nastopajočih oseb. Številne med njimi so verjetno – če že ne strokovni, potem vsaj širši javnosti – manj poznane, razvozlana tajna imena, vsaj osnovni osebni podatki in bolj ali manj podrobni orisi njihovega življenja ter vpetosti v zgodovinske tokove, pa objavljeno gradivo malodane oživijo. Vseh v gradivu omenjenih žal nismo razpoznali, morda bodo katerega od njih prepoznali bralci. Še težje kot življenjepisne podatke oseb je bilo najti njihove fotografije. Pridobili smo jih na različne načine tako v literaturi kot v arhivskem gradivu, tudi v Muzeju novejših zgodovine Slovenije, Nadškofijskem arhivu Ljubljana in navsezadnje na svetovnem spletu. Dodali smo tudi fotografije nekaterih stavb in ulic, na katerih so se odvijali v virih in študijah predstavljeni dogodki. Prepričani smo, da je zgodba veliko bolj povedna in slikovita, če jo povežemo s podobami ljudi, prostora in časa.

Objavljeni dnevniški zapisi sicer v prvi vrsti nudijo predvsem vpogled v delovanje Albina Šmajda in lahko predstavljajo nekakšne okvirne temelje za Šmajdovo politično biografijo. Vendar ne pripovedujejo le Šmajdove zgodbe. Govorijo tudi o njegovih ožjih sodelavcih, prijateljih, znancih in nasprotnikih, o delovanju in povezovanju slovenskih političnih strank v posebnih pogojih vojne in revolucije, še zlasti o zgodovinski vlogi »Šmajdove« Slovenske ljudske stranke. Skozi Šmajdovo pripoved, čeprav zapisano večinoma na »telegrafski« način, se srečamo s celo paleto svetovnonazorskih pogledov in z različnimi slovenskimi pokrajinami; Šmajd je sicer večino medvojnega časa preživel v okupirani Ljubljani, vendar je informacije prejemal od vsepovsod, največ iz domače Gorenjske in iz primorskih predelov, zato podatki iz njegovih zapisov niso omejeni le na dogajanje v Ljubljanski pokrajini. Tudi Slovenska ljudska stranka, s svojimi odločitvami in notranjimi boji, ni edini politični protagonist Šmajdovega dnevnika. V njenem latentno zaostrenem odnosu do liberalnega tabora, ambivalentnem odnosu do politične sredine in prizadevanju za pridobitev socialistov se bolj ali manj hote predstavijo tudi ideje in predstavniki drugih političnih strank in skupin, medtem ko skozi Šmajdovo vlogo pri snovanju Slovenske legije, Prostovoljne protikomunistične milice in Slovenskega domobranstva spoznamo vzroke za nastanek in način delovanja oboroženih in obveščevalnih legalnih, pollegalnih in ilegalnih organizacij slovenskega protikomunističnega tabora ter njihove povezave in nepovezave z okupatorsko vojsko in njenimi ustanovami. Zaradi vsega tega Šmajdovi dnevniški zapisi presegajo osebno zgodovino rado-vljiskega odvetnika in katoliškega politika. Povsem drugačno je gradivo, zbrano v osebнем dosjeju Albina Šmajda, ki ga je oblikovala Uprava državne varnosti. Tu so zbrani podatki, poročila in odlomki zaslišanj nekaterih posameznikov, ki so Šmajda poznali ali bili z njim kakor koli povezani, medtem ko osrednji del predstavljajo Šmajdova zaslišanja v centralnih zaporih Udbe, ki so jih izvajali različni zasliševalci. Ta sicer marsikaj povedo o zasliševancu, a skorajda nič manj tudi o načinu dela takratne tajne službe. Zaslišanja se končajo v prvih dneh marca 1946, brez epiloga, medtem ko o nadaljnji usodi Albina Šmajda ni bilo mogoče najti niti dokumentov niti zanesljivih pričevanj.

Po vsebini in obsegu bogato gradivo, ohranjeno v t. i. arhivu Albina Šmajda, na temelju katerega so povojne jugoslovanske oblasti med drugim spoznavale ustroj, delovanje in misel slovenskega protikomunističnega tabora, je zainteresirani strokovni javnosti sicer poznano že nekaj časa, saj je bilo že večkrat upoštevano v strokovnih in znanstvenih razpravah, ki obravnavajo različna vprašanja iz obdobja druge svetovne vojne na Slovenskem. Gradivo Albina Šmajda so za svoje znanstvene razprave v zadnjih desetletjih uporabljali zlasti Tone Ferenc, Tamara Griesser Pečar, Boris Mlakar, Bojan Godeša, poleg njih še številni drugi. In prav dosedanje veliko zanimanje za t. i. Šmajdov arhiv, vključno z dnevnikom in dosjejem, je bilo poleg aktualnosti nerešenih vprašanj slovenske zgodovine iz obdobja druge svetovne vojne tisto, ki nas je med drugim spodbudilo k objavi prav tega gradiva. Želeli smo olajšati njegovo dostopnost in uporabo, saj so ga posamezni avtorji v preteklosti dokaj različno citirali, zaradi česar je bilo preverjanje navedenih podatkov oteženo, tako za raziskovalce kot za arhiviste. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da objave virov pripomorejo k boljši materialni varnosti fizičnega, v našem primeru ranljivega papirnega gradiva.

Vendar je še zaradi nečesa pričujoča objava virov pomembna. Arhivskih virov za proučevanje geneze medvojnih političnih odločitev slovenskega katoliškega tabora iz obdobja druge svetovne vojne in neposredno po njej je relativno malo (v Arhivu Republike Slovenije hranimo le tri arhivske škatle dokumentov Slovenske ljudske stranke iz vojnih let, od tega eno škatlo tiskovin – SI AS 1898), še slabše je ohranjeno gradivo drugih političnih strank ter njihovih vojaških in obveščevalnih organizacij. Nič čudnega torej, da se je slovenska povojna tajna politična policija pri izdelavi analiz delovanja protirevolucionarnih skupin in organizacij, ohranjenih v SI AS 1931, podfond Ostanki slovenskih meščanskih strank, v veliki meri opirala na gradivo, ki ga je zapisal ali zbral Albin Šmajd.

Na koncu želimo vse, ki bi si na tem mestu objavljene Šmajdove dokumente želeli ogledati v izvirniku, obvestiti, da smo gradivo, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, digitalizirali. Za vse zainteresirane posameznike je dostopno brez omejitev katerega od obeh arhivskih zakonov, ki sicer varujeta občutljive in zdravstvene podatke posameznikov.³

V upanju, da bo gradivo na tak ali drugačen način doseglo in se dotaknilo čim širšega kroga zainteresirane javnosti ter postalo del njenih premislekov, analiz, interpretacij in novih spoznanj, vas vabimo k branju in hkrati že napovedujemo objavo drugega dela Šmajdovega arhiva.

mag. Tadeja Tomiňšek Čehulić

3 Mišljena sta zakona Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (Uradni list RS, št. 30/06, 24/14-Odl. US in 51/14) in Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (Ur. L. RS, št. 85/2016).

Dr. Albin Šmajd in arhivsko gradivo v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije

Ob vsakršnem poglobljenem raziskovanju življenj, dela in usod posameznikov se prej ali slej srečamo z enakim vprašanjem: kaj o akterjih preteklih dogodkov lahko izvemo iz pisnih ostalin preteklosti in kje iskati arhivske vire? Vprašanju se, ko nam zapise uspe locirati, običajno pridružijo nova: sprašujemo se o okoliščinah nastanka, verodostojnosti in preteklem upravljanju arhivskih zapisov. Zagotovo dokumenti, ki pričajo o življenju in delovanju dr. Albina Šmajda, v tem pogledu niso nič drugačni in pred nas postavljajo podobna splošna vprašanja. Njihova posebnost je v njihovi skrivnostnosti: ob stvareh, ki jih razkrijejo, v nekaterih pomembnih pogledih ostanejo nemi. Tako molčijo o podrobnostih konca življenja dr. Albina Šmajda, a tudi o natančnem poteku poti, ki je pomembne dokumente o njegovem delovanju vendarle ohranila pred izgubo, uničenjem in pozabo.

Pisne sledi o posameznih življenjskih poteh se – sploh v primerih, ko je bila dejavnost posameznika kljub sorazmerno kratkemu življenju, kar velja tudi za dr. Albina Šmajda, široka – običajno znajdejo ne le v več arhivskih fondih, temveč tudi v več različnih arhivih. Glede na dejansko – in pripisano – vlogo, ki jo je dr. Albin Šmajd odigral v času prelomnih dogodkov slovenske zgodovine 20. stoletja, ni presenetljivo, da so danes o njem v arhivih ohranjene ne le omembe, temveč tudi cele enote združenih arhivskih dokumentov. To zagotovo velja za arhivski fond SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične Slovenije (RSNZ SRS), kjer je, vsekakor v le deloma povezani obliki, zbran morda vsebinsko najbolj pričevalen del pisne arhivske dediščine o življenju in delovanju dr. Albina Šmajda.

Dr. Albin Šmajd po svoji fizični smrti namreč ni bil obsojen na izbris. Zmagovita nova oblast, ki se je vzpostavila v povojni Sloveniji, je razmeroma skrbno ohranila, urejala in sprva tudi operativno uporabljala vse z njim povezane zapise. Ti so bili pomembni zlasti v delu, ki je pojasnjeval pretekla dogajanja, ob tem je vseboval tudi podatke o delovanju in povezovanju njenih nasprotnikov v času osvobodilne vojne in revolucionarnega prevzema oblasti. Dr. Albin Šmajd se je kot eden izmed najvidnejših organizatorjev protipartizanskega tabora znašel v številnih ohranjenih

zapisih: v dokumentih Varnostno-obveščevalne službe v Ljubljani in z njimi povezanima kartotekama Oddelka za zaščito naroda, v številnih elaboratih in drugem gradivu podfonda z naslovom »Ostanki meščanskih strank« (OMS), v zapisnikih zaslišanj drugih medvojnih in povojnih nasprotnikov zmagovite strani državljanskega spopada. Vsak od zapisov prispeva večjo ali manjšo dopolnitev k poznavanju delovanja dr. Albina Šmajda; delovanja, ki nam je sicer poznano predvsem iz njegovega ohranjenega osebnega dosjeja⁴ in t. i. Arhiva dr. Albina Šmajda.⁵ Zaradi obsežnosti in le delne strokovne obdelanosti gradiva v arhivskem fondu povojnih organov za notranje zadeve ne moremo izključiti niti možnosti, da se – zlasti v podfondu Gradivo Oddelka za zaščito naroda in Uprave državne varnosti (Gradivo Ozna in UDV) na mikrofilmskih kolutih – ob poglobljenem in natančnem arhivističnem in/ali raziskovalnem delu sčasoma najde še kakšen dokument, ki bo lahko dodatno osvetlil posamezne vidike življenja in dela dr. Albina Šmajda.

Ker je Šmajdov osebni dosje podrobno predstavljen na drugem mestu, velja tu zapisati nekaj pojasnil glede ključnega dela Šmajdove arhivske zapuščine – torej gradiva z oznako ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda. Medtem ko je jasno, da so naslov in klasifikacijsko oznako gradiva, ki skupaj obsega 4.820 strani in je zbrano v petih arhivskih škatlah,⁶ določili organi državne varnosti, so podrobnosti njegove pridobitve od slednje večinoma nejasne. Gradivo namreč ne vsebuje podatkov, ki bi natančno pojasnili, kako se je omenjeno gradivo znašlo v posesti Ozne oziroma njene naslednice UDV. V osebni dosjeju dr. Albina Šmajda sicer zasledimo kratek znotrajraznovski (spremni) dopis z dne 9. marca 1946, ki se nanaša na posredovanje v hišni preiskavi zaplenjenih dokumentov; dokumenti, ki so bili odvzeti Mariji Šmajd na Trdinovi ulici 5 v Ljubljani, so po navedbi v omenjenem dopisu pripadali možu preiskovanke Albinu Šmajdu.⁷ A ker v dopisu manjkajo kakršne koli informacije o vsebini in obsegu zasežene dokumentacije, lahko le ugibamo, ali se je v posesti in upravljanju tajne politične policije, ki se je prav v tistih dneh preoblikovala iz Ozne v Upravo državne varnosti, tedaj v resnici znašlo celotno razmeroma obsežno gradivo, ki je po urejanju v UDV dobilo oznako ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda.

Gradivo t. i. Šmajdovega arhiva je za UDV vsekakor predstavljalo pomembno pridobitev. V naslednjih letih je imelo – podobno kot drugo pridobljeno in zaseženo medvojno gradivo nemške, italijanske in domobranske provenience – pomemben operativni pomen, saj je predstavljalo vir informacij o delovanju in povezavah medvojnih in povojnih političnih nasprotnikov nove oblasti. Gradivo v oskrbi IV. odseka UDV (od leta 1949 IV. oddelka), natančneje njegovega za arhive pristojnega IV. referata,⁸ je bilo skupaj z ostalim »trofejnim« gradivom v letih 1946 in 1947

4 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin.

5 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda.

6 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 929, 930, 931, 932, 953. Gradivo je ohranjeno tudi v obliki mikrofilmskih zapisov in digitalizatorov originalnih zapisov na papirju.

7 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Dopis Vidka Hlaja Mitji Ribičiču, 9. 3. 1946, pag. 147.

8 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 380, G-10-9 Zgodovina ONZ, mapa I/4b, str. 149–153.

razvrščeno, urejeno in oštevilčeno; gotovo je bilo uporabljeno tudi pri izdelavi različnih elaboratov in poročil, ki jih je ob pomoči preostalih odsekov pripravljala IV. odsek. Skozi naslednji dve desetletji je operativni pomen t. i. Šmajdovega arhiva gotovo upadal, četudi je gradivo po velikih organizacijskih in strukturnih spremembah celotnega področja državne varnosti v letih 1966 in 1967 ostalo v pristojnosti državne varnosti. »Šmajdov arhiv« se je pri tem izognil uničenju,⁹ ob obsežnem sistemskem pregledovanju in urejanju vsega arhivskega gradiva državne varnosti v naslednjih letih (slednjega je v primeru »Šmajdovega arhiva« do leta 1975 izvedel Bogdan Švent, sicer dolgoletni uslužbenec Ozne in njenih naslednic), a tudi izročitvi zunanjim arhivskim, muzejskim in znanstveno-raziskovalnim institucijam. Po koncentraciji vsega preostalega arhivskega gradiva v enoten arhivski fond Službe državne varnosti (SDV) je zanj skrbel V. oddelek Uprave SDV. »Šmajdov arhiv« je bil poslej uvrščen v t. i. zgodovinski arhiv, ki je v primerjavi z drugim sklopom, t. i. materialnega gradiva, predstavljal gradivo brez večje vrednosti za tekoče državno-varnostno poslovanje in bil kot takšen tudi omejeno dostopen za raziskovanje.¹⁰ Že tedaj je tvoril del gradiva, ki je bil označen s skupno oznako »Ostanki meščanskih strank«, medtem ko je v klasifikaciji gradiva zgodovinskega arhiva (ZA) dobil oznako 600-20.¹¹ Pri tem ni jasno, zakaj je enako oznako dobilo sicer povsem ločeno gradivo dnevniških zapisov škofa Antona B. Jegliča. Tako urejen je »Šmajdov arhiv« dočakal tudi čase demokratizacije oziroma spremembo slovenske politične ureditve, ko je bil skupaj z ostalim gradivom podfonda »Ostanki meščanskih strank« na začetku leta 1992 predan Arhivu Ministrstva za notranje zadeve. Že tedaj je bila določena njegova splošna dostopnost zainteresirani javnosti, ki je ostala v veljavi tudi po pripojitvi omenjenega arhiva Arhivu Republike Slovenije v letu 1998.

Glavne sestavne dele »Šmajdovega arhiva« v Arhivu Republike Slovenije, od katerega je tokrat objavljen le Dnevnik dr. Albina Šmajda (1941–1945), tvori naslednje raznovrstno gradivo:

- ▶ Dokumenti o organizaciji in delu Slovenske ljudske stranke pred, med in po drugi svetovni vojni;
- ▶ Dokumenti Narodnega odbora in Slovenske zaveze;
- ▶ Manjše število dokumentov Napredne demokratske skupnosti;
- ▶ Dokumenti v zvezi z oboroženimi formacijami protipartizanskega/proti-revolucionarnega tabora;
- ▶ Dokumenti v zvezi z obveščevalnimi službami protipartizanskega/proti-revolucionarnega tabora;

9 Dornik Šubelj, Arhiv Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, str. 77.

10 Evidenca uporabe »Šmajdovega arhiva« kaže, da so si med letoma 1968 in 1976 gradivo ali njegove dele ogledali vsaj trije zgodovinarji: Janez Peršič, Franček Saje in Janez (verjetno Ivan) Križnar.

11 Klasifikacijske oznake v t. i. zgodovinskem arhivu označujejo naslednje sklope gradiva: 100 – nemško gradivo, 200 – italijansko gradivo, 300 – varnostno-obveščevalno gradivo partizanskega tabora, 400 – tuje obveščevalne službe, 500 – gradivo o protirevolucionarnem taboru (originalna oznaka »Kvizlingi«) in 600 – dejansko gradivo o meščanskih strankah.

- ▶ Razne resolucije, referati in predavanja;
- ▶ Vojaška in politična poročila iz slovenskih pokrajin;
- ▶ Dokumenti o delovanju Visokega komisariata, Pokrajinske uprave, Okrajnih glavarstev in Urada za obnovo Slovenije;
- ▶ Dokumenti Uprave policije v Ljubljani;
- ▶ Razni dokumenti, povezani z delovanjem železnice;
- ▶ Dokumenti v zvezi z Neodvisno državo Hrvaško;
- ▶ Delni seznam razlaščenih;
- ▶ Razna literatura;
- ▶ Razno drugo gradivo.

Tadej Cankar

Dr. Albin Šmajd v arhivu Studia slovenica

Gradivo politikov Slovenske ljudske stranke (SLS) je v arhiv Studia slovenica prišlo leta 2002 po posredovanju dr. Marka Kremžarja, zadnjega predsednika SLS v emigraciji.

Janez Arnež, dolgoletni ravnatelj Studia slovenica, je v uvodu Vodnika po arhivskem gradivu Studia slovenica zapisal, da je jeseni leta 2002 iz Clevelanda v Ljubljano pripeljal v štiridesetih škatlah zapakiran t. i. medvojni londonski arhiv dr. Miha Kreka, msgr. Franca Gabrovška, dr. Alojzija Kuharja in Franca Snoja.¹²

Gradivo Albina Šmajda je bilo pomešano med gradivom dr. Mihe Kreka in kasneje za izdajo arhivskega vodnika formirano v fond s signaturo ASS 108, Albin Šmajd. Fond za časovno obdobje 1945–1946 obsega eno mapo, v kateri sta en rokopisni zvezek z dnevniškimi zapiski in koncepti pisem ter Šmajdova korespondenca (med drugim s Krekom, z Andrejem Križmanom, Marijo Šmajd ...).

V želji po temeljitem zasledovanju Šmajdove politične in življenjske poti smo se odločili transkribirati in objaviti tudi njegove povojne dnevniške zapise med 1. decembrom 1945 in 2. januarjem 1946, katerih precejšni del je osnutek Šmajdovega pisma Kreku.

Nekaj pisem Albina Šmajda, poslanih dr. Mihi Kreku, arhiv Studia slovenica hrani tudi v zbirki ASS 1, Zbirka gradiva politikov SLS – Mihe Kreka, Alojzija Kuharja, Franceta Gabrovška, Franca Snoja in Jožeta Melaherja.

Tanja Žohar

12 Arnež, Arhiv raziskovalnega inštituta Studia slovenica, str. 13.

Osebni dosje dr. Albina Šmajda v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije

Osebni dosje (OD) dr. Albina Šmajda, ki ga je pripravil Oddelek za zaščito naroda (Ozna) oziroma naslednica Uprava državne varnosti (UDV), se zdi – glede na njegov velik medvojni pomen, tako znotraj Slovenske ljudske stranke (SLS) kot zaradi njegovega obveščevalnega dela v protirevolucionarnem taboru – količinsko presenetljivo skromen. Obsega le 175 paginiranih strani. Vsebinsko je osebni dosje zelo raznolik in predstavlja zbirko dokumentov oziroma informacij, ki so jih zbrali različni organi Republiškega sekretariata za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (RSNZ ŠRS) – in jih je deloma možno zaslediti tudi v drugih delih obsežnega fonda SI AS 1931 RSNZ ŠRS, tj. organi državne varnosti (odseki, oddelki, referati UDV) in tudi javne varnosti. Dokumenti, ki se nanašajo na Šmajda, čeprav vsi niso datirani in vsi Šmajda neposredno niti ne omenjajo, obsegajo časovno obdobje enega desetletja, tj. od konca leta 1942 (osebni dokumenti oziroma t. i. italijanski dokumenti – kot npr. prepustnica itd.) do začetka 50-ih let prejšnjega stoletja. Vsi dokumenti so bili zbrani z namenom dokazovanja protagonistovega »protirevolucionarnega, protipartizanskega in protiljudskega« delovanja. Šmajda so imeli namen predstaviti kot organizatorja belogardizma (kasneje tudi domobranstva), zlasti na področju Gorenjske in kot sodelavca t. i. modre garde ter potrditi njegovo domnevno medvojno sodelovanje z gorenjskim gestapom. Na to lahko sklepamo tudi v relativno kratkih, a vsebinsko povednih zapisnikih njegovih zaslišanj v Centralnih zaporih Ozne.

V grobem bi lahko osebni dosje Albina Šmajda razdelili na več poglavij ali vsebinsko zaokroženih sklopov, izmed katerih poudarjamo nekatere pomembnejše vsebine:

- ▶ Podatki o dr. Šmajdu iz drugih gradiv, materialov (tudi zaslišanj) drugih akterjev protikomunističnega tabora (Izidor Martinjak, Alojzij (Slavko) Krek, Jovanka Krištof, Janko Mačkovšek itd.). Zelo verjetno so bili nekateri materiali izbrani iz vsebin drugih dosjejev državne varnosti – tako

lahko poudarimo, da je bil odlomek iz zaslišanja Izidorja Martinjaka¹³ najverjetneje del njegovega dosjeja, ki se žal ni ohranil.

- ▶ Podatki o Albinu Šmajdu in njegovem političnem delovanju (odlomek z zaslišanja Franca Paara, njegovega predvojnega klienta in medvojnega župana na Bledu, zapisnika zaslišanja Martina Torkarja pred Okrožno komisijo VOS Jesenice).
- ▶ Obveščevalni podatki o dejavnosti predstavnikov protikomunističnega tabora, ki jih je zbral predvsem II. odsek Ozne in kjer so podani predvsem podatki iz Šmajdovega arhiva – med drugim so pogosto citirani njegovi dnevniški zapiski.
- ▶ Zapisniki zaslišanj Albina Šmajda v Centralnih zaporih Ozne.
- ▶ Dopisi (predvsem dopisa Vidka Hlaja in drugi krajši dopisi).
- ▶ Osebni dokumenti dr. Šmajda, ki so predstavljeni v digitalizirani obliki.
- ▶ Korespondenca dr. Lojzeta Udeteta starejšega in Albina Šmajda. V prepisu sta predstavljeni dve pismi, nastali pomladi in poleti 1943, kjer Ude odvetniškemu kolegu Šmajdu ponuja predvsem roko sprave v boju zoper »duha nepomiritve« med obema takratnima ključnima nazorsko-političnima taboroma. Odgovora ali odgovorov s Šmajdove strani nam osebni dosje ne ponudi. Medvojna korespondenca med Udetom in Šmajdom je sicer obsežnejša, v osebni dosje sta vključeni samo najbolj reprezentativni Udetovi pismi. Več pisem iz njune korespondence je del arhiva o delovanju SLS med vojno.
- ▶ Ugotovitve Ozne o medvojnem delovanju Albina Šmajda, ki večkrat ostajajo na ravni govoric brez ponujenih ustreznih dokazov (primer: izjava dr. Voršiča o Šmajdovi vpletenosti oziroma krivdi pri usmrčitvi dr. Aleša Stanovnika).
- ▶ Delovanje Albina Šmajda v Trstu med letom 1941 do konca leta 1945, kjer so organi Ozne v kratkih poročilih, zlasti iz poveljnega Trsta, spremljali njegovo – predvsem poveljno – delovanje v tem mestu.

Čeprav je nemogoče oporekati vsebinski zanimivosti posameznih delov osebnega dosjeja, je treba poudariti predvsem zapisnike zaslišanj dr. Šmajda, ki so nastali v Centralnih zaporih Ozne. To je eno izmed poglavij osebnega dosjeja, ki bo verjetno deležno velike pozornosti raziskovalcev. Gre za zaslišanja, nastala med 1. in 7. marcem in morda tudi še 8. marca 1946, ki so jih zasliševalci navadno opremili s svojim imenom, datumom in časovnim obsegom trajanja vsakega zaslišanja.

13 Iz t. i. Centralne aktivne evidence RSNZ SRS izhaja, da je imel Izidor Martinjak dosje z oznako 55000, ki žal ni ohranjen. Čeprav uradnega šifranta nimamo, obstaja velika verjetnost, da gre pri oznaki 55000 za »opuščenega sodelavca SDV«. Oznako 55000 je imel tudi eden izmed dosjejev Slavka Kreka, ki se prav tako ni ohranil. Vendar se je ohranil osebni dosje Slavka Kreka (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 1276, OD 9818 Alojz Slavko Krek).

To strukturo smo pri pripravi objave v naslovih povzeli tudi avtorji pričujoče monografije. Zaslišanja smo označevali z naslovi. Ker zasliševalci in zapisovalci pri svojem delu niso bili vedno dosledni, npr. datum pri nekaterih delih zaslišanj ni naveden, smo svoje domneve glede teh manjkajočih podatkov vedno pojasnili v opombah.

Sicer smo ob primerjavi tipkopisnih (pag. 37–84) in rokopisnih zaslišanj (pag. 85–145) ugotovili, da uslužbenci Ozne pri številčenju zapisnikov niso bili dosledni pri upoštevanju zaporednega številčenja po dnevih in urah. Pretipkali so vsa rokopisno zapisana zaslišanja, vendar je tipkopisnih zapisov več, ker so nekateri zapisniki ohranjeni samo v tipkopisni obliki (takšno je npr. zaslišanje s 1. marca 1946). V primerih, ko obstajata tako tipkopisni kot rokopisni zapisnik, smo obe različici primerjali in na morebitne razlike opozorili v opombah. Ugotovili smo, da so rokopisna zaslišanja – verjetno zaradi večje konspiracije pri delu – pisali zasliševalci sami. Na temelju zapisanih imen in s primerjavami rokopisov zaslišanj z lastnoročno napisanimi avtobiografijami posameznikov/zasliševalcev v sklopu partijskih članskih dokumentov (fond SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije) smo ugotovili tudi, da so dr. Šmajda zasliševali vsaj štirje zasliševalci: Vladimir Svetina – Ivo, Tone Tratnik, Riko Kolenc in Franc Štrubelj.

Zasliševalci so svoje delo opravljali različno; nekateri zelo temeljito, drugi so v relativno dolgem času zapisali malo vprašanj in posledično tudi malo Šmajdovih odgovorov. O njihovih zasliševalskih metodah lahko samo ugibamo. Ob temeljitem prebiranju Šmajdovih odgovorov na zastavljena vprašanja se nam je porodila tudi dilema, ali so vsa zaslišanja ohranjena v celoti. Menimo, da možnost, da niso ohranjeni vsi zapisniki, obstaja, ali – glede na primerjavo med dolžino trajanja posameznega zaslišanja in dolžino zapisanega (v mislih imamo vsebinsko kratka zaslišanja) – nekatera vprašanja zasliševalca in seveda odgovori zaslišanca preprosto niso bili zabeleženi.

Mojca Tušar

O transkripciji in metodi dela

Za objavo pričujočih dnevniških zapisov Albina Šmajda smo uporabili strukturo dokumentov, kot se hranijo v Arhivu Republike Slovenije in arhivu Studia slovenica, zato ni nujno, da si datumi na vseh mestih sledijo v časovno pravilnem zaporedju. Tudi za Šmajda je bilo značilno, da je dnevniške zapiske vnašal za nazaj, kar podira časovni lok zapisov. Zaradi večje avtentičnosti prepisa smo se odločili, da ohranimo vrstni red, kot ga je imelo gradivo pred prevzemom v arhiv.¹⁴

Šmajdov dnevnik, hranjen v ARS, se začne z zvezkom – prvi zapis je na dan 9. oktober 1941 in zadnji 18. april 1942 – v katerega je Šmajd poleg dnevniških zapisov v rokopisu prilepil tudi dnevniške tipkopise, sezname, časopisne članke, najden propagandni material ... Nekatero priloge smo se odločili objaviti kot slikovni material, medtem ko smo vse zapise izpod peresa Albina Šmajda transkribirali. Za naslednja leta vojne zvezek dopolnjujejo štiri ovojnice (za leto 1942, 1943, 1944/45, 1945). V ovojnicah so oštevilčeni ovoji in znotraj njih rokopisni zapisi. Dnevnik zaključuje zadnja, peta ovojnica, v kateri so Šmajdovi osebni dokumenti in dve osebni pismi. Naj opozorimo, da je dnevnik zapisan na manjših formatih – od žepnega dnevnega planerja do ročno zašitih ali v planer všitih A6-svežnjev, na katere je Albin Šmajd svojo že tako drobno pisavo stiskal in na več mestih črke bodisi »zduževal« bodisi uporabljal okrajšave, ki so mestoma nerazumljive. Nezanemarljiv dejavnik je tudi njegova izbira pisal, saj je ob njihovem očitnem pomanjkanju posegal od svinčnika do boljšega ali slabšega nalivnega peresa s črnili različnih barv. Najslabše so berljivi zapisi s širokim zelenim nalivnim peresom, ki se je na papirju razlezel v očem nerazpoznaven zapis. Skupina sodelavcev Sektorja za varstvo arhivskega gradiva posebnih arhivov je dnevnik transkribirala neodvisno od dejstva, da prepisi za del dnevnika, ki je zapisan v zvezku, že obstajajo. Končno lahko ugotavljamo, da nam je na nekaterih mestih uspelo besedilo celo dopolniti ali prebrati na drugačen način kot naši predhodniki.

Nekaj mesecev po prepisu Šmajdovega medvojnega dnevnika, ko smo vzpostavili stik z arhivom Studia slovenica, smo se lotili še povojnih dnevniških zapisov. Gre za tanek črtast zvezek velikosti A5, v katerega je Šmajd zapisoval s črnim nalivnim peresom. Pisava je večja in črke lepših oblik, zato je ta dnevnik precej lažje berljiv. Zvezku je priložen prepis, ki ga je najbrž napravil Janez A. Arnež, vendar smo se tudi na tem mestu transkripcije lotili sami.

Pri urejanju prepisov je največjo dilemo predstavljalo vprašanje, kako se lotiti razreševanja ogromnega števila psevdonimov in skrajšanih ali napačno zapisanih osebnih imen, okrajšav in kratic. Psevdonimi in imena oseb, ki se pojavijo v dnevniku,

¹⁴ Temu smo sledili tudi pri prepisovanju in urejanju osebnega dosjeja dr. Albina Šmajda, na kar je opozorjeno v prejšnjem poglavju.

so tako razloženi v oglatih oklepajih, in sicer neposredno za zapisanim psevdonimom ali priimkom oziroma skrajšanim imenom ali priimkom. V izogib pretiranemu ponavljanju so osebna imena razrešena le enkrat v zapisu za posamezni dan. Kljub temu da se lahko s pomočjo arhivskega gradiva in strokovne literature veliko oseb postavi v zgodovinski kontekst Šmajdovega dnevnika, ponekod ostaja dvom, ali gre res za »pravo« osebo, zato sta na tistih mestih v oglatem oklepaju dodani besedi »verjetno« ali »morda«. Na osebe z istimi priimki (npr. Grum, Pirih) ali celo psevdonimi (npr. Volk/Vovk; Triglav; Marko/Arko/Arko Marko) je opozorjeno v opombah. Pri tem je pomembno dodati, da je razreševanje psevdonimov izredno zahtevno delo, saj Šmajd pri zapisovanju ni bil dosleden – včasih je lahko v istem zapisu najprej uporabil psevdonim in nato še pravo osebno ime ali obratno. Prav tako težavo predstavljajo psevdonimi, ki zvane kot priimki oseb iz gradiva, npr. Leskovar (psevdonim Karla Novaka ali dr. Ludvik Leskovar), Novak (psevdonim Albina Šmajda ali Karel Novak).

V oglatih oklepajih so ob prvi omembi v viru pojasnjene tudi kratice, hkrati zbrane še v skupnem seznamu.

Prav tako so v oglatih oklepajih razrešene številne okrajšave, ki dopolnjujejo okrajšano besedo, npr. P[artizani], Rup[nik], S[lovenska] leg[ija] ... Na mestih, kjer okrajšave ni bilo mogoče dopolniti s stičnim oglatim oklepajem, smo besedo v celoti zapisali v oglatem oklepaju neposredno za okrajšanim delom, npr. Mrbr [Maribor], AA [anglo-ameriški], V. K. [visoki komisar] ...

Albin Šmajd je datume zapisoval na več načinov. Za večjo preglednost smo se odločili za enotno obliko zapisa – najprej je zapisan dan v tednu, nato sledi datum, pri čemer je mesec zapisan z besedo, npr. sobota, 7. aprila 1945. Znotraj zapisov za posamezni dan smo se odločili za poenotenje zapisovanja datumov v arabskih številkah, npr. 15. 2. 1944, čeprav je Šmajd datume zapisoval v več oblikah, npr. 19/4 1943, 7. nov 41, 16/XI 41 ... Z zvezdico (*) so označeni naslovi, ki smo jih dodali in jih v izvorniku ni.

Ker so dnevniški zapisi večinoma rokopisni in kot je že opozorjeno na nekaterih mestih, zapisani s slabim črnilom ali je le-to že zbledelo, medtem ko gre hkrati za izredno drobno pisavo na tankih in ponekod poškodovanih lističih, so mesta, kjer zapisi niso čitljivi. Nanje je opozorjeno z znakom [...]. V zapisih najdemo tudi prazna mesta, ki jih je puščal Šmajd sam, verjetno, kadar si ni zapomnil imena osebe, ki nastopa v zapisu, ali preprosto ni zaključil začetega stavka. Na ta mesta je opozorjeno z opombami. Podčrtane so tiste besede ali stavki, ki jih je s peresom podčrtal tudi Šmajd.

Pri urejanju različnih slogov dnevniških zapisov smo golim prepisom dodali še ločila in velike oziroma male začetnice, kar pripomore k lažji preglednosti, berljivosti in naposled tudi razumljivosti besedila.

Upamo, da bo z opisanimi posegi izdan vir postal bolj berljiv, uporaben in dostopen.

PRAVNIK IN POLITIK
dr. Albin Šmajd
(1904–1946?)

Pred vojno in okupacijo

Uvod

Albin Šmajd je danes malo poznan, celo med zgodovinarji, z izjemo tistih, ki proučujejo delovanje Slovenske ljudske stranke (SLS), zgodovino druge svetovne vojne ali povojno slovensko emigracijo. V delih, ki obravnavajo slovenski protikomunistični tabor, se njegovo ime sicer pogosto pojavlja,¹ a večkrat le v opombah, ki navajajo njegov dnevnik ali obsežno arhivsko gradivo, ki ga je skrbno zbiral, vendar o njem samem ni mogoče prav veliko izvedeti.² Krajši prispevek o njem je za Enciklopedijo Slovenije prispeval Boris Mlakar,³ Andreja Klasinc Škofljanec je navedla Šmajdove življenjepisne podatke v *Vodniku po arhivskem gradivu Studia slovenica*,⁴ medtem ko ga je Zdenko Čepič predstavil v zborniku o pomembnih slovenskih odvetnikih, a tam za podrobnejši prikaz Šmajdovega življenja in dela žal ni bilo na voljo dovolj prostora.⁵ O Šmajdu so pisali tudi nekateri njegovi sodobniki; Janez A. Arnež ga pogosto omenja v delu o delovanju Slovenske ljudske stranke v obdobju 1941–1945,⁶ Janez Grum mu je posvetil dva zelo povedna prispevka v *Vestniku*, argentinskem glasilu slovenskih domobrancev,⁷ pisatelj Ruda Jurčec je svoja razmišljanja o Šmajdu in njunih srečanjih razgrnil v spominskem romanu *Skozi luči in sence*,⁸ medtem ko je njegova skrivnostna smrt navdihnila Toneta Brulca, da je v glasilu *Slovencev* v Argentini Svobodna Slovenija objavil literarizirano zgodbo o Šmajdovih zadnjih urah.⁹

Vendar Albin Šmajd, čeprav izjemno zanimiva in deloma tudi kontroverzna osebnost, do sedaj še ni bil sistematično obravnavan; vprašljivo je celo, koliko pozornosti bi bil deležen, če ne bi zapustil dnevnika ter izjemno dragocene in obsežne arhivske zbirke. Zato bomo tega radovljiškega odvetnika in lokalnega funkcionarja SLS, ki se je v obdobju okupacije povzpел v sam vrh voditeljev protirevolucije na Slovenskem, po končani vojni pa so ga ugrabili pripadniki slovenske Ozne,¹⁰ podrobneje predstavili.

1 Številna dela, ki se posredno ali neposredno tičejo Šmajda, so navedena v opombah k pričujoči biografiji.

2 Nekoliko več o Šmajdu je mogoče izvedeti iz dela Tamare Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, velikokrat se omenja tudi v delih Toneta Ferencu *Dies irae* in Borisa Mlakarja *Slovensko domobranstvo*.

3 *ES* 13, str. 63, geslo Šmajd Albin.

4 Klasinc Škofljanec, *Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica*, str. 130.

5 Čepič, Albin Šmajd.

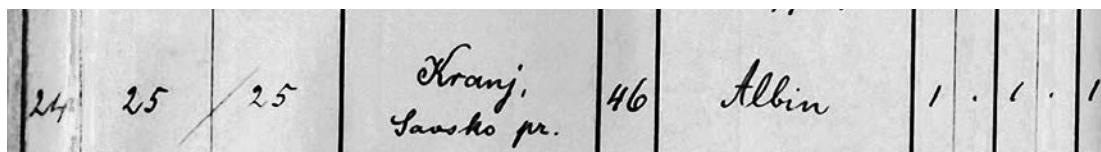
6 Arnež, *Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*.

7 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 280–295; Grum, Slovenski ljudski blok in Narodni odbor, str. 170–206.

8 Jurčec, *Skozi luči in sence I*.

9 Brulc, *Presveta je slovenska zemlja*, str. 2–3.

10 Ozna – Oddelek za zaščito naroda, varnostna in obveščevalna služba Demokratične federativne Jugoslavije in Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Vpis v Krstno matično knjigo župnije Kranj. Albin Šmajd, rojen in krščen 25. 2. 1904

Zgodnja mladost

Rodil se je 25. februarja 1904 v Kranju občinskemu slugi Ivanu Šmajdu in Ivani Šmajd, rojeni Sirc, stanujočima v Savskem predmestju.¹¹ Čeprav družina ni bila premožna, mu je bilo omogočeno šolanje na kranjski gimnaziji. Že v dijaških letih so se pokazale nekatere njegove tudi pozneje značilne lastnosti: opredelitev za katoliški svetovni nazor, zanimanje za družbena vprašanja, delavnost in ambicioznost. Mladi Šmajd je bil namreč dejaven v številnih prosvetnih društvih in katoliških dijaških organizacijah v Kranju.¹² V predstavitvi ob kandidaturi za poslanca narodne skupščine v letu 1938 je posebej poudarjeno njegovo delovanje v katoliški telesno-vzgojni organizaciji Orel.¹³ »Že v svojih gimnazijskih letih je ustanavljal Orla in v njem deloval kot predsednik odsekov, srenje, okrožja in podzveze.«¹⁴ Po vojni, na zaslišanju v zaporih Ozne,¹⁵ je navedel članstvo v kranjski podružnici srednješolske organizacije jugoslovanskega katoliškega dijaštva v Sloveniji Razor.¹⁶

Po končani maturi v letu 1922 se je »začel intenzivneje pečati s politiko«. Tajnik »Kmečke zveze« v Kranju ga je zaprosil za pomoč pri opravljanju tajniških zadev, vendar se je Šmajd bolj »nagibal k delavski smeri tedanje SLS«, kar je takole obrazložil: »Katolištvo mi je bilo baza za življenje, ker sem sin ubožnega

11 NŠAL 03909, Krstna knjiga, Kranj, 1896–1909.

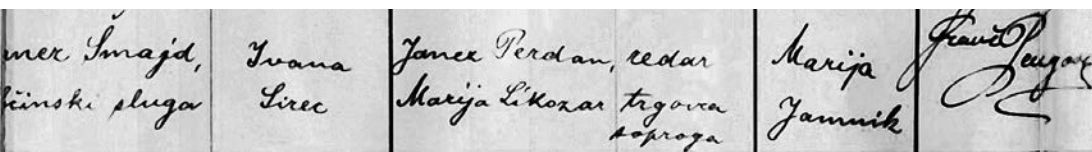
12 *Slovenec*, 20. 11. 1938, str. 4, nadaljevanje članka s str. 3 z naslovom »Te može bo volilo slovensko ljudstvo! Kandidatje JRZ ljubljanskega volivnega okrožja«. Dr. Albin Šmajd je bil predstavljen kot kandidat okraja Radovljica.

13 »Njena glavna cilja sta bili vzgoja in izobrazba mladih, ki bi se v mladinski organizaciji izoblikovali v dobre bodoče delavce katoliške organizacije, hkrati pa z njo zaveziti vdor liberalizma na podeželje in ustvariti protitež Sokolu« (Šafarič, Nastanek telesnovzgojne organizacije Orel).

14 *Slovenec*, 20. 11. 1938, str. 4.

15 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

16 Organizacija je bila ustanovljena v šolskem letu 1920/21 kot »nepolitična kulturna organizacija na temelju krščanskega svetovnega nazora« z namenom »vzgojiti v dijakih zavest, da jim je delo dolžnost, in sicer: a) delo za svojo splošno in strokovno izobrazbo, za vzgojo trdnega in načelno jasnega značaja; b) delo za jugoslovensko domovino; c) delo za skupnost: za narod in človeštvo« (*Letno poročilo Razora*).

kmeta sem krenil tudi bolj v socialistično smer in se začel zanimati za delavske probleme. Za kmečko delo se nisem zanimal, ker sem bil mnenja, da gorenjski človek ni kmečki, temveč delavsko-kajžarski.« V skladu s tem je pozneje postal tajnik Delavske zveze¹⁷ v Ljubljani, ki ji je predsedoval dr. Andrej Gosar; Šmajd mu je priložnostno pomagal tudi pri strokovnem delu za Jugoslovansko strokovno zvezo, ob čemer je spoznal tudi nekatere »delavske organizatorje«, med njimi Srečka Žumra iz Žirov.¹⁸

Študijska leta, društveno delo in prvi politični koraki

Jeseni 1922 se je vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani. Glede na to, da se je v času študija vsaj nekaj časa »ideološko naslanjal« na krščansko-socialno usmerjenega Gosarja in nekatere socialdemokratske ideologe (Otto Bauer), je razumljivo, da je deloval v tistih študentskih društvih, v katere so se včlanjevali študenti, ki so bili naklonjeni krščanskemu socializmu. Bil je soustanovitelj in prvi predsednik katoliškega akademskega društva Borba,¹⁹ za tem podpredsednik Danice,²⁰

17 Posredno je SLS delovala tudi prek različnih stanovskih organizacij, med drugim tudi prek Kmečke in Delavske zveze.

18 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

19 Borba je bila kot tretje katoliško akademsko društvo (po Danici in Zarji) ustanovljena v letu 1923. Prizadevala si je za socialno pravičnost, blagostanje, krščansko demokracijo in katoliško dejavnost. V drugi polovici dvajsetih let je prišla pod vpliv križarskega gibanja, se v socialnem in kulturnem pogledu precej radikalizirala in se preimenovala v Krščanskosocialistični akademski klub; njegovi člani so odklonili papeževo socialno okrožnico Quadragesimo anno iz leta 1931 ter očitali akademskim starešinam in vodstvu SLS, da ima premalo posluha za socialna vprašanja. Leta 1938 ga je oblast proglasila za komunističnega in ga razpustila (ES 1, str. 328, geslo Borba).

20 Društvo Danica so ustanovili slovenski študenti na Dunaju leta 1894 na temelju priporočila 1. katoliškega shoda v Ljubljani. Leta 1919 so sedež društva preselili v Ljubljano. Danica je bila številčno najmočnejše katoliško študentsko društvo, na začetku tridesetih let naj bi imela okrog 100 članov. Znotraj društva so se krščanskosocialistično in marksistično usmerjeni člani ter tisti iz križarskih vrst borili za oblast s »katoliškimi totalitaristi«, pripadniki mladcev in stražarjev. Jeseni 1938 so »demokatično razpoloženi daničarji« prestopili v društvo Zarja, medtem ko je Danica ostala v rokah »izrazito desno usmerjene« katoliške študentovske skupine (ES 2, str. 172, geslo Danica).

Albin Šmajd

deloval je tudi v Akademski zvezi,²¹ nekakšni krovni organizaciji katoliških študentskih društev.²² Janez Grum, v vojnih letih Šmajdov sodelavec v organizacijah protikomunističnega tabora, ki se mu je Borba zdela »zelo radikalna«, se s tem v zvezi takole spominja: »Ko sva nekoč v razgovorih prišla na akademske klube in na Borbo, mi je (Šmajd) precej samozavestno rekel: 'Če bi jaz šel na levo med komuniste, bi bil v partijski špici, med prvimi desetimi.'«²³

A ni »šel na levo«, odločil se je za Slovensko ljudsko stranko (SLS). Poleg dela v študentskih društvih in Delavski zvezi je bil Šmajd namreč že v času študija dejaven tudi v političnem življenju kranjskega okraja, kjer je sodeloval na številnih shodih, ki jih je organizirala SLS.²⁴ Iz spominskega romana pisatelja in novinarja Rude Jurčeca Skozi luči in sence je mogoče razbrati, da je bil Šmajd že v tistem času dobro zapisan pri vodstvu stranke, tako pri dr. Antonu Korošču kot pri Francu Gabrovšku, ki je bil med leti 1923 in 1928 tudi njen generalni tajnik. Tako je bil poleti 1927 poleg Rude Jurčeca določen za prisostvovanje Socialnemu tednu v Nancyju. Člani katoliškega študentskega društva Zarja, ki mu je pripadal Jurčec, naj bi se nad izbiro pritožili, a brez uspeha. Z Jurčecem, ki je bil presečen nad Šmajdovim popolnim nepoznavanjem francoščine in pomanjkanjem družabnosti, sta najprej obiskovala tečaj francoskega jezika na tamkajšnji univerzi, v drugi polovici avgusta naj bi se udeleževala zasedanj Socialnega tedna. Vendar je Šmajd že prav kmalu zapustil Nancy, češ da se mora vrniti domov zaradi očetove bolezni.²⁵ Niti takrat niti pozneje Jurčec ni zmozel razrešiti zagonetnega Šmajdovega značaja, vendar ga je že ob njunem slovesu v Franciji obšla zla slutnja: »Včasih me objame velik strah, ko se nekaterim ljudem zazrem v oči. Ko sem se v Nancyju poslavljaj od Šmajda in sva se bežno ujela v obeh, sem se zbal slutnje, kaj bo z njim.«²⁶ Vendar so bila takrat pred Albinom Šmajdom še številna uspešna leta.

21 Akademski zveza je bila ustanovljena v letu 1924. Izdajala je glasilo Križ na gori, po katerem so se katoliški študentje, ki so nasprotovali zgolj formalnemu, nepristnemu doživljanju verskih načel in se zavzemali za osebno doživljanje boga brez posredovanja cerkvene hierarhije, poimenovali križarji. Križarska in krščanskosocialistična smer je v Akademski zvezi prevladovala do leta 1928, potem so v njej, tudi zaradi pritiskov katoliškega političnega vodstva, vedno pomembnejšo vlogo pridobivali nasprotno misleči Tomčevi mladci in Stražarji (*ES 1*, str. 33, geslo Akademski zveza).

22 *Slovenec*, 20. 11. 1938, str. 4; SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

23 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 290.

24 *Slovenec*, 20. 11. 1938, str. 4; SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

25 Jurčec, *Skozi luči in sence 1*, str. 383–384, 400–401.

26 Prav tam, str. 405.

Albin Šmajd, domnevno z ženo Marijo Šmajd

Od diplome do samostojne odvetniške pisarne

V letu 1928 se je poročil²⁷ s petnajst let starejšo Marijo, hčerko kranjskih obrtnikov Mihaela in Jerice Hafner (roj. Gorjup),²⁸ lastnico šiviljske delavnice v Kranju; otrok sicer nista imela, vendar so vsa njuna pisma in pričevanja kazala na to, da sta se dobro razumela.²⁹ V naslednjih letih je Šmajd opravil sodno in odvetniško prakso. Kot diplomirani pravnik je 3. decembra 1928 nastopil sodno prakso pri Višjem deželnem sodišču v Ljubljani,³⁰ od 1. maja 1929 je prakso nadaljeval pri Okrajnem sodišču v Kranju, zadnje štiri mesece kot pravni praktikant – odvetniški kandidat.³¹ Od 1. decembra 1929 do 24. januarja 1933 in od 6. maja 1933 do 1. oktobra 1934 je bil odvetniški pripravnik v Mariboru, v pisarni dr. Rudolfa Ravnika³² in od 1. februarja 1934 do 20. marca 1934 v pisarni dr. Iga Šilarja, odvetnika v Kranju.³³ Medtem, leta 1931, je promoviral na ljubljanski Pravni fakulteti in dobil naziv doktor prava.³⁴

Po uvedbi kraljeve diktature 6. januarja 1929 v politiki ni deloval.³⁵ Izražanju političnih stališč se tudi v obdobju, ko je strankarsko življenje, vsaj na videz, zamrlo, ni povsem odpovedal. Do leta 1931 so bile namreč stranke prepovedane, potem je bilo dovoljeno zgolj delovanje vsedržavnih strank. V času, ko je bila na oblasti Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS), v kateri so sodelovali slovenski liberalci, je sicer »ilegalna«, a kljub temu zelo dejavna SLS izrazila zahtevo po slovenski avtonomiji; ob koncu leta 1932 je izdala narodnopolitično deklaracijo – t. i. imenovane Slovenske punktacije, v katerih je zahtevala združitev vseh Slovencev v eno politično enoto ter preureditev Jugoslavije v federativno državo, v kateri bi imeli Slovenci, Hrvati in Srbi lastne avtonomne samoupravne enote. Po tem dogodku je

27 Iz Šmajdove izjave na zaslišanju 4. marca 1943 (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1943 (zasliševalec Franc Štrubelj)) je mogoče sklepati, da sta se Marija in Albin poročila v letu 1928; v tem letu naj bi namreč odšla na poročno potovanje na Dunaj.

28 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, Sodba z dne 22. 5. 1946, Ko 484/46/39.

29 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, Zagovor Marije Šmajd, 20. 5. 1945, Ko 484/46 (s svinčnikom pripisano 44). Glej tudi SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik.

30 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Dopis Predsedništva deželnega sodišča v Ljubljani Albinu Šmajdu, 3. 12. 1928, Preds. 478, 13/28-1. Predhodniku današnjega Arhiva Republike Slovenije ga je leta 1948 izročil Federalni zbirni center. Fond sestavljajo: odvetniški spisi, personalni dokumenti uslužbenecv pisarne Albina Šmajda, gradivo o gasilstvu, gradivo o gasilski župi Radovljica, gradivo o političnem delovanju ustvarjalca, korespondenca, familiaria, gradivo Marije Šmajd.

31 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Dopis Predsedništva deželnega sodišča v Ljubljani Albinu Šmajdu, 29. 4. 1929, Preds. 478, 13/28-6.

32 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Potrdilo Rudolfa Ravnika z dne 10. 1. 1934 in Potrdilo Odbora Advokatske komore v Ljubljani o resničnosti in zakonitosti advokatske pripravniške prakse dr. Albina Šmajda z dne 11. 1. 1934.

33 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Potrdilo Iga Šiliha z dne 20. 3. 1934 in Potrdilo Odbora Advokatske komore v Ljubljani o resničnosti in zakonitosti advokatske pripravniške prakse dr. Albina Šmajda z dne 20. 3. 1934.

34 Anžur, Dekleva, Kronološki register doktorjev znanosti promoviranih na Univerzi v Ljubljani 1920–2012, str. 55.

35 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

Šmajdova vila v Radovljici s prvotnim vrtom, 1940

Reklama za odvetniško pisarno, Domoljub, 28. 3. 1934, str. 6

d 60 let je dopolnil stavovski general in pesnik g. Rudolf Maister.

ODVETNIK
DR. ALBIN ŠMAJD

je odprl odvetniško pisarno
v Radovljici, Predmesto 71.

d Znan ljubljanski podjetnik inž. Dedek se je po šestmesečni neprostovoljni odsotnosti vrnil iz italijanske interuacije. Italijani so ga obdolžili špijonaže, seveda brez povoda.

d Poročilo o tisku v območju ljubljanskega okraja, ki je izšlo v tiskovni hiši, je izšlo v tiskovni hiši.

predložitev govoren ob d Pazo Grosupljen da nabira ponekod p kev. Mož od lahkov narjev. K prvi orož d Glet kinematog so narodni narodni

bil konfiniran voditelj SLS Anton Korošec. Kot »strog opozicionalec«, ki je odločno podpiral avtonomistična stališča SLS, je bil med tistimi, ki jih je takratni režim preganjal, tudi Albin Šmajd.³⁶

Odvetnik v Radovljici

Marca 1934 že srečamo Šmajda kot samostojnega odvetnika v Radovljici.³⁷ V imenik odvetnikov Odvetniške zbornice v Ljubljani je bil vpisan 21. marca 1934 (izpisan 13. julija 1945).³⁸ Nekaj dni pozneje, 28. marca 1934, je katoliški časnik *Domoljub*, poučen in zabaven list, namenjen predvsem kmečkemu prebivalstvu, objavil med Domačimi novicami, da je odvetnik Albin Šmajd odprl odvetniško pisarno v Radovljici, Predmesto 71,³⁹ medtem ko je liberalni politični dnevnik *Slovenski narod* istega dne poročal, da je bil v imenik odvetnikov s sedežem v Radovljici vpisan dr. Albin Šmajd.⁴⁰

Kot odvetnik je sprejemal različne zadeve, kot so izterjave dolgov, zadeve v zvezi s posestnimi in služnostnimi pravicami (na primer motenje posestne pravice, ureditev meje, menjave parcel), tožbe zaradi očetovstva in izplačevanja alimentov, ukvarjal se je z zapuščinami, oblikovanjem zemljiškoknjižnih predlogov in kupoprodajnih pogodb, s sestavljanjem prošenj za podelitev različnih koncesij (npr. za vožnjo avtobusa) ipd.⁴¹

Proti koncu tridesetih let se je odločil za gradnjo hiše na Gorenjski cesti 27 v Radovljici, ki je med starejšimi Radovljičani še vedno poznana kot Šmajdova vila. Zemljišče, na katerem stoji, je 27. marca 1939 odkupil od ljubljanske »stolne proštije«. Hišo so začeli graditi že istega leta in jo dokončali v letu 1940. Načrte zanjo je narisal Plečnikov učenec, arhitekt Danilo Fürst. Fürst je hišo projektiral komaj štiri leta po zaključku študija, zato nosi stavba značilen »plečnikovski« pridihi, ki je še posebej viden na lepo izdelanih vhodnih vratih z letnicama 1939 in 1940; kljuka je bila okrašena s Šmajdovim monogramom, celotna hiša pa s skladnim stavbnim okrasjem iz klesanega kamna, lesa in opek.⁴²

36 *Slovenec*, 20. 11. 1938, str. 4.

37 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Dopis Albina Šmajda listu Straža v viharju z dne 17. 11. 1934 naj pošiljajo list na naslov Albin Šmajd, odvetnik v Radovljici in ne v Kranj, Savsko predmestje 29, saj je bil že od velike noči 1934 v Radovljici.

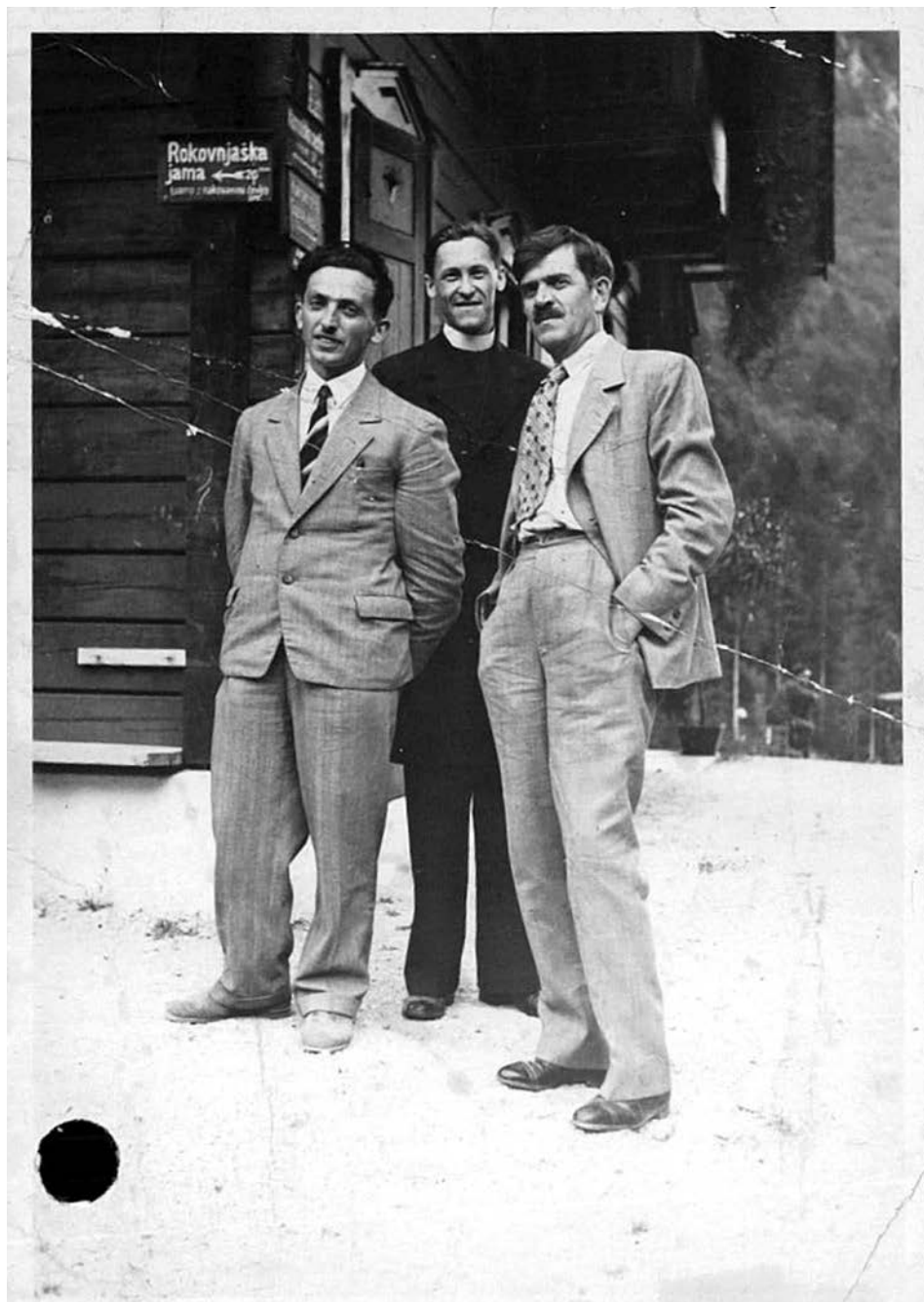
38 Škoro Babič, Seznam odvetnikov Odvetniške zbornice Slovenije 1918–2018, str. 340.

39 *Domoljub*, 28. 3. 1934, str. 154.

40 *Slovenski narod*, 28. 3. 1934, str. 8.

41 Nekateri njegovi odvetniški spisi so ohranjeni v SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 1 in 2.

42 Kolman Finžgar, »Snujmo bralna društva!«.

Šmajd z družbo pred planinsko kočo v Kamniški Bistrici

Vrnitev v politiko v okviru nove vsedržavne stranke

V letu 1935 je Šmajdova stranka ponovno prišla na oblast. Po volitvah maja 1935 namreč do tedaj režimska stranka JNS ni bila preveč uspešna, zato so se vodilne politične skupine v Beogradu odločile ustanoviti novo vsedržavno stranko – Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), v katero se je vključila tudi SLS, ki je tedaj omilila svoje zahteve po vzpostavitvi slovenske avtonomije.⁴³ JRZ je bila formalno odobrena 27. avgusta 1935, medtem ko je SLS postala najpomembnejša politična sila v slovenskem delu Jugoslavije. Njeno vodstvo se je takoj lotilo sistematičnega prevzema oblasti, njeni pripadniki so zasedli najpomembnejša mesta v okviru Dravske banovine in okrajnih načelstev. To stranki, ki je tudi prej, čeprav na skrivaj, živahno delovala, ni bilo težko, saj je zgolj stopila »iz ozadja« in še razširila strankino mrežo, medtem ko so v Sloveniji njeni pripadniki zasedli najpomembnejša mesta v okviru banovine in okrajnih načelstev.⁴⁴ Šmajd je bil med prvimi člani novoustanovljene stranke.⁴⁵ Tajnik radovljiške krajevne organizacije JRZ je postal že v času, ko je skoraj vse politično delo v Radovljici slonelo na tamkajšnjem posestniku, industrialcu in dolgoletnem radovljiškem županu Vinku Resmanu.⁴⁶ Na tem mestu je ostal tudi po Resmanovi smrti ob koncu leta 1935, sčasoma je postal podpredsednik in tajnik okrajnega odbora JRZ. Uveljavil se je tudi na področju gasilstva. Bil je starešina radovljiške gasilske župe in tudi član osrednjega odbora Gasilske zajednice v Ljubljani. Dejaven je bil tudi »na karitativnem polju«, sodeloval je pri Vincencijevi konferenci⁴⁷ v Radovljici.⁴⁸ Kot že dobro prepoznana in uveljavljena osebnost v domačem okolju je bil na volitvah v Narodno skupščino decembra 1938 na listi JRZ izvoljen za poslanca za okraj Radovljica. Izvoljeni poslanci iz vrst SLS (Franc Bajlec, Mirko Bitenc, Janez Brodar, Ivan Dolenc, Franc Gabrovšek, Franc Koban, Marko Kranjc, Miha Krek, Franc Kulovec, Jože Lavrič, Pavle Masič, Alojzij Mihelčič, Anton Ogrizek, Alojzij Rigler, Maksim Sevšek, Rudolf Smersu, Franc Snój, Miloš Stare, Martin Steblovnik, Janez Štrcin, Albin Šmajd, Josip Špindler, Ivan Teuerschuh, Josip Tratnik, Demetrij Veble, Franjo Žebot) so skupaj z ostalimi poslanci JRZ oblikovali poslanski klub JRZ.⁴⁹

Po izvolitvi za narodnega poslanca je Šmajd še naprej opravljal naloge okrajnega funkcionarja JRZ v Radovljici. Svoje tedanje politično delo je takole predstavil: »Iz centralne pisarne (Miklošičeva 7) sem dobil direktive za ustanavljanje krajevnih odborov JRZ. V kolikor ni Ljubljana sama pošiljala govornikov (dr. Krek, ing. Sodja,

43 ES 11, str. 413, geslo Slovenska ljudska stranka.

44 ES 11, str. 413, geslo Slovenska ljudska stranka; Gašparič, Slovenska ljudska stranka in njena organizacija (1890–1941), str. 35 in 42.

45 Slovenec, 20. 11. 1938, str. 4.

46 Več o njem Lavrenčak, Župani Radovljice.

47 Vincencijeva družba (Družba sv. Vincencija Pavelskega), karitativna katoliška laiška organizacija, je bila na Slovenskem ustanovljena leta 1876, skupine so se imenovalle konference (*Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote*).

48 Slovenec, 20. 11. 1938, str. 4.

49 Gašparič, Slovenska ljudska stranka in njena organizacija (1890–1941), str. 42.

Smersu, Tomazin⁵⁰), sem šel na ustanovna zborovanja jaz sam. Od tedaj naprej sem prosti čas uporabljal za politično delovanje v ozkem pomenu besede. Nastopal sem kot govornik, interveniral, preskrboval službe za jeseniško tovarno itd.«⁵¹

Glede na to, da Šmajd o sebi ni prav veliko povedal niti v svojem dnevniku niti v ohranjenih pismih, bomo skušali njegove idejne opredelitve vsaj deloma predstaviti na temelju nekaterih političnih govorov, ohranjenih v njegovem osebnem fondu. Ob njihovem prebiranju je sicer treba upoštevati, da je bil Šmajd v prvi vrsti politik, zato nikakor ni nujno, da so bile vse v govorih izražene misli plod njegovih osebnih prepričanj; prilagojene so bile namreč trenutnemu občinstvu in so vsaj deloma služile tudi političnim ciljem. Vendar ti govori gotovo vsaj deloma odražajo značilnosti Šmajdovega značaja, način njegovega razmišljanja in čustvovanja.

Šmajd je sicer praviloma izražal naklonjenost do skupne države Jugoslavije, kar je bilo v tistih časih neizogibno, a je ob tem posebej poudarjal tudi ljubezen do slovenskega naroda. Ob proslavitvi 18. obletnice nastanka jugoslovanske države v dvorani prosvetnega društva v Radovljici 1. decembra 1936, šele dobro leto potem, ko je po nekajletni »nemilosti« voditelj SLS Anton Korošec ponovno vstopil v vlado, je tako med drugim povedal: »Prišli smo, da danes vsi, kar nas je članov Prosvetnega društva iz svojega notranjega prepričanja pred svetom in zastopniki oblasti izpričamo in izpovemo svoj odločni credo, da Jugoslavijo ljubimo kot njeni otroci, da zanjo živimo in delamo. To 18. letnico združitve treh južnoslovanskih narodov v eno državo praznujemo danes povsem z drugačnimi čustvi, kakor je bilo to pred leti. Večina slovenskega naroda je organizirana v prosvetnih društvih. Ta večina slov. naroda je bila v preteklih letih žigosana in po krivici obdolžena, da je protidržavna separatistična in da hoče razbiti državo Jugoslavijo. [...] Ne nosimo svoje nacijonalnosti na jeziku, ne šarimo s svojo državotvornostjo kakor kramarji. Naša prosvetna društva vzgajajo članstvo, da spozna pravo nacijonalnost in resnično ljubezen do države.« Vendar je posebej poudaril: »Mi hočemo, da ostanejo naše narodne posebnosti nedotaknjene, mi hočemo, da se slov. narodu ne kratijo pravice samostojnega naroda, mi zahtevamo le to, kar nam gre po božjih in človeških postavah: hočemo in zahtevamo zase svoj jezik, spoštovanje in veljavo v javnem življenju, želimo, da se nas ne ovira v izvrševanju in izražanju zunanjih simbolov slovenske narodnosti. [...] Naroda se ne da vladati z nasiljem, narodnih stremljenj in podvigov ne zatreti s krvjo in zadušiti s streli. Narodova duša je elementaren pojav, poln dinamike življenja. Kdor je hotel vladati brez njega ali celo proti njemu, je sam okusil vso zmoto svojega naziranja! [...] Zvesti ostanemo slovenski zemlji, prosti državi Jugoslaviji, ker velja za nas, da smo Bogu otroci, slovenski sinovi, a hlapci nikomur!«⁵²

Kot je politikom v navadi, je tudi Šmajd svoje besede skrbno prilagajal poslušalstvu. Na taboru katoliških prosvetnih društev 11. julija 1937 v Kranju, ki sta se

50 Miha Krek, Jože Sodja, Rudolf Smersu in morda Matej Tomazin.

51 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

52 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Govor Albina Šmajda v Radovljici 1. decembra 1936.

ga udeležila tudi »njegovi kraljevski Visočanstvi knez – namestnik Pavle in njegova soproga kneginja Olga«, je Šmajd ob predstavitvi pomena katoliških prosvetnih društev in izražanju ljubezni do slovenske zemlje in jezika poudaril, da je treba vlivati »v duše in srca katoliških prosvetarjev zavest, da je Jugoslavija naša narodna država, da to svojo narodno državo ljubimo kot njeni otroci iz svojega polnega krščanskega srca, da za njo delamo in živimo.⁵³ Tako vzgajamo katoliške prosvetarje, da moramo narodno državo prav tako goreče in iz vsega notranjega prepričanja ljubiti, kakor ljubimo svojo slovensko zemljo.« In še: »Ta slovenska, v katoliških prosvetnih domovih vzgojena mladina in z njo ves slovenski narod ob navzočnosti najvišjih državnih funkcionarjev pri svoji vesti prisega: da bo vse svoje mladostne sveže sile posvečala procvitu in blagostanju narodne države, ta mladina prisega, da v njeni ljubezni do narodne države ni izdajstva in hinavstva, ta mladina prisega, da svoje narodne države prav z nič manjšo ljubeznijo ne ljubi, kakor svoje materinske slovenske zemlje, besede in pesmi.« V nadaljevanju govora je pokazal smisel za jasno in »udarno« izražanje vodilnih misli:

»Bratje in sestre!

Da dvignemo duha slovenske narodne zavesti, kaj nam je treba? – Dela v svobodi.

Da visoko dvignemo in utrdimo živo ljubezen v srcu vsakega človeka do skupne močne Jugoslavije, kaj nam je treba? – Dela v svobodi.

Da naša domovinska ljubezen do slovenske zemlje in narodne države nikdar ne ugasne in še z večjim ognjem vzplapola v nas, kaj nam je treba? – Katoliške prosvetne vzgoje in šole.

Kaj nam je še v dosego naših smotrov potrebno, in to najprej potrebno? – Močne, krepke, nezmagljive vere v Boga, slovensko narodno in jugoslovansko državno skupnost.«

Tudi ljubezen do kraljevske družine ni izostala: »Pri svojem kulturnem delu za izobrazbo in moralni dvig naroda, pa nikdar ne pozabljamo na kraljevsko hišo Karadjordjevičev, ki vodi krmilo našega državnega doma. Svojo katoliško mladino vzgajamo v ljubezni do mladega kralja, ki bo moral kaj kmalu prevzeti veliko odgovornost na svoja mlada ramena. Zaupanje imamo, da bo prejel vsled spretnega vodstva kr. namestništva državo tako urejeno, da breme odgovornosti ne bo pretežko.« Govor je zaključil z besedami: »Visoki kralj. Dom Karadjordjevičev naj našo narodno državo privede v boljše dni napredka in polne notranje zadovoljnosti! Naj živi Nj. Veličanstvo kralj Peter II.! Naj živi Nj. Visočanstvo knez-namestnik!«⁵⁴

53 Te in naslednje podčrtane besede so podčrtane v izvirnem tipkopisu.

54 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Govor Albina Šmajda, »Prosvetni dan v Kranju« 11. 7. 1937. Šmajdov govor je bil objavljen v časopisu *Slovenec*, 13. 7. 1937, v članku z naslovom »Knez Pavle in kneginja Olga na gorenjskem prosvetnem taboru«, str. 3–4. Članek o tej prireditvi z naslovom »Najvišja počastitev naše prosvete, Najvišji predstavnik države in kneginja Olga med slovenskim ljudstvom na prosvetnem taboru v Kranju« je bil objavljen na prvi strani istega časopisa.

Na zborovanju ob petindvajsetletnici dijaške Marijine kongregacije v dvorani Ljudskega doma v Kranju je na slavnostnem zborovanju 17. maja 1936 poleg Antona Korošca kot njen nekdanji član govoril tudi Albin Šmajd. Glavno pozornost je tokrat namenil pomenu katoliškega nauka in obsodbi komunizma. Najprej je predstavil namen kongregacije: »Ko smo se vsi združili v marijanski organizaciji pod isto idejo vodnico, smo vsi postali bratje in sestre in smo prav vsi prevzeli nase težko in odgovorno nalogo, da kot elita – izbrana četa izmed vseh katoliških, predvsem mladinskih organizacij delamo z vso vnemo za uresničitev našega skupnega programa: omnia restavrare in Christo.« Za spodbujanje verskega sovraštva je okrivil slovenske izobražence: »Da je v našem slovenskem narodu toliko verskega indiferentizma in precej tudi že verske sovražnosti do katoličanstva, ima veliko zaslugo naše domače izobraženstvo, ki se je s svojim življenjem oddaljilo od katoličanstva in ki je svoj čas oznanjalo kulturni liberalizem, danes pa pod geslom svobode in skupnosti tira narod v materialistični boljševizem.« Proti materializmu bi se morali katoličani najodločneje boriti: »V gledanju na osnovne smeri življenja sta mogoči samo dve smeri: Kristus ali materializem. Srednje poti, poti mlačnosti in kompromisov ni! Kdor velja in hoče ostati pravi, resnični in dejavni katoličan, mora na vsej črti prelomiti z duhovnim nasprotnikom, mora vsepovsod gledati, kako bo to kačo strl in uničil ter tako pripravil zmago Kristusovemu kraljestvu.« Prav tako odločno bi morali nastopiti proti komunizmu: »Naš sovražnik je danes komunizem. Kako naivni moramo biti, če verjamemo le eni njegovi besedi, ko pa vidimo vse naokrog, kako uničuje ne samo v človeških srcih duhovne dobrine krščanstva, marveč da uničuje cerkve, preganja duhovnike in prepoveduje opravo službe božje, organizira na najmodernejši način najhujšo brezbožniško borbo, daje sredstva na razpolago vse samo zato, da izpodnese tla krščanski kulturi. Rusija, Mehika, Španija so nam vzgled. [...]«. Prizadevanja za odpravo socialnih razlik je načeloma podpiral: »Če bi bil komunizem samo za gospodarsko in socialno izboljšanje človeške družbe, bolje rečeno, če bi skrbel samo zato, da bi v človeški družbi ne bilo preostrega gospodarskega trenja in prevelikih socialnih razlik, bi nam ne bil na poti. Tako pa posega predvsem na kulturno polje in zida iz svetovnonazornega materialističnega gledanja vse zasebno, javno in gospodarsko življenje.« Nasprotoval je odpravi zasebne lastnine: »Komunizem ruši zasebno lastnino. Priznamo, da baš gmotne dobrine danes niso pravilno razdeljene in uporabljene v prave namene. Priznamo, da je beda danes velika, da bo postala morda še večja; ne zakrivamo oči pred največjo socialno nesrečo in resničnostjo: brezposelnostjo. Vse to vidimo: trpljenje tisočev in milijonov, slišimo jok nedolžnih otrok, vidimo nezdrava stanovanja – luknje, kjer biva oblikovalec gmotnih dobrin. In vemo, da take razmere zahtevajo temeljite spremembe, ki je izražena v tej-le osnovni misli in zahtevi: dobrine morajo služiti splošnosti, a vendar tako, da se poedincu daje možnosti za njegov individualni razmah. Ljudje smo vsi. Narava sama žene človeka do dela za uspehe. Različne so narave, različni smo ljudje. Popolne enakosti ne bomo nikdar dosegli, ker popolne enakosti ni. Kolikor zasebne lastnine je potrebno za podvige, ki koristijo družbi, toliko je mora biti.« Tudi

načela francoske revolucije je odločno odklanjal: »Pod geslom svobode in enakosti je bil človek človeku volk, pod farso lažnjivih gesel je krvavela človeška družba in v pomanjkanju za življenje neobhodnih gmotnih dobrin kovala nekaternikom zlato in jim pomnoževala bogastvo. Egalité, fraternité, liberté pa so gesla francoske revolucije, ki ni bila izvršena samo brez katoliške Cerkve, marveč naravnost proti njej. Vsa ista dejanja vničevanja cerkva, isto preganjanje povsod tam, kjer rešuje gospodarsko vprašanje komunizem, kakor je bilo ob francoski revoluciji.« Kakršen koli razredni boj naj bi bil za katoliškega človeka povsem nesprejemljiv: »Smo proti razrednemu boju. Komunizem in socializem učita in proglašata razredni boj za aksiom svojega nauka. Kakor je francoska revolucija oznanjala v gotovem smislu razredni boj meščanstva, tako dela danes isto komunizem, ko radikalizira ljudstvo z gesli o razrednem boju četrtega stanu – delavstva in o njegovi diktaturi nad ostalimi. Mi vemo, da človeška družba ni enotna, da je sestavljena, vemo, da je sestavljena tako, da poedine skupine – stanovi služijo le kot prirejeni – ne pa nadrejeni organi skupnosti. Zato smo za pravilno in harmonično sodelovanje vseh produktivnih in delovnih stanov. Smo pa tudi proti pijavkam, ki hočejo živeti na račun delovnih stanov. V tem oziru smo tudi mi bojna organizacija, ker so brezdelneži protinaraven pojav, ker so tvor, ki ga je treba operirati in uničiti.« Tudi odnos komunizma do družine naj bi bil vreden obsodbe: »Komunizem družine ne pozna. Komunizem zanika človekovo Bogu podobnost, njegov izvor in pomen. Zanj je človek animalično bitje. Naravni zakon o družini hoče raztrgati in uničiti, hoče svobodne zakone, svobodno ljubezen, vse brez trajnosti in samo življenjsko svobodo. Materam in očetom hoče takoj po rojstvu vzeti otroke in jih oddati v skupna državna vzgajališča ('Jaselce'), kjer ne bodo več deležni toplote materinega srca in vodstva očetove skrbnosti, marveč bodo vrastli brez poznanja očeta in matere, brez sonca in toplote materine ljubezni. Za komunizem sta mož in žena samo, da narod še pomnožujeta. Zato jima seveda ne gre nobena naravna pravica do vzgoje otrok, ker je vse to pri državi sami. Mi vztrajamo pri družini, mi se bomo za njo borili, ker vemo, da je le v družini, v harmoničnem sožitju staršev in otrok blaginja in bodočnost človeškega rodu.« Še posebej je Šmajd poudaril pomen mladinske vzgoje: »Komunizem ve, da je treba najprej v mladih srcih ubiti vero in spoštovanje do dobrin krščanske kulture. Zato se bori najbolj za mladino. Mi tudi vemo, da bo bodočnost taka, kakršna bo mladina. Da pa bo iz mladike postalo mogočno in odporno drevo, ako bomo mladiko pravilno negovali in vzgojili. Danes je boj dveh svetov, boj dveh za mladino, boj dveh za uveljavljanje in zmago v vsem človeškem življenju.« Vlogo marijanskih kongregacij je takole opredelil: »Naša smer je jasna: Kristusova je; naše udejstvovanje: boj za Kristusa, ki je prišel, 'da vrže ogenj na zemljo' in ki je želel, da bi se že vnel. (Evang. Sv. Luka 12, 49⁵⁵); naša volja: udarnost in brezkompromisnost; naša obluba: zvestoba katoliškimi načelom, naukom katoliške cerkve in spoštovanje v socialnih enciklikah izraženim

55 Odloček iz Lukovega evangelija (Luka, 12,49): »Prišel sem, da vržem ogenj na zemljo, in kako želim, da bi se že razplamtel!« (*Sveto pismo Stare in Nove zaveze*, str. 1581).

nazorom! Oblikujmo se! Kujmo narodovo srečo in bodočnost v smeri marijanstva pod geslom: Po Mariji h Kristusu!»⁵⁶

Dosti ostreje je proti kapitalizmu nastopil ob delavskem prazniku na dan sv. Jožefa – delavca (1. maj) v govoru z naslovom »Položaj delavstva v Kranju in njegova moč«. V tem času je bil Kranj pomembno slovensko industrijsko mesto, zato so bili delavci za politike vsekakor kategorija prebivalstva, ki jo je bilo treba upoštevati: »Praznovanje delavskega dne v Kranju ima za Kranj in njegovo okolico važen in hkrati bistven pomen. Še pred nedolgo časa Kranj in njegova okolica nista poznala industrije in industrijskega delavstva. Obratno! Celotni kranjski politični in zlasti sodni okraj sta veljala za izrazito kmečki okraj. [...] Danes so se v tem oziru razmere močno spremenile. Kranj je postal središče tekstilne industrije, sem vodijo dnevno pota tisoč in tisoč delavcev in delavk iz vse bližnje in daljne kranjske okolice, hčere in sinovi kmečkih starišev prihajajo v mesto 's trebuchom za kruhom' [...]«. Šmajd v industrijskem razvoju in kapitalističnem družbenem redu ni videl nič dobrega: »Bodimo odkritosrčni in pred kruto resničnostjo ne zapirajmo svojih oči [...] Ne verjemi-mo, da je položaj v Kranju glede delavstva bolj rožnat in drugačen, kakor je bil vedno in povsod, ko je kapitalizem s svojo brezsrčnostjo in s svojim pohlepom po čim več-jem in zmeraj večjem dobičku segal ne samo po telesnih močeh delavstva, marveč vzporedno uničeval tudi duševnost delavstva, trgal na rafiniran način iz njegove duše vse, kar je imelo zveze z vero, poštenjem in moralo. [...] S polnim prepričanjem in trdno zavestjo lahko rečemo, da se kapitalizem redi iz potnih srag delavskih trpinov in krvavi žulji delavcev pomagajo k temu, da kapitalisti žive udobno, luksuzno in zap-ravljivo, med tem ko delavec s svojo družino strada, se potika po nezdravih podze-meljskih luknjah, podobnih hlevom in drvarnicam. Delavec, po božji podobi vstvar-jen otrok božji hira vkljub trdemu delu, vkljub trpljenju in mukah, ž njim vred hira in propada nujno tudi njegova družina [...]« Proti lastnikom kapitala je ostro nastopil: »Kapitalist je brez srca; delavec je zanj manj vreden, ni človek, je blago. Moderni dela-vec je brez moči, je suženj, čeprav navidezno prost, čeprav navidezno svobodno izbi-ra delo in je navidezno enakovreden pogodbenik, ko sklepa s kapitalistom službeno pogodbo. Pa vendar je vse to samo videz, laž, največja neresnica vsega uzakonjenega prava. Enakopravnosti ni, ker je na eni strani delavec – nemanič, na drugi strani pa tovarnar ali njegov ravnatelj. [...] Kapitalist – pijavka na družbenem telesu šteje in vrednoti vse dobrine samo po denarju, zanj velja samo oni nekaj, kdor ima kaj kovine pod palmem, zanj je elita družbe ono, kar se klanja zlatemu teletu. [...]« Toda: »Kaj bi bilo vendar sleherno podjetje, ako bi ne bilo delavskih rok? Mrtev inventar, brez življenja in dohodkov. Šele delavčeve roke ustvarijo življenje in blagostanje. Ker je tako, za-to mora po naravnem zakonu prejemati delavec pravično odplačilo; če pa ga ne prejme, se mora zanj boriti. [...]«. Rešitev je videl v sodelovanju delavca in kmeta:

56 *Kranjski zvon*, župnijski list za Kranj in okolico, izdaja mestni župni urad v Kranju, izhaja zadnji teden v mesecu, leto 1936, št. 6, str. 24–25 (SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Kranjski zvon 1936/6). V Šmajdovem osebem fondu se prispevek hrani tudi v tipkopisu in rokopisu (SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, govor 17. 5. 1936 v Kranju.)

»Delavec, industrijski in kmečki, si morata podati roke ter z združenimi močmi in silami graditi z ostalim slovenskim in krščanskim delavstvom novo, lepšo in vsekakor pravičnejšo bodočnost.« In v krščanstvu: »Vsega tega pa bi človeški družbi ne bilo treba, in tudi Kranj in njegova okolica bi bila lahko obvarovana pred zlimi posledicami industrijalizacije, ako bi v javnem, gospodarskem in družabnem življenju poedincev in narodov vladal kot Kralj in Vladar Kristus. Ker je iz človeških duš izginila vera v Boga, posmrtnost in nrvnost, ker veljajo samo gmotne dobrine in velja le oni nekaj v sedanji družbi, kdor ima denar ali druge materialne dobrine, torej ker vlada v svetu materialistično pojmovanje, zato je mogoče in razumljivo, da gospodarsko močnejši izkorišča šibkejšega in se pri tem svojem 'delu' ne ozira na moralne zakone, ne na vest niti na naravo človeka. Ker ima kapitalistični podjetnik vsega v izobilju, si je ustvaril svoj raj na zemlji, zanj ni večnosti in tudi nima interesa, da bi večnost obstojala, ker bi sicer moral živeti po vesti in veri, ki bi mu po Kristusovi zapovedi narekovala: 'Ljubi svojega bližnje-ga kakor samega sebe!' Če bi dosledno v življenju vsak podjetnik vsaj v glavnem izpolnjeval to zapoved, ne bi bilo gorja, ne bi bilo bede in pomanjkanja in bi tudi ne bilo na delavski strani nevarnosti, da tudi oni zapadejo v materialistično gledanje sveta in življenja, ker bi vsak podjetnik – kapitalist po sili svoje vesti ravnal tako, da ne bi bil nihče prikrajšan v svojih pravicah. [...]«.⁵⁷

Druge dejavnosti

Gasilstvo

Šmajd je bil starešina radovljiške gasilske župe, član osrednjega odbora Gasilske zajednice Dravske banovine v Ljubljani in načelnik njenega kulturno-prosvetnega odseka, član Nabavljalne zadruge Gasilske zajednice Dravske banovine v Ljubljani in njen delegat v upravi Gasilske zveze Kraljevine Jugoslavije, bil je član odseka organizacijskega in propagandnega odseka za pripravo jugoslovanskega gasilskega kongresa v letu 1939 ipd. S težavami gasilstva in gasilskih društev se je ukvarjal tudi v okviru svojih funkcij v stranki (JRZ), v času okupacije, medtem ko ga v letu 1942 srečamo na mestu člana odbora Gasilske nabavljalne zadruge za Ljubljansko pokrajino.⁵⁸

Jugoslovansko-češkoslovaška liga

V letu 1921 so začeli na Slovenskem ustanavljati Jugoslovansko-češkoslovaške lige, ki so nasledile Češkoslovaško komisijo, ustanovljeno leta 1919. Njihov namen je bil poglobljati bratsko vzajemnost med narodi obeh držav na kulturnem,

57 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Položaj delavstva v Kranju in njegova moč, brez datuma.

58 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 3 (v celoti vsebuje dokumente o gasilstvu). Iz nedatiranega dokumenta, priplejenega v Šmajdov dnevnik med avgustom in oktobrom 1941, je razvidno, da je bil tudi član prostovoljne gasilske enote v Radovljici (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1633).

političnem in gospodarskem področju, bile so pobudnik in organizator jezikovnih tečajev in raznih kulturnih prireditev. Najprej, leta 1921, je bila ustanovljena Jugoslovansko-češkoslovaška liga v Ljubljani, leto pozneje tudi v Mariboru.⁵⁹ Leta 1932, v času, ko je bil predsednik odbora mariborske lige odvetnik dr. Avgust Reisman,⁶⁰ je bil Šmajd, tedaj odvetniški pripravnik v Mariboru, Reismanov tajnik in član odbora Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru, medtem ko se je leta 1932 udeležil tudi kongresa jugoslovanskih lig v Beogradu.⁶¹

Slovensko katoliško akademsko starešinstvo

Bil je tudi član Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva (SKAS).⁶² SKAS, katerega pravila so bila potrjena 17. aprila 1928, ni bilo politično društvo, sedež je imelo v Ljubljani, delokrog pa po vsej državi. Namen društva je bil: »a) gojiti med člani katoliška načela in jih uveljaviti v javnosti; b) enako gojiti in uveljavljati narodno zavest; c) pospeševati gojitev znanosti in umetnosti; č) organizirati kulturno delo svojih članov v vsestranski prospah slovenskega naroda; d) gojiti med člani družabnosti; e) skrbeti za slovenska katoliška akademska društva; f) svoje članne braniti, varovati njih interese ter podpirati v potrebnih slučajih njih vdove in sirote.« Člani društva so lahko postali starešine slovenskih katoliških akademskih društev in častni člani teh društev, izjemoma pa tudi oni »akademični izobraženci, ki dejansko soglašajo z načeli in namenom društva.«⁶³ SKAS je bila organizacija, ki je združevala tiste »akademske izobražence, katerih glavni namen je gojiti in uveljavljati katoliška načela ter narodno in državljansko zavest v zasebnem in javnem življenju«. Med člani Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva lahko srečamo precej politikov SLS in tudi druge pomembne osebnosti tedanjega javnega življenja, med njimi Antona Korošca, Miha Kreka, Franca Kulovca, Marka Natlačenca, Andreja Gosarja, Rudolfa Smersuja, Miloša Stareta, škofa Antona Bonaventuro Jegliča in Gregorija Rožmana.⁶⁴

59 SI AS 628, Jugoslovansko-češkoslovaška liga v Ljubljani, Historiat fonda; SI PAM 1238, Jugoslovansko-češkoslovaška liga Maribor, Historiat fonda.

60 Reisman je bil predsednik odbora od leta 1931 do leta 1933 (SI PAM 1238, Jugoslovansko-češkoslovaška liga Maribor, Historiat fonda).

61 SI_PAM/238/012_00078, Zapisnik prve redne odborove seje Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru, 21. 3. 1932; SI_PAM/1238/012_00141, Dopis Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru Zvezi Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Beogradu, 10. 5. 1932; SI_PAM/1238/012_00142, Zapisnik četrtre odborove seje Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru, 10. 5. 1932; SI_PAM/1238/012/_00147, Dopis Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru Zvezi Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Beogradu, 13. 5. 1932; SI_PAM/1238/012_00160, Dopis Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru ligi v Pragi, 21. 5. 1832; SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

62 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Imenika Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva, Ljubljana iz marca 1936 in aprila 1939.

63 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Pravila Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva, potrjena 17. aprila 1928 v Ljubljani.

64 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Slovensko katoliško akademsko starešinstvo, O. št. 206, Ljubljana, dne 17. junija 1938, Miklošičeva cesta 5.

Kot politik SLS je Šmajd seveda poznal tudi druge strankarske politike. Iz njegove sicer zelo skromno ohranjene korespondence iz predvojnega obdobja je razvidno, da je bil precej domač z Miho Krekom in Francem Snojem (nazivanje z »Dragi!« in tikanje), bolj formalni način komunikacije je imel z Antonom Koroščem.⁶⁵

Albin Šmajd je bil, tako kot še številni drugi vodilni strankarski politiki, član nadzornih in upravnih organov različnih gospodarskih in finančnih ustanov;⁶⁶ med drugim je bil tudi delničar tovarne Stora d. d. pri Zadružni gospodarski banki v Ljubljani.⁶⁷

Dr. Albin Šmajd v času vojne in okupacije⁶⁸

Nemška okupacija Gorenjske

Ob razpadu Jugoslavije je bil Šmajd kot vojak kraljeve jugoslovanske vojske (»redov Posadnega bataljona v Radovljici«) v Šmartnem pri Litiji, kamor je takrat prispela njegova enota, ki se je pred Nemci umikala proti jugu.⁶⁹ Iz Šmartnega je 11. aprila 1941 telefoniral Marku Natlačenu, ki mu je svetoval, naj se takoj javi in »da na razpolago« vojski Narodnega sveta, ustanovljenega 6. aprila 1941 v Ljubljani, vendar je Šmajd nasvet zavrnil, češ da je »vojak in vezan na prisego kralju«. ⁷⁰ Še istega dne se je skupaj s tremi srbskimi oficirji s svojim avtomobilom odpeljal v Radovljico.⁷¹ Poznejše očitke liberalne strani, da je prosil Narodni svet, naj zbira podpise za vključitev celotne Slovenije pod nemško zasedbeno oblast, je odločno zanimal. Nasprotno, bana Natlačena naj bi 18. aprila 1941 pisno pozval, naj poskrbi, da bodo radovljiški okraj zasedle italijanske čete; kopijo pisma naj bi mu vzeli Nemci ob prvi aretaciji.⁷²

Po nemški okupaciji Gorenjske je bil namreč Albin Šmajd kot pomemben politik SLS večkrat aretiran, prvič ga je aretiral Wehrmacht 16. ali 18. aprila.

65 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, mapa Korespondenca.

66 Saje, *Belogardizem*, str. 75.

67 SI_ZAL_LJU/0468, Okrožno sodišče v Ljubljani, šk. 47, imenik 3, p. e. 279, Odločba Okrajnega sodišča v Ljubljani, 26. 8. 1946.

68 Po okupaciji slovenskega ozemlja je Albin Šmajd uporabljal različna ilegalna imena: Dore, Draš, France, Legat, Novak, Osolnik, Bine, Dolenc, 22, 122, 222, 322, 422, XII.

69 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 5. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

70 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 16. 5. 1942.

71 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 5. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

72 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 16. 5. 1942.

Zasliševali so ga o jugoslovanskih častniških uniformah, najdenih v njegovi hiši, vendar je Šmajd izjavil, da so uniforme pripadale častnikom, ki so že odšli.⁷³ Drugič je bil aretiran 1. maja 1941, tokrat je to storil gestapo. Izpuščen je bil brez zaslišanja še istega dne. Dober mesec pozneje naj bi zaradi poslovnih zadev obiskal Zagreb, pozneje še Beograd, ker naj bi si želel ogledati stanje mesta po bombardiranju. Dovoljenje za potovanje naj bi mu, kakor je izjavil na zaslišanju 4. marca 1946, priskrbel neki častnik nemške varnostno obveščevalne službe, ki se je naselil v Šmajdovi hiši.⁷⁴ Drugače naj bi povedal Lojzetu Udetu; temu naj bi namreč spomladi 1943 rekel, da mu je »legitimacijo«, s katero je odšel v Beograd, priskrbel Franc Paar.⁷⁵ Čez dober teden dni se je vrnil domov. Tretjič je bil prijet 2. avgusta in bil dva dni zaprt v Št. Vidu. Na vprašanje, zakaj so ga vedno izpustili, je na zaslišanju marca 1946 odgovoril, da je zanj verjetno vedno posredoval Franc Paar, jeseniški podjetnik in hotelir nemške narodnosti, med vojno blejski župan, ki je mislil, da Šmajdu dolguje uslugo. Paar je bil namreč ob koncu leta 1940 obtožen neke vrste industrijske špionaže in za pravnega zastopnika je najel Albina Šmajda. Ko je bil čez nekaj tednov sodni postopek proti njemu ustavljen, je bil Paar prepričan, da se je to zgodilo po Šmajdovi zaslugi, zaradi česar ga je obiskal v pisarni in se mu zahvalil. Šmajd je vedel, da je morala za Paara intervenirati neka druga, neznana oseba, a mu tega ni razkril, temveč ga je »pustil v zmoti«.⁷⁶

Jeseni 1941 je Šmajd pobegnil v Ljubljano, ker se ne on ne žena nista hotela vpisati v Koroško ljudsko zvezo (Kärtner Volksbund). Pri odhodu iz Radovljice naj bi mu pomagal strojevodja Hafner, ki je vozil tovorni vlak v Ljubljano. Tako naj bi Šmajd prišel do Št. Vida, potem prestopil v »službeni vagon« in se odpeljal v Ljubljano. Ker se je bal, da bi Hafnerja preganjali, je o načinu svojega pobega molčal oziroma izjavil, da je »prišel čez hribe«.⁷⁷ Po pričevanju Lojzeta Udetja je Šmajd

73 Na zaslišanju po vojni je povedal, da so se ti oficirji nekaj časa skrivali v njegovi hiši, od katerih sta dva kmalu odšla, nekaj dlje je ostal le tretji, ki je bil bolan (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 5. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj)).

74 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina).

75 Ob drugi aretaciji naj bi mu bila »ta legitimacija odvzeta in je prišla pred oči pokojnega Aleša Stanovnika, ko je bil zaprt v Št. Vidu« (Poročilo Lojzeta Udetja dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in takoimenovano sredino, str. 572–573 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*); izvirna kopija poročila se hrani v SI AS 1193, Ude Lojze, šk. 46, objavljeno je tudi v knjigi Lojzeta Udetja *Moje mnenje o položaju. Članki in pisma 1941–1944*, str. 103–110).

76 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisniki zaslišanj Albina Šmajda 4. 3. 1946 in 5. 3. 1946; Zapisnik zaslišanja Franca Paara 5. 3. 1946. O Šmajdovih stikih s Paarom glej tudi Poročilo Lojzeta Udetja dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in tako imenovano sredino (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

77 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 6. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj). Glej tudi Poročilo Lojzeta Udetja dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in tako imenovano sredino, str. 565 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

prispel v Ljubljano oktobra 1941, saj naj bi se srečala prav na dan po Šmajdovem prihodu.⁷⁸

Žena Albina Šmajda Marija je ostala še kakih 6 mesecev v Radovljici. Moža naj bi nekajkrat obiskala, marca 1942 pa se je tudi ona preselila v Ljubljano, saj so ji Nemci odvzeli hišo. Dobila je formalno dovoljenje za prevoz svojih premičnin, Šmajdovo premoženje pa je bilo po njegovem odhodu zaplenjeno.⁷⁹

Šmajd v Ljubljani

Iz njegovega pričevanja po vojni je znano, da se je sprva nastanil pri nekdanjem sošolcu prof. Stanku Petelinu, potem je prek Franca Šumija iz Kranja, ravnatelja podjetja gumijevih izdelkov iz Kranja,⁸⁰ pri katerem je bil Šmajd »nastavljen«, dobil v uporabo stanovanje na Trdinovi ulici 5.⁸¹ V poročilu z dne 28. avgusta 1944, ki ga v nedatiranem izpisu podatkov o Šmajdu navaja četrti odsek Oddelka za zaščito naroda (Ozna),⁸² lahko preberemo, da je Šmajd po prihodu v Ljubljano »postal podpredsednik Advokatske zbornice, odprl advokatsko pisarno, vodil juridične posle ljubljanske škofije«, bil »član predsedstva ljudske posojilnice, upravni član pivovarne 'Union'«. ⁸³

A vsekakor se je Šmajd kmalu vključil v politično in obveščevalno delo protikomunističnega tabora, predvsem v okviru Slovenske ljudske stranke (SLS) in njenih legalnih in ilegalnih vojaških formacij, pri čemer je kot nekdanji gorenjski politik posvečal še posebno pozornost dogajanju na Gorenjskem.

78 Poročilo Lojzeta Umeta dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in takoimenovano sredino, str. 565 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*). Točnega dne Ude ne navaja. Morda je Šmajd prišel v Ljubljano 9. oktobra, ko je začel pisati dnevnik – z besedo »Zbogom!«, s katero se začne dnevnik, se je morda poslovil od Radovljice in Gorenjske. A vsekakor je že bil v Ljubljani 19. oktobra, saj dnevniški zapis za tisti dan omenja tudi neko srečanje v Ljubljani.

79 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 6. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

80 Franc Šumi je leta 1920 s tremi družabniki, bratom Petrom, Alojzjem Pircem in Jožkom Vebrom, ustanovil podjetje Atlanta, ki se je naslednje leto preimenovalo v »Vulkan, tovarna za gumijeve izdelke«; leta 1931 je lastništvo prevzelo avstrijsko podjetje Semperit, po vojni je bilo podjetje podržavljeno in preimenovalo v Tovarno gumijevih izdelkov Sava, od leta 1996 deluje kot delniška družba (Rogelj, Reklamna tabla Sava, str. 124).

81 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje dr. Šmajd Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 5. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina). V dnevniškem zapisu za 28. oktober 1941 je zapisal: »Se selimo s prof. Petelinom iz Lj[udskega] doma v Trdinovo 5.«

82 Četrti odsek Ozne, sicer zadolžen za evidenčne, statistične in tehnične naloge, je ob drugem delu za ostale odseke pripravljaj pregled podatkov o posameznih operativno obravnavanih osebah v kartotekah in arhivu. Glej SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 380, G-10-9, Zgodovina Organov za notranje zadeve v SR Sloveniji, knjiga I/3 b.

83 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje dr. Šmajd Albin, Ugotovitve Ozne o medvojnem delovanju Albina Šmajda, pag. 169–172.

Hiša na Trdinovi 5 v Ljubljani, kjer sta stanovala Albin in Marija Šmajd

V vodstvu Slovenske ljudske stranke

Šmajdovemu delovanju v okviru SLS bo namenjena prav posebna pozornost. Upoštevati je namreč treba, da je večino svojih dejavnosti opravljal kot zastopnik stranke, čeprav ni mogoče izključiti, da je včasih delal tudi »na svojo roko«. V dnevniku najpogosteje omenja pogovore, srečanja in povezave s člani vodstva SLS in njenih organizacij, vendar njihova vloga in funkcija iz zapisov velikokrat nista razvidni. Zato se ne bomo omejili le na predstavitev Šmajdovih funkcij in dejavnosti, ampak bomo deloma opisali tudi strankine organe in njihovo kadrovske zasedbo; pri tem se bomo v precejšnji meri oprli na delo ekonomista, bibliotekarja in publicista Janeza A. Arneža o delovanju Slovenske ljudske stranke v obdobju 1941–1945.⁸⁴

Delovanje SLS v vojnih razmerah je bilo povsem drugačno od dejavnosti političnih strank v predvojni dobi. Nekaj izkušenj s področja ilegalnega dela je SLS sicer pridobila že v prvi Jugoslaviji, ko so bile v letih po uvedbi kraljeve diktature politične stranke prepovedane. Že takrat je vsebovala v svojem okrilju celo vrsto skupin in organizacij, ki niso imele enakih pogledov na vlogo katoliškega tabora v družbi, a so se v vojnih razmerah te razlike še dodatno zaostriale. Uprava državne varnosti (UDV) je SLS delila na »oficielno SLS«, »dr. Gosar - Šolarjevo skupino«, s katero je mislila na katoliško sredino, »staro SLS«⁸⁵ in »krščanske socialiste«. Prvi dve naj bi vztrajali pri »reakcionarnih pozicijah« in vstopili v Slovensko zavezo, drugi dve naj bi se pridružili OF. »Oficielna« oziroma »uradna« SLS naj bi predstavljala tisti del katoliške stranke, ki je v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja deloval v okviru vsedržavne stranke – Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ), in se je dojemal za »edino legitimno predstavnico SLS, njene linije, kontinuitete in tradicije«. Prav v tem delu SLS je komunistično vodstvo videlo »glavno reakcionarno politično silo slovenske buržoazije« ter »pobudnico in izvajalko vseh oblik boja zoper OF«.⁸⁶ Ta razdelitev je zelo poenostavljena, saj so se posamezniki v določenih skupinah odločali tudi drugače, poleg tega so znotraj katoliškega tabora delovali še pripadniki akademskega kluba Straža (Stražarji⁸⁷) in Glavačeve skupine (pripadniki skupine Franca Glavača ali »glavačevci«). Te skupine so imele v marsičem sicer svoje poglede, vendar se povezavi s SLS niso bile pripravljene odpovedati.

Šmajd, kot nekdanji funkcionar SLS oziroma JRZ, je nedvomno pripadal »uradnemu« delu SLS. Vendar se v vodstvenih organih tedaj še ni uveljavil. Ni bil

84 Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka / Slovenian people's party 1941–1945*, str. 31–32.

85 »Stara« SLS je nastala po vstopu Antona Korošca v vlado pod okriljem JRZ v letu 1935. Marsikateri vodilni predstavniki SLS so namreč nasprotovali opustitvi opozicijske drže in vključitvi v JRZ (sprva so bili med njimi tudi Frane Kulovec, Marko Natlačen, Andrej Gosar), najvztrajnejši oporečniki, na čelu z dr. Antonom Brecljem in Jakobom Mohoričem, so ustanovili »staro« in »pravo« SLS, ki tedaj ni imela kakšne posebne moči. Večjo težo je ta skupina dobila šele z vstopom v OF, vendar jih je zasenčila skupina krščanskih socialistov, ki je postala ena od njenih temeljnih skupin (Godeša, *Čas odločitev*, str. 140–143).

86 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600-1, šk. 936, Bivše meščanske stranke, Vloga meščanskih strank v bivši Jugoslaviji in dobi okupacije v okviru Slovenije, »Klerikalni tabor«.

87 Stražarji se sicer praviloma piše z malo začetnico, vendar smo se odločili, da bomo zaradi večje razumljivosti besedila v tej študiji uporabljali veliko začetnico.

Paternità	Janez
ime oĉeta	p. Sirc Ivana
Maternità	28. feb. 1901.
ime matere	Bakar
Nato il	samski
rojen dne	zasebni urad.
a	Zg. Kašelj 26
u	obĉ. Polje
Stato civile	
stan	
Professione	
poklic	
Residenza	
bivališĉe	
Via	
ulica	
CONNOTATI E CONTRASSEGNI SALIENTI OSEBNI POPIS IN POSEBNA ZNAMENJA	
Statura metri	1.68 ; corporatura sred.
Višina metrov	postava
capelli	temni ; oĉi modre ;
lasje	oĉi
segni particolari	nima
posebna znamenja	

	
Firma del titolare / Svojeroĉni podpis	
<i>Legata</i>	
M.D. Polje	23.3.44 E.F.
dne	
Impronta del dŕto	IL PODESTA - ŽUPAN
Prstni odtis	<i>Šmajd</i>
	

Osebna izkaznica Albina Šmajda, izdana na ime Franca Legata

Nekdanji sedeŝ SLS na Miklošičevi 7 v Ljubljani

član štirinajsterice, ilegalnega vodstva SLS, ki je v času kraljeve diktature skrivoma delovalo,⁸⁸ niti se ne pojavlja med vodilnimi člani SLS v obdobju pred izbruhom vojne na slovenskih tleh.⁸⁹ Član vodstva SLS je postal šele pozneje, potem ko je na začetku vojne umrl strankin voditelj Franc Kulovec in je več pomembnih članov stranke zapustilo domovino (Franc Gabrovšek, Miha Krek, Alojzij Kuhar in Franc Snoj), izmed tistih, ki so ostali, so se nekateri umaknili iz političnega življenja ali niso želeli delati v ilegali. Vsestransko dejavni Šmajd, ki tudi do ilegalnega dela ni imel zadržkov, je sčasoma postal član tako strankinega širšega vodstva (plenuma) kot njenega ožjega ali izvršnega odbora, po mnenju Jere Vodušek Starič celo »siva eminenca eksekutive SLS«.⁹⁰

Kdaj točno se je to zgodilo? Iz dela Janeza A. Arneža je mogoče razbrati, da Šmajd po začetku vojne vsekakor še ni bil pomembna »figura« na slovenskem strankarskem prizorišču. Ni ga bilo med šestimi politiki katoliškega tabora, ki so zastopali SLS⁹¹ v po okupaciji ustanovljenem Narodnem svetu (deloval le do 17. aprila 1941), niti ni bil član trojke, ki naj bi avgusta 1941 prevzela vodstvo stranke; potem ko sta za vodilno mesto v SLS tekmovala Marko Natlačen in Andrej Gosar, naj bi namreč prišlo do nekakšne kompromisne rešitve – vodenje stranke naj bi prevzel Natlačen z dvema svetovalcema, Milošem Staretom in Rudolfom Smersujem.⁹² Poznejše vodstvo stranke Arnežu ni bilo poznano, a se mu to niti ni zdelo prav pomembno (po nekaterih mnenjih naj bi Natlačen skušal prevzeti »vso oblast v stranki« s pomočjo Marka Kranjca), saj naj ne bi imelo niti »kakega posebnega dela« niti naj ne bilo kaj dosti dejavno.⁹³ Po Natlačenovi smrti v oktobru 1942 naj bi vodstvo SLS v London poslalo poročilo, »da bo šla stranka v katakombe in ne bo imenovala novih strankinih funkcionarjev z imeni«,⁹⁴ medtem ko naj bi Miloš Stare

88 Z vzpostavitvijo kraljeve diktature 6. januarja 1929 je bila skupaj z drugimi političnimi strankami razpuščena tudi SLS, vendar to ni pomenilo tudi konca strankinega neformalnega oziroma podtalnega delovanja. Nesporni vodja SLS je sicer ostajal Korošec, leta 1931 je dobila še novo vodstvo, poimenovano kot štirinajsterica, čeprav ga je dejansko sestavljalo petnajst članov: dva mariborska politika Ivan Vesenjaki in Josip Leskovar, dva štajerska duhovnika Marko Kranjc in Anton Cestnik, trije nekdanji ljubljanski poslanci Tone Sušnik, Frane Kulovec in Franc Kremžar, ravnatelj Zadrुžne zveze Franc Gabrovšek, odvetnik in novinar Juro Adlešič, uradnik Anton Milavec, nekdanja funkcionarja SLS Marko Natlačen in Jože Košiček, nekdanji poslanec Ivan Česnik, glavni urednik Slovenca Ivan Ahčin in perspektivni mlajši politik Miha Krek (Anton Korošec je tedaj živel v Beogradu in se sestankov štirinajsterice ni mogel udeleževati). Kljub ukinitvi stranke so bili člani štirinajsterice legitimno izvoljeni na zboru strankinih zaupnikov v Ljubljani (Povzeto po Gašparič, Slovenska ljudska stranka in njena organizacija (1890–1941)).

89 Janez A. Arnež navaja, da naj bi se sestanka 30. marca 1941 v banovinski palači v Ljubljani, na katerem je bilo med drugim sklenjeno, »da noben strankin funkcionar ne sme politično sodelovati z zasedbenimi oblastmi«, udeležili Jure Adlešič, Ivan Ahčin, Ivan Avsenek, Franc Gabrovšek, Marko Kranjc, France Kremžar, Milavec (Anton), Rudolf Smersu in Miloš Stare, poleg njih še Alojzij Kuhar, čeprav ni bil član vodstva stranke (Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 31–32).

90 Vodušek Starič, »Doseje« Mačkovšek, str. 53.

91 Po navedbi Janeza A. Arneža so bili to: dr. Marko Natlačen, dr. Jure Adlešič, dr. Ivan Ahčin, dr. Andrej Gosar, Marko Kranjc in Miloš Stare (Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 35).

92 Prav tam, str. 45–46.

93 Prav tam, str. 46.

94 Prav tam, str. 44.

izjavil, da so on in sodelavci po izgubi Antona Korošca, Franca Kulovca in Marka Natlačena le »upravitelji« stranke. Po Arneževem mnenju je bil prav Stare »najbolj pomemben ter tudi najbolj aktiven predstavnik SLS pod okupacijo«, a načelniškega mesta ni želel prevzeti; menil naj bi namreč, da razmere ne dopuščajo normalnih volitev vodstva stranke, zato naj bi 14. novembra 1942 prosil Miho Kreka, naj prevzame vodstvo SLS vse dotlej, dokler ne bo mogoče sklicati rednega občnega zbora stranke.⁹⁵ Člana ožjega vodstva SLS v domovini naj bi bila poleg Stareta še Rudolf Smersu in Marko Kranjc; na pobudo slednjega naj bi bila pozneje v ožji odbor pritegnjena še Jože Krošl (tudi predsednik štajerskega odbora stranke) in dr. Franc Kotnik (zastopnik koroškega odbora). Šmajd naj bi po Arneževem mnenju postal eden od sedmih članov ožjega odbora (poleg Mirka Bitenca, dr. Franca Kotnika, Marka Kranjca, Jožeta Krošla, Rudolfa Smersuja in Miloša Stareta) šele ob koncu leta 1943 ali na začetku leta 1944.⁹⁶ Janez Grum je bil prepričan, da je Šmajd odigral pomembno vlogo v stranki že v obdobju italijanske okupacije: »Že v času vaških straž pod Italijani je bilo mogoče opaziti, da je bil Šmajd izmed vseh bivših poslancev in politikov SLS najbolj iniciativen pa tudi pogumen, dasi moram omeniti, da sta bila opazno aktivna tudi Smersu in Stare.«⁹⁷ Po besedah publicista Fran(c)a Erjavca Šmajd takrat formalno sicer še ni bil član vodstva SLS, vendar naj bi bil »že dolgo časa na zunaj nekak vodilni činitelj vseh 'klikarskih akcij SLS' in 'najaktivnejši eksponent vodstva SLS'«. ⁹⁸

Šmajd sam je na zaslišanju po vojni izjavil, da je postal član Izvršnega odbora SLS nekaj pred Natlačeno smrtjo jeseni 1942.⁹⁹ Zapis o vlogi meščanskih strank v nekdanji Jugoslaviji, ki ga je sestavila UDV, pravi, da so v tistem času »eksekutivo« stranke sestavljali dr. Marko Natlačen (predsednik), Marko Kranjc, referent za organizacijo in tajnik, Miloš Stare, referent za zveze z drugimi političnimi skupinami v domovini in za zveze s tujino (dr. Miho Krekom), dr. Albin Šmajd, referent za vojaške zadeve in vodja celotne strankine obveščevalne službe, član naj bi bil tudi Ivan Avsenek. Šmajd naj bi bil tudi predsednik Gorenjskega odbora in član posebnega strankinega organa – organizacijskega odbora, ki naj bi bil »iniciativni in koordinacijski organ«, predsedoval naj bi mu Marko Kranjc.¹⁰⁰ A kaj o tem pravi Šmajdov dnevnik? 9. julija 1942 je Šmajd zapisal, da ga je Marko Kranjc po naročilu Marka Natlačena povabil na sejo izvršnega odbora SLS, ki se je je poleg Natlačena in Kranjca udeležil še Miloš Stare. Med drugim naj bi govorili o položaju Mihailovića v Srbiji in zadevah Slovenske legije, zaradi česar bi lahko sklepali, da je bil Šmajd na sejo povabljen kot posrednik med Slovensko legijo in Karlom Novakom. Naslednjič Šmajd omenja SLS šele 27. avgusta 1943, medtem ko

95 Prav tam, str. 46.

96 Prav tam, str. 47.

97 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 174.

98 Prav tam, str. 194.

99 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje dr. Šmajd Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina).

100 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600-1, šk. 936, Bivše meščanske stranke.

več zapisov o njenih sejah izhaja šele iz obdobja po kapitulaciji Italije. Natančno je sestava ožjega in širšega vodstva SLS navedena v zapisih za obdobje od 27. januarja do 23. februarja 1944. Takrat naj bi ožji odbor SLS sestavljali Marko Kranjc, Mirko Bitenc, Rudolf Smersu, Miloš Stare, Albin Šmajd, Jože Krošl in Franc Kotnik.¹⁰¹ Za marec 1944 ni zapisov, na začetku aprila je bil že aretiran in potem poslan v konfinacijo v Salzburg. Arnež pravi, da zaradi gestapovskih aretacij in bega v skrivališča ožji odbor nekaj časa ni mogel delovati, namesto njega naj bi od 10. aprila 1944 posloval tričlanski odbor; verjetno naj bi ga sestavljali Mirko Bitenc, ki naj bi imel pooblastilo za zastopanje Mihe Kreka v Sloveniji, Rudolf Smersu in Miloš Stare.¹⁰² Šmajd neposredno vsekakor ni mogel biti prisoten pri delu strankinega vodstva vse od njegove aretacije 4. aprila 1944 do vrnitve iz konfinacije v Salzburgu, zgodaj jeseni 1944. Iz zapisov v dnevniku lahko sklepamo, da je imel v teh mesecih pisne stike s člani vodstva tako Slovenske legije kot SLS, Miloš Stare in Rudolf Smersu naj bi ga tudi osebno obiskala, prvi 15. avgusta in drugi 16. septembra.¹⁰³ V dnevniških zapisih za obdobje po vrnitvi iz Salzburga Šmajd ni prav veliko omenjal SLS, več pozornosti je posvečal delovanju Slovenskega ljudskega bloka (imenuje ga »katoliški blok«) in oblikovanju Narodnega odbora za Slovenijo. Tudi Arnež od pomladi 1944 dalje ne omenja več sestave vodstva SLS, pravi le, da je bila »po nekem poročilu« 11. aprila 1945 izvoljena nova eksekutiva SLS, katere člani naj bi bili Franc Bajlec, Ivo Česnik, Franc Kotnik, Marko Kranjc, Jože Krošl, Rudolf Smersu in Albin Šmajd.¹⁰⁴

Ob Šmajdovem delovanju v vodstvenih organih SLS je treba opozoriti, da se je njihova sestava pogosto spreminjala, in to ne le zaradi odsotnosti posameznih članov, ampak tudi zaradi notranjih strankarskih nesoglasij, ki nikakor niso bila redka.¹⁰⁵ Ta nesoglasja so deloma razvidna iz Šmajdovega dnevnika, vendar bomo zaradi večinoma »telegrafskega« sloga teh zapisov navedli nekaj dodatnih pričevanj. Tako je na primer Jože Krošl (sredi leta 1943 je postal kot štajerski delegat član širšega odbora SLS, januarja 1944 je bil izvoljen tudi za člana njenega ožjega vodstva) izpovedal, da je prišel v izvršni odbor na povabilo Marka Kranjca, ker naj bi bile »razmere zaradi Šmajda nevzdržne«. ¹⁰⁶ Sicer je Krošl razmere v SLS takole opisal: »'Stražarji' so me hoteli izkoristiti za razbijanje SLS. Na sejah SLS – eksekutive in plenuma sem dejansko nastopal destruktivno. To pa iz sledečih razlogov: v SLS sem bil pritegnjen preko Kranjc Marka, kakor sem že povedal. Kranjc mi je že takrat rekel, da ni vse tako, kot bi moralo biti. Na eni strani sem videl ambicioznost

101 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik. Enako sestavo ožjega odbora navaja tudi Arnež, le da ni bil prepričan, ali je ta nastala ob koncu leta 1943 ali na začetku leta 1944 (Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 47).

102 Prav tam, str. 47.

103 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik.

104 Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 47.

105 Glej zapise v Šmajdovem dnevniku.

106 Kreačič, *Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl*, str. 198.

Stareta, ki se je hvalil, da ima zveze s Krekom, da je on edini pooblaščenec Kreka itd. (mislim, da je zveze s Krekom tudi imel) – na drugi strani Šmajd, ki je povzdigoval sebe, češ da ima za seboj vojsko. Ostal je le Kranjc, ki je bil pravzaprav edini legitimni predstavnik SLS¹⁰⁷ – tako je vsak vlekel na svojo stran – v delu je vladala politična amoralna. Jaz sem se v vsem strinjal s Kranjcem in sem tako nehote prihajal v opozicijo. To so skušali izkoristiti Stražarji, katerih pa so se vsi zgoraj navedeni zelo bali. Torej na eni strani samo borba za oblast brez vsake ideje, na drugi pa so se vsi bali Stražarjev.«¹⁰⁸

Po mnenju Janeza Gruma sta Šmajdovi izjemna dejavnost in delovna vne- ma povzročili ljubosumnost med drugimi člani vodstva SLS. Zaradi tega je ob oblikovanju Narodnega odbora (NO) Šmajdu svetoval, naj jasno pove, da ne želi prevzeti vodstva stranke: »Ob neki priliki se mi je izrecno zahvalil za nasvet, da naj dá Bitencu [Mirko Bitenc] in Staretu vedeti, da pri delu za NO ne gre za tem, da bi on prevzel vodstvo SLS. Opazil sem namreč pri Bitencu kot tudi pri Staretu neko ljubosumnost na Šmajda. Šmajdu sem tedaj rekel, naj postane vodja delovnega krila v stranki. Da bo morda ravno to krilo obnovilo stranko SLS. Nekaj časa je premišljeval, nato pa rekel: Hvaležen sem ti za ta nasvet. In kasneje mi je to ponovil. – Nekoč sem mu tudi rekel, da se mlajši politiki premalo zavedajo krščanskih temeljev in katoliškega gibanja (od l. 1890 naprej), iz katerega je SLS izšla. Šmajd je poslušal pa končno rekel: Je prav, da to poveš.«¹⁰⁹

Šmajd in Gorenjska

Posebej veliko očitkov, ki jih je Ozna (tako med vojno kot po njej) zbrala proti Albinu Šmajdu, se je nanašalo prav na njegovo domnevno sodelovanje z nemškim okupatorjem na Gorenjskem. Šmajd naj bi bil nekakšen vodja »bele garde« za Gorenjsko; že v juniju 1941 naj bi mu bil »dodeljen referat za organizacijo Gorenjske«. Z duhovnikom Matijo Škerbcem naj bi »najprej zorganizirala begunce« iz te pokrajine, potem pa »sestavila nekaj pododbor, kateri naj bi upravljal Gorenjsko.«¹¹⁰ Od decembra 1941 naj bi se Šmajd večkrat sestal s pripadniki gestapa, zanje naj bi sestavljal sezname politično sumljivih oseb, sledile naj bi aretacije in streljanje talcev. V marcu 1942 naj bi »postal član sodišča be[le] ga[rde], katero pa je bilo še v ilegali«, februarja 1943 naj bi šel na Gorenjsko organizirat »belo gardo s pomočjo nemškega vojaštva«. Po poznejših poročilih naj bi

107 Marko Kranjc je bil edini član medvojnega vodstva SLS, t. i. štirinajsterice, ki je bila, kljub formalni uki- nitvi stranke po uvedbi kraljeve diktature, legitimno izvoljena na tajnem sestanku leta 1931 v Ljubljani.

108 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 428, Osebni dosje Krošl Jože, Zapisnik zaslišanja Jožeta Krošla, Ptuj, 10. 2. 1949, list II 0024053, pag. 34, stran 6 (Citat je naveden tudi v: Kreačič, Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl, str. 202).

109 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 286.

110 O Šmajdovih obiskih na Gorenjskem poleti 1941 glej tudi SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje dr. Šmajd Albin, zaslišanji Martina Torkarja iz Bohinjske Bistrice 24. 4. 1944, pag. 6–7, in 2. 5. 1944, pag. 8–11.

bil skupaj z Matijo Škerbcem in Ferdinandom (Nandetom) Novakom, predvojnimi županom Kamnika, določen za »voditelja slovenske legije za Gorenjsko«. V drugi polovici leta 1943 naj bi se sestal z Nemci v Radovljici in na Bledu, medtem ko naj bi se na Jesenicah sestal z nekdanjim županom Valentinom Markežem. Kot Šmajdov »agent« naj bi na Gorenjskem deloval Anton Duhovnik, pogosto opažen v Bohinjski dolini. Zadnje poročilo Ozne o Šmajdu izhaja iz 17. junija 1944 in pravi: »Dne 15. 6. 1944 je na postaji Lesce vstopil na vlak proti Jesenicam ter se odpeljal neznano kam. Na kolodvor je prišel v spremstvu dveh gestapovcev, ki sta mu nosila dva večja kovčeka. Eden gestapovec se je odpeljal z njim, drugi pa se je vrnil v Begunje.«¹¹¹ Šmajd naj bi se takrat odpeljal v konfinacijo v Salzburg. Franc Paar, ki ga je Ozna po vojni zasliševala o Šmajdovem sodelovanju z Nemci med italijansko okupacijo, je izjavil, da o tem ne ve ničesar, temveč naj bi Šmajd vedno »govoril, da bo Nemčija zgubila vojno, mora pa še nekdo biti, ki se bo naprej boril proti komunizmu.«¹¹² Šmajd sam je odločno zanikal, da bi imel kakršne koli zveze z Nemci, gestapom ali nemško varnostno službo (Sicherheitsdienst – SD).¹¹³

Vse Šmajdove dejavnosti, povezane z Gorenjsko, zaradi pomanjkanja konkretnih in verodostojnih virov žal ni mogoče zadovoljivo rekonstruirati. A nedvomno se je Šmajd po prihodu v Ljubljano zelo zanimal za dogajanje na Gorenjskem. Skrbno je zbiral podatke o nemških zločinih nad tamkajšnjim prebivalstvom. V dnevnik je prepisoval ali lepil različna poročila, sezname žrtev, izrezke iz časopisov ipd., v njegovem arhivu je zbranih veliko številno obsežnih dokumentov o razmerah na Gorenjskem, največ v poglavju z naslovom »Situacijska poročila«; dokumenti izhajajo predvsem iz let 1941 in 1943 ter govorijo o izseljevanju Slovencev, streljanju talcev, položaju zaprtih v Begunjah, delovanju Slovenske legije, četništva, domobranstva in partizanstva, o razmišljanju prebivalstva ipd. Gotovo je tudi, da je Šmajd vzdrževal stike z gorenjskimi rojaki, in zelo verjetno je, da je bil, kot nekdanji poslanec SLS za radovljiški okraj, »nekak predstavnik Gorenjcev v Ljubljani«.¹¹⁴ V dnevniku je kar nekaj zapisov o pogovorih in srečanjih z njimi, priložena ali prepisana so njihova pisma, poročila in informacije.

Nobenega dvoma tudi ni, da je bil Šmajd v okviru SLS zadolžen za območje Gorenjske. V drugi polovici leta 1943 je v dnevniku prvič omenil Gorenjski pokrajinski odbor SLS. V zapisu za 22. avgust 1943 je navedel, da naj bi ga sestavljali dr. Dominik Žvokelj, dr. Anton Megušar, Albin Šmajd, dr. Ernest Rekar in

111 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Ugotovitve Ozne o medvojnem delovanju Albina Šmajda, pag. 169–172. Poročilo je bilo pripravljeno na osnovi gradiva iz fonda SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 598, Kartoteka OZNA, kartoni Albina Šmajda; tu je še dodaten pripis: »Organizator bega. Glavni vodja SL. Pobegnil. /12. jul. 45 – iz zasl. članov SL. nač. OZNE.«

112 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, zaslišanje Franca Paara 5. 3. 1946.

113 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 7. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina).

114 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Pojasnila k posameznim v poročilu omenjenim osebam, ter dogovori (eventuelno) z njimi, pag. 3556.

dr. Ivo Potokar.¹¹⁵ Več o tem Odboru je povedal v zapisih za januar 1944, ko so vodilni člani SLS pripravljali reorganizacijo organov stranke. Tako je 4. januarja 1944 poročal o sestanku Gorenjskega pokrajinskega odbora v sestavi dr. Dominik Žvokelj, dr. Anton Megušar, dr. Jože Lavrič, dr. Tine Debeljak in Albin Šmajd, na katerem je bila zaradi partizanskega nasilja poudarjena potreba po propagandi. Odbor naj bi se odslej sestajal vsak teden, osnovo za organiziranje na terenu naj bi predstavljali nekdanji okraji.¹¹⁶ Na seji ožjega odbora SLS 7. februarja 1944 je bilo ugotovljeno, da so doslej prijavili svoj nastanek pokrajinski odbori za Gorenjsko, Prekmurje, Koroško in Primorsko. Kot člani pokrajinskega odbora za Gorenjsko so bili tokrat navedeni dr. Albin Šmajd, dr. Dominik Žvokelj, dr. Anton Megušar, dr. Tine Debeljak in dr. Jože Lavrič.¹¹⁷

Zaradi lažjega razumevanja Šmajdovih dnevniških zapisov bomo delu gorenjskega odbora posvetili nekoliko več pozornosti. Ob koncu oktobra 1944 je bil pripravljen Pravilnik o organizaciji Gorenjskega Pokrajinskega odbora SLS, njegovih pristojnostih in poslovanju. Deloval naj bi na celotnem zasedenem gorenjskem ozemlju, kjer naj bi bili vzpostavljeni okrajni in občinski odbori. Slednji naj bi bili dolžni »voditi točno evidenco o razporejenosti prebivalstva in njihovi politični pripadnosti, povezati privrženca SLS v enoto, vršiti na njihovem območju obveščevalno službo ter poročati vse podatke pristojnemu okrajnemu odboru preko člana, ki vzdržuje z njim zvezo, voditi potrebno propagando, da se načela SLS čim bolj utrdijo v občini, ter razširjati vso literaturo, ki jo prejmejo od nadrejenih strankinih organizacij«. Pokrajinski odbor naj bi bil dolžan stalno poročati vodstvu stranke o stanju na Gorenjskem in skrbeti, »da se delo organiziranja vrši v skladu z danimi navodili in uspešno«. ¹¹⁸ Za člane Gorenjskega pokrajinskega odbora so bili potem predlagani in potrjeni štirje člani: Albin Šmajd, Anton Megušar, Tine Debeljak in Jože Lavrič.¹¹⁹ Šmajd je sodeloval tudi z drugimi člani SLS, Slovenske legije, domobranstva in njihovih obveščevalnih služb, ki so potovali ali delovali na Gorenjskem, a tudi s številnimi tam stalno ali občasno bivajočimi osebami, kot so bili Anton Duhovnik, Henrik Goričan, Franc Paar, Janko Soklič, Franc Frakelj itd.

115 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 22. 8. 1943.

116 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 4. 1. 1944.

117 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 17. 2. 1944.

118 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, poglavje SLS 1941 do 1944, Pravilnik o organizaciji Gorenjskega Pokrajinskega odbora SLS (GPO), njegovih pristojnostih ter njegovem poslovanju, Ljubljana, 29. 19. 1944, pag. 491.

119 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, poglavje SLS 1941 do 1944, Sestava pokrajinskih odborov SLS in nekaj poročil v zvezi z njimi, pag. 447. Dokument je sicer nedatiran, a je mogoče predvidevati, da je nastal po sprejetju zgoraj navedenega pravilnika.

Na Gorenjskem se je Šmajd srečeval s številnimi težavami. Gorenjci so bili do Ljubljane nasploh nezaupljivi¹²⁰ in Šmajd med njimi ni bil preveč dobro zapisan. Zamerili naj bi mu, da se je ob pripravi neke »akcije« zavzemal, »naj bi mlajši ostali v hribih, starejši pa prišli domov«, poleg tega naj bi se Gorenjci bali Šmajda »in njegove garde«. ¹²¹ Nerazpoloženje proti Šmajdu v tej slovenski pokrajini je bilo očitno tako razširjeno, da mu je Miloš Stare februarja 1944 rekel, da ga bo treba »še pred koncem rehabilitirati na Gorenjskem (predno bi dobil kako mesto)«. ¹²² Ob tem je treba upoštevati, da so bile tamkajšnje razmere zaradi nacističnega okupacijskega režima že od začetka vojne in tudi po kapitulaciji Italije bistveno drugačne kot v Ljubljanski pokrajini. Boris Mlakar jih je takole predstavil: »Partizanskih obračunov z nemškimi sodelavci oziroma nasprotniki je bilo v tej pokrajini precej, vse pa je v Ljubljani skrbno spremljal dr. Albin Šmajd s svojimi sodelavci. Iz tega kroga je izšla tudi ena izmed pobud za organiziranje domobranstva na Gorenjskem, čeprav so nekakšne domobranske postojanke v Poljanski dolini in Polhograjskem hribovju pozimi 1943/1944 ustanovile že nemške oblasti ter jih podredile obmejni finančni straži. Ljubljanski odposlanci so potem ob sodelovanju gorenjskih organizatorjev ter ob podpori oblasti spomladi 1944 začeli ustanavljati postojanke na območju Škofje Loke in Kranja. Pri štabu Slovenskega domobranstva v Ljubljani je bila ustanovljena posebna Gorenjska četa, vendar se le-ta potem ni odpravila na Gorenjsko, temveč je iz Ljubljane nekajkrat kot pomoč odšlo manjše število propagandistov oziroma domobranskih častnikov. Posamezne postojanke 'Gorenjske samozaščite' so bile podrejene izpostavam nemške varnostne policije, njihov vodja pa je bil podčastnik Erich Dichtl. Nove postojanke so ustanavljali vse do pomladi 1945, ko jih je bilo že skoraj 50. Bolj enotno in usklajeno so delovale od konca leta 1944, ko je bil ustanovljen Center Gorenjskega domobranstva v Kranju, ki mu je načeloval Slavko Krek. Center je bil središče obveščevalne in propagandne službe, v njegovem okviru pa je delovala tudi podčastniška šola. Za večjo vojaško moč je bila ustanovljena udarna četa, ki je sodelovala tudi v ofenzivi v Zgornjo Savinjsko dolino konec leta 1944. Gorenjski domobranci, skupaj približno 2500 moških, so bili po večini partizanski dezertjerji in Slovenci, ki so se želeli izogniti mobilizaciji v nemško vojsko. Propagandno gradivo so zvečine dobivali iz Ljubljane, vendar so tudi sami izdajali nekaj listov in drugega gradiva ter prirejali protikomunistična zborovanja. Zaradi ilegalnega delovanja so nemške oblasti Center že februarja 1945 razpusile ter aretirale nekaj domobrancev. Jeseni 1944 je na Gorenjsko prišel tudi Gorenjski četniški odred, vendar se tam ni mogel ustaliti.«¹²³

120 »Gorenjsko pa je mogoče urejevati samo z Gorenjske, ne pa iz Ljubljane, ker Gorenjci Ljubljani ne verjamejo« (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje Situacijska poročila, pag. 3536).

121 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 3. 11. 1943.

122 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 19. 2. 1944.

123 Mlakar, Gorenjska samozaščita, str. 705–706.

Šmajd in Primorska

Pripadniki Ozne so Šmajda obtoževali, da ni zakrivil aretacij in streljanj talcev le na Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini, ampak tudi v Italiji. V njegovi kartoteki lahko preberemo, da naj bi kmalu po streljanju talcev na Gorenjskem v aprilu 1942 odšel v Italijo, čemur naj bi sledila »tiralica za nekaterimi voditelji njim nasprotnih strank«. Šmajd naj bi se občasno zadrževal tudi v Trstu, kjer naj bi »med Slovenci vodil propagando in aretacije s pomočjo kvesture«.¹²⁴

O Šmajdovem delu na Primorskem ni mogoče prav veliko izvedeti. Gotovo je, da so bile slovenske politične stranke, ki so se opredelile proti OF in partizanstvu, že v obdobju med obema svetovnjima vojnama povezane z idejno sorodnimi skupinami na Primorskem, vendar je okupacija njihove stike znatno otežila. Italijanske oblasti so zaprle velik del liberalno usmerjenih slovenskih primorskih izobražencev. V nekoliko boljšem položaju je bil katoliški tabor, saj so nekateri katoliški intelektualci, predvsem iz duhovniških vrst, lahko ostali na Primorskem. Ti so si še naprej dopisovali z enako mislečimi skupinami v Ljubljanski pokrajini. Tako imenovana »sredina«,¹²⁵ ki se je izoblikovala predvsem na Goriškem in je odklanjala tako revolucionarni kot protirevolucionarni tabor, a tudi vsakršno sodelovanje z okupatorji, je bila najbližje skupini Andreja Gosarja in Jakoba Šolarja. Zato se je vodstvo SLS v Ljubljani, ki je hotelo primorske katoliške politike v čim večji meri spraviti pod svoj vpliv, oprlo na manjši, konservativno usmerjeni del katoliškega tabora, ki se je zbiral okrog Janka Kralja.¹²⁶ Vsi njihovi stiki, tako prek pisem kot ob osebnih obiskih, so bili podtalni, saj italijanske oblasti niso podpirale povezovanja med Slovenci z obeh strani rapalske meje, četudi so bili protikomunistično usmerjeni. Po kapitulaciji Italije in ustanovitvi operacijske cone Jadransko primorje na čelu s Friedrichom Rainerjem kot vrhovnim komisarjem je prišlo do nekaterih sprememb. Ozemlje je bilo formalnopravno sicer še vedno del Kraljevine Italije, vendar so bili Nemci zelo naklonjeni čim širši protipartizanski akciji, četudi so jo organizirali Slovenci. Takrat je slovensko protikomunistično vodstvo dobilo več možnosti, da protirevolucionarno dejavnost iz Ljubljanske pokrajine razširi tudi na Primorsko.¹²⁷ V Ljubljani ustanovljen Protikomunistični odbor,¹²⁸ katerega član je bil tudi Albin Šmajd, je skušal doseči razširitev Slovenskega domobranstva tudi na Primorsko; vendar je vodilno vlogo pri tem kmalu prevzel general Rupnik, medtem ko je odbor, ki je deloval v tajnosti, vplival na razvoj primorskega domobranstva

124 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 598, Kartoteka OZNA, kartoni Albina Šmajda.

125 V to skupino je sodil tudi Ivo Juvančič; zato lahko v Šmajdovih dnevniških zapisih preberemo, da z njim ni treba navezovati stikov (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 28. 12. 1943, 1. 2. 1944).

126 Tako je Miloš Stare po svojem obisku na Primorskem poročal, da je ideološko za SLS sprejemljiva le skupina Janka Kralja (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 16. 11. 1943).

127 Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*, str. 398–399.

128 Več o njem v nadaljevanju besedila.

predvsem prek nekaterih častnikov, zlasti Antona Kokalja in Janka Kregarja.¹²⁹ Zahteve po ustanovitvi domobranstva so sicer prihajale tudi od nekaterih Primorcev, a je kmalu postalo jasno, da to brez pomoči iz Ljubljane ne bo mogoče. V tej pokrajini je bilo namreč protipartizansko razpoloženje prisotno v veliko manjši meri kot v Ljubljanski pokrajini, zato tudi jeseni 1943, kljub nekaterim pojavom partizanskega nasilja, na Primorskem še ni bilo nobene organizirane protirevolucionarne akcije. Do ustanovitve primorskega domobranstva je prišlo šele potem, ko je novembra 1943 prišel v Trst polkovnik Anton Kokalj, ki so ga pred tem odpustili iz domobranskega štaba v Ljubljani. Ta je s pristankom nemških okupacijskih oblasti začel z vzpostavljanjem Slovenskega narodnega varnostnega zbora (SNVZ), ki je predstavljal temeljni organizacijski okvir za razvoj primorskega domobranstva. Kokalj je bil sprva imenovan za inšpektorja, pozneje tudi za poveljnika SNVZ. Ob pomoči častniških kadrov, ki jih je privabil iz Ljubljane, mu je v Trstu in še nekaterih drugih večjih krajih uspelo organizirati nekaj osnovnih čet, ki jih je širil tudi z mobiliziranci iz domačih krajev in begunci iz Dolenjske. Pomoč iz Ljubljane je še naprej prihajala. Zagotavljala sta jo domobranski štab in Rupnikova pokrajinska uprava, največ v obliki propagandnega gradiva in drugih sredstev, medtem ko je Slovenska legija na Primorsko napotila nekaj svojih posebej sposobnih organizatorjev.¹³⁰

Vzporedno z organiziranjem domobranstva je potekala tudi obveščevalna dejavnost, pri kateri so posredno in neposredno sodelovali tudi predstavniki Slovenske legije in Slovenske ljudske stranke. V analizi »bivših meščanskih strank«, ki jo je izdelala Ozna oziroma UDV, je bil Šmajd predstavljen kot vodja celotne obveščevalne službe SLS. Skupaj z Jožetom Golcem in Jožetom Sodjo naj bi vzdrževal zvezo z britansko obveščevalno službo (Intelligence Service), z Antonom Duhovnikom tudi z italijansko obveščevalno službo.¹³¹ V imenu Slovenske legije naj bi imela stike z Golcem Jože Sodja in Rudolf Smersu, medtem ko naj bi Miloš Stare in Albin Šmajd bila seznanjena s poročili, ki sta jih Sodja in Smersu pošiljala Golcu. Podatek naj bi Ozna dobila od Izidorja Martinjaka.¹³²

V kolikšni meri je bil Šmajd osebno vpleten v delovanje protikomunističnih ilegalnih obveščevalnih mrež, ki so sodelovale z britanskimi obveščevalnimi službami, ni mogoče ugotoviti. A nedvomno je njihovo delovanje z zanimanjem spremljal prek sodelavcev iz vrst SLS in Slovenske legije, Jožeta Sodje, Antona Duhovnika, Jožefa Godine, Izidorja Martinjaka, Ivana Martelanca in drugih, ki so bili z dogajanjem v Trstu in na Primorskem tudi neposredno povezani. O tem govorijo številni zapisi iz Šmajdovega dnevnika. Golca¹³³ sicer Šmajd v dnevniku nikoli ne

129 Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 131.

130 Mlakar, *Primorski narodni varnostni zbor na Primorskem*, str. 703–704.

131 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600-1, šk. 936, Bivše meščanske stranke, pag. 77, 79, 595.

132 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 503-3, šk. 948, Slovenska legija, pag. 312.

133 Kot dopisnik častnikov Slovenca in Domoljuba je živel v Trstu, delal za angleško obveščevalno službo in bil vodja t. i. Vauhnik-Aničevega omrežja; čeprav je bil blizu nekomunistični ilegalni, je delal samostojno, med njegovimi sodelavci sta bila Peter Šorli in Branko Agneletto (*Slovenska biografija*).

omenja, vendar ni nemogoče, da bi imel informacije o njegovi dejavnosti, kakor je predvideval Izidor Martinjak.¹³⁴ Tudi Branka Agneletta Šmajd v dnevniku izrecno ne navaja,¹³⁵ temveč omenja duhovnika Petra Šorlija, člana Golčeve obveščevalne skupine, ki si je dopisoval z Ivanom Martelancem, ki je z njegovimi poročili seznanil tudi vodstvo Slovenske ljudske stranke.¹³⁶ Zabeležil je tudi informacijo o Šorlijevi aretaciji.¹³⁷ Sicer je Šmajd na povojnih zaslišanjih zanikal, da bi imel kakršne koli zveze z angleško obveščevalno službo tako med vojno kot po njej.¹³⁸

Eden od voditeljev Slovenske legije

Delovanju v okviru Slovenske legije, ilegalne oborožene formacije Slovenske ljudske stranke, je Šmajd posvetil veliko časa in pozornosti. Sodeloval naj bi že pri organizacijskih pripravah za njeno ustanovitev. Vodil jih je sicer njegov strankarski kolega Rudolf Smersu, ki mu je bilo na ustanovnem sestanku legije 29. maja 1941 poverjeno njeno vodstvo. Za usklajevanje dela je bil zadolžen desetčlanski odbor, vzpostavljenih je bilo tudi več referatov, ki so jih vodili pred vojno uveljavljeni politiki SLS oziroma JRZ, medtem ko so bile ožje vojaške in tehnične zadeve poverjene nekdanjemu častniku kraljeve jugoslovanske vojske Ernestu Peterlinu.¹³⁹

V Šmajdovem dnevniku sicer pogosto nastopajo v legiji dejavne osebe, vendar njihova vloga večkrat ni pojasnjena, zato jih bomo nekoliko podrobneje predstavili. Rudolf Smersu naj bi poleg vodenja legije prevzel še organizacijski referat, po nastanku vaških straž oziroma MVAC (Milizia volontaria anticomunista – Prostovoljna protikomunistična milica) naj bi koordiniral njihovo delovanje z delom legije. Šmajd je vodil obveščevalni referat, bil je tudi nekakšen vmesni člen med legijo in Jugoslovansko vojsko v domovini (JVvD) ter nekaj časa tudi član nje-nega štaba za Slovenijo. Jože Sodja je bil zadolžen za referat za propagando. Šmajdu in Sodji naj bi pomagal kaplan Andrej Križman, kot politični svetovalac naj bi vzdrževal zvezo s podpolkovnikom Ernestom Peterlinom. Kaplana France Malovrh in Anton Duhovnik naj bi organizirala Slovensko legijo na podeželju. Duhovnik, ki je vodil obveščevalno dejavnost, in Malovrh, ki je skrbel za propagandni material, sta bila tudi v političnem vodstvu odbora, katerega člani so bili še Albin Šmajd, Andrej Križman in Jože Sodja. Slavko Češnovar je bil zadolžen za blagajniške posle in arhiv. Pomembnejši sodelavci vodstva legije naj bi bili Milko Piriš, Ludvik Puš,

134 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Podatki iz gradiva Izidorja Martinjaka, Material Golec Josip – Jojo, pag. 1–2.

135 Agnelettova skupina je omenjena v Šmajdovem pismu Milošu Staretu z dne 19. 10. 1944 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, pag. 550–552).

136 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 3. 2. 1944.

137 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 6. 10. 1944.

138 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zaslihanje Albina Šmajda, 7. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina).

139 *ES II*, geslo Slovenska legija, str. 410.

kaplan Henrik Goričan ter zdravnika dr. Janez Janež in dr. Stane Grapar kot sanitetna referenta.¹⁴⁰ Ljubljanski pododbor (ali mestno poveljstvo) legije naj bi sestavljali Fortunat Majdič, Ivo Kermavner, Milan Finec in Lado Pirihi.¹⁴¹ Rudolf Smersu je Slovensko legijo vodil do jeseni 1943, potem ga je zamenjal Mirko Bitenc. Po kapitulaciji Italije je vodstvo Slovenske legije ukazalo svojim članom, naj se vključijo v domobransko vojsko, tisti njeni člani, ki so ostali v ilegali, so se pozneje pridružili Slovenski narodni vojski.¹⁴²

Šmajd je sodeloval tudi pri delu t. i. Urada »M-7«, za katerim je v ozadju stala Slovenska legija, podpirala ga je tudi SLS. Urad, ki je med drugim opravljal tudi obveščevalne naloge za legijo oziroma za SLS, je začel delovati jeseni 1942 v Ljubljani z namenom vzpostaviti in vzdrževati stike med posameznimi oboroženimi vojaškimi formacijami protikomunističnega tabora in italijanskimi oblastmi. Pomagal je pri organiziranju vaških straž, jim iskal primerne poveljnike, poleg tega je tudi vodil propagandno dejavnost proti KPS in OF ter zbiral podatke o njihovem članstvu in delovanju. Medtem ko je bilo ukvarjanje z vaškimi stražami legalna dejavnost odbora, je politične in obveščevalne naloge opravljal ilegalno. Za tiskanje propagandnega materiala sta skrbela France Malovrh in Anton Duhovnik, ki je vodil še obveščevalno službo. Za vojaška vprašanja je bil zadolžen Albin Cerkvenik, medtem ko je v političnem oziru urad vodil odbor, ki so ga sestavljali vodilni člani Slovenske legije, Albin Šmajd, Andrej Križman, Jože Sodja, France Malovrh in Anton Duhovnik.¹⁴³

Prek Slovenske legije je bil Šmajd vključen tudi v obveščevalno delo Jugoslovanske vojske v domovini. Legija je namreč sodelovala s Slovensko informativno službo, obveščevalno službo Mihailovičeve vojske v Sloveniji, ki je bila dejavna v obdobju italijanske okupacije. Povezovala se je z zahodnimi zavezniki, ki jim je posredovala različne, predvsem vojaške podatke. Vodil jo je stotnik Albert Ilovar, France Malovrh je deloval na območju Italije, Henrik Goričan na Štajerskem, Branko Jan na Gorenjskem in v Ljubljanski pokrajini, njena sodelavca sta bila tudi dr. Albin Šmajd in Ivan Avser.¹⁴⁴

Šmajdove dejavnosti, ki jih je opravljal kot član vodstva Slovenske legije, so potekale v okrilju SLS, pogosto so bile tesno prepletene z organizacijami vaških straž oziroma MVAC in s poznejšim domobranstvom, deloma tudi s četniško vojsko Karla Novaka, namestnikom Draže Mihailoviča v Sloveniji; zato je bila Slovenska legija že omenjana v poglavju o Šmajdovem delovanju v okviru SLS, nekaj bo o njej povedanega še v naslednjih poglavjih.

140 ES 11, geslo Slovenska legija, str. 410; Saje, *Belogardizem*, str. 165.

141 Saje, *Belogardizem*, str. 165.

142 ES 11, geslo Slovenska legija, str. 410.

143 Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 322–323.

144 Prav tam, str. 323.

Karel Novak

Vezni člen med Karlom Novakom in Slovensko legijo

Na začetku leta 1942 je začel Draža Mihailović pritiskati na slovenske protikomunistične stranke, naj se združijo in oblikujejo enotno osnovo za Mihailovićevo gibanje v Sloveniji. Major Karel Novak, ki je bil kmalu zatem imenovan za komandanta Jugoslovanske vojske (JV) za Slovenijo, se je začel o tem pogovarjati s predstavniki slovenskih političnih skupin.

Sodelovanju z izrazito jugoslovansko usmerjenim Novakom so bile naklonjene liberalne skupine, toda tudi katoliška SLS, ki je priznavala jugoslovansko begunsko vlado v Londonu in Mihailovića za vojaškega poveljnika, je bila načeloma pripravljena sodelovati z Novakovimi četniškimi odredi.¹⁴⁵

Približno v času nastanka Slovenske zaveze (SZ), v katero so se marca 1942 združile katoliške, liberalne in socialistične stranke ter skupine, ki se niso odločile za vstop v OF, je Karel Novak ustanovil Poveljstvo Jugoslovanske vojske za Slovenijo. Pri organizaciji vojske se je naslonil na ilegalne oborožene formacije slovenskih meščanskih strank, ki so bile ustanovljene že v prvih mesecih okupacije; poleg katoliške Slovenske legije sta bili to še liberalna Sokolska legija in Narodna legija (oziroma njen predhodnik Pobratim, ki se je leta 1943 preoblikoval v Narodno legijo), v katero so se vključili tisti, ki niso bili zadovoljni z delom obstoječih strank. Novak je imel štab, sestavljen iz Glavnega organizacijskega odbora (GOO) in iz operativnega dela, ter poseben obveščevalni odsek. Člani GOO so bili sprva Anton Krošl

¹⁴⁵ SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 502–6, šk. 950, JV in Novak ob kapitulaciji Italije, pag. 33–34; SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–4, šk. 935, Slovenska ljudska stranka, pag. 69.

kot zastopnik Pobratima, ki je bil tudi načelnik štaba, Boris Mihalič kot zastopnik Sokolske legije in Ivo Peršuh kot zastopnik Slovenske legije. Ob koncu maja 1942 je Varnostno-obveščevalna služba (VOS) Osvobodilne fronte likvidirala Iva Peršuha, na začetku julija 1942 ga je na mestu zastopnika Slovenske legije v GOO na predlog vrhovnega poveljstva legije zamenjal Albin Šmajd.¹⁴⁶ Vrhovno vodstvo Slovenske legije je sklenilo, da bo pošiljalo vsa poročila legije Poveljstvu JV za Slovenijo izključno prek Šmajda, medtem ko naj bi bili v odseke in sekcije GOO imenovani novi ljudje.¹⁴⁷

Šmajd naj bi sicer sodil v ožji krog Novakovih »vojaško-političnih sodelavcev«,¹⁴⁸ a je sodelovanje želel voditi na svoj način. Tako je Novaku sporočil, da naj ne favorizira neznatne skupine, sestavljene iz disidentov raznih strank (pri tem je najbrž mislil predvsem na organizacijo Pobratim, predhodnico Narodne legije, in njenega voditelja Antona Krošla, ki naj bi imel z Novakom posebej dobre odnose), temveč naj se trudi za pridobitev soglasja najmočnejše politične skupine – SLS.¹⁴⁹ Šmajd nasploh ni bil zadovoljen z odnosom Novaka in Krošla do SLS in Slovenske legije, saj se mu je zdelo, da hočeta veliko množico ljudi iz katoliškega tabora le izkoristiti za doseg svojih ciljev – da »hočeta s svojo akcijo zajeti vse ljudi iz Sl[ovenske] leg[ije] in SLS, a izključiti celoto, tj. vse razbiti in razdrobiti, nato pa te posamezne ude brez vodstva zbrati pod svojim vodstvom«, da hočeta, »naj bi bili kaplani, župniki in razni njihovi prijatelji le vprežna živina, ki naj bi vlekli izključno in s polno paro le njun voz!«¹⁵⁰ Šmajd jima tega nikakor ni nameraval dopustiti, ob tem so mu šle na roko različne okoliščine. Po tem, ko je gestapo aretiral Antona Krošla proti koncu avgusta 1942, je njegove funkcije prevzel Milan Bano,¹⁵¹ s katerim je Šmajd lažje sodeloval kot s Krošlom. V pismu Novaku z dne 23. novembra 1942 je izrazil zadovoljstvo, da vodilna trojka Glavnega organizacijskega odbora štaba JV za Slovenijo v sestavi Milan Bano, Rudolf Žitnik in Albin Šmajd »gleda na vse 'pro bele' enotno«, da »ni med njimi nobenih trenj ali sovražnosti«, da obstaja »harmonično sožitje vseh elementov, ki sestavljajo naše organizacijsko delo doma in na terenu«, in dodal: »Stojim na stališču, da mora med temi skupinami biti sodelovanje iskreno. Upam, da se mi je posrečilo v času mojega sodelovanja to iskreno doseči.« Ob tem je Šmajd opozoril, da je treba za okrepitev vojaškega položaja

146 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 502–6, šk. 950, JV in Novak ob kapitulaciji Italije, pag. 34–37.

147 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 6. 7. 1942.

148 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond ostanke meščanskih strank, ZA 604–4, šk. 935, Slovenska ljudska stranka, pag. 69.

149 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 502–6, šk. 950, JV in Novak ob kapitulaciji Italije, pag. 38; SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 10. 7. 1942.

150 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 9. 7. 1942.

151 Po vrnitvi iz zapore aprila 1943 naj bi Krošl verjetno spet zasedel prejšnje mesto v Glavnem organizacijskem odboru JV za Slovenijo (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 502–6, šk. 950, JV in Novak ob kapitulaciji Italije, pag. 40–41).

njegovega tabora povezati »vse tvorne narodove sile«, Slovensko in Sokolsko legijo ter Pobratima, »v skupno in močno falango«, vendar zavračati »sleherno koketiranje z disidenti na tej ali oni strani«, in posebej izpostavil Glavačevo in Šolarjevo skupino, pred katerima naj bi Novaka že večkrat svaril; trditev je podkrepil tudi z omembo umora Novakovega namestnika kapetana Josipa Lesjaka – Lampeta, ki naj bi ga po naročilu Franca Glavača izvršil Gabrijel (Jelo) Capuder in ga je omenjal Novak v pismu Šmajdu z dne 7. novembra 1942.¹⁵²

Organizator vaških straž

Šmajdovega dela za Slovensko legijo, deloma tudi njegovega sodelovanja s Karlom Novakom, skorajda ni mogoče ločiti od njegove dejavnosti v zvezi z organiziranjem vaških straž, ki so od začetka avgusta 1942 pod nazivom Prostovoljna protikomunistična milica (MVAC) delovale s privoljenjem italijanskih okupatorskih oblasti. Te sicer niso dovoljevale kakšnega enotnega slovenskega vojaškega poveljstva nad vaškimi stražami, vendar so njihovi poveljniki pogosto izhajali iz vrst pripadnikov Slovenske legije, medtem ko so v ozadju na organiziranje in delovanje vaških straž odločilno vplivali voditelji SLS, večinoma tisti, ki so vodili Slovensko legijo: predsednik organizacijskega odbora vaških straž v Ljubljani je bil namreč Rudolf Smersu (do jeseni 1943 tudi vodja Slovenske legije), pomembni člani odbora so bili Albin Šmajd, Andrej Križman in Anton Duhovnik, nekakšen »neuradni slovenski poveljnik« vaških straž je bil podpolkovnik Ernest Peterlin.¹⁵³ Vaške straže so zaradi svoje številčnosti zelo zanimale Karla Novaka, ki jih je večkrat skušal vključiti v sestav svoje vojske.

Šmajd, kot eden izmed voditeljev ilegalne Slovenske legije, je skrbno bdel tudi nad delom legalnih vaških straž. Njegovo delo v odboru vaških straž v Ljubljani je Janez Grum takole predstavil: »Z dr. Albinom Šmajdom sem se začel srečevati v jeseni 1942 v napol legalni pisarni Vaških straž na Miklošičevi cesti 7 v Ljubljani. Kadar sem tedaj in kasneje šel v Ljubljano, potem ko sem prevzel vodstvo Vaške straže v domačem D. M. [Devica Marija] v Polju, sem se navadno zglasil pri Rudolfu Smersuju, nato pa skoro vedno šel tudi v imenovano pisarno. Tam sem pogosto naletel na Šmajda, ki je kaj pisal ali pa se razgovarjal s kakim vaškim stražarjem, ki je prišel v Ljubljano. Največkrat s poveljniki ali njihovimi zastopniki. Od teh je zvedel za stanje v postojankah, za njihove skušnje z Italijani, o delovanju komunističnih terencev in še kaj. Na podlagi teh poročil je Šmajd dajal poveljnikom vaških straž opozorila in nasvete, zlasti kako nastopati pred Italijani, da si bodo ohranili čim večjo samostojnost. Njegovo govorjenje se mi je zdelo stvarno. Sčasoma sem

152 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, Dokumenti SLS 1941–1944, Pismo Albina Šmajda Karlu Novaku z dne 23. 11. 1942, pag. 118–119. Na tem mestu je objavljeno tudi pismo Novaka z dne 7. novembra 1942, na katerega mu je Šmajd 23. novembra 1943 odgovoril. Novakovo pismo ima naslov Sporočilo majorja Novaka Šmajdu o situaciji na Gorjancih.

153 Mlakar, Vaške straže, str. 660.

začutil neko spoštovanje do njega: bivši državni poslanec in odvetnik se ves razdaja za potrebe Vaških straž. Potem, ko so se Vaške straže začele, se Šmajd ni pomišljal iti od časa do časa na italijanski štab h kapetanu Tornariju¹⁵⁴ (ta je bil verjetno slovenskega rodu, ker je pravilno govoril slovensko), ki je bil v italijanskem štabu referent za Vaške straže (VS). Ob neki priliki mi je kasneje Šmajd povedal, da je v razgovoru s Tornarijem marsikaj odkril, kako Italijani dejansko gledajo na VS, kakšne načrte imajo z njimi, itd. Imel je nek poseben dar iz sobesednika izvleči misli in načrte.«¹⁵⁵

Pogovor pri škofu Rožmanu septembra 1942

Septembra 1942 je škof Rožman sklical sestanek zastopnikov katoliškega in liberalnega tabora ter socialistov, da bi se pogovorili o odnosu do italijanskega okupatorja. Eden od vabljenih je bil tudi Albin Šmajd. V dnevniškem zapisu za 10. september 1942¹⁵⁶ je zabeležil, da so bili na sestanku izmed liberalcev prisotni Janko Mačkovšek, Otmar Pirkmajer, Dinko Puc, Vladimir Šuklje in Marjan Zajec,¹⁵⁷ izmed socialistov Celestin Jelenc in Josip Petejan, katoliški tabor naj bi zastopali Ivan Avsenek, Mirko Božič, Marko Kranjec, Jože Lavrič, Alojzij Mihelčič, Marko Natlaččen, Rudolf Smersu, Miloš Stare in Albin Šmajd,¹⁵⁸ poleg njih je navedel še rektorja ljubljanske univerze Milka Kosa, predsednika Društva slovenskih književnikov Franceta Koblarja in Ivana Mohoriča, glavnega tajnika Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, ki so bili vabljeni kot predstavniki kulturnih in gospodarskih ustanov. Šmajd o vsebini sestanka ni zapisal skorajda nič,¹⁵⁹ veliko več je povedal Vladimir Šuklje. Po njegovem pričevanju je škof prisotne seznanil z namero italijanskih okupatorskih oblasti, da »bodo vso pokrajino izravnale z zemljo in vse Slovence izselile«, v kolikor Slovenci ne bodo sami zatrli uporniškega gibanja oziroma ne bodo pri tem podprli italijanske vojske. Škof svojega mnenja ni izrazil, pač pa je vse zbrane pozval, naj podajo svoje osebno stališče. Za sodelovanje z okupatorjem naj bi se jasno opredelili predstavniki SLS Ivan Avsenek, Marko Natlaččen, Miloš Stare in Albin Šmajd, Marko Kranjec pa naj kot Štajerec ne bi zavzel tako odločnega stališča kot prej navedeni, čeprav naj bi tudi on soglašal, da »je treba nekaj ukreniti.«

154 Gino Tornari, italijanski poklicni častnik, stotnik poveljstva 11. armadnega zbora in italijanske 2. armade.

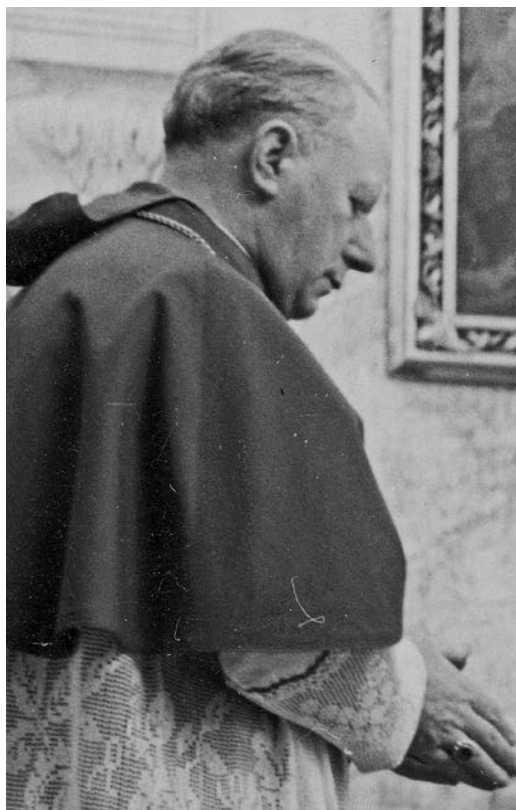
155 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 280.

156 Udeleženci sestanka sicer navajajo različne datume: Janko Mačkovšek navaja 12. september (Vodušek Starič, »Dosej« Mačkovšek, str. 44; ta datum se upošteva tudi v delu v delih: Griesser Pečar, Dolinar, *Rožmanov proces*, str. 239 in Godeša, *Kdor ni z nami je proti nam*, str. 202); France Koblar naj bi sicer navedel 11. september 1942 (Griesser Pečar, Dolinar, *Rožmanov proces*, str. 241), vendar se je Vladimir Šuklje najverjetneje zmotil, ko je navedel avgust 1942 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–6, šk. 935, Samostojna demokratska stranka, Zaslišanje Vladimira Šukljeta pri javnem tožilcu v Ljubljani, pag. 21).

157 Vladimir Šuklje navaja še Stojana Bajiča.

158 Vladimir Šuklje ne navaja Božiča in Smersuja. France Koblar, ki je tudi pričeval o tem sestanku, med udeleženci prav tako ni omenil Božiča, namesto Alojzija Mihelčiča je navedel Franceta Mihelčiča, vendar je precej verjetneje, da sta imela prav Šmajd in Šuklje (Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*, str. 202).

159 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 10. 9. 1942.

Škof Gregorij Rožman

Izmed drugih naj bi se za sodelovanje opredelil le liberalec Marjan Zajec, vsi ostali naj bi pomoči Italijanom bolj ali manj odločno nasprotovali. In kaj naj bi povedal Šmajd? Po Šukljetovem pričevanju naj bi se Šmajd »izjavil enako kot Miloš Stare, češ da je organizirana akcija proti partizanstvu potrebna in da je ni treba smatrati kot protinarodne pomoči okupatorju«. ¹⁶⁰

Šukljetova predstavitev dogajanja na sestanku pri Rožmanu priča ne le o razlikah v mišljenju posameznih meščanskih političnih strank, ampak tudi o različnih razmišljanjih posameznikov znotraj katoliškega tabora in o neenotnosti med pripadniki SLS. Na osnovi teh razlik je morda lažje razumeti vzroke nasprotij med pomembnejšimi pripadniki katoliškega tabora in tudi med vodilnimi člani SLS, deloma morda tudi čustva naklonjenosti ali odpora do Albina Šmajda, ki jih je, čeprav le bežno in v skopih besedah, mogoče zaslediti tudi v Šmajdovih dnevniških zapisih.

¹⁶⁰ SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–6, šk. 935, Samostojna demokratska stranka, Zaslišanje Vladimirja Šukljeta pri javnem tožilcu v Ljubljani, 12. 12. 1945, pag. 22.

Ljubljanska varnostna straža in t. i. božične racije ob koncu leta 1942

Šmajdovo povezovanje z Ljubljansko varnostno stražo pri izvedbi »božičnih racij«, še posebej njegova vloga zasliševalca aretiranih v t. i. belgijski vojašnici,¹⁶¹ je bilo verjetno najbolj kontroverzno dejanje vseh Šmajdovih medvojnih dejavnosti. Zato smo tem dogodkom namenili posebno pozornost.

Nekateri pripadniki slovenskega protikomunističnega tabora, tako iz katoliških kot iz liberalnih vrst, so si že od začetka leta 1942 neuspešno prizadevali za ustanovitev lastne policije. Italijanske oblasti so postale temu načrtu bolj naklonjene šele sredi oktobra 1942, po atentatu na bana Marka Natlačena. Šmajd je idejo o slovenski policiji nedvomno podpiral in si prizadeval za njeno ustanovitev, kar je jasno razvidno iz njegove korespondence s Karlom Novakom. V pismu z dne 20. septembra 1942 je Šmajd izrazil nezadovoljstvo z »Ljubljano«, ki še vedno »spi spanje pravičnega«, »lenega in sitega«, se jezi na »belo gardo« in »zabavlja«. Po njegovem mnenju bi bilo »dobro«, »da bi se Ljubljanji tudi dejansko pokazala moč belih in se jo ustrahovalo«, saj »brez tega Ljubljana ne bo ozdravela«. Slab mesec pozneje, 11. oktobra 1942, je Novaka obvestil, da je po njegovem naročilu poiskal zvezo z Ernestom Peterlinom. Načrtovana naj bi bila »ustanovitev samoobrambe z imenom Slovenska Straža«, razdeljena »na obveščevalni in eksekutivni oddelek«, oba naj bi »vodili strokovnjaki – aktivni orožniški častniki«; pripadniki eksekutivnega oddelka naj bi imeli med drugim tudi pravice: »aretacije po dnevi in ponoči, zapiranje, sojenje in izvrševanje sodb, lastni zapori, preiskovanja stanovanj itd.«. Nekaj dni zatem, 17. oktobra 1942, je Šmajd poročal, da organiziranje Slovenske straže in vaških straž v Ljubljani počasi napreduje, a da bo treba »prebroditi« težave in nadaljevati z delom, saj: »Le z vztrajnostjo in v zaupanju na božjo pomoč ter neizprosno borbo bomo uničili na slovenskih tleh najhujšega in najnevarnejšega nasprotnika ne samo našega, marveč vsake človeške družbe sploh.«¹⁶²

V pomanjkanju natančnejših podatkov o ustanovitvi Ljubljanske varnostne straže (Šmajd zanjo poleg že omenjenega imena Slovenska straža uporablja tudi naziva Ljubljanska straža in Ljubljanska narodna zaščita) se bomo oprli na opis Toneta Ferencja. Takole pravi: »Konec oktobra 1942 sta bivši jugoslovanski generalštabni podpolkovnik Ernest Peterlin, ki ga je italijanski okupator določil za vojaškega organizatorja belogardistične ljubljanske straže, in bivši odvetnik iz Radovljice

161 Belgijska vojašnica (tudi Mestna pehotna vojašnica) je bila zgrajena v letih 1882–1895. Poleg glavne zgradbe je bilo postavljenih še 25 pripadajočih objektov na območju med današnjo Masarykovo in Metelkovo cesto. Ime je dobila po 27. pehotnem polku, katerega častni poveljnik je bil belgijski kralj Albert I. Belgijski. Po prvi svetovni vojni so vojašnico preimenovali v Kasarno vojvode Mišiča, med drugo svetovno vojno jo je uporabljal italijanski okupator; zaradi bližine železniške postaje je bila primerna kot zbirališče Ljubljančanov, ki so jih poslali v internacijo. Po vojni je dobila ime Vojašnica 4. julija, medtem ko so po osamosvojitvi Slovenije na tem območju dobile prostor različne kulturne ustanove.

162 Vsa navedena pisma, vključno z Novakovimi odgovori, so zbrana v Šmajdovem arhivu v poglavju SLS 1941–1944 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929).

Kdo točno je načrtoval racije, ni povsem jasno, a vsekakor je bil eden izmed »osumljencev« tudi Šmajd. Franček Saje je zapisal, da so načrt za racije pripravili »dr. Albin Šmajd, član plenuma Slovenske ljudske stranke, Vrhovnega vodstva Slovenske legije, Novakovega organizacijskega odbora in politični vodja ljubljanske MVAC, podpolkovnik Ernest Peterlin, poveljnik ljubljanske MVAC, polkovnik Annibale Gallo, načelnik štaba XI. italijanskega armadnega zbora, in italijanski obveščevalni oficir kapetan Tornari«. ¹⁶⁵ V osebnem dosjeju Albina Šmajda, ki ga je sestavila UDV, lahko preberemo, da je vodja zaporov v belgijski vojašnici, ki so bili dodeljeni Ljubljanski varnostni straži, Tone Pipan, ¹⁶⁶ »pred likvidacijo izjavil«, da je bil prav Šmajd »glavni zasnovatelj in likvidator v belgijski kasarni«. ¹⁶⁷ Šmajd je zanikal, da bi imel kakršno koli vlogo pri načrtovanju racij, vendar je priznaval, da je zasliševal aretirane v belgijski kasarni, kar je bilo – in to potrjujejo tudi vsa v nadaljevanju predstavljena pričevanja – splošno znano. ¹⁶⁸

Ne glede na to, kakšna je bila Šmajdova vloga pri teh racijah, je bil z njimi njegov namen glede ustrahovanja Ljubljane vsekakor dosežen. ¹⁶⁹ Tudi če izvzameмо govornice, ki so jih razširjali Šmajdovi nasprotniki (Edvard Kardelj je na primer v pismu, namenjenem vodstvu OF v Dolomitih, zapisal, da zasliševalci, med katerimi je navedel tudi Šmajda, »počno z ljudmi take grozote, da jih – Italijani rešujejo« ¹⁷⁰), nikakor ni mogoče spregledati kritik, ki so prihajale iz protikomunističnega tabora. Janko Mačkovšek, predstavnik liberalcev v vodstvu Slovenske zaveze, je v septembru 1943 zapisal, da so poleg spora med Karlom Novakom in Slovensko legijo (posledično tudi s SLS) v juniju 1943 »medsebojne odnose med miselnimi krogi« bistveno »obremenjevale« tudi božične racije: »Božično zapiranje v Ljubljani je rodilo prav slabe posledice v razpoloženju ljubljanskem, zlasti slabše ravnanje z aretiranci, kot so delali Lahi; videlo se je izrazito klerikalne ljudi pri teh poslih, ki so bili slabo opravljene [...] Božična akcija B. G. [bele garde] v Lj. je segala po ljudeh, ki so bili malo krivi kakršnega koli greha, zlasti pa ne nacionalnega.« ¹⁷¹ Da je Šmajd takrat prišel na »slab glas«, je razvidno tudi iz pričevanja Vladimirja Šukljeta. Šmajd sicer nikoli ni bil član vodstva Slovenske zaveze, glede na Šukljetovo izjavo naj niti njegova občasna prisotnost na sestankih ne bi bila zaželeno: »Konkretni korak delegatov NDS [Napredne delovne skupnosti] in SZ v zvezi z udeležbo nekaterih vodilnih funkcionarjev SLS pri božičnih racijah 1942, je bila zahteva, da se dr. Šmajd, katerega je SLS izjemoma in pod tujim imenom delegirala na eno izmed sej SZ kot

165 Saje, *Belogardizem*, str. 489.

166 Toneta Pipana so likvidirali partizani na začetku oktobra 1943 na Golem, po porazu vaških straž na Turjaku.

167 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Ugotovitve Ozne o medvojnem delovanju Albina Šmajda, pag. 169–172.

168 Več o tem v nadaljevanju besedila.

169 Glej že omenjeno Šmajdovo pismo Karlu Novaku dne 20. septembra 1942.

170 Pismo člana politbiroja Centralnega komiteja KPJ Edvarda Kardelja iz Ljubljane dne 4. decembra 1942 Izvršnemu odboru OF v Dolomite, 4. 12. 1942, str. 393–394 (*Dokumenti organov in organizacij narodno-osvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

171 Vodušek-Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 78.

svojega 'eksperta' za severno mejo (njegovo identiteto so šele pozneje ugotovili na pojasnilo prof. Šolarja¹⁷²), ne sme več udeležiti dela SZ, kar se je tudi izvajalo.«¹⁷³ Šmajdovemu zasliševanju aretiranih v »božičnih racijah« naj bi nasprotovali celo njegovi najožji sodelavci iz vrst SLS in Slovenske legije. Tako naj bi Miloš Stare izjavil Izidorju Martinjaku, da je vodstvo Slovenske legije »brnilo Šmajdu angažiranje v to 'taktično neprimerno delo', a da Šmajd ni hotel popustiti. SL pa ni izvajala iz tega nikakih konsekvenc in Šmajd je še naprej opravljal vse funkcije.«¹⁷⁴

Govorice o različnih malverzacijah v zvezi z delovanjem v belgijski vojašnici, ki se tudi po več kot enem letu še niso polegale, zlasti tiste o prejemanju podkupnin, ki so prihajale iz katoliškega tabora, Šmajda niso pustile ravnodušnega. V dnevniškem zapisu za 9. januar 1944 je med drugim zabeležil: »Dr. Šmajd se zelo živahno udejstvuje na policiji za izpust komunistov. Tega seveda ne dela zastonj, kakor tega ni delal lansko leto ob Božiču.«¹⁷⁵ Šmajd je sumil, da za govoricami stojijo simpatizerji duhovnika Franca Glavača, s katerim je bil večkrat v sporu. Če je verjeti zapisu o Slovenski legiji, ki je verjetno nastal na temelju zaslišanj po vojni aretiranih članov protikomunističnega tabora (pogosto se v oklepajih navajajo izjave Milana Finca in Izidorja Martinjaka), je Glavač tudi takole očrnil Šmajda: »V bivši beli jetnišnici, kjer je bil šef Albin Šmajd, je bilo življenje zelo občestveno razvito, zlasti med nekaterimi funkcionarji moškega spola ter jetniki ženskega porekla. Tudi Albin se je vnmel za gracioznost nekaterih Skojevk[...] Pa to niso namigovanja, ampak izpričana dejstva!!!«¹⁷⁶ Šmajd tovrstnih govoric sicer ni zabeležil, vendar je iz njegovega zapisa za 16. april 1945 razvidno, da je imel očitno že vsega dovolj. Marku Kranjcu je namreč povedal, da je doslej glede »laži in govoric« o racijah v letu 1942 molčal, »zdaj pa vidi, da bo treba ljudem stvar pojasniti in razložiti«. Glavni vodje racij naj bi bili namreč Stražarji, Šmajd naj nanje ne bi imel »nobenega vpliva, niti vpogleda v sezname, z denarjem ni imel nikdar opravka.«¹⁷⁷

Šmajdova udeležba pri »božičnih racijah« je zanimala tudi Lojzeta Umeta, njegovega prijatelja iz predvojnih let: »Ko so se pred Božičem l. 1942 izvršile znane množestvene aretacije in sem v zvezi s temi aretacijami pogosto slišal Šmajdovo

172 Jakob Šolar.

173 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–6, šk. 935, Samostojna demokratska stranka, pripomba (ad 18) k izjavi dr. Vladimírja Šukljeta, ki jo je podal 2. februarja 1946 na zahtevo pomočnika načelnika Ozne za Slovenijo (paginacije ni, signatura je nečitljiva). Podobna izjava je tudi v SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, IV. odsek, le da avtor izjave tam ni naveden; piše le: Podatki o dr. Šmajdu in koriščenje drugih materialov – Mačkovšek, Material Mačkovšek, str. 80.

174 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, šk. 948, ZA 503–3 Slovenska legija, XIII. Glavna dejavnost posameznih članov VvSL (Vrhovnega vodstva SL), MP SL (Mestnega poveljstva SL) in drugih vidnih osrednjih in okrožnih delavcev, 1. Člani VvSL, Šmajd dr. Albin, str. 356. Zgoraj navedene ugotovitve naj bi Ozna oziroma UDV sestavila na temelju izjav Izidorja Martinjaka in Milana Finca na temelju povojnih zaslišanj.

175 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 9. 1. 1944.

176 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 503–3, šk. 948, Slovenska legija, 4. Glavačeva skupina, pag. 101.

177 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 16. 4. 1944.

ime, sem se odločil za svarilno pismo. Po glasovih, ki so prihajali takrat o Šmajdu na moja ušesa, sem pričakoval na to aretacijo tudi jaz. Nič se ni zgodilo. Brez kake prošnje sem v pismu navedel imena nekaterih svojih aretiranih znancev, za katere sem tedaj vedel. Razen enega so bili izpuščeni vsi. Ne bom rekel, da je že samo to pismo zadostovalo, vem pa, da so bili med izpuščenimi nekateri dobri delavci OF.«¹⁷⁸ Poznejši pogovor s Šmajdom je Ude takole opisal: »Na vprašanje, kako so mogli priti na nesrečno idejo božičnih aretacij, odgovarja Š. zelo decidirano, da je zvedel za sklep, da se te aretacije izvrše, šele ob 6ih zvečer tiste noči, ko so se aretacije izvršile, da pa je potem 'disciplinirano', a z nejevoljo sodeloval. 'Lahko pa rečem, da ni nikogar, ki bi mi mogel očitati, da nisem tistih preiskav, ki so bile poverjene meni, vodil zelo dobrohotno. Zgodili so se primeri, da sem strgal prvi in tudi drugi zapisnik, samo zato, da sem mogel napraviti takega, da je mogel biti dotičnik izpuščen.' (To posebno, kadar je šlo za družinske očete ali matere). Končno odločitev o tem, kdo bo izpuščen, pa so imeli Italijani, tako trdi Š.«¹⁷⁹

Dejstvo, da je Šmajd zasliševal aretirane v »božičnih racijah«, je vznemirilo celo njegovega zvestega sodelavca Janeza Gruma: »Nekoč (po 1. marcu 1944) sem Šmajda vprašal, zakaj je bil tudi on med zasliševalci komunističnih in ofarskih aktivistov (danes bi rekli 'teroristov'), ki jih je tik pred božičem 1942 aretirala ljubljanska Varnostna straža in jih imela zaprte v Belgijski vojašnici (zraven cerkve Srca Jezusovega). Rekel sem mu, da bi se moral on kot politik in državni poslanec držati proč od tega zasliševanja. Odgovoril je: 'Ko sem videl, kako se pomišljajo tisti naši juristi, ki bi prišli v poštev za to zasliševanje, sem ugriznil v to, da sem jim dal zgled in spodbudo.'«¹⁸⁰

Šmajd in Ude – poskus pomiritve med partizanskim in protirevolucionarnim taborom

Povsem drugačno podobo o Šmajdu je mogoče dobiti iz pričevanj Lojzeta Udeta o njunem sodelovanju pri poskusu pomiritve med obema sprtima taboroma v letu 1943. Spomladi 1943 je posredniško vlogo prevzel Lojze Ude, ki je sicer podpiral osnovne usmeritve OF, a je nasprotoval nepremišljenemu in nasilnemu nastopu proti domačim političnim nasprotnikom,¹⁸¹ poleg tega je imel veliko znancev na obeh straneh. Povezave je imel tako s pripadniki katoliškega tabora (v študentskih letih je bil dejaven v katoliškem akademskem gibanju, nekaj časa je bil blizu krščanskim socialistom) kot s privrženci in nekaterimi voditelji OF ter komunistične partije (od novembra 1941 do februarja 1942 sta pri njem bivala Zdenka in Boris

178 Poročilo Lojzeta Udeta dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in takoimenovano sredino, str. 566 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

179 Prav tam, str. 572.

180 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 280.

181 Več o tem Mally, *Slovenski odpor*, str. 313–315. Glej tudi Ude, *Moje mnenje o položaju: članki in pisma 1941–1944*.

Lojze Ude

Kidrič). Za posredovanje se je odločil samostojno in na lastno pobudo, iz globokega prepričanja o usodnih posledicah bratomornega spopada. Upanje za pomiritev je v tistem času vzbujalo dejstvo, da je vodstvo SLS, ki je imelo pomembno, če ne celo vodilno vlogo v protirevolucionarnem taboru, postalo dovezetnejše za sklenitev kompromisa z nasprotniki; po spremembi britanske politike, ki je začela spodbujati sporazum med Titom in Mihailovićem, so namreč na potrebo po narodni slogi opozarjali nekateri vodilni politiki katoliške stranke v emigraciji, Alojzij Kuhar in nato še Miha Krek.¹⁸²

Za sogovornika s protipartizanske strani je izbral Albina Šmajda, kar na prvi pogled – glede na to, da je bil Šmajd med najdejavnejšimi voditelji protirevolucije – zveni dokaj nenavadno. Razloge za svojo odločitev in potek njunega dogovarjanja je Ude opisal v obširnem pismu, ki ga je 20. avgusta 1943, ko je postalo jasno, da do pomiritve ne bo prišlo, napisal Izvršnemu odboru OF. Udetovo pismo vsebuje nekaj neznanih podatkov o Šmajdovem življenju, zanimivo je tudi avtorjevo mnenje o Šmajdovih značajskih lastnostih, zato smo se odločili, da bomo to pismo podrobneje predstavili.¹⁸³

Ude in Šmajd sta se med vojno sicer znašla na nasprotnih bregovih, vendar sta bila stara znanca in sta imela kar nekaj skupnih točk: oba sta bila po rodu Gorenjca in po poklicu pravnik, skupaj sta študirala na Pravni fakulteti v Ljubljani in sodelovala v katoliškem akademskem gibanju, oba sta zastopala stališče, da so

182 Godeša, Lojze Ude in poskus vzpostavitve premirja med drugo svetovno vojno, str. 283–291.

183 Ob tem je treba opozoriti, da je Ude pisal pisma tudi Šmajdu osebno. Objavljena so v delu: Ude, *Moje mnenje o položaju: članki in pisma 1941–1944*. Pismo Lojzeta Udeta Albinu Šmajdu z dne 21. aprila 1943 je objavljeno tudi v tej publikaciji, v okviru Osebnega dosjeja Albina Šmajda (pag. 161–167), predstavljeno je bilo tudi v spletni rubriki Arhiva Republike Slovenije Arhivalija meseca za november 2021 (Tomlinšek Čehulić, Tušar, Poskus pomiritve sredi vojne vihre: pismo Lojzeta Udeta Albinu Šmajdu pomladi 1943).

Slovinci samostojen narod in nasprotovala jugoslovanskemu integralizmu in unitarizmu. Pozneje, ko je Ude služboval na Štajerskem, ga je Šmajd občasno obiskoval. Ponovno sta se srečala oktobra 1941 v Ljubljani.¹⁸⁴ Nekaj mesecev sta ostala v stikih. Šmajd je Udetu seznanil s celo vrsto dokumentov o nemških zločinih nad domačim prebivalstvom na Gorenjskem in na Udetovo prošnjo o njih tudi napisal izčrpno poročilo.¹⁸⁵ Pozneje se je Šmajd z »veliko vnemo lotil statističnega pripravljalnega dela za zasedbo Koroške in je o tem napisal lepo delo«, s čimer je Ude seznanil tudi Zdenko Kidrič. V prvih mesecih bivanja v Ljubljani naj bi Šmajd »izjavljal, da se bo posvetil samo slovenskemu nacionalnemu delu in da se v strankarski notranji razdor ne bo vmešaval«. A spomladi 1942 se je »očividno odločil drugače« in z Udetom sta se »razšla«.¹⁸⁶

In zakaj je Ude naslednjo pomlad kljub temu navezal stike s Šmajdom? »Ko so februarja 1943. začeli iz Londona celo od Kuharja prihajati pozivi na spravo, je nastala nova situacija, ki je olajšala pomirjevalno delo ali akcijo za pamet.«¹⁸⁷ Najprej se je obrnil na več duhovnikov, a je naletel na nerazumevanje. Zaradi tega se je odločil poiskati Šmajda, a ne zato, ker bi mislil, da je on idejni voditelj »be-logardistov«, temveč zaradi tega, ker mu je bil od vseh možnih kandidatov najbolj poznan in ker je bil »aktivist«. Menil je namreč, da »ljudje, ki imajo opraviti na terenu, bolj živo čutijo potrebo pomirjenja kakor tisti, ki v varnih sobicah, skriti pred javnostjo, kujejo uničevalne načrte in anonimno v tisku bruhajo ogenj in žveplo na svoje nasprotnike«.¹⁸⁸

In zakaj se je Šmajd odločil sprejeti posredniško vlogo? Po mnenju Janeza Gruma je bil vzrok v tem, da je generalštabni podpolkovnik Ernest Peterlin, poveljnik ilegalnega vodstva vaških straž, zaradi mednarodnega razvoja vojnih dogodkov (pričakovanje padca italijanskega fašizma in izkrcanja zaveznikov v Istri ali hrvaškem primorju) načrtoval možnost skupnega nastopa vaških stražarjev in partizanov proti Nemcem takoj ob kapitulaciji Italije. Enakega mnenja sta bili tudi vodstvi Slovenske legije in Slovenske zaveze. Zato naj bi Šmajd na iniciativo »krščanskega socialista« Lojzeta Udetu v drugi polovici junija 1943 privolil v pogovore z izvršnim odborom OF, vendar naj ta Šmajdovih pogojev ne bi hotel sprejeti.¹⁸⁹

Kako so potekali Udetovi in Šmajdovi pogovori? Prvič sta se sestala 7. aprila 1943 in Šmajd naj bi pokazal »mnogo razumevanja za pomirjenje. Zatrjeval je, da on in skupina, ki ji pripada, ni nikdar hotela več kakor obrambo. Zelo da mu je

184 Poročilo Lojzeta Udetu dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in tako imenovano sredino, str. 565 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

185 Udetove navedbe je potrdil tudi Šmajd (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946, zasliševalec Vladimir Svetina).

186 Poročilo Lojzeta Udetu dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in tako imenovano sredino, str. 566 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

187 Prav tam, str. 566.

188 Prav tam, str. 567.

189 Grum, Turjak – razmere pred napadom.

neprijetno, da je zavzela borba proti OF tako agresiven značaj. Načelno je za svojo osebo takoj priznal nujnost, da se ustavi borba in hujskanje in da se doseže vsaj oboroženo premirje«. Ude ga je prosil, »da doseže in sporoči oficialni sklep, ali kaj da so pripravljene za pomirjenje napraviti«. Ta sklep je nameraval pozneje posredovati vodstvu OF. Sprva je verjel, »da bo to enostavno«. Minilo je več tednov, vendar odgovora ni bilo. Zato je 21. aprila 1943 napisal Šmajdu daljše pismo, v katerem mu je predstavil pogoje, ki bi jih morala nasprotna stran izpolniti pred sklenitvijo premirja. Ob predaji pisma sta se dogovorila, da se bosta sestala 29. aprila. Šmajd na sestanek ni prišel, namesto tega je 2. maja 1943 časopis Jutro objavil članek z naslovom »Nova slepila komunistov«, ki ga je Ude razumel kot zavrnitev ponujene premirja. Naslednjega dne je Šmajd Udetu obiskal in izjavil, da članek iz Jutra ne izraža mnenja Šmajdove skupine¹⁹⁰ in da mu bo v kratkem sporočil »oficialni« odgovor. Ponovno ga je obiskal 5. junija 1943 in povedal, da se je njegova skupina pripravljena pogovarjati z OF o skupnih ciljih, predvsem o zavzemanju za rešitev slovenskih mejnih vprašanj,¹⁹¹ saj naj bi bila »državljanska vojna v situaciji, ko bo šlo za slovenske meje lahko usodna«. Ob tem naj bi Šmajd odločno poudaril: »Pobiti pa se ne damo in se bomo branili, če bo kdo to poizkusil. Močni smo dovolj, da se ubranimo. Zelo zmotno bi bilo, če bi kdo mislil, da smo pripravljene za razgovore iz kakega občutka slabosti.«¹⁹² Prav tako naj se SLS tudi ne bi bila pripravljena podrediti diktatorskemu nastopanju Mihailovičevega komandanta za Slovenijo Karla Novaka, čeprav naj bi načelno priznavala tako jugoslovansko državo kot njenega kralja. Ob tem naj bi Šmajd še izjavil: »Danes se bojim bolj smrti od Mihailovičevcev kot od OF«.¹⁹³

Pozneje je imel Ude s Šmajdom še tri daljše pogovore (dva junija in zadnjega 12. avgusta 1943), na katerih mu je Šmajd skušal odgovoriti na »očitke, ki jih naperja proti njemu slovenska javnost«. Glede povezav z Italijani naj bi Šmajd povedal, da je sodelovanje »dosti rahlejš«, kot to misli nasprotna stran. Prve vaške straže naj bi nastale kot »spontan ljudski odpor« proti nasilstvom nekaterih partizanskih komandantov, na sodelovanje z Italijani naj bi tako katoliški kot liberalni tabor pristala le »zaradi obrambe svojih življenj«.¹⁹⁴ Na Udetovo vprašanje, ali ne bi bilo bolje navezati stikov z vodstvom OF kot prijete za italijansko puško, je Šmajd odgovoril, da je Ude »naiven in da se je bilo po njegovem trdnem prepričanju mogoče učinkovito upreti nasilstvom le z oboroženo silo«. Na ugovor, »da je vendar jasno, v kakšno grdo situacijo v narodu in mednarodno da so na ta način zašli«, naj

190 Verjetno je mislil na tisti del SLS, ki je sodeloval v nekdanji vsedržavni stranki JRZ, saj je poudaril, da se njegove skupine nikakor ne sme enačiti s Stražarji ali z Glavačevo skupino.

191 Poročilo Lojzeta Udetu dne 20. avgusta 1943 Izvršnemu odboru OF o akciji za premirje med Osvobodilno fronto in tako imenovano sredino, str. 568 (*Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*).

192 Prav tam, str. 569.

193 Prav tam, str. 571. Glede na to, da je poleti 1943 prišlo med SLS in Novakom do popolnega preloma (predstavljen bo v naslednjem poglavju), ta Šmajdova izjava nikakor ni bila nenavadna.

194 Prav tam, str. 571.

bi Šmajd molčal. Sicer naj bi zatrdil, da ne on ne njegova skupina nimajo z nobenim italijanskim oblastvom rednih stikov in da hodijo njegovi zaupniki na teren s ponarejenimi propustnicami.¹⁹⁵ Na obtožbo, da je v »službi Gestapa«, naj bi Šmajd z bridkostjo odgovoril, »da je ta očitek vreden toliko kakor očitek, da je v službi Gestapa Kidrič«. Vendar je priznaval, »da je napravil napako, ko je mislil, da bo lahko ljudem kaj pomagal in je zaradi tega vztrajal na Gorenjskem, ko so se drugi umaknili«. Prav tako je zanikal, da bi kadar koli po svojem begu v Ljubljano »prestopil meje Ljubljanske pokrajine«, in še dodal, da se bo moral v primeru prihoda Nemcev umakniti iz Ljubljane. Izrazil je mnenje, da je ob teh očitkih mogoče samo dvoje: »Ali da ima med obveščevalci OF smrtne sovražnike ali pa, da ga obveščevalci osebno ne poznajo ter ga zamenjujejo s kom drugim.«¹⁹⁶

Proti koncu poročila je Ude podal še nekaj misli o Šmajdu: »Koliko je mogoče dati na Š.? Nimam in ne morem imeti celotnega pregleda o delu in značaju Šmajda. Mož je brez dvoma zelo ambiciozen. Je aktivist in razmeroma pogumen. Idejno pa je odločitev za nastop proti OF bila bolj delo drugih kakor njegovo, tak vtis imam jaz o njem.«¹⁹⁷ Nasploh se zdi, da je Ude Šmajda spoznal za nekoga, ki mu je vredno zaupati. Tako je sklepal na temelju dejstva, da se mu po vzpostavitvi stikov s Šmajdom ni nič hudega zgodilo, a tudi propustnice, ki mu jih je dal za izhod iz Ljubljane, so se izkazale za ponarejene; vse to naj bi dokazovalo, da Šmajd ni sodeloval z italijanskimi oblastmi.¹⁹⁸

Do neposrednih pogovorov med voditelji OF in SLS kljub večmesečnim prizadevanjem ni prišlo. Tako je Ude poročilo, ki ga je podal 20. avgusta 1943, zaključil z ugotovitvijo, da je njegovo »delo, ki se je vršilo v duhu teženj OF v zadnjih mesecih, končano« in da »nadaljnje posredništvo nima nobenega smisla več«. Njegovo mnenje o nadaljnji usodi slovenskega naroda je bilo takšno: »Le direktni stiki vrhov, pogumnih vrhov, ki se ne boje prelomnih odločitev, morejo rešiti situacijo in obvarovati slovenski narod najstrašnejše državljanske vojne. Narodu s tako zemljepisno in politično lego, kakor jo ima slovenski narod, s tako spornimi mejami kakor so naše, mora državljanska vojna neprimerno več škodovati kakor kakemu drugemu narodu. Čim najpopolnejša združitev vseh Slovencev, to je prvo. Brez tega ni nobenega osvobojenja in nobenega boljšega reda. Če bo ljubezen do Slovenije večja kakor oblastiteljnost, bo odločitev razmeroma lahka. Isto in da je moje posredništvo s tem končano, sporočam tudi Šmajdu.«¹⁹⁹ Ljubezen do Slovenije očitno ni prevladala in bratomorna vojna se je nadaljevala ...

195 Prav tam, str. 572.

196 Prav tam, str. 573. Šmajdovi odgovori glede očitkov, povezanih z »božičnimi racijami«, so bili predstavljeni že v prejšnjem poglavju.

197 Prav tam, str. 573.

198 Prav tam, str. 574. Zapisi v Šmajdovem dnevniku in Šmajdovo pričevanje na povojnem zaslišanju se ujemajo z Udetovim opisom njunih stikov (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osební dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zlišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Vladimir Svetina)).

199 Prav tam, str. 574.

Prelom med Šmajdom in Karlom Novakom poleti 1943

V času pogovorov med Šmajdom in Udetom je prišlo med Novakom na eni in Slovensko legijo ter SLS na drugi strani do popolnega preloma, morda v precejšnji meri tudi po Šmajdovi zaslugi. Nesoglasja med Šmajdom in Novakom so se pokazala že v letu 1942, tako takrat, ko je Novak skušal organizirati samostojne četniške enote, kakor tudi po juliju 1942, ko se je Novakova dolenjska enota zaradi partizanske premoči preimenovala v Legijo smrti, se vključila v Prosto-voljno protikomunistično milico (MVAC) in s tem izgubila svoj četniški značaj. Še v veliko večji meri so njuna nasprotja prišla do izraza v obdobju od zgodnje pomladi 1943 do italijanske kapitulacije. Marca 1943 je namreč Karel Novak ponovno poskusil organizirati »pravi« četniški odred v Polhograjskih Dolomitih, pri čemer se je naslonil na obstoječe vaške straže na Zaplani in Rovtah. Kmalu zatem je prišlo do hudega trenja med Novakom in Slovensko legijo; višek je doseglo 10. junija, ko je Šmajd preprečil, da bi Pavel Vošnar po Novakovem naročilu odpeljal vaške stražarje iz Šentjošta in delno tudi iz Rovt v četniško ilegalo na Dolensko, ne da bi se o tem posvetoval s Slovensko legijo. Poleg tega naj bi tedaj že obstajali prvi dokazi o sodelovanju nastajajočega Novakovega četniškega odreda z Italijani, zaradi česar je postalo sodelovanje s četniki z vidika Slovenske legije vprašljivo: »Zakaj naj bi VS odšle v četniško ilegalo, ki ta ni imela več takega videza. Vaški stražarji so namreč četnikom šli na roko zato, da bi ti res ostali prava ilegala ...«²⁰⁰ Šmajdu in drugim voditeljem SLS tudi ni bilo všeč, da bi moral po Novakovem mnenju vsa poročila v London pošiljati njegov oficir, medtem ko so oni želeli za-hodnim zavetnikom posredovati svoja politična poročila, motil jih je tudi močan vpliv liberalcev (Marjana Zajca, Rudolfa Žitnika in drugih), ki naj bi »smatrali Novakovo ilegalo za svojo politično domeno«.²⁰¹ Šmajd je bil z uspehom vsekakor zadovoljen; 10. junija 1943 je ob polnoči v svoj dnevnik zapisal: »Ob 00 z Božjo pomočjo ponesrečen puč v I. bat[aljonu MVAC] in Hudnikovem.«²⁰²

Po sporu z vodstvom SL je Novak najprej skušal pridobiti na svojo stran nekatere njene komandante, pozneje je skušal zgladiti spor v okviru Slovenske zaveze. Svojega cilja, da bi legije in vaške straže podredil Komandi Jugoslovanske vojske v Sloveniji, ni dosegel. SLS je njegove ambicije razumela kot željo po prevzemu tudi političnega in ne le vojaškega vodstva protirevolucije in se je odločno uprla. Tako je bil Novak, ki je zaradi številčne majhnosti četniških enot nujno potreboval podporo SL in SLS, proti koncu julija 1943 prisiljen skleniti sporazum s Slovensko zavezo in sprejeti nadzorstvo ilegalnega Vojnega sveta vaških

200 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 280–281.

201 Prav tam, str. 282. Trditve, da je k Novakovemu neuspehu pripomogel prav Šmajd, najdemo tudi v: SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, šk. 950, ZA 502–6, Jugoslovanska vojska in Novak ob kapitulaciji Italije, pag. 93; Maček, Ob 70. obletnici turjaške tragedije, str. 17.

202 Misli je na bataljon Ivana Boha, ki je imel psevdonima Jovo in Hudnik.

straž, ki so ga sestavljali polkovnik Vladimir Vauhnik ter podpolkovnika Ivan Prezelj in Ernest Peterlin, vendar obljubljenega priliva iz vrst vaških stražarjev kljub temu ni dobil. Verjetno so tudi pri tem odigrala pomembno vlogo Šmajdova prizadevanja.²⁰³ Maloštevilni četniški odred je potem iz Polhograjskega hribovja odšel na Dolenjsko, se utaboril v Grčaricah, kjer naj bi pričakal združitev s četniki iz Like, 8. septembra so Grčarice napadli partizani in jih po treh dneh bojov tudi zavzeli.²⁰⁴

Za poraz je Novak okrivil Slovensko zavezo, sektaško ravnanje posameznih politikov in poveljnikov ter dejstvo, da je bil slovenski del Jugoslovanske vojske v domovini sestavljen iz treh legij, ki niso zmogle tvoriti enotne vojaške organizacije. 29. novembra 1943 je napisal pismo, verjetno namenjeno Janku Mačkovšku, v katerem je podal ostre obtožbe, uperjene tudi proti Šmajdu: »Klerikalne stranke ne izključujem od sodelovanja z vojsko, ali sedanje vodstvo stranke (Avsenek, Stare, Kranjc, Šmajd, Škrbec²⁰⁵ itd.) obtožujem izdajstva. Poleg tega sem tu konstatiral stalno sabotajo naše stvari v pogledu veze z vlado in denarnega oskrbovanja. Tu sem odkril zelo zelo nečedne zadeve, o katerih drugi partnerji v zavezi najbrž niso imeli pojma. ... Kar se tiče domobranstva, stojim na odklonilnem stališču, ker ne zaupam v to stvar in se bojim, da bo še bolj žalostno končalo kot bela garda. V to zadevo ne morem angažirati prestiž naš vojske.«²⁰⁶ Jakob Šolar naj bi za neuspeh četniške vojske v Sloveniji krivil tako Novaka, ki naj bi »zapravil Mihajlovićevo stvar med nami«, kot Albina Šmajda in Miloša Stareta, ki naj bi »belo gardo organizirala namenoma in izključno in a priori kot strankarsko milico, ki se mora pokoravati samo strankarskim interesom.«²⁰⁷ Tudi Janko Mačkovšek, ki ni hotel obtoževati posameznikov, je sporu med Slovensko legijo in Novakom pripisal usoden pomen: »Ne spuščajoč se v razsodbo, kdo je več ali manj zakrivil junij-ski spor med Komandantom in Slovensko legijo, so posledice postale porazne ...« Kritiziral je delovanje vaških straž, ki jih Slovenska zaveza ni niti ustanovljala niti jih ni mogla nadzorovati; a ko so že nastale, naj bi napredne (liberalne) skupine svarile »pred vsako akcijo ki bi presegala mednarodna določila o varstvu reda in miru za časa okupacije«; zavzemale naj bi se le za ustanavljanje »ilegalnih oddelkov na terenu, ki bi čuvali narod pred okupatorjevo samovoljo in kjer bi našli zaščito oni, ki jih je okupator preganjal; ti oddelki ne bi smeli imeti strankarske barve, marveč bi naj bili ilegalna jugoslovanska vojska.«²⁰⁸

203 Saje, *Belogardizem*, str. 561.

204 Maček, *Ob 70. obletnici turjaške tragedije*, str. 17–18. Več o tem v: Ferenc, *Dies Irae*.

205 Ivan Avsenek, Miloš Stare, Marko Kranjc, Albin Šmajd, Matija Škerbec.

206 Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek, str. 172.

207 Kreačič, Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl, str. 184. Navaja Šolarjevo izjavo v: SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 565, MA 80-3, Proces Šolar – Fabjan, mapa 3, str. 10, list II 043012.

208 Vodušek Starič, »Dosje« Mačkovšek (Mačkovškov spis iz septembra 1943, brez datuma in naslova), str. 78.

Poraz vaških straž na Turjaku

Po italijanski kapitulaciji se je na turjaškem gradu zbralo okrog 700 pripadnikov vaških straž in nekaj civilistov. Temu je nasprotoval Ernest Peterlin, poveljnik Slovenske narodne vojske, ki jo je Slovenska zaveza ustanovila v strogi tajnosti poleti 1943 v pričakovanju padca Mussolinijevega fašističnega režima v Italiji. Vključevala naj bi vse protirevolucionarne vojaške enote – vaše straže, legije in četniške oddelke. Zaradi odsotnosti vojaškega poveljnika je nastalo na Turjaku »obsedno stanje«, medtem ko so politiki vseh vrst skušali na različne načine rešiti nastalo nezaželeno situacijo.

Eden od njih je bil tudi Albin Šmajd. Prav on je bil prenašalec slabe vesti, da Peterlin ne bo prišel na Turjak. Janez Grum, ki se je v tistih dneh še z nekaterimi drugimi pripadniki vaških straž zadrževal v Št. Juriju pri Grosupljem, je o tem zapisal: »Sredi dopoldneva 10. septembra je motorist tja pripeljal dr. Šmajda, ki je poveljnikom sporočil, da je podpolkovnik Peterlin odklonil, da bi prišel na teren. Sporočilo je bilo za nas hudo razočaranje, a po drugi strani nujno potrebno, da smo se vedeli ravnati za naprej. Šmajd je svetoval, naj začasno ostane naš poveljnik stotnik Cerkvjenik.²⁰⁹ Priznati je treba, da je Šmajd kot predstavnik Slovenske legije čutil dolžnost, da nam sporoči to Peterlinovo odločitev. Iz Št. Jurija je motociklist odpeljal Šmajda na Turjak, kjer je isto sporočil Malovrhu²¹⁰ – Cerkvjenik je bil tisto uro ali v Laščah ali na Zapotoku – in se po isti poti in po kratkem pogovoru z nami vrnil v Ljubljano.«²¹¹ Dogodek je na kratko omenil tudi Šmajd,²¹² potem pa se zapisi o nezavidljivem položaju vaških straž na Turjaku v njegovem dnevniku kar vrstijo. Politiki SLS, predstavniki legij, vaških straž in Jugoslovanske vojske so se pogosto sestajali in prosili za pomoč vse, za katere so mislili, da bi lahko kakor koli pomagali, predvsem so računali na generala Rupnika. Še vedno so poskušali tudi pri Peterlinu, a je ta, jezen zaradi neupoštevanja njegovega mnenja, vztrajno odklanjal odhod na Turjak.²¹³ Govorice o padcu Turjaka so v Ljubljano prispele z nekajdnevno zamudo. Še 22. septembra 1943 zjutraj so Šmajd in sodelavci razpravljali o podpori turjaškemu borcem, vendar je bilo popoldne že povsem jasno, da Turjaku ni več pomoči.²¹⁴

Tragičen poraz protikomunističnih enot je prinesel številne zamere in obtožbe, ki jih je Franček Saje strnil v nekaj kratkih in jedrnatih stavkov: »Slovenska legija je za poraz obtoževala Stražo, ta pa z Glavačevci Slovensko legijo. Dr. Šmajd

209 Albin Cerkvjenik.

210 Duhovnik France Malovrh.

211 Grum, Turjak – razmere pred napadom.

212 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 10. 9. 1943.

213 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 12. 9. 1943 in 19. 9. 1943.

214 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 22. 9. 1943.

je krivil Peterlina, župnik Škulj²¹⁵ pa Šmajda. Novakov najzvestejši oproda Janko Debeljak je po Ljubljani preklinjal majorja Novaka in partizane hkrati. Major Novak pa je 20. septembra poslal Slovenski zavezi pismo, da je vsega krivo to, ker MVAC ni šla v ilegalo in ker je formiranje vojnega sveta porušilo njegovo avtoriteto.«²¹⁶ Sajatove besede niso brez osnove. Spori med pripadniki Slovenske legije in Stražarji za poveljevanje na Turjaku, v katerih so zmagali slednji, so dejansko potekali.²¹⁷ Tudi zamere do Šmajda so nedvomno obstajale in so bile znane tudi Šmajdu samemu. V zapisu za ponedeljek, 20. septembra 1943, je zabeležil izjavo zavzetega organizatorja vaških straž in Slovenske legije Karla Škulja, češ da so »močne govornice« proti Šmajdu »iz naših vrst«, da je on kriv, da niso vaške straže prej odšle v gozdove, »da je on poklical te edinice v Ljubljano, ker je imel samo on zvezo z njimi itd.«. Istega dne naj bi mu dr. Jakob Mohorič (pripadal naj bi skupini dr. Andreja Gosarja) povedal, »da je govoril te dni z nekom, ki mu je rekel, da je Draš²¹⁸ največji narodni zločinec«. ²¹⁹ Prav tako je Šmajd v dnevniku omenil tudi jezo Janka Debeljaka nad Novakom in komunisti.²²⁰ Tragičnega poraza vaških straž na Turjaku ni bilo mogoče pozabiti in očitanja so se nadaljevala. Politik SLS in predvojni kamniški župan Ferdinand Novak naj bi širil govornice, da je Šmajd »kriv nesreče vaških straž ob italijanskem zlomu« in »zdaj dela zdrabe pri domobrancih«, poročnik Slovenske legije Miha Benedičič naj bi Šmajdu očital, da je tragedijo na Turjaku zakrivilo »vodstvo« legije.²²¹

Slovenska legija takrat sicer ni povsem prenehala z delovanjem, vendar je prišlo do nekaterih sprememb. Člani vrhovnega vodstva so bili razrešeni svojih dotedanjih funkcij in so postali člani »organizacijskega odbora«. Vrhovni poveljnik Slovenske legije je postal major Mirko Bitenc, ki naj bi si sam določil »svoj štab«. ²²² Velika poraza protikomunističnih oboroženih enot v septembru 1943 sta sčasoma povzročila razpad politične povezave protirevolucionarnega tabora – Slovenske zaveze.

215 Karel Škulj.

216 Saje, *Belogardizem*, str. 605.

217 O tem podrobno govori Izjava pešadijskega polkovnika Josipa Dežmana o dogodkih v Novem mestu ob italijanski kapitulaciji, 21. 9. 1943 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 930, pag. 2051–2056).

218 Eden od psevdonomov Albina Šmajda.

219 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 20. 9. 1943.

220 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 17. 9. 1943.

221 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 14. 10. 1943.

222 Prav tam.

Šmajdov pogovor z generalom Erwinom Rösenerjem sredi septembra 1943

Po hudih porazih protikomunističnih borcev in prevzemu Ljubljanske pokrajine s strani nemškega okupatorja se je pokazalo, da bo treba protipartizanski boj nadaljevati na drugačen način. Šmajd je bil med tistimi politiki katoliškega tabora, ki so se najhitreje odzvali. Tudi on je videl najboljšo možnost v sodelovanju z novimi oblastniki. Ti so bili namreč zainteresirani za sklenitev sporazuma s slovenskim protirevolucionarnim političnim vodstvom, in sicer »v tem smislu, da bi Nemci tolerirali belo gardo, ona pa bi v zameno opravljala policijsko službo za Nemce po Pokrajini, zlasti proti partizanom«. ²²³ Nemško ponudbo naj bi prenesel v Ljubljano Vitko Mejač, sin pokojnega župana iz vrst SLS in veletrgovca iz Komende Andreja Mejača. 10. septembra 1943 je član vodstva Slovenske legije in vaških straž Andrej Križman poiskal pot do generala Erwina Rösenerja ²²⁴ in mu predlagal združitev vseh protikomunističnih enot v Ljubljanski pokrajini v neko celoto, ki bi se z nemškim orožjem borila proti partizanom. Nemški general naj s sogovornikom ne bi bil preveč zadovoljen, morda že zaradi njegovega duhovniškega poklica. ²²⁵ Mogoče je bil tudi v tem razlog, da se je drugega pogovora pri Rösenerju, 16. septembra 1943 zvečer v ljubljanskem hotelu Miklič, udeležil Šmajd. O razgovoru je napisal podrobno poročilo, iz katerega je razvidno, da je Rösener pokazal pripravljenost za oskrbo slovenskih enot z obleko, opremo in orožjem, ustreznim za boj proti partizanom, za preskrbo njihovih pripadnikov v primeru invalidnosti ipd. Šmajd in Rösener sta se zedinila tudi glede poveljevalnega jezika, vendar se nista povsem sporazumela glede naziva teh enot, poveljniškega kadra in organiziranosti novih oboroženih enot. Rösener nikakor ni hotel pristati na prisilno mobilizacijo in je odločno vztrajal pri prostovoljnem pristopu k tem enotam. ²²⁶

V kakšni vlogi sta Križman in Šmajd pravzaprav obiskala nemškega generala? Vodstvo SLS je namreč na seji 11. septembra 1943 in ponovno na seji 16. septembra 1943 sklenilo, da »stranka« ne more v »nobenih ozirih« sodelovati z Nemci, temveč bi to lahko storili »poedinci«, in sicer »v svojem imenu ali v imenu svojih prijateljev«. ²²⁷ Rösenerju naj bi se Križman predstavil kot vodja domačih enot, ki bi

223 SI AS 1851/99, Kočevski proces, Zaslivanje Marjana Končana v Kočevju 30. 9. 1943. Citirano po Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 122.

224 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, poglavje Situacijska poročila, dokument z naslovom Razvoj dogodkov po italijanski kapitulaciji in ustanovitev slovenskega domobranstva september–oktober 1943, pag. 3546–3548. Glej tudi Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 122–124.

225 *Proces proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Vizjaku in Hacinu*, str. 116.

226 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, poglavje SLS 1941 do 1944, dokument z naslovom Razgovor Albina Šmajda z Erwinom Rösenerjem o ustanovitvi Slovenskega domobranstva, 16. 9. 1943, pag. 322. Natančen potek razgovora in okoliščin, v katerih je potekal, je predstavil Mlakar v delu *Slovensko domobranstvo*, str. 124–126.

227 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje Situacijska poročila, dokument z naslovom Razvoj dogodkov po italijanski kapitulaciji in ustanovitev slovenskega domobranstva september–oktober 1943, pag. 3546–3548.

Erwin Rösener odlikuje domobrance v Šentvidu pri Stični

se skupaj z Nemci borile proti partizanom. Po Rupnikovem mnenju sta tako Križman kot Šmajd razgovore z Rösenerjem vodila »v imenu 'odbora vaških straž'«. ²²⁸ Vodstvo SLS in Slovenske zaveze je želelo te stike prikriti pred javnostjo, častniki, kakor sta bila npr. Ernest Peterlin in Franc Krener, naj bi izrazili zadovoljstvo, da si z razgovori z Rösenerjem niso umazali »svoje oficirske časti«, ²²⁹ medtem ko je Miloš Stare, predstavnik SLS v vodstvu Slovenske zaveze, 19. septembra v pismu londonski begunski vladi poročal, da je Rösener njega in Šmajda sicer vabil na pogovor, a da se nista odzvala. ²³⁰ Po 17. septembru je nadaljnja pogajanja z Nemci o ustanavljanju domobranstva prevzel general Rupnik. ²³¹

²²⁸ *Proces proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Vizjaku in Hacinu*, str. 107.

²²⁹ SI AS 1931, RŠNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje Situacijska poročila, dokument z naslovom Razvoj dogodkov po italijanski kapitulaciji in ustanovitve slovenskega domobranstva september–oktober 1943, pag. 3546–3548. Glej tudi Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 127.

²³⁰ SI AS 1660, Cankar Izidor, šk. 8, mapa II, p. e. 513/V, Poročilo Medveda 19. 9. 1943, str. 3.

²³¹ Dogajanje je natančno opisano v: Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 127–130.

Organiziranje protikomunističnega odbora

Med obleganjem Turjaka je postalo jasno, da je vodstvo »protikomunistične akcije« v Ljubljani v kritičnih trenutkih sprejemalo napačne odločitve, kar naj bi ogrozilo ne le »obstoj in upravičenost slovenske protikomunistične borbe«, temveč tudi splošne »ljudske koristi.«

Zato so se nekateri člani katoliškega tabora, med njimi tudi Šmajd, odločili za brezkompromisen boj proti komunizmu z naslednjo obrazložitvijo: »Komunizem predstavlja bolj kot kdaj prej največjo nevarnost za Slovence. Kakršnokoli drugo ogrožanje slovenskih koristi od kogarkoli je danes drugotnega pomena. Posledično temu morajo biti vsi naši naporii usmerjeni v borbo proti komunizmu, vsako drugo udejstvovanje, ki gre mimo te borbe ali to borbo celo onemogočuje, je škodljivo ali v določenih primerih naravnost zločinsko.«²³² Za uspešnejše vodenje tega boja so ustanovili Protikomunistični odbor. Iz Šmajdovega dnevnika je razvidno, da je bila odločitev o ustanovitvi odbora sprejeta 19. septembra 1943; člani so bili sprva Andrej Križman, Jože Sodja, Ivan Paternost, Mirko Bitenc in Albin Šmajd, sicer naj bi veljalo »načelo odprtih vrat.« Istega dne naj bi se Šmajd »glede protikomunistične borbe« pogovarjal tudi z enim od vodilnih članov Akademskega kluba Straža Cirilom Žebotom. Ta naj bi izrazil podporo novo nastalemu odboru, predlagal pritegnitev predstavnikov drugih skupin in morda še generala Rupnika, navedel je tudi nekaj besed iz pogovora s škofom Rožmanom, ki naj bi Žebotu povedal, da se je Šmajd »odločil za neusmiljeno borbo proti K[omunistom] in da prevzame tudi odgovornost.«²³³ Odbor, ki je imel prvo sejo 22. septembra, se je kmalu razširil; poleg prej navedenih sta postala njegova člana še dva izmed vodilnih Stražarjev, dr. Ludvik Leskovar in dr. Ciril Žebot, ter urednik katoliškega časnika Slovenski dom Mirko Javornik, na sestankih sta bila prisotna še Rudolf Smersu in Anton Mrkun.²³⁴ Člani odbora so se odločili, da bo odbor deloval tajno in da bo na nastajajoče domobranstvo in Rupnika vplival le prek nekaterih častnikov, predvsem Antona Kokalja²³⁵ in Janka Kregarja.²³⁶ Odbor je torej, kakor je zapisal Boris Mlakar, »svojo dejavnost omejil na pospeševanje, vplivanje in kontroliranje.«²³⁷ Šmajd se je torej tudi v obdobju nemške okupacije omejil na ilegalno delo oziroma na delovanje »v senci«, stran od oči javnosti.

232 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje Situacijska poročila, pag. 3555.

233 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 19. 9. 1943.

234 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 22.–24. 9. 1943 in 23. 10. 1943.

235 Kokalj je bil po priporočilu SLS postavljen za glavnega inšpektorja Slovenskega domobranstva v Ljubljani, a ga je Erwin Rösener kmalu odstavljal in ga poslal v Trst, kjer naj bi organiziral primorsko domobranstvo.

236 Kregar je postal vodja Informativnega urada Rupnikove Pokrajinske uprave, vendar je bilo vodstvo SLS zaradi njegove nekritične podpore Rupniku z njim vedno bolj nezadovoljno.

237 Mlakar, *Slovensko domobranstvo*, str. 131.

Šmajd in »četniška ilegala« pod nemško okupacijo

Načrte za organiziranje četniške ilegale na Gorenjskem je po naročilu Franca Planinca, predsednika četniškega pokrajinskega odbora za Gorenjsko, Šmajdu septembra 1943 predstavil že Janko Soklič. V pričakovanju zmage zahodnih zaveznikov in pod pritiskom četniškega komandanta vzhodne Slovenije Andreja Glušiča so se člani Slovenske legije in dela Slovenskega domobranstva ob posredovanju politikov, predvsem Albina Šmajda, v februarju 1944 odločili za obnovitev t. i. četniške ilegale. Ideji je bil naklonjen poveljnik Slovenske legije Mirko Bitenc, z domobranske strani pa Ernest Peterlin, medtem ko je poveljnik organizacijskega štaba Franc Krener »še precej časa stal ob strani«.²³⁸

Šmajd, ki je skrbno spremljal dogajanje tudi na Primorskem, je dobro vedel, da je precejšen del tamkajšnjega protipartizansko usmerjenega prebivalstva bolj naklonjenega Mihailovičevemu gibanju kot domobranstvu. Deloma tudi zato, a predvsem zaradi razvoja dogodkov na mednarodnem prizorišču, je bil pripravljen pozabiti na stare zamere do Karla Novaka in je podpiral pogovore častnika Slovenske legije Antona Duhovnika²³⁹ s srbskim četniškim vojvodo Dobroslavom Jevdjevičem in Karlom Novakom, ki sta se na začetku leta 1944 zadrževala v Trstu.²⁴⁰

Bolj neposredno je bil Šmajd udeležen pri organiziranju četniške ilegale v Ljubljanski pokrajini, pri čemer je tesneje sodeloval predvsem z Janezom Grumom in Janezom Marnom. Grum se spominja, da sta se v prvih mesecih leta 1944 Slovenska in Narodna legija, ki še nista vedeli, da so Britanci v tem času že odrekli podporo Mihailoviču in sklenili podpreti Tita, odločili obnoviti »četniško ilegalo«.²⁴¹ Vodstvo Slovenske legije je za to nalogo določilo Janeza Gruma, ki je v ta namen zapustil domobranstvo. Ko mu je Šmajd predstavil načrt nove »ilegale«, ga je Grum vprašal: »Kako to, da se je SL odločila za novo četniško ilegalo, ko je vendar imela toliko težav in glavobolov z majorjem Novakom?!«, in dodal: »Saj imamo domobrance za boj proti komunizmu.« Šmajd naj bi mu takole odgovoril: »Za boj proti komunizmu je domobranska forma čisto prava. Toda občutek imam, da na koncu vojne ta forma ne bo prava. Zato smo se odločili, da začnemo z novo ilegalo, ki bo na koncu rešilna za vse, tako upamo.«²⁴² Ob tem naj bi tudi povedal, da bo prvo četniško skupino na terenu vodil Janez Marn, nekdanji partizanski komandant, ki naj bi razočaran nad partizanskim terorjem zapustil partizane in s svojim odredom prešel na stran jugoslovanske vojske. Nadaljnje dogajanje je Grum takole opisal: »Ko smo čez nekaj dni prišli skupaj Šmajd, Marn in jaz, je Marn povedal, da ima pripravljenih za četniški odred več fantov v domači okolici okrog Čateža – med njimi tudi bivše partizane – obenem pa nakazal, kako si zamišlja vodstvo na terenu.

238 Prav tam, str. 450.

239 Po kapitulaciji Italije je deloval v Trstu, kjer je pomagal organizirati Slovenski narodni varnostni zbor in potem služboval pri njegovem propagandnem odseku.

240 Glej Šmajdove dnevniške zapise za januar in februar 1944.

241 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 283–284, 292 (op. 12).

242 Prav tam, str. 284.

Na koncu razgovora pa je Marn omenil: Gibali se bomo med dolensko cesto in nemško mejo. Če bodo partizani navalili na nas, se bomo umaknili čez mejo, Nemci nas bodo pustili na miru, ker jim bom pokazal pismo nemške komande, ki ga imam tu... Pri tem je roko položil na žep. Ko je Marn odšel, sva se oba, Šmajd in jaz z začudenjem vprašala: Torej se Marnova četniška ilegala začinja z vednostjo Nemcev? Šmajd je še pripomnil: Obdrživa to za sedaj zase. Naj Narodna legija zve od Marna samega, da ne bo takoj sumničjenja, da SL že dela težave.«²⁴³

V februarju 1944 se je Šmajd pogosto sestajal z Marnom in Grumom, poleg tega še s številnimi pripadniki liberalnega tabora, Slovenske legije in Slovenskega domobranstva. Na sestankih so intenzivno načrtovali snovanje nove četniške ilegale, ki naj bi jo organizirali zagovorniki četništva ob sodelovanju domobrancev in deloma tudi nekaterih predstavnikov nemških oblasti.²⁴⁴

Dogodkov v marcu 1944 Šmajd ni zapisoval v dnevnik, zato bomo zaradi lažjega razumevanja dogajanja v zvezi z oblikovanjem četniških vojaških enot in Šmajdove vloge pri tem navedli daljši zapis, ki ga je po vojni sestavila Ozna oziroma UDV: »Pri ustvarjanju četniškega odreda sta se monopolizirala Šmajd in Križman. Pred odhodom Marna in Gruma je imel Šmajd z njima sestanek v Rokodelskem domu. Na zaključni sestanek je prišel tudi Duhovnik Tone iz Trsta. Šmajd in Duhovnik sta tudi uredila nemško priznanje in pomoč Marnovi 'ilegali'. Nemci – Röserner – so bili s formiranjem zelo zadovoljni, zahtevali so le, da javi Šmajd uro in dan odhoda in številčno moč oddelka. Nekega dne sredi marca 1944. so se poslednjič zbrali v Rokodelskem domu mobiliziranci celotnega oddelka, ki je bil sestavljen povečini iz kmetov, ki so pribežali v Ljubljano in nekaterih Marnovih pajdašev in partizanov (bili so iz okolice Vel. Lašč in Suhe krajine). Te kmete je pridobil Marn z obljubo, da bodo osvobodili svoje vasi in tam naprej mirno živeli. O kaki 'JV' [Jugoslovanski vojski] niso ničesar vedeli niti tega ne, da so kaka 'ilegala'. V Rokodelski dom je prišel Marn, ki so mu takrat pravili Orel, prof. Grum, ki je pripravil večje število domobranskih dezertarjev, največ iz 16. čete in domobranski poročnik Mehle Andrej. Ti trije so bili voditelji oddelka. Končno so bili tu še organizatorji 'ekspedicije' Križman, Šmajd in major Bitenc. Od nekod se je prikazal tudi Smersu, ki je prinesel fantastične vesti, da že vsa Ljubljana govori o odhodu 'ilegale', najbolj glasen pa da je Glavač. Takoj so ga nagnali, češ naj jih ne moti. Material, ki sta ga zbrala v Rokodelskem domu Šmajd in Križman, so naložili na motor s tovorno prikolico in ga zapeljali k Babiču, menda kmetu blizu Orel. Oddelek je prekoračil bizoviški blok brez vsakih težav, saj je blok stražila 16. četa, to je tista, ki ji je povelejeval Grum. Kmetje so se pričeli upirati, češ da s tako malo možmi ne bodo šli na Dolensko. Bilo jih je res samo 30. Domobranec, ki jih je vodil, jim je pojasnil, da bo prišlo še okoli 60 domobranskih dezertarjev, na kar so se potolazili. Na Orlih se je res zbralo kakih 80 mož. Imeli so smolo, ker jih je opazil nemški avion. Kmalu je

243 Prav tam, str. 284.

244 Glej Šmajdove dnevniške zapise za februar 1944.

pridrvel Krener z nekaj domobranci na Orle. Večina oddelka mu je ušla, ujel pa je nekaj domobranskih dezertarjev, ki so bili zaprti na gradu,²⁴⁵ pozneje izpuščeni in poslani v svojo edinico. Marn je pozneje poročal v svojem pismu, da je Krenerjev korak ponovno vplival na moralo moštva, češ zakaj njihovim poštenim nameram nasprotujejo. Pojasnili so jim, da gre v tem primeru za osebna razmerja posameznikov, da pa je ostalo domobranstvo v celoti z njimi.

Odhod v ilegalo je vzbudil velik strah v vsem belogardističnem taboru. Glavač je kričal o novih Novakih, ki hočejo minirati protikomunistični boj. Stražarji so svoja nasprotstva opirali na zdravo podlago, češ poprej je okupator podpiral samo domobranstvo, odslej bo moral podpirati oba. Prav gotovo ne bo 'ilegale' tako močno podpiral, da bi bila sposobna uničiti partizanstvo.

Krener je izdajal strogo zaupna povelja, v katerih je izjavljal, da mislijo nekateri politični gospodje, da je Marn - voditelj legalne ilegale njihov eksponent, da s tem rušijo enotnost protikomunističnega bloka in njegove oborožene sile - domobranstva. Nalagal je posameznim poveljnikom odgovornost za dezertiranje njihovih vojakov, kajti starešina mora vedeti, kaj mislijo njegovi vojaki.²⁴⁶ S temi strogo zaupnimi povelji ni dosegel posebnega uspeha, ker so Nemci na eni strani ščuvali Krenerja proti ilegali, na drugi strani pa so tolerirali domobranske pobege v četnike. Nemci so bili morda z ilegalo zadovoljni, jezilo pa jih je, da jim organizatorji niso sporočili ure in dneva odhoda ter jačine mož, kakor so se bili domenili. Šmajd tega ni storil zato, ker se je bal, da bi Nemci, kljub dogovoru, preprečili odhod ilegale. V vrstah JV je bilo vsesplošno zadovoljstvo. Križman je izjavljal, da je ilegala 'imenitna reč'. 'Naša politična situacija je zelo zamotana', je dejal v tej priliki Križman. 'Zato moramo taktizirati. Taktiziramo pa zdaj z legalo, zdaj z ilegalo, krivda zamotanega položaja pa je rodila še legalno ilegalo.'

Ob odhodu je dobil Marn tudi razmnoževalni stroj z vsem priborom od Dopisne šole v Pavlinovi hiši na Kongresnem trgu.

Profesor Grum in tudi Marn sta kljub svoji ilegalnosti prišla večkrat v Ljubljano, kjer sta imela sestanke s Šmajdom. Oglašala sta se tudi pri Goričanu Henriku, ki je zbiral posebni material za četnike.²⁴⁷

Šmajdovo delo za četniško ilegalo je bilo prekinjeno z njegovo aretacijo na začetku aprila 1944. Če so navedbe v poročilu Ozne oziroma UDV točne, so Nemci Šmajda obdolžili, da je 8. septembra 1943 »izdal povelje za odhod v ilegalo in da je naročil tej ilegali, da mora streljati na Nemce, če bi se srečala z njimi«. Milan Finec in Rudolf Smersu naj bi mu skušala pomagati tako, da sta sestavila spomenico o

245 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje VI. Legalne in pollegalne kvizlinške obveščevalne službe, Zaslüšanja domobrancev na Ljubljanskem gradu 2. 3. 1944, pag. 2929–2932.

246 Prav tam.

247 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, šk. 941, ZA 500–3, Slovenska reakcija med vojno – analize, I poglavje »Ilegala – slovenska ljudska stranka, opisano delo pomembnejših oseb«, Albin Šmajd, pag. 95–96.

razmerah 8. septembra 1943 in jo predložila Nemcem, priložila naj bi še fotografije izdanih »povelj«. Vendar Nemci Šmajda niso hoteli izpustiti. Andrej Križman naj bi menil, da je bila glavni vzrok za Šmajdovo aretacijo Rösenerjeva »osebna užaljenost«, ki ni izvirala iz leta 1943. Šmajd naj bi Rösenerju, ki je bil seznanjen z organiziranjem četniške »ilegale« v prvih mesecih leta 1944, obljubil, da mu bo javil datum odhoda in obseg »ilegalnih« enot. S tem, da je prelomil dano besedo, naj bi prizadel generalovo »vojaško čast«. ²⁴⁸

Aretacija in konfinacija v Salzburgu

Šmajd je bil aretiran 4. aprila 1944. Po preiskavi je bil zaprt v Ljubljani. Zaslíševal ga je poveljnik nemške varnostne policije za Gorenjsko Alois Persterer. 27. maja je bil prepeljan v Begunje, kjer ga je kmalu obiskal njegov stari znanec Janko Soklič v družbi Clementa Druschkeja, šefa gestapa na Jesenicah. ²⁴⁹ Iz zapisa v Šmajdovem dnevniku izhaja, da je 14. junija odšel iz Begunj v konfinacijo v Salzburg, kjer se je nastanil v gostišču Zur blauen Gans. ²⁵⁰ Iz Salzburga je pogosto pisal pisma ženi, očetu in prijateljem. Tudi sam je prejel veliko pisem, tako da je bil o razmerah v Sloveniji dobro obveščen. Sčasoma ga je začela obiskovati žena, nato blejski župan Franc Paar, prijatelji iz Radovljice, sodelavci iz Ljubljane in še kdo. V sončnih dneh se je rad sprehajal po Salzburgu in hodil na izlete v okolico, večkrat v družbi svojih obiskovalcev ali znancev, ki so se prav tako zadrževali v Salzburgu, ob deževnih dneh je zahajal v kino in gledališče. ²⁵¹

O Šmajdovi konfinaciji so obstajale različne govorice in ugibanja. Soklič, ki je s Šmajdom sodeloval pri organiziranju ilegalnih oboroženih enot na Gorenjskem, je na primer izjavil: »Imel je ves čas okupacije stik z Nemci in Italijani ter je bil na lastno željo poslan od Nemcev v internacijo v Salzburg, vendar se je vrnil v Ljubljano preko Bleda, kjer je bil pri komanderju Pörstererju.« ²⁵² Vendar Soklič ni bil edini, ki se mu je zdela Šmajdova konfinacija sumljiva. Mirko Bitenc, ki je imel pomembno vlogo v Slovenski legiji, domobranstvu in spomladi 1944 v obnovljeni četniški ilegali, naj bi svoje dvome takole izrazil: »Septembra, mislim, da je bilo že v

248 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 941, ZA 500-3, Slovenska reakcija med vojno – analize, 1 poglavje »ilegala – Slovenska ljudska stranka, opisano delo pomembnejših oseb«, Albin Šmajd, pag. 96. Podobno trditev najdemo tudi v SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 941, ZA 503-3 Slovenska legija, XIII. Glavna dejavnost posameznih članov VvSL (Vrhovnega vodstva SL), MP SL (Mestnega poveljstva SL) in drugih vidnih osrednjih in okrožnih delavcev, 1. Člani VvSL, Šmajd dr. Albin, str. 356. Zgoraj navedeno ugotovitev naj bi UDV sestavila na podlagi izjave Milana Finca.

249 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond ostanke meščanskih strank, ZA 600-20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 4. 4. 1944, 23. 5. 1944, 26. 5. 1944, 27. 5. 1944 in 29. 5. 1944.

250 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond ostanke meščanskih strank, ZA 600-20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 14. 6. 1944. Za primerjavo glej poročilo Ozne 17. aprila 1944, ki je navedeno v poglavju Šmajd in Gorenjska.

251 Glej Šmajdove dnevniške zapise od junija do septembra 1944.

252 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Nadaljevanje zaslišanja Soklič Jankota roj. 13. VII. 1912 na Bregu pri Žirovnici, opis oseb, pag. 3439.

Hotel Blaue Gans v Salzburgu

drugi polovici, se je naenkrat pojavil v Ljubljani dr. Šmajd, ki so ga bili imeli Nemci konfiniranega v Salzburgu. Pripovedoval je, da se mu je posrečilo dobiti neko dovoljenje za neko potovanje, ne vem, kam, in da je potem pobegnil. Ker je v Ljubljani živel kot ilegalec, ni nihče dvomil o resničnosti njegovega pripovedovanja. Kasneje pa se je začelo med Stražarji šušljati in govoriti, da dr. Šmajd ni pobegnil ozir. pobegnil z vednostjo Nemcev. Koliko je resnice na tem, ne vem, vem pa, da je njegova žena enkrat julija ali avgusta dobila dovoljenja, da ga je šla obiskat, kar se je meni zdelo takrat zelo čudno. Čudno je bilo tudi to, da je bil konfiniran edino on, med tem, ko so bili drugi prepeljani v razna kazenska taborišča v Nemčiji.«²⁵³

Drugačnega mnenja je bil Šmajdu nedvomno naklonjeni Janez Grum: »V preteklih letih sem nekajkrat slišal očitke, da je Šmajdova internacija bila skoraj letoviška. Da je stanoval v hotelu in se moral enkrat na dan javljati policiji.« Ne glede na to je bil Grum prepričan, da je za Šmajdovo aretacijo stal Rösener, ki naj bi v Šmajdu videl pomembnega »političnega protiigralca«: »Kakorkoli že kdo ocenjuje Šmajdovo internacijo, ostaja slej ko prej dejstvo, da je Roesener Šmajda odstranil iz Ljubljane, ker je vedel, da je iniciativen in spreten politik, ki ima vpliv na domobranske komandirje, na tiste, ki so bili prej pri Vaških stražah. In teh ni bilo malo

253 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond ostanke meščanskih strank, šk. 950, ZA 502–2, Plavogardistične organizacije – analize, izjava Mirka Bitenca 18. 2. 1948, str. 5, pag. 56.

in bili so najbolj trdni del domobranskega poveljniškega kadra.«²⁵⁴ V podkrepitev te predpostavke je navedel Rupnikove besede s poveljnega procesa: »Spomladi 1944 sem nekega jutra slišal, da so Šmajda aretirali Nemci in ga odpeljali v Dachau. Gospa Šmajdova je pri moji ženi prosila za intervencijo. Schluiffer²⁵⁵ mi je odgovoril, da je že skrajni čas, da so tega najnevarnejšega političnega zlikovca naredili nenevarnega. Čez nekaj časa sem slišal, da je Šmajd v neprijetni konfinaciji v Salzburgu in da je zavoljo tega ga. Šmajdova besna.«²⁵⁶

O vzrokih za Šmajdovo aretacijo je imel Grum še drugo teorijo. Četniški obveščevalec za Gorenjsko Janko Soklič, ki naj bi imel z vednostjo četniškega štaba stike tudi z gestapom, naj bi to zvezo zlorabljal tudi proti članom Slovenske legije na Gorenjskem. Ob tem se je Grumu porodilo vprašanje, »ali je morda kak posamezen član četniškega štaba skupaj s Sokličem imel prste pri Šmajdovi internaciji aprila 1944«, saj naj bi bil »Šmajd napoti Nemcem, po godu pa ni bil ne gen. Rupniku ne četniškemu štabu.«²⁵⁷ Soklič je bil Grumu še posebej sumljiv, ker je neposredno pred aretacijo obiskal Šmajda: »V tistih dneh pred aretacijo je prišel k Šmajdu Janko Soklič z Jesenic, verjetno po naročilu gestapa. Srečal sem ga med vrati, ko je odhajal. Šmajd je nato pripomnil: Prišel je tipat, koliko denarja imamo in odkod ga dobivamo. Seveda ni zvedel nič... Zelo verjetno je tedaj Soklič hotel ugotoviti, ali se Šmajd zadržuje doma.«²⁵⁸

Soklič je na zaslišanjih po vojni, ko je bil med obtoženimi na Bitenčevem procesu, priznaval, da je bil Šmajd za četnike moteč element, a je vso krivdo prevalil na Antona Krošla. Ta naj bi se želel maščevati tudi sodelavcem iz protikomunističnega tabora (Šmajdu, Milošu Staretu, Marjanu Zajcu, Rudolfu Žitniku itd.), »ker niso dali denarja za vojsko, ampak so ga uporabljali za svoje politične frakcije.«²⁵⁹ Po Sokličevem pričevanju naj bi bil Krošl še posebej jezen na Šmajda, ki ga je takole označil: »Šmajt je velik pijanec in ženskar – toda izredno sposoben in inteligenten človek /mnenje dr. Benka/ med klerikalci je najbolj nevarna oseba – pravi terorist. Imel je tudi državni denar, ki je prihajal iz Švice, katerega pa ni hotel izročiti četništvu, za kar mu je bil Benko²⁶⁰ posebej gorak.«²⁶¹

Šmajdu nasprotnikov v tistem času res ni primanjkovalo. Nedvomno je bil v sporu s Stražarji, o čemer je govoril tako Šmajd sam v svojem dnevniku kot Mirko Bitenc na poveljnih zaslišanjih. Po Bitenčevem pričanju naj bi bili on, Šmajd in Rudolf Smersu za Jugoslovansko vojsko, medtem ko so Stražarji odločno zastopali

254 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 284–285.

255 Rudolf Schluiffer.

256 Željeznov, *Rupnikov proces*, str. 94. Grum navaja ta citat v prispevku Spomini na dr. Šmajda, str. 285.

257 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 293–294.

258 Prav tam, str. 284.

259 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Sokličeve izjave o članih protikomunističnega tabora, brez datuma, pag. 3559. Glej tudi Kreačič, Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl, str. 191.

260 Pseudonim Antona Krošla.

261 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Sokličeva izjava o Šmajdu, brez datuma, pag. 3557. Glej tudi Kreačič, Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl, str. 191.

stališče, da mora biti prihodnja slovenska vojska domobranska vojska.²⁶² Šmajdova konfinacija naj bi prišla prav tudi Andreju Gosarju, ki si je prizadeval za poenotenje katoliškega tabora in je potreboval politično zaledje v Slovenski ljudski stranki. To željo naj bi veliko lažje uresničil v času, ko je bil odsoten »ekstremni in nepomirljivi dr. Šmajd«, medtem ko se je Miloš Stare umaknil v »skrivališče«.²⁶³ Gotovo so bili Šmajdu sovražni tudi člani skupine Franca Glavača. Eden od njih, Egidij Vršaj, tudi član poveljstva Tajne obveščevalne službe (TOS), naj bi na sestankih obveščevalnih oficirjev »večkrat poudarjal, da je TOS jedro nove mladinske politične organizacije – mlade SLS«, sedanje vodstvo SLS pa »nezanesljivo in nesposobno (zlasti dr. Šmajd, Marko Kranjc, Miloš Stare)«, zaradi česar bi jih bilo »treba odstraniti tako, da se jih naznani Nemcem kot ilegalce«.²⁶⁴ Da je njegovo aretacijo zakrivila Glavačeva skupina, je menil tudi Šmajd sam. Na zaslišanju 6. marca 1946 je povedal, da so Franc Glavač in njegovi somišljeniki (Slavko Krek, Egidij Vršaj, Janko Kregar, Franc Horvat) na sestanku ob koncu januarja 1944 sklenili, da bodo Šmajda, Marka Kranjca in Miloša Stareta ovadili gestapu, kar naj bi pozneje tudi storili. Šmajda naj bi obtožili, da ima stike s partizani in da dela za Britance, od katerih dobiva tudi denar. Po Šmajdovem mnenju so ga »Glavačevci« želeli odstraniti, ker naj bi jih oviral pri uresničevanju političnega koncepta generala Rupnika, ki je videl »rešitev slovenskega vprašanja v okviru nemštva«.²⁶⁵

Vrnitev v Ljubljano

Kdaj točno se je Šmajd vrnil iz Salzburga v Ljubljano (morda že ob koncu septembra 1944), ni povsem jasno niti iz njegovega dnevnika, a nesporno je to storil brez vednosti Nemcev. Janez Grum je o Šmajdovem pobegu zapisal: »V zgodnji jeseni nato je Šmajdu uspelo, da je dobil stike z Gorenjci. (Tedaj so že bile prve domobranske postojanke tam gori.) Morda bi smel tudi reči, da so Gorenjci našli stik z njim, ga v vlaku spremljali, da je prišel na Gorenjsko ter mu končno pomagali prestopiti mejo nekje nad Polhovim Gradcem in od tam ni bilo težko priti v Ljubljano.«²⁶⁶

S Šmajdovim samovoljnim odhodom iz Salzburga je bil brez dvoma nezadovoljen Franc Paar, ki mu je že večkrat pomagal iz težav: »V Salzburgu sem srečal dr. Šmajda. Vedel sem, da je tam konfiniran. Živel je v hotelu, v katerem sem jaz prenočeval. Takrat me je prosil naj interveniram zanj, da bi smel domov,

262 Kreačič, Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl, str. 200.

263 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 939, ZA 500–8, Slovenski narodni odbor, pag. 5.

264 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 739, ZA 501–2, TOS obveščevalna služba pokrajinske uprave, Značaj in delo TOSa, pag. 20.

265 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 6. 3. 1946 (zasliševalec Riko Kolenc). O tem, da si Šmajd in Glavač nikakor nista bila naklonjena, je razvidno tudi iz zapisov v Šmajdovem dnevniku.

266 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 285.

kar sem jaz odklonil, naj bo zadovoljen, da je na svobodi: Kmalu za tem (kdaj ne vem) je pobegnil. GSP [Gestapo] me je radi tega zasliševala in kregala, ker sem zanj garantiral, da ne bo nikamor pobegnil. Kam je odšel nisem pozneje nikoli slišal, niti karkoli zvedel o njem.«²⁶⁷ Proti koncu novembra 1944 naj bi Paar obiskal Šmajdovo ženo Marijo in ji takole rekel: »Doktorja ni več v Salzburgu. Je pobegnil. Pojedel je svojo častno besedo, ki mi jo je dal, da ne bo nikamor šel. Kako zgledam sedaj jaz pred Nemci, kjer sem zanj jamčil. N[emci] pravijo, da je brez časti. Če imate kakšne zveze z njim, Vas bodo selili. On je v Ljubljani. Glejte, da se izogibate zvez z njim.«²⁶⁸ Po mnenju Janka Sokliča se je Šmajd s pobegom iz Salzburga zelo zameril tudi poveljniku varnostne policije in varnostne službe na Bledu, podpolkovniku SS Aloisu Perstererju. Ta naj bi bil nasploh nenaklonjen »klerikalcem«, medtem ko naj bi Šmajda še posebej sovražil: »Mislim, da ga je Šmajd prevaral, ker se ni držal dogovora, ki ga je za časa svoje prostovoljne internacije v Salzburgu z njim napravil. Pörsterer je bil namreč jako ponosne narave, samoljuben, hitro užaljen. Dal mi je predlog, naj skušam dognati s pomočjo plave garde, kje se Šmajd skriva, nato pa bomo govorili o Benkotu.«²⁶⁹ Predlagal je nekako zamenjavo.«²⁷⁰ Vendar Šmajdov pobeg ni razjezil le Paara in Perstererja. Leon Rupnik je o tem takole povedal: »Naenkrat je bil Šmajd ilegalno spet v Ljubljani. Številni so ga videli. Vprašal sem Schluifferja, če se je mogoče 'najnevarnejši' brez nadaljnega iz Salzburga pretihotapil v Ljubljano in se tu neovirano sprehaja. Odgovoril mi je: 'Vse je storjeno, da tega falota znova aretiramo, sicer se ne pišem Schluiffer.'«²⁷¹

Nadaljevanje stikov s »četniško ilegalo«

V času Šmajdovega bivanja v Salzburgu je »četniška ilegala« delovala naprej. Janez Marn, s katerim je Šmajd sodeloval pri organiziranju ilegalnih četniških odredov pred aretacijo, je ustanovil Mirenski četniški odred, ki mu je tudi poveljeval. Ob koncu junija 1944 se je odred zaradi svetovnonazorskih sporov njegovih članov razdelil na katoliški del pod Marnovim vodstvom, ki je dobil ime Dolenjski odred, in manjši del, sestavljen iz liberalno usmerjenih, ki ga je vodil Jože Saje, in se je imenoval Notranjski odred. Najmočnejši izmed četniških odredov je bil Gorenjski odred, ki ga je poleti 1944 ustanovil Milko Pirih; največ moštva je pripeljal iz domobranske postojanke v Dravljah, pridružili so se mu še nekateri Gorenjci. Zadrževal se je v okolici Šentjošta nad Vrhniko. Odred naj bi štel nekaj več kot 200 članov.

267 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Odlomek iz zaslišanja Franca Paara dne 6. 1. 1948, pag. 5.

268 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 25. 11. 1944.

269 Psevdonim Antona Krošla.

270 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Pričanja Janka Sokliča z naslovom Politična opredeljenost GeStaPa, brez datuma, pag. 3573.

271 Željeznov, *Rupnikov proces*, str. 94. Grum navaja ta citat v prispevku Spomini na dr. Šmajda, str. 285.

28. junija, na Vidov dan, srbski nacionalni in verski praznik, je četniška ali »nacionalna ilegala« doživela hud udarec, ko je gestapo zaradi suma povezav z angleškimi obveščevalnimi službami aretiral veliko članov Državne obveščevalne službe (DOS), med njimi tudi njenega voditelja in pomembnega člana Narodne legije Antona Krošla.²⁷² Nasploh so bili takrat za člane vseh ilegalnih organizacij nevarni časi. V letu 1944 je bilo aretiranih še več drugih članov Državne obveščevalne službe, Sokolske in Narodne legije (med njimi Andrej Gosar, Jakob Šolar, Milan Bano), a tudi kar nekaj vodilnih članov Slovenske legije (Albert Ilovar, sicer vodja obveščevalnega odseka Slovenskega domobranstva, je bil zaradi ilegalnega dela za Slovensko legijo aretiran dvakrat, prvič sredi aprila, drugič decembra 1944, Antona Duhovnika, člana vodstva Slovenske legije, so Nemci jeseni 1944 prijeli na poti v Vatikan). Večina aretiranih je bila poslanih v nemška koncentracijska taborišča.²⁷³

Zaradi tega, a tudi zaradi samovoljnega odhoda iz Salzburga, je Šmajd po prihodu v Ljubljani živel v »ilegali.« Skrivna bivališča naj bi imel med drugim v Zavetišču sv. Jožefa, pri družini Kovačič na Celovski cesti in pri nekem kmetu v Gabrju pri Dobrovi.²⁷⁴ V nasprotju z večino drugih politikov SLS se je Šmajd v »senčnih hodnikih« skrivnih dejavnosti dobro počutil. Pripadnik nemške varnostne službe Alois Persterer, ki je spremljal Šmajdovo delovanje, naj bi ob neki priložnosti izjavil, »da se bo dr. Šmajdu zmešal od samih ilegal«. ²⁷⁵

Sodelovanju z ilegalnimi organizacijami se Šmajd tudi po prihodu iz konfinacije ni odpovedal. Obnovil je tudi stike s »četniško ilegalo«. Pogosto ga je obiskoval Janez Grum, ki se je moral potem, ko je zapustil domobranstvo, tudi sam skrivati pred gestapom. Grum je imel kot član »četniškega štaba« dve nalogi: skrbeti za zvezo med štabom in Ljubljano ter obveščati domobranske postojanke o premikih četniških odredov. Ko so v štabu izvedeli, da ima ožje stike ne le s članom ožjega vodstva slovenske četniške vojske majorjem Mirkom Bitencem, ampak tudi s Šmajdom, naj bi začel veljati za »Šmajdovega človeka« in bil zato »deležan vedno manj zaupanja«. Vendar Šmajd ni ves čas tičal v skrivnih bivališčih, ampak je skrivališča večkrat zapustil, pogosto z Grumovo pomočjo, ki je takratno dogajanje takole predstavil: »Skoro vse njegove premike iz Ljubljane v okolico sem mu pripravil jaz, kar mi je bilo kot bivšemu komandirju 16. domobranske čete skoro vsako noč mogoče. Domobranski komandirji so mi šli na roko in mi zaupali razpoznavno geslo in, če je bila potreba, so mi dali patroljo za spremstvo.« Na teh poteh sta spoznavala

272 Mahmutović, *Četništvo na Slovenskem*, str. 64–65, 67; Borštnik, *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*, str. 94–95.

273 Več o tem v biografijah posameznikov.

274 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 948, ZA 503-3, Slovenska legija, XIII. Glavna dejavnost posameznih članov VvSL (Vrhovnega vodstva SL), MP SL (Mestnega poveljstva SL) in drugih vidnih osrednjih in okrožnih delavcev, 1. Člani VvSL, Šmajd dr. Albin, str. 356. Žgoraj navedeno ugotovitev naj bi UDV sestavila na temelju izjave Mirka Bitenca.

275 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Pričanja Janka Sokliča z naslovom Politična opredeljenost GeStaPa, pag. 3575.

dejansko stanje protikomunističnih legalnih in ilegalnih oboroženih formacij na terenu, a tudi odnose med četniki in domobranci, tako da naj bi se člani SLS, ki so snovali novo slovensko politično vodstvo (Narodni odbor), čudili, od kod Šmajdu toliko podatkov.²⁷⁶

Na začetku oktobra 1944 sta se Dolenjski in Gorenjski četniški odred pod vodstvom Mirka Bitenca skupaj podala na Gorenjsko. Četrtega oktobra so četniki posegli v boj med partizani Šlandrove brigade in domobranci v Lahovčah. Partizanom, ki so napadli tamkajšnjo domobrantsko postojanko, so udarili v hrbet in rešili domobrance. Nekaj četnikov, ki so se zadrževali v bližnji gostilni, je ob partizanskem napadu izgubilo življenje, med njimi novi poveljnik Gorenjskega odreda Franc Jerebič in kurat Alojzij Duhovnik. Poveljnik Dolenjskega odreda Janez Marn se je zaradi sporov s četniškim poveljstvom vrnil na Dolenjsko, medtem ko so se pripadniki Gorenjskega odreda po bitki pri Lahovčah večinoma pridružili domobrantskim postojankam.²⁷⁷ Šmajd je z zanimanjem čakal na poročila o dogajanju. Posebej veliko je pričakoval od Gorenjskega četniškega odreda, ki naj bi postal elitna udarna enota pod idejnim vodstvom SLS, poveljeval naj bi ji Ivan Boh.²⁷⁸ Njegova pričakovanja se niso uresničila, saj je Gorenjski odred po bitki pri Lahovčah skorajda prenehal delovati.

Rušenje Slovenskega ljudskega bloka

V času Šmajdove odsotnosti je bil v Ljubljani ustanovljen Slovenski ljudski blok, večkrat poimenovan tudi Katoliški blok. 21. junija 1944 so se namreč predstavniki SLS, katoliške sredine (Gosarjeve skupine), Straže in Katoliške akcije (KA) dogovorili o ustanovitvi skupnega političnega foruma Slovenskega ljudskega bloka (SLB), ki naj bi omogočil sporazumno delovanje vseh do tedaj sprtih skupin znotraj katoliškega tabora, podprla sta ga tudi škof Rožman in Miha Krek. Sporazum so podpisali Mirko Bitenc in Rudolf Smersu (za SLS), Andrej Gosar in Jakob Šolar (za katoliško sredino), Ludvik Leskovar in Pavel Verbic (za Stražo), Jože Lekan (za Katoliško akcijo), Franc Lukman (kot škofov predstavnik) in Jože Krošl (delegat s Štajerske). Po mnenju Uprave državne varnosti, ki je po vojni skušala rekonstruirati delovanje medvojnih političnih strank, je ustanovitev tega bloka spodbudil Andrej Gosar, ki naj bi si že od prej želel prilastiti vodilno vlogo v SLS, a mu dotlej v boju s člani njenega vodstva nikakor ni uspelo zmagati. V ta namen se je povezal z Jugoslovansko vojsko v domovini oziroma z Mihailovičem; da bi si ustvaril tudi politično zaledje, naj bi izvedel »pritisk na eksekutivo SLS za konsolidiranje celokupnega klerikalnega tabora«, pri čemer je izkoristil ugoden trenutek, ko »je vsled

276 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 286.

277 Kos, *Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941–1945, II. del*, str. 133–134; SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 9. 2. 1944.

278 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 6. 10. 1943. Glej tudi druge Šmajdove dnevniške zapise iz oktobra 1944.

tkzv. velikonočnih aretacij in pobega večine vodilnih članov eksekutive SLS zašla v nepričakovano krizo».

Šmajd naj s tem sporazumom ne bi bil zadovoljen, saj naj bi po vrnitvi iz konfinacije podpisnikom dogovora s strani izvršnega odbora SLS očital, »da so v svoji politični naivnosti likvidirali stranko«.²⁷⁹

Vendar SLB ni obstajal prav dolgo. Mirko Bitenc naj bi že oktobra opazil neke »znake«, ki so kazali na to, da je Mihailović že junija 1944 imenoval Andreja Gosarja za predsednika Nacionalnega komiteja za Slovenijo, česar Gosar ni razkril niti ob ustanovitvi SLB niti pozneje. Zato je Bitenc, ki naj bi se imel za Krekovega namestnika v Sloveniji, na sestanku SLB 1. novembra 1944 veliko uglednejšega Gosarja obtožil nekorektnosti in samovolje, vendar ga ostali člani bloka niso podprli. Pozneje naj bi Bitencu pri analiziranju teh »znakov« in pri pridobivanju novih podatkov pomagal tudi Šmajd, ki naj bi »v tem Nacionalnem komiteju takoj videl možnost, da bi ta komite, oprt na komando Slovenije, kdaj v prihodnje utegnil postaviti slovensko politiko pred dovršeno dejstvo«, pri čemer je verjetno mislil, da Gosar razmišlja o prevzemu oblasti ob koncu vojne.²⁸⁰

Po mnenju Janeza Gruma je bil prav Šmajd tisti, ki je odigral najpomembnejšo vlogo pri neuspehu Slovenskega ljudskega bloka: »Toda vse te priprave Slovenskega ljudskega bloka (SLB) so zašle v novembru v hudo krizo, od katere si blok ni opomogel in zato ne zaživel. Krizo je izzval dr. Albin Šmajd, ki je v začetku oktobra zbežal iz Salzburga in se s pomočjo Gorenjcev vrnil v Ljubljano.« Da bi odkril njihove »pogleda in namene«, se je Šmajd po vrnitvi iz konfinacije pogovarjal z različnimi predstavniki SLB. Največ pozornosti je posvetil duhovniku Jožetu Krošlu, ki ga je Grum uvrščal v »stražarsko-štajersko bratovščino« in naj bi bil po Šmajdovem mnenju »politično najsposobnejši in prebrisan«. Potem ko so na začetku novembra Nemci zaprli Andreja Gosarja in Jakoba Šolarja ter ju poslali v Dachau, naj bi namreč »SLB povsem obvladala stražarsko-štajerska skupina«, ki je »vztrajala na tem, da je SLB edini legalni politični predstavnik demokratskega protikomunističnega tabora in da ima samo SLB legitimacijo za ustanovitev 'narodnega odbora'«.²⁸¹ Šmajd naj bi pravilno »uvidel, da so stražarji in Štajerci prav za prav izrabili odsotnost velikega dela vodstva in bivših poslancev SLS in da skušajo s pomočjo SLB prevzeti politično vodstvo v katoliškem taboru. Zaradi tega, predvsem pa iz razloga, da velika večina strankinih predstavnikov ni sodelovala pri junijskem dogovoru, je Šmajd ta dogovor zavrzel.« Pri tem naj bi ga najprej podprl Miloš Stare, nato še Mirko Bitenc in Rudolf Smersu, potem še drugi pripadniki SLS.²⁸²

279 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, šk. 934, ZA 600–11, Krščanski socialisti: Krščanski socializem v Sloveniji, pag. 22.

280 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 175.

281 Prav tam, str. 174.

282 Prav tam, str. 174–175.

Vendar takrat SLB še ni prenehal delovati, saj se je za njegov nadaljnji obstoj zelo zanimala stražarska skupina. Na njegovi zadnji seji ob koncu decembra 1944 naj bi prisotni sicer »obsodili Šmajd-Bitenčevo postopanje in sklenili nadaljevati z delom«, vendar ta blok, v katerem ni bilo več SLS kot njegove največje in najmočnejše skupine, dejansko ni več »predstavljaj drugega kot kvečjemu nekaj združenih katoliških opozicionalnih skupin«. ²⁸³

Narodni odbor za Slovenijo

Šmajd si je začel že v obdobju propadanja SLB prizadevati za oblikovanje novega skupnega slovenskega političnega vodstva meščanskih strank – Narodnega odbora. Želje po nastanku takšnega organa so bile sicer že dlje časa prisotne tako v okviru SLB kot izven njega, vendar je bil Šmajd nedvomno tisti, ki je že takoj po prihodu iz konfinacije prevzel pobudo za njegovo oblikovanje. Zdelo se mu je namreč primerno, da priprave za ustanovitev slovenskega vodstva vodi SLS kot največja stranka protirevolucionarnega tabora, vendar je hotel vanj kot politične partnerje pritegniti tudi liberalce in morda še socialiste. Razloge za takšno odločitev je Grum takole pojasnil: »Ko mi je Šmajd prvič omenil razgovore z Zajcem, ²⁸⁴ sem mu na skrivališču rekel: Ali si že pozabil, kaj vse je JNS ²⁸⁵ zagrešila proti nam v času Aleksandrove diktature, sedaj se pa razgovarjaš s temi ljudmi. Odgovoril je: 'Nisem! Politična negotovost sedanjega položaja je taka, da SLS ne sme sama nositi vse odgovornosti za NO. To morajo nositi tudi liberalci in če je mogoče tudi socialisti. Naj se zgodi, da NO ne bo uspel in da bo konec drugačen, kot si nadejamo. V takem primeru bi naš neuspeh liberalci še 30 let nato vnovčevali proti SLS, če bi ta sama sestavila NO.' Dodal pa je: 'Kar pa se z liberalci v NO dogovorimo, je treba jemati z vso resnostjo. Nobenega 'okrog prinašanja'!« ²⁸⁶

V okviru SLS se je Šmajd skušal opreti na strankine organizacije v Ljubljanski pokrajini in na tiste domobranske oficirje, ki so bili v obdobju vaških straž povezani s Slovensko legijo, predvsem na Ernesta Peterlina in Alberta Ilovarja, medtem ko je sogovornika iz liberalnih vrst dobil predvsem v dr. Marjanu Zajcu, enem od voditeljev nekdanje Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS). ²⁸⁷ Po dolgotrajnih pogajanjih je Šmajdu in Zajcu uspelo doseči sporazum o sestavi Narodnega odbora, po katerem naj bi SLS dobila v njem sedem, liberalci pet in socialisti eno mesto.

Vzporedno z oblikovanjem narodnega odbora je nastajala še Narodna izjava in po Grumovem mnenju naj bi bila tudi ta »predvsem Šmajdovo delo«. Sestavljanje te izjave naj bi bilo »precej hud preizkusni kamen« v iskanju soglasja med SLS in liberalnim taborom: »Liberalnim politikom, ki so bili pod Aleksandrovo

283 Prav tam, str. 179.

284 Marjan Zajec, eden izmed vodilnih liberalcev v protikomunističnem taboru.

285 Jugoslovanska nacionalna stranka.

286 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 198.

287 Prav tam, str. 177–178.

diktaturo zagovorniki jugoslovanskega narodnega edinstva, se ni bilo lahko odreči tej bazi svoje politike. Ni jim bila pri srcu ideja federativne ureditve države in narodna država Zedinjena Slovenija kot njen sestavni del. Šmajd je uporabil vso svojo prepričevalno sposobnost in taktnost, da je po številnih posvetovanjih liberalna plat končno sprejela Narodno izjavo,« ki je zahtevala Zedinjeno Slovenijo v okviru federativne, demokratične in socialno pravične kraljevine Jugoslavije.²⁸⁸

Izjava je bila usklajena na začetku decembra 1944, člani Narodnega odbora so bili imenovani kmalu po novem letu 1945. Predsednik je postal dr. Jože Basaj iz katoliškega tabora, podpredsednik socialist Celestin Jelenc (na zahtevo liberalcev), tajnika sta bila Albin Šmajd in Marjan Zajec kot zastopnika SLS in liberalne JNS. Člani odbora so bili še Bogumil Remec, dr. Franc Bajlec, Ignacij Pevec in Marko Kranjc iz katoliških vrst, iz liberalnih krogov ing. Ladislav Bevc, dr. Pavel Pestotnik in podjetnik Rudolf Žitnik, zastopnik Koroške dr. Franc Kolterer in predstavnik Primorske dr. Anton Kacin.²⁸⁹

Ko so bila dela v zvezi z ustanavljanjem Narodnega odbora končana in je Šmajd zadano si nalogo opravil, je Grum opazil neko »nenavadno Šmajdovo namero«, ki jo je takole opisal: »Ko je NO začel z delom in je kazalo, da bo to delo uspešno potekalo naprej, je Šmajda prijela silna želja, da bi skušal iti v Rim in tam zvedel, kakšen je položaj zunaj v svetu ter dobil potrdilo za delo in smernice NO.« Proti temu Šmajdovemu načrtu naj bi odločno nastopil Miloš Stare: »Sedaj ko je Šmajd Narodni odbor pognal v tek, je ta postal zanj že manj zanimiv in že ga nekaj žene v nov podvig, v novo aktivnost...« S Staretom so se strinjali tudi drugi člani Narodnega odbora, tudi Smersu in Bitenc, in »temu pritisku se je Šmajd končno vdal in opustil svojo namero«.²⁹⁰

Da je imel Šmajd največ zaslug za ustanovitev in tudi nadaljnje delovanje Narodnega odbora, je bil prav gotovo prepričan Janez Grum, ki ga je označil kot njegovega »glavnega arhitekta« in »glavnega inženirja«.²⁹¹ Šmajda naj bi cenili tudi nekateri predstavniki cerkvenih krogov, med njimi Matija Škerbec, dr. Janez Kraljič, ki naj bi dejal, da je Šmajd »vzpostavil pravno stanje stranki«, dr. Alojzij Odar naj bi po Šmajdovi ugrabitvi izjavil, da bi bilo »vsakega drugega v stranki manj škoda«.²⁹² Dobro mnenje o Šmajdovem delu naj bi imel tudi Maks Loh, vodja ljubljanske politične policije in pripadnik Stražarjev. Takole naj bi zapisal: »V jeseni se je dr. Albin Šmajd skrivaj vrnil iz internacije; vsekakor je spoznal, da se približujejo usodni dnevi za slovenski narod; zato je tvegala tudi ilegalno potovanje iz Salzburga v Ljubljano. Tukaj je takoj začel intenzivno politično delovati. Postal je najbolj viden član Narodnega odbora, ki je po razgledanosti, gibčnosti in civilni hrabrosti

288 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 178.

289 Prav tam, str. 179.

290 Prav tam, str. 182.

291 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 285

292 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 188.

prekašal vse ostale politike v NO.«²⁹³ Glede na to, da je bil Šmajd večinoma nenaklonjen Stražarjem, zveni Lohova pohvala nekoliko nenavadno. Morda izhaja iz dejstva, da je bil Šmajd v dobrih odnosih z Lohovim šefom Lovrom Hacinom. Še bolj verjetno tiči vzrok v tem, da je Šmajd, najverjetneje na pobudo škofa Rožmana in drugih cerkvenih dostojanstvenikov (dr. Alojzija Odarja, dr. Franca Lukmana itd.) spomladi 1945 skušal zgladiti spor med SLS in Stražarji, čemur naj bi sledila pritegnitev zastopnika Stražarjev k delu vodilnih organov SLS, stražarska skupina pa je dobila šest sedežev tudi v začasnem narodnem predstavništvu.²⁹⁴ Stražarji formalno Narodne izjave sicer niso sprejeli, debate z njimi naj bi morda pripomogle k »Šmajdovi slovenski usmerjenosti«. Vendar so po Grumovem prepričanju »k tej usmerjenosti pripomogle predvsem grenke skušnje, ki jih je Šmajd dobil v stiku z majorjem Novakom in drugimi aktivnimi oficirji, ki so dosledno zastopali centralistično državno ureditev«.²⁹⁵

Šmajd se je 3. maja 1945 na ljubljanskem Taboru udeležil seje »začasnega slovenskega narodnega predstavništva«, ki se je razglasil za »prvi slovenski parlament« in oznanil ustanovitev »narodne države Slovenije kot sestavnega dela demokratične federativne kraljevine Jugoslavije«. Kot tajnik Narodnega odbora za Slovenijo je podal izčrpno poročilo o njegovem delu,²⁹⁶ ob zaključku zborovanja naj bi zbranim v dvorani zaklical: »Gospodje narodni predstavniki, ponosen in ganjen ugotavljam, da so povabljeni prišli danes sem prav vsi brez izjeme. Naj vam bo ta ugotovitev v čast in zahvalo, ker je po vašem pogumu in vaši neustrašenosti bil zbran tu ves slovenski narod.«²⁹⁷

Dva dni zatem, 5. maja, se je Šmajd napotil na Koroško, 9. maja je Ljubljano zasedla partizanska vojska.

293 Prav tam, str. 201.

294 Prav tam, str. 186–187. Po vojni naj bi se spor med SLS in Stražarji nadaljeval. Stražarji naj bi leta 1947 v Rimu obnovili SLB; njihova dejavnost »v smislu SLB« pa naj bi se nadaljevala tudi v begunskih taboriščih, a tudi še veliko pozneje, v Kanadi in ZDA (Prav tam, str. 189–191).

295 Prav tam, str. 199.

296 Objavljeno je v glasilu *Slovenec*, 4. 5. 1945, str. 2.

297 Grum, Slovenski ljudski blok in narodni odbor, str. 188.

Po koncu druge svetovne vojne

Šmajdov pobeg iz Slovenije

Za »pobeg iz Slovenije« se je – po lastnih besedah²⁹⁸ – odločil 5. maja 1945 okoli 14. ure, po sestanku članov Narodnega odbora za Slovenijo v Kazini z Erwinom Rösenerjem, Leonom Rupnikom in dr. Lovrom Hacinom, na katerem je Rösener sprejel Rupnikov odstop in priznal Narodni odbor. Najprej je nameraval oditi z vlakom na Gorenjsko, potem je z Bogumilom Remcem in njegovima hčerkama ter Antonom Skubicem dobil mesto v avtomobilu Narodnega odbora. V Kranju so se jim pridružili še nekateri drugi člani odbora in skupaj so se odpeljali proti Koroški. Pred Ljubljeno so jih ustavili Nemci in jim odvzeli avto, tako da so pot nadaljevali peš. Naslednji dan popoldne so prispeli v Borovlje. Šmajd se je z drugimi begunskimi skupinami z vlakom odpravil v Celovec, kjer se je zbralo okrog 200 do 300 beguncev. Že 7. maja se je s svojo »prvotno družbo« in skupino Stražarjev napotil proti Lienzu, od tam je nameraval skozi ameriško zasedbeno cono oditi v Italijo.²⁹⁹ V Lienz je prispel 8. maja in se nastanil v hotelu Zur Sonne. Kljub negotovi prihodnosti in brez posebnih načrtov je bil Šmajd dejaven še naprej. V Lienzu je skušal skupaj še z drugimi člani Narodnega odbora (Bogumilom Remcem, Marjanom Zajcem, Rudolfom Žitnikom, Ladislavom Bevcem) stopiti v stik z zavezniško zasedbeno oblastjo. Za sprejem pri Britancih so pripravili kratko poročilo o delu Narodnega odbora, vendar naj bi kmalu šef Zavezniške vojaške uprave (ZVU) za okraj Lienz (Allied Military Government – AMG) ali britanske vojaške varnostne službe (Field Secret Section – FSS) sprejel odločitev o prepovedi kakršne koli politične dejavnosti, dovoljena naj bi bila samo »socialna skrb«. Tako so osnovali »Socialni odbor za slovenske emigrante«, ki naj bi mu predsedoval Bogumil Remec, Marjan Zajec naj bi bil podpredsednik, Šmajd tajnik, odborniki pa Lambert Muri, Miroslav Urbas, Pavle Masič, Ivan Tonja in Ivo Česnik.

Med Avstrijo, Trstom in Rimom

Po Šmajdovem mnenju ta socialni odbor »ni imel uspehov, nobene zaslobe nikjer«, zato se je odločil oditi v Rim k Mihi Kreku, ki ga je marsikdo imel za najvplivnejšo osebnost slovenske emigracije. Pridružil se mu je tudi Rudolf Žitnik. Odpotovala sta 26. maja. Do Panzendorfa ju je odpeljal Nande Babnik, šofer škofa

298 Opis dogodkov po odhodu iz Ljubljane smo povzeli po Šmajdovih besedah, izrečenih na zaslišanju 4. marca 1946 (SI AS 1931, RSNZ SRŠ, šk. 404, Osebni dosje dr. Šmajd Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Tone Tratnik)).

299 Avstrija je bila po vojni razdeljena na štiri okupacijske cone. Sovjetska zveza je zasedla Spodnjo Avstrijo, Gradiščansko in severni del Zgornje Avstrije; ZDA južni del Zgornje Avstrije in Salzburško; Velika Britanija Koroško, Štajersko in vzhodno Tirolsko; drugi del Tirolske in Predarlško (Vorarlberg) je zasedla Francija. Zasedba Avstrije je trajala do podpisa Avstrijske državne pogodbe leta 1955.

Rožmana. Med potjo so se ustavili v Celovcu pri Rožmanu, ki je Šmajdu in Žitniku izročil pismo za patra Antona Prešerna, v katerem ga je prosil, ali mu lahko prisrbi dovoljenje za odhod v Rim. Ilegalno sta prečkala avstrijsko-italijansko mejo pri Innichenu (San Candido) ter preko Verone, Bologne in Firenc po štiridnevnem potovanju z različnimi »slučajnostnimi« avtomobili prispela v Rim. V Rimu si je Šmajd prizadeval, da bi pridobil pomoč za slovenske begunce; obrnil se je na Kreka, na mednarodni Rdeči križ, na patra Antona Prešerna, ki naj bi posredoval v Vatikanu, bil naj bi tudi v avdienci pri papežu. Z odzivi na svoje prošnje Šmajd sicer ni bil preveč zadovoljen,³⁰⁰ vendar so v Rimu bivajoči vplivni Slovenci kmalu zatem naredili prve korake k reševanju begunske problematike. V delu Janeza A. Arneža o delovanju SLS v letih 1941–1945 lahko preberemo, da je Krek 8. junija 1945 sklical sejo, na kateri so se dogovorili, da se bodo za pomoč in zaščito beguncev obrnili na diplomatska predstavništva Velike Britanije in ZDA v Rimu ter na feldmaršala Harolda Alexandra, vrhovnega poveljnika zavezniških sil v Sredozemlju. Vsem so poslali spomenico, ki sta jo v imenu Narodnega odbora podpisala Šmajd in Žitnik; Krek, ki takrat formalno še ni bil član Narodnega odbora (ustanovljen je bil namreč jeseni 1944 v Ljubljani), je v svojem imenu, kot član nekdanje jugoslovanske vlade, opozarjal na problem ob koncu maja 1945 s Koroške vrnjenih domobrancev Jugoslaviji.³⁰¹

V Rimu naj bi Šmajd bival 10–14 dni, potem se je napotil nazaj na Koroško, da bi tamkajšnjim emigrantom poročal o razmerah v Rimu. Skupaj z Ivanom Avsenekom, dr. Alojzijem Tomcem in še enim salezijancem je z avtomobilom potoval do Moniga (del Trevisa), kjer je bilo prehodno taborišče beguncev vseh narodnosti. Tam je srečal kar nekaj starih znancev in po sedmih do desetih dneh bivanja v Trevisu se je v družbi Rada Slanca in odvetnika (Draga) Kornhauserja s poljskim³⁰² vojaškim kamionom odpeljal v Pontebbo (slovensko Tablja). Od tam se je peš napotil v Celovec, kamor je prispel v prvih dneh julija. Tam se je srečal tudi z Jožetom Basajem, tedaj še predsednikom Narodnega odbora, in njegovim članom Francem Bajlecem. Obiskoval je begunska taborišča v Št. Vidu, Judenburgu, Špitalu in Lienzu.³⁰³ V Lienzu je srečal svojega očeta in tri sestre.³⁰⁴ Šmajdov oče Janez (roj. 1879) in njegove sestre Franciška (roj. 1907), Ivana (roj. 1910) in Anica (roj. 1913) so bile

300 Po podatkih, ki jih navaja Janez A. Arnež, je bil Slovenski socialni odbor v Rimu formalno ustanovljen 20. avgusta 1945; predsedoval naj bi mu pater Anton Prešeren, podpredsednik naj bi bil dr. Vekoslav Bučar, tajnik Andrej Križman in blagajnik dr. Alojz Vogrič. Novembra 1945 naj bi predsedstvo Odbora prevzel Miha Krek, medtem ko naj bi pater Prešeren postal podpredsednik (Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 267).

301 Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 262.

302 Po izjavi Janka Sokliča so Šmajdu prestop avstrijsko-italijanske meje vsaj nekaj časa omogočali predvsem Poljaki (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Zapisnik zaslišanja Janka Sokliča, Ljubljana, 26. 9. 1945, prepis, str. 12, pag. 3430).

303 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Tone Tratnik). Na zaslišanju 4. marca 1946 ob 8 h (zasliševalec Franc Štrubelj) je omenil tudi sorodnike v ZDA (sestro Marijo, strica Miha in nekaj bratrancev), ki so se verjetno izselili že pred vojno.

304 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja 5. 3. 1946 od 4:20 do 9:20 (zasliševalec Tone Tratnik).

med begunci v Avstriji. Leta 1947 so se vsi štirje iz Avstrije izselili v Argentino.³⁰⁵ Šmajd se je sestajal tudi z Janezom Grumom; ta je sicer julija odšel v Monigo, kjer se je pridružil tamkajšnjim beguncem iz Slovenije, medtem ko naj bi se Šmajd »približno v istem času ali kmalu potem premaknil v Trst.«³⁰⁶

Avstrija in Italija za slovenske politične begunce nikakor nista bili varni območji. Jugoslovanske oblasti so vztrajno sestavljale sezname »kolaboracionistov in vojnih zločincev« ter zahtevale njihovo izročitev, kako se bodo glede tega odločile zavezniške oblasti, ki so budno nadzorovale njihovo gibanje, ni bilo povsem jasno. Iz dokumenta, ki ga hrani britanski nacionalni arhiv, lahko izvemo, da so bili o Šmajdu pridobljeni podatki, ki se v prevodu glasijo takole: »Šmajd Albin (Slovenec, rojen 25. 2. 1904. Odvetnik. Pred vojno poslanec v jugoslovanskem parlamentu; podpornik Rupnika; sodelavec nemškega okupatorja. V Avstrijo vstopil maja 1945 in bil interniran v Lienzu. Postal je tajnik 'Kraljeve slovenske vlade' na Koroškem in osebni tajnik škofa Rožmana. V juniju 1945 je skrivoma obiskal Rim. Po vrnitvi je bival v hotelu 'Zur Sonne' v Lienzu, na Kaufmannngasse v Celovcu, v rezidenci škofa Rožmana, na območju Millstatt-Lienz in v Trevisu. Sporočeno je bilo tudi, da je bil 15. septembra 1945 v Trstu. Išče ga tudi britanska varnostna služba (FSS) zaradi ilegalnega prečkanja avstrijske meje.«³⁰⁷

Sojenje pred vojaškim sodiščem v Ljubljani avgusta 1945

Povojne jugoslovanske oblasti so si praviloma prizadevale za vrnitev pobeglih političnih emigrantov v domovino; če jih zavezniške oblasti niso hotele izročiti ali jih niso uspeli kako drugače pripeljati nazaj, so nekaterim sodili v odsotnosti. 10. avgusta 1945 je žožilstvo 4. armade pri Vojaškem sodišču Ljubljanskega vojnega področja proti dr. Albinu Šmajdu vložilo obtožnico zaradi sodelovanja z okupatorjem. Sodišče je 11. avgusta 1945 razpravljalo o obtožnici in obsodilo dr. Albina Šmajda (v odsotnosti) na 14 mesecev odvzema svobode s prisilnim delom ter izgubo političnih pravic za dve leti in »zaplombo celotne imovine«. Zaplomba je bila

305 SI AS 1931, RSNZ SRS, Dosjeji jugoslovanskih emigrantov (JEM) 29648, 29649, 29650.

306 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 288.

307 TNA FO 371 – Foreign Office, Political Correspondence, leto 1946, mapa 59405, Handing over of Yugoslav war criminals and quislings, Requests to revise list of quislings (Intelligence organisation allied commission for Austria), From: Political Division Vienna, brez datuma. Na seznamu so poleg Šmajda navedeni Slovenci še: Krener, Marn, Peterlin, Rupnik. V izvirniku se citat glasi: »Smajd Albin (Slovene, born 25. 2. 1904. Lawyer. Deputy in Jug. Parliament before the war; supporter of Rupnik; collaborator with Germans. Entered Austria in May 45 and was interned at Lienz. Became Secretary of 'Royal Slovene Government' in Carinthia and Bishop Rozman's private Secretary. Visited Rome clandestinely in June 45. Reported, on return, to have lived at hotel 'Zur Sonne' in Lienz, at Kaufmannngasse, Klagenfurt, Bishop Rozman's residence, in general area Millstatt-Lienz, and in Treviso. Also reported in Trieste on 15 Sept 45. Also wanted by F.S.S. for illegal crossing of Austrian border).«

izvršena 11. avgusta 1945.³⁰⁸ »Na javni ustni razpravi, objavljeni dne 11. 8. 1945« je bil Albin Šmajd pred Vojaškim sodiščem Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani skupaj s še 15 prisotnimi in 24 odsotnimi soobtoženci zaradi kaznivega sodelovanja z okupatorjem obsojen na odvzem vsega premoženja.³⁰⁹

Nadaljevanje delovanja Narodnega odbora za Slovenijo

Obiski Albina Šmajda in drugih članov Narodnega odbora v begunskih taboriščih so bili po mnenju Janeza A. Arneža dobro sprejeti: »Glavni cilj teh obiskov je bil dvigati moralo v taboriščih in beguncem zagotoviti, da NO dela kolikor ve in zna za zaščito beguncev in za odkrivanje možnosti za izselitev. Dobra, pomirjujoča ter upanje navdihujoča beseda je bila zelo pomembna, kajti begunci so se čutili v veliki negotovosti glede na vsakodnevni svoj položaj. V še večji negotovosti pa so bili glede bodočnosti. Velika večina bi se rada čimprej izselila in začela z rednim delom in rednim življenjem. Pošiljali so vprašanja predvsem dr. Kreku v Rim, ki je edini imel stike s tujci, posebno še z diplomatskimi in konzularnimi zastopniki prekomorskih držav.«³¹⁰ Emigranti, tako iz vrst SLS kot liberalci in socialisti, so pritiskali na Miho Kreka, naj vstopi v odbor. Tako je bila v drugi polovici oktobra 1945 sklicana seja Narodnega odbora, ki naj bi skušal po svojih močeh delovati v posebnih razmerah, ohranjal »skupnost tradicionalnih slovenskih strank« in »federalistični program Jugoslavije«. Sejo, ki je bila 26. oktobra 1945 v Rimu, je na temelju poslovnika iz leta 1944 kot tajnik odbora pripravil Šmajd, prisostvovali so ji še podpredsednik Celestin Jelenc, drugi tajnik Marjan Zajec in člani: Bogumil Remec, Marko Kranjc in Franc Bajlec. Podpredsednik je predložil odstopno izjavo predsednika Jožeta Basaja, medtem ko je Šmajd podal ustni odstop. Za predsednika je bil izvoljen Miha Krek in za novega tajnika na Šmajdov predlog Franc Bajlec. Na Krekovo pobudo je bil Basaj imenovan za pooblaščenca za Koroško. Odobren je bil tudi Šmajdov predlog za potrditev odločbe o ustanovitvi Socialnega odbora za Koroško, njegovi pobudi za imenovanje pooblaščenca Narodnega odbora v Italiji pa naj bi nasprotoval Krek, češ da zavezniki ne želijo kakšne ožje povezave med taborišči v Italiji, še zlasti ne politične. Nekaj dni pozneje, 28./29. oktobra 1945, so se, prav tako v Rimu, sestali zastopniki slovenskih političnih strank, ki so leta 1944 ustanovile Narodni odbor (SLS, Jugoslovanske nacionalne stranke in Socialistične stranke Jugoslavije), in podali izjavo, v kateri so razložili svoje stališče do novonastalih razmer. V izjavi, ki so jo podpisali Miha Krek, Franc Bajlec, Pavel Pestotnik,

308 MORS-VA, Vojni sud Ljubljanskog vojnog područja, Upisnik Vojnog suda Ljubljanskog vojnog područja, II Sud. 1945 i 1946, knjiga 48, zadeva 1442/45. Obtožnica je bila vložena proti 45 osebam, med njimi so bili tudi: dr. Jože Basaj (pet let zapora s prisilnim delom, izguba državljskih pravic za pet let in zablembo premoženja), dr. Capuder Karel, dr. Josip Dermastja, dr. Jakob Mohorič, Anton Česnik, dr. Dominik Žvokeļ, Anton Babnik, Miloš Stare, dr. Ivo Česnik, Ivan Avsenek itd.).

309 SI_ZAL_LJU/0468, Okrožno sodišče v Ljubljani, t. e. 47, imenik 3, p. e. 279, Sodba Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, 11. 8. 1945.

310 Arnež, SLS: *Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 283.

Marjan Zajec, Živko Topalović in Celestin Jelenc, so se zavzeli za nadaljevanje dela Narodnega odbora, za kontinuiteto Kraljevine Jugoslavije, ki bi morala biti federativno urejena, a odklonili so pogovore s katero koli »komunistično politično ustanovo razen s komunistično partijo samo«. ³¹¹

Vodstvo SLS v emigraciji – sestanek v Rimu oktobra 1945

Vzporedno z ureditvijo nadaljevanja dela Narodnega odbora je bilo treba razmisliti tudi o nadaljnji usodi SLS. Po koncu vojne, ko se je večina njenih vodilnih članov zatekla v tujino, je bilo treba razmisliti o načinu delovanja stranke v emigraciji, poleg tega se je v vojnih letih nakopičila cela vrsta težav: v organih SLS je prišlo do številnih sprememb, pogosto s kooptacijo novih članov, zato naj bi »mnogi nasprotovali priznanju legitimnosti tedanje sestave izvršilnega odbora«, poleg tega so »člani s seboj prinesli nekaj osebnih sporov in različne poglede na dogodke v preteklosti in načrte za bodočnost«. ³¹² Krek sam ni hotel prevzeti nase odgovornosti za reševanje teh težav, zato je ob koncu oktobra 1945 sklical sestanek strankinega vodstva, na katerega je povabil vse nekdanje poslance, senatorje in članke štirinajsterice, ³¹³ izvoljene na tajnem sestanku v ljubljanskem hotelu Union leta 1931: Jura Adlešiča, Janeza Brodarja, Mirka Bitenca, Franca Bajleca, Iva Česnika, Franca Gabrovška, Marka Kranjca, Franceta Kremžarja, Pavleta Masiča, Antona Milavca, Rudolfa Smersuja, Miloša Stareta, Albina Šmajda, Josipa Špindlerja, Ivana Teuerschuha in Demetrija Vebleta (Brodar, Česnik, Gabrovšek, Masič, Stare, Smersu in Veble se seje niso mogli udeležiti). Na seji, ki je trajala teden dni, so bili predstavljeni referati o delu stranke in Narodnega odbora, o delovanju emigracije in stanju v begunskih taboriščih, domobranstvu in Slovenski narodni vojski, mednarodnem položaju itd. Sklenjeno je bilo, da začasno vodstvo stranke predstavljajo vsi nekdanji člani štirinajsterice, nekdanji senatorji in poslanci, medtem ko naj bi ožji oziroma izvršilni odbor sestavljali tisti člani začasnega vodstva, ki naj bi se naselili v bližini; obvezno naj bi bili njegovi člani Mirko Bitenc, Marko Kranjc, Miha Krek in France Kremžar, kot zastopniki dežel pa Alojzij Vogrič za Primorsko, Franc Bajlec za Prekmurje in Josip Špindler za Štajersko. Udeleženci seje so tudi sklenili, da je treba takoj izdelati program in pravila stranke ter o tem pridobiti mnenje somišljenikov po taboriščih, odborniki naj bi tudi skušali pomagati beguncem pri reševanju njihovih socialnih in drugih težav. ³¹⁴

Šmajd ni bil predviden za ožjega člana vodstva SLS, ni se naselil v Rimu ali okolici, temveč je bil poslan v Trst; kljub temu se je v Rim še vračal, vsekakor je bil tam v prvi polovici februarja 1946. Janez Grum se spominja, da je Šmajd prišel v

311 Povzeto po Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 270–275.

312 Prav tam, str. 66. Glej tudi Rot, *Bojevnika za svobodo in slovenstvo*.

313 Več o štirinajsterici je navedeno v opombi v poglavju o Šmajdovem delovanju med vojno.

314 Arnež, *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 66–67.

Rim, ker se je želel pogovoriti z Miho Krekom in Milošem Staretom. Dvakrat naj bi se srečal tudi z Grumom, prvič v pisarni Slovenskega socialnega odbora, drugič na rimski železniški postaji, poldrugo uro pred odhodom njegovega vlaka v Trst. Pogovor, v katerem mu je Šmajd zaupal, da sta imela s Krekom različna mnenja glede odnosa do Slovenije in Jugoslavije, je Grum takole opisal: »Vsedla sva se v oddelek vlaka, kjer naju ni nihče motil. Dve témi iz tega razgovora sta mi ostali v živem spominu. Šmajd je povedal: Bilo je potrebno, da sem prišel v Rim. Sem pa obenem razočaran, ker mi Stare in Krek nista zaupala nekih razgovorov s Srbi. Za kaj je šlo, sem v razgovoru s Srbi sam odkril, eden je omenil to, drugi drugo, ker so bili prepričani, da mi je zadeva znana. Tako sem zvedel, za kaj je šlo pri teh razgovorih. Le zakaj mi Krek in Stare nista tega zaupala? Z nekim poudarkom pa mi je Šmajd povedal, da je dr. Kreku rekel: 'Jaz sem se odločil za slovensko smer naše politike. Ti boš vsekakor ostal na jugoslovanski liniji. Prosim te samo eno: če bo tvoja linija obveljala, mi obljubi, da me zaradi moje smeri ne bo nihče preganjal, da bom v miru opravljal svoj poklic. (Ali je Šmajd imel pri tem v mislih nesrečni primer dr. Šušteršiča po prvi svetovni vojni, ko so mu po vrnitvi odklonili vpis v advokatsko zbornico?) Jaz pa obljubim, da bom, če bo moja linija prevladala, poskrbel, da te nihče ne bo preganjal zaradi tvoje jugoslovanske linije...' Šmajd je rekel, da je Krek resno vzel to izjavo.«³¹⁵

Ozna sledi politični emigraciji v Trstu

Slovenski politični emigranti, večinoma so bili iz osrednje Slovenije, nekaj je bilo tudi rojenih Primorcev, so se kmalu po umiku jugoslovanske vojske, že v juliju 1945, začeli naseljevati na območju cone A Julijske krajine, od koder so skušali vzpostaviti povezavo med begunskimi taborišči in Slovenijo. Avgusta naj bi bili v Trstu med drugimi tudi Marjan Zajec, Milko Brezigar, Franc Glavač, Vladimir Žitko, Miloš Stare, Srečko Baraga, Pavle Verbic, Miljenko (Ljenko) Urbančič in Franček Robič. V tem času so se že svobodno sprehajali po tržaških ulicah, vzdrževali stike s slovenskimi emigrantskimi organizacijami v Italiji in s središčem v Rimu, nekateri so dobili zaposlitev v zavezniških službah, predvsem v šolstvu, a tudi pri Radiu Trst in glasilu Glas zaveznikov; številni so pričakovali hiter zlom nove oblasti v Jugoslaviji in upali na skorajšnjo vrnitev v domovino. Albin Šmajd je v Trst prišel septembra. Sredi septembra je bil nekaj dni v Trstu tudi Miha Krek, a naj bi za njegov prihod vedeli le redki.³¹⁶ Prav v tem mesecu so med begunci »vzbudile preplah novice, da je v Trst in Primorje prispelo večje število agentov Ozne, ki jih je iskala tudi zavezniška policija«. Ozna je namreč že jeseni 1945 začela z ugrabitvami »najbolj izpostavljenih predstavnikov emigracije«, s katerimi je hotela tudi prestrašiti preostale, da bi se umaknili ali prenehali delovati proti »Titovi Jugoslaviji«. Ivana Martelanca in njegovo ženo so ugrabili 26. oktobra 1945, dan pozneje

315 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 288–289.

316 Troha, *Komu Trst*, str. 190–191.

CAFFÈ - BAR NAZIONALE - TRIESTE - PIAZZA DELL'UNITÀ

Kavarna Nazionale v Trstu

Izidorja Martinjaka, medtem ko je bil poskus ugrabitve Miloša Stareta ob koncu oktobra neuspešen.³¹⁷ Stare je bil namreč »orjak in še zelo mladosten«, zato »mu je uspelo, da se jim je iztrgal z rok in zbežal, nakar se je zatekel v Italijo.«³¹⁸ Ugrabljeni so običajno odvedli preko Boršta³¹⁹ v cono B in nato v Centralne zapore v Ljubljano. Ugrabitelji so bili večinoma oblečeni v britanske uniforme. Uniforme je Ozna pridobila približno dva tedna pred ugrabitvijo Martelanca v več akcijah, ko so slekli sedem britanskih vojakov.³²⁰

Ozna je kot obveščevalna služba delovala v Julijski krajini že med vojno, medtem ko je bila v času jugoslovanske zasedbe Julijske krajine s Trstom od 1. maja do 12. junija 1945 najpomembnejši del represivnega aparata na tem območju. Jugoslovanska vojska se je morala 12. junija 1945 umakniti, medtem ko je bila Julijska krajina razdeljena na dve zasedbeni coni: A in B. Zasedbeno upravo v coni A so

317 Prav tam, str. 195.

318 Glede na to, da je v arhivu Studia slovenica (ASS 1, Zbirka gradiva politikov SLS – Mihe Kreka, Alojzija Kuharja, Franceta Gabrovška, Franca Snoja in Jožeta Melaherja) nekaj pisem, ki jih je ob koncu januarja 1946 poleg Šmajda lastnoročno podpisal tudi Stare, je mogoče sklepati, da Stare po poskusu ugrabitve še ni takoj zapustil Trsta.

319 Boršt, slovenska vas v občini Dolina na jugovzhodnem pragu Trsta.

320 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 2965, Osební dosje 9134, Veri Winkler, str. 442, Pregled akcij, napravljenih v Trstu po osvoboditvi, za katere je vedel oziroma sodeloval tudi Winkler Veri – Aleks, Ljubljana, 2. avgust 1952, podpisana Špacapan Franc in Dougan Vinko.

Kavarna Stella Polare v Trstu

prevzeli zahodni zavezniki, uprava v coni B je ostala v jugoslovanskih rokah. V coni B je Ozna ohranila dotedanjo vlogo, medtem ko je v coni A način dela prilagodila novim razmeram, občasno so ji priskočile na pomoč tudi skupine iz cone B in Jugoslavije. Njeni člani so širili alarmantne govorice, na primer o načrtovanem napadu jugoslovanske vojske na Trst, izvajali so teroristična dejanja, sabotaže, napade, nasilne ugrabitve jugoslovanskih protikomunistov, za dosego svojih ciljev so uporabljali še razna druga sredstva, med drugim tudi podkupovanja.³²¹ Ozna je tudi v coni A izvajala likvidacije. Skupino obveščevalcev, katere člani so bili praviloma mladi Primorci – nekdanji pripadniki Varnostno obveščevalne službe, je vodil Silverij (Veri) Winkler,³²² načelnik Ozne za Primorsko in vodja obveščevalnega centra za mesto Trst. Delo za Ozno je opravljal pod krinko, uradno je deloval v Trstu kot zastopnik Jugoslovanske tiskovne agencije Tanjug. Imel je več bivališč, ki jih je včasih delil s svojimi zaupniki. Marca 1946 se je zaradi nevarnosti razkritja umaknil v Divačo; italijanske paravojaške organizacije naj bi se namreč vrinile v zavezniško Civilno policijo in načrtovale likvidacijo Winklerjeve skupine.³²³

Vendar nasprotja med novo jugoslovansko oblastjo, v imenu katere je delovala Ozna, in političnimi emigranti niso bila edina, ki so v Trstu povzročala nasilje

321 Troha, *Politika slovensko-italijanskega bratstva*, str. 63; Troha, *Delovanje Jugoslavije in projugoslovanskih sil v Julijski krajini in na Svobodnem tržaškem ozemlju (1945–1954)*, str. 466–467; Troha, *Komu Trst*, str. 292; Vidmar, *Člani Winklerjeve operativne skupine v Trstu*, str. 28–35.

322 Imel je različna ilegalna imena: Aleks, Judež, Ferruccio, Smoljko.

323 Troha, *Delovanje Jugoslavije in projugoslovanskih sil v Julijski krajini in na Svobodnem tržaškem ozemlju (1945–1954)*, str. 465; Vidmar, *Člani Winklerjeve operativne skupine v Trstu*, str. 28–35.

in sovraštvo: »Meseci od junija 1945 do februarja oziroma septembra 1947 so bili v Julijski krajini meseci manifestacij, demonstracij in političnih stavk, spopadov, napetosti in nasilja med zagovorniki Italije in zagovorniki Jugoslavije ter med njima in vojaškima upravama. [...] Ljudje so bili razdeljeni in spolitizirani. Pripadati eni ali drugi državi je postalo vprašanje 'življenja ali smrti'... [...] Nasprotnik je v očeh pripadnika drugega tabora izgubil človeško podobo; za jugoslovansko stran so bili vsi nasprotniki fašisti, za italijansko stran pa so bili italijanski delavci 'prodanci Titovega imperializma'. Nasilje se je še krepilo zaradi poseganja tako jugoslovanskih kot italijanskih ilegalnih paravojaških organizacij in tajnih služb v dogajanje. Boj za meje se je prepletal z bojem med dvema družbenima sistemoma, na oboje pa so imeli tamkajšnji ljudje kot tudi neposredno prizadeti državi vse manj vpliva. Postajali so žrtve blokovske delitve sveta in predmet trgovanja velesil za njihove interesne sfere.«³²⁴ Kljub težko pričakovanemu miru obdobje po končani drugi svetovni vojni nikakor ni bilo mirno. Začelo se je dolgo obdobje nezaupanja in celo sovražnosti, za katerega se je sčasoma uveljavil pojem hladna vojna. Obračunavanje je v tem obdobju sicer potekalo veliko bolj prikrito kot v vojnih letih; v veliki meri se je odvijalo na območju podtalnega delovanja številnih tajnih služb. Toda obveščevalna dejavnost, ki je bila med vojno zaradi nujnosti boja proti nacizmu upravičena, je po njej »postajala okrutna: le podaljševala je trpljenje in strah iz časa vojne«.³²⁵

Kljub nevarnostim je bil Trst za slovensko politično emigracijo neprecenljiv vir za pridobivanje informacij iz matične domovine. V okviru gradiva, ki ga je o delovanju t. i. »meščanskih strank« zbrala Ozna oziroma Uprava državne varnosti (UDV), lahko v poglavju o delovanju Narodnega odbora v emigraciji pod naslovom Vohunsko-diverzantska delavnost NO preberemo, da je bil Trst dolgo časa »glavna zbirna centrala za poročila iz Slovenije«. Tu naj bi Miloš Stare kmalu po prihodu zahodnih zaveznikov organiziral »vohunsko službo« za Miho Kreka; poročila naj bi dobival od Šmajdove žene Marije in od inž. Vinka Koširja, ki je sicer bival v Trstu, a naj bi »imel neke svoje zveze z Ljubljano«. Po Staretovem odhodu v Rim³²⁶ naj bi njegovo delo nadaljeval Albin Šmajd in za njim Peter Horn.³²⁷ O tem, da je imel Šmajd pomembno vlogo, je na zaslišanju jeseni 1945 pričal tudi Janko Soklič, ki je Šmajdovo vlogo v emigrantski skupnosti takole predstavil: »Tip diktatorja, nasilneža, zelo močna figura, inicijator vseh političnih podvigov s strani emigracije že preje kakor tudi sedaj, toda vedno zamaskiran in neviden. Ima zelo močan vpliv na dr. Kreka in si ga bo verjetno kmalu podvrgel, zastopa pa avstrijske težnje. Je hud nasprotnik generala Andreja,³²⁸ ki ga blati pri dr. Kreku. [...] Sedaj vrši posle

324 Troha, Coni A in B Julijske krajine, str. 922.

325 Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946*, str. 106–107.

326 Morda tudi že prej, saj ni povsem jasno, kdaj se je Stare umaknil iz Trsta.

327 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600-1, šk. 936, Bivše meščanske stranke, Slovenska politična emigracija, Narodni odbor za Slovenijo, pag. 99.

328 Mišljen je Ivan Prezelj s psevdonimom Andrej.

glavnega kurirja med dr. Krekom z Italijo, Avstrijo in vso ostalo emigracijo. V Avstriji ima kontakt s klerikalno stranko.«³²⁹

O Šmajdovem delovanju v Trstu lahko izvemo tudi iz drugih virov. Janez A. Arnež pravi, da je v Trstu najprej deloval Miloš Stare, ki se je kmalu po končani vojni s Koroške premaknil proti jugu, potem ga je zamenjal Šmajd. Informacije, ki sta jih zbirala »po zvezah z obeh strani meje«, naj bi posredovala Kreku v Rim. Novice naj bi pošiljala po raznih kurirjih, kar ni potekalo hitro, še manj je bilo zanesljivo. Krek je namreč sčasoma ugotovil, da ne dobiva vsega, kar naj bi mu bilo poslano. Zato naj bi se v pismu Šmajdu pritožil, da vsa nanj naslovljena pošta ne prispe do njega. Šele pozneje, ko je bilo že prepozno in je bil Šmajd že ugrabljen, naj bi izvedel, da je eden od kurirjev vsebino pošte izročal tržaški Ozni.³³⁰

Če je verjeti izjavi Janka Sokliča, naj bi bili Šmajdu sovražni tudi nekateri slovenski politični emigranti iz liberalnih krogov: »Pri vseh stvareh prednjačijo klerikalci. Nacionalisti in klerikalci se tudi v Trstu ne razumejo. Klerikalci zastopajo izrazito avstrijsko politiko. [...] Glavni kurir dr. Kreka za važne zadeve je dr. Šmajd, katerega nacionalisti zelo sovražijo ter jim je ob priliki, ko smo potovali na Koroško naročil Heinriher,³³¹ da če bi prišla kaka prilika, da naj se Šmajda odstrani, vendar se to ne sme izvedeti.«³³² Nasprotnike naj bi imel celo znotraj katoliškega tabora. Šmajdova »skupina« naj bi si namreč želela za »komandanta slovenske vojske« polkovnika Mirka Bitenca, proti generalu Andreju Prezlju, ki je bil po godu drugim, pa naj bi Šmajd stalno vodil »kampanijo«, češ da je Prezelj »v sporazumu z Damjanovičem³³³ in Angleži kriv vračanja 11.000 domobrancev«.³³⁴

Navsezadnje je po nalogu Ozne za Šmajdom verjetno oprezal tudi Janko Soklič, ki je med oktobrom 1945 in junijem 1947 sodeloval z Ozno. Šmajd je imel o Sokliču nasploh slabo mnenje. Menil je, da je bil Soklič med vojno »gestapovski špijun«. V obdobju, ko je bil Šmajd v Trstu in je konec leta 1945 iz Jugoslavije v Trst prišel tudi Soklič, je Šmajd delil mnenje dela protikomunistične emigracije, da Soklič v Trstu pomaga Ozni pri ugrabitvah protikomunistov. O tem priča tudi njuno neprijazno »naključno« srečanje 19. decembra 1945 v tržaški kavarni Stella Polare.³³⁵

Šmajd je bil sicer dobro seznanjen z ugrabitvami in drugimi tveganji, a nevarnosti ni preveč resno jemal. Tako je na primer Janez A. Arnež zapisal, da je

329 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Nadaljevanje zaslišanja Soklič Jankota roj. 13. VII. 1912 na Bregu pri Žirovnici, pag. 3434–3442; seznam oseb, pag. 3439. Zapisnik tega zaslišanja ni datiran, predhodno zaslihanje je bilo 26. septembra 1945.

330 Arnež, *SLŠ: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 65.

331 Franc Heinrihar (Heinriher, Heinriher, Hajnrihar).

332 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Zapisnik zaslišanja Janka Sokliča, Ljubljana, 26. 9. 1945, prepis, pag. 3429.

333 Miodrag Damjanović.

334 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko, Zapisnik zaslišanja Janka Sokliča, Ljubljana, 26. 9. 1945, prepis, pag. 3431.

335 ASS 108, Šmajd Albin, Dnevnik 1945–1946, 19. 12. 1945. Kavarna, ki obratuje še danes, leži le nekaj korakov stran od srbske pravoslavne cerkve ter je bila med vojno in po njej neke vrste četniška postojanka (informacija Ravla Kodriča).

imel Šmajd v Trstu »zveze z raznimi prenašalci novic, za katere verjetno niti sam ni dobro vedel, za koga v resnici delajo«; preveč naj bi »zaupal v svoje sposobnosti in tako postal žrtev premajhne previdnosti«. ³³⁶ To je še toliko bolj nenavadno, ker je bil Šmajd pozimi 1945/1946 dlje časa bolan in se je zelo slabo počutil. ³³⁷

Posebej je Šmajdova neustrašnost skrbela Janeza Gruma. Njunega prvega srečanja v Italiji se je takole spominjal: »Ko sem za slovenski Socialni odbor takoj po Novem letu 1946 prišel v Servigliano in Senegallijo, ³³⁸ sem tam srečal dr. Šmajda. Menda je bil v teh taboriščih drugič. Ker sem bil namenjen naprej v Trst, sva na vlaku potovala skupaj. In ker mi je bil Trst do tedaj povsem neznan, sem prvo noč prenočeval v Šmajdovi sobi. Ta je bila del pritličnega stanovanja, ki ga je imela vdova Nemeč. ³³⁹ Bila je to dvonadstropna hiša ob cesti, ki pelje mimo tržaške železniške postaje proti Brkovičam, malo naprej in na nasprotni strani od postajnega poslopja. Spomnim se, da naju je prišla vdova Nemeč pogledat, tako da je stala med vrati. Njena prevelika domačnost do Šmajda me je odbijala... Medtem je po ozkem hodniku šla mimo neka mlajša ženska in bežno odzdravila. Bila je njena hči. V tistih dveh ali treh dneh mojega bivanja v Trstu sem Šmajda opozoril: Mar ni Trst nevaren zanj spričo ugrabitve dr. Martelanca in žene, inž. Martinjaka in drugih v prejšnjem letu?! Šmajd je odgovoril, da ne čuti kake večje nevarnosti in da so ugrabitve prenehale ...«. Ob drugem obisku Trsta v prvih dneh februarja 1946 je Grum »Šmajda ponovno opozoril na nevarnost ugrabitve in mu predlagal, da naj se preseli v Videm ali Benetke ali pa celo v Rim in naj se vrača v Trst vsaka dva meseca«, nujne poti v Trst in Gorico bi v vmesnem času lahko tudi on opravil. Šmajd je predlog zavrnil in »čez nekaj trenutkov z nekim humorjem pripomnil: 'Če me bodo pa dobili, jim bom čestital in rekel: dobili ste v roke najbolj ta pravega

336 Arnež, SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945, str. 65.

337 V pismu »Andreju« z dne 26. januarja 1946 je na primer med drugim zapisal: »Tvoje pismo z dne 18. 1. 1946. prejel in se Ti zanj zahvalim. Moji stavki je vzrok moje zdravstveno stanje. Nikdar v svojem življenju še nisem bil tak škvart, kakor sem v tej zimi. Včasih mislim, da se je vse skupaj zbralo in sedaj preskušajo mojo potrpežljivost. Pa bo tudi to minulo, Če ne preje, takrat ko pride sonce in toplota.« (ASŠ 1, Zbirka gradiva politikov SLS – Mihe Kreka, Alojzija Kuharja, Franceta Gabrovška, Franca Snoja in Jožeta Melaherja, Krekovo gradivo, pismo je lastnoročno podpisano z: *Albin*). Bolezen je omenil tudi v pismu, naslovljeno z »Dragi«, prav tako z dne 26. januarja 1946: »Že dolgo se pripravljam na pot za R[im]. Imam pa vedno zadržke, ki obstoje v glavnem v slabem zdravstvenem stanju. Ne morem iz influence in prehlada.« (Studia slovenica, Krekovo gradivo, pismo ima dva lastnoročna podpisa: »*Albin*« in »g. *Miloš Medved*« – Medved je bil psevdonim Miloša Stareta).

338 Civilni begunci v Italiji so se prek taborišč v Monigu in Forliju po večini ustalili v Serviglianu in Senigalliji, nekaj jih je bilo tudi v drugih krajih, npr. v Modeni, Riccioneju, Ceseni, Traniju in Fermu (Mlakar, Življenje v begunskih taboriščih, str. 927).

339 Po informacijah Ravla Koderiča bi »vdova Nemeč« utegnila biti Rozalija Nemeč, rojena 6. avgusta 1891 kot hči Josipa Berka. Poročena je bila s Francem Nemečem, rojenim 25. oktobra 1888. Do 25. aprila 1928 sta se imenovala Rosalia in Francesco Nemeč, potem jima je bil priimek z dekretom prefekta Fornaciaria spremenjen v italijansko obliko Tedeschi. Takrat sta stanovala v ulici Giovanni Boccaccio 29 v tretjem nadstropju. V času Šmajdove ugrabitve je Rozalija Tedeschi, njegova tedanja stanodajalka, kot je sama izpovedala v vlogi priče na sojenju Dušanu Fortiču, bivala v ulici Miramare (danes Viale Miramare) na št. 25 v privzdignjenem pritličju petnadstropne palače. Podatek o dvonadstropni hiši, ki ga navaja Grum, odstopa od tedanjega dejanskega stanja zgradb na tej ulici. Tudi podatek o domnevni hčeri tedaj 54-letne »vdove Nemeč« je težko uskladiti z dejstvom, da dekret o poitaljančenju priimka leta 1928 36-letne gospe Nemeč in njenega soproga ne navaja drugih članov družine.

nasprotnika!« Grum je »krepko izrazil svoj dvom nad tem osupljivo samozave-
stnim odgovorom«. ³⁴⁰ Nevarnosti so se zavedali tudi v Trstu bivajoči slovenski
emigranti. Tako naj bi Šmajdov prijatelj Avgust Horvat izjavil, da bi bilo bolje, da
se Šmajd po prihodu iz Rima, kamor je šel v prvi polovici februarja, ne bi »kazal
po Trstu, ker da ga bodo gotovo pobrali«. ³⁴¹

Kljub vsemu se je Šmajd vrnil v Trst, kar obveščevalcem Ozne nikakor ni
ostalo prikrito. ³⁴² Prav tako jim je bilo znano, da se je Šmajd počutil dokaj var-
nega. Eden od njih, ki je uporabljal ime Jaromir, je zabeležil Šmajdove besede,
ki kažejo na njegov odnos do Britancev, Američanov in Ozne, izrekel naj bi jih
18. februarja 1946 med 13. in 14. uro v tržaškem lokalu »De Rosa«: »Rekel je,
da ima zvezi s FSS. Tako v Trstu kot v Avstriji. Enako z Amerikanci. Slednjim je
očital, da so Angleži največje barabe, kolikor jih je kdaj poznal. Na opozoritev če
se ne boji, da bi to povedali Angležem, pa se je odrezal: kar naj! Se prav nič ne
bojim! Pri tem se je smejal. Angleži 'pravi' me včasih iščejo po 4 dni jaz pa se jim
skrijem, ter jih vlečem za nos. Ko sem prišel prvič z njimi v stik so mi morali dati
tako posredovalec kot neposrednik častno vojaško besedo, da se mi nič ne zgodi.
Spočetka je mož zapisoval moje besede, ko pa je videl, da se norčujem je prenehal.
Vprašal me je, kako sem prišel iz Koroške, pa sem mu odvrnil, da prav tako kot
iz Via Roma v kako sosednjo ulico. Angleži pa so mi ponujali celo avto, pa sem
ga odklonil. Nisem tako neumen. Potem bi me kaj lahko lepega dne aretirali. Se
preklete motijo, če mislijo, da jim kaj verjamem. Vsakokrat kadar imam razgovor
mi morajo dati častno vojaško besedo. Nadalje: V Ljubljani so ujeli kurirja, ter tako
aretirali celo mrežo naših ljudi. - Tudi moja žena je bila 5 tednov zaprta v bunkerju.
Potem pa so jo izpustili in sedaj je zopet zaprta. Zelo se mi smili, ker ni nič kriva.
[...] Na opozorilo, če se nič ne boji OZNE, je rekel: 'Podnevi najraje sploh ne grem
ven, samo ponoči. Tedaj gledam 50 metrov nazaj, ter se mi tako ni treba bati.' Pri
tem se je smehljajal. 'Kjer stanujem so partizani. Ti me krijejo in se zelo boje, ter
hudo bi jim bilo če bi se mi kaj pripetilo. Tako vplivam na njih, da so kar na mojo
stran.' [...]«. ³⁴³

340 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 288.

341 SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja (. II. 1946).

342 Sodelavci Ozne naj bi svoja poročila pošiljali predvsem Veriju Winklerju osebno, on naj bi jih potem posredoval naprej v Ljubljano; tudi poznejši slovenski notranji minister Boris Kraigher, ki je bil po vojni do 17. junija 1946 sekretar CK KP Julijske krajine, je bil o delovanju emigracije v Trstu in Italiji dobro obveščen.

343 SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja (20. februarja 1946), Jugoslovanska reakcija v Trstu, Razne izjave dr. Šmajda v baru »De Rosa« dne 18/II. od 13. do 14. ure, str. 4, spodaj napisano »(Feliks)«.

Šmajdova ugrabitev in dogajanje, ki je sledilo

Šmajdov optimizem je bil, vsaj kar se tiče Ozne in »partizanov«, neupravičen. Že nekaj dni pozneje, dan pred nameranim odhodom na Koroško,³⁴⁴ verjetno 22. februarja 1946,³⁴⁵ so Šmajda pri železniški postaji v Trstu ugrabili pripadniki Ozne. V dokumentu »Pregled akcij napravljenih v Trstu po osvoboditvi, za katere je vedel oziroma sodeloval tudi Winkler Veri – Aleks« z dne 2. avgusta 1952, ki je nastal na temelju izjav njegovih dveh sodelavcev Franca Špacapana in Vinka Dougana, je zapisano, da so ugrabitev dr. Šmajda v Trstu izvedli Vinko (Albert Dougan), Dečko (Leopold Furlan), Nevo (Nevo Pahor) in Jurca (Alojz Jurca).³⁴⁶ Ta dokument je nastal kmalu po pobegu vodje t. i. sabotažnikov v Trstu Silverija »Verija« Winklerja na Zahod (preko Trsta, Velike Britanije v Kanado). V tem pregledu je več napak, tako je npr. napačno naveden čas Šmajdove ugrabitve.³⁴⁷

Pripadniki Ozne so bili z odstranitvijo Šmajda več kot zadovoljni, saj so ga imeli za glavnega ali vsaj za enega od glavnih organizatorjev »jugoslovanske reakcije« v Trstu. Tako lahko v poročilu nekega poverjenika Ozne z dne 17. marca preberemo: »Najpomembnejša osebnost in vodja emigracije v Julijski krajini je bil, od svojega prihoda konec septembra 1945 v Trst, Albin Šmajd.« Potem ko ga je Ozna 22. februarja 1946 ugrabila, naj bi se položaj povsem spremenil in sredi marca 1946 je poverjenik Ozne o položaju med tržaško emigracijo poročal: »Položaj, ki je nastal za slovensko reakcijo po ugrabitvi dr. Šmajda se je popolnoma izpremenil. Iz vsega izražanja se jasno vidi, da je bil imenovani glava in edina gibalna sila slov[enske] reakcije v Julijski Krajini. Nič več ni bilo ves čas slišati o kakih sestankih, videti ni bilo nikarih kurirjev iz Rima. Zbiranje po kavarnah pa je skoraj izumrlo. Le kvar-topirci v glavnem še prihajajo. Niti članov ožje zarotniške družbe t. j. Kemperleta, Horna, Slanca, Žitkota ni več videti skupaj, tudi ni več slišati o načrtih za revolucijo v Jugoslaviji. Edino govoričenje in nada je sedaj: tretja vojna to je vojna proti Sovjetski Zvezi. Povdariti pa je treba, da je odšlo po izjavi prof. Barage in arh. Kregar-ja ter drugih, večina beguncev v taborišča v Italijo. Samo v zadnjih 14 dneh je odšlo izmed 200 Jugoslovanov 80 Slovencev. Ostali so v glavnem v Trstu le oni, ki so v angleških službah kot profesorji, prevajalci itd. Ostala sta v Trstu še major Horn, Trop in Kemperle³⁴⁸ in nekaj druge manj važne svojati.«³⁴⁹

344 Arnež, SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945, str. 65.

345 23. februarja dopoldne naj bi v kavarni Nazionale med Šmajdovimi znanci potekal pogovor o nedavni Šmajdovi ugrabitvi (SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja (1. marca 1946); osebno je mogoče sklepati na temelju Šmajdovih zaslüšanj v ljubljanskih zaporih (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin).

346 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 2965, Osebni dosje 9134, Veri Winkler, str. 442.

347 Na temelju drugih poročil in iz zapisnikov zaslüšanj Šmajda v Centralnih zaporih Ozne v Ljubljani izhaja, da je bil ugrabljen 22. februarja 1946 (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin; SI AS 1584, Zbirka organov in organizacija za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155) in ne šele ob koncu leta 1946.

348 Peter Horn, Leopold Kemperle.

349 SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja (17. marca 1946), Jugoslovanska reakcija v Trstu.

Viale Miramare v Trstu, kjer je v času ugrabitve stanoval Albin Šmajd.

Portret Albina Šmajda z očali

Med slovenskimi emigranti je Šmajdova ugrabitve vzbudila »veliko zaskrbljenost in vesplošno pobitost in žalost«. Po informacijah Ozne so se o nedavni ugrabitvi Šmajda njegovi znanci v kavarni »Nazionale«³⁵⁰ (med njimi tudi Milan Langof in Avgust Kovač) pogovarjali že dopoldan 23. februarja. Splošno mnenje je bilo, da ga je izdal eden od »partizanov«, ki mu je Šmajd zaupal, v resnici pa je bil sodelavec Ozne. Na dan ugrabitve je bil namreč Šmajd viden v družbi nekega neznanca, ki naj bi ga usodnega dne zvalil v »znani bar«.³⁵¹ Na začetku marca je oznin informator tudi izvedel, da je prišel iz taborišča Sorvegliano dr. Anton Kodre, nekdanji ljubljanski mestni uradnik, z nalogo, ugotoviti, kaj se je zgodilo s Šmajdom.³⁵² Le nekaj dni pozneje je za Šmajdovo ugrabitve izvedel tudi Miha Krek. Janez A. Arnež pravi, da je dr. Jože Prešeren (od septembra 1945 naj bi v središču Trsta skrbel za versko življenje Slovencev) 4. marca 1946 Kreku sporočil, da je vse, kar je bilo še mogoče najti v Šmajdovem stanovanju, prevzel Peter Horn.³⁵³ Še istega leta naj bi »uslužbenec jugoslovanske komunistične delegacije v Trstu pisal Kreku in mu ponudil pisno zvezo«³⁵⁴ prek Horna.

Več o Šmajdovi ugrabitvi je napisal Janez Grum: »Le nekaj dni po Šmajdovem odhodu iz Rima je dr. Krek dobil telegram iz Trsta: 'Dr. Šmajd ugrabljen!' Točnega datuma ne vem, a v spominu imam, da se je to zgodilo okrog 20. februarja 1946. Zato sem na Krekovo željo takoj drugi dan šel na pot, se ustavil v Senegalliji, kjer sem vest o Šmajdovi ugrabitvi sporočil Smersuju, nato se ustavil v Padovi, da sem v Prali sporočil to vest prelatu Odarju³⁵⁵ in drugim v bogoslovju ter v bližini

350 Kavarna Florio iz časa pred prvo svetovno vojno na tržaškem glavnem trgu v palači Jovović-Pitteri z obsežno letno teraso s pogledom na morje in na občinsko palačo je bila po italijanski zasedbi Trsta leta 1918 preimenovana v Caffé Nazionale; pod tem imenom je delovala še po drugi svetovni vojni, tja do šestdesetih let 20. stoletja (Informacija Ravla Kodriča).

351 Mišljen tedanji bar Cattaruzza v ulici Miramare. V tržaškem časopisu *Il Piccolo* z dne 23. februarja 1945 lahko namreč v prispevku z naslovom »Spet se je pojavil neznan avtomobil, Dva neznan mladeniča ugrabljeni v ulici Miramare preberemo«: »Nedolgo po razburkani ugrabitvi v ul. Commerciale, o kateri smo poročali pred nekaj dnevi, je sinoči skrivnostni avtomobil ugrabil drugi dve osebi. Dva čedno opravljena mladeniča sta ob 19.45 sedela v baru Cattaruzza v ul. Miramare in pisala neka pisma. Plačala sta račun, stopila iz bara in se sprehodila; ko sta po isti ulici prispela do hišne št. 29, ju je dohitel avtomobil 1500 črne barve, brez registrske tablice, iz katerega je stopilo troje moških in ju napadlo. Po krajšem prerivanju so oba mladeniča onemogeli in strpali v vozilo, ki se je z noro hitrostjo zapodilo proti mestnemu središču. Na kraju prerivanja sta bila najdena dva zavoja z bonboni, stekleničko z oljem, nekaj sladkorja, parom čevljev, nekaj parov nogavic itd, zavojčka pa sta bila last napadenih.« Nekaj dni pozneje, 26. februarja 1946, je v istem časopisu izšel še članek z naslovom »Ugotovljena je bila istovetnost enega od ugrabiteljev v ulici Miramare«, ki pravi: »Ugotovljena je bila istovetnost enega od obeh ugrabljenec v ul. Miramare v že znanih okoliščinah. Gre za dr. Albina Smayo [sic], stanujočega v ul. Miramare ne daleč od kraja, kjer je prišlo do ugrabitve. Iz policijskih preiskav izhaja, da se je Smayo na dan izginotja zadržal v kavarni Nazionale do 18. ure, nakar je šel do bara Cattaruzza v družbi drugega izginulega. Smayo je bil v Trstu le nekaj dni in je raznim znancem dejal, da namerava čim prej odpotovati iz našega mesta, ker je opazil, da mu sledijo neznanci.« (Besedili člankov je prevedel Ravel Kodrič.)

352 SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja, 1. marec 1946; Poročilo poverjenika Jaromirja, 11. marec 1946, Jugoslovanska reakcija v Trstu.

353 Nekdanji pripadnik Slovenskega narodnega varnostnega zbora, ki je po vojni sprva obveščevalno deloval v Trstu, kjer je ostal tudi po Šmajdovi ugrabitvi. Ko zanj v Trstu ni bilo več varno, se je umaknil v begunsko taborišče Senigallio in od tam v Argentino.

354 Arnež, *SLŠ: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*, str. 65.

355 Alojzij Odar.

stanujočemu I. Avseneku. Kot mora je ta vest vplivala na vse tisti dan. V Trstu sem zvedel, da je UDBA ugrabila Šmajda nekaj minut pred policijsko uro, ko se je vračal proti stanovanju, kakega pol metra pred njim. Zvedel pa sem tudi, da sta pol ure po ugrabitvi dva moška v angleški uniformi prišla v njegovo sobo in pobrala Šmajdove zapiske, njegov denar in drugo. – Vsiljuje se mi vprašanje, mar ni pri Šmajdovi ugrabitvi sodelovala vdova Nemeč, ki je bila ofarsko usmerjena?«³⁵⁶

Če se je Grumu zdelo »vdova Nemeč« sumljiva, je bil o krivdi Šmajdove stanodajalke povsem prepričan Ruda Jurčec. V spominskem romanu *Skozi luči in sence* je svoja opažanja takole predstavil: »Leta 1946 sem prišel prvič iz Rima v Trst, in komaj sem stopil na pločnik kolodvorskega trga, me je zagledal stavbenik Mavrič, prihitel in pokazal: 'Glejte, tam so včeraj komunisti ugrabili Albina Šmajda.' No, vidiš, sem si rekel – nagel sklep, ne da bi imel podatke za svojo sodbo. Zgodilo se je, kar sem dolgo domneval.«

Kot vsi begunci v Rimu sem v Trst prišel po novice iz Ljubljane in preučevati možnosti, da bi si od tam še kaj rešil. Nastanil sem se v hotelu na Piazza Unità in popoldne krenil k prvim znancem na delo. Proti večeru sem se napotil v staro luksuzno poslopje v ulici vzdolž kolodvora in pozvonil v tretjem nadstropju.³⁵⁷ Stanovavki – starejša dama velemestnih manir v bogati domači halji in mlajše dekletke, ki je morala veljati za njeno hčerko, v svileni halji – sta me navdušeno sprejeli in me povedli v prijeten salon z velikimi okni. Zazrl sem se v podobo pod seboj. Z navadnim daljnogledom bi odtod bilo možno opazovati, kdo prihaja in odhaja z vlaki, in na obali bi mogel šteti in si beležiti vse ladje, sem pomislil. Sedli smo. Starejša dama se je razlila v plamteč razgovor. Helena je prinesla čez nekaj trenutkov čaj. Videl sem jo prvič pred leti. Presenečen sem se vpraševal, ali je na svetu možno deklinško bitje s tolikšno lepoto. Njena trda usoda me je bolela. Od daleč me je objemalo občutje, da bi moral po hamletovsko preklinjati usodo, ko se tolikšna posoda lepote povezuje s tolikšno kupo trpljenja. Dama z nesvileno haljo je slutila, zakaj sem prišel. Prehitevala me je v domislicah, kako bo takoj stkala zvezo z Ljubljano, in ker se njej vedno vse posreči, bom že po nekaj dneh imel iz Ljubljane vse, kar bom

356 Grum, *Spomini na dr. Šmajda*, str. 289.

357 Opis stanovanja Šmajdove stanodajalke in njene domnevne hčere v Jurčecem spominskem zapisu se ne ujema z Grumovim opisom. Obstaja možnost, da je Šmajd v isti hiši bival tudi v tretjem nadstropju, pri drugih osebah, ali da je »vdova Nemeč« tudi njim začasno oddala stanovanje. Stanodajalki, ki ju opisuje Jurčec, bi po javno dostopnih podatkih in po oceni Ravla Kodriča utegnili biti Sonja Elen Perše in njena mati Rita Marie Perše, roj. von Grabmayer, po rodu iz Salzburga. Bili naj bi hči oziroma žena Vladimira Peršeta, o katerem lahko v gradivu UDV preberemo, da je bil rojen 11. januarja 1897 v Ročinju pri Kanalu, da je bil diplomirani komercialist, ki je bil pred razpadom prve Jugoslavije direktor potovalno-turistične agencije Putnik v Beogradu, potem sta z ženo, ki je bila nemškega rodu, v vlogi prokuristov nemškega kemičnega podjetja Zyklon osnovala v Beogradu podjetje za razkuževanje nemških vojašnic po Balkanu. Po koncu vojne je bil kot »vojni dobičkar« obsojen na denarno kazen. Proti koncu septembra 1945 je prišel v Ljubljano in postal direktor Putnika za Slovenijo. Pozneje je osnoval podružnico Putnika v Trstu (dovoljenje za odprtje pisarne je dobil v aprilu 1946), kjer naj bi imel dobre zveze z Britanci, ukvarjal naj bi se tudi »s tihotapstvom raznega blaga v in iz FLRJ«. V Trst sta se preselili tudi njegova žena in hčerka. Peršetovi so stanovali na Via Miramare 25, torej na istem naslovu, kjer je pri »vdovi Nemeč« bival Šmajd (SI AS 1931, RSNZ SRS, Dosje jugoslovanskega emigranta (JEM) 16328, Vladimir Perše).

le hotel. Vendar je večkrat ponovila: 'Dajte, napišite pismo in naročite, naj pošljejo vse dragocenosti, vse umetnine.' Ker se mi je zdelo le prelahko,³⁵⁸ kar je kazal njen načrt, sem si zaželel podatke: Kdo bi bil tisti, ki bi vse prinesel? Kar naravnost je povedala: 'Pa to je Švara³⁵⁹ – saj ga poznate –, nadučitelj iz Device Marije v Polju, ki je sedaj podnačelnik Ozne v Ljubljani.' Ker včasih ne znam skrivati čustev, sem tudi tokrat brž pogledal, kje so vrata. Ne vem, ali je moj pogled opazila; nadaljevala je: 'Ali poznate Albina Šmajda? Saj je pri nas spal... če hočete, vam pokažem njegovo sobo.' Oči so se mi za hip zaklopile; s Heleno sva hkrati odšla s pogledom skozi okno na morsk gladino. Zazrl sem se dami v obraz, zaslutil na njem nelepe poteze lady Macbeth, povzročil rahlo zmedo in Helena je morala po konjak v shrambo. V glavi je bilo sto misli hkrati. Kako je mogel Šmajd v Trstu stanovati pri ženskah, kamor je mirno zahajal podšef ljubljanske Ozne? Ali je pri lady Macbeth in Heleni živel v hipnozi in dopustil, da bi ga ljubljanski oznovci sneli kar iz postelje? Seveda tega zaradi obeh dam niso marali tvegati, pač pa so ga ujeli, ko je bil le nekaj metrov proč od njunega stanovanja.«³⁶⁰ Sicer je Jurčec, ki je Šmajda spoznal v mladih letih, že dolgo slutil, da se njegova življenjska pot ne bo srečno končala: »Sicer sva se vedno tikala, vendar mi je ostal Šmajd tuj in neznan vse do žalostnega konca. Med vojno nisva imela nobenih stikov – saj tudi nisva imela stičnih nalog. Komaj da sva se pozdravljala, kadar sva se srečevala. Zmerom pa sem občudoval njegovo izredno delavnost in z nekim nerazumevanjem poslušal, kar se je govorilo o njegovih neštetih, pogosto zelo nevarnih potezah in tveganjih, zlasti med komunistično revolucijo. Bil je večkrat v kleščah nacističnega 'pekla', ko ga je gestapo zapirala, vendar se je znal izviti.«³⁶¹ Kakor da bi namerno iskal nevarnosti: »Nikdar se nisem zanimal za Šmajdove politične akcije in niti ne vem, kakšno je bilo mnenje o njem v vodstvu stranke. Imel sem le vtis, da mu prav pomembnih nalog niso nalagali in je zato verjetno povsod iskal težke posle in delal na svojo roko. Ker se je hotel uveljaviti kot koristen delavec, je izbiral najtežje zadeve, in če jih ni bilo, jih je sam

358 Jurčevo nezaupanje naj bi se izkazalo za upravičeno, saj je pozneje srečal obe »dami« v Rimu, kamor sta se pripeljali z luksuznim avtomobilom (*Škozi luči in sence 1*, str. 405). Mlajša, Helena, je na Jurčeca naredila močan vtis, saj si je njeno ime izposodil za poimenovanje ene izmed glavnih oseb v literarnem delu Ljubljanski triptih, ki je izšel leta 1998 pri Celjski Mohorjevi družbi.

359 Podatek očitno ni pravilen, saj med funkcionarji Ozne v tem času ni bilo nikogar s priimkom Švara. Med obema svetovnjima vojna je sicer poučeval v Polju v Ricmanjih pri Trstu rojeni glasbenik slovenske zabavne glasbe, skladatelj in učitelj Ivan Ernest Švara (1897–1989), vendar v fondu SI AS 1931 ni mogoče najti nobenih podatkov o tem, da bi kadar koli kakor koli sodeloval z Ozno ali UDV. Po letu 1922 se je preselil v Jugoslavijo, bil eno leto šolski upravitelj v Gorjah pri Bledu, potem je odšel k Devici Mariji v Polju pri Ljubljani (danes Polje), kjer je ostal 12 let. Iz Polja je bil prestavljen k Sv. Križu (danes Gabrovka) in od tam v Litijo. Pred nemško zasedbo se je umaknil v Ljubljano, kjer so ga Italijani aretirali in poslali sprva v rimske zapore Regina Coelli ter od tam internacijo v Montalbano (Firence), Sellano in Collazzone (Perugia). Po Mussolinijevem padcu se je vrnil v Ljubljano, a ko je februarja 1944 obiskal Trst, so ga tamkajšnje oblasti aretirale in za tri mesece zaprle v tržaški zapor Coroneo. Konec vojne je dočakal v Ljubljani, potem je bil dve leti šolski nadzornik v Kopru, nato v Miljah in Sežani, potem je sprejel učiteljsko mesto v Brezovici v Ljubljani. Leta 1955 se je upokojil. Tudi potem je še vodil svoj orkester, v letih 1960–1972 je služboval kot glasbeni pedagog na različnih šolah v Ljubljani in okolici (*Primorski SBL*, 15. snopič, str. 619–620).

360 Jurčec, *Škozi luči in sence 1*, str. 402–403.

361 Prav tam, str. 401–402.

ustvaril.«³⁶² K temu naj bi veliko pripomogel tudi Šmajdov značaj: »V njegovi naravi je bilo nekaj demonskega, žal ne v smeri genialnosti, ampak pogubnega avanturizma.«³⁶³ Po njegovi ugrabitvi in obisku pri »damah«, kjer je Šmajd stanoval, je izginil sleherni dvom: »Uvidel sem, da je bil Šmajd naravnost zaljubljen v nevarnost, in kadar je bil v njenem objemu, je bil brez oči in ušes. Človek, ki bi ga zadostno ogrele samo ledene roke Medeje.«³⁶⁴

Kako so na Šmajdovo ugrabitev gledale zavezniške oblasti v Trstu?

Po Jurčecovem mnenju jih ni kaj dosti zanimala: »Njegova ugrabitev v Trstu je bila jasen dokaz, kako malo so zavezniki dajali na naše sodelovanje iz Primorske pri morebitnem podtalnem boju proti režimu v domovini. Za zločin nad Šmajdom v najbolj obljudenem središču mesta so se zmenili malo ali nič. Italijanska policija je verjetno taka dejanja še podpirala. Nikdo namreč ni nadlegoval obeh dam na cesti ob kolodvoru, dasi bi morali vedeti, da se je Šmajd skrival tudi pri njiju. Niso 'nič' vedeli, da zahajajo tja Oznovci iz Ljubljane. Starejša dama mi je dala svojo telefonsko številko in prikrita imena. Pri tem se je čutila zelo varna, ko bi vendar morala računati, da so v Trstu bili nekateri telefoni pod stalnim nadzorstvom in bi policija po prvih najinih razgovorih mogla odkriti najino identiteto.«³⁶⁵

Vendar poročilo informatorja Ozne govori drugače. Inž. Rajko Šalehar, nekdanji organizator protikomunističnega gibanja in član domobranskega organizacijskega štaba v Ljubljani, ki je po vojni odšel v Trst, naj bi 4. aprila 1946 izjavil: »Angleži raziskujejo zadevo Šmajd-a, ko psi! Ja ko psi, jo raziskujejo, tako sem izvedel.«³⁶⁶ Glede na to, da se je Veri Winkler že kmalu po Šmajdovi ugrabitvi, v marcu 1946 umaknil iz Trsta, je verjetnejše drugo opažanje.

O pravilnosti te predpostavke govori tudi dejstvo, da je pozneje v Trstu potekal sodni postopek proti novinarju Dušanu Fortiču.³⁶⁷ Šmajdova ugrabitev je potekala v času pričakovanja zavezniške razmejitvene komisije, ki je prišla v Trst 7. marca 1946. Sestavljali so jo eksperti takratnih štirih velikih sil, ki so do prvih dni

362 Prav tam, str. 404.

363 Prav tam, str. 402.

364 Prav tam, str. 403.

365 Prav tam, str. 404.

366 SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, šk. 4, p. e. 155, Poročilo poverjenika Jaromirja, 8. aprila 1946.

367 Dušan Fortič (1923–2016), novinar, rojen v Idriji. Po končani trgovski akademiji je študiral pravo. Med okupacijo je opustil študij in se pridružil partizanom, kjer se je posvetil novinarskemu delu. Sprva je bil sodelavec Partizanskega dnevnika, delo je nadaljeval v propagandnem oddelku 9. korpusa in Glavnem štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Po končani vojni je delal pri Centralnem komiteju Komunistične partije Slovenije, bil je urednik Slovenskega poročevalca, direktor urada za informiranje vlade Ljudske republike Slovenije, svetnik za tisk jugoslovanskega veleposlaništva v Rimu, glavni urednik revije Tovariš, Ljubljanskega dnevnika in Tedenske tribune, dopisnik časopisa Delo v Trstu, direktor Televizije Ljubljana in Televizije Koper/Capodistria (ES 3, str. 133; SB).

aprila obiskali celotno območje, ki ga je zahtevala Jugoslavija, in tam proučevali narodnostna razmerja. Prihod komisije so spremljale burne demonstracije, na katerih so nekateri zahtevali priključitev k Jugoslaviji, drugi k Italiji.³⁶⁸ Od vsepovsod so prihajali številni novinarji, med njimi tudi Dušan Fortič, tedaj urednik tednika Primorska borba, ki je izhajala v letih 1945–1947 v Ajdovščini. Kmalu po prihodu ga je aretirala »civilna policija« in »predala sodišču«.³⁶⁹ Primorski dnevnik je 2. marca 1946 objavil ogorčen članek (podpisan z »njegovi stanovski tovariši«), ki je Fortičevo aretacijo označil kot »napad na svobodo tiska, za poiskus, da se jugoslovanskim novinarjem onemogoči svobodno poročanje o stanju v Julijski krajini,« Šmajdovo ugrabitve je pripisal »medsebojnemu obračunavanju agentov OVRE in Gestapa«, med katere je uvrstil tudi Šmajda.³⁷⁰ Primorski dnevnik je pozorno spremljal proces proti Fortiču, ki se je začel nekaj več kot mesec dni pozneje. Skušali bomo povzeti poročila, ki so izhajala v dneh od 10. do 14. aprila 1946.³⁷¹ Razprava se je začela 8. aprila 1946 pred Zavezniškim vojaškim sodiščem, ki mu je predsedoval kapetan F. H. Leaning, tožilstvo je zastopal poročnik Jennings, medtem ko je Fortiča zagovarjal tržaški odvetnik slovenskega rodu Angelo Kukanja. Obtožnica je Fortiču očitala, da je 22. februarja 1946 ob 19.15 sodeloval pri ugrabitvi dr. Albina Šmajda in »neke druge osebe«³⁷² v ulici Miramare v Trstu, kjer je Šmajd nazadnje stanoval. V korist obtožbe je pričalo več oseb, med njimi tudi pripadniki civilne policije, ki naj bi videle avto, s katerim sta bili ugrabljeni dve osebi; njihove izjave so se precej razlikovale glede tablice z registrsko številko avtomobila in njene zamenjave naslednjega dne, ko je bil avto parkiran na ulici Carducci. Čepice in aktovke, ki sta bili najdeni po Šmajdovi ugrabitvi in naj bi domnevno pripadali Šmajdu, Rosalia Tedeschi (Rozalija Nemeč), Šmajdova tedanja stanodajalka na ulici Miramare, ni prepoznala; trdila je, da je Šmajd vedno hodil razoglav. Fortič je zanikal vsakršno krivdo, vključno z obtožbo, da je svoj avto posodil trem neznanim osebam, in podrobno opisal potek svojega gibanja v Trstu. Glavna priča obrambe Majda Golob,³⁷³ hčerka dr. Ivana Prijatelja, ki je bila 22. februarja v družbi Dušana Fortiča, je natanko opisala

368 Določitev slovenske zahodne meje v 20. stoletju.

369 Po podpisu Beograjskega sporazuma 9. junija 1945 in razdelitvi na dve coni je oblast v coni A prevzela Zavezniška vojaška uprava (ZVU) z Glavnim štabom (Allied Military Government Headquarters) v Trstu. Ustanovljena so bila tristopenjska vojaška sodišča. Vodstvo ZVU so sestavljali šef civilne uprave, šefi odsekov, pokrajinski šef civilne uprave in pokrajinski višji šefi za civilne zadeve (Troha, *Politika slovensko-italijanskega bratstva*, str. 65).

370 *Primorski dnevnik*, letnik 2, 2. 3. 1946, št. 231, str. 2, V imenu demokracije.

371 *Primorski dnevnik*, letnik 2, 10. 4. 1946, št. 264, str. 2, Urednik Primorske borbe Dušan Fortič pred vojaškim sodiščem; 11. 4. 1946, št. 265, str. 2, Proces proti uredniku Primorske borbe tov. Dušanu Fortiču, priče potrjujejo bistvo izjave tov. Fortiča; 12. 4. 1945, št. 266, str. 2, Proces proti uredniku Fortiču; 13. 4. 1946, št. 267, str. 2, Peti dan razprave proti uredniku tov. Fortiču; 14. 4. 1946, št. 268, str. 2, Fortič oproščen in Nekaj dejstev ob oprostitvi Fortiča.

372 Iz poročila o odmevih Šmajdove ugrabitve v krogih politične emigracije v Trstu je mogoče sklepati, da je bil drugi »ugrabljenec« pravzaprav sodelavec ugrabiteljev, tisti, ki je Šmajda najprej zvalil v bar in ga potem pospremil proti njegovemu tedanjemu bivališču pri gospe Nemeč na ulici Miramare, kjer se jima je približal usodni avtomobil, v katerega naj bi oba vstopila – eden prostovoljno, drugi pod prisilo.

373 Morda bi bilo mogoče kaj več izvedeti iz 41 strani dolgega dosjeja Majde Golob, ki ga je sestavila UDV, a se žal ni ohranil.

njune opravke v mestnem središču in čas, ki sta ga preživela v gostilni v Barkovljah pri Trstu. Vratarja, ki sta iz poslopja Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko Primorje in Trst na ulici Carducci št. 6 opazovala Fortičev avto, sta izjavila, da se pred prihodom policije avtu ni nihče približal, zaradi česar naj menjava tablic ne bi bila mogoča. Zadnji dan procesa, 13. aprila 1946, je predsednik sodišča razglasil sodbo, s katero je bil Fortič oproščen obtožbe. Predsednik sodišča je podal več ugotovitev, in sicer da je bil Šmajd v ulici Miramare zares ugrabljen, da je Fortič dokazal svoj alibi glede sodelovanja pri ugrabitvi, a da je bil avtomobil v času, ko se je Fortič z Golobovo zadrževal v Barkovljah, morda brez njegove vednosti uporabljen pri Šmajdovi ugrabitvi. Po mnenju Primorskega dnevnika ni bilo slučajno, da je bil Fortič obtožen prav v času, ko je v Trstu delovala medzavezniška razmejitvena komisija, niti, da je bil oproščen šele po njenem odhodu, saj naj bi proces zelo koristil »jugoslovanski reakciji«, ki ga je »izkoristila za blatenje nove oblasti v Jugoslaviji«.

Že pred začetkom procesa proti Fortiču je prišlo še do enega dogodka, ki se je za enega izmed Slovencev skorajda tragično končal. Približno tri tedne po Šmajdovi ugrabitvi, 15. marca 1946 zvečer, je majorja JA in člana jugoslovanskega dela zavezniške razmejitvene komisije Staneta Cundra pred oficirsko menzo v Trstu neznani napadalec³⁷⁴ štirikrat ustrelil; ker mu je zmanjkalo nabojev, je zbežal, medtem ko je bil Cunder prepeljan v bolnišnico, okreval in potem doživel visoko starost (87 let).³⁷⁵ Je imel ta atentat morda kakšno povezavo z dejstvom, da naj bi bil major Cunder tisti, ki naj bi Šmajda v Trstu prepoznal že v novembru 1945?³⁷⁶

Ozna dobi v roke »najbolj ta pravega nasprotnika«

Po ugrabitvi je bil Šmajd najverjetneje, tako kot drugi ugrabljeni, odpeljan preko Boršta v cono B in nato v Centralne zapore UDV v Ljubljano, vendar ni nujno, da je bil v cono B odpeljan takoj, saj vojaško nadzorovane razmejitvene črte ni bilo najenostavneje prečkati.

A vsekakor je bil Šmajd v prvih dneh marca v zaporih Ozne. Zasliševali so ga od 1. do verjetno 8. marca.³⁷⁷ Za 2. in 3. marec ni zapisnikov zaslišanj, morda

374 Kakor je zapisal Primož Cunder, je bilo iz ameriških virov razvidno, da je bil osumljen neki »srbski rojalist«, a mu civilni preiskovalci krivde niso mogli dokazati. Tudi Ozna je menila, da so atentat na Cundra izvršili četniki.

375 Cunder, *Preživel po štirih streljih s pištolo*, str. 3.

376 Kmalu po Šmajdovi ugrabitvi je bilo v Primorskem dnevniku omenjeno, da ga je videl v Trstu major Stane Cunder, ki ga je dobro poznal; Šmajd naj bi ga namreč zasliševal ob koncu decembra 1942, ko je bil Cunder med aretiranimi v »božičnih racijah« in naj bi mu ob tej priložnosti celo »izbil nekaj zob«. Cunder naj bi opazil Šmajda v družbi nekaterih slovenskih emigrantov, med drugimi Karla Kavke in Rada Slanca; vsaj slednji je med vojno nedvomno pripadal četniškemu gibanju, iz česar bi bilo mogoče sklepati, da je Cunder predstavljal nevarnost tudi za liberalce in ne le za begunce iz vrst SLS (*Primorski dnevnik*, 2. 3. 1946, str. 2, V imenu demokracije).

377 Vsi zapisniki sicer niso datirani, vendar lahko po navedenih urah zasliševanj sklepamo, da je bilo zadnje zaslišanje 8. marca.

Poljanski nasip, eden od vhodov v nekdanji kompleks zaporov OZNE oziroma Uprave državne varnosti

– čeprav ne zveni najverjetneje – zato, ker sta bila ta dneva sobota in nedelja. Zasliševali so ga podnevi in ponoči, s kratkimi premori. Ure posameznih zaslišanj so natančno navedene. Zasliševalci so se menjavali. Zapisana so njihova imena, redkeje priimek.

Kaj mu je očitala Ozna?

Glede na to, da proti Šmajdu ni bilo obtožnice in procesa, si bomo pomagali z navedbami z zaslišanj, ohranjenih v Šmajdovem dosjeju, in s podatki iz kartoteka,³⁷⁸ ki jo je sestavila Ozna na temelju zaslišanj različnih oseb, ki so Šmajda poznale. Očitano mu je bilo, da je sodeloval z gestapom, z obveščevalno službo nacistične stranke in britansko obveščevalno službo, da je zakrivil aretacije in streljanje talcev na Gorenjskem, v Ljubljanski pokrajini in v Julijski krajini, da je bil eden od glavnih organizatorjev »bele garde« in član njenega sodišča, da je zakrivil smrt Aleša Stanovnika, da je zasnoval t. i. božične racije v letu 1942, vodil zasliševanja in likvidacije zapornikov.

378 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 598, Kartoteka Ozna, kartoni Albina Šmajda.

Šmajd je priznaval, da je bil idejni nasprotnik komunizma in s tem tudi politični nasprotnik komunistične partije že v predvojnem obdobju,³⁷⁹ do OF naj bi postal sovražno razpoložen šele na začetku leta 1942, po likvidacijah političnih nasprotnikov.³⁸⁰ Na zaslišanju 7. marca 1946 je priznal, da se je kot član izvršnega odbora SLS, kot podpornik Slovenske legije in Karla Novaka dejavno boril proti narodnoosvobodilnemu gibanju, da je v decembru 1942 zasliševal aretirane v »božičnih racijah« in da je bil član Narodnega odbora za Slovenijo. Vendar je zanikal, da je imel kakršne koli zveze z gestapom, nemško varnostno službo Sicherheitsdienst ali z britansko obveščevalno službo Intelligence Service, niti med vojno niti po njej. Predvidevamo, da se je zadnje zaslihanje Šmajda zaključilo 8. marca ob 12. uri. Potem se je za njim izgubila vsaka sled.

Vendar je UDV še vedno zbirala podatke o njem. V okviru njegovega osebnega dosjeja so namreč ohranjeni dokumenti, ki govorijo o tem, da se je UDV po 8. marcu še vedno zanimala za Šmajda. O tem priča dopis majorja Vidka Hlaja, takratnega šefa I. odseka Ozne za Slovenijo, Vladimirju Svetini – Ivu, tedaj še pomočniku načelnika Ozne Ivana Mačka – Matije z dne 9. marca 1946, v katerem mu sporoča, da je bil glede na prejete podatke iz Beograda Šmajd med drugim tudi član »Slovenskega nacionalnega komiteta« v Rimu (»predstavništva Slovencev v inozemstvu«), da je imel nalogo pridobivati slovenske emigrante na Koroškem za vključevanje v »jugoslovenske edinice, ki so jih formirali zavezniki v Italiji«, da naj bi ga oktobra 1945 iskala »zavezniška policija radi denarnih goljufij«, a naj bi bil kmalu zatem opažen, kako »se je z Amerikanci vozil v džipu«. ³⁸¹ Sledi še Hlajev dopis Mitji Ribičiču, prav tako datiran z 9. marcem 1946, v katerem Hlaj sporoča, da pošilja dokumente, prejete od II. odseka Ozne oziroma UDV, »kateri so bili najdeni ob priliki hišne preiskave pri Šmajd Mariji, Trdinova 5 od njenega moža Šmajd Albina, kateri je pobegnil in se nahaja v Trstu«. ³⁸² Ob tem se postavlja vprašanje, ali je Vidko Hlaj vedel za Šmajdovo ugrabitvev in posledična zaslihanja v ljubljanskih Centralnih zaporih Ozne. Znano je, da je bil v primerih konspirativnih aretacij posameznikov, ko slednji po privedbi v zapore niti niso bili vpisani v evidence pripornikov – tak je bil tudi primer dr. Albina Šmajda –, o njih obveščen in v nadaljnje delo z njimi vpleten zelo ozek krog uslužbencev Ozne (in kasneje tudi UDV). Zaradi navedenega dejstva je zato povsem mogoče, da Hlaj s Šmajdovo aretacijo in usodo ni bil seznanjen.

379 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

380 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Zapisnik zaslišanja Albina Šmajda 4. 3. 1946 (zasliševalec Franc Štrubelj).

381 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Dopis Vidka Hlaja Vladimirju Svetini – Ivu, 9. 3. 1946, pag. 147.

382 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, Dopis Vidka Hlaja Mitji Ribičiču, 9. 3. 1946, pag. 147.

Šmajdova smrt – govornice in pričevanja

O nadaljnji Šmajdovi usodi v zaporih UDV ni podatkov. Z veliko verjetnostjo lahko domnevamo, da ga je UDV enkrat po zaključku zaslišanj likvidirala. V kasnejših evidencah UDV namreč lahko preberemo, da je bil Albin Šmajd ubit. Skrivnostnost njegove usode je še dolgo po njegovem izginotju spodbujala govornice in burila domišljijo. Janez Grum je ob enem od svojih obiskov Trsta po Šmajdovi ugrabitvi »slišal vest, da je v Ljubljani neka služkinja« v kletni drvarnici hiše poleg nekdanjega hotela Štrukelj³⁸³ videla Šmajda, »pretepenega skoraj do nezavesti«.³⁸⁴ Še bolj nenavaden je zapis Jožeta Vidica, objavljen v knjigi *Po sledovih črne roke* iz leta 1975: »Dve leti po vojni je morje v tržaški luki naplavilo truplo utopljenca srednjih let, majhne in čokate postave. Zdravnik je ugotovil nasilno smrt, medtem ko identitete niso mogli takoj ugotoviti. Utopljenec je bil namreč brez dokumentov. Zakaj so ga neznanci ubili in vrgli v vodo, ni pojasnjeno. O tem lahko le razmišljamo, če vemo, da je bil utopljenec dr. Albin Šmajd, eden izmed organizatorjev in voditeljev črne roke.«³⁸⁵ Deset let pozneje, junija 1985, je bil v glasilu argentinskih Slovencev *Svobodna Slovenija* objavljen literarni prispevek Toneta Brulca³⁸⁶ o Šmajdovi smrti,³⁸⁷ ki naj bi imel tudi pričevalno vrednost. V opombi namreč lahko preberemo: »Ta sestavek je literarna obdelava poslednjih dni slovenskega politika dr. Albina Šmajda, ki so ga komunisti ugrabili sredi Trsta leta 1945 in nato v Sloveniji umorili. Vendar pa ima tudi veliko zgodovinsko in dokumentarno vrednost: opis smrti in poslednjih besed dr. Albina Šmajda je zgodovinsko točen. Priča očitivec je namreč dogodka pripovedoval piscu Tonetu Brulcu. Priča je uredništvu poznana in bomo njeno ime, ki naj zaenkrat ostane iz razumljivih razlogov v arhivu, ob priliki objavili.«³⁸⁸ Kljub tej navedbi se vsaj nekateri podatki iz Brulčevega zapisa ne ujemajo z dejstvi, podanimi v arhivskih dokumentih; vsekakor je nedvomno, da Šmajdova ugrabitev in usmrnitev nista bili izvedeni v enem samem dnevu.

V dosjeh jugoslovanskih emigrantov, ki jih je vodil Državni sekretariat za notranje zadeve, so leta 1963 med drugim zapisali: »Albin Šmajd, roj. 1904, odvetnik, je istega leta (1945) nameraval pobegniti v Trst, a je bil pri pobegu ubit.«³⁸⁹

383 Po vojni je bil v tej zgradbi (več prenov, dodana nadstropja ipd.) Hotel Turist, danes je City Hotel Ljubljana (*Hotel s pestro zgodovino*).

384 Grum, Spomini na dr. Šmajda, str. 289.

385 Vidic, *Po sledovih črne roke*, str. 104.

386 Tone Brulc, pisatelj in esejist, rojen leta 1928 v Hrušici pri Novem mestu, se je po drugi svetovni vojni kot domobranec umaknil v begunska taborišča v Italiji in nato v Argentino. Čeprav se je začel z leposlovjem ukvarjati šele leta 1984, je postal eden izmed najbolj plodovitih slovenskih pisateljev v Argentini. Po osamosvojitvi je objavljal tudi v Sloveniji. Kritičen je bil tako do jugoslovanskega političnega sistema kot do emigracije (Žitnik, Glušič, *Slovenska izseljenska književnost* 3, str. 326; *Glas Slovenije/The Voice of Slovenia*, Avstralski slovenski neodvisni časnik, 30. 1. 1996, 4, št. 88, str. 6, Pisatelj Tone Brulc umrl).

387 Brulc, *Presveta je slovenska zemlja*, str. 2–3.

388 Prav tam, str. 3.

389 SI AS 1931, RSNZ SRS, Dosjeji jugoslovanskih emigrantov (JEM) 29648, 29649, 29650.

**Marija Šmajd – ŽIVLJENJSKA
SOPOTNICA dr. Albina Šmajda**

Dobro leto po koncu vojne, ko je pred slovenskimi vojaškimi in civilnimi sodišči že vse od konca junija 1945 potekal obračun z vojnimi zločinci, kolaboracijo, dejanskimi in domnevnimi nasprotniki komunistov,¹ se je pred okrožnim sodiščem v Ljubljani odvil manj znan proces. Omenjeno sodišče je proti prvoobtoženemu Matku Vostnerju in soobtoženim razsodilo, da so »po osvoboditvi« v Ljubljani »organizirali in vzdrževali stike s pobeglimi protinarodnimi izdajalci in delovali zanje v posebni obveščevalni mreži ter jim pošiljali razna situacijska poročila, v katerih poročajo lažno o stanju v FLRJ v namenu, da bi dosegli zrušenje ljudske oblasti ...«² V drugi točki so bili obsojeni, »da so prejeli iz Trsta od bivšega šefa domobranske informativne pisarne Kovača³ v Ljubljani razni propagandni material, naperjen proti obstoječi ljudski oblasti v FLRJ in ta material razširjali dalje ..., s katerim so ogrožali neodvisnost in nedotakljivost ozemlja FLRJ ...«⁴ Vsi so bili obsojeni na zaporne kazni, pri čemer večina še na štiri leta izgube političnih in državljskih pravic, na zaplembo premoženja in plačilo stroškov sodnega postopka.⁵

»Zoper sodbo okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 22. 5. 1946 opr. št. Ko 484/46, s katero sem bila spoznana krivim kaznivega dejanja ogrožanja neodvisnosti in nedotakljivosti ozemlja FLRJ po čl. 3/t. 2 Zknd in obsojena po čl. 4 istega zakona na odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo šest let, na izgubo političnih pravic in državljskih pravic za dobo štirih let, na zaplembo imovine in na plačilo stroškov kazenskega postopanja in mi je v kazen vračunati preiskovalni zapor od 30. januarja 1946 dalje, sem prijavila pritožbo zaradi izreka o krivdi in kazni in isto v zakonitem roku obrazložujem, ...«⁶ je junija 1946 s pomočjo ljubljanskega odvetnika Franca Leskovica podala pritožbo obtoženka v 57. letu starosti, srednje rasti in postave, kot navajata dva različna dokumenta, okroglega ali ovalnega obraza, sivih oči, kostanjevih las in obrvi, »primernega« čela, nosu in ust. Dotlej nekaznovana⁷ gospa je bila žena Albina Šmajda, ki je tedaj kot politična osumljenka sedela na zatožni klopi skupaj z drugimi Ljubljančani, že omenjenim delavcem Matkom Vostnerjem, šiviljo Vido Grilc, dijakinjo Marijo Velikonja, knjigovezom Stanislavom Jenkom in gospodinjo Marijo Marolt.⁸ Če želimo najti odgovor na vprašanje, zakaj je do tega prišlo, se moramo vrniti nazaj v času.

1 Tominšek Čehulič, Usmrčeni po sodbah vojaških in civilnih sodišč 1945–1952, str. 289–309.

2 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46.

3 Verjetno Avgust Kovač (glej poglavje o biografijah).

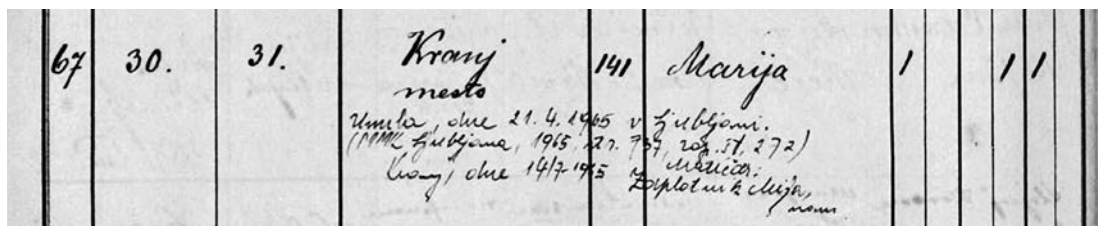
4 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46.

5 Prav tam.

6 Prav tam.

7 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Osebni spis obsojenca. SI AS 1276, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, šk. 154, Osebni spis obsojenca.

8 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46.

Vpis Marije Hafner v Krstno knjigo Kranj

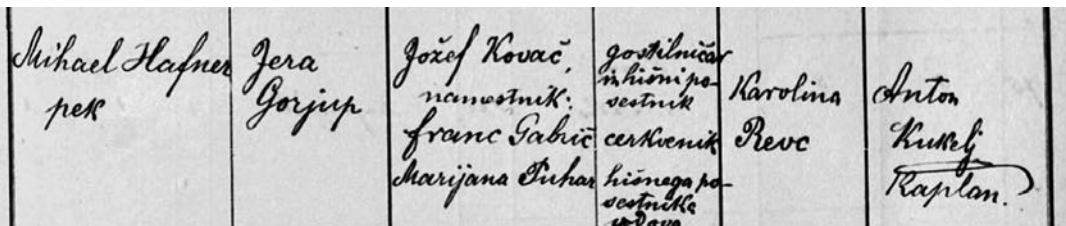
Življenjsko pot Marije Šmajd s pomočjo tokrat objavljenih dokumentov, torej moževih dnevniških zapisov in zaslišanj Albina Šmajda pred povojno tajno politično policijo, s težavo poustvarimo. Izriše se bleda slika življenjske sopotnice Albina Šmajda, zato moramo poseči po dokumentih povojnih sodnih postopkov proti njej, ki jih najdemo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, in njeni korespondenci z možem, ki jo hranijo v arhivu Studia slovenica. V zvezi z njenim življenjem kljub temu ostaja še veliko odprtih vprašanj, obenem se nehote zastavi vprašanje o njeni vlogi v moževem političnem življenju.

Marija Šmajd, ki jo je mož, da bi prikril njeno identiteto in jo zaščitil za primer, da bi njegovo pisanje padlo v neprave roke, v dokumentih naslavljal z Mrjo, Marjo, M in Osolnikovo, je bila skorajda petnajst let starejša od Albina. Rodila se je 30. avgusta 1889 v Kranju uspešnemu kranjskemu obrtniku, pekovskemu mojstru Mihaelu Hafnerju in Jerici (Jeri, Gertrud) Gorjup, a njen krstni boter je bil domači gostilničar in posestnik Jožef Kovač.⁹ S sestro Angelo, ki je bila učiteljica v Šmartnem pri Kranju in nato v Vrhu nad Laškim, sta izgubili očeta v rani mladosti leta 1903,¹⁰ in zatem leta 1916 še mater.¹¹ Zakaj je Marija zaključila le sedem razredov osnovne šole, ni znano, vendar je zelo zanimivo, da njena pisma v nemškem in slovenskem jeziku bistveno ne kažejo pomanjkanja formalne izobrazbe. Njena misel je jasna in jezik tekoč, torej je tako slovenščino kot nemščino precej dobro obvladala. Lahko si mislimo, da je znanje črpala tudi od drugod. Nemara je imela nanjo kot učiteljica opazen vpliv sestra Angela, čeprav tudi Marijino povojno pismo priča o ljubezni do branja. Izučila se je za šiviljo in odprla

9 NŠAL 03908, Krstna knjiga Kranj, 1880–1896, leto 1889, št. 67.

10 NŠAL 03911, Matična knjiga umrlih Kranj, 1877–1905, leto 1903, str. 221, št. 11.

11 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Predlog oziroma izločitvena tožba, opr. št. Ksp 1271/45, 5. 5. 1945.

svojo šiviljsko delavnico, pri čemer v povojnih sodnih dokumentih nastopa kot gospodinja, kar je v tistem času res bila in se tudi sama kdaj tako predstavljala.¹²

Pred poroko je Marija v svoji hiši, ki jo je podedovala po pokojni materi in je stala na Savskem bregu 15 v Kranju, živela skupaj s svojo sestro.¹³ Glede na to, da je imela pred vojno od bližnjih svojcev živo le še njo, je bila poroka z radovljiskim odvetnikom Albinom Šmajdom, s katerim nato nista imela otrok, verjetno eden izmed lepših dogodkov. Poročila sta se jeseni 1928 v Kranju,¹⁴ čemur je sledilo poročno potovanje v Beljak in na Dunaj.¹⁵ Marija je tedaj nemudoma odkupila sestrin delež na kranjski hiši, kjer sta si nato z možem ustvarila dom.¹⁶ Leta 1929 je Albin, ki je bil dotlej na brezplačni sodni praksi v Kranju in Ljubljani ter ga je zato vzdrževala žena, nastopil sodno prakso v Mariboru. Marija se mu je tam pridružila šele naslednje leto. Ko je Albin leta 1934 v Radovljici odprl samostojno odvetniško pisarno, se je iz Kranja v Radovljico preselila tudi Marija. Opustila je svojo obrt in svojo hišo sprva oddala v najem.¹⁷ Leta 1938 je Albin Šmajd v Radovljici kupil zemljišče¹⁸ in sledila je gradnja hiše,¹⁹ ki jo je morala s prodajo svoje kranjske nepremičnine in s prihranki 30-letnega zaslužka financirati tudi Marija.

12 SI AS 1276, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, šk. 154, Osebni spis obsojenca. SI ZAL, LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

13 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Predlog oziroma izločitvena tožba, opr. št. Ksp 1271/45, 5. 5. 1945.

14 Prav tam.

15 SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 39–51; SI_ZAL_LJU /0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46, Zagovor Marije Šmajd.

16 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Predlog oziroma izločitvena tožba, opr. št. Ksp 1271/45, 5. 5. 1945.

17 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Prijava zahtevka in terjatev, opr. št. Ksp 1271/45, 8. 11. 1945.

18 Prav tam.

19 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Familiaria, Obračuni zidarских del za hišo v Radovljici.

Gradnja Šmajdove vile v Radovljici

Življenje v gospodinjstvu s hišnimi pomočnicami²⁰ ni trajalo dolgo. Poleg tega je morala novembra 1935 Šmajdovo hudo prizadeti sestrina smrt, medtem ko je bil s koncem leta 1940 zaradi orožnih vaj vedno dlje odsoten tudi mož.²¹ Nezadržno se je približevalo leto, ko je Marija Šmajd doživela in preživela še eno – zanjo in za svet že drugo – svetovno vojno.

Albin in Marija Šmajd sta po nemški zasedbi Gorenjske ostala v Radovljici, vendar se je Albin septembra 1941 – ker so mu okupacijske oblasti prepovedale opravljati odvetniško prakso²² in se z ženo nista želela vpisati v Koroško ljudsko zvezo²³ – umaknil v Ljubljano. Marija tedaj še ni bila izgnana, temveč so jo okupacijske

20 SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Familiaria, Gospodinske pomočnice: Marica Berce (1934–1935), Marija Ribič (1935), Vera Ambrožič, Ivanka Vodišek in Mira Kristan (vse 1936), Ana Župančič (1937), Amalija Pšenica (1937–1940), Matilda (Tilka) Pšenica (1940–1941) in Minca Dovžan (1941).

21 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46, Zagovor Marije Šmajd. SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Predlog oziroma izločitvena tožba, opr. št. Ksp 1271/45, 5. 5. 1945.

22 SI_ZAL_LJU/0468, ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Prijava zahtevka in terjatev, opr. št. Ksp 1271/45, 8. 11. 1945.

23 Več o tem v poglavju o Albinu Šmajdu.

oblasti postavile za skrbnico zaplenjene hiše. Kot državnima sovražnikoma so jima hišo zaplenili 8. maja 1941 na zahtevo političnega komisarja Hermanna Doujaka in z odlokom šefa civilne uprave na Bledu Franza Kutschere.²⁴ Ker Marija tedaj še ni bila izgnana, je nekatere Šmajdove nasprotnike prepričalo, da ima Albin zveze pri nemških oblasteh.²⁵ Po Marijinem prepričanju je sicer sama odtlej živela v gmotni stiski,²⁶ nakar so jo nemške oblasti 6. marca 1942²⁷ vendarle izgnale; tako je v novi hiši v Radovljici užila le enajst mesecev življenja. Mariji ni preostalo drugega, kot da se je umaknila k možu v Ljubljano.²⁸ Hiša v Radovljici je postala bivališče vsakokratnega nemškega okrožnega vodje (Kreisleiter) in njegove družine, nakar je med vojno utrpela še poškodbe zaradi bombardiranj.²⁹

V gradivu Arhiva Republike Slovenije, ki ga objavljamo, Albin Šmajd večkrat omenja ženo, medtem ko je sama v gradivu pustila le drobceno sled, in sicer pismo iz leta 1941; a še dve pismi sta ohranjeni v gradivu arhiva Studia slovenica. V omenjenem pismu iz leta 1941, ko je živela v Radovljici sama, je možu v Ljubljano pisala le osebne stvari; pretežno o sporu z nemškim nacističnim funkcionarjem, majorjem varnostne službe, ki se je po odhodu pripadnika Waffen SS sredi decembra 1941 vselil v njuno hišo. Opis spora kaže, da Marija, večča nemščine, nacističnemu funkcionarju ni ostala dolžna, temveč je hrabro zastopala svoje in moževe interese. Na majorjev izbruh jeze: »Tu nimate kaj govoriti! Tu niste vi gospodinja in prav nič vam ne pripada. Še danes bom poskrbel, da boste morali oditi. Nobene pravice nimate biti tu, saj je vaš mož pobegnil. Kje se nahaja vaš mož? Verjetno je nekje v gozdu in se bori proti Nemčiji ...« je oporekala: »Kje se nahaja moj mož, sem že sporočila pristojnim nemškim oblastem. O tem mi ni treba govoriti z vami. Našega ozemlja prav zato ne morete pomiriti, ker se do nas tako vedete.«³⁰

Objavljeno gradivo ne kaže, da bi se Marija Šmajd pred vojno vpletala v politične dogodke, medtem ko je med vojno slika nekoliko drugačna. Ko je bila primorana živeti ločeno od moža, ga je večkrat obiskala, tako je vsaj štirikrat odpotovala iz Radovljice v Ljubljano³¹ in kasneje iz Ljubljane v Salzburg. Tako je Albin že leta 1941 v dnevnik zabeležil, kar je izvedel ob njenem takratnem obisku. Vsekakor mu

24 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Prijava zahtevka in terjatev, opr. št. Ksp 1271/45, 8. 11. 1945. SI AS 1017, Šmajd Albin, šk. 4, Familiaria, Odlok o zaplembi hiše, 8. 5. 1941.

25 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 932, ZA 600-21, Podatki za osebe iz Šmajdovega, Casarjevega dnevnika, arhiva DMB, pag. 482a, Marija Šmajd.

26 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46, Zagovor Marije Šmajd.

27 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p. e. 279, Prijava zahtevka in terjatev, opr. št. Ksp 1271/45, 8. 11. 1945.

28 SI_ZAL, LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Zagovor Marije Šmajd in Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

29 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženske zadeve, imenik 3, šk. 47, p. e. 279, Komisijski zapisnik ogleda Šmajdove vile v Radovljici, Ev. 451627/13, nedatirano.

30 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600-20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 213-218.

31 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, šk. 932, ZA 600-21, Podatki za osebe iz Šmajdovega, Casarjevega dnevnika, arhiva DMB, pag. 482a, Marija Šmajd.

4

004383 02116

Sie haben hier nichts zu reden. Sie sind hier nicht die Hausfrau und es gehört Ihnen gar nichts. Ich werde noch heute veranlassen, dass Sie von hier verschwinden müssen. Sie haben kein Recht hier zu sein, weil Ihr Mann geflüchtet ist, Wo haelt sich Ihr Mann auf? Warscheinlich hetzt er irgenwo in den Waeldern gegen Deutschland.

J.: Wo sich mein Mann aufhaelt, habe ich schon den zustaendigen deutschen Behörden erklart. Ich bin ~~sansix~~ nicht verpflichtet Ihnen Rede zu stehen.

Deswegen kann es in unesern Gebieten zu keiner Ruhe kommen, weil Sie uns gegenüber derart auftreten.

Mje zopet kri čal, da nimam v hiši ničesar opravi-
ti in da bo on hodil v kopalnico, kadar bo hotel
in da se jaz ne b m smela v njej umivati, ker
ni ničesar mojega. in da od mene ničesar ne mara.

J." Mit meinem Holz heizen Sie, das ich mit
meinem Gelde gekauft habe, obwohl sie versprochen
haben, das Holz zu besorgen.

M. Sie sind im Irrtum, auch das Holz gehört nicht
Ihnen und ich brauche kein Holz zu besorgen,
weil ich es bei Ihnen nehmen kann, weil es ihnen
nicht angehört und ich werde noch heute mit
dem Bürgermeister wegen diesen Holz reden.

M. je večno huje kričal.

J. sem zato rekla: Ich bin die Frau eines akade-
misch gebildeten Mannes und nicht Ihre Magd.

ni poročala le o osebnih stvareh, kot denimo o postopku o razlastitvi njune vile, temveč tudi o stališčih stanovalca iz vrst Waffen SS v njuni vili, o pripadnici kulturbunda v Radovljici in o nemškem napadu na hišo v okolici Škofje Loke, kjer naj bi se skrivali partizani. Obstaja tudi nekaj indicev, da je večkrat sama kaj izvedela od moža in nesporno je poznala vsaj nekatere politike, s katerimi je imel mož stik še iz predvojnega časa. Dokumenti kažejo, da je poznala Miloša Stareta, a veliko več o tem ne izvemo. Očitno je tudi sama dobro poznala nekdanjega jeseniškega podjetnika in medvojnega blejskega župana Franca Paara, saj se je konec novembra 1941 sama obrnila nanj v zvezi z odvzemom njune vile, kasneje je pomagala prenašati korespondenco med njim in možem v Salzburgu. Še bolj poveden je zapis, da je konec avgusta 1943 prav Marija predala možu pismo, ki ji ga je zanj izročil Lojze Ude. Pismo je govorilo o v zgodovinopisju že znanih Šmajdovih in Udetovih poskusih pomiritve med obema domačima sprtima taboroma, komunističnim in protikomunističnim.³²

V dokumentih bi jo lahko torej prepoznali kot odločno gospo, vendar ti večinoma puščajo vtis, da je bil v njenih očeh mož vedno in vsakokrat na prvem mestu.³³ Odločno mu je stopila v bran, ko ga je konec novembra 1944 pri njej iskal Franc Paar, zatem ko je izvedel, da je Albin Šmajd pobegnil iz Salzburga.³⁴ Samo nekaj dni zatem je Marijo na domu obiskal policijski komisar Rupnikove pokrajinske uprave, sicer pravnik in književnik Jože Krivec, ki ji je prinesel povsem politične novice.³⁵ S precejšnjo gotovostjo lahko trdimo, da so bile te namenjene možu.

Zaradi vojne vihre, Albinove aretacije in konfinacije v Salzburgu ter njegovega kasnejšega življenja v ilegali³⁶ sta zakonca Šmajd vsaj od 4. aprila 1944 živela ločeno.³⁷ Pol leta po koncu vojne, torej ravno v času t. i. božičnega procesa proti 34 ljudem, obtoženih medvojnega idejnega organiziranja protikomunistične akcije in kolaboracije,³⁸ je bila Marija Šmajd aretirana. Kasneje se je izkazalo, da so jo pripravili zaradi domnevnega črnoboržijanstva z zlatom, vendar je bila sama prepričana, da je to zgolj pretveza, dejansko naj bi imela njena aretacija politično ozadje in bila povezana z »božičnim« procesom.³⁹ Lahko si mislimo, da velja ozadje iskati zlasti v moževi medvojni vlogi v Slovenski ljudski stranki in organizaciji oboroženih protikomunističnih enot, tako vaških straž kot domobranstva, vendar so se povojne

32 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik in Podatki za osebe iz Šmajdovega, Casarjevega dnevnika, arhiva DMB, pag. 482c, Marija Šmajd. Več o tem: Ude, Lojze, *Moje mnenje o položaju, Članki in pisma 1941–1944*, Slovenska matica, Ljubljana, 1994.

33 Eden od tovrstnih dogodkov je opisan tudi v študiji o Albinu Šmajdu.

34 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 21. 11. 1941, 20. 8. 1943, 25. 11. 1944.

35 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, 21. 11. 1941, 20. 8. 1943, 25. 11. 1944, 30. 11. 1944.

36 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik za leto 1944.

37 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

38 Mlakar, Boris, *Slovensko domobranstvo*, str. 522–523.

39 ASS 108, Šmajd Albin, *Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu*, januar 1946.

oblasti očitno bale tudi njene podpore moževemu političnemu udejstvovanju, ko je ta živel in deloval v Trstu.⁴⁰

Tajna politična policija Ozna jo je prvič aretirala 12. decembra 1945 ob 10. uri, kot sama piše v pismu možu. V istem pismu mu sporoča, da so jo zatem v ljubljanskih Prisilnih delavnicah zasliševali o njenih prijateljicah, a seveda tudi o njem, za katerega, da ji ni znano, kje se nahaja. Do naslednjega dne naj bi bila v sobi še s tremi drugimi pripornicami, nakar so jo odvedli v t. i. bunker. Iz teh kletnih prostorov so jo izpustili po petih tednih, češ da ji črne borze z zlatom niso mogli dokazati.⁴¹ V dnevniških zapisih Albina Šmajda s konca decembra 1945, ki jih hrani arhiv Studia slovenica v Ljubljani, sicer izvemo, da mu je Marija tisti čas obljubila izvode ilegalnega protikomunističnega časopisja, zato se je, kot je zapisal v sredo, 19. decembra 1945, zanjo bal: »Govore, da so v Ljub. aretirali do 2000 ljudi in da so jih veliko tudi že odselili. Bojim se za Marijo ...,«⁴² medtem ko je drugega januarja 1946 navedel: »Moja žena je bila aretirana v torek 11. 12. zgodaj dopoldne (verjetno kmalu po osmi uri). Zvedel sem za to v soboto 22. 12. 1945. Hudo mi je, ker ji ne želim trpljenja in ker se bojim, da so pri njej našli gradivo, ki ga je hotela poslati meni. Prepuščam Bogu njeno usodo in s težavo čakam poročila, kako je z njo. – Na moje javno delo to ni vplivalo in ne sme. Vendar ne želim v bodoče imeti nobenega direktnega posla z OB službo, marveč želim le opraviti nalogo, zaradi katere sem prišel sem.«⁴³ V tem pismu svoje vloge ne pojasni, temveč o njej spregovori v drugem pismu, ki ga je po vsej verjetnosti napisal Mihi Kreku in v njem razpravlja o nujnosti tako oborožene kot politične akcije v domovini: »Izhodišče tega dela mora biti slovenski narod in njegova osvoboditev iz nasilnega Titovega režima totalitarizma.«⁴⁴

Marija Šmajd, katere vlogo je njen mož z zgoraj omenjenimi dnevniškimi zapisi precej razkril, je po prvi aretaciji ostala v priporu do 16. januarja 1946. Že naslednji dan je možu napisala pismo, v katerem ga je obvestila, da je prispela domov, kjer je opazila, da je stanovanje nekdo preveril ter zapečatil kuhinjo in spalnico, v drugem pismu iz tega časa mu je omenila, da so iz stanovanja izginile le drobne stvari. V tem pismu, ki ga je Albin, kot to izhaja iz njegove korespondence, očitno prejel, mu je žena sporočila, kako vse skupaj prenaša: »Zapor sem prenašala še precej dobro. Seveda vsak dan sem malo jokala, precej molila. Težko je ubiti 12 ur brez dela in brez čitanja. Nismo smeli imeti ničesar, niti svinčnika. Prvih 8 dni sem bila kar sama. Slišala sem sicer trkanje iz sosednje celice, pa se nisem marala oglasiti. Potem me je pa le domotožje prijelo in neko popoldne sem vzpostavila stik s sosedo ...«⁴⁵ Ni trajalo dolgo, saj so vse ženske pred božičem preselili v zgornje prostore, le Marija je ostala v »bunkerju« s pojasnilom, da je osumljena črnoborzijanstva

40 Več o tem v prejšnjem poglavju.

41 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu, nedatirano.

42 ASS 108, Šmajd Albin, Dnevnik 1945–1946, 19. 12. 1945.

43 ASS 108, Šmajd Albin, Dnevnik 1945–1946.

44 ASS 108, Šmajd Albin, Korespondenca, Pismo Albina Šmajda, 27. 1. 1946.

45 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu, januar 1946; Pismo Albina Šmajda verjetno Mihi Kreku, 26. 1. 1946.

z zlatom. Pa vendar, kot je izvedela, naj bi bila velika redkost, da se ženske drži v bunkerju tako dolgo kot njo in pod tako strogim nadzorom. Kot smo že omenili, se je tedaj zavedala, da je bila zaprta zaradi božičnih racij, tako ni mogla verjeti, ko je 29. decembra slišala, da jo bodo kmalu izpustili.⁴⁶

Njena aretacija ni vznemirila samo moža, temveč je Albin v tistem času prejel več pisem, v katerih ga njegovi somišljeniki sprašujejo po ženi. Prejel je vsaj dve prošnji Andreja Križmana iz Rima, da naj Marija v njegovem praznem stanovanju v Komendi prevzame »stroj«,⁴⁷ za katerega v naslednjem pismu pravi, da »... neče in neče teči. Nima pravega poganjača. ...«, a obenem zaskrbljeno sprašuje o Marijini usodi.⁴⁸ Ali je kot poganjač mišljen le del pisalnega stroja ali je to krinka za odsotnost Marije kot enega od »poganjačev« protikomunistične akcije v Sloveniji, ne bomo nikoli izvedeli. Že konec decembra 1945 je po njej v svojem pismu spraševal tudi Miloš Stare.⁴⁹ Albin je v svojem pismu 26. januarja 1946 Andreju Križmanu odgovoril podobno kot zatem (verjetno) Mihi Kreku, ki ga je Marijina usoda prav tako skrbelo:⁵⁰ »Dne 19. 1. 1946 sem dobil prvo obvestilo z dne 17. 1.: 'Marija je ozdravela. Bolnico je zapustila 16. t. m. Je dobre volje in se vas vseh spominja.' Po pošti je še prišlo: 'Ker ni bilo komplikacij, se je bolezen kar srečno končala. Morala bo še malo paziti nase in se ne preveč z delom pretegniti.'«⁵¹ Marija tiste dni vendarle ni prišla iz bolnišnice, temveč iz zapora. Vidi se, da je Albin Šmajd povzel pismo gospe Marice Žibert⁵² gospodu doktorju Francetu,⁵³ v katerem pravzaprav na enak način ubesedi, da se je Dorica⁵⁴ vrnila iz bolnišnice in bo morala odslej paziti nase.⁵⁵ Torej je Albin Šmajd s tem verjetno želel opozoriti svoje politične sodelavce, da Marija nase ne bo več smela opozarjati bodisi z zbiranjem informacij ali s posredovanjem pošte za Trst, saj v istem pismu še zapiše: »Ali imate v Ljubljani kaj ljudi, ki bi hoteli delati, da bi jih povezali med seboj? Sporoči! Hiramno na tem, da je večina agilnih odšla, drugih se je prijel skrajni strah. Malo bi morali poseči vmes! ... Pa zopet me prime vražja sila in pravi, da je treba v domovini nahajajoče se odporne sile združiti in se povezati skupno s tistimi v emigraciji ter nekaj začeti, ker nam samo od sebe ne bo padlo v naročje nič ..., zopet delati, trpeti in žrtvovati.«⁵⁶

46 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu, januar 1946. Zadnji odstavki pisma so zelo težko berljivi; glede na berljive odseke sicer zelo povedni in zanimivi, saj verjetno omenjajo listič, zaradi katerega je bila obsojena. Delno je moč prebrati in razumeti, da je o sebi dobila »alarmantne vesti«, da bi lahko bila proglašena za britansko agentko, če bo slikana z Albinom, če pa to ne, bi jo lahko čakalo 15 let zapora. Kar se tiče Albina samega, mu v pismu sporoča: »Zelo jim je žal, da si jim ušel, so rekli gđni. Mene so samo vprašali, kje si.«

47 ASS 108, Šmajd Albin, Pismi Andreja Križmana Albinu Šmajdu, 28. 12. 1945.

48 ASS 108, Šmajd Albin, Pismi Andreja Križmana Albinu Šmajdu, 26. 1. 1946.

49 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Miloša Stareta Albinu Šmajdu, 28. 12. 1945.

50 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Mihe Kreka Albinu Šmajdu, 28. 12. 1945.

51 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Albina Šmajda verjetno Mihi Kreku, 26. 1. 1946.

52 Verjetno gre za psevdonim.

53 France je bil eden od psevdonimov Albina Šmajda.

54 Dore je bil eden od psevdonimov Albina Šmajda; kaže, da se pod psevdonimom Dorica skriva njegova žena Marija Šmajd.

55 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Marice Žibert Albinu Šmajdu, 17. 1. 1946.

56 ASS 108, Šmajd Albin, Pismi Andreja Križmana Albinu Šmajdu, 26. 1. 1946.

1/ so krivi:

1/ Vostner Matko, Grile Vido, Jenko Stanislav, majd Marija Velikonja Ma Ija in Marolt Marija, da so po osvoboditvi organizirali v Ljubljani vzdrževanje ilegalnih atikov s pobeglimi prostinarodnimi izdajalci in delovali zanje v posebni obveščevalni mreži ter jim posiljali razna situacija: jake poročila, v katerih po robujo lažno o stanju v FROJ v namenu, da bi dosegli zručenje ljudske oblasti v FROJ.

2/ Vostner Matko, Jenko Stanislav, majd Marije in Velikonja Ma Ija, da so prejemali iz Irata od bivšega šefa domobranske informativne pisarne ovača v Ljubljani razni propagandni materiali, uspešni proti obrambni ljudski oblasti v FROJ in ta material razširjali dalje.

tedaj ad 1/ in 2/ storili kazniva dejanja, s katerimi so ogradili neodgovornost in nedotakljivost oblasti FROJ.

3/ Marolt Marija, da je v Ljubljani od 10. novembra do 28. decembra 1945 skrivala v svojem stanovanju domobranskega ilegalca Urha Nikota, od lastnim imenom Brigar Henrik in ga prehranjevala, tedaj podpirala in dejala aktivnim članom oborožene tolpe zatrdila in hrano.

Zakrivilli so s tem, vsi obtoženci ad 1/ adob. po čl. 3 točke 2 Zknd, ad 2/ Vostner Matko, Jenko Stanislav, majd Marija in Velikonja Marija zlob. po čl. 3 točke 2 Zknd, ad 3/ Marolt Marija zlob. po čl. 11 Zknd ter se

obsojili po:

po čl. 4 Zknd, Marolt Marija se po čl. 6 Zknd in sicer:

na odzvem preostali s pravnim delom:

Vostner Matko in Grile Vido, za dobo po deset let,
 Jenko Stanislav za dobo osem let,
 majd Marija za dobo šestih let,
 Velikonja Marija za dobo dvonajstih let, in
 Marolt Marija za dobo enega leta.

Vsi obtoženci razen Marolt Marije ne izgube političnih in državljskih pravic po čl. 5 točke 1 od a do b Zvk za dobo šestih let in ne zapleče imovine. Vsi obtoženci, tudi Marolt Marija, ne plačilo stroškov kazenskega postopanja solidarno, a vsak zase na stroške izvršitve kazni.

Plačila povračila se opravijo.

V kazni se jim vračuna preostali presilovalni zapor in sicer Vostnerja Matko od 15.2.1946 od 12. ure dalje, Grile Vidi od 20.1.1946 od 15. ure dalje, Jenko Stanislav od 20.1. od 9. ure dalje, majd Marija od 30.1. od 12. ure dalje, Velikonja Mariji od 29.1. od 12. ure dalje ter Marolt Mariji od 30.1. od 6.30 ure dalje.

II. Zavrno se po obtožba,

da je Vostner Matko bil od novembra 1944 do kapitulacije Nemci je nemotnik intendanta pri domobranski policiji v Iratu, tedaj v času sovražne okupacije vstopil v policijske formacije sestavljeno iz jugoslovanske državljanov z namenom podpirati sovražni Ma in boriti se prot domovini ter da bi s tem izvršil zločinstvo po čl. 3 točke 4 Zknd.

Sodba ljubljanskega okrožnega sodišča proti Matku Vostnerju in soobtoženim

Marija Šmajd je doma, v pritličju Trdinove ulice 5 v Ljubljani, preživela le dva tedna, po moževih besedah naj bi bila tedaj: »... dobre volje in korajžna ...,« čeprav je imela: »... borbe zaradi stanovanja, ki ga hoče vzeti eden od OZNE ...«⁵⁷ In prav Ozna jo je 30. januarja 1946 ob 10. uri dopoldne znova aretirala, vendar tokrat ne pod pretvezo črnoborzijanstva, temveč kot politično osumljeno.⁵⁸

Kot smo že omenili v predhodnem poglavju o Albinu Šmajdu, naj bi on sam 18. februarja 1946, ko je bila Marija že v priporu, v baru De Rosa v Trstu glasno razpravljala o tem, da je njegova žena, čeprav nedolžna, zaprta, kar je prišlo oblastem očitno na uho.⁵⁹ Ali je to kaj vplivalo na postopek proti Mariji Šmajd, ni jasno. Obtožnica in postopek pred ljubljanskim civilnim sodiščem sta ji očitala: »... sodelovanje političnih strank v predaprilski Jugoslaviji, govori o borbi mednarodne reakcije, o organizaciji centra emigrantske obveščevalne službe, o nasilni odpravi obstoječe državne ureditve FLRJ, o odpravi temeljnih pridobitev narodno osvobodilne borbe in ogrožanju interesov FLRJ na Primorskem ter o organiziranih kanalih odnosno ilegalnih zvezah.«⁶⁰ Obtožnica jo je bremenila, da je od avgusta ali septembra 1945 vzdrževala stike s svojim možem, s katerim naj bi se v tistem času vsaj dvakrat srečala v Trstu. Glede na obtožnico naj bi se tam dobila tudi z drugimi političnimi emigranti, od katerih – zlasti od soseda s Trdinove ulice 5, soobtoženega Stanislava Jenka – naj bi zatem dobivala protikomunistično literaturo in s političnimi emigranti obveščevalno sodelovala. Prav tako naj možu v Trst ne bi pošiljala le osebnih pisem, temveč tudi obveščevalne informacije in situacijska poročila, tako naj bi mu poročala o prisili, ki naj bi spremljala povojne volitve ter tudi o zaplembah premoženja ter aretacijah. Na zaslišanju pred Ozno, ki je potekalo na domnevni dan moževe aretacije, 22. marca 1946, je pričala, da ji je mož Albin po umiku na Koroško sporočil, da je iz Lienza prispel v Italijo. Marija se je nato septembra 1945 z njim srečala dvakrat. V obrazložitvi pritožbe na prvo obsodbo je navedla, da naj bi ga v Trstu prvič iskala brezuspešno, medtem ko v njenem zagovoru izvemo, da ga je našla, ko ga je iskala v tržaškem hotelu Albergo Commerciale in so ji pri tem pomagali tam stanujoči slovenski politični emigranti. Kot je izjavila, se je po nekaj dneh obiska pri možu vrnila domov, z Albinom pa je odtlej vzdrževala stike prek omenjenega sosedu in soobtoženca Stanislava Jenka, za katerega je Marija vedela, da ima v emigraciji brata. Na očitek, zakaj ni uporabila redne pošte, ni imela odgovora, zato je priznala, da je to njen edini pravi greh.⁶¹ Sicer je trdila, da z Jenkom pred januarjem 1946 ni

57 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Albina Šmajda ravnatelju, 26. 1. 1946.

58 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Zagovor Marije Šmajd.

59 Glej poglavje Šmajdova ugrabitev in dogajanje, ki je sledilo, kjer avtorica v zvezi s tem vprašanjem povzema: SI_AS_1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine, 1943–1948, šk. 4, p. e. 155, 20210422155440.pdf, Poročilo poverjenika Jaromirja (20. februarja 1946), Jugoslovanska reakcija v Trstu, Razne izjave dr. Šmajda v baru De Rosa dne 18/II. od 13. do 14. ure, str. 4, spodaj napisano »(Feliks)«.

60 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

61 V Dnevniku Albina Šmajda (v ASS 108) namreč na dan 12. decembra 1945 izvemo, da je treba vso pošto pošiljati po zanesljivih kurirjih, drugače prejemniki dobivajo vso pošto cenzurirano. Po vsej verjetnosti je temu načinu sledila tudi Marija Šmajd.

imela tesnejših stikov, temveč le vljudnostne, nato naj bi prek njega možu sicer res obljubila vesti iz domovine, če bi jih le imela.⁶² Pomoč Mariji pri vzdrževanju stikov z možem je v svoji izjavi na zaslišanju potrdil tudi Jenko, ki naj bi ji enkrat samkrat dal v branje propagandno literaturo, medtem ko naj bi od nje za Albina prejel listek s poročilom o dogodkih na Jesenicah in v oznovskih zaporih v Ljubljani. To je sicer Marija v svojem zagovoru in obrazložitvi pritožbe zanikala, češ da je Jenku vsebino listka le izpovedala, medtem ko naj bi jo on dalje posredoval s svojimi besedami; vendar je Jenko pričal, da naj bi prav ta listek dostavil v Trst nekemu Kovaču,⁶³ ki ga Marija – kot je pričala – naj ne bi poznala.⁶⁴

Če upoštevamo njeno osebno zgodbo, lahko sicer razumemo, da izraža zapis iz njenega zagovora iskren strah za moža: »Imam samo njega, zato je opravičljiva moja skrb zanj.«⁶⁵ Seveda je Marija hotela v zagovoru poudariti svojo zaskrbljenost in željo po stiku z možem, ki ga že dolgo ni videla ter o njem med majem in avgustom 1945 tudi ničesar vedela, vendar je s tem zasliševalce prepričevala o svoji nedolžnosti. Poudarjala je, da se z možem nikakor ni hotela meniti o dnevni politiki, temveč je v stikih z njim videla le svojo zakonsko dolžnost in skrb, kar je podala z besedami: »Zakonci smo si dolžni biti v pomoč ne le v dobrih časih, mnogo bolj še v časih preizkušnje ...«⁶⁶ Svojo vlogo je seveda želela prikriti, saj eno od pisem možu, sicer precej slabo čitljivo, nakazuje, da so Marijo znanci obvestili, da jo lahko sodelovanje z možem stane 15 let zaporne kazni.⁶⁷

V svojem zagovoru je Marija še zapisala, da zanika obtožbe v obeh točkah obtožnice. Zatrdila je, da ni ne organizirala ne sodelovala v kakršni koli obveščevalni mreži. Prav tako je zavračala očitke, da je prejela propagandno literaturo, zato je ni mogla niti razširjati. Zanikala je, da bi v Trst pošiljala situacijska poročila, temveč je priznala le stike z možem. Zapisala je, da je od Albina prejela le nekaj listkov in tri daljša pisma, od katerih je bilo tisto iz novembra 1945 povsem osebno, namenjeno spominu na njuno obletnico poroke, zato jo je zelo prizadelo, da so ga v roke dobile tudi povojne oblasti. V svojem zagovoru je omenila, da je med zaslišanji na mizi opazila še dve do tri pisma z moževo pisavo, ki jih sama ni nikoli prejela. Zasliševalec ji je odvrnil, da pisem ni prejela, ker je bila tedaj že v zaporu. Sama je še naprej vztrajno zanikala vpletanje v povojno politiko: »Pisala sem osebne stvari drobne dnevne dogodke in novice, ki so se tikale najinih skupnih znancev. Političnih vprašanj mu nisem zastavljala. Priporočala sem mu učenje tujih jezikov... Imam samo njega, zato je opravičljiva moja skrb zanj; zato sem ga prosila, da naj

62 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Zagovor Marije Šmajd in Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

63 Verjetno Avgust Kovač.

64 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Zagovor Marije Šmajd in Obrazložitev pritožbe, junij 1946.

65 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46, Zagovor Marije Šmajd.

66 Prav tam.

67 ASS 108, Šmajd Albin, Korespondenca, Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu, januar 1946.

Zagovor.

VCO 484 / 26 44
Šmajd Marija

Zariskam obtožbo o obeh točkah. Nisem niti član orga-
nizirala, ne sodelovala v nobeni posebni obvisovalni mreži.
Govata ne pornam, niti po imenu, niti po činu in tudi ne osebo.
Nisem prejela nikakega propagandnega materiala, ter ga
zato tudi nisem mogla razširjati dalje. Prav tako nisem po-
siljala jhuacijskih poročil niti Govacu, niti komu drugemu.
Znam pa mora v emigraciji in sem kot žena smatrala
za svojo dolžnost, ne le pravico, da poičem, če se nahaja
in kako se mu godi. Bila sem upravičeno v srbel znanj,
ker 4 mesce t.j. do konca avgusta 1945 l. nisem popolnoma
nič vedela o njem. Vsi moji pismeni stiki z njem, tisti nam-
peč, ki so dospeli v moje roke, so obstajali in 3 daljših pisem
in par listkov s kratko vsebino. Dvoje od teh je ob približni listne
večskavi dne 30. januarja 1946 zaplenila Čana in so ju na
pregled. Posebno pismo datirano z 8. nov. 1945 je v svoji drugi
pilotici tako shogo osebo, da me boli, ker je prišlo v javnost in ni
ostalo moja izključna last. Samojeno je bilo k obtežitvi najinje poroke.
Pri razliskovanju na Orni sem videla 2 ali 3 druga pisma z
mojevo pisavo, ta niso dospela meni v roke, vsebine ne pornam,
izjavili so mi, da jih nisem mogla dobiti, kaj sem bila v zaporu.
Opisovala sem samo s svojimi brskem ter tako, kot je med zaklonci
stacij, kakor sem bila vajina vedno, če misva živela skupaj, kakor
sem mi lahko pisala pod nemško okupacijo ko je živl od l. 41-42
sam v Ljubljani in v l. 1944 v Toleburgu. Pisala sem drobne stvari,
drobne družne dogodke in novice, ki so se tikale najinih skupnih
znancev. Političnik vnašanj mi nisem postajala. Pripovedala sem
mi učeni fajih jekkor. Nisemam svojcev, stariši so mi pomski v
mladosti, edina sestra pred 10 leti. Znam samo njega in je
zato opravičljiva moja srbel znanj, zato sem ga opozorila, da
naj se pazi, da je v Trstu ranj nevarno in sem ga pravila, da
naj gre proč od tam.

Ki res, da sem delovala skupno z ženkam in, pošiljala
katna sporočila izdajalcem v Trst. Z njim sem le vsidih ob
srečanju v nisi sročgovarila par vjudnih besed. Vedela sem, da
ima brata v emigraciji, prav tako kakor je on vedel, da imam
jue morža. Nikoli pa o tem nison govorila. Prijemljvam da
sem bila aretirana po Orni 12. dec. 1945 in bila v zaporu do 16. jan.
1946, nato sem bila po ponovni arelaciji 30. 1. 46 l. 14 dni doma.

Štir dni ved mojo ponovno aretacijo sem mu^{moji} potokila, da bi rada
 moriu, ki je gotovo zvedel o moji aretaciji, po postji sporočila, da
 sem bila izpuščena iz zapora, da pa ne vem naslova. Ponudil
 mi je, da bo lahko pismo oddal on. Tri ti priliki mi je pokazal
 2 časopisa, ki sem jih samo prelistala, ker sem mu jih še nekaj
 minutah vrnila. Lahko je spornal, da je bilo nemogoče, da bi bila
 kak članek prebrala. Časopisi so bili stari, mislim, da iz septembra,
 in se mi niso zato zdeli aktualni. Če jih je dobil, ni povedal in
 sama nisem vprašala.

29. 1. 1946 sem mu izročila pismo za moža. Skupno s pismom
 sem potegnila iz žepa tudi listek, na katerem sem imela rabele-
 seno neko vest, ki mi jo je povedala znanica, ki ima znanje
 z nekim učiteljem. Skatipkala sem jo, da bi jo ne porabila, ker sem
 imela namen vprašati njegovo bivšo kolegino, kaj ga je privedlo do tega,
 da je tako izjav v referatu napisal. Bil je le slučaj, da mi je
 listek prišel v namočnosti Jenka pod roko. Pismu pa napisala listka
 z namenom, da bi ga odposlala, ker bi ga bila v tem slučaju pri-
 ložila moževemu pismu, kateremu je bil avtor osebno poručen.
 Povem blatila jaz ljudske oblasti, besede niso moje, odgovarjala
 pa je osebina mojemu duševnemu razpoloženju, ker se vs čas
 od osvoboditve trpim pod preganjanjem in je to dostalo vsjek
 ravno v teh 14 dneh, po moji vrnitvi iz zapora. V tem času
 se je zahotelo oči osebam priti do mojega, še tako skromnega
 stanovanja. Imam za sebe le 1 sobo s vitiklinami, drugo imam
 oddano, še več sem storila, kakor mi je stanovanjski urad odredil,
 namendo enega podnajemnika sem vrkla dva. Med referanti
 na moje stanovanje sta bili 2 štanski, ki se stanujeta v tej hiši in
 to v lastnih stanovanjih in ne kot podnajemniki. -Štitek sem
 pokazala Jenku in mu ga pustila v poljubno uporabo.

Če Tist nisem potovala, da sem dajala parocila reakcionarnem
 ampak kot žena, da slajano položaj svojemu možu, ki je še
 vedno moj mož, čeprav živiva ločeno že 2 leti. Zakonci smo si
 dolžni biti v pomoč ne le v dobrih časih, mnogo bolj še v časih
 neizkušnje. Manjkalo mu je najpotrebnejšega, imel je le to, kar
 je imel na sebi, ker je nabrskel, o katerem je imel vi, kar bi rabil
 za pot, pomotoma ostal v Ljubgani. Ker je pred leti bolchal
 na pljučih, posledici težkih gnotnih razmer reonega slo-
 venskega študenta, je za vromenske spremembe zelo občutljiv

in sem vedela, da je pomanjkanje perila in obleke lahko usodno za njegovo zdravje. Tih predmetov si danes tudi v tujini ni mogre nabaviti, ker jih povsod manjka denarja pa tudi ni imel v izobilju. To je bil ravno moj poti v Trst v začetku septembra.

Zalaj se me steje med nasprotujočo novo ljudsko oblasti in s kakšnim delom za časa okupacije naj bi bila jaz to pokazala?

11 mesecu sem žvela ~~pod~~ pod nemško okupacijo v Radovljici. Nemci so me od tam pregnali in morala sem se odseliti v Ljubljano k mami. Zapustiti sem morala domačo hišo, ki je bila do polovice zgrajena v jekuničkovih mojeh hišah v Kranju, ki sem jo prodavala za starših in je bila sad dorjovljanskega dela mojih staršev, poštenih obrtnikov ter s prikranki mojega 30 letnega obrtnega dela, kot samostojna ženska z lastno delavnico. Izgubila sem radi tega, ker se nisem hotela opisati v Horvatsko vero in se pristiti k nemški narodnosti, kakor so zahtevali ni je vsekoli, ki je hotel ostati, to tudi narediti. Imatrala sem št pod svojo last in sem raje prebrala zmagno izjavo. Od 8. marca 1942 do 4. aprila 1944 sem gospodinjila svojemu ~~mužu~~ in delala sama vsa dela. Ta dan je bil moj moji artileriji in zaprt na tem sodišču. Klameji je bil odpeljan v Begunje in od tam v konfinacijo v Salcburg in se k mami ni mogel več vrniti. Sireni hodila v nobeno službo, nikoli me ni mogel videti na nobenih praznikih.

Od aprila 1944 nadalje ter po osvoboditvi sem žvela še samostojno življenje. Vse moje razodrite so bile knjige, sprhod ter par prijateljic ki jih nisem spoznala tu v Ljubljani, mameci v svojih mladosti se v Kranju. Moških obiskovalcev nisem imela.

Lojalno in korektno sem se zadržala po osvoboditvi. Zelim zase le miru, ki so ga moji žveci po vsem teplejnju tako zelo potrebni, ker sem v letih, ki so za vsako ženo najtežja in je v njih človeku že vsak dan podarjen.

Dasi nimam premoženja in ne dohodkov, preživljam se od prodaje predmetov, ki sem jih z lastnimi rokami izdelala, vendar nisem nikdar odrekla prispevkov, kadar sem bila v to sposobna. Računotako sem prispevala v vse materialne nabirke za obnovo. Zelim sem zaslužila, da me obtožnica urošča med protijadrske elemente? Dilemca mojega življenja je bilanca dela in ni me je sream. Bila sem vedno delavna član človeške družbe in noben kajdalec.

20. maj 1946.

Šmajd Marija

gre proč od tam ...,«⁶⁸ je nadaljevala. Tudi v nedatiranem pismu Albinu je zapisala svoj največji strah: »Zelo zelo se bojim za Tebe, vem da si [...], a lahko se ti kaj ponesreči. Najbolj nesrečna bi bila, če bi te dobili.«⁶⁹ Verjetno je tudi sama vedela to, kar je februarja 1946 Albinu sporočil Jože (verjetno Basaj), ki je ob priliki obiska begunskega taborišča Peggetz obiskal Šmajdovega očeta in sestri. Opozorili so ga, da naokoli kroži seznam 65 imen tistih, ki so sodelovali z Rupnikovo pokrajinsko upravo, na njem pa se najde tudi ime Albina Šmajda, ki mu je nato Jože (Basaj) na srce položil previdnost.⁷⁰

Ozna je Marijo pripeljala v pripor mesec dni po moževi domnevni ugrabitvi, in sicer 26. marca 1946 ob 20 h. Šmajdova je bila zatem, ko je Vrhovno sodišče avgusta 1946 njeni pritožbi delno ugodilo in jo oprostilo obtožbe, da je sprejemala in razširjala propagandno literaturo iz Trsta, ker ji je lahko dokazalo, da je prejeta propagandno literaturo prelistala le enkrat, s sodbo Okrožnega sodišča v Ljubljani obsojena na dve leti zopora s prisilnim delom in na odvzem državljskih pravic ter zaplembo premoženja. Septembra 1946 je še v sodnih zaporih na Miklošičevi 9 prosila za odlog kazni, sklicevala se je tako na zdravstvene kot druge bivanjske težave, vendar brezuspešno. Prošnjo za pomilostitev na temelju zakona o podelitvi amnestije in pomilostitve, ki jo je januarja 1947 podala na prestajanju kazni v Ljubljani skupaj s soobtoženo Marijo Velikonja,⁷¹ je Prezidij Ljudske skupščine FNRJ pod predsedstvom dr. Ivana Ribarja zavrnil. Prošnjo za skrajšanje kazni je pomladi leta 1947 oddala tudi v kaznilnici Begunje in jo utemeljila takole: »Stara sem 58 let in nima[m] nobenih svojcev, ki bi skrbeli zame. Prestala sem že 2 tretini kazni. Stanovanje mi je bilo odvzeto, odkar sem že v zaporu in bi mi bilo zelo težko, ako bi prišla sredi zime (kazen mi poteče 30. 1. 48) brez vseh pripomočkov za življenje izven zavoda. Poleg tega mi je že leta 1945 svetoval zdravnik, da moram v bolnico, ker se mi v trebuhu dela neka tvorba. Prosim, da se moja prošnja v zvezi z navedenim za delno znižanje kazni ugodno reši.«⁷² Kljub vsem poskusom in čeprav se je v zaporu vedla »po hišnem redu«, je bila zaradi mnenja uprave begunjskih zaporov, ki se je glasilo: »Kazen na imenovano zelo malo vpliva, se tudi krivde ne zaveda, niti jo prizna in se jo tudi nikdar ne bo. Dela v kolikor mora, sama pa misli, da je pridna. Disciplinirana je v toliko, kolikor se izogiblje disciplinskim kaznim. Isto je z njenim ponašanjem, sicer kaznovana ni bila, ker tega se pazi. Politično je za nič, se sicer za politiko zanima, trdi v nasprotnem smislu in filozofira prav previdno. Za pomilostitev se ne predlaga...,« na prostosti šele po preteku kazni, torej 30. januarja 1948.⁷³

68 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46; Zagovor Marije Šmajd.

69 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu, nedatirano.

70 ASS 108, Šmajd Albin, Pismo Jožeta (Basaja?) Albinu Šmajdu, 6. 2. 1946.

71 Arhiv Republike Slovenije, Vloga 62530-118/2022 v zvezi z arhivskim gradivom o sorodnikih Narteja Velikonje: Marija Velikonja je hči pravnika, pripovednika in urednika Narteja (Lenarda) Velikonje (glej poglavje Biografije).

72 SI AS 1267, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, šk. 154, Prošnjo za pomilostitev Šmajd Marije, 3. 5. 1947.

73 SI AS 1276, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, šk. 154, Osebni spis obsojenca, Pola o obnašanju.

Že v zagovoru pred sodiščem in zlasti po prihodu iz zapora je Marija Šmajd potožila tudi o svojem gmotnem položaju. V obdobju pred aretacijo je v ljubljanskem stanovanju zase obdržala le eno sobo, medtem ko je drugo oddala študentoma. S sodbo okrajnega sodišča v Ljubljani Albinu Šmajdu »v korist splošnega ljudskega premoženja« ni bila zaplenjena le vila v Radovljici,⁷⁴ temveč tudi stanovanje na Trdinovi,⁷⁵ prav tako so oblasti v svoja skladišča odnesle njegovo, Marijino in premično premoženje podnajemnikov.⁷⁶ Torej je bila Marija razlaščena dvakrat, kot obsojenka in kot žena »obsojenca iz Ljubljane«, ⁷⁷ »radi sodelovanja z okupatorjem odsotnega iz Jugoslavije«. ⁷⁸ Njej premoženja pravzaprav fizično niso mogli zapleniti, saj so ga pred tem zaplenili že možu.⁷⁹

Vila v Radovljici, ki je bila 19. novembra 1945 ponovno vknjižena na ime dr. Albina Šmajda, je prišla nato pod začasno državno upravo in bila leta 1946 zaplenjena ter vknjižena kot lastnina Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ). Zgodba z zaplembo ljubljanskega stanovanja se je sklenila, ko je konec maja 1946 Komisija za upravo narodne imovine zahtevala, naj se zaplenjeno stanovanje Albina Šmajda nemudoma izprazni, »ker je nakazano višjemu oficirju OZNE, ki hoče imeti stanovanje čimprej prazno, sicer grozi, da bo vse skupaj postavil na hodnik in ne bo odgovarjal, če se kaj raznese«. ⁸⁰ Ko se je Marija vrnila iz zapora, je v stanovanju na Trdinovi torej stanoval drug lastnik, sama je sodišče prosila za vračilo dela premičnega premoženja, češ da ga potrebuje, ker je šibkega zdravja in za pridobitno delo nesposobna. ⁸¹ Kar se tiče premičnin, so jih oblasti po večini dotlej že razprodale, tako se je Marija lahko potegovala le za zadnje kose, ki so bili prodani leta 1948 majorju Jugoslovanske armade, vendar ničesar ni dosegla. ⁸² Pritožba, ki jo je podala v času, ko je živela na Streliški ulici 6/I, odkriva, da si je želela zlasti šivalnega stroja, s katerim bi lahko kot razlaščenka vendarle kaj zaslužila. ⁸³ Septembra 1948 je sicer dosegla obnovitev zaplembnega postopka po Albinu Šmajdu, vendar je bila Marija,

74 Lavrenčak, Šmajdova vila / Kavarna Triglav / Knjižnica A. T. Linhart.

75 SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, šk. 373, Sodba Ko 484/46, Zagovor Marije Šmajd in dopisi o zaplembi premoženja. SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Dosje Albin in Marija Šmajd o zaplembi premoženja.

76 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Sodba v imenu ljudstva IV T 20/46/8, 18. 2. 1946.

77 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Sodba Vojaškega sodišča ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, Sod 1442745/19, 11. 8. 1945; Predloga za izločitev odnosno izločitvena tožba Marije Šmajd, 11. 12. 1945.

78 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Priloga Uprave narodne imovine za glavno mesto Ljubljana, 25. 9. 1945.

79 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Prijava zahtevka in terjatev, opr. št. Ksp 1271/45, 8. 11. 1945 in 11. 12. 1945.

80 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Navdilo Mekinc Pavlu, 24. 5. 1946.

81 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Prošnja Marije Šmajd Zaplembenemu oddeleku Okrajnega sodišča Ljubljana, Opr. št. Zp 294/45, 26. 4. 1948.

82 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Dopis Franeka Sladiča, 20. 5. 1948, 30. 10. 1948.

83 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Odločba v zaplembeni stvari zoper dr. Šmajd Albina, Zp 294/45/29, 26. 4. 1948.

ki je tedaj stanovala na Ilirski ulici 21 v Ljubljani, znova neuspešna in sodišče kot nekdanji obsojenki zanjo ni izločilo nobenih premičnin iz možu zaplenjenega premoženja.⁸⁴

Naj na tem mestu opozorimo, da je v zvezi z Marijo Šmajd slovenska Uprava državne varnosti (UDV) jeseni 1950 pripravila tristransko delovno poročilo, ki navaja izseke iz tokrat objavljenega gradiva Albina Šmajda. To gradivo sicer odstira le vojni čas, vendar je UDV istočasno pripravila tudi druge medvojne in povojne politične analize v zvezi z delovanjem protikomunističnega tabora, ki kažejo zanimanje oblasti za ženo Albina Šmajda in verjamejo, da je tudi z njene strani v Trst dobival posamezne podatke.⁸⁵

Dokumentov, ki bi natančneje osvetlili življenje Marije Šmajd po prestani zaporni kazni in do njene smrti 21. aprila 1965 v Ljubljani⁸⁶ – kot vidimo – praktično ni; ti žal pričajo zgolj in samo o razlastitvenem postopku ter njenem boju za odvzeto lastnino. Prav tako zaenkrat ne vemo, kje je pokopana. Vendar se zgodba s tem še ne zaključuje.

Nekaj let po slovenski osamosvojitvi, natančneje 18. aprila 1996, je bila Šmajdova na Vrhovnem sodišču v Ljubljani z revizijo sodbe oproščena vseh obsodb. Ne preseneča, da je bila zahteva za varstvo zakonitosti vložena, saj so Marija Šmajd in soobtoženci stali na zatožni klopi v obdobju, ko je represija povojnih oblasti pravno slonela zlasti na Zakonu o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, ki je politične delikte opredeljeval tako ohlapno, da je zajel skoraj vsa dejanja, ki jih je država tedaj preganjala. Poleg tega do leta 1951 ni bilo popolnega kazenskega zakonika, tako so bili »varstvu države« poleg omenjenega zakona namenjeni še zakoni o zaščiti ljudskega premoženja, o zatiranju gospodarske sabotaže, nedovoljene špekulacije ter o prepovedi spodbujanja nacionalne, rasne in verske mržnje, ki so bili sprejeti spomladi 1945. Splošni del kazenskega zakonika je zvezna skupščina sprejela šele decembra 1947;⁸⁷ torej v obdobju, ko je Marija Šmajd že prestajala zaporno kazen. Zanj sicer ni nihče vložil zahteve za varstvo zakonitosti, temveč sta jo vložili soobtoženi Vida Grilc in Marija Velikonja, nakar je Vrhovno sodišče ravnalo po uradni dolžnosti, saj gre pri vlagateljicah in Mariji Šmajd za isto pravnomočno sodbo.⁸⁸ Vlogi za varstvo zakonitosti in oprostilna sodba osvetlijo pravni pogled na sodni postopek iz leta 1946, pri čemer so si edini, da ta ni dokazal »znakov kaznivega dejanja«. ⁸⁹ Sodbi iz leta 1946 očitajo proceduralne napake, saj da so obtožbe preveč

84 SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor, Premoženjske zadeve, imenik 3, šk. 47, p.e. 279, Franek Sladič Ministrstvu za finance, 25. 10. 1948.

85 SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, šk. 936, ZA 600-1, Bivše meščanske stranke, elaborat Slovenska politična emigracija, Narodni odbor za Slovenijo, pag. 99.

86 NŠAL 03908, Krstna knjiga Kranj, 1880–1896, leto 1889, št. 67; Mrliška matična knjiga Ljubljana, leto 1965, št. 272, str. 737.

87 Režek, *Med resničnostjo in iluzijo, Slovenska in jugoslovanska politika v desetletju po sporu z Informbirojem 1948–1958*, str. 12–13.

88 SI AS 2018, Kazenska evidenca, Šmajd Marija, dok. 70383. Vrhovno sodišče v Ljubljani (VSRS), Sodba I Ips 74/95–4 in I Ips 2/96–4, 18. 4. 1996.

89 VSRS, Sodba I Ips 74/95–4 in I Ips 2/96–4, 18. 4. 1996.

splošne, ker ne vsebujejo nobenega historično določenega dejanja, kajti Mariji Šmajd niso dokazali, kdaj, kje in komu naj bi se pošiljalo očitana poročila. Sodba iz leta 1946 po njihovem ne vsebuje ne kraja ne načina dejanja, temveč zgolj navajanje določenih zakonskih znakov, ne pa »historično opredeljenega dogodka ali dejanja«. Prav tako se sodbi iz sredine štiridesetih let očita šibka časovna opredelitev »po osvoboditvi«, kajti ta, ne samo da ne opredeljuje časa kaznivega dejanja, temveč gre tudi za uporabo »zakona, ki ni veljal takoj 'po osvoboditvi', ampak šele kasneje«. Revizija se opredeli tudi do obtožbe o ogrožanju neodvisnosti in nedotakljivosti FLRJ, češ da je to le »gola navedba zakonskega besedila«, »vzdrževanje stikov s pobeglimi osebami in pošiljanje lažnih poročil vsekakor ne more ogroziti neodvisnosti in nedotakljivosti ozemlja FLRJ«, saj bi morali biti »izpolnjeni cilji, da bi se z nasiljem zrušila ali spravila v nevarnost obstoječa državna ureditev. Takšni cilji v sodbi niso ugotovljeni.« Kaznivo dejanje bi bilo storjeno »s propagando ali agitacijo, ki vsebuje poziv na nasilno zrušenje obstoječe državne ureditve. Pošiljanje sporočil domači emigraciji vsekakor nima znakov tega dejanja, še zlasti ne, če so poročila lažniva.«⁹⁰

Vseh obtožb oproščeno Marijo Šmajd prepuščamo zgodovini v upanju, da se bo v prihodnje vendarle našlo gradivo, ki bi lahko zapolnilo črne lise v njenem in moževem življenjepisu ter odgovorilo na vprašanja, kdaj in kako je Marija izvedela za moževo smrt.

90 VSRS, Vloga za varstvo zakonitosti pri Okrožnem sodišču Ljubljana, Vida Grilc; Sodba I Ips 74/95-4 in I Ips 2/96-4, 18. 4. 1996.

DNEVNIK
dr. Albina Šmajda
(1941–1946)

Zvezek, 9. oktober 1941–18. april 1942 (pag. 1627–1727)¹

Z Bogom!

*Obvestilo Albinu Šmajdu, 4. julija 1941 (pag. 1627)²

Herrn Dr. Schmaid!

Ersuche Sie um Ihren Besuch auf dem Gemeindeamt, erwarte Sie bis 15h. Heil Hitler

Babnik

Ratmannsdorf 4. 8. 1941

*Obvestilo Albinu Šmajdu, 2. maja 1941 (pag. 1628)

Burgermaisteramt Radmannsdorf, Radmannsdorf, am 2. 5. 1941

No 45

Herrn Dr. Šmajd Albin in Radmannsdorf.

Als führer des Politischen Verbandes JRZ [Jugoslovanska radikalna zajednica] beauftragen wir Sie sofort jede Tätigkeit einzustellen. Mit diesen Auftrage machen Sie auch Ihre Mitarbeiter bekannt.

Der Burgermeister

Občinski urad Radovljica, Radovljica 2. 5. 1941

Št. 45

Gospodu dr. Šmajd Albinu

V Radovljici

Kot predstavniku političnega društva JRZ v Radovljici Vam naročamo da takoj ustavite vsako delovanje.

O prednjem obvestite tudi vse svoje sodelavce.

1 Dnevnik se začne z zvezkom, ki obsega pag. od 1627 do 1727, vključno s prilogami, ki so prilepljene v zvezek in so objavljene kot fotografije. (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 932)

2 Z zvezdico (*) so označeni tisti naslovi, ki smo jih dodali in jih v izvirniku ni.

***Izrezek iz nekega nemškega časopisa (pag. 1629)**

Zu Zl. 2763/IVb/41. 29. 7. 1941

Kundmachung

Auf Grund des Gesetzes vom 29. 3. 1935 RGL. I. S. 467, über die Landbeschaffung für Zwecke der Wehrmacht wird für das landwirtschaftliche Anwesen des Seraphin Perisutti, insg. Mörtl in Windischbach, EZ. 59, RB Tigring, das Enteignungsverfahren für Umsiedlungszwecke eingeleitet.

Einwendungen gegen den beim Bürgermeisteramt in Tigring ausgelegten Plan können während der Auslegefrist von jedem Beteiligten dortselbst schriftlich eingereicht oder zur Niederschrift gegeben werden.

(Als Beteiligte sind anzusehen: Der Eigentümer, Pächter, Mieter, sonstige dingliche Berechtigte und Inhaber persönlicher Nutzung oder Gebrechrechte sowie Personen, die als Eigentümer oder Besitzer von nachbargrundstücken durch die Enteignung mittelbar betroffen werden, ferner die Behörden, die die öffentlichen Interessen, die durch das Unternehmen berührt werden, zu wahren haben.)

Der Reichstatthalter in Kärnten

***Dopis jeseniškega župana Karla Luckmanna Ignacu Stariču, 9. junija 1941 (pag. 1630)**

Der Bürgermeister von Assling

Zahl 663/1

Betrifft: Obhut Bürgerschulgebeude samt Inventar.

Herren

Staritsch Ignaz,

Assling

Hiermit werden Sie beauftragt, bis auf Weiteres das gesammte Bürgerschulgebäude samt Inventar in Ihre Obhut zu nehmen. Für die Aufrechterhaltung der Sicherheit und Ordnung sind Sie vom heute ab allein verantwortlich.

Herr Gospodaritsch Jakob, Leiter der Bürgerschule in Assling wurde von seinem Dienste als Verwalter des Bürgerschulgebäudes enthoben und wurde bereitis von mir darüber mündlich verständigt.

Heil Hitler!

Assling, am 9. 6. 1941

[Pečat] Der Burgermeister von Assling
Der Bürgermeister:
Karl Lukmann l. r.

*Razglas (pag. 1631)

Kot povračilo za dne 13. 9. 1941 razstreljeni železniški most na Vidmu so bile naslednje osebe aretirane:

Rumpret Franc, pek v Gurkfeldu
 Golouh Ciril, sodnik v Gurkfeldu
 Počivalšek Jožef, trg[ovski] sotrudnik v Gurkfeldu
 Turnšek Maks, skladiščnik
 Bizjak Franc, čevljar
 Radenovič Ivan, posestnik
 Vanič Franc, gostilničar
 Fritz Ignac, cestar iz Ceste
 Dauko Alojzij, na Vidmu in
 Štrubelj Franc, blagajnik v Gurkfeldu

Usoda prejetih oseb je odvisna od nadaljne preiskave. Pri vsaki nadaljni sabotaži v tej občini in okolici bo 10 naslednjih oseb aretiranih. Prebivalstvo se poziva v svojem lastnem interesu, da energično sodeluje pri najdbi storilcev in njih pomagačev in vsako najmanj sumljivo opažanje javi najbližji policijski oblasti.

Der Kommandeur der Sicherheitspolizei und des S. D. [Sicherheitsdienst] in der Untersteiermark

*Govor Josefa Babnika na gasilskem zborovanju v Radovljici, 17. avgusta 1941 (pag. 1632)

Tovariši prostovoljnega gasilstva!³

Radi samosilne vlade srbskih upornikov je bila prostovoljni gasilski četi mesta Radovljica dana prilika, zreti v boljšo bodočnost.

Prostovoljna gasilska četa, ki je vedno izven politike v interesu bližnjega delovala, bo v bodoče postala ustanova, ki bo v Veliki Nemčiji kaj obsežnega pomena. Bo to ustanova, ki zastavi svoje sile preko okvira lastnih interesov tedaj, ko se jo kliče na pomoč in se žrtvuje v vsakovrstni nevarnosti za blagor in imovino slehernika.

Prostovoljna gasilska četa naj se po dolgih mesecih počivanja zopet loti dela. Zato sem se v sporazumu s pooblaščenecem za gasilstvo pri šefu civilne uprave odločil, dati Vam novo vodstvo. Pozivam Vas, da izkažete Vašim predpostavljenim brezpogojno poslušnost in zvestobo in da točno izvršite vse ukaze in naredbe.

Ker je sedaj dolžnost mestne uprave, skrbeti za potrebe prostovoljne gasilske čete, boste tudi Vi deležni zadoščenja, da dosežem in izposlujem vse, kar je potrebno za izvršitev te vzvišene naloge.

V tem smislu želim, da v tesnem sodelovanju, dobrem tovarštvu in strumni disciplini obračate Vašo pozornost na to Vašo pravo nalogo, namreč biti pomočnik in zaščitnik v korist občestva in da na ta način prispevate k gradnji za boljšo in lepšo bodočnost!

3 Na dokumentu je tudi zapis govora Josefa Babnika v nemškem jeziku.

 Govoril g. Babnik Josef dne 17. 8. 1941 na gas[ilskem] zborovanju v Radovljici samo v nemškem jeziku, vendar je izpustil ono glede srbske samosilne vlade.

***Sestava prostovoljne gasilske enote v Radovljici (pag. 1633)**

Abschrift:
 Aufstellung der Freiwilligen Feuerwehr
 der Stadt Radmannsdorf.

	Feuerwehrführer: Menzinger Johann Haupttruppführer	
I. Gruppe	II. Gruppe	III. Gruppe
1. Tschabaschek Josef Obertruppführer	Menzinger Michael Obertruppführer	Pogatschnik Alois Truppführer
2. Preschern Anton Truppführer	Mulej Franz Haupttruppmann	Valant Franz Haupttruppmann
3. Teran Josef Haupttruppmann	Kunstel Franz Haupttruppmann	Smaid dr. Albin Obertruppmann
4. Janz Franz Obertruppmann	Vogelnik Johan Obertruppmann	Perz Stanislaus Truppmann
5. Vogelnik Alois Obertruppmann	Pretnar Franz Obertruppmann	Trelc Alois Truppmann
6. Jeglitsch Franz Truppmann	Mrak Viktor Truppmann	Fajfar Johann Truppmann
7. Schlibar Josef Truppmann	Berze Alois Truppmann	Stanonik Jakob Truppmann
8. Bajžel Anton Truppmann	Wurnik Alois Truppmann	Presterl Johann Truppmann
9. Lotritsch Johann Truppmann	Vogelnik Stanisl. Truppmann	Debelak Franz Truppmann
	Sanitätsgruppe:	
	1. Dr Johann Gantar Haupttruppmann	
	2. Sticherl Anton Obertruppmann	

3. Vogelник Alois Truppmann	
4. Resman Ludwig Truppmann	
5. Sekowanitsch Josef Truppmann	

L. S.⁴: Stadt Radmannsdorf

Der Bürgermeister:
gez[eichnet] Babnik [Josef Babnik]

Od četrta, 9. oktobra, do petka, 10. oktobra 1941

Ob 2. uri ponoči zažgali Remčevo žago na Lancovem pri Radovljici in odvedli 2 Nemca (Pacherja [Jakob Pacher] in Preložerja [Johann Preslauer]) kot talca.

Nekateri zopet zbežali v gore in gozde; nova pobiranja (Cvetko iz Kamne Gorice, Sitar Filip, Bernardin oče, druge iz Lesc in Begunj).

Izdajo proglas, da bodo težke posledice, ako se do 15. 10. do 18. ure ne vrneta oba.

Petek, 10. oktobra 1941

Geo[meter] Stanovnik Jaka izve, da bodo na njegovi in Špicarjevi parceli v Radovljici zidali novo upravno poslopje. Sam je plačal parcelo po 34 din že pred 3 leti in ga s prepisom stane m2 ca 40 din, sedaj mu bodo baje plačali le z 0,80 RM [Reichsmark] sedanje vrednosti. Sedanji kom[isarični] župan Babnik Jože dela na tem, da se geometru parcela zamenja s proštijkim svetom, dočim St J [Jaka Stanovnik] dela na tem, da bi mu Nemci plačali vsaj z zneskom, kolikor je sam plačal.

V tednu od 6. do 11. oktobra 1941

So demontirali N[emci] v Grobljah v tiskarni 2 milijonska stroja za tiskanje in ju odpeljali v Gaudruckerei v Celovcu.

Ponedeljek, 13. oktobra 1941

Popoldne [je] nek kolesar pred stanovanjem oddal na dr. Hacina Lovra biv[šega] pol[icijskega] upravnika 6 strelav, ki so v glavnem povzročili le površne odrgnine. Ponoči na 13. 10. so baje iz mestnega doma s tovor[nim] avtomobilom odpeljali 250 dek (ubežniki).

4 Loco sigilli (na mestu žiga).

Torek, 14. oktobra 1941

Se je vrnil iz Celovca g. Reja, ki je dobil službo v Mestni Radovljica. Tudi bil v Radovljici kapetan g. Petrovič radi oprave. Vendar tam je poklical Babnika [Josef Babnik] in ga oštel, kako more odvzeti pohištvo oficirja, ki je v ujetništvu.

Četrtek, 16. oktobra 1941

Iz Št. Vida proti Vodiciam se je videl velik požar.

Pred 14. 10. so prišli hostarji v Porentov mlin v Globokem pri Radovljici in odnesli več moke.

Petek, 17. oktobra 1941

Zjutraj ob 8h ustreljenih na pogorišču na Lancovem 16 ljudi; 15 moških in 1 ženska stara 30 let iz okolice Kranja.

V Šiški aretiranih cca 50 samih mladih ljudi (študentov in podobno).

Sobota, 18. oktobra 1941

Baje zopet ustrelili 20 Slovencev. Gotovo za osveto za umorjena Pacherja [Jakob Pacher] in Preložerja [Johann Preslauer]. Ta usmrtitev je razglašena.

Izdana prepoved klanja in prodaje prašičev.

Nedelja, 19. oktobra 1941

(Prof. Hugo Strahote vojne) V današnjih dnevnikih je oglas vis[okega] kom[isarja] za Lju[bljansko] p[okrajino] Graziolija [Emilio Grazioli] in nemškega pooblaščenca za odselitev N[emcev] iz Ljub[ljanske] pokrajine dr. Wollerta [Heinrich Wollert], datiran z 20. 10. 1941. Odseljevanje je proglašeno za prostovoljno. Za odseljence je izdan posebni »Merkblatt«, kjer so vsa navodila.

V Ljubljani srečam: ga. Vajovo⁵ iz Maribora in obe hčerki, ki sta že prišli nazaj iz Bosne. Stanujejo pri⁶

Govorim z dr. Pogačnikom, ki je prišel iz 3 mesečnega zapora v Berlinu. Poizveduje za g. Škerjancem.

Izdana prepoved prodaje krompirja.

G. Avsenek Ivan izroči pismo Pavlošičevič gdč. iz Valjeva, ki se zahvaljujeta za poslano iz Radovljice.

5 Pozneje se omenja neki Vojov. Morda je Vajov ali gospa Vojova.

6 Stavak je nedokončan.

G. sen[ator] Smodej [Franc Smodej] [je] v Ljubljani imel razgovore z dr. Gosarjem [Andrej Gosar] in Avsenekom [Ivan Avsenek]. M Kranjc [Marko Kranjc] pove, da je bil pred dnevi pri dr. Natlačenu [Marko Natlačen] dr. Luckman (N.) [Heinrich Luckmann] in mu svetoval, naj zaprosi pri načelniku civilne uprave na Bledu zaenkrat kakih 30 odse-ljencev, ki se nikdar niso eksponirali proti Nemcem, da se jim tako event[ualno] omogoči vrnitev. Nemci bodo namreč iz Ljubljanske pokrajine na Sp[odnjo] Štajersko ali Sp[odnjo] Koroško, kam tega še ne vedo.

Važno vlogo pri KB [Kulturbund] igra dr. Draksler (xler) [Viktor Draxler], ki se je svoj čas pisal Drašler. Oče je bil uslužbenec kred[itne] banke Ljubljanske. Vse slovenske izseljence, ki so sedaj v Ljub[ljanski] pokrajini ali one, ki so sem pobegnili, imajo Nemci v evidenci in jih imajo podčrtane z modro barvo.

Slišim, da so ob 12h dopoldne zaprli Figovčevo gostilno in odpeljali veliko gostov (cca 60).

Bil pri Dobnikarjevih od 19.–21. ure (s Slancem [Rado Slanc] vred).

Ponedeljek, 20. oktobra 1941

Govore da so včeraj 19. 10. ustrelili nekoga na cesti in da je dobil 8 strelav.

Pon[edeljkovo] »Jutro« prinese o ustrelitvah na Lancovem!

Petelin Stanko in dr. Bricelj v krčmi od pol 15h do pol 21h in nato pri Slonu dobre volje.

tachjevrere oblištrogri vsej stvari na...
 drugega namena, kakor da državi sovraž-
 ne elemente, ki jih oddaljijo od Mačka,
 tako da ne bi našli pod njihov vpliv.

Na smrt obsojeni komunisti

Split, 19. okt. s. Izredni vojaški sodišči v Šibeniku in Splitu sta sodili okrog 30 komunistov, ki so zakrivali težke zločine, umore, sabotaže itd. 18 jih je bilo obsojenih na smrt z ustrelitvijo. Smrtna kazen je bila že izvršena.

20 smrtnih obsodb na Gorenjskem

Bled, 19. oktobra. Načelnik civilne uprave za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske Kutschera je izdal posebno uradno objavo, da je izredno sodišče, ki ga je postavil načelnik civilne uprave na zasedenem ozemlju Koroške in Kranjske, dne 16. oktobra 1941 obsodilo na smrt 17 ljudi, ker so se udeležili komunističnih zborovanj, ker so sodelovali pri umorih, roparskih napadih in vlomih, ker so kljub prepovedi nosili orožje in netili požare, ker so urejevali pomoč komunistom in agitirali za komuniste, odnosno so pomagali pri teh zločinih. Smrtna kazen je bila takoj izvršena.

Razen tega so bili ustreljeni, ko se je začela ta druhal, še trije pripadniki komunistov, ki so pripadali dvema tolpama odnosno so ju podpirali pri njunem početju z obvestili, denarjem in živežem.

Z izvršitvijo smrtnih kazni so vsaj deloma poplačani naslednji zločini: 16 roparskih umorov, pri katerih je našlo smrt 17 oseb, po večini Slovenci, napad na Remčevo žago, pri katerem so odvedli dva talca, številna sabotažna dejanja med njimi tudi razdejanje montažnega avta telegrafске stavbne sekcije v vrednosti 30.000 mark, številni vloni, roparski napadi in požigi.

001635

ta je bil pod dnevnik
 naj gajski pi n
 30 odsepari, ki se
 evst. onogori o
 ni na f. Stojerata o

Bigre dr. Stalder,
 efence kred. bank
 fotografiji ali dve
 2. naji fotografir
 drolne gajski fij
 rjort od 14-25 (1
 vreg' 19/10 ustabil.

me o umetih na
 3000 - kodi od 15
 medepi v Kerstina p
 te Wencesij f. j. p
 za prijave be
 prectane in po

'je pre beloj: kely p
 e 33 enojo, ciper v
 fuj p fuste: Poca n
 yti: gandra o Ol
 juji, ki uia nio
 Kapite Lada.

io z usimur nos
 o, blaska?
 k. ja p postavil na
 Kranjske p dve
 smrt:

Torek, 21. oktobra 1941

Opazim pri Schneider Verovšku proglas vis[okega] komisarja in dr. Wollerta [Heinrich Wollert] za prostovoljne odselitve Nemcev iz Lj[ubljske] pokrajine, ki je bil datiran z 31. 8. 1941 in je rok za prijave bil določen na 20. 9. 1941 in 20. 11. 1941.

Vrhovec Tone: Ali je žena tukaj? Sedaj je trenutno gori! Vidiš, pravijo da imaš zveze z gori, ker žene ne izženejo, čeprav vedo, da si tukaj. Vse druge žene so takoj izgnali, tvojo pa puste. Povem mu slučaj Špicar, Andrašič itd. Nato postane mehkejši. Govoriva o OF [Osvobodilna fronta] oz. NOO [Narodnoosvobodilni odbor], o katerem začne pripovedovati, da sede v njem ljudje, ki niso nikdar ničesar pomenili in storili kakor ljublj[anski] delavec Vavpotič Lado. Pravi, da so postopki na Gorenjskem zločini, ki ne odtehtajo z ničemer nesreče, ki zadane ljudstvo.

Zvem za vsebino »obvestila«.

Izredno sodišče, ki ga je postavil načelnik civilne uprave na zasedenem ozemlju Koroške in Kranjske je dne 16. 10. 1941 obsodilo na

smrt:

- 20 letnega Bogomila Lebana iz Ototche
- 20 letnega Silvestra Grobovska iz Ototche
- 26 letnega Radota Benedičiča iz Ober Dobrava
- 24 letnega Stanislava Lebana iz Ototche
- 23 letnega Janeza Brešiča iz Ober-Senica
- 19 letnega Štefana Loscharja iz Gmeiner
- 18 letnega Alojza Pečnika iz Gamling
- 21 letnega Vida Kneza iz Gamling
- 42 letnega Petra Koseča iz Uranschitz
- 19 letnega Dušana Trebuschak iz Poljane pri St. Veit
- 21 letnega Mirka Domšiča iz Tatzen
- 42 letnega Mihaela Novaka iz Tatzen
- 28 letno Terezijo Dragar iz Tschernutsch
- 28 letnega Stanislava Koseča iz Uranschitz
- 37 letnega Viktorja Kralja iz Laak
- 29 letnega Janeza Planinca iz Laak
- 39 letnega Janeza Schwegla iz Visoko

Ker so se udeležili pri komunističnih zborovanjih, udeležili pri umorih, roparskih napadih in vlomih, kljub prepovedi nosili orožje, zanetili požare, urejevali pomoč komunistom in agitirali za komuniste, odnosno pomagali pri teh zločinih.

Smrtna kazen je bila takoj izvršena.

Razen tega so bili ustreljeni, ko se je zasačila ta drhal še sledeči pripadniki:

- Maks Černe iz Tschernutsch
- Franc Kremelj iz Pirnitz
- Ciril Knapič iz Tatzen

Ustreljeni so pripadali dvema tolpama odnosno so ju podpirali pri njunem početju z obvestili, denarjem in živežem.

Z izvršitvijo smrtne kazni so vsaj deloma poplačani sledeči zločini: 16 roparskih umorov, pri katerih je našlo smrt 17 oseb, večinoma Slovenci, napad na Remčevo žago, pri katerem so odpeljali dva talca, mnogoštevilčna sabotažna dejanja, med njimi tudi razdejanje montažnega avta, telegrafske stavbne sekcije v vrednosti 30000 RM, številni vlomi, roparski napadi, požigi itd.

Veldes, dne 16. 10. 1941, Načelnik civilne uprave za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske Kutschera [Franz Kutschera]

Dobim še plakat o usmrтитvah.

Slišim, da so včeraj 20. 10. aretirali cca 60 komunistov iz Zg[ornje] Šiške, da so aretirali 4–8 ljudi, pri katerih so našli nek protikomunistični letak. Do aretacij je prišlo, ker so našli enega, nato je pa vsak povedal, kje ga je dobil, dokler se zaenkrat baje ni ustavilo pri tajniku zelene nameščenske organizacije.

Ob pol 11h aretiran baje Smersu Rudolf na OUZD [Okrožni urad za zavarovanje delavcev] Predhodno [je] imel preiskavo, popoldne pa doma. Je na sodišču.

Sreda, 22. oktobra 1941

Na kolodvoru v Ljubljani srečam nekega kmeta iz Gorenjskega – za ime ne vem; poznam ga le po videzu, ki pravi, da je kar tako prišel malo čez, na obiske v pokrajino. Pridem z njim skupaj v petek 20. 10. opoldne, da se podrobneje pogovoriva.

Pove na kratko o dogodku, kako je bila požgana žaga. Poročilo se strinja s prvotnim.

Dopolnjuje: naj Nemci izpuste iz Begunj, 2 p. d. [po domače] Cesarjeva iz Lesc, ki sta hotela minirati predor.

Zapri so: (v sredo po požigu)

Iz obč[ine] Kropa: Filipa, moža poštarice

Šmitka

in še enega

iz obč[ine] Ovsiš:

p. d.

Gregoračevega (Benedičič) iz Zg[ornje] Dobrave

posest[nika] Bodlaja (Resman) [Jože Resman] Sp[odnja] Dobrava

družino Čačkovo Zg[ornja] Dobrava

dekleta Juštinovo

dekleta Jermanovo

Bertoncelj iz Zg[ornje] Dobrave

Iz obč[ine] Kamna Gorica:

brata Cvetko

V noči od 21. 10. na 22. 10. so se močno pretepali orožniki in Gestapovci v Radovljici (orož[niški] poročnik se je tepel). G. Fister⁷.

V Mokronogu povedo, da so bili v torek zvečer 21. 10. 1941 miličniki in vojaki, kakor tudi orožništvo v pripravljenosti s čeladami na glavah, kar pomeni, da se je moralo nekaj zgoditi.

Po vrnitvi v Ljubljano zvem, da so »ubežniki« pri Ložu, nekje napadli večji oddelek itali[janske] vojaščine ter vse skupaj odpeljali. Tudi živino so vzeli s seboj (to je gotovo bilo dne 21. 10. 1941).

26. 12. Obsojenih 8 na smrt za to dejanje.

V Mokronogu tudi zvem, da so v torek 21. 10. 1941 selili iz Artič nekam na sever (Poljsko, Galicijo ali podobno).

Bil v Mokronogu, Trebeljno, Češnjice, Statemberg; vrnil se ob 21h.

Četrtek, 23. oktobra 1941

Pri delu. Delam obračun. Pride ga. Šumi [Nada Šumi]. Mi povedo, da so se preselili in da se sedaj seli ga ... iz stanovanja v Kranj.

Okoli pol 10h prideta Vogelnika [Lojze in Gabrijela Vogelnik] in mi povesta, da jima hočejo vzeti tovarno; zato sta prišla na posvet. (Dam 300 Lit) posojila. Pridemo skupaj popoldne ob 4h (16h) v kavarno Slon.

Polahno snežilo med dežjem.

Zvem kako se je baje zgodilo v Ložu. Spopad med Slovenci in Italijani; 3 Italijani mrtvi in 2 Slovenca. Pokopali so jih v ponedeljek 20. 10. Spopad, da pa je bil v soboto 18. 10. in nedeljo 19. 10., ko so začele regljati strojnice. Pri pogrebu je bil navzoč tudi vis[oki] komisar Emilio Grazioli, ki da se je pripeljal z močno oboroženo eskorto. Zajeli, da so tudi več Italijanov in mul.

V noči od srede 22. 10. na četrtek 23. 10. baje ponovni vlom pri Praprotniku [Avgust Praprotnik]. Baje je preje Praprotnik enostavno odpustil vse dosedanje uradništvo.

Figovc in aretiranci brez zaslišanja izpuščeni 22. 10. ali 23. 10., nato zopet obratuje v gostilni.

Nenadni obisk obeh Vogelnikov. Navzoča tudi Mrja [Marija Šmajd], ki je prišla poleg brez napovedi. M [Marija Šmajd] odšla nazaj na stanovanje sama brez mene.

Zvem oz. slišim, da se je za Božič že izselila iz stanovanja.

Petek, 24. oktobra 1941

Dopoldan ob 10h ugotovim, da se je za Božič izselila. Včeraj 23. 10. so bili izdani oglasi. V Krškem okraju, obč[ini] Cerklje ob Krki, da se morajo v petih dneh izseliti iz vasi Cerklje, Zasap, Črešnjice v Šlezijo.

Isto velja za: Čatež, Boštanj, Radeče, Št. Janž. Čatež se je uprl. Kaj bo z njimi, se ne ve. Vzeti s sabo ne smejo veliko (kolikor morejo nesti). Na njihovo mesto baje pridejo Kočevarji.

Slišim, da se morajo do 15. 11. 1941 iz Ljubljanske pokrajine [izseliti] vsi Judje. Bogati gredo v okolico Benetk, ostali na skupno mesto.

Zvem, da so Figovca zaprli zato, ker so se pripeljali tisti dan k Figovcu itali[janski] vojaki s tovor[nim] avtomobilom in polno municije. So odšli pit v gostilno, nato pa so drugi italij[anski] vojaki odpeljali avto z municijo. Ti italij[anski] vojaki pa, da so bili četniki.

Še zvem k požaru pri Remcu [Franc Remec]:

Prišlo je gasit 6 gasilcev iz Radovljice. Prišli so ob 3/4 2h ali okoli 2h ponoči. Gasili so do jutra, da so tako omejili požar. Okrog 6. ure zjutraj je prišel župan Babnik [Josef Babnik], ki je gasilce pohvalil. Ob pol 7h zjutraj je prišla Gestapo in v. der Tann [Ludwig von der Tann].

Ob pol 8h je šele prišla Wehrmacht in policija.

Tisti petek ob usmrtitvi so jih okoli pol 8h zjutraj peljali skozi Radovljico. Kole bi moral priskrbeti ing. Zupanc, kar pa ni hotel storiti.

Izstrelili so 8 salv; streljali so po 2 in 2. Za pokopališčem v Mošnjah so morali oni trije izkopati jame za vse ustreljene, na kar so na robu izkopane jame ustrelili še one tri.

Ubežniki so najprej poklicali deklo, da jim je odprla.

I. skupina: 4 in vodja so odšli v hišo, prerezali žico telefona in prijeli Nemca z naročilom, naj vzameta s seboj obleko in hrano za tri dni.

II. skupina: (okoli 6) je medtem klala tri prašiče in jih pripravljala za transport.

III. skupina: v oddelkih po 4–5 je obstopila kašte⁸ in zahtevala od čuvajev bencin, nato olje. Stražil je tudi tisti Pisek, ki je ob umiku jug[oslovanske] vojske prerezal vrvico na mostu, da ni šel v zrak most na Lancovem. Tega je prijelo 6 ubežnikov in [so] ga nekam odvedli. Nato so polili z oljem, zažgali na več krajih in odšli v 3 smereh.

V torek dne 22. 10. so baje na Bledu zaprli vse mlade samske moške. Umrli je tudi dr. Janežič zdr[avnik] na Bledu.

Mošeljani so se spovedali in obhajali, le Dragar Terezija se je dala samo spovedati, glede obhajila pa je rekla, da zato ne, ker se bodo drugi smejali. Razen Dragarjeve so vsi ostali tudi vzeli svetinice. Ta pa je rekla »Čemu mi vendar bo?!«.

Do petka 24. 10. 1941 so izpraznili Dobovo, Artiče in Brežice in vse v Rajhenburg, od koder bodo selili v Srbijo. Izpraznjenih bo 21 vasi s cca 20.000 prebivalci. Ljudje se močno selijo preko Krke v Ljub[ljansko] pokrajino.

8 Kašta – starinski izraz kaščo.

Sobota, 25. oktobra 1941

Rdečemu križu je postavljen komisar.

Govore, da je Zmrzel rekel, da je spisal neki letak. Čudno, da ga ne dobim v roke.

Za prostoslede v okolici Št. Ruperta in Dage⁹, Hrastno; zvem, da jih ima Jakil Niko in tudi njegov brat.

V Stični je 30 cm snega.

V Stični, Ajše nad Stično s smeri proti Leskovcu je neki vodja komunistov Florjanov ustrelil ital[ijanskega] vojaka, vsled česar so zadržali več ljudi, ki niso mogli z vlakom v Ljubljano.

Popoldan ob 5h je ubežal s policij[ske] stražnice forestik Beljan¹⁰ Ernest [Ernest Belak] star 21 let in sin trafikanta z Dunajske ceste ~ (Medijatovi hiši). Po pripovedovanju nekega Vavčka je bilo 7 otrok, od katerih so vsi nekoliko čudaški. 2 ali 3 sestre so sedaj Hitlerjanke, enako en brat, ki je prišel iz Zagreba pred kratkim z znakom hitlerjevskim. – Beljan je baje tekel pred policijo in streljal nazaj z revolverjem. Italijani so streljali nanj. Padlo je do 70 strelcev. Na prostoru za vzajemno zavarovalnico je dvignil roke v znak za predajo, a so streljali še naprej. Padel je na tla, kjer je še dobil strele. Ni bil mrtev. Prepeljali so ga v bolnišnico. Na poti tja je umrl. – Nato so preiskovali stanovanje njegovih staršev na Dunajski cesti, kamor je slučajno prišel sin upravitelja Vidra – akademik Vider, ki so ga tudi aretirali in odvedli v policijske pripore na Bleiweisovi cesti.

Nedelja, 26. oktobra 1941

Zvem, da je namesto Čičovnika prišel iz Celovca kot Oberinspektor na pol[itični] komisarijat neki Rahle, ki je po rodu iz Celovca.

Dr. Dovjak [Hermann Doujak] odide s 1. 11. 1941 v Kamnik kot politkomisar, na njegovo mesto v Radovljici pride neki Nemeč iz Bleda.

Dr. Dovjak je izdal na svoje uradnike okrožnico z vsebino, da smejo v uradu govoriti samo nemško, v uradu in na cesti pozdravljati samo z nemškim pozdravom. Stranka, ki ne zna nemško, mora privedi s sabo tolmača. Kdor izmed uradnikov bi ravnal drugače, bo takoj odpuščen.

Opoldne nenaden obisk. Meja se bo baje v Št. Vidu (Podgora) verjetno še za nekaj pomaknila proti Št. Vidu.

V petek zvečer, ko je prišel Vogelnic [Alojz Vogelnic] domov, sta oba z ženo odšla v kavarno. Pri naslednji mizi so sedeli tudi Čičovnik in Schmölzer, ki so se ozirali na Vogelnikovo mizo. Ko sta Vogelnika odšla je stopil za njima Schmölzer, ki je rekel, naj vendar pod nobenim pogojem ničesar ne podpiše in da bo otroški vrtec pri Novaku.

9 Pravilno Drage.

10 Prvotno Beljan in popravljeno v Beljak.

Ponedeljek, 27. oktobra 1941

Druga verzija o Beljaku¹¹ [Ernest Belak] (za soboto 25. 10. 1941):

Da je bil v stražnici na kolodvoru, kjer so mu odvzeli revolver, ko je opazil odprta vrata stražnice, je pobegnil. Vsi so se podali za njim. Na njivi za Vzajemno zavarovalnico je klecnil, – zadet je bil bržkone v nogo – ter vzdignil roki. Pristopil je en detektiv in ga z revolverjem ustrelil v glavo.

Zvem, da so v soboto 25. 10. 1941 streljali na Dunajski cesti v bližini topničarske vojašnice. Najprej je počilo okoli 15 čez 22 uro 5–6 revolverskih strelav, nato puškarjenje. Baje je vojska ustrelila 2 detektiva. Na poziv sta dvignila roki, a sta v rokah imela revolver. Ker je vojska mislila, da sta četnika, je začela streljati.

Pravijo, da sedaj ne upajo ital[ijanski] detektivi na cesto in da je bilo vsled tega v noči od nedelje 26. 10. na ponedeljek 27. 10. narisanih po hišah v Ljubljani vse polno kladiv in srpov.

Danes ob pol 12h je dobil ing. Sodja [Jože Sodja] tale poziv:

»Gospod Sodja ing. Jožef

Predstavite se danes ob 15. uri v Tomanova ulica 8

Klasična gimnazija na
Komando Karabinerjev
M. M. Accinossio«

G. ing. Sodja sam ne ve, čemu bi bil klican. Sicer je z zaprtim Smersujem [Rudolf Smersu] osebni in družinski prijatelj, vendar gotovo ne bo radi tega klican, ker pravi, da sploh ne pozna letaka, radi katerega, da je g. Smersu zaprt. Vederemo!

V nedeljo dne 26. 10. 1941, da so prišli domov vsi, razen Smersuja Rudolfa (tudi neki Debevc in ostalih 6 pripornikov) in akademika Rasbergerja [verjetno Pavel Rasberger].

Dne 27. 10. selijo Cerklje ob Krki. Cela vas v obupni paniki, jokajo, preklinjajo, uničujejo vse. Mlajši skušajo priti v Ljublj[ansko] pokrajino, morajo pa v tem mrazu preplavati Krko. Dva fanta sta bila pri tem obstreljena.

Žena trgovca Račiča Franca iz Cerkelj in žena trgovca Pleterški-ja Martina sta zno-reli od prevelike razburjenosti.

V Brežicah se je obesila vsa družina nekega trgovca. Imena se ne ve. Iz Brežic bodo izselili tudi vse Nemce razen ene družine.

Izselitev so Nemci razglasili s posebnimi javnimi plakati v velikosti 84 širine in 60 cm višine v slovenskem in nemškem jeziku.¹² Se je dalo slovenski del fotografirati. V slovenskem jeziku [se] glasi ta plakat:

11 Prvotno Beljan in popravljeno v Beljak.

12 V rokopisu pripisano: *Obrobljen je z rdečim robom.*

Razglas

o državno političnih ukrepih v obmejnem ozemlju. Iz državno političnih razlogov moramo izvesti preselitev iz spodaj navedenega obmejnega pasu. Ta pas obsega naslednja področja in občine:

1. od okrožja Rann:

Vse področje južno od Save s političnimi občinami: Sawenstein, Bründl, Radelstein (prej Butscha), Arh, Hasselbach bei Gurkfeld (del občine, ki leži južno od Save), Zirkle, Munkendorf (preje Tschatesch), Weitental (prej Grossdolina).

Severno [od] Save politične občine: Brükel (prej Dobrova), Rann, Kapellen bei Rann, Wisell, Arnau (prej Artitsch), Königsberg am Sattelbach (prej St. Peter bei Königsberg), Pirschenberg (prej Globoko) z izjemo katastrskih občin Blato, Gurkfeld (del občine, ki leži severno [od] Save) z izjemo katastrskih občin Pleterje, Anowetz in Sremitsch in od politične občine Drachenburg katastrski občini Fautsch in Wrenska (Wrenska) gorza.

2. od okrožja Trifail:

Vse področje južno od Save s političnimi občinami Ratschach, Johannistal, Kumberg bei Trifail (prej St. Georgen), Mariatal in Bellichberg.

Preselitev se bo vršila v Nemčijo. Preseljenci bodo svoje imetje obdržali, ali pa bodo dobili odškodnino.

Perilo, obleko, posteljnino in predmete za vsakdanjo uporabo bodo lahko vzeli preseljenci s seboj, v kolikor to dovoljujejo prometne razmere. Denar in dragocenosti ostanejo v posesti lastnika.

Za imetje, ki ostane v deželi, bo lastnik oškodovan, če se bo ravnal po navodilih pri preselitvi in če bo izpolnjeval tudi v svojem novem bivališču svojo dolžnost.

Odpor in sabotaža bosta glasom moje odredbe z dne 14. 4. 1941 strogo kaznovana. Storilci izgube vsakršno pravico do odškodnine. Pravico do odškodnine izgubi nadalje tudi kdor se izogne preselitvi z begom. Povratek v označeni obmejni pas brez mojega dovoljenja je prepovedan.

Preselitev je omejena na imenovane navedene občine.

Preselitev se nikakor ne tiče prebivalstva v okrožjih Marburg – Stadt, Marburg – Land, Pettau, Cilli, prebivalstva v okrajnem glavarstvu Luttenberg ter prebivalstva v vseh občinah okrožij Rann in Trifail, ki zgoraj niso navedene.

Marburg an der Drau, dne 20. 10. 1941
Der Chef der Zivilverwaltung in der Untersteiermark

Gre torej za občine:

I. Brežiškega okrožja

a.) južno od Save

Sawenstein – Boštanj

Bründl – Studenec

Radelstein – Bučka

Arch – Raka

Haselbach bei Gurkfeld – Leskovec

Gurkfeld (kraji, ki leže južno od Save) Krško

Zirkle – Cerklje ob Krki

Munkendorf – Čatež

Weidental – Velika dolina

b) severno od Save

Dobova

Rann – Brežice

Kapele

Arnau – Artiče

Sv. Peter pod Sv. Gorami

Pirschenberg – Globoko manj k. o. [katastrska občina] Blatno

Gurkfeld – Krško, kar je severno od Save, manj k. o. Pleterje, Aurretz, Schemitsch, Buče

Od občine Kozje – k. o. Fautsch in Wrenska Gorza

II. Okrožje Trbovlje: občine južno od Save

Radeče

Št. Janž

Sv. Jurij pod Kumom

Mariatal – Dole pri Litiji

Billichberg – Polšnik

Število prebivalcev:

ad I. Boštanj:

2771 prebivalcev,

538 hiš,

262 posestnikov,

162 kočarjev,

100 najemnikov,

4977,42 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Apnenik	90
2)	Dolenji Boštanj	226
3)	Gaberje	104
4)	Goli vrh	26
5)	Gorenji Boštanj	231
6)	Jablanica	381
7)	Kompolje	121
8)	Konjsko	73
9)	Križ	375
10)	Lisičje jame	34
11)	Laze	42
12)	Log	108
13)	Lukovec	117
14)	Mrtovec	45
15)	Poganka	6
16)	Preska	29
17)	Radna	125
18)	Rekštajn	14
19)	Šmarčna	118
20)	Vrh	476

ad II. Studenec:

1681 [prebivalcev],

328 [hiš],

262 [posestnikov],

66 [kočarjev],

0 [najemnikov],

ca 2627 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Arto	121
2)	Brezovo	75
3)	Dedna gora	24
4)	Dolenje Impolje	52
5)	Dolenje Orle	59
6)	Gorenje Impolje	58
7)	Gorenje Orle	68
8)	Hudo Brezje	190
9)	Mala Hubajnica	67
10)	Osredek	30
11)	Ponikve	121
12)	Rovišče	227
13)	Sv. Primož	24
14)	Studenec	313
15)	Velika Hubajnica	88
16)	Zavratec	164

ad III. Bučka:
 1157 [prebivalcev],
 246 [hiš],
 167 [posestnikov],
 79 [kočarjev],
 0 [najemnikov],
 ca 1876 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Bučka	187
2)	Dol. Radulje	190
3)	Dule	120
4)	Gor. Radulje	181
5)	Jarči Vrh	98
6)	Jerman Vrh	30

7)	Močvirje	146
8)	Štrit	131
9)	Zaboršt	74

ad IV. Sv. Križ¹³:
 2932 [prebivalcev],
 521 [hiš],
 477 [posestnikov],
 41 [kočarjev],
 12 [najemnikov],
 4313 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Brezje	99
2)	Brezovica	57
3)	Brlog	37
4)	Brod	139
5)	Brvi	49
6)	Bušeča vas	205
7)	Dobrava	119
8)	Dol	70
9)	Dolenja Pirošica	131
10)	Gorenja Pirošica	153
11)	Gradac	42
12)	Hrastek	50
13)	Izvir	66
14)	Kalce – Naklo	197
15)	Karlče	7
16)	Kolarica	12
17)	Malo Mraševo	162
18)	Planina	95
19)	Poštena vas	65
20)	Premagovce	48

13 Celoten seznam Ad. IV. Sv. Križ je prečrtan.

21)	Pristava pri Sv. Križu	50
22)	Pristava na Krškem polju	12
23)	Selo	34
24)	Slivje	21
25)	Stari grad	57
26)	Stojanski vrh	105
27)	Sv. Križ	370
28)	Šutna	152
29)	Trobelnik	27
30)	Vinji vrh	88
31)	Vrhovska vas	152
32)	Zavinek	8
33)	Zavode	4
34)	Znanovce	22
35)	Žabjek	27

ad V. Leskovec:

5425 [prebivalcev],

1142 [hiš],

862 [posestnikov],

209 [kočarjev],

100 [najemnikov],

7759,72 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Aplenik ¹⁴	50
2)	Brege	244
3)	Brezje	78
4)	Brezovska gora	79
5)	Črešnjice	45
6)	Dalce	21
7)	Dedni vrh	40
8)	Dolenja Lepa vas	31

14 Pravilno Apnenik (pri Velikem Trnu).

9)	Dolenje	33
10)	Drenovec	72
11)	Drnovo	370
12)	Golek	46
13)	Gorenja Lepa vas	58
14)	Gorenja vas	121
15)	Gorica	151
16)	Gržeča vas	164
17)	Ivanji dol	38
18)	Jelše	144
19)	Jelševc	20
20)	Kalce	69
21)	Kobile	68
22)	Kočno	20
23)	Leskovec	633
24)	Libelj	22
25)	Loke	33
26)	Lomno	82
27)	Mali Podlog	139
28)	Mali Trn	99
29)	Mrtvice	243
30)	Nemška gora	50
31)	Nemška vas	40
32)	Nova gora	39
33)	Pijana gora	23
34)	Pristava na Kršk[em] polju	103
35)	Ravni	106
36)	Selce	60
37)	Senuše	220
38)	Smečice	97
39)	Srednje Arto	32
40)	Straža sv. Valentina	129

41)	Velika vas	196
42)	Veliki Podlog	215
43)	Veliki Trn (Sv. Duh)	69
44)	Veniše	138
45)	Vihre	214
46)	Volovnik	29
47)	Vrbinska vas	73
48)	Vrhulje	72
49)	Žadovinek	114
50)	Ženje	74

ad. VII.¹⁵ Cerklje ob Krki:

2189 [prebivalcev],

435 [hiš],

284 [posestnikov],

150 [kočarjev],

29 [najemnikov],

ca 2872 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Boršt	145
2)	Cerklje	304
3)	Češnjice	277
4)	Dol[enje] Skopice	236
5)	Gazice	66
6)	Gorenje Skopice	217
7)	Hrastje	172
8)	Mrtvice	17
9)	Račja vas	150
10)	Veliko Mraševo	317
11)	Zasap	88
12)	Župeča vas	200

15 Številčenje na več mestih ne sledi zaporedju.

ad. VIII. Čatež:
 2148 [prebivalcev],
 406 [hiš],
 194 [posestnikov],
 202 [kočarjev],
 16 [najemnikov],
 ca 2702 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Cerina	213
2)	Čatež	218
3)	Čedem	31
4)	Dobeno	93
5)	Globočice	99
6)	Kamenice	27
7)	Kraška vas	91
8)	Krška vas	470
9)	Mali Cirknik	18
10)	Mrzlava vas	157
11)	Prilipe	93
12)	Sobenja vas	192
13)	Stankovo	29
14)	Velike Malence	234
15)	Vihre (deloma)	25
16)	Žejno	158

ad. IX. Velika dolina:
 2147 [prebivalcev],
 376 [hiš],
 166 [posestnikov],
 204 [kočarjev],
 10 [najemnikov],
 2742,48 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Bregansko selo	214
2)	Brezje	276
3)	Gaj	70
4)	Jesenice	188
5)	Koritno	135
6)	Laze	70
7)	Mala dolina	85
8)	Nova vas	93
9)	Obrežje	234
10)	Perišče	28
11)	Podgračeno	72
12)	Ponikve	132
13)	Rajec	101
14)	Spodnja Ribnica	93
15)	Velika Dolina	144
16)	Veliki Cirknik	129
17)	Zgornja Ribnica	83

ad. X. Dobova:
 2824 [prebivalcev],
 514 [hiš],
 367 [posestnikov],
 147 [kočarjev],
 21 [najemnikov],
 3099,42 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Dobova	214
2)	Gabrje	387
3)	Loče	254
4)	Mali Obrež	165
5)	Mihalovec	422

6)	Mostec	221
7)	Rigonce	136
8)	Sela	611
9)	Veliki Obrež	414

ad. XI. Brežice (mesto):

1229 [prebivalcev],

151 [hiš],

150 [posestnikov],

2 [kočarjev],

190 [najemnikov],

160,87 ha

ad. XI.¹⁶ Brežice (okolica) – sedež Sv. Lenart:

2000 [prebivalcev],

378 [hiš],

217 [posestnikov],

161 [kočarjev],

40 [najemnikov],

2069 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Brezina	480
2)	Bukošek	261
3)	Cundrovec	108
4)	Črna	222
5)	Sv. Lenart	355
6)	Trnje	112
7)	Zakot	241
8)	Zverinjak	221

ad. XII. Kapele:

1567 [prebivalcev],

287 [hiš],

227 [posestnikov],

60 [kočarjev],

4 [najemnikov],

1453,94 ha

16 Vprašaj je postavil Albin Šmajd.

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Jereslavci	234
2)	Kapele	318
3)	Podvinje	175
4)	Rakovec	118
5)	Slogonsko	240
6)	Vrhje	297
7)	Župelevec	185

ad. XIII. Artiče:

1808 [prebivalcev],

361 [hiš],

197 [posestnikov],

163 [kočarjev],

16 [najemnikov],

ca 1333 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Arново selo	317
2)	Artiče	210
3)	Dečno selo	313
4)	Dolenja vas	288
5)	Glogov brod	118
6)	Gornji Obrež	167
7)	Spodnja Pohanca	124
8)	Trebež	232
9)	Zverinjak	39

ad. XIV. Sv. Peter pod Sv. gorami:

2313 [prebivalcev],

470 [hiš],

430 [posestnikov],

97 [kočarjev],

13 [najemnikov],

ca 3103 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Črešnjevce	114
2)	Dekmanca	232
3)	Hrastje	176
4)	Križan vrh	187
5)	Kunšperk	168
6)	Ples	102
7)	Polje	108
8)	Srebrnik	185
9)	Sv. Peter pod Sv. gorami	340
10)	Trebče	451
11)	Zagaj	250

ad. XV. Globoko:

1644 – 37 Blatno = 1407 [prebivalcev],

313 – 49 Blatno = 264 [hiš],

208 – 37 Blatno = 171 [posestnikov],

105 – 12 Blatno = 93 [kočarjev],

35 – 8 Blatno = 27 [najemnikov],

2150,90 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Bojsno	303
2)	Brezje	118
3)	Globoko	392
4)	Mali vrh	241
5)	Piršembreg	353

ad. XVIII. Radeče:

4059 [prebivalcev],

757 [hiš],

651 [posestnikov],

80 [kočarjev],

448 [najemnikov],

6097,86 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Brunk	37
2)	Brunška gora	109
3)	Dobrava	69
4)	Gorelce	45
5)	Hotemež	184
6)	Log	75
7)	Loška gora	33
8)	Močilno	229
9)	Njivice	257
10)	Podkraj	157
11)	Prapretno	98
12)	Radeče	1280
13)	Stari dvor	107
14)	Svibno	867
15)	Vrhovo	418
16)	Žebnik	97

ad. XIX. Št. Janž:
ca 1900 [prebivalcev],
456 [hiš],
243 [posestnikov],
183 [kočarjev],
50 [najemnikov],
3965,36 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Birna vas	86
2)	Brezje	29
3)	Budna vas	109
4)	Cerovec	139
5)	Goveji dol	36
6)	Hinjice	60

7)	Kal	124
8)	Kamenica	126
9)	Kladje	124
10)	Koludrje	128
11)	Leskovec	171
12)	Osredek	108
13)	Podboršt	211
14)	Srednik	168
15)	Stražberk	26
16)	Št. Janž	253
17)	Štajngrob	87

Ad. XX. Sv. Jurij pod Kumom:

1942 [prebivalcev],

286 [hiš],

250 [posestnikov],

24 [kočarjev],

13 [najemnikov],

4387,61 ha

[Zaporedna številka]	[Ime vasi]	[Število prebivalcev]
1)	Borovak	202
2)	Dobovec	444
3)	Gorenja vas	43
4)	Ključevica	204
5)	Mali Kum	59
6)	Osredek	143
7)	Sv. Jurij pod Kumom	656
8)	Završje	191

001643

SLOVENC!

Dne 29. oktobra potoče 28 let, kar smo se Sloveni, hkrati s Hrvati in Srbi rešili avstro-ogrškega jarma. Letos, ko nas znova barbarško teptajo nemški, italijanski in madjarski osvajalci, proglašajo »Osvobodilna fronta« 29. oktober za naš

NARODNI PRAZNIK

ta dan našega berbonnega protesta proti naši sužnosti, proti okupatorjem!

Osvobodilna fronta je odločila, da 29. oktobra med sedmo in osmo ure sveder ne sme biti noben Slovenec niti na ulici, niti v javnem lokalu, niti v gledališču, niti v kinu.

Kdor tega odloka ne bi upošteval, tega bomo smatrali za poturico, za narodnega izdajalca.

SLOVENC! Hkrati mora ves 29. oktober poteti v znamenju fivega podpisovanja za Pesojilo Svobode. Fivega prijavljanja predstavilcev za partizane, fivega poširanja zimskih potrebščin za naše hrabre borce. Prav 29. oktobra je treba naš osvobodilni napor še posebno stopnjevati.

SLOVENC!

Storimo svojo dolžnost! Pokažimo svojo zavestnost, svojo narodno disciplino.

Izvršni odbor Osvobodilne Fronte

Izvršni

Torek, 28. oktobra 1941

Slišim: vsa Gorenjska bo izseljena. Dr. Gregor [verjetno Gregorij Rožman] je ves potr.

Drugo: V Krškem je živinozdravnik prosil za izdajo dovoljenja za odhod v Škofjo Loko. Odgovorili so mu, da mu lahko izdajo to dovoljenje, vendar mu to ne bo pomagalo, ker bo čez 14 dni itak prišla Gorenjska na vrsto.

Danes baje zaslišana tudi neka Jerko Marija; izjavila je, da ni nikdar ničesar delala. Rekli so ji, da je delala 2 vrsti letakov, prvih 60, drugih 200 – odločno zanika. Po svojem zaslišanju dobi obvestilo, naj prizna za prvih 50, drugih 200; ona pa da sedaj trdi, da je vse to laž in izmišljotina, ker da ni imela nobenega opravka pri delanju teh letakov.

Slišim, da se je dr. Potočnik Miha vpisal v KLZ [Koroška ljudska zveza] (KVB [Kärntner Volksbund]) in da je na vprašanje: »Kateri narodnosti se prištevate?« zapisal »Knemški«, in ali boste za vedno zvesto služili nemškemu narodu in nemški državi: »Ja«. Dr. Šarčevi bodo baje tudi zapisali: kakor je to napravil dr. Potočnik.

Ob 1/2 13h najden na stopnišču Gosp[odarske] zveze letak:

»Slovenci!

Dne 29. 10. poteče 23 let, kar smo se Slovenci hkrati s Hrvati in Srbi rešili avstroogrškega jarma. Letos, ko nas znova barbarsko teptajo nemški, italijanski in madjarski osvajalci, proglašaja 'Osvobodilna fronta' 29. 10. za naš Narodni praznik, za dan našega borbenega protesta proti naši sužnosti, proti okupatorju! Osvobodilna fronta je odločila, da 29. 10. med sedmo in osmo uro zvečer ne sme biti noben Slovenec niti na ulici, niti v javnem lokalu, niti v gledališču, niti v kinu. Kdor tega odloka ne bi spoštoval, tega bomo smatrali za poturico, za narodnega izdajalca. Slovenci! Hkrati mora ves 29. 10. poteči v znamenju živega podpisovanja za Posojilo Svobode, živega prijavljanja prostovoljcev za partizane, živega pobiranja zimskih potrebščin za naše hrabre borce. Prav 29. 10. je treba naš osvobodilni napor še posebno stopnjevati. Slovenci! Storimo svojo dolžnost! Pokažimo svojo zavednost, svojo narodno disciplino.

Izvršni odbor Osvobodilne fronte

Se selimo s prof. Petelinom [morda Stanko Petelin] iz Lj[udskega] doma v Trdinovo 5.

Dejansko stopi Amerika v vojno: govor Roosvelta [Franklin Delano Roosevelt] (napadla nemška podmornica ameriški rušilec).

Sreda, 29. oktobra 1941

Slišim, da po Ljubljani preiskujejo ljudi. Je polno letakov z vsebino »Slovenci«; ter majhnih listkov s slovensko trobojnico in pretiskano OF ter rdeči listki s srpom in kladivom.

Površine in vrsta kulture:

A. Politični okraj Šmohor (Hermagor) (33 k. o.) stanje 1900

I. Davčni okraj Šmohor (21 k. o.)	33 k. o.
II. Davčni okraj Kotje (12 k. o.)	

I. Davčni okraj Šmohor:

	njiv	trav[nikov]	vrt[ov]	rovt[ov] plan[in]	gozdov v ha
Egg – Brdo	151	242	0.86	598	2430
Nampolsch – Napole	243	448	5.06	119	312
Görtschach – Goriče	168	260	3.97	219	830
Gugenberg	123	233	0.94	101	709
Šmohor	69	52	2.29	382	71
Sct. Lorenzen im Gitschtal – Sv. Lovrenc	234	277	5.98	491	1731
Mišice	99	123	1.50	36	256
Möderndorf – Modrinja vas	108	249	0.33	402	1396
Külzburg	0.03	3.25	0.01	0.08	141
Möschach – Moše	159	206	2.89	242	1049
Vellach – Bela	139	174	1.65	15	870
Rattendorf – Radnja vas	120	197	0.60	1861	971
Hadersdorf – Hadre	73	58	6.50	9.04	26
Köstendorf – Gozdinja vas	87	90	3.31	71	359
Matschiedl – Močile	49	88	1.99	124	723
Sct. Pavel – Sv. Pavel	82	101	5.85	24	208
Sct. Stefan an der Zail – Sv. Štefan na Zili	157	159	6.21	362	567
Tröpplach – Dropole	150	291	0.67	1362	1711
Vorderberg – Blače	147	329	0.89	419	1277
Weidegg – Bajdek	111	219	2.85	94	452
Weisbriach – Višprijе	185	300	6.578	371	1797
	2633	4095	61.-	6924	17886

II. Davčni okraj Kotje:

	njiv	travnikov	vrto	rovtov planin	gozdov = ha
I. Šmohor	2255	3236	35	17046	19046
	2633	4095	61	6924	17886
	4888	7331	96	23970	36932

B. Politični okraj Celovec:

3 d[avčni] okraj, 178 k. o.

I. Feldkirchen:	9353	7106	157	19632	21111
II. Borovlje:	2336	3037	73	2074	19500
III. Celovec:	16822	8959	418	5472	22007
	28511	19102	648	27178	62618

C. Politični okraj Spital:

6 d[avčnih] okraj[ev], 106 k. o.

I. Gmünd:	3294	3564	64	26665	23227
II. Greifenburg:	2858	3221	102	15484	21503
III. Millstatt:	2727	2231	147	11897	8454
IV. Obervellach	1419	1653	34	19301	15076
V. Spittal	4056	2432	128	7286	10679
VI. Winklern	2075	2021	17	24593	13909
	16429	15122	492	105126	92848

Č. Sv. Vid – pol[itичni] okraj:

5 d[avčnih] okraj[ev], 112 k. o.

I. Althofen	5017	2091	172	1114	8069
II. Oberstein	4448	2437	204	6327	15356
III. Freisach	5101	3152	98	4823	22929
IV. Gürk	5733	3554	70	5336	19003
V. St. Veit	9300	4252	356	3196	13928
	29599	15486	900	20798	89285

D. politični okraj Beljak:

5 davčnih okrajev – 105 k. o.

I. Podklošter (Arnoldstein)	1760	3702	36	1201	8068
II. Paternion	3138	2979	72	5328	18751
III. Rožak (Rosegg)	3324	2246	97	1047	9109
IV. Trbiž (Tarvis)	467	3221	29	5503	12539
V. Beljak – Villach	7225	5736	177	8105	21710
	15914	17884	411	21184	70177

E. politični okraj Velikovec:

4 d[avčni] okr[aji] – 153 k. o.

				vinogradi	pl[anine] rovt[i]	gozdi
I. Pliberk (Bleiburg)	8235	4882	227	7	4336	26486
II. Doberla vas (Eberndorf)	6633	2464	91	39	1487	11352
III. Železna kaplja (Eisenkappel)	1321	1969	25	-	6626	18058
IV. Velikovec (Volkermarkt)	10097	4326	286	-	4794	11838
	26286	13641	629	46	17243	67734

F. Wolfsberg pol[itичni] okraj:

3 d[avčni] okr[aji] – 123 k. o.

I. Sct Leonhard	6308	4658	44	-	4164	15799
II. Sct Paul	5308	4559	328	2	3773	13857
III. Wolfsberg	8083	7089	471	5	7104	16285
	19699	16306	843	7	15041	45941

Skupaj:
po glavarstvih

	njiv	trav[nikov]	vrt[ov]	rovt[ov] plan[in]	gozdov v ha	vinograd[ov]
A. Šmohor	4888	7331	96	23970	36932	-
B. Celovec	28511	19102	648	27178	62618	-
C. Špital	16429	15122	492	105126	92848	-
Č. Sv. Vid	29599	15486	900	20798	79285	-
D. Beljak	17914	17884	411	21184	70177	-
E. Velikovec	26286	13641	629	17243	67734	46
F. Wolfsberg	19699	16306	843	15041	45941	7
	141326	104872	4019	230540	455535	53

Sreda, 29. oktobra 1941

Na stopnišču k Druž. Ledinku
Polno listkov, kakor je priložen

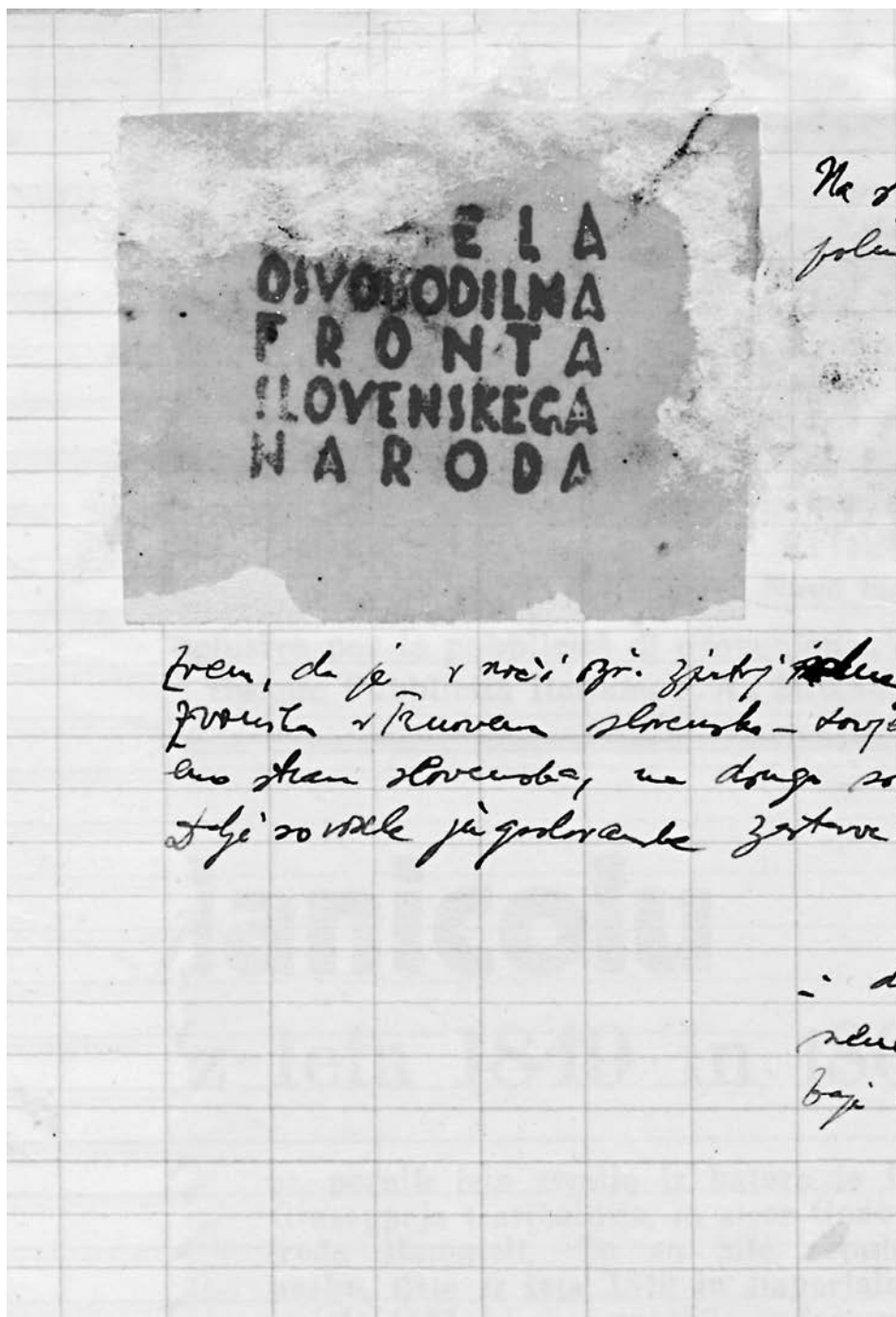
Zvem, da je v noči oz. zjutraj 29. 10. visela z zvonika v Trnovem slovensko-sovjetska zastava tj. na eni strani slovenska, na drugo sovjetska.

Dalje so visele jugoslovanske zastave: na magistratu, gradu, remizi in drogu med ital[ijansko] in nemško državo v St. Vidu, baje tudi na raznih šolskih poslopjih.

Četrtek, 30. oktobra 1941

Ude Lojze, stanuje v Streliški ulici.

Zvem, da dr. Lončar [Dragotin Lončar] in dr. Mrak [Anton Mrak] študirata meje. Tudi razberem iz pogovora, da je med voditelji OF spor in da niso v vseh pogledih edini. Jeze se, ker je prišel v izv[ršni] odbor ing. _____, za katerim stoji baje dr. Bajič [Stojan Bajič] neko stališče in da je pometeno z »jugoslovanstvom«.

Letak OF: Živela osvobodilna fronta slovenskega naroda

Uradni razglas

Predpisi za promet in gostinske obrate

001648

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino
glede na člena 6. in 7. naredbe z dne 11. septembra 1941-XIX št. 97,
glede na naredbo z dne 12. julija 1941-XIX št. 65 in na podstavi kr. ukaza z dne 3. maja 1941-XIX št. 291

odreja:

Člen 1.

Brez posebne dovolilnice, ki jo izda oblastvo javne varnosti, ne sme nihče iz hiše:
v ljubljanski občini od 21. do 5. ure,
v drugih občinah pokrajine od 20.30 do 5 ure.
Kršitelji se kaznujejo v denarju od 100 do 1000 lir in v hujših primerih tudi z zaporom do treh mesecev.

Člen 2.

Promet z motornimi vozili za prevoz oseb, ne glede na vrsto pogona, je dovoljen samo ob delavnikih od 7. do 19. ure.
Promet z motornimi vozili za prevoz blaga in promet avtoizvoščkov, ne glede na vrsto pogona, je dovoljen vse dni od 7. do 19. ure.
Nespremenjene ostanejo določbe členov 2., 3., 4. in 6. naredbe z dne 12. julija 1941-XIX št. 65.
Kršitelji se kaznujejo v denarju od 100 do 1000 lir, v hujših primerih pa tudi z zaporom do treh mesecev. Mimo tega se odvzame prometno dovolilo, v hujših primerih pa tudi zapleni motorno vozilo.

Člen 3.

Čas za zapiranje gostinskih obratov se spreminja takole:
za vse gostinske obrate v mestu Ljubljana na 20.30 in za vse gostinske obrate v drugih krajih pokrajine na 20. uro.
Kršitelji se kaznujejo v denarju od 500 do 5000 lir, v hujših primerih pa z zaporom do treh mesecev kakor tudi z začasnimi ali z dokončnim odvzemom obrtne pravice.

Člen 4.

Ta naredba, ki razveljavlja vse nasprotujoče ali z njo nezdržljive določbe, stopi v veljavo dne 4. novembra 1941-XX.

Ljubljana, dne 30. oktobra 1941-XX.

Visoki komisar
za Ljubljansko pokrajino:
Emilio Grazioli

Izrezek iz časopisa, 30. oktobra 1941: uradni razglas o predpisih za promet in gostinske obrate

Nedelja, 2. novembra 1941

Zjutraj ob 7. uri (ko so pripeljali [...] so 8 pismonoš in 1 uradnik) izropali poštno blagajno v Šiški – Ljublj[ana] VII (odnesli 149.200 Lit). Že preje so izropali škofijsko blagajno (21000 lir) – so vse prijeli in denar dobili nazaj!

Pravtako so izropali tudi blagajno Nabavljalne zad[ruge] drž[avnih] nameščencev.

Pravijo, da je Smersu [Rudolf Smersu] še vedno zaprt; o njem je izšel letak OF z vsebino nekega pisma, ki da ga je pisal nekemu »Joži« in kjer da je prosil za posredovanje za izpust in tam navedel razloge. Prestregli da so tudi neko pismo, ki da ga je pisala Smersuju v zapore. Vse skupaj pa da je izmišljena laž.

Ponedeljek, 3. novembra 1941

Dobi Valant Tone neko zaposlitev pri Sfiligoju.

Miha pripelje svoje stvari, ki jih bo oddal naprej.

Torek, 4. novembra 1941

Urejamo stanovanje, g. Olaf Globočnik posodi 2 sliki. Zvem, da je sklicana konzulta in da je vabljen tudi dr. Natlačen [Marko Natlačen].

Pol[icijska] ura je od tega dne naprej že ob 1/2 21h povsod, na cestah ne sme nihče več biti od 22h.

Sreda, 5. novembra 1941

Pride g. Cerar iz Kaplje vasi 14 in pravi: da so sedaj selili Krško, da je Štirm v Trebnjem in da je zelo veliko ljudi prešlo na to stran, da Italijani zasedajo polagoma obč[ino] Št. Janž, vendar ne pojasni, katere kraje.

Slišim, da so na Rakitni ubili več ubežnikov.

Da so pred dnevi v Radovljici zaprli tov[arnarja] Vogelnik Lojzeta.¹⁷

17 Na začetku stavka pripisano: *Pa to ni bilo nikdar res!* Na koncu stavka pripisano: *Povedal pp. Strniša Marjan [Marjan Sterniša].*

Kraji Središča	Dolžina prog km	Število lokomotiv	Število pot[niških] vagonov	Število tov[ornih] vagonov	število prom[etnega] oseb[ja]	število gradb[enega] osebja	število ostalega osebja	skupaj ljudi
Ljubljana	300	136	300	500	500	1000	2000	3500
Trst	400	200	600	400	800	1000	2400	4200
Gorica	200	50	100	100	200	400	1900	2500
Udine	700	30	100	180	150	200	850	1200
Celovec	600	30	200	100	400	400	800	1600
Beljak	800	150	500	100	450	450	800	1700
Gradec	700	200	1000	400	800	700	1600	3100
Madžarska	300	80	200	200	400	300	1200	1900
	4000	876	3000	1980	3700	4450	11550	19700

80.000 m²

4,5 milijonov ljudi

Minimalna potreba za vseh 4.000 km prog.

prometnikov in postajnega osebja	2500
gradbenega osebja	3000
ostalega osebja (kurilniškega, komercialnega itd.)	6500
brez večjega tovarnega prometa	12.000 ljudi

Ljubljana pokrije potrebo s 3500 ljudmi.Ostane nepokritega 8.500 ljudi.Rezerve ljudi:

Primorje in Italija (Sl[ovenci] in Hrvatje)	1500 ljudi
Štajerska (Slovenci)	3500 –II–
Hrvatska	1500 –II–
Srbija	500 –II–
Upokojenci:	
Slovenci (Dr[avska] banovina)	2000 –II–
Domačini (narodn[e] manjšine) nižje osebje	10000 –II–
	Skupaj 19.000 ljudi

a
 obisk dr. J. J. J. J. J.
 Kreisfabrikerin der Frauenhilft des KTB v Radofe
 Frau Juritschnigg
 Net. Waffer D. (Graum) iz Bernscheidta (Kle
 ki ima svoj ženski obzitem, pferer, in a
 malo sobo steno k ženi, prasi, da ji ž
 pit.
 Vuosi od petta 3/10 na soboto 11. 11. 1941 po Hewen
 obliki; Skopi Lote obliki. neta liso, tjer je bil
 6 partzann. Pri Domace so odstranili, na
 hino pizgali. Bi tem napadu da bila ubita 2
 2 je težo ravijena. Sledeja so pripeljali na Jo
 blivisnica, tjer sta nato pumla. Vse 4 so
 tural. Koerpi s četret dne 6/11/1941.

Dovoljenje za prosto gibanje po 21. uri

Četrtek, 6. novembra 1941

Z avtom Izvozne v Pijavče – Kapljo vas in nazaj.

Avto ostane v Višnji gori.

Z vlakom v Ljubljano. Na kolodvoru dobim dovoljenje za domov po 9. uri zvečer.

Nedelja, 9. novembra 1941

Obisk Mrje [Marija Šmajd]. Zvem:

Kreisführerin der Frauenschaft des KVB v Radovljici je Frau Goritschnigg.

Neki Waffen SS [Schutzstaffel] (Gram) iz Remscheidta (Rheinland), ki ima svojo ženo ob Osojskem jezeru in se pelje vsako soboto domov k ženi, pravi, da je že vsega sit.

V noči od petka 31. 10., na soboto 1. 11. 1941. so Nemci v okolici Škofja Loke obkolili neko hišo, kjer je bilo baje 6 partizanov. Domače so odstranili, nato hišo požgali. Pri tem napadu sta bila ubita 2 Nemca, 2 pa težko ranjena. Slednja so pripeljali na Golnik v bolnišnico, kjer sta nato umrla. Vse 4 so nato pokopali v Kranju v četrtek 6. 11. 1941.

V tednu pred 1. 11. 1941¹⁸ so Nemci v zasedenem ozemlju zopet ustrelili 10 Slovencev. Usmrtitev je javno razglašena po plakatih, ki ga dobim kasneje. Paschke na obisku. Pravi, da je zvedela, da bo popolnoma odseljen 10 km pas na Gorenjskem.

V teku je postopanje za razlastitev moje hiše. Postopek je predlagal politični komisar dr. Dovjak [Hermann Doujak].

Dr. Doujak je priredil to nedeljo (9. 11.) poslovlilni večer, ker gre za pol[itičnega] komisarja v Kamnik.

Požig kmetij v občini Šmarje:

Dne 26. 10. 1941 so bila po uvodni igri »ogenj s strojnicami«, ki so jo igrali »znani elementi«, zažgana gospodarska poslopja in hiše 14 gospodarjem v 4 vaseh in 2 drugi dan (27. 10.)

V vasi Šap je pogorelo:

1. Marn Franc – kozolec – dvojnik
2. Kračman Anton – – z vsemi pridelki
3. Trontelj Franc – – –
4. Kadunc Alojzij, – – –
5. Košak Martin, – – –
6. Omahen Nace, enojnik (delno)

v vasi Razdrto:

7. Krištof Franc – hiša, hlev, skedenj in kozolec
8. Samec Franc – kozolec
9. Smole Ani – –
10. Gačnik – kozolec, skedenj, drvarnica

18 V rokopisu pripisano: *pravilno 31. 10.*

vas Tlake:

11. Tomc Franc – kozolec – dvojniki, orodje, vozovi
12. Strajner Anton – kozolec – dvojniki

Dne 27. 10. pa v vasi Mali vrh:

13. Strežku – kozolec – dvojniki
14. Praprotnik – –H–
15. Mehle Alojzij – delavec, hiša

Skupna škoda – cca 2,000.000 Din; zavarovani za manjšo vrednost.

Doslej so baje izselili na Sp[odnjem] Štajerskem:

Krško, Rako, Bučko, Videm, Brežice, Leskovec.

Nekateri, da so že pisali iz Gor[nje] Šlezije, kamor so bili odseljeni.

Italijanski vojaki hodijo po svoje kliente kar na postajo Št. Vid, Nemci jih pa tudi na debelo vozijo preko meje. Nato se na debelo pije in uživa v gostilnah.

Izselitve v Nemčijo v času od 29. oktobra 1941 do 17. novembra 1941 (pag. 1652)

1. dne	29. 10. 1941.	...	600 ljudi	Templin
2. dne	30. 10. 1941.	...	300 ljudi	Templin
3. dne	31. 10. 1941.	...	460 ljudi	Sternberg, Duhrinsdorf, Duhringshof,
4. dne	1. 11. 1941.	...	700 ljudi	Dalmesdorf, Glasow,
5. dne	2. 11. 1941.	...	610 ljudi	Dassel, Giboldshausen (Einbach)
6. dne	3. 11. 1941.	...	550 ljudi	Hann. Münden Rittmanshauer, Gottingen
7. dne	4. 11. 1941.	...	650 ljudi	Priangel, Melsrode, Lautental (Nelsrode)
8. dne	6. 11. 1941.	...	725 ljudi	Waltershausen, Neudorf, Triptis
9. dne	7. 11. 1941.	...	700 ljudi	Erfurt
10. dne	8. 11. 1941.	...	440 ljudi	Apoldo, Bad Sulze, Weimar,
11. dne	9. 11. 1941.	...	695 ljudi	Illmenau, Gehberg,
12. dne	10. 11. 1941.	...	700 ljudi	Mühlhausen
13. dne	11. 11. 1941.	...	700 ljudi	Mühlhausen, Heiligenstadt, Dingelstadt,
14. dne	12. 11. 1941.	...	750 ljudi	Armstadt, Rudolfsstadt,

15. dne	13. 11. 1941.	...	640 ljudi	Klingenberg, Kolnitz,
16. dne	14. 11. 1941.	...	770 ljudi	Wolkenstein,
17. dne	15. 11. 1941.	...	620 ljudi	Gornsdorf
18. dne	16. 11. 1941.	...	680 ljudi	Dresden
19. dne	17. 11. 1941.	...	500 ljudi	Leipzig

Torek, 11. novembra 1941

Pravijo, da so pri odselitvah s Sp[odnje] Štajerske otroke ločili od staršev in da so jih na potu pobili, po vsej verjetnosti zastrupili. Tako je neki oče iskajoč svoje otroke po vlaku, zašel v vagon z otroki; tam se mu je nudil strašen prizor. Vse svoje 3 otroke je našel na tleh vagona mrtve, poleg njih pa izbljuvano zeleno tekočino. Nato je pobegnil z vlaka nekje pri Pragerskem.

Treba je ugotoviti kaj je četništvo in kdo je zraven?!!

Dne 11. 11. ob 17:05 je v tovornem skladišču v pisarni skladiščnika prostih tirov eksplodirala bomba in ubila skladiščnika VIII Zlatnarja Petra, roj. 1. 7. 1895 v Salgo Tarja¹⁹, Madžarska, pristojnega v Ljubljano, stan[ujočega] Milčinskega 66. Preiskujejo krivdo. Poškodovane so stene, okna in inventar. Škoda doslej še ni ocenjena.

Sreda, 12. novembra 1941

12. 11. glej za 5. 12.

Četrtek, 13. novembra 1941

Obsojenih 15 na smrt.

Petek, 14. novembra 1941

Z avtom in g. Možetom v Stražo preko Stične, nato v Mihovico pri Št. Jerneju. Napravila 100 km.

Sobota, 15. novembra 1941

Iz Mihovice, do Gradišča obč[ina] Št. Jernej. Dvakrat snažil avto. – Pustil v Gradišču.

Na poti od Št. Jerneja do Gradišča srečal go. prof. Pluta, ki nama je oskrbela prenočišče.

19 Pravilno Salgótarján.

Nedelja, 16. novembra 1941

13 km z vozom do N[ovega] mesta, od tam z vlakom 7:40 v Ljubljano, kamor prišel ob 10h. – Ves zamazan in okajen od saj.

V Ljubljani našel obisk Mrje [Marija Šmajd], ki je že bila v petek zvečer.

Na sporočeni randi z Godinom [Jožef Godina] ne morem, ker se moram preje umiti.

Govori se, da je bilo rečeno, naj se mladino pravilno vzgaja in da nam preti največja nevarnost od sklenitve separatnega miru. Zvem tudi tole:²⁰

Ponedeljek, 17. novembra 1941

Zvem, da so v soboto 15. 11. postavili v želez[niško] ravnateljstvo ital[ijansko] stražo, ki preiskuje tudi uradništvo.

Torek, 18. novembra 1941

Bila je preiskava na teh[niški] fakulteti, aretirali cca 50 tehnikov.

Sreda, 19. novembra 1941

Po avto v Gradišče pri Št. Jerneju.

V noči od torca na sredo preiskava po Brdu in Viču.

Aretiranih je bilo cca 30 ljudi na Brdu. Naš Princ je bil celo noč kar na drevesu. Vas je bila obkoljena. Pobirali so po nekaj hiš in zopet nekaj izpustili nato zopet iz nekaj hiš pobrali.

Včeraj so baje ustrelili pri Sv. Krištofu: nekega slov[enskega] detektiva ter pri ribniku v Šiški (pri gradu) tudi neko osebo.

Četrtek, 20. novembra 1941

Govorim z Jrebico [Franc Jerebič], pravi, da partizani podlegajo Draži Mihajlovičevi skupini.

Najden na stopnišču letak: Slovenke! Slovenci!

Petek, 21. novembra 1941

V sredo 19. 11. zvečer je prinesel geom[eter] Stanovnik [Jaka Stanovnik] vizitko g. Paara [Franc Paar] s prošnjo, da se oglasi Mrja [Marija Šmajd] pri njem radi odvzema hiše. Zglasila se je v četrtek 20. 11. 1941 ob 1/2 4h popoldne ter je g. P. [Franc Paar] pri tej priliki rekel:

²⁰ Poved se ne nadaljuje.

»Treba se je hitro odločiti.«

So tri možnosti:

- 1) da pridem domov, bo vse dobro, dobim takoj službo,
- 2) zamenjam s kakšnim Ljubljancem,
- 3) da se premoženje oceni in prosi Mrja za izselitev.

V tem slučaju bi dobil plačano, sicer se zna zgoditi, da nam bo vse zaplenjeno »als Staatsfeindlicher«. V hiši bodo naredili otroški vrtec.

Wohinz je bil v torek 18. 11. izpuščen iz Begunj in je Paarū že pisal iz Celja. Bo po Paarovem posredovanju nastavljen morda na Bledu. Wohinz je bil zaprt 3 mesece.

Tudi dr. Šarča brat iz Preserja pri Homcu je izpuščen.

Imam vtis, da g. Paar zopet hoče tudi pri meni izsiljevati. Ne bo se mu posrečilo. Vem samo za eno pot brez ozira na gmotno škodo: vztrajati in delati za narod.

Paar pa je eden največjih prefrigancev in falotov!!

Če se jim zljubi, naj kar vzamejo!

Četrtek, 20. novembra 1941

Zvem za informacijo, kakor je na listku oz. je tu prepisana:

V noči od 28.–29. 10. 1941 sta bila ustreljena 2 Slovenci, ki sta ljudem pomagala poganjati živino preko meje. Bila sta to Mevželj in Majcen – šentjanžka rojaka. Izdali so jih Vodenikovi iz Murenc. Sedela sta v hiši in tam tudi ostala, ko so prišli nemški vojaki. Dotična hiša je do tal porušena. Sami Nemci so priznali, da sta se junaško borila.

*Četniški letak (pag. 1654)

Slovenci, Ljubljanci!

Prvi december bomo letos praznovali kot dan sloge jugoslovanskih narodov, kot dan sloge in bratstva med Slovenci. S svojim vedenjem bomo izpričali neomajno zvestobo jugoslovanski ideji, ki bo po tej preiskušnji zažarela močneje kot kdaj prej. Ni več strankarskih razlik med nami, vsi smo zdaj eno, vsi smo zdaj bratje. Naša srca in naše oči so obrnjene proti Londonu, kjer je naš kralj, kjer je naša Vlada, kjer so naši slovenski zastopniki. Tam so naši voditelji, nikjer drugje.

Dan sloge bomo v Ljubljani proslavili na ta način: nihče ne sme na ta dan k javnim predstavam v gledališču in kinodvoranah. Nihče ne sme ta dan zvečer od 7–8 na ulico! Zavedni Slovenci, ravnajte se po tem navodilu! Naj vidijo Italijani, da smo Slovenci samo odločujoč narod, ki se je svobodno odločil za Jugoslavijo in ki ga nobena italijanska zvijačnost ne bo preslepila, da bi od te svoje volje kdaj odnehal.

Še enkrat: Nihče ta dan k predstavam, nihče ta dan od sedmih do osmih na ulico!

Naj živi Kralj Peter II., naj živi velika in svobodna Jugoslavija, naj živi v njej združena in celotna Slovenija!

SLOVENSKI ČETNIKI

Petek, 21. novembra 1941

Zapri tehnično fakulteto in tudi poslopje. Utemeljujejo s tem, da so pri preiskavi našli veliko »Slov[enskega] poročevalca«.

V ponedeljek 17. 11. = ca 20 odpeljali }
sreda 19. 11. ca 15 odpeljali } ponoči preiskave od 1/2 23[h] Brdo

Z odlokom (naredbo) Vis[okega] komisarja je ustanovljena Pokrajinska zveza delodajalcev in preurejena stanovska združba.

V ponedeljek 17. 11. je Vis[oki] komisar predsedoval seji Zveze industrijcev.

V četrtek 20. 11. je prišel v Ljubljano na obisk tržaški župan dr. Ruzzier [Luigi Ruzzier].

Z naredbo dne 15. 11 1941 je Visoki komisar spremenil zakon o pokoj[ninskem] zavarovanju nameščencev.

Sobota, 22. novembra 1941

Na uradu za izselitev Nemcev v Trg[ovskem] domu; predsednik in pravni referent je dr. Moro Viktor, ki se bo izselil v Stuttgart; dr. Poje [Fran Poje] gre v Radovljico.

V uradu sem videl tudi dr. Schiffrerja in odv[etniškega] prip[ravnika] Toša (bivši jug[oslovanski]) častnik.

Mrja [Marija Šmajd] na obisku.

Nedelja, 23. novembra 1941

Slišim, da je izšel nek list Svobodna Slovenija.

Ne morem ga dobiti nikjer.

Ponedeljek, 24. novembra 1941

V Kočevju. Z veseljem se selijo. Pravijo, da dobijo Brežice naziv Gottschee. Pravijo, da je razglašen program. Mrja [Marija Šmajd] odide.

Torek, 25. novembra 1941

Slišim, da je bil dr. Aleš Stanovnik pretepen.

Sreda, 26. novembra 1941***Prepis dopisa političnega komisarja Antonu Merzlu in Frančiški Vidic, 26. novembra 1941 (pag. 1656)**

Der politische Kommissar
 Radmanskorf 26. 11. 1941.
 Gesch. Zeichen: Standesamtswesen.
 Herrn Anton Merzel und Franciska Vidic,
 Veldes, Schloss 99.

Sie haben gemeinschaftlich am 2. 10. 1941. in der Kirche Maria–Verkündigung in Laibach eine kirchliche Ehe geschlossen. Ich mache Sie darauf aufmerksam, dass nach den Anordnungen des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krain vom 7. 6. 1941, rechtsgültig eine Ehe nur vor dem politischen Kommissar geschlossen werden kann. Ihre kirchliche geschlossene Ehe ist daher rechtsunwirksam und etwa aus dem jetzigen Zusammenleben geborene Kinder wären als unehelich zu registrieren. In Ihrem eigenen Interesse empfehle ich alsbald über den Gemeindegemissar in Veldes ein Antrag auf standesamtliche Trauung dem pol. Kommissar in Radmanskorf einzureichen. Sollten Sie trotz dieser Belehrung eine standesamtliche Trauung nicht schliessen, müsste ich mir strafendes Einschreiten wegen unehelichem Zusammenleben vorbehalten.

Der politische Kommissar:
 [Podpis nečitljiv.]

Nedelja, 30. novembra 1941

Berem, da je Kutchera [Franz Kutschera] odšel v ministrstvo za utrditev nemštva, Gauleiter je postal dr. Rainer [Friedrich Rainer], roj. l. 1903.

V soboto zvečer je nek kolesar ustrelil nekega _____ v Stožicah.

Ponedeljek, 1. decembra 1941

Tagespost od sobote 29. 11. 1941 je prinesla oklic zveznega vodje štajer[skega] Heimatsbunda Franca Steindla. Oklic ima naslov: »Jasne politične fronte na Spod[njem] Štajerskem.« Slo[venski] agitatorji na Spod[njem] Štajerskem niso z našega stališča političen problem, marveč državno-policijska zadeva.

Oklic končuje: »Ti nisi Slovenec, ti si domovini zvest Štajerc, ti si član nemške skupnosti in ti moraš postati pokoren Nemeč!«

Več aretacij in številne preiskave.

Po cestah slovenske, jugoslovanske tribarvnice, ter slovenska tribarvnica z sovjetsko zvezdo. Tudi rdeče zastave.

Med drugimi je bil tudi letak, da je OF z Washingtonom, Londonom in Moskvo in da nekateri hočejo napraviti razdor med Slovenci, ker delajo razliko med Londonovci in Moskovci.

Proglas izvršnega odbora OF. Slovenci!

Da manifestira sloga in enotnost narodov Jugoslavije, ki se z oboroženo pestjo borijo proti tujčevemu fašističnemu in imperialističnemu jarmu, narodov, ki jih danes občuduje ves svobodoljubni svet, je Osvobodilna Fronta

ODLOČILA:

1. december, državni praznik Jugoslavije, se proslavi tudi letos. Toda ko Osvobodilna Fronta izdaja ta odlok, izjavlja jasno, da se v naši svobodni bodočnosti ne sme nikoli več ponoviti stanje, ki je prejšnja leta narodom Jugoslavije in delovnim slojem preprečevala, da bi mogli z vso iskrenostjo sodelovati pri proslavi praznika, ki je konec konca upropastilo samo Jugoslavijo, a Fronta slovenskega naroda bo s slovensko narodo jamčila slovenskemu narodu prav vse pravice, ki jih slovenska narodna individualnost. Z uvedbo doslednje ljudske demokracije bo slovenskemu narodu zajamčila njegove človeške pravice.

S pozivom, da Slovenci proslavimo 1. december, v znaku globoke in borbene solidarnosti s svojimi brati na jugu; v znaku zaostrenega boja proti fašističnim zatiralcem, pa tudi v zavesti, da morajo iz naših slovenskih žrtev zrasti vse naše slovenske narodne in ljudske pravice,

odreja izvršni odbor OF:

dne 1. decembra ne sme biti med sedmo in osmo uro zvečer noben Slovenec niti na ulici niti v gledališču ali kinu, niti v javnem lokalu.

Vsakogar, ki bi prekršil to odredbo, bo slovenski narod smatral za izdajalca.

Živela sloga in enakost narodov Jugoslavije!

Živela sloga in enotnost slovanskih narodov!

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Izvršni odbor OF

Iščem Marka²¹.

Dr. Aleš St. [Aleš Stanovnik] je baje finanč[ni] refer[ent] v izv[ršnem] odbor[u] OF. Včeraj, da je nekemu ing. ponujal mesečno 1000 Lit, ako pristopi k njim, kar je ta odklonil z zahtevo, naj gresta raje pač oba gori, kar je Aleš tudi odklonil z izjavo, da sam ne more, pač pa da lahko gre ta ing.: »Vi boste pa tukaj sedeli na toplem in žrli«. Vsak mesec baje naberejo 140.000 Lit.

Zvečer ob 1/2 7h baje vrženi 2 bombi na Marijinem trgu pred Mayrjevo trgovino²², nato močno puškarjenje. V bolnico so pripeljali 2 ranjena.

Torek, 2. decembra 1941

Prav tako so pripeljali iz Kranja (ponoči) nekega obstreljenega človeka, pravijo, da je lesni trgovec, ki so ga obstrelili Nemci. Ponoči je v bolnišnici umrl.

G. Š. pravi, da je videl ponoči, kako so aretiranci morali ure in ure stati na dvorišču policije in kako so jih sortirali.

Govorim z dr. Megušarjem [Anton Megušar] in zvem, da je v Ljubljani tudi g. Remec Franc.

Zvem, da je bil na Marij[in]em trgu ranjen tudi Viktor Meden, ki je baje že umrl. Meden je slučajno ob tistem času šel mimo in je zadobil strel.

Začel v Trstu veliki proces proti 60 obtožencem.

Četrtek, 4. decembra 1941

Popoldne ob 2h so v Šiški »neznanci« ustreli inž. Emmeera [Fanouš Emmer], sina bivš[ega] šefa gradbenega razdelka v Kranju. Inž. Emmer je bil baje četnik oz. njihov načelnik.

Pove g. Šumi [France Šumi], ki ga je to početje močno razburilo. Oni ing., ki ga je povabil dr. Aleš [Aleš Stanovnik] je bil inž. Emmer, tako sem zvedel.

Ponoči razstrelili v Preserjih pri Ljubljani 31 m dolg železni železniški most.

Inž. Emmra so baje ustrelili takole: Svoj čas so ga vabili v svoje vrste in mu pravili, da bo zase in za svoje ljudi dobil ponarejene gestapovske legitimacije, da bo lahko odšel na Gorenjsko. Svarili so ga pred tem. Usodnega dne je bil povabljen na sestanek v začetku Vodnikove ulice za Šišensko cerkev. Tam je prišel najprej en kolesar, ga prijel pod roko in nekaj časa šel z njim, nato pa ga ustrelil 3x od zadaj v srce. Nato je sedel na kolo in se odpe-ljal. Ko je že ležal, se je pripeljal drugi kolesar in ko je videl – nastavil je že revolver – da je mrtev, je odšel naprej. Nato se je pripeljal še tretji in končno še četrti kolesar.

V verigi okrog inž. Emmra so bili baje neki kapetan Kobilica ali Koprivica [verjetno Danilo Koprivica] ter tudi svoječasni orožniški podporočnik v Radovljici Strniša Marjan

21 Morda gre za Marka Natlačena, Marka Kranjca ali za nekoga s psevdonimom Marko; psevdonim Marko je imelo več oseb.

22 Nekdanja Mayerjeva veleblagovnica ob današnjem Prešernovem trgu (včasih Marijin trg) med Hribarjevimi nabrežjem in Wolfovo ulico.

[Marjan Sterniša]. Ta je vedno v družbi onega sodnega uradnika, Kalana, o katerem pravi-
jo, da je pronunsiran komunist.

Razstrelit most v Preserjih je prišla večja četa, ki je imela s sabo tudi strojnice. Pobili
so baje ital[ijansko] stražo (7 ljudi), nakar so pognali v zrak želez[niški] most. Zdaj se baje
nahajajo v Babni gori med Polhovim Gradcem in Dobrovo.

Nisem poznal Emmra, slišal sem o njem samo dobre in pohvalne stvari. Bil da je
idealen Slovenec in Jugoslovan! Slava mu!

Petek, 5. decembra 1941

Zvem, da je baje predstojnik sodišča v Radovljici, ki je baje dr. Komposch na vpra-
šanje slovenskega uradnika ali sodnika, zakaj ne zaplenijo mojega premoženja, izjavil: »Der
aber steht in unserem Dienste.« Odkod je mogel to reči in zakaj je tako izjavil, ne vem, ko
vendar doslej še nisem niti pare sprejel od njih in nisem bil nikdar v njihovi službi in tudi
nisem zanje ničesar delal.

*Seznam talcev, ustreljenih v Mariboru, Zagorju in Šoštanju (pag. 1659)²³

30. 7. 1941 – Maribor

10	Jožef Gruber, Peter Jernejec, Feliks Kaplan, Emil Kaplan, Fric Kaplan, Franc Kastelic, Rajmund Kastelic, Ivana Uranjek, Anton Preska, Franc Preska
----	---

10. 8. 1941 – Maribor

6	Jožef Tršek, Ivan Plaskan, Albin Jereb, Jožef Božič, Marjan Nemec, Franc Planinc
---	---

24., 25. 8. 1941 – Maribor

13	Edvard Grubelnik roj. 1911, Franc Echard 1919, Branko Babič 1922, Leopold Grahek 1920, Jožef Tovornik 1920 (katoliški akademik – stražar), Slava Klavora 1921, Svetozar Kočevar 1922, Franc Veber 1909, Vrumeč Franc 1910, Kovač Jožef 1919, Franc Kolarič 1921, Stanislav Brezovnik 1920, Antonija Vresnik 1914
----	--

4. 9. 1941 – Maribor

10	Stanislav Benko 1910, Janko Audič 1918, Milan Knuplež 1923, Jožef Perše 1923, Alojz Šaubi 1922, Tomaž Meško 1910, Tomaž Klepač 1918, Vladimir Satler 1914, Alojz Avsec 1922, Jožef Radej 1922
----	---

17. 9. 1941 – Zagorje

4	Dušan Kren 1922, Stanislav Kuder 1911, Fortunat Pogorelčnik 1909, Franc Drobnič 1917
---	---

23 Enak seznam je tudi na pag. 1672, str. 203.

23. 9. 1941 – Maribor

10	Anton Kuder 1904, Ciril Kuder 1901, Franc Kuder 1902, Bojan Illich 1922, Bruno Gobec 1913, Christian Balčič 1920, Martin Perše 1908, Vincenc Spegel 1922, Dušan Rasovič 1902, Alojz Strafela 1920.
----	--

10. 10. 1941 – Šoštanj

10	Alojz Rosman 1915, Franc Berglez 1921, Maks Berglez 1917, Mihael Anzel 1911, Alojz Zorman 1321 (katoliški abiturient), Ivan Kese 1905, Dušan Finžgar 1919, Franc Bizjak 1921, Fric Novak 1908, Jožef Petrič 1924.
----	---

	63	
nato še okt[obra]	35	
novem[bra]	30	128 ljudi
		4. 12. 1941

*Seznam usmrtimev, ki jih je izvedla nemška oblast (pag. 1660)²⁴

Nemška oblast je izvrševala usmrtimeve

a) na podlagi sodb izrednega sodišča, ki ga je postavil načelnik civilne uprave na Bledu in ki je zasedalo v kaznilnici Begunje.

Od tega sodišča je bilo obsojenih na smrt:

- 5 dne 1. 8. pet moških iz Kamniškega okraja
- 5 dne 6. 8. pet moških od katerih so bili 4 iz Kamniškega, eden iz Radovljiškega okraja,
- 6 dne 19. 8. 6 moških iz Dravograjskega okraja.

Vsi ti so bili ustreljeni ter so bila njih trupla odpeljana v krematorij v Gradec.

- 1 Dne 19. 8. je bil končno še obsojen Stošič [Milorad Stošič], ki je bil javno obešen² v Kranju. Izredno sodišče je tedaj obsodilo na smrt 17 ljudi.

20	6. 10. na Lancovem	20
15	13. 11. Begunje	15 52

b) brez sodbe zgolj v osvetlo za izvršena teroristična dejanja je bilo ustreljenih:

- 8 dne 5. 8. v Kranjskem okraju 8
- 10 dne 9. 8. v Begunjah 10
- 10 dne 22. 8. v Dobu in Smledniku po 5 je 10
- 5 dne 24. 8. v Ljubnem 5
- 5 dne 29. 8. v Jaršah 5

24 Primerjaj s sezname usmrtimev na Gorenjskem na str. 201, 203 in 206.

- 5 dne 28. 8. v Spodnih Gorjah 5
 10 dne 3. 9. na Ihanskem mostu pri Domžalah 10
 5 dne 4. 9. v Lescah 5
 5 dne 4. 9. na Slovenskem Javorniku 5

V celoti je bilo ustreljenih brez obsodb in kolikor je bilo razglašeno 63. ljudi.

52

do 4. 12.: 63

115 ljudi

Sreda, 12. novembra 1941

Ob 1/2 20h pride g. Ude Lojze in pravi:

Preseljavanje na Sp[odnjem] Štajerskem je dokončno ustavljeno. Partizani si štejejo v zaslugi, da so s svojimi akcijami dosegli to ustavitev.

Na pomoč so prišli partizani iz Bele Krajine. Baje so skozi več vasi korakali s slovensko zastavo, nakar da so se ustavili v bližini izseljevalnega ozemlja. Tam pa da jih je nekdo izdal, ki da je v zvezi z dr. Ehrlichom [Lambert Ehrlich]. Ta da je tudi organiziral po Dolenjskem kurze. Zato so nanj tako jezni, ker je UL [morda Lojze Ude] zadnji čas preprečil okrožnico, v kateri je bil dr. Ehrlich proglašen za narodnega izdajalca.

Med O. F. so razne struje. Kako bo urejeno kasneje, ni interesantno. Največ tal pridobiva najradikalnejša skupina, ki hoče akcije po teh-le načelih:

1. Vzgojiti je treba nov borbeni rod, ki se bo zavedal svoje narodnosti.
2. Med okupatorji ni delati razlik, zato proti vsem nastopati enako.
3. Ni delati razlik med redno vojsko in milico.
4. Treba je s silo izgnati vsaj z enega dela slovenskega ozemlja okupatorje, da se tam dobi očiščeno ozemlje, kjer je treba postaviti slov. narodno vlado,
5. V to svrho je treba vpostaviti zvezo z ostalimi Jugoslovani, kar se da preko Like. Zato so zadnji čas akcije na Dolenjskem in zlasti v Beli Krajini:

Po mnenju pripovedovalca je vtis, da se ne zmore brez komunistov nobena politična in narodna akcija. Priznati da jim je idealizem in borbeno aktivnost, kar da sta gotovo dve pozitivni postavki. Partizani tudi trdijo, da zmorejo pregnati Nemce z Gorenjske in Štajerske, ker da je tam samo kakih 7000 nemških vojakov.

Imajo postavljeno komisijo, ki se peča z določanjem mej. Gotovo je za celovško kotlino. Glede ostale Koroške se boje, da bomo absorbirali nemški element.

Med partizani niso vodje samo komunisti, marveč pristaši vseh bivših strank: tudi Sokoli in iz JRZ. Med pristaši je velika povezanost in udarna moč.

So pa prepričani, da bo pri mirovni konferenci odločala Moskva.

Končno poslednje naziranje, da moramo Slovenci sami uresničiti svoje zahteve in mirovno konferenco postaviti pred izvršeno dejstvo.

Dr. Jelenc [Celestin Jelenc] stoji ob strani, sicer so pa socialisti močno razbiti.

Sobota, 6. decembra 1941

Pred vojaškim sodiščem 2. armije je bil obsojen na smrt Mihelčič Josip, posestnik iz Vavčje vasi²⁵, roj. 20. 1. 1920. Sodba je bila izvršena na Suhem bajerju.

Torek, 9. decembra 1941

Z njim vred sta bila baje ustreljena dva italij[anska] vojaška ubežnika.

Sreda, 10. decembra 1941

Mrja [Marija Šmajd] dobi obvestilo, da je moje zemljišče 533 k. o. [katastrska občina] Radovljica s hišo zaplenjeno v korist gau-a Kärnten.

Četrtek, 11. decembra 1941

Pride Mrja [Marija Šmajd], pove zgornje in odide nazaj.

Sobota, 13. decembra 1941

Se baje vrnil iz zapora Smersu Rudolf.

!!Obsodba v Trstu!!²⁶

Od 5. do 15. decembra 1941

Že od 5. 12. 1941 dalje v Selški dolini boji med hostarji in nemškimi vojaki. Takrat so hoteli izseliti Nemci eno vas v Selški dolini kot represalije na umor 20 letnega tolmača Gelsah (dne 1. 12. 1941). Hostarji niso pustili, podrli so oz. zažgali (ko so ga poprej polili z bencinom) oni most čez Soro, ki je bil svoj čas cementen, bil po jugosl[ovanski] vojski razstreljen in od Nemcev napravljen lesen.

Nemci so poslali pojačanje ter je za Radovljiški okraj imel pridržane vse avtomobile neki Marinič, ki je na glavarstvu za soboto dne 6. 12. 1941.

Nemcev je do ponedeljka 15. 12. 1941 padlo v Selški dolini 51. Hostarji so brez sledi izginili.

Radi teh 51 padlih Nemcev bodo zopet represalije!

25 Pravilno Vavpča vas.

26 Med 2. in 14. decembrom 1944 je v Trstu potekal Drugi tržaški proces, poznan tudi kot proces proti Pinku Tomažiču in tovarišem. Posebno sodišče za zaščito države je sodilo 60 slovenskim protifašistom iz Primorske in Istre; devet jih je bilo obsojenih na smrt (štirje so bili pomiloščeni, kazni jim je bila zmanjšana na dosmrtno ječo), nekaj jih je bilo oproščenih, drugi so bili obsojeni na različne zaporne kazni.

Smrtna obsodba v Ljubljani

»Jutro« od 11. t. m. prinaša tole uradno obvestilo:

Razprava z dne 6. decembra 1941-XX. Proces št. 81.

V imenu Nj. Vel. Viktorja Emanuela III., po milosti božji in volji naroda, Kralja Italije in Albanije, Cesarja Abesinije:

Vojno vojaško sodišče 2. armije, sestavljeno iz gospodov: 1. polkovnika Benincasa Antonija, predsednika; 2. kapitana Grossija Arnalda, sodnika poročevalca; 3. podpolkovnika Carignanija Ferdinanda, sodnika poročevalca; 4. podpolkovnika Magnanija Tita, sodnika poročevalca, in 5. majorja Cittatija Gaetana, sodnika poročevalca.

Navzoči namestniki za člane, ki so bili zakonito zadržani; v navzočnosti podpisanega kancelista;

je na javni razpravi izreklo naslednjo

sodbo

v zadevi proti Mihelčiču Josipu, očeta Josipa in matere Jakše Ane, rojene 20. januarja 1920. v Vavpčji vasi, kmetu, samskemu, nekaznovanemu, pismenemu, odsluženemu vojaku, zaprtemu od 2. novembra 1941.,

obtoženemu:

a) sodelovanja v oboroženi tolpi z obtožilno okoliščino njenega pobudnika (čl. 16 proglašena z dne 3. X. 1941), ker je na ozemlju Semiča in v drugih krajih pred 2. novembrom 1941 ustanovil in vodil oboroženo tolpo, sestavljeno iz ne manj kot 25 moških z namenom, da bi ogražal varnost in nedotakljivost italijanske države;

b) prepovedane nošnje razstrelil, streliva in orožja (čl. 2. proglašena z dne 24. X. 1941), ker je 2. novembra 1941 na polju pri Semiču nosil avtomatsko pištolo kalibra 9, puško, 10 nabojev in bombo »Sipec«;

c) ogražanja osebne varnosti pripadnikov oboroženih sil (čl. 8 proglašena z dne 3. X. 1941), ker se je 2. novembra 1941 na polju pri Semiču udeležil oboroženega spopada z italijanskimi četami, pri katerem sta bila ubita dva vojaka.

iz teh razlogov

upoštevajoč čl. 370 vojaškega kazenskega zakonika v miru ter proglašena vodje fašizma z dne 20. junija in 24. julija 1940-XVIII.,

proglašajo obtoženega Mihelčiča Josipa za krivega zgoraj pripisanih mu zločinov in ga obsoja na smrtno kazen z vsemi zakonitimi posledicami.

Odreja objavo te sodbe v listih »Jutro« v Ljubljani in »Piccolo« v Trstu.

V. P. 110, dne 6. decembra 1941-XX.

Podpisani:

Kancelist podporočnik Delavigne, predsednik polkovnik Benincasa Antonio, sodnik poročevalec kapitan A. Grossi.

Prepis potrjuje, Ljubljana, 9. XII. 1941-XX., glavni kancelist kapitan G. Rizzo.

Sodba je bila izvršena 9. decembra 1941-XX. V. P. 110, dne 9. XII. 1941-XX.

Videl: vojaški tožilec Kralja in Cesarja, podpolkovnik E. Macis, s. r.

Glavni kancelist, kapitan G. Rizzo, s. r.

Pečat: vojaško vojno sodišče 2. armije, odsek Ljubljana.

001062

Handwritten notes in Slovenian:
 ... Mihelčič Josip ...
 ... 1941 ...
 ... 57 ...
 ... 39 ...
 ... 57 ...
 ... 39 ...

Torek, 16. decembra 1941

Radi dogodka v Ložu²⁷ je bilo pred vojaškim vojnim sodiščem v Ljubljani obsojenih na smrt 8 ljudi, nadaljnih 7 na dosmrtno ječo, 1 na 20 let ječe.

Četrtek, 18. decembra 1941

Pravijo, da so komunisti ovadili policiji veliko svojih bivših političnih nasprotnikov, dalje da dobe zaprti na sodišču tako Slov[enskega] poročevalca in da so o vsem dobro informirani. Gre jim na roko vsa straža – in tudi g. Čamernek.

Petek, 5. decembra 1941

V noči od 1. 12. na 2. 12. 1941 sta bili na Zg[ornji] Dobravi obč[ina] Ovsiše pri Kropi ubita:

- a) podžupan in čevlj[arski] mojster Bertoncelj Jernej (čakali nanj 2h)
- b) mizarski mojster Ješe

iz Lipnice obč[ina] Ovsiše

- c) prevoznik Debeljak

v Čirčičah pri Kranju

- č) Meze

v Pševem pod Sv. Joštom:

- d) gostilničar Benedičič (Drajnar)

v Grobnem pri Škofji Loki

- e) neki moški, o katerem so trdili, da jih je v noči od 31. 10. na 1. 11. 1941 izdal, da so jih obkolili Nemci in pri kateri priliki sta bila 2 Nemca takoj mrtva, 2 pa težko ranjena, odpeljana na Golnik, kjer sta umrla; pokopali so vse 4 v Kranju v četrtek 6. 11. 1941.
- f) v Selcah nekega 20 letnega fanta, ki je znal nekaj nemški in ki je bil povabljen za tolmača.

Radi smrti tega so se nadaljevali v Selški dolini dogodki, o katerih bo opis na posebni strani.

Vsi pod a–c so bili ugledni in spoštovani občani, ostali dobivajo grozilna pisma. V strahu za svoje življenje prosijo za odhod v Nemčijo.

Represalije

Četrtek, 4. decembra 1941

V četrtek je bilo v Begunjah ustreljeno 28 talcev, imena niso bila objavljena. Gotovo je, da je bil med njimi brat kranj[skega] kaplana Blaj, ki je bil poročen in ima 2 mladoletna otroka.

27 Partizanski napad na Lož 19. oktobra 1941.

Petek, 5. decembra 1941

V petek so izselili: Mišače, Sred[njo] Spod[njo] in Zg[ornjo] Dobravo. V Mišačah so pustili 4 družine, med njimi Sitarjevo, na Zg[ornji] Dobravi sedem družin, izseljen je na Spod[nji] Dobravi tudi župan Špendov Anton. Vsi so v Št. Vidu nad Ljubljano.

Četrtek, 11. decembra 1941

Na Zg[ornjo] Dobravo so že priselili 2 kočevarski družini.

Petek, 19. decembra 1941

Govore po Ljubljani, da so v četrtek 18. 12. pokopali v Kranju 40 Nem[cev] (iz Selc) ter da je doslej mrtvih 100 Nemcev, tudi da so Železniki v rokah hostarjev.

Govore po Ljubljani: da je na Gorenjskem cel vrag, da ni prišlo na delo v tovarno KID [Kranjska industrijska družba] na Jesenicah 800 delavcev, da je podrt most v Kranjski gori in Gozdu, da so razrušeni mostovi v Bohinju in da vlak vozi samo do Soteske, čez progo in ceste so pa nametane smreke. Nekateri pravijo, da je v Bohinju vse to nahujskal Godec Tomaž ali njegov brat, ki da je govoril, da je Srbija vsa zasedena po partizanih in da je tudi Poljska že osvobojena.

Drugi pa pravijo, da so morali v Kranju na pogreb 40 nemških vojakov tudi prebivalci iz okoliških vasi, da so pa nato postrelili 1500 pogrebcev.

Dalje še pravijo, da je bilo mnogo ustreljenih tudi v Begunjah.

Kar sem v glavnem zdaj zapisal, ne verjamem v te govornice.²⁸

Jutro prinese obsodbo onih za dogodke v Ložu.

Obsojeni Miklavčič, sin sluga na učiteljišču.

Sobota, 20. decembra 1941

Govorijo:

- a) da so v Kranju v četrtek 18. 12. ponoči pokopali 45 nemških vojakov, ki so padli v boju v Selški dolini;
- b) da je vseh teh 45 Nemcev s strojnico pokosil en sam bivši jugosl[ovanski] oficir;
- c) da je ta oficir brez sledu izginil;
- č) da se v Kranju sedaj boje represalij, zato nekateri beže v Ljubljansko pokrajino, drugi drugam. Tako je Pirc Metod odšel ali pa bo v najkrajšem času odšel v NDH [Neodvisna država Hrvaška];
- d) da je v Bohinju nahujskal ves Bohinj Godec Tomaž s trditvami, da so Korošci že oklicali svojo republiko in da so isto storili zdaj že Primorci in da je skrajni čas, da se tudi Bohinj proglasi za republiko.²⁹ Postavili so statute; kdor bi se statotov

28 Ob robu odstavka pripisano: vse samo propaganda! propaganda OF.

29 Ob robu pripisano: češ da je zdaj čas, da pridejo Bohinjci že enkrat do svojih pravic.

Obsodba skupine teroristov

P R E P I S

Razprava z dne 15.—16. decembra 1941
v imenu Nj. Vel. Viktorja Emanuela III.,
po milosti božji Kralja Italije in Albanije,
Imperatorja Abesinije

Vojno vojaško sodišče II. armije, oddelek v Ljubljani, je izreklo naslednjo

S O D B O

v zadevi proti:

7/1920
1/1910
2/1915
1/1918
1/1921
2/1920
2/1923
2/1924
1/1922
1/1920
1/1909
1/1909
1/1909
1/1913
2/1915
1/1918
2/1920
1/1921
1/1922
1/1922
2/1924

1. SERČER Ljubomiru, očeta Ivana in matere Budihna Ivane, rojenemu v Ribemberku I. VIII. 1915 in pristojnemu v Ljubljano, zaprtemu v vojašnici V. E. v Ljubljani;

2. VERBIC Ivanu, umrlega Ivana in žive Marije Pirc, rojenemu 18. III. 1913 v Prevalcu in pristojnemu v Jezero pri Tomišlju;

3. KARIŽ Valentinu, očeta Antona Stolje in matere Katarine Kariz, roj. 18. II. 1903 v Trstu in bivajočemu v Ljubljani;

4. KOGOJ Radu, očeta Petra in matere Marije Lekamer, roj. 3. XI. 1921 v Podmelcu (Udine), pristojnemu v Ljubljano;

5. KRANJIC Karlu, pokojnega Stefana in žive Marije Rijavec, roj. 19. II. 1913 v Trstu in bivajočemu v Ljubljani, Cigliarjeva ulica;

6. GNIDICA Alojzju, očeta Alojza in matere Kramar Josipine, roj. 9. XI. 1920 v Dolenji vasi in tamkaj bivajočemu;

7. KELVISER Francu, očeta Francota in matere Gazopamnik Marije, roj. 12. II. 1920 v Ljubljani in tamkaj bivajočemu;

8. LIPOVEC Filipu, očeta Mihaela in matere Škrab Marije, roj. 27. IV. 1923 v Ljubljani in tamkaj bivajočemu;

9. WALLA Emeriku, očeta Alvida in matere Antonije Loitz, roj. v Ljubljani 20. X. 1915 in tamkaj bivajočemu;

10. GABROVEC Frideriku, očeta Jakoba in matere Javoršek Marije, roj. v Ptini 20. II. 1924 in pristojnemu v Kranj (mladoten, 18 let);

11. MAKUC Dragomiru, očeta Ivana in matere Hvala Frančiške, roj. 20. I. 1924 v Bošnjah in pristojnemu v Ljubljano (mladoten, 18 let);

12. KOZELJ Jožefu, očeta Jakoba in matere Sančar Ivane, roj. 4. I. 1923 v Polcah pri Lezi, brez stalnega bivališča (zaprtemu v vojašnici V. E.);

13. MIKLAVIC Milanu, očeta Josipa in matere Špental Ursule, roj. 23. VIII. 1922 v Ljubljani in tamkaj bivajočemu;

14. ZAGAR Ignacu, očeta Ignaca in matere Ane Kolarič, roj. 5. VI. 1909 v Srednjem ob Dravi in pristojnemu v Ljubljano;

15. IANEŽIC Ladislavu, očeta Andreja in matere Leben Frančiške, roj. 2. II. 1923 na Brodu pri Ljubljani;

16. KRAJNER Viktorju, pok. Franceta in žive Gerželj Marije, roj. v Divači 31. V. 1900, bivajočemu v Ljubljani (zaprtemu v vojašnici V. E.).

OBTOŽENI

a) sodelovanja v oboroženi tolpi v smislu čl. 16 proglaša z dne 3. X. 1941, ker so na ozemlju Loža in drugod sodelovali v oboroženi tolpi, da bi izvrševali zločine proti varnosti in osebnosti države; z obveznostjo za Serčerja, da je bil pobudnik, organizator in voditelj;

b) napada na življenje in osebno svobodo pripadnikov Oboroženih Sil v smislu čl. 7 navedenega Proglaša, ker so na ozemlju Loža izvršili napade na življenje in osebno svobodo pripadnikov oboroženih sil s tem, da so proti njim izstrelili več streliv iz orožja (pušk in avtomatiškega orožja) ter z mešanjem ročnih granat, s čimer so povzročili 25 vojakom poškodbe na raznih delih telesa.

OMISSIS

Iz teh razlogov:

oprošča obtoženca Krajnerja Viktorja pripisanih mu zločinov zaradi pomanjkanja dokazov in odreja takojšnjo njegovo izpustitev, razen, ako ni zadržan iz drugih vzrokov;

oprošča obtoženca Gabrovca Friderika, Makuc Dragomira zločina iz čl. 7 Dučejevega proglaša z dne 3. X. 1941 zaradi pomanjkanja dokazov, smatra pa oba za kriva zločina iz čl. 16 istega proglaša ter ju glede na njuno mladoletnost, uporablja joč čl. 65 k. z. obsoja na kazen 20-eube roblje z vsemi zakonitimi posledicami;

oprošča obtoženca Kelvišerja Franca, Gnidico Alojza, Walla Emerika, Koželja Jožefa in Miklavca Milana zločina iz čl. 7 Dučejevega proglaša z dne 3. X. 1941 zaradi pomanjkanja dokazov, a jih smatra za krive zločina iz čl. 16 istega Proglaša in jih obsoja na dosmrtno roblje z izgubo javnih služb in z vsemi zakonitimi posledicami.

Izreka obtoženca Serčerja Ljubomira, Verbica Ivana, Kariza Valentina, Kogoj Rada, Kranjca Karola, Lipovca Filipa, Zagarja Ignaca, Janežiča Ladislava krive pripisanih jim zločinov in jih obsoja na smrtno kazen z vsemi zakonitimi posledicami,

obsoja obtoženca: Kelvišerja Franca, Gnidico Alojza, Walla Emerika, Koželja Jožefa, Miklavca Milana, Gabrovca Friderika, Makuca Dragomira solidarno na sodne stroške;

odreja zaplembo orožja in vseh ostalih stvari v sodni zaplembi;

odreja objavo te sodbe v izvirniku in dveh »Il Piccolo« v Trstu in »Jurica« v Ljubljani.

Tako sklenjeno v Ljubljani, 16. decembra 1941.

Predsednik, s. r. polk. Antonino Benivasa; poročevalec, s. r. cap. A. Grossi.

Da predpis odgovarja izvrilniku: kancelist, s. r.

L. S. (Vojno vojaško sodišče II. armije).

ne držal, ga bodo ustrelili. Imeli da so že kar javna zborovanja. Vsaka vas ali par vasi skupaj je imelo določeno nalogo. Vsi bi morali ob določenem času storiti svojo dolžnost. Storit bi se to moralo v noči od torka 16. 10. na sredo 17. 10. V torek 16. 10. je bil nekdo na Bledu in videl, da odhajajo nemški vojaki v Bohinj. Odšel je hitro v Bohinj in obvestil o tem prizadete. Proglasitev republike se je odložila. O tem pa ni bilo mogoče več obvestiti vasi: Koprivnik in Gorjuše. Iz teh vasic so odšli v dolino, posekali smreke in jih zvalili na cesto, da bi preprečili promet. Čakali so (po dogovoru) ostale, a jih ni od nikoder bilo. Zato so jo pobrisali nazaj.

- e) Ker Nemci niso še vedeli, kdo je drevesa podrl, a so smreke ležale v okolici vasi Bitnje in Nomenj, pa so kot represalijo požgali vasi Bitnje in Nomenj.

***Odredbi šefa nemške civilne uprave o zaplembi premoženja, 24. aprila in 8. maja 1941 (pag. 1666)**

3. Verordnung

über die Beschlagnahme volks- und staatsfeindlichen Vermögens

Auf Grund der mir vom Führer erteilten Ermächtigung verordne ich mit sofortiger Wirkung für die in die deutsche Zivilverwaltung übernommenen Gebiete:

Das gesamte volks- und staatsfeindliche bewegliche und unbewegliche Vermögen ist beschlagnahmt.

24. 4. 1941.

Der Chef der Zivilverwaltung
Kutchera [Franz Kutschera].

10. Verordnung

über die Ergänzung der Verordnung vom 24. 4. betreffend die Beschlagnahme des volks- und staatsfeindlichen Vermögens.

Auf Grund der mir erteilten Ermächtigung verordne ich:

§ 1.

Was als volks- und staatsfeindliches Vermögen anzusehen ist, wird durch Einzentscheidung festgestellt.

§ 2.

Die hiernach beschlagnahmte volks- und staatsfeindliche Vermögen unterliegt der Einziehung. Eine Rechtsnachfolge ist durch die Einziehung nicht gegeben. Dingliche Rechte am eingezogenen Vermögen sind mit der rechtskräftigen Einziehung erloschen. Dem Berechtigten kann der Chef der Zivilverwaltung oder die von ihm bestimmte Stelle eine angemessene Entschädigung gewähren.

§ 3.

Das beschlagnahmte oder eingezogene Vermögen kann in treuhänderische Verwaltung übernommen werden. Der Treuhändler ist dem Chef der Zivilverwaltung verantwortlich und an seine Weisungen gebunden.

§ 4.

Jegliche Verfügung über das beschlagnahmte Vermögen ist untersagt und ohne rechtliche Wirkung.

§ 5.

Die in den Paragraphen 1 und 2 vorgesehenen Entscheidungen über die Beschlagnahme und Einziehung trifft der Chef der Zivilverwaltung. Dieser entscheidet auch über die Einweisung des eingezogenen Vermögens. Die Einweisung kann mit einer Auflage erfolgen.

§ 6.

Wer es unternimmt, durch Handlungen oder Unterlassungen vorsätzlich oder fahrlässig die Beschlagnahme oder Einziehung von volks- und staatsfeindlichen Vermögens zu gefährden oder zu verhindern, wird mit Freiheitsentzug, in schweren Fällen mit dem Tode bestraft.

Veldes, am 8. 5. 1941

Der Chef der Zivilverwaltung
Kutchera.

Ponedeljek, 22. decembra 1941

G. Rozman pravi, da je prišla iz Bohinja v Ljubljano neka ženska, ki je povedala, da vlak ne vozi v Bohinj. Prišla je čez Jelovico v Sorico, Selško dolino in Škofjo Loko. Pravijo, da je Česenj [Karol Česen] rekel, da v Kranju ne vedo za nobeno izmed teh govoric.

Stare [Miloš Stare] je dobil takole grozilno pismo:

Na kuverti: V. kolona ACHTUNG!

Kladivarski odred I

ALI POZNAŠ USTROJ V. kolone in njeno delovanje? Kačo je treba streti.

X Ljubljana

Prišel je okrog 4h popoldne nekdo v pisarno in vprašal za Stareta Miloša. Tu so sedeli ljudje. Rekel je, da se mu mudi in da ne more čakati. Naj mu da gdč. papir in kuverto, da bo spisal. Napisal je spredaj navedeno in rekel, da prihaja od tam, kjer se bore in ginejo in da ga pošilja vodja iz Selške doline.

Torek, 23. decembra 1941

Zvem, da je bil pogreb 45 Nemcev v Kranju na zelo slovesen način. Pogreb je bil opoldne. Govoril je neki častnik, ki je govoril v vojaškem duhu ter dr. Skalka [Gustav Skalka], ki je bil bolj bojevit, ni pa napovedal nobenih represalij.

Padli so: 2 stotnika, 2 nadporočnika in veliko straž = vojakov.

Medtem ko so bili na pokopališču, je bil alarm, ker je bil javljen prihod dr. Rainer-ja [Friedrich Rainer], ki je prišel z enodnevno zamudo; moral bi priti preko Kr[anjske] gore, a so tam hostarji spustili v zrak nekaj mostov, zato se je moral vrniti in priti preko Jezerskega na Gorenjsko.³⁰

Pravijo tudi, da so nekje v obč[ini] Dovje obkolili hostarji nemško orožništvo – 4, ki so jih razorožili ter odgnali s seboj, ker so Nemci hoteli delati represalije nad ljudmi, so hostarji 4 orožnike izpustili, ki so preprečili represalije. Pravili da so, da so se gori imeli dobro, da so jedli klobase, kot jih doslej še niso in pili dobro vino.

Pravijo, da pošto hostarjem v Lj[ubljski] pokrajini raznašajo italij[anski] vojaki.

V Zaplani so prejšnji teden zaprli vso vas in tam baje našli dele radijske oddajne postaje.

Včeraj so izmed 8 na smrt obsojenih ustrelili 6 – dva sta pomiloščena z dosmrtno ječo (Janežič Ladislav in³¹

Sinoči 22. 12. ponedeljek je ital[ijanska] straža³² težko ranila dr. Mihelaka [verjetno Josip Mihelak]. Pobiral je važne ključe, ki mu jih je žena vrgla skozi okno. Dogodek se je izvršil ob 1/2 9h zvečer v Lingarjevi ulici (miličnika sta po dogodku pobegnili), ki se pri Lenasiju odcepi od Stritarjeve proti živil[skem] trgu.

Torek, 26. decembra 1941

Poročilo o Gorenjski.

*Poročilo o dogodkih na Gorenjskem od 8. do 22. decembra 1941 (pag. 1668–1670)

Gorenjska od 8.–22. 12. 1941

I. Selca ozir. Selška dolina:

Kakor že omenjeno v zadnjem poročilu so partizani v noči od 1. 12. 1941 na 2. 12. 1941 umorili v Selški dolini mladega moškega, ki je od časa do časa nastopal kot tolmač, ker je znal nekoliko nemški.

Povedano je že bilo, da so Nemci radi takih dejanj izpraznili dotične vasi, kar so tudi storili v občini Ovsiše na Gorenjskem in kamor so naselili že dve kočevski družini.

30 Ob robu odstavka pripisano: *Od 20.–23. 10. 1941 most čez Belco na Belci.*

31 Na tem mestu se zapis zaključí.

32 Pripisano: *milica.*

Verjetno je, da so v petek, dne 5. 12. 1941 radi te usmrtitve prišli Nemci z avtomobili v Selško dolino, da bi izselili določeno vas. Verjetno je, da se je zoper nameravano odseljevanje začel upor. Gotovo je, da so neki z benzinom polili nekdanji cementni most čez Sorico in tako vsaj začasno onemogočili avtomobilski promet iz Selške doline proti Škofji Loki. Dalje je tudi gotovo, da je v Gornji Selški dolini že od Selc proti Železnikom ali celo višje padlo 45 Nemcev, ki so šli nad hostarje in da je pri tem sodeloval neki bivši jugoslovanski častnik. Med padlimi sta bila dva stotnika, 2 nadporočnika, v glavnem so bili pa podčastniki.

Krste za vseh 45 padlih Nemcev je napravil Wendling iz Kranja, ki se je proglasil za Volksdeutsch, a je sicer v zvezi s partizani.

Pogreb je bil za vseh 45 padlih Nemcev v Kranju ter je krste blagoslovil nemški vojaški duhovnik. Spreveda ni bilo, marveč so že večer pred pokopom prinesli vse krste na pokopališče. Tam sta govorila neki častnik v imenu vojske, ki je govoril mirno in samo v vojaškem oziru, drugi govornik pa je bil kranjski politični komisar dr. Skalka[Gustav Skalka], ki je bil bojevitejši.

Za teh 45 ubitih Nemcev zaenkrat še ni bilo nikakih množestvenih represalij, kakor se [je] prvotno pričakovalo.

II. Radovljiški okraj.

Omembe vredna sta v radovljiškem okraju v času po 12. 12. 1941 sledeča dva dogodka: v Bohinju in na Dovjem.

a) Bohinjska dolina:

V tednu pred 15. 12. 1941 so razni OF orijentirani Bohinjci pod vodstvom komuniste (partizana) Godca Tomaža iz Bohinjske Bistrice imeli v obeh dolinah Bohinja sestanke, kjer so govorili, da bo v noči od torka 16. 12. na sredo 17. 12. 1941 splošni upor zoper Nemce po vsej Evropi in da se morajo zato tudi Bohinjci pripraviti, da bodo sodelovali in prišli do svojih pravic. Določili so poedinim vasem, kaj morajo napraviti in kako bodo združeni odšli proti Bledu. Koprivci in Gorjušci pridejo v Nomenj in od tam proti Soteski. Na Koprivniku je bil tudi neki bivši jugosl[ovanski] častnik, ki je ljudem pravil, da morajo vsi oditi, magari s samo sekuro.

Na omenjenih sestankih so določili statute, določili smrtno kazen, kdor ne bi odšel z doma na določeni dan.

Kasneje so ugotovili, da je na Bledu precej nemških vojakov in da se tudi premikajo proti Bohinju. Hitro so obvestili ljudi po dolinah, da se upor odloži, ker da so Nemci močni, niso pa obvestili ljudi na Koprivniku in Gorjušah. Tam so zato na napovedano uro zaprli nekega kovača Avgusta Dijaka, ki je imel funkcijo pri Koro[ški] Ljudski zvezi, ga zaprli, vendar niso hujšega z njim naredili. Pustili so zastraženega na Koprivniku. Ostali so pa odšli v dolino na Nomenj. Tam so silili ljudi, da morajo z njimi in so tudi nekega moškega prijeli ter ga pretepli. Med tem pa so prišli na avtomobilih Nemci od Stare Fužine, kjer so prijeli 17 ljudi in jih imeli namen peljati v Radovljico ali Begunje. Pri Stari Fužini so ženske vpile, naj primejo Nemci Godca Tomaža, ki da je vsega kriv in ki da so [ga] doslej skrivale, odslej pa ga ne bodo več.

Pred prihodom Nemcev so že Koprivci in Gorjušci požagali smreke in jih zvalili na cesto tako, da so preprečili promet. Res so nekateri prišli samo s sekirami.

Nemci so oprostili onega moškega, ki so ga Gorjušci pretepali in nastopili zoper partizanske rekrutirance.

Ti so jo mahnili nazaj v goro.

Nemci so nato ugotovili, iz katerih hiš so pobegnili ljudje v Nomenju v goro. Tako so ugotovili, da manjkajo moški pri Sušnikovih šte. 3 in šte. 2, nakar so zažgali ti hiši. Ugotovili so nadalje, da manjkajo še v nadaljnjih dveh hišah, zato so tudi ti dve zažgali. Končno so pripeljali Nemci z Gorjuš dva fanta p. d. Šednekarjeva, ki sta imela orožje in da sta po vsej verjetnosti imela priprtega onega Dijaka Avgusta. Komandant odreda je odredil njuno smrt. Postavili so jih v hišo komunista Ažmana, ki je bil svoj čas že ustreljen v Spod. Gorjah, ju tam ustrelili, na kar so nad obema zažgali hišo Ažmanovo; ustreljena sta zoglenela delno. Vseh pet hiš so Nemci zažgali z zažigalnimi bombami.³³

Tudi v Nomenju so aretirali nekaj ljudi, okoli 6.

Na Koprivniku in Gorjušah pa so aretirali okoli 20 ljudi.

Nekaj od teh je v radovljiških sodnih zaporih, drugi pa so v Begunjah.

V celoti so tedaj Nemci aretirali ob tej priliki in radi teh nastopov iz Bohinja okoli 43 ljudi. Iz Stare Fužine je med drugim aretiran tudi znani Stros, vpok[ojeni] železničar, ki je delal večne preglavice in sitnosti.

Smreke, in ostala drevesa, ki so jih partizanski rekrutje nametali na cesto, so morali odstraniti ljudje iz Nomenja.

Razpoloženje je zaenkrat usmerjeno zoper partizane.

b) občina Dovje – Mojstrana:

Dne 16. 12. 1941 (torek) proti večeru sta prišla v hiše na Dovjem dva partizana, ki sta ljudem napovedala, da morajo takoj v gore, vzeti s sabo hrane za dva dni, ker da bo v noči od torka na sredo splošna vstaja zoper Nemce po vsej Evropi. Kdor da ne bo odšel izmed moških v gore, bo ustreljen. Nadaljno naročilo za odhod v gore so pa raznašali že samo domačini po hišah. Kakor iskra naglo se je glas o nujnosti odhoda v gore razširil po Dovjem. Dovžani niso vedeli, kaj naj napravijo. Verjeti niso mogli takoj, končno so pa rekli, če je že res povsod, tudi mi ne smemo manjkati in so odšli skoro od vseh hiš vsi moški. Redki so bili oni, ki so ostali doma.

Eden izmed teh dveh partizanov in nekaj domačih fantov je odšlo v gostilno Abruč na Dovjem, kjer so večerjali orožniki. Razorožili so jih, odpeljali proti orož[niški] postaji, nato so poklicali še komandirja, češ da je pretep v gostilni, nakar so ga aretirali, ko je prišel do njih. Vse so nato odpeljali v gore. V sredo, dne 17. 12. 1941 so nato Nemci obkolili Dovje, prešteli prebivalce in odredili, da se morajo vsaj do 23. 12. 1941 vrniti na svoje domove. Vas Dovje so hoteli prvotno zažgati in ljudi odseliti, kar pa je bilo preprečeno s tem, da so [se] nemški orožniki vrnili nazaj v Dovje, vendar pa brez orožja.

33 V rokopisu pripisano: *Zažgali: Mihovčevo, Sušesčovo, Pintarjevega Janeza, Kaprašnikarjevo, Ažmanovo.*

Na Dovjem so aretirali zaenkrat samo 4 ljudi.

Na Dovjem so nemški policaji nastopali skrajno surovo in izsiljevalno. Od ljudi so hoteli razna živila. Pri neki hiši, kjer so prejšnjo noč zaklali edinega prašiča, so drugi dan nemški policaji pojedli celega prašiča, zopet drugod so jim morali skuhati cel kotel mleka, dajati žganje, kuretino in drugo.

Za Dovžane so se potegnili tudi tisti orožniki, ki so bili preje odpeljani v gore. Trdili so, da so Dovžani dobri in da so bili le nahujskani od tujcev.

Po [njih] v gore (odšle) so hodile njihove žene in drugi sorodniki. Spali so v gorskih planšarskih kočah. Iskalci so morali gaziti sneg skoro do ramen visoko. Šli so jih iskat po dvakrat, trikrat. Ko so se vrnili, pravijo sedaj, da sami ne vedo, če so prav storili, ko so se vrnili. Ženske pa, ki so šle po svoje može ali brate, pa tudi pravijo, da so jim partizani tako govorili, če so že same oklevale, da bi ostale gori.

Pred ležiščem imajo postavljeno partizani stražo, ki pusti na kraj, kjer spiyo in stanujejo le tiste, ki se preje javijo. Ko so jih Dovžani spraševali, odkod so in kdo da so, so jim kratko odgovarjali: »Mi smo samo partizani.«

Nekoliko drugače je stvar potekala v vasi Mojstrana. Tam so otroci že v torek proti večeru javno govorili, da ponoči nekaj bo. Straža, ki je na poti proti Peričniku, je bila pripravljena. Ko je zapazila, da se bližajo oboroženi partizani, je začela streljati. Pri tem je ubila enega Dovžana, med tem ko je bil en nemški vojak samo ranjen v nogo.

Kasneje so Nemci odpeljali očeta tega ubitega Dovžana.

Iz same Mojstrane niso odpeljali nobenega, vsaj ne do časa tega poročila.

Tudi v tej občini je za sedaj razpoloženje proti partizanom.

Ljubljana, dne 22. 12. 1941.

*Seznam usmrtimev na Gorenjskem, 22. decembra 1941 (pag. 1671)

Nemška oblast je izvrševala usmrtimev na Gorenjskem:

- a) na podlagi sodb izrednega sodišča, ki je zasedalo v Begunjah, ali
- b) brez sodb zgolj v osveto za izvršena teroristična dejanja.

ad a) izredno sodišče je obsodilo na smrt in kazen izvršilo s streljanjem:

dne 1. 8. 1941 4 moških iz kamniškega okraja,
dne 6. 8. 1941 4 moških, od katerih so bili 3 iz kamniškega,
eden iz radovljiškega okraja,

dne 19. 8. 1941 6 moških iz dravograjskega okraja.

Vsi ti so bili ustreljeni in so bila njih trupla odpeljana v krematorij v Gradec.

dne 19. 8. 1941 1 moški, po imenu Stošič Milorad, ki je bil
javno obešen v Kranju,

dne 16. 10. 1941 20 ljudi, od teh ena ženska, ustreljeni na
Lancovem pri Radovljici,

dne 13. 11. 1941 15 moških v Begunjah.

Izredno sodišče je tedaj obsodilo na smrt 50 ljudi.

ad b) brez sodbe je bilo ustreljenih:

dne 9. 8. 1941 v Begunjah 10 ljudi,

imena teh niso bila objavljena, znani sta vsaj dve: Dacar iz Černivca pri Brezjah in neki Bohinjski fant,

dne 22. 8. 1941 v Dobu in Smledniku po 5, skupaj 10 ljudi

dne 24. 8. 1941 v Ljubnem 5 moških

dne 29. 8. 1941 v Jaršah 5 moških

dne 28. 8. 1941 v Sp[odnjih] Gorjah 5 -||-

dne 3. 9. 1941 na lhanskem mostu pri Domžalah 10 -||-

dne 4. 9. 1941 v Lescah 5 -||-

dne 4. 9. 1941 na Slov[enskem] Javorniku 5 -||-

dne 4. 12. 1941 v Begunjah 28 ljudi,

katerih imena niso bila objavljena. Ve se za dve imeni: Blaj iz Domžal, ki je zapustil ženo in dva nedol[etna] otroka,

Žabnikar Ciril, pos[estnikov] sin iz Radomelj.

dne 16. ali 17. 12. 1941 v Nomenju 2 moška

skupaj torej 95 ljudi

Partizani so ubili: v Dobu nekega gostilničarja 1

v Ljubnem čevljarskega mojstra Praprotnika 1

v Sp[odnjih] Gorjah kov[aški] moj[ster] Ulčar 1

v Lescah noč[nega] čuvaja 1

na Javorniku (Hrovata in Koritnika) 2

dne 1. 12. 1941 7 13 ljudi

za odnos. 158 ljudi

Donos. 158 ljudi

V bojih z Nemci je padlo (kolikor je znano):

dne 5. 8. 1941 8 ljudi

na Poljanah pri Jesenicah 2

v Mojstrani dne 16. ali 17. 12. 1941 1 11 ljudi

potemtakem skupaj 169 ljudi

Nadalje je padlo nekaj ljudi v Jelovici in v Selški dolini. Število ni znano.

Ljubljana, dne 22. 12. 1941.

Baje sta bila dne 5. 12. 1941 na Dobravi ustreljena:

a) na Srednji Dobravi: Resman Jože (p. d. Bodlaj), posestnik

b) na Zgornji Dobravi: Jurjevčev mizar (Šlibar?)

*Seznam talcev, ustreljenih v Mariboru, Zagorju in Šoštanjju (pag. 1672)³⁴

*Seznam ustreljenih na Gorenjskem (pag. 1673)³⁵

Nemška oblast je izvrševala usmrtnitve na Gorenjskem:

- a) na podlagi sodb izrednega sodišča, ki ga je postavil načelnik civilne uprave na Bledu in ki je zasedalo v kaznilnici v Begunjah.

Od tega sodišča je bilo obsojenih na smrt:

(Kazen se je izvršila s streljanjem, samo v enem primeru z obešenjem)

dne 1. 8. 1941 4 moških iz kamniškega okraja,
dne 6. 8. 1941 4 moških, od katerih so bili 3 iz kamniškega,
1 pa iz radovljiškega okraja,
dne 19. 8. 1941 6 moških iz dravograjskega okraja.

Po ustrelitvi so bila trupla prepeljana v krematorij v Gradec.

dne 19. 8. 1941 1 moški, po imenu Stošič [Milorad Stošič], ki je bil javno obešen v Kranju,
dne 16. 10. 1941 20 ljudi, od teh ena ženska, na Lancovem pri Radovljici

dne 31. 10. 1941 še 10 ljudi

dne 13. 11. 1941 15 moških v Begunjah.

Izredno sodišče je tedaj obsodilo na smrt in kazen izvršilo v 50 primerih.

- b) Brez sodbe zgolj v osvetlo za izvršena teroristična dejanja je bilo ustreljenih:
dne 22. 8. 1941	v Dobu in Smledniku po 5, skupaj = 10 moških	
dne 24. 8. 1941	v Ljubnem	5 --
dne 29. 8. 1941	v Jaršah	5 --
dne 28. 8. 1941	v Spodnjih Gorjah	5 --
dne 3. 9. 1941 ³⁶	na lhanskem mostu pri Domžalah	10 --
dne 4. 9. 1941	v Lescah	5 --
dne 4. 9. 1941	na Slov[enskem] Javorniku	5 --
dne 9. 8. 1941	v Begunjah	10 ljudi
imena teh niso bila objavljena		<u>55 ljudi</u>

Nadalje je bilo več mrtvih pri raznih spopadih z Nemci, tako v kranjskem okraju

dne 5. 8. 1941 8
dalje v boju na Poljanah nad Jesenicami 2
nekaj v Jelovici, Mežaklji, Selcah, Poljanah.

34 Enak seznam je tudi na pag. 1659, str. 188.

35 Primerjaj s sezname usmrtnitev na str. 189, 201 in 226.

36 V rokopisu pripisano: 3. 10.?

V četrtek 4. 12. 1941 je bilo v Begunjah ustreljenih še 28 ljudi kot talcev. Smrt ni bila javno razglašena s plakati. Zato se ne ve, če so bili ustreljeni na podlagi sodbe izrednega sodišča ali pa v osveto.

Kolikor se za sedaj ve, je bilo vsega ustreljenih: 50

55

10

28

155 ljudi.

Lj[ubljana], 23. 12. 1941.

Dne 30. 12. 1941 sta bila ustreljena v Begunjah Planišček Lavoslav car[inski] posrednik z Jesenic in neki Mulej ali Vidic iz Bleda.

Dne 3. 1. 1942 pa je bilo ustreljenih 36 ljudi, kar pa je javno razglašeno s plakati.

Lj[ubljana], 4. 1. 1942.

36

155

2

10

38

165

38

203

*Kratek seznam ubitih (pag. 1674)

Od 7–8. bila na Pokljuki od Nemcev ubita

2 drvarja

od 31. 8. do 6. 9. ustrelili v Selcah pos[estnika] Žana in sina

2

okrog 21. 9. Nemci pri preganjanju ubijejo Prešerna iz Jarš

1

dne 17. 12. v Mojstrani

1

357 ljudi

Sobota, 27. decembra 1941

Pravijo, da je bil ustreljen v _____ ulici italijanski predsednik vojaškega sodišča in še en drug sodnik, ki so sodili v tistem procesu pri Ložu.³⁷

Popoldne je sklical, radi kulturnega sodelovanja dr. Gosar [Andrej Gosar] sestanek: dr. Gosar, dr. Mohorič [Jakob Mohorič], Finžgar [Fran Saleški Finžgar], Šolar [Jakob Šolar] in Ločniškar [Vladimir Ločniškar] ter Stare Miloš, dr. Ahčin [Ivan Ahčin] in dr. Odar [Alojzij Odar] in Remec [Bogumil Remec]. Zbližanje ni uspelo. Sestanek je bil negativen. – V koliko je bilo to res, ne vem, le govori se, da je bilo. –

Pravijo, da so Nemci odšli pri Polhovem Gradcu v hribe preganjat partizane. Prišlo da jih je kakih 500–600 Nemcev.

³⁷ V rokopisu pripisano: *Vse to pa ni res in je izmišljeno 1. 1. 1942.*

Pravijo, da so boji pri Litiji in tudi pri Sv. Križu pri Kostanjevici.

Govore o izseljevanju v Litiji in Moravški dolini.

Pravijo, da je bil bohinjski punt omejen v glavnem: na Staro Fužino, Koprivnik in Gorjuše.

Pravijo, da je meja proti Nemčiji zopet močneje zaprta. Tepejo se baje pri Sv. Ožbaltu nad Škofjo Loko in je tam ustvarjena fronta.

So šli Nemci tudi od Polhovega Gradca. Imajo topove in oklepne vozove.

Torek, 30. decembra 1941

Zvem, da se vrše boji v sektorju: Grmada, Sv. Ožbolt, Poljane, Črni vrh, Polhov Gradec.

Drugi dan po začetku spopadov so hostarji na Grmadi zažgali ponoči kres ter dajali znake z modro lučjo, kar da pomeni pomoč. S Krima so jim odgovarjali.

Naslednje jutro so videli pod Polhovim Gradcom iti čez cesto 60–80 oboroženih ljudi, ki so šli onim v Črnem vrhu na pomoč. Pravijo, da je tam zdaj zbranih cca 500–600 partizanov. Nemške avtobuse skozi Ljublj[ansko] pokrajino so morali spremljati italij[anski] avtobusi. Ital[ijanski] vojaki so nemške čete spremili preko meje pri Polhovem Gradcu na nemško ozemlje, vendar se zaenkrat bojev ne udeležujejo.

Do zdaj je padlo 10 Nemcev, 7 krst je delanih v Kranju pri Wendlorgu, od katerih jih je 5 naročil Gestapo, ostale policija. Tri so pripeljali že v krstah v Kranj.

Na Golniku je sedaj 33 ranjencev iz tega boja.

V Kamnik in kamniški okraj je prišlo precej nemške vojske.

Pred par dnevi je bil v kamniškem okraju ubit en Gestapovec in vržen na meji med občino Dob in Domžale tako, da se ne ve, v kateri občini je bil ubit. Ljudje v tej okolici žive zopet v strahu, kaj bo.

Dobim v roke govor dr. Rainerja [Friedrich Rainer], ki ga je imel v Kranju ob svojem prvem prihodu na Gorenjsko. Govor je tiskan in tu nalepljen.

Iz Kranja so bili predstavniki slov[enskega] naroda (o katerih govori dr. Rainer: bivši župan Česenj Karel [Karol Česen], znani komunist iz Gumice Krč – (Klanc pri Kranju), iz Radovljice pa trgovec Koman Jože.

Sreda, 31. decembra 1941

Ob 3/4 10h telefonira na štev. 23–86 dr. Poje [Fran Poje], ki hoče govoriti z menoj. Me ni v pisarni in pravi, da bo klical po Novem letu.

Pravijo, da bodo po Novem letu 1942 začeli pobirati po Gorenjski zvonove.

Pravijo, da so v Ljubljano pripeljali en voz – avto obvezanih Nemcev in še en voz (avto) oficirjev obvezanih. Če so bili mrtvi vmes, se ne ve.

8. decembra 1941-XX. Štev. 80f.

Gospodarstvo

**Likvidacija premoženja na bivšem jug. ozemlju,
priključenem Nemčiji**

Visoki Komisar za Ljubljansko pokrajino obvešča, da so, z ozirom na dogovore, sklenjene med italijansko in nemško vlado, pooblašteni likvidirati svoja premoženja, nabajajoča se na ozemlju bivše Jugoslavije, sedaj priključenem Nemčiji, in prenesti čisti izkupiček, Slovenci:

a) ki so dne 1. IV. 1491-XIX bivali na ozemlju bivše Jugoslavije, sedaj priključenem Italiji;

b) ki so tukaj rojeni in ki so bili dne 1. aprila 1941-XIX semkaj pristojni, pa so se pred 10. decembrom 1941-XIX preselili v Italijo iz pokrajin bivše Jugoslavije, sedaj priključenih Nemčiji, in so izjavili pred pristojnimi italijanskimi oblastmi, da bi željeli ustanoviti svoje stalno bivališče v Italiji od pogojem, da jim bo naknadno priznано državljanstvo

Osebe, ki nameravajo uveljaviti svoje pravice glede premoženja na podlagi zgoraj navedenega dogovora, morajo v roku enega meseca, a najkasneje do 30. januarja 1942-XX, poslati Visokemu Komisarju za Ljubljansko pokrajino izjavo v dveh enakih izvodih, potem ko je župan občine njihovega bivališča na samih izjavah potrdil točnost prijavljenih osebnih podatkov.

Tiskovine za izjavo dobijo prosilci pri mestnem poglavarstvu v Ljubljani in pri okrajnih poglavarstvih, pri katerih lahko dobijo tudi potrebna pojasnila.

Ljubljana, 20. decembra 1941-XX.
Visoki Komisar Emilio Grazioli.

Izrezek iz časopisa Slovenec, 8. decembra 1941: obvestilo Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino o likvidaciji premoženja na nekdanjem jugoslovanskem ozemlju

1942

Sobota, 3. januarja 1942

Po cestah je polno lističev, slov[enski] prapor, tribojnic s črnim robom, sovjet[sko] zvezdo in napisi Smrt izdajalcem, Slava padlim in tudi taki, ki so priloženi. Sedaj so se le izdali, kdo so!!!

Pravijo, da je zvečer od 7h do 8h zapora, tj. da ne sme nihče na cesto.

Slišim, da je pred dnevi izginilo 6 karabinerjev, ki so šli na stražo. Bilo je baje v Trnovem.

Dalje: da je prišel v tednu pred novim letom v belo haljo oblečen moški do straže (slov[enske] in ital[ijanske]) v bolnišnici in rekel, da bo danes on pregledal, potegnil da je dva revolverja, vendar ga je straža pobila na tla, nakar da je ta »namišljeni« zdravnik vsled

poškodb umrl. Verjetno je hotel rešiti prijete one, ki so na kirurškem oddelku. Zdaj so baje zaprli vse bolniške strežnike na kirurškem oddelku.³⁸

Sobota, 3. januarja 1942

V Begunjah so ustrelili 36 ali 38 ljudi. Imena so javno razglašena s plakati, ki ga dobim kasneje.

Preje v torek 30. 12. 1941 pa so ustrelili v Begunjah:

- a) Planiščka Lavoslava, car[inskega] posrednika z Jesenic in
 - b) Loncnarja z Jesenic.
-

Ponedeljek, 5. januarja 1942

Ob 4h popoldne pod Tivolijem ustrelje pol[icijskega] komisarja Polaka [Janez Polak]. Umre.

Torek, 6. januarja 1942

Baje so ustrelili nekje v Šiški okrog 9h dopoldne nekega detektiva.

Sobota, 3. januarja 1942

V okolici Police (pri Grosupljah) – vas Dule in Perovo je bil spopad med Italijani in četniki. Mrtva baje 2 Italij[ana], 1 četnik; več ranjenih.

Iz sobote, 3. januarja, na nedeljo, 4. januarja 1942

So Italijani požgali 16 kozolcev na Perovem.

Torek, 6. januarja 1942

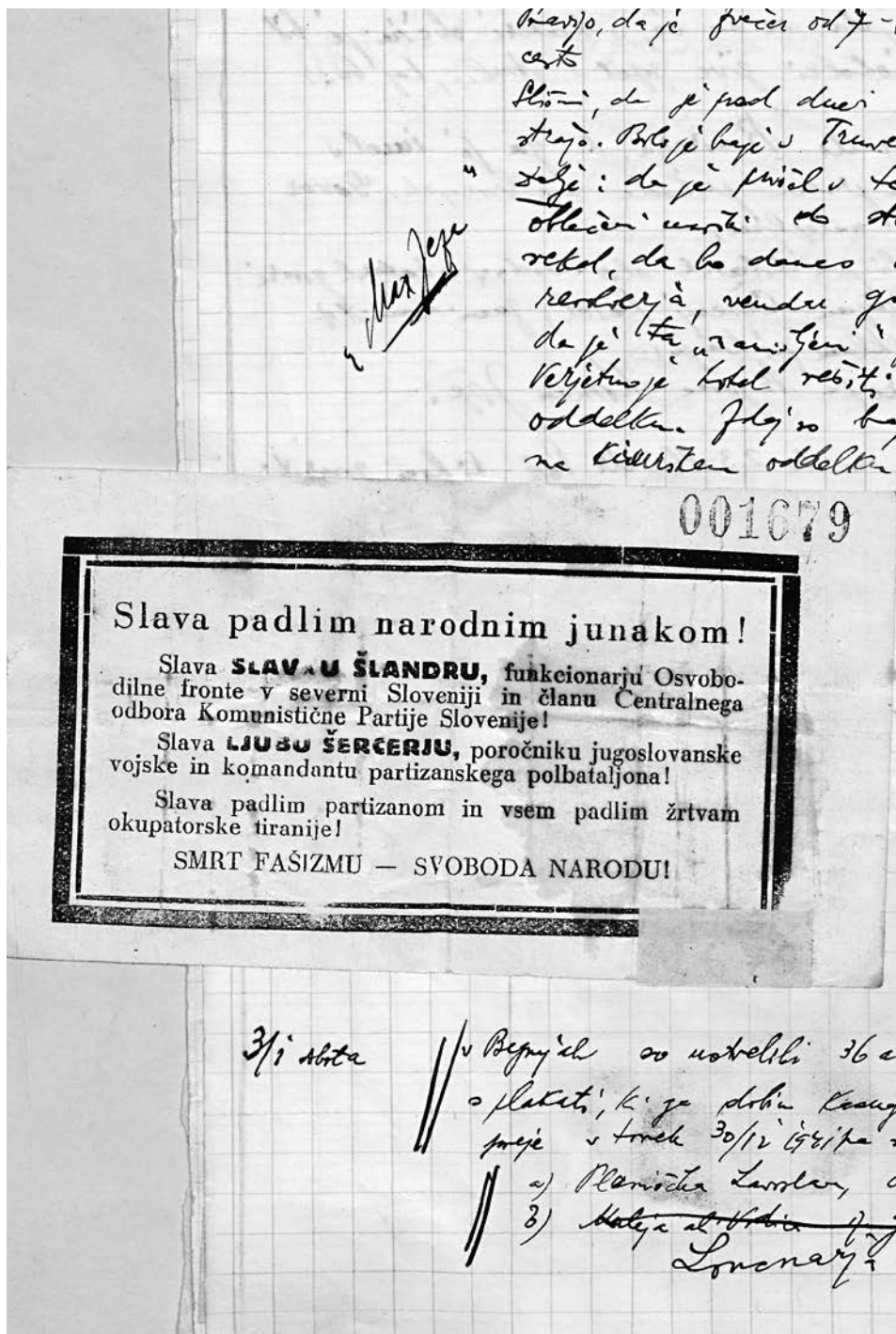
//Govore, da se je dr. Moro [Viktor Moro] ustrelil, kar pa ni res://

Sreda, 7. januarja 1942

Telefonično me kliče dr. Poje [Fran Poje], h kateremu grem dopoldne okoli 1/2 11h osebno.

Pravi, da mu je pri nedavnem obisku na Bledu g. Paar [Franc Paar] rekel, da bi rad rešil moje premoženje in mi pomagal. Potrebno bi bilo, da bi povedal g. Paaru, kaj in kako

38 Ob odstavku pripisano: *Max Jeza*.

Letak OF: Slava padlim narodnim junakom

mislim in kaj bi ukrenili. Povedal sem mu, da ne bom dal nobene iniciative; glede aktov sem pa izjavil, da sem jih takoj po puču (27. 3. 1941), prepeljal na ozemlje sedanje ljub[ljanske] pokrajine, ker sem računal z vojsko in s tem da bo Radovljica zasedena.

Sobota, 10. januarja 1942

Prijavo, da je izšla 4. številka Svobodne Slovenije in 2. št[evila] Slovenija in Evropa.

Nedelja, 11. januarja 1942

Obisk Grudna, ubili Maraschino!! Stane pravi, da odpove sobo za februar 1942. Vederemo!!

*Razglas Friedricha Rainerja (pag. 1681–1684)

Prebivalstvu v Südkärnten!

Gauleiter in Reichstatthalter v Kärnten dr. Friedrich Rainer je ob priliki svojega prvega potovanja v Südkärnten v četrtek dne 18. 12. 1941 v občinski posvetovalnici v Krainburgu sprejel slovensko deputacijo in pri tem razpravljal načelno o problemih tega ozemlja.

Ta govor mora vsakdo čitati in vsebino svojim prijateljem in znancem povedati. Gauleiter je rekel sledeče:

Kakor vam je znano, me je Führer imenoval za Gauleiterja in Reichstatthalterja in sem s tem postal obenem tudi Chef der Ziwilverwaltung tega ozemlja.

Ta dežela mi ni tuja; poznam jo že od preje. Bil sem tu že pred svetovno vojno; imam tu sorodnike; prišel sem čez Karavanke, bil sem v Kamniških planinah; skratka poznam to deželo, poznam tukajšnje prebivalstvo. Znano mi je tedaj, da žive tukaj pametni in dostojni ljudje.

Führer mi je sedaj poveril nalogo, da to ozemlje pomirim in uredim ter preskrbim, da bo moglo tukajšnje ljudstvo živeti tako, kakor mi v Reich-u, to se pravi, da mu gre dobro, da more delati, da ga varujeta nemški zakon in nemški red, da bi tako postalo srečno. Tudi jaz sem ob prevzemu oblasti izjavil, da se bom potrudil, ustvariti srečno Koroško, kateri pripada tudi Gorenjska. Prevzel sem skrb za to ozemlje in sem zanj in za ljudi odgovoren Führer-ju.

Takoj, ko sem prevzel moje delo, sem slišal žalostno vest. 1. 12. t. l. je morilska družina na gnusen način umorila 8 Slovencev, ki so bili voljni sodelovati na podvigu ozemlja in so se izjavili za Führer-ja. V noči so jih zvalili iz njihovih bivališč in umorili. S takimi ljudmi se ni za družiti; te zločince je treba uničiti. Orožniki in stražniki so zato tu, da ohranijo v deželi varnost in red, da ščitijo življenje prebivalstva in mu omogočijo opravljati svoje delo, svoj poklic. Pri zasledovanju teh tolj je padlo dne 12. 12. t. l. 45 nemških stražnikov. Iznenada so jih napadli in jih na gnusen in grozovit način pomorili, tudi ranjence. Stal sem danes ob njihovih grobovih; o umoru samem sem poročal Führer-ju, ki me je pooblastil,

An die Bevölkerung Südkärntens!

Der Gauleiter und Reichsstatthalter in Kärnten Dr. Friedrich Rainer hat anlässlich seiner ersten Dienstreise nach Südkärnten am Donnerstag, den 18. Dezember 1941 im Rathaussaal zu Krainburg eine slowenische Abordnung empfangen und hiebei grundsätzlich über die Probleme dieses Gebietes gesprochen. Diese Rede muss jeder lesen und den Inhalt seinen Freunden und Bekannten weiter-sagen. Der Gauleiter sagte folgendes:

Wie Sie wissen, wurde ich vom Führer zum Gauleiter und Reichsstatthalter von Kärnten ernannt und damit bin ich zugleich auch der Chef der Zivilverwaltung dieses Gebietes geworden. Ich bin kein Fremder in diesem Lande, ich kenne es schon von früher her. Ich war schon vor dem Weltkriege hier, habe hier Verwandte und ich war dann auch später immer wieder hier. Ich bin über die Karawanken gekommen, war in den Steiner Alpen, ich kenne das ganze Gebiet und auch die Menschen und ich weiß, daß hier ruhige, vernünftige und anständige Menschen wohnen. Nun hat mir der Führer die Aufgabe gegeben, dieses Gebiet zur Ruhe und Ordnung zu bringen und weiters dafür zu sorgen, daß die Menschen hier so leben können, wie es im ganzen Deutschen Reich üblich ist, d. h., daß es ihnen gut geht, daß Sie arbeiten können, daß Sie geschützt sind durch das deutsche Gesetz und die deutsche Ordnung und daß Sie damit glücklich werden können. Ich habe auch zu Beginn meiner Amtsübernahme in Klagenfurt erklärt, daß es meine Aufgabe sein wird, ein glückliches Kärnten zu schaffen. Dazu gehört auch das Gebiet von Oberkrain. Es ist meiner Sorge anvertraut, ich bin für dieses Gebiet und die Menschen dem Führer verantwortlich.

Ich habe nun gleich zu Beginn meiner Amtsarbeit eine sehr traurige Nachricht bekommen. Am 1. Dez. haben die Mörder-Banditen 8 Slowenen, die aufbauwillig waren, die zum Führer gehalten haben, ermordet und zwar auf die scheußlichste Art ermordet. Sie haben sie in der Nacht herausgelockt aus den Häusern und haben sie ermordet. Mit solchen Leuten gibt es keine Gemeinschaft, solche Verbrecher müssen vernichtet werden. Dazu sind die Sicherheitsorgane im Lande. Die Gendarmen und Polizisten sind hier, um dem Lande die Sicherheit und die Ruhe zu geben und das Leben der Bewohner zu schützen und so ihnen zu ermöglichen, ihrer Arbeit und dem Beruf nachzugehen. Bei der Verfolgung dieser Banden sind nun am 12. De-

zember 45 deutsche Polizisten gefallen. Sie wurden überfallen und wurden, soweit sie nur verwundet waren, auf die scheußlichste und gemeinste Art hingemordet. Ich bin heute vor diesen Gräbern gestanden, ich habe diese Mordtat auch dem Führer gemeldet und der Führer hat mich beauftragt, dafür mit den schärfsten Mitteln zu sorgen, daß eine Wiederholung nicht stattfindet. Ich bin daher gezwungen, außerordentlich scharfe Maßnahmen zu schaffen. Ich möchte vor allem Ihnen als den Vertretern der aufbauwilligen Kreise der hiesigen Bevölkerung erklären, daß sich diese Maßnahmen nur gegen die Verbrecher richten, daß ich keine einzige Maßnahme gegen solche Personen treffen will, die daheim sind, die auf ihren Höfen bleiben, die ihre Felder bestellen, die ihrer Arbeit nachgehen. Im Gegenteil: Gerade diese Menschen müssen geschützt werden vor den Verbrechern, die oben in den Schlupfwinkeln hausen, in der Nacht heruntersteigen und wahllos Slowenen, Polizisten und deutsche Zivilisten überfallen. Dieser Kampf gilt aber nicht nur den Banden, sondern auch allen, die diese Banden unterstützen. Es ist festgestellt worden, daß diese Bande im Gebirge ein Lager hatte, daß in der Nähe sich Ortschaften befanden, deren Bevölkerung gewußt hat, daß das Lager sich dort befindet und die die Banden unterstützt haben dadurch, daß sie ihnen Lebensmittel brachten und auch Nachrichten zukommen ließen. Auch diese Helfershelfer wird das schärfste Strafgericht treffen und ich werde in der gleichen Weise in jedem Falle vorgehen. **Wer zur Bande gehört, den Banden hilft, verfällt dem deutschen Gesetz und der ist des Todes.** An die Bevölkerung richte ich zuhänden der berufenen Vertreter der Bevölkerung den Appell, uns zu vertrauen und sich unserem Schutze anzuvertrauen. Wenn die 8 Slowenen, die am 1. Dezember hingemordet wurden, nach Erhalt der Drohbriefe zu unseren Sicherheitsorganen gekommen wären, hätten wir sie schützen können dadurch, daß wir die Posten verstärkt hätten. Sie haben das nicht getan. Sie hatten mehr Angst vor den Banden als Vertrauen zur deutschen Polizei und Gendarmerie, deshalb konnte ihnen nicht geholfen werden. Wir haben ja nicht gewußt, daß ihnen diese Gefahr droht. Ich hoffe für künftig, die Bevölkerung weiß, daß sie in uns, in meinen Polizeiorganen und Gendarmen ihre Helfer, Freunde und Beschützer hat. Wir können aber nur dann mit Erfolg durchgreifen, wenn wir wissen, wo sich diese Banditen befinden und wenn uns dabei geholfen wird.

Ich habe nun Verstärkungen in das Land gezogen. Die Bevölkerung wird in diesen Tagen feststellen, daß Wehrmachtsverbände aller Art hereinkommen und Polizeiverbände zu einigen Tausenden in das Land kommen. Wir werden nicht mehr dulden, daß die friedliebende Bevölkerung terrorisiert wird, daß sie unterdrückt wird und durch falsche Nachrichten in

verwirrung gesetzt wird. Wir werden dieses Unheil, das über dieses schöne Land gekommen ist, mit allen Mitteln ausrotten. Die Mörder versuchen auch die Bevölkerung mit falschen Nachrichten irrezuführen und finden bei der Weiterverbreitung Helfershelfer. Zum Teil sind dies böswillige, zum Teil aber dumme Leute. Sie behaupten, daß Deutschland eine Niederlage erlitten hätte, sie sagen, daß die deutsche Ostfront im Zurückgehen sei, und sie behaupten, daß der Führer gestorben sei, daß ein allgemeiner Aufstand der Kommune bevorstehe. Diese Gerüchte sind alle unwahr und werden vom Sender Moskau in die Welt gesetzt. Warum? Weil es ihnen so schlecht geht, daß ihre letzte Hoffnung Aufstandsbewegungen in den von Deutschland besetzten Gebieten sind. Ich habe vor einigen Tagen in der Reichskanzlei geweilt und der Führer hat uns einen Bericht gegeben über die Lage, in der sich heute Deutschland befindet.

Ich will Euch einen Beweis meines Vertrauens geben, wenn ich ihnen hier die Worte des Führers bekanntgebe.

Die Lage, in der sich Deutschland befindet, ist ausgezeichnet, ist durch den Kriegseintritt Japans noch viel verbessert worden. Dadurch ist Amerika verhindert, weiterhin den Schutz der englischen Schifffahrt zu übernehmen und kann auch nicht mehr Waffen und Kriegsmaterial auf den europäischen und afrikanischen Kriegsschauplatz übersenden. Amerika hat heute genug zu tun, um die Gebiete zu verteidigen, die für Amerika lebensnotwendig sind, die sich im großasiatischen Raum befinden und heute schon unter japanischer Herrschaft sind. Dadurch ist die Lage für Deutschland noch besser geworden. An der Ostfront ist nicht ein deutscher Rückzug eingetreten, sondern an der Ostfront hat das deutsche Heer über Befehl des Führers die Winterquartiere in den Stellungen und Unterkünften bezogen. Diese Stellungen sind so angelegt, daß wir aus ihnen im Frühjahr zu neuen Angriffen vorbrechen können und werden. Inzwischen wird die deutsche Wehrmacht neu geordnet, mit neuen, inzwischen geschaffenen Waffen versehen und wird dem sowjetrussischen Staat im Frühjahr den Todesstoß versetzen. Wir werden auch während des Winters noch neue große Siegesnachrichten aus dem Osten erhalten, das kann ich Ihnen sagen.

Die deutsche Wehrmacht hat die Westküste Europas befestigt und geschützt, sie hat im Osten einen unbedingt sicheren Wall aufgerichtet und der Führer, der all dies gemacht hat, er lebt, er ist gesund, bei besten Kräften und auch bei bester Stimmung und er weiß, daß der deutsche Sieg uns nicht mehr zu nehmen ist. Der Führer beschäftigt sich heute nur mehr mit dem Gedanken, wie dieses Europa mit seinen Völkern unter deutscher Führung und unter dem Schutz des deutschen

001082

Das ist die Sorge des Führers und unsere Aufgabe in diesem Raum.

Wenn die Banditen nun kommen und die amerikanischen, bolschewistischen und jüdischen Sender kommen und glauben der Bevölkerung hier Lügen sagen zu können, dann müssen die vernünftigen und ernsten Leute aufstehen und erklären: **„Das sind Lügen, glaubt denen nicht!“** Wenn die glauben, die Einberufung der jungen, wehrfähigen Leute der Bevölkerung hier durchführen zu können, sage ich diesen Leuten: Ihr dürft diesen Einberufungen nicht Folge leisten! Wer seinen Arbeitsplatz verläßt, sabotiert den Aufbau, stellt sich mit den Banditen gleich und verfällt damit dem Gesetz. **Wer auf dem Arbeitsplatz bleibt, ist geschützt durch das deutsche Recht und die deutsche Ordnung.** Ich habe die nötigen Maßnahmen zur Sicherung des Gebietes eingeleitet. Ich werde dafür sorgen, daß an der deutsch-italienischen Grenze der unbefugte Grenzverkehr nicht mehr stattfinden wird. Ich werde die ganze Grenze absichern lassen. Ich werde die Kommunisten ausrotten. Soweit sie sich noch unter Euch befinden, werde ich sie ausheben und dabei kommt es auch auf Sie an, daß Sie uns die Rädelsführer und Aufwiegler nennen. Wir werden dafür sorgen, daß sie weiterhin nicht das Volk ins Unglück stürzen können. Ich werde mit allen Mitteln der Propaganda die Bevölkerung aufzuklären trachten. Das Wichtigste ist aber der Einfluß, den Sie ausüben können, denn zu Ihnen hat die Bevölkerung Vertrauen und wenn die Bevölkerung sieht, daß Sie zu mir Vertrauen haben, wird auch diese zu mir Vertrauen haben. Sie können auch dem Führer vertrauen, denn der Führer will ein glückliches Land, er ist ein Freund der Bevölkerung dieses Landes und auch ich bin als Freund in das Land gekommen. Sagen Sie dies auch Ihren Freunden und sie sollen es ebenfalls weitersagen, es soll bekannt werden. Ich werde mit allen Mitteln dafür sorgen, daß wir der Bevölkerung helfen. Jeder, der arm ist, soll Hilfe haben. Jeder, der an die Arbeit geht, soll den Schutz haben. **Wir werden unsere ganze Tatkraft daran setzen, dieses Land glücklich zu machen.** Das kann ich aber nur mit Eurer Hilfe. Ich baue auf Euch, auf die Vernunft und das Verständnis der Bevölkerung. **Ich baue auch darauf, daß Ihr unserem großen Führer Adolf Hitler, der auch Euer Führer geworden ist, Euer Vertrauen schenkt, daß Ihr daran glaubt, daß die Neuordnung Europas in einer Befriedung dieses Raumes führen wird.**

Das ist das, was ich Ihnen heute sagen wollte. Ich bitte Sie, Ihren Landsleuten dies weiterzusagen als Vertreter dieser Bevölkerung. Das ist aber auch die Erklärung, die ich zu meiner Amtsübernahme hier abgebe.

Heil Hitler!

naj uporabim najstrožja sredstva, da se kaj takega več ne ponovi. Vsled tega sem prisiljen, poslužiti se najstrožjih ukrepov. Predvsem izjavljam Vam, zastopnikom onega dela prebivalstva, ki sodeluje pri podvigu tega ozemlja, da so ti ukrepi naperjeni.....³⁹, ki so ostali doma, obdelujejo svoja polja in opravljajo svoje delo. Nasprotno: Ravno te je treba zaščititi pred zločinci, ki se podnevi skrivajo, ponoči pa napadajo Slovence, stražnike in nemške civiliste. Boj pa ne gre samo tem tolпам, ampak vsem onim, ki te tolpe podpirajo. Ugotovilo se je, da so te tolpe bivale v gorovju v bližini nekega naselja in so vaščani vedeli za njih ter jim celo pomagali s tem, da so jim prinašali vesti in živila. S temi njihovimi pomočniki bom postopal tako kot s člani tolpe. Člani tolpe in njihovi pomagači so obsojeni na smrtno kazen. Prebivalstvo pozivam po njegovih zastopnikih, naj zaupa nam in naši zaščiti. Če bi te 8 Slovencev, ki so bili 1. decembra t. l. umorjeni, takoj po sprejemu grozilnih pisem stopili k varnostnim organom, bi jih zaščitili s tem, da bi povečali stražo. Tega niso storili; bolj so se bali tolpe in premalo so zaupali nemški policiji in žandarmeriji, vsled česar jim nismo mogli pomagati, ker niti vedeli nismo, da jim preti nevarnost. Upam, da bo ljudstvo končno uvidelo, da mu hočemo pomagati, da smo mu mi in da so mu moji policijski in žandarmerijski organi prijatelji in zaščitniki. Uspeli pa bomo le tedaj, če vemo, kje se ti banditi potikajo in če nam ljudstvo pri tem pomaga.

Deželi sem poslal ojačitev. Prebivalstvo bo imelo priliko videti prihajati v deželo na tisoče vojaštva in nove policijske odrede. Ne bomo več trpeli, da bi miroljubno prebivalstvo še nadalje terorizirali, da bi ga tlačili in strašili z lažnimi vestmi. Na vsak način bomo izkoreninili nadlego, ki je prišla v to lepo deželo. Morilci skušajo zapeljevati prebivalstvo z lažnimi vestmi in so si našli pri razširjanju teh vesti pomagače, ki so ali zlohotneži ali neumneži. Trdijo, da je Nemčija poražena; pravijo, da se nemška vzhodna fronta umika in zagotavljajo, da je Führer umrl, ter da se pričinja splošna vstaja Komune. Vse te vesti so izmišljene in jih razširja moskovska oddajna postaja. Zakaj? Zato, ker tako slabo vozijo, da jim je zadnje upanje splošna vstaja v deželah, ki so jih Nemci zasedli. Pred nekaj dnevi sem bil v glavnem uradu Reich-a, kjer nam je Führer poročal o sedanjem nemškem položaju.

V dokaz, da Vam zaupam, Vam bom ponovil Führer-jeve besede. Položaj Nemčije je odličen in je s tem, da je Japonska stopila v vojno, še izboljššan. Amerika sedaj ne more več prevzeti varstva nad angleško plovbo in ne more več pošiljati orožja in drugih vojnih potrebščin na evropsko in afriško bojišče. Amerika je prezaposlena s tem, da brani dežele, ki so zanj življensko važne in leže v veliko-azijskem območju, pa so danes že pod japonsko oblastjo. S tem se je položaj Nemčije še izboljšal. Nemčija se na vzhodnem bojišču ne umika, ampak je nemška vojska na Führer-jev ukaz posedla prezimovališča, postojanke in zaklonišča. Te postojanke so take, da bo spomladi mogoče iz njih izvesti nove vpade. Medtem pa se bo nemška vojska na novo preuredila in oborožila z novim orožjem ter bo spomladi Sovjetski Rusiji zadala smrtni udarec. Pa tudi preko zime boste čuli o novih naših zmagah, o tem bodite prepričani.

Nemška vojska je utrdila in zavarovala zahodno evropsko obalo, tudi na vzhodu je zgradila popolnoma sigurno obrambno črto, in Führer, ki je vse to napravil, živi, je zdrav,

39 V tem delu letak ni berljiv zaradi lepljenja. Manjkajoče besedilo se v nemškem letaku glasi: »Ich möchte vor allem Ihnen als den Vertretern der Aufbewilligen Kreise der hiesigen Bevölkerung erklären, dass sich diese Massnahmen nur gegen die Verbrecher richten, dass ich keine einzige Massnahme gegen solche Personen treffen will, die dacheim sind, die auf ihrem Höfe bleiben, die ihre Felder bestellen, die ihrer Arbeit nachgehen.«

pri najboljših močeh in odličnega razpoloženja. Führer ve: Naših zmag nam ne morejo več vzeti. Zato se bavi Führer samo še z mislijo, kako bo to Evropo s svojimi narodi pod nemškim vodstvom in pod zaščito nemškega prava in nemške oblasti v miru na novo povzdignil. To je Führer-jeva skrb in naša naloga v tem predelu. Če prihajajo sedaj banditi s poročili ameriških, bolševiških in judovskih oddajnih postaj, ker mislijo, da smejo prebivalstvo pitati z lažmi, potem naj se postavijo razumni in izkušeni ljudje in naj pojasnijo: »To so laži, ne verjemite jim!« Če mislijo, da smejo k orožju pozivati mlade in vojaško sposobne ljudi, povem le tem: Tem vpoklicem se ne odzivajte; kdor opusti svoje delo ali sabotira, se stavlja z banditi v eno vrsto in krši zakon; kdor ostane pri svojem delu, ga bomo zaščitili z nemškim zakonom in nemškim redom. Povzel sem potrebne ukrepe, da zaščitim ozemlje. Skrbel bom zato, da se ne bo več skrivaj prehajalo preko nemško-italijanske meje. Zastržil bom celo mejo. Uničil bom komuniste, jih izločil v kolikor jih je še med Vami in tudi od Vas pričakujem, da mi boste pokazali voditelje in podpihovalce. Skrbeli bomo za to, da v bodoče ne bodo onesrečevali ljudstva. Z vsemi sredstvi propagande bom vplival na ljudi. Najvažnejši pa je Vaš vpliv, kajti Vi uživate zaupanje ljudstva in če prebivalstvo vidi, da mi Vi zaupate, bo tudi ono meni zaupalo. Zaupajte tudi Führer-ju, ker Führer hoče srečno deželo, on je prijatelj tukajšnjega prebivalstva in tudi jaz sem prišel sem kot prijatelj. Povejte to Vašim prijateljem, oni naj to povedo naprej, vsakdo naj za to izve. Z vsemi sredstvi bom poskrbel, da bomo prebivalstvu pomagali. Pomaga na se vsakemu, ki je reven; vsakdo, ki dela, naj ima zaščito; uporabili bomo vse, da bo ta dežela srečna. Le z Vašo pomočjo mi bo to mogoče. Gradim z Vami in s pametjo ter razumevanjem prebivalstva. Gradim na tem, da boste zaupali našemu velikemu Führer-ju Adolfu Hitlerju, ki je postal tudi vaš Führer, in da verujete v to, da bo preureditev Evrope zadovoljila tudi ta predel.

To sem Vam hotel povedati. Prosim Vas, da vse to kot zastopniki tukajšnjega prebivalstva poveste svojim rojakom. To je pa tudi izjava, ki jo podajam tu ob prevzemu oblasti.

Heil Hitler!

Vaše geslo naj bo:
Delo in disciplina!

Gaupropagandaleitung der NSDAP [Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei]
NS. -Gauverlag und Druckerei Kärnten, G. m. b. H., Zweigverlag Kreinburg

Dražgoški dogodki od 1. januarja do 12. januarja 1942

Med drugim so ubili tudi (očeta in brata) akademika Fraklja [Franc Frakelj], mater in sestro pa odpeljali neznano kam (gotovo v Št. Vid).

Po uničenju Dražgoš so Nemci izdali v slov[enskem] in nemškem jeziku »Stenski časopis«, kjer stoji med drugim približno takole:

Gauleiter dr. Rainer [Friedrich Rainer] je ob svojem prihodu v to pokrajino izjavil, da bo napravil red tako ali tako. Pozval je prebivalstvo, naj sodeluje pri uničevanju boljševiških tolp. Temu se je odzvala večina prebivalstva razen prebivalcev Dražgoš. Zato je bilo to kaznovano »mit schweren Waffen«.

Posrečilo se je večino boljševikov uničiti, del njih pa se je razbežal s civilnim prebivalstvom v mraz. Kdor jim bo nudil prenočišče in jih skrival, temu grozi smrtna kazen.

Žene in otroci so v taboriščih, ker so jim domovi upepeljeni.

(Glej nadaljevanje na novi strani za 20. 1. 1942)⁴⁰

*Poročilo o dogodkih na Gorenjskem konec leta 1941 in na začetku leta 1942 (pag. 1686)

Poročilo o dogodkih na Gorenjskem za konec leta 1941 in za mesec prosinac 1942 do 22. 1. 1942 (razen dogodkov v Dražgošah, ki so posebej obdelani).

I.

Slučaj Planišček [Lavoslav Planišček]:

G. Planišček je bil aretiran meseca maja 1941 in nato odpeljan v Celovec v policijske zapore.

Dne 29. 12. 1941 so pripeljali g. Planiščka iz Celovca v Begunje ter so mu rekli, da bo izpuščen domov. Eno noč je pre spal v Begunjah. Drugo jutro so mu rekli, da bo šel domov, a so ga peljali v Drago. Šele tedaj, ko je zagledal kol in ko so ga privezovali h kolu, je spoznal, da bo ustreljen.

Za njegov grob Planiščkovi domači vedo in so mu prinesli kak teden po ustrelitvi sveže rdeče nageljčke.

V Dragi ustreljene sedaj pokopujejo kar v Dragi. G. Planišček je pokopan 25 cm globoko.

Ga. Planiščkova je videla zadnjič svojega moža konec meseca septembra v Celovcu, kjer so ji pustili govoriti z možem 5 minut. Kasneje meseca decembra 1941 njej niso pustili govoriti z možem, pač pa njegovim otrokom.

Ko je meseca septembra 1941 pri gori omenjeni priliki gospa vprašala svojega moža, kaj naj zanj stori, da ga reši, ji je mož odgovoril: »Ni treba ničesar ukreniti, ker sem tu bolj na varnem kot doli.« Ga. Planišček je pa kljub temu šla na Bled h dr. Bauerju [Hans Bauer], ki je šef gestapa za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske, pa ji je ta odvrnil: »Sie brauchen keine Angst zu haben, ihrem Mann wird nichts geschehen.«

Dne 30.12.1941: ustrelje g. Planiščka in z njim g. Loncnarja z Jesenic.

II.

Dne 3. 1. 1942: V Dragi ustrelje 36 moških. Imena so že znana. Plakata še nimamo. Istočasno je bila tudi javno razglašena tiralica za Pečnikom Cirilom iz Ljubnega ter nanj razpisana nagrada v znesku 20.000 Rm onemu, ki ga izroči živega ali mrtvega nemškimi oblastem.

40 Napisal Albin Šmajd.

III.

V času od 6. do 11. 1. 1942 so bili tudi aretirani razni Gorjanci.

Med njimi tudi gg. Jan Jakob, posestnik in ban[ovinski] svet[nik] iz Podhoma, Klinar Matija, posestnik iz Podhoma, organist Bižal [Anton Bižal] in uslužbenke prodajalne Kmetijskega društva v Gorjah pri Bledu. Prodajalno so Nemci zapečatili.

Dne 10. 1. 1942 (sobota): so izpustili iz sodnih zaporov g. Jana domov;

približno v istem času je bil izpuščen tudi g. Klinar ter prodajalke Kmetijskega društva v Gorjah. G. Bižal je še vedno zaprt.

IV.

V času od 7. do 11. 1. 1942: so na Dovjem aretirali Nemci najprej 11 (enajst), nato pa še 36 (šestintrideset) ljudi ter jih odpeljali v Begunje.

Nekatere so že izpustili domov.

V zaporih jih mučijo na ta način, da jih zbadajo s šivankami za nohte.

Dne 17. 1. 1942: so naredili hišno preiskavo pri biv[šem] županu Janši Viktorju na Dovjem, kjer so preiskali tudi steljo.

Po preiskavi so ga aretirali in odvedli v Begunje, kjer se še sedaj nahaja.

V.

V času po 11. 1. 1942 do 14. 1. 1942:

je bil aretiran tudi biv[ši] jeseniški župan g. Markeš Valentin, ki je pa bil zaprt eno popoldne. Izpuščen je bil na posredovanje obeh ravnateljev KID. Pri tem zaporu je zvedel g. Markeš tudi za vse očitke, ki ga bremene.

VI.

V tednu pred 18. 1. 1942:

so začeli aretirati tudi razne ljudi v Mojstrani in jih odvažati v Begunje. Število aretirancev ni znano.

VII.

Dne 21. 1. 1942 (sreda): so nabili javna obvestila, da so v Begunjah zopet ustrelili 15 ljudi, med njimi športnika Zalokarja [Jožef Zalokar] od Bratstva na Jesenicah ter dipl. pravnika iz Kamnika g. Benkoviča [Ciril Benkovič].

VIII.

Stanje zapornikov v Begunjah znaša 300 ljudi, med njimi tudi nekaj žensk.

Ljubljana 22. 1. 1942

Torek, 13. januarja 1942

Govorim z g. Avsenekom Antonom: prišel je sinoči 12. 1. v Lj[ublano] z dovoljenjem. Pravi, da so bile zadnje ustrelitve 3. 1. 1942.

G. Jan je bil zaprt v zvezi z »revolucijo«. Zaprt je tudi Klinar Matija ter obe prodajalki iz Gorij. Kmetijsko društvo je zapečateno.

Jan Jakob je bil izpuščen v soboto 10. 1. 1942. Za vse se močno poteguje g. Janc Florjan. Jan in Klinar sta bila zaprta v Radovljici.

G. Janc je tudi rešil smrti Prešerna trgovca iz Lesc. Zdaj je dobil 6 tednov zopora.

V Gorjah so predvsem odšli fantje, odšli so v Zatrnik.

Petek, 16. januarja 1942

Ob 5h popoldne se priselita v Ljubljano iz Radovljice ga. Gradova in g. Grad [Boris Grad], imata izselitveno (nemško) in vselitveno (ital[ijansko]) dovoljenje.

V dnevih pred 16. 1. 1942 so »hostarji« odpeljali iz Remčevega hleva na Lancovem pri Radovljici 2 goveji živini; z njimi je moral tudi hlapec.

Bilo je to ob belem dnevu. Nemška straža je na mostu čez Savo komaj oddaljena 500 m.

»Hostarji« so prišli oboroženi s puškami.

Pri les[nem] trgovcu Božiču je bil biv[ši] jugosl[ovanski] morn[ariški] podpolkovnik Dernič [Franc Dernič], ki se sedaj podpisuje Dernitz. Njegova sestra, ko je zagledala hostarje, je zavpila: »Poberi se že nekam za nekaj tednov, da bomo vsaj mi imeli mir.« Dernitz se je ob pogledu na hostarje zdrznil, ker je mislil, da gredo ponj!

Šele ko so odpeljali živino, se je zopet pomiril in kasno pozneje prišla šele nemška policija oz. žandarmerija.

Torek, 20. januarja 1942

Mraza 20°C.

Razgovor z g. Resmanom Franetom in g. Remcem iz Lancovega.

G. Remec stanuje pri tašči, Resman pa v Mostah, Povšetova ulica.

G. Remec je slišal samo to, da sem v nemški službi in da imajo v Valjevu tri prepise tega »dokaza«.

Govore, da je Možajsk⁴¹ padel. Na poti mi pravi neki sodni uradnik, ki ga poznam le po obrazu, da bi bilo treba ustanoviti veliko zvezno slovansko državo »Slavijo« od Gdanska do Benetk. Angležem ne moremo zaupati, ker se doslej niso nikdar za nas potegnili.

Del knjig odvijem in tudi kavč namestim v sobo. Slik ne obesim.

41 Mesto v Rusiji zahodno od Moskve.

Četrtek, 22. januarja 1942

Na meji dobim seznam inventarja za selitev. Nato nenadni obisk Mrje [Marija Šmajd].

V soboto 17. ali v nedeljo 18. 1. 1942 so se smučali g. dr. Zajc Marjan, dr. Lajovic [Ladislav Lajovic] od Združenih zavarovalnic in Praprotnik [Avgust Praprotnik]. Ko so po smučanju zavili v gostilno Kregar, so nenadoma vstopili 3 moški in pozvali vse navzoče.

Petek, 23. januarja 1942

Da so boji v Poljanski dolini, da morajo uslužbenci organizacije TODT⁴² na Poljsko. Zanima me ustroj Sp[odnje] Koroške (pol[itичne] stranke, gospodarstvo itd.).

Od 18. januarja do 25. januarja 1942

V tem času so bili skupaj: Čopič [Venceslav Čopič], Čemažar [Franc Čemažar], Bernot [Ciril Bernot], Logar Janez, Vodnik Dora, Černejeva [Anica Černej], Ercegovac Biserka, dr. Saunik [Roman Savnik]; vsak mesec; izmenoma preskrbi vsak prostor

Če: Ne gre delat akcij kakor Dražgoše; Čo: Ne razumete partizanskega pokreta, morajo se nekje vežbati, kadar bo treba nastopiti

Vodnikova: V OF je preveč komunizma, že govore, da so zato, da bodo klerikalce streljali in streljalo se bo, vendar ne vsak na svoje. –

Ponedeljek, 26. januarja 1942

Slišim, da so partizani v Rožni dolini ustrelili nekega Brusa, ker so se sestre baje vlačile z Italijani.

Pravijo, da je neki kapetan, ki je sodeloval v Dražgošah, rekel, da je padlo veliko Nemcev ter da so nekateri pred ustrelitvijo (Nemci) prosili, naj jih partizani ne pobijejo, češ da imajo doma 5 otrok in podobno. Streljali so baje tako odlično, da pravijo Nemci, da so odlični strelci. Noben strel ni šel v zgubo.

Dobim dovoljenje za uvoz Marijinega [Marija Šmajd] pohišтва.

Slišim, da bo prišla v Ljubljano vsa Markeševa (Valentin) [Valentin Markež] z Jesenic.

Razmetani letaki s približno takole vsebino:

»Slovenci! Komunisti so v ljubljanski pokrajini ubili 10 Slovencev ter ranili 13 oseb. Imena ubitih in ranjenih Slovencev so bila navedena, med njimi Polak [Janez Polak], Hacin [Lovro Hacin] ter neki otrok. Zažgali so na Dolenjskem posestva ter povzročili škode za 10 milijonov lir.«

»Dol z komunisti« napiso po zidovih.

42 Civilna in vojaška inženirska organizacija, znana po izkoriščanju žive sile za prisilno delo. Poimenovana po ustanovitelju, nemškem nacističnem inženirju Fritzu Todtu.

V protest temu zločinstvu in počastitev padlim žrtvam naj se vsi Slovenci odstranijo in zapuste javne lokale ter ceste dne 26. in 27. 1. 1942 od 7.–8. ure zvečer.

V tekstu je bilo mnogo slovničnih in ortografskih napak. Z veznikom s in z se je žongliralo in vedno v krivi obliki, iz česar se da sklepati, da letaka ni pisal Slovenec. Vsled tega letaka so fašisti in karabinjeri izpraznjevali javne lokale že ob 1/2 7h ter naganjali ljudi domov. Na cestah so mirne pasante klofotali. Ceste sicer niso bile prazne, ker ljudje v glavnem niso vedeli za vsebino letakov.

Na tromostovju so ljudi legitimirali in jim odvzeli legitimacije.

***Poročilo o dogodkih v Dražgošah, 22. januarja 1942** (pag. 1688–1689)

Dražgoše nad Selško dolino.

Dražgoš, te prelepe slovenske vasi na zahodnem obronku Jelovice nad Selško dolino, ni več. Vpepeljeni so domovi, požgana so gospodarska poslopja. Uničena je farna cerkev s 4 štirimi zlatimi baročnimi oltarji iz leta 1658, ki so bili najlepši tovrstni umetnostni spomenik v Sloveniji.

Dražgoše so oddaljene od Škofje Loke 22 km; imajo 444 prebivalcev in 81 hiš.

Vas sama se deli na dve večji skupini: na skupino Pri cerkvi, kjer je 35 hišnih številok ter na skupino Na pečeh, oddaljene 10 minut od cerkve, kjer je 45 hišnih številok, med tem ko je posestnik Novak od skupine Pri cerkvi oddaljen kakih 5 km. Del hiš skupine Na pečeh se imenuje Jelenšče. V skupini Na pečeh je Sokolski dom, v skupini pri cerkvi je prosvetni dom.

Na Silvestrovo (31. 12.) 1941 zjutraj je prišla skupina partizanov, ko so se umaknili iz Črnega vrha in od Sv. Ožbolta, v Dražgoše, kjer so se naselili v Sokolskem domu in na nekem hlevu. Šele čez tri dni so se delno naselili tudi v kraju Pri Cerkvi v prosvetnem domu.

V času bivanja v Dražgošah so partizani pripeljali od Remca na Lancovem pri Radvljici tri krave in enega konja. Hrano so vozili z več vozmi iz Dobrav pri Kropi, od koder so Nemci odselili večji del slovenskega prebivalstva v Št. Vid nad Ljubljano.

Dražgošani so se prihoda partizanov in njihove naselitve v Dražgošah ustrašili. Prosili so jih, naj odidejo, ker da bodo sicer odseljeni. Partizani pa so domačinom odvrnili: »Saj je vse eno, če Vas selijo, saj tudi mi ne moremo biti doma.«

Partizane v Dražgošah sta vodila bivši šolski upravitelj na Srednji Dobravi pri Kropi Žagar Stanko in Pečnik Ciril iz Ljubnega, za katerim je bila pred kratkim izdana tiralica in razpisana nagrada 20.000 RM onemu, ki ga izroči živega ali mrtvega nemškemu oblastem.

Partizani so sklicali v Sokolski dom dve zborovanji, na katere so povabili Dražgošane. Govoril je Žagar Stanko. V svojih govorih ni omenil Jugoslavije, pač pa je govoril o Sovjetiji, o raju, ki bo prišel ter o tem, zakaj morajo biti v gozdovih in da je doslej na raznih frontah padlo že 7 milijonov Nemcev, kakor tudi da se morajo Nemci pred partizani povsod umikati.

Prvega zborovanja se je udeležilo precej Dražgošanov, med tem ko pri drugem zborovanju udeležba ni bila več tako velika. Ljudje so namreč po prvem zborovanju

rekli: »Ta pa že ne more biti pravi, ker ni govoril nič o Jugoslaviji, pač pa o vseh drugih stvarih.«

Dražgošani so sporočili bivanje partizanov občini Selca nad Škofjo Loko; sedanji občinski komisar Benedik Franc, mlinar in lesni trgovec v Dolenji vasi jim je dejal, naj se vrnejo na svoje domove in mirno delajo naprej, ker da se jim ne bo ničesar zgodilo.

V petek dne 9. 1. 1942 so začeli Nemci streljati na Dražgoše s topovi od treh strani: iz Rudnega, od kraja Pri znamenju, kjer se stekajo pota iz Kališ, Krope in Selc preko Lajš ter od posestnika Novaka. Rudno je oddaljeno v zračni črti od Dražgoš 1–1.5 km, kraj Pri znamenju 1 km, posestnik Novak pa 2 km (po cesti 5 km).

S topovi so streljali v petek in soboto.

Topovski izstrelki so zadevali hiše, od katerih je kaka četrтина zgorela že med obstreljevanjem.

Partizani na topovsko streljanje niso odgovarjali, ker takega orožja niso imeli, pač pa so bili v hišah in na raznih strateških točkah, kjer so imeli tudi strojnice.

Dražgošani iz skupine Na pečeh so po veliki večini (vsaj polovica) zbežali takoj ob začetku nemškega topovskega napada v najvišji del te skupine hiš v tkzv. Jelenšče, kjer so se zbrali v Grogovcovi in Šolarjevi hiši. Obe hiši so od zunaj založili z drvni. V ti hiši so se skrili, ker so mislili, da so na najvišjem predelu vasi najbolj varni in da bodo Nemci v ta predel prišli najkasneje, t.j. da bodo sicer imeli dovolj časa za beg. Kmetje iz skupine Pri cerkvi so ostali po večini na svojih domovih, med tem ko so kočarji in delavci odšli na Jelovico, od tam preko Rovtarice (prelaz, ki veže Bohinj s Selško dolino) v Sotesko (Bohinj) in naprej v Radovljico in Ljubljano ali druge kraje.

Nemci so v nedeljo dne 11. 1. 1942 dopoldne zavzeli najprej Jelenšče. Tu so iz obeh navedenih hiš pobrali vse nad 12 let stare moške ter [jih] takoj na kraju samem ustrelili. Teh je bilo trinajst (13). Ženske in otroke so zaprli v Grogovcov hlev. Izmed tu ujetih Dražgošanov je neki simuliral smrt, na kar je Nemcem pobegnil.

Med drugim so bili tu ustreljeni: Lotrič Franc (60–70 let), po domače Tomažov Francl, 72 letni Berce Tomaž, 57 letni Frakelj Peter in njegov 18 letni sin Frakelj Zdravko, 50 letni Lotrič Franc star[ejši] p. d. Bolčar in njegova sinova 18 letni Lotrič Maks in 20 letni Lotrič Franc, 20 [letni] Lotrič Ciril, p. d. Grogovcov in 18 letni Kavčič Janez.

Ko so partizani videli, da so Nemci v premoči, so se umaknili na Jelovico in preko Rovtarice v Bohinj.

Nemci so nato prodirali od Jelenšč in od posestnika Novaka proti skupini Pri cerkvi. Ko so prišli v skupino Pri cerkvi, so Nemci tu pobrali nad 12 let stare moške in jih 40 ustrelili v župnišču.

Dražgoški begunci so nato srečevali ozir. dohitevali partizane na Jelovici. Očitani so jim, kaj da so storili z njimi. Partizani se za te očitke niso menili.

V Radovljico so pribežale preko Jelovice in Soteske 4 družine od katerih ima ena 7 nedol[etnih] otrok.

Prebivalci Dražgoš so bežali nezadostno oblečeni in brez vsakih sredstev. Tudi otroci sami brez staršev so bežali. Na Martinčku (Jelovica) so našli zmrznjene (mrtve) tri otroke v starosti od 4 do 10 let (enega dečka in dve deklici).

V neki družini so Nemci ustrelili očeta in tri sinove. Mati je pobegnila v Selca, kjer je zdaj vsa obupana. Zopet druga družina se je skrila v klet, a so jih Nemci tam vse postrelili.

Nemci so ljudem v Dražgošah naročili, naj znosijo iz hiš, kar je kaj vredno. Domačini so ubogali. Nemci so nato te stvari naložili na avtomobile ter tudi ljudi (okoli 80), ki so jih odpeljali v Št. Vid nad Ljubljano, med tem ko so stvari obdržali zase in pošiljali domov v Nemčijo. Svinjsko meso (stegna) pa so Nemci dali sušit raznim mesarjem.

Koliko je bilo v celoti ustreljenih in koliko jih je zmrznilo izmed Dražgošanov, se sedaj ne da z vso gotovostjo ugotoviti. Spredaj navedene številke so točne.

Tudi za Nemce se ne ve, koliko jih je zgubilo življenje. V Kranju je pokopanih 27 Nemcev, od katerih je eden Gestapovec. Govore pa, da je padlo nad 100 (sto) Nemcev in da je precej ranjenih (do 150), ki leže sedaj v bolnišnici na Golniku. Pravijo, da so mrtve Nemce odvažali tudi v razne kraje v Nemčijo, med drugim tudi na Dunaj.

Nemci so nato izdali v slovenskem in nemškem jeziku »Stenski časopis«, kjer je med drugim pisano: Gauleiter dr. Rainer je ob svojem prihodu v te pokrajine izjavil, da bo napravil red tako ali tako. Pozval je prebivalstvo, naj sodeluje pri uničevanju boljševiskih tolp. Temu se je odzvala večina prebivalstva razen prebivalcev Dražgoš. Zato je bilo to kaznovano »mit schweren Waffen.« Posrečilo se je večino boljševiskov uničiti, del njih pa se je razbežal s civilnim prebivalstvom v mraz. Kdor jim bo nudil prenočišče in jih skrival, temu grozi smrtna kazen. Žene in otroci so v taboriščih, ker so jim domovi vpepeljeni.

Vsled te grožnje o smrtni kazni v stenskem časopisu so se Radovljičani bali nuditi pomoč pribeglim Dražgošanom. Prosili so vodjo Gestapa Vondertanna [Ludwig von der Tann], naj posreduje na pristojnem mestu, da bodo lahko sprejeli žene in otroke ter tudi može, ki so pribežali. Dovolil jim je sam od sebe začasno, da smejo nuditi pomoč pribeglim Dražgošanom in izjavil, da bo posredoval na pristojnem mestu, da jih radi te pomoči ne bo zadela nobena kazen.

Nemci so dalje tudi zažgali koč na Mošenjski planini. Trdijo da so bile tam sani, orožje in konj, ki je to orožje prenašal za partizane.

Konja in sani pa so Nemci kasneje našli na Pokljuki obenem z neko strojnico. To strojnico so razstavili na trgi v Radovljici. Najdeni konj je bil Remčev, o katerem je bil govor spredaj.

Dražgoš ni več.

Ostala je samo še groza in trepet; ostal je žalosten spomin, ki nas opozarja in nam kliče, da s svojimi človeškimi silami varčujemo in da varujemo tudi svoje slovensko premoženje.

Ljub[ljana] 22. 1. 1942.

Torek, 27. januarja 1942

= Dr. Arnejc [Janko Arnejc] pravi v Unionu, da so v škofjeloških hribih ustrelili Švelca Antona.

Ob 7h–1/2 8h zvečer pred Matico nekdo ustreljen.

Torek, 2. februarja 1942

Včeraj 2. 2. napad s strani OF na Verd; vas Zavrh izpraznjena in zažgana.

Petek, 6. februarja 1942

Vidim v kavarni Natl [Marko Natlačen], Stareta [Miloš Stare], Česnika [Ivo Česnik], Lavriča [verjetno Jože Lavrič], Kranjca Milana, Milavca [verjetno Anton Milavec], Rudita [Rudolf Smersu] – čudna družba.

Premišljam odredbo o županih: Priseči?!

Horn [Peter Horn] = veliki rog (pri gosteh) Peršuh [Ivo Peršuh] ing. Dimnik Stanko in g. Ka[n]c: to so baje rez[ervni] častniki. Nisem jih še videl v uniformi.

France pravi, da je bilo v redu in da je dobil listine nazaj.

Danes je določen čas za gibanje od 7. 2. do 16. 2. 1942 od 1/2 6h zvečer do 1/2 7h zjutraj! To je uspeh, taktika in politika OF – partizanov. Uboge žrtve.

Četrtek, 29. januarja 1942⁴³

Zjutraj ob pol devetih na meji, kjer izročim potrdilo – dovoljenje tukajšnjih oblasti za uvoz pohištva, ki pripada ženi in kolikor ga ji puste Nemci vzeti s seboj.

Na meji dobim g. Cukj., ki med drugim pravi:

ustreljenih je bilo 15, med njimi 2 ženski (ena se piše Noč; stari so bili po večini od 18–20 let. Po večini so z Jesenic in z Javornika.).

Rad[ovljčani] so nejevoljni na dr. K., ker nikdar ne omeni hostarjev na Jelovici in Rusov. Pravijo, da on lahko tako govori, ker je na toplem, da pa ne pozna razmer, v katerih oni žive.

So nerazpoloženi proti duhovščini in pravijo, kakor npr. Stangl, da smo preje preveč poslušali farje, ki so nas tako daleč privedli.

Pravijo, da so med ustreljenimi po večini sami Stanovnikovci⁴⁴.

Pravijo, da bi včeraj dne 28. 1. 1942 morali priseči častniki policijske straže, ki pa da so to odklonili. Baje so jim pobrali obleko.

Nekateri pa že pravijo, da so višje policaje zaprli, ker niso prisegli.

43 Na listu prilepljen zapis za 29. in 28. januar 1942.

44 Verjetno somišljeniki Aleša Stanovnika.

Pravijo, da je Pukšič sklical nek sestanek na Jesenicah in da je nanj osebno tudi povabil g. Markeša Valentina [Valentin Markež]. Ta mu je dejal: »Veste, da nikamor ne grem, najmanj pa bi šel na Vašega.«

Pri Pukšiču so kasneje našli seznam oseb, ki so bile vabljene.

Zato je bil aretiran tudi g. Markeš, ki so ga zasliševali 3 ure, nato pa izpustili.

Sreda, 28. januarja 1942

Govorim ponovno za nastavitev Grada [verjetno Boris Grad], Rustjana in Valanta ter za podpiranje Fraklja.

G. Frakelj [Franc Frakelj] pove, da sta mati in sestra v Kranju pri sestrah oz. hčerkah.

*Kratek seznam ljudi iz Nomenja (pag. 1692)

Ažman Mirko

Nomenj 2

Zupan Peter

Nomenj 18 (Ševlov)

Sušnik Janez

Nomenj 4 (Sušničov)

brata { Žnidar Jože }
 { Žnidar Ivan } Nomenj 21 (Sodarjeva)

Nedelja, 8. februarja 1942

Dan dr. Prešernove smrti

Zjutraj je baje visela sl[ovenska] zastava na Šišenski novi cerkvi.

Med 11 in 12h dopoldne dijaki baje prinesli precej vencev na dr. Prešer[nov] spomenik s sloven[skimi] in jugosl[ovanskimi] trakovi. Po položitvi so bili baje pregnani in nekaj (8) aretiranih.

Ponedeljek, 9. februarja 1942

Godina [Jožef Godina], Stare [Miloš Stare] in Križman [Andrej Križman] na cesti govore o posledicah dela OF.

Sreda, 11. februarja 1942

Govorim z g. Peršičem – Petrom (dne[vni] promet[ni] zvaničnik na Sl[ovenskem] Javorniku) prebežal je, ker je Gestapo začela zasliševati razne osebe kot priče, da ni zanesljiv. Ovadila ga je ga. Hriberšek.

001091

Štev. 31. «SLOVENEČ», sobota,

Nova odredba
o gibanju prebivalstva v vsej Ljubljanski pokrajini:

Od 5.30 zvečer do 6.30 zjutraj

Ljubljana, 6. februarja.

Glede na odredbi od 3. maja 1941-XIX. št. 291. in 30. oktobra 1941-XX. št. 135 o javnem prometu in zapiranju in odpiranju javnih lokalov

se odreja:

Člen 1.

V dnevih od 7. do 16. februarja 1942-XX., je prepovedano po vsej pokrajini gibanje v času od 17.30 do 6.30 zjutraj.

Vse trgovine, javni lokali in ljudska za-

bavišča se bodo zapirala v tem razdobju ob petih popoldne.

Člen 2.

Prekršitelji bodo upravno kaznovani, kadar njihov postopek ne bo hujši, s posebnim postopkom v smislu odredbe z dne 26. januarja 1942-XX. št. 8. z globo od 100 do 1000 lir, v hujših primerih z zaporom do dveh mesecev.

Člen 3.

Ta odredba stopi v veljavo z dnem objave v »Službenem listu Ljubljanske pokrajine«.

Izrezek iz časopisa Slovenec, 7. februarja 1942: Odredba o gibanju prebivalstva v Ljubljanski pokrajini

Letak OF

Nemčur je postal drugi promet[ni] zvaničnik Hribar, ki je vedno v stikih s Hriberškom in Schillerjem iz tovarne.⁴⁵

Pravi, da je slišal, da je bivši jug[oslovanski] orož[niški] komandir dobil iz Ljubljane povelje, da mora imeti za mesec marec 42 pripravljenih več edinic po 11 mož.

Četrtek, 12. februarja 1942

Zvem, da je bil med drugimi aretiran tudi dr. Potočnik Miha in odpeljan v Begunje; radi vodstva Gor[enjske] OF.

Petek, 13. februarja 1942

Zjutraj

Partizani (5) z revolverji napravijo preiskavo pri Jenkovi Mariji na Sv. Petra cesti; vlomijo v stanovanje.

Ob 4 popoldne (5) z revolverji ustavijo bol[niškega] strežnika in mu s silo vzamejo kovčeg s 1600 [izvodov] Sv[obodne] Sl[ovenije].

Nedelja, 15. februarja 1942

Pustna nedelja

Pravijo, da je neki kolesar streljal na italijan[skega] karabinerja pred Visokim komisarjatom ali pa nemškimi konzulatom.

*Seznam ustrelitev na Gorenjskem (pag. 1696)⁴⁶

Nemška oblast je izvrševala usmrtnice na Gorenjskem:

- a) na podlagi sodb izrednega sodišča, ki ga je postavil načelnik civilne uprave za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske namest[nik] Gauleiter[ja] Kutschera in ki je zasedalo v ženski kaznilnici v Begunjah na Gorenjskem:

Od tega sodišča je bilo obsojenih na smrt:

dne 1. 8. 1941 4 moški iz kamniškega okraja,

dne 6. 8. 1941 4 moški, od teh 3 iz kamniškega in 1 iz
radovljiškega okraja,

dne 19. 8. 1941 6 moških iz dravogradskega okraja.

Po usmrtnici so bila trupla prepeljana v graški krematorij.

dne 19. 8. 1941 1 moški, po imenu Stošić Milorad, ki je bil javno
obešen v Kranju ob cesti proti Tržiču,

45 Ob odstavku pripisano: *prišel je v soboto 7. 2. 1942.*

46 Primerjaj s sezname usmrtnic na str. 189, 201 in 203.

dne 16. 10. 1941 20 ljudi na Lancovem pri Radovljici, od teh
ena ženska,

dne 13. 11. 1941 15 moških v Begunjah.

Izredno sodišče je tedaj obsodilo na smrt in smrtno kazen izvršilo
v 50 primerih.

b) brez sodbe zgolj v osvetlo za izvršena teroristična dejanja je bilo ustreljenih:

dne 9. 8. 1941 v Begunjah 10 ljudi, imena niso bila objavljena
(Znani sta vsaj Dacar iz Černiv[ca] in Podlipnik iz Bohinja)

dne 22. 8. 1941 v Dobu in Smledniku po 5 = 10 ljudi,

dne 24. 8. 1941 v Ljubnem 5 moških,

dne 29. 8. 1941 v Jaršah 5 moških,

dne 28. 8. 1941 v Spod[njih] Gorjah 5 moških,

dne 3. 9. 1941 na Ihanskem mostu pri Domžalah 10 moških,

dne 4. 9. 1941 v Lescah 5 moških,

dne 4. 9. 1941 na Slov[enskem] Javorniku 5 moških,

dne 28. 10. 1941 (Golčaj obč[ina] Blagovica) 10 ljudi

dne 5. 8. 1941 pri spopadu v okolici Kranja 8 ljudi, kar je bilo
razglašeno razen imen,

dne 30. 12. 1941 2 moška (Planišček in Loncnar z Jesenic),

dne 3. ali 4. decembra 1941 v Begunjah 28 ljudi,

imena niso bila objavljena, ve se za dva: Blaja iz Domžal, ki je zapustil ženo in
dva ned[oletna] otroka, Žabnikar Ciril, pos[estnikov] sin iz Radomelj,

dne 16. ali 17. 12. 1941 .. v Nomenju (v goreči hiši) 2 moška,

dne 3. 1. 1942 v Begunjah 35 ljudi,

dne 21. 1. 1942 v Begunjah 15 ljudi, od
teh dve ali tri ženske)

Ustreljenih je bilo tedaj brez sodbe 155

kar da skupaj usmrčenih 205
ljudi.

Ljubljana dne 7. 2. 1942

Torek, 17. februarja 1942

Pustni torek

Zjutraj okoli 1/2 4h bila močna detonacija v smeri kemične tovarne.

Dopoldne da je tam vojaška komisija – tako govore.

Petek, 20. februarja 1942

Popoldne ob 1/2 5h ali 3/4 5h je bil v Sodni ulici v Ljub[ljani] ustreljen Praprotnik Avgust. Bil je baje v družbi dr. Žerjavove hčerke. Dobil je 5 strelav. Žerjavova je baje dobila strel v koleno. – Storilci so baje pobegnili in se odpeljali z avtomobilom.

Terrorista condannato a morte dal Tribunale militare di Lubiana

Lubiana, 10

Il Tribunale militare di guerra della II Armata, sezione di Lubiana, presidente col. Benincasa, relatore cap. Grossi, nella pubblica udienza del 3 gennaio 1942-XX, ha pronunciato e pubblicato mediante lettura del dispositivo la seguente sentenza nei confronti di Pecar Felice di Felice, di 19 anni, nato a Devica Maria Polje; Ivanic Martino di ignoti, di 23 anni, da Suerberje, detenuti dal 1.º novembre 1941-XX, imputati entrambi di banda armata ai sensi dell'articolo 16 del bando 30 ottobre 1941, per avere fatto parte di una banda armata al fine di commettere delitti contro la personalità dello Stato con l'aggravante per il Pecar di essere stato il promotore; il Pecar, inoltre: a) di tentato omicidio ai sensi degli articoli 56-575-577 n. 3 C. P., per avere in Vevce, il 26 ottobre 1941, sparando contro Schumi Vittorio vari colpi di rivoltella andati a vuoto, compiuto atti idonei diretti in modo non equivoco a cagionare la morte dello Schumi, non riuscendo a conseguire lo scopo per circostanze indipendenti dalla sua volontà; b) di porto abusivo di pistola e di munizioni ai sensi dell'articolo 2 del bando 24 ottobre 1941: per avere il 1.º novembre 1941 e anteriormente portato, fuori della propria abitazione, una pistola automatica e un quantitativo di cartucce non inferiore a 6, P. Q. M.;

dichiara l'imputato Pecar Felice colpevole dei reati ascrittigli e lo condanna alla pena di morte con tutte le conseguenze di legge; dichiara l'imputato Ivanic Martino colpevole del reato ascrittogli e lo condanna alla pena dell'ergastolo con tutte le conseguenze di legge e alle spese di giudizio; ordina la confisca della rivoltella in giudiziole sequestro.

Izrezek iz časopisa Il Piccolo:
članek z naslovom Smrtna obsodba
vojaškega sodišča v Ljubljani

Govorim z Udetom Lojzetom; pravi, da je prevzel delo o odseljenih in Koroško vprašanje. Prav je, da na tem dela le eden.

Govorim z gdč. Polonco Zupančevo.

Sobota, 21. februarja 1942

Govore, da je pretekli teden padlo v bližini Ljubljane in v sami Ljubljani 10 ljudi.

2 v Mostah: brat in sestra, brat je baje bil v gozdih, se je vrnil, bal se, da ga ne bo več nazaj in da bo izdala sestra partizane Italijanom, ker sestra hodi z Italijani.

2 v Šiški: menda brat in sestra.

1 v Sodni: Praprotnik [Avgust Praprotnik], ki da ga je Baebler [morda Aleš Bebler] sam ubil.

4 na Žabjeku, ker so hoteli razorožiti Italijane. Baje so bili 3 slavisti in en jurist.

1 En Italijan pod Cekinovim gradom.

Poročilo o razmerah na Gorenjskem v času od 8. februarja 1942 do 21. februarja 1942 (pag. 1697)

Poročilo

o razmerah na Gorenjskem v času od 8. 2. 1942 do 21. 2. 1942

1.

V času od 11. do 13. 2. 1942 so v Begunjah zopet ustrelili 16 ljudi po večini z Dovjega in Javornika. O ustrelitvi je izšel javni plakat, ki ga je zopet podpisal policijski častnik in ne dr. Rainer. Ustreljeni so bili pokopani v Dragi.

2.

V Dragi je sedaj vidnih 118 grobov.

3.

V Begunjah je sedaj zaprtih okoli 400 ljudi.

4.

Izdani so veliki plakati, s katerimi vabijo moške od 14. do 20. leta starosti na prostovoljno delo na Koroško, da se privadijo nemškega jezika, ki bo igral svetovno važnost.

5.

V času od 19. do 21. 2. 1942 so v Kranju aretirali okoli 40 moških vseh stanov in jih odpeljali v Begunje.

6.

V času od 16. do 21. 2. 1942 so iz občine Javorje nad Škofjo Loko odpeljali 149 moških najprej v Št. Vid nad Ljubljano, nato pa v koncentracijsko taborišče na Koroško z utemeljitvijo, »da so tam bolj na varnem.«

7.

S temi 16timi je bilo na Gorenjskem streljanih doslej vsega 221 ljudi, kolikor se nanaša na usmrtitve po obsodbi ali v osveto. K tej številki prideta še dva, ki sta bila ustreljena na Pokljuki, ko so Nemci prvič preganjali »hostarje«. Ta dva sta ležala v mrtvašnici na Bledu. Bila sta drvarja na Pokljuki. Ve se tedaj v celoti za 223 ustreljenih.

Razen tega je bilo nekaj Slovencev ubitih tudi v raznih bojih po gozdovih. Število teh je neznano.

Ljubljana 21. 2. 1942.

Petek, 20. februarja 1942

Zjutraj je bil ustreljen na Vrhovcih proti Bokalcam del[avec] tob[ačne] tovarne neki Žakelj (3 strele, 2x v prsa, 1x v glavo).

Nato so aretirali v tovarni 15 moških in 3 ženske. Trije od moških so zbežali.

Ponedeljek, 23. februarja 1942⁴⁷

Ob pol treh popoldne izidejo plakati, da ne sme nihče od treh naprej iz mesta Ljubljane. Podrobno besedilo prepovedi je razvidno iz posebnega obvestila, ki je ponatisnjeno v Slovincu.

Na vožnji iz Kočevja zvem, da je odšlo nekaj vojakov iz Kočevja radi pojačanja v Ljubljano. Zakaj je bilo potrebno to pojačanje, nisem zvedel.

Torek, 24. februarja 1942

Zjutraj okoli pol devetih zvem, da je bila včeraj razglašena prepoved odhoda in prihoda v Ljubljano, kakor je razvidna zgoraj.

Okoli devetih zvem, da v Šiški pobirajo vse moške kar povprek.

Ljubljano so zgradili z žično ograjo in postavili na ceste španske jezdece.

Na Viču so potegnili žično ograjo za župno cerkvijo.

V Šiški so potegnili žično ograjo za staro cerkvijo.

Od žične ograje v Šiški proti mestu so začeli že hišne preiskave.

Vse potnike, ki so prišli zjutraj ali dopoldne v Ljubljano, so aretirali na kolodvoru in odpeljali v belgijsko vojašnico.

Na Šentjakobskem trgu stoji vse polno praznih kamijonov in avtobusov.

47 Na listu prilepljen zapis za 23., 24. in 25. januar 1942.

Sreda, 25. februarja 1942

Včeraj so veliko ljudi aretirali (okoli 3000) in jih imeli priprte v vojašnicah. Ostali so ves dan brez hrane. Iz topničarske vojašnice so jih zvečer spustili domov. Čez dan so jih dvakrat preiskali.

V Šiški so kmalu nad novo cerkvijo napeljali žično ograjo močno na gosto.

Ljudi so pustili danes v mesto. Pač pa je danes preiskava v okolici Erjavčeve ulice, kamor je dohod izključen. Tudi slovenskih stražnikov niso pustili na svoja mesta.

Prav tako tudi danes vozijo precej ljudi v razne vojašnice. Potnike, ki pridejo iz Dolenskega, puste v mesto. Za nekatere trdijo, da jih pa ne puste.

V nekaterih krajih so bile hišne preiskave natančne, drugod zopet površnejše. V nekaterih hišah so tudi po štiri ure preiskovali. Kjer so bile kake večje zaloge, so tudi te zaloge popisali (mast, moko, olje in podobno).

Včeraj 24. 2. 1942 popoldne okoli pol petih je korakalo po Miklošičevi cesti kakih 500 bojno opremljenih vojakov. Med njimi je bila tudi mitraljezka četa. Vojaki so tudi imeli lahke strojnice.

Petek, 27. februarja 1942

Danes nekaj minut pred 18. uro so bile zaslišati tri močnejše bombne detonacije v smeri proti Frančiškanskemu mostu. Nato je bilo slišati puškarjenje in streljanje s strojnico ali pa s puškomitraljezom.

Ljudje so hitro izpraznjevali ulice, italij[janska] vojska pa je blokirala dotični kraj oz. okolico in ljudi zaprla v frančiš[kansko] cerkvo.

Po šesti uri je začelo streljanje na več straneh.

Verzije, kako je do detonacij prišlo:

Dva italij[anska] vojaka sta pila v gostilni poleg gostilne Maček za vodo. Eden izmed njih je zabavljajl čez Slovence, a ga je nekdo izmed navzočih Slovencev z kozarcem udaril po glavi tako, da je bil vojak ves krvav. Njegov tovariš, ki je imel bombe, je stekel k Ljubljani in zmetal bombe v vodo. Krvavi Italijan pa je začel streljati s puško. Nato je začelo splošno streljanje.

Sliši se, da je bilo nekaj mrtvih. Nekateri trdijo, da so mrtvi trije Slovenci.

Nedelja, 1. marca 1942

Proti večeru okoli pol šestih in šestih je bilo zopet streljanje s puškami in revolverji. Bajе je tudi eksplodirala bomba. Pri tem streljanju je izgubil življenje četrtušolec Verbic. Zadet je bil slučajno.

Streljanje je bajе nastalo vsled tega, ker je iz kamijona, na katerem so nekoga peljali, dotični skočil med iz vojašnice se vračujočo grupo Slovencev, se med nje pomešal in zginil. Vojaki so streljali za dotičnim ubežnikom in bajе zadeli Verbica, ki je tedaj padel kot nedolžna in slučajnostna žrtev.

Torek, 3. marca 1942

Preiskave se nadaljujejo. Včeraj je bila blokirana Kolodvorska ulica, v nedeljo pa Dunajska cesta. V nekaterih krajih odvzamejo hrano, zopet drugje samo popišejo, drugod pa se za hrano ne zanimajo. Postopanje je tedaj v raznih krajih zelo različno.

Odvisno je precej od preiskovalcev samih.

Meja je še vedno zaprta.

Dr. Kodre [Anton Kodre] mi pravi, da je dekle (nevesta) njegovega najemnika dobila šest mesecev zapora in da se nahaja v Begunjah, ker je brez dovoljenja prestopila mejo, a jo je v Ljubljani spoznal neki Gestapovec.

Slišim, da so v nedeljo v splošni bolnišnici aretirali:

dr. Lavriča [Božidar Lavrič], dr. Breclja [Bogdan Breclj] in dva dr. Derganca [Franc in Mirko Derganc].

Danes okoli dveh popoldne so blokirali kavarno Prešern in ob pol štirih odpeljali vse ljudi, ki so jih v kavarni našli. Videl sem okoli dvanajst ljudi. Odpeljali so jih s kamijonom.⁴⁸

Govore, da so v Begunjah na Gorenjskem zopet ustrelili 41 ljudi, med njimi nekaj zdravnikov. Imenoma govore za dr. Ceha [verjetno Milan Čeh], zdravnika bratovske skladišnice iz Jesenic.

Pravijo, da je g. Wohinz prišel v Ljubljano pred kakimi tremi tedni in da sploh ne gre iz hiše.

Sreda, 4. marca 1942

Danes je zopet blokirana Šiška in tudi Kolizej. Nekateri pravijo, da za žično ograjo kopljejo strelne jarke in postavljajo barake.

Kar so ljudi pridržali, pravijo, da so jih odpeljali v koncentracijska taborišča v Šmarje-Sap, kjer so postavljene nove barake v bližini železniške proge.

Baje so nocoj ponoči tj. od 3. na 4. 3. 1942 ustrelili v Šiški šest italijanskih vojakov. Vederemo! V to govorico najmanj verujem.

4. 3. 1942 Vojaško vojno sodišče II. armade v Ljub[ljani] smrtno sodilo:

- 1) Edvard Legrad, 11. 9. 1922 v Šmarjah pri Jelšah, stan Ljubljana, dijak,
- 2) Josip Koprivnik, 27. 8. 1919 v Ljub[ljani], postrežček.

Ker sta do 2. 3. 1942 pripadala oboroženi skupini,

ker sta imela strelno orožje,

ker sta 3. 3. izvedla napad na življenje nekaterih članov oborož[ene] sile in povzročila smrt višjega podnarednika in ranila 2 druga vojaka.

⁴⁸ Od tu naprej Albin Šmajd dnevnih dogodkov večinoma ni zapisoval v zvezek, ampak na liste, ki so do 18. aprila 1942 prilepljeni v zvezek.

Četrtek, 5. marca 1942

Pregledujejo Fügnerjevo ulico. Bajе sta bila včeraj dne 4. 3. 1942 pripeljana popoldne na sodišče v Ljubljani dva moška iz Horjula, na kar se je tekoča pravda radi preserskih dogodkov prekinila za dve uri, se začela razprava proti tema dvema moškima, ki sta bila po dveh urah obsojena na smrt in katera kazen se je baje zjutraj dne 5. 3. 1942 že izvršila.

Pravda proti preserskim se nadaljuje. Drž[avni] tožilec baje zahteva smrtno kazen za 34 partizanov.

Zvečer je bila baje zažgana neka hiša v Trnovem.

Petek, 6. marca 1942

Slišim, da so me zaprli in izročili n[emškimi] oblastem. To sem že večkrat slišal tako tudi pred 14 dnevi, da so me že videli v Begunjah na Gorenjskem.

Pravijo, da je včeraj tudi gorelo na Koreni.

Koreno ima 1180 prebivalcev in 16 hiš. Od Ljubljane je oddaljen 19 km od Vrhnike 9 km, od Horjula 1 km; spada v občino Horjul, župnijo pa v Polhov Gradec, od koder je oddaljen 4,5 km. Leži 720 m nad morjem.

Vasica s cerkvijo in pripadajočima zaselkoma Strujica in Ulaka leži na oblem razglednem in sončnem grebenu med Horjulsko in Polhograjsko dolino. Precej težak dostop z vozom od Horjula (cca 2 km). Hvaležna izletniška točka z zanimivim razgledom zlasti v osrčje Polhograjskih dolomitov.

Dr. Dinko Puc ni bil tretjič aretiran; prav tako raznašajo neresnične vesti, da je bil bivši minister Pucelj Ivan vklenjen odpeljan v Italijo. Dejansko pa je bil še danes na divizijski oblasti, kjer je prosil za izdajo dovolilnice, da bi lahko odpotoval iz Ljubljane.

Tam je še vse ostale s svojo šegavostjo zabaval. Videla sta ga tam gg. Pleteršek in Komar [Andrej Križman].

Včeraj so baje partizani zopet ubili (ustrelili) nekega Urbanca in dve njegovi hčerki (ena stara 21 let, druga mlajša), med tem ko je 15 letni sin ubežal in je edini ostal pri življenju. Še vedno ni pri pameti!

Danes je blokirana Streliška ulica ter ves levi breg Ljubljanice (Mestni trg, Stari trg, Karlovska cesta in drugo). Prehod čez mostove Tromostovje, Čevljarski most, Št. Jakobski most in niže ni mogoče.

Sobota, 7. marca 1942

Zjutraj ob pol devetih vidim, da se je pripeljal v Ljubljano kamijon nemških vojakov. Avto je peljal v smeri proti glavni pošti. Na Bleiweisovi cesti vidim dva voda italijanskih vojakov v polni bojni opremi in s strojnicami. Korakajo v smeri proti Viču oz. banski upravi.

Dva dela tromostovja tj. oni pri Mayerju in srednji del sta za promet še vedno blokirana. Za ljudi je prost prehod pri Prešernu. Ob devetih vidim korakati v bojni opremi dva voda italijanskih preko tromostovja.

Ob pol desetih pripovedujejo, da je bil sinoči v Rožni dolini v gostilni pri Katrci zopet s strani partizanov ustreljen neki Slovenec, baje duhovnik. Iskali, da so nekega Trampuža [Vincencij Trampuž], a so pomotoma ustrelili onega duhovnika.

Popoldne pride žena [Marija Šmajd] v Ljubljano s pohištvom.

Ponedeljek, 9. marca 1942

Urejam glede pohištva na občini in carini.

Torek, 10. marca 1942

Blokada našega okrožja.

Se srečam z Novak Jankom iz Radovljice, se pozdraviva. Zjutraj okoli 7. ure se ustrelil hišnik v hiši števil. 5 v Trdinovi ulici. Bil je višji stražnik Urdih. Ustrelil se je z lovsko puško. V poslovnem pismu ženi pravi, da se je ustrelil proti boleznim.

Sreda, 11. marca 1942

Vagon še ni prost za razkladanje.

Četrtek, 12. marca 1942

Blokiranje večjega desnega brega Ljubljanice, odpeljan tudi Primec Bojan.

Nedelja, 15. marca 1942

Vojaštvo (grenadirji), ki je prišlo v Ljubljano radi preiskav, je odšlo iz Ljubljane v svoje garnizije.

Petek, 20. marca 1942

Promet na ulicah je bil zaprt do devete ure zjutraj. V tem času so pobrali do 2/3 aktivnih častnikov in podčastnikov biv[še] jug[oslovanske] vojske.

Sobota, 21. marca 1942

Zjutraj okoli 4h odpeljali priprte biv[še] jug[oslovanske] častnike in podčastnike v Italijo.

G. Beltram pravi, da je gdč. Olga Pertot v norišnici.

Praprotnikov primer [verjetno Avgust Praprotnik]. (Pavlin)

Ponedeljek, 23. marca 1942

Opazim skupine, ki preiskujejo ulice (Kalan [Peter Kalan], Casar [France Casar], Porovne [France Porovne]).

Z ital[ijanskimi] oblastmi se odpeljejo neznano kam na nekaj važnega.

Zvečer okoli 6tih odpeljali goste med njimi tudi ženske iz Petričkovega lokala na Aleksandrovi ulici.

Zvem od Medveda [Miloš Stare], da so prišle skupaj vse skupine, kdo ne vem, ker ni povedal.

Nedelja, 29. marca 1942

Pravijo, da gori Semič in da je bila proga zopet prekinjena.

Vlak iz Buhnjarcev je zaradi tega imel zamudo.

Zvem, da je v območju gas[ilske] čete Klada pogorelo:

v Kladi 15 hiš, v Škrilju 51 hiš, v Golem 102 hiši. Ljudi je brez strehe cca 830.

Ponedeljek, 30. marca 1942

Na 3. državni preiskavi, nato zaprli 60 dijakov.

Sreda, 8. aprila 1942

Zvem, da je v Ljublj[ani]:

iz Gorenj[ske]: Matevževčev (Tomažič), dr. Bizjak

1) Partija: Leber Franc (Jurjov), Bučan Johan

8. 4. ponoči ob 1/2 11h pridejo po Velikonjevega [morda Narte Velikonja] sina, ker da je četnik, da je lansko leto šel kot prostovoljec v jug[oslovansko] vojsko.

Židanek

Četrtek, 9. aprila 1942

Zvem, da je Tomšič [Tone Tomšič] v ljublj[anskih] zaporih.

Ponedeljek, 13. aprila 1942

Dekan Flajnik [Peter Flajnik] pravi, da na posredovanje niso zažgali Smuke in Staroga loga.

Pred kratkim da so s topovi streljali in na nečloveški način pobili 3 ljudi iz Loža.

Pravijo Italijani, da so iz Čabra.

Propagandni listki Osvobodilne fronte

Tako rekel predsednik družbe Virouse je predstavnik fašist[ične] zbornice lesnih trgovcev iz Milana.

Pravijo, da so v petek 10. 4. ustrelili v Begunjah 10 ljudi.

V soboto 11. 4. 60 ljudi.

Nato slišim, da so jih ustrelili le 9 (Sitar).

Torek, 17. marca 1942

Petelin [Stanko Petelin] pravi, da je slišal v menzi, da so sinoči na poti od menze proti Akademskemu domu na Miklošičevi cesti ustrelili akademika Župec-a [Franc Župec], ki je bil predsednik Akademске zveze.

Župec je bil v resnici ustreljen v Prisojni ulici. 3 strele v sence. Isti tudi pravi, da so danes zjutraj okoli pol devetih do devetih ugrabili na Poljanski cesti pri Pegleznu nekega elegantno oblečenega moškega, ki je tam očitvidno nekega čakal. Pripeljal se je avto, iz njega je izstopilo nekaj moških, ki so dotičnega zagrabili za vrat in roke, ter ga vrgli v avtomobil, ter odpeljali proti Ljubljani.

Pred dnevi so baje zažgali vojaki neko vas pri Višnji gori. Mrtva sta bila baje dva Italijana, častnika, vsled česar se je izvršil požig.

Danes je baje razprava proti šoferju, ki je svoj čas odpeljal odeje (deke) iz Mestnega doma. Brani se, da je po poklicu prevoznik in da je vsled telefoničnega naročila izvršil to vožnjo.

Pred dnevi so ustrelili v Mestnem logu nekega Korošca, ki da je bil pri onih komisijah, ki so odločale o internaciji Ljubljančanov, ko so jih pobrale vojaške patrolje.

Iz Št. Vida se morajo baje Bitenčevi odseliti v treh dneh (na podlagi onega razglasa o ustanovitvi obrambnega pasu). Danes je blokiran telefon na Miklošičevi cesti.

Sreda, 18. marca 1942

Ob 12. uri (opoldne) ustrele pred Ljudskim domom v Streliški ulici akademika Kiklja Jaroslava.

Dopoldne zvem, da so gestapovci aretirali v Ljubljani nekega trgovca Kotnika iz Guštanja in dr. Roša [Fran Roš] iz Laškega.

Četrtek, 19. marca 1942

Ves dan sem doma radi boleznj.

Zvečer ob 19. uri zvem, da je za 20. 3. 1942 izdana prepoved izhoda na cesto in prepoved prometa do 9. ure dopoldne.

Petek, 20. marca 1942

Pravijo, da je bila gornja odredba radi tega, ker so dne 18. 3. 1942 v gostilni pri Katrci ustrelili nekega Trampuža [Vincencij Trampuž], o katerem trdijo, da je sodeloval v italijanski vojaški uniformi pri pregledovanju onih Ljubljancanov, ki so bili prepeljani v vojašnici ob splošnem preiskovanju.

V dveh hišah v bližini Tržaške ceste sta bila danes zjutraj aretirana dva moška, med njimi neki dijak.

Nekateri pravijo, da je bil izvršen atentat na bana dr. Natlačena [Marko Natlačen].

V noči od 17. na 18. 3. 1942 je bil izvršen napad na tovorni vlak pri Šmarjah-Sap, nekateri pravijo, da v Škofljici. Prestrelili da so lokomotivo. Drugi trdijo, da so partizani močno prizadeti in da so bili precej tepeni.

Torek, 31. marca 1942

So napravili več škode. Med njimi so ubili:

- 1)
- 2) iz Šlatne⁴⁹
- 3) Dolenc

očete številnih drugih – V zadoščenje zato bodo dali ustreliti v Begunjah 1 do 29.

Razen tega so naši oddelki v času od–do uničili v okraju Laak dve kom[unistični] tolpi. Med njimi je bilo 5 mrtvih.

Rösener [Erwin Rösener]

SS

Četrtek, 2. aprila 1942

So ustrelili neko trafikantinja Logonder Marijo, vdovo in mater 5 otrok. Pokopali so jo 7. 4. 1942 ob 1/2 4h iz kapele sv. Petra.

Sobota, 4. aprila 1942

Veliko soboto popoldne so najprej iskali Kidričevo [Zdenka Kidrič] v Leonišču⁵⁰, kjer govoril Laško, nato sta se dva z avtomobilom podala v žensko [bolnico], eden s šopkom nagelj[nov], eden zelo viden rdeč, eden z mrežo pomaranč ter so ustrelili karabinerja, odtrgala telefon ter odpeljala ono gospo.⁵¹

49 Verjetno Slatna. V zapisu Uprave državne varnosti (UDV) je zapisano: iz Šleke.

50 Pripisano: kjer govoril laško.

51 Zdenka Kidrič je potem, ko so jo aretirali Italijani, simulirala bolečine v trebuhu, zato so jo prepeljali v t. i. žensko bolnišnico (Državna bolnica za ženske bolezni /in porodništvo/), od koder so jo rešili pripadniki Varnostno obveščevalne službe Osvobodilne fronte (VOS ÖF).

Četrtek, 9. aprila 1942

Zvem, da so v Radovljici zaprli Grilčevega medicinca akademika, ker da je nepravilno izdal neko legitimacijo pri K Lj Z.

Bil je nekaj časa zopet v Begunjah, zdaj je bil za 3 mesece odposlan v Nemčijo.

Sreda, 8. aprila 1942

Krašna posreduje pri Beyreuterju za Zabreta Joška.

Sreda, 15. aprila 1942

Išče Peršuh [Ivo Peršuh].

Prejel neki list Svoboda ali smrt.⁵²

Četrtek, 16. aprila 1942

Govorim s Peršuhom [Ivo Peršuh] radi gasilcev.

Nedelja, 22. marca 1942

Selnik 15 hiš

Skrilj 51 hiš

Golo, Rogatec, Visoko

Zapotok 102 hiš

813 ljudi brez strehe

68.000.000 škode

Četrtek, 26. marca 1942

Po tridnevnem iskanju najdem končno g. Kanteta [Vladimir Kante], pol[icijskega] komisarja. Preje sem ga telefonično iskal dva dni in tudi čakal na cesti, vendar ga nisem našel. Po telefonu pa so mi vedno rekli, da je pri g. Giongu [Francesco Giongo]. Zdi se mi pa, da je bil vedno v sobi in da ni hotel govoriti z menoj. Danes sem ga našel ob devetih na poti v urad v spremstvu detektiva. Pozdravil sem ga, vendar ni skoro reagiral ter kazal, kakor da me ne pozna. Na mojo prošnjo, da ga kar nadlegujem na cesti, sem mu hitro povedal, kaj želim, ni skoro hotel govoriti, končno je pa rekel, da je najbolje, da se obrnem na dr. Gionga, ki da je uvideven človek. Opravila sva v eni minuti. Ves čas se je delal, kakor da je zelo visok gospod z veliko oblastjo.

52 Glasilo slovenskih četnikov.

Po Ljubljani govore, da bo jutri dne 27. 3. 1942 racija mladih in brezposelnih po ljub[ljanskih] ulicah. Vzeli da bodo do 2000 moških in žensk.

Ob 1/2 7h zvečer v Močnikovi ulici nekoga ustrelili iz avtomobila.

Petek, 27. marca 1942

Kolesar ob 1/2 10h streljal v Komenskega ulici na nekoga, baje je hotel nekega akade[mika] Ambrožiča, a je pomotoma drugega.

Baje nekega Ogorevca ali dr. Ogorevza.

Sreda, 25. marca 1942

Nekdo hotel ustreliti šoferja od Emone, ta opazil, bil urnejši, pobil storilca na tla. Ga ujeli.

Četrtek, 26. marca 1942

V Rožni dolini baje ustrelili eno žensko.

Petek, 27. marca 1942

V pisarni pravijo, da je bil g. Leiler [Hubert Leiler] tudi na listi in da bi ga morali ustreliti čez 14 dni; delal je skupno s Trampužem [Vincencij Trampuž].

Četrtek, 26. marca 1942

Zjutraj okoli pol petih razdejana želez[niška] proga na treh mestih okoli Grosupelj-Mlačevo.

Bile so tri eksplozije, promet ustavljen za nekoliko ur.

Ob pol sedmih zjutraj je bila napadena karabinerska postaja v Žužemberku. Streljali s strojnimi. Mrtev nihče.

Iz Straže in Novega mesta je na kamijonih potem prišlo čez 400 it[alijanskih] vojakov.

Ob Krki so pri tej priliki zažgali neko gostilno, kjer je baje tisti gostilničar dajal hrano in pijačo partizanom.

Petek, 28. marca 1942

Dunajska cesta je zastražena z vojaki in karabinerji.

V Zvezdi (krajevno vojaško poveljstvo) visijo italijanska, nemška in hrvaška zastava.

(Glede položitve min na žel[ezniško] progo, pravijo, da jih je položila vojska, ker so prepri med vojsko in milico.)

Torek, 31. marca 1942

Pravijo, da je sodnik Rus [Josip Rus] pobegnil ob začetku blokade okoli 23. 2. 1942. Žena da je sporočila na sodišče, da je bolan. Doslej se še ni javil.

O sodniku Rusu pravijo, da je član sodišča OF, ki izreka smrtne sodbe.

Govore, da so pripravljene razglasi o tem:

- a) da so vsa vozila prepovedana (tudi s konjsko vprego)
 - b) da se proglašajo obsedeno stanje
 - c) ---- (se ne spomnim)
- samo, da je treba še vstaviti dneve

Pravijo, da so Nemci dobili v uporabo letališče, ki bo postalo vojaško letališče.

Kljub zapori pridejo še ljudje čez mejo (čez goro) tako govore po Ljubljani.

O dr. Sta Alešu [Aleš Stanovnik] pravijo, da nosi dolge brke.

Orož[niški] podporoč[nik] Marjan Strniša [Marjan Sterniša] je še v Ljubljani.

Prejšnji teden pred 29. 3. so v Kočevskem okraju požgali vasi Stari log in Smuko. Ljudi so prignali v Kočevje.

v celem 18 vasi	Podgorice	Krvava peč	
	Zg[ornja] Slivnica	Centa	Osredek
	Mali in Vel[iki] Lipoglav (pobrali živež in živino)		
	Medvedec	Visoko	
	Kurešček	Škrilje	
	Golo	Zapotok	
	Hud Rogatec	Klada	
	Skiršče		

Četrtek, 2. aprila 1942

Pravijo (Grad [verjetno Boris Grad]), da je slišal, da je odšlo na Štajersko 400 štiristo partizanov za ožvitev akcije.

Torek, 31. marca 1942

Ustreljeno v Beg[unjah] 29 ljudi.

Četrtek, 2. aprila 1942

Ob 9h zvečer so v Šiški baje ustrelili neko dr. Čampovo uradnico Wolfertovo [Eva Wiederwohl], ko je hotela prekoračiti blok; dobila da je 5 strelav, njen spremljevalec pa enega.

Ob 21:35 so bili ponovni streli.

Petek, 3. aprila 1942

Vel[iki] petek.

Baje so ustrelili pri nameravanem prekoračenju žične blokade v smeri proti Igu nekega rezervnega oficirja (danes ponoči).

V začetku tedna (torek 31. 3. 1942 in sreda 1. 4. 1942) so aretirali iz Jug[oslovanske] tiskarne 5 ljudi, med njimi fotografa Hafnerja.

Čujem, da se tiska v Merkurjevi tiskarni neka poseb[na] odredba. (Estello)

Seznam žrtev, ki jih je ubila OF v Ljubljani in okolici (pag. 1716)

1.	Jagodić Viktor, Ljubljana, Celovška c.	10. 8. 1941.
2.	Turk Josip, Gregorčičeva ul.	12. 8. 1941.
3.	Sušnik Jože, Vevče	18. 8. 1941.
4.	Predan Janko, Vodnikova ul.	25. 8. 1941.
5.	Bürsa Kristan, Brdo–Vič	28. 8. 1941.
6.	Črljen Lovro, Štepanja vas	10. 9. 1941.
7.	Breskvar Franc, Večna pot	1. 10. 1941.
8.	Notar Janez, Ljubljana	29. 9. 1941.
9.	Kobal Emil, Vošnjakova ul.	21. 10. 1941.
10.	Dreganc Alojzij, Dolenjska c.	15. 11. 1941.
11.	Koželj Josip, Livarska ul.	19. 11. 1941.
12.	Šlegel, Gasilska c.	?
13.	Njegova mati Šlegel	?
14.	Ing. Emmer Fanovš	4. 12. 1941.
15.	Vrankar Vinko, Ljubljana	11. 12. 1941.
16.	Uranič Apolonija, Jarše	15. 12. 1941.
17.	Nemec Anton, Dravlje	28. 12. 1941.
18.	Polak, policijski komisar	5. 1. 1942.

19.	Roner Svojimir, Trnovo	11. 1. 1942.
20.	Jezeršek Anton, Gnidovčeva	11. 1. 1942.
21.	Novak Janez, Vodnikova	23. 1. 1942.
22.	Krapež Zofija, Predovičeva	24. 1. 1942.
23.	Lenič Janez, Grad	28. 1. 1942.
24.	Pliverić Zvonko, Večna pot	1. 2. 1942.
25.	Šušteršič Ivan, Ciglarjeva ul.	18. 2. 1942.
26.	Praprotnik Avgust, Ljubljana	20. 2. 1942.
27.	Žakelj, na Vihovič ⁵³ pri Bokalcah	20. 2. 1942.
28.	Gregorčič Drago	21. 2. 1942.
29.	Župec Franček, akademik, Miklošičeva c.	16. 3. 1942.
30.	Kikelj Jaroslav, akademik, Volfova ul.	18. 3. 1942.
31.	Bayer Anton, Prule	21. 3. 1942.
32.	neki Rozman v okolici Trnovega	?
33.	Rožič, brivec v Dravljah	?
34.	Trampuž I (?)	
35.	Leiler Hubert, župnik	25. 3. 1942.
36.	neznanec v Močnikovi ulici	26. 3. 1942.
37.	Fifar Vera, Zalog	?
38.	Ogorevc I., Ljubljana	?
39.	Sader I., Ljubljana	27. 3. 1942.
40.	Wiederwohl Eva, Šiška	1. 4. 1942.
41.	Strnad I., Šiška	1. 4. 1942.
42.	Logonder Marija, Breg 16	2. 4. 1942.
43.	Hvale, Ljubljana	5. 4. 1942.
44.	Neznanec	7. 4. 1942.
45.	Pred kavarno Stritar na Sv. Petra c. neznanec	9. 4. 1942.
46.	Neznani čistilec javnih stranišč (Sv. Peter)	10. 4. 1942.
47.	Neznanka v veži na Bleiweisovi cesti	10. 4. 1942.
48.	In	
49.	ponoči v Mostah dva neznanca	10. 4. 1942.

Izven Ljubljane je bilo ustreljenih od OF okrog 60 ljudi.

Ljubljana, 15. 4. 1942.

Žrtve kom[unistične] OF po seznamu, plus

12. 3 1942	Geohelij [Jožef Geoheli] iz Notranjih goric
16. 3. 1942	Pogačar Franc v Sp[odnjem] Hruševem
17. 3. 1942	na Laverci kurjač tovornega vlaka
1. 4. 1942	v Mačkovcu: Jerneja Mirteka
1. 4 1942	Gor[enja] Kamnica ⁵⁴ pri Mačkovcu: želez[niškega] delavca Murglja Janeza (razrezali in ubili)
	tobačna tovarna
4. 4.	Karabiner v ženski bolnici ob pobegu Kidričeve [Zdenka Kidrič]
	Tomačevo
19. 3.	Dol[enja] vas pri Polhovem Gradcu: p. d. Lanišar, oče 8 otrok
6. 4.	prib[ližno] opolnoči: v Mirna (Brezovica) je 28 letni kmet Marn Ivan s še 2 napadel 50 letnega dninarja Kolenca Franca; ga ubili
6. 4.	tudi njegovo ženo in 4 letno hčerko težko ranili 17 letnega sina oboroženi s strojnico, 2 puškama in revolverjem
10. 4.	zvečer okoli 5h na Bleiweisovi cesti v veži neko žensko
10. 4.	v Mostah ponoči v postelji baje 2 ali 3 ustrelje

Četrtek, 16. aprila 1942

Okoli 7h zvečer

Neki v želez[ničarski] uniformi pred Štrukljem v Dalmatinovi ulici strelja na nekega civilista in ga rani v nogo.

Nato streljajo za onim železničarjem karabinerji.

Baje okrog 8h zvečer na Mik[lošičevi] cesti karabinerji 2 ustrelje.

Sreda, 15. aprila 1942

Po dolgem času govorim s Peršuhom [Ivo Peršuh].

Četrtek, 16. aprila 1942

Zjutraj ob 8h govorim o gasilstvu v Ljub[ljanski] pokrajini s »Peršuhom« [Ivo Peršuh].

Nedelja, 12. aprila 1942

Godec Franc } iz BD⁵⁵
 Godec Metka }
 iz Nomenja
 iz Gorjuš

Od petka, 10. aprila, do sobote, 11. aprila 1942

Trebelno–Novo mesto
 8 mrtvih
 hiša zažgana
 gospodar ustreljen
 žena zgorela
 v nedeljo trupla v Trebnjem
 en dan zaprta Švajgerjeva, vse izropano

Od torka, 13. aprila, do četrтка, 15. aprila 1942

Torek : sredo.
 Tanki skozi Ljubljano.
 Petek 10. ali sobota 11. 4. v Begunjah 10 ustrelj[enih].
 Večinoma iz Kranja.⁵⁶

Vsi moramo imeti eno voljo, ustvariti doma en sam enoten duh, ki naj bo izraz ene volje, da hočemo živeti.

Poslušajte samo navodila od Vam znanih ljudi.

Kalinin [Mihail Ivanovič Kalinin]

Rusi imajo zračno moč.

Evropa je okradena.

Kongresna stranka je odbila.

Crippo: V tem neuspeha ni nobenega

2 gl[avni] zahtevi bili:

- 1) da se obramba izroči v int.⁵⁷ roke,
- 2) da se sestavi narodna vlada s kabinet [...] vodij.

55 Verjetno Blejska Dobrava.

56 Med besedilom s svinčnikom napisano: [...] sebi škodujemo. [...] bomo rabili [...] kamen in [...] pest, ko pride čas.

57 Verjetno internacionalne.

Dr. Kalan [verjetno Zdravko Kalan]

Kakšna naša usoda:

- 1) od naše volje,
 - 2) od odločitve [...],
 - 3) od stališča vel[ikih] držav do nas.
- ad 3) Imamo slovesne obveznosti velikih drž[av]: v parlamentu in še pismeno, da bo I[[ugoslavija] obnovljena (A[meriška] in An[gleška] jamstva) (da se drž[avne] meje pravično razširijo) doma imeti stalno pred očmi, samo v okviru Jugoslavije rešitev Slovenije je Jugoslavija
- ad 2) dan je nemogoče prerokovati. Zmagala bo An[gl]ija in Amer[ika]
- ad 1) da vztrajamo in da ne klonemo z nepotreb[nimi] žrtvami skupni stvari nič ne⁵⁸

Spod[nja] Štajerska v zastavah

Praznovanje prve obletnice osvoboditve.

Pri velikem javnem zborovanju v Mrboru [Mariboru] govori Gauleiter – Slavnostni koncerti v vseh okrajnih mestih.

Višek slavnosti je v Mrbr [Mariboru] v nedeljo 12. 4. 1942, kjer bo veliko javno zborovanje na Adolf Hitlerja Trgu ob 11h in ne na Sophien trgu. Govoril bo pokraj[inski] vodja in drž[avni] namestnik dr. Siegfried Uiberreither.

V nedeljo zjutraj bo do 4 godbe brambovcev in pevski zbori nemške mladine ŠDZ [Štajerska domovinska zveza] od 7–8h imeli budnice po mestu.

Ob 9h bo Gauleiter položil vence na 5 grobov vojakov, ki so padli pri vходу v mesto.

Zvečer bodo v vseh krajevnih skupinah ŠDZ zborovanja;

Dne 11.–12. 4. 1942 je 7. državna cestna zbirka za WHW [Winterhilfswerk] v znamenju 20 nemških zdravstvenih razlik.

Drž[avna] del[ovna] služba letnikov 1923–1924.

Vsa dekleta in vsi fantje (državljeni in drž[avljani] na preklid brez državljanstva in ki uživajo zaščito [...])

Mrb [Maribor] ob Dravi – Landrat v Töscher [Herbert Töscher]

Pol[icijski] ravnatelj dr. Wallner [Adolf Wallner]

Nedelja, 29. marca 1942

Ustreljen je Žnidar Jernej ali Peter.

58 Poved se ne nadaljuje.

Nedelja, 12. aprila 1942

Okrog 3/4 10h pred Narod[nim] domom ustreljen sin [Ivan Nikolaj Vurnik] vseučil[iškega] prof. ing. arh. Vurnika [Ivan Vurnik] s strani Italijanov; poleg njega so obstrelili še enega, dva pa ujeli.

Hoteli so baje streljati na nekoga, a so jih pravočasno prijeli kot sumljive.

Ranjen je bil en karabinjer.

Sobota, 11. aprila 1942

Dopoldne okrog 1/2 11h je v Galetovi ulici v Šiški pred neko hišo nekdo ustrelil neko žensko.

Četrtek, 16. aprila 1942

Ob 19h nekdo v želez[ničarski] uniformi v Dalmatinovi ulici pred hotelom Štrukelj strelja na nekega civilista, ki ga rani v nogo.

Nato so baje karabinerji tega ujeli,

na Miklošičevi ulici so baje ustrelili 2 moška.

Sreda, 15. aprila 1942

Ob 1/2 6h zjutraj ustrelje na Brdu pri Viču nekega Galiča, brezposelnega delavca.

Dva v ital[ijanskih] uniformah; prišla sta že prejšnji večer ob 1/2 11h, a Galiča ni bilo doma.

Oddala 6 strellov.

Petek, 17. aprila 1942

Dopoldne ustrelje v Kosezah celo družino (4 ljudi).

Sobota, 18. aprila 1942

Dopoldne med 10–1/2 11h na živilskem trgu ustrelje »pomotoma« neko žensko – branjevko iz Dobrunj; Italij[ani] baje ujeli tega in še 2, ki sta imela napačne legitimacije.

Zjutraj ustrelje v Trnovem miz[arskega] pomočnika pri Naglasu gosp. Jeriho.

Baje danes obstrelili pred tobačno tovarno očeta ustreljene Hvaletove.

Na Pruskem mostu baje ustrelje nekega moškega.

G. Šumi [France Šumi] pravi, da mu je dr. Basaj [Jože Basaj] povedal, da so včeraj 17. 4. 1942 ali predvčerajšnjim 16. 4. 1942 na Jesenicah ubili jeseniškega župana Lukmana Karla [Karl Luckmann]. Podrobnosti niso znane.

Lukman Karel je bil upravitelj posestev KID. Bil je poveljnik ind[ustrijske] gas[asilske] čete KID Jesenice. Nekaj časa je bil tudi član tehnič[nega] odseka Gor[enjske] zajednice, a je pri zadnjih volitvah leta 1940 izpadel, ker se je že o njem sumilo, da je član Kulturbunda.

Kot poveljnik ind[ustrijske] g[asilske] čete je imel ob raznih državnih in gasilskih praznikih govore, kjer je govoril »jugoslovensko«. Njegov brat ali bratranec je pripeljal nemške vojake preko Rožice našim za hrbet, ko je bila ona bitka na Hrušici in ko je padel g. Vrhunc z Bleda.

Po prihodu Nemcev je postal župan zdajšne občine Jesenice–Kor[oška] Bela ter je igral pri Nemcih veliko vlogo.

Postal je tudi župni starešina gas[ilskih] čet v Radovljici, čeprav sam ni član p[omožnih] g[asilskih] čet, marveč industrijske in bo mogel in smel biti le eden izmed članov p[omožnih] g[asilskih] čet. V tem svojstvu je podvzemal razne korake, ki so hitro zanašali v gas[ilske] vrste nemški duh.

Skratka: Lukman je bil človek, ki je bil vse preje kakor pa prijatelj Slovencev, med katerimi je živel toliko časa in od katerih je tudi prejemal kruh.

Kar se je hudega med okupacijo zgodilo na Jesenicah ali v bližnji okolici, gre na rovaš Lukmana. Tudi stvar s prodajalno Jugoslovanske. Tudi v slučaju Krašne ima precej »zaslug«.

Pravijo, da v kratkem izide predpis, da mora v veži vsake hiše viseti seznam stanovalcev in da bo prepovedano spati drugje kakor doma, kjer bo seznam.

Govorim za skupno organizacijo Novak Nande [Ferdinand Novak] + [...]⁵⁹.

Prejemem seznam odredb civilne uprave za Štajer[sko] in Kranjs[ko] in Koroško.

Zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske je upravno razdeljeno:

del Koroške spada v okraj Velikovec,

ostali –||– v okraj Volšperk.

Kranjska:

Radovljica, ki je dobila od okraj[nega] sodišča Tržič občine Kovor, Tržič, Sv. Ano in Sv. Katarino.

Kreisleiter: dr. Hradetzky [Franz Hradetzky].

Landrat: dr. Hinteregger [Rudolf Hinteregger].

Kranj, kjer je tudi škofjeloški okraj in vse občine iz bivšega okraja Ljubljana okolica, kolikor jih je pripadlo Nemčiji (St. Vid – njen del), Medvode, Šmartno pod Šmarno goro).

Kreisleiter: Kuss [Leo Kuss].

Landrat: dr. Skalka [Gustav Skalka].

Kamnik, tudi občine iz litij[skega] okraja na levem in desnem bregu Save do same Litije in Šmartnega pri Litiji.

Kreisleiter: Pilz [Wilhelm Pilz].

Kreisamtlicher : Ladstädter.

Landrat: dr. Doujak [Hermann Doujak].

Na bivš[em] Sp[odnjem] Štajerskem so tale glavarstva:

Maribor – mesto:

Maribor – podeželje: Kreisführer = dipl. ing. pl. Doboczky [Karl Doboczky].

Celje

Ptuj: Kreisführer und Landrat: Pg. [Parteigenosse] Fritz Bauer.

Zadnja cestna zbirka 11.–12. 4. 1942 za RWHW [Reichswinterhilfswerk] je dala na Sp[odnjo] Štajersko 273.970.68 RM

Ljutomer: okrožni vodja dipl. inž. Nemetz [Roman Nemeč], Kreisamtführer = Haring.

Brežice

Trbovlje

Landrat: Pg. dr. Frohner [Ernst Frohner], župan = dr. Moder (Pg.).

Kreisführer = Eberharth, Kreisamtführer = Jörgen.

Ob 1. obletnici 11.–12. 4. 1942 je okrožje Mrb [Maribor] podeželje priredilo 8 javnih zborovanj, ki se jih je udeležilo nad 14.000 Sp[odnjih] Štajercev.

V Konjicah je govoril sam Kreisführer dipl. ing. Doboczky.

Za brežiški okraj je bilo veliko zborovanje v Sevnici.

Točni izvori Gorizie

Pod tem naslovom je beneški list »Gazzettino« objavil daljši dopis, ki pojasnjuje predzgodovino in izvor mesta Gorizia. Pomenjamo glavne misli:

Nihče ne ve in morda tudi nihče nikdar ne bo vedel, kakšni so točni izvori našega mesta. Izgubljajo se namreč v temi prvega tisočletja po Kristu, v dobi, ko je bilo le malo zgodovinarjev, ali pa so se njih spisi porazgubili zaradi nešteti invazij, ki jim je bilo tedaj podvrženo italijansko ozemlje.

Nekaj bi se dalo povedati le o pokrajini in zemlji, na kateri je vraslo goriziansko mesto. O tem je objavil nekaj izsledkov vestni gorizianski zgodovinar Bozzi. Izkopnine pri kraju Santa Lucia di Tolmino, ki jih je izsledil znanstvenik Marchesetti, izpričujejo, da je na rodovitni zemlji vzhodnega Friulija in v gorah prebivalo barbarško ljudstvo, ki ni poznalo niti železa. Zati se, da so novi osvojevalci zasedli planoto Carsa in ravnine ob njem okoli leta 2000 pr. Kr. Verjetno so to bili Iliri ali Veneti, ki so zasedli glavne kraje in jih dobro utrdili ter razširili svojo oblast na ves Friuli. Kakih tisoč let nato so nova barbarška ljudstva zasedla te predele in zavladala tudi Ilrom. To so bili bržkone tako zvanii »Veneti«, ki so prišli iz Male Azije, kjer so že bili v stiki s civilizacijo in ki so na svojem pohodu preko Dacije, morda Tracije, Makedonije in Dalmacije dospeli končno do gorizianske pokrajine kot znatno bolj kulturni kakor prvi prebivalci, ker so se med potjo navzeli tudi grške kulture.

Kaka štiri stoletja nato pa je prišlo do nove invazije te zemlje. Pojavili so se tedaj tako zvanii Karnijci, ki so prišli v prece neurejenih trumah, z revno oblečenimi in sestradanimi otroki, a z izredno lepimi plavalasimi ženami, medtem ko so imeli moške rdeče brade in modre oči. Ali so bili to Kelti po svojem izvoru? Morda. Ako pa niso bili, je gotovo, da je med invazijo Venetov in Karnijcev bila tudi invazija Kelto. Kakor namreč pripoveduje zgodovinar Czornig, ki ga omenja tudi Cossar v svoji publikaciji »Gorizzia in njen grad« je ob ustanovitvi Rima prebivalo v naših pokrajinah keltsko ljudstvo, ki je doseglo že tolikšno stopnjo civilizacije, da je znalo izdelovati bron in je v tem doseglo celo izredno spretnost. Veneti pa so med tem izgubili svoje borbene navade in so se podvržili novim osvajačem, razen v goratih predelih, kjer nosijo kraj še danes njihova imena. Tam so bili tesno med seboj povezani in so se upirali vsakemu rasnemu mešanju. Nato se pa začela doba Rima. Tedaj je kakih 40 km od Gorizie nastalo znamenito mesto Aquileia, ki je ščitilo meje, preko katerih se rimske legije niso še pomaknile. Večno mesto je vedno bolj privlačevalo te kraje k sebi, vendar usoda ni hotela, da bi tudi Gorizia doživela svoja prva leta pod rimsko oblastjo. Počakati je bilo treba še deset stoletij, preden je Oton III. prvič imenoval naše mesto in je Gorizia tudi uradno prešla v zgodovino.

Nova žrtev komunistične zarote

Ljubljana, 21. februarja.

Včera popoldne je bil v najprometnejšem delu mesta in sredi belega dne zahrbitno ustreljen znani gospodarstvenik, bančnik in industrijec Avgust Praprotnik. Okolnosti premišljenega umora so tako grozne, da si jih miren in pošten človek niti ne more predstavljati. Peščica varno skritih zlikovcev si je prilastila oblast, da sodi na življenje in smrtjo, ista peščica si je prilastila oblast, da razpošilja morilce kot svojo črno eksekutivno ter mori na levo in desno, vse v strahoviti zablodi, da vrši pravično osveto in kazen.

Neprekinjeni niz umorov, od katerih je eden strašnejši od drugega, nam dokazuje, da se je med nami razpasel zločinski komunizem, ki je naše mesto izpremenil v pobojšče in v nekakšen razsadnik zločinskih tipov, ki se samozvano postavljajo za sodnike in za krvnike nedožnim ljudem. Spričo podobnih divjaštev, ki se ponavljajo z obupnim redosledjem, si mora biti naša javnost na lasnem, da smo vsi skupaj postali žrtve neke zločinske tolpe, ki si nadeva značaj ljudskega sodišča ter pod to krinko uprizarja svoja krvava dejanja.

Ako trezno preudarimo vse te umore, ne moremo najti sence razlogov, ki bi vsaj na videz opravičevali to divjanje. Komur je količkar ležeče na dobroti našega ljudstva, se mora strahoma vprašati, kam bo privedlo to morilsko razračunavanje in kakšen bo konec te zločeste usodne igre, ki si jo dovoljujejo brezvestni tipi z našim ljudstvom. Koliko nepotrebnih žrtev, ki kriče po mačevanju, nam je povzročila omenjena peščica žrtev, ki se nikoli ne bodo dale izbrisati žrtev, ki nam ne pripadajo samo nepopisne nesreče in žalosti, marveč tudi nepopravljivo sramoto. Saj stojimo pred svetom kot ljudje, ki nam človeško življenje ni prav nič sveto in kot besneži, ki se ljuto grizejo med seboj, kakor da so sklenili vzajemno uničenje in iztrebitev.

Ni treznega človeka, ki ne bi ogorčeno odklanjal in obsoljal metod s katerimi neka zločinka peščica izvaja svojo strahovlado v naši pokrajini. Trdno smo upravljeni da bo ta najnovejši umor odprl oči tudi najbolj fanatičnim zaslančencem. Tako res ne more več naprej in teh divjaštev mora biti vendar že enkrat konec za vselej. Žalostna bo naša bodočnost, ako si homo svojo življenjsko pot nastlani s trumli žrtve ki pošiljajo svojo nemo obtožbo proti nebu.

Naj bo to grozodejstvo vsej naši javnosti resen opomin.

Izrezka iz časopisa Jutro, 22. februarja 1942: članek o nastanku Gorice, članek o umoru Avgusta Praprotnika

Proč z zločinci!

Ljubljana, 21. februarja.

V središču Ljubljane, v Tavčarjevi ulici, se je včeraj popoldne izvršil strahoten zločin. Čisto po načinu zastopnikov najogabnejšega gangsterstva in njihovega načina zločinskega obračunavanja je bil ubit ugledni slovenski gospodarstvenik in javni delavec g. Avgust Praprotnik. Ubili so ga komunistični zločinci, ki imajo že toliko slovenskih žlodeljenj na svoji vesti.

Ta umor je nov zločin v vrsti tistih zločinov, ki jih slovenski komunisti opravljajo na slovenskem ozemlju od tedaj, ko so se po ukazu iz tujine odločili, da morajo obrambo in čistost slovenske stvari prevzeti v svoje roke. Od tedaj se vrsti veriga krvavih zločinov nad slovenskimi ljudmi, komunisti so začeli ubijati čisto po svojem preudarku in po svojih zločinskih sklepih iste osebe, ki so jih po svojih »znanih nepristranskih vidikih«
proglasili za narodne »izdajalce«
ali pa »krivce«
nad usodo našega ljudstva in njegove bodočnosti.

Zopet je padla žrtev, in sicer iz vrst vodilnih osebnosti, ker je to terjal partizanski vidik nenarodne in zahrbtnje komunistične politike. Ljudje, ki služijo tuji, internacionalistični ideji, delajo po ukazih od drugod, so si prilastili krvavo pravico, da proglašajo za »izdajalca«
ali »škodljivca«
našega ljudstva tistega, s katerim morajo po vidikih svojega strankarstva in tujih interesov na ta ali oni način obračunati. Na svojo roko in brez vseh pridržkov obsojajo na smrt in si kot neznatna manjšina slovenskega ljudstva laste pravico, da mora pravilnost njihovih dejanj ali sklepov vsakdo priznati. Kdor ne veruje v njihovo »nezmotljivost«, tega naj pouči revolverjska krogla izza plota, da je krvava komunistična sodba nezmotljiva.

Vsak poštenjak se mora vprašati, kam naj tako delo in tako zločinsko ubijanje našega ljudstva privede, kdaj in kje se lahko ustavi ta strašna veriga krvavih žrtev komunističnega nasilja. Kako dolgo bo lahko skupina, ki dela iz strupenih strankarskih, partizanskih vidikov, še lahko izvajala krvavo sodbo na tistimi, ki se ji zde primerni za njene strankarske in politične račune. Vprašati se je treba, kako dolgo si bo lahko še kdo lastil pravico, da bo lahko v imenu krvavega nasilja izvajal nad tem ljudstvom, ki si želi v bistvu samo miru in razvoja, nasilje in zločine tako, kakor bo to spoznala za primerno skupina, ki ni drugega ko manjšina, silna manjšina, izsiljuje pa strah, ker se ne boji preliivanja slovenske krvi.

Skraini čas je že, da se ta strašna veriga samovoljnih krvavih zločinov in obračunavanj konča in zaključi. Za takšne posege v naš narodni obstoj in uničevanje našega naroda ne more imeti in nima nikdo pravice, najmanj pa skupina ljudi, ki je v svoji žeji po preliivanju krvi služila že drugod po svetu, preliiva slovensko kri na svojo pest in dela to po nalogu tujih idej in koristí.

Izrezek iz časopisa Slovenec,
22. februarja 1942: članek o
umoru Avgusta Praprotnika

Ranjeni in ubiti (pag. 1727)⁶⁰

12. 8. 1941	Klembas Ferdo, roj. 1909, mag. uradnik, <u>Ljubljana</u> strel v desno stegno	
12. 8. 1941	Turk Josip, uradnik v Ljublja[ni] Strel v trebuh; pri streljanju na Klembasa slučajno zadet	<u>Umr!</u>
11. 9. 1941	Kavčič Vladimir, sluga, Ljubljana Strel v hrbet in desno roko (pravijo, da je bil denuncijant)	
29. 9. 1941	Blas Ignacij, delavec, Tomačevo strel v levo stegno; streljali Italijani	
29. 9. 1941	Notar Janez, roj. 1909, delavec, Ljubljana 5 strelv (trebuh), umrl po operaciji (pravijo, da je bil denuncijant)	
5. 10. 1941	Javh Anton 1902, pom[ožni] vlakovodja, Ljubljana strel v levo stegno (Italijani streljali)	
8. 10. 1941	Vrečar Miha, 1891, voz[ovni] mazač, Zalog strel v desna pljuča (Italijani streljali)	
Dalje še:	Rak – akademik, strel v desno stegno (Italijani) Merljak – strel v spod[njo] čeljust (pravijo, da je denuncijant) gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik] – glava dr. Hacin Lovro, prsa, roka	
14. 10.	bil <u>ustreljen</u> delovodja Chiodi Med tem so tudi neko noč odnesli iz bolnice nekega biv[šega] akt[ivnega] oficirja <u>Jovanovića</u> [verjetno Ljubomir Jovanović], ki sam sploh ni bil sposoben za hojo. Jovanović je bil zastražen, a je kljub temu zginil.	

60 Zapis na zadnji strani zvezka (pag. 1727).

Ovojnica I., leto 1942 (pag. 1146–1774)

► **Ovoj št. 1, 24. 2.–29. 9. 1942 (pag. 1146–1160)**⁶¹

Vel[iki] teden 1942

Okrog 9h zvečer pridejo k Marčunu [Ivan Marčun] v Ljub[no] in zahtevajo, naj gre z njimi. Odkloni. Dajo rok 3 dni, da odloži. Nato mu vse poberejo; še suknjič.

Drugi dan odloži županstvo. Odobreno.

Ponedeljek, 6. aprila 1942

Pravijo, da je odšlo precej mladih v goščo.

Torek, 23. junija 1942

Začeli delati na Lancovem 90 m dolg in 6 m širok lesen most čez Savo.

Končan in izročen prometu po 7 tednih.

Od 7. do 9. maja 1942

Spopadi v okolici Dobrove in Polhovega Gradca. Pravijo, da mrtvih precej Italijanov.

V Stranski vasi pri Dobrovi so ustrelili okoli 35 letnega Kozamernika Jerneja (poročenega z 2 nedol[etnima] otrokoma). Šel je prat čreva, ustreljen bil mimogrede. Pravijo, da je sodelovalo tudi zrakoplovstvo.

Četrtek, 21. maja 1942

Popoldne ob 15h opazim, da sodišče stražijo fašisti.

Sreda, 3. junija 1942

Popoldne ob 12h opazim, da zopet sodišče stražijo grenadirji.

61 Od tu naprej je dnevnik večinoma napisan na lističih, ki so hranjeni v ovojih. Ovoji so v ovojnica. Številčenje ovojev se v vsaki ovojnici začne znova, medtem ko paginacija teče dalje.

Petek, 22. maja 1942

Bombardiranje Iga (18 topov je odšlo ob 1/2 4h iz Ljubljane).

Sobota, 16. maja 1942

Ustrelili v Begunjah 20 ljudi med njimi Cvara in Srečka iz Kranja.

Torek, 26. maja 1942

Zopet ustrelje v Begunjah 20 ljudi.

Sreda, 27. maja 1942

Ob 8h zjutraj ustreljen na Streliški dr. Ehrlich Lambert in akad[emik] Rojic [Viktor Rojic] iz Dornberga.

Ponedeljek, 18. maja 1942

Dr. Pot [morda Ivo Potokar] dr. Žvok [morda Dominik Žvokelj] Draš [Albin Šmajd] ob 1/2 15h–1/2 16h bivša Kranjska brez pokrajine.

– Sirc

Sreda, 20. maja 1942

Hvala Jože in teh[nik] Končar (Bodež [...]).

Četrtek, 21. maja 1942

Opazim ob 15h, da namesto grenadirjev stražijo sodišče fašisti.

Petek, 22. maja 1942

Ob 1/2 4h zjutraj gre iz Ljubljane okoli 18 topov.

Bombardiranje Iga (neka vas gori).

[...]. maja 1942

Ob 3/4 6h popoldne streljanje okoli središča.

Torek, 26. maja 1942

Umor dr. Ehrliha [Lambert Ehrlich], Rojica [Viktor Rojic] in Peršuha [Ivo Peršuh].

Četrtek, 28. maja 1942

Ponoči napadli na Ježici enega fanta in njegovo mater, ki so ju pobili s kamenjem in vrgli v Savo.

Se je izvlekla iz Save, na poti v bolnišnico baje umrla.⁶²

Četrtek, 28. maja, in petek, 29. maja 1942

Ponoči napadli z bombo prof. Severja [Janez Sever], ki je ušel (na Ježici).

Torek, 26. maja 1942

Ob 3/4 10h močno streljanje okoli sodišča na Mikl[ošičevi] cesti – smer Kolodvor.

Ob 1/2 10h ustrelje g. Peršuha Iva v Vzajemni.

1. storilec se zateče v trg[ovino] Jeras, kjer bombe metali. Se ustrelji v glavo.

Pravijo, da so Nemci imeli precej zgub v Litiji in da so partiz[ani] zalili rov v Trbovljah.

Hoteli Ital[ijani] aretirati ing. Murija [Lambert Muri], ravnatelja Gračnerja [Ivan Gračner] in še neke druge.

Ob 10:15 vidi g. Primc, da je ležal ob zidu hiše zveze slov[enskih] zadrug (Vzajemne) svilen plašč in avtomatska pištola.

Pri Jerasu na Mikl[ošičevi] cesti je vse razbito.

Sobota, 23. maj 1942

Popoldne so baje napadli v St. Jerneju razmejitveno komisijo, ubiti v prvem avtomobilu 2 Nemca in 3 ital[ijanski] oficirji.

Iz Litije je bilo na Gorenjskem pokopanih 36 policajev.

Izropano Kmet[ijsko] društvo na Blej[ski] Dobravi, kjer so izropali veliko zalogo čevljev; še eno trgovino.

Sobota, 23. maja, in nedelja, 24. maja 1942

So delali krste (35).

Dr. Herfort Pogačnik, Wendling Ivo in Šimunac Zlatko so v Kreuthu ob Milstat-skem jezeru – se jim godi dobro. Dr. Herfort hodi na lov s komandantom taborišča.

62 Spomenica slovenske katoliške univerzitetne in srednješolske mladine italijanskim oblastem v Ljubljanski pokrajini, 7. avgusta 1942, omenja med ubitimi žrtvami komunizma fotografa Janeza (Ivana) Polšeta in njegovo mater, ki sta bila vržena v Savo (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, poglavje Straža v viharju, pag. 1103–1133).

V času od 27. do 29. maja 1942

Ustrele dr. Stan Aleša [Aleš Stanovnik], ki je bil pred sodiščem obsojen na smrt. Aretiran je bil v petek pred Bink[ošno] nedeljo. Nato bil še aretiran Žumer Lojze, ki ne pozna dr. Stan Aleša.

Sreda, 3. junija 1942

Zjutraj okoli 8h v bližini Janševe atentat na nekega Kolmana. Pravilno na _____, pa so preje pomotoma prijeli nekega Bizjaka. Z 2 avtomobiloma so prišli.

V noči iz torka, 2. junija, na sredo, 3. junija 1942

Pobrali v Spodnji Šiški rezervne častnike.

Sreda, 3. junija 1942

Postal ljublj[anski] župan general Rupnik [Leon Rupnik].

Petek, 5. junija 1942

Zvem, da je umrl v Dachauu Jeseničan Pavšič [verjetno Rudolf Pavšič], da je dr. Potočnik [verjetno Miha Potočnik] še vedno v Dachauu, da se je ustrelil kom[unist] kroj[aški] mojster Benedičič [verjetno Franc Benedičič] na Jesenicah.

Pravijo, da je bil ponoči napaden vlak proti Višnji gori, (ob 9h) da so danes šli že zgodaj zrakoplovi in da so streljali na kmete. Neverjetno, da bi se že vedelo.

Zjutraj okrog 3h močno streljanje s partizani na blokovni meji za Bežigradom.

Tudi se sliši streljanje na nemški strani okoli Šmarne gore. Pravijo, da je sinoči med 1/2 7h in 8h (4. 6.) eksplodirala bomba pred frančišk[ansko] cerkvijo. Mi smo takrat tarakirali in sem pok slišal.

Sreda, 10. junija 1942

Govore, da bodo Italij[ani] zasedli vso Gorenjsko in še drugod do črte, ki je bila svoj čas določena.

Že prišel vlak – oklepni iz Črnomlja (vojaški).

Videl g. Primc v Grosupljem.

24/6 dečar:

placamp latino i karta (160)

27/6 sobota:

Imi dan ponore blatade Fjulf.
pidnyan i bil g keanan pin !: odfafae ze
preci - i Hely!

28/6 nedelja:

Dzi dan blatade: pidnyan gy Mlesic paste
in Linperman, da i Jofaf ranatoff.
Preci ze odfafae i Halyi.
Pi Borronici al. na Verdel pi bil utafae
od P vlek; ko pi Halyi vlek fufual, da
do P, pi pufual vlek dafje, a so se
utgkli. i vagnu i katekil in lili.
Mporinti (odafjeuci) 1134

29/6 ponedjeljak
✓ i beki: Paul

Razpitol. no se a so a skotoo in pagen
if janih ollaiten. Helyj od tel je
pangemil, 3 metri; vrci obled: dafje. Rde. kofje.
Jovore je Hilyfa; da so P me odfafae. in
kate odfafali; sebi; ke lo so.

30/6

blatdano medice metri. Teli odfafae
Mgran do 4,9^c v belofila do 9^c, pefghadan do 1/2^c
(k. lalte otel dome, k. p. m. vllodu pofahli.)
Pofej: ure ob 5^c pofeldue
se blatade: tuuro

1/7 ponedjeljak

blakala - fisti; fofijta ure 17^c
pofafafana do 9^c pofici.
/branjje, da so dobiti poficli i Rofpita
da bode Hlyence sehl. i Gotgebet

Četrtek, 11. junija 1942

Pravijo, da se bo zasedba Gorenjske izvršila 14. 6. 1942.

Sobota, 20. junija 1942

Zasedba preložena na 14. 7. 1942.

Ponedeljek, 22. junija 1942

Demšar pravi, da je bilo pri Hp [Hranilnica in posojilnica] Jesenice ponaredb za cca 500.000 lir.

Upniki so pozvani za prijavo terjatev. Javni poziv v Kärntner Zeitung.

Sreda, 24. junija 1942

Vidim: dr. Natlačena [Marko Natlačen], dr. Milavca [verjetno Anton Milavec], Stareta Miloša, Mihelčiča Aloj. [Alojzij Mihelčič], Kranjca Marka, Smersuja Rudita [Rudolf Smersu], Spindlerja Jožeta (za njimi je daleč šel tudi dr. Finc [Milan Finec]) in še nekega neznanca.

Nato v kavarni: dr. Natlačena, Kranjca Marka, Miloša Stareta in nekega neznanca.

Plačam platno in karton (260).

Sobota, 27. junija 1942

Prvi dan ponovne blokade Ljublj[ane].

Pridržan je bil g. Resman Franc in odpeljan že zvečer v Italijo.

Nedelja, 28. junija 1942

Drugi dan blokade. Pridržana gg. Masič Pavle in Cimperman, oba iz želez[niškega] ravnateljstva. Zvečer že odpeljana v Italijo. Pri Borovnici ali na Verdu je bil ustavljen od P[artizanov] vlak; ko je strojevodja zaznal, da so P[artizani], je pognal vlak dalje, a so se utrgali 4 vagoni, v katerih so bili priporniki (odseljenci).

Razpršili so se, a so se skoro vsi razen 17 javili oblastem. Nekaj od teh je ranjenih. 3 mrtvi; vzorci oblek in srajc na Rdeč[em] Križu.

Govore po Ljubljani, da so P[artizani] vse oprostili in nato odpeljali s seboj. Ne bo res!

Ponedeljek, 29. junija 1942

Sv. Peter in sv. Pavel.

Blokirano središče mesta. Tudi odpeljan.

Pozvan ob 1/2 9h, v belgijsko [vojašnico] ob 9h, pregledan ob 1/2 12h (bi lahko ostal doma, so pri odhodu pozabili).

Policij[ska] ura ob 5h popoldne.

Torek, 30. junija 1942

Še blokada: Trnovo.

Sreda, 1. julija 1942

Blokada v Šiški; policijska ura zopet podaljšana do 9h zvečer.

Pravijo, da so dobili poročila iz Beograda, da bodo Slovence selili v Ostgebiet.

Torek, 30. junija 1942

V Beog[radu] in Srbiji je v glavnem mirno, baje je P II [kralj Peter II.] pisal Nediću [Milan Nedić] lastnoročno pismo, naj izjav Londona glede njegove vlade ne vzame 100 %.

Cvet [Dragiša Cvetković] hoče dobiti neke zveze s Slovenci in dr. Mačkom [Vladimir Maček].

Cvet da je baje pristal, da dobi Makedonijo Bolgarija. Cvet je politično mrtev.

Živahen je nek[danji] voj[ak] Gjorgjević – jug[oslovanska] skupina.

Sreda, 1. julija 1942

Govorim z g. Rozmanom, ki pravi, da je bil 4 dni doma. Sicer ničesar novega, le v Mostah sta porušena oba mostova: železniški in cestni. Železniški promet se vrši s prestopanjem.

Četrtek, 2. julija 1942

Na Rdeč[em] križu pravijo, da je nekdo brzojavil, da se ponedeljkova ekspedicija nahaja v Koncent[racijskem] taborišču v Arsu torej nekje v okolici Gonarsa. Izmed treh ustreljenih je eden že ugotovljen (Mikše).

Očividec pri Borovnici je pripovedoval: Na znamenje Stoj je strojevodja vlak ustavil. Iz 7 vagonov so poskakali ven, pri tem ubili 3, nekaj ranjenih. Večina izmed pobeglih se je že javila ital[ijanskim] oblastem. Kdo je te tri ustrelil, se ne ve.

Petek, 3. julija 1942

Ljudi so povečini odpeljali v Gonars, kraj, ki je cca 8 km oddaljen od Palmanove, tam je tudi g. Masič Pavle.

Sobota, 11. julija 1942

Na Gorenjskem je nabit plakat, da so Nemci požgali vasi: Koreno in Gradišče v okolici Krašnje ter postrelili vse moške v starosti od 18–50 (ali 60) leta. –

Tu govore, da se v treh dneh odloča o tem, ali bodo pobrali 1450 talcev po Gorenjskem, med njimi zelo ugledne osebnosti.⁶³

Petek, 10. julija 1942

»Danes ne hodite v vsakdanje prenočišče. Če pa ne morete drugače, pa idite skozi cerkev in [...]. Poizvedujejo.

Prijatelj Vas pozdravlja«

Po nalogu nadrejene oblasti vas pozivamo na 2 mesečno orožno vajo.

Od dne prejema tega poziva morate biti v stalni pripravljenosti, da na vsak poziv nemudoma odidete na določeno mesto.

Športna obleka, gorko spodnje perilo, moške čevlje, hrane za tri dni.

63 Poved se ne nadaljuje.

10. 8. 1942

za koncentracijo protikom[unističnih] ljudi	1. Gorjanci	}	DM [Devica Marija] Polje	}	povelje, da dajo razne informacije, če bodo rabili kako orožje naj dajo
	2. Hmeljnik	a	Dobrunje		
	3. Primskovo	}	Sostro		
	4. Moljnik	B			
	5. Za Suho Krajino				
	6. za Kočevsko				
	7. za Jošt				
	8. Rakitna		avgust 1942		
	9. Bloke		MP ⁶⁴ : 1. Mestno		
	10. Vel[ike] Lašče		2. Vič in Trnovo		
		3. Šiška			
avg[ust] 1942	Ob[veščanje]: Nosan [Jože Krošl], Benkov brat + Breznik [France Malovrh] zvezni člen = Breznik		4. Bežigrad + Ježica		
			5. Moste		
			6. Dolenj[ska] cesta		
			7. D. M. [Devica Marija] Polje (Dobrunje)		
			8. Ig		

Ponedeljek, 13. julija 1942

Govorica po Ljubljani, da so nemški komunisti v Celovcu ubili dr. Rajnerja [Friedrich Rainer]. (Ne verjamem).

Torek, 14. julija 1942

Posodim 1800.

Pravijo, da so P[artizani] pri Polhovem Gradcu napadli in pobili četo fašistov (do 200). Pomoč grenadirjev, da je prišla prepozno, ker so popreje fašisti nesmotreno in nezmiselno rabili municijo.

Grad [morda Boris Grad] pravi, da bo nocoj ob polnoči ukinjen ves promet, da so morali oddati na ravnateljstvu (žel[eznica]) uradniki vsa lasciappasare, na Prevodu⁶⁵ pa je moral inž. Muri [Lambert Muri] sopodpisati s col[onello] Strado [Carlo Strada] potrdila, s katerimi jamči za uslužbence.

64 Mestno poveljstvo.

65 Pokrajinski prehranjevalni zavod Prevod.

Sreda, 15. julija 1942

Ob 4h je šlo iz Gorenjske po Bleiweisovi kakih 200 velikih avtobusov nemških vojakov!

Četrtek, 20. avgusta 1942

Mih[ailovičev] zastopnik v Ljub[ljani].⁶⁶

Koreniška repub[lika] 14.000 (napad s 3000).

Preprečuje beg v Sl [verjetno Slovenska legija].

Pride z vlakom novomeškim v Lj[ubljanu] 16 ali 18 fantov in mož, ki so jih P[artizani] odvedli z vlaka dne 28. 6. ali 29. 6., ko so jih peljali v Ljubljano.

P[artizanska] komanda je pobegnila, vodja del[ovnega] taborišča izginil, ujetnike prepustili njihovi usodi. Ti nato vsak na svoje in so tri dni tavalj po gozdovih, nato prišli v Stražo, kjer so naleteli na ital[ijansko] posadko. Izobesili bel robec, nakar so jih prevzeli Italij[ani]. V Straži so ostali dan ali dva, da so si opomogli. Od tam v Novo mesto in danes v Ljubljano.

Poleg teh se je Italija[nom] izročilo še 40, katerih imena sicer ne vem, pa jih ima ital[ijanski] kurat.

Sobota, 29. avgusta 1942

Odhod fantov na Ježico.

Iz sobote, 29. avgusta, na nedeljo, 30. avgusta 1942

V noči gori tovarna v Vevčah – gasijo.

Iz nedelje, 30. avgusta, na ponedeljek, 31. avgusta 1942

-. Zopet gori tovarna v Vevčah – gasijo še v ponedeljek zjutraj.

Nedelja, 30. avgusta 1942

Pravijo, da je na Ježici cca 6000 ital[ijanskih] vojakov.

Torek, 25. avgusta 1942

Glavač [Franc Glavač] nagovarja dr. Donato [Donata Capuder], naj ne vstopi kot članica SL [Slovenska legija].

66 Naknadno dopisano z rdečo barvo.

Četrtek, 26. avgusta 1942

Kranjc Marko vpraša, kako je z Glavačem [Franc Glavač].

Četrtek, 10. septembra 1942

Casar [France Casar] prepovedal odhod nekega častnika (Stražarja) na teren h VS [vaškim stražam], čeprav je ta hotel oditi. Prepovedal je pred g. Lavričem [morda Jože Lavrič]. Tako je dotična edinica ostala brez častnika.

Kdor se boji racij, naj odide začasno na Ježico h VS [vaškim stražam], dokler se ne naredijo novi razporedi.

Tam bil že Cico [Janez Kos]; prišel Lesjak [Josip Lesjak] – zahtevali od njega legitimiranje, česar ni hotel napraviti.

Naj SL napravi red pri Stražarjih!

Sept[embra] 1942 pri škofu [Gregorij Rožman]:

Kranjc M. [Marko Kranjc]	dr. Lavrič [Jože Lavrič]	Mohorič Ivan	1) ali je mogoče kaj storiti
dr. Natlačen [Marko Natlačen]	Mihelčič [Alojzij Mihelčič]	dr. Pirkmajer [Otmar Pirkmajer]	2) kaj uspešnega storiti
dr. Puc [Dinko Puc]	dr. Kobler [France Koblar]	dr. Kos [Milko Kos]	3) na kakšen način bi mogli uspešno vplivati na dogodke pri nas?
Draš [Albin Šmajd]	inž. Mačkovšek [Janko Mačkovšek]		
Avsenek [Ivan Avsenek]	dr. Jelenc [Celestin Jelenc]		
Dr. Šuklje [Vladimir Šuklje]	Petejan [Josip Petejan]		
Smersu [Rudolf Smersu]	dr. Zajc [Marjan Zajec]		
Stare [Miloš Stare]	dr. Božič [Mirko Božič]		

Sreda, 16. septembra 1942

Naj VS [vaške straže] kar same aretirajo OF; če bo treba kake utemeljitve pri krajevnih oblasteh, naj rečejo, da delajo v sporazumu s CA [Corpo d'Armata].

Petek, 25. septembra 1942

Leskovarju [Karel Novak].

- 1) Zveza s Cico [Janez Kos] vpostavljena.
- 2) V kratkem preko Švice na naslov v Ljublj[ani] onih 5 [...].
- 3) Protikomunistom brezpogojno drastično in hitro.
- 4) Vse edinice aktivno delovanje.
- 5) Period[no] poročanje o stanju.
- 6) Iskanje mesta podmornicam v Istriji.
- 7) [...] zadržan na dolžnosti.
- 8) Formiranje ilegalnih edinic.

Četrtek, 1. oktobra 1942

Prijet ob 8:00 v franč [franciškanski cerkvi] dijak Čopič Milan.

Nedelja, 27. septembra 1942

Govorim z Nandetom Babnikom [Ferdinand Babnik] in Glavačem [Franc Glavač] o razmerah na Gorjancih (predlagata umor Janka Debeljaka, odklon).

Ponedeljek, 28. septembra 1942

Srečam dr. Hacina [Lovro Hacin].

Torek, [29]. septembra 1942⁶⁷

Dopis od Poljanca [Karel Novak], ki mu takoj odgovorim.

Sreda, 23. septembra 1942

Sklep, da se zaprosi škofa, da posreduje, da dobe plačan dopust.

Sobota, 12. septembra 1942

Prevzel blagajno.

67 Na tem mestu je dokument preluknjan. Lahko gre tudi za 9. september.

► **Ovoj št. 2, 19. 4.–2. 5. 1942 (pag. 1739–1745)**

Nedelja, 19. aprila 1942

Ob 4h zjutraj se sliši močna detonacija, ki prebudi mnogo Ljubljančanov.

Sobota, 18. aprila 1942

Danes se je v tramvaju pripetil baje tale dogodek: naenkrat so v tramvaju nekemu izbili iz rok revolver, tram[vaj] ustavi, tega izroče policiji, na kogar je bil strel namenjen, izstopi in izgine.

(Makše Leopold) por[očen] 0 otrok, stroj[evodja] 28 zadetkov.

Hvaleta za srednjo tehnično.

+ Ceglar [morda Franc Ceglar] goščar – Vodovodna

Nedelja, 19. aprila 1942

Zvem, da so v petek 17. 4. ali v soboto 18. 4. 1942 ustrelili v Begunjah 50 ljudi.

Torek, 21. aprila 1942

Pravijo, da je bil spopad okrog Muljave in da so zažgali Stično.

Torek, 21. aprila 1942

Na nemškem konzulatu dobimo listine za potovanje v Belgrad – ni še razglasa o ustrelitvah.

G. Komar [Andrej Križman] ([...]) pride iz Zagreba, pravijo, da so v Z[agrebu] za dan proslave zaprli 3000 Sl[ovencev], vse Jude z označko rumeno, medtem ko so one s plavo (strokovnjake) pustili na svobodi.

6 km od Karlovca – Petrova Gora se vrše boji; imajo vse v rokah komunisti in ne Mihajlovičevi četniki.

Tudi v Bosni so boji. Imajo v rokah vse komunisti in ne Mihajlovičevi četniki.

Zvem, da so med 50 ustrelj[enimi] Godec Tomaž, Zlatnar [Milan Zlatnar] iz Kranja, Mežik [Mirko Mežek] sta teh[nika]; da so Lukmana [Karl Luckmann] ustrelili ob 1/2 13h v petek 17. 4. 1942 pred podvozom za hotel Triglavom.

Sreda, 22. aprila 1942

Govore, da je bila zažgana gostilna Kos v Stični, drugi, da več hiš v Stični.

Pravijo, da je imel Lukman [Karl Luckmann] lep pogreb, da je bilo do 10.000 pogrebcev.

Da je tu kranj[ski] župan Česenj [Karol Česen] (že od 21. 4.),

da bodo do petka izdali javni plakat, da bo za vsakega ubitega Italijana ustreljenih 10 Slovencev.

Da je bilo 50 ustreljenih zato, ker je bilo ubitih 5 Nemcev.

Že v petek zjutraj so ustrelili:

Med njimi: Benedik Franc

[...] Hafner-ji [Marija, Franc in Marija Hafner]
(mati, sin, hčerka)

(Jan (orož. [...]) Cvarov sin,

da so Virnikove iz Jezerskega selili

Bukovec – 8. šolec

Četrtek, 23. aprila 1942

Od 22. 4. do 23. 4. so blokirali za Bežigradom več ulic in od 14 leta dalje odpeljali v vojašnice.

Petek, 24. aprila 1942

Razglašeno je od V. K. [visokega komisarja] in prefekta II. armadnega zbora Robottija [Mario Robotti], da se uvaja sestav talcev.

Torek, 21. aprila 1942

Od 20.–21. 4. v Ribnici: Zabukovca [Jože Zabukovec] in Šteblaja [Anton Šteblaj].

Petek, 24. aprila 1942

Slišim, da so na Gorenj[skem] ubili nekega višjega nemš[kega] funkcionarja.

Blokada Most.

Sobota, 25. aprila 1942

Blokada Most.

Zvem, da so v ponedeljek zvečer pri Sv. Gregorju ustrelili Zabukovca [Jože Zabukovec], v četrtak pa Adamiča [Alojz Adamič] v Vel[ikih] Laščah, v Št. Vidu nad Cikavo 3 naše, župana + še 2 glej Slovenec od 26. 4.

Steirischer Heimatsbund

Bundesführer = Steindl [Franz Steindl]

Kreisführer Marburg Stadt = Klingberg [Josef Klingberg]

Benedik Franc + 6–7 Straž

prometnik + Jan (orož[nik]) + Kraševca – 3 Kranj

4 Klanc

6 Tržič

_____ iz Primskovo, Javornika in Jesenic v soboto 18. 4. 1942.

22. in 23. 4. v Besnici, precej padlo + 5 ujetih + 2 Nemca.

Petek, 24. aprila 1942

Drž[avni] gosp[odarski] minister in predsed[nik] drž[avne] banke Walther Funk je odprl v Gradcu prvo pokrajinsko gospodarsko zbornico v Rajhu.

Ponedeljek, 27. aprila 1942

Blokada Trnovega: do 8h odpeljali v vojašnice že tri avtobuse ljudi.

Sreda, 22. aprila 1942

V Ptujju se je vršilo za okraja Ptuj in Ljutomer zborovanje (tečaj) gospodarskih komisarjev na zaplenjenih posestih. Tečaj za gospod[arsko] in politično izšolanje. Govoril je vodja urada za utrditev nemštva SA [Sturmabteilung]-Obersturmbannführer Pg. Septschnig.

Dalje je govoril Landrat in Kreisführer Ptujja Pg. Fritz Bauer.

Gl[avni] poslovodja gospod[arske] skupine trgovine poedincev gospod[arske] zbornice Štajerske Pg. dr. Steidler, vodja glav[nega] oddelka gospodarstva, pooblaš[enec] drž[avnega] komisarja za utrditev nemštva SA Sturmbannführer dipl. trg. Ernst Feichtinger in vodja oddelka trgovina v delovno političnem uradu zveznega vodstva Štaj[erske] dom[ovinske] zveze Pg. Bauer.

Der Leiter der Aussenstelle Ptuj poobl[aščene]c drž[avnega] kom[isarja] za utrditev nemštva dipl. inž. Pg. Fritz Urschitz se je zahvalil in zaključil uspelo zborovanje.

Strok[ovna] šola za mlade rudarje v Trbovljah.

Zborovanje »des Führerkorps« okraja Maribor–mesto = 1200 moških in žena. Zbor vodij ima dolžnost, da Mrbor [Maribor] napne vse sile idealne in materialne narave za končno zmago nemškega naroda. Težišče nalog = pri vodstvu kraj[evnih] skupin, zlasti pri vodjih blokov, ki morajo poznati slehernega predvsem v svojem bloku.

Zborovanje je vodil Kreissführer Pg. Josef Klingberg.

Trbovlj[ski] rudarji nabrali za RWHW znesek 18.000 RM.

Pri koncertu po želji so bili navzoči:

Kreisführer: Swoboda [Adolf Swoboda], Landrat Krohner

Tagung der Jugendführer des Bannes Ljutomer:

V Zg[ornji] Radgoni je bilo zborovanje vodij in voditeljic mladine des Bannes Ljutomer.

Kreisführer = Roman Nemetz

Schulbeauftragte Gefolgschaftführer Marcel Vodopiu

Vodstvo Banna je prevzel Avgust Prattner.

Bundesführerin Št[ajerske] dom[ovinske] zveze = Traute Lorinser

Ponedeljek, 27. aprila 1942

Včeraj 26. 4. so v Trebnjem ustrelili 5 vojakov; zato baje 60 talcev.

Torek, 28. aprila 1942

Ne bo prijave.

Zvem, da so v Stični požgali 22 hiš in gosp[odarskih] poslopj s kozolci vred.

Zvem, da so včeraj 27. 4. na Pokoj[ninskem] zavodu ukradli 3 stroje iz zaklenjenih prostorov. Telef[onska] centrala je bila odprta. Sicer prostori zaklenjeni nazaj.

Landes Hypothekenanstalt für Steiermark Graz Radetzkystrasse 15, Cilli Postfach jamči Reichsgau za vse obveznosti zavoda.

Iz ponedeljka, 27. aprila, na torek, 28. aprila 1942

Ob 1/2 11h ponoči je najprej močno ustrelilo, nato pa je začelo streljanje s puškami.
– Vzrok neznan.

Sobota, 11. aprila 1942

Ponoči je bilo na kolod[voru] pri Stični bombno streljanje s strani I[talijanov] (ca. 30 bombnih, strojnice in drugo) radi sence.

Potrošnja municije opravdati: da je prišlo 400 part[izanov], ki so prišli iz Nemčije in se umaknili.

Stražar, da je bil Kosov sin zunaj in da je radi njega streljal.
Se zbal in je ušel.

Petek, 10. aprila 1942

So na Virju iskali nekega Faturja Jožeta (karab[injerji] iz Ljublj[ane]) jih videl, je ušel s sabo zvalil z Virja še 4 druge, ki so šli tudi v hosto.

Petek, 17. aprila 1942

Je Faturjev prišel nazaj (pretepač) in se je sam javil karab[injerjem] in vse izdal (v Stični).

Ga peljali v sod[išče] v Višnjo goro.

V soboto 18. 4. je šel na teren z njimi in pokazal, kje so.

Sobota, 18. aprila 1942

Še isti večer so šli Ital[ijani] nekam za Muljavo.

Pri tej akciji en italij[anski] [...] in en vojak (v St. Vidu pokopana).

Ponedeljek, 20. aprila 1942

V pon[edeljek] dopoldan prišli požigat:

Dve domačiji na Pristavi: gosp[odarska] poslopja.

Vel[ika] Dobrava: 1 domačija: Podobnik (Plankarjev).

(3 fantje so odšli, ker so jih iskali) tudi hišo, vendar so jo rešili, gosp[odarska] poslopja vsa.

Stična: Kovačič Martin p. d. Florjanov, sin Jože je vodja partizanov (od jeseni 1941); tu je vse zgorelo tudi hiša.

Vir: 3 domačije

Po oceni obč[ine] Strmole Miha (p. d. Škrbec) 1,300.000 Lir škode.

Gospod[arska] poslopja, hišo Hrast Edvard (p. d. Lavretovo)

Poškodovali in inventar (sin in oče pobegnili)

p. d. [po domače] Sušec, vse zgorelo (fant šel v hosto)

Mleščevo: gostilna Kos, zgorelo ostrešje gosp[odarskega] poslopja

p. d. Peček: zgorela gospod[arsko] poslopje in 1 hiša, 1 hiša je ostala

Pri vseh teh vse izropali; denar, živino, zlat[nino], žito in vse stroje, ljudem je ostalo le, kar so na sebi imeli.

Živino nato vrnili ljudem na opatovo posredovanje, stroje in vozove.

Žita in krompirja vsak 1/4 dobil nazaj.

Po gozdovih so gotovo Hrvatje.

Brezovo pri Višnji gori = 4 gospodarje (gosp[odarska] poslopja).

V vasi pri Žalni: gosp[odarska] poslopja in kozolci.

Torek, 28. aprila 1942

Popoldne ob 3h ugotovim, da pred sodiščem ustavljajo in preiskujejo voj[aške] straže osebne in tovarne avtomobile.

Vidim okoli 1/2 13h na Miklošičevi cesti dr. Stanovnika Aleša. Je čisto obrit.

Vidim na cesti dr. Potokarja [Ivo Potokar], dr. Rekarja [Ernest Rekar], dr. Žvoklja [Dominik Žvokelj].

Org[anizacijski] pododb[or].

V Kočevju je baje pri Italij[an]ih neki vojak, ki zna hrvaško in nastopa tudi kot tolmač.

Nekoč je prišel neki mesar povedat, kje so partizani. Ta vojak je tolmačil. Ko je mesar odšel, je vojak poslal pošto, da bo drugi dan prišla v tisti kraj ital[ijanska] vojska in da je prijavil ta mesar. Partizani so vsled tega pobegnili, mesarja pa da so zaprli, ker se je »izkazalo«, da njegova prijava ni bila resnična.

Dalje, da je prišel isti vojak k nekemu partizanu v Kočevju in mu rekel, da bi nekaj napravil, če bi imel več takih listkov (pokazal je neki listek OF), da bi že nekaj naredil. Nato mu je dotični dal več takega gradiva. Zatem so vozili ljudi na pregled v vojašnico, pa je bilo tam raztresenih polno tistih OF listkov. Službujoči častnik se je vsled tega močno jezil.

Dalje da je v Kočevju padel neki oficir z mitraljezom, ker je preje 3x bodril vojake na boj zoper partizane, a so ti zato zvedeli. Padel da je, ko je vstopil v gozd.

Vse to da je ljudem pripovedoval oni vojak iz Kočevja.

Partizani so baje ponaredili delavske živilske karte, vendar ne popolnoma dobro, ker nimajo vseh tiskar[skih] priprav. Neki trgovec, ki je baje njihov pristaš je te karte vse vzel in pomešal med druge, ker da itak ne bodo opazili.

Popoldne so nabiti javni razglasi, da so bili danes zjutraj ob 8h ustreljeni prvi talci

6 šest po številu (komunist[ičnih] osumljencev) ker se ni našlo v zadnjih 48 urah krivcev napada na vlak pri Radohovi vasi dne 26. 4. 1942. »Zanesljivo krivih komunističnega udejstvovanja«, ker je kom[unistična] tolpa v noči na 26. 4. napadla v Radohovi vasi voj[aški] transport.

Sreda, 29. aprila 1942

Blokirano je St. Jakobski del, učiteljišče.

Prijava, da so partizani zažgali žago v Glažuti, in Rusovo v Gotenici, da Nemci selijo Lukovico.

V noči od 28. na 29. 4. zidovi po Ljubljani močno popisani z OF, živel Stalin [Josif Stalin], Moskva, Kri za kri in podobno.

Četrtek, 30. aprila 1942

V noči od 29. na 30. 4. po cestah in ulicah raztresene sl[ovenske] zastavice, rdeče zvezde, razni listki s sliko moža s pestjo in napisom bliža se odrešenje, kmalu bo konec.

Mrbor [Maribor] z dne 27. 4. Mitteilung für Umsiedler aus Provinz Laibach:

Laut Auskunft der Einwandererzentralstelle erliegen die noch ausstehenden Umsiedlerausweise und Einbürgerungsurkunden für Umsiedler aus der Provinz Laibach bei der Einwandererzentralstelle in Litzmannstadt/Warthegeau.

Mrboru [Mariboru] 28. 4. 1942: Dne 20. 4. je bilo odprtih nadaljnjih 7 otr[oških] vrtcev v okraju Ptuj.

Vzorni otroški vrtec v Ptuj.

V Ptuj je vodja Kraj[evne] skupi[ne] Wratschko
Kreisamtleiter = Wutzel

Z 20. 4. 1942 je v Ptuj[skem] okraju odprtih 20 otr[oških] vrt[cev].

»Oberkrain, uralter deutscher Kulturboden«

Ein Jahr deutsche Zivilverwaltung

30. april 1942 je obletnica prihoda Zv⁶⁸.

Četrtek, 30. aprila 1942

V Kočevju so baje ubili komisarje.

Pot[niški] vlaki z Dolenjskega ne vozijo civil[nih] potnikov.

Baje je pretrgana želez[niška] proga Karlovac–Sušak in proti Vrhovinam–Plit[viška] jezera.

Opazim ob 14h, da je pred sodiščem častnik (sottotenente) pregledoval Magistrov avtobus!

Nekateri trdijo, da je na Dolenj[skem] pognan v zrak del proge, čemur pa ne verjamem.

Vlaki na Dolenj[skem], vsaj na Novo mesto vozijo potnike. Promet je v redu in na Dolenjskem mirno.

Petek, 1. maja 1942

Po mestu Lj[ubljan]a je vse izredno mirno. Po zidovih ni popisano. V nekaterih krajih so po cestah listki z napisi Živela SSSR [Sojuz sovjetskih socialističeskikh respublik], živeli Partizani, med partizane in podobno. Zastavic tudi nisem videl. Pač pa je po mestu veliko straž. Tudi precej pregledujejo dijake in ostale moške.

Prosimo na Milizia Forestale za g. Pleterška, da bi zanj intervenirali pri Kvesturi, ker je baje zaprt v šentpeterski vojašnici.

Srečam ob 13:15 na Mikl[ošičevi] cesti inž. Repeta, ki pravi, da je v zadnjih bojih v Železnikih padel Bernard Jakob. Vpraša za Alešem [Aleš Stanovnik]. Pravi, da je zunaj in da se prosto giblje po Ljubljani. Odgovori: »Hvala Bogu!«.

Ob 2h popoldne je bilo streljanje v Tivoliju pri želez[niškem] prehodu. Ustreljena baje neka ženska in 1 moški. Nek tovorni vlak je počasi vozil, nekdo je šel pred njim in očitvidno hotel nekaj položiti. Ker je vlak peljal mimo, je moral vlak preje ustaviti, nato je šele straža mogla za onim. To je ena verzija. Druga verzija: osebni vlak. Trije hoteli tam izstopiti. Streljanje.

Sobota, 2. maja 1942

Danes ali včeraj zjutraj so na Strelišču ustrelili 3 (tri).

Baje so 1. 5. zjutraj na Viču ali v Rožni dolini nekoga ustrelili.

Včeraj 1. 5. so baje v Šiški ujeli glavnega organizatorja raznašanja propagande OF, pri njem dobili polno letakov.

Pravijo, da so bili prvi talci:

Šlajpak, Kodrič, Majcen iz Mokronoga, Rakovec.

Okoli Vseh svetov je prišlo okoli 20 part[izanov] v neko vas nad Urš[nimi] selami; nastanili so se v tej hiši. Nato so prišli Italij[ani]. To hišo porušili.

27. 4. je v Črnomlju odšla grupa mladoletnikov v starosti od 15–16 let v gozde.

Sobota, 23. maja 1942

Pravijo, da vlak vozi le do Ortneka.

V Ribnici in Kočevju je baje obsedeno stanje.

Petek, 1. maja 1942

Včeraj je visela zjutraj 1 m dolga rdeča zastava ob 1/4 6h zjutraj visa vis Mikliča⁶⁹ na kostanju;

na cesti na Brdo je bila na elekt[ričnem] drogu visela Stalinova slika (okrog 1/2 8h) (20 m od blokadne meje).

Mag[istratni] urad[nik] Jarc

Drobež Karl, Lj[ubljana] Šmart⁷⁰ 21

Kos Emil, Devinska 7

69 Verjetno mišljen tedanji hotel Miklič, nasproti ljubljanske železniške postaje (1913–1936). Od leta 1936 hotel Metropol. Kasneje (1945–1991) Dom armade (JLA).

70 Šmartinska ali Šmartno.

► **Ovoj št. 3, 11. 5. in 19. 5. 1942 (pag. 1749)**

Pl[anina] Lipnica in kočna na Stol (Prešernova)

Požgani

V ponedeljek dne 11. 5. 1942 je bila izropana poštna blagajna na Bohinjski Beli.

Poizvedbe je vršila orožniška patrrola iz Boh[injske] Bele. Šli so tudi v goro. Patrrola je štela tri orožnike: dva bivša jugoslovanska in enega Nemca, Koroškega Slovenca.

Nazaj se niso več vrnili. Zato jih je šla v torek iskat četa 150 orožnikov⁷¹. Kmalu je našla dva mrtva in slečena do perila⁷², tretjega doslej še niso našli.

Pogreb teh dveh najdenih orožnikov je bil v četrtek dne 14. 5. 1942 v Gorjah.

Na Koroškem so odselili 400 družin. Ne more se ugotoviti, po kakšnem vidiku so odseljevali.

Odseljenci so bili tudi vojaki, ki so bili slučajno na dopustu.

Drugod so odselili očeta in mater ter brate, trenutno niso bili doma, marveč so bili pri kakem izpitu ali kjer koli. Tako je bila odseljena družina, katere oče je doma iz Predoselj pri Kranju, ki je še ostal jugoslovanski državlján, ker mu niso hoteli avstrijskega oz. nemškega državljanstva, sin pa je bil pri mizarskem izpitu za letalstvo v Olomoucu, je pa ostal doma.

Naseljeni Kanalci so nezadovoljni z naselitvijo na odseljenih slovenskih domovih in kmetijah, vsled česar je zaenkrat odseljevanje končano. Sosedje novo naseljenih Kanalcev tem ne pomagajo. Zgodili so se slučajji, da so Kanalci zapustili svoje domove in odšli.

=====

Torek, 19. maja 1942

G. ravnatelj pravi, da je bil Benedik Božo aretirán in zaprt, ker ga je ovadil Tomčev ml[adec]⁷³, da je brez dovoljenja hodil v Ljubljano. Sedaj – ko ga vidi, pravi, pa je najbrže ušel.

Stopim k g. Božotu Benediku, ki pravi, da je prišel v Ljubljano za par dni z nem[škimi] in ital[ijanskimi] dovoljenjem.⁷⁴

71 V rokopisu pripisano: *policistov*.

72 V rokopisu pripisano: *v Brjanci nad Grajsko planino*.

73 Mladci Kristusa kralja.

74 Na drugi strani je dopisano: Živil ne dobe: Begunje, Loški pot, Bloke Št. Vid nad Cerknico. Dogon živine je ustavljen v Žužemberku in Fari.

► **Ovoj št. 4, 16. 5. 1942 (pag. 1750)**

Sobota, 16. maja 1942

G. M. K. [Marko Kranjc] pravi, da mu je dr. Köst. [Janko Köstl] rekel, da sem prišel že po Veliki noči k Narodnemu svetu in tam prosil, naj se pobirajo podpisi, da pride vsa Slovenija pod nemško zasedbeno oblast.

Mu povem, da nisem bil nikdar pri narodnem svetu, da sem vedno razgovarjal le z banom Natlačenom [Marko Natlačén] in da sem njemu pisal dne 18. 4. 1941, ko sem predhodno v istem smislu z njim telefonično govoril iz Radovljice, naj poskrbi, da zasedejo radovljiški okraj ital[ijanske] čete, kamor naj jih pošlje vsaj en kamijon v Mojstrano.

Kopijo tega dopisa so vzeli Nemci še isti večer, ko so me prvič aretirali obenem z ženo.

Zaključek: pri narodnem svetu nisem nikdar bil in nisem nikdar posredoval, da pride vsa Slovenija pod nemško oblast in naj se zanjo pobirajo podpisi, marveč sem bil za časa obstoja narodnega sveta vojak in sem govoril na Vel[iki] petek telefonično z dr. Natlačenom iz Šmartna pri Litiji in sem mu na njegov nasvet, da se takoj javim in dam na razpolago vojski narodnega sveta (Slovenski legiji) odvrnil, da sem vojak in vezan na prisego kralju in da se pokorim kot vojak le naredbam, ako je prešla tudi vojaška oblast nanj, na kar mi je odvrnil: Ukazujem Vam, da se javite in da to poveste tudi ostalim slovenskim vojakom, podčastnikom in častnikom, ostalim pa svetujete, da se tudi lahko dajo na razpolago narodnemu svetu v Ljubljani.

Nato da imajo liber[alci] še neke očitke radi gasilstva, vendar nič konkretnega, a mu je K. [Janko Köstl] odvrnil, da potem sploh ni mogoče sedeti skupno za mizo, ako se vlačijo take s stvari iz preteklosti.

Lj[ubljana] 16. 5. 1942.

► **Ovoj št. 5, 2. 7. 1942 (pag. 1751)**

Četrtek, 2. julija 1942

Stražišče selili 36 družin.

Križnar je aretiran – črna borza.

Goščarji postajajo močnejši: Kaj ste Vi že pretrpeli, nas šele čaka.

Kamnik Zg[ornji] kam[niški] okraj simpatizira z goščarji, ker četa P[artizanov] v Tuhinj[ski] dolini ne ubija, marveč samo preseljuje.

Gori je skupno sovraštvo proti N[emcem], ni mogoča organiz[acija] z naslonitvijo na N[emce].

(Peter Šmid v Selcah, zaupnik P[artizanov])

Imajo ter[enske] odbore in pripravljeno vse za mobilizacijo.

(V našem koncu si ne bi nihče ne upal, riskiramo svoje ljudi) = Kamnik.

Pripeljali mlade SS čete.

Pripravlja se ofenziva (verjetno) in ne bi kazalo nobenega pošiljati.

Javno delovanje karitat[ativne] pisarne – prošnja na dr. Lambrasso [Giuseppe Lombrassa].

► Ovoj št. 6, 2. 7.–14. 7. 1942 (pag. 1752–1767)

Petek, 3. julija 1942

Benko [Anton Krošl] pravi, da je zvedel za to, da je bilo med prebivalce obč[ine] Sv. Jošt nad Vrhniko razdeljenih 40 pušk. O tem, da vesta 2 kaplana, med katerima da je neki Malovrh [France Malovrh] in še neki drugi. (Kaj je na stvari, ne vem. Dobro bi se bilo kje zanimati in ugotoviti.) Bajе da so ti fantje zaprosili zopet ne vem koga, naj bi dobili strokovno moč. (Ali je ta del govoric resničen, bom skušal ugotoviti. Kje naj se dobi vodstvo, ko ni Slovencev – častnikov?) In zakaj naj bi najprej dobil Sv. Jošt to orožje? –

VOS [Varnostnoobveščevalna služba Osvobodilne fronte] je ugotovil ta dejstva; nekaj da imajo zraven ljudje iz bivše S[lovenske] Leg[ije].

Sobota, 4. julija 1942

Določiti je Dolencu [Albin Šmajd] namestnika.

Komar [Andrej Križman] pravi, da vodstvo SL ničesar ni sklevalo in tudi ničesar ne ve o dogodkih pri Sv. Joštu. Samo na prošnjo Vojov so iskali v svojih vrstah človeka, ki bi hotel med nje.

Opoldne: Naj se točno razjasni o vsem, ker dotičnik gre in se bo držal navodil Vojov; le če je to prav Vojov-u da SL na razpolago človeka, sicer ne.

Če so straže, je stvar krajevnega značaja, da skrbe za svoje varstvo. Po navodilih S[lovenske] Leg[ije] to ni napravljeno in ne z njeno vednostjo organiziramo. Lahko so to tudi ljudje, ki so v S[lovenski] Leg[iji], ki pa v tem svojstvu pri teh vaških stražah ne sodelujejo.

Naj se dajo jasna in po možnosti pismena navodila z ozirom na delikatnost stvari! Kdor napravi svojo dolžnost, ne bo nosil svoje glave naprodaj!

Benku [Anton Krošl] povem, da vodstvo S[lovenske] Leg[ije] ni organiziralo akcije pri Sv. Joštu; da gre verjetno za vaške straže, ki bodo pod vodstvom župana skrbele za javni red in mir v občini; S[lovenski] Leg[iji] je bilo sporočeno, da preskrbi človeka (s strani Vojov-a). Danes je bil ta najden, a ga niso odposlali, dokler se ne dobi jasnosti s strani Vojov-a. Če bi pa šel kot S[lovenska] Leg[ija], se bi pa držal točno navodil Vojov-a. Isto sedaj. Dokler ne dobi sporočila Vojov-a, ne gre!! Pov⁷⁵ ne bo osebno zavzel nobenega stališča in tudi ne izdal odredbe.

Prednje povem Komarju.

75 Verjetno poveljnik.

Nedelja, 5. julija 1942

Dr. Marko⁷⁶ odobri stališče, izraženo Benkotu [Anton Krošl].

		1
	a) organizacijski:	2
komandant, štab		3
	b) operativni Lampe	
	[Josip Lesjak]	

GOO [Glavni organizacijski odbor] zastopa odsotnega komandanta

Štab na odseke, ti na sekcije

Odseki:

1) organizacijski	Sl[ovenska] L[egija]
- sekcije:	P[obratim]
	S[okolska legija]
2) materialni	strokovne
3) Rd ⁷⁷	Koroško
4) operativni	Primorsko
5) propagandni	
6) sanitetni	
7) personalni	

V Lj [Ljubljanski pokrajini] je 18 ali 19 okrožij.

- 1) Belokranjsko
- 2) Novomeško (Kostanjeviško)
- 3) Trebanjsko–Mirnsko
- 4) Stična
- 5) Žužemberk (Suha krajina)
- 6) Velike Lašče–Ribnica
- 7) Kočevje
- 8) Vrhnika
- 9) Logatec
- 10) Cirknica z Blokami
- 11)

12–19 Ljubljana z D M [Devica Marija] v Polju, Igom, Brezovico

OOT [Okrožne organizacijske trojke] delno delujejo, nekateri pobrani

Moč za sanit[etno] in personalno

+ Peršuh [Ivo Peršuh] odlikovan s Karadjordjevo zvezdo

76 Psevdonim Marko je imelo več oseb. Največkrat se kot Marko omenja Marko Kranjc. Edini dr. s psevdonimom Marko je bil sicer Marko Natlačen, od drugih oseb, ki so v dnevniku zapisani z imenom Marko, je imel doktorat le Marko Bajuk.

77 Radiotelegrafski.

Ponedeljek, 6. julija 1942

Ostanem v OOT in radi varovanja graduacije v MP [Mestno poveljstvo] za Ljubljano. Naj stopim takoj v zvezo z Radkovičem [Milan Bano], ki naj poda poročilo o stanju Ljubljane.

Sl[ovenski] Leg[iji] poročila po meni stalno!

Voj[laške] stvari (okrožnice) preko mene in pregleda po vojski.

Takoj poročilo!

Ob 4h: Kopitar [Rudolf Smersu], Komar [Andrej Križman], Breznik [France Malovrh], Dolenc [Albin Šmajd].

Dolenc poroča o položaju in prosi za imenovanje oseb v odseke: propag[andni], sanitet[ni], personal[ni].

Poročilo o stanju!

Dolenc poroča Legiši; ta obvesti naprej.

Torek, 7. julija 1942

Benko [Anton Krošl] pravi, da ima sedaj 3000 tolarjev, da je Mih [Dragoljub Mihailevič] pristal na Tilment in Visoke Ture do Čemernika.

Da je dati glede zelenih 7500 obračun (stvarni, osebni izdatki).

Za onih 14 s priborom je nujno sporočiti, kako je. Odvzem takojšen!

Kdor gre, naj se dobro obleče (zlasti pod noge).

Primskovo: spopad med P[artizani] in N[emci], mrtvih 20 P[artizanov];

P[artizani] umorili v Beli Krajini prof. Ovna [Anton Oven].

Uskovnik:

Sinoči (6. 7.) so pripeljali Alpinci v belgijsko [vojašnico] kakih 20 vklenjenih z jug[oslovanskimi] kapami. Nato je prišel še oddelek miličnikov.

Sreda, 8. julija 1942

Ob 1/2 12h pridrvi Breznik [France Malovrh], da bi rad govoril z nekom od Vrha.

Pripravi Dolenc [Albin Šmajd] razgovor ob 1/2 18h.

Preskrba odhoda se je zavlekla.

Benko [Anton Krošl] pravi, da so neke težave pri sami Ljubljani.

Breznik pravi, da so nocoj P[artizani] odpeljali vse moške iz Kozarje.

Miklavž [Izidor Martinjak] se predstavi.

Ob 1/2 6h popold[ne] ugotovim:

Breznik bil pri Benku, ki mu je prinesel neke vesti (čeprav ve za sklep S[lovenske] Leg[ije] o načinu obveščanja in o vlogi Dolenca) ter mu tudi izroči na 2 listih najnujnejša poročila, ki da jih bo šele dobil Komar [Andrej Križman].

Prav bi bilo napraviti nova taborišča in novo okrožje za Dobrovo, Polhov Gradec in Brezovico.

Četrtek, 9. julija 1942

Dopoldne ob 1/2 12h pove Štaj[erec] Marko [verjetno Marko Kranjc], da gremo ob 15h kegljat, če imam čas. Šli bi 4 (on, Ban Marko [verjetno Marko Natlačén], Medved Miha [Miloš Stare] in Dolenc [Albin Šmajd]). Sprejemem. Medved pove, kaj je zvedel od Poljanca [Karel Novak] ob njegovi vrnitvi. P[artizani] so v Srbiji likvidirani, likvidiralo jih je v glavnem ljudstvo samo. Mihaj [Dragoljub Mihailović] nima skoro nobene vojske na terenu. –

Dobro bi bilo, kaj urediti glede vrnitve onih hostarjev, ki so jih ti nasilno odpeljali. To še pred začetkom voj[aških] operacij. Urediti mora Dolenc.

Organist pa mora preskrbeti seznam vseh internirancev bodisi v Gonarsu ali kje drugje.

Ugotovi naj se tudi, če je bil na kegljanje leg[ionarjev] povabljen novi član kluba (kot stražar).

Prav bi bilo, da bi kdo prišel v zvezo z gen[eralom] Rupnikom [Leon Rupnik] (morda bi bilo prav, če pride kak uradnik).

Ob 1/2 19h dobim Benka [Anton Krošl]. Vidim, da je precej nerazpoložen. Pokaže Pobratima⁷⁸. Nato: razmerje Leg[ije] do Voj[ske] bo treba urediti. Poljanec bo jutri poklical Medveda in Dolenca k sebi.

Včeraj (8. 7.) mi je Breznik [France Malovrh] avtoritativno izjavljal, da je SS [Svobodna Slovenija] glasilo S[lovenske] Leg[ije]. Dolenc izjavlja, da to ni res, kar on ve.

Tudi nadalje pravi, da se bodo klerikalci morali enkrat za vselej odpovedati dr. Natlačenu, ker mu Mihajlovič ne more odpustiti pohoda v Rim in poklona Mussoliniju [Benito Mussolini]. Dolenc mu odgovori, da Leg[ija] ni polit[ična] tvorba in da se za to ni treba ne vodstvu ne drugemu odpovedati niti izjavljati za dr. Natlačena.

Dalje je Dolenc izjavil: za 5. kolo ne bom, ker je vzel stvar kot resno in hoče sodelovati in soodločati, ako nosi odgovornost. – Hoče jasnosti in čistosti brez vsakega nezaupanja ali pridržkov od kogarkoli in proti komurkoli. –

Benko pravi Dolencu, da bo lahko Dolenc vse svoje pomisleke in želje izrazil jutri v petek 10. 7. 1942 samemu Poljancu.

Moje pripombe:

Zgleda, da nekdo ustvarja atmosfero nezaupanja in da seje neko nerazpoloženje proti Sl[ovenski] Leg[iji] in bivši SLS [Slovenska ljudska stranka]. Na terenu se poslužujejo samo ljudi in aparata Sl[ovenske] Leg[ije] ter pristašev bivše SLS.

Bo ta intrigant Glavač [Franc Glavač], ki nima za seboj ničesar in Benko, ki hoče igrati veliko vlogo. Zdi se, da je Poljanec – kakor trdi tudi Dolenc že nasedel tem intrigam. –

Benko trdi, da je SS [Svobodna Slovenija] izrazilo politični list. Res je.

78 Glasilo organizacije Pobratim.

Pobratim je tudi čisto politični list. Kje razlika? Zakaj dvojna mera?

Tudi Dolenc bo moral v interesu stvari razčistiti vsa ta vprašanja in postaviti zahtevo enakopravnosti in ustvariti zopet ozračje zaupanja, ki je neobhodna osnova za vsako delo. –

Po pripovedovanju Dolenca ne morejo in ne smejo sodelovati s Poljancem osebe, ki jih Benko ne odobri. Vsem stavlja zapreke in pripombe, če on le sumi, da kdo več ali manj simpatizira z dr. Natlačenom.

Zgleda tudi, da ima zveze z dr. Gosarjem [Andrej Gosar] in njegovimi tako zlasti s Šolarjem [Jakob Šolar], ki ga je Benko Dolencu med razgovorom velikokrat omenjal.

Morda bi bilo prav, če bi Poljanec označil smer dela Slov[enske] Leg[ije] ter smer in obseg udejstvovanja pri njegovi akciji!

Tudi za Poljanca in Benka naj bi bili kaplani, župniki in razni njihovi prijatelji le vprežna živina, ki naj bi vlekli izključno in s polno paro le njun voz!

Kakšna zмотa in prevara!

Po vseh teh nastopih (o katerih je govoril Dolenc) in izgleda, da Poljanec in Benko hočeta s svojo akcijo zajeti vse ljudi iz Sl[ovenske] leg[ije] in SLS, a izključiti celoto, tj. vse razbiti in razdrobiti, nato pa te posamezne ude brez vodstva zbrati pod svojim vodstvom.

Težka preskušnja, hudi časi!

A la Poljanec še nikdar niso uspešno vodili naroda. Naj le ostanejo pri svoji stroki.

Petek, 10. julija 1942

Ob 3/4 12h Dolenc [Albin Šmajd] dobi Benka [Anton Krošl], ki mu pravi, da sta ga iskala Poljanec [Karel Novak] in Medved [Miloš Stare].

Gre k Poljancu, a ni več tam Medveda, pač pa mu drugi svetujejo, naj odide, Dolencu pravi, da ga bo poklical drugi teden. –

Naj se gleda, da ostane v voj[aškem] pogledu enotnost!

V sek[cijo] odgovorni ljudje.

Nedelja, 12. julija 1942

Razgovor Dolenca [Albin Šmajd] z Medvedom [Miloš Stare]. Medved pravi, da je pismo o voj[aški] kliki pisal Breznik [France Malovrh] nekemu svojemu prijatelju, ki da je bojda pokazal pisanje.

Sicer pa je tudi on za to, da v sekcijo vodilni ljudje.

Preurediti je poročilo Kopitarja [Rudolf Smersu] in vesti.⁷⁹

Torek, 14. julija 1942

Izjavil dr. Komotar [Anton Komotar], da mu je kap[etan] Vošnar [Pavel Vošnar] rekel, da namerava izvesti Vošnar čistko pri MVAC [Milizia Volontaria Anticomunista] (razumel, da misli mene in da je dr. K moj naslednik).

Vidmar [Pavel Vošnar] stalno [...] in⁸⁰

Ogrin govori pred strojem o slov[enski] državi.

Kolman [verjetno Ludvik Kolman] se pritožuje nad Debevcem [verjetno Franc Debevč], češ da je polit[ični] komisar.

Petek, 10. julija 1942

P[artizani] nastopajo okrog Podutika, razdirajo ceste, streljajo itd.

Ital[ijani] v nočnih urah vozijo vojaštvo v to smer.

So tudi pripeljali v Ljublj[ano] živino iz teh krajev. –

Iz petka, 10. julija, na soboto, 11. julija 1942

Ponoči je močno streljalo nekje v precejšnji oddaljenosti.

79 Morda bilten Vesti, ki ga je izdajal urad »M-7«, obveščevalna služba Slovenske legije. Delovati je začel jeseni 1942 v Ljubljani z namenom vzpostaviti in vzdrževati stike med posameznimi oboroženimi vojaškimi formacijami protikomunističnega tabora ter italijanskimi oblastmi, opravljal je tudi obveščevalne naloge za Slovensko legijo. V političnem oziru je urad vodil odbor, ki so ga med drugimi sestavljali dr. Albin Šmajd, Andrej Križman, ing. Jože Sodja, France Malovrh in Tone Duhovnik. Po prihodu Nemcev ga je nasledila obveščevalna služba »OBV«, v kateri so imeli pomembno vlogo pripadniki skupine Franca Glavača. (Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 322–325.)

80 Poved se ne nadaljuje.

► Ovoj št. 7, 3. 7.–12. 7. 1942 (pag. 1771–1773)

Petek, 3. julija 1942

Sem⁸¹ na predlog Vrh[ovnega] vodstva SL prišel kot njen zastopnik v GOO pri Poveljstvu za Slovenijo.

Ta dan sem govoril z g. Benkom [Anton Krošl] na njegovem stanovanju. Razgovor se je nanašal na govorice, da je bilo prebivalstvo Št. Jošta nad Vrhniko oboroženo. Razgovor je bil tak: »Zvedel sem, da je bilo med prebivalce obč[ine] Št. Jošt nad Vrhniko razdeljenih 40 pušk. O tem vesta dva kaplana, med katerima je neki Malovrh [France Malovrh] in še neki drugi. Ti fantje od Št. Jošta so baje zaprosili za strokovno moč. Pri tem imajo gotovo zveze člani SL.« Odgovoril sem mu, da sem slišal neke stvari od Malovrha in da sem slišal tudi za to, da žele dobiti slov[enskega] častnika, ki bi vodil te ljudi. Za število pušk mi ni ničesar točnega znano.

Sobota, 4. julija 1942

O oborožitvi fantov pri Št. Joštu razpravljam s Komarjem [Andrej Križman], ki pove, da vrh[ovno] vodstvo SL ni sklepalo in tudi ničesar ne ve o oborožitvi fantov pri Št. Joštu. Na prošnjo vojaškega poveljstva so iskali človeka, ki bi hotel oditi h Št. Joštu, kadar bi bila dana zato potreba.

Opoldne:

Primerno osebo je SL našla. Je to Igor iz Šiške [Franc Kompare]. Podpirati bo treba njegovo mater. Voj[aško] poveljstvo naj se točno izrazi o vsem, kar je potrebno, ker se bo Igor v vseh vojaških stvareh izključno in samo držal navodil Vojaškega poveljstva. SL da na razpolago tega častnika samo v tem primeru, če je to po godu Voj[aškemu] poveljstvu. To povem Benku [Anton Krošl] s prošnjo, da sporoči g. poveljniku Leskovarju [Karel Novak]. Temu naj sporoči tudi tole stališče SL: »Če je pri Št. Joštu ustanovljena VS [vaška straža], je stvar krajevnega značaja, da skrbe za svoje varstvo. Po navodilih SL to ni napravljeno in ne z njeno vednostjo organizirano. Lahko so v VS [vaških stražah] tudi člani SL, ki pa v tem svojstvu pri VS [vaških stražah] ne sodelujejo. Naj poveljstvo za Slovenijo izda jasna in pismena navodila z ozirom na delikatno in težko nalogo, ki naj jo poedini člani SL vrše pri VS [vaških stražah]. Kdor napravi svojo dolžnost po nalogu Poveljstva za Slovenijo, naj ima zagotovilo, da ne bo nosil svoje glave na prodaj in da ne bo tudi s te strani žigosan za narodnega izdajalca.«

Benku tudi povem, da od Pov[eljstva] za Slovenijo zahtevani častnik, še ni odšel na teren h Št. Joštu, ker ga SL ni poslala z ozirom na dejstvo, da Pov[eljstvo] za Slovenijo še ni izdalo zaprosenih jasnih in točnih navodil. Dokler takih navodil ne dobi SL ali ta častnik za konkretni primer, Igor ne odide h Št. Joštu.

Z Benkom dogovoriva, da je ime Dore Dolenc [Albin Šmajd] in da je temu treba določiti namestnika.

81 V rokopisu pripisano: *Možno on je dr. Šmajd.*

Nedelja, 5. julija 1942

Dr. Natlačen [Marko Natlačen] odobri stališče SL, sporočeno Benku [Anton Krošl].

Benko razloži Doretu [Albin Šmajd] organizacijo Poveljstva:

Poveljnik – komandant, ki ima štab:

- a) organizacijski z GOO na čelu ter
- b) operativni / vodi kap[etan] Lampe – Lesjak [Josip Lesjak].

Glavni org[anizacijski] odbor zastopa poveljnika, kadar je odsoten. GOO je razdeljen na sekcije.

Odseki so: organizacijski, materijalni, RT [radiotelegrafski], operativni, prop[agandni], sanitetni, personalni. GOO ima tele sekcije: SL, Sok[olska] L[egija] in Pobratim, vseučiliško, srednješolsko, Gorenjsko, Primorsko, Koroško, Štajersko, gasilsko, železničarsko, poštno.

Teritorijalno je Pokrajina razdeljena na okrožja: Belokranjsko, Novomeško, Trebanjsko-Mirensko, Stična, Žužemberk, Velike Lašče-Ribnica, Kočevje, Vrhnika, Logatec, Cerknica z Blokami. Ljubljana zase tvori lastno poveljstvo. Priključene so tudi okoliške občine.

Odseki in sekcije ter okrožja so organizirana po načelu trojk. Nekatera okrožja delujejo, druga še ne, ker so italijanske aretacije marsikje napravile velike vrzeli.

Nujno je treba oskrbeti članstvo za Sanitetni in personalni odsek. Tudi za druge odseke in sekcije je treba imenovati nove ljudi.

Benko pove, da je bil odlikovan s Karadjordjevo zvezdo pokojni Peršuh Ivo.

Benko mi pravi, da bom moral za SL prevzeti tudi mesto v MP [Mestnem poveljstvu], dokler SL ne imenuje novega zastopnika. Pove mi, da vodi MP kap[etan] Radkovič = dr. Bano [Milan Bano], s katerim me bo spravil sam v zvezo. In ki mi bo povedal stanje organizacije v Ljubljani.

Ponedeljek, 6. julija 1942

Vrh[ovno] vodstvo sklene, da pošilja vsa poročila SL Poveljstvu izključno preko svojega zastopnika Doreta [Albin Šmajd], prav tako tudi pošlje predhodno na vpogled in odobritev vsa vojaška povelja, ki jih bo pošiljala svojim poveljnikom in odborom, da bodo v skladu z nalogami in intencijami Poveljstva za Slovenijo.

Dore poroča o zahtevi, da se imenujejo novi ljudje v odseke in sekcije. Podatki poročilo o organizaciji štaba, kar članom Vrh[ovnega] vodstva SL ni bilo doslej znano.

Sklep vodstva SL sporočim Benku [Anton Krošl] za Leskovarja [Karel Novak].

Torek, 7. julija 1942

Benko [Anton Krošl] pravi, da ima sedaj na razpolago 3000 Dol⁸², ki jih je prenesel v Ljubljano Radkovič [Milan Bano] iz Zagreba. Pove dalje, da je MIHAJ [Dragoljub Mihailović] na TILMENT, Visoke Ture, Semernik (SEMERING).

SL naj pripravi vsaj 14 ljudi, ki bodo z Leskovarjem [Karel Novak] odšli na Dolenjsko in se kmalu vrnili. Oblečeni naj bodo dobro, zlasti pod noge.

Po naročilu Benka je bil v Beli krajini umorjen s strani part[izanov] prof. Oven Anton.

Sreda, 8. julija 1942

Ob pol dvanajstih pridrvi Breznik = Malovrh [France Malovrh], ki želi govoriti z Leskovarjem [Karel Novak] ali nekom drugim na Vrhu Poveljstva. Pripravim razgovor za pol 6h zvečer. Odhod ljudi z Leskovarjem se je zavlekel, ker so neke težave pri Ljubljancanih.

Spoznam se z Miklavžem – inž. Martinjakom [Izidor Martinjak], ki je poslovodja (kot četrti) GOO. Člani so: Dore [Albin Šmajd], Benko [Anton Krošl], Mihalič dr. [morda Boris Mihalič] in Miklavž. Ob pol 6h zvečer ugotovim, da ima Breznik z drugimi člani štaba direktne zveze, čeprav ve za sklep Vrh[ovnega] poveljstva SL, da mora vse iti preko legijskega zastopnika Doreta.

GOO sklene: Organizirati je na terenu nova taborišča. Formira naj se organizatorno novo okrožje za Dobrovo, Polhov Gradec in Brezovico.

Četrtek, 9. julija 1942

Dopoldne ob pol 12tih me povabi po naročilu dr. Natlačena [Marko Natlačen] Marko Kranjc h seji izv[ršnega] odbora SLS, kjer bomo: Dr. N. [Marko Natlačen], M. K. [Marko Kranjc], Stare Miloš (Medved) in Dore [Albin Šmajd]. Pri seji pove Medved, kaj je povedal Leskovar [Karel Novak], ko se je vrnil s potovanja pri MIHAJ. [Dragoljub Mihailović] (partizani so v Srbiji likvidirani, likvidiralo jih je v glavnem ljudstvo samo. MIHAJ. nima skoro nobene vojske na terenu.)

Sklepi: Poveljstvo naj uredi potrebno, da se še pred začetkom vojaških operacij rešijo prisilno mobilizirani po partizanih. M. K. mora preskrbeti sezname vseh internirancev bodisi v Gonarsu ali kje druge.

Ugotovi naj Dore, če je Vrh[ovno] vodstvo SL povabilo na svoje seje novega člana iz kluba Straža. Prav bi bilo, da pride kak uradnik v zvezo z gen[eralom] Rupnikom [Leon Rupnik], ki naj se mu povedo težave slov[enskega] prebivalstva. Uredil bo dr. N. Ob pol 19tih slučajno srečam Benka [Anton Krošl]. Vidim, da je nerazpoložen. Pokaže mi list Pobratim. Nato: Razmerje SL do Poveljstva bo treba urediti. Poljanec = Leskovar = bo jutri poklical k sebi Medveda in Doreta. Včeraj 8. 7. 1942 mi je Breznik [France Malovrh] avtoritativno

82 Verjetno dolarjev.

rekel, da je Svobodna Slovenija glasilo SL. »To zanikam kot neresnično.« Benko nadaljuje: »Klerikalci se bodo enkrat za vselej morali odpovedati dr. Natlačenu, ker mu Mihajlovič ne more odpustiti pohoda v Rim in poklona Mussoliniju [Benito Mussolini].« Odgovorim mu, da SL ni politična organizacija in da se zato vodstvu niti drugemu ni treba odpovedovati niti izjavljati za dr. Natlačena.

Nato še izjavim: »Pri prevzemu mesta v štabu sem vzel vso stvar za resno. Za peto kolo ne bom. Bom sodeloval in soodločal v imenu SL, ako nosimo tudi odgovornost za vso vojaško akcijo. Hočem in zahtevam jasnosti in čistosti brez vsakega nezaupanja ali pridržkov od kogarkoli in proti komurkoli.« Benko pravi nato, da bom lahko jutri dne 10. 7. 1942 vse svoje želje in pomisleke izrazil samemu Poljancu.

Zgleda, da nekdo ustvarja atmosfero nezaupanja in da seje neko nerazpoloženje proti SLS in SL. Ugotavljam, da se Voj[aško] poveljstvo na terenu poslužuje samo ljudi in aparata SL ter pristašev SLS.

To bo verjetno intrigant Glavač [Franc Glavač], ki nima za seboj ničesar in Benko, ki hoče igrati vodilno in veliko vlogo. Zdi se, da je Poljanec že nasedel tem intrigam.

Benko trdi, da je Svobodna Slovenija izrazito politični list. Tudi Pobratim⁸³ je izključno politični list. Kje je razlika? Zakaj dvojna mera?

V imenu SL bom moral razčistiti vsa ta vprašanja in postaviti zahtevo enakopravnosti ter vstvariti zopet ozračje zaupanja, ki je neobhodna osnova in potreba vsakega skupnega dela. Zgleda, da s Poljancem ne smejo sodelovati osebe, ki jih Benko ne odobri. Vsem stavlja zapreke in pripombe, če le sumi, če kdo več ali manj simpatizira z dr. Natlačenom. Zgleda, da ima zveze z dr. Gosarjem [Andrej Gosar] in njegovim krogom, zlasti s prof. Šolarjem [Jakob Šolar], ker mi je istega večkrat med razgovorom omenil. Prav bi bilo, če Poljanec označi smer dela SL ter smer in obseg udejstvovanja SL pri Poveljstvu za Slovenijo.

Zgleda, da bi tudi za Poljanca in Benka bili kaplani, župniki in razni njihovi prijatelji le vprezna živina, ki naj bi vlekli izključno in s polno paro le njun voz! Kakšna zmeta in prevara! Po vseh teh nastopih zgleda, da Poljanec in Benko hočeta s svojo akcijo zajeti vse ljudi iz SL in SLS, a izključiti od vodstva ljudi iz vodstva teh dveh organizacij, tj. hočeta vse organizacije SL in SLS razbiti in razdreti, nato pa posamezne ude brez vodstva zbrati pod svojim vodstvom. Težka preizkušnja, hudi časi! A la Poljanec še nikdaj niso uspešno vodili naroda. Naj le ostanejo pri svoji stroki!

Petek, 10. julija 1942

Ob 3/4 na 12h obvesti Benko [Anton Krošl] Doreta [Albin Šmajd], da sta ga iskala Poljanec [Karel Novak] in Medved [Miloš Stare]. Ne najdem več Poljanca pri Medvedu. Zvem, da so svetovali Poljancu, naj odide iz Ljubljane. Končno še najdem Poljanca pri Benku, kjer mi pravi, da me bo poklical prihodnji teden. Prosi me, naj gledam na to, da ostane v vojaški organizaciji enotnost in da pridejo v razne sekcije in odseke odgovorni ljudje. Na kratko mu sporočim stališče SL in povem, da je njegova dolžnost, obdržati vojaško

83 Glasilo organizacije Pobratim in poznejše Narodne legije; pri obeh je imel Anton Krošl vodilno vlogo.

organizacijo izven dnevne politike in naj nikar ne favorizira neznatne skupine, ki je sestavljena iz disidentov raznih strank, marveč naj gleda, da bo dobil vso iskreno podporo one politične skupine, ki je najmočnejša. odgovori mi, da bova o tem govorila, ko se snideva prihodnji teden.

Nedelja, 12. julija 1942

Medved [Miloš Stare] mi pravi, da je pismo o vojaški kliki bojda pisal Breznik [France Malovrh] nekemu svojemu prijatelju v novomeško okolico, da je ta prijatelj to pismo nekemu pokazal, na kar je prišla stvar do ušes Poljanca [Karel Novak].

► **Ovoj št. 8, 22. 9. 1942 (pag. 1794–1796)**

Velecenjeni gospod predsednik!

Ob izteku za slovenski narod tako usodnega, žalostnega in trpljenja polnega leta in ob začetku novega leta 1944 sprejmite prisrčno prošnjo, naj bo Vaše delo za slov[enski] narod blagoslovljeno.

Iskreno željo, naj bo ta Vaš trud in skrb za slov[enski] narod bogato poplačana.

Trdno zagotovilo, da v borbi za rešitev slo[venskega] naroda stoji z Vami vsa pozitivna večina slovenskega naroda.

Da boste mogli uspešno in koristno vršiti svoje delo in dokončati svoje načrte, naj Vam Gospodar življenja nakloni zdravja v zvrhani meri!

Torek, 22. septembra 1942

Ust[avno]-up[ravna] kom[isija]

(nekateri predlagali, naj bi se določil predsednik, del proti; zato predloženo plenumu)

a) Ust[avna] komisija dela

(tudi precej dela glede upravnih vprašanj)

Naj predlože načrte v pretres.

Naj vlada v L[jubljeni] proglaši z uredbo na podlagi čl. 116 neko formalno samostojnost (neke smernice, če smatrajo za oportuno) da se že sedaj proglaši;

b) Kom[isija] za gospod[arska] finan[čna] in social[na] vprašanja

za rudarstvo: (Meglič [Krsto Cazafura] – Smrekar [Andrej Uršič])

(nacionalizacija)

prosveta: Dijak [Jakob Šolar] prevzame vso stvar

železnice, pošte (promet):

Meglič: a) prekoračila delokrog, nima vzvišene vloge nad drugimi; kompetenten je plenum.

Glede predsednika – drugič, je potrebna volitev.

Dijak: o potrebi reorganizacije je potrebno govoriti.

Ali smo kot priznamo, koliko je razmerje do vlade urejeno? Imam vtis, da je vse neobvezno, kar napravimo.

Meglič: Isti razlogi tudi nas vodili za en sestanek.

Drž[avno] pravni status:

a) Dijak: To je naravnost potrebno.

Vsaj za prehodno stanje neka obširna pooblastila.

b) Smrekar: naj se uredi pravna stran.

(Kakšna pooblastila so na strani Vojske)

(da V[ojska] ne bo storila nobenega koraka, ki bi bil političnega značaja)

Želimo, da kompetenco od centralne vlade dobimo.

Gre za to, da enkrat fiksiramo, kaj je S[lovenska] Zaveza, kakšno funkcijo ima?

[...] ⁸⁴: Samoobramba

Nameravamo nekaj predlogov za prihodnjo sejo.

Gospod[arski] odbor 5 čl[anov].

Komi[sije]: fin[ančna], socij[alno] pol[itična], gosp[odarska] obnova, nar[odno] gosp[odarstvo] (trg[ovina], obrt, ind[ustrija] brez promet), gozdni, rude, energija, prehrana, repatriacija.

1) Filip Uratnik 2) dr. Lavrič Jože 3) Avsenek Ivan 4) Köstl [Janko Köstl] 5) Meglič [Krstó Cazafura]	}	sobota ob 1/2 15h

Prosveta: Dijak [Jakob Šolar]

organizacija Teply [morda Marjan Teply]

ljudsko šolstvo

meščansko šolstvo: Kovač [Metod Kumelj]

obrtno, trgovsko

ljudska prosveta Mravljak Franc

Dr. Sušnik [morda Tone Sušnik]

► **Ovoj št. 9, 27. 11. 1942 (pag. 1774)**

Petek, 27. novembra 1942

Huda borba v sektorju Metlika.

Koncentričen napad na čete MVAC; poklicana bitna pomoč zrakoplovov; uspeh in žrtve še neznane.

Ovojnica II., leto 1943 (pag. 1230–1867)

► Ovoj št. 1, Koledarček 1943 (pag. 1230–1340)⁸⁵

Sreda, 20. januarja 1943⁸⁶

Torek, 20. aprila 1943

Osebn:	Karit[ativna] pomoč	32500
	Mater[ial]	37082
	Ob[veščevalna]	11300
		<hr/>
		80882

Sreda 27. januarja 1943

Dr. Kejžar [Mirko Kejžar] v Čremošnjicah zaslišan in zaprt.

Četrtek, 28. januarja 1943

Dr. Kejžar [Mirko Kejžar] ponovno zaslišan v sami srajci, nato ustreljen!!

Sreda, 24. februarja 1943

Stric [Karel Novak] prvič v Ljubljani.

Nedelja, 14. marca 1943

Prejšnji teden odkrita P[artizanska] tiskarna poleg policije (klišeji novih lascia passarev, ki službeno še niso izšli. Faksimile podpis od Grog[a] [Gregorij Rožman] in Kvestorja [Domenico Ravelli]. Tajni hodniki v klet Kvesture.

85 Koledarček v obliki majhnega rokovnika za leto 1943, kamor je Šmajd za posamezne datume vpisoval opombe oziroma zapise. Datumi so navedeni deloma, kot so natisnjeni v rokovniku, deloma jih je pripisal Šmajd.

86 V koledar za 20. januar 1943 je Šmajd naredil zapis z dne 20. aprila 1943. Zapis se ponovi tudi na lističu, pag. 1147, ovoj št. 3. Enako velja tudi za 4. maj 1943.

Sreda, 17. marca 1943

1560 Lir – Rakovnik

Ob 3/4 22h sirene za letal[sko] nevarnost.

Ob 0:15 sirene, da nevarnost končana.

Četrtek, 18. marca 1943

Protest radijskih! { Lebi
 { Bile – K[...]

Petek, 19. marca 1943

Sv. Jožef.

Škofova proslava ob 17h, Rokod[elski] dom.

O Petroviču in Premrlu,

če je resnica, da ga pridobival.

Sobota, 20. marca 1943

16–120

400 cigarete

Sreda, 24. marca 1943

Govore, da bi v Želimljah še dobil drva in kaj drugega, če bi prišel tja ali dobil dovoljenje za uvoz.

Četrtek, 25. marca 1943

Zjutraj ob 8h dobim go. Martelančevo [Lojzka Martelanc], ki pravi, da ima sedaj upanje, ker je maj[or] Agueci [Giuseppe Agueci] obljubil, da prideta hčeri domov. Trdila je trdovratno in vztrajno, da so hiteli aretirat le Ksenijo, Nevo so pa kar tako vzeli. Nadalje je rekla, da so ju vedno mučili s tem: gresta domov, čez nekaj časa gresta v Venecijo nato zopet »pred sodišče«. Imam vtis, da je močno partizanska.

Milčinski št. 5

Petek, 26. marca 1943

10 Franc⁸⁷

Ob 16h

Sobota, 27. marca 1943

9h gostilna [...].

Sreda, 31. marca 1943

Občni zbor Gos[podarske] zadruga 9:30, Union.

Četrtek, 8. aprila 1943

Nadrah [Jožef Nadrah] v Stični in 16 fantov aretiranih, zaprti v Višnji gori.

10 dobilo puške nazaj, 6 ne! Pravijo, da so imeli zvezo [z] nekimi Mihajlovičevci, ki da so bili okrog Stične.

Sobota, 10. aprila 1943

14:00

Bral pisma.

Stari [Karel Novak] je tu!

Nedelja, 11. aprila 1943

Stari [Karel Novak] piše Benku [Anton Krošl].

Ponedeljek, 12. aprila 1943

Dr. Zajc ob 14h.

Proces dr. Krošelj [Anton Krošl] – Kranjc [Marko Kranjc] – oproščen.⁸⁸

Stari [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl].

87 Morda frančiškani.

88 Oba brata Krošl, Anton Krošl (Benko) in Jože Krošl, sta bila zaradi posedovanja komunistične literature aretirana septembra 1942 in izpuščena aprila 1943 po intervenciji škofa Gregorija Rožmana (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 428, Osebni dosje Jožeta Krošla).

Torek, 13. aprila 1943

Dr. Krošelj [Anton Krošl] že doma.

Govorim s Hudnikom [Ivan Boh]! Po dolgem času zopet v Ljubljani.

Marko⁸⁹ pravi, da ima Stari [Karel Novak] precej novic, ki jih bo že sporočil.

Stari [Karel Novak] – Benko [Anton Krošl].

Sreda, 14. aprila 1943

Stari [Karel Novak] – Benko [Anton Krošl].

Četrtek, 15. aprila 1943

Stari [Karel Novak] – Benko [Anton Krošl].

Petek, 16. aprila 1943

Dr. M. Zajc [Marjan Zajec] pravi, da bo imenovana nova Konzulta.

Primeren prostor za sest[anek].

Gost[ilna]

Stari [Karel Novak] – Benko [Anton Krošl].

Sobota, 17. aprila 1943

God Rudolfa

Medved [Miloš Stare], Šmid [Celestin Jelenc] + Stari [Karel Novak]

VS [vaškimi stražami] ileg[alni] nalog, da zberejo ljudi.

Spraviti ven.

Izdajalce izkoreniniti.

Lj[jubljski] policiji preprečiti preiskave!

~~proti Gorjanu!~~

2 m

2 rdt

Stari [Karel Novak] – Benko [Anton Krošl].

68.200

89 Psevdonim Marko je imelo več oseb. Največkrat se kot Marko omenja Marko Kranjc; vendar je ta Marko verjetneje Albert Ilovar, ki je spomladi 1943 pomagal majorju Karlu Novaku pri ustanavljanju četniškega odreda v prostoru med Zaplano in Rovtami.

Nedelja, 18. aprila 1943

Hvala na pozdravu. Mara je pisala 27. in 10. Čakamo na Te Miha.

Tamošnja je [...] nepoznata drugim vod[jama] Jug[oslavije]

Držite tajnu za sebe i za naše prijatelje koji su obavešteni. Radite samo sa njima. Moj pozdrav Prikazni [Miloš Stare] i Vama. Miha [verjetno Dragoljub Mihailović]

14h: Lesk[ovar] [Karel Novak]

Torek, 20. aprila 1943

Fu Man Ču [Janko Debeljak], da dobi šampiljko in [...]

Sreda, 21. aprila 1943

Dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj]

Remec [Bogumil Remec]

Avsenek [Ivan Avsenek]

Dr. Mohorič Jaka

Dr. Puš [Ludvik Puš] naprositi za Kat[oliško] akcijo

dr. Žebot Čiro [Ciril Žebot]

Finc [Milan Finc]

sodnik Šporn [Anton Šporn]

dr. Fajdiga [verjetno Vilko Fajdiga]

Četrtek, 22. aprila 1943

Fu Man Ču [Janko Debeljak]: nov elenco ribelli⁹⁰.

Pravi, da bo po Vel[iki] noči že pokazal Glavačevcem⁹¹.

Pove, da je Vanda gotovo poznala neko žensko iz Vrhovcev, za katero je takoj nabirala perilo v sobi 13, kjer je bila en dan pred odhodom v bolnišnico.

15h: Leskovar [Karel Novak] [...]

Naroči za Ob⁹²

90 Seznam upornikov.

91 Pripadniki skupine Franca Glavača.

92 Verjetno obveščevalno.

Sobota, 24. aprila 1943

Praznik: dr. Rožman [Gregorij Rožman]

Spindler [Josip Špindler]: daljše skupaj, ker sva se po dolgem času prvič videla.

Nedelja, 25. aprila 1943

Vel[ika] noč.

Ponedeljek, 26. aprila 1943

Tarok.

Torek, 27. aprila 1943

S[ovjetska] Z[veza] prekine dipl[omatske] odnošaje s Poljsko zaradi umora p[oljskih] č[astnikov] v Katynskem gozdu.

Sreda, 28. aprila 1943

Škulj [Karel Škulj] (Paternost [Ivan Paternost], Zalokar)

14:50: Doma

V znamenju OF 500

500 Lir

Sobota, 1. maja 1943

Prepir: Kdo je avtor knjige V znamenju OF.

90 edin[ic] MVAC.

Form 1 p z 2 b.⁹³

1 s b z 12 čet.⁹⁴

Ostalo še neformirano v večje edinice.

2 specij[alna] batalj[ona] (N[ovo] mesto in Vrhnika)

Nedelja, 2. maja 1943

Dr. Zupan [Stanislav Zupan] da pismo za dr. Pezdirja [Alojz Pezdir], ki ga do 2. 5. še ni izročil.

93 Verjetno Formirati en polk z dvema bataljonoma.

94 Verjetno En specialni bataljon iz 12 čet.

Dr. Bohinc [verjetno Miha Krek] vpraša, če je Vidmar Josip eden izmed vodij partizanov. Pravi naj Zaveza ponovno poskuša doseči sporazum po Vidmarju Josipu, Nagodetu [Črtomir Nagode] in Kocbeku [Edvard Kocbek]. Naj se preneha z medsebojnim ubijanjem Slov[encev]. [...] ima slov. program v feder[ativni] Jug[oslaviji].

2 [...] po cca 1000 iz [...] je Balkan nem[ških] letalcev.

Ponedeljek, 3. maja 1943

Govoril z Udetom [Lojze Ude];

Kregarja M.

Zadnje 3 dni letala iz Zah[odne] Nemčije v Juž[ni] Balkan, veliko nem[ških] zrakop[lovov]. V Zagreb[u] prehodno pristalo nad 250 lahkih bomb[nikov] na poti v Bolgarijo.

Torek, 4. maja 1943

Iz zasl. Velikonja.

Torek, 4. maja 1943⁹⁵

Sve pol[itičke] part[ije] moraju izvršivati sva naredjenja K[omande] za Sl[oveniju], voj[aške] i polit[čke] prirode.

Sreda, 5. maja 1943

14:30: doma.

10h: Fu Man Ču [Janko Debeljak].

20., 22., 57. it[alijanska] div[izija]

Sreda, 5. maja 1943⁹⁶

Ljubl[anske] govornice:

1. Nemški transporti čet in materijala skozi Hrvatsko in Srbijo se nadaljujejo z največjo izrabo železnic. V osmih dneh [je šlo skozi] preko 300 vlakov in deli 4 infant[erijskih] in 3 tank[ovskih] divizij. 2. Generalhauptmann Loer [Alexander Löhr] se mudi v Zagrebu in pripravlja glavni štab. Verjetno se bo feldmaršal Rommel [Erwin Rommel] umaknil na Balkan. 3. Vse vojašnice na Hrvaškem so izpraznjene in pridržane za Nemce, zlasti v Zag[rebu], Sisku, Brodu, Osijeku, Požegi in Varaždinu. 4. Nemški delegat v Hrvatski general Glaise [Edmund Glaise von Horstenau] mora v Sev[erni] Hrv[aški] pripraviti prostor

95 Ta dnevniški zapis za 4. maj je zapisan v koledarčku pri datumu 4. februar.

96 Ta dnevniški zapis za 5. maj je zapisan v koledarčku pri datumu 5. februar.

za 100.000 Nemcev. 5. Trije zrakopl[ovni] n[emški] gen[erali] [so] potovali skozi Zagreb, da prevzamejo v Grč[iji] in Bolg[ariji] poveljstvo n[emških] zrač[nih] sil. 6. Gl[avno] let[a]lišče v Zagrebu in deset ostalih začasnih [letališč] v Hrvaški zasedeni cca letal in cca 1200 bomb[nikov]. Nekateri odšli proti jugu. 7. Nemške čete morajo končati priprave za splošni napad na Turč[ijo] do 9. 5. 8. Dve nemški diviziji v Bosni (118. lovci in 714. pehotna) odšli proti Grčiji. 4. 5. in 5. 5. velike SS in Gestapo enote na poti v Bolgarijo.

Četrtek, 6. maja 1943

Občni zbor Štore ob 11h (zadruž[na] g[ospodarska] banka).

Govore, da je v Amer[iki] oz. iz Amer[ike], da je Miha osnoval nar[odno] veče.

Ali je kaj Slovencev in kateri?

Petek, 7. maja 1943

~~14:00~~ TRAC ne!

Marku⁹⁷ povem, da samo strica [Karel Novak], čast[nike] in lastne; drugih ne več v edinice!!!

Četrtek, 13. maja 1943

Koop[tiran] dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj].

Odgovor dr. Pirkmajerju [Otmar Pirkmajer].

Petek, 14. maja 1943

V430 G. Zad.

Sobota, 15. maja 1943

16h: Zavet.

69800.

Ponedeljek, 17. maja 1943

18h: Zadr.

Torek, 18. maja 1943

Bile fratrščine.

Sreda, 19. maja 1943

11h: Fischer na kosilo.

Četrtek, 20. maja 1943

Mokra luža⁹⁸ pri g. Kunstlju [verjetno Jože Kunstelj].

Sobota, 22. maja 1943

Stari [Karel Novak], Breznik [France Malovrh].
Oddal pošto za očeta [Janez Šmajd].

Sobota, 22. maja 1943**Nedelja, 23. maja 1943**

Sv. Jošt in Sv. Trije Kralji.

Sreda, 26. maja 1943

Mokra luža ob 17h.

Četrtek, 27. maja 1943

[...] Stari [Karel Novak] je postavljen brez vednosti dr. Bohinca [Miha Krek] samo od Mihe [Dragoljub Mihailović] in ta vojaš[kih] civilnih pravic nima.

Za povelj[nika] naj predlagamo!!

Dr. Kramer [Albert Kramer] umrl!

Petek, 28. maja 1943

Pogreb dr. Kramerja [Albert Kramer].
2 let[i] [od] ustan[ovitve] SL.

98 Ali psevdonim ali naselje Mrzla luža.

Sobota, 29. maja 1943

Spravna procesija ljub[ljanske] fare na Rakovniku.
Žitnik [Rudolf Žitnik] pri Pišku pri Sv. Joštu?

Nedelja, 30. maja 1943

Log, Zaplana.

Ponedeljek, 31. maja 1943

Ne pošljemo orožja, ker bi se porabilo za bratomorni boj, pač pa denar.
Če boste nastopili proti zasedbi, sporočite zveznemu.

Torek, 1. junija 1943

Derganc [Jože Derganc] – Metlika 25 za [...].

Sreda, 2. junija 1943

[...] ob 14:45.
Zadruga ob 5h.

Četrtek, 3. junija 1943

Vnebohod.
Žitnik [Rudolf Žitnik] z go. Krištofovo [Jovanka Krištof] (pripeljal Vidmarjev [Pavel Vošnar] avto).
Mizni dol.

Sobota, 5. junija 1943

Zaplana: Žitnik [Rudolf Žitnik], Marko [Albert Ilovar], Tone [Anton Duhovnik], dr. Zdravko [Zdravko Kalan].

Nedelja, 6. junija 1943

Zaplana: zvem, da v sredo 9. 6. opolnoči odide Vidmar [Pavel Vošnar] v ileg[alo].

Ponedeljek, 7. junija 1943

Potrjeno ad 6.

Žitnik [Rudolf Žitnik], ga. Krištof [Jovanka Krištof] + punčka [Tatjana Krištof] + dr. Zajc [Marjan Zajec] peljal z Vrhniko ob 9h: Hudnik [Ivan Boh].

Torek, 8. junija 1943

Ob 16h duhovniki.

Skubic iz Iga.

Četrtek, 10. junija 1943

Ob 00⁹⁹ z Božjo pomočjo ponesrečen puč v I. bat[aljonu MVAC] in Hudnikovem¹⁰⁰.

Ob 10h srečam Žitnika [Rudolf Žitnik], pravi, da je bil na sodišču, dejansko pa je bil pri Krištofovi [Jovanka Krištof].

3/4 12h pride g. Kavčič [morda Jože Kavčič] in pove, da je Vid odšel k Novaku [Karel Novak] in da je tudi on dobil poziv.

Petek, 11. junija 1943

Pri SZ [Slovenska zaveza] pravi ing. Mačkovšek [Janko Mačkovšek], da je VS [vaška straža] napadla.

Nedelja, 13. junija 1943

Binkošti

9[h] žup[nija] Bežigrad.

Vidmar [Pavel Vošnar] govoril. Se opravičuje.

Ponedeljek, 14. junija 1943

Binkoštni

Ob 8h pride Sever [Franc Južina] in zahteva razjasnitev glede očitka: klerikalce je treba pobiti! Zanika. Pravi, da mu ne preostane drugega kot da gre k Staremu [Karel Novak], da mu bomo gotovo to oprostili.

99 Opolnoči.

100 Postojanka MVAC v Podpeči.

Sreda, 16. junija 1943

6.30: Trnovo III Zup.

Slišim, da govore, da sem izdal prehod in četnike Italijanom in kap[etanu] Tornariju [Gino Tornari].

To trdi tudi g. Šenk Vladimir.

Vidmar [Pavel Vošnar] pri Miri [Jovanka Krištof] in Stricu [Karel Novak].

Logar [Jože Kavčič].

Četrtek, 17. junija 1943

Pravijo, da je Janko Debeljak bil v Ljubljani s stricem [Karel Novak] tudi Vidmar [Pavel Vošnar], Sever [Franc Južina] in Sandi [Sandi Prešeren]. Vidmar in Ris [Rudolf Žitnik] skupaj.

Pravijo, da obstaja nevarnost, da se udari razširijo na dolenske edinice.

[...]

Petek, 18. junija 1943

18:15: gostil Rok[odelski] dom – kegljanje.

Govorim z Risom [Rudolf Žitnik]; ob 3/4 11h Ris na T7¹⁰¹ (Mira [Jovanka Krištof] ali Stric [Karel Novak]).

Kt [Komandant] Novak pošlje razrešnico za Doreta [Albin Šmajd], Mencingerja [Anton Duhovnik] in Breznika [France Malovrh].

Nedelja, 20. junija 1943

1/2 6 h Moste [...] zadet [...].

Ponedeljek, 21. junija 1943

Zvemo, da so se Č[etniki] premaknili na Vranjo peč (govorim s Severjem [Franc Južina], ki odločno zanika in pravi, da bi se njemu grozilo, da usmrte ženo in otroke).

Dr. Zdravko [Zdravko Kalan] in Lavrič [Ivan Lavrič] pri Novaku [Karel Novak].

Pisal Milan dolgo pismo.

Odgovor Novaku. ✓

Danes zvem, da je Novak rekel, da je dobil od Stankota [Stanislav Zupan] včeraj obvestilo, da bo danes napaden logor s strani I[talijanov] in MVAC. Ukazal, da se vrnejo nazaj.

21. ponedeljek = ob 3/4 1h zračni alarm.

Torek, 22. junija 1943

Govore, da so baje It[alijani] (ca. 300) včeraj 21. 6. 1943 presenetili na poti od Žažarja proti Sv. Joštu 4 četnike. 3 pobegnili, 4. ujeli in ustrelili. Tako so pravili Italijani, ki so prišli na Št. Jošt (Kunstelj Jože).

Danes vprašam Kunca [Marjan Zajec], če sem sploh kdaj njemu rekel, naj pretrga zvezo z Mihom [Dragoljub Mihailović]. Zanika.

Sreda, 23. junija 1943

Kavčič Logar [Jože Kavčič] pravi, da je obvestil v nedeljo dr. Zupana [Stanislav Zupan] na Vrhniki, da je prišlo k njemu okrog 300 Ital[ijanov]. Zupan odgovori še, da je poslal v gozd že 3 kurirje.

Dr. Lavrič¹⁰² še vedno v Ljubljani.

Četrtek, 24. junija 1943

Vnebovhod. ✓

4:30: [...]. ✓

9h: Rok[odelski] dom. ✓

Petek, 25. junija 1943

18h: Št. Peter. ✓

Sobota, 26. junija 1943

Zvem, da so trije (med njimi Kuhar, član SZ) hoteli pobegniti od Č[etnikov], da jih je zajel oz. ujel Maček član stare garde, jih privedel nazaj, kjer so uklenjeni in bodo po vsej verjetnosti obsojeni na smrt (Povedal kap[etan] Vesel [Janez Vesel]). –

Z dr. Zupanom [Stanislav Zupan]: Naj bi SL poslala na Gorenjsko vsaj 100 mož obve¹⁰³.

Nedelja, 27. junija 1943

Ob 15h izjavim Andreju [Ivan Prezelj] protest zaradi postopkov s člani Čet[nikov].

Zvem za novo vlado (Svo Jovanović [Slobodan Jovanović], dr. Krnjević [Juraj Krnjević], dr. Krek [Miha Krek], dr. Furlan [Boris Furlan] – pros[vetni] minister).

102 Verjetno Ivo Lavrič, lahko bi bil tudi Jože Lavrič.

103 Obvezno ali obveznikov.

Ponedeljek, 28. junija 1943

Ob 3/4 13h pride povedat inž. Mudrovčičev sin, da so vojaki odpeljali Krištofovo služkinjo Marico in [...] sedaj Krištofovo gospo [Jovanka Krištof]! –

Torek, 29. junija 1943

Sv. Peter in Pavel

Ob 13h: Nušičev [Branislav Nušič].

Narodni poslanec¹⁰⁴ prečital vsega!

Sreda, 30. junija 1943

Lojze – Tržič (Št. Lenart): Dom¹⁰⁵ piše tako nesrečno, da ustvarja težave. Treba bo najti skupno pot z vsemi, ki niso partijci. Tako bo rešen narod. Delati je treba v tej smeri naprej.

Slovenska narodna osnova.

Vidim Karla, ki pravi, da je težko častnikom, ko ne morejo domov.

Špindler [Josip Špindler] in dr. Grum [morda Janez Grum] v kavarni se razgovarjata.

Rekolekcija ob 18h.

Četrtek, 1. julija 1943

16:30: Marko [morda Albert Ilovar] pravi, da je vse v redu.

Petek, 2. julija 1943

15h

Sobota, 3. julija 1943

8h

104 Narodni poslanec, delo srbskega književnika Branislava Nušića.

105 Verjetno Dom in svet.

Nedelja, 4. julija 1943¹⁰⁶

9h: Nova maša Rakovnik.

Ob 18:15 zvem, da so zvezni častniki naročili, naj člani MVAC ne delajo zased, ker se bodo premikali četniki.

11h Ljud[ska] posoj[ilnica].

15h sprehod [...].

Ponedeljek, 5. julija 1943

3/4 12h: govorim s Eleno.

17:30: dobim pisanje od 30. 6. 1943 radi dogovora s KS [verjetno Komando Slovenije].

20:45: zvem, da dobi Blaž [Anton Božnar] kopijo. Železnik privat.

Podrobnejše izjave in podatki o I[talijanskih] naročilih glede premika četnikov. – 18 Medved [Miloš Stare] pri Leskovarju [Karel Novak] radi ureditve SL.

Torek, 6. julija 1943

Frnikula – Lebi (žganje slabo).

Dež.

Sreda, 7. julija 1943

Lebi Večna; dež.

Četrtek, 8. julija 1943

Ponikve Jezero.

Cigler.

Ob 8h Stolnica (dež!!).

Petek, 9. julija 1943

Deževno.

Razgovor z [...]; razodetje, odkritje.

106 Zapis za ta dan je bil pozneje prečrtan z zelenim svinčnikom.

Sobota, 10. julija 1943

Večna pot 9h–12:30.

Ob Ljubljani 16h–20h.

SL ob 13h.

Oblačno.

Nedelja, 11. julija 1943

Zadruga seja ob 10h; oblačno!

Lebi Breg 8h.

Podpis Lebiju.

Ponedeljek, 12. julija 1943

Srečam g. Spindlerja [Josip Špindler], govoriva o Straži; je mnenja, da je treba posredovati pomirjenje in spravo.

Bile 15:30 Večna pot

Razgovori o možnostih sodelovanja.

Lebi 9h Večna pot

Naj bi se Lesk [Karel Novak] zaklal zvečer pri prihodu k Benku [Anton Krošl]!!!

Predlog, ki ga odklonim ogorčen.

Torek, 13. julija 1943

Lebi ob 7h Grad.

Bile 17h/22 na [...].

Berem Mihovo [verjetno Dragoljub Mihailović] pisanje Staremu Leskovarju [Karel Novak].

Odgovori SL Leskovarju.

Razgovori o možnostih sodelovanja.

Sreda, 14. julija 1943

Zadruga: 17:15.

Lebi 3/4 9h Stol[nica].

7h: Bile Grad.

Razgovor o možnostih sodelovanja.

Zvem, da je proti staremu [Karel Novak] od 312–308 v Ljubljani, v taboru ob 40–34.

Prečitam predlog in stališče, ki naj se sporoči SZ, glede njene reorganizacije in vpliva Poveljstva za Slovenijo.

Četrtek, 15. julija 1943

7h: Lebi.

Petek, 16. julija 1943

Bile 15:30 Zavrh.

Sobota, 17. julija 1943

Seja SL 14:30.

Nedelja, 18. julija 1943

Ob 9h pisarna.

Ponedeljek, 19. julija 1943

Radanović [Anton Radanović] in Špindler [Josip Špindler] ob 19:15 h ing. Muriju [Lambert Muri].

Sreda, 21. julija 1943

9h: Mikuž načelno za skupaj;

ali naj se mu da.

20:00: iz VS; Voj[ni] svet – organ SZ (Andrej [Ivan Prezelj], Klinar [Anton Klinar], Vauhnik [Vladimir Vauhnik], Očka [Ernest Peterlin]), Leskovar [Karel Novak] – član V[ojnega] sveta kot zaupnik Draže [Dragoljub Mihailović] in poslati takoj naprej!

Četrtek, 22. julija 1943

Spomenica!! Korotan; izpopolnitev SZ.

Ilegala.

Sobota, 24. julija 1943

14:30: SL.

Nedelja, 25. julija 1943**Ponedeljek, 26. julija 1943**

↑ _____
Padec fašizma.

VS [vaške straže] in SZ (pojačana) o tem dejstvu. VS – 25 % iz VS v RJV¹⁰⁷.

Torek, 27. julija 1943

10h sest[anek]: Stražarji, Šolar [Jakob Šolar], Kranjc [Marko Kranjc] in Dore [Albin Šmajd].

Sreda, 28. julija 1943

Straža ponudi sodelovanje na bazi status quo. – SL bo sporočila, ko zavzame stališče stranka.

Sobota, 31. julija 1943

Govorim z g. Boletom iz Radovljice.

Bile spoved.

Vsi bivši poslanci ob 4h popoldne.

Konec dopusta.

Nedelja, 1. avgusta 1943

Ob 10h :

Novak (ali njegovi) izdal letak »Slovinci«, kjer napada Bg [bela garda] in njih klerikalno vodstvo.

Četrtek, 5. avgusta 1943**Petek, 6. avgusta 1943**

↑ _____
Hassl [Viktor Hassl] sporoči, da bi g. Ruffini [Giovanni Ruffini] rad govoril z menoj.

Določeno za soboto 7. 8. ob 3/4 9h pri meni.

107 Verjetno redna jugoslovanska vojska.

Sobota, 7. avgusta 1943

Sestanek z Rufinijem [Giovanni Ruffini] [...] (bil pri brivcu).

Nedelja, 8. avgusta 1943

Pri Stricu [Karel Novak]: mi predložil odhod VS [vaških straž] v čet[nike].
Lahko samostojna skupina!!

Ponedeljek, 9. avgusta 1943

Ad 13. 8. seznanil Breznika [France Malovrh] z [...].
Smersu [Rudolf Smersu] se moral zglasiti na kvesturi.
Govorim z Medvedom [Miloš Stare] glede denarja, naj se pri SZ zagotovi podobna količina za 400 kakor tudi za družine.

Torek, 10. avgusta 1943

God dr. Hacina [Lovro Hacin].

Sreda, 11. avgusta 1943

1/2 11h: Sekolec [Franjo Sekolec], dr. Zupan [Stanislav Zupan], Frelih [Franc Fröhlich], Mavec [Jakob Mavec], Šturm [Artur Šturm], Komar [Andrej Križman], Kopitar [Rudolf Smersu], Medved [Miloš Stare], Breznik [France Malovrh], Tone [Anton Duhovnik], inž. Sodja [Jože Sodja], Pelko [Ignacij Pevec]: ne gredo med četnike pod Novakovo komando.

Ostanejo na mestih.

Ob 21:45 sporoči g. Jenko [verjetno Jože Jenko], da pride 12. 8. ob 8h g. Rufini [Giovanni Ruffini] k meni.

Četrtek, 12. avgusta 1943

Čakam g. Rufinija [Giovanni Ruffini]; pride g. Hasl [Viktor Hassl], pove, da je Rufini sporočil, da ne pride, ker pričakuje novega V[isokega] Komisarja.

Ob 4h dobim pismo Rufinija za soboto ob 8h.

Odgovorim, da se strinjam.

Petek, 13. avgusta 1943

Pove g.¹⁰⁸ da je videl nek letak, ki da so ga izdali Bg [bela garda] in da hvalijo Nemce.

Ob 8h pri Medvedu [Miloš Stare]: Stric [Karel Novak], Andrej [Ivan Prezelj], Očka [Ernest Peterlin], Marko [Marko Kranjc], Lah [Janko Mačkovšek], Kopitar [Rudolf Smersu], Dore [Albin Šmajd], Meglič [Krstó Cazafura], Smrekar [Andrej Uršič], dot[tore] Benedik [Valentin Benedik], Sok[olska] leg[ija].

Vsi načelno za gozdovnike; le način odhoda.

V 10h dneh SL – 400 v posebnem taborišču.

Razgovori z Breznikom [France Malovrh], Mavcem [Jakob Mavec] in Kop[itarjem] [Rudolf Smersu] in Mencigerjem [Anton Duhovnik].

Sobota, 14. avgusta 1943

Ob 9h.

Ob 8h: Rufini [Giovanni Ruffini].

67580

Nedelja, 15. avgusta 1943

Ob 9h: Kopitar [Rudolf Smersu].

Ob 15h.

Ponedeljek, 16. avgusta 1943

Sporočim g. Ruffiniju [Giovanni Ruffini] pismeno, da pride lahko v sredo ob 8h.

Sreda, 18. avgusta 1943

8h: Razgovor z Ruffinijem [Giovanni Ruffini]: Prihajam osebno, nimam nobenega pooblastila ali naloga iti od voj[aske] niti od civilne oblasti ali strank. Pred kratkim sem bil v Rimu in tam slišal, da obstoji mnenje, da je treba podpreti SLS (klerikalno stranko), ker je protikomunistična in je doslej nosila največji delež pri protikomunističnem boju. Kako bodo postopali krajevni vojaški krogi me zanima; gotovo je, da obstoji ta tendenca pri vojaških krogih v Rimu in da je o tem obveščena tudi armija na Reki. Želi vedeti za naše stališče.

Povedal, da nimamo ničesar proti temu, da se pojača protikomunistična borba in naj dobimo stik z vsemi, ki želi[jo] razgovarjati z nami. Govori nato o napakah, ki jih je zagreši[l] režim, pa tudi graja delo VS [vaških straž], ki pravi, da bi morale biti VS [vaške straže] pomešane med Ital[ijane], čemur odločno odgovarjam na podlagi doživetih dejstev

108 Prazen prostor v izvorniku.

z udarnimi bataljoni. – Nato pravi, da gre za politično podpiranje. Povem, da o tem sam ne morem dati nobene izjave, da se bom razgovoril s svojimi prijatelji in ga povabil v kakih 10 dneh na ponovni razgovor. (Za sestanek so vedeli: Medved [Miloš Stare], Oljar [Ivan Avsenek] in Marko [Marko Kranjc], Breznik [France Malovrh] in Kopitar [Rudolf Smersu]. Tem tudi povedal vsebino in potek razgovorov, ki so trajali 2h (od 8h–10h).

Četrtek, 19. avgusta 1943

Zvem za osebno pisanje od 17. 7. in 4. 8. 1943.

[...] ¹⁰⁹ delo za poizvedbe nekaterih družin.

Petek, 20. avgusta 1943

Ude [Lojze Ude] izroči ženi [verjetno Marija Šmajd] pismo z vsebino:

»Da se vsa zadeva premakne z mrtve točke, sem se končno odločil, da podam o razgovorih s Teboj poročilo na IO OF [Izvršni odbor Osvobodilne fronte]. Boljše bi seveda bilo, če bi mogel dobiti z IO OF osební stik. Tega pa iz mnogih razlogov zaenkrat še vedno zastonj iščem. Naj Ti navedem iz tega končnega poročila zadnje odstavke:

»S tem je moje delo, ki se je vršilo tudi v duhu teženj OF v zadnjih mesecih, končano. Nadaljnje posredništvo nima nobenega smisla več. V duhovnem ozračju ilegalnosti, najbolj nesmiselne tajinstvenosti in najbolj demagoške blebetavosti, sovraštva in splošnega vsestranskega nezaupanja človek nikdar ne zve vsega in zlasti ne ve, kaj je in kaj ni sporočenega na naslov, kamor spada. Ne ve pa tudi ne, kako in komu sploh naj človek to, kar ve, sporoča dalje. Gordijski vozle tega zadnjega pomisleka sicer presekavam s tem poročilom, v katerem navajam vse, kar bistvenega o stvari vem in mislim.

Le direktni stiki vrhov, pogumnih vrhov, ki se ne boje prelomnih odločitev, morejo rešiti situacijo in obvarovati slovenski narod najstrašnejše državljanske vojne. Narodu s tako zemljepisno in politično lego, kakor jo ima slovenski narod, s tako spornimi mejami, kakor so naše, mora državljanska vojna neprimerno več škodovati kakor kakemu drugemu narodu. Čim najpopolnejša združitev vseh Slovencev, to je prvo. Brez tega ni nobenega osvobojenja in nobenega boljšega reda. Če bo ljubezen do Slovenije večja kakor oblastiteljnost, bo odločitev razmeroma lahka. Isto, in da je moje posredništvo s tem končano, sporočam tudi Š.-u¹¹⁰.

To poročilo je namenjeno za IO OF in ga izročam pod izrecnim pogojem čim največje diskretnosti v uporabi teh informacij. Le na zagotovitev osebe, v katere roke to pismo sporočilo izročam, da se bo ta diskretnost kar najbolj vestno čuvala, sem se odločil za izročitev.«

Bodi lepo pozdravljen!

20. 8. 1943

109 Verjetno prevzajem.

110 V rokopisu pripisano: DR. ŠMAJDU.

Nedelja, 22. avgusta 1943

10h: glavni org[anizacijski] odbor.

Določili Mrb [Mariborski] pokraj[inski] odbor (Eiletz [Leopold Eiletz]) in okrožne odbore (Celje).

Gorenjski pokraj[inski] odbor (dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj], dr. Megušar [Anton Megušar])

Draš [Albin Šmajd], dr. Rekar [Ernest Rekar] in dr. Potokar [Ivo Potokar].

Ponedeljek, 23. avgusta 1943

Ob 13:45: srečam Ude Lojzeta, ki pravi, da je dobil odgovor ter da trdijo, da so dobili s kvesture zanesljivo [...], da so prestregli dopis na [...], ki so ga podpisali Draš [Albin Šmajd], [...], [...] in Žitnik [Rudolf Žitnik].

Torek, 24. avgusta 1943

10h: zobni zdravnik.

[...] osebno pri Lojzetu [verjetno Lojze Ude] do 12h.

Četrtek, 26. avgusta 1943

Nemci ob 11h–15:45 (delno prehod, delno ostali v Ljublj[ani] (Divizija 6).

Petek, 27. avgusta 1943

SLS: 16:30.

Sobota, 28. avgusta 1943

67,000

SL: 14:00.

Nedelja, 29. avgusta 1943

Ferda prosim za podatke o vrsti prehodnikov.

Por[očilo] za Bohinjca [Miha Krek] o razmerju do OF.¹¹¹

111 Glej Arhiv dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, poglavje SLS 1941 do 1944, pag. 31).

Ponedeljek, 30. avgusta 1943

Zvem, da je bila razorožena VS [vaška straža] v Hotedrščici.

Razgovor s Lovšino¹¹², Paternostom [Ivan Paternost] in Lavrihom [Ivan Lavrih]: Medved [Miloš Stare], Breznik [France Malovrh] in Draš [Albin Šmajd] = sporazumni, da nismo dovolili Novaku demontirati VS [vaških straž], da je osnovano lastno gozdništvo; doseže naj se legalizacija lastnega gozdništva.

Preberem plakat o alarmnem in izrednem stanju.

Popravilo zob: 17–18h dr. Logar Anton.

Torek, 31. avgusta 1943

Popravilo zob: 17h–18h dr. Logar Ant[on].

Sreda, 1. septembra 1943

Govore: Škrbca [Matija Škerbec] in Draša [Albin Šmajd] popoldne aretirali na zahtevo Nemcev.

–II– : Kvestor bil prestavljen iz Ljub[ljane], ker je delal z dr. Zajcem [Marjan Zajec] in Drašem [Albin Šmajd] za vpostavitev fašističnega režima.

Breznika [France Malovrh] začasno ni videti.

Četrtek, 2. septembra 1943

2. letnica prihoda v Ljub[ljano].

Simončič Gregor odsoten začasno.

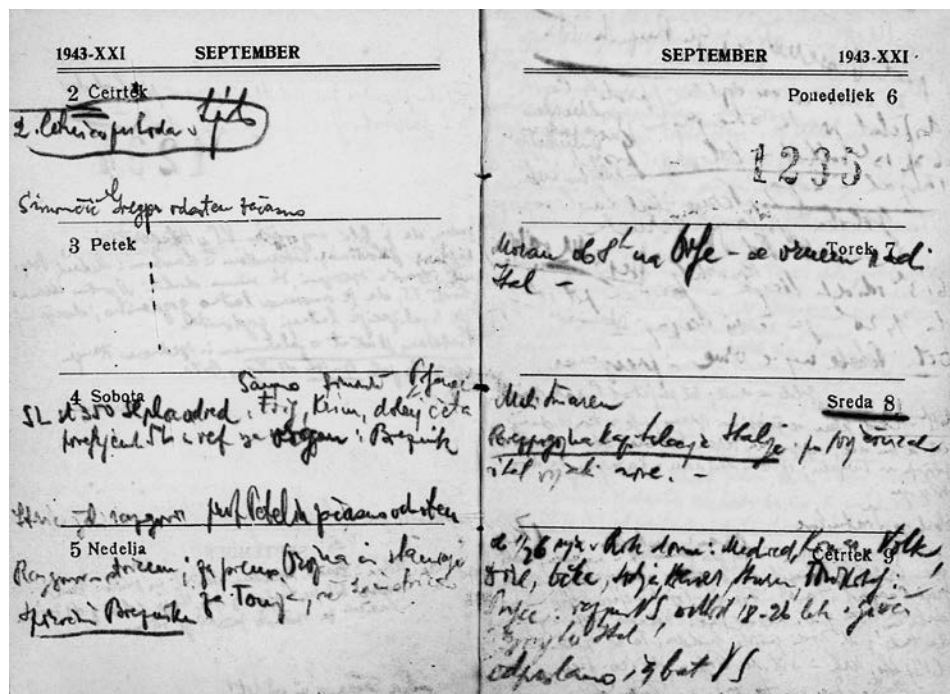
Sobota, 4. septembra 1943

SL st 350 Sl[ovenski] pla[ninski] odred: [...] = [...], Krim = [...], dolenj[sk]a četa = Poljanec [Karel Novak].

Poveljnik SL v ref[eratu] za organ[izacijo]: Breznik [France Malovrh].

Stric [Karel Novak] želi razgovor.

Prof. Petelin [Stanko Petelin] začasno odsoten.

Zapisi med 2. in 9. septembrom 1943

Nedelja, 5. septembra 1943

Razgovor s stricem [Karel Novak]; za prenos [...] in [...] za Tonjo [Ivan Tonja], še [...].
Sporočim Brezniku [France Malovrh].

Torek, 7. septembra 1943

Moram ob 8h na Orlje¹¹³ – se vrnem radi Ital[ijanov].

Sreda, 8. septembra 1943

Mali šmaren.

Brezpogojna kapitulacija Italije po vojašnicah ital[ijanski] vojaki nore. –

113 Pravilno Orle. Enako v nadaljevanju besedila.

Četrtek, 9. septembra 1943

Ob 1/2 6h seja v Rok[odelskem] domu: Medved [Miloš Stare], Komar [Andrej Križman], Volk [verjetno Jožef Godina], Dore [Albin Šmajd], Očka [Ernest Peterlin], Sodja [Jože Sodja], Krener [Franc Krener], Sturm [Artur Šturm], Tonč Kokalj [Anton Kokalj].

[...]: razpust VS [vaških straž], odhod 18.–26. leta zvečer [...] [v Ital[ijo].

Odposlano iz bat[aljonov] VS [vaških straž].

Petek, 10. septembra 1943

Išče Mejač [Vitko Mejač] radi Rösenerja [Erwin Rösener]; gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik] isto.

Seje vse dopoldne (prideta Casar [France Casar] in dr. Žebot [Ciril Žebot] govorita s Smersujem [Rudolf Smersu]).

Popoldne izdano novo povelje za koncentracijo na določena mesta.

Ob 3/4 13h odhod na Dolenjsko. Grosuplje. Št. Jurij. Turjak in nazaj.

Perne [Anton Perne] in kpl [kaplan] Lavrih [Ivan Lavrih] razorožita Goloba [Stane Golob] in postavita Perneta.

Sobota, 11. septembra 1943

8h: Rok[odelski] dom.

Seja SLS odklonitev.

Ob 13h odideta Mejač [Vitko Mejač] in Goričan [Henrik Goričan] pot od 10. 9.

Do 3/4 20h ju še ni nazaj.

Očka [Ernest Peterlin]: Golob [Stane Golob] naj se vrne in prevzame.

Nedelja, 12. septembra 1943

Golob [Stane Golob] se vrne; bil prijeto od P[artizanov], nato izpuščen.

Ob 9h v Rokod[elskem]; Jelen [Ernest Peterlin] se jezi na izdano povelje o koncentraciji čet. Se mu reče, naj gre na teren, odkloni. Dobim poročilo o položaju na Turjaku; izročim Medvedu [Miloš Stare] in Kopitarju [Rudolf Smersu]. Ta dva Kregarju [Janko Kregar].

Obisk ge. Tratnikove.

Ponedeljek, 13. septembra 1943

Casar [France Casar] ustreljen na Škofljici.

Položaj zelo zamotan in nejasen. Pride neko poročilo z Dobrepolja, da bo stiska na Turjaku velika, ker grozi P[artizanski] napad s tanki in topovi. – Vojaki sejejo. Stojim na

stališču, da z N[emci] nikakor ne. Nekateri zagovarjajo tezo, da tudi z N[emci] radi zaščitite ljudstva. To se sporoči Dežmanu [Josip Dežman].

(VS) Sv. Urh in v D M [Devica Marija] Polje in Ježico. Osebo sem proti. Zvem o tankih za Turjak.

Torek, 14. septembra 1943

Pravijo, da so ob 6h odšli tanki proti Turjaku.

Ob 9h pri škofu: pregled položaja, ki ni brezupen, vendar težak in poln odgovornosti.

Jurman pravi, da je rekel neki [...] major z Bleda, da bo morda provinca prepuščena fašistom.

Benko [Anton Krošl] ob 14:30 pri meni radi zveze s Št. Joštom, pojačanjem Prim[orskega] odreda. –

Nova povelja (3 vrste); SZ da Tončiju [Anton Kokalj] pristanek za vojaške razgovore z okup[atorjem], ker je po kapitulaciji Italije nastala po deželi zmeda. –

Opazim v Ljublj[ani] g. Paara [Franc Paar] z Bleda (Jesenic).

Sreda, 15. septembra 1943

8h: Očka [Ernest Peterlin]: hoče brezpogojno pokorščino; očita krivdo. – Se domemimo, da Tonči [Anton Kokalj] dobi pooblastilo, da vojaško uredi vse pomembno. Fantje, ki so prišli opoldne v Ljubljano, so nastanjeni v šoli v St. Jakobu. Morala odlična.

Dr. Jan [Branko Jan] zopet [...], isto Ausser [morda Ivan Avser], Bitenc [Mirko Bitenc], Grum [verjetno Janez Grum].

15h razgovor: Očka [Ernest Peterlin], Tonči [Anton Kokalj], Maček [Franc Krener], na prošnjo mnogih, tudi Miloša [Miloš Stare], odnesem pismo za Roesenerja [Erwin Roesener], ga ne dobim, pač pa Paara [Franc Paar] in Roesenerjevega namestnika.

Četrtek, 16. septembra 1943

16. 9. ob 8h razgovori z Bitencem [Mirko Bitenc]: (Miloš [Miloš Stare], Finec [Milan Finec], ing. Sodja [Jože Sodja]).

Ob 9h razgovori: Očka [Ernest Peterlin] (9), Tonči [Anton Kokalj] (61), Maček [Franc Krener] (62), Miloš (71), Draš [Albin Šmajd] (70): dogovorimo za organizacijo protikom[unistične] akcije. Pristanek ima Tonči. –

14h: SLS: Kranjc [Marko Kranjc], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Krošelj [Jože Krošl], Godina [Jožef Godina], Miloš in Draš: Krekovo [Miha Krek] in Oljarjevo [Ivan Avsenek] pismo: vzpostavitev Nar[odnega] sveta 60:40, ki naj postavi Sl[ovensko] vlado, za NS [Narodni svet]¹¹⁴ od nas imena (dr. Schaubach [Franc Schaubach], dr. Kotnik,

¹¹⁴ Narodni svet je bil sicer 17. aprila 1941 prepovedan, a je ilegalno deloval še naprej (glej Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 66).

Remec [Bogumil Remec], Draš, Godina, Smersu [Rudolf Smersu]) določimo na 3 [...] nato: dr. Šaubaha, dr. Kotnika in dr. Česnika [Ivo Česnik]. Če Miloš odstopi, naj pride Mihelčič [Alojzij Mihelčič]; če ne sprejme dr. Gosar [Andrej Gosar]: dr. Lavrič [verjetno Jože Lavrič].

Od drugih: dr. Cazafura [Krstó Cazafura], dr. Puc [Dinko Puc] in Petejan [Josip Petejan]. – NS naj imenuje vlado: za predsednika naj bi bil plk [polkovnik] Vauhnik [Vladimir Vauhnik] še vojaki Peterlin [Ernest Peterlin], Kokalj [Anton Kokalj] in Pirc; nato 3 naši in 2 nasprotna, od nas pridejo v poštev: Miloš, dr. Majcen [Stanko Majcen], Draš.

Ad petek, 17. septembra 1943

Rösener [Erwin Rösener] kliče in govoriva od 19–19:45 samo glede vojaške organizacije. Posebno poročilo.

Nedelja, 19. septembra 1943

Ing. Sodja [Jože Sodja] in Dore [Albin Šmajd] pri Rupniku [Leon Rupnik].

Ob 4h–3/4 6h.

18h gost[ilna] Union: Branka [morda Branko Jan] in gospe ni!

Torek, 20. septembra 1943

[...] popoldne zopet na teren Se še ni zgodilo!!

Petek, 17. septembra 1943

Vidim pri Slonu Janka Debeljaka, ki se jezi na Leskovarja [Karel Novak] in na komuniste. Pravi, da bo treba energično prijeti in nastopiti zoper kom[uniste].

Ing. Sodja [Jože Sodja] pove, da je slišal, da je sestavljena lista talcev, na kateri je tudi Glavač Franc. Bo treba urediti. – Poroč[nik] Bitenc Stanko pove, da bo z deput[acijo] častnikov govoril z Kokaljem Tončijem [Anton Kokalj] ter mu razložil položaj in tudi stališče do Stražarjev in Očkovo [Ernest Peterlin] stališče do Stražarjev. –

14h: Očka, Tonči, Maček [Franc Krener], ing. Sodja, Draš [Albin Šmajd]. Slednji pove svoje razgovore z Rösenerjem [Erwin Rösener]. –

Četniki pravijo, da je prav, da niso umazali svoje oficirske časti. –

Nato Tonči sestanek z Grumom¹¹⁵, Bitencem, Boh [Ivan Boh], dr. Jan [Branko Jan].

Zunaj govoril z županom Paternostom [Ivan Paternost], svet[nikom] Škuljem [Karel Škulj]. Slednji pove vsebino svojih razgovorov s hrvaš[kim] konzulom.

To vpričo Gruma, Bitenca in Boha in dr. Jana. Se sklene, da gresta Škulj in Paternost do župana Rupnika [Leon Rupnik] in ga tudi prosita za obvestilo na Turjaku, naj vztrajajo – svet[nik] Škulj bi rad govoril s še nekaterimi iz bivše SLS jutri v soboto 18. 9. –

Medved [Miloš Stare]: Hauptman 38 odnesti; bo še naprej zveza z [...].

Sobota, 18. septembra 1943

9h: Škulj [Karel Škulj], Paternost [Ivan Paternost], Medved [Miloš Stare], Godina [Jožef Godina], Draš [Albin Šmajd], Kranjc [verjetno Marko Kranjc] in b[anski] svet[nik] Krošelj [Jože Krošl]:

Škulj poroča o razgovorih z županom Rupnikom [Leon Rupnik]. Navzoč tudi Paternost. Pove isto, kar je Draš zvedel pri Rösenerju [Erwin Rösener]. Rupnik se stavlja na razpolago. Škulj želi pogostejših sestankov. Bodo. –

Naj vzdržuje naprej zveze z gen[eralom] Rupnikom v pogledu vojaške akcije. Politično, gospod[arsko] in upravno stran naj pusti v miru!!!

Dr. Rodmana ob 11h ni v Unionu.

11:15: srečam dr. J. Mohoriča [Jakob Mohorič]: vpraša, če je res, kar se govori po Ljubljani:

- a) da so Nemci poklicali Draša in rekli: fante smo rešili, morate s Staretom prevzeti komando (ni res, se o tem ni govorilo in nihče kaj takega zahteval),
 - b) da je SLS sklenila razpust: da se v njenem imenu ne sme nihče pogajati,
 - c) da je Avsenek [Ivan Avsenek] v Italiji.
- Ad b) Pravim, da je bil le sklep o polit[ičnem] nesodelovanju drugo ne.
Ad c) Ne vem. –

Nato govoriva še o boju proti komunizmu. Razvija svoje misli, ki so skladne z mojim gledanjem. O krivdi sedanje nesreče pravi, da so vsega krivi Italijani. – O mladih¹¹⁶ dr. Breclja [Anton Breclj] pravi, da je že svoj čas (po ustanovitvi JRZ) rekel, da sta komunistična priganjača, kar velja tudi za Fajfarja [Tone Fajfar] in dr. Furlana [Boris Furlan]. O dr. Alešu Stanovniku pravi, da je bil kršč[anski] socialist in da je že videl zgrešenost svojega stališča do OF. Dr. J. M. [Jakob Mohorič] je še pred kratkim imel sestanek z kršč[anskimi] socij[alisti], ki jim je rekel, da igrajo žalostno vlogo Lazarja v OF, ko jih P[artizani] samo izrabljajo. So mu pritrjevali. – Zdaj je treba do vseh dogodkov zavzeti stališče. Glavni sovražnik je komunizem – (nadaljujeva v ponedeljek).

Ob 14h razgovor v Rok[odelskem] vrtu: Paternost, Križman [Andrej Križman], Medved, plk [polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj], ing. Sodja [Jože Sodja], Goričan [Henrik Goričan], Godina [Jožef Godina], Draš, Mencinger [Anton Duhovnik], Dovšina [morda Janez Dolšina], Skoberne [Slavko Skoberne]: Skoberne pripoveduje dogodke v Šentjerneju, Novem mestu. Povsod izdajstvo Italijanov; glavni Cerutti [Guido Cerruti].

Nedelja, 19. septembra 1943

8h: pride kurirka s Turjaka, ki pove, da je vseh 700 ljudi v veliki nevarnosti, ker se podira grad. Posredovanje pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik], ki odpošlje Kregarja [Janko Kregar] do Rösenerja [Erwin Rösener], ki ga ni v Ljubljani. Pomoč je nujna. –

10h seja: Medved [Miloš Stare], Krošelj [Jože Krošl], Kranjc [Marko Kranjc], Godina [Jožef Godina], Škulj [Karel Škulj], Draš [Albin Šmajd], Markun [Anton Mrkun].

Treba je še intervencije glede Turjaka: naj gresta Škulj in Markun do Rupnika.

Ustanovi se Protikomunistični odbor: zaenkrat naj bodo člani: Križman [Andrej Križman], ing. Sodja [Jože Sodja] (če sprejme), Paternost [Ivan Paternost], maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], Draš; velja načelo odprtih vrat.

11h: prosim Križmana naj pošlje po Kokalja in Peterlina [Ernest Peterlin] zaradi sestave predloga za odhod čet na Turjak, da jih rešijo.

11:05: razgovori z dr. Žebotom Cirilom: glede protikomunistične borbe. Pove, da bodo podpirali in da je škof povedal, da se je Draš odločil za neusmiljeno borbo proti K[omunistom] in da prevzame tudi odgovornost. – Naj se pritegnejo tudi druge bivše pol[itične] skupine in morda tudi general Rupnik. Ime bo povedal kasneje.

14h: Škulj, Markun, Medved, Komar [Andrej Križman], Godina, ing. Sodja, Peterlin, Kokalj in Draš: Z ozirom na težko situacijo v Turjaku, naj gresta ing. Sodja in Draš do generala Rupnika.

16h: obisk pri generalu Rupniku: ing. Sodja in Draš.

Vtis: Gen[eral] Rupnik se smatra, da je poklican voditi akcijo vojaško proti komunistom; ne mara višjih častnikov. Je za osrednjo pisarno in propagando. Je proti nacij[onalnim] šovinizmom. Pač pa pravi: Če to izvršimo in dobimo vojsko, se bomo lahko Angležem predstavili: Tu smo. – V borbo proti komunizmu je treba prevzeti tudi plave. Sem proti ustanovitvi protikomunističnega odbora, ker so odbori le »odpori«.

Ponedeljek, 20. septembra 1943

9h: Kokalj [Anton Kokalj], Peterlin [Ernest Peterlin], Krener [Franc Krener], Draš [Albin Šmajd] in Kregar [Janko Kregar]: Draš poroča o včerajš[njem] sestanku pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik]. Se odobri. Mi ostanemo v ilegali, zvezo drži Kregar, ki se mu organizira osrednjo pisarno. Kregar pravi, da gredo danes v Brežice: 2 čast[nika], 2 podčast[nika], 1 zdravnik in 1 duhovnik.

10h: Škulj [Karel Škulj], Godina [Jožef Godina], Markun [Anton Mrkun], Križman [Andrej Križman], Draš.

Draš pove stališče gen[eralu] Rupniku, Markun o težkem položaju na Dolenjskem in nameravanem napadu na Ljubljano.

Odideta Markun in Škulj do gen[erala] Rupnika.

11h: pri dr. Mohoriču [Jakob Mohorič]: On ni za ustanovitev protikomunističnega odbora, ker to ime ne bi dobro vplivalo na ljudi. Morda narodni ali slovenski. On je protikomunist. Tako je povedal kršč[anskim] socialistom ob ustanovitvi OF. Bo se vedno

boril proti K[omunizmu] po svoji previdnosti in pameti ter po pametni taktiki. Vpraša, če je res ustanovljena N[arodna] milica, ki ji poveljuje polk[ovnik] Kokalj [Anton Kokalj]. Zanimam. Končno pravi, da se bo posvetoval s svojimi in sporočil stališča za vstop v protikomunistični odbor.

Dr. Mohorič pravi, da je govoril te dni z nekom, ki mu je rekel, da je Draš največji narodni zločinec.

12:30 razgovor z Markom [verjetno Marko Kranjc]: Pravi, da je prav, da je prevzel gen[eral] Rupnik. Je pa prvi in najvažnejši sovražnik Komunizem, zato brezobzirna borba proti njemu.

15h: Markun, Škulj, Godina, ing. Sodja [Jože Sodja], Križman in Draš: pravijo, da je Kregar povedal, da so prišle ob 1/2 14h v pomoč na Turjak štuke.

Škulj: pravi, da so močne govornice proti Drašu iz naših vrst (da je on kriv, da niso preje odšle VS [vaške straže] v gozdove, da je on poklical te edinice v Ljubljano, ker je imel samo on zvezo z njimi itd.).

17:10: iskal dr. Žebota [Ciril Žebot]. Ga nisem našel. Zvečer sporoči ing. Sodja, da so Stražarji, Glavačevi in Zboraši imeli nek sestanek za ustanovitev protikomunističnega odbora, ki naj bi tudi izdal proglas na narod.

Še napišem poročilo: Notranji vojaški položaj po zlomu Italije v Lj[ubljski] pokraj[ini].

Torek, 21. septembra 1943

8:00: Razgovor s Capudrom (iz Šentjurja) [Danilo Capuder] želi dobiti podatke o komunistih, kolikor jih imamo. Prišel bo ponje akad[emik] Velikonja. –

8:30: Dr. Jan [Branko Jan] pove, da gre danes popoldne znova na teren (na Orlje) in to na prošnjo raznih poveljnikov, ki so sedaj v Ljubljani.

Capuder pove, da je 20. 9. prišlo v Ljubljano okoli 15 članov VS [vaških straž] iz Temenice. Pipp [morda Viktor Pipp] je baje takoj prvi dan po partizansko pozdravljal partizane na kolodvoru Stična.

10h: Škulj [Karel Škulj], Markun [Anton Mrkun], Godina [Jožef Godina], Križman [Andrej Križman], Stare [Miloš Stare], župan Paternost [Ivan Paternost], Draš [Albin Šmajd]: treba nujno posredovati za Turjak. Sliši se, da je Turjak padel.

11:30: razgovor s prof. Verbicem [Pavle Verbic], naj se skliče danes popoldne sestanek za razgovor o ustanovitvi protikomunističnega odbora.

16h: vsi stari znanci: tudi razgovor o ustanovitvi protikomunističnega odbora.

16:30: Dr. Žebot [Ciril Žebot].

Sreda, 22. septembra 1943

8h: 1. sestanek taj[nega] protikom[unističnega] odbora: dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Javornik [Mirko Javornik], Draš [Albin Šmajd]: Sklene se zaprositi vmesni člen za posredovanje in stvarih:

- 1) Turjak: pomoč nujna od Turjaka zavisi morala vojakov protikomunistične borbe;
- 2) ugotoviti v kakšnem stanju so z Nemci edinice in koncentracije: Dobrova, Vrhnika, Borovnica, Dravlje, Kleče, Bizovik, Novo mesto;
- 3) Naj se izda nujno pismo naročilo, da edinice na Notranjskem izvedejo takojšnjo prisilno mobilizacijo, da prehite partizane. Zanesljive naj obdrže, z ostalimi naj postopajo po predpisih.
- 4) Opozori naj se JV [Jugoslovanska vojska], da so Part[izani] po deželi pobrali precej naših vodilnih in jih kot talce odpeljali na Kočevsko.
- 5) Hrano, oskrbo, obleko in perilo za domobrance.
- 6) Glede Ljubljane:
 - a) naprava in izročitev seznama oseb, nujno!
 - b) ugotovitev oseb, ki so zapustile Ljubljano,
 - c) obvezna prijava oseb, ki so se iz internacije vrnile v Ljubljano,
 - č) pospeši naj se vojaško organizacijo, dokler niso še K[omunisti] urejeni.

10:00: Škulj [Karel Škulj], Markun [Anton Mrkun], Medved [Miloš Stare], Komar [Andrej Križman], Godina [Jožef Godina], Paternost [Ivan Paternost], Draš: govorimo še o pomoči za Turjak in izvemo, da je gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik] postal predsednik uprave Ljub[ljanske] pokraj[ine].

15:00 Škulj, Markun, Kokalj [Anton Kokalj], Medved, Komar, Godina, Paternost, ing. Sodja [Jože Sodja], Tone Mencinger [Anton Duhovnik], Marko Kranjc: ugotovitev: Turjak je padel že v nedeljo dne 16. 6. ob 1/2 18h. Zvezane so odpeljali v Vel[ike] Lašče.

N[emci] niso bombardirali niti poslali nobenega vojaštva.

Naj se tudi zjutraj ukrene vse potrebno, da se opozori župana Rupnika na vse stiske.

Kapetan Suvajdžić [Dejan Suvajdžić] se ponesrečil (zadel z glavo v prikolico avtomobila).

Ob 16h slovesna umestitev Rupnika za predsednika uprave Lj[ublanske] pokrajine.

Posebna izdaja Slovenca in Jutra.

Po dolgem času zopet enkrat v kleti Uniona.

Milko Piriš se je vrnil dopoldne od Vel[ikih] Lašč v Ljubljano. Sam videl, kako so P[artizani] peljali naše s Turjaka.

Gen[eral] Rupnik umeščen za predsednika pokrajinske uprave v Ljub[ljanski] pokrajini.

Se smrtno ponesreči kap[etan] Suvajdžić – Domobran.

Četrtek, 23. septembra 1943

08:00: Druga seja: dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], ing. Sodja [Jože Sodja], Patermost [Ivan Paternost], Križman [Andrej Križman] in Draš [Albin Šmajd]. Javornik [Mirko Javornik] se opraviči.

Sklepi: (gredo h gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik]: ing. Sodja, dr. Leskovar, Paternost)

Urediti je nujno:

- 1) vojaško organiz[acijo] (postaviti povelj[stvo]),
- 2) reševanje ljudi iz ujetništva P[artizanov], zlasti Turjaške,
- 3) propaganda v Edinicah in koncentracija: ustna in pismena. Govorniku naj se preskrbi dovoljenje. Oblast naj organizira protikomunistična predavanja po Radiju.
- 4) Slovenska zastava iz propagandnih razlogov.
- 5) Vrh[ovno] slov[ensko] poveljstvo; poveljniki naj imajo strokovno in moralno usposobljenost, ne v nasprotju s čustvovanjem in mišljenjem moštva,
- 6) pri vojaških akcijah naj se čim bolj varuje premoženje in prebivalstvo krajev, ki so se izkazali kot izrazito protikomunistični, a so trenutno zasedeni od Partizanov,
- 7) radi izkustva v preteklosti naj se Italijanom (tudi fašistom) ničesar ne zaupa (glej posebni zapis).

Dr. Leskovar naj napiše brošuro o izdajstvu Italijanov.

Organizacija Ob[veščevalne] službe za Nemce v nemščini. Pregled in korekturo čenč¹¹⁷ izvrši dnevno ing. Sodja in jih izroči Mencingerju [Anton Duhovnik], da prevede v nemščino.

9:30: Zvem od dr. Mohorič [Jakob Mohorič], da je dr. Breclja [Anton Breclj] zadela kap do mrtvega. Pri mojem obisku dr. Mohoriča dne 20. 9. je rekel dr. Breclj st.: »Kaj dela ta gospod pri Vas?« Ko mu je povedal, kaj in kdo sem, je odvrnil: »Ta ima pa veliko zločinov na vesti.« Na povabilo je dr. Sever [verjetno Janez Sever] rekel: Saj sem vedno rekel, da so napake, a zdaj vas rabijo.

Berni: imen[ovanje] amer[iškega] gen[erala] za vrh[ovno] povlj[stvo]: znak za splošni napad.

Petek, 24. septembra 1943

Razglašena je ustanovitev Slovenske domobranske vojske.

08:00: ing. Sodja [Jože Sodja], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Paternost [Ivan Paternost], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]. Duhovniki naj na poziv pišejo o mobilizaciji; naj bo zagroženo, da bodo ostali morali v prisilno delo. SL naj da navodila za vstop v SDL [Slovensko domobransko legijo]. Dr. Majcen [Stanko Majcen] naj angažira za vodstvo uprave.

Hitro naj se pripravijo prostori za osrednjo pisarno.

Straže v teh prostorih bo oskrbel Golob [morda Stane Golob] (10 stražnikov).

Naj se izdejstvuje odbor za pregled vrnivših se internirancev: [...] ing. Sodja.

Sekc[ija] propagandisti: prof. Felicijan Jože, Kalan Peter, prof. Muhr Oto, dipl. jur. Hribar Zvonko; Jeločnik Niko, Batagel [verjetno Slavko Batagelj].

[...] Gladniku [morda Stanko Gladnik], Jeločnik, Sekolec [Franjo Sekolec], Pirih Milko, dr. Bartol.

10:00: Škulj [Karel Škulj], Markun [Anton Mrkun], Godina [Jožef Godina], Križman, dr. Jan [Branko Jan]: da se obvaruje streljanje naših ljudi naj bi slov[ensko] ali nemško poveljstvo izdalo odredbo, da bodo za vsakega ustreljenega ali mučenega izdane izvršene enake mere nad pripadniki OF v Ljubljani.

10:30: Kokalj [Anton Kokalj], Peterlin [Ernest Peterlin], Miloš Stare, Draš: Bil sem povabljen, da sprejemem vodstvo nad domobranci: sprejel med domobranstvom, policijo in orožništvom. Napredovanje oz. čini so vsem priznani [...] [...] Načelnik štaba je Peterlin, adjutant Peterlina je [...]. Čiščenje v Ljubljani.

Sodni zapori in [...] stražništvo, jetnišnice in koncentracijsko taborišče [...]

[...] kaplan Wolbank [Karel Wolbang]: 1. bataljon 4. čete	520
[...] četa v Jelšah	270
propagandni urad	55
Štab	11
[...]	[6]
Benedičič	18
Skupaj cca	1056

Za danes 24. 9. je proglašena čistka [...].¹¹⁸

15:00: ing. Sodja, Kokalj, Škulj, Markun, Golia [Adolf Golia], Križman, Duhovnik [Anton Duhovnik], Draš: Kokalj poroča o organizaciji Slov[enskega] Domobranstva.

Ing. Sodja: potrebni so sestanki dijakov in akademikov za mobilizacijo;

v komisijo za pregled internirancev Paternost, Pirih. [...] seja : danes ob 21:00.

Po aferi Kokalja [Anton Kokalj] je treba formirati:

- a) sprejemni odbor za prijavitelje v SLD [Slovenska domobranska] leg[ija];
- b) obveščevalni odbor;
- c) propagandni odbor.

Vsi ti odbori so pod vodstvom Kokalja.

Na listi je: plačane dopuste drž[avnim] samoupravnim in javnim uslužbencem; plače dobi družina [...] službah se ne sme odpovedati, ne odpustiti, družine dobe javno podporo. Tu je še [...], a še neodobreno.

118 Zapis za 24. september ob 10:30 je zelo slabo berljiv.

16:00: Poslanci: Marko Kranjc, [...], dr. Golia, [...], Špindler [Josip Špindler], [...], dr. Lavrič [Jože Lavrič], Bitenc [Mirko Bitenc], Draš, Smersu [Rudolf Smersu], Masič [Pavle Masič]; poroča Draš o vojaškem položaju in o zlomu. V razgovoru se pojavijo razni očitki. Edinost vlada v vseh pogledih.

Po seji pove Smersu, da ga je Bitenc vprašal, a je do sem akcija propadla, ker sta jo vodila Draš in Stare ter nekaj duhovnikov. Smersu je povedal, da so vojaško (operacijsko) vodili samo vojaki, organizacijsko pa smo ustvarjali civilisti. –

Masič pove, da so Nemci naročili, naj se sprejme 100 ljudi z veliko in malo maturo ter 70 z ljudsko šolo. – Naj se prosi predsed[nika] upra[ve] gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], da prepreči nastavitev OFarjev.

Do večera prijavljenih 19.

Sobota, 25. septembra 1943

Prejemem dopis:

K[omanda] Sl[ovenije] 20. 9. 1943

Žalostni dogodki zadnjega časa in vsa organizacija jugoslovanske vojske je neprestano šepala na sektaštvu, ki se je razvilo iz treh legij, ki nikakor niso mogle tvoriti enotnega organizma.

Zato vse legije kot organizacije razrešujem vseh obveznosti napram jugoslovanski vojski, ki se bo v bodoče obračala neposredno na jugoslovanske vojne obveznike.

Živela jugoslovanska vojska!

*Komandant Novak
Novak lr.!*

10:00: sprejemni odbor: dr. Jan [Branko Jan] in vsi okrožni vodje SL v Ljubljani; šef propagande ing. Sodja [Jože Sodja], ki si sam izbere sodelavce.

14:00: Smersu [Rudolf Smersu], ing. Sodja, Duhovnik [Anton Duhovnik], Goričan [Henrik Goričan], Divjak [Viktor Češnovar], Draš [Albin Šmajd] (seja SL)

- 1 – SL ne preneha, ostane naprej ilegalna.
 2. Svojim poveljstvom izda povelje: nujno se svetuje, da se brez odlašanja prijavijo v SL[ovensko] Dom[obransko] Legijo.
 3. Za že obstoječe (MVAC) formacije, da se obvezno prijavijo.
- II. Ing. Sodja pravilno Goričan pravi, da je po naročilu Rupnika [Leon Rupnik] treba dobiti 5 ljudi za Gorenjsko in 5 za Štajersko, da gredo na propagandno potovanje. Za Gorenjsko oskrbi Duhovnik, za Štajersko Goričan. Naj bi bili po možnosti duhovniki.
- III. Urediti je pisarne:
- a) SL na M7¹¹⁹: Duhovnik, Goričan, Geratič [Mirko Geratič], 2 gospod[ič-ni]: Anica, Marta Langus – dva tekača (12000 Lir).

- b) Kregar [Janko Kregar]: Nominalni šef Kregar, šef pisarne Finc [Milan Finec], namestnik župan Paternost [Ivan Paternost];
 - a) OB[veščanje]: dr. Frumen [morda Ernest Frumen] in Štukelj [morda Anton Štukelj],
 - b) propaganda: Peter [...], Berce,
 - c) straža: 10 stražnikov + vodja in Golob [morda Stane Golob],
 - č) [...]: Šemetova [Felicita Šeme] (prorač. z najemnino 38.000).
 - c) Štab: šef ing. Sodja, [v] pisarni Pirih Milko.
- IV. Za Kokalja [Anton Kokalj] oskrbi dva detektiva g. Križman [Andrej Križman].
- V. Čenče izhajajo v 3 oblikah:
- a) za nas, [...],
 - b) za splošnost,
 - c) za N[emce].

20:30: Jenko Albin pravi, da Bricelj [morda Ivo Bricelj] za aparate ne verjame, da bi jih ne bilo, da jih pa Stare [Miloš Stare] hoče utajiti. Pravi, da je slišal, da bodo Novak [Karel Novak], Mira [Jovanka Krištof] in še nekaj častnikov pobegnili proti Trstu.

Za domobranstvo je prijavljenih cca 400. –

Nedelja, 26. septembra 1943

10:00: Javornik [Mirko Javornik], ing. Sodja [Jože Sodja], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]:

Sklepi:

- I. Nujno je treba izdati formalno uredbo o ustanovitvi poveljstva Slov[enske] Domobranske legije in določiti kompetence.
- II. Interniranci in pregled nad njimi naj spada v kompetenco Poveljstva.
- III. Mnogo internirancev bi se prijavilo za vpis v Domobranstvo. Te bi bilo nujno odločiti od ostalih internirancev in jih prepeljati v vojašnico med že služeče domobrance.
- IV. Že prijavljene bi bilo vsaj v treh dneh po izvršeni prijavi vpoklicati, da jih komunistična propaganda zopet ne zmoti.
- V. Ker je po naročilu Poveljstva Domobrancev ustanovljen pozivni odbor za pregled prijavljencev, je nujno potrebno, da Poveljstvo dnevno izroča seznam prijavljencev temu odboru, da se delo ne zavleče.
- VI. Ponovno opozarjamo, da je prav tako nujno potrebno, da izide javni razglas ali uredba, ki naj uredi službeno razmerje prijavljencev v javnih, samoupravnih in zasebnih službah, njegove prejemke za družine in oskrbovance.
- VII. Tudi je treba z uredbo urediti službovanje oz. odsotnost dijakov srednješolcev in akademikov.
- VIII. Propaganda:

1. – Vsem listom naj se uradno izda naročilo, da morajo od določenega dneva naprej skozi določeno dobo dnevno pisati članke navduševalne za vpis v Domobrance. Najbolje bi bilo, da se listom da smernice, kako naj pišejo.
 2. – Potrebna je tudi propaganda po posebnih letakih, ki naj bi se vršila preko pisarn.
 3. – Preprečiti je komunistično propagando med interniranci. Komunisti imajo razgovore z interniranci v raznih prostorih, kjer govore proti vpisu v Domobranstvo.
 4. – Med internirance je nujno poslati govornike, ki bodo opisali naloge in dolžnosti Domobranstva in jih tako pridobe za vpis v domobranske vrste.
 5. – Oblast naj nujno organizira propagando proti komunizmu in za vpis v Domobranstvo preko radia.
- IX. – V kurilnici v Ljubljani in na Borovnici so bili sprejeti v službovanje te dni izključno samo OF-arji, da bi tako ušli obvezni delovni službi, ker se ne bi prijavili v službovanje pri Domobranstvu. Železnica je znana, da je bila največja partizanska propagandna edinica, ki je po sprevodnikih, zaviračih in strojnem osebju razširjala komunistične ideje in miselnost.
- X. Poveljstvo naj izda individualni poziv podjetjem, naj priporočajo svojim uslužbencem vpis v Domobranstvo. Isto velja za urade.
- XI. Prav bi bilo, da bi poveljstvo tudi razposlalo po posebnem seznamu individualne pozive.

11:30: Pride kas[acijski] sod[nik] v pok[oju] dr. Fišinger [Josip Fischinger] in pravi, da bi bilo prav, da se reaktivirajo upok[ojeni] kas[acijski] sodniki: dr. Vuk, dr. Fišinger in dr. Pichler [Fran Pichler]. Sedaj šteje vrh[ovno] sodišče 8 članov. Če se ti reaktivirajo v štab II. – Tako je sposobno nastopiti kot vrhovno disciplinsko sodišče. – Nekoga bo treba nastaviti kot vrhovnega sodnega inspektorja, ki bo dodeljen Pokraj[inski] upravi. To mesto v rangi II/a bi prevzel tudi dr. Fišinger.

Ponedeljek, 27. septembra 1943

18:30: Javornik [Mirko Javornik], Paternost [Ivan Paternost], ing. Sodja [Jože Sodja], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Draš [Albin Šmajd], Križman [Andrej Križman]:

- I. Prihajajo vesti, da so včeraj dne 26. 9. 1943 Nemci enostavno vdrli v skladišče v šentjakovski šoli, ker niso našli nobenega dežurnega častnika, čeprav so nekaj časa čakali nanj. Kasneje je sicer prišel dežurni, vendar so Nemci že preje vdrli. Naj se prepreči v bodoče tako postopanje. Pred vsem naj bo v vojašnici in pred vojašnico absolutni red!
- II. Umestno bi bilo prisilno mobilizirati vse aktivne častnike in podčastnike – take ki so protikomunisti – in jim odrediti mesta.
- III. Internirance je hitro zdravniško pregledati, sposobne brez vseh vprašanj mobilizirati in prepeljati v vojašnico. Šele tam naj se izvrši čiščenje. Tudi

komunisti so po večini že pobegnili. Stražam naj se strogo prepove razgovarjanje civilistov iz interniranci. Brez dovoljenja poveljstva naj tudi domobranec ne bo dovoljeno obiskovati internirancev. Včeraj se je zgodil primer, da je neki domobranec prišel med internirance in odpeljal s seboj dva interniranca, ki sta po vrhu vsega še komunista.

- IV. Poveljstvo naj doseže pri ljubljanskemu županu, da vojaški mestni urad da na razpolago za prepis vse vojaške imenike, da se pripravi vse potrebno za morebitno prisilno mobilizacijo. Spiski vojaški naj bi obsegali vse letnike do vključno 40. leta starosti.
- V. Za vpisovanje v domobrance naj se določi maksimalni rok do 5. oktobra 1943, kar velja za Ljubljano, za druge občine naj se določi nekoliko daljši rok.
- VI. Poveljstvo ali policija naj poskrbita, da se pobere po Ljubljani vodilne komuniste in vodje OF, da se tako dobi talce oz. krivce sedanje narodne nesreče.

10:30: Zvem, da je dr. Žebot Ciril v imenu Stražarjev pisal plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj] pismo, s katerim stavlja na razpolago vse Stražarje za protikomunistično borbo.

12:30: Obišče me neki Soklič [Janko Soklič] s Kor[oške] Bele (oz. Javornika) prišel, da se pogovori o protikomunistični borbi na Gorenjskem.

20h: Razgovor z g. Sokličem (do 23h): zaenkrat mu pripravim 100 knjig V znamenju OF; naj bo previden, organizira naj vse v okviru okrajnih, občinskih in vaških trojk. –

Torek, 28. septembra 1943

08:30: Javornik [Mirko Javornik], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], ing. Sodja [Jože Sodja], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd].

- I. V kočevski gimnaziji je zaprtih okoli 1000 protikomunistov, ki jih nameravajo pobiti, kakor so to napravili v Vel[ikih] Laščah z onimi, ki so jih zajeli na Turjaku. (Na občinski deski je zapisanih devet poimensko ter številčno petdeset. To je nabito za ustreljene v Vel[ikih] Laščah).
- II. Vojaško poveljstvo naj skrbi, da bodo vojaki bolje oblečeni, osnaženi, obriti, bolje disciplinirani. Tudi za hrano je treba poskrbeti! Menda bi bilo prav, da se ustanovi leteča kontrola po mestu, ki bo skrbela, da se vojaki ne bodo obnašali neprimerno po ulicah.
- III. Nujno naj se začne z aretacijami komunistov po Ljubljani. Ustanovi naj sečasna pomožna policija.
- IV. V domobranstvo naj se sprejemajo tudi starejši in taki, ki niso sposobni za borce. Porabi naj se jih za pomožna dela.
- V. Oblast naj izda letak, v katerem sporoča, v katero smer naj se umikajo oni, ki se bodo predali sedanji oblasti, ko bodo pobegnili od partizanov.
- VI. Ponovno prosimo, da se nujno vpošteva naš nasvet, da se objavi in določi partizanske družine, ki bodo služile kot talci, če se bodo vršili umori s strani partizanov po pokrajini.

Sreda, 29. septembra 1943

08:30: Javornik [Mirko Javornik], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd], ing. Sodja [Jože Sodja]:

- I. V šentjacobski šoli je treba nujno urediti disciplino. Urediti je dežurno službo, vaje, čas vstajanja, dnevni red in pravico odhoda v mesto.
- II. Prevod: izvrši naj se kontrola živilskih nakaznic. Za ljudi od 15. do 50. leta starosti, naj bo predpisano, da morajo priti osebno po živilske izkaznice, oziroma se jih mora kontrolirati na njihovem domu, ako vsled bolezni niso v stanju sami priti po nje.
- III. Pri raznih ustanovah je treba na mesto italijanskih ljudi postaviti nove komisarje, kakor n. pr. Pokojninski zavod, Zavod za soc[ialno] zavarovanje, Delavska zbornica, Delodajalska zbornica, Gasilstvo itd.
- IV. V anagrafskem uradu se delajo razne stvari v korist OF. Treba je postaviti zanesljivega človeka, ki bo preprečil take zlorabe. Stvar je nujna.
- V. Sporočiti je, kje naj se prijavljajo ljudje za pomožno policijo v Ljubljani.
- VI. Ustanoviti je častniško šolo.

14:10: župnik iz Boh[injske] Bele pravi, da je v Ljubljani zdrav[nik] dr. Šarec, ki stanuje pri trg[ovcu] Pirnatu [Ciril Pirnat]. –

G. Grad [morda Boris Grad] pove, da je v Ljubljani tudi ga. Šarčeva [Terezija Šarec].

Četrtek, 30. septembra 1943

08:30: Javornik [Mirko Javornik], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]:

- I. Pospeši naj se formalna organizacija Domobranstva:
 - a) izide naj uredba o organizaciji Domobranstva,
 - b) imenuje naj se poveljnika, ki bo odgovoren za pravilno funkcioniranje Domobranstva,
 - c) naj se postavi pod Domobransko poveljstvo tudi vse edinice po deželi.
- II. Ranjence iz prejšnjih protikomunističnih in sedanjih edinic naj se pošilja v vojaško bolnišnico na zdravljenje.
V civilni bolnišnici so zdravniki tudi na oddelku za vojne poškodbe usmerjeni partizansko, šikanirajo naše ranjence in bolnike, jih sprašujejo stvari, ki zdravnike pri zdravljenju ne zanimajo, npr. če je ustrelil kakega partizana in podobno.
- III. Izdajanje prepustnic naj se izroči policijski upravi, da se prepreči odhajanje partizanov preko bloka in tako prepreči partizanska obveščevalna služba.
- IV. Bloke je močnejše zastražiti, ker komunisti izjavljajo, da bodo danes ali jutri zopet pričeli odhajati iz Ljubljane.

14:30: srečam Joška Dolenca, bivšega uradnika pri Peko. Pravi, da je po 1 1/2 letnem skrivanju danes prvič na cesti. Skriva se, ker ga je Bela garda obsodila na smrt in da je dobila sliko od Gestapa, ker dela z Gestapo. Odločno ugovarjam. Kasneje mi še pove, da se skriva že poldrugo leto v umobolnici, da jih je tam še več takih, da je bil tam tudi dr.

Bratko Kreft, ki je sedaj na prvem oddelku splošne. Da je prišel neki Rant, k neki gospe, ki je bila [...] uradnica v Peko (sedaj poročena) in ko je videl njegovo sliko, izjavil: To je Joško Dolenc. Tega vemo (je fest fant). Imamo stare račune z njimi [...]. Ker je le Gestapo imela mojo sliko, Rant me pa osebno ne pozna, izjavil pa je, da ima Bg [bela garda] sliko, jo je B[ela] garda mogla dobiti samo od Gestapa. – Neki profesor ga je povabil na svoje domovanje Novi trg 5. Vprašal me je tudi, če imam kaj zvez z dr. Kantetom [Vladimir Kante], ki bi ga rabil za neke dokumente.

16:30: Kranjc [Marko Kranjc], Stare [Miloš Stare], Draš: Kooptira se pa: dr. Kotnika [Franc Kotnik], Krošlja [Jože Krošl] in Godino [Jožef Godina]. Vsak četrtek po vpeljavi navedi.

Petek, 1. oktobra 1943

18:30: prejel:

Ljubljana, 30. 9. 1943

Obveščevalni urad

»Slovenske domobranske legije«

Vodstvu »Slovenske legije«

Nesebično delo in težke žrtve, ki jih je Vaša organizacija že doprinesla v današnji odločilni borbi našega naroda nam dokazuje, da ste trdno odločeni vztrajati v borbi za ohranitev slovenskega naroda.

V tem prepričanju Vas poveljstvo »Slovenske domobranske legije« vabi, da se s svojim članstvom polnoštevilno udeležite informacijskega sestanka prostovoljcev »Slovenske domobranske legije« in njihovih somišljenikov, ki bo v soboto dne 2. oktobra ob 15h na Selu v Mostah. Eventualne informacije dobite v pisarni »Obveščevalni urad Slovenske domobranske legije« v poslopju Srednje tehnične šole na Aškerčevi cesti.

Od Vaše udeležbe je v veliki meri odvisen uspeh nameravane akcije.

Za poveljstvo »Slovenske domobranske legije«

Oficir dodeljen Obveščevalnemu uradu

P. por. [podporočnik] Capuder Danilo, l. r.

15:00: razgovor z dr. Hacinom [Lovro Hacin]; prosi za pomožne policaje in konceptne uradnike. Pravi, da je Ital[ijanom] zrasel greben, da nočejo izročati poslov, ker da je sinoči rimski radio sporočil, da je Grazioli [Emilio Grazioli] postavljen za prefekta v Lj[ubljski] pokrajini.

Sobota, 2. oktobra 1943

08:30: Paternost [Ivan Paternost], Javornik [Mirko Javornik], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Križman [Andrej Križman], inž. Sodja [Jože Sodja] in Draš [Albin Šmajd]:

- I. Iz prostovoljne prijave v domobranstvo je treba nujno preiti v prisilno mobilizacijo.

Razlogi: Partizani po pokrajini govore, da bodo pred nemško akcijo bežali v gozdove, kjer bodo ostali kake tri dni, kolikor časa bo pač akcija trajala, potem se bodo po umiku Nemcev zopet vrnili na svoje domove. Ker s prostovoljno mobilizacijo ne bomo dobili dovolj sil, da bi zasedli pokrajino in preprečili nova partizanska nasilja, je nujno, da se izvede prisilna mobilizacija.

Nekateri poveljniki na deželi so že razposlali vabila za pristop v Legijo, a je bil uspeh enak ničli, ker ljudje ne gredo v Legijo z utemeljitvijo, da se boje partizanskega maščevanja. Pravijo pa, da bi šli, ako bi bila prisilna mobilizacija, ker bi se potem partizani ne mogli maščevati nad njimi in njihovimi družinami. Naj se zato vsaj nekaterim poveljnikom na deželi izda povelje, da smejo oz. morajo izvesti prisilno mobilizacijo. Tako je treba napraviti za Brezovico, kjer je poveljnik izdal povabilo 250 moškim, a se je prijavilo le 5 moških.

- II. V sektorju ob kočevski železnici ni večjih skupin partizanov, marveč le njihove straže. Čete partizanske so se umaknile proti Blokam.

Ljudje po deželi komaj čakajo, da pridejo izpod partizanske nasilne oblasti.

- III. Za primer čiščenja naj se stori vse, da se nemške sile obveste o razpoloženju prebivalstva v posameznih krajih, kakor tudi o razpoloženju prisilno mobiliziranih ljudi po partizanih.

Z Nemci bi se bilo dogovoriti, da se določijo neka znamenja, po katerih bodo Nemci spoznali, da so ljudje protikomunisti, npr. bele zastave.

Z letaki je treba opozoriti prebivalstvo po deželi, naj se brez strahu takoj javi nastopajočim protipartizanskim četam.

Nemce je treba opozoriti, da pošiljajo partizani v prve bojne vrste prisilno mobilizirane ljudi in ljudi iz bivših vaških straž, kakor tudi žene, otroke, med tem ko se sami skrivajo v zadnjih vrstah ali pa pred nastopajočimi četami bežijo in se skrijejo.

- IV. Želeti je, da bi g. predsednik sklical predstavnike javnega, gospodarskega, kulturnega življenja, pred njimi podal gotove izjave in od njih zahteval, da bi podpisali protikomunistično izjavo.

Nemci so baje začeli z ofenzivo na Dolenjsko z več strani (od Notranjske sem, od Ljubljane, od Litije in od Hrvaške gor).

13:30: Smersu [Rudolf Smersu], ing. Sodja, Češnovar [Viktor Češnovar], Duhovnik [Anton Duhovnik], Finec [Milan Finec], Kermavner [Ivo Kermavner], Draš: Seja SL (Križman)

- 1) v štab domobrancev naj pride dr. Jan [Branko Jan], ki se bo predstavil plk. [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj] v nedeljo;
- 2) v propag[andnem] štabu poleg Piriha [Milko Pirih] še Marn [Jože Marn];

- 3) v tisk[ovni] oddelek na predsedstvu: še Sekulec [Franjo Sekolec].
- 4) SL je do SDL [Slovenske domobranske legije], kakor je bila preje do MVAC.
- 5) 13. 10. 1943 naj bo splošni žalni dan za vse od komunistov pobite žrtve. Sv[ete] maše naj bodo po vseh cerkvah;
- 6) 17. 10 1943 nedelja naj bi ob 15h bile na pokopališču molitve za vse mrtve, ki so padli kot žrtev komunizma. Nato naj bi bil kratek nagovor knezoškofa dr. Rožmana [Gregorij Rožman]. Godilo naj bi se na grobu dr. Natlačena [Marko Natlačen].
- 7) Križman sporoči Kokalju, da preveč forsira Stražarje.

Nedelja, 3. oktobra 1943

8:45: od danes naprej bo visela na srednji tehnični šoli, kjer je vojašnica domobrancev – slovenska zastava.

8:45: brata Pleško Andrej in Ivan, domobranca me napadeta, češ da sem se jima smejal. Grozita z revolverji in Andrej tudi s puško. Kričita: Kidaj se...

Pleško Andrej me udari 3x, enkrat s pestjo po desnem licu in očesu, da takoj otečem. Se pritožim na inšpektoratu pri plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj].

Dr. Jan [Branko Jan] mi pove, da mu je plk. [polkovnik] Kokalj ponudil mesto v intendanturi ali pri četi, ne v Štabu. Dr. Jan užaljen. Govorim z prof. Grumom [Janez Grum], ki pravi, da še ni mogel urediti.

67700 (67000) (velja za soboto 2. 10.)

12:05: g. Capuder Danilo se pride v družbi še nekega opravičiti za zjutranji dogodek.

14:45: ing. Sodja [Jože Sodja] pove svoj razgovor z Gladnikom [Stanko Gladnik] in razvija svoje načrte glede ob[veščevalne] pisarne pri Šmitu.

17:00: prireditev Sl[ovenske] dom[obranske] legije v franč[iškanski] dvorani. Vse polno. Z dr. Janom [Branko Jan], Hudnikom [Ivan Boh] in¹²⁰ v klet. Pritožbe zoper disciplino in ravnanje v vojašnici.

Po izjavi plk [polkovnika] Kokalja je baje prijavljenih okoli 600 ljudi.

Ponedeljek, 4. oktobra 1943

- I. Radi vpostavitve SRK [Slovenski Rdeči križ] naj se imenujejo v odbor tudi odločni protikomunisti. Pritegnejo naj se taki, ki so se izkazali uspešno na karitativnem področju: dekan Škrbec [Matija Škerbec], dr. Vladimir Murko, dr. Megušar Anton, Demšar Anton.¹²¹

¹²⁰ Pike v izvorniku.

¹²¹ V Arhivu dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 931, poglavje Obveščevalna služba Slovenske legije, pag. 2719) je odstavek nekoliko drugačen: »I. Ker je v[z]postavljen Slovenski rdeči križ, ki je svoj čas bil začetek in jedro slovenske OF, je prav, da se v odbore Rdečega križa imenujejo ljudje, ki bodo s svojim dosedanjim delom zadostno jamstvo, da v Rdečem križu ne bodo podpirali OF.«

- II. Partizani zapirajo po Dolenj[skem] protikomunistične ljudi. Pri operacijah naj se posebna pozornost posveča zaporom.
- III. Propaganda in Ob[veščevalna] služba pri Domobrancih naj bo koncentrirana pri glavnem poveljstvu. Bataljonska poveljstva naj nimajo svojih obveščevalnih in propagandnih uradov.
Edinice po deželah naj imajo svoje razmnoževalne aparate, da bodo za svoje področje tiskali in širili letake in literaturo, ki jo dobe od glavnega poveljstva.
- IV. Na nekaterih krajih (npr. Borovnica) so nemške oblasti ustavile dobavo hrane in drugega, ker trdijo, da bodo edinice odslej oskrbovane od domobranskega poveljstva. Naj se uredi, da ne bodo edinice trpele pomanjkanja.
- V. Vojakom v vojašnicah naj se oskrbi novo perilo. Že tri tedne v starem.
- VI. Iz Ljubljane odhaja in prihaja veliko komunistov. Tudi interniranci – ki so že vsaj do polovice pobegnili. Obletnica aretacije Čopiča Milana, ki je opazoval Stareta Miloša.¹²²

Sreda, 6. oktobra 1943

10:30: zobni dr. Logar Tone.

Sobota, 16. oktobra 1943

66900

52021

Nedelja, 17. oktobra 1943

Ob 9h: likvidacijska seja dosedanj[ega] odbora SL; prevzame voj[aško] organizacijo maj[or] Mirko Bitenc. (inž. Sodja [Jože Sodja], Smersu [Rudolf Smersu], Duhovnik [Anton Duhovnik], Finec [Milan Finec], Kermavner [Ivo Kermavner], Draš [Albin Šmajd])

Torek, 19. oktobra 1943

Mrja [Marija Šmajd] odšla v Kranj in Srakovlje.

Sreda, 20. oktobra 1943

Pobirajo v Pokoj[ninskem] zavodu.

Napravljeno poročilo za Oljarja [Ivan Avsenek].

122 Nadaljevanje zapisa z dne 4. oktobra in naslednji zapisi do vključno 16. oktobra 1943 so v ovoju 6 (pag. 1292-1299). Dokumenti iz ovoja 6 so navedeni v nadaljevanju besedila na str. 370–380.

Četrtek, 21. oktobra 1943

Mrja [Marija Šmajd] se vrne z Gorenjskega;

(16:30 SLS: – 19:15) Marko [Marko Kranjc], Medved [Miloš Stare], svet[nik] Krošelj [Jože Krošl], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Godina [Jožef Godina], Draš [Albin Šmajd].

Treba držati zveze z sedanjim vodstvom: glavno težišče v protikomu[nistično] borbo.

Petek, 22. oktobra 1943

18:00: vidim dr. Gosarja [Andrej Gosar] in Marka Kranjca v razgovoru.

14:30: dr. Hacinu [Lovro Hacin] (radi Štruklja) radi vpokojitve post ravn[atelja] Štruklja (spopad).

Sobota, 23. oktobra 1943

18:30: dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Paternost [Ivan Paternost], ing. Sodja [Jože Sodja], dr. Žebot [Ciril Žebot], Draš [Albin Šmajd], Križman [Andrej Križman], Javornik [Mirko Javornik], Smersu [Rudolf Smersu], Markun [Anton Mrkun]:

- 1) načelno mora vse priti v ta odbor (kar je protikomunističnega),
- 2) propaganda se koncentrira;
- 3) vsak teden vsaj enkrat skupaj,
- 4) kot vodi Kociper [Stanko Kociper], ki naj skupno s Pirihom [Milko Pirih] in Ilijem [Alojz Ilija] ustvari konzorcij,
- 5) dnevno se sestajata ing. Sodja in dr. Leskovar.

Pobiranje na poštnem ravnateljstvu.

Nedelja, 24. oktobra 1943

07:10: močna detonacija.

Čez dan govore, da sta pri Medvodah letela v zrak dva vagona municije.

12:00: Mirko [Mirko Javornik] in dr. Jan [Branko Jan]: naj se za vsako ceno v interesu Domobranstva odstrani pplk [podpolkovnika] Peterlina [Ernest Peterlin].

Ponedeljek, 25. oktobra 1943

15:00: ing. Sodja [Jože Sodja], Medved [Miloš Stare], Križman [Andrej Križman], Žerjal [Stanislav Žerjal], Škulj [Karel Škulj], Draš [Albin Šmajd], Godina [Jožef Godina], Markun [Anton Mrkun], dr. Česnik [Ivo Česnik]: Žerjal poroča o razmerah na Goriškem in pove, da je izročil pismeno poročilo gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik]. Se priporoči, da odide z Drašem v torek do gen[erala] Rösenerja [Erwin Rösener].

Ko je dobila 18. 10. dr. Jerinova [Pavla Jerina Lah] poziv, bi moral z njo tudi dr. Kunc [Boris Kunc]. Ta je naprosil dr. Žemvo [verjetno Mihael Žemva] in mu dal 600 Lir

za nabavo gojzeric. Po aretaciji dr. Žemve je zbolel dr. Grzetič in ga doslej še ni bilo v bolnišnico.

Torek, 26. oktobra 1943

08:00: Marko Kranjc: Prav bi bilo, da se doseže sporazum z dr. Gosarjem [Andrej Gosar] in uredi s Stražarji. Z dr. Gosarjem zaenkrat neka federacija. –

10:00: Medved [Miloš Stare], Godina [Jožef Godina], Škulj [Karel Škulj], Draš [Albin Šmajd]: Škulj poroča o razgovorih pri hrv[aškem] konzulu o Slov[enski] državi in pers[onalni] uniji s Hrvaško. Sklep: sprejmemo vse, tudi zveze porabimo, da sporočimo svoje želje, aktivno ne ukrenemo ničesar. Držati zveze z Rup[nikom] in hrv[aškim] konzulom. Sl[ovenski] poročevalec baje prinesel, da so obsodili na smrt Marjana Strnišo [Marjan Sterniša], Vošnjarja [Pavel Vošnar], Malovrha [France Malovrh] in Šinkarja [Anton Šinkar]. Pomilostili na dosmrtno delo Mavca [Jakob Mavec] (glej poročilo v Slov[enskem] domu).

Miloš govori z dr. Šarčevu, ki je drugič v Ljubljani.

Aretacije sodnikov in sod[nih] uradnikov (dr. Dolinar [verjetno Andrej Dolinar], Habermut [Avgust Habermuth], Ziherl [Joško Ziherl], Baričevič [Josip Baričevič] in dr. Svet Jakob)

Sreda, 27. oktobra 1943

Soklič [Janko Soklič] v Ljubljani. [Vr]ačka [Edvard Vračko] pošljem h dr. Hacinu [Lovro Hacin]. Švic[arski] radio povedal, da imajo Nemci uspehe v Sloveniji. 1000 mrt[vih] P[artizanov] in 500 ujetih.

Ilovar [Albert Ilovar] vpraša, če SL resnično ustvarja ilegalno. Tako mu je včeraj rekel Peterlin [Ernest Peterlin] ter mu naročil, naj poizveduje, če je to res. SDL [Slovenska domobranska legija] ne bo trpela nobene ilegale.

12:00: inž. Sodja [Jože Sodja] me prosi, naj mu napišem takoj tole:

Ustanovi se slovenska država, ki obsega vse ozemlje, kjer prebivajo Slovenci, zlasti: Ljubljanska pokrajina, Gorenjska ter tiste občine in kraji, ki so do leta 1918 spadali v Vojvodino Kranjsko, a so bili leta 1941 priključeni Spodnji Štajerski, dalje pokrajine: Gorica, Trst, Reka, Pulj in Videm (Udine).

Tako ustanovljena slovenska država stoji pod protektoratom Velikonemškega Rajha. Slovencem se priznava slovenska narodnost in posebno slovensko državljanstvo. Slovenija ohrani svoje ime, svoj slovenski službeni jezik, svojo narodno zastavo, svoj trgovinski in vojni prapor ter svoj grb. Na čelu Slovenije stoji Predsednik Slovenije in zakonodajno oblast na ozemlju Slovenije vrši predsednik skupno s Slovenskim narodnim svetom. Upravno oblast izvršuje slovenska vlada. Slovenska država ima svoj lastni denar in carine. Na zunaj zastopa nekatere slovenske države Velikonemški Rajh.

Prvega začasnega predsednika imenuje Vodja Velikonemškega rajha.¹²³

123 Na naslednji strani dnevnika je prevod tega besedila v nemščino.

Četrtek, 28. oktobra 1943

Zvem, da je dr. Šarčeva med drugim izjavila: »Zakaj se upirajo novemu toku. Poznaš Zdenko (tj. Kidričevo), ali ji moreš kaj očitati? Ne more se pa tega reči o raznih voditeljih Bg [bele garde], ki jih osebno poznam.«

Govorim ob 17h s Cerarjem iz Radovljice. Hoče biti pokroviteljski in trdi, da gori ni nobene politike, da je to specijalna ljubljanska zadeva. Tudi pravi s precej osornim glasom, da sem pač v Lj[ubljeni] moral zvedeti, da je Černe prestavljen iz Kamnika v Radovljico, ker gori tega ni bilo v časopisju. Ta izjava je bila poslana z ozirom na trditve, da sem v nemški službi. Ko sem mu na vprašanje, če pridem kaj gori, izjavil, da zdaj ne, preje sem pa hodil na Bled (ironično), ker je tako pisal S[lovenski] Poročevalec, je odgovoril, da tega ni nikdar slišal ali bral. Povedal sem mu, da sem na odprti karti pisal takim obrekovalcem, da jim bom dal priložnost to dokazati. Ločila sva se s pozdravi ženam, nato me še vpraša, če naj pozdravi še kogar vse, saj veš katere. –

Nato seja SLS: Marko [Marko Kranjc], Medved [Miloš Stare], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Godina [Jožef Godina], Krošelj [Jože Krošl], Draš [Albin Šmajd]:

1) Zbiranje dokumentov
Ob[veščevalna] služba
Prop[agandna] – – | } | Krošlj a) podatki o heroizmu naših ljudi
b) o uničevanju po komunistih
a) slov[enskega] premoženja
b) kako so se zvezali z Italijani |
|---|---|---|

Naj se vpliva, da bodi vsi dajali vse svoje informacije IU [Informativni urad], ne pa držati zase in za svoje bulletine.

- 2) Korporacije – izjave k predlogu: načelno brez pripomb, naj se sestane oni odbor in predloži dokončni načrt.
- 3) Primorska: naj se ustvari po SLS ljudem javno mnenje, da je slo[vensko] šolstvo koristno in nujno potrebno. Naj se to povsod propagira. Tudi slov[ensko] uradništvo.
- 4) Domobranstvo: V štabu je taka politika, da se izrine vse rezerviste in postavi aktivce. Vodijo neko diktatorsko politiko, čeprav so samo org[anizacijski] štab tj. nekako vojaško okrožje. Številčno niso narasli (3800), kar pa so samo člani bivše MVAC. Peterlin [Ernest Peterlin] intrigira dalje po svoji stari navadi. Trdi, da SL organizira ilegalo, kar je očitna laž. –
- 5) Raznoterost: Predsednik apelacije in podpredsednik naj bosta taka sodnika, ki reprezentirata in uživata ugled med sodniki. Če dr. Vračko [Edvard Vračko] prevzame, stori to na svojo lastno odgovornost.

(Zjutraj ob 8h izročim svojo novo C[arta] d'iden[tità] 003127 g. Sokliču [Janko Soklič], da oskrbi dovoljenje za potovanje na Dunaj.)

Petek, 29. oktobra 1943

08:15: Mirko Bitenc: Propaganda na Gor[enjskem] in Štaj[erskem]. Samo ilegalno. Oskrbeti je baze; iz Kranja vsaj do Preddvora, Tržiča. Povsod samo poedince in zlasti ženske. Ljudi je treba odtrgati od komunizma. –

09:00: dr. Vračku [Edvard Vračko] svetujem, naj se oglasi pri Milošu [Miloš Stare] in stopi do dr. Hacina [Lovro Hacin], kjer naj tudi predlaga podpredsednika.

09:30: obisk gdč. Mrakove Štefke [Štefka Bulovec]¹²⁴: vprašam, kako je z Ivančkom [Ivan Mrak], če ima še zveze s Part[izani]. Ona odgovori, da se ona za politiko ne briga in da tudi Ivanček nima časa, ker je tako močno zaposlen.

10:00: g. Beltram: predloži neki predlog o prehodnem stanju, ki se nanaša na go-spodarske ukrepe. Pravi, da so napravili bratje Pavletiči¹²⁵, ki niso komunisti, čeprav imajo Part[izanske] stike, ker delajo na terenu (so lesni trgovci). Naj bi stopil z njimi v zvezo. So narodnjaki in zavedni. – Obljubim, da bom v kakih 10 dneh osebno stopil do Pavletičevih.

Načelno se dotika načrt:

- 1) vprašanje zaposlitve delavstva v ladjedelnicah Tržič,
- 2) organizacija potrošnje,
- 3) organizacija velikih obratov (socializacija, etatizacija, drž[avna] kontrola),
- 4) denarstvo,
- 5) prehrana,
- 6) medpokrajinske zadeve in medsebojna povezanost med poedinimi deli Ju-g[oslavije] (zaprečitev carin).

12:00: povem to Milošu, ki pravi, naj se le razgovorim s Pavletiči (je pet bratov). Pravim mu, naj bi se o tem razgovarjalo v nekaterih odborih zaupno tako, da se oseb ne bi izdajalo partizanom in tudi ne vsebine razgovorov.

13:00: Žitnik – Ris [Rudolf Žitnik]: intervenira za nekoga (dipl. jurist) da bi bil spre-jet v policijo. – Se zanima za ostale stvari tudi za ofenzivo na Dolenjskem, mu odgovorim, da nisem nikjer aktivno udeležen in da mu zato ne morem postreči z nobenimi novicami. –

Pove, da je R. [Rudolf Žitnik] povedal, da sta na Grškem 2 struji, ena, ki je za kralja, ena drugačna; da je tudi v Jugoslaviji podobno.

Govore, da je sinoči LR¹²⁶ ali KR¹²⁷ napadel part[izansko] rad[ijsko] vest o obsodbi izdajalcev v Kočevju, kar so prinesli tudi drugi radiji ter se zavzel za te žrtve. Part[izanske] rad[ijske] vesti še po smrti klevetajo čast ljudi in sramote slovensko ime v mednarodnem svetu.

13:30: obnovim angleške ure.

Sobota, 30. oktobra 1943

08:00: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]: izročim listek s podpisom Kodré.

Za vratarja TPD [verjetno Trboveljska premogokopna družba] – Severja, naj izro-čim dinam. žico 1 mm emajl. od Bezlaja prinosilki listka.

Izročim opozorilo, naj poveča straže, da prepreči demonstracije komunistov s po-laganjem vencev ipd.

124 Svakinja Ivana Mraka.

125 Verjetno bratje Rudolf, Julij, Ivan, Vladimir in Marino Pavletič.

126 Verjetno londonski radio oziroma Radio London.

127 Verjetno kairski radio oziroma Radio Kairo.

09:00: seja protikomunističnega odbora: ing. Sodja [Jože Sodja], Smersu [Rudolf Smersu], Križman [Andrej Križman], Paternost [Ivan Paternost], dr. Žebot [Ciril Žebot], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Javornik [Mirko Javornik], Draš [Albin Šmajd]:

- 1) naj se pripravi obtožni material za sodnike vojaš[kega] sodišča v Kočevju (pripravi naj dr. Fišinger [Josip Fischinger] ali Kokalj¹²⁸)?
- 2) preprečijo naj se posredovanja za izpust oz. naj gredo tozadevne prošnje skozi Infor[mativni] urad. – Slučaji dr. Petre, Hojs [verjetno Konrad Hojs], inž. Gorše, inž. ..., Marinko dvigajo nezadovoljstvo, zlasti še Marinkov, ko je izpuščen, ker so domači s svojim premoženjem garantirali zanj. Tako bi lahko postali proti vsi kapitalisti.

13:15: pri dr. Hacinu: naj radi naporene službe dobe stražniki kak dodatek; naj bosta stud[ent] jur[e] Tumpej Marjan in Košir dodeljena agent[urnemu] zboru.

Dr. Zajc iz Kmečke ljublj[anske] okolice je verjetno organiz[ator] OFar. Ima zveze z vodstvom, je preskrbel dovolilnice OF svoji ženi in svakinji; da sta pred cca 3 tedni odpotovali v Kočevje, kjer je brat Prešeren zajet od Part[izanov]. Prešeren – Sandi je bil četnik.

Dr. Kobler Franc [France Koblar] je izjavil (dr. Šerku iz Cerknice, da so partiz[anski] podvigi heroični in da se z njimi piše nepozabna zgodovina slov[enskega] naroda. Torej je še vedno navdušen in zagrižen OFar.

Avsenek Anton iz Vrbenj pri Radovljici. Bil je v Lj[ubljeni] 2 dva dni. Ko ga je dr. Natlačenova [Antonija Natlačen] pri srečanju opomnila, če se kaj boje partizanov, ki se sedaj vale na Gorenjsko, je odvrnil: »Zakaj bi se jih bali, saj so naši ljudje. To so vendar krščanski socialisti!«

Dovolil[nic] za kolesa ne izdaje nikomur. (Češnovar Viktor, pok[ojnega] Ivana, 012983 – 2. 7. 1943 Ljublj[ana])

Gerkam Sonja roj. 1. 10. 1928, I. let[nik] trg[ovske] akademije, aret[irana] 28. 10. ob 1/2 18h za obrt[no] šolo. – Bila v družbi nekoga, ki je trosil letake, že posredoval okraj[ni] glavar Maršič [Franjo Maršič]. Osebnost je zvedel, da se je na kopališču družila izključno v družbi OF.

Dr. Hacinu [Lovro Hacin] pokažem »strogo zaupno« Poročilo o razmerah na policiji, kjer gre za napredovanje nadstražnikov v podnadzornike (Rusjan Anton, Vončina Oton, Adamič Maks, Razboršek Ciril, Bevc Vid). Naj bi se za podnadzornike imenovalo: Gaber, Hočevnar, Pogorelec Anton in Štrubelj Franc. (Poveljnik Palčič [Stanko Palčič] samo promeniira po pivovarnah in je bonbone). Nato se razjezi in pravi, da je to defetizem in da bi dal tistega, ki je to napisal takoj zapreti, da bi si premislil kaj takega napisati.

Sl[ovenski] dom prinese dober uvodnik ter nekaj imen o žrtvah OF v Ljublj[anski] pokrajini.

67500 (67000)

Za zobe spod[aj] levo 600 Lir.¹²⁹

128 Morda Jože Kokalj, ki je v seznamu psevdonimov označen kot namestnik višjega državnega tožilca; verjetno ni polkovnik Anton Kokalj, ki je organiziral domobranstvo na Primorskem.

129 Napisano na drugi strani koledarčka.

Nedelja, 31. oktobra 1943

10:00: Organ[izacijski]: Marko [Marko Kranjc], dr. Kotnik [Franc Kotnik], svet[nik] Krošelj [Jože Krošl], Godina [Jožef Godina], Draš [Albin Šmajd], Finec [Milan Finec], Paternost [Ivan Paternost] ter rav[natelj] Gračner [Ivan Gračner]: razgovor o položaju: enotno glede Gorenjske, da je splošno razpoloženje za OF. Zvem, da so povišani obroki moke in da bodo verjetno velika skladišča blaga v Ljubljani.

15:30: na pokopal[išču] pri Sv. Križu.

Zvečer zvem, da so P[artizani] med drugim v N[ovem] mestu ustrelili tudi Pavliča Jožeta.

Ponedeljek, 1. novembra 1943

Vsi sveti.

10:00: Medved [Miloš Stare], Kopitar [Rudolf Smersu], maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], Godina [Jožef Godina], Kranjc [Marko Kranjc] in Draš [Albin Šmajd]: razgovor o položaju in event[ualni] predlog za amerik[anske] oddaje, ker so strogo protikomunistične.

Zopet se ugotovi, da je na Gorenjskem položaj skrajno slab.

Torek, 2. novembra 1943

09:00: Rok[odelski] dom: Bivši pp¹³⁰: Kranjc [Marko Kranjc], Mihelčič [Alojzij Mihelčič], Bitenc [Mirko Bitenc], Teuerschuh [Ivan Teuerschuh], Draš [Albin Šmajd], Rigler [Alojzij Rigler], dr. Golia [Adolf Golia], Miloš [Miloš Stare], Masič Pavle, dr. Lavrič [verjetno Jože Lavrič]: Govorimo o slabem položaju na Gorenjskem in da se bi to moglo spremeniti samo z močno slovensko propagando.

Sreda, 3. novembra 1943

12:00: obisk g. Paara [Franc Paar]: zopet posreduje za razne ljudi tudi za dr. Žemvo [verjetno Mihael Žemva]. Pravi, da so Slovenci hudi na Draša [Albin Šmajd], ker je on imel neko separatno akcijo, po kateri naj bi mlajši ostali v hribih, starejši pa prišli domov. Gorenjci se boje Draša in njegove garde.

Četrtek, 4. novembra 1943

Aretiran Colnar Lojze.

Petek, 5. novembra 1943 Dunaj

07:00: peš do remize, nato s tramvajem do meje, od tam v Št. Vid; vlak 3 ure zamudi, ker so P[artizani] poškodovali progo pri postaji Medno. Odhod s Št. Vida ob 11:30. Kupim karto do Jesenic. Na kolodvoru v Št. Vidu govorim z Bohincem Rudijem in Mežnarjem iz Radovljice. Rečem, da grem v Kranj. – Na Jesenicah govorim na kolodvoru s Kuharjem, ki pravi, da bi rad govoril z menoj. Vidiva se tudi z g. Janšem Viktorjem iz Dovjega, s katerim pa nisem mogel govoriti, ker je vlak odpeljal. Govorim tudi na Jesenicah s Pristovom iz Mošenj. –

V Celovcu na kolodvoru najdem Lojzeta Vogelnika, s katerim se takoj odpeljeva na Dunaj.

Pot do Dunaja hitro mine v opisovanju dogodkov v pokrajini (videla se že nisva 2 leti 2 meseca).

Na Dunaju spiva pri Kummer (hotel na Mariahilferstrasse).

Prihod na Dunaj ob 23:45 (petek).

Sobota, 6. novembra 1943 Dunaj

Iščem zveze z Brodarjem [Janez Brodar]. Ne najdem.

Nedelja, 7. novembra 1943 Dunaj

Dopoldne najdem g. Brodarja [Janez Brodar] v Votivni cerkvi. Skupaj na kosilo in vse popoldne. Orišem položaj pri nas. Razveseljivo je, da tudi Brodar enako gleda na položaj pri nas in na razvoj dogodkov.

Ponedeljek, 8. novembra 1943 Dunaj

Lojze [Alojz Vogelnik] opravi svoje posle; Draš [Albin Šmajd] kupi knjige in zemljevide.

Popoldne skupaj z Brodarjem [Janez Brodar] in [...] orišem položaj pri nas; iz izjav se vidi, da je za Avst[rijo] in Habs[buržane] in da računa tudi naše kraje in Madžarsko. O naših polit[ičnih] razmerah ni informiran. Je bolj na visoko in široko razgledan. (Dann werden wir weiter irredentistisch arbeiten. »Gut«.)

13:00: Lojze dobil v hotelu brzojav: »Du bist sehr verkühlt. Josef soll nicht beim Furster sitzen zurück – Gabriela« – Se odločiva, da odpotujeva v torek 9. 11. 1943 nazaj.

Torek, 9. novembra 1943 Dunaj

Na kolodvoru se odločiva, da se odpeljeva ob 19:00 preko Gradca in Mrbora [Maribora]; jaz do Celja in Laz do Št. Vida, a Lojze po Dravski dolini v Celovec in od tam v Radovljico.

Sreda, 10. novembra 1943

02:45: prihod v Maribor. Se posloviva. Se odpeljem naprej v Celje. Vstopi plač[ilni] natakari Erik Koželj iz Sevnice; ki je pri Orlu. Je bil pri Wehrmannschaft in je protikomunist. Pozna nekega Zmagoslava [Jože Melaher], ki izdaja ilegalni časopis. Pravilno tega ne pozna, samo včasih bere njegov časopis.

08:30: prihod v St. Vid. Na meji ne pusti nemški carinik, da bi vzel s sabo na Dunaju kupljene knjige. Jih spravim v Podgori.

Četrtek, 11. novembra 1943

Finc [Milan Finec] pravi, da je Ob[veščevalna] služba ugotovila, da sem bil v Trstu, kjer sem razgovarjal z Jankom Debeljakom in Dežmanom [Josip Dežman]. Dotični obveščevalec je izjavil, da znam dobro kamuflirati, ako trdim, da sem bil drugje.

Zvem, da ima g. Kokalj [Anton Kokalj] (polk[ovnik]) veliko nalogo za organizacijo Domobranstva na Primorskem in izvesti priprave za uvedbo civilne slovenske uprave. Naslonil se bo na SL.

Zvem, da sta se vrnila v Ljubljano: Mavec [Jakob Mavec] in Lavrih [Ivan Lavrih]. Tudi kaplan Polda [Tone Polda] iz Gorij je v Ljubljani. Za prof. Petelina [Stanko Petelin] in Malovrha [France Malovrh] je gotovo, da sta mrtva.

15:00: posredujem za sprejem pol[icijskega] čast[nika] Južna – Sever [Franc Južina].

Petek, 12. novembra 1943

07:00: Sv[eta] maša za žrtve komunističnega klanja.

08:15: Polda [Tone Polda]: pove, da so napadli Turjak Gorenjci med njimi njegov brat, ki je po vsej verjetnosti padel, Perčev, Štanglov, neki [...] in drugi. –

Dr. Stanovnikov sin [verjetno Janez Stanovnik] je govoril na zborovanjih, da postopajo Nemci grozovito, da koljejo majhne otroke, med 4 očmi pa je izjavil, da je to samo za maso, v resnici pa so P[artizani] marsikje slabše postopali kakor pa Nemci.

Izjavo, ki so jo podpisali zaporniki, je sestavil Kardelj [Edvard Kardelj] in jo predložil v podpis, kar so storili ob brzostrelki.

Globočnik¹³¹ govoril, da Nemci kruto postopajo in more otroke; Šinkovčeva pa, da pisanje časopisov ni resnično, ker je pisalo, da je ustreljen od partizanov njen brat, kar pa ni res, ker je odšel na Dolenjsko po dnevu, katerega naj bi bil umorjen.

13:30: sestra Ivanka [Ivana Šmajd] odide nazaj v Orehovlje.

14:45: oskrbim dovolilo za vrnitev Irta iz ital[ijanskih] zaporov. Slišim, da bodo policijski zapori tudi v Belgijski vojašnici, kjer so bili ob Božiču 1942 specialni zapori. –

Slišim, da so prišli v Ljubljano uredniki in ljudje iz: Kočevja, Črnomlja in Metlike, ker so te kraje zopet zasedli partizani.

131 Glede na vsebino ne gre za Odila Globočnika.

Naročim Fincu [Milan Finec], naj oskrbi mašo zadušnico za prof. Petelinom [Stanko Petelin] in morebitni prevoz v Ljubljano, kar gre na naše stroške! Mavca [Jakob Mavec] moramo vzdrževati, četudi SDZ [Slovenska delavska zveza] ne da nobene podpore za bivše kurate. –

Sobota, 13. novembra 1943

(67800/68000)

God Stanka Petel [Stanko Petelin].

Zalokarjeva [Vida Zalokar] pravi, da je pred Turjakom padel kot partizan tudi Ravnikov Mirko [Bogomir Ravnik] iz Radovljice. –

Nedelja, 14. novembra 1943

09:00: Org[anizacijski] odbor SLS: Marko [Marko Kranjc], dr. Voršič [Alojzij Voršič], Krošelj [Jože Krošl], dr. Eiletz [Leopold Eiletz], rav[natelj] Gračner [Ivan Gračner], Finec [Milan Finec] in Draš [Albin Šmajd]: Načela za okrožno upravo so odobrena (Draš naj premisli; NS in SZ ter morebitne njene kompetence).

10:15: voščimo Gradu Borisu za njegov god.

11:00: I. protestno zborovanje protikomunistov v dvorani Union. Nabito polno. Zelo dobro je govorila ga. Prijateljova [verjetno Ivanka Prijatelj].

15:00: na pokopališču molitve za vse padle in pobite. Govoril dr. Rožman [Gregorij Rožman].

Ponedeljek, 15. novembra 1943

07:30: v stolnici zadušnica za pok[ojnim] dr. Kožuhom [Ludvik Kožuh] in Zalokarjem Lojzetom.

08:00: peljejo SS možje skupino P[artizanov], ki prepeva komunistične pesmi. Protest zoper to pri Nemcih.

Torek, 16. novembra 1943

08:00: Berem 2 pismi (Kralj [Janko Kralj] in Oljar [Ivan Avsenek]):

- 1) AA [Anglo-Američani] dokazujejo, da je partizanstvo narodni sovražnik.
- 2) Vse silno boli, da radio tako sleparsko poroča in zapeljuje naše ljudi. Toda tu je silno težko kaj spremeniti, ker je to delec velike igre, ki se vrši med L. [Londonom] in M. [Moskvo]; konferenca v M. [Moskvi] je odločilnega pomena, če se posreči doseči sporazum za sodelovanje treh po vseh zasedenih območjih – potem Rusija ne bo več sama odločala – ne na Baltiku, ne v Srednji Evropi ne na Balkanu in se bo morala tudi glede partizanstva umakniti.

- V tem slučaju poučeni krogi računajo na velike vojne podvige in na kratko vojno. Če se vprašanja ne razčistijo ali le deloma, bosta AA [Anglija in Amerika] vojno zavlačevali, dokler se R. [Rusija] ne omehča ali ošibi.
- 3) Zanimiv zgled za AA [anglo-ameriške] politične tendence je režim v Alžiru. Na vladi so politiki iz meščanske levice (radikali) in zmerne desnice (Flandin [Pierre-Étienne Flandin]). Komunisti smejo izdajati liste in KP [Komunistična partija] je dovoljena; toda vsa važna mesta v državni upravi so jim zaprta.
 - 4) od A.¹³² se je slišal glas, da je za pacifikacijo in demokratsko uredbo Balkana bolje, da se partizani predčasno izčrpajo ...
 - 5) Tu tesno sodelujemo z naprednimi in SZ [verjetno Slovensko zavezo].
 - 6) Vitez je v bližini, noče imeti stikov z nami. Vitez trdi, da je Miha [Miha Krek] sporočil, da je Badoglio [Pietro Badoglio] dosegel Nittijevo črto¹³³ razen: Reka, Liburnija, bistriškega, postjn [postojnskega] in idrijskega okraja (Če bi to bilo, bi bilo na premisi učinkovitega sodelovanja. Times pišejo, da tega ni!).
 - 7) V ital[ijanskem] in anglofil[skem] taboru je nastal razkol, ki ga neti Anglija. Churchill je sprejel sredi septembra 1943 grofa Sforza [Carlo Sforza], ki je izdal proglas, naj se narod strne okoli zastave demokratske, socijalne republike. V tej zvezi je velike važnosti sklep mosk[ovske] konference, da bodo v posvetovalnem odboru za Italijo sedele tudi Francija, Jugoslavija in Grčija – kar je povzročilo strašno razočaranje med ital[ijanskimi] antifašisti, ki so upali, da bo A.¹³⁴ plačala ital[ijanski] preokret vsaj s tem, da Italijo prizna za zaveznika.
 - 8) Sklep o obnovi Avstrije je vzbudil veliko presenečenja tako v Vatikanu kot v legitimističnih krogih. Vatik[anski] krogi pravijo, da sta s tem AA [Anglija in Amerika] prisilili Rusijo, da je s tem priznala Podonavje za demokratsko sfero.
 - 9) Komentar k moskovskim sklepom iz krogov AA [Anglo-Američanov]; Rusija je zahtevala zagotovilo, da bosta AA [Anglija in Amerika] finančno široko prispevale kredite za obnovo opustošenih pokrajin. To zagotovilo dali. Zato pa sta dobili zagotovilo, da bosta AA [Anglija in Amerika] v Srednji Evropi in na Balkanu imeli dominanten položaj s sodelovanjem S. [Sovjetske] Unije.
 - 10) Zanimivo je, da konzervativni, vladajoči krogi v AA [Angliji in Ameriki], nikakor ne upajo, da bi se Unija spremenila. Montgomery [Bernard Montgomery], tajnik A. [Angležev] pri sv[eti] stolici je navedel dva argumenta:
 - 1) Unija bo zmagovita, vodilna komunist[ična] ekipa okrepljena, marksizem potrjen, ruske caristične in demokratske skupine so se podvrgle ali Stalinu [Josif Stalin] ali pa so kot Vlasov [Andrej Vlasov] kompromitirane po sodelovanju z Nemci.

132 Verjetno Angležev.

133 Verjetno mišljen t. i. Nittijev kompromis, ki ga je glede razmejitve med Italijo in Jugoslavijo predlagal Francesco Saverio Nitti, predsednik italijanske vlade od junija 1919 do junija 1920. S tem kompromisom »so se Italijani odpovedali Londonskemu paktu, obenem pa zahtevali garancijo za italijanstvo Reke in Zadra ter demilitarizacijo jugoslovanske obale«. (Pirjevec, Italijanska politika do nastajajoče Jugoslavije, str. 390.)

134 Verjetno Anglija.

- 2) KP je v tem pogledu podobna kat[oliški] cerkvi, da pravi: »Moja ideologija je edina prava. Če je nisem mogla v 20. stoletju docela realizirati, jo bomo v 21. Zato bi bilo napačno, če bi se demokracije tolažile s pobožno željo, da se bo Unija notranje preusmerila, da bo zavrgla sovjetski totalitarizem, sužnost dela, vesti, prepričanja ... Bolj pametno in realistično je, da skušamo doseči razmejitve med sfero kom[unistične] Unije in AA [Anglo-Američani], prepustec nadaljna desetletja razvoja.

II.¹³⁵ Je vtis, da bo A. še dalje čakal na novega gospodarja.

Dve možnosti:

- a) do zloma bi utegnili priti, preden se fronta približa našim krajem. Naj SDL [Slovenska domobranska legija] pravočasno zasede važne kraje;
- b) možno, da gre fronta čez naše kraje pred zlomom. Nevarnost, da bodo odpeljali vse moške z DL [domobranske legije] s seboj. Misli na to in ukreniti. –

10:00: razgovor z Markom [Marko Kranjc], ki pravi:

- a) Stražarji delajo zase (Černy [Igor Czerny] in Peterlin [Ernest Peterlin] z njimi). Treba jih je kontrolirati, da bodo delali za skupnost ne za svojo skupino. Tudi na policiji je treba to povedati;
- b) rabil bi zanesljivega pol[icijskega] agenta, kakor sem ga imel v Jugoslaviji;
- c) anagrafski urad naj pride nazaj pod upravo policije;
- č) pol[icijski] upravi naj bi Ob[veščevalna] SDL [Slovenske domobranske legije] vračala dnevna poročila o dogodkih;
- d) SDL naj dobi vpogled v razna zaslišanja partizanov, ki se nanašajo na vojaške akcije in njihovo organizacijo.
- e) Vončina je v svoji gostilni sprejemal partizane in jih skrival. Bili so partizani s Krima. Sam je rekel: Imam zveze s partizanskimi generali.
- f) Neki pol[icijski] agent Duša [Paul Duscha], osebni detektiv dr. Korošca ima sumljive zveze z neko Schubertovo.

14:30: Dr. Hacin [Lovro Hacin] me vpraša, če je kdo (in kdo) dal ob zlomu navodilo VS, naj P[artizanov] ne napadajo. To zanikam. On: to vas vprašam čisto iz določenih razlogov. Namreč obstoji odbor za socialno in moralno obnovo naroda, ki bo izdal javni poziv na vse bivše politične ljudi iz ljublj[anske] pokrajine, naj podpro gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], da bo imela uspehe in da bodo Nemci videli, da ni sam, marveč stoji za njim tudi narod. Na moje vprašanje, kdo je v tem odboru, odgovori mnogo, med njimi tudi žup[nik] Škulj [Karel Škulj]. –

16:30: Razgovor z Medvedom [Miloš Stare]. Mu to povem, pravi, da mu je kpl [kaplan] Mavec [Jakob Mavec] pravil, da ga je včeraj 15. 11. vabil na neki sestanek svet[nik] Janez Kalan, kjer so bili še navzoči: Škulj, Markun [Anton Mrkun], neki Stražar, dr. Hacin in še nekaj drugih. Tam so govorili o potrebi moralne obnove v okviru »Preporoda«.

Medved pove vtise s svojega potovanja po Primorskem: ideološko je dr. Kraljeva [Janko Kralj] skupina na našem gledanju, dr. Besednjakovi [Engelbert Besednjak] so dejansko podpirali P[artizane] in jim dobavljali papir (ing. Rustja [Josip Rustja]), hodili v

135 Verjetno gre za drugo (II.) pismo. Pri prejšnjem odstavku oziroma prvem pismu št. I. ni zapisana.

štab, iskali stike z Baeblerjem [Aleš Bebler] (prof. Bednarik [Rado Bednařik]). Škoda je, da nimajo trdne organizacijske povezanosti.

Plk [polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj] bi rad vse pod svojo roko tako, da bi mu vsakdo moral predhodno vse povedati; kaj dela in s kom namerava govoriti. (Ugotovitev: Plk [polkovnik] Kokalj je svojo funkcijo za Primorsko prevzel na svojo lastno odgovornost in brez predhodnega posvetovanja ter odobritve s strani polit[ičnega] foruma).

Sreda, 17. novembra 1943

08:00: srečam Janeza Lesarja, povelj[nika] SDL [Slovenske domobranske legije] v DM [Devica Marija] v Polju. Komaj govori in pravi, da ima v edinici 213 ljudi, da je do zdaj dobil poziv na neko važno, višje mesto. Ko ga vprašam, če na Primorsko, odgovori, nekam drugam, daleč. Njegovo obnašanje se mi zdi nekam čudno. Morda je kdo kaj intrigiral (zlasti pplk [podpolkovnik] Peterlin [Ernest Peterlin]?)

10:30: srečam g. Goričana [Henrik Goričan], ki pravi, da se je vrnil z Dolenjske in da je v Rajhenburgu nekaj sto fantov, ki bi jih bilo treba perlustrirati. Se bo obrnil na plk [polkovnika] Kregarja [Janko Kregar].

13:15: razgovor s častniki SDL: Stanko Bitenc, prof. Grum [Janez Grum], Pirih¹³⁶, Kavčič [morda Jože Kavčič], Skubic [morda Anton Skubic], Boh [Ivan Boh], Mirko Bitenc, Češnovar Slavko [Viktor Češnovar] in Draš [Albin Šmajd]. Poročajo o stanju, da jih je skoraj 10.000 deset tisoč. Naj gledajo, da povsod kot poveljnike čet zanesljive slovenske častnike. Sestavijo naj sezname častnikov, ki naj jih predlože, da bo možna izbira. Drugi sezname naj se nanašajo na osebe, ki bodo perlustrirale pribežnike v Ljubljano. Sestanki naj bodo tedensko vsako sredo od 13:15. – Dnevno naj bo dežurna od 12:30 do 14:30. Imata že Draš in Divjak [Viktor Češnovar]. Tja naj hodijo zanesljivi častniki po informacije in oddajajo svoja poročila.

Dobim na Dunaju kupljene knjige in zemljevide. –

15:30: dr. Hacinu [Lovro Hacin] povem, naj se v ono stran odbora za socialno in moralno obnovo ne meša, naj prepreči, da bi se politične ljudi angažiralo, ker Živkoviči in Jevtiči¹³⁷ gredo, narod pa mora tudi v politiki ostati na gotovi moralni višini. Njega bomo pač tudi kasneje rabili. –

Razume moje stališče in se prijazno poslovida.

Četrtek, 18. novembra 1943

08:00: Marko [Marko Kranjc]: Novak Janez, Tovarniška 7 je v štabu in tam plačan kot pporočnik [podporočnik].

Po naročilu pplk [podpolkovnika] Peterlina [Ernest Peterlin] prosi za sekcije (jih ni so že oddane).

136 Eden izmed bratov Pirih – Milko ali Vlado.

137 Politiki takšne vrste kot Petar Živkovič in Bogoljub Jevtič.

Štab je po naročilu plk [polkovnika] Krenerja [Franc Krener] prosil za izpust 3 železničarjev in predlagal nove aretacije.

08:30: Mirko Bitenc: sekcije se ne dajo. Izročim prečitati 2 pismi.

13:00: Ponikvar [Ciril Ponikvar]: Dobro bi bilo g. predsed[niku] Rupniku [Leon Rupnik] predlagati, naj se ustanovi Želez[niški] inšpektorat kot zvezni člen med predsednikom in želez[nico] (povem to dr. Hacinu [Lovro Hacin]).

16:30: Marko Kranjc, dr. Kotnik [Franc Kotnik], Krošelj [Jože Krošl], Miloš [Miloš Stare] in Draš [Albin Šmajd]: Poročila o vtisih s potovanj. Čitanje onih 2 pisem. Se sklene: Načelno se odobri ustanovitev NS v Trstu, iskati možnost in osebe; takoj pa organiz[irati] urad za Trst in Gorico posebej. Najti je možnost zaposlitve.

Za Primorsko se ne javljajo uredniki, ker ni v okrožnici urejeno glede služ[enja] na sedanjih mestih in prejetanja dnevnic. Naj se dopolni. (Miloš prosi za sestavek o kompetencah dr. Rajnerja [Friedrich Rainer].)

Petek, 19. novembra 1943

13:00: svet[nik] Škulj [Karel Škulj]: mu odsvetujem politično akcijo za Rupnika [Leon Rupnik] in razložim stanje v svetu. Je zadovoljen in pravi, da še pride. Povem mu svoje vtise in razgovore na Dunaju.

14:30: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]: zveze s P[artizani] in Gorenjci imata: Mihelčič Ana in Lebar Franc. V hierarhiji P[artizanov] ima važno mesto dr. Zajc Drago. Na 4. oddel[ku] (...) bolnišnice je odstraniti dr. Debeljaka in zasedeti to mesto z zanesljivim. V poštev bi prišel dr. Janeš [Janez Janež], ki naj bo opravljal to službo poleg svoje dosedanje.

Prošnji Javornika Ivana za izpust iz sodnih zaporov bo ugodeno. Pavle Zupančič brat dr. Toneta Zupančiča je nekje zaprt. Je strupen OF.

Brodnik Jože, nadzor[nik] proge iz Grosuplja, je zaprt, ker je rušil progo.

18:30: razgovor: ing. Sodja [Jože Sodja], ki pove iste vtise kot Miloš [Miloš Stare]. Pove še, da je z aktivci vsako delo uspešno nemogoče, tako tudi s plk [polkovnikom] Kokaljem [Anton Kokalj].

Sobota, 20. novembra 1943

08:00: Bitenc Mirko sporoči, da je dobil obvestilo, da je prosto mesto matematika na učiteljišču. Zgleda, da so intrige zoper njegovo imenovanje za ravnatelja. – Seja do 13:30 (on, Draš [Albin Šmajd], Divjak [Viktor Češnovar], inž. Sodja [Jože Sodja], Finec [Milan Finec], Kermavner [Ivo Kermavner]).

[...]:00 srečam dr. Jo Kovačiča [morda Jože Kovačič] na Dunajski. Pravi, da so akcije vznemirujoče potrebne, da se opozori svet na Slovence, da pa so sedanje v tem obsegu vsled zgrešenega vodstva napačne.

Moja statistika: Vsaka akcija je odveč, ker ne bomo Slovenci odločili o svoji usodi. Isto pove g. Kavka Karel.

13:45: dr. Hacin [Lovro Hacin] pove, da je za ravnatelja imenovan nekdo drug in ne Bitenc Mirko.

Srečam na cesti inž. Umeka Antona, ki me pozdravi.

Žena govori na cesti z učiteljico Bratinovo, ki je huda komunistka in pove, da je bila v Ajdovščini.

Nedelja, 21. novembra 1943

10:00: dobim sezname Gorenjcev, iz Radovljiškega okraja je zapisanih 136 oseb, ki so jih Nemci pobrali na domovih in prepeljali v Ljubljano (v meščansko šolo v Mostah). Občine: Brezje (1), Ribno (Kupljenik 11), Jesenice (3), Kamna gorica (13), Kropa (28), Ovsiše (67), Radovljica (13).

G. Ponikvar [Ciril Ponikvar] prinese ponovno predlog o ustanovitvi želez[niškega] inšpektorata.

Ponedeljek, 22. novembra 1943

Skušam ugotoviti namen N[emcev] glede privedbe Gorenjcev. Splošno trdijo, da se je to izvršilo, da preprečijo dejansko izvedbo part[izanske] mobilizacije; Obiski so nemogoči.

14:30: seja protikom[unističnega] odbora. Poroča inž. Sodja [Jože Sodja] o nekem tajnem svetu, kamor bi prišli: urednik Javornik [Mirko Javornik], neki Krek (mladi) [Slavko Krek], Marn [Jože Marn], dr. Puš [Ludvik Puš], Abram [morda Miloš Abram], svet[nik] Škulj [Karel Škulj] in Markun [Anton Mrkun]. To forsira tudi plk [polkovnik] Kregar [Janjo Kregar]. S takim sosvetom bi se samo osmešil. Naj skuša inž. Sodja [Jože Sodja] dobiti zveze z N[emci] in urediti tako civilno upravo na Primorskem kakor tudi Domobranstvo.

Torek, 23. novembra 1943

08:15: razgovor z inž. Martinjakom [Izidor Martinjak] in Markom [Marko Kranjc]: prideta za dr. Jegliča. Jima povem, da gre lahko vsak osebno prosit k dr. Hacinu [Lovro Hacin], da sam ne bom storil, ker ne vem, kaj je delal.

08:45: pogovor z [...] Šarčevo, opiše svoje doživljanje v P[artizanski] republiki.

11:15: g. Krener [Franc Krener] pove, da so mu Nemci rekli, da so Gorenjci civilni interniranci, ki bodo šli na delo v Nemčijo, kako malenkost bodo izpustili domov, morebiti dovolili nekatere za vstop v domobrance.

12:30: obiska g. dekana Faturja Jakoba, ki pove, kako so mu partizani grozili in mu še groze ter opiše razmere v Zagorju pri Št. Petru na Krasu.

15:30: zvem na policiji, da je bila aretirana Omahnova iz Višnje gore na zahtevo domobrancev, ki so jo morali najprej izpustiti na dr. Hacinovo zahtevo. Vsled ostrega protesta s strani domobrancev pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik] jo je policija zaprla v šentpeterski [vojašnici].

Prosim za prof. Lucky-ja [Karel Lušicky] in Strle Anico. Bo priporočeno za izpust. Tvrдке dobe poziv za nujno odstranitev italij[anskih] napisov!!

Sreda, 24. novembra 1943

07:30: pri por[očniku] Bitencu [Mirko Bitenc] in nadpor[očniku] Skubicu [morda Anton Skubic], ki povesta, da so ponoči aretirali Omahna Boža [Bogo Omahen] kljub prepovedi s strani dr. Hacina [Lovro Hacin], da hočejo protestirati zoper dr. Hacina, zahtevati njegovo odstranitev in postavitev domobranca za komisarja pol[icijske] uprave. Orišem težave in nevarnost, ki so združene s takim korakom, na kar opustita misel »rušenja«.

08:30: razgovor z dr. Hacinom: povem stališče Domobrancev in nameravane akcije zoper njega. Vztraja na svojem stališču, da bo branil Omahnova, dokler mu ne dokažejo, da so res storili razna komunistična dejanja. Videti je pa nervozen, ker preveč kadi. Mu na vprašanje povem, kdo je vodil MVAC, tj. pplk [podpolkovnik] Peterlin [Ernest Peterlin], ki je zli duh, intrigant, forsira Stražarje. Omenim tudi separatno akcijo Glavačevcev.

13:15: razgovor s častniki: Skubic, Grum¹³⁸, Kavčič [morda Jože Kavčič], major Bitenc [Mirko Bitenc], Draš [Albin Šmajd], Pirih¹³⁹: na Vrhniki so terenci toliko predrzni, da pozdravljajo z dvignjeno pestjo, se jim izdajajo potna dovoljenja – poveljstvo ničesar ne ukrene kljub poročilom o tem stanju.

15:00: razgovor s Kokaljem [Anton Kokalj]: plk [podpolkovnik] Kokalj, Boh [Ivan Boh], Skubic, Berlot¹⁴⁰, Grum¹⁴¹, Pirih [Milko Pirih], Pirih [Vlado Pirih], Bitenc, Kavčič [morda Jože Kavčič], Tone [Anton Duhovnik] in Draš. Plk [polkovnik] Kokalj poroča o potrebi organa Landschutza (Nar[odne] straže) na Primorskem in želi dobiti častnike, podčastnike in moštvo. Odšli bi tja, ko dobe dovoljenje od tuk[ajšnjega] poveljstva Domobrancev: Boh [Ivan Boh], Berlot in Berlot (brata)¹⁴², Pirih [Vlado Pirih] (iz Vzajemne), Kavčič [morda Jože Kavčič] (Vrhnika), Kompare [Franc Kompare] (Vrhnika), Raztresen [Ivan Raztresen] (Vrhnika). Materjalno bo urejeno, verjetno izenačeno z nemškimi dohodki. Poveljniki Nar[odnih] straž bodo verjetno vršili tudi posle civilne, zlasti občinske uprave.

16:15: Berlot pravi, da mu je nadporoč[nik] Zrimšek [Anton Zrimšek] dejal, da je radi Omahnove stvari odžagan dr. Hacin.

16:50: ugotovim, da so te vesti neresnične.

16:50–17:15: razgovor s svet[nikom] Škuljem [Karel Škulj], en čas tudi inž. Sodja [Jože Sodja]: treba je po mnenju svet[nika] Škulja dnevne sestanke, organizirati neko akcijo, ki bo združila vse protikomuniste in podprla gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik]. Ugovarjam: pazi naj, da vsled takih akcij v bodoče ne izgubimo popolnega političnega vpliva (zgodilo bo se lahko, da Nemci SD [slovenske domobrance] odpeljejo, ali da jih našenejo v borbo proti AA [Anglo-Američanom]).

138 Ali France Grum ali Janez Grum.

139 Eden izmed bratov Pirih – Milko ali Vlado.

140 Eden izmed bratov Berlot – Božidar ali Viktor.

141 Ali France Grum ali Janez Grum.

142 Brata Berlot – Božidar in Viktor.

Četrtek, 25. novembra 1943

10:00: Duhovnik [Anton Duhovnik] pove vprašanja, ki zanimajo SD [Slovensko domobranstvo]; nanašajo se na razmerje Tita [Josip Broz] do D. M. [Dragoljub Mihailović], podpore AA [Anglo-Američanom].

11:00: dr. Lavrič [verjetno Jože Lavrič]: imel sem danes razgovor s Pevcem [verjetno Ignacij Pevec], ki nekaj ve o neki deputaciji dr. Rainerja [Friedrich Rainer], kamor bi se šli zahvaliti za čiščenje po Dolenjskem. Mu povem, da je Pevec precej v Stražarskih vodah (zahrbtno iskanje povelj[nika] za Sela-Šumberk).

12:00: Kavčič [morda Jože Kavčič]: Krener [Franc Krener] ne da dovoljenje za odhod na Primorsko. Tudi ostalim ne (obisk dr. Zupana [verjetno Stanislav Zupan]).

13:00: dr. Hacinu [Lovro Hacin] opišem razmerje Straže in Glavačevcev do vodstva, njihove intrige in delovanje. Izroči imena 5 sodnikov za Primorsko (Fajfar [verjetno Josip Pfeifer], Potrato [Karol Potrato], Kunič [Jožef Kunič], dr. Trampuš [Milan Trampuš], Prohinar [Viktor Prohinar]).

15:00: Plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj] povem, da častniki ne dobe dovoljenj za odhod na Primorsko. Plk [polkovnik] Kokalj zaenkrat ne želi, da bi prišlo so spora s štabom SDL [Slovenske domobranske legije]. Častnike sprejme takoj. Naj se mirno uredi. Poročam o vtisih potovanja na Dunaj.

16:30: izvršni O[dbor]: Kranjc [Marko Kranjc], dr. Kotnik [Franc Kotnik], svet[nik] Krošelj [Jože Krošl] in Draš [Albin Šmajd]: Krošelj prebere poročilo o stanju na Štajerskem. Močno za OF. Remedura: vsaj 4 bi morali iti tja, da bi ljudem pojasnili pravi značaj OF. Trenutno ni mogoče dobiti nobenih potnih dovoljenj za Štaje[rsko] (Draš: samo ilegalni prehod za ilegal[no] delo je mogoč. Treba najti take ljudi. Enako velja za Gorenjsko).

Kranjc: Reorganizacija SZ in NS. Načelno smo za to, da predložimo vrh[ovnemu] odboru v odobritev in sklepanje naš sklep, da NS prevzame že sedaj funkcije (kot vlada in suveren), SZ pa postane parlament, kamor pridejo zastopniki pokrajin, okrožij in okrajev. Varovati je načelo 6:4.

18:00: razgovor s častniki: Kranjc, dr. Puš [Ludvik Puš], inž. Sodja [Jože Sodja], Draš, Lavrič (dr. Gregor), Križman [Andrej Križman], Pirih Milko, Bitenc St. [Stanko Bitenc], Skubic, Golob [morda Stane Golob], maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc] in Draš: Sklep: čast[niki] s terena zahtevajo spremembo v organ[izacijskem] štabu, odstranitev pplk [podpolkovnika] Peterlina [Ernest Peterlin] in nevojakov. Napravili bodo spomenico, v kateri bo opisan sedanji položaj domobranstva, razloge, ki so dovedli do tega stanja in predlagali bodo ultimativno odstranitev pplk [podpolkovnika] Peterlina in Stražarjev.

Ukreniti je treba nekaj tudi zoper intrige: da smo za ilegalno, ki jo organiziramo, da so londonski plačanci itd.

20:00: dr. Krivec [Jože Krivec] in Rant Pavel: Naj bi se pri g. upr[avniku] doseglo, da poleg 45 Stražarjev sprejme v agentski zbor še druge (SL). Ker je Rant pomočnik Koželja, naj hodita izmenoma poročat, (vsak en dan); Vesti¹⁴³ leže po mizah, naj jih dobi dr. Krivec, ki razdeli odnosno snov. Naj bi se nekaj Stražarjev dalo v zapore, kjer ni pravega reda.

Uvesti je kontrolo na vlakih do Postojne.

Izročim izpovedbe: Rojic Vida, dr. Kržišnik [Anton Kržišnik], inž. Serneč [Dušan Serneč], dr. Šegedin [Jože Šegedin], Germ Ruža in Berdnik Cilka.

Petek, 26. novembra 1943

07:30: inž. Sodja [Jože Sodja], dr. Puš [Ludvik Puš], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]: organizirati je skupno s protikomunisti akcijo, ki gre k Rupniku [Leon Rupnik] in mu izreče vso podporo (imenuje se lahko Slov[enska] železna skupnost ali podobno). Do prihodnjic naj se premislijo osebe, ki bi šle v tej deputaciji h gen[eralu] Rupniku.

19:00: g. Paar [Franc Paar], žup[an] z Bleda (vino); pravi, da so P[artizani] na Gorenjskem agilni in da njemu ničesar ne naredo. Opozarjali so ga, naj pazi name, ker sem zvit.

11:00: dr. Simončič Pavel: pravi, da je Glavač [Franc Glavač] rekel: »Oficijelno vodstvo SLS ne vodi dovolj odločnega in iskrenega boja proti komunistom, ker stoji z eno nogo vedno v Londonu.«

12:30: dekan Fatur Jakob na kosilu.

15:00: dr. Štular [Franc Štular] prosi, če bi se rešilo njegovega svaka Potočnika [Franc Potočnik], ki je zaprt v moščanski šoli.

17:30: zvem, da Pirnat ve, da sem preprečil njegovo aretacijo in da je njegova žena odšla v Radovljico na obisk.

Sobota, 27. novembra 1943

68800 (68000)

12:15: zvem, da sta bila aretirana Pirnat Ciril in Pirnat Lojze. Ciril ponoči na domu, Lojze na bloku ob vrnitvi iz Domžal, kjer je bil pri očetu.

14:00: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]: posredujem za izpust Pirnatovih; je slišal samo za aretacijo, ne ve, zakaj in kdo je dal nalog.

15:00: pri komisarjih zvem, da je bila tudi aretirana na bloku Pirnat Maksa roj. Adamič, da so aretacije odrejene od dr. Dusche [Paul Duscha], ki je čakal na izid aretacije v pisar[niških] prostorih. Pirnat Ciril trdi, da je Branko v Comu, kamor ga je peljal sam. Obnaša se predrzno.

Nedelja, 28. novembra 1943

10:00: Org[anizacijski] odbor SLS: Marko Kranjc, dr. Kotnik [Franc Kotnik], dr. Voršič Alojzij, dr. Eiletz [Leopold Eiletz], Paternost [Ivan Paternost], Gračner [Ivan Gračner], Draš [Albin Šmajd], dr. Česnik [Ivo Česnik].

Dobimo uredbo o začas[ni] upravi v okrožjih in poslovnih o delu okrajnih odborov.

Paternost poroča o padalcih, ki so padli (3) v petek v okolici Vel[ikih] Lašč.

14:00: razgovor: Marko Kranjc, dr. Kotnik, M. Bitenc [Mirko Bitenc], Draš, Martelanc [Ivan Martelanc], dr. Kacin [verjetno Anton Kacin], dr. Česnik [Ivo Česnik]: za Primorsko je treba urediti z oblastjo:

- 1) šolstvo,
- 2) tisk in propagando,
- 3) finančna sredstva.

Naj stopijo Primorci v direktni stik s vl[adnim] predsed[nikom] Wolseggerjem [Ferdinand Wolsegger] v Trstu. Tisk se bo morda dovažal osebno.

16:00: zvem, da so domob[ranski] častniki zahtevali odstavitev pplk [podpolkovnika] Peterlina [Ernest Peterlin] in vseh nevojakov iz štaba. To se je odkrilo. Klicani na odgovor. Javilo se jih je 5, da so organizatorji: Skubic, Benko, Lavrič (dr. Gregor), prof. Grum [Janez Grum] in še eden. Plk [polkovnik] Krener [Franc Krener] je zahteval, da se pismeno javijo na raport. (Vso stvar je moral nekdo izdati. Vabili so baje tudi Stražarje na ta častniški zbor).

Ponedeljek, 29. novembra 1943

08:15: Marko [Marko Kranjc]: pravi, da je Krener [Franc Krener] rekel, da ima kap[etan] Tomic [morda Leopold Tomic] v soboto popoldne nek sestanek, iz česar bi se zaključilo, da je Tomic to stvar povedal plk [polkovniku] Krenerju.

14:00: inž. Sodja [Jože Sodja], maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]: o ustanovitvi neke fronte, ki bi stala za Rupnikom [Leon Rupnik]. Draš proti: dopoldne bil pri meni svet[nik] Krošl Jože, s katerim sva govorila o tekočih zadevah.

Torek, 30. novembra 1943

11:00: g. Soklič [Janko Soklič] pravi oz. vpraša, če sem res šel na Dunaj, da Slovenijo in Slovence prodam Avstriji. Takim besedam sploh ni drugega izraza, kakor neumnost ali podlost.

15:00: dr. Megušar [Anton Megušar], dr. Lavrič Jože, dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj] in Draš [Albin Šmajd]: izročim o začasni upravi; vsakih 14 dni ob 15h.

Dr. Megušar vpraša, če sem zadnje čase kje bil. Mu povem. Nato on: Kaj sem tam delal, ko nihče ne ve, da sem šel in po kaj. Tudi on je slišal nekaj takega, o čemer mi je govoril Soklič. Zgleda, da so Stražarji morali zopet izreči neke obdolžitve.

Sreda, 1. decembra 1943

Ponoči od torka na sredo je policija izvršila številne aretacije trojk po Trnovem. Zadeta je KP. Zjutraj slede nove aretacije, na podlagi izpovedi prejšnjih zapornikov.

11:00: pri Medvedu [Miloš Stare] berem Volkova [Jožef Godina] pisma, kjer sporoča, da je dr. Ciril Žebot v Rimu, da je za sporazum, da obletava dr. Kralja [Janko Kralj]. Odobravajo naše dosedanje stališče. Stranka naj miruje.

13:15: prof. Grum [Janez Grum], Bitenc Stanko, Pirih Milko, Boh [Ivan Boh], Češnovar [Viktor Češnovar] in Draš [Albin Šmajd]: poroča o stanju Domobranstva, da ima I. bat[aljon] novega poveljnika: kap[etana] Marna [morda Rudolf Marn] in o dogodkih na Primorskem. Prof. Grum se pritožuje nad policaji, ki so neupravičeno odpeljali iz njegove vojašnice na Rudniku neko žensko (Karolovo in obč[inskega] slugo iz Rudnika).

16:00: čakam na g. svet[nika] Škulja [Karel Škulj], vendar ga ni.

Četrtek, 2. decembra 1943

08:30: Marko (Berto) [Albert Ilovar]: častnika za Ob[veščevalno] in 2 agenta.

Za Logatec in okolico bo angažiral g. Kavčiča [verjetno Jože Kavčič].

10:00: Finec [Milan Finec]: naj se posreduje za nastavitev iz 12 agentov. Paternost [Ivan Paternost] pove, da mu je Krenner [Franc Krener] dejal, da nima ničesar iskati na štabu. –

Po Dolenjskem so težke razmere. V Vel[ike] Lašče je nujno poslati častnike, ker je 400 ljudi preveč za Capudra [Danilo Capuder].

11:00: dr. Krivic [Jože Krivec]: bodo zopet izpustili 29 ljudi, med njimi verjetno tudi poš[tnega] uradnika Jurgele-ta (žena me prosi, naj posredujem za izpust).

Od petka, 3. decembra, do srede, 8. decembra 1943

Razgovori za ustanovitev SNF [Slovenska narodna fronta].

Razgovorov so se udeleževali: major Bitenc [Mirko Bitenc], Marko Kranjc, Miloš Stare, svet[nik] Krošl [Jože Krošl], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Križman Andrej, inž. Sodja [Jože Sodja], Draš [Albin Šmajd].

8. 12. osnutek pravil SNF je bil predložen gen[eral] Rupniku [Leon Rupnik], ki ga je v celoti odobril z malenkostno spremembo.

Sobota, 4. decembra 1943

08:00: dr. Hacin [Lovro Hacin]: sporočim predloge o nujnosti pobiranja, naroči sestavo list po ulicah, dovoli akcije Domobranstva izven blokov.

09:30: svet[nik] Merkun [Anton Mrkun]: naj se napravijo koraki, da se pospeši organizacija domobranstva – bo šel posredovat h dr. Hacinu, da ne bo delal preiskav o ustrejljenih P[artizanih].

11:00: vprašam Finca [Milan Finec], zakaj ne dobivam ljublj[anskih] Čenc. Pravi, da tako želi Horvat (Hribar) [Franc Horvat]. Z [...] 5000 –

12:30 Ured[nik] Skoberne [Slavko Skoberne]: Včeraj sem govoril s plk [polkovnikom] Kregarjem [Janko Kregar], mi je predočil namene SZ in dejal, da so člani SL, Sok[olska] Leg[ija] in NL [Narodna legija], da je Draš [Albin Šmajd] namestnik Novaka in da bo fin[ančni] minister. Vesti o tem bo rabil za gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik] in Nemce.

General Rupnik bo sklical razne ljudi tudi Draša, Miloša Stareta, dr. Bajiča [Stojan Bajič] itd., da bodo sodelovali.

14:15: Kranjc [Marko Kranjc], Krošl [Jože Krošl], Mihelčič Lojze, Bitenc Mirko, dr. Česnik [Ivo Česnik], dr. Kotnik [Franc Kotnik], dr. Lavrič [Jože Lavrič], Miloš Stare, Špindler [Josip Špindler], Draš in dr. Milavec [Anton Milavec].

- a) Miloš o položaju zunaj in na Primorskem.
- b) Draš o položaju doma:
 - a) SDL [Slovenska domobranska legija] in
 - b) ilegala (te na terenu ni in se z našo vednostjo ne pripravlja).
- c) referat o slov[enski] narod[ni] fronti: Marko Kranjc.

Razgovori: M. Bitenc [Mirko Bitenc]: Domob[ranstvo] plava v zraku. Štab nima pravega kontakta z deželo, predsed[nikom] in Nemci. Sem mnenja, da se ves narod poveže v skupno borbo proti komunizmu: Gre za načelno rešitev: ali napravimo SNF ali odklonimo. Če odklonimo se nam bo lahko očitalo, da nismo nič napravili, če napravimo in uspemo, bo vse dobro, če pa ne uspemo, bomo lahko rekli, da smo vsaj dobro voljo pokazali. Za svojo osebo sem mnenja: da storimo vse, kar smatramo za pametno.

Špindler: Storititi moramo vse, da ohranimo slov[enski] narod. Gre samo za način, da čimpreje in bolje izpeljemo. Nemci so nezaupljivi, ker ne najdejo politič[nih] ljudi. Nihče ni hotel sodelovati – vsaj navidezno z Nemci. Nihče niti AA [Anglo-Američani] nam ne morejo zameriti, da se nočemo pustiti ubiti od njihove propagande. Sem v celoti za ta program in da se pride Nemcem nekoliko bliže.

Kmečki program naj bi bil nekoliko popolnejši.

Slov[ensko] vodstvo mora priti na plan in uveljaviti svoje stališče. Gen[eral] Rupnik nima direktnih zvez z Berlinom, marveč le z dr. Rainerjem [Friedrich Rainer]. Rupniku je treba povedati, da hočemo sodelovati. Naj bi se zaprosilo dr. Gregoriča [Danilo Gregorič] v Belgradu, da bi izrekel dobro besedo v našo korist. Dr. Gregorič naj bi bil posredovalec.

Dr. Česnik: Sem istega mnenja in se priključim izraženim mnenjem. Gre za biti ali nebiti. Trenutka ne smemo zamuditi.

Bitenc Mirko: govori o razmerah na Gor[enjskem], Štajer[skem] in Primorskem. Pravi, da je potrebna združitev ozemlja radi načrtne akcije proti Kom[unizmu].

Dr. Česnik: opozarja na važnost Trsta.

Dr. Kotnik: Sem za to, izpeljejo naj pa drugi.

Dr. Lavrič: Današnji poskus sliči škofovemu sestavku pod Ital[ijani]. Tam je vse zvodenelo. Ne pričakujem posebnih uspehov od te akcije. Stvari naj se pa le ve, da ne bo očitkov. Ne vem, koliko Nemci na nas čakajo. Sem za vse, kar bi ustvarilo situacijo, da rešimo narod.

Po razgovoru se napravijo sklepi:

- a) še vnaprej ostane v veljavi sklep, da SLS uradno ne sodeluje in ostane v opoziciji do okupatorja,
- b) podprejo se poedinci, ki bi začeli kako akcijo za rešitev slov[enskega] naroda.

V razgovor je posegel tudi svet[nik] Krošl: »Inicijativnosti ne smemo pustiti iz rok. Namen je, da ohranimo svoj narod. Dobiti je neke garancije za ozemlje in da sami vladamo.« –

Izvoli se poseben odbor za redakcijo pravil SNF: Marko Kranjc, Miloš Stare, Krošl in Draš, M. Bitenc. Glede oseb za odbore SNF naj velja načelo: po stanovih in iz ozemlja lju[bljanske] pokrajine.

Torek, 7. decembra 1943

Inž. Sodja [Jože Sodja]: plk [polkovnik] Kregar [Janko Kregar] hoče na vsak način zvedeti za odnose med ilegalo in klerikalci. Trdi, da hoče SL proglasiti SDL [Slovensko domobransko legijo] za svojo armado. Tudi hoče vedeti za delo SZ in 3 milijone, ki jih je nekdo prejel.

Četrtek, 9. decembra 1943

Marko [verjetno Marko Kranjc], Medved [Miloš Stare], dr. Kotnik [Franc Kotnik] in Draš [Albin Šmajd].

16:30: samo poročila o SNF in razgovor o položaju.

Petek, 10. decembra 1943

12:00: razgovor s Ponikvarjem [Ciril Ponikvar] o položaju na žel[ezniškem] ravnateljstvu, da je bil pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik] in da je nujno ustvariti oni zvezni urad.

18:00: išče g. (Volk) Godina [Jožef Godina].

Sobota, 11. decembra 1943

10:00: dobim pismo od France¹⁴⁴, da g. Žebot [Ciril Žebot] vprašuje za Pirnatom Lojzetom in Pirnat Makso.

11:00: govorim z Godino [Jožef Godina] (Medved [Miloš Stare], Finec [Milan Finec] in Križman [Andrej Križman]).

Pove svoje vtise o potovanju in pozdrave sporoči od ostalih.

Še dolgo ne računajo na spremembo gospod v Rimu; izraziti politični ljudje ne v akcije, sicer podpreti.

13:30: s častniki: maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], prof. Grum [Janez Grum] in Bitenc Stanko: naj začno z aretacijami in akcijami (temeljito); prof. Grum v Ob[veščevalno] k Markotu [Albert Ilovar]. –

Na te redne razgovore ne širšega kroga, zlasti ne Železnika [morda Ignacij Železnik].

144 Morda Franciška Šmajd, sestra Albina Šmajda.

Nedelja, 12. decembra 1943

10:30–12:30: seja Gas[ilske] zajednice (se ne likvidira, gdč. se odpove).

14:00: Miloš [Miloš Stare], Križman [Andrej Križman], Finec [Milan Finec], Mirko Bitenc in Draš [Albin Šmajd]: Urediti je razmerje MPL [morda Mestno poveljstvo Ljubljana] do Inf[ormativne] pisarne. Naš tir mora iti ločeno. Odstraniti je treba kvarne in samovoljne nastope in odredbe g. Horvata – Hribarja [Franc Horvat]. Odslej vsako nedeljo ob 14:00.

18:00: govorim v Rožcah¹⁴⁵ z Brankom¹⁴⁶, ki je silno nedružaben in zabavlja čez Domob[ranec].

Ponedeljek, 13. decembra, in torek, 14. decembra 1943

S polno paro se tipkajo seznamei.

Sreda, 15. decembra 1943

11:00: Križman [Andrej Križman], Godina [Jožef Godina], Draš [Albin Šmajd] in Miloš [Miloš Stare]: Potreben je vsemu neki predsednik. Bi prišel v pošte: Mirko Bitenc (verjetno je preveč zaposlen) in event[ualno] ravnat[elj] Remec [Bogumil Remec]. Naj se o tem misli. Event[ualno] naj se izreče želja, da se vrne domov g. Smersu [Rudolf Smersu], ker je tu potreben.

13:15: razgovor s častniki: prof. Grum [Janez Grum], Bitenc Stanko, Milko Pirih, Češnovar [Viktor Češnovar], Mirko Bitenc in Draš.

G. Paternost [Ivan Paternost] je še živ. – Naj se poskrbi za njegovo rešitev. Partizanski prvi oddelki zaznavni nad Št. Jurjem in Višnjo goro.

<u>Organiz[acija]:</u>	I. bataljon: Kom[andant] Marn [verjetno Rudolf Marn] pomoč[nik]: Tomic [verjetno Leopold Tomic] <u>adjutant: Stanko Bitenc</u>
<u>11. č[eta] Zrimšek [Anton Zrimšek]</u>	<u>16. č[eta] Grum Janez</u>
<u>12. č[eta] kap[etan] Derganc [Jože Derganc]</u>	<u>17. č[eta] Berlot Viktor</u>
<u>13. č[eta] Pavlič? [Franc Pavlič]</u>	<u>18. č[eta] Pirih Lado</u>
<u>14. č[eta] Mejač (D M [Devica Marija] v Polju) [Franjo Mejač]</u>	<u>19. č[eta] Knuplež Silvo [Silvester Knuplež]</u>
<u>15. č[eta] Pirih Milko (Jež[ica], Dravlje)</u>	

(Gor. Podplana 5 – Marolt Anton)

145 »Rožce« – v Šmajdovem času vmesni prostor med restavracijami Hotela Union.

146 Ali Branko Jan ali Franc Slapar – Branko. Verjetneje pročetniški Slapar, Jan je bil domobranec.

<u>II. bat[aljon] Škofljica: Pavlovčič [Franc Pavlovčič] + dr. Kokl [Jule Kokl]</u>	
Barje:	Nadrah [Jožef Nadrah] + Frakelj [Franc Frakelj]
Škofljica:	kap[etan] Meničanin [Dušan Meničanin] + <u>Habič</u> + <u>Krištof</u>
Grosuplje:	<u>Benko</u> [Janez Benko] + <u>Škrjanc</u>
Turjak:	<u>Rak</u> + Doganovc

<u>IV. Bat[aljon] Logatec: kap[etan] Fortuna [Vincencij Fortuna]</u>	
<u>Pregelj Božo</u>	<u>Kavčič</u> [morda Jože Kavčič]
<u>Vetrovc Jože</u>	<u>Kunstelj</u> [Franc Kunstelj]
<u>Bitenc Joža</u>	<u>Kolman (Stražar !!)</u> [Ludvik Kolman]
<u>Kompare Franc</u>	<u>Bastič (Stražar)</u> [Lojze Bastič]
	<u>Kogovšek</u> [Franc Kogovšek]

<u>I. šolski bat[aljon]: Mirko Bitenc</u>	
1 č[eta] <u>Slabe</u> [Karel Slabe]	5. č[eta] <u>Lenščak (Stražar)</u> [Dušan Lenščak]
2 č[eta] <u>Železnik Nace + Mihelčič</u> [Vladimir Mihelčič]	6 č[eta] Črnagoj [Mladen Črnagoj]
3 č[eta] <u>Boh</u> [Ivan Boh]	
4 č[eta] <u>Savelli</u> [verjetno Emil Savelli]	

<u>Rup[nikova] Grupa</u>	
Benedičič Miha, <u>Bajc</u> [verjetno Jože Bajc]	

<u>II. šolski bataljon: maj[or] Dežman [Josip Dežman]</u>	
I. baterija: <u>Pavlič</u> , <u>Mastnak</u> [Maks Mastnak] (Stražar)	
2. –II– : Grad, kap. Hočevar [Gabrijel Hočevar] + <u>Martinc Lojze</u>	
Neupoštevani: Golob Stanko in dr. Jan Branko	
Skubic Anton	

Četrtek, 16. decembra 1943

16:30: Marko Kranjc, Miloš Stare, Godina [Jožef Godina], Krošl Jože, dr. Kotnik [Franc Kotnik], Draš [Albin Šmajd].

Oster nastop med Milošem in Krošljem po poročilu Godine o stališču do dr. Žebota Cirila, za katerega se poteguje Krošl, da je v Rimu v imenu stranke. Se sklene, da vpraša Krošl Stražarje za njihovo stališče: 1) če priznavajo program stranke in 2) bodo držali strankino disciplino.

Poročila o akcijah za spomenico: protikom[unistična]; naj se prepreči. Uredi Draš z ing. Sodjo [Jože Sodja]. Za drugo se določijo uredniki: Miloš, Kotnik in Draš.

Petek, 17. decembra 1943

Nakup molitvenikov, cigaret in ostalega za Zmagoslava [Jože Melaher].

11:00: nihče še ni sestavil besedila za spomenico Kairo.

11:30: Godina [Jožef Godina] pove, kaj govore ljudje (dr. Odar [Alojzij Odar]) o stališču stranke do Domobranstva in da Draš [Albin Šmajd] z intervencijami pri gen[eralu] Rösenerju [Erwin Rösener] celo ruši organ[izacijo] Domobranstva.

Same laži, ki jih nekdo zavestno širi.

21:00: aretacija Jenka Albina, češ da je v zvezi s Hasslom [Viktor Hassl], kar pa ni res.

Kranjc [Marko Kranjc] vpraša Draša, če se spominja, da sta bila svoj čas določena, da zastopata stranko Avsenek [Ivan Avsenek] in Kranjc [Marko Kranjc] in ne Godina [Jožef Godina]. Se ne spominja tega.

Sobota, 18. decembra 1943

07:30: posredovanje za Jenka Albina.

08:15: inf[ormativni] sest[anek]: Marn [verjetno Jože Marn], Miloš [Miloš Stare], Javornik [Mirko Javornik], Jurčec [Ruda Jurčec], Krošl Tone (Slovenec)¹⁴⁷, ing. Sodja [Jože Sodja], Godina [Jožef Godina], dr. Puš [Ludvik Puš], Finec [Milan Finec], Draš [Albin Šmajd].

Godina poroča o položaju v Rimu. Javornik bo oskrbel povelje Avšiča [Jaka Avšič], izjavo P[artizanov], naj ne napadajo Nemcev.

11:00: Krošl Jože, Miloš, Draš: sestava spomenice K[airo].

14:00: pogreb kočevskih junakov! Slava jim!

Nedelja, 19. decembra 1943

10:00: org[anizacijski] odbor: dr. Voršič [Alojzij Voršič] (celj[ski]), dr. Kotnik [Franc Kotnik], Krošl Jože, dr. Eiletz [Leopold Eiletz], Gračner [Ivan Gračner], dr. Česnik [Ivo Česnik], Kranjc [Marko Kranjc], Finec [Milan Finec] in Draš [Albin Šmajd].

Dokončni sprejem pravilnika o poslovanju okraj[nih] odborov.

Sklepi: Naj se skličejo seje pokraj[inskih] odborov in okrajnih, kjer naj se predelata ona načrta (uredba za začasno opravo v okrožjih in pravilnik o okraj[nih] odborih) ter naj se sestavijo sezname ljudi, ki bi bili sposobni vršiti odnose funkcije.

Razgovor o protikomunistični spomenici, ki ima po izjavi g. Finca 2 namena: 1) podpreti gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik] in 2) vplivati s podpisi načelnikov in šefa na podrejeno uslužbenstvo. Dvomim v uspeh te akcije. Naj se forsira raje ona za S. N. F.

147 Urednik Slovenca je bil Jože Krošelj.

12:30: razgovor z inž. Martinjakom [Izidor Martinjak], ker odide v ponedelj[ek] 20. 12. v Trst. Navodila za njegovo poslovanje.

14:00: razgovor: Finec, Miloš [Miloš Stare], Križman Tone, Godina [Jožef Godina] in Draš pri Križmanu [Andrej Križman], Bitenc Mirko.

- 1) stvar s Horvatom [Franc Horvat] je treba nujno urediti, ker ne moremo dopustiti, da bi špijoniral nas z našim denarjem. Uredi Križman – kakor ve in zna.
- 2) stvar poslovodečega predsed[nika]: za Bitenca. Govori vse, le to, da je aktivno v Domobranstvu, da ima SL in da zato ne bo imel časa. Druge primerne osebe zaenkrat ni.

Ponedeljek, 20. decembra 1943

14:30: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin] govorim za Jenka Albina; mu povem, kako je z žarnico. Prosim ponovno za spise Sok[olske] legije.

15:00: razgovor: vodstvo in pol: Godina [Jožef Godina], Finec [Milan Finec], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Krošl Jože, Kranjc [Marko Kranjc], Draš [Albin Šmajd], Bitenc [Mirko Bitenc], Mihelčič [Alojzij Mihelčič], Stare [Miloš Stare], dr. Lavrič [Jože Lavrič], Masič [Pavle Masič], dr. Golia [Adolf Golia], Weble [Demetrij Veble], Rigler [Alojzij Rigler], [...]:

Godina poroča o položaju – sprejeto ad notam.

Miloš prebere spomenico za Kai[ro], ki se soglasno sprejme in podpiše 1x pod besedilo, 3x in bianco. Finec poroča o protikomunistični spomenici: debata dr. Lavrič, Godina, dr. Kotnik, Weble, Bitenc, Miloš; sklep: podpisovanje se odloži do 21. 12. do 11h dopoldne.

Vodstvo še: odobri se pritegnitev: Godine, dr. Kotnika in Krošlja v izvršilni odbor.

Sklep za protik[omunistično] spomenico: Se prepusti vsakemu, da napravi po svojem prepričanju.

13:45: g. svet[nik] Markun [Anton Mrkun] pride na obisk, pove, da imajo dolenj[ski] in notranj[ski] begunci svoje sestanke vsak torek, četrtek in nedeljo ob 14:30 v Akad[emskem] Kolegiju. Imajo svoj odbor, ki ga vodi svet[nik] Škulj [Karel Škulj], v odboru je tudi g. Markun. Predavanja so dobro obiskana. Pride 600–700 ljudi, ki kažejo za predavanja izredno zanimanje. V vsaki občini ali fari bodo ustanovili Gospod[arsko] zadrugo (Goza), ki bo imela več odsekov (npr. živinorejski, prodajalno, kreditni, nakupni itd.). Nakupovalo bi se vse preko Gosp[odarske] Zveze (Goze).

Poedini odseki bi se lahko kasneje po potrebi osamosvojili. –

Govoril je tudi s hrv[aškimi] konzulom Salih Baljićem. Je za slov[ensko] državo v zvezi s Hrvatsko. Je celo rekel, da preskrbi potni list, da bi se kdo zglašil pri Poglavniku [Ante Pavelić]. Prosim, če more oskrbeti.

Torek, 21. decembra 1943

Protikom[unistično] spomenico slabo podpisujejo. –

Govorim z dr. Rodmanom o varnosti v Lj[ubljski] pokraj[ini].

Sreda, 22. decembra 1943

11:00: Miloš [Miloš Stare] in Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd]: nujno je organizirati neko osrednjo pisarno za sprejemanje in pisanje pritožb in prošenj. Ljudi je treba vsestransko podpirati. –

13:30: s častniki: maj[or] Bitenc, prof. Grum [Janez Grum], St. Bitenc [Stanko Bitenc], Pirih Milko in Draš: perlustracija zanesljivosti častnikov in pregled o položaju v pokrajini. –

Čiščenje v Ljubljani gre počasi od rok.

Četrtek, 23. decembra 1943

69500 (69100)

09:00: Marko Kranjc, Miloš Stare, dr. Lavrič Jože, Rigler Lojze, Finec Milan in Draš [Albin Šmajd].

Razgovor o protikomunistič[ni] spomenici.

Finec pove, da noben izmed bivših liberal[nih] in socija[lističnih] politikov ni podpiral proglasa, niti vseučiliški profesorji, da je sestavljena nova spomenica, ki jo pa bodo podpisali tudi vseučiliški profesorji.

Marko Kranjc se odloči za podpis in podpiše, ostali še počakajo. Danes do pol 5h popoldne je še čas.

16:30: ker so podpisali tudi liberalci (dr. Pirkmajer [Otmar Pirkmajer] in drugi), se je odločil za podpis tudi Miloš.

16:30: Kranjc Marko, Draš, Krošl Jože, dr. Kotnik [Franc Kotnik].

Dr. Rožmanu [Gregorij Rožman] voščiti praznike: Kranjc, Draš in Stare.

Urediti je vprašanje onih, ki so zunaj, ali so zasebniki ali uradni delegati?

a) Krošl Jože: že zadnjič smo o tem govorili in se mi je naročilo, naj ugotovim, kakšno stališče zavzema Straža? Govoril sem z dr. Leskovarjem [Ludvik Leskovar] in prof. Verbicem [Pavle Verbic]. Izjavila sta: popreje so bile diference zaradi Novaka [Karel Novak] in ugotovitev, da se slovenski program ne izvaja dosledno. Po 8. 9. smo ponovno pokazali voljo in željo, da bi sodelovali. S tem priznavamo program stranke (sporna 15. točka). Ni spora, da priznavamo stranko in sedanje vodstvo ter bomo disciplinirano sprejeli vse odredbe stranke. Naj določi odbor enega člana, ki bo vmesni (zvezni) člen in sporočal odredbe.

Na predlog dr. Kotnika, ki se mu sporoči Smersujevo [Rudolf Smersu] sporočilo o smrtni obsodbi Kotnika, se seja preloži na prihodnji četrtek.

Petek, 24. decembra 1943

Sv. večer.

09:00: voščilo dr. Rožmanu [Gregorij Rožman]! Dobim plk [polkovnika] Kokalja [Anton Kokalj].

Povem pri Weisovih o zaporu Majde, se razburjajo, kakor da bi jo sam zapiral.

11:00: govorim z dr. Kamušičem [Josip Kamušič]: pravi, da bi sedaj bil čas za izglajanje morebitnih sporov. Pokaže dopis inž. Rustje [Josip Rustja], ki ga je dobila za SLS.

Kranjc Marko in Stare Miloš ter Šolar Jakob in dr. Kamušič. Povem mu, da tega dopisa nismo prebrali na seji. Skušal bom sam osebno priti na Prim[orsko] in govoriti z ljudmi, ki so dr. Besednjakove [Engelbert Besednjak] smeri.

Sobota, 25. decembra 1943

Sv. dan.

10:00: Tone Duhovnik pravi, da prihaja v Ljublj[ano] po dogovoru in naredbi dr. Hradetzkega [Franz Hradetzky], naj bi se dobilo do 100 ljudi za Prim[orske] vojake. – Načelno za ilegalo, vodijo naj jo naši častniki.

Inž. Martinjak Dore: z novim letom začne oddajati Radio Trst vsak večer slov[ensko] oz. hrvaško, izmenoma (1. 3. 5. oz. 2. 4. 6. itd.). Po dogovoru s plk [polkovnikom] Kokaljem [Anton Kokalj] naj sestavi program SL. Dobiti je ploščice.

15:00: Stare [Miloš Stare], Duhovnik, maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc]: razgovor o prim[orski] ilegali. Načelno se sprejme. Podrobna izvedba v nekaj dneh.

15:45: obisk g. Šolarja z Jesenic, ki opiše razmere na Jesenicah in se zanima za stanje v Ljubljani.

Nedelja, 26. decembra 1943

Sv. Štefan.

Peter (Skala) [morda Franc Frakelj]¹⁴⁸

10:00: Tone Duhovnik pove, da plk [polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj] ni za ilegalo, ker bi bila s tem otežkočena njegova akcija za Domobrance.

11:00: straž[ar] Demšar z Javornika: govoriva o Sokliču [Janko Soklič] in ga prosim, naj obvesti naše ljudi, da nimajo z njim nobenih zvez. Prosim, naj mu sporoča. (Peter Skala)

10:45: g. Goričan [Henrik Goričan]: pove, da je po Notranjskem organiziral Ob[veščevalno] službo za Kregarja [Janko Kregar]. Bo dal predhodno meni v pregled in čitanje za SL, ker so Ob[veščevalni] ljudje sami naši.

14:00: Križman [Andrej Križman], Miloš Stare in Draš [Albin Šmajd]: razgovor o preureditvi Ob[veščevalne] službe in akciji za ilegalo. Nujno je govoriti s plk [polkovnikom] Kokaljem, da spremeni svoje stališče oz. da ne bo preprečeval organizacije ilegale. Govorita Draš ali Stare.

148 Psevdonim Franca Fraklja je bil Peter Skalar.

Ponedeljek, 27. decembra 1943

15:00: na Aleks[androvih cesti] me pokliče Žitnik Rudolf Ris in pove, da je bil v R[imu]. Stari [Karel Novak] je bolan, ima visoko temperaturo in je hud na nas. Ris pa je odvrnil, da so se dajali le vojaki med seboj in ni bila stvar političnega značaja. Pravi, da je prinesel od Kinga [Janko Kralj] predlog za sklenitev sodelovanja vsak 5 pet let po vojski. Kakor je slišal so naši krogi za ta predlog navdušeni. – Na to mu nisem ničesar odgovoril.

Torek, 28. decembra 1943

08:15: ing. Košir [verjetno Vinko Košir]: Včeraj je bil pri njem dr. Alujevič [Branko Alujevič], ki želi, da so v del[avski] fronti udeleženi tudi napredni, ki doslej niso bili povabljeni. – Odgovoril sem, da je to (kjer je g. Jan [verjetno Maks Jan]) le propagandni odsek splošnega prop[agandnega] oddelka pokraj[inske] uprave, kjer so udeleženi tudi napredni. Ta odsek ima samo propagandno nalogo ne pa organizatorne. Morda se kdo drug bavi s kakim načrtom za spremembo uprav v delavskih ustanovah. Dr. Alujevič pa gotovo ni oseba, ki bi vezala in s katero bi se naši hoteli razgovarjati.

09:30: pri Staretu [Miloš Stare]: navzoč dr. Kacin [Anton Kacin]. Miloš razlaga stališče Stražarjev. Dr. Kacin vpraša, če se informativno lahko obrne do Krošlja [Jože Krošl]. Odgovori: Ko sem bil v Gorici, ste mi rekli, naj ne hodim do prof. Ivančiča [morda Ivo Juvančič], ubogal sem. Vi pa storite, kakor hočete.

12:00: ogłosi se Tone [Anton Duhovnik] in pravi, da je treba za goriško ilegalno zbirati naprej.

17:00: inž. Sodja [Jože Sodja] piše, da vpliv Stražarjev v štabu in Gorici raste.

Sreda, 29. decembra 1943

13:15: maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], Češnovar [Viktor Češnovar], Bitenc [Stanko Bitenc], Grum¹⁴⁹, Skubic [morda Anton Skubic], Buh [Ivan Boh] in Draš [Albin Šmajd], Dr. Jan Branko:

- 1) program za Radio Trst (oddaje na liho število dne 1, 3, 5 itd.).
Naj bo protikom[unistično] predavanje, splošno slov[ensko], plošče.
Naprosijo se za sestavo: Kremžar [France Kremžar], Kociper [Stanko Kociper], dr. Debeljak [Tine Debeljak]. Za plošče oskrbi Češnovar.
- 2) V propagandni tečaj bodo prišli samo oni, ki so že preoblečeni in bili predlagani od komandirjev,
- 3) čast[niški] in podčast[niški] tečaj se bosta začela kmalu po novem letu;
- 4) v štab naj se postavi prof. slavista, ki bo sestavil slovar slovenskih vojaških izrazov. Naj bi bil prof. Jesenovec [France Jesenovec].
- 5) Za superiorja kuratov naj se postavi dr. Lenček Ignacij, ki je bil to že pod MVAC. Naj se posreduje pri dr. Rožmanu [Gregorij Rožman], kar storita major Bitenc [Mirko Bitenc] in Draš;

- 6) izvede naj se posebna Ob[veščevalna] za DL [domobranksko legijo].
- 7) Ilegala na Goriškem (častniki naj napravijo brez vednosti fantov seznam fantov, ki naj bi odšli v to ilegalno). Vodil bi jo Pirih Milko. Tudi dovolj čast[nikov] in podčast[nikov] bi moralo iti z njimi.

Četrtek, 30. decembra 1943

Ga. Udetova [verjetno Katarina Ude] prosi, naj posreduje Draš [Albin Šmajd] pri policiji, da se ne izreče zaplemba, ker sicer ne dobi niti 700 sedemsto lir od odvet[niške] zbornice. – Objubljeno od dr. Hac [Lovro Hacin] v pozit[ivnem] smislu. –

10:00: Bitenc Mirko pove, da je Kremžar [France Kremžar] sprejel delo za trž[aški] radio, isto Kociper [Stanko Kociper] in dr. Debeljak [Tine Debeljak], ki bi pa radi osebno govorili.

16:30: Marko Kranjc, Stare Miloš, Krošl Jože, dr. Kotnik [Franc Kotnik], Draš:

- 1) Neenotnost in nedisciplina: Vsak dela na svoje; rode se akcije: inž. Sodja [Jože Sodja], svet[nik] Škulj [Karel Škulj], Krošlj: izbrati si moramo iz svoje srede nekoga, ki bo vodil. To naj bo Marko, ki ima največ tradicije in polit[ičnega] pregleda.

Draš: Veliko razmišljal o tem. Treba bo nekaj narediti: Zvoliti neko predsedstvo oz. 1. in 2. namestnika ter tajnika. To pa more napraviti 14torica. Zato predlaga, naj se skliče sestanek 14tih in izvoli take funkcije (8. 1. 1944); obrazloži potrebo izvolitve Draš.

- 2) Zamejstvo: naj se za dr. Žebota [Ciril Žebot] odloži, ker bo morda z izvolitvijo posloводства se tudi to uredilo. Nato se sklene: Sporoči naj se onim, da ga pritegnejo v delo kot eksperta za sev[erno] mejo z naročilom, da tudi v tem okvirju dela v soglasju z odborniki. – Besedilo sklepa izdelata gg. Miloš Stare in Krošl Jože. –

Petek, 31. decembra 1943

08:00: Finec [Milan Finec] poroča o pozivu k upravniku, kjer je slednji prejšnji dan precej energično nastopil zoper pisanje Čenč: zagrozil, da jih bo dal aretirati (Finc, Mavec [Jakob Mavec], Horvat [Franc Horvat]).

08:45: Goričan [Henrik Goričan] pokaže prvo poročilo o položaju iz St. Jošta; ga izročim Fincu.

09:30: pri dr. Rožmanu [Gregorij Rožman] z maj[orjem] Bitencem [Mirko Bitenc] radi ureditve kuratstva. Pove, da je štabu na njegovo željo predlagal terno predlog: dr. Lenček Ignacij, dr. Blatnik [France Blatnik] in Mavec Jakob kot najstarej[ši] kurat. Se še pogovorimo o polit[ičnem] položaju. – Skeptično gleda v bodočnost. –

11:00: Kogovšek [Franc Kogovšek], komandant v Rovtah in glavar v Logatcu sporoči, da je bil razrešen kot komandant, kar mu nikakor ni všeč. Če ni mogoče oboje, bi raje ostal pri Domobranci.

Ponedeljek, 26. julija 1943¹⁵⁰

- a) 25 % aktiv[nih] (županom + župnikom)
 - b) ostanek ostane žand[armerija] ali vojska
 - c) Lj[ubljana] Povelj[stvo] Ljubljana z okolico
 - č) rekvizicije
 - d) zbiranje denarja
-

Šelak Josip, ... Jadranska zavar. banka¹⁵¹

Vida Rojic pre.. Ronchetti, Via Roma 8, San Fedele... (Como)

Drago Carli, Topniška 24

800 stanujoč iz jutra

Hudnik naj prinese dokumente iz Vrhniko za Srebotnjaka Ivana.¹⁵²

150 Zapisano v koledarčku pri datumu petek, 31. decembra 1943.

151 Na koncu koledarčka pri telefonskih številkah.

152 V nadaljevanju koledarčka nekaj neurejenih zapiskov – večinoma kratke besedne zveze, delno prečrtane.

► **Ovoj št. 2, 1. 2. 1943 (pag. 1775)**

Ponedeljek, 1. februarja 1943

Pride ob 18h ves razburjen g. Meglič [Krsto Cazafura] in pravi sledeče:

Nekdo je poslal k veletrgovcu Greg [Ivan Gregorc] drja M. Kunca [Marjan Zajec], naj izposluje od njega denar za M[ihailovičevce]. Povedal je, da ga bo prišel osebno iskat [...] ali gen[eral] Grandi. – Urediti to stvar: on da ima specijel[no] pooblastilo, pa tudi tehnično naj samo eden pobira, dr. Kuncu ne zaupajo. –

išče me Vidmar [Pavel Vošnar]

▶ **Ovoj št. 3, 20. 4. 1943 (pag. 1147)****Torek, 20. aprila 1943**

[...]

osebni in karitat[ivna] pomoč	32500	
Material	37082	
Ob[veščevalna]	11300	80882

Torek, 4. maja 1943

Sve polit[ičke] partije moraju izvršivati sva naredjenja K[omande] za Sl[oveniju], vojaške i političke prirode.

Sreda, 24. februarja 1943

Leskovar [Karel Novak] prvič v Ljubljani.

Sreda, 17. marca 1943

Ob 21:45 sirene za letal[sko] nevarnost.

00:15 sirene, da je nevarnost končana.

Četrtek, 8. aprila 1943

Aretiran v Stični Nadrah [Ignacij Nadrah] in 16 fantov, ker da so imeli stike z Mihajl [Dragoljub Mihailović].

Sobota, 10. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] v Ljubljani.

Nedelja, 11. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] piše Benku [Anton Krošl].

Ponedeljek, 12. aprila 1943

Proces Kranjc [Marko Kranjc] – Benko [Anton Krošl] = oproščeni.
Leskovar [Karel Novak] pri Benku.

Torek, 13. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl]

Sreda, 14. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl].

Četrtek, 15. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl].

Petek, 16. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl].

Sobota, 17. aprila 1943

Leskovar [Karel Novak] pri Benku [Anton Krošl].
Leskovar [Karel Novak], Medved [Miloš Stare] in Šmid [Celestin Jelenc].
Razgovor o ilegali.
VS [vaške straže] naj dobe nalog, da zberejo ljudi.
VS [vaške straže] naj dobe nalog, da spravijo ilegal[ce] iz Ljubljane.
Izdajalce izkoreniniti.

Nedelja, 18. aprila 1943

14:00: sestanek z Leskovarjem [Karel Novak]: [...].

Četrtek, 22. aprila 1943

15:00: Leskovar [Karel Novak] naroči, naj organiziram ob[veščevalno] na novih načelih: ¹⁵³_____

Nedelja, 2. maja 1943

Dr. Miha [Miha Krek] vpraša, če je Vidmar Josip eden izmed vodilnih partizanov. Pravi, naj Zaveza ponovno poskuša doseči sporazum po Vidmarju Josipu, Nagodetu [Črtomir Nagode] in Kocbeku [Edvard Kocbek]. Naj se preneha z medseboj[nim] ubijanjem. Slovenci naj se združimo za slov[enski] program v feder[ativni] Jugoslaviji.

Ponedeljek, 3. maja 1943

Pogovor z Udetom [Lojze Ude].

Petek, 7. maja 1943

Radi postopanja Leskov[arja] [Karel Novak] in NL [Narodne legije] povem v [...] SL Marku [Albert Ilovar], da člani VS [vaških straž] ne bodo več riskirali odprav članov NL [Narodne legije] in Sok[olske] L[egije] na teren, marveč le Leskovarja in častnike ter člane SL.

► **Ovoj št. 4, 20. 5. 1943 (pag. 1148)**

Četrtek, 20. maja 1943

Mokra luža¹⁵⁴ pri g. Kunstlju [verjetno Jože Kunstelj].
(Marn) [Janez Marn]

154 Ali psevdonim ali naselje Mrzla luža.

► **Ovoj št. 5, 20. 5. 1943 (pag. 1148)**

Sreda, 26. maja 1943 = Mokra luža¹⁵⁵

Breznik [France Malovrh], Dore [Albin Šmajd] (Jože [verjetno Jože Kunstelj])

Črtomir Mrak (Marn) [Janez Marn], Drago Prijatelj in Marko

Izvajanje Č. M.¹⁵⁶

KS [Krščanski socialisti] kot skupina ne morejo več ostati v OF in pri P[artizanih]; žele preiti v neko skupino, kjer bodo sprejeti kot enakovredni člani. Žele, da se jim prizna in ohrani njihov soc[ialni] program.

D. P. [Drago Prijatelj] in Marko: se strinjata.

Izvajanje B.–D.¹⁵⁷

Potrebno je združenje katoličanov v enoto in tako doseči učinkovitejšo borbo proti K[omunizmu]. Ne zadostuje samo vojaško vključenje direktno, marveč najprej prehod v pol[itično] skupino, ki jo predstavlja SLS in v njeno vojaško organizacijo SL ter šele po njej v jug[oslovansko] voj[aško] formacijo. Program SLS je: v pol[itičnem] pogledu: združ[itev] Sl[ovenije] v federativni Jugoslaviji; v socialnem oziru reforme, ki so nujne v sedanjem času. Podrobnosti so stvar kasnejših razgovorov. Kot skupina KS [krščanski socialisti] ne bodo mogli preiti niti v SLS–SL, niti v formacijo jug[oslovanske] vojske. Pri resnejšem prihodu v SLS oz. vrnitvi v matično organizacijo bi mogel kdo izmed njih priti v vod[stvo] SLS kot poedinec in ne zastopnik skupine KS [krščanskih socialistov], medtem ko v jug[oslovanski] vojski izvršujejo svojo dolžnost le kot poedinci ter so podrejeni vojaški disciplini. –

Razgovor:

Sprejmejo naše stališče s pridržkom, da o tem odloči njihovo polit[ično] vodstvo; žele pa da se razgovori nadaljujejo.

155 Verjetno gre za Mrzlo lužo, naselje v mokrotni dolini severozahodno od Trebnjega, kjer se je 26. maja 1943 Janez Marn sestal z Albinom Šmajdom, Francem Malovrhom in kaplanom Jožetom Kunstljem. Z Marnom sta bila tudi Drago Prijatelj in »neki« Marko, poznejši oficir v Marnovem četniškem odredu. (Saje, *Belogardizem*, str. 571.)

156 Verjetno Črtomir Mrak, psevdonim Janeza Marna.

157 Verjetno Breznik [France Malovrh] in Dore [Albin Šmajd].

► **Ovoj št. 6, 4. 10.–15. 10. 1943 (pag. 1292–1299)**

Ponedeljek, 4. oktobra 1943¹⁵⁸

VII. Za izdajo prehodnih dovoljenj imajo partizani posebno poslovalnico nekje na Prulah. Naj bi se izdajanje dovoljenj ustavilo na starem obrazcu. Kdor bi prišel s staro naj bi se ga prijelo.

VIII. Na pošti je doslej poslovala italijanska cenzura. Namesto nje naj se uvede slovenska cenzura. Postavijo naj se zanesljivi protikomunistični ljudje.

Sreda, 6. oktobra 1943

Na bloku Ježica je neki nemški orožnik ali policaj Herman Drev, ki se vedno nepovoljno izraža o domobrancih.

(Glej tudi posebni listič od Kopitarja [Rudolf Smersu])

Tudi razgovor o četnikih, pismena priloga.

Petek, 7. oktobra 1943

Obletnica aretacije Čopiča Milana, ki je opazoval Stareta Miloša.

08:30: inž. Sodja [Jože Sodja], Križman [Andrej Križman], Javornik [Mirko Javornik], Paternost [Ivan Paternost], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Draš [Albin Šmajd]:

- I. Povišanje plače: Naj se zvišajo, da se izbije dno komunistični propagandi.
- II. Prepoved odpovedi služb[enega] razmerja.
- III. Sodišče: dr. Golia [Adolf Golia] je postavil 6 sodnikov (dr. Svet Jaka, Baričević [Josip Baričević], Brelih [Ivan Brelih], Štrukelj¹⁵⁹, Bidovec [Valentin Bidovec], dr. Vračko [Edvard Vračko] in kot vodjo dr. Juvanca [Makso Juvanc]), da pregledajo akte preiskovancev in stavijo predloge. Ker je večina OF, obstoji nevarnost, da bodo predlagali izpuste.
- IV. Poziv delodajalcem in hišnim lastnikom, naj se izda poziv za prijavo vseh, ki so odšli po 25. 7. 1943.
- V. Protikomunisti čakajo po gozdovih na prihod odrešilnih čet. Naj se po radiju daje ljudem dnevno navodilo.
- VI. Del slov[enskih] P[artizanov] hoče napasti umik v Hrvaško, Gorenjsko in Primorsko.
- VII. Komunisti odhajajo preko Tobačne tovarne iz Ljubljane.

158 Točke I.–VI. so zapisane v ovoju št. 1, Koledarček 1943, tu se nadaljujejo od točke VII. Glej str. 332–333.

159 Ali Stanko Štrukelj ali Vinko Štrukelj.

16:30: Ses[tanek]: (Kranjc [Marko Kranjc], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Stare [Miloš Stare], Godina [Jožef Godina], Krošel [Jože Krošl], Draš [Albin Šmajd]).

Sreda, 13. oktobra 1943

Za oblet[nico] dr. Natlačenove [Marko Natlačen] smrti po vseh cerkvah maše zadušnice za vse protikom[uniste] umrle. Organizira MPSSL [Mestno poveljstvo Slovenske legije]. Poveljstvo SDL [Slovenske domobranske legije] obvesti : Draš [Albin Šmajd]).

Nedelja, 17. oktobra 1943

Ob 15h naj bi bila spominska svečanost na pokopališču (molitve in govor dr. Rožmana [Gregorij Rožman]).

Informativna protikomunistična pisarna ustanovljena v Zadrुžni zvezi. Pravilnik o področju okrajnih odborov odobren.

Županstvom naj se izjavi, naj poslušajo v slovenščini, dokler ne dobijo drugačnih uradnih navodil.

Petek, 8. oktobra 1943

08:30: inž. Sodja [Jože Sodja], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Križman [Andrej Križman], Paternost [Ivan Paternost], Draš [Albin Šmajd]:

- I. Povišanje plač: Konkretni predlog: Določiti je eksistenčni minimum (netto prejemki), in to za samca. Znaša naj:
 - 1) za služitelja en tisoč lir
 - 2) za zvaničnika 1200 lir
 - 3) za uradnika z malo maturo 1400 lir
 - 4) za uradnika z veliko maturo 1600 lir
 - 5) za uradnika z vseučitljiško izobrazbo 1800 lir.

Poleg tega še izredno družinsko doklado brez razlike položaja (dnevničarji, honorarni, pogodbeni in pragmatični uslužbenci):

- a) za prvega otroka vsaj 150 lir,
- b) za vsakega nadaljnega vedno 50 lir več kot za prejšnjega (150 + 200 + 250 itd.)

- II. Uredi naj se vrnitev slov[enskih] vojaških ujetnikov iz Nemčije, ki so vstopili v Domobranstvo.

13:00: dr. Janeš [Janez Janež]: naj bi se na mesto + dr. Avramoviča [Pavel Avramović] imenovalo energičnega mladega dr. Barago [Lojze Baraga]. Mesto je važno.

Ustanovila naj bi se tudi posebna kontrolna zdravstvena komisija s širokimi pooblastili, da bi kontrolirala vse zdravstvene zavode.

15:00: na obisku pri plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj].

15:30: prof. Grum [Janez Grum]: danes zjutraj imel plk [polkovnik] Kokalj govor pri Domobrancih. Povedal, da je pozdrav: Slov[enski] domobranci, zdravo, (odgovor): Bog z nami. –

(Kdor misli, da mu vera ni potrebna, mi mu bomo pustili svobodo, ne bomo pa pustili žaliti verskega čustva. »Vidimo, da so bile največje nesreče stranke.«)

Sobota, 9. oktobra 1943

08:30: inž. Sodja [Jože Sodja], Križman [Andrej Križman], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Paternost [Ivan Paternost], Draš [Albin Šmajd]: ničesar novega.

13:30 Smersu [Rudolf Smersu], Križman, Češnovar [Viktor Češnovar], Kermavner [Ivo Kermavner], Finec [Milan Finec], Draš, Duhovnik [Anton Duhovnik], inž. Sodja: SL

1) Izvršila se bo popolna reorganizacija SL; vojaško poveljstvo naj bi prevzel major Bitenc Mirko, mi bi bili le organ[izacijski] odbor.

2) Informacijski urad v Zadrुžni zvezi: Šef pisarne je Kregar [Janko Kregar], ravnatelj je Finec; namestnik Paternost; preseli se vse osebe iz M 7¹⁶⁰. Pride tudi Stražar Hribar [Zvonimir Hribar].

Draš se izjavi proti demontiranju lastne pisarne in zahteva, naj bi zlasti OB[veščevalna] služba in evidence bili še ločeno za nas.

3) Vrh[ovno] vodstvo (člani) se ne vpišejo v SDL [Slovensko domobransko legijo], ker imajo izven tega važno delo, ki bi ga v Domobr[anci] ne mogli vršiti.

Obiska g. Sokliča [Janko Soklič] iz Slo[venskega] Javornika radi odhoda ljudi na Gorenjsko.

Nedelja, 10. oktobra 1943

Oblet[nica] Koroš[kega] plebiscita (spominska seja SDL [Slovenske domobranske legije]).

11:00: Domobranci v povorki po mestu (400). Slov[enska] zastava na čelu. Organizirali ppor [podporočnik] Rupnik Evgen, Ljotič[evi] in Glavačevi ljudje. Radi premajhne udeležbe slab glas. Pisatelj Kociper [Stanko Kociper] v radiju dobro govoril.

16:00: dr. Vračko [Edvard Vračko]: naj bi se tako uredilo, da bi oni sodniki napisali le objektivno dejanski stan brez predloga. Spisi naj bi se predložili gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik], ki bi podpisal. Istočasno bi prejela policija seznam teh ljudi, izjaviti bi se morala v 8 dneh, ali je za izpust ali če ugovarja.

Naši so še: dr. Mihalič [Boris Mihalič], dr. Rant [Alojz Rant], dr. Pompe [Leon Pompe], Lederhas [Rajko Lederhas], Šporn [Anton Šporn], Poljanec [Franc Poljanec].

Sodne zapore so prevzeli Slovenci; zadnje tri dni vodi Melihen [Valdemar Melihen], ker je Spreitzer [Janko Spreitzer] na dopustu.

Vse važne spise naj bi Pokraj[inska] uprava ali policija zahtevala v celoti.

Na Mirju morajo nekateri lastniki hiš in stanovalci zapustiti vile do jutri do 8h na nemški ukaz (kot mag[istratni] uradnik sodeluje g. Dolinar France).

Ponedeljek, 11. oktobra 1943

Opaža se močni pritok nemškega vojaštva.

Pri plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj] so bili zjutraj: Grum¹⁶¹, Bitenc [Mirko Bitenc] in Hudnik [Ivan Boh].

Razložili svoje mnenje in stališče, kakor je bilo že sporočeno od Draša [Albin Šmajd].

Sliši še, da ppor [podporočnik] Rupnik [Evgen Rupnik] še naprej ruje zoper plk [polkovnika] Kokalja, in zgleda, da stoji za Rupnikom nek KP¹⁶² ker je bil v vojaš[kem] taborišču komunist.

Nemci praznijo še druge vile po Mirju, kamor se bo vselilo nemško poveljstvo.

Zgleda, da se bo v kratkem pričelo čiščenje po Dolenjski.

09:45: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]. Razložim:

- 1) stvar glede sodnikov in njihovega dela pri pregledovanju spisov,
- 2) glede jetnišnice in Melihena [Valdemar Melihen] ter svobode v zaporih,
- 3) naj se zahtevajo važni spisi,
- 4) pomožna policija (pristane in hoče le redno policijo, ki bo po možnosti uniformirana ali ki bo nosila kot zunanji razpoznavni znak trak okrog rokava ter bo njemu vsak čas na razpolago),
- 5) akt Godina [Jožef Godina] poiskati in uničiti (njegova izjava v Podbrdu),
- 6) imenovanje komisarjev v razne zavode in ustanove (v Gasilstvo naj pride namesto inž. Dolenca kdo drugi (dr. Kodre [Anton Kodre] ali Bogdan Pogučnik, za slednjega dr. Hacin ni),
- 7) naj se hitro delajo in zagotove sezname vodilnih komunistov, napravijo predlogi za upokojitve in nova imenovanja,
- 8) Loh [Maks Loh] naj nujno stopi k g. Kantetu [Vladimir Kante], da dobi instrukcije za vložitev prošnje k policiji,
- 9) dogovor, da se dobiva dnevno ob 14:30 v uradu.

G. Soklič [Janko Soklič] pri plk [polkovniku] Kokalju, ki mu da predlog za odhod na Gorenjsko.

16:30: izročim Kokalju predloge častnikov od 6. 10.

Plk [Polkovnik] Krenner [Franc Krenner] prosi, naj Draš posreduje nujno pri generalu Rösenerju [Erwin Rösener], da se imenuje plk [polkovnika] Kokalja in mu da pravico izbire vseh sodelavcev, da izide statut, da se odredi prisilna mobilizacija in izloči vpliv mladih ljudi, ki Domobranstvu škodujejo.

161 Ali France Grum ali Janez Grum.

162 Verjetno član komunistične partije.

Dogovoriva se z g. Godino, da poišče Müllerja [Karl Müller] iz Domžal in da mu razloži dejanski položaj.

Govorice o slov[ensko] hrvaški državi. (Glej posebno poročilo.)

Izročena so sledeča temeljna načela za državno zvezo med NDH in Slovenijo:

- 1) Slovenija, ki jo tvori slovensko področje, stopa v državno zvezo z Neza[-visno] državo Hrvatsko (NDH). Sestavni deli Slovenije so vsi oni kraji, v katerih žive Slovenci. Meje Slovenije se bodo odredile sporazumno med prvo slovensko narodno vlado, Velikonemškim Rajhom in NDH.
- 2) Slovencem se priznava posebna slovenska narodnost in posebno slovensko državljanstvo. Vprašanje pridobitve državljanstva bo urejeno s posebnim državnim zakonom, katerega bo izdala slovenska narodna vlada. Slovenija ohranja svoje narodno ime, svoj slovenski jezik kot službeni jezik, svojo narodno zastavo, kakor tudi trgovski in vojni prapor ter svoj narodni grb.
- 3) Na čelu Slovenije stoji Predsednik Slovenije. Predsednika Slovenije voli Slovenski Narodni Svet za dobo 4 let.

V slučaju odstopa ali smrti predsednika vodi do izvolitve novega predsednika njegove posle Slovenska Narodna Vlada.

Oblast predsednika Slovenije temelji na tukaj predvidenih temeljnih odredbah in načelih.

Predsednik Slovenije ima pravico ustanavljati in podeljevati odlikovanja.

Predsednik Slovenije ima pravico do amnestiranja, ki ga vrši samostojno v imenu skupnega državnega poglavarja.

Predsednik Slovenije je za uvaževanje tukaj navedenih odredb in načel odgovoren državnemu poglavarju in Slovenskemu Narodnemu Svetu, in sicer na ta način, da je potrebno soglasje državnega poglavarja ter Slovenskega Narodnega Sveta.

- 4) Zakonodajno oblast na področju Slovenije vrši skupno s predsednikom Slovenije Slovenski Narodni Svet.

Slovenski Narodni Svet bo izvoljen na osnovi zakona, katerega bo izdala Slovenska Narodna Vlada, a poslovnik si bo v zakonski obliki določil sam.

Do izvolitve Slovenskega Narodnega Odbora izvršuje zakonodajno oblast v smislu čl. 5 teh temeljnih odredb in načel Slovenska Narodna Vlada.

Zakoni Slovenije ne smejo biti v protislovju s tukaj navedenimi temeljnimi odredbami in načeli.

Sodna oblast je neodvisna, a izvršuje se v imenu slovenskega naroda.

Upravno oblast izvršuje Slovenska Narodna Vlada.

Predsednik Slovenije imenuje in razreši predsednika Slovenske narodne vlade ter ministre.

Pred imenovanjem članov Slovenske Narodne Vlade bo Predsednik Slovenije obvestil o osebah skupnega državnega poglavarja.

Prva Slovenska Narodna Vlada se imenuje v smislu čl. 5 teh temeljnih odredb in načel.

Vse uradništvo, kakor tudi častnike in podčastnike na področju Slovenije postavlja Predsednik Slovenije odnosno Slovenska Narodna Vlada po svoji pristojnosti ter po zakonih Slovenije.

- 5) Prvega začasnega Predsednika Slovenije postavlja s svojo odredbo Poglavinik Nezavisne Države Hrvatske kot Poglavar Državne Zveze, v sporazumu s Hrvatsko Državno Vlado in podpisanimi predstavniki slovenskega naroda. Tako postavljeni Predsednik Slovenije bo imenoval začasno Slovensko Narodno Vlado.
V roku 3 mesecev bo prva Slovenska Narodna Vlada izdala v sporazumu s Predsednikom Slovenije zakon o volitvah Slovenskega Narodnega Sveta. Čim bo Slovenski Narodni Svet izvoljen in čim odredi svoj poslovnik, mora izvoliti Predsednika Slovenije, ki bo v smislu čl. 4 teh temeljnih odredb in načel imenoval novo Slovensko Narodno Vlado.
Slovenski Narodni Svet sklicuje Predsednik Slovenije. Takoj zatem se prvi Predsednik Slovenije in prva Slovenska Narodna Vlada razrešita svojih dolžnosti.
- 6) Skupno z Nezavisno Državo Hrvatsko ima Slovenija:
 - a) skupnega državnega poglavarja, ki je obenem skupni vrhovni poveljnik vseh oboroženih sil,
 - b) skupno upravo zunanjih zadev in
 - c) enoten carinski, valutni, prometni, pomorski in poštni delokrog.Monopoli – isti kakor na področju Nezavisne Države Hrvatske – spadajo v delokrog Slovenije.
- 7) Pred sklepanjem mednarodnih pogodb, ki bi bile obvezne ne samo za Nezavisno Državo Hrvatsko temveč tudi za Slovenijo, bo obvestil o tem stalni pooblaščenec vlade Nezavisne Države Hrvatske, odrejen v čl. 10, Predsednika Slovenije ter izpolnjeval njegov pristanek.
- 8) Vojni obvezniki s področja Slovenije služijo na področju Slovenije; uporabljeni so lahko izključno samo za vzdrževanje notranjega reda in miru ter za obrambo lastne zemlje; stoje pod poveljstvom lastnega Glavnega stana in svojih častnikov.
Glavni stan (generalštab) oboroženih sil Slovenije stoji pod vrhovnim poveljstvom državnega poglavarja.
- 9) Za skupne zadeve bo imela Slovenija v Ministrstvu oboroženih sil, Ministrstvu Državne Riznice (Finančnem ministrstvu) ter v glavnih ravnateljstvih za promet in pošto po enega svojega načelnika radi odvijanja onih zadev, ki se v dotični upravni panogi nanašajo na Slovenijo.
V ministrstvu zunanjih zadev bo imenovanih na vse položaje toliko slovenskih državljanov, kolikor to odgovarja razmerju prebivalstva.
- 10) Razpravam o skupnih zadevah bo na sejah Hrvatske Državne Vlade prisostvoval stalni pooblaščenec Slovenske Narodne Vlade, katerega sedež je v Zagrebu; a razpravam o skupnih zadevah na sejah Slovenske Narodne Vlade bo prisostvoval stalni pooblaščenec Hrvatske Narodne Vlade s sedežem v rezidenci Slovenske Narodne Vlade.
Naloga teh pooblaščenec je ustvariti skladnost v delu in postopku v skupnih zadevah, kakor tudi v onih zadevah, ki morda le posredno zadevajo interese oz. koristi Nezavisne Države Hrvatske oz. interesa ali koristi Slovenije.

Posebno skrb bodo ti opolnomočenci polagali na to, da se celokupno privatno in kazensko pravo, kakor tudi postopki izenačijo.

Navedeni opolnomočenci bodo imeli položaj opolnomočenih ministrov in izrednih poslanikov.

Vsaka vlada bo nosila stroške za opolnomočenca in njegov urad.

- 11) Vse oblasti na področju Nezavisne Države Hrvatske in oblasti na področju Slovenije so dolžne nuditi si medsebojno pomoč.
- 12) Z vsemi javnimi finančnimi dohodki od posrednih do neposrednih davkov ter z vsemi drugimi dohodki, zbranimi na področju Slovenije iz katerihkoli drugih javnih virov, razpolaga Slovenska Narodna Vlada s svojim lastnim proračunom.
Pri skupnih dohodkih in izdatkih za skupni promet, pomorski promet, skupno poštno, telegrafsko in telefonsko službo ter za carinski delokrog, pa bosta sodelovali Nezavisna Država Hrvatska in Slovenija po kvotah, ki odgovarjajo številu prebivalstva. Pri ugotavljanju števila prebivalstva bo vzeto v obzir stanje po zadnjem službenem ljudskem štetju.
Izdatke za državno poglavarstvo ter za Ministrstvo zunanjih zadev nosita Nezavisna Država Hrvatska in Slovenija po kvotah, izračunanih na zgoraj omenjeni način.
Plače slovenskih načelnikov predvidenih v čl. 9 bodo na proračunu Slovenske Narodne Vlade.
- 13) Iz tako stvorjene Državne Zveze Slovenije in Nezavisne Države Hrvatske lahko Slovenija vsak čas radi ustanovitve državne samostojnosti izstopi; za to odločitev morata v tem pravcu glasovati dve tretjini Slovenskega Narodnega Sveta v soglasju s Predsednikom Slovenije.
Za izstop Slovenije iz Državne zveze v gornjo svrhu ni potreben pristanek kake druge instance. Ravno tako lahko Hrvatski Državni Sabor z dvotretjinsko večino ter soglasjem svojega državnega poglavarja prekine Državno zvezo s Slovenijo.
- 14) Gornjim odredbam o ustanovitvi Državne Zveze Nezavisne Države Hrvatske s Slovenijo se priznava značaj ustavnih določb ter se bodo primerne odredbe vnesle v državni temeljni zakon Nezavisne Države Hrvatske.
Te odredbe se lahko z dvotretjinskim sklepom Slovenskega Narodnega Sveta in dvotretjinskim sklepom Hrvatskega Državnega Sabora sporazumno spremene.
- 15) Podrobnosti za izvedbo navedenih temeljnih odredb in načel se bodo ugotovile v sporazumu med podpisanimi predstavniki slovenskega naroda Velikonemškega Reicha ter Poglavnikom Nezavisne Države Hrvatske.

Govori se, da se 12. 10. začno operacije.

Torek, 12. oktobra 1943

Krasno jutro.

(Izpusti iz nem[škega] ujet[ništva] Jakob Suhadolnik No 12925, M. Stammlager VIII B, Zweiglager Teschen 0/5. – Deutschland.)

Prihod številnih nem[ških] čet SS v Ljub[ljansko] pokrajino.

V inspek[toratu] SDL [Slovenske domobranske legije] izpremembe: plk [polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj] prevzel obnovo, na njegovo mesto imenovan Wisiak [Milko Vizjak]; načel[nik] štaba je Kajfež [verjetno Stanislav Kajfež]. Wisiak in Kajfež sta prevzela; zato začasno ostaneta na položajih ppkl [podpolkovnik] Peterlin [Ernest Peterlin] in plk [polkovnik] Krenner [Franc Krener]. –

08:30: ing. Sodja [Jože Sodja], Paternost [Ivan Paternost] in dr. Leskovar [Ludvik Leskovar] naj gredo k gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik], da mu predočijo zle posledice neurejenih razmer pri SDZ in izrazijo željo, da je imenovan plk [polkovnik] Kokalj, ki naj se mu prepustijo proste roke. –

O isti stvari naj govori g. Javornik [Mirko Javornik] pri g. Gladniku [Stanko Gladnik], Draš [Albin Šmajd] naj pa pozabi svojo pot. –

Sreda, 13. oktobra 1943

Obletnica dr. Natlačenove [Marko Natlačen] smrti.

Po Ljublj[ani] razni listki: smrt Rupniku [Leon Rupnik], Tito [Josip Broz], OF itd. Pred dr. Natlačenovo hišo je bil položen velik trnjev venec s slov[ensko] tribarvnicco in sovjet[sko] zvezdo ter napisom: »Nacijonalna Ljubljana nedolž[nih] talcev«. Potreseno je bilo tudi polno listkov.

8:30: inž. Sodja [Jože Sodja], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar] in Javornik [Mirko Javornik] poročajo o svojem posredovanju. Refren je: »Novo slovensko enotnost je treba ustvariti.«

Ing. Sodja naj po Kregarju [Janko Kregar] sforsira, da bo šef kabineta dr. Kovačič Jože.

10:30: V Zadrुžni [pisarni] izvem, da so bili prvič Gestapo.

16:30: v pisarni Gladnik [Stanko Gladnik], ki pravi inž. Sodji, da je stara M¹⁶³ postala pisarna Gestapa. Ing. Sodja ugovarja.

Popoldne pri Smersuju [Rudolf Smersu], se pomeniva o tekočih stvareh pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]: danes odideta preko bloka DM [Devica Marija] v Polju. Kardeljev brat [Bojan Kardelj] s tricikljem, na katerem pelje hromega Hinka Rihtarja iz Slov[enske] ulice. Gresta k Babniku [Anton Babnik] v Tomačevo.

Na 5. odd[elku] bolniš[ničnega] odseka za voj[ne] poškodbe leži neki Treven? Pripeljali so ga baje iz Logatca. Iskali dr. Jerinovo [Pavla Jerina Lah]. Bi ga bilo prijeti. Ponovno posredujem za Merlaka Franca iz Verda, ki je sedaj v bolnišnici.

Dr. Hacin prosi:

- a) naj božični sodelujejo kot pomožna policija pri aretacijah,
- b) s sezname hiteti po podjetjih, uradih in ulični sestav,
- c) pisatelj Kociper [Stanko Kociper] naj se zgłosi pri njem,
- č) kdo zahajal v vilo inž. Serneca [Dušan Sernec],
- d) kdo občeval z dr. Brecljem [verjetno Marijan Breclj] ali Rojina (mizar) [Anton Rojina] res financira Slov[enskega] Poročevalca.

To sporočim Novaku [France Novak] iz Straže in dr. Leskovarju [Ludvik Leskovar] ter g. Fincu [Milan Finec].

Pravijo, da so se operacije na nekaterih sektorjih že začele; čakajo pa še oklepni vozil.

Četrtek, 14. oktobra 1943

Inž. Sodji [Jože Sodja] povem, da me na jutranje razgovore ne bo. – Dopoldne urejam doma svoje zapiske.

12:00: G. Grad [Boris Grad] pove, da govori Nande Novak [Ferdinand Novak], da je Draš [Albin Šmajd] kriv nesreče VS [vaških straž] ob ital[ijanskem] zlomu, da zdaj dela zdrabo pri domobrancih in podobno.

Po Trdinovi ulici so prvič raztreseni listki OF z raznimi napisi.

12:00: zvem, da je obkroženo žel[ezniško] ravnateljstvo in da so morala dati mestna podjetja na razpolago prevozna sredstva.

Vzeli so Gestapovci cca. 70–100 ljudi po seznamu, ki je štel 102–150 imen. Prepeljani so v Belgijsko vojašnico. Med njimi so baje tudi antikomunisti kakor Bertoncej, Kessler [Jože Kessler] in drugi.

14:30: pri dr. Hacinu [Lovro Hacin]: italij[anski] kvesturini so bili danes razoroženi. Kdor nima pripadajočega orožja, bo ustreljen. Mahkota pri dr. Hacinu. Dr. Hacin mi izroči dovoljenje za nošenje orožja.

16:15: srečam por[očnika] Benedičiča Miho, ki očita, da je vodstvo krivo tragedije ob zlomu Badoglijeve [Pietro Badoglio] vlade. Se dogovoriva za sestanek, kjer bo iznesel lahko vse očitke, samo da se po nepotrebnem ne ustvarja napačno razpoloženje (petek ob 14h).

16:30: seja ožj[ega] odbora SLS (Slov[enska] Zaveza, Domobranstvo; Zaposlitev delavstva, rekolonizacija, korporacijska ureditev, Slov[enska] legija, slučajnost).

Sl[ovenska] Zaveza: deluje samo ožji odbor (Stare [Miloš Stare], dr. Jelenc [Celestin Jelenc], inž. Mačkovšek [Janko Mačkovšek]).

Domobranstvo: slabo napreduje, osebnosti igrajo preveliko vlogo, razna izigravanja, stvar gre v napačno smer; Godina [Jožef Godina] in Draš naj po kanalu Mlinar [verjetno Karl Müller] spravita vse na znanje Nemcem.

(Dr. Mihalič [Boris Mihalič] in Maver [Ciril Maver] odkrito za domobrance; dr. Pučnik [Jože Pučnik] se je izražal za, vendar s pridržkom, da ne bodo aktivno sodelovali.) – Zaposlitev delavstva in rekolonizacija: ljudje so bežali v mesto ali pa jim je bilo posestvo prodano, ker so prejšnje vlade favorizirale gspd [gospodarstvo] pred človekom. Tako je

veliko kmetij (gorskih) izgini. Naj bi se preštudiralo to vprašanje (naprosi se dr. Lavrič [Jože Lavrič], ki naj sam določi sodelavce): Kako vrniti zemljo kmetom (načela: zemlja od tistega, ki jo obdeluje in v narodne roke).

Korporacijska ureditev: obstoj več načrtov (Bitenc [Mirko Bitenc], Križman [Andrej Križman] in Smersu [Rudolf Smersu] ter dr. Puš [Ludvik Puš] in Finec [Milan Finec]. – Kranjc [Marko Kranjc] naj te skliče na skupni sestanek, kjer naj se skušajo sporazumeti. –

SL: na predlog vrh[ovnega] vodstva se sklene: 1) Dosedanji člani vrh[ovnega] vodstva SL se razrešijo svojih dosedanjih funkcij in postanejo člani organizacijskega odbora, 2) postavi se vrh[ovni] poveljnik v osebi majorja Bitenca, ki si sam določi svoj štab. –

Petek, 15. oktobra 1943

08:30: Križman [Andrej Križman], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Draš [Albin Šmajd], Paternost [Ivan Paternost] in Javornik [Mirko Javornik]: Ustanovi se širši posvetovalni odbor za g. Kregarja [Janko Kregar] (inž. Sodja [Jože Sodja],). Naš se bo sestajal redkeje.

11:45: zaslišan kot priča v tožbi Glavač [Franc Glavač] in Duhovnik [Anton Duhovnik] – Križman pred cerk[venim] sodiščem.¹⁶⁴

12:45: dobim doma sestro Ivanko [Ivana Šmajd], ki je prišla na obisk.

12:50: g. Soklič [Janko Soklič] pride in pove, da so N[emci] odklonili dovoliti odhod fantov na Gorenjsko in da so mu grozili, da ga bodo zaprli.

12:15: razgovor s častniki (Smersu [Rudolf Smersu], Draš, Grum¹⁶⁵, Bitenc [Mirko Bitenc], Pirih¹⁶⁶, Skubic [morda Anton Skubic]). Naj se uredi: 1) preskrba družin oženjenih domobrancev, 2) vpelje naj se moderna administracija (major Pfeifer [verjetno Josip Pfeifer] naj se izmenja), 3) perilo, obleka, čevlji za edinice na terenu, 4) vprašanje kuratov (vsak bataljon naj ima enega kurata s častniškim činom), 5) v inspektorat naj pride eden častnik, ki je že dalj časa bil na terenu, 6) na Viču v Sokolskem domu je veliko italij[anskega] vojaškega materiala, ki ga Ital[ijani] prodajajo.

14:45: pride por[očnik] Benedičič Miha, ki iznese stare očitke, da ni dobival nobenega denarja, da so ostali ljudje brez navodil, da se Lj[ubljančani] samo skrivajo v Ljubljani. Odgovore mu Smersu Rudolf, Draš, Križman, Paternost in dr. Jan [Branko Jan]. Benedičič je nato zadovoljen in pravi, da vidi, da Lj[ubljanško] vodstvo ni krivo.

164 Kaplan Franc Glavač je poleti 1943 pri škofijskem cerkvenem sodišču v Ljubljani proti kaplanoma Antonu Duhovniku in Andreju Križmanu vložil tožbo zaradi osebne žalitve in obrekovanja; očitala sta mu, da je posredno povzročil umor kapetana jugoslovanske vojske, namestnika Karla Novaka in glavnega intendanta MVAC v Ljubljani Josipa Lesjaka, ki ga je 3. novembra 1942 ustrelil poveljnik bizoviške posadke MVAC Gabrijel Capuder. Šmajd je bil kot priča morda poklican zato, ker naj bi že prej skupaj s Križmanom obiskal dr. Alojzija Odarja in ga opozoril na škodljive posledice morebitnega Lesjakovega umora. Sodišče naj bi razsodilo, da se je Glavač zavzemal le za legalno odstranitev Lesjaka (do umora naj bi prišlo le zato, ker se je Lesjak upiral aretaciji), Duhovnik in Križman naj bi bila kriva obrekovanja. (Saje, *Belogardizem*, str. 548; kot vir Saje navaja »Zaslišanje kaplana Križmana pred škofijskim cerkvenim sodiščem v Ljubljani z dne 21. septembra 1943« in »Razsodbo v pravdni zadevi Fr. Glavač proti Ant. Duhovniku in Ant. Križmanu«, datuma ne navede.)

165 Ali France Grum ali Janez Grum.

166 Eden izmed bratov Pirih – Milko ali Vlado.

Sobota, 16. oktobra 1943

(7:45 kopanje, 66900)

► **Ovoj št. 7, 13. 8.–23. 9. 1943 (pag. 1780–1793)**

Šolsko najkasneje za škofa
 Določitev prostora za skupni odhod
 Oražem za navodila
 500 SL
 400 Miloš

Petek, 13. avgusta 1943

Situacija je taka. Ital[ijani] skušajo priti do spodobnega miru.

Ta spodobnost bo da bodo It[alijani] dobili nalog, da dobe nekaj na času, če bodo N[emci] hoteli vdreti.

K[omunisti] razgovarjajo z I[talijani] za modus vivendi in ga bodo dosegli.

Vesti o sestankih so na dnevnem redu. –

Čet[niški] odredi nekaj nad 200 štejejo danes.

VS [vaške straže] so razbite na skoro 100 edinic, ki jih P[artizani] napadajo enkrat z uspehom, večinoma brez uspeha.

Ako odpade obramba v bunkerjih in it[alijanske] posadke, VS [vaške straže] gotovo padejo kot žrtve kom[unistične] morije in klanja.

Tudi propaganda, da dobe VS [vaške straže] za sebe.

K[omunisti] mobilizirajo na Dol[enjskem] na vse kriplje.

Ljud[stvo] po sili razmer prehaja v P[artizane] ter je v sestavu part[izanskih] vrst.

Če na terenu ne bo oborožene sile, ki ne bo v zvezi z Italij[ani] in ko bo strla komuniste ali vsaj otežkočila njihovo delo, ne bo uspeha.

Še enkrat je poskusiti, da se P[artizane] uniči.

Potreba slovenstva je, da se komunistična nevarnost odstrani, da se od VS [vaških straž] nerodni nimbus odstrani in da se izvrši tako kot je to potreba slovenskega naroda.

Če se ne izvrši to, ne vidim uspeha in izhoda.

Prekiniti je s sistemom VS [vaških straž], če ne v celoti, pač pa v gotovem delu; postanejo naj edince jug[oslovanske] vojske, drugo naj bo deklarirano za žand[arje].

Močna na terenu mora biti okrog 2000 ljudi, ki se morajo tvoriti ali I[talijanom] ugaja ali ne.

Taka moč bo preprečila ropanje K[omunistov], napram okupatorju pa čakali.

V slučaju nemške intervencije, ki je zelo verjetna, lahko ostanejo v gozdih ali pa se vrnejo domov.

N[emška] okup[acija] bo preprečila partizanstvo. Če ne bo drugih, bodo šli k njim.

Recimo, da se spremembe na našem ozemlju ne izvrše do zime, bo ta številka lahko prezimila.

Odgovornost za dosedanje stanje in bodoče je težko nositi.

Ne ozirajte se na male politične stvari, marveč da se napravi velika jug[oslovanska] vojska, ki bo branila interese Slovenije in države.

Kočev[sk]a garnizija na dolensko-nemško mejo, kjer bo nastal prazen prostor.

Lah [Janko Mačkovšek]: koliko so zadnji sklepi napovedovali.

Stari [Karel Novak]: Rečem nič.

Očka [Ernest Peterlin]: So prišli glasovi nazaj, da ljudje ne zaupajo (od prisotnih ni nihče imenovan);

2) se vprašanje pojavlja, kako bodo živeli brez municije,

3) če peljemo 2000 ljudi ven, ali bodo 6000 ljudi pustili pri miru ali ne.

Iz formacij VS [vaških straž] zelo previdno ven jemati.

(Tehnično vprašanje orožja in kam se bodo naslonili.)

Dr. Weble [verjetno Demetrij Veble]

SL: Mi moramo zmeraj nekaj ustvarjat, kar bo držalo. Kar imam vpogleda, ni mogoče drugače ustvariti 2000 ljudi kakor iz VS [vaških straž].

Sok[olska] leg[ilija] bo dala vse, kar je mogoče.

Računam, da bom dal iz Lj[ubljan]e 200 ljudi.

Ponedeljek, 6. septembra 1943

Pisal Stricu [Karel Novak] za 50 za pot.

Andreju [Ivan Prezelj] 75 za nabavo.

Triglav (Albin) [Albin Cerkvnik] začasno odsoten.

Naročim Dežmana [Josip Dežman] za jutri (7. 9.) ob 1/2 9h proti Štepanji vasi.

Govore, da je pol[icija] dobila nalog, da vse uniči ob N[emškem] prihodu – Rupnik šel danes iskat prostor za stanovanje Strica [Karel Novak] in Tonija.

Odredil za prenos Orožna Škulju [Karel Škulj], pisal naj ona dva prideta k dr. Gregorju [Gregorij Rožman] ali pa se tam javita pri komandantu, kje bosta.

Za Vrhniko naročil, naj dr. Pezdir [Alojz Pezdir] takoj pripelje.

Sobota, 2. oktobra 1943

MPSL: ima svoj obveščevalni aparat

naj se člani prizna za njegovo

cca. 80 ljudi

legiti. [...] (prijava)

300 nastavljenih na želez[nici], naj se dobi seznam

Na Prulah nekje izdelujejo potna dovoljenja = pomočnica Andres Krista je dobila; ne več izdajati;

pregled propustnic

Sodni zapori

pomožna policija

naj se še to organizira

Nedelja, 31. oktobra 1943

Dr. Hacin [Lovro Hacin]: Palčič [Stanko Palčič]

orožništvo + Šturm [Artur Šturm]

► **Ovoj št. 8, 20. 9.–21. 9. 1943 (pag. 1144)**

Torek, 21. septembra 1943

Dr. Žebot Ciril, prof. Verbic [Pavle Verbic], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Kranjc Marko, svet[nik] Škulj [Karel Škulj], svet[nik] Markun [Anton Mrkun], župan Paternost [Ivan Paternost], Javornik [Mirko Javornik], Draš [Albin Šmajd]

Prof. Verbic k Prezv[re]š[enemu] [verjetno Gregorij Rožman], da se z njim dogovori o tej va[žni] akciji. Naj bi Prezv[re]š[eneni] vzel inicijativo v roke, da bi povabil k sebi zastop[ni]ke vseh kat[oliških] aktivnih sil, da bi se sporazumeli na načela protikomunistične borbe in da bi se izločili.

Dovoli večtirnost, ki je bila doslej fatalna.

Čakali na sestanek.

Vabilo ob 1/2 10h v Slovenca, naj pridemo, da damo svoje predloge.

Dr. Žebot: bili zbrani zastop[niki] Ljot[i]čevega Zbora.

Ponedeljek, 20. septembra 1943

General Rupnik [Leon Rupnik] naročil, naj se ustanovi odbor protikomunistični.

Razgovor dobi omledno obliko, borba naj bazira na vojski.

Aktivisti odbrali v posebno skupino kot talci in podobno.

Zaželjen protikomunistični odbor vseh protikomunističnih Slovencev, naj bi župan povabil razne predstavnike na protikomunistično borbo.

► **Ovoju št. 9, 12. 11.–31. 12. 1943 (pag. 1799–1867)¹⁶⁷**

[...]

(inž. Fischer)

3. dr. Kante [Vladimir Kante] – zveza Kante pri Poštni in njegova ljubica Rögerjeva
– zveza z Gestapo.

Božo Šalehar – že izpuščen – nam se hvali, da jih je več likvidiral.

4. Kdo daje dovoljenje za tajno vselitev? (Nemško za izselitev/ že dano.)

5. dr. Svet [Jakob Svet] izpuščen.

Petek, 12. novembra 1943

Bili sprejeti na policijo za stražnike: Peter Dragoš

- 1) Glavan Ivan, po Ljubljani vršil komunist[ično] propag[ando] (po razsulu edinice),
- 2) Majce – (2) iz Poljanske 15 (znana kom[unistična] družina),
- 3) Černigoj Riko, muzičar,
- 4) Bregar, muzičar.

Kdo dovoljenja za trajno vselitev?

Govore (zvem pri Fincu [Milan Finec]), da sem bil zagotovo v Trstu, kjer so me videli v družbi Janka Debeljaka, Dežmana [Josip Dežman].

Ivanka [Ivana Šmajd] se vrne domov.

Izpusti iz internacije.

Potrdila policije.

[...] in govori po [...].

[...] prinesel izjavo [...].

Sobota, 13. novembra 1943

M II

Globočnik¹⁶⁸ govoril, da N[emci] grdo ravnajo, da koljejo otroke.

Šinkovčeva: za mojega brata je bilo tudi zapisano, da je ubit, pa je šele pred kratkim šel v Kočevje.

¹⁶⁷ Zapisi v tej beležnici so pretežno osnutki za kasnejše zapise Albina Šmajda v Ovoju št. 1: Koledarček 1943 med 12. novembrom in 31. decembrom 1943.

¹⁶⁸ Glede na vsebino ne gre za Odila Globočnika.

Ponedeljek, 15. novembra 1943

- 1) Stražarji delajo zase (Černej in Peterlin [Ernest Peterlin]): kontrolirati, taka navodila, da ne bodo delali za svojo skupino (naj se prepreči, da Černy [Igor Czerny] in Klavž [Leopold Klavž] ne hodila na policijo; samo predat Ob[veščevalni].
- 2) Po potrebi agenta (zanesljivega).
- 3) Anagrafski urad – nazaj pod policijo.
- 4) Dnevna poročila o dogodkih.
- 5) Pritožbe o sumljivih osebah v Domobrancih.
- 6) Vpogled v razna zaslišanja v P[artizanih]: part[...].
- 7) (Pavčič Rudolf – financar): javil na delo v Nemčijo.
- 8) Vončina: sprejemal P[artizane] in jih skrival, bili pri njem na hrani (P[artizani] s Krima). Rekel: Imam zveze s P[artizanskimi] generali.
- 9) Agent Duša [Paul Duscha].
- 10) Tram[vajski] usluž[benec] Zidar Marjan, Gosposvet[sk]a 10/III (še informat[ivni] urad), (pripeljan v Ljubljano nekje z Dolenjskega pred kakimi 14 dnevi).
- 11) Dr. Černe Nada je označena za OF. To ni.
- 12) Prof. dr. Lušicky [Karel Lušicky] ima baje na medic[inski] fakult[eti] predavanja z dovoljenjem gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik]?? Ali je res?
- 13) Zablembo Pirnat.

Salon Vera?? Inž. Martinjak.

Kramar pri Gregoriču.

Dobravc Milko 236.

Gasilci [...].

Za socialno moralno obnovo. [...]

Torek, 16. novembra 1943

Danes 16. 11. baje začeli ofenzivo na Gorenj[skem].

Sreda, 17. novembra 1943

Srečam g. Janeza Lesarja, povelj[nika] SDL [Slovenske domobranske legije] v D[e-vica] M[arija] v P[olju], komaj govori, pravi, da ima 213 vojakov, a da je sedaj dobil poziv na neko drugo važno mesto, nekam daleč. Ko ga vprašam, če na Prim[orsko], je odvrnil, drugam, daleč.

Akt 275

13:15

S čast[niki] SDL [Slovenske domobranske legije].

Dobi knjige.

Akt 276

Zagrižen OF-ar

Dr. Debevc Franc iz Želez[nikov]

Blatnik

Braz Valter prof. srednje tehniške

inž. Čopič Henrik

Četrtek, 18. novembra 1943

08:00: Marko [Marko Kranjc]: Novak Janez, Tovarniška 7 je v štabu = plačan tam.

Prosi za sekcije po naročilu pplk [podpolkovnika] Peterlina [Ernest Peterlin].

Pove, da je štab po naročilu Krenerja [Franc Krener] prosil za izpust 3 železničarjev in naredil predlog za nove aretacije.

Akt 276

08:30 Mirko [Mirko Bitenc]: sekcije se ne dajo, ker jih bomo sami rabili.

Danes čital 2 pismi.

Akt 276

Jurca Mrja, Rožna dolina II/35.

Na Žel[ezniško] ravnatelj[stvo] je prišlo, naj se javijo usluž[benci] na Prim[orskem], da dobe sedanje položaje.

Zvezni urad med ravn[ateljem] žel[eznice] in predsednikom.

Akt 276

Dr. Kralj Kaj hotel – zagrižen OF-ar.

Petek, 19. novembra 1943

Na 4. oddelku političnem:

mesto dr. Debeljaka za šefa dr. Janeša [Janez Janež], ki vrši še službo poleg svoje redne.

[...]

1) dr. Gerlovič [Franc Gerlovič] namestnika

Soklič [...] v bolnici.

V redu, ostal tam 19. 11.

Četrtek, 18. novembra 1943

1) Načelno se odobri NS v Trstu,

2) pošljemo ljudi za org[anizacijo] Slovencev (govoriti [...], da dobimo nastavitve)

(inž. Martinjak [Izidor Martinjak], Pirih [Milko Pirih]) (Gorica, Trst).

Uradniki [...].

Pavle Zupančič, dijak z Iga, brat dr. Zupančiča [Tone Zupančič]
zagrizen OF-ar
zelo [...].

Petek, 19. novembra 1943

Brodnik Jože iz Grosupljega.

Nadzornik proge.

Zaprta v vojašnici [...] peterki.

Javornik Ivan

Bo ugodeno.

Sobota, 20. novembra 1943

- 1) Ali so kake intrige zoper nastavitve Bitenca Mirka?
- 2) Magajna pri Eiar [L'Ente Italiano per le Audizioni Radiofoniche¹⁶⁹]. Kaj je?
- 3) Pitako, odvet[niški] pripravnik, želi na Gorenjsko.
- 4) Se srečam z inž. Umek-om Tonetom.
- 5) Aretiran je bil paznik Kralj, zdaj zanj posreduje Melihen [Valdemar Melihen].
- 6) Učiteljica Bratin-ova zagrižena komunistka bo prosila za Kralja ali je že prosila. Prijateljica dr. Vavpetičevih.

Nedelja, 21. novembra 1943

Dobim sezname Gorenjcev, pripeljanih od N[emcev] v Ljublj[ano].

1. Elsner Viktorija, kaj je z njeno prošnjo – se boji, da jo Nemci odpeljejo, kakor druge.
2. Ausser Ivan [Ivan Avser] potno dovoljenje za Nürnberg.

Kaj je delal v Stični živinozdravnik Varl.

Urbanc Peter, Antona, roj. 20. 1. 1924, [...] (1 izpit).

Izplačilo plače dr. Lampreta
oktob[er]
november
[...]

169 Italijanska družba za radijsko oddajanje.

Ponedeljek, 22. novembra 1943

Leben Franc polic[a]j Tabor s Krškega
Antonija 166 (Srebotnjak)

Krišl Francka
zaprta v šentpeterski vojašnici.

Domobranci.

Dr. Vujčič pošta.

Izvirnik Slavije uničiti.

Silno razburjenje, ker je Omahen izpuščen.

Prof. Lucky [Karel Lušicky] } Slavija
Stele Anica

Torek, 23. novembra 1943

Palhaltinger Maks
Žel[ezniška] zadruga.
Kuhar (želi dr. Krivec [Jože Krivec]).
Peterlin Vera (Murnieger)
+ dr. Viktor, [...]

Sreda, 24. novembra 1943

Prof. Grum [Janez Grum], Kavčič [morda Jože Kavčič], Skubic [morda Anton Skubic¹⁷⁰], Pirih¹⁷¹, Mirko [Mirko Bitenc], Draš [Albin Šmajd].

Vrhnika: terenci (pozdravljajo izdajo dovoljenja za v Ljublj[ano]).

!! povelj[nik] bat[aljona] ne ukrene ničesar kljub prijavam

(častniki: Kavčič (nadporočnik)

Igor (nadporočnik) Kompan Franc

(Kavčič v Logatec ali na Primorsko)

Četrtek, 25. novembra 1943

Fajfar Jožef
Potrato Karel
Kunič Jožef

170 Verjetno gre za poveljnika vaških straž v Tomišlju in ne za novomeškega okrajnega glavarja Antona Skubica.

171 Eden izmed bratov Pirih – Milko ali Vlado.

Dr. Milan Trampuš

Viktor Prohina

10:00: Duhovnik [Anton Duhovnik] pove vprašanja, ki zanimajo SD; nanašajo se na razmerje Tita do D. M. [Dragoljub Mihailovič], podpore AA [Anglo-Američanov].

11:00: dr. Lavrič [verjetno Jože Lavrič]: danes je imel razgovor s Pevcem [verjetno Ignacij Pevec], ki nekaj ve o nekem obisku pri dr. Rainerju [Friedrich Rainer], kamor bi se šli zahvaliti za čiščenje po Dolenjskem. Mu povem, da je Pevec precej v Stražarskih vodah.

12:00: Kavčič [morda Jože Kavčič]: Krener [Franc Krener] nam ne dovoli odhoda na Primorsko isto tako ne ostalim (obisk dr. Zupana [verjetno Stanislav Zupan]).

13:00: dr. Lovro [Lovro Hacin]: opišem razmerje Straže in Glavačevcev do vodstva, njihove intrige in delovanje. Izroči imena sodnikov za Primorsko.

15:00: Plk [polkovnik] [...]: zaenkrat ne želi, da bi prišlo do spora s tuk[ajšnjim] štabom. Sprejme jih takoj. Naj se mirno uredi. Poročam o vtisih s potovanja na Dunaj.

Akt 278

1) Agenti: Stražarji 45 (70).

Raport: eno jutro Koželj,

eno jutro pomočnik Rant.

Desetine.

Še 60 62

Vesti so po mizah.

Morda nekaj Stražarjev zapre (pisarne).

Naše v akcije!!

Po sobah hodi Kristan?

Akt 279

Kontrola na vlakih Trst.

Plačaj za november doklade.

Petek, 26. novembra 1943

Potočnik Franc, Nemlje 1893

Dr. Štular Franc

Pirnat Ciril = ponoči

Pirnat Lojzeta (bil v Domžalah-Homec k očetu)

Borza dela: uradnik, ki sprejema.

Emil Podkrajšek, tiskarna, Miklošičeva 16.

Višnar – Mayerjev pomočnik, kaj je z njim?

Mayer dajal mesečno [...].

Souvan tudi?

Dr. Majcen

urejeno 2. 12. z g. Velikonjo¹⁷²

za [...] Jožeta, ne v odbor za zimsko pomoč, ker ni še popolnoma zdrav.

Koga drugega.

1) Knjižnica pregled,

2) uredba za obnovitev [...] voj. sodišča (duplikati poročil).

Ponedeljek, 29. novembra 1943

SL: 2, ki naj se javita v Domobranstvo; za Ob[veščevalno].

dr. [...] akademik

Goršič – meščan Moste.

Iz šentpeterske vojašnice gredo zelo [...] in [...].

Stražniki nosijo pakete.

(Cegljar v sredo zaprt – sedaj še 3x dobil.)

Bizovičar [verjetno Marjan Bizovičar] – prošnja za nastavitev

Schifrer – od Vzajemne

Izpuščena?

1) Dr. Škapin Karel – misli zopet v Trst.

(Pravijo, da je komunist.)

2) Tujec Evgen (Pleterski garantira zanj.)

V soboto 27. 11. aretiran. Kdo ga je dal aretirati? 536

Čimpreje zaslišati.

Konferenci pol ljudi (seznama).

Dr. Ljuba Prener prijetje bodo proti njej da pripelje pred [...].

Sreda, 1. decembra 1943

Žagar Janez, ali je pol[icijski] agent ali na Vzaj[emni] zavaroval[nici]?

= Primc

N sodni spisi: veliko materiala notri – dokazano naj bi iz spisov vse prizadete OF – kom[uniste] bodisi, da so zaprti ali v begstvu.

[...] Alojzij.

Policija je odpeljala:

iz Rudnika (preko bloka):

(Marinč Julijana)

- a) Knol-ovo } iz četrtega zapora,
- b) obč[inski] sluga z Rudnika (Groznik Karel brez sobe).

Samo starejši!!

Boh [Ivan Boh], Češnovar [Viktor Češnovar], Bitenc [Stanko Bitenc], Pirih Milko, prof. Grum [Janez Grum], Draš [Albin Šmajd]:

- 1) dr. Ermana [Marjan Erman] povabiti (radi čina),
čet 161 ljudi (po [...]),
9 čet v I. bat[aljonu] = ~~1359~~ nov poveljnik Kapetan Marn [Janez Marn],
- 2) Bloke razbiti in pregnati, ker so jih [...] zavarvati za A. padalce.

Četrtek, 2. decembra 1943

Častnik terena za štab v Ob[veščevalno] (kap[etan] Ilovar [Albert Ilovar] morda Pirih Milko?) (Samo Berlot¹⁷³ ne.)

2 agenta.

V Laščah ca. 300–400 – še častnikov (starejš[ih]).

- 1) Sprejem 12 agent[ov] pri dr. Hacinu [Lovro Hacin] (denar 5000),
- 2) po en izvod uradnikom,
- 3) dr. Janžekovič [Fran Janžekovič] vpokoj je tudi naš (Lukeš z prip Levstek),
- 4) dr. Bogataj: Elsner,
- 5) naj da močne doklade [...] 6000 Lir naj dodeli.

Ne sprejemati osebno! Samo prošnje!

Izpuščen

Mihelič Jože

instal[ater] in klep[arski] mojster.

Kavškova ali Janševa

Masle Borut

Gerkman Sonja

Strah Janez

Böhm Ciril

Sršen Mihael

Mušič

Cerar Anton

Zajc Jadranka

gled 7

medic

Kaj je z njo?

Stare Emilija

Košuta Zora

Meze Frančiška

Gerbec Bogomil

Mesojedec Bogomil

Novakovič Dimetrije

Šara Ludvik

Orehek Franc

Kovačič Anton

173 Brata Berlot – Božidar in Viktor.

Tacar Ana
Müller Janko

Mesojedec Marija
Krišelj Antonija
Jančar Jakob

Rijavec, klasična VIII
oče naš

Velkavrh, dijakinja III. letnika
(Teuerschuh)
Pirnat Ciril in Lojze

Borlah Maks
Dolinšek Franc
Stepišnik Majda
Patik Kristina
Patik Libuša
Kmet Herman

Petek, 3. decembra 1943

Cizerl Martin, Puharjeva 6, najožji sodelavec Gabrenje (dr. Krivic [verjetno Jože Krivec]).

Kermavner Angela

Oddano! bo trajalo mesece, če jih bodo vrnil.
teh Krpan [...]
[...]

Sobota, 4. decembra 1943

Ogrin Viktor, spada po svoji kvalifikaciji v prip. X.
Že vložil prošnjo.

Vidmar Meta, zakaj je bila zaprta.
Ref Breda.

Dravska 8 stanuje nek učitelj, skoro vsako popoldne sestanki.

Komunisti: ulični sistem.

Nedelja, 5. decembra 1943

Zorc, carinik v neki trgovini je javno rekel: »Najprej bomo škofa obesili, nato pa druge.«

Ponedeljek, 6. decembra 1943

Ing. Sodja [Jože Sodja], Kranjc [Marko Kranjc], Krošl [Jože Krošl], Draš [Albin Šmajd]

Načela:

- a) iz Ljub[ljanske] pokrajine,
- b) v okviru stanov.

Pot do N[emcev].

Preko gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], da razgovarjajo ljudje z odločilnimi iz Rajha.

Samo mi pripravimo

R povabi.

1. Paternost [Ivan Paternost]
2. Pevec [Ignacij Pevec]
3. Kavka [Karel Kavka]
4. Rojina
5. trg. Lukič¹⁷⁴
6. trg[ovec] Pavlin [Franc Pavlin]
7. dr. Golia Adolf (ind[ustrialec])
8. Čeč Karel
9. dr. Basaj Jože
10. Remec Bogomil
11. Križman Andrej
12. Jonke Jože
13. delavec
14. delavec
15. Kremžar Franc
16. inž. Sodja [Jože Sodja]
17. inž. Muri Lambert
18. dr. Gosar Andrej
19. dr. Kamušič Jože
20. Lavrič Petelin, učitelj (Lavrič)
21. Škulj [Karel Škulj] svet[nik]
22. Horvat, kmeč[ki] delavec
23. profesor
24. dr. Lenček Ignacij (škof)
25. Miloš Stare
26. Hren [Ignacij Hren], župan Vrh[nike]
27. Kržič, župan
28. Dolenc Ivan [Ivan Dolenc] Novo mesto
29. Bitner [Pavlin Bitnar] Črn[omelj]
30. Derganc [Jože Derganc] Metlika

174 Ali trgovka Anka Lukič ali njen svak Ivo Lukič.

31. Siter Lojze
 32. Martelanc Ivan (Vzajemna)
 33. JNS [Jugoslovanska nacionalna stranka]
 1. dr. Pirkmeyer [Otmar Pirkmajer]
 2. inž. Mačkovšek [Janko Mačkovšek]
 3. Žitnik Rudolf
- M[ladina] JNS
4. Uršič Andrej
- Rad[ikal]
5. dr. Köstl Janko
- SDS
6. dr. Šuklje Milan
- Sokol
7. inž. Bevc Ladislav
- Ljotič
8. Abram¹⁷⁵
 9. Glavač Franc
 10. Javornik Mirko
 11. Verbic Pavel, prof.
 12. dr. Pavlin Franc rav[natelj] LKP
 13. dr. Bajc Oton
 14. dr. Bajič Stojan
- Socijal[isti]
15. dr. Jelenc Celestin
 16. Likar [Stanko Likar] OUZD
 17. Potočnik Drago
 18. inž. Nagode [Crtomir Nagode]
 19. inž. Ferlinc [Bogdan Ferlinc]
 20. Verovšek Jože
 21. Heinrihar [Franc Heinrihar] (lesni)
 22. inž. dr. Milan Vidmar
 23. Rudež Marko – Ribnica
 24. dr. Pušenjak [Stanko Pušenjak] Cerknica
 25. gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik]
 26. dr. Režek Josip N[ovo] mesto
 27. Petejan [Josip Petejan] Mrb [Maribor]
- Eksekutiva
1. gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik]
 2. Paternost [Ivan Paternost]
 3. dr. Basaj [Jože Basaj]
 4. Križman [Andrej Križman]

175 Ali Miloš Abram ali Vladimir Abram.

5. ing. Sodja [Jože Sodja]
6. inž. Muri [Lambert Muri]
7. Kremžar [France Kremžar]
8. Stare Miloš
- 9.

Radio

[...]

(Graz, Trst)

Prevod – zavláčevanje zveze (OF).

Kocbekova [Zdravka Kocbek] se je do 1. 12. skrivala pri dr. Brecljevih.

1. 2 + 5 agent (dr. Hacin [Lovro Hacin]),
2. oficirji – častniki,
3. Bitenc [Mirko Bitenc] prevzel I. šol[ski] bat[aljon].

Prof. Langus («Moj otrok bo molil, kar izbriše se zgubi«)

Neka Sket 20 let zapora, sedaj izpuščena, zelo agilna sedaj, mož po 8. 9. odšel v hribe (je bil nižji uradnik), ima 5–6 letnega otroka.

Centrala OF se seli – kakor izgleda v Trst ali Gorico:

tja je odšel arh[itekt] Mesar Jože,

stavbenik Tomažič Emil po rodu iz Vipave (ta je še avgusta nabiral prispevke).

Zakaj je zaprta Vidmar Meta, plesalka?

Torek, 7. decembra 1943

Inž. Sodja [Jože Sodja] hoče zvedeti odnos med ilegalo in klerikalci;
SL hoče proglasi SDL [Slovensko domobransko legijo] za svojo armado.
Hoče vedeti za SZ = 3 milijone.

Lampret Jože iz Stične – Gabrje 9

Bil delegat; v šentpeterski.

Sreda, 8. decembra 1943

Pirc Iva, urad PH¹⁷⁶ (oče dr. Ivo Pirc).

Aretirana 4. 12., je bolna.

Zakaj? Bo preprečil oče, da popolno garancijo, da škode ne bo delala.

Plače usluž[bencev] na Grmu ne izplačati, dokler se za nekega poedinca ne ugotovi!
(Flego, Malasek)

Petek, 10. decembra 1943

Zahtevati dr. Fermove
dr. Petre – strah pred B[elo] g[ardo]
Prešern (dneh žel.)
Včeraj 9. 12. bil aretiran na I. drž. v 7c.
Prešern Mitja – zakaj?

Nedelja, 12. decembra 1943

Ad dr. Hacin [Lovro Hacin]
Ogrin – napredovanje
Slamič – na Dolenjskem
Kos Emil

Ponedeljek, 13. decembra 1943

Promet na Gor[enjskem]
Benedičič Valentin

Torek, 14. decembra 1943

Potna dovolilnica »Peter Hlede«
Za tajnika osebnega: dr. Jan Branko.
Slov[enski] Gestap[ovci] iz Kamnika so imeli v času med 7.–12. 12. sestanek v ko-
lod[vorski] restavracij[i] z vodil[nimi] OF iz Ljublj[ane], jim izdali Gestapo legitimacije.
Šef polit[ičnega] oddelka
Vadnjal [Stane Vadnjal] zboras
Bitenc Stanko
Odredba Palčičeva [Stanko Palčič]
Zasledovati ne sme nihče brez navzočnosti policije.

Sreda, 15. decembra 1943

Miloš [Miloš Stare]
Kranjc [Marko Kranjc]
Mihelčič [Alojzij Mihelčič] naprosi, naj se vrne!
Bitenc [Mirko Bitenc]
dr. Kotnik [Franc Kotnik]
Krošl [Jože Krošl]

Špindler [Josip Špindler]
 dr. Lavrič [Jože Lavrič]
 dr. Česnik [Ivo Česnik]
 Finec [Milan Finec]
 dr. Milavec [Anton Milavec]
 Draš [Albin Šmajd]
 Prof. Grum [Janez Grum], Bitenc St. [Stanko Bitenc], Milko Pirih, Češnovar [Viktor Češnovar] in Draš [Albin Šmajd]
 Gor[enje] Podpolane 5 (Marolt Anton)
 Ženska policija??

I. bat[aljon]: Kom[andant] Marn [verjetno Rudolf Marn]
 pomoč[nik]: Tomic [verjetno Leopold Tomic]
 adjutant: Stanko [Stanko Bitenc]

11. č[eta] Zrimšek komandan[t] [Anton Zrimšek]	<u>19. Knuplež Silvo</u> [Silvester Knuplež] (Vič + Dobr[ova])
<u>12 kap[etan] Derganc</u> [Jože Derganc]	
<u>13. Pavlič?</u>	
<u>14. Mejač</u> (D M [Devica Marija] v Polju) [Franjo Mejač]	
<u>15. Pirih Milko</u> (Ježica, Dravlje)	
<u>16. Grum Janez</u> (Rupnik)	
17. Berlot Viktor	
18. Pirih Lado	

I. šolski baon [bataljon]

1 č[eta]: Slabe [Karel Slabe]

2 č[eta]: Železnik Nace + Mihelčič [Vladimir Mihelčič]

3 č[eta]: Boh [Ivan Boh]

4 č[eta]: Savelli [verjetno Emil Savelli]

5 č[eta]: Lenščak [Dušan Lenščak] (zelo Stražarski)

6 č[eta]: Črnagoj [Mladen Črnagoj]

Škofljica

II. bat[aljon]: Pavlovčič [Franc Pavlovčič] kap[etan] + dr. Kokl [Jule Kokl]

Črna vas + Barje:	Nadrah [Jožef Nadrah] + Frakelj [Franc Frakelj] (glav[ačevce])
Škofljica:	kap[etan] Meničanin [Dušan Meničanin] + <u>Habič</u> + <u>Krištof</u>
Grosuplje:	<u>Benko</u> [Janez Benko] + <u>Škrjanc</u>
Turjak:	<u>Rak</u> + Doganovc

III. Rupnikova grupa

Benedičič [Miha Benedičič],

Bajc [verjetno Jože Bajc]

IV. baon [bataljon]: kap[etan] Fortuna [Vincencij Fortuna]

Pregelj BožoKavčič [morda Jože Kavčič]Vetrovc JožeKunstelj [Franc Kunstelj]Bitenc JožeKolman [Ludvik Kolman] (Straž[ar])Kompare FrancBastič [Lojze Bastič] (Stražar)Kogovšek [Franc Kogovšek]Topništvo:1. bater[ija]: Pavlič, Mastnak [Maks Mastnak] (stražar)2. bater[ija] (Grad) Hočevar [Gabrijel Hočevar] (kap[etan]) + Martinc Lojze

Novo: II. šolski baon [bataljon]

Golob Stanko

dr. Jan Branko

Četrtek, 16. decembra 1943

Seja pol (jutri – petek ali sobota), zveza z Nov[im] mesto[m].

Dr. Krivič Št. Rupert (seznam)

(Jaki Jože)

Kokalj Viktor in Rotar Stanko

premeščena iz II (v I) dr. Bogataj

in Brodnikovo

Cerovec !!!

Ludmilla Langus, roj. Kotnik, 10. 10. 1881, Kerschbach

Marian Langus, 18. 10. 1925, Private, Schönstein

Hagau bei Gonobitz

Frelih Franc roj. 1910 Št. Rupert

Pajk Jože del[avec] 1923 Metnaj

Bečaj Ignacij 1893, pletar, Brezovica 2 pri Ljub[ljani]

Ponedeljek, 20. decembra 1943

Kranjc [Marko Kranjc], Godina [Jožef Godina]
 Masič [Pavle Masič], Finec [Milan Finec]
 Draš [Albin Šmajd], dr. Kotnik [Franc Kotnik]
 dr. Golia [Adolf Golia], Krošl Jože
 Rigler [Alojzij Rigler]
 Bitenc [Mirko Bitenc],
 Weble [Demetrij Veble]
 Mihelčič [Alojzij Mihelčič],
 Stare [Miloš Stare],
 dr. Lavrič [Jože Lavrič]
 Kranjc
 Draš
 Bitenc
 Mihelčič
 Stare
 dr. Lavrič
 dr. Milavec [Anton Milavec]
 dr. Česnik [Ivo Česnik]

- 1) Za Jenka Albina: grem osebno pričat, kam in h komu.
- 2) Spisi – arhiv Sok[olske] leg[ije].
- 3) Izjava za prof. Langusa: Langus Ljudmila, roj. Kotnik, 10. 10. 1881 Kerschbach; Langus Marian, 18. 10. 1925 – Private, Schönstein; oba Hagau bei Gornobitz.
 Prošnja Ogrin za nastavitev.
- 4) Za Kokalja Viktorja in Rotarja Stanka (Brodnikova iz Cerovec).
- 5) Trg[ovec] Lampič – dobavljal bandaže in ostalo P[artizanom].
 Verjetno prevzel aparate dr. Breclja [verjetno Bogdan Breclj].

Torek, 21. decembra 1943

Učiteljica Bratina v Višnji gori prosila za nastavitev in se boji aretacije.

V omari pri [...].

Danes je sestanek bil pri Lohu [Maks Loh]. Navzoč tudi Klavž [Leopold Klavž].

Zadnikar: že odnesel 3 akte.
 italij[anske]

(Močan)

Lihtenturnov zavod preiskava radi Tanka, ki ga je polic[ija] izpustila.

Groznik Karel, obč[inski] sluga Rudnik,

izročiti četi na zaslišanje.
P. Junker 52 (16. četa) pismeno prošnjo.

Sreda, 22. decembra 1943

Čast[niki] Bitenc [Mirko Bitenc], Bitenc [Stanko Bitenc], Pirih Milko, prof. Grum [Janez Grum].

Ofenziva v Bel[o] Krajino.

Major Bitenc [Mirko Bitenc] odkod informacija za dr. Pečka?

Na sodišču = ni pod policijo.

Četrtek, 23. decembra 1943

Gomilšček še vedno doma.

Predovičeva 19

Hočvar Marjan, uradnik Trg[ovske] bol[niške] blag[ajne] vrši neke posle na polic[iji]??

3/4 9h

- 1) K škofu: Kranjc [Marko Kranjc], Stare [Miloš Stare], Draš [Albin Šmajd], Krošl Jože,
- 2) ali so zasebniki ali uradni delegati?
 - a) Krošl: smo že govorili: govoriti kako stališče Straža (prof. Leskovic in dr. Leskovar [Ludvik Leskovar]): popreje dr. Ferenc [Franc Bajlec] zaradi Novaka [Karel Novak] in da se slov[enski] program ne izvaja dosledno. Po 8. 9. so ponovno dokazali voljo in željo, da bi sodelovali. S tem priznavamo program stranke (sporna 15. točka), da se eliminira. Ni spora, da priznavajo stranko in sedanje vodstvo in da bodo disciplinirano sprejeli vse odredbe stranke. Odobri naj enega, določi zvezni člen, ki bo držal s stranko zvezo.

Dr. Iglič Maks za policij[skega] zdravnika.

Šef 4. v bolnici in honorarni v polic[iji].

Petek, 24. decembra 1943

Govorim z dr. Kamušičem [Josip Kamušič].

Sobota, 25. decembra 1943

Tone Duhovnik o Primorski.

Ponedeljek, 27. decembra 1943

15:00: Žit Rudolf [Rudolf Žitnik] – pove, da je bil v R[imu], da je zelo težko doli in nevarno. Stari [Karel Novak] zelo bolan, 40 vročine. –

Hud na nas. Rekel mu, da je bilo vse le vojaška stvar in ne politična. Pravi, da je prines[el] od Kinga [Janko Kralj] predlog za sklenitev sodelovanja vsaj na 5 let po vojski.

Torek, 28. decembra 1943

Del fronta: sodelovanje z liberalci.

08:15: zaenkrat samo propaganda, če je organiz[acijskega] značaja, naj se dela po načelu SZ.

(Inž. Košir [Vinko Košir].)

09:30: pri Milaču [Anton Milavec]: dr. Kacin [Anton Kacin] iz Gor[ice].

Razloga zadržanje Straže oz. Stražarjev (vpraša, če se lahko oglasi pri svet[niku] Krošlu [Jože Krošl]).

12:00: Tone Duhovnik pravi, da je treba za ilegalo zbirati naprej.

17:00: inž. Sodja [Jože Sodja] piše, da vpliv Stražarjev raste v štabu in Gorici.

(O podčast[niškem] in častniškem tečaju.)

Sreda, 29. decembra 1943

Program za radio Trst.

Kurat na četo.

Organizacija OB v Ljub[ljanski] pokrajini.

- 1) Propaganda pri vojakih (absolutno vpliv Stražarjev).
- 2) Častniški (major Bajc) in podčastniški tečaji.
- 3) Ilegala na Goriškem (Milko [Milko Pirih]).
- 3a) Uporaba slov[enskega] jezika.
- 4) Sestanek s svet[nikom] Škuljem [Karel Škulj].
- 5) Zbor duhovnikov.
- 6) Zbor učiteljev.
- 7) Sestanek profesorjev in
- 8) sestanek uradnikov,
- 9) sestanek delavcev – razne socialne ustanove (inž. Košir [Vinko Košir]).
- 10) Akcije Stražarjev v Primorskem.

Priprava 20 oseb, ki bodo morda prišli v poštev kot agenti.

Dne 27. 12. zvečer so zapečatili stanovanje ([...] v Tolminu).
Zapečatil dr. Cazafura [Krstó Cazafura].

Dr. Tavčar, brat Mire Tavčarjeve; kje je?

Vprašati Miro!!

Češnovar [Viktor Češnovar], nadporoč[niki]: Bitenc [Stanko Bitenc], dr. Jan [Branko Jan], Boh [Ivan Boh], Skubic [morda Anton Skubic], poroč[niki]: Grum Janez, Draš [Albin Šmajd], major Bitenc [Mirko Bitenc].

Češnovar:

- 1) Kremžar [France Kremžar]: predlog pol[itische] zgodovine gramofonske plošče

Plošče

serija 19/10

2 predavanji: protikomunistična (Kociper [Stanko Kociper] – govori maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc].

Kremžar polit[ična] zgod[ovina] slov[enskega] naroda.

- 2) ilegala.
- 3) propagandni tečaj: samo prijavitelji in oni, ki so jih imenovali komandirji.

Jevnikar [Martin Jevnikar], prof. klasične

Dr. Debeljak Tine, Jesenovec [France Jesenovec], prof.

Kurati, 31. 12. ob 9h

([...] škofijo, da se Križaja [Peter Križaj] odstrani, naj pride na to mesto: (dr. Lenček Ignacij).

Satler Josip OUZD

Kakšen je? Nujno!!

Četrtek, 30. decembra 1943

Ude Lojze, zaplembe

Leskošek Franc, vl[ožek] 457 k. o. [katastrska občina] Moste

Kdo stanuje?

Elsner Aleks + Viktorija

(Zaplemba) Kam naj se obrne?

Ali je nevarnost za izselitev?

Uranič.

Kremžar [France Kremžar] sprejel (Češnovar [Viktor Češnovar]).

Kociper [Stanko Kociper], isto dr. Tine Debeljak – zasebno v Trst.

SLS: Marko Kranjc, Miloš Stare, Krošl Jože, dr. Kotnik [Franc Kotnik], Draš [Albin Šmajd].

- 1) Neenotnost in nedisciplina: spomenica protikomunistov.

Sklep: skliče se sestane 14 in izvoli poslovodstvo (3) – 8. 1. 1944 (5!)

- 2) Zastopstvo v zamejstvu (Avsenek[Ivan Avsenek], Kojc); naj se odločitev odloži, ker bo morda z izvolitvijo posloводства urejeno. Z ozirom na njegovo-. Odborniki naj ga pritegne[jo] v delo kot eksperta za sev[erno] mejo z naročilom, da tudi v tem okviru dela soglasno z odborniki.

Petek, 31. decembra 1943

08:00: Finec [Milan Finec] o položaju pri upravniku¹⁷⁷.

08:45: Goričan [Henrik Goričan], pokaže prvo poročilo iz Sv. Jošta.

09:30: pri dr. Rožmanu [Gregorij Rožman]:
(ing. Sodja [Jože Sodja])

11:00: razrešen kot komandant v Rovtah.

Kako imata to Skubic in Lesar!!

Dr. Fettich [Oton Fettich] = po Stepinškovo, roj. Zupančič
in jo privedel v Ljubljano (hčerka Potnikove žene).

Jošt tudi hodi?

7. 12. za zapor.

Dr. Ljuba Prenner

Ogrin Viktor, prip. IX
uprava dr. Bogataj [Franc Bogataj]!

Breščakova na 5. odd[elku].

Zakaj ne vse na 4. odd[elek]?

Dr. Drobnič sprejema OF.

Ni hotel podpisati. Morda Vas je zainteresiranih 30 ali 40, jaz nisem.

Prof. Langus

V ponedeljek 27. 12. je bila aretirana Varoga Alojzija, uradnica v bolniš[n]ici].

??? Povšetova 35

G. Maver: Samec Ludvik, član VS Dobropolje – Videm (baje na Turjak).

Baragovo semenišče.

Star ca. 32 let.

Prosil za policijo novembra 1941.

Zakaj še ni bil sprejet?

177 Verjetno upravnik policije dr. Lovro Hacin.

G. Belak prosi:

Ponoči 30.–31. 12. so Dom[obranci] od Sv. Urha odpeljali Jaklič-a Franca, 25 let.

Žagarja pri Černe Angeli iz Fužine 7.

Zakaj?

Ni zahajal v Velike Lašče!!!!

Janez Brodar bei Trunkenplatz Karl

Iub. Lichtspiele Weltbild

Wien I.

Universitätstraße 11/III

Ruf A 28 154 L

Wien XXI

Pragerstraße 27

Ruf A 60 196

Primorska:¹⁷⁸

- 1) Propagandni material po 1 izvod.
- 2) Predavanja po 1 izvod.
- 3) Radio program.
- 4) Predavatelje.
- 5) Spisek moštva in častnikov.
- 6) Kurirska služba.

178 Zapis na koncu beležnice, brez datuma.

Ovojnica III., leto 1944–1945 (pag. 1341–1953)

► Ovoj št. 1, 1. 1.–31. 1. 1944 (pag. 1341–1351, 1359–1360)

Sobota, 1. januarja 1944

Prejem dopisov od inž. Martinjaka [Izidor Martinjak] in Toneta Duhovnika o Trstu: naj se dobi neko gdč. z znanjem slovenščine, nemščine in hrvaščine za Trst. = Naj se hitro pripravi 300 za propaga[ndo] (ilegalo) za Goriško. Šajkače s slovensko tribarvnico. = Oskrbeti gramofonske plošče, predavanja in koledarja (Slovenca in Jutra).

10:30: razgovor s Sokličem [Janko Soklič]: pove, da so P[artizani] več ljudi ubili na Gorenj[skem]; nato črna roka nazaj dva (Štravs in Svetina). Vtis, da je močno povezan z Gpo [gestapo]. Vpraša za Avguštinovega mesarja in Prešerna Martina. Po njegovem so P[artizanski] zdravniki: dr. Bergelj Franc, dr. Hafner, dr. Čeh, dr. Tancar, oba dr. Benedika, dr. Šarec Janez in dr. Debevc. –

Nedelja, 2. januarja 1944

13:00: Babnik [Anton Babnik]: pove svoje težave in nerazpoloženje, ki vlada radi Hribarja-Horvata [Franc Horvat] in Glavača [Franc Glavač]. Prosi, da se kaj ukrene morda pri upr[avniku] pol[icije] dr. Hacinu [Lovro Hacin] ali kje drugje.

14:00: maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc], Križman [Andrej Križman], Miloš Stare, dr. Puš [Ludvik Puš], Finec [Milan Finec] in Draš [Albin Šmajd]: Finec poroča o podreditvi Horvata, vendar želi, da bi dr. Hacin dosegel pri Kregarju [Janko Kregar] njegov odpust iz infor[mativnega] urada. Za soboto za sejo NS se sklene, da se po referatu Draša glasi h besedi Bitenc, ki predlaga glasovanje brez predlogov, ker je predlaganje vseh kočljiva stvar. –

Ponedeljek, 3. januarja 1944

08:30: dopisa gg. inž. Martinjaku [Izidor Martinjak] in Tonetu [Anton Duhovnik]. Pošljem referat dr. Debeljaku [Tine Debeljak] o Simonu Gregorčiču, Slov[enčev] Koledar in Jutrov Razglednik ter 40 gramof[onskih] plošč.

11:00: govorim s Tonetom Duhovnikom, ki pravi, da je v Lj[ubljeni] dr. Hradeckij [Franz Hradetzky] radi številke 300 [ljudi]. – Bodo propagandisti vendar oboroženi. Pove, da se vrača domov Matija (Smersu [Rufolf Smersu]). Za 10. 1. 1944 naj bodo pripravljene za odhod: Buh Janez, Berlot Srečko [Božidar Berlot] in Berlot Viktor, Golob Stane, Pirih Vladimir, Vovk Franc ter Kavčič [morda Jože Kavčič] in Kompare [Franc Kompare].

11:30: srečam Kavčiča [morda Jože Kavčič], ki mu to povem.

13:00: svet[nik] Markun [Anton Mrkun]: o slov[enski] državi:

- a) stališče Hrvatov in hrv[aškega] konzula, naj bi šla dva h Poglavniku [Ante Pavelić] v Zagreb;
- b) bil neki fašist tajnik pri dr. Pogačniku [Jožef Pogačnik], naj bi se zavzeli Slovenci za ustanovitev slov[enske] države (Pufferstaat), kakor sta to sklenila Hitler [Adolf Hitler] in Mussolini [Benito Mussolini]. Na stavljeno vprašanje je ta izjavil, da Videm-Udine ne bi prišel v slov[ensko] državo;
- c) včeraj je klical Špindler [Josip Špindler] na razgovor Markuna in Škulja [Karel Škulj], vendar je prišel samo Markun. Tu je Špindler na to razvijal teorijo, da je pri Hitlerju vse dosegel za Srbe edinole Slovenec dr. Gregorič [Danilo Gregorič]. Zato se je obrniti naravnost na dr. Gregoriča in pustiti Hrvate in Italijane v miru. Delati po dr. Gregoriču samo z Nemci. Dva naj bi šla v Beograd. To bi bila: svet[nik] Škulj in major Bitenc [Mirko Bitenc]. –

Svet[nik] Markun še pravi, da je govoril o tem s Škuljem, ki mu je rekel, da je treba s tako akcijo še počakati nekaj časa in da ne bi on ničesar ukrenil brez vednosti gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], čigar zaupanja noče izgubiti. –

18:00 Ta razgovor povem vsebinsko maj[orju] Bitencu.

Torek, 4. januarja 1944

06:45: Kermavner [Ivo Kermavner]: izroči kopijo predloga za telesnovzgojne vežbe pri Domobrancih. Prelog že sprejet. Dalje tudi kopijo načrta o telesni vzgoji prebivalstva.

08:30: Maj[or] Bitenc prinese predavanje dr. Debeljaka [Tine Debeljak] o pisatelju Šaliju [Severin Šali] (za radio Trst). Oddam g. Fincu [Milan Finec].

12:15: Finec: izročim sezname uradništva za pregled.

15:00: Gorenj[ski] pokraj[inski] (dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj], dr. Megušar [Anton Megušar], dr. Lavrič [Jože Lavrič], dr. Debeljak, Draš [Albin Šmajd]): Odslej vsak teden. Z ozirom na nastope P[artisanov] (požigi, uboji) je potrebna propaganda. Najbolje za vsak okraj posebej. Osnovo za org[anizacijo] tvorijo bivši okraji; kraji iz okraja Lj[ubljana] okolica, kolikor so na desnem bregu Save, pridejo pod območje Škofje Loke, ostali pod Kamnik. Pod temi vidiki naj se napravijo okrajni odbori.

Sreda, 5. januarja 1944

10:00: Medved [Miloš Stare] izroči v čitanje 2 pismi: (Bohinjca [Miha Krek] in Lojzeta [Alojzij Kuhar] z dne 24. 11. 1943 in odgovor Oljarja [Ivan Avsenek] z dne 18. 12. 1943)

Izvleček iz Lojzetovega pisma: Moja pisanja so »veren odraz tega, kar pri vas tukaj slišim, vidim, slutim in je nam in naši stvari škodovalo ali pa bo še škodovalo.« Govori o separatnih akcijah liberalcev. Nato: »Ubija nas okolnost, da našega slov[enskega] problema, separirano od jugoslovanskega takorekoč nobene šanse nimamo predstaviti komurkoli v obliki, da bi bila privlačna. Ubija nas dejstvo, da stojte v ozadju dogodkov in v ozadju snovanj za bodočnost močni denarni interesi, ki so brez sentimentalnosti, kjerkoli so v

vprašanju njihovi načrti. Ubija nas sovjetska propaganda podprta od vojaških uspehov velikega obsega, proti kateri si zapadni svet v sedanjem trenutku vojaškega položaja nastopiti ne upa, da si bi v notranjosti svoje duše morda rad. Bije nas tudi okolnost, da vlada na merodajnem političnem vodstvu na otoku generalno nerazpoloženje do vsega, kar se tukaj imenuje »mediteranski klerikalizem« (Salazar [António de Oliveira Salazar] in Franco [Francisco Franco], Petain [Philippe Petain]). – To razpoloženje je krivo, da vse ono, kar je prononsirano katoliško, nima Bog ve kakšne veljave in je obdano s sumničanjem, medtem ko je svobodnjaštvo sprejeto kot veren zaveznik.

»Propaganda je taktiziranje.« Včasih malenkostne stvari izpodkopljejo tla pod nogami. Rupnik [Leon Rupnik] npr. ni škodoval, M.¹⁷⁹ na nesrečo je, ker je bil naš.

»Moje delo v propagandi me je naučilo, da je mnogokrat taktika najbolj uspešno orožje malih in slabih. Mi v našem taboru pa imamo navado, da zajahamo kakšno takoi-menovano načelo, ki niti načelo ni, in potem je ni sile na svetu, ki bi nas mogla presedlati. Mi potem rajši umremo na razvalinah svojih načel.«

13:15: mjr. [major] Bitenc [Mirko Bitenc], dr. Jan [Branko Jan], Pirih Milko, Grum Janez in Draš [Albin Šmajd] ter Kermavner [Ivo Kermavner]:

- a) odhod na Primorsko: odidejo oni častniki, ki so se prijavi. Z njimi razgovor v petek 7. 1. 1944 ob 13:15. –
- b) Razmere v Domobranstvu: 3. 1. sta odšli v Kočevje 2 četi; dve bosta v kratkem odšli v Grosuplje;
- c) kot lingvistični strokovnjak v Org[anizacijskem] štabu je prof. Jesenovec [France Jesenovec].
- č) Zelo je bilo napeto vprašanje kuratov. Od štaba je prišlo, da so vsi kurati odstavljene, danes zopet da so nastavljeni. Zmedo je verjetno povzročil kurat in ref[erent] Križaj Peter in nato plk [polkovnik] Krenner [Franc Krenner]. Dr. Jan: pri nas smo se zmenili, da napravimo akcijo za vrnitev kuratov med vojaki. Mjr. [Major] Bitenc: Bolje je, da se takih akcij ne dela, ker je ureditev kuratskega vprašanja stvarni interes ordinarjata in naj se njemu prepusti inicijativa.
- d) Primorska prop[agandno] borb[ena] ilegala. Tja do 300 ljudi: zvezni člen Tone Duhovnik. Vodja Milko Pirih. Imenuje tele svoje ljudi: Gris Franc, v[išji] nared[nik], Zagorc Rudolf, v[išji] nared[nik], Rigler Franc, nared[nik], Novak Vinko pdnared. [podnarednik], Ulčakar Gerhard pdnared. [podnarednik], Zorc Franc podnared[nik], Šepin Franc redov. Pirih Milko pove natančno številko 250 mož + 25 pdčast [podčastnikov] + 5 čast[nikov] – Približni rok za prijavo do 10. 1. 1944. Nadpor[očnik] Grum Janez prevzame dolžnost, da bo obvestil komandirje oz. vodnike, da mu nemudoma imenujejo ljudi.

Zvem še, da so nekateri prijeli 24. 12 1943: Pa[...], (Škorjanc-a in Viderger-ja), ki so bili glavni organizatorji v kamniškem okraju.

179 Verjetno Albert Ilovar s psevdonimom M., manj verjetno Dragoljub Mihailović, ker prej govori o katolikih.

15:00: Miloš [Miloš Stare], Bitenc in Draš: povem vsebino pisem in sklepanja iz tega, da bi bilo prav, ako sobotno sklepanje o konstituiranju odložimo. – Miloš izroči izvirenik depeše GPKV [...] z dne 3. 12. 1943, ki je v zapisu priložena temu zapisniku.

Četrtek, 6. januarja 1944

10:15: _____¹⁸⁰ pove, da oddaja vsa poročila g. Fincu [Milan Finec], ker je zadnjič videl, da sem mu izročil prvo poročilo.

10:45: ga. dr. Severjeva (Igor) prosi za ponovno posredovanje pri dr. Hacinu [Lovro Hacin] za izpust njenega moža.

14:00: Križman [Andrej Križman], Smersu [Rudolf Smersu], Miloš Stare, Finec in Bitenc [Mirko Bitenc] ter Draš [Albin Šmajd]: razgovor o položaju za sobotni sestanek glede konstituiranja. Smersu pove, da je Avsenek [Ivan Avsenek] za odložitev, da je povedal svoje pomisleke proti izvolitvi mj. [majorja] Bitenca [Mirko Bitenc], medtem ko drugi niso imeli proti njegovi izvolitvi ničesar. Mjr. [major] Bitenc poudari, da je še v Domob[ranstvu] po razgovoru z vodilnimi ter izključno v interesu stvari. Pripravljen je eno mesto pustiti, ako je tak interes naše stvari. – Križman je mnenja, da je kopičenje mest v eni osebi potrebno, da se tako doseže popolna koordinacija dela. Draš omeni, da je pri odločitvah in taktiki treba upoštevati razmere doma in ukreniti, kar je v našem in narodnem interesu. Je za to, da se v soboto po možnosti odloži. Miloš Stare pravi, da bi oseba mj. [majorja] Bitenca koristila v Lj[ubljanski] pokrajini, ne za ostale (Primorsko, Gorenjsko in Štajersko) zato naj bi se izvolilo neko poslovodstvo iz zastopnikov teh pokrajin, ki bo dalo polno moč mj. [majorju] Bitencu za delo v Ljubljanski pokrajini. Draš nato: zdaj si prišel na načelo reorganizacije VS na podlagi pokrajinske ureditve in zastopstva. Na ta način bi se dala stvar tako urediti in izvolitev poslovodstva (3) obiti, ako sploh določimo samo referente za poedina stvarna področja, ki vodijo te referate samostojno, vendar so vezani na pravila in sklepe sej vseh referentov. Po daljšem razgovarjanju se odloči soglasno za tako rešitev, ki pa naj bi slonela na teh načelih: dosedanji člani eksekutive se razrešijo; izvolijo se poročevalci (referenti) za razna področja dela, ki skupaj sestavljajo eksekutivo. Vsak poročevalec dobi pomočnika in si organizira delo po raznih odsekih. Vezan je na pravila, sklepe skupnih sej ter mora o delu stalno poročati. Poleg teh stvarnih področij dela pridejo v eksekutivo še zastopniki pokrajin, ki morajo izpričevati delo, ki jim je dodeljeno po sklepih skupnih sej. – Taki referati bi bili:

- 1) koordinacija legalnega dela;
- 2) zunanje stvari, kamor spada razmerje do drugih in zveze s svetom izven Lj[ubljanske] pokrajine;
- 3) organizacijski, (organizacija SLS po vseh pokrajinah);
- 4) zakonodajni;
- 5) informacijski in propagandni.

Poleg tega naj bi skupna seja določila prostor za tajništvo in tajnika, ki bi bil plačan. ad 1) bi bil mjr. [major] Bitenc, ad 2) Miloš Stare, ad 3) Marko Kranjc.

180 V izvirniku je prazen prostor.

Nato se sklene, naj o tej zamisli preišljamo in da se sestanemo v petek 7. 1. 1944 ob 11:00.

Petek, 7. januarja 1944

11:00: Bitenc [Mirko Bitenc], Smersu [Rudolf Smersu], Finec [Milan Finec], Križman [Andrej Križman], Stare [Miloš Stare] in Draš [Albin Šmajd]: Se prebere načrt reorganiz[acije] SLS za ožji in širši odbor; Takole: **Bitenc, Smersu, Finec, Križman**

Se dogovori: da po Draševem referatu nastopi takoj mj. [major] Bitenc, ki poroča po izročnem načrtu. –

Smrsu pove, da je bil pri njem prof. Verbic [Pavle Verbic] (Stražar) in plediral za Kranjčevo [Marko Kranjc] izvolitev.

12:15: Miloš pove, da Glavač [Franc Glavač] pripravlja s Kregarjem [Janko Kregar], Horvatom [Franc Horvat] in drugimi ovadbo na Nemce zoper: Stareta, Kranjca, Draša in kap[etana] Ilovarja [Albert Ilovar], češ da so ilegalci, anglofilii, da minirajo domobranstvo in podob[no].

Povem dr. Hac [Lovro Hacin], ki ne more tega verjeti.

Sobota, 8. januarja 1944

14:45: Kranjc [Marko Kranjc], dr. Česnik [Ivo Česnik], Krošl Jože, Finec [Milan Finec], Smersu [Rudolf Smersu], Stare [Miloš Stare], Mihelčič [Alozij Mihelčič], Bitenc [Mirko Bitenc], Špindler [Josip Špindler], dr. Kotnik [Franc Kotnik], Draš [Albin Šmajd], dr. Lavrič [Jože Lavrič].

1) Smersu o položaju; spomenica oddana.

2) Draš: predlog ožjega¹⁸¹ za konstituiranje 2 podprd [podpredsednikov] in tajnik-a Protipredlog mj. [major] Bitenc: o reorg[anizaciji] ožjega in širšega odbora.

Razgovor: Špindler za izvolitev glave, odobrava predlog Bitenca.

Mihelčič: predlaga, da vsi izjavijo in da se B[itencčev] predlog odstopi ožjemu odboru v razpravo in nadaljni postopek.

Miloš: predlaga, da ožji odbor stopi na kratko sejo in sklepa o teh raznih predlogih (sprejet).

Bitenc: če enega izvolimo, skoncentriramo nevarnost na enega.

Finec: –||– isto (misel) –||–.

Špindler: kakor je B[itencčev] predlog dober, vendar vstrajam na tam, da izvolimo v smislu predloga ožjega odbora.

Smersu: za predlog Mihelčiča. B[itencčev] predlog se mu zdi najidealnejši.

Bitenc: vztraja na svojem predlogu.

181 Ožji odbor SLS.

Krošl Jože: Razdobje, v katerem živimo, je najtežje. Posamezne pokrajine so se odtujile. Delujejo sile, ki se stranki ne pokoravajo. Ko je treba ohraniti narod, je treba storiti vse, da se ohrani enotnost in da se pritegne vse dela voljne. B[itenčev] predlog je dobro premišljen, vendar bi utegnili posamezni referati zanesti še večji razkol. Tako delo bi jih še bolj odtujilo. Treba je zato, da se oba predloga združita, da se iz referatov izvoli en poslovodja, ki ima osebno avtoriteto, ki bo najmočnejša garancija, da se ohrani enotnost. Zato predlagam, 1) da se določi vidna avtoriteta in 2) da se razdeli delo po predlogu MB [Mirka Bitenca].

Dr. Lavrič: Sem tako naiven, da ne morem razumeti, zakaj je nastala današnja situacija. Za predsed[nika] ali poslovodjo je potrebna cerkvena avtoriteta, ker bo sicer nemogoče disciplinirati razne ljudi. – Predlagam, naj se ožji odbor sestane in zavzame stališče do dveh stavljenih predlogov. – Sprejeto (5' odmora).

Ožji odbor soglasno sklene, da sprejme oni predlog, ki je za odložitev seje in proučitev vseh materijelnih predlogov. Nadaljevanje v petek 14. 1. 1944.

Nedelja, 9. januarja 1944

14:00: Miloš [Miloš Stare], Finec [Milan Finec], Križman [Andrej Križman] in Draš [Albin Šmajd].

Naj Draš in dr. Lavrič [Jože Lavrič] uredita pri Remcu [Bogumil Remec], da se ustanovi časopisni konzorcij za izdajanje časopisov.

Ponedeljek, 10. januarja 1944

09:00: Križman [Andrej Križman], mj. [major] Bitenc [Mirko Bitenc] in Draš [Albin Šmajd]: Radi tega, da zavzamemo stališče, do nasprotnih predlogov, naj bo ob 13:30 razgovor, ki naj se ga udeleži tudi Miloš [Miloš Stare] in Finec [Milan Finec], po potrebi tudi dr. Lavrič [Jože Lavrič].

10:00: Bitenc in Draš pri škofu dr. Rožmanu [Gregorij Rožman], ki izjavi svoje mnenje o tem, kdo naj ne bo posl[ovodeči] predsednik SLS (sinoda in dr. Rainer-jeva [Friedrich Rainer] izjava).

13:30: Miloš, Draš, Križman in Bitenc: naj se napravi tak kompromis, da eden izmed referentov vodi seje ožjega in širšega odbora.

Torek, 11. januarja 1944

10:30: g. Šumi [France Šumi] pravi, da je zvedel, da se je SD¹⁸² zanimal zame, češ da sem proti Domobrancem, da sem anglofil in da sem v zvezi s komunisti. To da je tudi Kregar [Janko Kregar] sporočil š[efu] Pokrajinske uprave. – Tudi pove, da so hoteli Stražarji vreči Miloša [Miloš Stare] in postaviti na njegovo mesto Kranjca [Marko Kranjc]. –

11:00: povem to Milošu, ki mi prebere pismo Javornika [Mirko Javornik], kjer je med drugim stavek, da je bral bilten (liberal[nih] antikom[unistov]), verjetno iz Glavačevih [Franc Glavač] vrst, kjer stoji približno: »Za trg[ovca] Pirnata Cirila, ki je sotrudnik star. dr. Kidriča [verjetno France Kidrič], je posredoval dr. Šmajd.«

»Dr. Šmajd se zelo živahno udejstvuje na policiji za izpust komunistov. Tega seveda ne dela zastonj, kakor tega ni delal lansko leto ob Božiču.«

12:30: g. Mavec [Jakob Mavec] pove, da bi rad govoril z menoj g. Marn [morda Janez Marn], ki bi ga bilo treba kriti.

14:00: seja ožjega: Marko, Miloš, dr. Kotnik [Franc Kotnik], Krošl Jože in Draš [Albin Šmajd], (za Prim[orsko] navzoč dr. Česnik [Ivo Česnik]), refer[at] o načrtu pa mj. [major] Bitenc:

- 1) Prekmurje – dobi zastopnika v širšem odboru (Čontala [Matija Čontala]) in postane samostojen pokraj[iniski] odbor;
- 2) navodila za Primorsko – samo infor[macije] zbirati;
- 3) razgovor o predlogu; v razgovor posegajo vsi ter se končno zedinijo:
 - a) velja, da je ožji odbor kolektivni predstavnik in se zato ne voli poslovodstva,
 - b) referent za organizacijo vodi seje ožjega in širšega odbora, sicer samo referent za svoje področje. Posebnih pravic nima.
 - c) Pri prihodnjih kooptacijah velja načelo, da so v širšem in ožjem odboru zastopane pokrajine po razmerju števila njihovega prebivalstva (Kra[njska] 6 + Št[a]jerska] 6 + Pri[morska] 3 + Kor[oška] 2 + Prek[murje] 1);
 - č) za sedaj se v ožji odbor kooptirata še dva in si zato odbor sam razdeli funkcije po današnjem dogovoru:

za org[anizacijo]:	Marko Kranjc
za koordinacij[o] leg[alnega] dela:	Mirko Bitenc
- d) za Ob[veščanje] [in] prop[agando]: Smersu Rudolf

za zamejstvo:	Stare Miloš
za zakonodajo:	Draš
za Štaj[ersko]:	Krošl Jože
za Koroško:	dr. Kotnik

Končno redigirajo predlog ožjega odbora na teh osnovah z osnovo B[itencevega] predloga: M Bitenc, Krošl Jože in Draš.

19:00: g. Fraklju [Franc Frakelj] povem, da govore o tem, da sem o Božiču spuščal ljudi iz zapora za denar. Pogleda stran in molči. To sem mu rekel, ker sem ga sumil, da je Glavačev. Nato mi dr. Jan [Branko Jan] pove, da je govoril Frakelj o tem, da sem nepošten in da so bili lansko [leto] o Božiču spuščeni domov razni komunistični tipi, kar kaže na mojo nepoštenost.

Predlog g. Krošla Jožeta:

1. – Ožji odbor sestavljajo predsednik oz. podpredsednik ter zastopniki posameznih pokrajin Slovenije (Kra[njska, Št]ajerska, Primorska, Koroška, Prekmurje). Ožji odbor izvolijo člani širšega odbora, upoštevajoč pri tem načelo:

- 1) da pripada vsaki pokrajini za vsakih začetnih 300.000 prebivalcev po en zastopnik.
(Kranjska 508.000: 2 odb[ornika], Štajerska 512.000: 2. odb[ornika], Primorska 259.000: 1 odb[ornik], Koroška 115.000: 1 odb[ornik], Prekmurje 97.000: 1 odb[ornik], torej skupno: podpredsednik in 7 zastopnikov pokrajin);
 - 2) da predsednik ne zastopa nobene pokrajine;
 - 3) da morajo biti vsi člani ožjega odbora tudi člani širšega odbora.
2. – Člani ožjega odbora si na svoji seji razdelijo referate za stvarna področja. Seje ožjega odbora morajo biti najmanj enkrat tedensko.
 3. – Vsak poročevalec dobi svojega pomočnika, ki ga je treba v prvi vrsti vzeti iz vrst članov širšega odbora in šele nato iz vrst ostalega članstva SLS. Pomočniki vrše delo, ki ga jim odloči poročevalec. Sej ožjega odbora se ne udeležujejo. Ožjemu in širšemu odboru je za delo svojih pomočnikov izključno odgovoren le dotični poročevalec sam. Osebo pomočnika določi širši odbor. Pomočnik nastopi z vsem delokrogom poročevalca, če je poročevalec predvidoma za daljšo dobo zadržan.
 4. – Poedini člani odbora pripravijo za vsako sejo iz svojega stvarnega področja gradivo in potrebne predloge ter izvršujejo sklepe sej ožjega in širšega odbora. V nujnih slučajih se morajo poročevalci sporazumeti s predsednikom, vendar pa morajo naknadno o tem poročati ožjemu odboru, ki lahko njegovo odločitev odobri ali razveljavi.
 5. – Če pride med dvema poročevalcema do nesoglasij glede pristojnosti nju-nega dela, odloči seja ožjega odbora, kdo izmed prizadetih poročevalcev je pristojen za izvršitev dela, ki je povzročilo nesoglasje.
 6. – Poročevalec organizira delo po odsekih in sestavi za nje posebne pravilnike. Oboje odobri ožji odbor.
 7. – Delo ožjega odbora se razdeli predvsem na tale stvarna področja:
 - a) organizira stranke po vsem slovenskem ozemlju v smislu strankinih pravil;
 - b) koordinacija legalnega dela; skrb, da stranka prevzame iniciativo in da odločilno vpliva na časopise ter na vse ustanove, skupine in posameznike, ki se na kakršenkoli način legalno udeležujejo ter da vskladi njih delo;
 - c) obveščanje in propaganda po vsem slovenskem ozemlju; skrb, da bo javnost pravilno in točno obveščena o dejanskem položaju, zbiranje podatkov in dokumentov vseh vrst; skrb za arhiv.
 - č) zakonodajno delo: pripravljanje vseh zakonov, naredb, uredb in pravilnikov;
 - d) gospodarstvo in blagajna, ki se upravlja po navodilih ožjega odbora.
 8. – Predsednik oz. podpredsednik je predstavnik stranke na zunaj in na znotraj ter vodi vsa dela v odborih, predseduje sejам, vzdržuje stike z ostalimi strankami, skupinami in pokreti ter ima evidenco vseh personalij.

- Dokončne sklepe o uspehih razgovorov z drugimi skupinami izda na njegov predlog ožji odbor, ako niso sklepi trajnejše narave, sicer pa širši odbor.
9. – Zastopniki poedinih pokrajin vodijo delo v svojih pokrajinah po pravilniku, ki ga odobri ožji odbor.
 10. – Vsak nepristojni poročevalec mora interesenta napotiti k pristojnemu poročevalcu.
 11. – Poročevalci za posamezna stvarna področja se morajo pri svojem delu v posameznih pokrajinah sporazumeti s predstavniki teh pokrajin oz. s tistimi poročevalci, s katerimi so pri svojem delu nujno povezani (npr. organizacija in Ob[veščanje] prop[aganda]).
 12. – V območje ožjega odbora spada tudi disciplinsko postopanje. Disciplinski ukrepi za neposlušne so:
 - 1) opomin,
 - 2) ukor,
 - 3) izključitev iz stranke.
 13. – Širši odbor se sestavi iz zastopnikov posameznih pokrajin tako, da pripada vsaki pokrajini za vsakih začetih 100.000 prebivalcev po en zastopnik.

Po tem načelu ima Kranjska	6	zastopnikov	(508.000 prebivalcev)
Štajerska	6	– –	(512.000 prebivalcev)
Primorska	3	– –	(259.000 prebivalcev)
Koroška	2	– –	(115.000 prebivalcev)
Prekmurje	1	– –	(97.000 prebivalcev)
 14. – Tako preosnovani širši odbor spopolni ožji odbor z izvolitvijo članov in pomočnikov.

Četrtek, 13. januarja 1944

08:30: Bitenc [Mirko Bitenc], Krošl Jože in Draš [Albin Šmajd]: sestavimo v popolnem soglasju besedilo določb o delu ožjega odbora, ki se sedaj glasi: (v glavnem glej petek 7. 1. 1944).

Petek, 14. januarja 1944

14:45: Kranjc [Marko Kranjc], dr. Česnik [Ivo Česnik], Krošl Jože, Smersu [Rudolf Smersu], Finec [Milan Finec], Špindler [Josip Špindler], Bitenc [Mirko Bitenc], Draš [Albin Šmajd], dr. Lavrič [Jože Lavrič] in Stare [Miloš Stare].

Po poročilu M. Kranjca se na predlog Draša pritegne v širši odbor še dr. Kacina [Anton Kacin] (soglasno); isto poroča o predlogu Prekmurja: da se osamosvoji kot pokrajina (odobreno), in da dobe zastopnika v vodstvu. Pooblasti se ožji odbor, da privzame v širši odbor osebo, ki jo bo predlagal prekmurski pokrajinski odbor.

– Poročevalec Draš poroča o soglasni sestavi določil o poslovanju ožjega odbora; nato poda popolnoma nepričakovano posebno poročilo Krošl Jože, v katerem predlaga najprej reorganizacijo širšega odbora na pokrajinski osnovi (Kr[anjaska] 6, St[ajerska] 6, Prim[orska] 3, Kor[oška] 2, Prek[murje] 1 (2+2+1+1+1)).

– Špindler pledira za sprejem Krošljevega predloga.

Draš: Izvem od posebnega poročila Krošla, moram ugotoviti tole:

- 1) ožji odbor je na svoji seji 11. 1. soglasno sprejel načelo, da umakne svoje predlog in sprejme izpopolnjen M Bitenčev predlog;
- 2) soglasno določil tri: M Bitenca, Krošlja in Draša, da redigirajo na osnovi B[itenčevega] predloga in sprejetih načel;
- 3) soglasno sklenil, da odloži začasno reorganizacijo stranke na pokrajinskem načelu, pač pa bo vpošteval to načelo pri bodočih kooptacijah. Trojica se je v četrtak 13. 1. soglasno zedinila na besedilo, ki sem ga prebral in ki je priloženo poročilo. – Z ozirom na ta neparlamentarni postopek smatram, da današnji seji ne morem prisostvovati in se zato odstranim (ob 15:30).

Sobota, 15. januarja, in nedelja, 16. januarja 1944

Bolan (influenca).

Ponedeljek, 17. januarja 1944

10:30: pri tisk[ovnem] refer[entu] Majcetu [Jože Majce]: pokaže v čitanje nek dopis Strogo zaupno, da je na zvezi bojnikov oz. v razgovoru z nekaterimi vidnejšimi odborniki na svojo iniciativo predlagal, da se odobri Rup[nikova] politika in da so pripravljene vstopiti kot stražne edinice v Domobranstvo. – Dalje pravi, da sta bila v ponedeljek 10. 1. pri njem Krener [Franc Krener] in Peterlin [Ernest Peterlin] ter prosila, če bi do Domobranstva ~~zavzel~~ dajala podrško SLS. Nato je govoril, da je govoril z raznimi polit[ičnimi] ljudmi, ki domobranstvo odobravajo, vendar zahtevajo, da ostane samo vojaška organizacija.

11:30: Stare [Miloš Stare] pove, da mu je Žitnik [Rudolf Žitnik] rekel, da je eden odgovoril, da P[artizani] ne pobijajo nacionalnih ljudi in da Lnd [London] ne hvali partizanov pač pa pove le vojaške akcije, ki jih M¹⁸³ ne dela, ki je čisto pasiven.

13:00: Žitnik: poda izjavo o Vrhunčevih; ima zveze s Starim [Karel Novak]. »Če priznamo N[emce] za poveljstvo, bomo dobili denar.« Povem, da delam za večjo skupino, da odide. Je zadovoljen. Pravi, če želim, da me zveže z njim. –

14:00: Bitenc Mirko, Bitenc Stanko, Marn Janez in Draš [Albin Šmajd]: Marn pravi, da bo prevzel delo, kjer bo tudi Saje [Jože Saje]!

Torek, 18. januarja 1944

08:00: inž. Martinjak [Izidor Martinjak]; poroča o svojih težavah, govori o Pirihovi [verjetno Milko Pirih] akciji, ki bi bila silno potrebna. Je navdušen za našo akcijo. Želi, da se čim prej izvede.

08:30: Bitenc Mirko in Pirih Milko: slednji bo skušal dobiti puškomitralj[ez] in dobiti fante. –

16:00: pri dr. Krivecu [Jože Krivec]: Rafko Hanjnrihar in Kebe Jože: bosta izpuščena! Pri upravniku je čakal dr. Janez Stanovnik, ki je nato odšel. –

Sreda, 19. januarja 1944

Razgovor z Murnom [morda Andrej Murn]. Je pripravljen. Vendar še potreben okrepčila. Bi odšel okrog 15. 2. na Dolenjsko. Tam so še nemobilizirani fantje.

Četrtek, 20. januarja 1944

16:30: Marko Kranjc, Mirko Bitenc, Rud Smersu [Rudolf Smersu], Miloš Stare, Draš [Albin Šmajd] in Krošl Jože. Razdelitev dela med poročevalce. Za zapisnikarja se določi Draš. Soglasno se odobri vsebina dopisa glede dr. Žebota (ožji odbor je na svoji seji dne 30. 12. sklenil, da se dr. Žebota Cirila naprosi, da kot poznavalec naše severne meje z našo delegacijo sodeluje in dela v vseh pogledih v soglasju z njo).

Sobota, 22. januarja 1944

11:30: svet[nik] Markun [Anton Mrkun] pravi, da ima sestavljen neki dopis na dr. Rainerja [Friedrich Rainer], ki ga bo prinesel prebrat jutri 23. 1. 1944.

Nedelja, 23. januarja 1944

10:00: Smersu [Rudolf Smersu], Češnovar [Viktor Češnovar], inž. Sodja [Jože Sodja], Mirko Bitenc, Finec Milan in Draš [Albin Šmajd].

Za kurirja se uporabi g. Goričana [Henrik Goričan]. Najti je treba prostor, kamor se bo spravil material – kartoteka in drugo ter je treba začeti izdajati lastne Vesti. SL bo morala začeti delati v okviru starega odbora.

14:00: Miloš Stare, Finec Milan, Mirko Bitenc, Križman Andrej in Draš: Draš mora govoriti s Frakljem [Franc Frakelj] glede org[anizacije] za Gorenjsko; Miloš pošlje Goričana s pismom do Fraklja radi poizvedbe.

Draš skupno z dr. Lavričem [Jože Lavrič] govori z Remcem [Bogumil Remec] glede konzorcija tiska; Miloš pa s Krenerjem [Franc Krener], da radi rešitve slov[enskega] vprašanja dovoli odhod vsaj 300 Domobrancem na Primorsko v legalno delo. Z ilegalo je

treba hiteti. Edino to nas more rešiti, ker ljudje zaupajo le tej. Miloš mora tudi dobiti zveze s sredinci na Primorskem. =

Izročim Milošu poročilo o razmerah na Gorenjskem.

Ponedeljek, 24. januarja 1944

10:30: obisk g. Kunstlja Jožeta: pove poročilo o stanju Part[izanov] na Žirovskem in Golem vrhu, o Nemcih v Lučinah in o edincih v Lučinah in v Črnem vrhu. –

11:20: povem to Milošu [Miloš Stare], ki mi tudi pravi, naj enkrat le govorim z dr. Josom [Josip Kamušič]. – Preberem poročilo Doreta inž. Martinjaka [Izidor Martinjak], da je Novak [Karel Novak] v Trstu, da je bil tam Ris [Rudolf Žitnik], da je prišlo iz Rima neko poročilo o antiboljševiškem bloku in da gledajo na nas že bolje, kakor tudi da Novak pripravlja neko ilegalno, ki jo je ustvaril iz sredincev.

14:00: Frakelj Franc: Po ugotovitvi dejstev, da je razpoloženje na Gorenjskem OFarsko in proti nam, da N[emci] ne ukrenejo zadostno učinkovitih sredstev zoper P[artizane] in da je potrebna akcija z naše strani izjavi: Mislim, da bomo dosegli vse le z legalno akcijo, ker naši ljudje niso za ilegalno. Imamo pač preveč slabe izkušnje (Zapotok). Z domobranstva ne bi mogel in hotel zaenkrat izstopiti, ker sem mnenja, da je to moje mesto. Če bom postal zvezni član med policijo in predsednikom, bom že prevzel mesto za organiziranje akcije za Gorenjsko, sicer ne morem. Ostane pa razgovor tajej!!

16:00: zvem, da je bilo na Gorenjskem ustreljenih več tistih, ki so šli (bili odpeljani) iz Ljubljane. Imena 30tih so:

Basaneze Ivan [Ivan Bassanese]	16. 5. 1910	Draga 37 p. Višnja gora
Ličen Bogo	10. 2. 1916	Ljublj[ana]
Bregar Franc	1. 7. 1919	Zaloška 40
Brenk Anton	28. 2. 1924	Medvedova 36
Dobovšek Ivan	21. 8. 1902	Zaloška 2
Dobrič Nikolaj	12. 11. 1911	Groharjeva 22
Dolinar Franc	23. 11. 1907	Uršna sela 79
Dolinšek Alojzij	13. 6. 1913	Jesihova pot 34
Drapek Vincenc	22. 1. 1911	Mencingerjeva 19
Gläser Jurij	12. 7. 1915	Vipavska 10
Gomišček Gabrijel	16. 11. 1898	Predovičeva 19
Guželj Jakob [Jakob Guzelj]	15. 7. 1911	Burgstall 61
Hitti Karl	17. 4. 1917	Schalkendorf 73
Jakše Alojzij	23. 12. 1912 ¹⁸⁴	Zrinskega 15
Jevc Franc	23. 12. 1912	Ižanska 141

184 Verjetno 23. marec 1920 (Smrtne žrtve, Sistory).

Jurčec Franc	25. 10. 1922	Ilirska 17
Kadunc Jožef	9. 3. 1922	Šmartinska 14
Kalteneger Karl	27. 10. 1895	Salose 159
Kamin Miha	20. 9. 1898	Povšetova 3
Majcen Ivan	17. 4. 1915	Povšetova 3
Klinc Stane	10. 5. 1901	Korytkova 22
Kobal Albin	25. 2. 1917	Tovarniška 10
Koder Leopold	14. 11. 1924	Rožna dolina 21/24
Kramar Franc	10. 10. 1895	Rožna dolina VI
Kramer Nikolaj	5. 8. 1902	Postojnska 8
Kranjc Jožef	15. 4. 1919	Privoz 3
Kroupa Pavel [Ivan Kroupa]	25. 7. 1918	Gradišče 4
Lauer Ivan	13. 4. 1890	Jesenkova 4
Lemut Miroslav	30. 7. 1922	Kamniška 22
Lemut Stanko	10.10. 1920	Kamniška 22

Torek, 25. januarja 1944

10:00 Kunstelj Jože: govornica o možnosti prehoda; pove, da bo več vedel Jokl [Jakob Žakelj] (posebni zapis glej)¹⁸⁵.

Sreda, 26. januarja 1944

Od 12:00: obisk g. Oniča Maksa: zvečer razgovor do 24:00 med Onič, Soklič [Janko Soklič] in Draš [Albin Šmajd]. Naj Soklič doseže ustanovitev leg[alne] ilegale. Vsak poveže svoje ljudi, nato se dobi skupni vrh. Onič pravi, da se boji treh: P[artizanov], N[emcev] in Č[etnikov]. Soklič ugovarja temu.

Četrtek, 27. januarja 1944

09:00: Marn [verjetno Jože Marn], Mirko [Mirko Bitenc] in Draš [Albin Šmajd]: Marn pravi, da bo začel s 15. 2. Osnova: slovenstvo v narod, jug[oslovanstvo] v drž[avo] in antikomunizem. Baza naj bi bila zaenkrat nekje na ozemlju Ljub[ljanske] pokrajine. Literatura od tu. –

Razgovor z Jegličem, ki pravi, da se v selški dolini v skupinah po 3–4 ali 6 skriva do 200 ljudi, ki bi se z veseljem odzvali neki slovenski narodni vojaški akciji.

¹⁸⁵ Posebnega zapisa na tem mestu ni.

16:30: SLS: Marko [Marko Kranjc], Bitenc, Smersu [Rudolf Smersu], Stare [Miloš Stare], Draš in Krošl [Jože Krošl]:

Poročilo o stanju in čitanje poročil g. Avseneka [Ivan Avsenek] za Bohinca [Miha Krek]. Smersu ni bil pri plk. [polkovniku] Kregarju [Janko Kregar], ki želi da bi Rupnika [Leon Rupnik] politično podprli ljudje iz SLS; dr. Alujevič [Branko Alujevič] želi, da bi se ustanovila skupna slovenska delavska organizacija ter da bi imenovali človeka za ravnateljstvo OUZD – sklep: nimamo interesa.

Seje bodo odslej 14:30.

Petek, 28. januarja 1944

19:00: Milko Pirih, Onič [Maks Onič] in Draš [Albin Šmajd]: Bomo organizirali polno časopisov za Gorenjsko. Tudi prehod s poročilom: »Stric leži v sobi ... Lepo pozdravlja Javor Franc Stražišče.«

Sobota, 29. januarja 1944

13:15: Razgovor: Kraljeta [Vladimir Gustav Kraljeta], Jazbec star[ejši] in ml[ajši]. Draš [Albin Šmajd]: Kraljeta: sušaški del, ki je zdaj pod Reko, bi rad prišel pod Ljubljano. Zahtevali bi samo dvojezičnost povsod. – Želeli bi prihod Domobrancev; ko bi bili doli, bi se domačini priključili. – Draš: Priključitev zdaj ali sploh. (Kraljeta: sploh). Za zdaj je stvar dr. Rainerja [Friedrich Rainer]. – Glede vojaške akcije 3 možnosti: legala, legal[na] ilegalna, ilegalna. = Nato se odloči: pride v Ljubljano deputacija, ki bo o tem razpravljala, tudi z Rupnikom [Leon Rupnik], za katerega pravi ml[ajši] Jazbec, da je zelo širokogruden mož. –

Nedelja, 30. januarja 1944

12:00: maj[or] Bitenc [Mirko Bitenc] in nadpor[očnik] Pirih [Vladimir Pirih] povesta, da je razpis za 60 ljudi za Primorsko (za prop[agando]). Naj bi se nekoga poslalo v Trst, da bi dr. Hradecky [Franz Hradetzky] izročil vse Milku Pirihu.

14:00: Križman [Andrej Križman], mj [major] Bitenc, Finec [Milan Finec], Stare [Miloš Stare] in Draš [Albin Šmajd]: TOS [Tajna obveščevalna služba] je zaenkrat tako, da naši odnašajo Horvatu [Franc Horvat] le policij[ske] stvari, drugo nam. Finec naj gleda, da bo Inf[ormativno] pisarno dejansko vodil. V Trst bo nesel pošto Novinec.

16:30: Dr. Krivec [Jože Krivec], Weilgony, Draš: organizirati dobro obveščevalno službo, treba najti denar, magari posojilo.

Ponedeljek, 31. januarja 1944

10:00: Majeršič [Ivan Majeršič]: zanesljivi protikomunisti so: Mehle [Anton Mehle], Bohinc Franc, Pravst Kristjan.

Ilegala bi že uspela.

11:00: Marko [Marko Kranjc]: posodimo 1000 tisočak – more vrniti; odslej Peter¹⁸⁶.

186 Psevdonim Peter je imelo več oseb, morda je tu mišljen Albert Ilovar.

► **Ovoj št. 2, 27. 1.–23. 2. 1944 (pag. 1352–1358)¹⁸⁷**

27. 1.–17. 2. 1944

1352–1358

1 = Kranjc Marko

2 = Bitenc Mirko

3 = Smersu Rudolf

4 = Stare Miloš

5 = Šmajd dr. Albin

6 = Krošl Jože

7 = Kotnik dr. Franc

Četrtek, 27. januarja 1944

16:30: 1 [Marko Kranjc], 2 [Mirko Bitenc], 3 [Rudolf Smersu], 4 [Miloš Stare], 5 [Albin Šmajd] in 6 [Jože Krošl]. Manjka 7 [Franc Kotnik].

Poročila o stanju; 4 čita poročila za Bohinjca [Miha Krek]. Pisanja se vzamejo na znanje brez ugovorov.

3: klical g. pplk [podpolkovnik] Kregar [Janko Kregar], ki želi, da bi politično podprli gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], da se držimo preveč ob strani in da en del preveč simpatizira z ilegalo ali za njo dela;

3: pri dr. Alujeviču [Branko Alujevič], ki želi, da ustanovimo skupno delavsko organizacijo strokovno; tudi, da imenujemo osebo za Ravnateljstvo OUZD.

Sklepi: Glede Kregarja ostanemo na načelnem sklepu, da se SLS politično ne angažira.

Glede predloga dr. Alujeviča prepustimo dokončno odločitev za kasneje.

Za ravnateljstvo OUZD nimamo interesa, da bi bil kdo imenovan z našo vednostjo in po naši želji.

Pri slučajnostih se sklene, da so odslej ožji vsak četrtek ob 14:30.

Četrtek, 3. februarja 1944

14:30: 1 [Marko Kranjc], 2 [Mirko Bitenc], 3 [Rudolf Smersu], 6 [Jože Krošl]; ob 15:30: 5 [Albin Šmajd]; 16:30: 4 [Miloš Stare]; manjka 7 [Franc Kotnik].

Dve [Mirko Bitenc] poroča o razgovorih s svet[nikom] Škuljem [Karel Škulj] in Stražarji. Svet[nik] Škulj se je podredil isto Stražarji, ki so dali pismeno mnenje »mlajših intelektualcev«¹⁸⁸ SLS o odprtih vprašanjih. Svetnik Škulj se dogovora ni držal in je danes 3.

187 V tem ovojju so delno zapisniki sej ožjega odbora SLS.

188 Stražarji naj bi nastopali tudi pod nazivom »mlajši intelektualci«.

2. na zborovanju dolenj[skih] kmetov podal politične izjave, ki gredo za tem, da se ustvari slov[enska] država. To je dal brez predhodnega obvestila in dogovora z ref[erentom] dve.

Sklep: Dve govori z njim in poroča na prihodnji seji.

Tri:

- a) Glavačevi ljudje govore, da so mlada SLS. Tudi skušajo povezati domobran[ske] častnike. Vodila naj bi tako ilegalno org[anizacijo] domob[ran-skih] častnikov pplk [podpolkovnik] Kregar in mj [major] Bitenc.

Sklep: Ob naj ugotovi točneje podatke o Glavačevem političnem udejstvovanju.

- b) Po deželi postavljajo glavarji obč[inske] odbore. Vprašanje, če damo navodila, naj bodo to najboljši, in če v tem oziru posredujemo pri oblastvih.

Sklep (predlog Kranjc + Bitenc): Ljudem se pove, naj določijo vedno najboljše, OF ne; pri glavarjih naj se doseže, da bodo dejansko določali le najboljše in najzanesljivejše in take, ki niso OF.

- c) Prečita osnutek pravilnika o delu svojega področja. Sklep: napravi naj kopijo za vsakega člana in izroči v študij.

5 in 6 poročata o položaju na Gorenjskem in Štajerskem, ki je še vedno pod teror[i-stičnim] vplivom OF. Potrebna bo legalna in ilegalna propaganda.

Sklep: Vsako delo, ki je združeno z delom v pokrajinah, (Gorenj[ska], Štaj[erska], Kor[oška]) mora stvarni poročevalec opraviti z vednostjo odnosnega pokrajinskega poročevalca ali člana, ki se še posebej za to zanima.

Ena: prečita dopis dr. Kacina [Anton Kacin], naj bi se doseglo za 11 fantov pri policiji v Gorici neko zboljšanje v pogledu samostojnejšega delovanja 11 fantov. – Sklep: naj se obvesti plk [polkovnika] Kokalja [Anton Kokalj].

Ena: prečita izvleček iz poročila rav[natelja] Martelanca [Ivan Martelanc] o položaju na Goriškem.

Prečita dopis žup[nika] Šorlija [Peter Šorli] o položaju na Primorskem. Obe poročili se vzameta na znanje.

Dve še poroča, da bo Domob[ransko] poveljstvo poslalo na Goriško neko propagandno skupino, ki jo bo vodil nadporočnik Lenščak [Dušan Lenščak].

Slučajnosti: svet[nik] Krošl naj govori z dr. Kotnikom, zakaj izostaja od sej.

Četrtek, 10. februarja 1944

14:30: 1 [Marko Kranjc], 2 [Mirko Bitenc], 3 [Rudolf Smersu], 4 [Miloš Stare], 5 [Albin Šmajd] in 7 [Franc Kotnik]. 6 [Jože Krošl] manjka vsled bolezni.

Zapisnik se je z dne 3. 2. se odobri s pripombo, da je bilo sklenjeno, naj se 4 [Miloš Stare] zanima za politične povojne načrte naprednih. –

2 [Mirko Bitenc] poroča: Po sklepu zadnje seje sem se zanimal za vsebino Škuljevega [Karel Škulj] govora ter sem po pisanju časopisov ugotovil:

- a) »Jutro«: Zahvalil se je najprej g. prezidentu [Leon Rupnik] za zgodovinsko sporočilo, v katerem vidi slov[enski] kmet v svojem trpljenju in nesreči

močno roko za pomoč ter jamstvo za rešitev in bodočnost. 'Govornik je naprosil g. prezidenta, da tolmači na najvišjem mestu Veliki Nemčiji in velikemu nemškemu narodu zahvalo in lojalnost slovenskega prebivalstva.' Med viharnim pritrjevanjem je g. Škulj nadaljeval: »Plemenita gesta velikega Führerja nemškega naroda nam potrjuje zavest in trdno prepričanje. – Naj bo genialni Führer nemškega naroda prepričan o naši brezkompromisni lojalnosti in naši trajni hvaležnosti. – Zato prosimo, naj veliki nemški Führer, najmočnejši mož v sodobni Evropi izdejstvuje in tudi uresniči želje slovenskega naroda po rešitvi narodnih in socialnih vprašanj.«

- b) Slovenec: »Vodja Velike Nemčije, ki kroji usodo velikim narodom, tudi naš narod ni pozabil. Zato prosimo, naj veliki nemški Führer, najmočnejši mož v sodobni Evropi, izdejstvuje in tudi uresniči želje slovenskega naroda po rešitvi narodnih in socialnih vprašanj.«
- c) Izjava svet[nika] Škulja, ki jo je podal: »Ljubljanski ljudje so mi onemogočili preje politično delovanje, sedaj bom pa jaz pokazal.«
- č) Opozoritev nekega odbornika kmeč[kega] odbora (Pevca [Ignacij Pevec]) na seji kmeč[kega] odbora, ki se je vršila na predvečer zborovanja. »Naj svet[nik] Škulj v svojih izjavah ne gre predaleč.« Pred vršitvijo kritičnega zborovanja sem bil pri Škulju, mu povedal stališče stranke. Dogovorila sva se, da ne bo nobenih izjav političnega značaja dajal in nobenih dejanj političnega značaja izvrševal brez predhodnega dogovora z menoj. Po tem zborovanju sem zopet govoril s svet[nikom] Škuljem, ki mi je izjavil: »Oficijelna SLS bi se morala iti pokloniti in izraziti svojo lojalnost in iskrenost do novih oblastnikov. Delal bom in žrtvoval za svoje ljudi, čeprav po vojski odpadem. Ne reflektiram na nobeno politično karijero po vojski. Na oni seji kmečkega odbora na predvečer zborovanja ni nikomur pokazal svojega govora. Nagovor je bil temeljito pripravljen, kar so navzoči spoznali iz tekočega govorjenja. Ko sem ga stavil na odgovor, zakaj se ni pomenil z menoj, je odvrnil, da je prišlo tako nenadoma, da me ni mogel obvestiti. Obvestil bi me pa lahko in se razgovoril z menoj, ker je že na Svečnico vedel za zborovanje in kaj bo govoril. – Je nepoboljšljiv in zaverovan vase. Ker so padle politične izjave in ker je bilo v njegovem govoru toliko hvalisanja, moramo do svet[nika] Škulja zavzeti strogo stališče, da obvarujemo stranko pred očitki političnega sodelovanja z nemškim okupatorjem. – Predlagam, da ga izključi ožji odbor iz stranke, a te izključitve ne priobči niti Škulju niti drugemu. –

3 [Rudolf Smersu] se priključi stavljenemu predlogu.

5 [Albin Šmajd] se priključi stavljenemu predlogu z izjavo, naj 3 [Rudolf Smersu] skuša pritegniti nase člane kmečkega odbora in jih tako odtegne vplivu Škulja.

4 [Miloš Stare]: Sklep širšega odbora je bil: prepoveduje se vsako politično sodelovanje z Nemci. Za ta sklep je svet[nik] Škulj vedel, ker sem mu to sam povedal. Vedel je tudi, da ne sme dajati nobenih političnih izjav brez predhodnega dogovora z 2 [Mirko Bitenc]. Kljub temu je podal izjave politič[nega] značaja, se ni z nikomur posvetoval, torej ravnal samovoljno, dalje je bil celo opozorjen na predvečer zborovanja, naj v svojih izjavah ne gre predaleč. Ker je take izjave dal, je umesten predlog 2 [Mirko Bitenc] in se mu priključim. –

7 [Franc Kotnik]: se priključi stavljenemu predlogu. –

1 [Marko Kranjc]: načelno sem za izključitev, izvršitev naj se odloži, dokler se ne ugotovi točne vsebine njegovih izjav.

2 [Mirko Bitenc]: To je povsem drugotnega značaja. Glavno je, da je podal izjave političnega značaja. Na tem dejstvu ne more ničesar spremeniti okolnost, kake izraze je ravno rabil. Zato ponavljam svoj predlog z naslednjo utemeljitvijo:

Ker je svet[nik] Škulj na zborovanju dne 3. 2. 1944 podal izjave političnega značaja, čeprav je vedel za sklep širšega odbora SLS o prepovedi političnega sodelovanja z Nemci, se predhodno ni o svoji akciji z nikomur posvetoval, čeprav je vedel za sklep širšega odbora o obveznosti vseh članov stranke, da smejo nastopati le v soglasju in po odobritvi pristojnega poročevalca za koordinacijo, s čemer se je dejansko že sam dejansko izločil iz politične skupnosti SLS, se ga zato izključi iz stranke. Sklep o tem se mu ne objavi vsled razmer.

Nato umakne svoj predlog 1 [Marko Kranjc].

Zatem je bil predlog 2 [Mirko Bitenc] soglasno sprejet.

Na predlog 3 [Rudolf Smersu] se soglasno sklene, naj 2 [Mirko Bitenc] zbere tudi vse podatke o političnem delovanju Glavača Franca.

2 [Mirko Bitenc] še poroča o domobranstvu: Tu ni posebnih novic. Vidi se to, da Nemci nimajo zaupanja. To se vidi po posameznih akcijah proti partizanom. Nemci ne puste vzdrževati zvez s centralo ali pa to vsaj znatno otežkočajo. Med fanti je precejšnje nezadovoljstvo. – Zadnje dni je odšlo v Trst 60 propagandistov pod vodstvom nadporočnika Lenščaka [Dušan Lenščak]. – Številčno stanje je: častnikov 196, uradnikov 51, podčastnikov 878, moštva 8370; skupaj 9522; po izjavi blagajnika pa je domobrancev okoli 12.000.

Poročilo se vzame na znanje.

3 [Rudolf Smersu] prečita nek dopis iz Trsta in poročilo inž. Sodje [Jože Sodja] o razgovorih z dr. Pirkmajerjem [Otmar Pirkmajer]. V Trstu ima referenta za Primorsko v osebi inž. Martinjaka [Izidor Martinjak]. S Prekmurjem sta dve zvezi: ena preko Glavača, ki je tja sporočil, da je SZ razpuščena in naj se obračajo samo nanj, da bo dajal politična navodila. Druga zveza je zasebna preko inž. Koširja [verjetno Vinko Košir] do Bajlečeve. Zadnje njeno sporočilo je, da je tam položaj dokaj miren in ustaljen. Obstoji tudi enotnost v našem smislu. – V bodoče bo vzdrževal te zveze s Prekmurjem g. Čontala [Matija Čontala].

3 [Rudolf Smersu] naj pri prihodnjih sejah tudi poroča o radij[skih] vesteh.

Ker je 6 [Jože Krošl] bolan, prečita poročilo o položaju na Štajerskem 1 [Marko Kranjc]. Poročilo je optimistično; naši ljudje gori vedo, da je goščarstvo pod partizanskim vodstvom.

Poročilo se vzame na znanje.

Četrtek, 17. februarja 1944

14:30: 1 [Marko Kranjc], 2 [Mirko Bitenc], 3 [Rudolf Smersu], 4 [Miloš Stare], 5 [Albin Šmajd], 6 [Jože Krošl], 7 [Franc Kotnik].

Zapisnik seje z dne 10. 2. 1944 se soglasno odobri.

2: Že večkrat sem predlagal, naj se nekaj napravi z akademsko mladino ter da naj se napravi osnutek pravil in pravilnikov za organizacijo in poslovanje stranke. Danes znova predlagam, naj se preide k resnemu študiju reorganizacije stranke, za kar naj se izvoli posebni odbor, ki naj pripravi nova pravila in poslovnike ob vpoštevanju vseh pametnih in koristnih želja in stremljenj, ki jih slišimo od raznih strani. Ker je g. Križman [Andrej Križman] že predlagal tak osnutek, predlagam, naj pridejo v tak odbor:

poroč[evalec] za organizacijo,
g. Križman Andrej in
por[očevalec] za zakonodajo.

3 se strinja s predlogom 2 in še dodaja, naj pride v ta odbor tudi poročevalec za koordinacijo.

Sklep: soglasno se sklene: ustanovitev takega odbora ter da pridejo v ta odbor vsi štirje predlagani.

2 še poroča, kar je dobil novega o zadnjem govoru svet[nika] Škulja [Karel Škulj]. To se glasi: »Naj uresniči on stoletni sen slovenskega naroda. Da bi se Kranjci in Slovencev vseh okrog rodovi združili pod streho hiše ene. V tem domu naj se združijo s Kranjcem Goričan, Tržačan, Istrijan, Beneški Slovenec, Štajerc in Korošec. In v tem domu naj zavlada prava svoboda in pravičnost. Končno naj dobimo upravno samostojnost, da rešimo socialna in druga vprašanja in izvedemo popoln preporod slovenskega naroda.

Gospod prezident! Vi ste prvi naš slovenski general, popeljite nas v srečno bodočnost. Pismo vodje nam je vtilo prepričanje, da bo stoletni sen našega naroda uresničen (Vsa dvorana je v pravem hrumenju pritrjevala besedam g. Škulja). Ne le zborovalci v tej dvorani, ampak vsi Slovenci bi z brezmejnimi veseljem pozdravili tisti dan.« Poročilo shrani števil. 1. –

2 še prečita pismeno poročilo o stanju domobranstva na dan 16. 2. 1944 in predloge zaboljšanje. Poročilo bo oddano na nekem višjem mestu.

Sklep: Poročilo naj dobi tudi dr. Rainer [Friedrich Rainer]. Predložil bi naj ga kdo izmed ljub[ljanskih] Nemcev, morda dr. Luckman [Heinrich Luckmann]. Ugotoviti je le, kako je dr. Luckman sam zapisan pri Nemcih. Potrebne poizvedbe izvrši 2 preko dr. Golie [Adolf Golia].

2 še poroča, da bo reducirani organ[izacijski] štab in da bodo ukinjeni štabi bataljonov ter čete naravnost podrejene nem[škemu] poveljstvu.

Sklep: 2 naj točno in temeljito preštudira vse potrebno dokler je čas in možnost. Ustvari naj trdno povezanost med domobranskimi častniki po vsej pokrajini.

3: Prišlo je več glasov o sestanku zastopnikov dr. Mačka [Vladimir Maček], dr. Paveliča [Ante Pavelić] (Vokić [Ante Vokić]), gen[erala] Mihajloviča [Dragoljub Mihailović] in gen[erala] Nediča [Milan Nedić] ki naj bi se vršil v Ljubljani. Ob[veščevalna] služba ni mogla ugotoviti podrobnosti o tem. Iz poročila inž. Sodje [Jože Sodja] o položaju na Primorskem bom naredil izvleček za vse člane odbora.

4: Z naprednimi ni nič in zgleda, da zavlačujejo v znamenju notranje krize. Stara pravda je potisnjena na nivo strokovnega društva. MJNS [Mladina Jugoslovanske nacionalne stranke] ima 2 frakciji: ena je za sodelovanje z JNS, druga proti. – Na naše predloge, da pridemo skupaj, ne reagirajo.

Sklep: 4 naj do prihod[nje] seje pripravi koncept pisma, ki ga v tem oziru pošljemo naprednim. –

4: Rad bi vedel – slišal sem, da se trdi, da sem v dopisu za dr. Žebota Cirila nekaj izpustil –, kaj sem napačnega naredil, ker je bilo besedilo napravljeno sporazumno s svet[nikom] Krošljem. 1 trdi, da so bile izpuščene neke besede in da na seji ni hotel opozoriti, ker je bilo vse že odposlano. Ko prečita 1 svoje besedilo, pripomni 5, da je besedilo 4 enako, nakar 1 pojasni, da je v obeh besedilih razlika: prvotno na seji določeno besedilo je dalo dr. Žebotu Cirilu značaj delegata, med tem ko besedilo 4 tega nima in daje dr. Žebotu le značaj eksperta za severno mejo. 5 pripomni, da je bilo ratio sklepa, da dr. Žebot fungira kot ekspert, ne pa delegat in zato morebit[ni] sklep ožj[ega] odbora ni razlagati po mrtvi črki zapisanega besedila. – 6 izjavi, da je bilo takrat rečeno, da se dr. Žebota določi za eksperta za severno mejo. – 2 pojasni, da se je na seji Pokraj[inskega] org[anizacijskega] odbora za Štajersko govorilo o tem, da gre dr. Žebot v Rim kot ekspert za severno mejo.

5 razdeli vsem odbornikom osnutek predloga za pravilnik o delu poročevalca za zak[onodajno] delo. Se soglasno brez pripomb sprejme. –

6: Na Štajersko je prišlo precej hrvaš[kih] Partizanov, Nemci tudi evakuirajo Maribor, zlasti v Slov[enske] gorice – verjetno iz varnostnih razlogov pred zračnimi napadi. –

1 poroča: Doslej so prijavili svoj nastanek sledeči Pokraj[inski] odbori:

za Gorenjsko: Draš [Albin Šmajd], dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj], dr. Megušar [Anton Megušar], dr. Debeljak [Tine Debeljak] in dr. Lavrič [Jože Lavrič];

za Prekmurje: Čontala [Matija Čontala], dr. Frumen [Ernest Frumen], Pucko [Vinko Pucko], Pintarič [morda Štefan Pintarič], Avgust Horvat;

za Koroško: dr. Kotnik Franc, dr. Kotnik Janko, ing. Muri [Lambert Muri] in prof. Grafenauer [Franc Grafenauer];

za Primorsko: dr. Česnik [Ivo Česnik], dr. Martelanc [Ivan Martelanc], dr. Žitko [Stanislav Žitko], Mavrič [Jože Mavrič], dr. Kacin [Anton Kacin] in Kemperle [Leopold Kemperle]. Odbor se smatra le za delegacijo odbora v Primorski.

Štajerska še ni poslala.

4 odide od seje, ker je nujno drugje zadržan.

Nato 1 še poroča: Prekmurski odbor predlaga, da se sprejme v širši odbor dr. Frumna Ernsta. – 2 in 3 izjavita svoje pomisleke, ker je dr. Frumen policij[ski] komisar, na kar predlaga 7, naj se o predlogu kooptacije glasuje. – Od navzočih 6 odbornikov so 4 glasovali za kooptacijo, 2 sta se vzdržala. –

1 izjavi nato, da je tako dr. Frumen Ernest kooptiran v širši odbor. –

1 še prečita neka načela, po katerih bi deloval poročevalac za org[anizacijo] stranke, pa se sklene, naj za poslovanje poročevalca za organizacijo do prihodnje seje predloži v odobritev pravilnik (poslovnik). – Zaključeno 16:30. –

Petek, 28. januarja 1944

Odhod preko blokov nad P; zvečer razburjenje, ker se toliko govori po Ljubljani; govoriva z dopisnikom Skobernetom [Slavko Skoberne], ki mi pripoveduje o ilegali.

Sobota, 29. februarja 1944

Iskanje Marna [morda Janez Marn] po Ljubljani; izjavi, da je ob svojem prihodu govoril s Šolarjem [Jakob Šolar], z drugimi ne.

► Ovoj št. 3, 1. 2.–23. 2. 1944 (pag. 1362–1380)

Torek, 1. februarja 1944

09:00: dr. Joso Kamušič [Josip Kamušič]: govoriva o razmerah na Primorskem; pojasnuje, da niso za OF in da je sedaj edina njihova želja uničenje komunizma. To naj opravi Domobranstvo. Ker bodo tudi upravno Primorci po vsej verjetnosti drugače tretirani, naj imajo tudi v strank[arsko] polit[ičnem] oziru večjo samostojnost ali pa sploh samostojnost. Pravi, da bi bilo najbolje, ako z Milošem [Miloš Stare] odideva osebno na razgovore. Če se ne doseže vključitev, pa vsaj kolaboracija tam, kjer so enaka gledanja. Trdim, da sta bili obe skupini povabljeni, naj imenujeta svojega človeka v odbor, da je to storil le dr. Kralj [Janko Kralj]: prof. Juvančič [Ivo Juvančič] pa ne. Zanimam, da bi se v odboru govorilo proti dr. Besednjaku [Engelbert Besednjak]. – Razgovor je bil popolnoma zasebnega značaja. –

20:00: srečam g. Sokliča [Janko Soklič], ki pove, da je odobrena pot na Gorenjsko, samo orožje bo treba tu dobiti.

22:00: pride g. Skoberne [Slavko Skoberne] v Sl[ovenski] dom in pove, da je bil z g. Markunom Janezom pri dr. Zorattiju in Brandtu. Dogovorili so se, da gre Marn [Janez Marn] na Gorenjsko; najprej bo Marn nam oborožil 200 dvesto ljudi – za toliko pušk je povedal Nemcem –, v enem mesecu, ko bodo videli njegovo delo, ga bodo primerno oborožili. Marn je tudi povedal, da bo od 10.–15. sveč[ana] odšel na Dolenjsko mobilizirat in da bo odšlo z njim okrog 15–20 fantov, oboroženih z avtomatskim orožjem. Ta razgovor je imel Marn in Skoberne pred cca 6. dnevi. Skoberne v Marna popolnoma zaupa. Treba je, da ga podpremo vsi. –

Pravi, da je povabljen z dr. Zorattijem k dr. Rainerju [Friedrich Rainer] in da me je prišel vprašat, kaj naj stori. Rečem: Če Te je povabil, ne moreš odkloniti. Govori prav in tako, da bo koristno za slov[enski] narod. –

Dalje Skoberne omenja, da je treba delati z mladimi, tudi Javornika [Mirko Javornik], ki je zelo sposoben, je treba pritegniti in mu zaupati. Se dogovoriva, da bi marsikatera nesoglasja odpravili [...] [...] je zadovoljen, da bi se to organiziralo.

Pride po povratku od Rainerja sporočit, kaj je opravil.

Sreda, 2. februarja 1944

Bolan.

Četrtek, 3. februarja 1944

Uredim za odpošiljatev časopisov na Gorenjsko.

14:30 SLS: Marko [Marko Kranjc], Bitenc [Mirko Bitenc], Smersu [Rudolf Smersu], Miloš [Miloš Stare], Draš [Albin Šmajd] in Krošl [Jože Krošl].

Bitenc poroča o razgovorih s Škuljem [Karel Škulj], inž. Sodjo [Jože Sodja], dr. Leskovarjem [Ludvik Leskovar] in Markunom [Anton Mrkun].

Vsi so obljubili podreditev stranki. Škulj je to že danes prelomil, ko je na zboru dolenj[skih] kmetov podal neke politične izjave. Bitenc naj govori z njim in poroča na prih[odnji] seji. Treba je energično nastopiti, ako so bile njegove izjave politično škodljive.

Dr. Leskovar je izročil pismeno mnenje mlajših intelektualcev SLS o odprtih vprašanjih: Ta pismena predstavka se glasi:

- 1) Politično delo mora tako v času svobode kot še posebno v času okupacije voditi enotno politično vodstvo, ki mora biti resničen predstavnik vseh pozitivnih sil, če hoče uživati zadostno avtoriteto.
- 2) Vsi naši dosedanji naporji so stremeli k temu cilju, o čemer pričajo vse naše vloge in ustmeni predlogi. Naša želja po takšni politični konsolidaciji je tem močnejša, čim večja postaja nujnost. Tudi vsako delo katerekoli druge skupine v tej smeri bomo z vsemi silami podprli.
- 3) SLS in njeno vodstvo morata zagovarjati in dosledno izvajati slovenski narodni program, ki bo v soglasju s tradicionalnim strankinim programom, kakršen je stranko dvignil do njene največje moči pred dobo diktatur. Tako program vsebuje npr. tudi »Slovensko izjavo« iz leta 1943.
- 4) Vodstvo stranke naj se preosnuje po pokrajinskem in proporcijskem principu. Taka preosnova edino lahko zagotovi v vsakih prilikah tisto avtoriteto, ki bo suvereno obvladala položaj.
- 5) Vodstvo SLS mora prevzeti inicijativo v vseh političnih vprašanjih. Disciplinira naj vse skupine stranke ter naj tudi izven stranke angažirane člane kliče na odgovornost za njihovo delo.
- 6) K delu v stranki naj se pritegnejo vse pozitivne sile, katerim naj se odredi delovno področje po njihovih strokovnih in moralnih kvalitetah. Edino merilo za vrednost dela naj bo korist naroda. Osebni ali skupinski interesi morajo stopiti popolnoma v ozadje. Intrigantstvo in klikarstvo naj prenehata.
- 7) Koordinacija dela naj bo dogovorna. Za vse prekrške strankine discipline naj se uvedejo za vse enake sankcije, ki se morajo tudi nasproti vsem enako izvajati. Dokumentirane pritožbe članov mora vodstvo brezpogojno vzeti v pretres ter o njih izdati odločbe.
- 8) Za izboljšanje političnega položaja slovenskega naroda v vseh slovenskih deželah mora vodstvo inicijativno nastopiti tudi pri okupacijskih oblasteh. Pri tem naj se zahteva vse, kar se sklada po mednarodnem pravu s položajem zasedenega naroda, zlasti pa tisto, kar je nujno potrebno za zatrtje komunistične revolucije. –

Ljubljana, dne 31. 1. 1944

Smersu poroča:

- a) Glavačevi ljudje in Glavač [Franc Glavač], govore, da so MSLS [Mlada Slovenska ljudska stranka]. Tudi skušajo povezati domobranske častnike. Vabili so nekega Gruma, ki pa se ni udeležil. Vodila naj bi to ilegalo pplk [podpolkovnik] Kregar [Janko Kregar] in mjr [major] Bitenc.
Kranjc: Škoda, da se mu ne more dokazati polit[ičnega] udejstvovanja, ker je škofu že večkrat obljubil, da se ne bo.

Smersu: Že potem, ko je tako obljubo dal, imamo vsaj tri par strani dolga pisma od Glavača, kjer piše o političnih vprašanjih.

Sklep (predlog Kranjc): Ob[veščevalna] naj ugotovi točnejše podatke o Glavačevem političnem udejstvovanju.

- b) po deželi postavljajo glavarji obč[inske] odbore; v nekaterih primerih dobre, drugod tudi OFarske (npr. Polhov Gradec). Ljudje žele navodil in da so imenovani najboljši in najvestnejši. – Tudi glavarjem bi bilo povedati, naj ne postavljajo OFarjev in samo najzanesljivejše in najzvestejše.

Kranjc: Kakor smo pod diktaturami šli v volitve in prevzeli odgovornost v občinah, tako bi tudi sedaj lahko dali prvo garnituro ljudi. –

Bitenc: Občine so bolj gospodarske ustanove lokalnega značaja. Naj bodo ljudje iz prve garniture. – Predlaga: ljudje prve garniture in da se to glavarjem pove.

Sklep: (predlog Kranjc in Bitenc) Ljudem se pove, naj določijo vedno najboljše, OF ne; pri glavarjih naj se doseže, da bodo dejansko določili najboljše in najzanesljivejše in take, ki niso OF.

- c) prečita tudi osnutek pravilnika za Obprop [obveščevalno-propagandno] službo, naj da razmnožiti in razdeli med člane, da oddajo svoje pripombe. Draš in Krošl poročata o polit[ičnem] položaju na Gorenjskem in Štajerskem. Je še vedno zelo OFarsko in je teror OF zelo velik. Potrebna je propaganda legalna in ilegalna.

Sklep: Vsako delo, ki je združeno z delom v pokrajinah (Gorenj[aska], Štaj[erska], Kor[oška]), mora stvarni poročevalec opraviti z vednostjo odnosnega pokrajin[skega] poročevalca ali člana, ki se še posebej za to zanima.

Marko Kranjc: prečita dopis dr. Kacina [Anton Kacin], naj bi se doseglo nekje v Ljubljani za 11 fantov pri goriški policiji neko zboljšanje v pogledu samostojnejšega delovanja. Sklep: naj se ta želja sporoči plk. [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj].

Prečita izvleček iz poročila rav[natelja] Martelanca [Ivan Martelanc] o polit[ičnem] položaju na Primorskem. Prečita dopis žup[nika] Šorlija [Peter Šorli] o položaju na Primorskem. Obe poročili se vzameta na znanje.

Mjr [major] Bitenc še sporoči, da bo štab poslal na Primorsko okrog 60 propagandistov; za vodjo je določen Lenščak [Dušan Lenščak] in ne Pirih Milko.

Pri slučajnostih se sklene, naj svet[nik] Krošl govori z dr. Kotnikom [Franc Kotnik], iz kakšnega razloga izostaja od sej. –

17:00: govorim z Rantom Pavlom, ki pove, da gre za 3 (tri) dni v Trst.

Da so Stražarji vključili v svoje vrste Kobija¹⁸⁹ in da imajo Pavla za plavega.

18:00: naletim na g. Kobentarja [verjetno France Kobentar], nato na nadporočnika Železnika Naceta, ki je prišel na neki tečaj v Ljubljano. Je na Rašici: zaenkrat so brez P[ar-tizanov], vendar bodo zopet prišli: Samostojnih akcij ne smejo delati. –

189 Eden izmed bratov Kobi – Drago ali Mario.

Petek, 4. februarja 1944

08:30: Geratič [Mirko Geratič] prinese od Marka [Marko Kranjc]:

»Prosim lepo, sporoči mi do sobote, 12. t. m.

- 1) imena članov Pokrajinskega odbora SLS za Gorenjsko,
- 2) kdo bo predstavnik (predsednik, vodja sej) tega odbora.

Mislím, da je najbolje tako, kakor je bilo pri pokraj[inskem] odboru Slov[enske] zaveze, da tvorijo predstavniki političnih okrajev (Radovlj[ica], Kranj, Kamnik, Škofja Loka in event[ualno] Litija Krško (skupaj 1) Pokrajinski odbor.

Skliči prosím sejo Pokrajinskega odbora Slov[enske] zaveze in tam uredite Pokraj[inski] odbor SLS.

To Te prosím v izvedbo sklepa četrtkove seje 20. januarja na podlagi Tvojega predloga.«

10:30: dr. Zupan [Stanislav Zupan] pove, da je prišlo na Inf[ormativni] urad za Čenče neko poročilo, da je nezanesljiv in da je pustil v VS organizirati komunistične trojke, da je njegov vodni častnik dr. Lovrenčič [verjetno Ivan Lovrenčič] odšel k partizanom in da je pri škofu posredoval za izpust bratov Malavašičev, ki sta partizana. Dan je bil predlog, naj se ga aretira, če bo prišel posredovati. – Ima prevedeno knjigo dr. Gregoriča [Danilo Gregorič] »Samoubistvo Jugoslavije«. Če imajo interes za izdajo, jo odda proti honorarju. –

11:00: Beltram: bratje Pavletiči¹⁹⁰ bi radi govorili o političnih stvareh. Določiva ponedeljek zjutraj ob 8:30 –

11:45: ga. Peternel prosi, naj posredujem za izpust njenega moža, ki je zaprt pri policiji od ponedeljka 31. 1. 1944 naprej. Ji povem, da nisem nikjer vdeležen in kvečjem lahko samo vprašam, kako je z njim. Pravi, da ima spis dr. Frumen [Ernest Frumen]. –

14:15: Marn Janez, Bitenc Mirko, Bitenc Stanko in Draš [Albin Šmajd]:

Omenim, da smo v začetku obljubili in si prisegli iskrenost in odkritosrčnost, kar edino more služiti za bazo našemu skupnemu delu. Povem, kar je Skoberne [Slavko Skoberne] povedal, a pravi, da je le delno odgovarjal dr. Zorattiju, kar ga je vprašal. Ko mu je rekel, če imajo fantje na Dolenj[skem] puške, je M. [verjetno Janez Marn] odgovoril: Delno ja, delno ne. Je pa sam za to, da z N[emci] čim manj zvez. Povedal sem, da je tudi Soklič [Janko Soklič] dobil zagotovilo o dovolitvi Gor[enjske] ilegale in njeni oborožitvi ter naj ostane kar pri tej zvezi. Pri dogovoru z Nemci naj se doseže:

- 1) Edinica je popolnoma samostojna, prosto gibljiva, ni vezana na nobeno bazo, zveza samo preko ene osebe (Soklič),
- 2) nastop proti P[artizanom], N[emci] pri miru,
- 3) oborožite N z italij[anskim] orožjem, ki so ga vajeni,
- 4) zadostno število avtomatskega orožja, predvsem lahkega, tudi nekaj težkih strojnic, ter bacačev (lahkih) ter bombe,
- 5) prostost akcij na Gorenjskem in predhodno na Dolenjskem,
- 6) mobilizacija na Gorenjskem,
- 7) urediti zdravljenje pri Domobranci, h,
- 8) ureditev odhoda cca 30 fantov od Domobrancev (ali dezertacija ali izpustitev od štaba).

190 Verjetno bratje Rudolf, Julij, Ivan, Vladimir in Marino Pavletič.

Interno je treba urediti: cca 300 šajkač, rabili bi 3 kg tobaka dnevno, nekaj čevljev, perilo, nahrbtniki, šatorska krila, prepečenec, konzerve, hlače – špizhoze in kratke ovijače za fante (velike 170–190 cm), sanitetni material za vsakega, urediti propagando v Ljubljani za Gorenjsko, daljnogled in piščalke... Na Dolenjskem naj se uredi: bazo za nadaljno zbiranje ljudi. – Morda bi se organizirala zbirka tobačnih kart pri ženskah. =

19:30: prejem dopisa od Toneta Duhovnika in inž. Doreta Martinjaka.

Nedelja, 6. februarja 1944

09:30: prof. Lipovec [Cene Lipovec] pravi, da so v četrtek 3. 2. 1944 imeli v Ljubljani pri Slonu sestanek Nedičevci, Mihajlovičevci, zastopniki dr. Mačka [Vladimir Maček] in dr. Paveliča [Ante Pavelič]. Imenovan ve za Vokića [Ante Vokić], in Vesnića. Od Slovencev ni bil nihče navzoč. Radi bi dobili stike z SLS, a niso mogli nikogar dobiti. Razgovarjali so o event[ualni] novi jug[oslovanski] vladi in so naglasili, da so razgovori med Nemčijo in Londonom dejstvo, vsled česar je treba biti pripravljen na vse eventualnosti. Prihodnji razgovori bodo v Trstu. Nemci da so vedeli za sestanek, a so pustili v miru.

10:00: g. Mavec [verjetno Jakob Mavec] pripelje g. Prijatelja [verjetno Drago Prijatelj] s prošnjo, da mu oskrbim stanovanje in prehrano.

Marko¹⁹¹ pove, da je dal Prijatelj zelo koristne podatke. –

14:00: Miloš [Miloš Stare], Križman [Andrej Križman], Dr. Puš [Ludvik Puš], Milan Finec, Bitenc [Mirko Bitenc] in Draš [Albin Šmajd]: sklep: Bitenc naj se pripravi, da bo predlagal izključitev svet[nika] Škulja [Karel Škulj] na četrtkovi seji iz stranke.

Ponedeljek, 7. februarja 1944

08:00: zvem, da je Ulaga posredoval pri ge. Kokaljevi, da bi se pripravila pot za vrnitev dr. Marjana Breclja in ostalih kršč[anskih] socialistov od partizanov.

08:30: Pavletič Julij in Marin, Beltram in Draš [Albin Šmajd] razgovarjajo o valutnem problemu. Sta Pavletiča zato, da je podlaga denarja blago, (ne zlato ali delo), zlato naj bo samo merilo. Po njunem mnenju je kriva vsega gorja napačna podlaga denarja. – Bosta dala na študij svoje spise – nato razgovor dalje. –

10:00: Zvem, da je bil včeraj ubit v Tolminu inž. Simčič.

14:00: Marn [Janez Marn], Bitenc Mirko, Bitenc Stanko in Draš:

Pove, da so Partija: Kocbek [Edvard Kocbek], Fajfar [Tone Fajfar], dr. Breclj Marjan verjetno tudi Brejc Jože ter Franček List »Marko«. Za rešiti bi bilo: Marn, Prijatelj Drago in Stanko, Udovč Jože, Šafar Franc, Cigler Jože, int.¹⁹² Tilen (Frankič) [Mirko Frankič] ter iz D. M. [Devica Marija] v Polju neki Martin in Matevž. Sporazumemo se, da se postavi v Ljublj[ani] neki štab, ki bo vojaško vodil, nad njem še neko polit[ično] vodstvo. Na terenu Grum [Janez Grum], Marn in Saje [Jože Saje]. Morda Grum, nato Marn operativno, Saje

191 Ali Marko Kranjc ali Albert Ilovar – Marko.

192 Verjetno intendant.

načelnik štaba. Odločbe soglasno, voj[aško] izvedbo enotno. – Se bo napravil pravilnik tega za podpis. –

20:00: zvem, da Krenerja [Franc Krener] in Peterlina niso pustili Nemci v Trst.

Torek, 8. februarja 1944

08:00: Zvem: Včeraj (7. 2.), pri odrejenem potovanju štaba SD in ene čete Domobrancev iz Ljublj[ane] v Trst s posebnim oklopnim vlakom, so Nemci ob prihodu vlaka v Borovnico dali telefonični nalog, naj čaka vlak na postaji Brdo na Ortskomandanta z Vrhnike Hauptmanna g. Kanza. Ob prihodu na Verd imenovanega še ni bilo, pač pa odredba, naj vlak čaka, dokler ne pride. Čakali so tri ure. Ko je prišel, je sporočil, da se mora štab vrniti v Ljubljano; dostavil jim je svoj avto, vlak s četo Domobrancev pa je nadaljeval vožnjo v Trst. (Ferdo [verjetno Ciril Ponikvar])

08:30: ing. Martinjak [Izidor Martinjak]: Gorenj[ska] ilegala naj bi vzela v svoje področje tudi obmejni pas sedanje Primorske (npr. Cerčno in okolico).

Ljudje na Prim[orskem] so protipart[izanski], a so pod groznim terorjem. Pozicije za Domob[rance] niso brezupne. Samo hitra pomoč je na mestu. Med našimi in sredinci so bila pogajanja za izdajanje leg[alnega] slov[enskega] časopisa. Sredinci so izjavili, da so za izdajo; če dovolijo OF. Ta odgovorila, da je za izdajo slovenskega časopisa, če bo ta imel smer proti Domobrancem – Plk. [Polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj] je dokončno prekinil s Stražarji in Glavačevci. Lipovška [verjetno Silvo Lipovšek] bo poslal nazaj v Ljubljano. Ilija [verjetno Lojze Ilija] je prišel iz Ljubljane tja in ni v štabu. Hodi okrog z WH [verjetno Winterhilfswerk] in nabira ljudi za WH. Stražarji imajo direktne zveze z Berlinom, kakor je ugotovil plk. [polkovnik] Kokalj. –

V petek in soboto (4. in 5. 2. 1944) je Tone Duhovnik imel sestanek z Jevdževićem [Dobroslav Jevdžević] in mjr. [majorjem] Novakom [Karel Novak] v Trstu. Jevdžević mu je rekel:

- 1) mora priti do sodelovanja med Domobranci in Novakom,
- 2) Novak uživa popolno zaupanje Mihailovića [Dragoljub Mihailović] in ni govora, da bi ga odstavil,
- 3) zaenkrat Domobranstvo še ni odobreno in ne bo, dokler ga vodita Peterlin [Ernest Peterlin] in Krenner [Franc Krener].

Mj. [Major] Novak je bil kratek, previden v izvajanju, imenoma ni napadel nikogar, pač pa trdil, da smo vsega krivi mi in je izrazil željo, da pridemo skupaj. –

Toneta [Anton Kokalj] je to tako prevzelo, da je hotel takoj v Ljubljano; da bi

- 1) tu povedal, da fante varajo z Mihajl[ovićevo] odslovitvijo, in
- 2) tu povedal, da moramo na vsak način sodelovati z Novakom. –

Inž. Martinjak mu je pobijal tezo »moramo na vsak način sodelovati«, ker vendar ne moremo pustiti v nemar Novakove krivde in blatenja našega postopka. Hoče za to vedeti, kaj naj Tone stori; sestavim tole besedilo:

Naj TD [Anton Duhovnik] dobi ponovni stik, pove, da so pripravljene ljudje iz SLS in SL razgovarjati z obema, in urediti vse odnošaje, ki se smatrajo kot nujni za obnovo jugosl[ovanske] države.

Sam nima nobenih pooblastil za odločitev poedinih točk sporazuma in za dogovarjanje, ki bo vezelo ljudi teh formacij.

10:30: svet[nik] Markun [Anton Mrkun]: pove, da je delal svetnik Škulj [Karel Škulj] na svojo roko in da ima za seboj veliko, če ne vseh kmetov, zlasti odbornike, ker jim mnogo dovoli in se jim mnogo laska. Bo treba obdelovati vsakega posebej, da se ga odtrga od Škulja. Na Pevčev [Ignacij Pevec] predlog je bil izdan pred 1 1/2 meseca za voditelja vseh kmetov.

Pred nekaj dnevi je bil protikom[unistični] odbor (oz. njegova deputacija) na štabu in zahtevala, naj se pošlje v Gorico 300, v Trst 300 ljudi. Bila je tudi pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik], ki je rekel, da bodo šli v Trst šele, ko bo pokrajina urejena. –

12:15: Milošu [Miloš Stare] povem sporočilo inž. Martinjaka in moj odgovor, pa vidim, da ni zadovoljen, ker sem omenil »z obema«. Pravi, da z Novakom ni mogoče, dokler ne uredi onih svojih poročil, ki so po 8. 9. bila odposlana v svet; na osnovi katerih je Mihailović podal svojo zadnjo izjavo po radiju. – Pove še, da je bila ta izjava razmnožena v 12000 izvodih za Gorenjsko in če vem, kdo je to storil. (To slišal šele od njega.)

Sreda, 9. februarja 1944

08:00: Smersu [Rudolf Smersu]: naj uredi z dr. Janežem [Janez Janež] za sanitet[ni] material za 300 ljudi; tudi naj kupi vazelin.

08:30: Križman [Andrej Križman] ni za to, da bi take posle vodil župnik Demšar. Je bolje, ako dobimo koga drugega. Poedine (določene) posle lahko opravlja, ne pa vodi. –

12:30: Stare [Miloš Stare] pove, da je včeraj 8. 2. 1944 odpotoval s Trsta Novak [Karel Novak], ki je zdaj v Ljubljani.

13:30: prof. Grum [Janez Grum]: mu povem to okolnost in kar bo zdaj združeno z njegovim prihodom. Gotovo organiziranje ilegale. Se domeniva, kako bo odšel od Domobranstva. –

14:30: Marn [Janez Marn] in Drago Prijatelj: včeraj je bil na razgovoru s Slancem [Radovan Slanc] in Sajetom [Jože Saje]. Slanc je povedal, da so ga klicali h sebi Nemci in mu ponudili vodstvo letelih domobranskih odredov. Doslej je bil vedno za sodelovanje s »klerikalci«, včeraj je pa rekel: »Kaj, če ne gredo zraven« in zamahnil je z roko. Saje je doslej bil vedno proti Novaku; včeraj je pa že nagibal na njegovo stran. Govori pa izrazito centralistično in o jugoslovenskem narodu (ne slovenskem!).

Tudi Slanc izgleda, da je Novakov eksponent. Marn je prišel do prepričanja, da so liberalci neiskreni in zahrbtni ter da je silno težavno delati z njimi. Bo govoril popolnoma odkrito v najkrajšem času z maj[orjem] Glušičem [Andrej Glušič], ga povabil v nameravani štab za ilegalo pod med nami postavljenimi načeli (Vel[ika] Slovenija v federativni Jugoslaviji), sicer bomo ilegalo sami postavili na teren. – Če je potrebno iz važnih razlogov, bomo dali jugosl[ovanske] in slov[enske] tribarvnice, samo da izbijemo Novakovcem orožje iz rok.

Če bi našli kakega človeka, ki bi šel k Nemcem in jih tam pridobil za načrt, da dovljo enemu izmed naših častnikov odhod leteče domob[ranske] edinice (v nedomobranskih

oblekah) na Dolenjsko, da bi krila Marna in njegove akcije, bi bilo skrajno dobro; če nimamo boljšega, bi bil morda za kaj takega tudi Skoberne [Slavko Skoberne]. – Draš [Albin Šmajd] izjavi: da je Skoberne premalo resen za tako akcijo. Poslužili bi se ga v najskrajnejšem primeru. –

15:00: povem, Fincu [Milan Finec] in Mavcu [Jakob Mavec], da je Novak v Ljubljani in da jim je od Nemcev dovoljena ilegala v obliki legal[nih] domobranskih letičih edinic, ki jih bo vodil Slanc.

17:30: Ilovar Berto: pove, da je imel danes ob 14h razgovor s Skobernetom, ki mu je povedal o razgovorih z Nemci in Marnom in da o Drašu nočejo ničesar slišati: Povedal je tudi, da je Novak v Ljubljani in da ni slab človek. Vabil je Ilovarja, naj bi podpiral ilegalo. – Ilovarju povem vse, kar je povedal Marn. Ilovar pa pove, da je bil Slanc pri Peterlinu [Ernest Peterlin], mu povedal nemški predlog in da brez Peterlina ničesar ne prevzame. Peterlin je dovolil Slancu, naj prevzame vodstvo letičnega oddelka. Peterlin je tudi rekel, da bo preko Glušiča [Andrej Glušič] iskal zvezo z Mihajlovičevci.

Za Bitenca Mirka je vprašal, če res hodi izven Ljubljane. Naročil je Ilovarju, naj pazi nanj. Šturm [verjetno Artur Šturm] je pa pristavil, da je Bitenc baraba. –

Obljubi, da bo izročil imena komandantov in komandirjev ter dislokacije edinic.

Je zato, da se ustanovi ilegalno vodstvo domobrancev,

da se ustanovi ilegalo za teren, ki jo vodijo v Ljubljani štab,

da se trdno poveže pod ilegalno vodstvo vse trdno zanesljive četnike v domobranstvu,

da se za Ljubl[ano] napravi točen načrt s strani ilegal[nega] vodstva domob[rancev]. –

Gre v ileg[alno] vodstvo, če bodo v njem serijozni ljudje.

18:30: mjr. [major] Bitenc Mirko, Pirihi Milko, prof. Grum Janez, Bitenc Stanko, Češnovar Slavko [Viktor Češnovar], Smersu Rudolf in Draš:

Draš poroča o novih dogodkih, ki so spredaj opisani.

Sklepi: odobre se nastanki ilegal[nih] vodstev in naroči naj hitro in zanesljivo delajo; ilegal[ci] za teren iz domobranstva in bo naj jih cca 50– 60, nabere naj jih prof. Grum – naj deloma izstopijo deloma prosijo za dopust, s katerega se ne vrnejo več. – Povelj[nik] naj bo Grum, operat[ivni] častnik Marn Janez. Fantje naj ubogajo in se podrede strogi disciplini in ne kritizirajo odredb. –

Četrtek, 10. februarja 1944

11:00: Plk [Polkovnik] Vauhnik [Vladimir Vauhnik]: Razgovor o akcijah proti komunistom. Treba je vse ilegalne in legalne (Domob[rance]) podrediti vrhovnemu političnemu vodstvu Slovencev, kjer bo tudi posebni vojaški poročevalec. Ta bi moral doreči pri Domobranstvu, da bi se ilegalno dalo voditi od tega slov[enskega] vodstva, da bi zbralo ljudi in jih po potrebi pošiljalo plk [polkovniku] Kokalju [Anton Kokalj] (če imajo višek); dalje bi moral pripraviti Nemce za dovolitev legal[ne] ilegale, moral bi začeti z organiziranjem legal[ne] ilegale in sporedno prave ilegale. Propaganda mora biti perfidna in mora

npr. stalno zatrevati razkol med part[izanskimi] skupinami. – Pove, da je mjr. [major] Glušič [Andrej Glušič] proti Novaku [Karel Novak]. – Se strinja z organi ilegale za Gorenjsko, priporoča naj se takoj začne tudi z organ[izacijo] ilegale za Primorsko. – Računa na končni konflikt med AA [Anglo-Američani] in N[emčijo] ter Rusijo. Izhodišči sta dve: ali AA [Anglija in Amerika] hoče z Rusijo potolči Nemčijo in se šele potem obrneta s Kitajsko vred proti Rusiji, kar bi pomenilo začasno sovjetizacijo Evrope, ali pa že preje doseči sporazum z Nemčijo in nastopiti proti Rusiji. V tem primeru bi bila sovjetizacija Evrope izključena.

14:30 ožji: Marko Kranjc, Bitenc Mirko, Smersu Rudolf, Stare Miloš, Draš [Albin Šmajd] in dr. Kotnik [Franc Kotnik]. Manjka vsled bolezni g. Krošl Jože.

Zapisnik seje z dne 3. 2. se odobri s pripombo, da je bilo sklenjeno, naj se Miloš zanima za politične povojne načrte naprednih. Bitenc Mirko poroča: Po sklepu zadnje seje sem se zanimal za vsebino Škuljevega govora ter sem po pričanju časopisov ugotovil: Jutro: Zahvalil se je najprej g. prezidentu za zgodovinsko sporočilo, v katerem vidi slov[enskega] kmet[a] v svojem trpljenju in nesreči močno roko za pomoč ter jamstvo za rešitev in bodočnost. Govornik je naprosil g. prezidenta, da tolmači na najvišjem mestu Veliki Nemčiji in velikem nemškem narodu zahvalo in lojalnost slovenskega prebivalstva. Med viharnim pritjevanje je g. Škulj nadaljeval: »Plemenita gesta Velikega Führerja nemškega naroda nam potrjuje zavest in trdno prepričanje.

Naj bo genialni Führer nemškega naroda prepričan o naši brezkompromisni lojalnosti in naši trajni hvaležnosti. Zato prosimo, naj veliki nemški Führer, najmočnejši mož v sodobni Evropi izdejtjuje in tudi uresniči želje slovenskega naroda po rešitvi narodnih in socialnih vprašanj.«

»Slovenec«: »Vodja Velike Nemčije, ki kroji usodo velikim narodom, tudi naš narod ne pozabi. Zato prosimo, naj veliki nemški Führer, najmočnejši mož v sodobni Evropi, izdejtjuje in tudi uresniči po rešitvi narodnih in socialnih vprašanj.« Dalje sem prejel izjavo, ki jo je podal Škulj: »Ljubljanski ljudje so mi onemogočili moje politično delovanje, sedaj bom pa jaz pokazal.«

(Pevc) [Ignacij Pevec] Večer pred zborovanjem je bila seja kmečkega odbora. Tam nam je odb[ornik] Pevec župan rekel: »Naj ne gre v svojih izjavah predaleč. Pred vršitvijo kritičnega zborovanja sem bil pri Škulju, mu povedal naše stališče in sva se dogovorila, da ne bo nobenih korakov in izjav političnega značaja dajal brez predhodnega dogovora. Po tem zborovanju sem zopet govoril s Škuljem, ki je: »Oficijelna SLS bi se morala iti poklonit in izraziti svojo lojalnost in iskrenost do novih oblastnikov. Delal bom in žrtvoval za svoje ljudi, čeprav po vojski odpadem. Ne reflektiram na nobeno politično karijero po vojski.« Na seji na predvečer svojega govora ni nikomur pokazal. Ko sem ga stavil na odgovor, zakaj se ni pomenil z menoj, je odgovoril, da je prišlo tako nenadoma, da me ni mogel obvestiti. Obvestil bi me lahko in se z menoj razgovoril, ker je že na Svečnico vedel za zborovanje in kaj bo govoril. Je nepopoljšljiv in zaverovan vase. Ker so padle politične izjave in ker je bilo v njegovem govoru toliko hvalisanja, moramo do Škulja zavzeti strogo stališče, da obvarujemo stranko pred očitki sodelovanja političnega z nemškim okupatorjem. Predlagam, da ga ožji odbor izključi iz stranke, a te izključitve ne priobči niti Škulju niti drugemu.

Smersu [Rudolf Smersu] se priključi temu predlogu.

Draš [Albin Šmajd] se priključi temu predlogu, vendar želi naj Obprop skuša pritegniti nove člane kmečkega odbora in jih tako odtegne vplivu Škulja.

Miloš [Miloš Stare]: Sklep širšega odbora je bil: prepoveduje se vsako politično sodelovanje z Nemci. Za ta sklep je Škulj vedel, ker sem mu to sam sporočil. Vedel je tudi, da ne sme nobenih političnih izjav dajati brez predhodnega dogovora z poročevalcem za koordinacijo. Kljub temu je podal izjave politič[nega] značaja, se ni z nikomur posvetoval, torej ravnal samovoljno, dalje je bil od župana Pevca celo opozorjen na predvečer zborovanja, naj v svojih izjavah ne gre predaleč. Ker je take izjave dal, je umesten predlog Bitenca [Mirko Bitenc] in se mu priključim.

Dr. Kotnik [Franc Kotnik] se priključi predlogu Bitenca.

Marko Kranjc: Sem načelno za izključitev, izvršitev naj se odloži, dokler se ne ugotovi točne vsebine njegovih izjav.

Bitenc Mirko: To je povsem drugotnega značaja. Glavno je, da je podal izjave političnega značaja. Na tem dejstvu ne more ničesar spremeniti okolnost, kake izraze je ravnal. Zato ponavljam svoj predlog z naslednjo utemeljitvijo: Ker je svet[nik] Škulj na zborovanju dne 3. 2. 1944 podal izjave političnega značaja, čeprav je vedel za sklep širšega odbora SLS o prepovedi političnega sodelovanja z Nemci, se predhodno ni o svoji akciji z nikomur posvetoval, čeprav je vedel za sklep širšega odbora o obveznosti vseh članov stranke, da smejo nastopati le v soglasju in po odobritvi pristojnega poročevalca za koordinacijo, je s tem svojim dejanjem strogo kršil sklepe in odredbe stranke, s čemer se je že sam dejansko izločil iz politične skupnosti SLS, se ga zato izključi iz stranke. Sklep o tem se mu vsled razmer ne objavi.

Nato umakne svoj predlog Marko Kranjc.

Predlog Bitenca Mirka je bil zatem soglasno sprejet.

Na predlog Smersuja se sklene, naj Bitenc zbere vse podatke o političnem udejetovanju Glavača Franca.

Bitenc še poroča: Pri domobranstvu sicer ni posebnih novic. Vidi se to, da Nemci nimajo zaupanja. To se vidi po posameznih akcijah proti partizanom. Nemci tudi ne puste držati zvez s centralo ali pa vsaj znatno otežkočajo. Med fanti je precejšnje nezadovoljstvo. Zadnje dni je odšlo v Trst 60 propagandistov pod vodstvom nadporočnika Lenščaka [Dušan Lenščak]. Številčno stanje bo: častnikov 196, uradnikov 51, podčastnikov 878, moštva 8370, skupaj 9522; po izjavi blagajnika pa prinaša število okoli okoli 12.000.

Smersu prečita nek dopis iz Trsta in poročilo inž. Sodje [Jože Sodja] o razgovorih z dr. Pirkmajerjem [Otmar Pirkmajer]. V Trstu ima referenta za Primorsko v osebi inž. Martinjaka [Izidor Martinjak]. S Prekmurjem sta dve zvezi: ena preko Glavača, ki je tja sporočil, da je SZ razpuščena in naj se obračajo samo nanj, da bo dajal politična navodila. Druga zveza je zasebna po inž. Koširju [verjetno Vinko Košir]. Bajlečeva sporoča, da je položaj dokaj miren in ustaljen. Tudi pravi, da obstoji enotnost v našem smislu. V bodoče bo za Prekmurje in za zveze z njim uredil superior Čontala [Matija Čontala].

Smersu naj na bodočih sejah tudi pripravi izvleček iz radijskih vesti.

Ker je svet[nik] Krošl bolan, prečita poročilo o Štajerski Marko Kranjc. Poročilo je optimistično; naši ljudje gori vedo, da je goščarstvo pod partizanskim vodstvom.

Petek, 11. februarja 1944

Za Gorenjsko se zanima brivec Osenar [Stanko Osenar] iz Cerkelj pri Kranju (Pograjc Ivanka iz Brezovice, naj se jo obvesti in dajo vesti).

12:00: g. Soklič [Janko Soklič] pošlje dopis:

[...] 10. 2. 1944

G. doktor!

Pripravite prosim za pričetek drugega tedna oficirja, ki bo vodil akcijo na Gorenjskem, v Ljubljano, ker mora stopiti radi podrobnosti (teren – oborožitev) z g. Schluiferjem [Rudolf Schluifer] v zvezo! Drugače vse v redu ta zadeva!

Pozdravi Soklič [Janko Soklič]¹⁹³

14:00: Bitenc Mirko, Marn Janez in Draš [Albin Šmajd]: Kdor bo šel k Nemcem na razgovor, naj postavi za orožje tele zahteve: za gverilo je potrebno vsaj za vsakega 6 lahki mitraljez, na vsakega 15. tega brzostrelko, na vsakega 30 en lahko bacač ostalo ital[ijanske] puške in zadostno municije. Tudi morda italij[anske] nahrbtnike. Zbirališče naj bi bilo pri Sv. Urhu. Tu tudi oborožitev.

Sobota, 12. februarja 1944

(tudi Bitenc Mirko)

08:00: Žakelj [Jakob Žakelj] bo oskrbel mesto za gozdovalnike, ki bo varno pred K[omunisti].

Ima prb [približno] 5–650 m; np 1 (za mauser mun[icije]), ital[ijanskih] 7 (2 zab[oj]a) mavserce 7 – 2 zaboja (2500), 3 Manliherce brez municije, cca 500 bomb, kupi lahko: 4–5 zabojev municije za lahke bacače, cca 3 zaboje municije za težko Bredo. – Naj kupi;

oskrbel vodnika; pripravljaj hrano; bo obveščen, ali bo legal[na] ilegala ali čista ilegala; v Rovtah in pri Sv. Treh Kraljih je nekaj Žirovcev, ki naj bi se priključili ilegali –

14:00: dr. Zupan [Stanislav Zupan] pove, da je ostal zvest in dober Košir Janko iz Križ (2. ali 3. hiša od Zaplotnika) p. d. [po domače] Majdnekov. –

14:30: Smersu [Rudolf Smersu], Draš [Albin Šmajd], Bitenc Stanko, Derganc [Jože Derganc], Berlot Viktor, prof. Grum Janez, Skubic [verjetno Anton Skubic], Bajec: razgovor o položaju na Dolenjskem in naj pomagajo ilegali. – Berlot se bo pred odhodom v Rovte zglasil pri Drašu, da uredita vso stvar za Gorenjsko. –

193 Priloga dnevniškemu zapisu je tudi originalno pismo (pag. 1378).

14:45: Miloš Stare, Križman [Andrej Križman], Finec [Milan Finec], Bitenc Mirko, Smersu, Draš [Albin Šmajd] in Tone Duhovnik.

Slednji poroča o svojih razgovorih pri Jevdževiču [Dobroslav Jevđević]: Ta trdi:

- 1) Novak [Karel Novak] je komandant in uživa polno zaupanje Mih. [Dragoljub Mihailović].
- 2) Mih. ni proti D[omobrancem], samo proti vodstvu SD [Slovenskega domobranstva],
- 3) ker se je SZ razbila, mora SLS podati izjavo za Jugoslavijo in kralja.
- 4) SLS naj sporoči, da želi urediti odnose z Mih. [Dragoljub Mihailović]

Jevdževič je bil dejansko v Ljubljani, govoril z dr. Pirkmajerjem [Otmar Pirkmajer], ... in dr. Gosarjem [Andrej Gosar]. Nato je odšel, ker je bil nadzorovan. –

Sklep: Tone naj sporoči, da smo svojo izjavo že odposlali vladi, ki ji je znano naše stališče, sami smo pa v Ljubljani in pripravljeni razgovarjati. –

Brez Toneta so sklenili, da se poagitira med moškimi nad 40 let naj stopijo v Mešč[ansko] stražo, ako bo ustanovljena.

Nedelja, 13. februarja 1944

10:00: Smersu [Rudolf Smersu]: Naj pokliče Pograjčevo [Ivanka Pograjc] k sebi in se pogovori glede Osenarja [Stanko Osenar]. Sporočim naslov Koširja iz Križ. – Pove za Mlejnikovo [Manja Mlejnik], Žitnika [Rudolf Žitnik] in dr. Krošlja [Anton Krošl] in da je glede teh govoril z Milošem [Miloš Stare], ki pravi, da bi posegli že s politično borbo, ker sta zlasti zadnja protikomunista. Povem, da se v to ne spuščam. – Povem mu glede ilegale. Je zadržan. Sporoči, da je bil včeraj pri njem Skoberne [Slavko Skoberne], ki mu je rekel, da on želi samo Smersuju vse povedati.

Ponedeljek, 14. februarja 1944

08:00: Godina [Jožef Godina] piše:

Dragi! – Ali je res Bertoncej [Franc Bertoncej] na Jesenicah ubit!? Zelo me je zadelo. Sožalje Tebi in njegovim. Takih bomo imeli malo. In vendar sem vsak dan bolj prepričan, da zlo ne bo zmagalo. Spor med zapadnimi demokracijami in boljševidmom je kljub londonskemu trobilu vsak dan večji. Zato je najbolj pravilna linija, za katero si se vedno izpostavljal: Z vsakim dovoljenim sredstvom zatirati zločinski komunizem in narodu ohraniti življenje. Stranka ne bo obžalovala svojega postopanja v dobi okupacije – Vojska v naši bližini je bila od začetka zelo živahna, sedaj je pa kar utihnila. Nič se ne bomo čudili, če jih vržejo v morje. – Bodi zdrav, pazi na življenje! Pozdrav gospej!

Tvoj JGod [Jožef Godina]

Rim, 6. 2. 1944¹⁹⁴

194 Priloga dnevniškemu zapisu je tudi originalno pismo.

14:00: mj [major] Bitenc Mirko, Glušič [Andrej Glušič] in dr. Kovačec [Franjo Kovačec]: ilegalno vodstvo za ilegale.

Prevzamejo in se sporazumejo, da bodo vojaško vodili pod skupnim slov[enskim] vrh[ovnim] polit[ičnim] vodstvom. –

Grum¹⁹⁵, Marn [Janez Marn], Draš [Albin Šmajd]: Koliko bo odšlo od Dom[obrancev], zve do 16. 2. –

Odhod se določi na ponedeljek 21. 2.; znak – slov[enska] tribarvnica na rokavu, državna na kapi: poveljevanje slovensko. Propaganda enotna, zato se pove fantom smernice. – Rabijo 2 razmnoževalna aparata, enega za Dolenjsko, enega za Gorenjsko. Na Dolenj[skem] naj bi ostala neka skupina, ki bo delala vojaško in propagandno.

Torek, 15. februarja 1944

08:00: Prepis dr. Žebotovega [Ciril Žebot] pisma ženi in Pavle Verbicu! Prepis priložen temu zapisniku.

~~14:00 Mj Bitenc Mirko, Smersu, Češnovar, Križman, Finec, Draš.~~

08:00: g. Mavec [Jakob Mavec] pred hišo: Včeraj je nekdo prišel k meni in rekel: »So stvari, ki jih ne izvršijo niti Domob[ran]ci niti policija. Zato bi bilo potrebno ustvariti črno roko ali nekaj podobnega.« Jaz se v to ne vtikam! On: treba bi bilo dobiti kakih 5 ljudi in 30000 trideset tisoč lir. »Denar bomo drugje bolj krvavo rabili.« On: »Jaz mislim, da je nekaj takega potrebno. Plavi bodo svoje naredili in nas prehiteli. Je nujno še danes.« –

08:10: povem Marku [Albert Ilovar], kakšne ljudi ima, ki vse izdajo. – Izvem, da je 11. 2. 1944 ob 3/4 17h imel Novak [Karel Novak] pri Kregarju¹⁹⁶ v Štepanji vasi razgovore s Hlebcecom [Jože Hlebec], Slančem [Radovan Slanc] in Kovačem [Avgust Kovač] od žel[ezniške] policije. Mogoče tudi dr. Zajc [Marjan Zajec] in Žitnik [Rudolf Žitnik]. –

14:00: Mjr. [Major] Bitenc [Mirko Bitenc], Smersu [Rudolf Smersu], Češnovar [Viktor Češnovar], Križman [Andrej Križman], Finec [Milan Finec], Draš [Albin Šmajd]: razgovor o položaju v Domobranstvu in Novakovi ilegalni akciji. Naj se ukrene vse potrebno, da se prepreči Novaku šariti med našimi vrstami. –

Sreda, 16. februarja 1944

Razgovor o preprečitvi Novakovih [Karel Novak] akcij.

Četrtek, 17. februarja 1944

12:00: Miloš [Miloš Stare] pravi, da je prišel do njega dr. Šuklje [verjetno Vladimir Šuklje] in ga prosil, da razgovarja popoldne ob 1/2 17h z Novakovim namestnikom dr. Benedikom [Valentin Benedik] (sodnik).

¹⁹⁵ Ali France Grum ali Janez Grum.

¹⁹⁶ Verjetno mišljena gostilna Kregar v Štepanji vasi (SI AS 133/I/273, Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica, Gradbene zadeve, Kregar Franc, gostilna, Ljubljana Štepanja vas). Gostilna še deluje, danes Litijška cesta 28.

14:30 ožji SLS: Marko Kranjc, Bitenc Mirko, Smersu Rudolf, Miloš Stare, Draš [Albin Šmajd], svet[nik] Krošl Jože in dr. Kotnik [Franc Kotnik].

Zapisnik seje z dne 10. 2. se soglasno odobri.¹⁹⁷

M. Bitenc: že večkrat sem predlagal, naj se nekaj napravi z akademsko mladino in naj pripravi osnutek pravil in pravilnika za poslovanje stranke. Danes znova predlagam, naj se preide k resnemu študiju reorganizacije stranke, za kar naj se izvoli posebni odbor, ki naj pripravi nova pravila in poslovniške ob vpoštevanju vseh želja in stremeljenj, ki jih slišimo od raznih strani. Ker je g. Križman [Andrej Križman] že predlagal tak osnutek, predlagam, naj pridejo v tak odbor:

Ref[erent] za organizacijo, g. Križman Andrej in Draš.

Smersu se strinja, a še predlaga za člana, v osebi g. Bitenc Mirka.

G. Kranjc da soglasje oba predloga, ki sta soglasno sprejeta.

Mirko Bitenc še doda poročilo o zadnjem Škuljevem govoru: »Naj uresniči on stoletni sen slovenskega naroda. Da bi se Kranjci in Slovencev vseh okrog rodovi združili pod streho hiše ene. V tem domu naj se združijo s Kranjcem Goričan, Tržačan, Istrijan, Beneški Slovenec, Štajerc in Korošec. In v tem domu naj zavlada prava svoboda in pravičnost. Končno naj dobimo upravno samostojnost, da rešimo socialna in druga vprašanja in izvedemo popoln preporod slovenskega naroda.

Gospod prezident! Vi ste prvi naš slovenski general, popeljite nas v srečno bodočnost. Pismo vodje nam je vlilo prepričanje, da bo stoletni sen našega naroda uresničen (Vsa dvorana je v pravem hrumenju pritrjevala besedam g. Škulja). Ne le zborovalci v tej dvorani, ampak vsi Slovenci bi z brezmejnimi veseljem pozdravili tisti dan.« Poročilo shrani Marko Kranjc.

M. Bitenc še prečita pismeno poročilo o stanju domobranstva na dan 16. 2. 1944. Poročilo bo oddano na nekem višjem mestu. Je priloženo. Izvršena bo reorganizacija štaba. (20–30 ljudi bo odpuščenih iz štaba). Ker se kažejo [...] konture proti domobranstvu, se sklene soglasno, naj g. Bitenc M. preštudira vse možnosti, dokler je še čas in ustvari trdno povezanost med zanesljivimi domobranskimi častniki po vsej pokrajini.

Sklene se naj Bitenc poskusi, da bi dr. Lukman [Franc Lukman] predložil dr. Rainerju [Friedrich Rainer] poročilo o stanju domobranstva. V to svrhu naj bi govoril z dr. Golio [Adolf Golia].

Smersu Rudolf: Prišlo je več glasov o nekem sestanku med zastopniki Pavelič [Ante Pavelič], Mačka [Vladimir Maček], Nediča [Milan Nedić] in Mihajloviča [Dragoljub Mihailovič] v Ljubljani, vendar ob[veščevalna] ni mogla ugotoviti podrobnosti o tem. Iz poročila inž. Sodje [Jože Sodja] o Primorski bom napravil izvleček in ga izročil vsem članom ožjega [odborja].

Miloš Stare: Z naprednimi ni nič in zgleda, da zavlačujejo v znamenju notranje krize. Stara pravda je potisnjena na nivo strokovnega društva. V MJNS je ena frakcija za sodelovanje s staro JNS, druga proti. Na naše predloge, da pridemo skupaj, ne odgovarjajo.

Sklep: Miloš Stare naj do prihodnje seje pripravi koncept pisma, ki ga v tem oziru pošljemo naprednim.

197 Celoten zapis za 17. februar 1944 je podoben zapisu z istim datumom v ovoju št. 2.

Miloš Stare: Rad bi vedel – slišal sem, da se trdi, da sem v dopisu za dr. Žebota [Ciril Žebot] nekaj izpustil –, kaj sem napačnega naredil, ker je bilo besedilo napravljeno sporazumno s svet[nikom] Krošljem. Marko Kranjc pravi, da so bile izpuščene neke besede in da na seji ni hotel opozoriti, ker je bilo vse že odposlano. Ko prečita Marko svoj tekst, pripomni Draš, da je Miloševo besedilo enako, nakar pojasni Marko Kranjc, da je v obeh besedilih razlika. Prvotno na seji določeno besedilo je dalo dr. Žebotu Cirilu značaj delegata, med tem ko Miloševo besedilo tega nima in daje dr. Žebotu le značaj eksperta za severno mejo. Draš pripomni, da je bilo ratio sklepa, da dr. Žebot fungira kot ekspert, ne pa delegat in zato morebit[no] besedilo sklepa ožj[ega] odbora ni razlagati po mrtvi črki. Svet[nik] Krošl [Jože Krošl] izjavi, da je bilo takrat rečeno, da se dr. Žebota določi kot eksperta za severno mejo. Naj Bitenc pojasni, da se je na seji Pokraj[inskega] org[anizacijskega] odbora za Štajersko govorilo o tem, da gre dr. Žebot v Rim kot ekspert za severno mejo.

Draš razdeli kopije referata: osnutek predloga za pravilnik o delu poročevalca za zak[onodajno] delo, ki je soglasno brez pripomb sprejet.

Svet[nik] Krošl: Na Štaj[ersko] je prišlo precej hrvaš[kih] Partizanov. Nemci tudi evakuirajo Maribor, zlasti v Slov[enske] gorice – verjetno iz strahu pred zračnimi napadi.

Marko Kranjc: Doslej so se prijavili sledeči Pokraj[inski] organ[izacijski] odbori: za Gorenjsko: Draš [Albin Šmajd], dr. Žvokelj [Dominik Žvokelj], dr. Megušar [Anton Megušar], dr. Debeljak [Tine Debeljak] in dr. Lavrič [Jože Lavrič], za Prekmurje: Čontala [Matija Čontala], dr. Frumen [Ernest Frumen], Pucko [Vinko Pucko], Pintarič [morda Štefan Pintarič], Avgust Horvat, za Koroško: dr. Kotnik Franc, dr. Kotnik Janko, ing. Muri [Lambert Muri] in Grafenauer [Franc Grafenauer], za Primorsko: dr. Česnik [Ivo Česnik], dr. Martelanc [Ivan Martelanc], Mavrič [Jože Mavrič], dr. Žitko [Stanislav Žitko], dr. Kacin [Anton Kacin] in Kemperle [Leopold Kemperle] (smatra) se le za delegacijo odbora v Primorski.

Štajerska še ni poslala.

Miloš Stare odide od seje.

Marko Kranjc: Prekmurski odbor predlaga, da se sprejme v širši odbor dr. Frumen Ernest. Mirko Bitenc in Smersu izjavita svoje pomisleke proti kooptaciji dr. Frumna, ker policij[ski] komisar, na kar predlaga dr. Kotnik, naj se o predlogu kooptacije glasuje. Od navzočih 6 odb[ornikov] so 4 štirje glasovali za kooptacijo, dva sta se vzdržala.

Marko Kranjc nato izjavi, da je tako dr. Frumen Ernest kooptiran v širši odbor.

Marko Kranjc izjavi, da bo do prihodnje seje predložil v odobritev poslovnik – pravilnik o poslovanju poročevalca za organizacijo stranke.

Zaključeno ob 16:30.

Petek, 18. februarja 1944

08:30: Bitenc Mirko, Smersu Rudolf, Miloš Stare in Draš [Albin Šmajd]: Bitenc poroča o stanju pri Domobranstvu in o tem, da bi odšel na Vrhniko.

Sklep: naj si oskrbi bolovanje, da ostane v Ljubljani.

14:00: Marn Janez, Grum Janez in Draš: Izhodna točka: Orle odhod sreda ali četrtek 23. ali 24. 2. Polje 20 + Dravlje 10 + Sv. Urh (10) + Rudnik 6 + Grum, Rak [verjetno Alojzij Rak], Mehle [Anton Mehle] = cca 42.

Oskrbeti: nahrbtnike, kratke zavijače napraviti onuče, milo, 10 žep[nih] svetilk in 30 baterij; 50/2 golaž konzerve, mast za čevlje in globin, čutarice, zavite v suknje, 1 l mašinskega olja za strojnice, sol, tobak, papirčki, nar[odni] in drž[avni] trakovi;

zdravnik: jod, dva zavoja + hidrofilna gaza, vazelin, aspirin, tinktura za ustavitev krvi, opij, pilule proti hudi driski.

Sobota, 19. februarja 1944

19:00: Miloš [Miloš Stare] pravi, da bo treba mene še pred koncem rehabilitirati na Gorenjskem (predno bi dobil kako mesto). Povem to dr. Janu [Branko Jan]. –

ad sobota, 19. februarja 1944

Finec [Milan Finec], M. Bitenc [Mirko Bitenc], Miloš Stare, Križman [Andrej Križman], Draš [Albin Šmajd], dr. Puš [Ludvik Puš]:

1. Miloš govori o slučaju dr. Puša: ga opozoriti, naj dela previdno in naj njegova propaganda ne govori, da so vseh razmer krive stare politične stranke, kar je komunistična teza.
2. Napraviti je seznam mlajših starešin za Korošček klub.
3. Napraviti je seznam duhovnikov za Jegličev klub.
4. Mjr. [Major] Bitenc poroča o stanju Domobranstva in je za to, da gre deputacija k Rupniku [Leon Rupnik].
5. Posreduje naj se, da dobi N[ovo] mesto novega vodjo policije namesto Mihevc [Ivan Mihevc].
6. Glede Mestne straže poroča Finec: bila je deputacija pri gen[eralu] Rupniku, ki je bil s poročilom zadovoljen, a je izrazil strah, da je pozno, ker delajo Nemci počasno. V rokah ima zdaj vso stvar Kregar [Janko Kregar], ki je že klical Wagnerja [Rudolf Wagner] k sebi. –
7. Dr. Žele [Viktor Žele] je odstranjen od Platzkomandanture, ga je sprejel Ilovar (Marko) [Albert Ilovar].
8. Ker napredni niso navedli govornika dne 27. 2. ne bo javnega protikomunističnega zborovanja.
Draš naj sestavi koncept poročila o stanju Domobranstva za gen[erala] Rupnika.

Nedelja, 20. februarja 1944

09:30: okrožje Vič: Smersu [Rudolf Smersu] njihovo delo, ki mora biti trdna povezanost in tajnost; Draš [Albin Šmajd]: odgovarja na stavljena politična vprašanja.

10:00: delavsko protikomunistično zborovanje. Dobro obiskano.

Ponedeljek, 21. februarja 1944

08:00: Križman [Andrej Križman], Smersu [Rudolf Smersu], Draš [Albin Šmajd] in Drobež: Začnemo z Obveščevalcem 22. 2.

Prostor oskrbi Križman.

10:00: sestavim koncept poročila, ki naj bi bil predložen gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik].

12:30: g. Soklič [Janko Soklič] sporoči, da je proti ilegali gen[eral] Rösener [Erwin Rösener].

Glej pismo.¹⁹⁸

Ljb. [Ljubljana] 21. 2. 1944

G. doktor!

Zadeva z akcijo na Gorenjskem stoji sledeče: Commandeur¹⁹⁹ je zelo navdušen za stvar nasprotuje pa Rössener [Erwin Rösener] menda pod vplivom neke osebe. (Moje mnenje – gdč. od gledališča iz Ljb [Ljubljane]²⁰⁰.) Sploh si ta dva gospoda zelo nasprotujeta. Radi te zadeve je pozvan iz Berlina drugi namestnik Himmlerja in sploh radi izrednih ukrepov v Oberkrainu, ker Rössener hoče pričeti z nekoliko bolj humanimi odredbami, s čemer se pa Commandeur ne strinja. Ta gospod je napovedan za ta teden in Druschke [Clement Druschke] bo navzoč pri teh razgovorih. V nedeljo 27. t. m. zvečer se oglasim pri vas in upam, da Vam bom lahko dal ugoden rezultat. Sedaj sem zelo malo v Ljb. [Ljubljani]. Največ sem v Trstu. Imam tam doli zelo zanimiv slučaj! Spoznal sem se tam doli z vladnimi (vladujočimi) osebnostmi in imam precej proste roke.

Vaša gdč. sestra se bo sedaj večkrat oglasila v Kranju, ve dosti zanimivih novic. Stanje na Gorenjskem obupno. Ljudje so čisto zmešani – samo čakajo naj pride nekaj. Karkoli v gotovih krajih bi že domobranci z veseljem sprejeli!

Torej v nedeljo 27. t. m. zvečer se zglasim.

S pozdravom: Soklič

14:00: Marn [Janez Marn], Grum²⁰¹, Bitenc Stanko, Draš: Marn poroča, da so moški še skoro vsi v skrivališčih. Čakajo. VOS nadleguje in tudi komande mest preganjajo skrivače. Brigad v sektorju Trebnje ni, so nižje okrog Škocjana in Šmarjete. Tomšičeva se je verjetno premaknila na Koroško.

15:00: gornji od 14:00 + Križman [Andrej Križman]: narežemo 80 m flanele za onuče, 15 srajc, 15 sp[odnjih] hlač, dolgih in 2 kratki, 5 hlač. –

31 nahrbtnikov. –

198 Priloga dnevniškemu zapisu je tudi originalno pismo.

199 Kot Commandeur je mišljen Alois Persterer.

200 Soklič je mislil na Manjo Mlejnik.

201 Ali France Grum ali Janez Grum.

Torek, 22. februarja 1944

08:00 Žakelj [Jakob Žakelj]: mu povem, da gre za čisto ilegalno. Orožje in municijo naj nakupi.

08:30 Bitenc Mirko: povem stališče Miloša [Miloš Stare] glede vlade. Bo sam govoril in povedal, da Miloš sploh ni pri nikomur priljubljen.

09:00: ga. Tratnikova od g. Vidica iz Radovljice. Pove nekaj novic in ji naročim, naj vsi pazijo, da ohranijo življenje in naj nimajo ničesar z OF.

17:00: izide prva številka Obveščevalca.

Sreda, 23. februarja 1944

11:00: Miloš [Miloš Stare] pravi, da mu je Kranjc [Marko Kranjc] sporočil, da ga je klical k sebi inž. Mačkovšek [Janko Mačkovšek] radi širšega Narod[nega] sveta. Miloš pa pravi, da se je oglasil Kranjc sam brez vabila.

15:30: Tone [Anton Duhovnik] je pisal neko pismo, da OKW [Oberkommando der Wehrmacht] rabi zanesljivih 20 fantov, ki bi jih poslala na obrežje, če bi se izkrcali AA [Anglo-Američani]. Od tam bi morali poročati vojaške zanimivosti. To zahtevo je tudi povedal Jevdževiću [Dobroslav Jevđević], ki je zato, da se teh 20 fantov oskrbi. –

*Pismo Janeza Janeža, 21. januarja 1944

Dragi!

Na stavljena vprašanja odgovarjam:

- 1. prehod meje je mogoč brez vsake težave.*
- 2. vodnika bom preskrbel.*
- 3. na razpolago je vse orožje, katerega seznam sem pred nekaj časa poslal.*
- 4. vesel sem vašega tozadavnega načrta in smatram, da je izvedba nujno potrebna. Ker pa je stvar zelo važna, je treba, naj za Gorenjsko vzamejo stvar v roke ljudje, ki bodo zadevi kos. Zato skušajte na vsak način za vodstvo dobiti ljudi, ki bodo vojaško, politično in organizacijsko sposobni in zelo zelo previdni. Mnenja sem, da bo zelo močan zaveznik tega potrebnega dela velika previdnost.*

Več osebno kmalu.

Pozdravljeni!

Janež

27. 1. 1944

► **Ovoj št. 4, Koledarček od januarja 1944 do 24. 9. 1944
(pag. 1876–1899)²⁰²**

Januar 1944

Dobnikar Franz, Henriettenhütte 21 (8), Bez[irk] Liegnitz

Končan Dr.²⁰³ Ringgasse 7

Via Rossini 2/VI, Viale 20 Sett[embre] 82/IV (82–70)

Sprejemnica: tapeti 1720, slikano na papir, ta napet na platno; miza v intarziji grb zadnj[ega] cerk[venega] lastnika iz l. 1803.

Obednica: 1608 majolična peč.

Meh[anično] gledališče: koral orgeljski iz l. 1700?

V kam. gledal[išču] 31. 8. 1617 prvič rom[antična] opera.

Torek, 4. aprila 1944

22:00: preiskava in odpeljan.

Torek, 23. maja 1944

Kommandeur Parterer [Alois Persterer] zaslišuje in pove, da bom odpeljan iz Ljubljane.

Petek, 26. maja 1944

G. Untrfuhr [Unterführer] Vurnik [Anton Vurnik]²⁰⁴ pravi, da me odpeljejo proti 27. 5. v Begunje.

Sobota, 27. maja 1944

V Begunje 09:30 iz Ljublj[anske] jetnišnice.

Beleg[schaft] 1: Špiljak Vinko, Jerala Andrej, Golob Jullij, Rus Miha, Berlak Martin in Knaflič.

Knaflič – domov.

202 Žepni koledar z agendo za leto 1944, »KARTON« d. z. o. z., Ljubljana; enak koledarček je v ovoju št. 1 za leto 1943.

203 V nadaljevanju omenjena Cecilija in Lojze Končan.

204 V nekaterih dokumentih tudi Wurnig.

Marec			April			Maj			Junij		
1	S	Albin	1	S	Hugon, šk.		P	Filip in Jak.	1	C	Radovan
2	C	Simplicij, p.	2	N	Francišek P.		T	Atanazije	2	P	Marecij, m.
3	P	Kunigun., e.	3	P	Rihard		S	Najd. sv. Kr.	3	S	Klotilda, kr.
4	S	Kazimir, sp.	4	T	Izidor <i>vid</i>		C	Florijan, m.	4	N	Kvirin
5	N	Agata, m.	5	S	Vincenc		P	Pij V., p.	5	P	Bonifacij, šk.
6	P	Miroslav	6	C	Vel. četrtek		S	Janez Ev.	6	T	Norbert, šk.
7	T	Tomaž Akv.	7	N	Vel. petek		S	Stanislav, šk.	7	S	Lukrecija
8	S	Janez od B.	8	P	Vel. sobota		C	Prikaz. Mih.	8	C	Sv. Reš. Telo
9	C	Franciška	9	N	Velika noč		T	Gregor A.	9	P	Prim. in Fel.
10	P	40 mučencev	10	P	Vel. poned.		S	Antonin, šk.	10	S	Marjeta, kr.
11	S	Heraklij, m.	11	T	Leon I.		C	Mamert, šk.	11	N	Barnaba, ap.
12	N	Gregor I, p.	12	S	Julij		P	Pankracij, m.	12	P	Janez F.
13	P	Nikefor	13	C	Ida, d.		S	Servacij, šk.	13	T	Anton Pad.
14	T	Matilda	14	P	Justin, m.		N	Bonifacij	14	C	Bazilij, šk.
15	S	Longin	15	S	Helena, e.		P	Zofija, m.	15	C	Vid, m. <i>spod</i>
16	C	Hilarij, m.	16	N	Turlbij, šk.		T	Janez Nep.	16	P	Avrelij
17	P	Jerica, d.	17	P	Rudolf, šk.		S	Paskal, sp.	17	S	Adolf, šk.
18	S	Ciril Jer.	18	T	Apolonij, m.		C	Vneb. Gosp.	18	N	Marina, d.
19	N	Sv. Jožef	19	S	Leon IX., p.		P	Celestin	19	P	Julijana, d.
20	P	Srečko	20	C	Marcelin, šk.		S	Bernard., sp.	20	T	Silverij
21	T	Benedikt	21	P	Anzelm		N	Srečko Kant.	21	S	Alojzij
22	S	Oktavijan	22	S	Soter in Kaj.		T	Julijana	22	C	Ahacij, m.
23	C	Oton	23	N	Jurij, m.		S	Deziderij <i>Kan</i>	23	P	Albin
24	P	Gabrijel	24	P	Fidelis M.		C	Janez P.	24	S	R. Jan. Krst.
25	S	Ozn. D. M.	25	T	Marko, ev.		P	Gregor VII.	25	N	Viljem, op.
26	N	Emanuel	26	S	Klet. in Mare.		S	Filip N., sp.	26	P	Vigilij
27	P	Rupert	27	C	Peregrin		P	Magdalena, d.	27	T	Ladislav
28	T	Janez Kap.	28	P	Vital		N	Blnkošti	28	S	Irenej <i>spod</i>
29	S	Evtazij	29	S	Peter, m.		P	Blnkošt. pon.	29	C	Peter in Pav.
30	C	Viktor	30	N	Katarina S.		T	Ferdinand	30	P	Sp. sv. Pavla
31	P	Benjamin	31	S			S	Angela, d.	31		

Koledarček, marec–junij 1944

Nedelja, 28. maja 1944

Blnkošti.

Ponedeljek, 29. maja 1944

Obisk Sokliča [Janko Soklič] v družbi Druschkeja (Druške) [Clement Druschke].

Sreda, 7. junija 1944

V 11 Andrej Jereb iz Belegschaft[t] 1.

Četrtek, 8. junija 1944

Odpelje se Jerala Andrej v Goričane za izselitev.

Petek, 9. junija 1944

G. Paar [Franc Paar]: so gotovi, ki hočejo v kazet²⁰⁵ na Dunaj neu²⁰⁶, kar je premočna freiheitska offer.

Nedelja, 11. junija 1944

Pride v Belegschaft Bobinc.

Sreda, 14. junija 1944

Iz Begunj ob 10:00.

Solnograd ob 17:30.

Soba: zur blauen Gans (Gastwirt).

Četrtek, 15. junija 1944

Marji [Marija Šmajd], očetu [Janez Šmajd], g. Paaru [Franc Paar], Vogelniku [Alojz Vogelник], Špiljaku [Vinko Špiljak] in Logarju [morda Jože Kavčič].

Petek, 16. junija 1944

Mrji [Marija Šmajd] v Ljublj[ano].

Nedelja, 18. junija 1944

Obisk Lojze [Alojz Vogelник].

Ponedeljek, 19. junija 1944

Obisk Lojze [Alojz Vogelник].

205 Okrajšava za koncentracijsko taborišče (KZ).

206 Podružnica nemškega koncentracijskega taborišča Mauthausen (Wiener Neustadt/Dunajsko Novo mesto).

Torek, 20. junija 1944

Obisk Lojze [Alojz Vogelnik].

Odhod ob 11:00 (Lojze).

Schanda Mariji in Koch Johanu } za Berliska Martina.

Sreda, 21. junija 1944

G. Vidicu [Joško Vidic], Lenardiču [Maver Lenardič]²⁰⁷, Slavanu Berlisku.

Četrtek, 22. junija 1944

Prejel pismo od g. P. [Franc Paar].

Hellbrün (lepo vreme).

Petek, 23. junija 1944

Prejel pismo od očeta [Janez Šmajd].

Spi pri nas g. Bertoncej iz Dobrave, prišel z Breslau-a.

(Obergurgl, lepo)

Sobota, 24. junija 1944

G. Červenka [Lucijan Červenka] na Dunaj.

Marija [Marija Šmajd], oče [Janez Šmajd], g. Paar [Franc Paar] in Vogelnik [Alojz Vogelnik].

V Parschu mraz in oblačno!

Nedelja, 25. junija 1944

Izredno krasno!!!

Pismo od Mrje [Marija Šmajd] (19. 6.).

Marija

Končanovi [Cecilija in Lojze Končan] na obisku.

Ponedeljek, 26. junija 1944

Končanovi [Cecilija in Lojze Končan] na obisku.

207 Glej zapis *Godovi, rojstni dnevi in druge svečanosti* na koncu Koledarčka za leto 1944 iz ovoja št. 4.

Torek, 27. junija 1944

Končanovi [Cecilija in Lojze Končan] na obisku.

Sreda, 28. junija 1944

Končanovi [Cecilija in Lojze Končan] se odpeljejo 07:47.

Potočnik pove, da je Bizjak rekel, da se me je ustrašil, ko me je zagledal, ker Bog ve, s kakšno mislijo sem prišel sem. –

Četrtek, 29. junija 1944

Sv. Peter in Pavel.

Engelman Francka, Vidic Josef, Mrji [Marija Šmajd] in očetu [Janez Šmajd].

Berlisk Ladoslav, Vogelnik Alojzij.

Ata, Koch [Johan Koch], Schanda [Maria Schanda], Vogelnik, Paar Franc, Berlisk Martin.

Sobota, 1. julija 1944

Še ne dobil po Pircu [Leon Pirc]²⁰⁸ pisma.

Zvem za Skubica [Anton Skubic] in dr. Kalana [Zdravko Kalan] (prijetje).

Nedelja, 2. julija 1944

Dež.

Maria Plain – Bergheim.

Ponedeljek, 3. julija 1944

Kopanje.

Lepo zjutraj, popoldne.

21:30–22:15 izredno močna ploha s točo.

Kino Feuerzangenbowle.²⁰⁹

Dež.

208 Glej zapis *Godovi, rojstni dnevi in druge svečanosti* na koncu Koledarčka za leto 1944 iz ovoja št. 4.

209 Nemški film Helmuta Weissa iz leta 1944.

Torek, 4. julija 1944

Oblačno.

Hans ima za kakih 100 prihodka (Mirko in Škrbec [Matija Škerbec], k Vurniku že 30. 6.).

Kraner, Kužnik, Kolman etc.

Gled[ališče]: Die zärtlichen Verwandten.²¹⁰

Dež.

17:30: Vidic Joško, prihod.

Sreda, 5. julija 1944

Sv. Ciril in Metod.

Dež.

12:02: Vidic Joško, odhod.

V hotelu naroče, da moram prinesiti dovoljenje za bivanje.

Četrtek, 6. julija 1944

Franca in Ivanka [Frančiška in Ivana Šmajd] na obisku ob 17:35.

Zelo lepo vreme.

Petek, 7. julija 1944

Franca in Ivanka [Frančiška in Ivana Šmajd] na obisku.

Lepo vreme. Hellbrun in Maria Plain.

G. Joško [verjetno Joško Vidic] v Ljubljani.

Pavel išče, da 1000.

Sobota, 8. julija 1944

Franca in Ivanka [Frančiška in Ivana Šmajd] odhod 12:02.

Lepo vreme.

Itzling in vzhodno od M[aria] Plain: sončenje.

210 Nemška veseloigra Richarda Oswalda iz leta 1930.

Nedelja, 9. julija 1944

Maria Plain: Gregorc in Potočnik: sončenje.

Delno oblačno, zvečer ploha.

Čakam na Mrjo [Marija Šmajd].

Ponedeljek, 10. julija 1944

Brzjavni Dobnikar France: Gemeinschaftslager Baracke 21, Primkenau Bez[irk] Liegnitz.

Odgovor Dobnikarju.

Dopoldne dež, proti večerji se zjasni; sobarica pravi, da je našla pred dnevi stenico na deki.

Čakam na Mrjo [Marija Šmajd].

Torek, 11. julija 1944

Dež! (Gledališče Die 4 Grobiane.)²¹¹

a 12:15/13:15.

Sreda, 12. julija 1944

Gregorc pove, da mu je [...] ²¹² rekel, da je Draš [Albin Šmajd] imel v nedeljo 9. 7. pri M[aria] Plain sestanek Bege [bele garde]! Nesramna laž!

Pavel: karte.

a

Četrtek, 13. julija 1944

Gledališč[e] (Das Urteil des Paris).²¹³

a 09:45/10:15.

Dobim tuj[ski] pot[ni] list (Fremdenpaß).

(Dobim sporočilo, da me P[artizani] hočejo živega dobiti v roke.)

Domov Helena Pirnat.

211 Italijanska opera Ermanna Wolfa-Ferrarija, prvič uprizorjena leta 1906.

212 Verjetno Kocmur [Marjan Kocmur].

213 Glasbena komedija v režiji Cesarja Bresgena, premierno uprizorjena v salzburškem deželnem gledališču 10. 6. 1944.

Petek, 14. julija 1944

Prejel od Mrje [Marija Šmajd] [pismo] z dne 9. 7., na pošto 13. 7.
Sprehod Schreuer.

Nedelja, 16. julija 1944

Dež.
Bad Reichenhall.
a 09:45/10:15 (kolodvor).
Oblačno in deževno.

Ponedeljek, 17. julija 1944

1 Mariji [Marija Šmajd].
(II, Dobnikarju [Franc Dobnikar].)
Lepo vreme!
Sprehod Schreuer.

Torek, 18. julija 1944

Lepo vreme.
Prejem M [Marija Šmajd] od 16. 7. na pošto 17. 7.
a 10:45/11:45.

Sreda, 19. julija 1944

Lepo vreme.
Prejem M [Marija Šmajd] 17. 7. oddan na pošto 18. 7. + Binca.
2. M + Loj [Alojz Vogelnik] + g. Paaru [Franc Paar].
a 09:45/12:45.

Četrtek, 20. julija 1944

At[entat] na Hitlerja [Adolf Hitler].
Lepo vreme.

Petek, 21. julija 1944

Lepo vreme.

07:40: dobim dr. [...] ²¹⁴ govori nemško, nato slovensko, ker [...] je poklican na sodišče.

Richterhöhe.

a1 10:30/12:00.

a2 12:30/13:30.

Mjino [Marija Šmajd] pismo in zdoma → Solnograd.

20:30 veliko Freue Kunstgebung.

Sobota, 22. julija 1944

Vsled dežja 21. 7. ob 17h 22. 7. vel[iko] zborovanje.

Tedenske zabeleške

Zell/See – Schmittenstraße 6 (Linzergang).

Reichkender.

Nedelja, 23. julija 1944

Ves dan močno deževalo.

Ponedeljek, 24. julija 1944

Oblačno.

Torek, 25. julija 1944

Zelo lepo.

Kann nicht noch Folge leisten.

a 11:30/12:00.

M [Marija Šmajd] z dne 22. 7. (24. 7.).

3 Mrji [Marija Šmajd].

Sreda, 26. julija 1944

Zelo lepo.

Gaisberg 14:30/18:00.

Gabrijela in Lojze [Gabrijela in Alojz Vogelnik] na obisku.

Četrtek, 27. julija 1944

Lepo.

Gab + Lojze [Gabrijela in Alojz Vogelnik]: Hellbrun.

Petek, 28. julija 1944

Lepo.

Gab in Lojze [Gabrijela in Alojz Vogelnik]: Bad Ischl.

Sobota, 29. julija 1944

Oblačno.

Mrja [Marija Šmajd] 14:22.

Gab + Lojze [Gabrijela in Alojz Vogelnik].

Nedelja, 30. julija 1944

Dež.

Mrja [Marija Šmajd].

Gab + Lojze [Gabrijela in Alojz Vogelnik] odhod 11:10 z nad 80' zamudo.

Ponedeljek, 31. julija 1944

Dež.

A 13:00/13:45.

Torek, 1. avgusta 1944

Dež.

G. Bizjak obisk svoje žene.

Sreda, 2. avgusta 1944

Dež.

Četrtek, 3. avgusta 1944

Dež.

Joško z go. Angelo.

Petek, 4. avgusta 1944

Lepo.

Maria Plain – HohenSalzburg.

Maria Plain – Hellbrunn.

Sobota, 5. avgusta 1944

Lepo.

Maria Plain.

Višnar v Petru!!²¹⁵

Nedelja, 6. avgusta 1944

Lepo.

Berchtesgarten 10:25 in Königsee.

Ponedeljek, 7. avgusta 1944

Lepo; zvečer ploha (Wallersee).

Torek, 8. avgusta 1944

Lepo.

Popoldne na Kapuzinerberg.

215 Morda frančiškanski samostan sv. Petra v Salzburgu, kjer je bil sedež gestapa, ki je dele stavbe uporabljal za zapor.

Sreda, 9. avgusta 1944

Lepo (Zupan in ga. iz Štajer[ske]).

12:02 odhod Mrje [Marija Šmajd].

P

Četrtek, 10. avgusta 1944

Lepo.

Od Paara [Franc Paar] pismo.

Jabolka od doma.

Mrji [Marija Šmajd].

Domov.

Paaru.

Petek, 11. avgusta 1944

Lepo.

Richterhöhe.

Sobota, 12. avgusta 1944

Lepo izredno.

Mrja [Marija Šmajd] od 10. 8. – Jesenice + Bled.

14:00 na Gaisberg – Potočnik.

Mrji.

Dobnikarju [Franc Dobnikar].

Črvenki [Lucijan Črvenka].

Nedelja, 13. avgusta 1944

Lepo.

Maria Plain }
Hellbrunn } Gregorc J[...] in Mare Potočnik

Marija od 11. 8. razgovor z [...] in restavradorjem.

(slabo)

Ponedeljek, 14. avgusta 1944

Pla

Mrja [Marija Šmajd] 2.

Lojzetu [Alojz Vogelnik].

17:35: g. Paar [Franc Paar].

Torek, 15. avgusta 1944

Lepo.

God Marije.

(Ga. Vrhovčeva in Stare [Miloš Stare]) ob 11:00 in cca 20:00 v Salzburgu.

G. Paar [Franc Paar] = Hellbrunn.

Sreda, 16. avgusta 1944

Lepo.

a 10:45/11:15.

Anica [Ana Šmajd]: 17:25.

G. Paar [Franc Paar].

Četrtek, 17. avgusta 1944

Lepo.

Odhod g. Paara [Franc Paar] 12:02.

Z Anico [Ana Šmajd] v Hellbrunnu.

Gabrijela [Gabrijela Vogelnik].

Dobnikar [Franc Dobnikar].

Petek, 18. avgusta 1944

Oblačno.

Mrji [Marija Šmajd] 3, Mrji 4 + Trdina.

Gabrijeli [Gabrijela Vogelnik].

Krojač Angel Ika.

Sobota, 19. avgusta 1944

Izredno lepo.

Odhod Anice [Ana Šmajd] 12:02.

Prihod Lojzeta [Alojz Vogelnik] 17:35.

Krojač, Lojze do 00:30.

Nedelja, 20. avgusta 1944

Izredno lepo.

Stieglkeller, An Justiverbräustüberl.

a 22:15/23:45.

(Pravst [Kristjan Pravst] 22:45, 23:00, 23:15.)

Od Marje [Marija Šmajd] 16. 8.

Mrji 5, domov, Dobnikarju [Franc Dobnikar].

Krojač.

7300.

Ponedeljek, 21. avgusta 1944

Izredno lepo.

Odhod Lojzeta [Alojz Vogelnik] 12:02.

Krojač v Leoben 12:23.

Torek, 22. avgusta 1944

Zelo lepo.

Dr. Pavlovčič pove, da je bil Maks Loh v Solnogradu.

Gregorc pri [...] pokaže svojo OF barvo.

Sreda, 23. avgusta 1944

Izredno lepo.

Prejemem pošiljko od Končanovih.

13:30: Mrakov Ivanček [Ivan Mrak] v Naturtheater Mirabellparka z nekim neznan-
cem – me ni hotel poznati.

Mrji [Marija Šmajd] 6, Končan Cecilija, Lojze, [...].

Četrtek, 24. avgusta 1944

Lepo.

Mrji [Marija Šmajd] 7, atu [Janez Šmajd] za god.

Petek, 25. avgusta 1944

Lepo.

Mrja [Marija Šmajd] 19. 8. (na pošto 24. 8.).

Mrji 8.

Pravijo, da je Maks [Maks Loh] 4. 4. rekel Duši [Paul Duscha]: da je pričakoval to, drugim pa, da se bo tako godilo vsem, ki enako delajo. –

Sobota, 26. avgusta 1944

Izredno lepo.

Mrja [Marija Šmajd]; 21. 8. 1944, Gabrij [Gabrijela Vogeltnik] 23. 8.

Mrji 9, Gabri[jela].

Pride g. Paar [Franc Paar] zaradi shoda pri Slovencih.

Alojzu [Alojz Vogeltnik] + očetu [Janez Šmajd].

Nedelja, 27. ali ponedeljek, 28. avgusta 1944

Janez Senator [Janez Brodar] od Hansa in nazaj na Dunaj.

Nedelja, 27. avgusta 1944

Izredno lepo.

Mrji [Marija Šmajd] 10, Lojzetu [Alojz Vogeltnik].

Kapuzinerberg popol[dne] 2h–6h (Gmajnar, Potočnik).

G. Paar [Franc Paar] shod slove[nskih] delavcev.

Ponoči izredno huda nevihta.

Ponedeljek, 28. avgusta 1944

Oblačno, kasneje lepo.

Odhod g. Paara [Franc Paar] ob 11:10.

Mrja [Marija Šmajd] po g. Paar.

Torek, 29. avgusta 1944

Lepo, zvečer dež.

Ata [Janez Šmajd] god.

Mrja [Marija Šmajd] 3 od 25. 8. (14h) [...] nakupiti.

Mrji 11, brzojav Lojzetu [Alojz Vogeltnik].

Sreda, 30. avgusta 1944

Dež.

Lojze [Alojz Vogeltnik], Anica [Ana Šmajd].

Gaber [Janez Grum] + Lojzek [verjetno Alojz Vogeltnik] 13:45 } Maria Plain.

Četrtek, 31. avgusta 1944

Oblačno, dež.

M [Marija Šmajd] 2 (24. 8.), M 5 (28. 8.) (Janez Senator [Janez Brodar] od 9. 8. pri Hansu).

Hohen Salzburg, Hellbrunn, delno pri koncertu v Stolnici (Stieglkeller, Gattenbräu).

Zvečer 22:00 silna nevihta.

Petek, 1. septembra 1944

Spremenljivo.

Grad in park Mirabell, vrt palčkov nazario.

Gledališče, kap[ucini], franč[iškani] sv. Petra cerkev.

Dvigalo na Mülln, Gnigl.

[...] in [...] Jamnik pravijo, da je za Prevod potrebno dovoljenje policije in del[ovnega] urada o zaposlitvi (Gablerbräu).

Gaber [Janez Grum].

Srečam gdč. Kosovo, opozori na [...] in dr. Ribičiča.

Točno 71800.

Hofapotheke.

Sobota, 2. septembra 1944

Dež.

Gaba in Lojzek [Gabrijela in Alojz Vogeltnik] domov 06:42.

Mrja [Marija Šmajd] 6, Domžale na stroj.

30. 8. Mrji 12; Gabru [Janez Grum] in Lojzu; domov; Jošku Vidicu.

Nedelja, 3. septembra 1944

Dež.

Gregorc [...] prebije dan v družbi neke Špindlerjeve iz Celja, ki je zdaj v Zell am See.

Lojze [Alojz Vogelnik] šel na razgovor glede na poziv P [verjetno Franc Paar]; mu je odloženo.

Ponedeljek, 4. septembra 1944

Lepo.

Mrja [Marija Šmajd] 7 (31. 8. 13:30).

Mrji 13; Lojzetu [Alojz Vogelnik].

12:10: srečal gdč. Štefko Mrakovo [Štefka Bulovec], ki je prišla iz Monakovega, ostane čez noč v Solnogradu. –

Franc se odloči za odhod po 15. 9.

Torek, 5. septembra 1944

Lepo.

08:10: srečam v Mirabell parku g. Muleja Lojzeta (Lj[udski] dom).

Sreda, 6. septembra 1944

Lepo 09:00.

Sovjet[ska] vojska [v] Bulgariji.

Gabrijela [Gabrijela Vogelnik]: pove, da je Lojze [Alojz Vogelnik] 3. 9. dobil P [verjetno Franc Paar] poziv in da je šel na razgovore; mu je odloženo; takoj odgovor.

Mrji [Marija Šmajd] 14; Gabrijeli (ponovno). P

Bolgarija že zasedena.

Izredno krasen večer: čudežno lepe barve neba (modro svetlo črno, delno oblačno).

Četrtek, 7. septembra 1944

Lepo.

Izredno krasno jutro; gore kot na dlani. Čist razgled na okolico in Bavarsko. Gore kot umite. Pri Maria Plain. –

13:20: govorim z Lesjakom, ki se je vrnil iz Ljubljane; gdč. Sonja izroči pismo.

Petek, 8. septembra 1944

Oblačno; zdravilo.

Mrja [Marija Šmajd] 4 (27. in 28. 8.) odd[ano] v Domž[alah] (6. 9. 1944).

Gaber [Janez Grum], da Lojze [Alojz Vogelnik] v soboto 9. 8., ker ne verjame Gabru.

Mrji (15 + Lovčevo); Mrji 16 (oporoča); Gabru.

Zvečer: dež.

(Immensee 19:30 – Festspielhaus) da se je začel 7. 9. komb[iniran] napad na jugo-sl[ovansko] obalo.

Sobota, 9. septembra 1944

Oblačno.

Schrammeln.²¹⁶

Nedelja, 10. septembra 1944

Oblačno.

Maria Plain (Potočnik in Gregorc); pokopališče Hellbrunn (Mulej Lojze).

a 09:50/10:30 = 11:30.

18:00: prvič čez novi most preko Salice.

20:00 dež, ponoči dež in hladno.

Ponedeljek, 11. septembra 1944

Oblačno.

Govorim z Bajtom; doma 6. 9.

a 12:10/12:45; kino Romant[ische] Braufahrt.²¹⁷

Krekov Slavko.

Torek, 12. septembra 1944

Lepo.

Maria Plain; A 11:50/13:45.

Mrja [Marija Šmajd] 8 + 9 (4. 9. in 5. 9.); Gaber [Janez Grum] 10. 9.

Zvonko Jeram in Kristan.

Mrja 10 (6. 9. in 7. 9.), Mrji 16, domač[im], Gabru, Jošku, P [Franc Paar].

216 Verjetno nemški film Géze von Bolváryja iz leta 1944.

217 Nemški film Leopolda Hainischa iz leta 1944.

Sreda, 13. septembra 1944

Izredno lepo, hladno jutro.

Mönchsberg, Hellbrunn.

a 14:20/14:45 Potter – vino (Gregor in Potok).

Četrtek, 14. septembra 1944

Na pol jasno.

Zvečer oblačno, začne pršiti.

Jeram in Kristan se odpeljeta.

Mönchsberg – Richterhöhe.

08:15: srečam g. Žiliha Jožeta iz Hlebc.

Mrja [Marija Šmajd] 11; Ela.

Francetova 10. 9.

Dedek [Jože Sodja] 10. 9.

10:30: pol[icijsko] dovolj[enje] za pot.

Petek, 15. septembra 1944

Močno deževno.

Popol[dan] brez dežja.

06:42 [...].

Dedek [Jože Sodja] Brencelj [Andrej Križman] (19/20/22).

Sobota, 16. septembra 1944

Lepo.

Castelletto [Boris Grad] 08:20/10:30 Ela 12:45/14:00.

Brencelj [Andrej Križman],

Brencelj + Prijatelj [Rudolf Smersu] 16:00/20:00.

Dedek [Jože Sodja] (22:00).

Nedelja, 17. septembra 1944

Lepo.

Ela 10:00/11:00.

Castelletto [Boris Grad] 11:00/ prosim za sestavke za otroški, mladinski, dekliški list (spec[ialno] za Gor[enjsko], Štaj[ersko], Prim[orsko], Lj[ubljsko] pokraj[ino], Ljubljano).

(Jurka Eržen 11:15.)

Sl[ovenska] mati, Sl[ovensko] dekle, Gorenjke, Savica, Edinost, Sloga, Kor[oški] Slovenec, Svoboda, Naša bodočnost.

Sv[obodna] Slov[enija].

Ponedeljek, 18. septembra 1944

Lepo.

Brencelj [Andrej Križman] 08:30/11:00 Ileg[ala].

Poziv Krta [Mirko Bitenc].

Castelletto [Boris Grad] 12:00/12:20.

a 12:20/13:20: (3 ali 4 stroje na [...], 1 sestreljen: padel pri Črni vasi)

16:00/18:00: Prijatelj [Rudolf Smersu] in Brencelj [Andrej Križman]; potreba nar[odnega] vodstva, odhod iz Lj[ubljanje]; akcija, zunanje polit[ična] situacija neugodna; zmagati ali umreti!

Torek, 19. septembra 1944

Lepo.

So na meji Francetova, Francetova Ivanka in Janezova Jelka.

Brencelj [Andrej Križman] nima še nobenih novih naročil.

Janez je v hribih pri P, slabo razpoložen in se boji, če bo trajalo preko zime.

Castelletto [Boris Grad] 20:00/20:30.

Sreda, 20. septembra 1944

Lepo.

Castelletto [Boris Grad] 12:10/12:30 (govori se, da so N[emci] zajeli Sajetovega kurirja²¹⁸).

20:00: Breda: Brencelj [Andrej Križman] še ni dobil nobenega novega navodila.

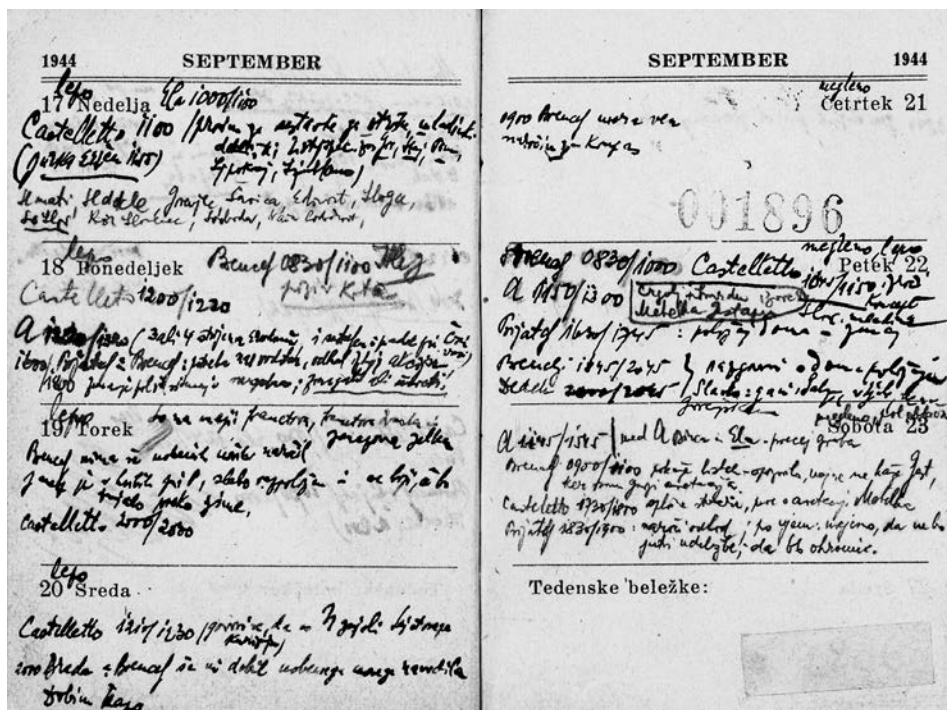
Dobim kapo.

Četrtek, 21. septembra 1944

Megleno.

09:00 Brencelj [Andrej Križman] mora ven.

Naročim za kompas.

Zapisi med 17. in 23. septembrom 1944

Petek, 22. septembra 1944

Megleno, lepo.

Dr. Brencelj [Andrej Križman] 08:30/10:00 Castelletto [Boris Grad].

10:45/11:50 izroči koncept Slov[enska] mladina.

a 11:50/13:00.

Crgolj [Izidor Cergol] + Smrdu [Boris Smerdu] izročita Metelka [Bogomir Metelko] Gestapu.

Prijatelj [Rudolf Smersu] 16:30/17:45: položaj doma in zunaj.

Brencelj [Andrej Križman] 18:45/20:45

Dedek [Jože Sodja] 20:00/20:45

} razgovori o dom[acem] položaju
} Slavko: gau, Salz[burg], v Ljub[ljani],
ne na Gorenjskem

Sobota, 23. septembra 1944

Megleno, pol oblačno.

a 11:45/15:45/ med A Binca in Ela – precej groba.

Brencelj [Andrej Križman] 09:00/11:00 pokaže listek-opravitilo, naj se ne kaže Gest[apu], ker mu grozi aretacija.

Castelletto [Boris Grad] 17:30/18:00 splošne stvari, pove o aretaciji Metelka [Bogomir Metelko].

Prijatelj [Rudolf Smersu] 18:30/19:50: naroči odhod; po njem: urejeno, da ne bo jutri udeležbe, da bo ohromil.

Nedelja, 24. septembra 1944

08:00: General Rupnik [Leon Rupnik] priredi zborovanje v Unionu.

Beleške na koncu koledarja²¹⁹

B. Martin, roj. 8. 11. 1885, Oberzollsekretär.

Slava 30. 3. 1943 eingerichtet, Ladislav.

sodba 30. 3. 1944 na 5 let Zuchthaus.

žena Rosa; drž[avna] služba: 34 let, 3. leta pri 87 fp. mnogo zvez z nemšk[imi] uradniki (Laufer, Schumy, Schmiedhofer, Berghammer, Steiner, Mischitsch), koča je spotoma, zebe močno, uporabljali domačini. Predlog za obnovo, ali za odpustitev in vrnitev državlj[anskih] pravic. –

- 1) Lenardič Mavro, Göringstrasse 26, Assling
- 2) Berlisk Ladislav
- 3) Berlisk Slavan, Gefreiter in einer Panzerdivision an der Ostfront, 16728
- 4) Maria Schanda, Anhofstrasse 129, Wien XIII
- 5) Koch Johan sen. Mallestig 59
- 6) Koch Johan jun. Mallestig 59 Eisenbahn beamter
- 7) Špiljak Vinko
- 8) Červenka, Smoletova 9
- 9) Jeras Johann, Briefträger, St. Weit – Save
Komar Johan, Salzburg [...]
- 10) Ringgasse
- 11) Helen– Lavričeva 5 ([...])
- 12) [...] ²²⁰
- 13) [...] ²²¹ 54

219 Beleške so na koncu koledarčka, na straneh, ki sledijo 31. decembru 1944.

220 Počrnjeno.

221 Počrnjeno.

- 14) Berlisk Ladislav Gerresheim, Bereit 8
Flah Kaserne, Düsseldorf (22)
- 15) Lucijan Červenka, Auto-Reparaturwerkstätte GmbH. Oelfeld-Neusiedel
a/d Zaya Niederdonau
- 16) Pirc Leon, Wüstenrot 3
- 17) Dobnikar Franc, Gemeinschaftslager, Baracke 21, Primkenau Bez Liegnitz

↓

Post Henriettenhütte 21

Tajnik Trdina, dr. Žakelj, Zamejec, Frau ing. Kmet, Svet; Andrej Brenclj
[Andrej Križman], Jože Dedek [Jože Sodja], Gregorij Groga [Gregorij
Rožman], prof. Verbic [Pavel Verbic], Berlisk, inž. Ložar in Kožar; dr. Jerin in
Smrekar. –

Windischer, Steueramtsdirektor i. R

Straße der SA 25

[...]²²² No 67

Reichändler Linzerg. 9

Maria Velkavrh, Adolfhitlerstraße 18

Kontschan Cäcilie, Ringgasse 7

Tomc Matija, Thalgau 48 (7a Ostertach Gniglstraße 57)

Weimar – Buchenwald (SS Kraftabteilung)

Zell am See, Schmittenstrasse 6

222 Ime in naslov sta počrnjena.

► **Ovoj št. 5, 24. 9.–26. 9. 1944 (pag. 1907–1908)**

Nedelja, 24. septembra 1944

a 12:45/13:30.

02:30: dež narahlo; 04:15 vstanem s postelje; 05:00 odhod; 06:45 prihod na začasni cilj.

07:30/21:30: pogovor s Hrovatom Francem [Franc Horvat]; je odrezan popolnoma. Ne dobi nobenih poročil, niti odgovora na vprašanje ne dajo. Pred cca 3 ur je Krt Anton [Mirko Bitenc] SZ sporočil (oz.) napred[nemu] taboru, da se ne more več udeležiti, ker SLS ni kompetenčna z ozirom na pregrupacije v kat[oliškem] taboru. Od takrat dalje vse spi. On, Hrovat, prepovedal izdajati Sv[obodno] Slov[enijo], če ne bo imel sam kot svoječasni izdajatelj vpliva na pisanje in smer. Hrovat ima nadalje vtis, da se je Krt in ostali naslonili na Marka²²³ in Stražarje ter Gosarja [Andrej Gosar] zato ne žele njega in verjetno tudi ne Legata Franceta [Albin Šmajd], da bi jih ne ovirala v njihovem delu, ki gotovo ni v korist SLS. – Zanj so se malo brigali in samo [...] ničesar ne povedo. Če bo to šlo tako naprej, bo pisal Krtu pismo, da ne odgovarja za posledice njihovega samolastnega dela.

Ponedeljek, 25. septembra 1944

Dežuje ves dan (delno samo oblačno); Hrovat [Franc Horvat] pričakuje obljubljeni pošto že opoldne, ki je od nikoder ni – zvečer pošta 17:30 (glej posebno zadaj).

Torek, 26. septembra 1944

a 15:15/16:15; a 21:40/23:00 (tanki in avto po mestu).

Slovo od Hrovata [Franc Horvat] – Volka; 18:05; prihod 19:45.

Dedek [Jože Sodja] 20:00/20:30 pove, kako je sestavljen [...] Kat[oliški] blok (2 + 2 + 1 + predsed[nik]); bo javil Prijatelju [Rudolf Smersu] za sredo 27. 9.

***Pismo Miloša Stareta in Albina Šmajda Rudolfu Smersuju, 25. septembra 1944²²⁴**

Dragi Matic [Rudolf Smersu],

Poročilo od 24. 9. z vsemi prilogami v redu.

Temeljno navodilo je:

²²³ Ali Marko Kranjc ali Albert Ilovar – Marko.

²²⁴ Da gre za pismo Miloša Stareta in Albina Šmajda Rudolfu Smersuju, je ugotovljeno iz Arhiva dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, poglavje SLS 1941 do 1944, pag. 458), kjer je na koncu pisma v rokopisu pripisano: DR. ALBIN ŠMAJD, MILOŠ STARE.

Presojajte ves položaj mirno in ne vkrenite ničesar brez dobrega premisleka in v razburjenju. Situacija ni tako slaba, vsaj ne brezupna.

Za podlago presoje položaja vzemite: 1) Izidorjevo [Izidor Cankar] pismo Pastirju [Gregorij Rožman], 2) Mihovo [Miha Krek] pismo (brez datumov), 3) dejstvo, da je zadnje navodilo BBZ²²⁵ [Vladimir Vauhnik] dano po vsej verjetnosti po Lojzetovih [Alojzij Kuhar] direktivah. Povdarjava pa, da zadnjih BBZjevih navodil vkljub temu ni podcenjevati.

Praktično je treba napraviti in izvesti načrt za politično in vojaško akcijo v smislu gornjih navodil.

- a) politična akcija: Takoj ustvariti medstrankarski forum, tj. Narodni odbor, ki bo nosil politično odgovornost za vse akcije v bodočnosti. SLS sama naj ne nosi bremena ne odgovornosti. (To bi sicer želeli komunisti kot dokazuje znano Avšičevo [Jaka Avšič] pismo.)

Narodni odbor mora takoj skleniti postopek za doseg taktičnega sodelovanja z OF; doseči je treba soglasnost sklepov, ki pa naj bodo narejeni v smislu naše inicijative .

Narodni odbor naj bo sestavljen tako, da ima SLS čisto polovico (v kateri dr. Gosar [Andrej Gosar] ni vštet). Če bi to oviralo nastanek NO [Narodnega odbora], predlagamo dr. Gosarja v svojo kvoto. Ne pozabite pritegniti v NO socialistov!

Po najinem mnenju je najbolje, da skliče NO Krt Anton [Mirko Bitenc] ter ga pozove na teren. NO naj dobi takoj stik s Snojem [Franc Snoj], katerega je smatrati na osnovi pisma BBZ za odposlanca londonskega narodnega odbora. Pri razgovorih NO z OF in event[ualni] dosegi taktičnega sodelovanja mora dosledno obveljati načelo koordinacije. Če bi se ustanovitev NO zavlekla preko par dni, skušajte za SLS dobiti informativni stik s Snojem.

- b) vojaška akcija: Za mnenje o vojaških akcijah nama manjkajo potrebni podatki o sedanjem stanju in moči vojaške organizacije.

Vendar bi bile splošne smernice sledeče z ozirom na event[ualno] taktično sodelovanje:

Tajna narodna vojska (ilegala in domobranci) mora ostati kot enota pod lastnim poveljstvom.

Poveljstvo²²⁶ tajne narodne vojske naj takoj: brez ozira na razgovore NO z OF pošlje BBZ-ju za zaveznike poročilo, da je vsem svojim edinicam izdalo nujno povelje, da začno takoj najtesneje sodelovati s Titovimi [Josip Broz] partizanskimi odredi v borbi proti okupatorju. Priloži naj pa prepis tega povelja! Dokler se razmere na terenu ne spremenijo in ne uspe politična akcija, je razumljivo, da je to povelje na terenu neizvedljivo in se morajo dogodki razvijati kot doslej. Delni odhod domobrancev v ilegalo je nemogoč in ima

225 Berliner Börsen Zeitung (BBZ) je bila obveščevalna služba Vladimirja Vauhnika in tudi Vauhnikov psevdonim v Šmajdovem seznamu oseb.

226 V Arhivu dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, poglavje SLS 1941 do 1944, pag. 458) v rokopisu pripisano: »za slučaj, da Tito spremeni [...] režim borbe tj da zavzame borba [...]«.«

lahko katastrofalne posledice. Možen in umesten je le istočasni odhod vseh domobrancev. Za to pa je nujno ustvariti poprej pogoje, kakor prehrana, oborožitev, obleka itd. Naj se nujno izvedejo vse priprave za načrtni odhod. Čas odhoda pa naj določita pod skupno odgovornostjo NO in poveljstvo po tehtnem preudarku vseh okoliščin in posledic.

Taktičnemu sodelovanju z OF se z ozirom na nastali položaj ne smemo upirati. Najidealnejše pa bi seveda bilo, da bi zginil belokranjski partner.

Pozdrav od obeh.

25. 9. 1944

Torek, 26. septembra 1944

Urediti je nujno: poslušanje organizirano; osebni aparat po možnosti vrniti ali dobiti kak boljši; pergament izkaznice za dom[obrance] in vojsko kakih 500–1000, za ostale 3000. –

Pečate.

Vojaško povelje naj bo tako sestavljeno, da bodo te edinice sodelovale s Titovimi takrat, ko ta spremeni način borbe na terenu tj. nastopi proti okupatorju. = Dom[obranci] naj bi odšli šele, ko bi se dejansko začel vdor na slovenskih tleh. Organizirati pa je vse potrebno za napad v Beli Krajini. Če bo tam uničeno, bo delo lahko.

Kidrič [Boris Kidrič] je s podpisom izdal letak, kjer napada dr. Kuharja [Alojzij Kuhar] in Snoja [Franc Snój]. Razmetani so bili tudi majhni lističi (tiskani in brez podpisa), kjer vzklikajo NOV [Narodnoosvobodilna vojska], Sovjetiji in žrtvam, ki so padle za OF.

Baje ima nocoj 20:00 ali 19:00 zbor katol[iške] skupnosti radi zavzema stališča do obvestil BBZ-ja [Vladimir Vauhnik].

Dedek [Jože Sodja] pove: Zgleda, da se v Kat[oliškem] bloku izigravajo, drug drugemu ne zaupajo. Kako je blok nastal ne ve. Samo to ve, da so člani: Krt [Mirko Bitenc], Svet[nik] [Jože Krošl]; dr. Gosar [Andrej Gosar], Šolar [Jakob Šolar]; dr. Leskovar [Ludvik Leskovar]; preds[ednik] je dr. Lukman [Franc Lukman]. Iz tega se vidi da je legitimno vodstvo podleglo. Analogno je združen tudi napredni tabor. Kdo so tam v vodstvu, ni znano. Vodstvo ene skupine ne ve za vodstvo druge. Pač pa sta zvezna člena. Za Kat[oliški] blok verjetno dr. Gosar, za napredni mesarski minister [Ivan Pucelj]²²⁷. Kako in kaj ta dva razpravljata, se ne ve. – Namestnik Krta je Prijatelj [Rudolf Smersu]. = Na domačem forumu legal[nega] vodstva ali v krogu prijateljev se ni razpravljalo o tekočih perečih vprašanjih, tudi ne o vsebini pisma 25. 9. (iz druge strani) = To so informacije zaseb[nega] značaja. Partizani so v ponedeljek 25. 9. napadli ilegal[no] skupino okrog Sv. Jošta. Eden leži ranjen, nekdo je bil zajet; pa so zajeli okrog 7 partizanov, med njimi nekega Francoza. = Dedek pravi, da je gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik] kot generalni inspektor Domobranstva izdal naredbo, s katero prepoveduje samovoljni odhod iz domobranskih vrst in bo to kaznovano kot banditstvo s smrtjo. Dalje da je imenoval dr. Kocipra [Stanko Kociper]

227 Ivan Pucelj je imel psevdonim Mesar.

za nekega gener[alnega] tajnika na pokraj[inski] upravi, sam pa se bo (gen[eral] Rupnik) posvetil Domobranstvu.

Še razgovor z Volkom [Miloš Stare]: Razbiti bi bilo part[izansko] rep[ubliko] v Beli Krajini. Naj legalci delajo v to smer. Ilegalci naj vzamejo v resno delo Gorenjsko in Štajersko, kjer lahko store veliko pozitivnega. Z vsem pa je hiteti, da ne bo prepozno. =

► **Ovoj št. 6, 27. 9.–21. 12. 1944 (pag. 1912–1932)**

Sreda, 27. septembra 1944

Glej posebne sezname oz. zapiske.

20:00: pogovor s prof. Janezom [verjetno Janez Grum] in dogovor za odhod 28. 9. (četrtek). 06:15 na Ceglarjevem; pove prizadevanja Marka [Albert Ilovar] za povratek Franceta Legata [Albin Šmajd].

Četrtek, 28. septembra 1944

04:45: vstajanje; 05:30: odhod s prenočišča; 05:33/05:46: v cerkvi; 06:15: na Ceglarjevem; srečno prehod z Janezom [Janez Grum]. 07:00: Hart, ostal do 09:25. 09:25: smer Jošt. 10:00: baza GO [Gorenskega odreda] (srečam Jereba (Štaj.), Kranjce: Zupana, Smrekarja, Slaparja in druge), čaka na odhod za 13:30. 10:15: srečanje s Krtom [Mirko Bitenc], dela v pisarni s Čopom [verjetno Leopold Čop]. Mu svetujem, da je trenutno bolj potrebna njegova navzočnost v Lj[ubljeni] in bližini, kakor pri GO [Gorenskem odredu] v akcijah. Se odloči, da ne gre. 11:00: srečanje s sodnikom dr. Benedikom [verjetno Valentin Benedik] in g. Pleškom [Hubert Pleško]. Kosimo skupaj. Krt pri GO [Gorenskem odredu]. Okrog 12:45 pride prof. Janez in prinese za Krta sporočilo naj bi zvečer v centrali radi razgovora s Petrom²²⁸ [...] in Bizjakom²²⁹. Mu podkrepi prvotno odločitev. Med tem pride tel[efonsko] obvestilo Črva (Gornika) [Henrik Goričan], naj GO [Gorenski odred] in Krt zagotovo počakajo (odlože odhod), dokler ne pride iz centrale posebni kurir z važnim sporočilom. GO [Gorenski odred] je v polni pripravljenosti za odhod, kot pri njih. Dr. Benedik, Pleško in Franc medtem od 13:00/14:00 = razgovori. Pleško pove, da je mjr. [major] Glušič [Andrej Glušič] ušel in da je nekje v Št. Vidu.

Isto pplk [podpolkovnik] Dežman [Josip Dežman], vendar zanj še ne vedo. Prav tako so pobegnili nekateri ostali, ki so nekje zunaj Lj[ubljanske] pokrajine. Razmotrivajo razne možnosti za odhod na teren. Delni odhod se zdi vsem nesreča. Gre za celokupni odhod naenkrat. Povrnejo in pozapro še N[emci] in njihovi simpatizerji, poprej uredi potrebno z AA [Anglo-Američani], da pošljejo padalce in bo to najidealnejša rešitev položaja. –

16:00: se pojavi kurir, ki išče Krta. Izroči pošto, ki jo Pleško z avtom odpelje do Krta, ki pa je med tem bil že telefon[sko] obveščen od poveljnika, naj pride v štab. Pleško se vrne in izroči.

17:00: Krt prečita prvi dopis, kjer Janko Vodnik sporoči, le osebno ne pride, pač pa čaka danes in jutri na obeh bregovih S[ave] osebno, kakor je dogovorjeno. Nato še prečita radioteleg[ram] od Triglava [Miha Krek], ki ga je poslal iz centrale Vrhovnik [Ivan Prezelj] za Krta. Približna vsebina je: V oktobru začno zavezniki veliko ofenzivo v Pad[ski] nižini, se izkrcajo v Istri in v Trstu ter spravijo preko Slovenije v Nemčijo. Naj sporoči Krt,

228 Morda Albert Ilovar; eden izmed njegovih psevdonimov je bil Peter.

229 V zapisu z dne 3. oktobra 1944 je pripisano, da je bil Bizjak eden od psevdonimov podpolkovnika Milka Vizjaka.

kaj morejo naše edinice nuditi. – Svetujemo mu, da pride v poštev naš načrt, ki ga je hitro realizirati po predhodnem točnem prevdanku in študiju. –

17:30: se odločim za povratek v centralo.

20:45: v prenočišču dobim [...], ki se zelo ustraši.

Petek, 29. septembra 1944

Prosim, naj obveste Marka [Albert Ilovar] o navzočnosti Franceta [Albin Šmajd] v centrali. Prvotno izjavi, da ne more priti, ko mu pa France osebno napiše, se zgledi 11:45. Pove na kratko o raznih namenih »onih« s Krtom [Mirko Bitenc], ki je premehek in z nami. Hočejo nas »okrog prinesiti«. Vrhovnik [Ivan Prezelj] nam je 28. 9. dejal, da je France doma in da je preveč ekstremen. V čem ekstremen, ni povedal, ker se Marku mudi na pot proti Kočevskemu, razgovor konča 13:30. – Pove tudi, da je Ris [Rudolf Žitnik] z dovoljenjem gestapa odšel v Mih[ailovičev] štab. –

19:30: Krt [Mirko Bitenc], Rudan [Rudolf Smersu], Ban [Ludvik Leskovar] in France; Krt poroča o sporočilu Triglava [Miha Krek]; doda še Rudan, da sporočajo, da so zdravi, da Volk [Jožef Godina] vpraša, če je Prikazen [Miloš Stare] ob ponedeljkih in četrtnih zadržan itd. – Krt še poroča o vojaških akcijah; Rudan pa o razgovorih oz. seji K[atoliškega] bloka, kjer je Vodè [Andrej Gosar] in njegovi forsirali izdajo samo enega pol[itičnega] ileg[alnega] lista, ki bi ga urejeval odbor z gl[avnim] urednikom Jakob [verjetno Jakob Šolar]. List bi ne napadal več komunistov in bi sploh pisal bolj umerjeno. Ni prišlo do dokončnega sklepa.

Dalje, da je Vode še vedno proti ustanovitvi N[arodnega] odbora, ker noče tesnejših zvez z liberalci zaradi izdaje. Tudi pravi, da bo treba precej naših bivših žrtvovati. Za vojaške akcije so načelno za naenkratni skupni odhod Dom[obrancev], ne za delni; naj voj[aško] poveljstvo pripravi vse potrebno. Za odhod odloči trenutek pol[itični] odbor. – BBZju [Vladimir Vauhnik] se sporoči, da je Poveljstvo izdalo nujno povelje, naj ileg[alne] edinice sodelujejo z oddelki NOV, čim ti začno dejansko borbo proti okupat[orju] in opuste napade na slovenske oddelke. –

Razgovor: France: Razlikovati moramo akcije polit[ičnega] in vojaškega značaja. Na polit[ičnem] področju mora nujno priti do ustanovitve N. O. Če kdo iz varnostnih razlogov ne upa, naj izpade in naj ne ovira dela. N. O. mora nujno na teren in začeti intenzivno z delnimi pripravami. Pri sestavi naj se ozira na moč poedinih skupin in naj se doseže sporazum, če je možen. Odlašanje ustanovitve N. O. škoduje.

V pogledu vojaških akcij, naj se v zvezi s poročilom in vprašanjem Triglava [Miha Krek] izdela podrobni načrt za hitri in naenkratni odhod oz. naj ima nalogo preprečiti umik N[emcev] in kar vse naj bi ob določenem in dogovorjenem času podprli padalci.

V vprašanje izdajanja ileg[alnih] časopisov moramo ohraniti samostojnost, dose-danjih listov ne smemo opustiti.

Če se v K[atoliškem] b[loku] ne doseže sporazum glede ustanovitve N. O. in izdajanja časopisov, naj naši izjavijo, da si pridržijo svobodne roke v obeh vprašanjih, da pa bodo naši časopisi vpoštevali načelne smernice skupnega sklepa, v kolikor ga odobri naš odbor.

France prosi Krta, naj bo previden, da ne bomo izigrani. Če so oni iskreni, zakaj nimamo svojih ljudi na odločujočih mestih, če že damo svoje ljudi – maso. Tudi DOS [Državna obveščevalna služba] je sestavljen tako, da člani NL [Narodne legije] vodilno odločajo, naši smejo kvečjemu garati. –

Legitimacije naj se hitro izdajo; podpisi psevdonimov; ni treba nikogar spraševati. Popravek za propag[andne] listke in oskrbo zastal.

Sobota, 30. septembra 1944

14:30: Krt [Mirko Bitenc], Rudan [Rudolf Smersu], Dedek [Jože Sodja], Kmet [Jože Krošl], France [Albin Šmajd].

Dedek poroča o dopisu Prekmurca [Franc Bajlec], v katerem sporoča izjavo madžar[ske] vlade z dne 23. 9. 1944. M[adžarska] vl[ada] dovoli slov[enskemu] nar[odnemu] odb[oru] izvoz 100 vag pšenice in 30 vag masti.

Dalje prepusti Slovincem ozemlje med Muro, Somboteljem in Blat[nim] jezerom za izvežbanje osvobodilne armade na njene stroške. Tudi prostor za pristajanje AA [anglo-ameriških] zrakoplovov. Žele, da bo tu baza za AA [Anglo-Američane], da vkorakajo v Madžarsko. Na tisti del ozemlja bodo tudi preseljeni Poljaki in inteligenca in del vojske, ki priznava Bora [Tadeusz Bór-Komorowski]. – AA [Anglo-Američani] naj nujno sporoče, v koliko so pripravljeni iti na roko tej želji madž[arske] vlade. –

Naj Dedek napravi v tel[egrafskem] slogu poročilo za Triglava [Miha Krek]. –

Dedek naj uredi vse potrebno za oskrbo tiskarne. – Plk. [Polkovnik] Kokalj [Anton Kokalj] ima posebne vesti od Kocbekove.

Rudana in Krošlja [Jože Krošl] opozorim, da zahtevata sklic seje Kb [Katoliškega bloka].

Nedelja, 1. oktobra 1944

14:15/15:15: Dedek [Jože Sodja] in France [Albin Šmajd]: pregledata stilizacijo sporočila za Triglava [Miha Krek]. Govorita o vrhovnem slov[enskem] narodnem forumu. –

Ponedeljek, 2. oktobra 1944

19:00: Dedek [Jože Sodja] prinese dopis Volka [Jožef Godina] od Rudana [Rudolf Smersu] (spremno pismo). Pove, da KB [Katoliški blok] imel včeraj sejo, kjer so sklenili izdajati samo en časopis. Dr. Miklošič [Ivan Martelanc] se pritožuje, ker ni med sodelavci iskrenosti. (V soboto 30. 9. sem še Rudana opozoril na sklic seje, a ni odgovoril, da je že sklicana.)

- 1) Ali obstoji možnost zveze (predmet in oseba).

- 2) Preko Juga²³⁰: Prikazen [Miloš Stare] čaka Volka [Jožef Godina] vsaki ponedeljek; četrtek prema dogovoru.
- 3) Vpr[ašanje] kaj lahko stori a) ileg[ala], b) obramb[a]; naj zaprosijo voj[no] misijo ali vsaj delegata.
- 4) Za Primorsko da so tam ital[ijanski] part[izani] v ogromni premoči, kamor so jih priklicali slov[enski] P[artizani].

France [Albin Šmajd] gre iskat Rudana, ki je baje že odšel z doma.

Dedek še pove, da je Rudan prejel od Krta [Mirko Bitenc] naročila, naj se nikdo ne razgovarja z drugim bregom, dokler ne pride tako naročilo od dr. Juga [Ivan Prezelj]. Dedku izrazim svoje negotovanje nad tem, ker smo vendar v polit[ičnem] pogledu samostojni, na drugi strani pa tudi ne bomo svoje usode čez drn in strn vezali z dr. Jugovo akcijo. –

Torek, 3. oktobra 1944

13:00: Joško iz Gorenj[ske]; mu nekoliko razložim položaj.

14:45: Marko [Albert Ilovar] se dogovoriva, da dà Francetu [Albin Šmajd] kontakt z Vrhovnikom [Ivan Prezelj]. –

16:10: Marko pove, da bo dana zveza z Vrhovnikom sreda dopoldne – opiše ostale razmere.

20:00: obisk pri Črvu [Henrik Goričan] in prof. Janezu [Janez Grum]: prespim (prof. Janez pove, da Hudnik [Ivan Boh] ve zame, ker mu je vse to povedal).

Prof. Janez pravi, da Gorše ni odšel, marveč jutri.

O notranjih stvareh pogovor z Črvom in prof. Janezom.

Prof. Janez še pove: ko je bil še na terenu (pred junijem 1944) so govorili:

- a) Janez M. [Janez Marn] je poveljnik skrivačev, četnikov pa Saje [Jože Saje].
- b) Janezu M.-u je enkrat Marinčič dopovedoval, da bo ilegala morala delati tako, kot so [...] zamislili in ne drugače.
- c) Pleško [Hubert Pleško] je dejal, da bodo Sajetov odred²³¹ že boljše opremili kot druge.

Sreda, 4. oktobra 1944

08:30/10:10 Razgovor z Vrhovnikom [Ivan Prezelj]:

v razgovoru pove, da mu je rečeno, da NO že obstoji, le da imena ne smejo v javnost, dokler ne gredo na teren. Za NO ve tudi Krt [Mirko Bitenc], tako mu je že 2. 10. (ponedeljek) rekel. Vrhovnik se v imenu vojske noče vtikati v politične stvari in tudi noče dajati nobenih naročil take narave vojakom. Vojska je sestavni del politič[nega]

230 Verjetno Dragoljub Mihailović (eden od njegovih psevdonimov je bil Jug), saj se v dneviškem zapisu za ta dan Ivan Prezelj pojavi kot dr. Jug.

231 Nadpisano: N. O. [Notranjski odred].

udejstvovanja. Politični ljudje morajo v tem pogledu vršiti nalogo. Zato je tudi odklonil vmešavanja za imenovanje N. O. na Primorskem. Povedal sem, kakšno je programatično stališče nas do Jug[oslavije] in Slovenije in kako gledamo na domobranstvo in kakšne so njegove naloge. Dejal je, da se popolnoma strinja (i slaže) z menoj. Med drugim je rekel, da ga čudi, ker je po lastnem opazovanju ugotovil, da domobranci ne smatrajo N[emcev] za sovražnike, marveč samo partizane. To izjavo sem popravil kot nepravilno. Omenil je, da je bil svoj čas od Juga [Dragoljub Mihailović] postavljen V[ojni] svet z Račić [Vladimir Vauhnik], Vrhovnik [Ivan Prezelj], Jošt [Ernest Peterlin]. Poudaril sem, da lahko smatra nas kdo za ekstremiste, vendar mi hočemo povsod samo jasnosti, odkritosti in iskrenosti; ker danes ni čas za okol prinašanje – nadmudrivanja. Stojimo na stališču, da do NO mora priti, da ti morajo na teren, da mora biti sestavljen sorazmerno žrtvam, odgovornosti in teži dela. Osebe določijo le skupine same, vsako vsiljevanje ljudi mora biti izključeno. Nobenega Domob[ranstva] nimajo za sabo dr. Gosar in Šolar, ker samo blatita njuno delo. Le pravilno razmerje sil more ustvariti uspešno delo N. O. in vojske.

a 10:15/10:45: (popoldne le pred a).

15:15: zvem, da sta bila prijeta s strani N[emcev] inž. Sodja Jože in dr. Bano [Milan Bano]. Govore, da v zvezi z zadevo v Bati.²³²

16:00: zvem, da tudi prijeli Dugega [Konstantin Domazetovič] in da so iskali Prezlja (2x že).

Četrtek, 5. oktobra 1944

04:45: odhod k Volku [Miloš Stare].

07:00: pri Volku. Povem ugotovitve glede Kb [Katoliškega bloka], razgovora z Vrhovnikom [Ivan Prezelj], postopek Rudana [Rudolf Smersu] in Krta [Mirko Bitenc]. Se dogovoriva:

- a) naj SS [Svobodna Slovenija] v najkrajšem času izide popolnoma tajno. Smer: anti okupatorska, brez polemike z OF. Morda le kakih 100; skrajno previdno in strogo tajno,
- b) vpostaviti je treba zvezo z Volkom²³³ za vsako ceno in pod vsakimi pogoji. Naj se zagotovo pritegne M. Arko [Ernest Peterlin], ki naj soustvarja,
- c) glede ostalega naj se čaka, opazuje, in ne napravi ničesar, ker odgovornost nosijo itak oni, ki delajo.

(SS [Svobodna Slovenija] ima 36, let[nik] 4.)

Franc želi Jože Glonar: Slov[enska] pesm[arica] II. izdaja LJ MCMXLI stran 10/99, 1234).

18:35: odhod od Volka.

²³² Dne 28. junija 1944 je bilo v palači Bata v Ljubljani (danes Nama), kjer je imela sedež ilegalna Državna obveščevalna služba (DOS), aretiranih več njenih članov.

²³³ Morda je v tem primeru kot Volk mišljen Jožef Godina – Vovk.

19:45: prihod v prenoč[evalno] bazo. Zvem, da je v okolici Cerkelj na Gor[enjskem] nekje padel oz. bil ubit Križman Andrej²³⁴, kapl[an] Duhovnik Lojze in kap[etan] Jerebič [Franc Jerebič], dva ranjenca so N[emci] pripeljali tudi v Ljub[ljano] – Podrobno obvestilo pride šele v petek 6. 10.

20:00: Tajnici povem, da je Volk [Miloš Stare] hud, ker so zvedeli za Hvaleta in da bo že sam vse blokiral, kar pa bo itak njej sporočil. Prosil sem jo, naj ne govori preveč z Rudanom in njegovimi, ker je neki komplot zoper Volka, ki se šele odkriva. –

Tudi zvem, da govore razni ljudje (Višnar, dr. Krivic [Jože Krivec], Jagodic, neki gestapo) da je Draš [Albin Šmajd] pobegnil iz Salz[burga], in da je nekje na Notranjskem.

Petek, 6. oktobra 1944

08:10: razgovor z Janezom [Janez Grum]: njegovo mnenje je, da so P[artizani] zalezovali naše, jih dohiteli in napadli. Po tem bi bila kmalu uničena tudi postojanka v Lahovčah²³⁵. Gorenjski domob[ranci] so mnenja, da so jih naši leteči rešili pred katastrofo, Janez sam je pa mnenja, da bi P[artizani] sploh ne napadli postojanke, ako bi naših ne bilo. Zdi se mu za gotovo, da sta kurata Križman [Andrej Križman] in Duhovnik L. [Alojzij Duhovnik] mrtva, za Jerebiča [Franc Jerebič] se ne ve dobro, a bo skoro gotovo tudi to držalo.²³⁶ Njegov sin je ranjen in iz opisa bi sledilo, da je kap[etan] Jerebič mrtev. Podrobno poročilo še ni prišlo. –

Razgovarjam s Črvom [Henrik Goričan] in Janezom o raznih stanovanjih in naj se naroči, naj se zaupa le imenom znanim osebam. –

08:45: zvem, da je bil aretiran v Trstu: Šorli [Peter Šorli], da so iskali inž. Martinjaka [Izidor Martinjak], ki je pobegnil, Toneta Duh. [Anton Duhovnik], ki ga niso našli. Zaprli so tudi kurata Kunstlja [verjetno Ignacij Kunstelj], ki so ga pa baje na posredovanja plk. [polkovnika] Koklja [Anton Kokalj] izpustili.

10:00: prosim, naj se sporoči, da sprejema zvezo le s Črvom, Janezom, Jerkom²³⁷ in Markom²³⁸.

15:00: oglasi se Hudnik [Ivan Boh]; zelo vesel; govori o svojih pogledih na sporazum, ki ni mogoč (po njegovem).

16:00: Rudan [Rudolf Smersu]: pripoveduje, da ni ničesar novega, da so imeli v KB [Katoliškem bloku] v zadnjem času dve seji, kjer mlatijo le prazno slamo. Ne pove ničesar o sklepu glede tiska in NO. Nato France [Albin Šmajd] konkretno: radi jasnosti tole: kako

234 Vest ni bila točna, kar je razvidno tudi v nadaljevanju dnevnika. Andrej Križman je umrl leta 1993 v Ekvadorju.

235 Pravilno v Lahovčah.

236 Na začetku oktobra 1944 sta se Dolenjski in Gorenjski četniški odred pod vodstvom Mirka Bitenca skupaj podala na Gorenjsko. Četrtega oktobra so četniki posegli v boj med partizani Šlandrove brigade in domobranci v Lahovčah. Partizanom, ki so napadli tamkajšnjo domobransko postojanko, so udarili v hrbet in rešili domobrance. Nekaj četnikov je takrat izgubilo življenje, med njimi novi poveljnik Gorenjskega odreda Franc Jerebič in kurat Alojzij Duhovnik. (Mahmutovič, Četništvo na Slovenskem 1941–1945, str. 65.) Iz seznama smrtnih žrtev druge svetovne vojne (Smrtne žrtve, Sistory) je razvidno, da je Alojzij Duhovnik umrl 3. oktobra 1944 v Zalogu pri Cerkljah (pokopan v Lahovčah) in Franc Jerebič 5. oktobra 1944 v Lahovčah.

237 Morda duhovnik Alfonz Klemenčič s psevdonimom Anton Jerko.

238 Verjetno ali Marko Kranjc ali Albert Ilovar – Marko.

je prišlo v KB [Katoliškem bloku] do sklepa o izdajanju enega lista, če smo sklenili, da na to ne pristanemo in da si pridržimo proste roke? – Rudan pravi, da takega sklepa ni bilo, bi nanj ne mogel pristati, ker bi bil v nasprotju z vsebino zapisa dogovora med podpisniki K. B. [Katoliškega bloka]. Vztrajam na tem, da je bil sklep. Rudan pa, da potem ni tako razumel našega razgovora. Sicer pa tega ne bomo držali in izdajali Svobod[ne] Slovenij[e].

Tudi dr. Leskovar Ban [Ludvik Leskovar] je molčal na seji KB [Katoliškega bloka]; Po seji pa je Rudanu izjavil, da se njegovi²³⁹ ne bodo ozirali na ta sklep in da bodo sami izdajali svoj časopis. Na ugovore je izjavil Rudan, da je to taktika, ki je po njegovem koristna za slov[enski] narod, ker KB [Katoliški blok] nastopa kot združena enota, ki ima tako večji ugled v napred[nem] taboru. Ugovarjal sem, da je taktika z načeli, ki je škodljiva ne samo stranki, marveč tudi narodni stvari. – Mu povem izjavo Vrhovnika [Ivan Prezelj] o obstoju nar[odnega] odbora, nakar izjavi, da sem ga verjetno polomil, če sem trdil, da NO ne obstoji, ker ta v resnici ne obstoji, navzven pa trdimo, da je. –

Pripušča možnost, da dr. Gosar – Vode [Andrej Gosar] razgovarja z Vrhovnikom v svojstvu člana ali celo predsednika N. O. Izjavi, da sta s Krtom [Mirko Bitenc] smatrala, da je ta taktika boljša, ker nam ne more škodovati, ker delamo na skrivaj naprej, na zunaj pa se podredimo. Ugovarjam in trdim, da je taktika dopustna tam, kjer z njo koristimo in uveljavimo svoje zamisli, sicer je škoda časa. – Mu izjavim, da bom svoje stališče povedal še Krtu, nato pa se event[ualno] umaknil ozir. prepustil odgovornost obema: Krtu in Rudanu. – Izrazim željo, naj se ožji odbor sestaja, da bo določal taktiko. – Opozorim, da izgleda vse tako, da nas Vrhovnik in njegovi ter Vodetovi hočejo izigrati, ko bodo z našo pomočjo dovolj močni. Pokažem na zgledih in raznih izjavah ter postopanju. – Tudi povem, da se bo Vrhovnik pogajal z OF ali vsaj skušal dobiti z njimi zveze. – Zato je potrebna stroga previdnost. Še izjavi Rudan, da se je vedno bal te odgovornosti, ker ve, da ni za tako delo.

17:30: prideta še Janez (prof.) [Janez Grum] in Hudnik. Hudnik opozarja vse na previdnost, zlasti pa tudi na to, da ne podležemo poveljstvu, ki vara z isto taktiko kakor svoj čas Novak [Karel Novak]. Janez pove svoja doživetja.

Razgovori se nekako osredotočijo takole:

- a) Gorenjski odred mora postati elita, ki bo lahko tudi nastopil proti nameranim pogajanjem z OF,
- b) iz ostalih odredov naj dobri odidejo v GO [Gorenjski odred],
- c) mora znova oživeti podtalno vodstvo Domobrancev, če treba v predelani sestavi,
- č) naj se zagotovi telegraf[ska] zveza z dom[obranskimi] edinicami preko centra, ki mora biti tajen in na razpolago izključno podtalnemu vodstvu domobrancev,
- d) na vse visoke položaje sorazmerno moči in odgovornosti naše zaupne ljudi,
- e) fin[ančni] odbor NO, naj zahteva strogo kontrolo nad porabo in tako sestavo NO, kateremu lahko zaupa denar in siceršnjo razpolago s fin[ančnimi] sredstvi,
- f) delo v SLS naj postane aktivnejše in naj ne podlega vplivom, ki nimajo s stranko nobenih zvez oz. so stranki nasprotni,

g) dela naj se na to, da bi GO [Gorenjski odred] dobil v roke Hudnik, ki naj bi ga izvežbal tudi v idejnem pogledu v udarno enoto. – (18:30) –

19:00: Črv pove, da Križman Andrej živi, mrtvih je pa 8 ljudi, med njimi Jerebič [Franc Jerebič] in kurat Duhovnik Lojze [Alojzij Duhovnik]. – Godilo se je v Lahkovičah²⁴⁰. – Hudé Janez (Maren) [Janez Marn] je z dolenskim odredom napravil »strateški umik«. Zakaj in kako se še ne ve, ker ni službenega poročila.

19:30: zvem, da bi dr. Krivic [Jože Krivec] (Dom med goricami) rad govoril s Francetom [Albin Šmajd]. Govore tudi drugi o odhodu Draša [Albin Šmajd].

Marko [verjetno Albert Ilovar] pošlje dopis z dne 6. 10. 1944:

»Dragi Dore, v izgledu je, da se bodo na višja mesta vseh uradov postavili naši – protikomunistični ljudje. Prosim predlog za postavitvev primernih oseb za sledeče ustanove:

Mestno županstvo, Apelacijsko sodišče, Okrožno sodišče, Državno pravobranilstvo, Pokrajinski svet, Odvetniška zbornica, Notarska zbornica, Zdravniška zbornica, inženirska zbornica, lekarnarska zbornica, finančna direkcija, Poštna direkcija, Pokrajinska delavska zveza, Rdeči križ, Združenje Denarnih zavodov, Združenje trgovcev, Združenje industrijcev, Združenje obrtnikov, Uprava policije, Zavod za socialno zavarovanje, Pokojninski zavod, Šefi odsekov na Pokrajinski Upravi.«

in še:

»Dragi Dore, pošiljam poročilo o stanju pri DOSU (državni obveščevalni službi), katero imajo sedaj v rokah Bratko [Dušan Pleničar] & Co.

Mislím, da ni potreben noben komentar o sposobnosti in poštenosti Bratka.

Skušaj pri Vaših vplivati da ta organizacija pride v roke naših ljudi, ker faktično naši »garajo«, Pobratimci in ostali pa »komandirajo«.

Dr. M. Zajc [Marjan Zajec] in Žitnik [Rudolf Žitnik] vesta da si ušel. Ne vesta pa da si tu. Žitnik mi je to novico zaupno povedal. Izjavil je tudi, da se je s Teboj dalo dobro delati in da proti Tebi ni nikdar nič imel.

N[emci] Te za enkrat še ne iščejo.

6. 10. 1944«

Priloga:

Glede na nove nastopivše razmere v organizaciji DOS pošiljamo sledeče situacijsko poročilo:

Z vključitvijo SL v DOS je bila obveščevalna mreža v Ljubljani popolnoma kompletirana in zamašene vse vrzeli po posameznih okrajih, ki so nastale že pred vključitvijo SL (en okraj npr. sploh ni imel redne obveščevalne mreže).

Od 7 mestnih okrajev je v 4 okrajih prevzela mesta okrajnih vodij SL, 3 pa dosedanji organi DOS; enako razmerje je bilo pri pomočnikih okrajnih vodij.

V Mestnem načelstvu je SL zavzela 2 mesti: tajniškega in tehničnega referenta, v Glavnem načelstvu pa eno mesto.

240 Pravilno v Lahovčah.

Z aretacijo Mestnega nadzornika g. Borjana in z nenadnim odhodom g. Smoleta²⁴¹ iz Ljubljane (ki se je moral umakniti) je nastopil zastoj v Mestni obv[eščevalni] organizaciji. Izpad pravkar omenjenih članov Mestnega načelstva je povzročil, da ostali člani Mest[nega] nač[elstva] »plavajo« brez potrebnih direktiv za nadaljevanje dela. Mestno načelstvo tvorijo sedaj le 3 člani: 2 od SL (tajnik Selan in tehnični referent Hrastovec [Cene Lajovic]) ter prejšnji referent za specialiste dr. Poljan [Julij Savelli]. Niti eden od teh pa nima potrebnega vpogleda v delo, ne potrebnih direktiv. Kje je g. Mestni načelnik ni imenovanim trem članom Mest[nega] načelstva znano, ker ni nihče od njih bil v neposrednem stiku z njim. Ob odhodu g. Smoleta je bilo za 10 dni iz taktičnih razlogov ustavljeno vse delo DOS, ta rok pa je že potekel, ne da bi prejeli navodila za nadaljevanje dela. Razume se, da je zveza s članom Mest[nega] nač[elstva] g. Smoletom, ki se je umaknil iz Ljubljane, nerodna in močno ovira likvidnost dela. Po vsem videzu sodeč namerava namreč ta član od zunaj voditi delo in dajati navodila.

Podeželska obveščevalna mreža DOS skoro da ne obstoja. Vse kaže, da bo tu morala zastaviti vse svoje sile SL.

Z ozirom na gornje predlagamo:

- 1.) DOS naj se reorganizira.
- 2.) Vsled izpada nekaterih članov Mest[nega] načelstva naj se postavi novo Mestno načelstvo, ki bo delo lahko vodilo neposredno iz mesta samega ne pa s podeželja.
- 3.) Primerno temu naj se reorganizira tudi glavno načelstvo.

Selan lr

Sobota, 7. oktobra 1944

10:00/12:30 Marko [Albert Ilovar], mu sporočil željo glede:

- 1) r[adijske] vesti, 2) R[adijske] zveze, 3) stroja in tiska.

Popoldne razgovor z Janezom [Janez Grum] o delu stranke, notranji organizaciji, pogajanjih s Stražarji, Kat[oliškem] bloku in izjavah Rudana [Rudolf Smersu], da je KB [Katoliški blok] le radi zunanjega videza o moči in edinosti, sicer bi delal (skrivaj) vsak na svoje. –

Janez je tudi za izdajo čim več časopisja. Pri obisku pove Marko (Peter) [Albert Ilovar], da ga je prejšnji večer obiskal Saje [Jože Saje] z ukazom Vrhovnika [Ivan Prezelj], naj Peter:

- a) izpusti vse zapornike v jetnišnici, zlasti tudi vse komuniste,
- b) naj dobavlja za Vrhovnika orožje.²⁴²

Glede a) je Saje izjavil, naj mu Peter [Albert Ilovar] sporoči čas, kdaj bo to storil; kliče naj ga telefonično (3 Kralje), on bo v eni uri že v Ljubljani. Peter je to obljubil. Ne bo pa tega storil, ker K.²⁴³ ne bo izpušchal, na drugi strani pa smatra čas za izpustitev, ko bo splošna vstaja. Takrat ima pa za to delo določenega Gruma [Janez Grum].

241 Član mestnega načelstva DOS je bil neki Prezelj (ali Preželj) s psevdonimom Smole.

242 Ob strani odstavka pripisano: *Marko (Peter)*.

243 Verjetno komunistov.

b) tudi to je obljubil, vendar je vezal na zahtevo, da povelj[nik] kraja Ljublj[ana] Bizjak [Milko Vizjak] in Jošt [Ernest Peterlin] odredita edinicam, naj izročite orožje Petru [Albert Ilovar], ki ga bo le delno oddajal, sicer ga bo dajal le SL. Gotovo pa vse, kar bo sam iz lastne inicijative dobil.²⁴⁴

Nedelja, 8. oktobra 1944

Peter [Albert Ilovar] pošlje dopis z dne 7. 10.: »Dragi, danes je bil pri meni dr. M. Zajc [Marjan Zajec]. Pogovarjala sva se eno uro. Dežurni sem. Dal mi je podatke, da so za kompromis z OF od znanih politikov sledeči: Gosar [Andrej Gosar], Šolar [Jakob Šolar], inž. Ferlinc [Bogdan Ferlinc], Mravlje Milan (Kps), Pucelj Ivan in Pirkmajer Otmar.

Rekel je tudi, da to, kar sedaj postoji (NO), ne odgovarja dejanskemu stanju in da je v razgovorih z Jelencem [Celestin Jelenc] prišel do tega, da bi bilo potrebno sestaviti nekaj novega in sicer od ljudi, ki nekaj pomenijo.

Omenil je Tebe, Jelenca in sebe. Rekel je, da bi SLS poslala dva predstavnika, naprednjaki enega in soc[ialisti] Jelenca.

Pravilno tudi gleda na osebe, katere imajo vpliv na domobranstvo.

Rekel je, da bom gotovo dobil stik s Teboj, ker si sigurno tu.

Na neki seji Kmečke hranilnice ali zveze je ing. Zajc odkrito izjavil, da si se vrnil.

Prosil me je, da pripravim po možnosti sestanek s Teboj, da se pogovorita o vsem. Temu sestanku naj bi prisostvoval tudi jaz, tako je rekel.

Obljubil sem mu, da bom skušal dobiti stik s Teboj, da bi do tega sestanka prišlo.

Mnenja sem, da ne bi bilo slabo, da res do tega pride, zato mi javi, kaj misliš. Vsekakor Žitnik [Rudolf Žitnik] ne bi smel o tem sestanku vedeti, na kar bo dr. M. Zajc pristal.

Torej odloči se. Škodovalo ne bo. Čas hiti.

7. 10. 1944 Prirčne pozdrave Marko [Albert Ilovar]«

(Pošljem sestavka za SS [Svobodno Slovenijo] g. Volku [Miloš Stare]!)

Ponedeljek, 9. oktobra 1944

10:30: Peter [Albert Ilovar]: imena za ustanove so predložili naprednjaki in izvenstrankarji. Prepise bo šele poslal. Ne dela pa tega po naročilu gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik], marveč z Lohom [Maks Loh] in drugimi, nakar bodo pritisnili na Duscho [Paul Duscha], da opravi svoje pri predsedniku zoper take, ki so sedaj OF in še ostali na položajih. = R[adijske] vesti bomo prejeli na naslov Janez Legat²⁴⁵. = R[adijsko] zvezo bo iskal Levičnik [Jože Lavrič] za kar mu je obljubi[l] 5000 v pozitivnem oziru. Za razgovor z dr. Kuncem [Marjan Zajec] se odločim. Navzoč naj bo tudi Marko [Albert Ilovar].

244 Ob strani odstavka pripisano: *Petrač – Jošt plk.* [Ernest Peterlin] / *Vidra – Bizjak plk.* [Milko Vizjak].

245 Psevdonom France Legat je imel Albin Šmajd, medtem ko je bil Šmajdov oče Janez, zato je Janez Legat verjetno psevdonom Šmajdovega očeta.

19:00: razgovor z Arkom [Mirko Bitenc], Rudanom [Rudolf Smersu], Bohinjčičem in Francem [Albin Šmajd] v Levstikovi.

Arko poroča: 164 nas je srečno prispelo preko Save v Mednem, Skaručna do Zaloga pri Komendi. DO [Dolenjski odred] je ostal v Lj[ubljana] Zalogu, GO [Gorenjski odred] je bil v Zg[ornjem] Zalogu, Jereb [Alojzij Duhovnik], Pajk [Andrej Križman] in nekateri so odšli v gostilno; dal sem jim naročilo, naj razpodele straže. Prepričan sem bil, da je Jereb to naredil, pa je ostal v gostilni, kar smo šele kasneje po napadu ugotovili. Tja je prišla neka part[izan-ska] patrola (3 ljudi); naši so dva (nekega bat[aljonskega] poveljnika) in še enega ubili, tretji pa je odšel. Namesto, da bi naši odšli so ostali tam. So napadli gostilno, minirali steno, kjer jih je 7 ubilo, med njimi Duhovnika Lojzeta – Jereba. Ravnali so vsi na svojo roko in skrajno neprevidno. Ko smo ponoči nato zaslišali streljanje in opazili 2x zeleno raketo, smo se odločili za pomoč posadki Lahoviče²⁴⁶. Tudi DO [Dolenjski odred] je storil svojo dolžnost. Z jurišem smo jih pregnali. Ugotovili smo, da je napadala Šlandrova brigada. – Pripeljali so se kmalu tudi gestapo iz Kranja med njimi Diechtl [Erich Dichtl]. Ta je govoril z pplk. [podpolkovnikom] Krtom [Mirko Bitenc]. Ve, da je major in da se piše Bitenc. Razvedelo se je o tem nastopu GO [Gorenjskega odreda] in DO [Dolenjskega odreda], zato so se zanimali za stvar tudi Persterer [Alois Persterer] in dr. Hochsteiner [Walter Hochsteiner], ki sta oba govorila s Krekom Slavkom o tej stvari. Prvotno sta bila napadalna, nato sta pa hotela dobiti zvezo z majorjem osebno. Rekla sta, da vesta, da rabijo orožje in obleko, kar bi jim dali, ako se uredi, sicer jih bodo pa smatrali za bandite. Major je zaenkrat odgovoril, naj Krek zahteva nemško izpraznitev slovenskega ozemlja. Krek je to govoril dr. Hochsteinerju, ki je po izjavi Perstererja kot politična oblast pristojen za take razgovore. Dr. Hochsteiner je odgovoril, da bi se dalo govoriti o nekem ozemlju, ki ga dejansko N[emci] izpraznijo in prepuste četnikom, formalno pa ne. –

Da se o tem razgovorimo in sklenemo, je prišel Arko sem.

Po razgovoru o možnostih in ugodnostih takega ozemlja se sklene:

- 1) Poročanje o tej stvari kakor tudi razgovori in sklepi ostanejo strogo tajni in so samo za ožji odbor.
- 2) Ker so N[emci] takoj po prvem obhodu zvedeli za akcijo in prete z represalijami, ponujenih razgovorov ni odbiti, marveč:
 - a) naj se razgovarja pplk [podpolkovnik] Bitenc izključno osebno,
 - b) naj bodo ti razgovori samo informativnega značaja, pri čemur ima pplk [podpolkovnik] Bitenc za časa informativnih razgovorov popolnoma proste roke:
 - aa) naj se morda zmeni, da v dobi infor[mativnih] razgovorov ne napada GO [Gorenjski odred] Nemcev,
 - bb) da nam N[emci] dobavljajo na skrajno previdni način potrebno orožje vseh vrst, kakor tudi municijo in obleko,
 - cc) N[emci] ne napadajo GO [Gorenjskega odreda],
 - čč) proti P[artizanom] prepuste popolnoma proste roke,
 - dd) dovolijo mobilizacijo,
 - ee) propagando prosto (proti okupatorju; slovenska, federat[ivna] Jugoslavija),
 - ff) urediti vprašanje prehrane svobodnega ozemlja.

Zahteva naj dejansko izpraznitev vsega slov[enskega] ozemlja, kar pa ni predpogoj za uspešnost razgovorov. – O uspehih naj poroča, na kar bomo sklepali.

Dalje še poroča, da je bil v nedeljo 8. 10. sestanek med Nemci, Borštarnjem – Pisuonom [Janez Borštarn] in Marnom [Janez Marn] v Predosljah, ki ni privedel do nobenega zaključka. Razbila se pa pogajanja tudi niso.

Končano ob 21:00.

Torek, 10. oktobra 1944

Pog Erker Pristavnik Brodnik

07:00/10:30: Arko [Mirko Bitenc], Rudan [Rudolf Smersu], France [Albin Šmajd]:

Organizacijsko: a) Arko poroča, da se je na Gorenj[skem] ustanovil Pokraj[in-ski] odbor za Gorenj[sko], v katerem so Brodar [Janez Brodar], Ovsenek – Pristavnik [Janko Ovsenek] in Erpič.

Sklep: se odobri z nalogo, da ti kooptirajo vsaj po enega iz rad[ovljiškega], škofjeloškega in kamniškega okraja, pri čemur naj vpoštevajo socialno strukturo okrajev.

b) Ker je nujna ustanovitev NO, se sklene soglasno tale postopek: SZ je predstavništvo, NO suveren, SV (vlada). V vseh naj bo 60 % SLS; ostalo napredni in social[isti]. Ker naj pridejo v NO starejši ljudje, bi ti ostali javnosti neznan in doma, prenesli pa bi svojo oblast na vlado, ki bi morala na teren. – Rudan in Zorko [Jože Krošl] naj pri Kb [Katoliškem bloku] dosežeta, da ta izvrši gornji sklep, sicer pa morata izjaviti v imenu SLS, da si SLS pridrži proste roke v tej točki, na kar bomo sami izvršili gornji načrt tako, da povabimo dr. Kunca [Marjan Zajec] in Jelenca [Celestin Jelenc].

Če bi se sklenilo v Kb [Katoliškem bloku] o tej stvari, naj bi NO imel 5 članov (3 SLS, 2 ostala: Mihelčič [Alojzij Mihelčič], dr. Gosar [Andrej Gosar] in dr. Česnik [Ivo Česnik]; če bi dr. Gosar odklonil, naj dobi njegovo mesto Majeršič [Ivan Majeršič]).

c) Propaganda: Nujno je začeti s obširno propagando, ki piše proti okupatorju, registrira part[izanske] napade na Slovence, z OF ne polemizira. Listi naj bi bilo še par splošnih, dalje za Gorenj[sko], Štajersko, Primorsko, razni stanovski.

Ker je Pajk [Andrej Križman] potreben za propagando, naj se vrne v okolico Ljubljane.

Za Gorenjsko je treba govoriti o propagandi z Brodnikom [Janez Brodar]. Sestanek organizira Rudan (Brodnik, Rudan in France).

Glede organizacije propagande in mreže razširjanja, ugotovitve naslovov in drugega bo med Rudanom in Francetom v najkrajšem času posebni razgovor. Omenijo se tale imena: Glas naroda, Triglav, Slovensko dekle, Slovenski fantje, Združena Slovenija, Slovenska Straža, Zarja svobode, Slovenska svoboda, Slovenski glas, Slovenski list, Naš dom, Gospa sveta, Slovenska zemlja.

Pritegniti bi bilo: prof. Hanželič [Rudolf Hanželič], Pajka in Draga Jana.

- d) Z ozirom na nastajajoče razmere v [ugoslovanski] vojski zlasti na težnje vodilnih aktivcev, je nujno treba organizirati ilegalno vodstvo Domobra[nstva], kjer naj bodo Arko, Petrač [Ernest Peterlin], Vidra [Milko Vizjak] in Peter [Albert Ilovar]. Oživetiti morajo s strani SL nujne in osebne zveze s častniki v Dom[obranstvu]. Točna navodila!! R[adijska] zveza z edinicami Dom[obranstva] in centralo mora biti izključno v rokah pplk [podpolkovnika] Bitenca, sicer preti nesreča. – Iz teh razlogov je nujno, da se Arko čim prej vrne na to ozemlje.
- e) Razno: Rudan poroča:
- da hočejo Glavačevi za vsako ceno dobiti zvezo z Angleži v Loški dolini. Zato je častnik Kralj [verjetno Janez Kralj] že pri Vuku [Vuk Rupnik], kamor bo tudi odšel za kurata kaplan Mavec [Jakob Mavec],
 - kaplan Babnik Ferdinand organizira pletenje vohunskih sledi za plave: naj Rudan na pristojnem mestu poroča in ugotovi točnost ter zato prepreči oz. prestreže za nas.

Naročilo Arka:

- Majeršič naj da Tržičanom naročilo, naj stopijo v stik s Pristavnikom [Janko Ovsenek],
- poiskati 2 častnika za Štajer[sko] (kapet[an] I. raz[reda] in poročnik),
- Franc naj govori z Valjavčevim Jožetom glede finanč[nega] odbora in mu pojasni položaj.

12:00: Volk [Miloš Stare] piše z dne 10. 10.: želi slušalke in ugotoviti, kako stoje dr. Verčon [Branko Vrčon], dr. Bajič [Stojan Bajič], Uršič [Andrej Uršič], dr. Šuklje [Vladimir Šuklje] zlasti z dr. Kuncem; nato naj bi bili šele razgovori z dr. Kuncem. – Marija je dobila Volkovo pisanje v odprti kuverti.

17:00: izročim SS [Svobodno Slovenijo] za 500 izvodov Črvu [Henrik Goričan], naj izroči Rudanu, da bo takoj natiskano. Glava kakor doslej – Micka naj izroči črke. –

Glej posebno prilogo: poročilo Juga [Dragoljub Mihailović] in Triglava [Miha Krek].

Sreda, 11. oktobra 1944

a 10:30/13:00.

12:45: Gornik – Črv [Henrik Goričan] pove, da je Rudan [Rudolf Smersu] sporočil, da ne more priti, da je glede izdajanja vse urejeno, da bosta en list izdajala [...] in Krošl [Jože Krošelj]; France [Albin Šmajd] naj govori še s Castelletom [Boris Grad]. SS [Svobodna Slovenija] bo v kratkem izšla. –

Rudan pove, da Micka črk za glavo še ni izročila. –

13:45: Janez [Janez Grum] svetuje, naj dobi France lastnega kurirja, ki bo stalno in hitro vzdrževal zveze z njim in ostalimi. France imenuje Casteletta, ki ga bo za 20:30 danes naročil Janez na razgovor s Francetom. –

20:00/20:30: pogovor z dr. Gorič. Pripoveduje o položaju na policiji.

Četrtek, 12. oktobra 1944

a 07:45/08:15.

Pregled pošte:

a) dopis Vojvode [Dobroslav Jevđević]:

»8. 10. – KS [verjetno Komanda Slovenije] Izveštavam, da su Nemci zarobili kod Riminija nekoliko naših vojnika. Oni su izjavili da je na front ubačen jedan naš puk iz one dve jug. divizije koje su pripremne za invaziju Istre. Saopštavam da su Nemci odredili od danas osam dana nedelju uništenja crvenih bandi. Cela Istra i Primorska su razdeljeni na 8 sektora a u svakom operiše druga nemačka formacija. Pukovnik Novak se nalazi u Veneziji po sporazumu sa SS generalom Guenterom, to mi je general lično rekao. (se nadalje pritožuje, ker ne dobi propaga[n]d. nobene, ali kljub 8x prošnji)

Saznao sam od nemačkih pomorskih oficira da Englezi propuštaju nesmetano na Balkan sa Egeja njihove transporte; Čiča [Dragoljub Mihailović] mi je naredio da radim sa domobrancima i da ovde nastavim borbu protiv crvenih. Čim bude opasno ja ću se prebaciti kod Vas a za sad produžujem rad jer čekam izbeglica iz Like. Crveni su zauzeli Zadar i Šibenik pa i preko Fiume i otuda stižu vojnici begunci.

Za poslednjih 15 dana naneli smo zajedno sa domobrancima crvenim gubitke 100 mrtvih 160 ranjenih u nekoliko borbi. Dva politkomisara ubili smo i ostavili mrtve u gradu 24 sati. Zarobili smo 12 mitraljeza i oko 100 pušaka. U nekim akcijama smo koristili nemačke operacije i posednuvši linije uzmakali pobili komuniste.

Vojvoda.«

Pismo je v celoti tipkano, tudi podpis. Izgleda, da je tipkano na pis[alnom] stroju z nemško abecedo, ker v poročilu ni črk: č, š, ž, marveč mesto njih: c, s in z.

b) dopis Gospodu [Ivan Prezelj]:

»Lj. 11. 10. Velećenjeni g. p. P.

1)

2)

3) Vaša postaja je že en teden tiho, morda v zvezi s tržaško preiskavo.

4)

5) Čez par dni se vračam na svoje službeno mesto pri g. Vojvodu. Pozicija vojvode pri Čiču je trdna. Čiča je zadovoljen s krajem in obsegom operacij, ki jih vršimo.

6)

Srčne pozdrave, podpis nečitljiv«

c) dopis Gl[avnega] načelstva DOS-a na položaju:

»Državna obveščevalna služba

Okrožno vodstvo trž. kras. sektora

Pov. služ. štev. 59

Na položaju, 8. 10. 1944

Glavnemu načelstvu OS na položaju

Z ozirom na trenutni zastoj dela pri tukajšnjem pokrajinskem načelstvu pošiljam proračun za mesec oktober. Proračun je znižan na minimum in zato prosim, da se v celoti odobri. Prilagam tudi proračun istrskega sektorja in pa goriškega, vendar je zadnji zgolj približen, ker mi je bilo nemogoče potovati trenutno do gor. sektorja.

<u>Trž. kraški sektor:</u>		<u>Istrski sektor:</u>	
vodja –	3000	vodja –	3500
pomočnik –	2000	pomočnik –	3000
tajnik –	2000	pazin. –	1000
Trst (4) –	4000	pulj. –	1500
Postojna (4)	2100	buzet. –	800
St. Peter (3) –	1000	reška –	1000
Bistrica (3) –	1500		<hr/>
potni stroški –	1500		10.800 L
nove postavke –	2000		
pisarn. –	900		
	<hr/>		
	20.000 L		

Goriški sektor

približno 21.000 L

celotni znesek L 51.800

Denar naj se pošlje čim prej in sicer po kurirju do Postojne in sicer po istem kurirju, ki vedno prihaja, to pa zaradi tega, ker ta kurir ve, na koga se lahko obrne v Postojni (domob. pol.) kamor ga bom šel dvigniti. Poročilo bo poslano v najkrajšem času.

Za Kralja in Domovino!

Okrožni vodja:
podpis nečitljiv
(Koma[v]li ali podobno tako)«

15:00/16:30 Rudnik [Rudolf Smersu]:

Stična (dr. Milan) in Fortuna ne izročiti [...]

- Brodnik [Janez Brodar] in Rudnik [Rudolf Smersu] prideta verjetno jutri skupaj s Francetom [Albin Šmajd], da se uredi GOd [Gorenjsko domobranstvo].
- Propaganda – center je France – ustanovi uredniške trojke, načelniki v zvezi s kurirjem ter s Francetom. Zbira uredniško gradivo načelnik, ki vse pred izdajo izroči preko kurirja v pregled Francetu, ki na isti način vrne.
- izhajali: SS [Svobodna Slovenija] (načel[nik] Krošl [Jože Krošl]), Dijaki (2: za Junkerja in nižje – dr. Baraga [Srečko Baraga]), Mladina in ženstvo (Borut).

Ostalo naj France še premisli in uredi.

Za sedanjo SS [Svobodno Slovenijo] naj takoj natipkajo matrice, glavo bo naredil Borut. (Zorko [Jože Krošl] je še bolan).

Prispevek za R[adijske] vesti bo poslal Francetu preko Divjaka [Viktor Češnovar]. Izpisek naj se dela v 5 izvodih.

19:15: razgovor Franceta z Borutom: On prevzame za mladino in žene. Vsakih 10 dni; bo vzdrževal zvezo med Francetom in Rudnikom ter med Francetom in gl[avnimi] uredniki.

Ignac [Franc Heinrihar] piše Vrhnjemu²⁴⁷: Po naročilu g. Vodeta [Andrej Gosar] in po želji g. V. sem razgovarjal s slednjim. Zahteval pomoč od domob[ranstva]. Je odklonil.²⁴⁸ Sedaj bo treba s politiki stopiti skupaj in odrediti kar je potrebno glede domobranstva.²⁴⁹

Petek, 13. oktobra 1944

10:30: razgovor z Brodnikom [Janez Brodar] in Rudnikom [Rudolf Smersu] ter Francetom [Albin Šmajd]. France govori o prop[agandi] in org[anizaciji] Gorenj[skega] Pokraj[inskega] odbor[a] za Gorenj[sko] je odobren s tem, da pritegnejo še iz ostalih krajev upoštevajoč socij[alne] razmere. Ta [v] okrajne, ti v obč[inske], ti v vaške. Tudi naj nekdo pride za org[anizacijo] za Ob[veščevalno], za prop[agando]. Lahko organizirajo tudi skupni odbor poleg SLS. Delajo naj skrajno previdno in konspirativno!

Po njegovem mnenju se razmere v Kranju boljšajo in ima v tem pogledu razgovore s Česenjem (ravnatelj) [Karol Česenj], Trefalt in drugimi. –

Nedelja, 15. oktobra 1944²⁵⁰

19:00: Pridejo v Unionske Rožice²⁵¹: Marn [Janez Marn], Prijatelj Drago in Skoberne [Slavko Skoberne], a takoj odidejo, ker opazijo tam Osolnikovo [Marija Šmajd].

Sestava št. 1: Glas naroda in Beli Orel.

Dalje: Slovenka in Slov[enska] mladina.

Ponedeljek, 16. oktobra 1944

Pri Volku [Miloš Stare]; a 10:30/14:30, naj se uredi glede zvez z Bledom [Vladimir Miselj]. Naj se R[adijske] elemente nove in stare izroči tudi profesorju. Mih Jug [Dragoljub Mihailović] poročil ne objavljati v naših časopisih.

NO naj bi bil suveren in eksekutiva!! Dr. Jože [verjetno Jože Lavrič], Belin [Alojzij Mihelčič], Arko [Mirko Bitenc], dr. Nevtralec [Franc Lukman]; morda bi kazalo navezati stike z dr. Mohoričem Jakob [Jakob Mohorič]. Od naprednih bi se vpoštevalo dr. Verčona [Branko Vrčon]. Poveljstvu naj se stavi vprašanje, kaj ima urejenega in določenega za slučaj potrebe.

Seznam aktivnih Gestap[ovcev] v Lj[ubljeni]: N[emcev] in Slovencev.

247 Morda Ivan Prezeli, ki je imel psevdonim Vrhovnik in je spomladi 1944 pod imenom Andrej prevzel vodstvo Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo (psevdonima Vrhnji ni imel nihče).

248 Ta del odstavka se ponovi na koncu ovoja št. 6.

249 Ob strani odstavka pripisano: *Barg Borut*.

250 Zapis se delno ponovi na koncu ovoja št. 6.

251 Glej opombo 145, str. 355.

20:00: prvi razgovor z Kuncem [Marjan Zajec] in Petrom [Albert Ilovar]. Glej obširno pisмено poročilo Volku [Miloš Stare] z dne 18. 10. 1944.

Torek, 17. oktobra 1944

10:45: Marn Janez in Derganc [Jože Derganc] prideta v bivališče.

10:45: Rudnik [Rudolf Smersu] in Miklošič [Ivan Martelanc]; Rudnik priseže vpricho Miklošiča, da mu ni ničesar znanega o kakem NO ali NK [Nacionalni komite] pri JV. Nato France [Albin Šmajd] opiše razgovore pri Kuncu [Marjan Zajec], na kar Miklošič izjavi, da zdaj razume vse, tudi izjave dr. Verčona [Branko Vrčon], ki je rekel: »da je zanj merodajna izjava dr. Čermelja [Lavo Čermelj], da OF na Primorskem ni komunistična.« Vsled tega ne more sestaviti z nami NO za Primorsko. –

Sklep: naroči se dr. Kacinu [Anton Kacin], naj se sestavi SNO [Slovenski narodni odbor] za Primorje, kamor pridejo tudi Beneški Slovenci in event[ualno] napredni, sicer sami. Izdajo naj proklamacijo, ki jo datirajo nazaj. Podpiše dr. Kralj [Janko Kralj]. –

Sreda, 18. oktobra 1944

11:00: Rudnik [Rudolf Smersu] in Zorko [Jože Krošl]: Slednji pove nekaj več v smeri izjav Kunca [Marjan Zajec], zanika pa obstoj NO pri JV. Je zato, da do nastanka pride nujno!

(Tomazetič [Konstantin Domazetovič] = Dugi, Radenkovič = Marko.)

Preselitev Franceta [Albin Šmajd] v nov prostor. Stik s svetom bo težavnejši.

Četrtek, 19. oktobra 1944

Pismo Volku [Miloš Stare] – Glej posebej.²⁵² –

Petek, 20. oktobra 1944

Kasneje glej priloge prepisov, iz katerih sledijo razne mahinacije JV in Vodetove [Andrej Gosar] skupine.

Nedelja, 22. oktobra 1944

2. razgovor s Kuncem [Marjan Zajec] in Petrom [Albert Ilovar]. Glej posebno poročilo!²⁵³

252 Glej Arhiv dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 929, poglavje SLS 1941 do 1944, pag. 550–552).

253 Glej Arhiv dr. Šmajda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanke meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 930, poglavje Narodni odbor, pag. 1214–1215).

Ponedeljek, 23. oktobra 1944

Razgovor z Arkom [Mirko Bitenc]: mu se opišejo stvari. Je tudi za takojšnjo ustanovitev NO. Tudi Arko ne ve o NK [Nacionalni komite] pri vojski.

Torek, 24. oktobra 1944

Arko [Mirko Bitenc] razgovarja z Belinom [Alojzij Mihelčič], ki svetuje pot: pove naj se Grog [Gregorij Rožman] in Kričaču [Franc Lukman], da ne bosta presenečena.

Sreda, 25. oktobra 1944

Pri Volku [Miloš Stare]; je nekaj užaljen, ker SS [Svobodna Slovenija] pravilno ne izhaja, ker ni tehnično urejeno in ker je v tem pogledu slabo.

2. štev. Glas naroda.

18:00: France [Albin Šmajd] razgovarja s Socijalistom [Celestin Jelenc], kar je popisano posebej v poročilu Volku z dne 26. 10.

Četrtek, 26. oktobra 1944

09:00/11:00 seja ožjega: Arko [Mirko Bitenc], Zorko [Jože Krošl], Rudnik [Rudolf Smersu], France [Albin Šmajd].

Prvič toplo pri seji. Vsi edini, da se mora nujno ustanoviti NO za Slovenijo. To se zahteva pri Kb [Katoliškem bloku], sicer si pridržimo proste roke –

Pišem Volku [Miloš Stare]. (2. str. Beli Orel.) Glej 30. 10.

Petek, 27. oktobra 1944

10:00/11:30 nadaljevanje seje: razgovor o postopku na seji Kb [Katoliškega bloka] in postavitvi zahteve. Razgovor o osebah naj ne bo preobširen. Suveren in eksekutiva ter na teren. Naj bo aktiven, inicijativen.

France [Albin Šmajd]: treba bo zavzeti stališče do obvez[nega] dela (20000 podpisal Rupnik [Leon Rupnik]) in za slučaj, da Sovjeti zasedejo Slovenijo.

18:00/20:00: seja KB [Katoliškega bloka], kjer govore o obvez[nem] delu; med tem ko odlože sklepanje o NO za nedeljo 29. 10.

14:00/14:30: razgovor Arka [Mirko Bitenc], Franceta in Petra [Albert Ilovar]: o izjavi Avserja – Mrka [Ivan Avser] ter ostalih aktualnih stvareh.

Sobota, 28. oktobra 1944

Raztreseni so letaki Rupnika [Leon Rupnik] »Slovenci! Slovenke!« kjer poziva v prostovoljno obvezno delo.

07:30/08:30: aretacija min[istra] Puclja [Ivan Pucelj] po Gestapu. Čez dan se zve, da je bil aretiran tudi dr. Pirkmajer [Otmar Pirkmajer]: Oba verjetno na izpovedbo dr. Bana [Milan Bano], ki je v sodnem zaporu.

Se posreduje pri Grogi [Gregorij Rožman], da ne dovoli sv. maše pri nedelj[skem] zborovanju.

Je že čas, da se energično zoperstavijo zoper nemška nasilstva in nezakonitosti.

Nedelja, 29. oktobra 1944

Rupnik [Leon Rupnik] sklical zborovanje na Kongresnem trg[u]. Bilo je prisiljeno.

Nerodno je tudi prosil dr. Lenček [Ignacij Lenček] pri cerkvenem govoru: »Brezbožnemu komunizmu moramo zato zapreti pot med naš narod! To je življenjska zahteva našega naroda! Zato vsi na okope. Vsak na svoje mesto! Vsi na delo, da se val tistih, ki vodijo s seboj to zlo, zaustavi na mejah naše domovine! To je sveta, križarska vojska zoper nasilen vdor organiziranega brezboštva! To je obramba krščanske vere in krščanske kulture na naših domačih tleh.....«

Rupnik je govoril v svojem starem žargonu.

Po poročilu časopisov (Sl[ovenec] in Jutro sta izšla kot posebni izdaji) je bilo navzočih okrog 30.000 ljudi. –

Aretiran je bil baje Šolar Jakob, iskan dr. Gosar [Andrej Gosar]. Ker ga niso našli so prijeli in zaprli vso dr. Gosarjevo družino.

Borut ni prišel iskat matric; zato čakajo še na prave glave, preje ne morejo v delo.

18:00/20:00: seja KB [Katoliškega bloka]; dr. Gosarja in Šolarja ni. Bil soglasno sklep, da se NO ustanovi. Rudnik [Rudolf Smersu] stopi v stik z naprednimi (Kuncem [Marjan Zajec] in Kleparjem [Rudolf Žitnik]). Kdo bo s socialisti se še ne ve. NO mora na teren!

(Baje obstoji neki NO v katerem so Pucelj [Ivan Pucelj], dr. Gosar, dr. Pirkmajer [Otmar Pirkmajer] in verjetno dr. Verčon [Branko Vrčon], je OF prijazen.)

Ponedeljek, 30. oktobra 1944

Dne 26. 10. se je določilo, da izhajajo: SS [Svobodna Slovenija] (Vovk [Miloš Stare] in Tajnik [Marija Jerko]).

Slovenka in Slov[enska] mladina (Borut – France [Albin Šmajd] – Tajnik)} vse Čuk [Viktor Češnovar].

Glas naroda in Beli orel = France – Tajnik – Peter [Albert Ilovar].

Tebi dekle (dekleta), Pohod (dijaški) in delavski (Ančka [Ančka Dolenc] [...])

Izvodov vsaj po 130. Glej 26. 10.

18:00: Razgovor: Arko [Mirko Bitenc], Rudnik [Rudolf Smersu], France: pooblastijo Franceta, da stopi v oficijelni stik s Kuncem [Marjan Zajec] zaradi ustanovitve NO za Slovenijo. Pogoji, kakor v zasebnem razgovoru, le razmerje 6:4 ali vsaj 8:6; v najskrajnejšem popustiti na 7:6.

Rudnik odpotuje na Goriško.

Torek, 31. oktobra 1944

17:45: France [Albin Šmajd] in Peter [Albert Ilovar]. Peter pove o svojih razgovorih s srbskimi prostovoljci, ki so le Ljotičevci. So slabo oblečeni. Pri zaslišanju je Režek [Borut Režek] povedal, da je pripravljaj sestanek Peterlin [Ernest Peterlin] + JV, a je Peterlin odklonil, med tem ko je Vizjak [Milko Vizjak] sprejel vabilo, a odbil zahteve JV.

18:30: France in Kunc [Marjan Zajec] (tudi France navzoč): France pove zahteve SLS, dalje postopek, kako naj pride do NO (po predhodni narodni izjavi); ključ 6:4 (8:6). Kunc vse ostalo sprejme, da bo zagovarjal pri njih, le za ključ pravi, da ne bo šlo, ker bo imel dovolj opravka pri svojih, da doseže 7:6. Morebitna nevarnost preglasovanja in diktata naj bi se odstranila s kvalificirano večino pri odločitvah načelne važnosti.

Prihodnji razgovor bodi obenem s socijalistom [Celestin Jelenc] v petek 3. 11. 1944 ob 18:00.

Takrat bo tudi zapis dogovora oz. predhodne slov[enske] izjave (narodne izjave).

Arko [Mirko Bitenc] pove, da sta danes 2 Gestapovca spraševala v Gospodarski zadrugi, če imajo tam uslužbenega nekega Osolnika [Albin Šmajd]. –

Zvem tudi, da je Novak France Stražar obletaval domobrance po Gorenjskem in jih pridobival za Stražarje zlasti Osenarja [Stanko Osenar] iz Cerkelj. Temu je tudi rekel, da ima prošnjo inž. Serneca [Dušan Sernec], da se udeleži razgovorov za sklenitev premirja.

Naj Arko to uredi!! Torej Stražarji še vedno hodijo svoja lastna pota.

Sreda, 1. novembra 1944²⁵⁴

Sobota, 25. novembra 1944

Popoldne enkrat se oglasi pri ženi Mrji [Marija Šmajd] g. Paar [Franc Paar] blej[ski] župan in pravi: Doktorja [Albin Šmajd] ni več v Salzburgu. Je pobegnil. Pojedel je svojo častno besedo, ki mi jo je dal, da ne bo nikamor šel. Kako zgledam sedaj jaz pred Nemci, kjer sem zanj jamčil. N[emci] pravijo, da je brez časti. Če imate kakšne zveze z njim, Vas bodo selili. On je v Ljubljani. Glejte, da se izogibate zvez z njim. Mrja mu reče, da ne ve za mojo navzočnost v Lj[ubljeni] in da nima zvez z menoj. Tudi mu pove za vprašanje, da je moja preselitev v okolico sporočila g. Paaru.

254 Za ta dan ni vsebine.

Oglasil se je tudi g. Ilija [Alojz Ilija], ki želi govoriti z menoj. Ko mu lahko pojasni, da me ni, ji reče, naj dobi zvezo, da mu podpišem spričevalo o njegovem službovanju pri meni. –

Arko [Mirko Bitenc], France [Albin Šmajd] pri Groggi [Gregorij Rožman] ob 18:00/20:00 – Grogga ni za to, da se sestane KB [Katoliški blok]. France mu pojasni legalnost ožj[ega] in širšega, medtem ko je KB [Katoliški blok] od naše strani brez legalnosti. Grogga [...] pravi [...] [...], da govore Stražarji, da je France proti vojski, ker se jih boji.²⁵⁵

Ponedeljek, 27. novembra 1944

Zvečer skupaj z Rudnikom [Rudolf Smersu]; pove da na Primorskem ni ničesar novega. Da je pri zadnji seji Arko [Mirko Bitenc] povedal napačno in ne diplomatsko. Vsi ostali razen njega smo SLS, [...] Stražarji podpisali dogovor s KB [Katoliškim blokom] kot posebna skupina in kot SLS. Govorimo s Kokaljem [Anton Kokalj] o načinu izvedbe sklepov izd[anih] 18. 11.

Kregar [Janko Kregar] je dal 15x podpisat BO.

Torek, 28. novembra 1944

Govorim s Stankotom [Stanko Bitenc], bratom Arka [Mirko Bitenc].

Navzoč tudi Pajk [Andrej Križman], ki odide 30. 11. na teren na proslavo 1. dec[embra].

Četrtek, 30. novembra 1944

Mrja [Marija Šmajd] pove, da je bil pri njej Pisatelj (dr. Krivic [Jože Krivec]), ki ji je povedal, da je bil pri dr. Kocipru [Stanko Kociper]. Razgovoru je prisostvovala tudi Suvajdžičeva [Ksenija Suvajdžić]. Dr. Kociper je vprašal slednjega, če je že videl napade v ilegal[nem] časopisju nanj, Jeločnika [Nikolaj Jeločnik] in druge. Ko je ta vprašal, če »Vestnik«, je Suvajdžičeva rekla, ta je pa naš. Isto je izjavil dr. Kociper. Nato mu je povedal o drugih ilegal[nih] časopisih, ki jih izdajajo dr. Šmajd, Miloš [Miloš Stare], ki so ilegalci. Rekel je tudi dr. Kociper: Ali že veš, da je Draš [Albin Šmajd] v Lju[bljani]. Kako je mogel priti čez 2 meji. Dr. Krivic: »S pomočjo Gestapa.« Dr. Kociper: »Gotovo. Ker vemo, da ima on zveze z Gestapo.« –

Nadalje je Suvajdžičeva omenila, da je bil pri gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik] Mihaj[lovičev] zaupnik neki general. Tudi je hvalila Marna Janeza in je rekla: »Tu se dela vse tako, kakor hoče in želi naš papa [Leon Rupnik]. Tudi z Nemci ima zveze, a ne sme za to vedeti večina njegovih ljudi.«

255 Ob robu je pripisano: *Paar. Ilija. Grogga*.

Ponedeljek, 11. decembra 1944

17:45: pride g. Glavač Franc do super[iorja] lazaristov g. Čontale [Matija Čontala] in ga vpraša, če ve, kje je Draš [Albin Šmajd], ker bi rad nujno z njim govoril še nocoj; ko mu je superior izjavil, da je Draš nekje na Dunaju ali kje, ker je slišal, da je od tam pobegnil odšel, je rekel, da bi pa to zadevo lahko tudi uredil s Staretom Milošem, in zato vpraša g. superiora, če ve, kje je vsaj ta. On bi sicer to zvedel od Kreka Slavka, če bi bil zdaj tu, ker on da to ve. Ko je dobil tudi glede Stareta negativen odgovor, je Glavač rekel, da bi to stvar lahko končno uredil tudi z Kranjcem [Marko Kranjc], za katerega sicer ve, kje je, pa ne more do njega, ker nima propustnice. Zato je zanj tem bolj važno, da bi dobil še nocoj (ponedeljek 11. 12.) enega izmed drugih dveh, ker gre za zelo važne stvari, a jutri bi bilo že prepozno. –

Za Stareta je še rekel, da ga je Glavač videl (ali da je bil viden) v Ljubljani na praznik 8. 12. 1944, ko je bila preiskava pri franciškanih v mestu. –

Ponedeljek, 13. januarja 1945

Dopis Vovku²⁵⁶; razgovor: dr. Kunc [Marjan Zajec], Peter [Albert Ilovar] in France [Albin Šmajd] glede NO. Glej posebne listine.

Torek, 14. januarja 1945

Seja okrnjenega KB [Katoliškega bloka]. Ostane še naprej. Rudnik [Rudolf Smersu] z dr. Jakom [Jakob Mohorič] razgovarja. KB [Katoliški blok] pravi, naj pride še v Narodno izjavo o vzgoji in naštetje historičnih pokrajin.

France [Albin Šmajd] pove nato Arku [Mirko Bitenc], da zmorejo nastopati le politične stranke ali koalicija polit[ičnih] strank. Miselni krogi ne! Lahko obstoji poleg SLS še več »kat[oliških] strank«, nato te sklenejo koalicijo in kolaborirajo z ostalimi polit[ičnimi] strankami.

Treba je ugotoviti stanje KB [Katoliškega bloka] do SLS in polit[ično] samostojnost slednje.

Sreda, 15. januarja 1945

Priprava za razgovor z dr. Kuncem [Marjan Zajec] in dr. Skrivačem [Celestin Jelenc]. –

Pripombe na rob dopisa z dne 14. 11. 1944. –

► **Ovoj št. 7, 14. 12. 1944–19. 1. 1945 (pag. 1948–1953)**

Četrtek, 14. decembra 1944

- 1) Zvezni člen pri Dim Ljot [Dimitrije Ljotič] in M [Jože Derganc²⁵⁷] v II[irski] Bistrici.
- 2) O plk [polkovniku] Kok [Anton Kokalj] napisati pismo za Jevdj [Dobroslav Jevđević], prepis Kok in And [Ivan Prezelj²⁵⁸].
- 3) Podprefekt na Reki (Liković?).
- 4) Naslednika Kokalju.
- 5) Šolski referent v Trstu (mora biti profesor roj. na onem terit[oriju]).
- 6) List v Trstu (urednika).

Petek, 15. decembra 1944

Preselita se Arko [Mirko Bitenc] in Novak [Albin Šmajd] h Kovačeviću.

Od petka, 15. decembra, do srede, 20. decembra 1944

Podpis N Izj [Narodne Izjave].

Ponedeljek, 25. decembra 1944

Zlatko zvečer pri²⁵⁹

Torek, 26. decembra 1944

Pri Koscu [Ivan Martelanc], zvečer pri Novaku [Albin Šmajd].

Sreda, 27. decembra 1944

Arko [Mirko Bitenc] dobi Rudnika [Rudolf Smersu] pri Tajniku [verjetno Marija Jerko].

257 Jože Derganc je imel psevdonim Matko.

258 Ivan Prezelj je imel psevdonim Andrej.

259 Poved se ne nadaljuje.

Četrtek, 28. decembra 1944

Skupaj z Andrejem [Ivan Prezelj]. Odklonil prispevek za 3. vajence, odklonil plačilo za zdravljenje Aleša [verjetno Aleš Ušeničnik], odklonil prispevek za zapornike, čeprav delali za JV.

Ponedeljek, 1. januarja 1945

18h: Belin [Alojzij Mihelčič] pove, da se ne bo vmešaval v spor med Stražarji in nami. Govoril glede Novaka [Albin Šmajd] z Zorkom [Jože Krošl] in Špindlerjem [Josip Špindler].

Nedelja, 17. decembra 1944

05:00/20:00 doma.

Ponedeljek, 18. decembra 1944

Arko [Mirko Bitenc] zve pri g. Maršiču [Franjo Maršič], da je že obstojal neki Nar[odni] Komitet, v katerem so bili dr. Gosar [Andrej Gosar], inž. Sodja [Jože Sodja], Šolar Jakob

Že 97 podpisov za Nar[odno] izjavo.

Torek, 19. decembra 1944

109 podpis[ov].

Plk [polkovnik] Kregar [Janko Kregar] in Cergol [Izidor Cergol] dopoldne pri Gestapu v pri[sr]čnih razgovorih.

Sreda, 20. decembra 1944

Izmenjava listin o N[arodni] izjavi (109, 59).

Sestanek s Paracem [Matija Parac], Kapetanovičem [Milan Kapetanović], pplk [podpolkovnikom] Markom Radenkovičem, Kunec [Marjan Zajec], Nil [Rudolf Žitnik] Novak [Albin Šmajd] in kap[etan] Gavrilović.

Četrtek, 28. decembra 1944

Zjutraj aretiran Križman Andrej in baje odpeljan v Kranj.

Četrtek, 4. januarja 1945

Doslej aretirani: (kolikor je znano 4. 1. 1945)

1) Hameršak [Vinko Hameršak] ✓			22) p. Stane dr. Aljančič
2) p. Klavdij [pater Klavdij Okorn] ✓			23) p. Angelik dr. Tominec
3) Finec [Milan Finec] ✓			24) p. Roman dr. Tominec
4) Goričan [Henrik Goričan] ✓		✓	25) Pogačar iz Hrušice
5) Lavrič (dijak) [Marjan Lavrič] ✓		✓	26) msg. Maver [verjetno Jože Grebenc]
6) Petelin ✓		✓	27) Baš Tomaž
7) Lipovec ✓		✓	28) Tuma Alfonz
8) Žekar Tine ✓		✓	29) Tomažič Jože
9) Grad Boris ✓		✓	30) Andoljšek Janez
10) Jagodic Anton ✓		✓	31) Zorman iz Most
11) Babnik Anton ✓		✓	32) Jarc iz Rakovnika
12) Kristan Srečko ✓		že mrtev	33) Kuhar Magister iz Most
13) Rous Andrej ✓		✓	34) Vojska
14) Božič, krojač ✓		✓	35) Marinko Jože
15) Breskvar Silvo ✓		✓	36) Žitko Lojze
16) p. Beno Korbič ✓		✓	37) Tomažin Franc
17) p. Engelhart ✓		✓	38) Markelj Jože
18) Kühar Štefan ✓	že mrtev (glej 33)		39) Turk
19) Masič Pavle ✓		✓	40) Poženel
20) Čopar	<u>obrni!</u>	✓	41) Kermavner Ivo
21) p. Jože Aljančič		✓	42) inž. Bevc [Ladislav Bevc]
		✓	43) Skubic [Anton Skubic], [...] N[ovo] mesto
			44) inž. Dimnik [Stanko Dimnik]
			45) iz pivovarne Sok
			46) pplk. Peterlin [Ernest Peterlin]
			47) kap. Ilovar [Albert Ilovar]
			48) Križman Andrej

Nedelja, 7. januarja 1945

Zvemo Tone [Anton Duhovnik] ni bil v Rimu. Aretiran je bil v Ravenni 25. 11. 1944. Dosedaj bil v Padovi, zaslišan še ni bil. Obravnava Zimmer. Sodeluje Fric [Fritz Verdnik]. Tone ni o vsem nič informiran. Naivno-optimistično gleda zadevo, kar ni dobro.

99 [Ivan Martelanc]

Sreda, 17. januarja 1945

Ob 15h Kren [morda Franc Krener] in Vizjak [Milko Vizjak] na Gestapu do 17h; zasliševanje o zvezah s politiki, zlasti dr. Šmajdom.

Petek, 19. januarja 1945

9h pride ga. Trobentica in pove, da jo je mož poslal zjutraj h ge. Bosanki, ki jo je sprejela kar v kuhinji. Rekla je, da je notri ves premražen Glavač [Franc Glavač], in če želi, da jo seznanj z njim. Je popolnoma pod vplivom Glavača. Rekla je med drugim: Staretova urednica hodi dnevno k Vurniku [Anton Vurnik] in Müllerju [Karl Müller]. Bosanke sin se boji, da ga ne bi izdala, da je včasih prišel k Staretu [Miloš Stare] v pisarno.

Glavač je imel prav, da je škofu [Gregorij Rožman] rekel, naj se javi onih 5 (dr. Šmajd [Albin Šmajd], Stare [Miloš Stare], Bitenc [Mirko Bitenc], Kranjc [Marko Kranjc], Smersu [Rudolf Smersu]) pa bo vse v redu.

Gestapo ima svojo mrežo naperjeno samo proti klerikalcem. Vsi gori pri Gestapu so komunisti. Proti kom[unistom] nimajo ničesar. –

Bosanka je vprašala, če ga. Trobentica ve, kje je dr. Šmajd. Trobentica je odvrnila, da je slišala, da je odšel v Švico. Bosanka je dalje rekla, da iščejo Stareta in da ga bodo tudi dobili. –

Vprašala je, če je Mrja [Marija Šmajd] sestra ge. Trobentice. Ko je rekla, da nima nobene sestre, je rekla, da je prišla enkrat v družbi »onog grdog čoveka Goričana.« Za Stareta [Miloš Stare] pa dnevno moli k Bogu k srcu Jezusa, da bi ga ne dobili.

Dalje: Prišla sem do prepričanja, dr. Godina [Jožef Godina] ni ravnal prav, ker duhovniki se ne bi smeli vtikati v politiko.

Škof vse ve in odobrava Glavačevo delo.

Škof ni na mestu. Na Silvestrovo v svoji pridigi ni napadel komunistov.

Ovojnica IV., leto 1945 (pag. 1956–1970, 1109–1135)

► Ovoj št. 1, 27. 2. 1945 (pag. 1956–1957)

Torek, 27. februarja 1945

211 [Mirko Bitenc] pove, da je Nakel [Jože Lekan] trdil, da je 222 [Albin Šmajd] proti kat[oliškemu] bloku, ker sam ni poleg.

19:00: 244 [Rudolf Smersu] pove, da je Nakel rekel, da z 222 noče imeti nobenih stikov in da je z njim že opravil, ker je 222 hotel pod Živkovičem [Petar Živković] kandidirati in je sploh hodil svoja pota.

18:00: 303 [Franc Bajlec] pride in sporoči, da mu je oseba [verjetno Gregorij Rožman] povedala, da so bili pretekli petek ali soboto (po mojem mnenju s 16. ali 17. 2.) pri njem Ljotić [Dimitrije Ljotić], Djujić [Momčilo Đujić] in še nekdo. Trdili so, da je možno računati na spremembe v enem do štirih mesecev in da pride sem Vlasov [Andrej Vlasov] z vso vrsto orožja na ta teren. Radi bi imeli zveze z SLS in z Narodnim odborom. Vprašali so osebo [Gregorij Rožman], če je NO legitimni zastopnik (303 je odgovoril: kolikor vem, je. Če so sklenili zakoniti predstavniki SLS in JNS, je vse v redu. To je rekel osebi, ker je dobil vtis, kot da oseba dvomi v zakonitost Nar[odnega] odbora).

303 želi, naj se v tem oziru ukrene potrebno.

19:00: 244 še pove, danes me kliče P., ki mi bo povedal nekaj važnega. Verjetno želi gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik] razgovor z menoj, tj. z SLS. Isto žele tudi slovenski Ljotičevci.

Šabežej [Jože Baš] je prišel in rekel, da so sedaj vodili pogajanja z dr. Alujevičem [Branko Alujević] za OUZD. Dr. Alujević je rekel, da je JNS izjavila preje, da je na stvari dezinteresirana. Danes pa je naenkrat sporočil, da je dobil od JNS drugačne direktive, namreč da je z SLS sklenjen dogovor, da gre vsakemu pol in predsednik SLS. = Vpraša, če je kak dogovor. – 222 odgovori, da je samo takrat govoril z 202 [Marjan Zajec] o tej stvari, ko mu je odvrnil, da SLS ni interesirana in če JNS lahko vpliva na sestavo, naj to store pošteno.

244: Govorite. Smo tudi tako zadovoljni. Vsak pol in predsednik SLS. O osebi, ki bi prišla v poštev, ne govori, ker še ne vemo. Dozdaj smo mislili na Lekana, če pa je zdaj tak, bo to odpadlo.

222: V osebna vprašanja se ne bom vtikal, kot doslej ne.

244: Pogajanje naj vodi Šabežej, ker je dovolj resen.

222: Boš že sam najbolje vedel to urediti. –

222, 244 in 303 se dobe jutri 28. 2. ob 19:00.

torek 27/2/1945: 219 pvc, da je Nikal hotel, da je 222 poti. kot. obla, ker
 sam ni ples.
 19 00 221 pvc, da je Nikal rekel, da je 222 pota. neti. udenti stles in
 da je, upin je spovnil, ker je 222 hotel pod žirnikicem kamt. dirnat: i
 je ofloki hotel svoja pota. 001836

28 00 303 pvide in spvati, da mu je alba postala, da so bili postelje
 poteh ali sesto (po njegovim misli) v št. št. 14/2) po njem ljubi,
 ofijati in ne morda. Stb. 1.0, da je njega mišati na tpe -
 urabte v enem do štihl. posreca in da pvide sem klasov z
 svo otati svoj na ta teren. Radi bi dvels žnje z stb
 in z Narodna odbrava. Ipaidi in neb, in je 20 logitruin. gopel.
 (303 je otaril: kolikar sem, je. le so otaril: pakoniti podo -
 staviti. Stb = stb, p' vse v rade. To je rekel albi, ker je dobil
 rto, ka da neb domni v zakonitost (nos. odlov)
 303 žol, naje v tem ogpu nbece potahu 1956

19 00 224 ž pvc, da mu na klia l., L' mi lo pvedel neti, vafepo,
 Keritva želi gen. Rupanil raggort z mevoj, žj z stb. To
 žle tudi stoveti ljotičevci.

Sabčevje je prišel: ukel, da so neti vohil. poggijepi
 z Le Alajevicem je. Dld. d' Alajevci je rekel, da je žlt
 žpanla pepi, da je na strani desortiriraveu. Janu se je
 naenkrat spovnil, da je dobil od žlt doregicia
 svetle, ravni da je z stb otleyta dogovor, da
 gre vakeem pol in prebudati stb. = Vpraš, in je
 kat dogovi. - 222 odgovor, da je sam taktot garril
 z 202 otij' stori, L mu je odvalil, da stb ni interesovan
 in in žlt. Celk vpliva na satam, nq to stame posteno.
 224: Jovotte. Ima tudi tako polopi. Vsek pol = prebudati stb.

0 sreči, ki bi priložila s potes, ne govori, ker se ne vem o.
 Hujda, samo misli: ne letano, če pa bi plj' tate, bo to
 odpadlo.

222: V obeh vprašani se ne bon vtihal, k' t' dolj'ne.

244: Pojevanje naj vidi: Se bizi, ker si d'arj' reser.

222: Pro' je pač najbje vedel to videti: -

222, 244: 203 se d'obe jutri 20 $\frac{1}{2}$ ob 1700

222

001957

1957

► **Ovoj št. 2, 7. 4.–22. 4. 1945 (pag. 1959–1970)**

Sobota, 7. aprila 1945

Prvi sestanek v Il[irski] Bistrici²⁶⁰ (Ljotič [Dimitrije Ljotič], Jevdjevič [Dobroslav Jevdjevič] in Djujič [Momčilo Đujič])

Tudi bistriški dekan [Viktor Perkan], Hreščak in Zajec [verjetno Marjan Zajec].

Delamo na terenu in brez NO ne naredimo ničesar.

Velikonočni torek

v ponedeljek vabilo za torek (Pahor s Trsta [Roman Pahor], Kukanja [Angelo Kukanja] odvet[niški] prip[ravniki] Trst, Škabarja [Matija Škabar], Fr. Tončič [Frane Tončič] je odklonil)

Damjanović [Miodrag Damjanović], Kapetanović [Milan Kapetanović], Parac [Matija Parac], Ljotič so pritiskali.

Smo vstopali v NS, v akcijski odbor;

Ljotič: naša ambicija je, da se dela. Nočemo posegati v NO;

dr. Milanović [Božo Milanović] on se priklopi hrvaški federalni edinici.

Za napredno strujo dr. Vuga [Slavko Vuga], Kerševani [Karel Kerševani] in dr. Mihalič [Boris Mihalič].

Članov šteje 9:

- 1) dr. _____, odvet[nik] Tolmin,²⁶¹
- 2) dr. Mihalič Boris,
- 3) dr. Komar Milan, odvet[niški] prip[ravniki] Gorica,
- 4) Šuligoj Stanko, kmet, Kal,
- 5) Kramar Franc, žpk [župnik], Lander pri Čedadu,
- 6) Msg. Vodopivec Josip, dekan Tolmin,
- 7) Tavčar Franc, župan, Opatje selo,
- 8) Kerševani Karel, trgo[vec],
- 9) Vuga Slavko, profesor,
- 10) Komac Maks, ban[čni] uradnik.

Ponedeljek, 16. aprila 1945

20:40: Z Rubinom [Marko Kranjc] se dobi 422 [Albin Šmajd], kateremu Rubin pove, da v Crkavnici ne morejo biti več razgovori, ker smo opazovani. 422 sporoči, da se je ustavil spotoma pri Vojku [Franc Bajlec], ki je bolan in ne more k trojki, med tem ko je

²⁶⁰ Po pričanju Angela Kukanje je bil 12. marca 1945 v Ilirski Bistrici sestanek z Dimitrijem Ljotičem, ki so se ga med drugimi udeležili tudi Angelo Kukanja, Roman Pahor, Božo Milanović in Matija Škabar. (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 952, ZA 2150-2, Osebni dosje Kukanja dr. Angelo, Zapisnik zaslišanja Angela Kukanje 7. 5. 1945, str. 3.)

²⁶¹ Verjetno Alojzij Vogrič.

Rudnika [Rudolf Smersu] srečal v Logatcu na poti v Primorje. Ker je v torek ob 9h seja NO, odpade tudi sedmorica.

Nato začne Rubin: Kaj misliš o tem? Če se pritegne v ožji odbor dr. Leskovarja [Ludvik Leskovar], odpade vprašanje Kat[oliškega] bloka. Samo sporoči stranka dr. Mohoriča [Jakob Mohorič], da je odpadel kontrahent »mladi intelektualci SLS« ali [...] »Straža« in da so potrebni novi razgovori z dr. Mohoričevo stranko.

422: izjavi, če smo vsi za to, da se spor tako reši in se pritegne dr. Leskovar v ožji odbor brez sklicevanja in sklepanja na širši seji, sem za to, da ga kar ožji odbor sprejme.

Nato mu je še 422 povedal laži o govoricah glede božičnih racij iz l. 1942, da je odslej molčal, zdaj pa vidi, da bo treba ljudem stvar pojasniti in razložiti. Sezname so delali v Straži in Stražarji so bili glavni vodje. 422 ni imel nobenega vpliva, niti vpogleda v sezname. Z denarjem ni imel nikdar opravka.

Tudi 411 [Mirko Bitenc] ni za Zmagoslava [Jože Melaher] nikdar prejel nobenega denarja od gen[erala] Andreja [Ivan Prezelj]. Vse je laž, kar se protivnega govori o 411.

Torek, 17. aprila 1945

(Pri g. Klobasarju [Miroslav Urbas] v Slomškovi) – Urbas

08:25: g. Rubin [Marko Kranjc] začne, naj pove 422 [Albin Šmajd] svoje mnenje o kooptaciji dr. Leskovarja [Ludvik Leskovar].

Ker 422 [Albin Šmajd] ne pristane hitro na vse predloge g. Rubina, ta pove, da je 422 neznošen in piker v svojih izrazih.

422: Gotovo nimam ničesar proti, če se pritegne dr. Leskovarja v ožji odbor, ako se tako reši nesporazum. (Rubin: tako bo opozicija v SLS prenehala in postanejo uradni). S tem vprašanjem pa so v zvezi pokrajinski odbori Kat[oliškega] bloka. Pri stranki obstoji: prekmurski, koroški, primorski, štajerski, gorenjski in za ljublj[ansko] pokrajino, ki so vsi odobreni in so pomožni organ poročevalca za organizacijo. Ne moremo pa priznati sedaj pokrajinskih odborov Kat[oliškega] bloka za strankine pokrajinske odbore, tako zlasti tudi ne »Kranjskega«, ki ga stranka ni nikdar ustanovila niti priznala ali vanj delegirala svojih ljudi.

Pri tem vztrajam in svojo besedo bom držal.

G. Rubin: če bodo vsi člani ožjega za pritegnitev dr. Leskovarja, ga bom kar vabil na prihodnjo sejo 7morice.

422: počakaj, da se na seji najprej pogovorimo. Prav bi bilo, če bi vse napravili pismeno, da se izognemo kasnejšim nesporazumom ali trenjem.

G. Rubin: Ne vem, za kaj si zopet piker. To je odveč. Tudi ne vem, zakaj spreminjaš svoje stališče? Doslej nismo tega rekli, naj še sedaj ne delamo hude krvi.

422: Clara facta, boni amici. Prav bi bilo, da se pismeno uredi, ker je potrebno zavzeti stališče do treh strani:

kat[oliškega] bloka,
pokraj[inskega] odbora –II–,
pritegnitev dr. Luja Leskovarja v ožji odbor.

422 je ponovno poudaril, da je za pritegnitev dr. Leskovarja, ako je s tem v stranki vzpostavljena edinost in enotnost.

Ko je končano to vprašanje, začne g. Rubin:

No, zdaj pa še povej svoje mnenje glede kooptacij za širši odbor. Ko je začel brati imena (opazil sem v Lj[ubljeni] Mašič [Pavle Masič], Verbic [Pavel Verbic], ga je prosil 422: naj opusti to branje, ker ima on načelno drug predlog, naj se namreč kooptirajo bivši poslanci, v kolikor že niso člani širšega. Sicer pa bi to kooptiranje bilo zdaj proti temeljnemu načelu, naj se tega ne sklicuje in kar ožji kooptira dr. Leskovarja.

Ako pa g. Rubin misli, da je potrebna kooptacija širšega, potem seveda naj isti forum tudi kooptira dr. Leskovarja, s čemur odpade pogoj, ob katerem je 422 za kooptacijo dr. Leskovarja po ožjem odboru.

G. Rubin je nato zopet postal nervozen, očital, da 422 ni dosleden, da je preoster itd.

Tako je razgovor ostal prekinjen, ker so nato že pričeli prihajati drugi člani NO.

09:00–13:00: predsedstvo NO (uredba o komisarijih, o uradnem jeziku itd.).

Popoldne od 14:00–3/4 21:00 pri Dekanu [Matija Škerbec]. Mu pojasnim vso gonjo. Je veliko slišal, tudi župan France in Nande Novak [Ferdinand Novak] sta šla prosit škofa [Gregorij Rožman], naj vpliva na 422, da se vrne enotnost. Vprašal je g. Dekana, če 422 tudi ustanavlja pokrajinske odbore. Pri razgovoru so se g. Dekanu večkrat zaiskrile oči od samega veselja, da 422 jasno gleda in distingvira ter izvaja konsekvence, se zgraža nad blatenjem in metodo onih ljudi, ki trosijo laži. –

Povabi na razgovor z Francetom. Takoj ko pridem nazaj v središče, bom prišel z njim skupaj.

20:45–21:00 čakam na M[r]avleta, ga ni. –

Rubin je izjavil 16. 4. 1945, da je vprašanje mladih intelektualcev SLS (Stražarjev) in s tem kat[oliškega] bloka rešeno, če vzamemo dr. Leskovarja v ožji odbor.

Dne 17. 4. (torek) zjutraj ponovno razgovarjala.

Rekel sem, da je treba rešiti vsa vprašanja:

- 1) stališče do bloka,
- 2) pokrajinski odbori,
- 3) eksekutiva (vstop dr. Leskovarja).

[Nečitljiv podpis.]²⁶²

- 1) Za razpravo o pobudi za postavitve jug[oslovanske] vlade je premalo elementov za zavzetje stališča in sklepanje, zato
- 2) želi NO, da se omogoči stik s slovensko emigracijo preko Čiče [Dragoljub Mihailović],
- 3) pošlje NO dva delegata do Srbov v Il[irsko] Bistrico z nalogo, da iščeta stik, uredita potrebno pri dr. Milanoviču [Božo Milanović] glede NS v Trstu, dalje pri NS v Gorici, ter potrebne vojaške stvari pri gen[eralu] Damjanoviču [Miodrag Damjanović] ali gen[eralu] Andreju [Ivan Prezelj].

(NO prosi ministra Kreka [Miha Krek], da nujno pošlje situacijsko poročilo z nasveti preko Draže [Dragoljub Mihailović] z Volkovo [Miloš Stare] šifro. Dore [Albin Šmajd].)

Za goriško provinco: dr. VL [Alojzij Vogrič] za Goriško pokrajino in one dele videmske pokrajine, ki pripadajo narodni drž[avi] Sloveniji.

- 1) Ni nobene potrebe za individualno ali skupno umikanje.
- 2) NO ima pripravljene direktive za vse slučaje, ki utegnejo nastopiti in ki jih bo v slučaju nastopa potrebe pravočasno objavil.

(Odbor za varnost prebivalstva (Krški [Ladislav Bevc], Zemljič [Ivo Kermavner], Pečar [Celestin Jelenc], Kavčič [morda Jože Kavčič])

Sreda, 18. aprila 1945

Ilir[ska] Bistrica:

- 1) Naj bi SD prišlo direktno pod poveljstvo gen[erala] Damjanoviča [Miodrag Damjanović].
- 2) Lahko bi se zajezil klin, tako, da:
 - a) se vrnejo srbske čete in
 - b) bi domob[ranci] nadomestili iste.
- 3) Najprej bi bilo potrebno, da se SD reši nemškega tutorstva.
- 4) Dogovor sprejet!!

Vel[ecenjeni] g. general

v smislu našega včerajšnjega dogovora, da bi se morali nadaljevati danes naši razgovori z Nj L patriarhom in ostalimi merodajnimi gospodi. Vas prosimo, da nam po prinosilcu tega lista blagovolite sporočiti če kdaj in kje je tak razgovor mogoč

Z izrazi odl[ičnega] spoštov[anja]

19. 4. 1945

[Podpis nečitljiv.]

Četrtek, 19. aprila 1945

Inž. Rustja [Josip Rustja] formalno in oficijelno prosil za sodelovanje z SLS.

Sporočil dr. Tolmenc [Alojzij Vogrič] dne 20. 4.

v torek dr. Milanovič [Božo Milanović],
Kemperle [Leopold Kemperle],
dr. Vogrič,
dr. Kenda

Ljotič [Dimitrije Ljotić]
(povedal najnovjšo vojaško
situacijo)

so hoteli: 1) neko politično izjavo,
2) ONAS-e [Občinski narodni svet].

Vse odklonili, ker to spada v področje NO.

Petek, 20. aprila 1945

Razgovori v Gorici pri dr. Tolmincu [Alojzij Vogrič] na domu;

navzoči: Resman [Marjan Zajec], Nil [Rudolf Žitnik], Draš [Albin Šmajd], dr. Goriški in dr. Tolminc. Opišemo položaj v NO in poudarimo, da so politično škodili enotnosti, ker so šli v skupne odbore, ki so jih ustanovili Srbi. Sami trdijo, da so to storili v najboljšem namenu in da so preprečili ustanovitev drugačnih odborov. Trdno stojte za NO. Stražarji delajo zadnje čase veliko zgage.

Sobota, 21. aprila 1945

Gospodo, situacija nije bila ni malo ružičasta, a sada su preduzete sve jake mere, koje treba da preokrene situaciju. Te mere su takve da sa teoriskog stanovišta moraju imati uspeh.

Vprašanje: Ali se bodo kljub prevzetim meram prebili preko Istre do Trsta?

Odgovor: Gotovo bodo poskušali, da s tem dobe v roke politični adut z zavzetjem Reke in Trsta.

Izključen ni poskus izkrcanja nekje v Istri.

Zavzeta sta otoka Krk in Cres.

Dr. Vog [Alojzij Vogrič] v Gorici 20. 4. 1945 v Furlaniji se koncentrirajo močne italijanske čete vseh vrst in branš.

Ja. Debelak [Janko Debeljak] v Ajdovščini: Dnevno in večkrat prihajajo »intendantji« in dovažajo v Trn[ovski] gozd.

Nedelja, 22. aprila 1945

Načelno:

- 1) da bodo zasedli P[artizani] vso obalo, s tem je podrta teza, da se boriš s P[artizani] in se umikaš.
- 2) Umik sam, kaj koristi in kaj škodi:
 - a) ali bo šla cela vojska,
 - b) ali samo eksponirani.

Posledice:

- a) da gre vse, prepustimo ljudi in deželo,
- b) prehrano za civile in
- c) če bodo odšli, bo zaplenjeno (če dalje časa traja).

Kaj je namen: z AA [Anglo-Američani] priiti skupaj ali formirati, da vsa vojska gre ali samo eksponirati.

Drugi, da gredo drugi v gozdove ali kot Zeleni kader.

Kakšne direktive:

- a) domobrancem,
- b) eksponiranim protikom[unistom],
- c) civilistom.

Nato formalno, kdo naj odrede (vprašanje odnosa do N[emcev]).

Četrtek, 26. aprila 1945

- 1) dopoldne pri g. Janku Debeljaku.
 - 2) Komisar za Trst.
- Za tržaško postojanko.

22. 4. se je na pobudo g. Arka [Mirko Bitenc] vršila anketa s predmetom: Poročilo in razgovor o vojaško-političnem položaju.

Anketo sta skicala gg. Arko in Rubin [Marko Kranjc].

Navzoči so bili gg: Remec B. [Bogumil Remec], dr. Basaj J. [Jože Basaj], dr. Odar Alojzij, Rubin, dr. Mohorič Jaka [Jakob Mohorič], Arko, inž. Muri Lambert, Špindler Jože, dr. Ferenc [Franc Bajlec], Dore [Albin Šmajd], dr. Dečan Vladimir [Rudolf Hanzelič].

Razgovora (po poročilih Arka in Doreta) so se udeležili: g. g. dr. Mohorič, Špindler, dr. Odar, dr. Dečan, dr. Ferenc, Remec, dr. Basaj in Dore.

Splošno mnenje: ne dopustiti umika ali potegnitve domobrancev in civilistov z Nemci proti Koroški.

Vodilno načelo: ohraniti čim več slovenskih življenj. To mora vplivati na vse odločitve.

Špindler omenja, da bi bilo nujno dobiti zveze s Hrvati (HSS [Hrvatska seljačka stranka]) in če tega vodstvo še ni storilo in teh zvez ni, bo vodstvo krivo nesreče, ki bi doletela slov[enski] narod.

I Ajdovščina (dr. Komar [Milan Komar], Komac [Maks Komac], dr. Mihalič [Boris Mihalič], Kerševan [Leopold Kerševan])

1) Repič Franc – Cankar	8) Furlan Janez – Peter
2) Paljk Roman – Miha	9) Česnik Jože, Vladoslav
3) Hrovat Marij – Gregor	10) Krtelj Ivan, Erjavec Franc
4) Curk Joško – Trdina	11) Štrancar Franc, Dermota
5) Repič Pavel – Janez Ev	12) –II– Janez, Ivan
6) Suban Ciril – Primož	13) Trebižar Andrej, Pavel
7) Breclj Pavel – Anton Logar	14) Kete Franc, Finžgar Jože
	15) Lisjak Karel, Pantar Lojze

► **Ovoj št. 3, 27. 4.–1. 5. 1945 (pag. 1109–1135)**

Petek, 27. aprila 1945

Ob 5h (17 h) odhod iz Središča.

Ob 6h (18) dohod v Postojno.

Zvemo pri gen[eralu] Mušickemu [Konstantin Mušicki], da so P[artizanski] tanki že v Št. Petru na Krasu, tam je tudi 20. in 43. divizija. Na vsem sektorju od Delnic do Reke operira 6 divizij. Močnejše nemške sile operirajo od Karlovca proti morju.

Tudi partizanske edinice na Trnovskem gozdu so oživele. Štab gen[erala] Mušickega se seli v Razdrto, v Gorici ostane le en njegov bataljon.

Ob 20h pri gen[eralu] Rupk [morda Leon Rupnik] g. Resman [Marjan Zajec].

Ob 20:30 sestanek.²⁶³

Sobota, 28. aprila 1945

10:30

G. Resman [Marjan Zajec]: včeraj prodrli Prestranek–Žeje – zavili proti Hruševju na cesto Postojna–Trst.

Ponoči se je slišalo iz Senožec.

Močna bojna skupina formirana v Postojni, mislijo, da ni nobene opasnosti, da bi sem prodrli.

Rupnikova skupina²⁶⁴ se dobro drži. P[artizanska] skupina ni močnejša.

Obkoljevalna akcija v B[eli] krajini uspeva.

VII. korpus beži (se umika).

Rösener [Erwin Rösener] se je odpeljal v Zagreb, zahteva nove čete od gen[erala] Löhra [Alexander Löhr], ki je v Zagrebu.

Globočnik [Odilo Globočnik] je odredil gotove ukrepe, da bodo očistili cesto Ljubljana–Trst.

Pečar [Celestin Jelenc]: Zdi se mi, da je vojaška situacija zavožena. Na N[emce] se ni več zanesti. Morala pada pri njih. Na čete, ki bi prišle iz Hrvatske, ne bo nič. Nemci ne morejo ničesar napraviti. Le če se podajo pod Komando jug[oslovske] vojske.

Bojim se, da smo z vojaškimi stvarmi precej pri kraju.

Namen P[artizanov] je siliti ne v Lj[ublano], marveč v Trst, da pridejo čim preje v zvezo z AA [Anglo-Američani], gledati moramo, da ne bomo zgedali v zadnjem trenutku kot sodelavci z Nemci. Vprašanje umika bo zelo težko. Morajo povedati, ali morejo zavarovati cesto čez Col. Z [...] zmage izgleda, da AA [Anglo-Američani] smatrajo Jugoslavijo za interesantno.

263 Poved se ne nadaljuje.

264 Skupina Vuka Rupnika.

»AA [Anglo-Američani] bodo zahtevali zares svobodne volitve. V prijateljske države bodo prišli, če se jih bo prosilo. Na AA [Anglo-Američane] se lahko zanesemo.«

Paziti moramo, da se ne bomo preveč navezovali na Nemce.

Nil [Rudolf Žitnik]: Mislim, da je Vip[avska] dol[ina] za nas zaprta stvar. Ker pridejo na okrog v V[ipavsko] dol[ino].

(Pride g. Kr)

Maček [Franc Krener] poroča.

Oberst Essl.

(Bil Vidmar pri meni in je brez informacij.)

Škrbec [Matija Škerbec]

- 1) Takoj proglasiti slov[ensko] vlado, ki je v sklepu,
- 2) pozvati Kralja da se vrne v domovino,
- 3) pozvati AA [Anglo-Ameriške] čete,
- 4) imenovati vrhov[nega] poveljnika za vso Slov[enijo], nemške čete prositi, da pod našim vodstvom delajo red in mir,
- 5) Lj[ubljanu] držati za vsako ceno, do skrajnosti, kdor je v Lj[ubljanu] gospodar, je gospodar Slovenije,
- 6) takoj mobilizirati in zavarovati,
- 7) izpraznitev polagoma pripravljati.

Vojaški položaj še ni najslabši.

Moramo pritegniti vse ljudi k sodelovanju, bomo med narodom pritegnili.

Kren [verjetno Franc Krener]: če N[emci] odklonijo, smo preslabi, artilerije ni, tanke imamo, municije primanjkuje.

Škrb. [Matija Škerbec]: dogovor bo z N[emci] narediti.

Draš [Albin Šmajd]

Ob 11h dp [dopoldne] zvemo, da so Stražarji [...] ponarejali dokumente za odhod v Trst in Furlanijo.

Tudi dr. Žebotova žena [Ivica Žebot] je odšla z otrokom.

Nil: Prevzvišeni [Gregorij Rožman] naj pozove: nas in gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik].

Legijske čete: //Bitenc// [Mirko Bitenc]

Nil: predsedstvo k Prezvišenemu.

Petek, 27. aprila 1945

Skober [Slavko Skoberne], inž. Bevc [Ladislav Bevc], dr. Pestotnik [Pavel Pestotnik], dr. Jelenc [Celestin Jelenc], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], dr. Megušar [Anton Megušar], dr. Zajec [Marjan Zajec], inž. Ferlinc [Bogdan Ferlinc], dr. Bajec [morda Ivan Bajec], Bitenc [Mirko Bitenc], dr. Mihalič [Boris Mihalič], dr. Basaj [Jože Basaj], Kranjc [Marko Kranjc], dr. Kolterer [Franc Kolterer], Remec [Bogumil Remec], dr. Baraga [Srečko Baraga], Smersu

[Rudolf Smersu], inž. Muri [Lambert Muri], dr. Orožen [Franc Orožen], Žitnik [Rudolf Žitnik], Draš [Albin Šmajd], Škerbec [Matija Škerbec], Teuschuh [Ivan Teuschuh], Špindler [Josip Špindler].

Dr. Baraga

Dr. Pestotnik: inž. Ferlinc ima posebni predlog za kompromis, da se pritegne še par komunistov v NO.

Inž. Ferlinc je na isti liniji kot mi; naj jih razloži:

Zadeva je sledeča:

Mi smo v direktoriju JNS razpravljali o vseh problemih in prišli do zaključka, da ne moremo prisiliti zaveznikov, da bi priznali protikomuniste, ali realno gledano, moramo vedeti, da se zavezniki zaradi nas ne bodo skregali.

Če pogledamo slučaj v Grčiji, vidimo, da so vpostavili desničarsko vlado.

Zaradi tega je pri nas drugače: federativno ureditev in sami odločamo, kako bo.

Če spravimo okupatorja proč in smo sami gospodarji, lahko uredimo s centralno vlado naše razmere. Nato v dogovoru urediti s centralno vlado.

Nas bodo smatrali za rebele. –

To stališče sedaj je NO, ta se vrača nazaj na leto 1918. To je že afront proti zaveznikom in proti Beogradu.

Centralno vlado v B[eogradu] bomo morali priznati. Ta vlada danes ni po našem razpoloženju. –

Zaradi tega bi predlagal:

- 1) da Nemce odpravimo,
- 2) da skušamo najti kontakt in skušamo razgovarjati s centralno vlado.

(Na Suteja [Juraj Šutej], Grola [Milan Grol] se je treba obrniti, da bodo zagovarjali naše stališče v Beogradu.

To da ne doživimo druge Varšave.) –

Dr. Jelenc: Te debate do 4. ne bomo končali.

Zbrali smo se, da povemo gen[eralu] Rupniku [Leon Rupnik], da ni več primerna oseba, da bi vodil in da se domobrance reši tutorstva.

Zato da napravimo generalno skušnjo, da odobri naše stališče in dosežemo 2 stvari:

- 1) da dobi SD samostojnost,
- 2) kako bi lahko tudi mi Slovenci dobili v roke civilno upravo.

Predlagam: da se pogovorimo o teh stvareh.

Predsednik: ne moremo pustiti na strani škofa [Gregorij Rožman] in Rupnika.

Prosi, da se vrši debata v tej stvari. –

Dr. Jelenc:

- 1) g. ravnatelj boste morali voditi,
- 2) kdo bi vodil, da ne bo žalil.

Od vsake stranke nekaj.

Dr. Pestotnik!! Priporoča, naj se pove, da visoko cenimo njegovo delo v preteklosti, sedanji dogodki so mejnik

Oseba [Gregorij Rožman]: (dobro uvod)

Remec: g. prezident [Leon Rupnik].

Vse protikom[unistične] stranke so me pooblastile, da Vas pozdravim in zahvalim za navzočnost.

Znano nam je, da ste nastopali takrat, ko so bili težki časi in ste si s tem pridobili velike zasluge za narod. Bili ste mož energije, ki je znal preprečiti marsikaj hudega. Upali smo, da se bodo dogodki drugače razvijali, kakor se razvijajo.

Zvedeli smo, da je tudi Ljublj[ana] v nevarnosti in smo se odločili, da Vas povabimo, da nam podate poročilo.

Gen[eral] Rup[nik] [Leon Rupnik]: zahvaljujem se za poverenje, prosim, da zaslišite najprej situacijo po vojno znanstvenih činjenicah do 12h.

Začel bom lokalno z levim krilom, ki stoji trdo.

Naša pokrajina je čvrsto v rokah domobr[ancev], N[emcev] in Rusov.

Pove mejno črto Kostanjevica – Postojna.

Nejasna in donekle ogrožena je situacija južno in jugozahodno [od] Postojne.

S strani N[emškega] povelja so dane vse garancije, da se zopet vpostavi veza med našo pokrajino in Trst[om].

(Lokalna situacija) na naši strani.

Na mržnji strani: 4. Tit[ova] armija je uspela, da se v nabiranju vzdolž jadr[anske] obale polasti Sušaka, Bakra, Senja čez Delnice, Gerovo

z eno divizijo Gerovo–Prezid,

z drugo divizijo na Sušak,

z tretjo pod Snežnikom na Sv. Peter.

Te divizije imajo 2 strašila²⁶⁵, nekaj artilerije in tankov.

En bataljon je danes zavzel Sv. Peter (in sicer italijanski). Proti Reki se nahaja razen posadke na Reki (1 polk starej[ših] ljud[i]) tudi 188. brdska lovska divizija. Ta bo delala v hrbet tistim, ki so doslej prodrli čez linijo.

Še ena stvar je v teku, ki bo zelo uspešna. To je vojnička tajna, ki ga bo SDK [Srbski dobrovoljski korpus] izvedel skupno z enim našim domobranskim bataljonom.

To je položaj v naši bližini.

IX. korpus je dobil od zaveznikov toliko materijala, da se je mogel okrog Vojska²⁶⁶ zopet zbrati kot trn v peti.

Situacija v velikem je za sedaj povoljna od Murzušlaga do Zagreba.

Vojaška situacija je razen na pravcu Postojne taka, da nimam osebno nobenih brig.

(Moglo bi se zgoditi, da ti tanki prodro v Ljubljano, kjer se je vse podvzelo. Za mesto ni nevarnosti.)

265 Verjetno gre za poimenovanje letal.

266 Verjetno Vojskega.

Mislilo se je že na evakuacijo ljudstva in se je pristopilo pripravam za to evakuacijo. Kam bo šla ta evakuacija ne vem, ker se situacija hitro menja.

Včeraj smo še mislili, da proti zahodu _____ sedaj je izključeno, dokler ne bo očiščen Kras in Istra. –

Trenutno ni nobene nevarnosti: tako držim.

Kolikor imamo podatkov, vojaki, če ne bi imeli artil[erije] in tankov, bi se ne moglo reči, da so vojaki.

Msrgr. Škrbec [Matija Škerbec]

Ste vojak, ste vajeni gledati brez čustev kot zdravnik, ki secira. Mi gledamo tak, kot je.

Dovolite, da povem mnenje.

Ves slovenski narod je smatral ... –

Položaj je tak, da se razmere hitro spreminjajo. Vsak čas lahko pričakujemo tudi ang[leške] in am[eriške] tanke.

Sedaj prihaja prelom. Skrbeti je, da Tito [Josip Broz] v Lj[ubljeni] ne dobi oblast.

Ustvariti moramo razmere, ki jih bodo lahko tudi sprejeli AA [Anglo-Američani].

Kako bomo naredili prehod, da bo slovenski narod nastopil na način, da nas ne bodo smatrali za zaveznike Nemčije.

Narediti, da AA [Anglo-Američani] ne bodo šli proti nam.

[Leon Rupnik]²⁶⁷: Moje mišljenje kot vojak je sledeče:

Pravi naš sovražnik je kom[unizem] ergo se imamo – ako nam je do obstoja v [bo] doče – se moramo [boriti] proti Titovim banditom do skrajnosti. –

Ako bi prišli demokratični zavezniki in vidijo disciplinirano vojsko, jaz grem in demokratski NO sede tam, kjer jaz sedim. Držim, da je to zelo enostavno. Sedaj bi bilo to nemogoče. Ako pridemo sedaj s predlogom, se bo front pretrgal in bi značilo to smrt našemu narodu.

Naš f[ront] se ima držati, zaveznik je vsak, ki se bori proti banditom.

In v momentu ko prevzamejo okupacijo potlej se enostavno glava zameni in pride demokratski režim.

(Rupnik je bil naš figurant in evo: uspeli smo!)

Dr. Pestot[nik]

Izjava g. predsed[nika] je jako tehtna in je treba, da se posebej zahvalimo.

Vprašanje je, kdaj nastopi moment in da politični ljudje pravočasno vse ukrenejo, da ne nastanejo trzavice, krvoprelitje itd.

Če se N[emci] umaknejo, ali so naše SD edinice sposobne vzdržati napad banditov. Po duhu stoje visoko, govori se, da je slaba stran, da ni težkega orožja, artilerij[e], tankov, avijonov, municije – da na Krasu N[emci] uničujejo svoj material in ga ne dajo našim na razpolago.

267 Verjetno od tu naprej govori Rupnik.

Splošni zlom nemške armade me prepričuje, da N[emci] se bodo umaknili iz tega teritorija. Govori se, da se iz Balkana umika 12 ali 14 divizij! –

Rupnik

Nisem političar

Tu je [...]

a) 15. 1. 1944 pismo Gauleit[erja]

(Heeresgruppe Südost)

Torek, 1. maja 1945

Seja

Dr B [Jože Basaj]²⁶⁸, Draš [Albin Šmajd], Resman [Marjan Zajec]

Kavčič [morda Jože Kavčič], Lovro [Bogumil Remec], Vojk [Franc Bajlec], Nil [Rudolf Žitnik]

Aleksander [Franc Kolterer]

Dr B: moramo delati, ker nas sicer dogodki prehitte.

Vse pripraviti, da se proklamacija izda:

- a) domobranstvo,
- b) možnost emigracije z domobranstvom.

Predlog:

- 1) urediti pisarno, ki je stalna,
- 2) seje dnevne: 2x,
- 3) mesto sej se vedno menja,
- 4) neprestani stik z domobranci.

Samo od domobrancev odvisno, oni potrebujejo naše politične podpore.

Delegacija naj bi takoj odšla:

Poiskati je osebe in način,²⁶²

Naš odbor za emigracijo mora samostojno delati.

12:00: (Dr. B, Rem [Bogumil Remec], dr. Zaj [Marjan Zajec], Draš, dr. Jel [Celestin Jelenc], dr. Bajlec [Franc Bajlec], dr. Kolter [Franc Kolterer])

Bite [Mirko Bitenc], Mačk [Franc Krener], Bizjak, Doktor –

Mirno je nemogoče. Stvari se hitro razvijajo.

Nemški letaki!

Odstranitev orijent[acijskih] tabl.

16:00: inž. Predavec [Vladimir Predavec], ppk: Tartalović [verjetno Radoslav Tata-
lović]

268 Dr. B sicer ni bil psevdonim Jožeta Basaja, ki je bil predsednik predsedstva Narodnega odbora in prisoten na vseh njegovih sejah.

269 Poved se ne nadaljuje.

[...] 4. armija
vrgli partiz[ane]

Damjanović [Miodrag Damjanović] je odšel na
desno stran Soče

- 1) Soglasno: ob proglasitvi kapitulacije,
- 2) vse priprave, in nato retrodatirati,
- 3) poslušati postaje,
- 4)

I Lokal pri Matiji

ing. Prevec: Ustanovitev jugoslovanskega protikomunističnega odbora (vse, kar se bori proti komunistom – Titu [Josip Broz], je vojska tega odbora).

1) Po enakem številu

Dr. Jel.: vpraša, kako bi se razmejilo Srbe in Hrvate.

Inž. Predavec: stoji na bazi etničnog principa,

(dr. Maček [Vladimir Maček]: Kakor narod odloči)

dr. Pavelić [Ante Pavelić]:

–II–

Delegacija k dr. Mačku!!

Kralj v [...] izjavi, ako bi to pomenilo za dr. Pavelića rdečo cunjo!

OT	12500
Kur	4120
Tekač	1800
a	1300
SL, P, SOK	10000
Gor, Štaj	2400
Kapel	800
prevoz 200+600	800
Tovor [...] Dol	194
	33904
Za nabavo: [...], hlače, jopiči, gamaše	17350
	51254
Prejel	70000
–	51254
saldo	18746
30. 4. 1943	

a	1300
SL	8000
PRIMC	1000
ŠPAS	1000
GOR	1900
RIS	1000
Akta	800
MP	8000
ŽEL	1000
KUR	450
	500
	400
	1000
	300
tek	1800
	4450
OT	19550
Rapel Ob	- 800
[...] navodila 0.050	
Knjiga 0.200	- 250
Nabava	215
[...]	3-
	0.050
	2200
	0.520
Info Jelen	4750
	10335

Prva prireditev Slovenske domobranske legije

Propagandni odsek Slovenske domobranske legije ima v nedeljo, 3. oktobra, ob 5 pop. v frančiškanski dvorani prireditev s sledečim sporedom:

P. France Ačko: Viteška koračnica; — P. France Ačko: Ko psi zalajajo. — Narodna: Če študent na rajžo gre. — Narodna: Čuk se je oženil.

Potpuri slovenskih narodnih.

Sicherl: Molitev za mir. — M. Tomc: Zmagala si...

Govor domobranca

M'je pa krajčec posvava. — Oj Doberdob! — poje oktet.

Deklamacija

Vračko: Na nebu zvezde sevajo. — Jenko: Lipa zelenela je. — Šattner: Na planine. — Koejančič: Vinski brat. — Pregelj: Ko b'ta Dravca. — Pl. Zajc: U boj, u boj! *Leonardov godalni kvartet*: Pl. Zajc: Večer na Savi

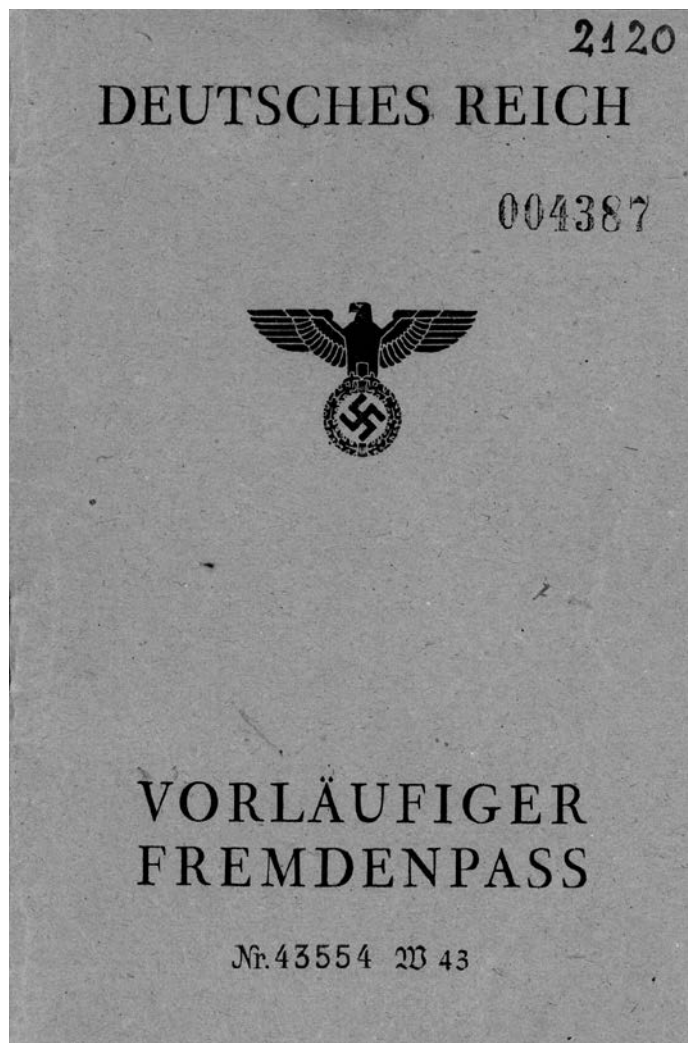
Dramatski prizor.

Pl. Zajc: U boju boj! — *Pesem Slovenske domobranske legije* — poje vse občinstvo ob spremljevanju orkestra.

**Ovojnica V., Osebni dokumenti
in osebna korespondenca
(pag. 2120, 2139, 2141, 2142, 2113, 2118)**

► Ovoj št. 1, Osebni dokumenti (pag. 2120, 2139, 2141, 2142)

*Začasni potni list, 1944 (pag. 2120)

Začasni potni list, 1944

DEUTSCHES REICH

Geb. frei

VORLÄUFIGER
FREMDENPASS

Name des Passinhabers
Dr. Schmajda Albina

Der Passinhaber
besitzt nicht die deutsche Reichsangehörigkeit

Nr. 1044/44

Dieser Pass enthält 16 Seiten

Nr. 43554 23/43

A 54a (8-11)

GELTUNGSBEREICH / GELTUNGSDAUER

Der Pass gilt für Inland

Der Pass wird ungültig mit Ablauf des
~~11. Juli 1946~~ 11. Juli 1946
falls er nicht verlängert wird.

Es wird hiermit bescheinigt, daß der Inhaber die durch das Licht-
bild dargestellte Person ist und die darunter befindliche Unter-
schrift eigenhändig vollzogen hat.

Salzburg, den 11. Juli 1944
Behörde
Der Polizeidirektor
Unterschrift
Stöckel Oh

Nr. 43554 23/43

VERLÄNGERUNGEN

1. Verlängert bis _____ einschließlich
den _____
Behörde _____
Unterschrift _____

2. Verlängert bis _____ einschließlich
den _____
Behörde _____
Unterschrift _____

3. Verlängert bis _____ einschließlich
den _____
Behörde _____
Unterschrift _____

Nr. 43554 23/43

PERSONENBESCHREIBUNG

Staatsangehörigkeit: *ehem. Jugoslawien*
 Beruf: *Rechtsanwalt*
 Geburtsort: *Krainburg*
 Geburtstag: *25. 2. 1904*
 Wohnort oder Aufenthaltsort: *Salzburg*

Gestalt: *mittel*
 Gesicht: *oval*
 Farbe der Augen: *blau*
 Farbe des Haares: *dunkel-braun*
 Besondere Kennzeichen: *keine*

Nr. 43554 W/43

Unterschrift des Inhabers

[Handwritten Signature]

Nr. 43554 W/43

VERLÄNGERUNGEN

4. Verlängert bis _____ einschließlich
 , den _____
 Behörde _____
 Wappensteinpl. _____
 Unterschrift _____

5. Verlängert bis _____ einschließlich
 , den _____
 Behörde _____
 Wappensteinpl. _____
 Unterschrift _____

6. Verlängert bis _____ einschließlich
 , den _____
 Behörde _____
 Wappensteinpl. _____
 Unterschrift _____

Nr. 43554 W/43

Geh. Nr. *frei* Gesch. *71830/44*

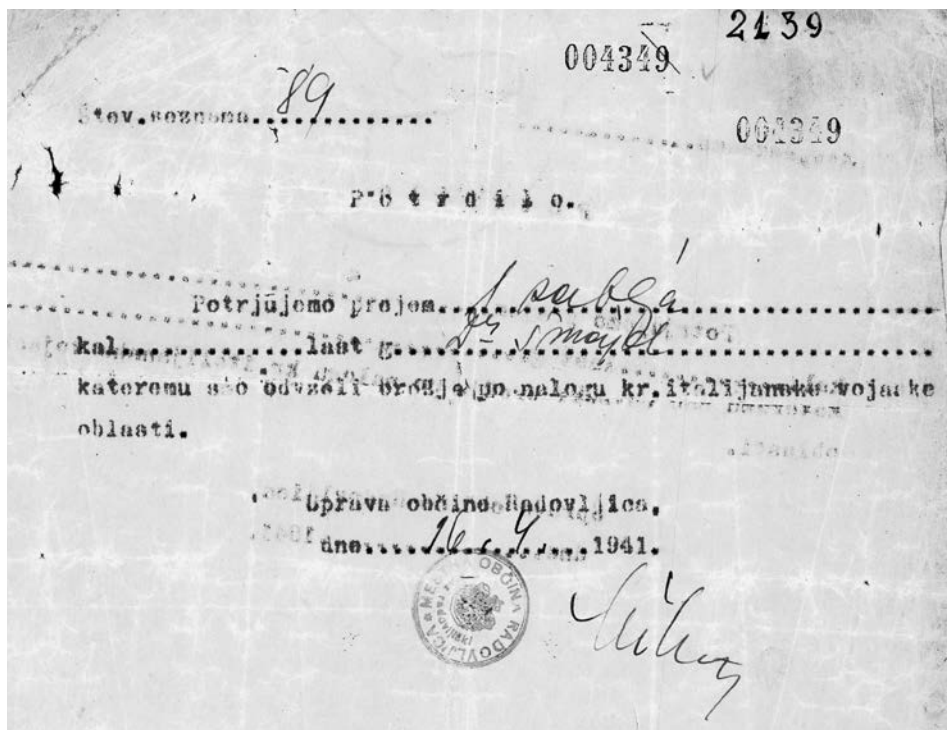
Aufenthaltslaubnis
für das Reichsgebiet
 mit Aufenthalt in der Grenzzone

bis 11. Juli 1945
Salzburg den 11. Juli 1944

Der Polizeidirektor
 in Salzburg

[Handwritten Signature]
 I. A.

Nr. 43554 W/43

Potrdilo o odvzemu sablje, 16. aprila 1941

2144
2245
004351

Alto Commissariato
per la provincia di Lubiana

RICHIESTA DI COLLOQUIO

Il Signor *Šmajdt Albino*

chiede di conferire con l'Alto Commissario per *Signor*
Comm^{re} David su affari giuridici

Lubiana li *1-3-42 XX* 1942-XIX

Stefanelli
Firma

Paternità ime očeta	<i>Giuseppe</i>
Maternità e matere	<i>Lu Giannina</i>
Nato il rojen dne	<i>25. II. 1904</i>
a v	<i>Lhanj'</i>
Stato civile stan	<i>rg.</i>
Professione poklic	<i>consulente di giur.</i>
Residenza bivališče	LUBIANA - LJUBLJANA
Via ulica	<i>Podgorca 5</i>
CONNOTATI E CONTRASSEGNI SALIENTI OSEBNI POPIS IN POSEBNA ZNAMENJA	
Statura metri Višina metrov	<i>1,68</i> ; corporatura <i>mediq.</i> postava
capelli e	<i>neri</i> ; occhi <i>blu</i> oči
segni particolari posebna znamenja	<i>-</i>

FOTOGRAFIA SLIKA	
Firma del titolare - svojerocni odtis <i>[Signature]</i>	
<i>Lubiana</i>	il <i>2. III. 1942</i> E. F. dne
Impronta del dito Prstni odtis	L. IL. PODESTA ZUPANA <i>[Signature]</i>

Osebna izkaznica Albina Šmajda, 1942

► Ovoj št. 2, Osebna korespondenca (pag. 2113–2118)***Poročilo Marije Šmajd iz Radovljice (pag. 2113–2117)**

Žena poroča Šmajdu iz Radovljice

Major Hertlein

V torek dne 16. 12. 1941 se je vselil v hišo nemški major od Schutzpolicije, po rodu iz Berlina. Vselil se je po navodilih Babnika v sobo, kjer je doslej stanoval Gram, uradnik pri SD, ki je takrat odšel na enomesečni dopust.

Ob 10. zvečer sem ga srečala na stopnicah in vprašala, če on stanuje v hiši. Sem se mu predstavila, on tega ni storil. Rekla sem mu, da je njegov vojak preveč zakuril v peči, ki da kaže rege. Šla sva pogledat, on pa je rekel, da je soba mrzla. Priznal je, da se peč kvari in je rekel, naj naprej kuri naša služkinja. V sredo zjutraj dne 17. 12. 1941 je njegov vojak rekel, da major zahteva drugo sobo, ker radi vročine ni mogel spati v oni sobi. V sredo 17. 12. 1941 so bili stražniki na Dovjem in je major spal radi telefona v Baeblerjevi tovarni nogavic.

V četrtek zjutraj dne 18. 12. 1941 je zahteval major po vojaku, da se mu zakuri v kopalnici peč, da se bo kopal. Pojasnilo se mu je, da v kopalnici ni peči in da teče mlačna voda. Dopoldne istega dne je major osebno vprašal, če se lahko umiva v naši kopalnici. Kopalnico je dobil na razpolago, želela [sem] le, da pove, ob katerem času jo bo rabil. Odgovoril je, da tega ne more povedati, končno pa je rekel, da okrog osmih zjutraj.

Prihodnji dan petek 19. 12. 1941 se je zopet umil v umivalnici in ne v kopalnici. Zvečer je spal zunaj.

V ponedeljek dne 22. 12. 1941 je prvič spal v sobi, ki je v prvem nadstropju. Že takoj zvečer po prihodu v sobo je prišel vojak k meni in rekel, da major zahteva tepih v sobo, ker da je sicer preveč mraz pod nogami. V sobi, kjer je spal prvo noč, je na tleh velik tepih, ki so ga od nekod prinesli svoj čas nemški SS vojaki, tam je tudi neki manjši tepih, ki je baje last direktorja Bohnen-a z Jesenic. Rekla sem vojaku, da je veliki tepih prevelik za to sobo, naj pa vzame manjšega iz te sobe. Povedala pa nisem, da tepihi niso naši.

V torek dne 23. 12. 1941 se je major prvič umil v kopalnici. Voda v boilerju je bila ta dan izredno topla, ker se je prejšnji dan peklo za praznike. Ko je okrog 10. dopoldne šel iz hiše je dal po služkinji mene poklicat. Rekel je: »Ich habe einiges mit Ihnen zu besprechen. Führen Sie mich ins Zimmer!« Peljala sem ga v kmečko sobo, kjer se je vsedel k peči. Major je začel: »Sie scheinen nicht zu wissen, wie man deutsche Offiziere zu betreuen hat.

J. Ich weiss nicht, wie Sie das meinen.

M. Erstens muss ich nüchtern jeden Tag in dem Dienst gehen, weil mein Diener in Ihrer Küche nicht kochen darf.

J. »Mir hat niemand nichts gesagt. Ich weiss nur, dass Ihr Diener mein Dienstmaedchen gefragt hat, ob er für Sie jeden Tag bei uns Kaffee bekommen kann. Die Tilka [Matilda Pšenica] hat es ihm erklart, dass wir nur ein Viertel Liter Milch taeglich bekommen und dass es nicht möglich ist.«

M. Ich brauche keinen Kaffee von Ihnen, ich habe meinen eigenen Kaffee und verlange dass ihn der Diener im Eurer Küche für mich kochen kann.

Zweitens: Wie können Sie einem deutschen Offizier zu-muten, dass er sich in einem Klosett waschen soll. Serbischen Offizieren haetten Sie sich nicht getraut so was zu zumuten.

[J.] Bitte das ist kein Klosett, sondern ein Waschraum, und 8 Monate haben schon deutsche Herren unter Ihnen auch Offiziere bei uns gewohnt und es hat sich noch niemand beklagt.

M. Wer zum Beispiel, nennen sie mir die Namen.

J. Der Sturmführer Eder aus Klagenfurt 5 Monate und jetzt 3 Monate der Obersturmführer Černe.

M.: Das sind keine Offiziere, das sind keine Offiziere.

J. Die Herren tragen Epaulleten, folglich müssen sie Offiziere sein.

M. Das sind keine Offiziere.

J. Auch Generaele haben schon bei uns gewohnt.

M. Ja, für eine Nacht und damals als noch Ihr Mann zu Hause war.

Nato je začel kričati:

Sie haben hier nichts zu reden. Sie sind hier nicht die Hausfrau und es gehört Ihnen gar nichts. Ich werde noch heute veranlassen, dass Sie von hier verschwinden müssen. Sie haben kein Recht hier zu sein, weil Ihr Mann geflüchtet ist. Wo haelt sich Ihr Mann auf? Wahrscheinlich hetzt er irgendwo in den Waeldern gegen Deutschland.

J.: Wo sich mein Mann aufhaelt, habe ich schon den zustaendigen deutschen Behörden erklart. Ich bin nicht verpflichtet Ihnen Rede zu stehen.

Deswegen kann es in unsern Gebieten zu keiner Ruhe kommen, weil Sie uns gegenüber der Art auftreten.

M. je zopet kričal, da nimam v hiši ničesar opraviti in da bo on hodil v kopalnico, kadar bo hotel in da se jaz ne bom smela v njej umivati, ker ni ničesar mojega, in da od mene ničesar ne mara.

J. »Mit meinen Holz heizen Sie, dass ich mit meinem Gelde gekauft habe, obwohl Sie versprochen haben, das Holz zu besorgen.«

M. Sie sind im Irrtum, auch das Holz gehört nicht Ihnen und ich brauche kein Holz zu besorgen, weil ich es bei Ihnen nehmen kann, weil es Ihnen nicht angehört und ich werde noch heute mit dem Bürgermeister wegen diesen Holz reden.

M. je vedno huje kričal.

J. sem zato rekla: Ich bin die Frau eines akademisch gebildeten Mannes und nicht Ihre Magd. Was stellen Sie sich vor? Wenn Sie mich so von oben herabbehandeln, können sie nicht erwarten, dass ich Ihnen freundlich entgegenkomme. Sie behandeln mich, als ob ich nicht ein Mensch waere, sondern ein Tier. Ja Sie haben die Macht und Sie wollen und vernichten wie ein verwundetes Wild, dass vor Ihnen auf dem Boden liegt und Sie tun es auf dem Boden mit der Peitsche zu Tode schlagen.

Pri tem temperamentnem delu razgovora sva že oba stala. Držala sem se z obema rokama za mizo, ker sem se od jeze preveč tresla. Maj. je nekaj še govoril, nisem mu več odgovorila in ga ne pogledala. Ko je odšel, mu nisem odzdravila.

Maj. je nato nekaj govoril o nemški časti, nakar sem mu rekla: Ritterlich benehmen sie sich einer Frau gegenüber!

*Pismo Albina Šmajda ženi Mariji Šmajd (pag. 2118)

29. 6. 1944

Ženka,²⁷⁰

Tvoje pismo s prilogo pisatelja »Dom med gorami« že danes 29. 6. 1944 z velikim veseljem prejel. Naj pristrčnejša hvala za vso skrb! Prav nič ne bodi žalostna in ne tvoji, ker je gotovo božja volja taka, da se je tako zgodilo. Denar vrni v sporočeni vsoti g. Lojzetu [Alojz Vogelgnik], ostanek pa iz Št. Vida na moj naslov ali Lojzetu ali pa našim, da ga ob priliki prinesejo. Morda bo zadnje še najbolje – glavno, da Blejski [Franc Paar] ni vmes kot posredovalec.

Danes sem prejel tudi od Gabi [Gabrijela Vogelgnik] in Lojzeta [Alojz Vogelgnik] paket z obešalniki, oljem namiznim, bomboni in pral. milom, od doma pa nekaj [kart], kekse, 2 klobasi, nekaj žganja in 20 RM. Pišejo, da jim še nisi sporočila, če si dobila mojo pošto, pa so zato odnesli 2 pismi do ge. Rant. To mi ni preveč všeč, ker je gd. Rant vsaj posredno udeležen pri meni. Jim bom tudi sam še tako sporočil. Zjutraj danes sem jim že pisal na gdč Engelman Francko, zdaj bom pa še domov. Ko boš pisala domov, jim reci, naj mi ne pošiljajo in ne nosijo, ker imam dovolj ozir. si bom že tu ali kje drugod oskrbel. Doma se samo oškodujejo, ko sami nimajo veliko. Sicer se pa bom o tem pogovoril z njimi, ko pridejo in vrnil, kar so poslali. –

G. Joško bo tudi prišel na obisk. Pa Vog. ne smejo vedeti. Danes sem mu odpisal, da lahko vedno pride, kakor hoče.

Odslej (od 1. 7.) bo nekaj časa pri meni v sobi stanoval brat ge. Čebaškove g. Potočnik iz Češnjice pri Kropi. P[artizani] so mu ubili brata in mater. Sam je dipl. jurist.

Moje stališče za »šefa« in Tončita je enostavno: palice, ki me je tepla, nisem lizal in je ne bom, dokler bom mogel se otepati. Nimam interesa, da bi svoje stališče spremenil. Bo že kako! Načela vendar ne bom spremenil za morda boljši položaj. Nekaj trpljenja še, pa bo že kako bolje. –

Kar si Medvedu [Miloš Stare] rekla glede željenega strojčka, je prav. Sicer tako vem, da boš vse prav naredila. Samo kregaj se ne, ker se ne splača.

G. Pirca [Leon Pirc] sem danes iskal, a na Bismarckstraße 18 ni nobene brivnice. Bom skušal vprašati, če morda tam stanuje. Pozdravi lepo g. Pirca, pa mu daj par cigar, če jih je še kaj – seveda one navadne, če ne pa nekaj cigaret.

Na obisku so bili gd. in ga. Končanovi [Cecilija in Lojze Končan] in gdč. Helenca [Helena Pirnat]. Prišli so v nedeljo, bili tu v ponedeljek in torek, v sredo so se odpeljali. Med

270 Z rdečo barvico pripisano: 1. 7.

tem je že o vsem Te obvestila gdč. Helenca, zato ne bom podrobneje in več opisoval razgovorov. Povem to – kar ona ne bo in kar tudi Ti ne smeš omeniti, da veš, da mi je tu pustila 190 RM in en svetli okroglinec (hotela je še enega, a sem odklonil). RM bom porabil, [...] hranil in ji ob povratku vrnil. – Končanovi so pa vse v tem času plačevali. Tako sem postal od vseh velik dolžnik. Morda se gdč Helenci o čem ob priložnosti revanžiraš; rečeš, da ker je bila tako dobra in Ti prinesla osebne vesti o meni. Nisem hotel kaj več napisati njej, pa je bila zato kar užaljena. Je precej občutljiva.

G. Hraščanu sem že pisal in dobil od njega odgovor in Tvoje pisanje. Sporočil je, da me je že pred 14 dnevi pričakoval na Dunaj po razgovoru, ki ga je imel s Komanderjem v Celovcu. –

Včeraj 28. 6. 1944 sem pa prejel od g. P. Franca [Franc Paar] pismo z dne 25. 6. 1944, ki glasi:

»Der Bürgermeister

in

Veldes, Oberkrain

Veldes, am 25. 6. 1944

Lieber Herr Dr Šmajd!

Befolgend einen Brief zur persönlichen Übergabe und hoffe ich, dass Sie die Verbindung bekommen und somit gute Unterkunft finden werden. Ich warte jeden Tag darauf, daß ich nach Salzburg fahren kann und werde ich mich früher anmelden, wenn Sie vielleicht auswärtig wohnen sollten.

Leider war ich noch nicht in Laibach und lesste, daß auch Sie Ihre Frau verständigt haben, jedenfalls bin ich bereit Ihre Briefe durch die Dienststelle hier weiter zu vermitteln, wenn Sie davon Gebrauch machen wollen. Ich bitte schreiben Sie mir sogleich nach Erhalt dieses Briefes, damit ich mich zu richten weis[s].

Heil Hitler!

Ihr Paar l. r.«

Danes mu bom odgovoril, da sem Ti pisal dopisnico, kar je dovoljeno, zato se mu za uslugo za odpravo pošte preko urada (Dienststelle) zahvaljujem.

Spremno pismo pa se glasi:

»Gasthof und Pension

der Jägerhof

Otto u[nd] Friedel v. Ingram

Veldes/See

Oberkrain

Veldes, den 21. 6. 1944

Liebe Kameradin!

Heute komme ich mit einer Bitte: wäre es Dir möglich, für den Überreicher dieses ein Zimmer auf etwa 3 Monate ausfindig zu machen? Betonen möchte ich gleich, dass es keine dauernde Einquartierung ist, da dieser Herr sein ständiges Heim in Veldes hat und sobald seine Angelegenheit erledigt, sofort wieder rückkehrt. Preisfrage spielt keine Rolle,

zu Deiner Orientierung. Wenn es Dir in unserer Ortsgruppe nicht möglich ist, vielleicht kannst Du am Kreis etwas erfragen. Jedenfalls wäre ich Dir für Deine Bemühung sehr dankbar. – Knurr nicht, dass ich Dir auch noch Arbeit mache! – der Herr Bürgermeister hat mich ganz besonders darum gebeten und ich möchte dem Gestrengen diesen Liebedienst nicht abschlagen, da es sich außerdem um eine prominente Persönlichkeit von hier handelt.

Voraussichtlich sehen wir ins kommende Woche oder übernächste. Einstweilen dankt Dir herzlichst mit

Sieg Heil dem Führer!

Deine
Marija Zupan l. r.«

Zvezek, 1. december 1945–2. februar 1946 (arhiv Studia slovenica, ASS 108, Šmajd Albin)

Sobota, 1. decembra 1945

Prejemem pošto od Mrje [Marija Šmajd] od 5. 11. do konca meseca. Prinese gd. iz Miklošičeve ceste.

Nedelja, 2. decembra 1945

Začnem s pismom Mrji [Marija Šmajd] (22a) šte. 4, ker sem mnenja, da bom lahko oddal po zanesljivi poti, kakor stvari, ki sem jih nakupil včeraj 1. 12. Spim pri gd. Kavki [Karel Kavka].

Ponedeljek, 3. decembra 1945

V kavarni Nazionale govorim z med[icincem] Hrovatom, ki je prišel iz Avstrije. Pravi, da se tam nekateri emigrantje pripravljajo za odhod v Slovenijo. Tudi pove, da so v Nemčiji jugoslov[anski] voj[ni] ujetniki vsi uniformirani in da z njimi lepo postopajo.

13:10: g. Horvat Avgust pravi, da se mu zdi, da pri Kmetiču [verjetno Avgust Kovač] kontrolirajo in cenzurirajo pošto. Videl je tam 2 gdč. [gospodični] pregledovati pošto. Tudi se nekateri pritožujejo, da je pošta kasirana in ne odposlana na naslovnike.

Spim pri g. Kavki [Karel Kavka].

Torek, 4. decembra 1945

G. Kavka [Karel Kavka] pove, da je ugotovil, da je Slokar [Ivan Slokar] odšel šele v ponedeljek 3. 12. v Gorico in ne v soboto 1. 12., kakor je to rekel g. Kmetič [verjetno Avgust Kovač]. Jezi se radi takega postopanja g. Kmetiča. Govorim z medicincem, ki je bil pri Wutiju v Ziljski dolini (Dole), pove, da je Stanko Wutti postal OFarski in dela za nje. Zato je odšel od njih. Spim pri g. Kavki.

Zvečer 18:00: vpričo g. Žitnika [Rudolf Žitnik] povem g. Kmetiču pritožbe o odpiranju pisem, kar slednji zanika.

Sreda, 5. decembra 1945

Kopanje v Bagno Romano (72300–72000).

Dr. Brezigar [Milko Brezigar] pove, da je SSSR poslala noto Angliji zaradi ugodnega postopanja z nemškimi vojnimi ujetniki. Spim doma.

Četrtek, 6. decembra 1945

Prejemem pismo od doma 22a po pošti preko Pellan [Frančiška Pelan].²⁷¹

Se razgovarjam z inž. Martinjakovo [Martina Martinjak], ki je hotela popoldne oditi. Po razgovoru se odloči, da bo še ostala nekaj časa. Ji izročim 40000 Lir ter 5000 za otroke dr.-ja Martelanca [Ivan Martelanc] (vse od NO).

Dopis Nar[odnemu] odboru glede porabe 5 zlatnikov v vrednosti 40.000 Lir. Prošnje za odobritev izdatkov in pošiljko denarja. Honorirati bo treba tudi nekatere profesorje. G. Žitnik [Rudolf Žitnik] je vzel 2 zlatnika, za kar bo sam obračunal pri NO. Čudim se temu postopanju, ker sam niti za skupno stvar nisem upal razpolagati.

14:00: Zvem, da je radio Trst sporočil, da je ukinjen Primorski dnevnik in je razpuščen tudi zadnji NOO v Sežani.

Zgleda, da so nekako poostrili ukrepe proti OF ozir. Titovcem.

15:00: govori g. Kavka [Karel Kavka] z inž. Murijem [Lambert Muri]. Poleg je tudi Radanovič [Anton Radanovič] (ravnatelj). Inž. Muri je po izjavi g. Kavke rekel: »Dr. Krek [Miha Krek] je pesimistično razpoložen. Izjavil je, da bo treba gledati, kam v Avstralijo bo preselili emigrante.« G. Kavka je rekel, da taki izjavi ne verjame, ker je že preveč »dr. Krekovi« izjav bilo, ki so se izkazale potvorjene na kar je inž. Muri rekel: »Bom že verjel človeku, ki mu je bilo to povedano.« Nato je nadaljeval: »Če bodo v prihodnje svobodne volitve, bo dobila največ ali pa zelo veliko glasov socialistična stranka, ne pa klerikalci ali liberalci. Pa ti ne bodo dr. Jelenčevi [Celestin Jelenc] socialisti, ki bo komaj svojo ženo pripeljal za seboj. Je pač vse zafurano, vse izgubljeno.«

Sobota, 1. decembra 1945

Potem se proglas spominja zaslug Karadjordjevičev, na kar nadaljuje:

»Dne 27. 3. 1941 nismo klicali pod orožje jugoslovanskega naroda, da bi ta narod, ki ljubi svobodo, potem po trdem boju in končni zmagi padel v drugo sužnost, to Jožefa Broza – Tita.«

Nato navaja proglas, kako se brigajo aleati za Avstrijo, Ogrsko in Bulgarijo in zato ni nobenega razloga, da bi se ne brigali za Jugoslavijo, da bo mogla ta uživati demokratske ustanove, do kar je upravičena.

Posebno še vsled dejstva, da potlačitev demokracije v Jugoslaviji in tam sledeče katastrofe, ne bodo ostale omejene na samo jugoslovansko ozemlje.

De Gasperi [Alcide De Gasperi] si je pridržal za danes odločitev glede prevzema min[istrskega] predsedstva.

Poskus z atomskim – avto je izostal, ker je po sredi dejanje sabotaže. Avto so ukradli (iznajditelj dr. G. W. Wilson), (angl[eški] minister Shinwell [Emanuel Shinwell]).

Na Pomorjanskem so našli nove skupne grobove Poljakov, ki so jih pobili Nemci (Chojnice, Grudziadz).

271 Albin Šmajd je na zaslišanju (6. 3. 1945 od 9.15 do 13.30) povedal, da mu je žena poslala pismo na naslov Frančiške Pelan.

Moje pripombe h kraljevemu proglasu:

Imam resnično občutek, da se sestavljalci proglasa niso ničesar naučili v 23[letni] dobi skupnega državnega življenja in da tudi nočejo upoštevati razpoloženja prebivalstva, ki se je pokazalo tako jasno po letu 1941. Zakaj je treba govoriti o »enem« jugoslovanskem narodu, ko vemo, da je to spodtika, ker resnično obstoji vsaj 3, če ne 4 jugosl[ovanski] narodi? Zakaj delati še večji prepad med različnimi pogledi? Ali ne bi bila ravno Krona v prvi vrsti dolžna, da skuša premostiti vse ovire in odstraniti vsa nesoglasja? Če[mu] povečavati razdor? Kdo ima interes? Tisti, ki resnično ljubi jugosl[ovansko] državno skupnost, komur ni Jugoslavija le fraza in krinka, da bi uvedel desničarsko ali vojaško diktaturo, ta gotovo ne bo sestavljal takih proglasov. Misel unitarne jugoslovanske države je v prepričanju in miselnosti ljudi že zginila, zato nima več pravice do obstoja. Možna je le neke vrste povezanost vseh jugoslovanskih narodov v državno skupnost. Če je potrebna za tako skupnost le rahla zveza v osebi državnega glavarja, naj bo samo to, ker je vitalnega pomena državna skupnost Jugoslovancev kot taka. Ako ne bo spremembe v mišljenju srbskih krogov, tudi za slučaj izginotja Titovine, ni videti skupne jugoslovanske države. Ob taki miselnosti srbskih »demokratskih krogov« ni mogoče nikdar priti do enotnosti vseh demokratskih sil v srbskem, hrvaškem in slovenskem narodu.

Četrtek, 6. decembra 1945

14:00: pove g. Horvat [Avgust Horvat], da je tu g. dr. Leskovar Lujo [Ludvik Leskovar] in še nekdo izmed Stražarjev.

17:00: g. Žitnik [Rudolf Žitnik] pove, da je bil dr. Leskovar pri dr. Ribnikarju [Bojan Ribnikar]. Žitnik je tam govoril z dr. Leskovarjem, ki je dejal, da je vse zafurano, vse izgubljeno, ker nihče nič ne dela.

18:00: g. Horvat Avgust pravi, da gre zdaj govorica po Trstu, da je vse zgubljeno, vse zafurano, ker nihče nič ne dela. Pove tudi, da policija išče gg. Lavriča [Marjan Lavrič] in Robiča [Francšek Robič], ker so zapleteni v neko afero zaradi izdajanja potvorjenih dovoljenj za uvoz blaga. Prodajali so jih po 10000 Lir.

Na Štajersko je odšel g. Vrščaj (Gorenjc, Gide) [Egidij Vrščaj], da bi prenesel pri Beljaku čez mejo 2 milijona RM, ki bi jih nabral na Štajerskem. G. Vrščaj je v zvezi z Lavričem, verjetno tudi z Glavačem [Franc Glavač], ki je v Milanu. Zveze je imel tudi s Horvatom [Franc Horvat] (ki je poročil gdč. Langus Marto).

Dne 10. 11. 1945 je pisal ta Horvat g. Vrščaju tole pismo:

»Dragi Gide!

S. 10. 11. 1945

Oprosti, da Ti nisem mogel vrniti plašča v pravem času. Imel pa sem namen ter sem Te v domeničenem času iskal v Trstu z naročili. Žal zastoj! Dal sem zato pismo Rojcu (Robiču, op.). Iz potovanja sem se vrnil 20. 10. ter čakam na naročilo iz Milana. Marjana [verjetno Marjan Lavrič] vprašaj, če Ti je izročil, kar sem mu pustil zate.

Drugače ponavadi, če imaš kakšna naročila piši ali pa brzojavi. Včasih stopi kaj k Gizeli [Gizela Benevol] na Toricelli 9/V (Benevol) vprašat, če so kaj zame poslali. 8. 11. sem se med drugim tudi poročil.

Pozdravlja Te Francelj l. r.«²⁷²

G. Žitnik mi izroči pošto za svojo gospo [Marija Žitnik], ki jo odpošljem v Ljubljano.

Dr. Leskovar Lujo v Trstu. Bil tudi pri dr. Ribnikarju. Tudi g. Žitnik je govoril z njim pri dr. Ribnikarju.

Petek, 7. decembra 1945

Ves dan doma. Brez novic. Prvič poskusim pisati z limonovo kislino. Upam, da bo uspelo. Poskusim še danes. Jutri ali v nedeljo bom imel kar 2 priložnosti, da oddam pisanje za dom.

Zjutraj sta se odpeljala proti Riccione dr. Brezigar [Milko Brezigar] in g. Žitnik Rudolf. Oddam pošto za gdč. Merlakovo [Tončka Merlak] (redna pošta).²⁷³

Nedelja, 9. decembra 1945

Popoldne so part[izani] odpeljali inž. Koširja Vinka iz ulice Besenghi.

Ponedeljek, 10. decembra 1945

Posljem domov drugi 4 kg težki paket v vrednosti 2480 Lir. Za prevoz plačam 500 Lir. Ime Merlak Tončka.

Zvem, da je akad[emik] Juneš zaprt na Tirolskem; govore, da so ing. Martinjak [Izidor Martinjak], dr. Martelanc [Ivan Martelanc] in ga. Martelanc [Amalija Martelanc] v prisilni delavnici v Ljubljani.

Torek, 11. decembra 1945

Ves dan doma!!

Sreda, 12. decembra 1945

13:30: v Gorico. Napišem pismo za Merlakovo [Tončka Merlak].

17:00: razgovor v Gorici: dr. Čuk [Alfonz Čuk], Stanič [Stanko Stanič], dr. Kacin [Anton Kacin], Komac [verjetno Maks Komac], Kemperle Polde [Leopold Kemperle] in Draš [Albin Šmajd]: naj bi izhajal ilegalni list.

Zvem, da je bil pred dnevi v Gorici dr. Leskovar Lujo [Ludvik Leskovar].

Prosijo, naj se pošilja pošta po zanesljivih kurirjih, ker dobe sicer vso pošto cenzurirano.

²⁷² Ob strani pripisano: *Zaradi Petra bodi previden.*

²⁷³ Albin Šmajd je na zaslišanju (6. 3. 1945 od 9.15 do 13.30) povedal, da mu je žena sporočila, naj pisma zanjo pošilja na naslov Tončke Merlak.

Četrtek, 13. decembra 1945

G. Kavka [Karel Kavka] pove od 18:30, da moram biti ob 19:30 v Nazionale, kjer mi bo g. Borlak [Jože Borlak] izročil pismo iz Koroške ozir. bo prišla oseba, ki je pismo prinesla.

19:30: g. Borlak pove, da je prišel že pred nekaj dnevi Galle [Herdi Galle], ki me išče. Se dobim točno ob uri z Galletom, nakar je bil sestanek s poročnikom angleškim »Hendersonom« na FSS [Field Security Service], via Nizza. Želi povezave, za kar se bomo točno zmenili v petek 14. 12. 1945 ob 18:00.

Nato razgovor z Galletom: omenja imena inž. Figl [Leopold Figl], dr. Gruber [Karl Gruber], Graf in dr. Čuber, odvet[nik] v Velikovcu.

Pravi, da so Spodnještajerski Nemci z Baronom in Rittmeistrom Glantschniggom na čelu začeli akcijo, naj se zahteva za Sp[odnjo] Štajersko plebiscit za Jug[oslavijo] ali Avstrijo. To akcijo je on preprečil, ker je mnenja, da se slov[enski] politiki morajo odločiti, da pride Slovenija kot lastna država v sklop Podonavske konfederacije. Za to tezo je tudi dr. Čuber, ki je eden vodilnih mož v Volkspartei. Prišel je do mene, da to uredim med nami in nato podam neko pismeno izjavo v tej smeri.

Odgovor: Razgovori z upravičenimi zastopniki VP [Volkspartei] in menoj se lahko začno, da sploh ugotovimo, kaj bi nas vezalo. Pismenega ne bo nihče ničesar izročal, ker to gotovo ni za začetek nobena primerna oblika. O bazi razgovorov itd. se bomo domenili z zastopniki, ki bodo v to svrho pooblašteni. –

Pravi, da bo to sporočil in vpostavil realno zvezo.

Petek, 14. decembra 1945

09:00: iščem potno dovoljenje za Rim. Ne dobim na rezidente, ker nimam stare osebne izkaznice iz Trsta.

11:45: ponovni razgovor z g. Galletom [Herdi Galle], ki pravi, da je bila primarna njegova naloga organizirati zvezo med menoj in ÖVP [Österreichische Volkspartei], drugotna je Ob[veščevalna] služba za AA [Angloameričane].

Sobota, 15. decembra 1945

06:00: pot v via Milizia 5, oddam obleko za dr. Basaja [Jože Basaj] in plašč za Ausserja [Ivan Avser] ter 100 cigaret za očeta.

Berem v Lj[udski] pravici, da se v Ljubljani pripravlja proces proti članom Sl[ovenske] legije, Sok[olske] leg[ije] in Nar[odne] legije.

G. Kavka [Karel Kavka] pove, da je govoril z inž. Kregarjem [Simon Kregar], ki je prišel iz Riccione, mu dejal:

- 1) liberalci so zborovali in izdali komunike²⁷⁴, ki je zelo dober in sprejemljiv,
- 2) SLS je izdala nov program, ki je za nič.

Na ugovore g. Kavke je nato inž. Kregar izjavil, da je novi program sestavil g. Kremžar [France Kremžar], Bitenc [Mirko Bitenc] in podobni. Inž. Kregar je rekel, da ima prepis tega novega programa, ki ga bo pokazal g. Kavki.

08:10: dobim pismo od Merlakove [Tončka Merlak] z dne 11. 12. 1945.

12:00: dobim pismo od dr. Basaja z dne 11. 12. 1945.

Odgovor Merlakovi, 8.

V Trstu štrajk SIAU [Slovensko-italijanska antifašistična unija] zaradi prepovedi izhajanja Prim[orskega] dnevnika. Štrajk ni uspel.

Ponedeljek, 17. decembra 1945

Doma: influenza.

Torek, 18. decembra 1945

Doma: influenza. G. Kavka [Karel Kavka] na obisku 14:00–16:00. Razgovarjava o pol[itičnem] položaju. Izraža mnenje, da Angl[eži] ne morejo pustiti v nemar našega ozemlja, da pa verjetno grade neko Podonavje. Smatra, da morajo slov[enski] politični ljudje storiti vse, da ne zamudimo nobene prilike za našo stvar.

Sreda, 19. decembra 1945

G. Kmetič [verjetno Avgust Horvat] mi izroči prepis pisma inž. Ložarja Janeza g. prof. Verbicu [Pavel Verbic].

Prepis glasi:

»Dragi Pavle,

Celovec, 9. 12. 1945.

Ravno ob mesecu dni Ti odgovarjam na Tvoje pismo. Medtem sem sicer od Lamb. [Lambert Muri] prejel že novo pismo, v katerem mi piše in omenja Tvoje novo obširno pismo, ki ga pa še nisem sprejel. Pač pa sem oddal v redu Lamb[ertova] pisma za brata, ter sprejel »Oznanilo«, ki mi je izredno všeč.

- 1) Glede »Straže« in obnove dela po Erlich[ovih] smernicah se popolnoma strinjам. Mislim, da bo začetek resnega študija pri vseh fantih močno pospešil to prizadevanje in da se bo tako površinski prah, ki ga je nanesla vojna vihra polagoma očistil. Prav analogno so že izvršili v Grazu, kjer je R. C. začel z velikim elanom orati ledino. Obnovljene dolžnosti, zlasti verske so približno iste, kot smo jih imeli. Namesto »Slovenec v Tirolah« bodo izdajali »Slovensko misel.« Še do Božiča namerava izdati dve številki. »Slov[enca] v Tirolah« prilagam zadnje štev., enako tudi Koroško Kroniko.

V Grazu bodo zaradi mraza in kurjave imeli bož[ične] počitnice 2 meseca. Tačas bo razpuščeno taborišče UNRE [United Nations Relief and Rehabilitation Administration] in bodo odšli študentje v svoje taborišče. Porabili bodo ta čas, da bodo taborišče (neko šolo) temeljito prenovili ...

- 2) Mihov referat je bil sicer zanimiv, vendar gre razvoj vsaj v našem vprašanju drugo pot. Nisem skeptik, temveč še vedno optimist, le obmejni problemi me resno skrbe zaradi naših zdecimiranih sil. V kolikor ne bo Rusija odnehala – oz. šla v demokracijo, sem prepričan tudi sam, da je spopad neizbežen. Tu sem v tem oziru že več mesecev ljudem razlagal, da bo obsodba, če bo potrebna, izrečena v okviru novega društva narodov. V kolikor sedanji sestanek zun[anjih] min[istrov] v Moskvi ni zavlačevalni manevar, pa bi mogel razvoj obrniti tudi v ugodnejšo smer. – Miha in drugi pa naj še naprej vodijo zdaj kraljevo, zdaj brez kraljevo politiko. Čudno le za slovensko se ne morejo odločiti, kjer bi edino imeli izgleda na uspeh.
- 3) Prejel sem danes tudi že izjavo popolno nove SLS. Posebno toč[ko] o akrobaciji dela Nar[odnega] odbora, o njegovi nekrivdi, o zlaganosti datuma njihove deklaracije in sestave Nar[odnega] odbora (29. 10. 1944. leta!!) bo imela zgodovinsko nalogo zanesljivo pojasniti. Špindler [Josip Špindler] je prav, da je šel v odbor. Narod bo izrekel svojo sodbo doma.
- 4) Tako v šolstvu kot drugod držite trdno položaje. Vsak je za nas izrednega pomena. Mislite na dokumentacijo za Primorsko: zločinske zarote OF. Tu se bo pripravilo za Koroško.
- 5) Slovenci – kjer koli smo – v vodstvu imamo vedno nesrečo. Korošci so dobili potrjeno po intervenciji: Kidrič [Boris Kidrič] – Tito [Josip Broz] – Dunaj svojo stranko »OF za slo[vensko] Koroško«. Ko so dobili enkrat platformo, so komunisti preko noči zbrali nekaj svojih mladih priganjačev, zagnali proti dr. Tischlerju [Jože Tischler], ker je podpisal izjavo – ki so jo sicer tudi vse ostale stranke – in po sestavi novega odbora tudi nova OF, da se o spremembi meja ne bo razpravljalo do mirovne konference. V vehementnem napadu so odstavili dr. Tischlerja, ki je nato odstopil tudi kot Landesrat iz deželne vlade. Sedaj Slovenci v njej niso zastopani. Tischler je še prepričan po vrhu, da ga komunisti niso vrgli ter je še naprej član OF. K sreči ta ekipa med ljudstvom malo in vedno manj pomeni. Na volitve OF ni šla, pač pa so njeni pristaši glasovali za nemško kom[unistično] stranko ter ji pripomogli do 1 držav[nega] in 3 deželnih poslancev, čeprav so sicer komunisti doživeli v Avstriji poraz. Prušnik [Karel Prušnik], tajnik Partije, je v svoji rodni občini Ž[elezni] Kaplji propadel. Ne popolnoma brez naših zaslug.
- 6) V Lienzu bo izšel begunski koledar z mnogimi aktualnimi članki. Upam, da bo v njem tudi članek »O slovenski državni misli«.
- 7) Delovanje begunskih taborišč v kulturnem oziru je vzorno in res na višini. Bil sem pred dnevi na Miklavževanju v Lienzu.
NAŠI SKRITI LJUDJE, VSI NEIMENOVANI ustvarjajo čudeže. To nam dela kredit. Prav tako sem videl stvari, ki so jih poslali na begunsko razstavo v Celovec. Poslal bom časopise, ko bodo poročali o tem.
- 8) »Kor[oska] Kronika« se širi. Za Božič bo že 20 strani. Mislim nekaj na zun[a-nje] politični pregled, če bo šlo s časom.
- 9) Zveze z Angležem imamo zaenkrat samo po Jož. Č. Jaz še nisem mogel z njimi v stik zaradi slabe obleke ... Sem v velikih skrbah za Slavkoto, prav tako za naše

nesrečne fante. Gotovo bi jim tedaj ubranil odhod, če bi jaz to vedel, kar je bilo sporočeno Nar[odnemu] odboru ...

- 11) Koroške politične stvari se vrte tako, da Angleži sedaj iz slovenskih strank ozir. slov[enskih] poslancev skušajo ustanoviti Koroško-avstrijsko stranko. Takih slov[enskih] deželnih poslancev je 6; od Volkspartei: Ferlitsch, Glantschnigg in Petschnik, od social[istov] Wedenik in Bizjak, od kom[unistov] Kacijanska.
- 12) Z isto pošto pošiljam predavanje za Riccione, morda bo poštar ujel še zadnje dni predavanj...
- 16) Lambertu bom posebej pisal, enako Šp[indlerju]. Uspostavite zvezo preko zime tudi v obratni smeri preko Albina. Mi bomo za navzdol že poskrbeli.

Janez l. r.«

V tem dopisu omenjeni »Lambert« je inž. Muri, »Albin« je Albin Mozetič, podpisnik »Janez« je inž. Ložar Janez.

Danes je začel proces proti 34 iz Sl[ovenske] l[egije], Sok[olske] l[egije] in N[arodne] l[egije] pred ljudskim sodiščem v Ljubljani.²⁷⁵ Po načinu montiranja obtožbe in vodenju procesa se bojim, da bo do 2/3 smrtnih obsodb.

Govore, da so v Ljubljani aretirali do 2000 ljudi in da so jih veliko tudi že odselili. Bojim se za Marijo [Marija Šmajd].

14:30 pride k meni v kavarni Stella Polare²⁷⁶ znani g. Soklič »Jovo« [Janko Soklič] iz Javornika. Nato pride še g. Kavka [Karel Kavka]. Obema pripoveduje, kako je bil pri Prvačini prijet od partizanov, odpeljan v prisilno delavnico v Ljubljano, kako je tam, da je bil zaprt poleg p. Klavdija [Klavdij Okorn], da je od tam srečno pobegnul in prišel po težavni poti v nedeljo 16. 12. v Trst. Zdaj čaka g. Hrovata (medic[inca], prijatelj dr. Bana [Milan Bano]). – Na vse to pripovedovanje sem dejal: »Pripovedujte, karkoli in kakor lepo hočete, ne verjamem vam itak nič. Bili ste gestapovski špijon in plačanec. Izdajali ste nacionalne ljudi, Vaši najožji sodelavci so jih pa v zaporu pretepali tako divje, da so jih gestapovci morali ustavljati, da jih niso pobili. Bili ste tudi v Celovcu in tam hoteli nas očrniti pri Angležih.«

Nato on: »Delal sem, kar mi je bilo naročeno in po navodilih Benka [Anton Krošl]. V Celovcu nisem nikjer delal zoper vas in vaše. Vi boste pa svoje trditve dokazali.«

»Motite se. Vemo vse, ker imate to smolo, da imate v svoji najbližji okolici vedno nekoga, ki vse pove in izda vaša dejanja.« Vse svoje trditve sem pripravljen vedno dokazati pred rednim slovenskim in jugoslovanskim oblastvom.

Še to vam povem: »Sumijo vas tudi, da ste tu pomagal partizanom izdati ljudi, ki so bili ugrabljeni.«

Soklič: Kdo je bil ugrabljen? Takrat sem bil jaz zaprt. (Ponovim gornjo trditev, nakar on):

²⁷⁵ Decembra 1945 je v Ljubljani najbolj odmeval t. i. božični proces proti 34 ljudem, obtoženim idejnega organiziranja protipartizanskega tabora ali dejavnega delovanja proti partizanstvu in kolaboracije. Na njem so obsodili več domobranski častnikov. (Tominšek Čehulić, Usmrčeni po sodbah vojaških in civilnih sodišč 1945–1952, str. 302).

²⁷⁶ Stara tržaška kavarna iz 19. stoletja v ulici 30. oktobra, kjer se je v času svojega bivanja v Trstu rad zadrževal tudi James Joyce. Po vojni so se (po virih Ozne za Trst) v njej srečevali predvsem »črnoborzijanci, špekulanti in jugoslovanski emigranti« (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 157).

Ali inž. Martinjaka [Izidor Martinjak], dr. Martelanca [Ivan Martelanc] in go[spo] [Amalija Martelanc]?

Jaz: Ne rečem nobenega imena, le to, kar sem že rekel, trdijo o vas.

Soklič: To so sama stara politična nasprotovanja.

Jaz: Ne. So dejstva, ki govore proti vam in vaši najbližji okolici.

Prip[omba]: Pri tem razgovoru se je g. Soklič potil tako, kakor da je v parni kopeli. Nato je odšel v družbo g. Hrovata. –

Še vedno influenza.

1946

Z Bogom začeto

Sreda, 2. januarja 1946

»Dragi g. minister²⁷⁷,

potrujem prejem Tvojih dopisov z dne 20. 12. 1945, z dne 21. 12. 1945 in z dne 28. 12. 1945 s prilogami: prepis člankov iz Zarje ter list Triglav z dne 1. 12. 1945 (London), kakor tudi razna pisma za odpošiljatev v Lj[ubljanu] in drugam v Slovenijo. – Ta pisma je prinesel g. Horvat Avgust.

Prav tako potrdim prejem pisem s pečatnikom MK, ki jih je v redu prinesel g. Tomšič.

Tudi g. prof. J. G. [Janez Grum] je v redu izročil znesek 25.000 Lir, ki bodo uporabljeni v nakazane svrhe. Za vse najlepša hvala! Pošiljatev pisem v Ljubljano bo oskrbljena. Predno odgovorim na vsebino dopisov, se ponovno obračam na NO [Narodni odbor] s prošnjo, da odobri izdani denar 40.000 Lir (5 zlatnikov) za namene, kakor so bili podrobno opisani v dopisu, ki sva ga podpisala oba z g. Žitnikom [Rudolf Žitnik] in ki bi ga moral izročiti g. Tumpej [verjetno Franc Marjan Tumpej], ki ga je prejel tu v Trstu okrog 5. 12. 1945. Ker ne vem, če si to pismo prejel, še enkrat obračunam izdatke:

I.

- a) Za nakup časopisov dr. Šim. [Anton Šimenc] v začetku novembra
znesek _____ 1.000 Lir
- b) za pomočnika Ob[veščevalne] službe g. Krošlja [verjetno Jože Krošelj] –
za čas od 1. 11. do 1. 12. 1945
znesek _____ 5.000 Lir
- c) za pomočnika Ob[veščevalne] službe g. Slanca [Radovan Slanc] } 10.000 Lir
za čas od 15. 11. do 15. 12. 1945 _____ 5.000 Lir

- č) gl[avnemu] ob[veščevalcu] g. Kmetiču [verjetno Avgust Kovač]
 za čas od 22. 11.–22. 12. 1945 7.000 Lir
 skupaj 18.000 Lir,
 ki jih je posodil g. K. K. [Karel Kavka] in sem mu jih vrnil.

II.

Po razgovoru z g. Žitnikom

- a) sem dal ge. Martinjakovi znesek
 za čas od 15. 11.–15. 12. 1945 4.000 Lir
- b) za nekaj perila za dr. Martelančeve otroke
 znesek (izročila inž. Martinjakova g. Zajcu) 5.000 Lir
- c) v začetku dec[embra] 1945 dr. Šimencu za nakup časopisov
 skupaj 1.000 Lir
10.000 Lir

III.

Ostanek v znesku 12.000 Lir, ki se v sporazumu z g. Žitnikom izplačal anticipando:

- a) gl[avnemu] obveščevalcu g. Kmetiču
 za čas od 20. 12. do 20. 1. 1946 7000 Lir
- b) pomočniku Ob[veščevalne] službe g. Slancu
 za čas od 15. 12. do 15. 1. 1946 5000 Lir
 kar da skupaj preostalih 12.000 Lir

S temi izplačili je bil v celoti porabljen znesek 40.000 – štiridesettisoč lir, kolikor sem dobil za 5 pet zlatnikov, ki so bili še pri g. K. K.

Dva zlatnika je vzel g. Žitnik od g. K. K. in bo dal NO sam obračun glede njihove porabe, ker o tem z njim nisem razgovarjal in ni mi omenil, kam je dal denar ozir. kako ga bo porabil. Na drugi strani pa je bil dodobra obveščen o moji porabi denarja v znesku 40.000 Lir.

Ponovno prosim za odobritev.

Zdaj pa k odgovoru na pisma:

I. ad 20. 12. 1945:

Sporočil bom dr. Basaju [Jože Basaj] za taborišča v Avstriji želji gg. Gabrovška [Andrej Gabrovšek] in Jagra o osebnih pismih za Ameriko.

Tudi dr. Kacina [Anton Kacin] v Gorici bom obvestil o tem.

Nekaj podobnega (popis poedincev o trpljenju) sem prinesel Tebi ali pa izročil v Rimu odboru društva preganjanih od okupatorjev (predsednik Miloš Stare) – verjetno sem dal g. Križmanu [Andrej Križman]. Tam bi se marsikaj s pridom dalo uporabiti. Če nimaš teh izjav, ki so povečini podpisane od prizadetih, izvoli zahtevati predložitev od tega odbora.

Če tega nimaš, kaže to dejstvo na premajhno povezanost ali pa sploh na nepovezanost tistih, ki ste doli in pobere vsak poedinec gradivo, ki se mu da, le za svojo uporabo ali morda tudi neuporabo. Bilo bi že potrebno, da bi se take stvari smoterneje porabile. Ta zadnja pripomba je umestna le, če vsega tega že nimaš; napisana pa je z namenom, da bi stvari koristila.

II. ad 21. 12. 1945.

- k 1) Denar 25.000 Lir mi je izročil g. J. G. Porabljen bo izključno za nakazane namene. O uporabi boš prejel točni obračun, kakor sem ga poslal NO o uporabi 40.000 Lir.
 Obračun bo napravljen konec vsakega meseca.
- k 2) Kakor doslej nisem prevzemal nobenih finanč[nih] obveznosti, tako bom seveda tem bolj pazil v bodoče, da bodo izdatki ostali na minimumu. Glavno je, da vem, da je NO brez denarja in da tudi stranka ne razpolaga z nobeno vsoto. Tu mi je g. Žit. [Rudolf Žitnik] rekel, da ste nekaj razdelili med stranke, zato sem mislil, da je to res. –
 Zame je merodajno Tvoje navodilo, ki se ga bom držal strogo in brez izjem.
- k 3) Gotovo je treba storiti vse, da bodo priprave za naselitev emigrantov izvršene. Če bi bilo možno upoštevati tudi želje emigrantov, da bi se omogočila izselitev iz Jugoslavije družinam, ki so ostale tam, a imajo koga med emigranti.
- k 4) Sprejemem na znanje in bom tudi obvestil dr. Kacina v Gorici.
- k 5) Mislim, da tisti Socialni odbor ne bo razpravljal o nobeni stvari, kakor o možnosti socialne pomoči emigrantom tu v Trstu, zato ne bo Hornova [Peter Horn] navzočnost v škodo še zlasti, ko se vsi ostali nočejo pečati s posli odbor-nikovanj in posredovanj pri aleatih. Politična razmotrivanja pa itak ne bodo predmet razgovorov.
- k 6) Odgovorim v zvezi z odgovorom na dopis z dne 28. 12. 1945 pod III.
- k 7) Ni nujno, da vodi tajniške posle v stranki dr. B. F. [Franc Bajlec]. Odšel sem od zadnje seje iz Rima z vtisom, da je dr. Vogrič [Alojzij Vogrič] po vrstnem redu pred dr. Bajlecom. Če vidiš, da je uporabljen in sposoben vprezi dr. Vogriča! Pri tem mene prav nič ne moti njegovo državljanstvo. Smo v nekem razvoju in pričakovanju, pa moremo in smemo tudi take stvari, ako koristijo stvari.
 Težko je pri NO. Pa smatram, da ima ožji odbor SLS pravico in tudi dolžnost, da napravi potrebno spremembo, ako je dosedanje stanje na škodo stranki in delu v NO. S tako spremembo ni odlašati, marveč je dr. B. treba prijateljsko povedati, da se event[ualno] sam umakne, ako ne zmore izvrševati potrebnih funkcij v stranki in NO.
- k 8) in 9) Zdi se mi točno in ne pričakujem v tem stanju nobenih ugodnih sprememb v našo korist. Kar se tiče Tit[ovih] zahtev, je treba storiti vse, da se ne zgodi ničesar, kar bi bilo v škodo emigrantov. Zato so potrebne zlasti zdaj, ko so Italij[ani] prevzeli oblast na vsem državnem ozemlju, da bi imeli po nekom pogoste in dobre zveze s sedanjimi oblastniki na tem ozemlju. Smatram, da ne smemo ničesar opustiti. Ako ima dr. Jel. [Celestin Jelenc] možnost vzdrževanja zvez s socialist[i], mora te imeti, četudi osebno tega ne dela rad. Ti pa moraš tudi na vseh koncih in krajih gledati, da bodo zveze. Zdi se mi, da dr. Vog. L. [Alojzij Vogrič] (tajnik) ni nesposoben za take stvari. Gledati pa je, da ostane vedno in povsod absolutna diskrecija in kooperativnost. Izberi si pa sam osebe, ki bi z naše strani stalno in redno opravljale ta posel. Tudi če trenutno politično nismo interesantni, se lahko kdaj zgodi, da nastopijo v tem pogledu spremembe. Če ni upati na to, je pa gledati, da kot ljudje enakih

svetovnonazorskih pogledov in socialnogospodarskih načel ustvarjamo bazo za neko skupno akcijo, ki bo morala nekdanj priti, da bo po vseh državah upoštevana čimbolj v javnem življenju.

III. ad 28. 12. 1945.

Kakor Ti ne moreš razumeti, zakaj zadnja dva meseca zveza med Teboj in domovino preko Trsta ni delovala, tako se tudi sam nisem mogel načuditi dovolj dejstvu, da so vse »ustvarjene« zveze naenkrat prenehale delovati. Upravičeno postavljam trditev, da teh zvez sploh ni bilo ali pa niso bile pravilno organizirane, ker sicer ne bi mogle naenkrat odpovedati. Kadar začne v elektrarnah vode primanjkovati, je znak, da vode že dalj časa ni bilo, ker naenkrat pritok vode ne usahne.

Ne gre, za to, ali pade očitek name upravičeno ali ne, dejstvo je, da tako izzveni iz vseh zadnjih pisem. Tudi ustna poročila ozir. vtisi nekaterih, ki pridejo od zdolaj, so taki, kakor da se je pretrgalo vse zdaj, ko sem jaz tu. Zgolj zaradi tega nekaj pojasnil:

- a) Volitve so se vršile dne 11. 11. 1945. Prišel sem sem okrog 1. nov[embra]. Miloš [Miloš Stare] je odpotoval 4. 11. 1945. – Predvolilni dogodki so se odigrali torej v glavnem pred mojim prihodom; za točno in dovoljno organiziranje poročanja o volilnih dogodkih in volitvah samih je bilo prav tako potrebno izvesti vse že pred mojim prihodom. Ako kasneje ni bilo poročil o teh dogodkih, leži krivda tam, kjer ni bilo pravočasno potrebnih in dobrih zvez. Tako je bilo zdavnaj pred 11. 11. 1945 znano, kdo kandidira v Sloveniji itd.
- b) Čudim se, da je bilo v Rimu neznano, kdo so sojeni in obsojeni in kakšno ozadje ima ta proces. Istočasno s Tvojimi dopisi sem prejel tudi noto o drugih iz Rima, kjer berem: »Ubogi Finec [Milan Finec], Goričan [Henrik Goričan] in drugi!« Zgleda tedaj, da imate premalo zvez v Rimu samem, ako je en del poučen, Tebe pa puste tako brez informacij.
- c) Dejstvo je, da smo tu imeli organiziran Ob[veščevalni] center in da je Miloš (ali morda kdo drugi) po inž. Martinjakovem [Izidor Martinjak] izginotju vse skupaj izročil g. Kmetiču. Tako je dobil pisalni stroj in pisar[niške] potrebščine.
- č) Nadaljno dejstvo je, da smo po nekem kurirju, ki ste ga poslali iz Rima, poslali časopise in drugo. Kurirje ste izbirali doli, mi smo samo vračali.
- d) Morda je g. Kmetič dajal informacije tudi drugim zlasti še, dokler je bil plačan iz denarja NO. Morda so pa kurirji oddajali pošto v Riccionu. Če je to zadnje res, je treba red napraviti preko NO in zahtevati, da tudi oni pošljejo vse svoje stvari NO (Tebi kot predsedniku) za uporabo na pristojnih mestih. Zakaj ne bi bilo mogoče vseh poročil in poročevalskih mest koordinirati v skupno korist?
- e) Tudi sam vem, da je g. Kmetič to, kar trdi g. Miloš. Zato sem se že septembra 1945 začudil, kako je mogoče, da je tako močno povezan, a se je reklo, da je tako potrebno in prav, ker je zanesljiv.
- f) G. Kmetič ima – po mojem mnenju – najboljše zveze še, ker stanuje v taki hiši, kjer po večini prespijo vsi Slovenci, ki prihajajo sem. Vtis imam, da je v svojem delu pošten, kolikor se pri Ob[veščevalni] službi sploh da o poštenju govoriti.

- g) Osebnost nisem prišel tu sem in ne ostal v tem kraju, da odgovorno vodim ali sovršim Ob[veščevalno] službo;²⁷⁸ moja naloga je bila druga. Rad pa pomagam. Skušal sem izpolniti le svoje; prvo sem prevzel le začasno ter dokler se ne ukrenejo drugi koraki in ne uredi stvari.

Zdaj sem mnenja, ko finančno breme vzdrževanja Ob[veščevalne] službe v Trstu prehaja na drugi sklad, da se to vse preuredi zlasti tako, da popolnoma izpadem iz te zveze. Nerač bi kdaj nosil očitke, da ne funkcionira dobro kako delo. Trenutno se bom posvetil zopet obnovitvi in obdržanju enkrat že vpostavljene zveze, ki je zopet prenehala.

Za nadaljevanje Ob[veščevalne] službe pa prosim točnih navodil:

- 1) Komu naj izročim denar (25.000 ozir. 22.500 Lir, ker sem 1.000 Lir izročil dr. Šimencu za nakup časopisov, 1.500 Lir pa na posojilo izročil Martinjakovim, ki sta kasneje pred Božičem 1945 odšla domov), da bo vodil in vzdrževal po Tvojih in naših navodilih Ob[veščevalno] službo?
- 2) Ali naj se g. Kmetiča po 20. 1. 1946. obdrži kot gl[avnega] obveščevalca?
- 3) Katere osebe naj se nastavi in vključi?

Odgovor na ta tri vprašanja je nujen, ker sicer bo delo zastalo.

Sam – kljub temu da bi želel našega človeka na vodstvo – vidim, da tehnično tu nimamo človeka, ki bi ta posel vršil vsaj s tako rutino in tolikim krogom, kakor g. Kmetič. Za stražarja ga nimam. Do nadaljnjih navodil z denarjem 22.500 Lir ne bom razpolagal.

- h) Trdim, da je precej krivo to, da ni kurirjev. Prosil sem, da to uredite. Ako ne zmorete iz finančnih razlogov več kot enkrat mesečno, vpeljimo mesečno zvezo po uradnem kurirju, ki ga pošljete. Bo dobil vso pošto in časopise ter drugo.
- i) Za nujne stvari v bodoče (kakor npr. procesi, imena, obsodbe itd.) sporoči, da vodja Ob[veščevalne] službe (ali jaz, dokler sem tu) sme telefonično obvestiti o teh stvareh. Tako boš v par urah obveščen o željenem. Doslej je bila telefonična zveza mogoča. Mislim, da tudi v bodoče. Tvoja številka je 81.296.
- j) Izostanek točnejših in pogostejših poročil je tudi pripisati dejstvu aretacij vmesnih členov. Nove člene je težko dobiti, ker ljudje ne prihajajo več sem; ostanejo le maloštevilni partizani. Direktna zveza je vsled atmosferskih razmer, če ne že nemogoča, vsaj zelo, zelo otežkočena. Praktično je nemogoča, ker ni nikogar, ki bi riskiral pot.
- k) Če bi smel izraziti svoje mnenje, bi tako povzel dosedanja razmotrivanja in predlagal:
- 1) Ob[veščevalna] služba v Trstu mora ostati,
 - 2) vpostaviti je vsaj 3 tedensko kurirsko službo (zanesljivo),
 - 3) dovoliti nujno obveščanje s telefonom,
 - 4) koordinirati vso ob[veščevalno] službo pri NO ter v to svrhu urediti vso stvar z ostalimi polit[ičnimi] strankami.

2. Zvezo z Gorico držim osebno in sem bil tudi enkrat že tam, zdaj sem pa zopet osebno govoril z dr. Kacinom. Kako se je zgodilo, da so nekoga poslali k Tebi, ne vem.

278 Pripisano: da bi [...] prevzel in OB.

Verjetno so računali, da bom osebno doli, ker sem jim tako rekel.

V bodoče bom skušal to urediti tako, da ne bomo imeli praznih potov.

Sicer pa je vsa pošta od tu odšla, ker je odpotoval nekam na jug tudi g. Kmetič.

3. Danes kažejo vsi znaki, da leto 1947. ne bo leto našega povratka. Vsled tega je storiti vse, da se pripravi kotichek, kjer bomo toplo praznovali Božič v letu 1947. Če se razmere spremenijo, bomo pa doma. Zato je event[ualno] delati pod tem vidikom.

Zdi se mi, da je na Koroškem dr. Čuber iz Velikovca. Ne bom opustil ničesar, da dobim zveze in bom tudi začel razgovore (vselej neuradno).

Poslanih pooblastil ne bom porabil, ker bi s tem lahko škodil stranki, ako bi se stvari sukale drugače. Boš o vsem točno obveščen in bom stalno delal po dobljenih smernicah.

Tako zgleda vse, da je treba koncentracije sil v dve smeri:

a) obveščanje,

b) čim boljša naselitev nekje na zemeljski obli.

Za b) nalogo bi morda kazalo, da bi tudi po taboriščih kaj o tem razpravljali, da ne bomo enkrat deležni samo očitkov, da smo »diktatorsko« ravnali in naselili ljudi na kraj, ki ni pripraven za nas. Dobro vem, da bomo morali iti tja, kjer bodo zavezniki določili, a ljudje tako radi razpravljajo, predlagajo in sklepajo. Naj se jim vsaj to ugodi!

IV.

Na dopis z dne 10. 12. 1945 (prejel 20. 12.) odgovorjam:

1) Konkretnih podatkov o moralni in fizični moči opozicije v Jugoslaviji ni mogoče dobiti, tudi ne števila članstva. To moreš samo skonstruirati na podlagi splošnih trditvev – vsaj za Slovenijo.

Po mojem trdnem prepričanju o organizirani opoziciji v Jugoslaviji ni govora, marveč so bili to le neki poskusi g. Grola [Milan Grol] z »Demokratijo«, ki ne izhaja več.

Ga. Radič [Marija Radič] je v opoziciji. Izdala je par številčk časopisa, ki je bil divje proti Titu in za dr. Mačka [Vladimir Maček]. Časopis sem bral. Pozabil sem ime. Moje prepričanje za Slovenijo je sledeče: Dežela razen Gorenjske je vsaj 60 % proti Titu, Gorenjska in Ljubljana kakih 50 %. Tega svojega protititovskega razpoloženja pa ti ne upajo in ne morejo javno pokazati, ker imajo strogo nadzorstvo in teror. Saj je v vsaki hiši hišna organizacija OF, kakor so enako imeli Nemci.

2) V Ljubljani je izšlo par številčk ilegalnega časopisa, ki mi ga je žena obljubila poslati. Doslej ga še nisem dobil. Morda so tudi kaki letaki.

To organizirati na terenu je naša naloga. Poslati bi morali nekoga tja, da izvrši organizacijo. Ljudje tam ne upajo veliko in ne morejo sami, ker ne vedo, kako stvari stoje.

3) Vprašanje je odgovorjeno pod 1) namreč s tem, da organizirane opozicije ni. Po svojem notranjem prepričanju pa so ljudje vsaj do tam navedenih odstotkov proti režimu.

4) Angleške aktivnosti ni opaziti, ruska pa pada na vseh področjih v oko. Treba je samo pazljivo prečitati slovenske časopise, pa dobiš jasno sliko.

- 5) in 6) Za Slovenijo je bilo delno poslano; glede ostalih koncentracij[skih] taborišč v Jugoslaviji bom skušal poizvedeti in sporočiti.
- 7) in 8) Konkretnih dokazov v sedanjem režimu nasilja ne bo. Kdo neki bo dal svoje ime, da bo morda že jutri aretiran in ubit. Angleži ne nudijo nobene zaščite. Ker sem pismo šele prejel 20. 12. 1945, a si žele odgovor do 20. 12. 1945, Ti nisem odgovarjal nanj doslej, ker sem bil mnenja, da je bil moment važnosti že zamujen. Kolikor sem vedel, sem Ti odgovoril. Veliko boš dobil odgovorov v časopisih. Številke, ki jih boš sporočil AA [Angloameričanom], povej tudi meni, da bom enake navedel, ko bodo spraševali ob vpostavitvi zveze.

V.

Moja žena je bila aretirana v torek 11. 12. 1945 zgodaj dopoldne (verjetno kmalu po 8. uri). Zvedel sem za to v soboto 22. 12. 1945. Hudo mi je, ker ji ne želim trpljenja in ker se bojim, da so pri njej našli gradivo, ki ga je hotela poslati meni. Prepuščam Bogu njeno usodo in s težavo čakam poročila, kako je z njo. – Na moje javno delo to ni vplivalo in ne sme. Vendar ne želim v bodoče imeti nobenega direktnega posla z Ob[veščevalno] službo, marveč želim le opraviti nalogo, zaradi katere sem prišel sem.

VI.²⁷⁹

Prihajajo vesti, da je poštna zveza z Lj[ubljanom] ukinjena (ali za dalj časa ali prehodno, še ne vem). Pravijo, da ne bodo več prihajali časopisi. Potreben bo drugačen način organiziranja nabave istih. Zvezano bo gotovo z novimi izdatki; kakor mi je rekel dr. Šim. [verjetno Anton Šimenc], dnevno izda doslej okrog 40 Lir.

Vznemirljive so vesti o preseljevanju prebivalstva. Imajo (ljudje) kar pripravljene kovčge. Tudi številne aretacije razburjajo. Govore tudi o selitvah v Sovjetijo.

VII.

Dovoli, da pojasnim še svoje gledanje na politično situacijo doma in za nas zunaj.

Imam vtis, da se ne bomo nikdar vrnili v Jugoslavijo. Kajti obstojati more le Titova Jugoslavija. Morda se bomo kdaj vrnili na slovensko ozemlje, ki bo pa v drugem državnem sklopu. Sovjetija je na moskovski konferenci odnesla zmago. Sicer bi nekatera poročila kazala na to, da je to vse le zavlačevalni manever. Zdi se mi pa, da se s takim »zavlačevanjem« mi le varamo, medtem ko se Titov režim na znotraj krepi, na zunaj pa doživlja priznanja.

Smo pač v veliki zagati. Reveži smo. Vsem v nadlego, pa vendar potrebni, kakor črvič, ki ga vsakdo pohodi, čeprav trdi, da je koristen.

Zato moramo navezati stike na vse strani (ne opustiti zvez z Vatikanom!!!) in gledati, da smo na tekočem. Potem pa event[ualno] udariti za nov koncept! Ne smemo postati sterilni in se na smrt vezati na jugosl[ovanski] koncept. Reševati in rešiti moramo slovenski narod, če treba tudi izven jugosl[ovanskega] okvirja. Razbiti moramo Titovino in narod osvoboditi.

VIII.

Tu se vzdržuje vest, da je p. Prešeren [Anton Prešeren] pisal v Trst, da bodo zagotovo leta 1946. na svojih domovih. Odkod ta trditev? Ali ima kaj osnove?

279 Pripisano: zveza z Vatikanom.

Imam sicer tudi vtis, da je Vatikan potisnjen v mednarodni politiki na stranski tir. Ni več tam obiskov.

Priložim nekaj drobnih vesti.

Pozdravljam iskreno vse Tvoje sodelavce z željo, da bi bilo njihovo delo v letu 1946. blagoslovljeno v prospah slov[enskega] naroda! Vsem se zahvaljujem za poročila, a ne morem vsem odgovoriti, ker mi je odgovor Tebi vzel toliko časa. Razen tega pa precej polegām, ker imam kar stalno vročino.

Poklon ge. soprogi!

Prisrčno Te pozdravljam
vdani
Dr. Šmajd

Trst, 2. 1. 1946.

OSEBNI DOSJE Šmajd dr. Albin¹

ŠMAJD dr. Albin
roj. 25. 2. 1904

¹ SI AS 1931 RSNZ SRS, šk. 404.

Šmajd dr. Albin, prvak in nar[odni] poslanec JRZ, advokat v Radovljici
sedaj v emigraciji

*Podatki iz gradiva o delovanju Izidorja Martinjaka (pag. 1–2)²

Material Golec Josip – Jojo, str. 1, 2:

Z Golcem [Jože Golec] sem se spoznal v Trstu po božičnih praznikih 1943. V Ljubljani sem dobil o njem podatke mislim, da od dr. Šmajda, da dela Golec za Angloamerikance in da so že preje imeli zveze z njim preko ing. Sodje [Jože Sodja] in Jožeta Godine [Jožef Godina] in da je zelo važen, ker je na Balkanu on edini poročevalec, ki je protikomunistično usmerjen, torej prijazno za Mihailovičev pokret in da je on edino pravilno poročal o protikomunističnih odredih, domobranci in partizanih. Poročal je namreč, da so partizani komunisti, ostali pa desničarji. Ostala dva njegova kolega v Zagrebu in Beogradu pa sta poročala drugače, ker sta filopartizansko usmerjena. Zato mu je zaradi njegove važnosti treba pomagati. Golec je bil šef ekspoziture »Slovenca« v Trstu in zastopnik »Slovenca«. Ali sem imel tedaj že kako pošto za njega se ne spomnim. Spoznal sem se pri kaplanu Gregorju v Via Diaz 17/III, tja sva šla skupaj s Tonetom Duhovnikom [Anton Duhovnik]. Prisoten je bil tudi kaplan Gregor. Gregor je tedaj govoril o tržaških zadevah in kakšen je položaj, Golec pa je dejal, ko sem mu dejal, da bom šel v službo k radiu, naj poskušam priti do vesti, ki se ne objavljajo, to je vesti nemškega poročevalskega urada. Dejal sem mu, da če bo le mogoče, morda smo tedaj govorili tudi o potovanju v Ljubljano, ker sem pozneje večkrat prinesel pošto zanj. Na ovitku je bilo napisano Jojo. Pošto sem oddajal pri Gregorju. Z Golcem sem se videl še parkrat na seji odbora SLS pri Šorliju [Peter Šorli], če se prav spominjam, je bil enkrat tudi pri meni v pisarni.

Razen z menoj je imel zveze z Duhovnikom, Šorlijem, pri katerem je večkrat bil, Gregorjem, v Trstu še z Benevol Gizelo in Rosano Venturini ali slično. Dalje je bil preko Duhovnika povezan s plavogardisti preko Poljšaka [Ivan Poljšak], ki je bil v neposrednem kontaktu z Martelancem [Ivan Martelanc], ki mu je pozneje nosil pošto iz Ljubljane, prav tako od Sodje. V Trstu je dobil junija ali julija tudi zvezo z nekim Verdnikom [Fritz Verdnik], invalidom, Mariborčanom, uslužbenim na komandi mesta. Ta mu je preskrbel vse podatke o položajih protiletalske obrambe Trsta, obrambi tržaške obale, o namenu in pripravah delavcev, da napravijo pri Sesljanu oporišče za izstreljevanje V-1 in V-2.

To vse mi je povedal Martelanc že dec[embra] 1944 v Postojni. Kaj je pošiljal Sodja, ne vem, ker sem pošto oddal, mislim pa, da isto, poleg tega pa še politična poročila. Golec je bil v zvezi tudi z Gorico, pošta za dr. Kacina [Anton Kacin] pa je šla največ preko Šorlija, ki je bil večkrat v Gorici. Iz Ljubljane je nosil za Golca pošto tudi Metelko [Bogomir Metelko] in pozneje Pergar [Franc Pergar]. Po osvoboditvi sem se v hotelu »Commerciale« seznanil z nekim juristom iz Ljubljane, starim 30–32 let, bil je znanec dr. Zajc Marjana in je prišel iz Benetk. V Trstu je bil kakih 14 dni in je dejal, da ga starši in sestra vabijo domov, ker da oblasti nimajo nič proti njemu. On pa si je še pomišljal, češ da ni jasno, kako bi bilo in raje še malo počaka. Pri tem je omenil Golčevo ime. Ko sem šel junija 1945 v Udine iskat

2 Upoštewane so manjše paginacije, napisane na zgornjem desnem robu s svinčnikom.

svojo ženo sem se tam srečal z nekim Grabnarjem, ki je bil svojčas v Trstu pri stražah, ta mi je povedal, da se je vrnil iz Dachaua v Udine neki Balič, morda tudi Barlič, ki je sedaj pri Angležih v službi na cenzuri. Povedal mi je namreč to v zvezi s tem, ker sem ga vprašal, če pozna koga, ki bi mi preskrbel dovoljenje za potovanje v Treviso. Vprašal sem ga, zakaj je bil v Dachau, pa mi je odgovoril, da je bil aretiran istočasno kot župnik Šorli in to v Udinah. Zato sklepam, da je bil v zvezi z Golcem. Osebno ga nisem poznal.

Golec je imel poleg radijske tudi kurirsko zvezo z Milanom in dokler je bilo mogoče, tudi z Rimom. Vem za 3 njegove kurirke in sicer Benevol Gizelo, že imenovana Rosana Venturini in njegova svakinja. Pošto so oddajali v nekem samostanu v Milanu, odkoder je potem odhajala v Švico. Avgusta 1944 mi je Martelanc povedal, da je prišla pošta iz Švice od Vauhnika [Vladimir Vauhnik], ki sporoča, da je zaenkrat tako, da bo v Jugoslaviji vladal Tito [Josip Broz] in da se ne da nič napraviti in naj se po tem ravnamo. Drugi dan je odšel v Ljubljano. To je edini primer pošte, za katerega mi je povedal. Dokler je še Godina potoval v Rim, je tudi on nosil pošto. Stanoval je v Via Buonarotti, pri njem na domu pa nisem bil nikoli.

(Vir: Zaslišanje Martinjak Dore)

*Podatki iz gradiva o delovanju Slavka Kreka (pag. 2)

(Krek Slavko)

1. Prvi stiki: Sept[embra] 1943 sem stopil na prigovarjanje ing. Sodje [Jože Sodja] v politično delovanje takratne SLS in bil poslan kot tak k Rupniku [Leon Rupnik] na položaj tajnika. Ob tej priliki mi je Sodja izjavil, da ima zveze z Angleži in da dela vse po njihovih navodilih. Zato je tudi moj odhod k Rupniku v interesu Angloameričanov. Moja naloga je pa, da Sodjo stalno obveščam v zvezi kaj se godi na Pokrajinski upravi (ali na kakršnemkoli nemškem uradu). Seveda pa moram na zunaj nastopiti samo kot antikomunist. V kolikor sem na svojem službenem mestu indirektno ali direktno še zastopal interese SLS (borba proti Glavaču [Franc Glavač], Ljotičevcem itd.) je bilo bolj sekundarnega značaja, dasi je bilo to navidezno bolj adekvatno, zato sem bil tudi grajan od Sodje, ker sem prišel z Rupnikom v preoster konflikt.
Poleg stalnega obveščanja Sodje sem moral še posebej ustvarjati oz. varovati položaj Tonetu Duhovniku, ki je bil član IS [Intelligence Service] in zakamufliran v IU [Informativni urad].
- 2.) Trst – Jojo [Jože Golec]: febr[uar] 1944 sem bil s Sodjo v Trstu pri Golecu – Joju in me je Sodja ob tej priliki predstavil kot svojega sodelavca. Sodja je poročal o politični situaciji Ljubljanske pokrajine (o »AS«³, Glavaču, DMB [domobranstvu] in druge), jaz pa o Rupniku. Jojo je poročal o zunanjepolitičnem položaju in zaključil z zagotovitvijo Angloameriške zmage in zasedbo (začasno) Jugoslavije. Odobral je stališče SLS do NOV in Nemcev češ, da je to Angloameričanom znano, da je to samo vojna zvijača. Seveda, da pa mora SLS oz. njeni funkcionarji izrabiti vse te funkcije za interese AA-armije [angloameriške armije] (v

tem primeru za IS), kajti s tem pomagajo čimprejšnji osvoboditvi Jugoslavije. Jaz sem bil pozneje še nekajkrat pri Joju in mu prinesel pošto od Sodje in Duhovnika [Anton Duhovnik]. Pri tem sem mu poročal o zadevah z Pokrajinske uprave. Pri teh sestankih je bil Jojo sam, razen enkrat ali dvakrat je bil še nekdo, ki pa ga ne poznam. Sestanki so bili na stanovanju Golca. Pri podajanju poročila mi je dajal konkretna navodila za tekoče naloge (spricho hib in uspehov poročil). Dal mi je tudi precej tozadevne literature. Poročila sem dajal ustmeno, event[ualno] njegove beležke pa podpisal z »213«. O vsebini in obliki podajanja teh mojih poročil nisem obveščal nikogar.

- 3.) Duhovnik – Že spomladi 1944 je prišel v Trst Duhovnik Tone. Večkrat sem prihajal k njemu in mu donašal pošto Smersuja [Rudolf Smersu], Finca [Milan Finec] (vsebina pošte mi je bila neznana). Po Golčevem navodilu pa sem kmalu tudi Duhovniku poročal o svojem tozadevnem delovanju. Z jesenjo 1944 pa se moji stiki z Golcem pretrgajo. Z Gorenjskega sem pošiljal poročila direktno Sodji, pozneje pa sem ostal sam.

***Podatki iz gradiva o delovanju Janka Mačkovška (pag. 3)**

Material Mačkovšek, str. 80:

... Ko je bila na razpravi v SZ severna meja, so pripeljali klerikalci na sejo svojega referenta s psevdonomom. Zastopniki NDS [Napredna delovna skupnost] ga niso poznali. Ko nam je menda prof. Šolar [Jakob Šolar] pojasnil, da je to dr. Šmajd, je ing. Mačkovšek v našem imenu zahteval od dr. Stareta [Miloš Stare], da naj ga na seje več ne vodi, ker je bil udeležen pri božičnih racijah. K naslednjim razpravam o Koroški Šmajda ni bilo več ...

***Podatki o Jovanki Krištof (pag. 3)**

Material Krištof Jovanka, str. 1:

V Šmajdovem arhivu se nahaja dokument, v katerem med ostalim piše, da je Krištof Jovanka obiskala skupno z Žitnikom [Rudolf Žitnik] junija 1943 z avtomobilom majorja Novaka [Karel Novak] v taborišču, ki se je nahajalo nekje pri Miznem dolu ...

Dalje piše Šmajd, da je Krištofovo, tajnico majorja Novaka, obiskal dr. Janež [Janez Janež], bivši zdravnik ljubljanske bolnice in to 4. 8. 1943 ...

***Podatki o Albinu Šmajdu in njegovem delovanju (pag. 4)**

Šmajd dr. Albin, advokat iz Radovljice, star cca. 35 let.

sin pok[ojnega] Janeza in pok[ojne] Ivane Sirc, roj. 25. 2. 1904.

Bežal pred NOV, poročen.

Imenovani je biv[ši] poslanec JRZ. Bil je inicijator organizacije črne roke za Slovenijo. Že leta 1941. je imel veze z Nemci in je v to svrho potoval v Beograd. Bil je svetovalec krvnika slov[enskega] naroda Rösenerja [Erwin Rösener], bil pri be-ga [beli gardi] vendar

je bil vpisan pri plavi gardi ter tudi funkcionar pri Mo-ga [modri gardi]. Ko je bil sodnik na Dolenjskem pri be-ga, mi je izjavil Ludviger [Milutin Ludviger], ki je bil njegov ožji sodelavec, da si je marsikatera partizanka odkupila svobodo, da se mu je vdala. Tip diktatorja, nasilneža, zelo močna figura, inicijator vseh političnih podvigov s strani emigracije že preje kakor tudi sedaj, toda vedno zamaskiran in neviden. Ima zelo močan vpliv na dr. Kreka [Miha Krek]. Bil je v mo-ga [modri gardi], še vedno zagrizen klerikalec. Imel je ves čas okupacije stik z Nemci in Italijani, ter bil na lastno željo poslan od Nemcev v internacijo v Salzburg, vendar se je vrnil v Ljubljano preko Bleda, kjer je bil pri komanderju Pörstererju [Alois Persterer]. Sedaj vrši posle glavnega kurirja med dr. Krekom z Italijo, Avstrijo in vso ostalo emigracijo. V Avstriji ima kontakt tudi s klerikalno stranko.

Dr. Šmajd, advokat iz Radovljice.

Družil se je s Casarjem [France Casar], Žebotom [Ciril Žebot] in Moder Jankom in sicer na Modrovem stanovanju. Omenjeni so, stalno opazovali nasproti stanujoče Černivčeve, kamor je hodil na sestanke Prežihov Voranc [Lovro Kuhar] in ob priliki aretacije Prežihov Voranca stali v Modrovi pred-sobi pri odprtih vratih.

7. Šmajd dr. Albin:

biv[vši] advokat v Radovljici. Organizator be-ga [bele garde], glavni vodja SLS, poslanec JRZ. 1941 se je preselil v Ljubljano. Vodja be-ga [bele garde] za Gorenjsko. Na Gorenjskem se dec[embra] 1941 je sestajal s člani Gestapa (v Otočah in na Bledu s Fischerjem, vodjo Geheim Polizei idr.). Vsakemu sestanku so sledile množične aretacije. Sestavljal je sezname talcev. Vodil je pravniške posle v štabu dmb [domobranstva]. Igral glavno vlogo v zaporih belgijske kasarne. Podpisan je na smrtnih obsodbah be-ga [belogardistov]. 1942 je zasnoval množične božične aretacije, vodil zasliševanja in likvidacije. Aprila 1944 je bil aretiran in kot edini od aretirancev odpeljan v Nemčijo. Ta njegova aretacija je bila le fingirana, zakaj kmalu nato se je pojavil v neki pisarni v Salzburgu, odkoder je še dalje vzdrževal zvezo z be-ga [belo gardo] na Gorenjskem.

Po osvoboditvi se je iz Avstrije preselil v Italijo. Sedaj se nahaja v Trstu.

*Podatki iz zaslišanja Franca Paara, 6. januar 1948 (pag. 5)

Dr. Šmajd – iz zaslišanja Paar Franca z dne 6. 1. 1948

Razen slučaja, ki sem ga navedel v včerajšnjem zaslišanju (Soklič [Janko Soklič]), nisem bil več na obisku kateregakoli taborišča v Nemčiji ali kje drugje. V Salzburgu sem srečal dr. Šmajda. Vedel sem, da je tam konfiniran. Živel je v hotelu, v katerem sem jaz prenočeval. Takrat me je prosil naj interveniram zanj, da bi smel domov, kar sem jaz odklonil, naj bo zadovoljen, da je na svobodi. Kmalu za tem (kdaj ne vem) je pobegnil. GSP [gestapo] me je radi tega zasliševala in kregala, ker sem zanj garantiral, da ne bo nikamor pobegnil. Kam je odšel, nisem pozneje nikoli slišal, niti karkoli zvedel o njem. Taborišča Salzburg nisem šel obiskat na mojo željo, ampak na predlog Perstererja [Alois Persterer].

*Zapisnika zaslišanj Martina Torkarja 24. aprila in 2. maja 1944 (pag. 6–11)

*Zapisnik zaslišanja 24. aprila 1944 (pag. 6–7)

OK VOS [Okrožni komite Varnostno obveščevalne službe Osvobodilne fronte]
JESENICE
Na položaju, dne 24. 4. 1944

Opr. štev
Kazenski postopek proti Torkar
Martinu z Boh[injske] Bistrice štev. 6.

ZAPISNIK⁴

o zaslišanju osumljenca Torkar Martina (Mencgarja), sestavljen po zasliševalcu Jožefu Čopu (Iztoku).

Osumljenec Torkar Martin (Mencgar), sin Martina Torkar in Lucije Sodja (Skalovčeve), rojen 11. (12.?) 11. 1906 na Bohinjski Bistrici štev. 6., kmet, Slovenec, rimskokatoliške vere, stanujoč na Bohinjski Bistrici štev. 6., nekaznovan.

Avgusta meseca 1941. sem vozil les v Soteski. Neki dan je prišel tuj človek, napravljen kakor turist. Spraševal je za partizane. Rekel je, da je prišel s Štajerske in, da ima posebno sporočilo. Spraševal nas je ali ima kdo od nas zanje kako pošto, da lahko on nese mimogrede k njim na planino. Mi smo zanimali kakor glede pošte, tako tudi glede partizanov. Silil nas je, da naj bi dali nekaj hrane za partizane, kar pa se mu ni posrečilo. Dalje nas je silil, da bi sprejel od nas denar, da bi ga nesel gori. Ker ni nič opravil, se je napotil po poti ob vzpenjači na Jelovco (Selska planina). Mi smo sporočili po telefonu na vrh vzpenjače, da naj se pazijo nanj. Gori sta bila dva z Bohinjske Bele (Trnarjev Janez in Joža?). Ta dva nista sporočila naprej.

Drugi dan je prišla v Sotesko policija. Med policisti sem zagledal tudi dotičnega tujca, ki se je preje izdajal za partizana iz Štajerske. Tedaj je bila narejena telefonska zveza z Rovtarce pa do Šumske uprave na Bohinjski Bistrici, kjer je bil ing. Lazarini [Franc Lazarini]. Možno, da je imel pri tem prste zraven ing. Lazarini.

Tiste čase so bile prve večje selitve na Gorenjskem. Iz Ljubljane so prihajale vedno šuntarije, da bi se uprli Nemcem. Šuntala je bela garda. Kaplan Miha Burja, ki je bil v Ljubljani, je rekel nato, ker se v Bohinju ni ničesar naredilo proti Nemcem: »Morali bomo iti mi gori v Bohinj, da jih bomo naučili boja proti Nemcem!« Prišla je tudi ven propaganda, da imajo Angleži več tisoč Nemcev, ki jih bodo pobili, ako Nemci ne bodo prenehali s preseljevanjem. Ko so bile Begunje polne in so Nemci zaenkrat prenehali, so vrgli ven propagando, da so Amerikanci zagrozili Nemcem, da bodo pobili vse tamošnje Nemce, ako ne bodo prenehali s pobijanjem Slovencev.

Tiste čase je zelo pogosto zahajal v Zgornjo Bohinjsko dolino Šmajd. Vozil se je z avtomobilom. Opaziti je bilo precej veliko gibanje v Stari fužini. Kmet [Jožef Urbanc]

4 V rokopisu pripisano: *dr. Šmajd*.

iz Bistrice mi je pravil, da imajo Fužinarji nekje v gorah radioaparata, katerega poslušajo. Tam vse zvedo. Poslušalo jih je okoli 10. Kmet je moral za imena dobro vedeti, vendar meni ni tega povedal. Pri tem so bili zraven: Štros (piše se Odar), Tinčkov, Ciklin. Kmet je tudi pravil, da so za Fužino streljali z mitraljezom za god! Rekel je: »E, Fužinarji so kaveljni! Oni so dobro oboroženi!« Pripadniki bele garde so dobivali tudi plačo. Ves denar je dajal dr. Šmajd in ga je dobil iz centrale v Ljubljani. Na Bistrici je dobival denar Skalovc, za Zgornjo dolino pa ne vem, ali je denar dobil Malkar, ali pa kdo iz Stare fužine. Glede tega radioaparata je potem prišlo Nemcem na ušesa. Glede plačila je določil dotični, ki je delil denar. Pravili so, da so ponavadi dobili po 500 dinarjev, vendar to ni bilo stalno. Ti, ki so dobili denar, so imeli nalogo narod vzpodbujati v borbi proti okupatorju, v glavnem pa širiti organizacijo Bele garde.

Nekje za Jezerom mora biti še magacin orožja. Kakor sem sodil po pogovoru s Kmetom, mora biti magacin nekje v bližini nekdanje graničarske karavljave v Žagarjevem grabnu. Kmet je tisti dan šel eno uro pred menoj. Imel je kolo Skalovčevega Miklavža. Ko sem prišel v bližino graničarske karavljave, je ravno prišel z brega na cesto. Meni je rekel, da je tam gori gledal štoke. Meni je Kmet rekel preje enkrat, da je tam gori (namreč za Jezerom) magacin municije. Sodim, da je tedaj šel gledat za magacin, ker je šel predčasno in je bil popreje pri Skalovcu. To je bilo v sredini meseca novembra 1943.

Kmalu po prihodu Nemcev v Bohinj se je na Ribčevem lazju pojavil Repinc Jože (Martinovčev Jošk). On je bil v Rusiji, iz nje pa je šel kot prostovolec v Španijo, od koder je potem prišel preko Nemčije v Bohinj. Bil je oficir Rdeče armade. Da se on nahaja v Bohinju, so prijavili Sodju Nikolaju (Skalovcu): Malejov Janez. Vršila se je seja glede njega, kako ga bodo spravili okoli. Na seji so bili navzoči: Mavrič, Sodja Nikolaj, Škantar, Malejov Janez, Lazarini, Markelj Jože. Ti so potem sklenili, da se ta mora na vsak način spraviti stran, ker je zelo nevaren. Sklepali so kako bi ga ubili. Bili sta dve možnosti, ena, da ga ubijejo na mestu, druga pa, da ga spravijo v Begunje. To je bilo v prvi polovici meseca maja leta 1941. Tedaj je bil še Šimnovc doma. Martinovčevega Joža sta imela nalogo nadalje zasledovati Malejov Janez in Škantar. Neki dopoldan je prišel Škantar na Bistrico k Šimnovcu, ki je bil tedaj v občinski pisarni. S pomočjo nemških graničarjev so mu naredili zasedo pri »Becu«. Od organizacije so bili tam Šimnovc (ki je bil pripravljen, da bo Martinovčevega Joža ubil), Škantar je bil kot osebni poznavalec. Šimnovc je bil zato tam, da bi se bil ja prepričal, da je Martinovčev Jošk ujet in, da ga ne bo več nazaj. Nemci so bili pripravljeni, da bodo streljali, ako bi hotel pobegniti, pravtako pa je bil pripravljen na to Šimnovc, to pa zato, ker je itak nameraval potem iti v Ljubljano, kar je potem tudi naredil. Martinovčevega Joška so potem odpeljali na občino, kjer so bili orožniki. Potem so ga pa peljali v Begunje. Pri orožnikih so mu pregledali papirje. V Begunjah so ga takoj vrgli v bunker. Pri zasliševanju je bil zraven Jakob Rozman (Šimnovc). Šimnovc je hotel vedeti, kake naloge ima. Vse podatke, ki jih je dobil, jih je Šimnovc nesel naravnost v Ljubljano na Centralo. Šimnovc je potem naročil, da naj se takoj da ven propaganda, da je bil preseljen v Srbijo. V ta namen so ga Nemci pripeljali s tovornim avtomobilom v Bohinj pod pretvezo, da je prišel po obleko, ker bo potem preseljen v Srbijo. Na stanovanju v Bohinju so mu takoj po aretaciji naredili preiskavo. Rečeno je bilo, da so dobili avtomatično pištolo, oddajno postajo, propagandni material ter zapiske. Vse to je pobasal Šimnovc ter je nesel s seboj v Ljubljano. Pri zasliševanju v Begunjah je bil navzoč tudi Sodja Nikolaj in Mencinger Janez (Malejov Janez). Malejov Janez je rekel, da nosi pakete

v Begunje, ter da ga boli želodec, zato pa hodi tudi k zdravniku. Martinovčevega Joža so potem v Begunjah spravili stran.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Zasliševalec Jože Čop.
Jože Čop.

Zaslišanec: Torkar Martin.
Torkar Martin.

Priča: Zalokar Jakob.
Jakob Zalokar

***Zapisnik zaslišanja 2. maja 1944 (pag. 8–11)**

~~Po mojem mnenju naj se podatki ki govore o dr. Šmajdu iz zaslišanja izpišejo, za druge osebe prav tako.⁵~~

OK VOS JESENICE

Na položaju, dne 2. 5. 1944

Opr. štev.....

Kazenski postopek proti Torkar

Martinu z Boh[injske] Bistrice štev. 6

ZAPISNIK

o zaslišanju osumljenca Torkar Martina, sestavljen po zasliševalcu Jožefu Čopu (Iztoku).

Osumljenec Torkar Martin (Mencgar), sin Martina Mencgar in Lucije Sodja (Skalovčeve), rojen 11. (12.?) 11. 1906. v Bohinjski Bistrici štev. 6., kmet, Slovenec, nekaznovan, rimskokatoliške vere, stanujoč na Bohinjski Bistrici štev. 6.

Pri »Vaški zaščiti« sem začel delovati kot član odbora meseca julija 1941. Bil sem član odbora, katerega je vodil Sodja Nikolaj. Tedaj je prišel v Bohinj dr. Šmajd, kateri se je ustavil pri Sodju Nikolaju. Od Sodja Nikolaja je dr. Šmajd šel v občino Srednja vas v Bohinju. Dr. Šmajd je rekel, da Nemčija ne bo dolgo, ter, da bo zato treba organizirati se, da se bo ob razpadu zgrabilo za oblast. Tedaj vsa organizacija še ni imela tako začrtanih odborov, kajti vsa shajanja so imela le prijateljski značaj. Na teh sestankih se je razpravljalo o razpadu Nemčije o poročilih, ki so prihajali od Londonskega radija, ter o nastanku nove Jugoslavije. Sestanki so se vršili nedoločeno. Največkrat sem bil jaz sam s Sodjem Nikolajem, včasih sem pa dobil tam ali Markelj Jožefa, ali Mencingar Janeza (poštarja), ali Urbanc Jožefa (Kmeta), ali Stušek Alojzija, ali pa Rozman Stankota.

Leta 1941. proti jeseni je prišel v Bohinj Rozman Jakob (Šimnovc). Zamudil se je le par dni. Tedaj jaz z njim nisem govoril, obiskovali pa so ga: Tminc, Špan, Korošec Jože (Objan), Fajglej Matevž, Maroden, Ogrin Anton (Mirko), Sodja Nikolaj, Medja Janez (Medjovc), Markelj Jože, Cvetek Anton (Špančev), Sušnik Jože (Smrekarjev), Mencingar Janez (Malejov poštar), Rozman Stanko (Zotlarjev). Mesec dni potem sem jaz slišal (preko Malejovega Joža), da je bil sestanek v cerkvi. Rozman Jakob (Šimnovc) je baje predlagal okoli 60 ljudi, katere bi bilo potrebno spraviti stran, a se je – kakor je bilo slišati – uprl temu Mihav (Markelj Jože). V poznejših razgovorih s Sodjem Nikolajem ni bilo začititi nikake spremembe.

⁵ Zapis v rokopisu je prečrtan v izvorniku.

Kak mesec dni pozneje (oktobra 1941.) se je oglasil pri Sodju Nikolaju dr. Šmajd. Čez zimo je šla organizacija svojo pot. Sumim, da je to pot pripeljal dr. Šmajd orožje. Po rabuki na Nomenju sem začutil, da imajo nekateri orožje (Tubej, Tminc, Špan!).

Meseca avgusta 1942. se je pojavil v Bistrici Rozman Jakob (Šimnovec). Bil je doma tri dni, da si ravno je nameraval biti 15 dni. Tisti čas so bili pri njem vsi oni, kateri so bili že lansko leto (jeseni 1941.) Jaz sem govoril z njim samo pri odhodu na postajo. Govoril sem z njim vsakdanje reči. Čez par dni sem slišal, da je šel on z Bistrice zato, ker ga je opomnil ponoči Rozman Anton (Repinc). Po tem času so se opazili bolj tajni sestanki med Sodja Nikolajem, Sodja Maksom in Markelj Jožefom, kateri so se vršili tedensko (v nedeljo po 11. uri pri Skalovcu). Sodja Nikolaj je pričel propagirati, da naj bi se organiziral odpor proti partizanom.

Za likvidacije na Nomenju je Sodja Nikolaj za vse odobral, razen Žmitek Blaža (Tminc) iz Nomenja, in njegove žene. Stušek Alojzij iz Boh[injske] Bistrice je opozoril Žmitek Blaža, da naj se odstrani iz Nomenja če si hoče ohraniti življenje. Pozimi 1942. na 1943 so bili sestanki bolj poredko, namreč med menoj in Sodjem Nikolajem. Sodja Nikolaj je bil v tej zimi večkrat v Ljubljani.

Ko se je Sodja Nikolaj vrnil iz Ljubljane mi je rekel, da na pomlad lahko pričakujemo razpad Nemčije in, da bo treba našo organizacijo pospešiti. V začetku januarja 1943. so partizani v Bukovi dolini mobilizirali 5 fantov (Cerkovnik Anton, Čop Jožef, Cerkovnik Jožef, Repinc Ivan in Cerkovnik Jožef). Ob tej priliki se je izrazil: »Zakaj niso šli k vojakom! – Bodo že videli, kaj bo!« To je izrekel z nasmehom in bil tega vesel. Sodja Nikolaj je namreč imel zelo veliko mržnjo do Cerkovnik Jakoba, očeta tov[ariša] Rikota, in Čop Janeza, očeta tov[ariša] Iztoka, to pa zaradi njihovega političnega prepričanja. Dobrodošel mu je bil ta vzrok za selitev, katera je bila dne 3. 2. 1943. Za selitev je poskrbel ing. Lazarini [Franc Lazarini], podatke pa je moral na vsak način dobiti od Sodja Nikolaja. Ob tej priliki sem slišal praviti od belogardistične strani, da niso selili družine Repinc Valentina zato, ker je mati Repinc Johana (mati tov[ariša] Triglavskega) podala o vseh drugih podatke, da so šli k partizanom prostovoljno, potom katerih je potem bila izvršena selitev. Te podatke je Repinc Ivana dala organizaciji Bele garde (jaz sumim, da jih je dala Markelj Jožefu, kateri jih je oddal naprej Sodju Nikolaju). Slišal sem tudi, da se je Repinc Ivana (mati tov[ariša] Triglavskega podpisala na ovadbo = katera je potem povzročila selitev dne 3. 2. 1943.). Malejov Joža je rekel, tedaj, ko je bil mobiliziran tov[ariš] Iztok, da je on rekel, da bi dal 100 RM zato, da bi ga vzeli partizani. To je rekel meni, pripovedoval je pa tudi ljudem okoli. Malejov Janez (pismoša) pa je rekel: »Ta Švegljčev tako ni veliko vreden, ker je študiral v Ljubljani na Tehnični šoli, kjer se je najel samega komunizma! Njega so itak vrgli iz Škofovih zavodov, ker je bil preveč komunističen!« Markelj Jože se je s selitvijo zelo strinjal in je rekel, da se je sedaj vas ocedila. To sem zvedel od belogardistov. Sodja Nikolaj je bil tisti dan, ko je bila selitev, zelo zadovoljen in je rekel: »Vidite, takole je, ko sinovi ne marajo delati dobro za očeta!« Zelo se je smejal, ko so peljali avtomobili te družine mimo njegove hiše.

Jeseni leta 1942. je bil vzeta Tubej z Ravne. Tedaj je Sodja Nikolaj rekel: »Potrebno bo vzeti v roke orožje, da si bomo ubranili življenje!«

Po tem času je Sodja Nikolaj vedno bolj propagiral potrebo po oboroženem nastopu proti partizanom. Za zgled je predstavljal Notranjsko. Navodila za vsako organizacijo je prejemal z Bleda od nekoga, ki ga pa jaz ne poznam. Jaz sem prisegel ing. Lazariniju

tedaj, ko sem bil prvič pri njem (15. 6. 1943). Prisega je obsegala: 1.) da se bom ravnal po navodilih ing. Lazarinija, 2.) da ne bom nikomur nikdar in ničesar izdal o organizaciji, ki deluje proti partizanom. Rečeno je bilo, da bodo prišle posledice na mojo družino in meno, ako bi kaj izdal.

Kakor sem že povedal je prišel dan pred selitvijo dne 16. 6. 1943. na Bistrico Krei-sleiter. Pred tem sestankom pa se je vršil sestanek na občini na Boh[injski] Bistrici. Na tem sestanku je Ferm Janez (Župan) predložil seznam vseh družin, katerih sinovi so pri parti-zanih. Pg. Weisenbach je imel tedaj podatke, kateri so bili prisotni pri akciji v Soteski dne 10. 6. 1943. in Sodja Nikolaj, ki je podal podatke, ki jih je zbrala organizacija Bele garde. Pg. Maks Weisenbach je zvedel za seznam onih, ki so bili v Soteski, od svoje žene, kateri pa je povedala Antonija Rozman (Repinčeva). To vem zagotovo. Polega tega sem slišal od strani bele garde, da je isto, kakor Antonija Rozman podal tudi njen oče Rozman Anton (Repinc, bratranec Šimnovca).

Pri selitvi dne 16. 6. 1943. je bil odpeljan v Begunje tudi Sodja Nikolaj, kjer je bil okoli 40 dni. Moja sumnja je bila kmalu potem, da je bil on tam le kod nekaka priča. Med tem časom je organizacija Bele garde popolnoma počivala.

Zagrizeni belogardisti so preselitev odobraval. Markelj Jože je selitev odobraval. Skalovka (tastara) je rekla: »Bolje je, da so preseljeni, kakor pa Miklavž, ki je peljan v Be-gunje!« Malejov Janez je bil tedaj vesel, ing. Lazarini pa je rekel, da bo prostor za druge! Rozman Antonija je kmalu po selitvi odšla na Koroško, Repinc pa je poizvedoval okoli, da bi bil naznanil onega, ki bi govoril to okoli.

To, da Sušnik Tine sodeluje potom Mencingar Janeza (pismoonoše) s Sodja Nikola-jem sem zapazil tedaj, ko je Mencingar Janez meni pravil o prvi vezi, ki jo je imel s tov[arišem] Gabrom. To je bilo približno meseca julija 1943. ali pa meseca avgusta 1943. Isto sem zapazil iz pogovora Malejovega poštarja glede tov[ariša] Matjana, vendar to pozneje (meseca oktobra 1943). Sodja Maks je meni pravil en mesec po tem, ko je eksplodirala bomba Gregorinovemu Lojzu: »Gregorinovemu Lojzu je pa razneslo bombo, katera mu je bila podtaknjena! Pri tem ima prste zraven Bučar Stanko! To ne smeš nikamor povedati, ker je zaupno!«

Par dni poprej, ko je bil vzet Pg. Maks Weisenbach, sem šel neki večer k Skalovcu. Tam sta bila v tajnem razgovoru Mencingar Janez in Sodja Nikolaj. Slišal sem Malejovega Janeza: »E, tako bomo naredili! Podtaknjena mu bo od višjih!« Sodja Nikolaj se je pri tem zelo smejal. Pozneje se mi je posvetilo v glavi, zakaj se je tako govorilo: delal se je načrt, kako bi se podtaknila bomba tov[arišu] Iztoku. To mi je potem potrdil tudi zlobni smeh Sodja Nikolaja, ko je rekel: »Sedaj jo je pa staknil!« Skalovka (tastara) je rekla tedaj, ko je Iztoku razneslo bombo: »Sedaj pa ima ta Švegeljčov! Ko je šel ubijat Agotnika, ga je zadela božja kazen in mu je razneslo bombo!« Sodja Nikolaj je rekel: »Kar je iskal, to je dobil!« Malejov Janez je rekel ob tej priliki: »Škoda ga itak ni bilo! Ta Švegeljčov je spravil celo do-lino v nesrečo!« – »Sliši se, da mu je bomba bila tako narejena, da je sama eksplodirala!« in se je zlobno, obenem pa tudi zadovoljno smejal.

Par dni potem, ko je bil vzet Srečko Hutt, mi je rekel Sodja Nikolaj: »Dve ure pre-pozno sem zvedel, da ga čakajo, drugače bi ga ne bili dobili!« Sumim, da je bilo obveščano preko Nemškega rovta.

Malejov Janez je meni rekel potem, ko je padel tov[ariš] Matjan: »Škoda, ker je padel! On je bil zelo dober za nas ter ga bomo težko pogrešali!« – Na njegovo mesto bo najbrže prišel Dobravski!«

Koncem meseca oktobra 1943. mi je Malejov Janez rekel: »Namesto Švegeljčovega bo pa prišel sedaj Bavanton Ivan, potem bo pa za nas tudi bolje!« Tedaj Bavantovega še ni bilo v Bohinju. Ko je Bavantov prišel v Bohinj in je bil doma na zdravljenju, sem slišal od Malejovega Janeza, da so bili pri Bavantovemu Ivanu Sodja Nikolaj, Sodja Maks in Markelj Jože in so se pogovarjali. Meni je rekla žena Sodja Maksa okrog 7. 4. 1944.: »Našemu predbacivajo, da je lump in baraba, in se potem mora potikati okoli za grehe Miklavža, dočim je pa on lepo doma ter je in pije! Potem pa pravijo še to, da je naš belogardist ter, da je bil pri nas Balantov!« Pri tem je mislila na Sodja Maksa in Repinc Valentina.

Od kurirskih pisem, ki so bili naslovljeni na Iztoka sta bila prestrežena dva pisma. Za enega vsebino ne vem, v drugem pa je bilo pisano, da mora on iti na drugo stran. Za oba pisma mi je povedal Malejov Janez že potem, ko je Maks Weisenbach izginil. Dalje mi je strogo zaupno pripovedoval, da ima Dobravski nalog njega ustreliti, Jovo pa Rikota. Glede Dobravskega je Malejov Janez rekel, da se mu lahko zaupa.

Ažmanca je meni rekla potem, ko je šel na Koroško: »Sedaj pa vem, zakaj se Smrekarjev boji gošarjev! On jim je v moko dal divji kostanj, zaradi česar so potem bili bolni!« Sodja Nikolaj se je tedaj smejal: »To jih je zavijalo po trebuhih!« Tedaj, ko je šel Smrekarjev na Koroško, je Skalovc rekel: »On si je rešil življenje!«

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Zasliševalec Jože Čop.
Jože Čop l. r.

Zaslišanec: Torkar Martin.
Torkar Martin l. r.

Priča: Dežman Anton.
Dežman Anton l. r.

*Podatki o nekaterih osebah iz Šmajdovega arhiva (pag. 12–30)

*Napis na mapi

Grupa Anič [Ante Anič] – 572

ŠMAJD DR. ALBIN

Zveza v Zap

NOS [Nemška obveščevalna služba] 4190

Lm [mikrofilm Ljubljana mesto] 13792

217/ 13. 1. 1951

[žig]

MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE FLRJ
UPRAVA DRŽAVNE VARNOSTI

Za ljudsko republiko Slovenijo

II. ODDELEK – II. ODSEK

štev. 753/12. 1. 1951

LJUBLJANA

II. odsek

Simoneti

Predmet: Podatki iz Šmajdovega arhiva – v koriščenje.

IV. oddelku UDB za Slovenijo

(za Ljubljano mesto)

Banova, žena dr. Bano Milana:⁶

Gospa Banova [Anica Bano], žena pokrajinskega načelnika dr. Bano Milana, je po njegovi aretaciji 4. 10. 1944 dobivala podporo JV, kar je razvidno iz korespondence med Prezljem [Ivan Prezelj] in Hajnriharjem [Franc Heinrihar].

Prezelj je pisal 14. 10. 1944 Hajnriharju: »Prosim, da uredite zadevo glede podpore Gornikov [Milan Bano] (dr. Banovi, op.), ako jo potrebuje.« Hajnrihar pa je še istega dne odgovoril Prezljju: »Glede podpore Gornikovi je urejeno«.

Berce Vinko, privatni uradnik, Ljubljana (?):

Berce Vinko je bil v dobi okupacije uradnik ljotičevske založbe »Luč«, iz česar sledi, da je bil pristaš »Ljotičevega zbora«. Povezan je bil s Prelogom [Miloš Prelog], učiteljem, ki je bil upravnik te založbe, Cergolom [Izidor Cergol], Smerdujem [Boris Smerdu] in drugimi Zboraši⁷.

Po nekem poročilu z dne 5. 4. 1945 »je bil poslan v Ilirsko Bistrico, po vsej verjetnosti vohunit«.

Belič Vinko, uslužbenec tobačne tovarne, Tržaška c. - Vič:

V »Obveščevalcu« štev. 23 z dne 20. 3. 1944 je o njem naslednje poročilo: »Belič Vinko... je bil že v bivši Jugoslaviji partijec in je zagrizen agitator ... Nosil je tobak za partizane, ki si ga je v veliki večini prisvojeval ...«

Bec Vinko, Ljubljana, Kljunova 1:

Bec Vinko, sin pok[ojnega] Vinka in Marije, roj. 15. 3. 1925, stan[ujoč] Ljubljana, Kljunova 1, je v dobi okupacije delal pri JV (ali mogoče pri MVAC), ker je dobival v drugi polovici leta 1942 od Glavnega organizacijskega odbora JV mesečno po 200 Lir podpore, menda za mater, ki je bila brez sredstev. Iz enakega akta je razvidno, da mu je bilo predlagano povišanje podpore na mesečnih do 400 Lir.

Njegova mati je v dobi nemške okupacije prejemale mesečno po 1.000 Lir podpore od JV oz. SL. (Njegovi materi je ime Marija).

6 V rokopisu pripisano: *IV. Stanovala je v Igriški ulici.*

7 Pripadniki »Ljotičevega Zbora«.

Batagelj Slavimir, Ljubljana, Gerbičeva 8:

Batagelj Slavimir, roj. 19. 1. 1920, je bil akademik in simpatizer »Straže«.

Kakor je razvidno iz nekega Smersujevega [Rudolf Smersu] poročila z dne 4. 9. 1943, je ob nedeljah govoril na protikomunističnih zborovanjih na deželi.

30. 10. 1943 je bil sprejet k politični policiji in dodeljen v Novo mesto. Bil je »mučitelj in pretepač«.

Bartelj Rudolf, Ljubljana, Predjamska ulica:

V »Obveščevalcu« št. 34 z dne 1. 4. 1944 sta v poročilu o Bizovičarju Marjanu, policijskemu uradniku, ki je stanoval na Cesti v Rožno dolino št. 30, tudi naslednja dva odstavka, ki se nanašata na Bartelj Rudolfa:

»Da je g. Bizovičar imel res zveze s partizani in vse ostalo, se je zaupno zvedelo od Bartelj Rudolfa, sina trgovca v Predjamski ulici. Ta je uslužben pri tvrdki Breznik v Stritarjevi ulici.«

»Že prej omenjeni Bartelj Rudolf je tudi rekel o Bizovičarju: »On je v službi pri policiji samo zato, da ljudi ven vleče ter jim pomaga iz policijskega pripora in posreduje na višjem mestu zanje. G. Bartelj je bratranec ge. mame Bizovičarja.«

Baraga, (ime ?), Ljubljana:

Neki Baraga, o katerem pa ni nobenih drugih podatkov, je bil član DOS-a ali Sokolske legije. Babnik Tone je pisal 28. 3. 1945 iz zapora Smersuju: »Morda vam je znano, da nas skupina 11 gre v Kočevje. Jagodič [Tone Jagodic], Thuma [Alfonz Thuma] in jaz od SL ter dr. Ravter [Jože Ravtar], Jakša in Baraga, ki so nekaj od DOS – Sok[olska] leg[ija]«.

Baraga [Lojze Baraga] dr. (ime?), zdravnik, Ljubljana:⁸

Zdravnik dr. Baraga je pripadal v dobi okupacije be-ga [belogardistični] ali mo-ga [modrogardistični] reakciji. Dr. Janež [Janez Janež] je predlagal dr. Šmajdu, da bi prišel na mesto umrlega dr. Avramoviča [Pavel Avramović]. Dr. Šmajd ima v dnevniku o tej Janeževi intervenciji beležko 8. 10. 1943:

»13.00 dr. Janež: Naj bi se namesto pok. dr. Avramoviča imenovalo energičnega mladega Barago. Mesto je važno.«

Mo-ga [Modrogardistični] zdravniki v Ljubljani:

V zvezi z ustanavljanjem sanitetnega odseka pri JV v Sloveniji je pisal Smersu neka-ko jeseni 1942 dr. Šmajdu:

»Zanesljivo jugoslovansko orientirani so: dr. Meršol [Valentin Meršol], Blumauer [verjetno Robert Blumauer], Bajc Oton, Sajovic, itd.«

Bricelj dr. (ime?, Ljubljana?):

Neki dr. Bricelj, o katerem pa ni nobenih osebnih podatkov, je bil, kakor je razvidno iz dr. Šmajdove beležke v dnevniku, 20. 10. 1941 od 1/2 15 do 1/2 21 v gostilni nato pa pri Slokanu z znanim be-ga [belogardističnim] organizatorjem prof. Petelinom Stankom. O kasnejših stikih z njim ni podatkov.

8 V rokopisu pripisano: *Dr. Janež in dr. Baraga sta v emigraciji. Raj. bolnice.*

Belak (ime?) [Mihael Belak], trafikant, Ljubljana, Tyrševa cesta:

Dr. Šmajd ima v dnevniku 25. 10. 1941 o njegovi družini med drugim beležko: »Po pripovedovanju nekega Vavčka (ime nejasno napisano, op.) je bilo 7 otrok, od katerih so vsi nekoliko čudaški, 2 ali 3 sestre so sedaj hitlerjanke, enako 1 brat, ki je prišel iz Zagreba pred kratkim z znakom hitlerjanskim«. Sina Ernesta so tega dne Italijani na cesti ustrelili.

Capuder dr. Donata, Ljubljana:

Capuder dr. Donata je bila zelo tesno povezana z Glavačem Francem in kap[etanom] fregate Kregarjem Jankom.

Krek Slavko pravi: »Donata Capudrova je po Glavačevem nalogu povabila Kregarja k sebi na stanovanje, kjer se je vršil sestanek: Kregar, Glavač in jaz. Donata pa je prej Kregarja primerno pripravila z glorijo o Glavaču kot požrtvovalnem duhovniku in najgorečnejšem in najsposobnejšem antikomunističnem borcu in organizatorju. Na sestanku samem pa Donata ni prisostvovala«.

Dr. Šmajd ima v dnevniku 28. 8. 1942⁹ beležko: »Glavač nagovarja dr. Donato, naj ne vstopi kot članica SL«.

Na nekem seznamu Glavačevih ljudi je tudi stavek: »S Kregarjem v zvezi dr. Donata Capuder, stara cca. 30 let, pomaga pri zvezah«.

Cencič Drago, Ljubljana:

Cencič Drago je bil od jeseni leta 1942 dalje krajevni zaupnik Slovenske legije v okrožju Ljubljana - center. Povezan je bil z okrožnim vodjem Janom dr. Brankom. Koliko časa je vršil to funkcijo, iz dr. Janovih izpovedi ni razvidno, ker dr. Jan o delovanju SL po avgustu 1943 ne ve ničesar.

Za bivališče Cenciča bi vedel dr. Jan.

Ciglar Zvonimir [Zvonimir Ciglič], komponist in dirigent, Ljubljana:

Ciglar Zvonimir je bil osebni prijatelj Kreka Slavka. K Ciglarju je zahajal tolmač in osebni prijatelj nemškega pooblaščenca za odselitev iz Ljubljanske pokrajine Wollerta [Heinrich Wollert] Nemeč Schnableger, ki je bil nasprotnik NSDAP.

Pri Ciglarju se je marca 1945 nekaj časa tudi skrival Krek Slavko pred Gestapom.

Čergan Alojzij, Ljubljana, Tržaška c. 16:

Čergan Alojzij, ki je bil partizan v Dolomitskem odredu, je bil ob priliki operacij I. MVAC bataljona in Italijanov proti partizanom v coni Belica 19. 3. 1943 zajet in je potem vstopil v MVAC.

Čermelj dr. Lavo, profesor, Ljubljana:

Iz poročil o tržaškem procesu proti primorskim nacionalistom in komunistom decembra 1941 je razvidno, da je bil Čermelj dr. Lavo povezan z naslednjimi svojimi primorskimi rojaki:

9 Navedba datuma v dosjeju je napačna, Šmajd je beležko v dnevnik zapisal 25. avgusta 1942.

- 1.) Bobek Viktor, pek, Il[irska] Bistrica, ki je bil povezan s pok[ojnimi] Zelenom Danilom in preko njega z maj[orjem] Blancem, obv[eščevalnim] oficirjem dravske divizije v Ljubljani; ni izključeno, da je bila ta zveza delo dr. Čermelja ali dr. Čoka [Ivan Marija Čok]; Bobek je bil menda ustreljen;
- 2.) Čok dr. Ivan Marija, odvetnik v Trstu;
- 3.) Kukanja Angelo, odvetnik, Trst;
- 4.) Sfiligoj dr. Avgust, odvetnik, Gorica, Via Garibaldi 9;
- 5.) Sosič Viktor, v letu 1941 dijak V. letnika ing. tehnike v Ljubljani; dr. Čermelj ga [je] navedel Zelenu za zaupno delo v Italiji; njegovo bivališče neznano;
- 6.) Ščuka dr. Anton, agronom v Trstu;
- 7.) pok[ojni] Zelen Danilo; dr. Čermelj mu ga je navedel Sosiča in Zidariča za zaupno delo v Italiji;
- 8.) Zidarič Boris, leta 1941 dijak v Ljubljani.

Černe (ime?) [Jože Černe], biv[ši] kmečki poverjenik:

Černe je bil v dobi nemške okupacije od Rupnika [Leon Rupnik] imenovani kmečki poverjenik. Dne 16. 10. 1944 se je udeležil slovesnosti nagraditve kmetov, ki so oddali Prevodu več mleka, kakor so ga bili dolžni. Slovesnost je bila v palači Pokrajinske uprave in so se je udeležili poleg Rupnika in ravnatelja Prevoda Gračnerja [Ivan Gračner] tudi nemški svetovalci.

Červenka Lucijan, Ljubljana, Smoletova 9:

Dr. Šmajd je imel neke zveze tudi z nekim Červenko. V dnevniku ima 24. 6. 1944 napisano: »g. Červenka na Dunaj«. Dne 12. 8. 1944 ima zopet v dnevniku beležko »Červenki«, kar znači, da je tega dne pisal Červenki. Na koncu koledarčka ima pa dva Červenkova naslova. Enkrat »Červenka, Smoletova 9«, drugič pa: »Lucijan Červenka, Auto-Reparaturwerkstätte, GmbH, Oelfeld-Neusiëdl a/d Zaya«. Gre pa verjetno v obeh primerih za isto osebo.

Černe Josip, posestnik, Ljubljana - Šiška:

Černe Josip je bil član Pokrajinske zveze delodajalcev in kot njen predstavnik 23. 4. 1942 imenovan v upravni svet Borze dela.

Rodbina Dragoš:

»Mestnik«¹⁰, član finančnega odseka JV za Slovenijo, je pisal, ko je poročal komandantu JV v Sloveniji dne 14. 10. 1944 o podporah, ki jih je dajala JV, med drugim tudi:

»V od komandanta Notranjskega odreda navedenem seznamu so dobili za mesec september in oktober ... : ... rodbina Dragoš po Lir 1.500.«

Od kod je rodbina Dragoš ni podatkov.

Erzeg (ime?) [Ivan Erceg], biv[ši] magistratni uradnik, Ljubljana:

Iz dr. Šmajdove »Pro memorie« o razgovoru med prof. Bitencem [Mirko Bitenc], dr. Šmajdom, dr. Zajcem [Marjan Zajec] in Žitnikom [Rudolf Žitnik] dne 3. 2. 1945 je razvidno, da sta dr. Zajec in Žitnik v začetku razgovora poročala Bitencu in dr. Šmajdu, »da

je policija aretirala na podlagi izpovedbe neke Boge [Leopoldina Mekina] vrhovni odbor KPS [Komunistična partija Slovenije] «; nato pa stoji v »Pro memorii«: »Zapletena sta tudi neki mag[istratni] uradnik Erceg in davčni uradnik Maechtig [Karol Mächtigt]«.

Ali je bila med Bogo ter Ercegom in Maechtigom kakšna povezava, ni razvidno«.

Erjavec Franc, trgovec, Ljubljana:

Erjavec Franc je v času od 9. do 19. 12. 1944 podpisal za SLS narodno izjavo NO s psevdonimom »Janez Frbežan«.

Erjavec (ime?), Ljubljana (?):

V Smersujevih zaupnih vesteh z dne 7. 9. 1943 je med člani vodstva Narodne legije naveden tudi neki Erjavec.

Elsner Viktorija in sin, Ljubljana, Parmova 39/II:

V dr. Šmajdovem arhivu je dopis naslednje vsebine:

»V smislu odločbe o zaplembi imovine upornikov ... z dne 3. 11. 1943 šte. 33, Službeni list šte. 288/89 ex 1943 je bila izrečena med drugim tudi zaplemba vse premične [in] nepremične imovine brez izjeme, lastnine upornika Elsner Aleksandra, sina pok[o]jnega Ivana, roj. 28. 2. 1902 v Ljubljani, poročena, bivšega javnega nameščenca, stanujočega v Ljubljani, Parmova ul. 39/II. Poleg tega je bila zaplenjena tudi imovina njegovih rodbinskih članov v razmerju iz čl[ena] 1. naredbe Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino z dne 19. 5. 1943 – šte. 53.

Dr. Šmajd prosi, da bi se ta odločba razveljavila v toliko, v kolikor zadeva zaplembo imovine njegovih rodbinskih članov (žene (Viktorija, op.) in sina) in to iz razloga, ker je njegova žena odločno protipartizansko usmerjena, isto tudi sin, ki služi kot prostovoljec v slovenski domobranski vojski«.

Drobnič (ime?) [verjetno Andrej Drobnič], Ljubljana, sin dr. Drobniča:

»Obveščevalec« šte. 17 z dne 13. 3. 1944 ima naslednje poročilo:

»Primorsko pisarno (t. j. ekspozituro SNVZ [Slovenski narodni varnostni zbor], op.) vodi v Ljubljani poročnik Zajiček [Jože Zajiček]. Pomagajo pa mu sin dr. Kamušiča [Mitja Kamušič] in sin dr. Drobniča ter Lavrenčič [verjetno Herman Lavrenčič]«.

Drobnič dr. (ime) [Ivan Drobnič], Ljubljana:

Dr. Šmajd ima v svoji beležnici 31. 12. 1943 beležko:

»Dr. Drobnič sprejema OF ni hotel podpisati: Morda vas je zainteresiranih 30 ali 40, jaz nisem«.

Šlo je verjetno za podpis protikomunistične spomenice. Njegov sin je bil pa be-ga aktivist. Pomagal je SNVZ poročniku Zajičeku, kakor je razvidno iz gornjih podatkov.

Breskvar, prof. Silvo in njegova žena, Ljubljana, Trnovo:

Na delo prof. Breskvarja v SL in deloma na njegovo ženo se nanaša naslednji odstavek v dr. Baragovem pismu Smersuju iz januarja 1945:

»Kako je prišlo do mojega (dr. Baraga [Srečko Baraga], op.) skrivanja, menda več... Breskvar je imel dva spiska vseh Trnovčanov (članov SL, op.). Enega sva mu z Zupancem uničila, toda ta tepec je imel še enega pod streho v kuverti zapečatenega in tri revolverje

še zraven. Po te revolverje in spisek so prišli Nemci čez 14 dni. Popoldne je bila gospa (Breskvarjeva, op.) pri Vurniku v Slaviji, ki jo je milostno sprejel in tedaj vprašal, če pozna moževe sodelavce: Zupana, Zupančiča in mene (dr. Barago, op.) Ne enkrat, ampak sto in stokrat sem ga prosil, naj vsak seznam uniči. No pa še lagal je povrhu. Ne samo, da jih ni uničil, ampak je imel še celo duplikat ...«

Prof. Breskvar Silvo je bil član SL in v dobi nemške okupacije do njegove aretacije decembra 1944 okrožni vodja SL za okrožje Trnovo.

Kot okrožni vodja SL je bil po liniji SL navzgor povezan z organizacijskim vodjem MPŠL Fincem Milanom.

Ko se je nabavljalo orožje za SL, je pripeljal po posredovanju Finca Milana in prof. Gruma [Janez Grum] neki domobranec dobrovske DMB [domobranske] postojanke prof. Breskvarju nekaj pušk in jih pustil pri nekem gostilničarju v Trnovem.

Dne 2. 12. 1944 je bil prof. Breskvar aretiran od Gestapa, bil pa je v začetku aprila 1945 izpuščen.

V nekem dopisu v dr. Šmajdovem arhivu je o Breskvarju naslednje poročilo:

»Nekega dne je z dvorišča sodišča, ko je bil na sprehodu, prof. Lipovec [Cene Lipovec] silovito napadel prof. Breskvarja, ki je prav tako sedaj izpuščen. Grozil mu je z roko in mu očital, kaj je vse izdal. Breskvar je menda izdal do potankosti vse, kar se je na sestankih poprej govorilo.«

»Ko je njegova žena prejela zadnjo podporo (SL, op.), je napravila tako začuden obraz, da me je prinašalka na to še posebej opozorila.«

Prof. Breskvar je bil nekaj časa tudi član plenarnega odbora profesorskega kluba SLS.

Česnik (ime?), Ljubljana, Medvedova 1:

Gospa Česnik (?) – (Goričan [Henrik Goričan] ni siguren kako se gospa piše, op.), ki je v dobi italijanske okupacije stanovala v Šiški, v Medvedovi ulici števil. 1, je imela zveze s kvesturo in Nemcem Lukmanom Mariom, povezana pa je bila tudi z nekim Mohamedom.

Ko je Goričan hotel imeti potni list za potovanje na Štajersko in je dal potrebne podatke nekemu Mohamedu, ki je stanoval pri Fajmoštru (gostilna), je te podatke oddal neki gospej (Česnik?) v Medvedovi ulici števil. 1. Ta gospa se je čez nekaj dni osebno zglasila na Goričanovem stanovanju ter obljubila, da bo preskrbela potno dovoljenje v Nemčijo. Šlo je pri tem za dovoljenje z italijanske strani t. j. od kvesture. Goričan ji je zato moral plačati nekaj denarja.

Bila je znana tudi z Lukmanom Mariom, ki je bil tovarnar v Šiški, ki je preskrbel Goričanu potno dovoljenje od nemških oblasti. Goričan namreč pravi: »Preko omenjene ženske iz Medvedove ulice 1 pa mi je preskrbel Lukman dovoljenje od kvesture, t. j. od italijanske strani.«

Čirič Božo, Ljubljana (?):

Iz Ruprehtovega poročila štabu Komande Slovenije ali DOS-u je razvidno, da je bil Čirič Božo član DMB [domobranske] – železniške kontrole in da je pomagal pri propagandi JV.

Deželič (ime?), Ljubljana (?):

Major Deželič je sodeloval z majorjem Novakom Karlom, povezan je bil tudi z be-ga [belo gardo], SKL [Sokolsko legijo] in NL [Narodno legijo].

Tone Duhovnik je pisal v dneh po kapitulaciji Italije dr. Šmajdu: »Prosim, da se čimprej potrudiš v pisarno (»M 7« – op.). Čaka Deželič s poročili od starega (maj[orja] Novaka, op.).

V pismu majorja Novaka Verku [Karel Verk] jeseni leta 1943 pa se nanaša nanj stavek: »Preko Deželiča sem namestniku in Vam javil, kako naj se vprašanje podpor regulira.«

V Smersujevih zaupnih vesteh z dne 8. 8. 1943 pa je naslednje poročilo od Glavačevega zaupnika:

»Ljudem, ki gredo k četnikom iz NL [Narodne legije], izplačuje podporo nek major (majhen, čokat, nosi črna očala in klobuk s širokimi krajci). Ta major je mogel biti samo Deželič.«

Dietz Majda, Ljubljana, Komenskega ulica:

Dietz Majda je bila v dobi okupacije plavogardistka in zaprisežena članica društva »Branik«.

»Obveščevalec« štev. 36 z dne 4. 4. 1944 ima naslednje poročilo o »Braniku« in njegovih članih:

»V Šelenburgovi ulici¹¹ se vrše protikomunistična predavanja društva »Branik«. Predavanja se vrše v prostorih, ki so odvzeti nekemu advokatu. Vstop je dovoljen samo proti vabilu. Udeležuje se okoli 60 fantov in tri dekleta. Od deklet je znana neka Dietz Majda (plava) in baje hči gen[erala] Rupnika [Ksenija Kociper].

To društvo je liberalno. Kakor je znano, je sin gen[erala] Rupnika že pred dvema letoma organiziral protikomunistično in detektivsko organizacijo. Imeli so vojaške vaje na letališču in se shajali v Ljubljani pri Rupniku. Znano je, da so se tudi shajali v Ljubljani pri sestri pok[ojnega] Peršuha [Ivo Peršuh]. Dekleta iz te organizacije so pripravljena kot sanitejke, vsaka ima doma malo apoteko. Pri organizaciji so znani: sin gen[erala] Rupnika, abs[olvent] trgov[ske] šole, sinova brivca Gjuda, Vida Peršuhova, absolv[entka] trg[ovske šole] šole in Dietz Majda.

Vsi so zapriseženi. Zadnje čase niso več tako zelo aktivni. Vidi se jih veliko po kavarnah. Za Miklavža leta 1943 so imeli Miklavževanje na banovini«.

Humar Franc, Ljubljana, Sv. Jakob:

Humar Franc je bil član TOS-a in sicer je bil okrajni vodnik za okraj Sv. Jakob. Povezan je bil do decembra 1943 s Pavličem Jožetom, vodjem TOS-a v Trnovem, kasneje pa s Prosenom Ivom, ki je prevzel vodstvo TOS-a v Trnovem po odhodu Pavliča v domobranstvo. Vsak vodnik je imel nalogo vključiti še dva obveščevalca. Humer je bil navzdol povezan s svojimi obveščevalci Klemenčičem Jožetom, Spielom Marjanom in Petričem Silvom.

Vodja TOS-a za Trnovo Prosen Ivo ter okrajni vodniki Medved Joško, Povše Ciril, Spreitzer Fran in Humar Franc so se shajali na stanovanju Medveda Joška na Rimski cesti 9.

Kasneje je šel Humar Franc k domobrancem.

11 Pravilno Šelenburgova ulica, današnja Slovenska cesta.

Intihar Pavel, Ljubljana, Trnovo:

Intihar Pavel je bil leta 1944 obveščevalec TOS-a v Trnovem (desno od Gradaščice) in bil navzgor povezan s svojim vodnikom Povše Cirilom.

Cizerl Martin, Ljubljana, Puharjeva 6:

Dr. Šmajd ima v dnevniku 3. 12. 1943 naslednjo beležko: »Cizerl Martin, Puharjeva 6, najožji sodelavec Gabrenje (dr. Krivic [Jože Krivec]).«

Ime policijskega komisarja dr. Krivica v oklepaju pomeni, da je dr. Šmajdu povedal to dr. Krivic.

Grebenc Lojze, leta 1942 abs[olvent] medicine, Ljubljana, Nunska 17:

Dr. Šmajd je pisal 11. 10. 1942 majorju Novaku v taborišče JV na Gorjancih med drugim:

»Medicinci: Čakata na odhod (v taborišče, op.) izvežbana:

1.) ...

2.) Grebenc Lojze, Janeza in Frančiške Lesar, roj. 23. 11. 1914, samski, abs[olvent] medicine (se pripravlja na zadnji rigoroz), Ljubljana, Nunska 17 ...«

Ali je Grebenc šel v taborišče ni podatkov. Grebenc je sedaj verjetno že zdravnik.

Grebenšek Slavko, Ljubljana:

Grebenšek Slavko je bil član Zveze združenih delavcev, slovenskega Jugorasa [Jugoslovenski radnički savez], bil iz nje izključen in kasneje, v dobi okupacije, pozvan k sodelovanju v Slovenski delavski zvezi, klerikalni slovenski delavski strokovni organizaciji, ki je bila nadaljevanje ZZD [Zveza združenih delavcev].

V času od 9. do 19. 12. 1944 je za SLS podpisal narodno izjavo NO z dne 29. 10. 1944 s psevdonimom »Anton Strnad«.

Gregorc (ime?) [Ivan Gregorc], Ljubljana, Tyrševa cesta:

Krek Janez je izpovedal, da se je med glavnimi podporniki Narodne legije omenjalo med drugimi tudi Gregorca.

Dr. Šmajd ima v dnevniku 1. 2. 1943 naslednjo beležko: »Pride ob 18. uri ves razburjen g. Meglič (dr. Cazafura [Krstó Cazafura], blagajnik Slovenske zaveze, op.) in pravi sledeče: Nekdo je poslal k veletrgovcu Greg. (Gregorc, op.) drja M. Kunca (Zajca [Marjan Zajec], op.) naj izposluje od njega denar za M. (Mihajlovičevce, op.). Povedal je, da ga bo prišel osebno iskat Kavur (?) ali gen[eral] Grandi (mišljen po vsej verjetnosti major Novak [Karel Novak] kot komandant Slovenije, op.) ...«

Gregorc je moral biti povezan z dr. Cazafuro, ker dr. Cazafuri ni mogel povedati gornje stvari drug kakor Gregorc sam.

Delovno poročilo o Goričanu Henriku pravi:

»Iz OS-ovskih poročil je razvidno, da je imel znani Goričan Henrik ... poveza-vo s sledečimi ljudmi kot svojimi dobavitelji: trgovec Gregorc na Tyrševi cesti (poslojpe kavarne Evropa). Tu je bilo 10. 6. 1944 dvignjenih 100 kg riža na listek, ki ga je podpisal »Moravčan«.

Greif ing. Anton, Ljubljana:

Greifa ing. Antona, rez[ervnega] pporočnika [podporočnika], ki je bil v dobi okupacije v službi pri Prevodu, se je smatralo za pristaša be-ga [bele garde]. Tako je Smersu pisal dr. Šmajdu leta 1942: »Iz Prevoda pridejo v poštev (verjetno za MVAC ali pa za SL, op.): ... ing. Greif Anton, roj. 21. 1. 1910, neporočen ... Naj s temi nekdo govori čimprej. Še niso člani SL.«

Gregorič Lojze, leta 1942 medicinec, Ljubljana, Wolfova 12:

Dr. Šmajd je pisal 11. 10. 1942 majorju Novaku v taborišče JV na Gorjancih med drugim:

»Medicinci: Čakata na odhod (v taborišče, op.) izvežbana ... ter medicinci, ki bi bili v pomoč zdravnikom: ...

3.) Gregorič Lojze, Franceta in Frančiške Krašovec, roj. 28. 6. 1921 v Starem trgu - Lož, stud[ent] medicine, samski, Wolfova 12 ...

... Pristali so vsi ...«

Iz seznama članstva Akad[emske] Mar[ijine] kongregacije pri jezuitih v Ljubljani ob binškošnem zboru 1943 je razvidno, da je bil Gregorič tudi član te kongregacije, ki je bila popolnoma Stražarska in da je bil tedaj pri MVAC.

Gričar (ime?), Ljubljana:

V dr. Šmajdovih beležkah o seji Glavnega organizacijskega odseka JV dne 19. 7. 1944 stoji tudi:

»e) gasilci (gasilska sekcija, op.): Grič Armin, ostali kasneje (uredi Dolenc (dr. Šmajd, op.)).«

»Grič Armin« bo zelo verjetno psevdonim za »Gričar«ja, ker je Šmajd na ta način rad tvoril psevdonime: n. pr. »Poštov Andr.«, »Poštovan«, »Suhi dol« = »Suhadolc«, itd.

Gričar bo verjetno kakšen gasilski funkcionar iz predvojne dobe, ki je bil poznan tudi z dr. Šmajdom, ker je prevzel on nalogo, da bo uredil z Gričarjem.

Grieser (ime?):

Grieser je bil leta 1942 član vaške straže v Klečah, ki je imela svoje taborišče v gozdniški pri vodovodu.

Smersu je pisal 14. 9. 1942 dr. Šmajdu:

»Nad Pijavo gorico je neko partizansko skladišče. Kje to leži ve Grieser, ki je sedaj v Klečah. Boh [Ivan Boh] (komandant te VS, op.) ga dobro pozna. Močna patrolja naj bi prišla na Ig, od koder bi skupaj z domačini šli na dotično mesto. Če pa patrolja ne more iti na Ig, naj se pošlje Grieserja na Ig k želimeljskemu župniku (ni ugotovljeno, kdo je, op.), ki je sedaj na Igu ...«

Bertoncelj (ime?), Dobrava (Zgornja?) – dr. Šmajdova zveza:

Bertoncelj je prišel 23. 6. 1944 iz Breslava v Salzburg in bil skupaj z dr. Šmajdom, ki je bil tedaj v Salzburgu v »konfinaciji«. Dr. Šmajd ima v dnevniku tega dne beležko: »spi pri nas Bertoncelj iz Dobreve, prišel iz Breslau-a«.

Drugi podatkov o njem v dr. Šmajdovem arhivu ni.

Benko (ime?) [Anton Krošl], Ljubljana (?):

Neki Benko¹², za katerega pa ni nobenih osebnih podatkov, je bil član obveščevalne službe SL oz. JV.

Dr. Šmajd ima avgusta 1942 beležko:

»Ob[veščevalna]: Nosan, Benkov brat [Jože Krošl]

+ Breznik (Malovrh, op.) zvezni člen = Breznik [France Malovrh]«

Iz dr. Šmajdovih beležk o seji glavnega organizacijskega odseka JV z dne 19. 7. 1942 pa je razvidno, da je bil Breznik (Malovrh, op.) tudi v obveščevalnem odseku poveljstva JV za Slovenijo. Iz dr. Šmajdovih proračunov in obračunov Glavnega organizacijskega odseka pa se vidi, da je Nosan prejemal za obveščevalno službo mesečno po 3000 Lir v času od septembra do decembra 1942.

Trojka Nosan – Benkov brat – Breznik (Malovrh, op.) je bila verjetno obveščevalna trojka JV po liniji SL.

Brezovšek Konrad, gostilničar, Ljubljana, Komenskega ul. 47:

Po poročilu VOS-a Ljubljana z dne 7. 2. 1943 števil. 19 so se vršili sestanki Miha[i-lovičevega] odbora za Komenskega ulico in Sv. Petra cesto v gostilni Brezovška Konrada v Komenskega ulici 47. Odbor so sestavljali Turk Rajko, Komenskega 17, Brezovšek Konrad, Urbas Miroslav, Slomškova 13, Tumpej [Franc Tumpej], uradnik na sodišču.

Brezovnik dr. (ime?) [Vladimir Brezovnik], Ljubljana:

Ime dr. Brezovnika je imel dr. Šmajd napisano skupaj z imenom dr. Janeža Janeza, ki je bil član sanitetnega odseka JV v Sloveniji v letu 1942, ko je bil dr. Šmajd član Glavnega organizacijskega odbora JV v Sloveniji. Brezovnik je zato po vsej verjetnosti zdravnik in je moral imeti kakšne zveze s sanitetnim odsekom JV ali pa z dr. Janežem.

Bratina (ime), Ljubljana, – zveza dr. Zajca Marjana:

Dr. Zajec Marjan, tajnik Narodnega odbora, je 12. 2. 1945 srečal na cesti Bratino, ki je dr. Zajca prosil, naj se v četrtek ali petek zgleda pri njem, ker mora z njim govoriti nujno o važnih stvareh. Ali je dr. Zajec bil pri njem iz gradiva ni razvidno.

Bradač Franc, prof., Ljubljana:¹³

»Obveščevalec« števil. 19. z dne 15. 3. 1944 je prinesel o njem naslednjo vest:

»V Ljubljani je bil za časa italijanske okupacije neki Budrovič (Hrvat) fašist in sodelavec Italijanov. Po 8. 9. se je skrtil k prof. Bradačevim. Pozneje se je zopet javil in agitiral za partizane, domobrnce je pa blatil. Sedaj je nastavljen v italijanskem institutu in vodi tečaj za italij[ansko] kulturo. Ljudje, ki ga poznajo, pravijo, da imajo ti Italijani neko posebno nalogo v Ljubljani.

Brenčič (ime?), kapetan pri Robottiju [Mario Robotti]:

V dr. Šmajdovem arhivu je naslednje lastnoročno pismo, ki se nanaša na kap[etana] Brenčiča:

12 V rokopisu pripisano: *Krošelj – sredinec*.

13 V rokopisu pripisano: *IV. stanuje v Gradišču*.

»Brenčič, kapetan pri Robottiju, sedaj se piše malo drugače, okrnjeno ime po italijansko, a ne vem kako je. Trdi, da je prijatelj Robottija in se nahaja res v Zvezdi. Oseba, katero sem v pismu imenovala, [je] bila tudi na kratkem obisku pri njem v Zvezdi.

Čenjeni gosp. dr.!

Prosim, naročite g. Duh. (Duhovniku Tonetu, op.), da to gore prebere in si zapomni to ime ter ga pove d. Lesk. (Leskovarju – majorju Novaku, op.). Jaz se nisem upala v pismu napisati. Tudi opozarjam, da je pismo nevarne vsebine in naj ga dobro spravi, ker bi prišle neprijetnosti, če bi ga dobili. Kolikor sem mogla, sem pazila, kaj pišem, a vendar sem mogla (morala, op.) neke stvari napisati, ker so potrebne za L. (Leskovarja = Novaka, op.). Na vsak način naj mu ne pozabi povedati ime Brenčič in naj mi odgovori, če mu je znano.«

Podpisana Kraiger.

Božič dr. Mirko, biv[ši] ravnatelj Posojilnice Ljubljanske pokrajine, Ljubljana:

Iz dr. Šmajdove beležke na drugi strani podpisnikov narodne izjave od pristašev SLS je razvidno, da je dr. Božič soglašal z narodno izjavo, podpis pa je odgodil, ker je smatral, da je vsako podpisovanje riskantno.

Božič (ime?), poštni insp[ektor], Ljubljana, Glavna pošta:

V Smersujevih zaupnih vesteh je bilo 4. 8. 1943 poročilo: »Od zaupnika pri Glavaču [Franc Glavač]: Insp[ektor] Božič neprevidno organizira poštno milico.«

V »Obveščevalcu« št. 24 z dne 21. 3. 1944 pa je bilo naslednje poročilo: »Poštna straža, ki je bila med 12. in 17. 3. 1944 razpuščena, bo baje zopet upostavljena. K njej bodo sprejeti vsi dosedanji ljudje, razen Masiča Cirila, ki je menda povzročil, da je prišlo do razpustitve. Baje je Masič nastopal proti upravniku Božiču, ki je imel v svojstvu člana poštna straže majorski čin in dosegel, da je bil odstranjen. Božič pa je radi tega intrigiral proti poštni straži in dosegel pri Nemcih, da so jo razpustili.«

Boštjančič Jože, biv[ši] uradnik Vzajemne zavarovalnice, Ljubljana:

Boštjančič Jože, uradnik Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani, je bil leta 1935 član krajevnega odbora JRZ za Trnovo.

Ko sta leta 1941 on in Prosen Ivo skupaj sklenila neko požarno zavarovanje, sta provizijo od tega zavarovanja dala za OF.

Ko je Prosen Ivo zmerjal Masnerja, uslužbenca Vzajemne zavarovalnice, ki je odobral nemška izseljevanja Slovencev z Gorenjske v Srbijo, češ, »Prav jim je, zakaj pa se gredo Slovence«, se je Prosen pridružil tudi Boštjančič in ga podprl.

Borštnik Pavel, uradnik, Ljubljana – Vič:

Borštnik Pavel, uradnik, biv[ši] član mestnega odbora JNS in krajevnega odbora JNS na Viču, se je 3. 5. 1945 udeležil tkzv. [takozvane] »taborske skupščine«¹⁴, verjetno kot poslanec JNS.

14 Zasedanje »začasnega slovenskega narodnega predstavništva« 3. maja 1945 v sokolski dvorani na Taboru v Ljubljani.

Borštnik (ime?) [verjetno Božo Borštnik], Ljubljana:

Smersujevo zaupno poročilo z dne 7. 9. 1943 navaja dr. Borštnika med člani Narodne legije. Je baje sodnik.

Bogataj dr. (ime?) [Franc Bogataj], biv[ši] šef uprav[nega] oddelka Pok[rajinske] uprave, Ljubljana:

»Obveščevalec«, ki je prinašal zaupne vesti za klerikalne funkcionarje, je prinesel v štev. 2 z dne 23. 2. 1944 tudi naslednjo vest, ki se nanaša na dr. Bogataja:

»Dne 19. 2. 1944 je poklical dr. Bogataj k sebi Ferda [Ciril Ponikvar] (železniški uradnik na direkciji, še neugotovljen psevdonom, op.) radi informacije o 150 železničarjih, ki so odsotni po 8. 9. 1943. Gre za novomeške železničarje.«

Blažič (ime?) [Viktor Blažič], Ljubljana – Moste:

V Smersujevih zaupnih poročilih iz srede junija 1943 je tudi naslednja vest:

»V Mostah je zasebna detektivska družba, ki jo vodi neki Blažič«. *Znani Blažič iz Rožne ulice. Agent italijanski.*

Bizjan France, delavec, Cesta na Brdo 64:

Bizjan France, sin Janeza in Marije Hojnikar, roj. 11. 5. 1902 v Stranski vasi, občina Dobrova, stanujoč cesta na Brdo 64, se je o priliki skupnih akcij I. MVAC bataljona in Italijanov proti partizanom v dneh 17. do 20. 3. 1943 v coni Belica sam javil be-ga [beli gardi] in pri zaslišanju izpovedal naslednje:

»Pri partizanih sem bil od 9. 2. 1943. V moje stanovanje so prišli 4 oboroženi partizani in me odpeljali najprej na Selo in potem dalje v Babno goro k II. bataljonu, od koder sem jim dne 17. 3. 1943 ušel in se dne 18. 3. 1943 zvečer javil beli gardi na Belem. Ves čas, ko sem bil pri partizanih, smo bili na Babni gori pri vseh hišah. Kuhinjo smo imeli pri kmetu Krvincu. Drugi bataljon ima 3 čete, ki štejejo približno po 40 ljudi. Precej ljudi je brez orožja. Vsaka četa ima po en puškomitraljez. Komandir čete je »Matko«, komandir bataljona je »Mirko«.

Red in morala skrajno zanič. Disciplina se ne more imenovati disciplina, temveč zmešnjava.

Namen: osvoboditev slovenskega naroda in uvedba komunističnega gospodarstva.«

V seznamu ujetih je pri njegovem imenu beležka »MVAC«, kar znači, da je vstopil v vaško stražo.

Družina Baumgarten [Baumgartner], Ljubljana:

Baumgarten Matija [Matija Baumgartner], domobranec, ima brata Bogomirja pri partizanih, ki se je držal svoje čase v okolici Preserja. Domobranec Matija je tedaj prosil za namestitev na bloku proti Preserju. Njegova mati in žena sta redno hodili na blok ter prenašali vesti in živila v Ljubljano. Ko pa se je partizan Bogomir [Bogomir Baumgartner] premaknil v Iške hribe, je prosil domobranec Matija, da se ga premesti na Iški blok pri Črni vasi in manipulacija se nadaljuje. Mati je imela prej dovoljenje za Preserje, sedaj pa za Ig in Črno vas. Bogomir je odšel po razsulu 8. 9. v hribe in je že prej večkrat govoril proti ljudem, ki vodijo protikomunistično borbo.«

Ker iz poročila sledi, da je bila vsa družina Baumgarten [Baumgartner] na liniji OF že v dobi okupacije, čeprav je bil Matija pri DMB [domobranstvu], bi se verjetno

dalo vse dobiti za pozitivno delo, kolikor niso že vključeni kje po Bogomirju, ki je bil pri partizanih.

Hace (ime?), ključavničar v umobolnici na Studencu pri Ljubljani:

Kakor je razvidno iz nekega poročila iz Studenca v »Obveščevalcu« št. 5 z dne 26. 2. 1944, je Hace, ključavničar v umobolnici, »mnogo pripomogel pri razkrinkavanju OF-arjev v zavodu.«

Hajnovski (ime?), kapetan JV:

»Buletin« št. 12 z dne 26. 7. 1942 ima naslednje poročilo:

»Iz Gonarsa je prispel na zobno lečenje kapetan Hajnovski, ki se v ponedeljek vrača. Imenovani je naš simpatizer (simpatizer JV, ker je bil »Buletin« organ JV, op.).«

Harbičeva¹⁵ družina, Polje?:

Iz dr. Šmajdovih blagajniških zapiskov v Glavnem organizacijskem odseku JV je razvidno, da je Harbičeva družina dobila v mesecih oktober, november in december 1942 po 1.000 Lir podpore od JV. Iz kakšnih razlogov je bila družini dana ta podpora in, ali je dobivala to podporo že preje in kasneje, ni podatkov. Vsekakor je hranitelj te družine moral delati za JV.

Odkod je Harbičeva družina, ni podatkov. So pa menda neki Harbiči v Polju.

Hausova, žena dr. Hausa, Ljubljana:

Smersujeve zaupne vesti iz dobe julij/avgust 1943 imajo med drugim poročilo:

»Žena dr. Hausa je v gestapovski službi«, dne 4. 9. 1943 pa zopet: »V nemški obveščevalni službi je po vsej verjetnosti žena dr. Hausa. Ta obiskuje često neko Fronner Marijo v Šelemburgovi ulici.«

Hešik Miro, Ljubljana – Šiška:

Krek Janez je o njem izpovedal naslednje:

»Bil je sodelavec Pleničarja [Dušan Pleničar], včlanjen v Narodni legiji in bivši Sokolski. Bil je tudi član OS [obveščevalne službe] na Trg[ovski] akademiji. Nekaj časa razredni zaupnik in pozneje šolski. Sedaj je v Ljubljani, stanuje na vogalu Jernejeve in Medvedove v Šiški in je sin brivca, ki ima v isti hiši tudi lokal. Vsekakor je bil eden aktivnih in vodilnih sodelavcev OS [obveščevalne službe] in NS sploh, v omladinskem odseku v Šiški ... Vsekakor zelo dobro pozna vse takratne razmere v Šiški. Ker je letnik 1921, je bil v pokretu že od začetka. Dobro bi bilo, da bi on povedal kaj o delu njegove ožje skupine v Šiški (Kratner Dušan, njegovo dekle Ančka? – Hešikovo dekle, neki Pavle in drugi) – obenem pa bi lahko kaj več razjasnil o Bratku (Pleničarju) in organizacijskem delu NL [Narodne legije] oziroma dr. Krošla [Anton Krošl]. Najbrže zaradi njegovega stalnega bivanja v Ljubljani dobro pozna imena tudi ostalih obveščevalcev, posebno STA (Trgovska akademija, op.) in STŠ (Srednja tehnična šola, op.).«

Hink Drejc, Ljubljana - Gradišče:

Pri Hinku Drejcu v Gradišču se je marca ali aprila 1945 nekaj časa skrival organizator gorenjskega domobranstva Krek Slavko.

15 V originalu je črka r naknadno prečrtana.

Hrovat, dr. (ime?) [verjetno Alojz Horvat], Ljubljana:

Smersujeve »Zaupne vesti« z dne 7. 2. 1944 imajo naslednje poročilo:

»Glavačevi ljudje širijo vest, da snujeta dr. Veber [France Veber] in dr. Hrovat (menda prof. ing. Hrovat) novo politično organizacijo z imenom: Organizacija rodoljubov, ki naj bi ideološko utrdila pokret slov[enskih] domobrancev, Hrovat je velik Rupnikov prijatelj. Začela bosta z ideološkimi predavanji pri domobranskih oficirjih.«

Hubad, dr. (ime?) [Josip Hubad], biv[ši] vršilec Rupnikovega pomočnika, Ljubljana:

Dr. Hubad se je 16. 12. 1944 udeležil »slovesnosti« razdelitev nagrad kmetom, ki so oddali več mleka Prevodu, kakor so bili dolžni. Nagrade je dala Pokrajinska uprava. »Svečanosti« so prisostvovali razen gen[erala] Rupnika tudi razni nemški »beraterji«.

Dne 5. 5. 1945 ga je Narodni odbor za Slovenijo pred svojim begom na Koroško postavil po Rupnikovi odpovedi za komisarja Ljubljanske pokrajine.

Gosar Kamila, medicinka (leta 1942, op.) Ljubljana:

»Buletin« št. 20 z dne 1. 8. 1942 ima naslednjo vest:

»Odkril se je cel sklop denuncijantov, ki delujejo za štab tukajšnje divizije. Njihov vodja je Lukman, operni pevec, ki stanuje v Dalmatinovi ul. 3 ... Z njim sodeluje neka medicinka Gosar Kamila. Njenega stanovanja pa ni bilo mogoče še ugotoviti... Zbirajo se po raznih gostilnah in lokalih s problematičnimi ženskami in v vidu krokanja dobivajo naloge in jih prinašajo izgotovljene. Delujejo večinoma za vojaške namene.«

Boga (?) [Leopoldina Mekina], Ljubljana:

Iz Pro memorie o razgovoru med prof. Bitencem, dr. Šmajdom, dr. Zajcem in Žitnikom dne 3. 2. 1945 je razvidno, da sta dr. Zajec Marjan in Žitnik [Rudolf Žitnik] takoj v začetku poročala, da je »policija aretirala na podlagi izpovedbe neke Boge vrhovni okrožni odbor KPS«. V Pro memorii stoji še: »zapletena sta tudi neki mag[istratni] uradnik Erceg in davčni uradnik Maechtig«.

Kdo je ta »Boga«, ni podatkov. Tudi ni razvidno, da je bila med Bogo ter Ercegom in Maechtigom kakšna povezava.

Habjan Avgust, uradnik na železniški direkciji v Ljubljani:

Habjan Avgust je bil v dobi okupacije pristaš klerikalne reakcije na železniški direkciji, je pa bolj nagibal k Masiču [Pavle Masič].

V »Obveščevalcu« št. 24 z dne 21. 3. 1944 je naslednje poročilo »Ferda [Ciril Ponikvar]«, ki je verjetno pobelgi uradnik Ponikvar:

»Vse delo proti komunistom na direkciji sloni na ramah Ferda. Pomaga mu le nekaj nižjih uradnikov, dočim se Masič boji vmešavati radi nejasnosti položaja. G. Habjan Avgust pa celo prigovarja sodelavcem Ferda, da naj prenehajo s sodelom s Ferdom, ker on ni klerikalec. S tem hoče doseči, da bi se Masič prijel tega dela, ki pa je preveč strahopeten za to. Ferdo prosi, da se Habjan pozove, da preneha z vmešavanjem.«

Baltič (ime?), Ljubljana, Malgajeva 6:

»Buletin« števil. 12 z dne 26. 7. 1942 ima o njem naslednjo beležko oz. poročilo: »v Malgajevi 6, kakor je bilo prvotno navedeno, stanuje neki Baltič, ki ima zveze s kapitanom Onisem (Ovra¹⁶).«

Baš Jože, uradnik ZSZ [Zavod za socialno zavarovanje], Ljubljana:

Baš Jože je bil v dobi okupacije pristaš klerikalnega reakcionarnega tabora. Povezan je bil zlasti s Smersujem, bivšim pravnim referentom OUZD, kjer je bil v službi tudi sam.

15. 10. 1942 je pisal Smersu dr. Šmajdu:

»Danes – v četrtek – se je zgledil pri meni G. Trkov [Janez Trkov], župan iz Dobrunj ter me prosil, da naj povem na pravem mestu, da je poveljnik VS [vaške straže] na Bizoviku nesposoben in neprimeren za to mesto ... Župan ga je opozoril, da sta se v VS [vaško stražo] vrinila dva komunista, ki sedaj po vsej verjetnosti držita zvezo s komunisti, jim poročata vse novice in načrte. Le po takem izdajstvu je moglo priti do nedavne tragedije v Dobrunjah, po mnenju starega in zelo izkušenega župana ...

Enak[ega] mnenja je tudi g. Baš Jože, uradnik OUZD.«

Dne 27. 2. 1945 je bil Baš Jože zopet pri Smersuju in mu poročal, da so vodili z dr. Alujevičem [Branko Alujevič] pogajanja na OUZD. V razgovoru s Šmajdom je bil Smersu mnenja, da naj pogajanja za OUZD vodi Baš, ker je dovolj resen.

Baš Jože je v času od 9. do 19. 12. 1944 podpisal tudi Narodno izjavo NO z dne 29. 10. 1944 s psevdonimom Jurij Zalaznik.«

Baš Jože je bil član Miha[ilovičevega] odbora v Štepanji vasi, ki so ga sestavljali poleg njega še: ing. Vojska [verjetno Jože Vojska], Hradskega vas, Kregar Franc, gostilničar, Štepanja vas, dr. Logar Franc, advokat, Hradskega vas, Žitnik Peter, Ambrožev trg 9. Sestanki so se vršili pri Kregarju.

»Bregar« – Kompare Dušan, Ljubljana:

Iz Smersujevega zaupnega poročila z dne 7. 9. 1943 je razvidno, da je bil »Bregar« akademik, levičarsko usmerjen, član vodstva Narodne legije. Bil je referent za tisk. Njegovo pravo ime je bilo Kompare.

Grapar dr. Stane, zdravnik, Ljubljana:

Kakor je razvidno iz beležk o seji Glavnega organizacijskega odseka JV dne 19. 7. 1942, je bil dr. Grapar član sanitetnega odseka JV. Z njim je v tem odseku sodeloval tudi dr. Janež Janez.

Bil je tudi član SL. V nekem Smersujevem dopisu dr. Šmajdu iz julija ali avgusta 1942 stoji: »dr. Grapar je član SL«. Ob priliki druge obletnice SL dne 29. 5. 1943 je bil s poveljem poveljnika JV v Sloveniji majorja Novaka [Karel Novak] povišan v čin narednika – dijaka.

16 Opera Vigilanza Repressione Antifascista (tudi: Organizzazione di Vigilanza e Repressione dell'Antifascismo) – Organizacija za zatiranje protifašistične dejavnosti (naziv, ki ni bil nikoli uporabljen v uradnih aktih, je označeval mrežo tajnih političnih policijskih služb v času fašističnega režima).

V Smersujevih zaupnih vesteh z dne 24. 8. 1943 je o njem naslednja vest:

»Dr. Grapar, ing. Škof [Rudolf Škof] in župnik Tavčar [morda Martin Tavčar] so bili pri generalu Rupniku. Razložili so mu slučaj dr. Graparja in grožnje na ing. Škofa in prosili za zaščito.«

V dobi nemške okupacije je bil tesno povezan z majorjem Bitencem kot komandantom Vzhodne Slovenije. Po njegovem nalogu je dajal dopuste domobrancem, ki so šli v gorenjski četniški odred ali v posamezne postojanke gorenjskega domobranstva.

Od narodnega odbora je bil postavljen za šefa sanitetnega odseka Ljubljanske divizije Slovenske narodne vojske in je bil v tej funkciji povezan z dr. Meršolom Valentinom kot sanitetnim šefom Slovenske narodne vojske ter dr. Janežem Janezom, ki je bil šef sanitete pri gorski diviziji Slovenske narodne vojske.

Bežek Etbin, bivši uradnik pivovarne Union, Ljubljana, Javornikova 17:

Bežek Etbin je bil član Protikomunističnega odbora. Finec [Milan Finec] je o tem odboru izpovedal naslednje:

»V svrhu sistematičnega ugotavljanja pojavov komunizma in stavljanja predlogov Rupniku in domobranstvu ter propagandnemu oddelku za njihovo preprečitev, je Kregar [Janko Kregar] na pobudo Sodje [Jože Sodja] organiziral poseben odbor, ki je čez čas dobil naziv Protikomunistični odbor. V tem odboru so bile zastopane vse politične skupine, ki so bile proti komunizmu in sicer od kat[oliškega] tabora (SLS) Sodja, Škulj [Karel Škulj], Mrkun [Anton Mrkun], Finec, Paternost [Ivan Paternost], od Stražarjev Leskovar [Ludvik Leskovar], Štrukelj, od napredne skupine Bežek. Pozneje je bil tudi Mavec [verjetno Jakob Mavec], včasih se je sej udeležil tudi Krek Slavko in Javornik [Mirko Javornik]. V pisni ali ustni obliki je stavljal predloge Rupniku sprva glede vseh vprašanj, ki zadevajo pokrajino v gospodarskem in političnem pogledu, kasneje pa zgolj protikomunistične borbe, zaščite protikomunističnega dela, prebivalstva, možnosti snovanja domobrantskih postojank, opozarjal na potrebo uničenja terencev, na sodelovanje z Narodnimi stražami na Primorskem. Dajal je pobudo za prirejanje protikomunističnih zborovanj, za izdajanje propagandnih brošur, organiziral protikomunistično spomenico. Pri domobrantskem štabu je posredoval, da forsira pri Nemcih ustanavljanje domobrantskih edinic. Seje tega odbora so se vršile v Inf[ormativnem] uradu. Predsednik je bil Sodja.«

V tednu med 17. in 24. 2. 1944 je šla deputacija protikomunističnega odbora, v kateri so bili Sodja, Škulj, dr. Leskovar, Mrkun, Bežek in neki Ljotičev, k generalu Rupniku in mu predložila poročilo o stanju v domobranstvu.

V soboto dne 21. 10. 1944 sta dr. Pirkmajer [Otmar Pirkmajer] in dr. Kalan [verjetno Ernest Kalan] klicala k sebi Bežeka in ga prosila, naj jima izda pismeno izjavo, da sta bila prisiljena podpisati božično protikomunistično spomenico. Bežek je vprašal dr. Zajca Marjana za mnenje. Dr. Zajec mu je rekel, naj onima reče, da je govoril z gen[eralom] Rupnikom o tej stvari, ki je dejal, da je vsakemu na prosto dano, da podpis na spomenici lahko prekliče.

Bežek Etbin je podpisal tudi narodno izjavo NO z dne 29. 10. 1944. v podpis mu jo je dal dr. Zajec Marjan (verjetno). Udeležil se je tudi tkzv.[takozvane] »taborske skupščine« kot poslanec JNS:

Bežek Etbin je bil tudi član Sokolske legije in je bil leta 1944 postavljen za komandanta bataljona združenih legij v okrožju Šiška.

Gospodarič Ferdo, Ljubljana, Prisojna ulica 5:

Gospodarič Ferdo je bil v dobi italijanske okupacije povezan z voditelji klerikalne reakcije Smersujem, dr. Godničem [Josip Godnič] in drugimi, kar dokazuje dr. Šmajdov arhiv.

V začetku julija 1943 je poslal Smersu dr. Šmajdu prepis pisma, ki ga je pisal Gospodarič Ferdo iz zapora neki Pepci in Jožetu.

V pismu pravi na koncu med drugim: »Drugega ti nimam za danes nič važnega povedati kakor to, da, če prinese Buhova sestra od Krajskovega iz Vrha obleko, vzemi jo in spravi ter, če moreš, po kom pošlji domov ... Če imaš čas, pojdi k g. Smers. (Smersuju, op.) in mu povej, kako in kaj in ga prosi, naj uredi, kar ve in zna, da ne bo poplava večja, kakor je treba! Lahko daš celo pismo prebrati Smers. (Smersuju, op.)«

Na nahrbtni strani prepisa tega pisma je Smersu pisal dr. Šmajdu:

»Obratno je pismo Gospodariča Ferda. On je dal pošto dr. Godniču, da bo prisiljen povedati, kje se tiska »Svobodna Slovenija« ter kakšne zveze imajo ... (namesto pik bi moralo stati klerikalci, op.) z Mihajlovičevci. Gospodarič pravi, da ga stalno o tem zaslišujejo, do sedaj je molčal, sedaj bo pa moral vse povedati, če se ga ne spravi ven.

Dr. Godnič mi je prepis pisma osebno izročil 3. 7. 1943, koliko je res, pa seveda ne vem.

Dne 5. 7. 1943 so nato Smersujeve zaupne vesti prinesle naslednje poročilo:

»Gospodarič Ferdo, ki je že šesti mesec zaprt, je dr. Godniču sporočil, da ga stalno zaslišujejo: kje se tiska Svobodna Slovenija ter kakšne zveze imajo klerikalci z Mihajlovičem. Pravi, ker se ničesar ne ukrene za njegovo osvoboditev, bo prisiljen vse to povedati. Do sedaj je molčal.«

Dalje je njegovo ime tudi na seznamu nekega predloga za podpore, na katerem je tudi znani be-ga [belogardistični] organizator Boh Ivan – Hudnik:

»Gospodarič Ferdo, sin Ignaca in Jožefe Dragan, roj. 30. 5. 1904, – Prisojna ulica 5.«

Božič Janko, krojaški mojster in vratar v Deškem zavetišču na Selu – Ljubljana, Moste:

Božič Janko je bil od približno začetka leta 1942 do aretacije 7. 12. 1944 okrožni vodja SL za V. okrožje - Moste. Kot okrožni vodja SL je bil navzgor povezan s Fincem Milanom kot organizacijskim vodjem MPSL.

O priliki druge obletnice SL dne 29. 5. 1943 je bil od komandanta JV v Sloveniji majorja Novaka povišan v čin kaplarja, podnarednika in narednika.

Dr. Šmajd ima v svoji beležnici zabeležko v nedeljo 20. 6. 1943: »1/2 6 uri Moste Deško zavetišče, vratar Božič (V)«. Iz te beležke bi sledilo, da je imel dr. Šmajd, ki je bil član osrednjega vodstva SL, tega dne kak opravke v V. legijskem okrožju Moste, katerega vodja je bil Božič, ki je bil v Deškem zavetišču vratar.

K njemu v Salezijanski zavod na Selo je Finec dal – menda jeseni leta 1943 – prepeljati po dogovoru z Božičem tudi vso kartoteko obveščevalne službe SL, ki je bila delno izpolnjena tudi s podatki o pripadnosti k OF, KP, SKL [Sokolska legija], SLS, itd. ... Z Božičem si je Finec že preje ogledal prostor za shranitev kartoteke. Za Moste kartoteko izpolnil Božič, nekaj časa pa jo je izpolnjeval tudi Zorman, ki ga je najel Božič; potem pa je delo pri njem zaspalo.

Božič je bil od oktobra 1944 dalje tudi pri železniški kontroli, 7. 12. 1944 pa je bil aretiran in kasneje poslan v taborišče v Nemčijo.

O njegovem zadržanju v času prestajanja kazni bi bila omembe vredna naslednja dva stavka iz Avserjevih [Ivan Avser] izpovedi:

»V ekonomatu je delal Božič, star okoli 60 let ... Pridno je delal in je dostikrat dejal, jaz sem star in ne bom več živel na svobodi. Vi mladi pa boste mogoče dočakali. Vdano in potrpežljivo prenaša svojo kazen.«

»Stari Božič je enkrat dejal (po prihodu iz Maribora v Ljubljano, op.), da ima občutek, da nas čaka še mnogo hudega in da moramo biti pripravljene na najhujše, ker ne veš ne dneva ne ure, kdaj te bo doletela smrt.«

Dolinarjeva, Ljubljana, Vič (Angela ali Stanka):

Dolinarjeva iz Viča je bila okrožna voditeljica Dekliške legije za okrožje Vič.

Naloge, delo in povezave okrožnih voditeljic Dekl[iške] legije so razvidne iz priloge št. 1.

Kakšnih posebnih podatkov o njenem delu v DL [Dekliški legiji] ni.

Dolinarjeva je bila dalje tudi članica DMB [domobranske] blokovne kontrole.

Članice blokovne kontrole so imele od časa do časa skupne sestanke v pisarni Gospodarske zadruge, na katerih so se pogovorile o delu. Enemu ali dvema sestankoma je prisostvoval tudi Finec Milan, ki jim je dal navodila, naj pazijo tudi na vse okolnosti glede OF, da poročajo kar ugotovijo ter vestno vršijo službo in podobno.

Berlot Štefka, Ljubljana, Rakovnik:¹⁷

Berlot Štefka je bila okrožna voditeljica Dekliške legije (DL) za okrožje Rakovnik.

Skupaj z Remškarjevo [Slavka Remškar] je Berlotova obiskala Škof Zdenko v Trstu, kjer sta pregledali njeno delo po DL liniji.

Ko je prevzela DL službo pri DMB [domobranski] blokovni kontroli, je bila Berlotova predvidena za njeno voditeljico. Je tudi dejansko vršila nadzor in vodila brigo o delu blokovne kontrole, čeprav je načelnik DMB [domobranskega] štaba Peterlin [Ernest Peterlin] imenoval za voditeljico blokovne kontrole Remškarjevo. Berlotova je pomagala Remškarjevi tudi pri železniški kontroli.

Kot članica blokovne kontrole se je udeleževala sestankov v pisarni Gospodarske zadruge, katerim je (enkrat ali dvakrat) prisostvoval tudi Finec Milan.

Bajec Ruža, Ljubljana – Moste:

Bajec Ruža je bila okrožna voditeljica Dekliške legije za okrožje Moste, posebnih drugih funkcij ni imela.

Gornje podatke iz dr. Šmajdovega arhiva, Finčevih izjav, Avserjevih, Bitenčevih, Krekovich [Slavko Krek] in Prosenovih [Ivo Prosen] izpovedi vam pošiljamo v vednost in koriščenje.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

17 V rokopisu pripisano: *v emigraciji*.

Priloga: 1
Delano v 2 izvodih: [žig Ministrstva za notranje zadeve, Uprave drž. varnosti]
1 izv[od] naslovu
1 izv[od] v arhiv

V. d. šefa – kapetan
Roter Zdenko
(Roter Zdenko)

***Priloga 1: Naloge, delo in povezave okrožnih voditeljic Dekliške legije (pag. 31)**

Priloga št. 1

NALOGI, DELO IN POVEZAVE OKROŽNIH VODITELJIC DEKLIŠKE LEGIJE.

Ko se je izvedla organizacija Dekliške legije (DL) in so bile postavljene vse okrožne voditeljice, je namen DL in naloge okrožnih voditeljic razložil okrožnim voditeljicam na posebnem sestanku član Mestnega poveljstva SL (MPSL) Finec Milan, ki je bil zvezni organ med DL in MPSL. Dal jim je načelna navodila za način organiziranja in vključevanja (po trojkah) in jim povedal okrožne vodje SL, s katerimi so morale kasneje vzdrževati zvezo in svoje delo uravnavati po njihovem, ter jim določil naloge, ki so bile v začetku predvsem v pomoči pri raznašanju propagandne literature, kasneje pa:

1. v organiziranju obveščevalne službe in zbiranju podatkov,
2. organiziranju bolničarskih tečajev (za prvo pomoč),
3. razpečevanju protikomunistične literature (»Črne bukve«),
4. vzdrževanju zveze z okrožnimi vodji SL v svrhu koordinacije dela in medsebojne pomoči pri vključevanju članov in članic.

Svoje delo so okrožne voditeljice DL sprevajale med članice potom trojk.

Ko je bila organizirana obvešč[evalna] služba, je bila dolžnost okrožnih voditeljic preko članic DL zbirati podatke:

5. o OF,
6. o ostalih političnih grupacijah,
7. o okupatorju.

Pisana obveščevalna poročila so okrožne voditeljice dajale ali direktno ali pa preko Remčeve [Barbara Remec], Šušteršičeve [Staša Šušteršič] ali Remškarjeve [Slavka Remškar] Fincu Milanu, ki je obveščevalni material o pripadnikih OF potem oddal v Informativnem uradu, da se je vnesel v kartoteko. Finec je okrožnim voditeljicam tudi dajal vsa tozadevna navodila in nasvete.

Z okrožnimi voditeljicami DL sta vzdrževala zvezo Remec Bara, ki je bila voditeljica vseh okrožij, največ pa Finec Milan, deloma neposredno, deloma pa potom Remškarjeve, od katere so okrožne voditeljice dobivale tudi literaturo.

Tedenski ali štirinajstdnevni sestanki okrožnih voditeljic DL so se vršili v Gospodarski zadrugi (v pisarni); tem sestankom je večinoma prisostvoval tudi Finec.

Okrožne voditeljice je od časa do časa obšla Šušteršičeva, ki je bila kurirka med okrožnimi voditeljicami za zvezo med Remčevo in Fincem, jim sporočala organizacijska navodila, razdelila list »Slovensko dekle«, ki ga je izdajala DL, in pobirala poročila.

Pošto med okrožnimi voditeljicami in Fincem je posredovala Remškarjeva.

V svrhu rešitve konkretnih vprašanj so okrožne voditeljice prihajale tudi osebno k Fincu Milanu.

Ostale naloge, ki so jih vršile tudi vse članice DL, so bile:

1. povezovati dekleta klerikalnega tabora in jih vključevati v DL,
2. vršiti protikomunistično propagando z razširjanjem letakov ter legalnih listov (Črne bukve),
3. vršiti obveščevalno službo, odkrivati pripadnike OF in njih delo, ter poročati o vseh pojavih OF,
4. izdelovati perilo za JV oz. četniške odrede,
5. sodelovati pri blokovni in železniški kontroli v svrhu neposrednega ugotavljanja pojavov OF na teh mestih,
6. pomagati pri protikomunističnih zborovanjih in prireditvah z udeležbo v narodnih nošah.

***Drugo dokazno in obremenilno gradivo (pag. 32)**

Material naj se kartoteči po osebah, ki nastopajo v materialu.

Iz materiala IV/arhiv:

Iz be-ga [belogardistične] obveščevalne službe, ki jo je vodil dr. Šmajd iz Ljubljane povzemamo naslednje podatke (1944):

V Gorici so se začeli novi razgovori s sredinci. Tokrat se je skušal oz. lotil poizkusa sprave, nov kanonik msgr. [monsignor] Novak [Alojzij Novak]. Po mišljenju je sredinec med sredinci in nami. Govoril sem z njim vpričo Čuka [Alfonz Čuk] in dr. Brumata [Mirko Brumat]. Povedal sem mu, kaj vse smo sedaj poizkusili v tej smeri in s kakšnim uspehom. Stvar se je zdela nerazumljiva njemu, dokler ga nisem opozoril, da je potek vprašanja v Beogradu in, da radi tega sredinci niti ne morejo skleniti sporazuma, dokler se vežejo tako brezpogojno [na] dr. Besednjaka [Engelbert Besednjak]. Bati se je, da bo iz teh razgovorov izšel msgr. [monsignor] Novak kot pravi sredinec. Veliko se je v tej smeri prizadeval zlasti prof. Bednarik [Rado Bednařik].

Stražarji so se na Goriškem lotili mladinske organizacije. Ustanovili so SDZ [Slovenska dijaška zveza] za Primorsko. Pridobili so nekaj bogoslovcev in maturantov. Bolj, kakor v Gorici, so se zasidrali v Trstu. Tu so se naslonili na štiri bivše bogoslovce. Vpliv skušajo dobiti zlasti med bogoslovci. Stvar jim uspeva radi tega, ker je primorski temperament zelo dostopen za stražarski program, kjer se mnogo govori o prosveti, politiki, javnem delu itd. To je v besedah vsega, v dejanju pa vsaj zaenkrat ničesar konstruktivnega.

Pred partizani je iz Podmelca pobegnil zaradi sovražnega delovanja župnik Šorli Peter. O njem poroča obveščevalec Miklošič [Ivan Martelanc]. »Petrovo stanovanje je od včeraj nezastraženo. Zapečatili pa so tri sobe, to je ono veliko dvojno in tisto, kjer je delala gdč. Šemetova [Felicita Šeme]. Kolikor sestra ve, niso ničesar našli. Odnegli so pisalni stroj in radijski aparat. Vodja preiskave Nemeč, je bil ob aretaciji zelo surov, ko pa je včeraj stražo odpeljal, je bil zelo prijazen. Ugotovili nismo še ničesar, česa ga dolžijo. Ob aretaciji so mu očitali špijonažo, zveze z inozemstvom, zbiranje ljudi pri njem. Kurat jetnišnice Cerara je

govoril z njim ter nam je povedal, da ga dolžijo zvez z Golcem [Jože Golec]. Dejansko so povpraševali po Golcu tudi g. Kunstlja [Ignacij Kunstelj] in Kemperla [Leopold Kemperle]. V Gorici sem preskrbel, da je dr. Vogrič [Alojzij Vogrič] takoj interveniral za Petra pri dr. Buchmillerju in beraterju dr. Österreicherju. Z dr. Vogričem sva šla k nadškofu Margottiju [Carlo Margotti], ki se je zelo začudil, da sta aretirana Peter in Jože v Ljubljani. To je čudno, je rekel, tistega, ki tesno sodeluje z Nemci, kmalu zapro. Se pač vidi, da Nemci nikomur ne zaupajo in, da zlasti ne vidijo radi ljudi, ki imajo zveze in vpliv. Obljubil je, da bo takoj telefonično govoril s škofom Santinijem [Antonio Santin], pisal bo ekspresno prefektu Coceaniju [Bruno Coceani] in, da bo takoj govoril tudi z dr. Buchmillerjem in dr. Österreichom v tej stvari. Upa, da mu bo uspelo doseči izpustitev g. Šorlija Petra kot dobrega duhovnika in najodločnejšega protikomunista med goriško duhovščino.

Naprosil sem tudi msgr. [monsignorja] Novaka, da bo interveniral pri nadškofu. Pri tržaškem škofu bo skušal doseči posredovanje msgr. [monsignorja] Ukmarja [Jakob Ukmar], ako to že ni urejeno. Osebo ima malo upanja, da bi Petra izpustili. Zato je treba preskrbeti, da bi vsaj začasno držal zveze z Gorico in Ljubljano kdo drugi v Trstu. Ker tudi mene tu opazujejo, bi morda kazalo, da pride sem zaenkrat morda g. Kemperle ali pa Kopitar [Rudolf Smersu]. Upoštevati je treba, da je zlasti duhovnikovo stanovanje vedno pod kontrolo. Ing. Miklavž [Izidor Martinjak] bo prihodnje dni preselil svoj tehnični »urad« verjetno v Postojno.

A/21 – kartotečiti samo Šorli Petra!

*Podatki o zdravniku Andriji Štamparju (pag. 33)

Štampar dr.

Mapa A/23 – str. 78: V kakšni zvezi so bili vaši starši¹⁸ z dr. Štamparjem?

Organiziral je zdravstvene domove po vsej Jugoslaviji. Nato je bil pri DN [Društvo narodov], ne vem ali kot predstavnik Jugoslavije ali strokovnjak. DN ga je poslalo na Kitajsko in v SZ [Sovjetska zveza]. Vsake dve do tri leta je prihajal v Ženevo na zasedanje DN. Ob takih prilikah nas je redno obiskoval. Tudi moja teta ga pozna. Pripovedovala mi je, da so ga Nemci internirali nekje v Avstriji, kar ga je rešilo pred ustaši, ki so ga nekoliko preje iskali, da bi ga ubili. Sedaj vodi ves oddelek za zdravstvo pri OZN [Organizacija združenih narodov]. Z očetom sta se gotovo poznala iz DN.

A/23 – stran 18:

Štamparja sem videl pred vojno, ko je hodil na seje zdravstvenega odseka DN. Po vojni je prišel enkrat 1946. k dr. Zalokarjevi [Ana Zalokar] in sta se pogovarjala o bodočnosti njenega sina Marka Zalokarja, kako bi postal docent za biologijo na univerzi v Zagrebu ali Ljubljani. Dr. Zalokarjeva mu je prikazovala njegove znanstvene uspehe.

18 Vprašanje organov Ozne je bilo verjetno zastavljeno Vladimirju Vadimu Mislju in se vsebinsko nanaša na njegova starša – očeta, diplomata in visokega funkcionarja pri Društvu narodov Vladimirja Mislja, in mamo Nadjo (Nadeždo), sicer sestro Ane Zalokar. Vladimir Vadim se je po koncu vojne vrnil v domovino, kjer je bil tudi zaprt. Njegova mati in sestra Manica sta ostali v Švici. Nadja Miselj je pred vojno delala kot prevajalka pri Društvu narodov in po vojni pri Svetovni zdravstveni organizaciji (WHO). (Košnjek, Pastor s švicarsko maturo.)

34/a

34

ODDELEK ZA ZAŠČITO NARODA (OZNA)
Z A S L O V E N I J O
MINISTRSTVA NARODNE OBRAMBE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Stev. 6294 Strogo zaupno!
Datum 26.10.1945.

OSEBNI PODATKI

Priimek in ime Dr. Š m a j d Albin
Hišno ime

Poklic advokat v Radovljici Rojstni dan
Rojstni kraj Okraj
Državljanstvo Narodnost
Vera Pristojnost

Ime očeta matere rojene
Stan Ime zak. druga rojena
Število otrok Imena in starost otrok

Strokovna in šolska izobrazba

Katere jezike obvlada

Kraj stanovanja, ulica, številka Ljubljana, Trdinova 5/V

Ožje zveze

Predmeti

Oddelek OZNE za Slovenijo	St. reg. mat. objekta	St. teh. registra
Odsek <u>I.</u>		
Okraj	Št. skup. registra	Št. reg. pripornikov
Referent <u>kapetan Vitko</u>		

Obrazec Ozne za osebni dosje Albina Šmajda

~~Not~~ Zapisnik zaslišanja ~~do~~-ta (89) 4/3. 1946
 začetak ob 12:30
 sad. Protok -1-
 91

Kako in skom ste pobegnil?

Za pobeg iz Slovenije sem se odločil šele 5. maja obh. 14 ure. Ta dan sem vse dopoldne zadrževal v rejnih prostorih na boljanski cesti (od klopije-rišča preko podopje, livni Cistercijskega konvikt) na stanovalni debava škroba. Tudi 14. smo šli mi člani narodnega odbora v Kačino, kjer sta nas sprejeli gen. Kuperka, Rössner, dr. Kacin in neki civilist. Ob tej priložnosti Rössner sprejel ostavko Kuperke, ^{in po naslednjem ujemanju sprotaj} prišel narodni odbor. Od tam sem šel se na boljansko cesto v naše matere protore, nato v Vzhajemus potegajalnic, od tam pa domov. Najprej sem imel namen oditi z vlakom na gorevsko, ki ga je organiziral mednarodni begunjskega odbora škulj (dub. metnik). Jaz sem si od narodnega odbora rezerviral prostor v avtomobilu N.O. Žena Marija se je odločila, da ne bo odšla. Iz ljubljane sem se odpravil obh. 1/5-5h. V istem avtomobilu so bili div. Reuec z 2 hčerka, Škubič Anton (glavar v Novem mestu). S seboj sem vzel 1 fizikalni stroj, 1 nabitniško papirja in knjigo Janca Botea "Iz kraljestva Kivij". Pobegnil sem takrat brez nobenih načrtov za bodočnost. V Kraunju smo se nekoliko ustavili, tako da so pripeljali še ostali člani N.O.: Zajc, Žitnik, Testotnik, tajnik skupščine Mlasič, dr. Česenik. Nadaljevali smo pot na Korotko. Pred ljubljano so nas avto ustavili Nemci, nas kaptivirali in vzeli avto, jaz sem imel s seboj samo dokumente pot ilep. imenom Urbančič Anton-om. Pot smo nadaljevali peš do Borovlj, kamor smo prišli 6. 5. popoldne.

Kakšen je bil vaš načrt pobega in kam?

V Borovljah se nisem imel načta, kam. Šel sem z ostalimi skupinami v Celovec, kamor smo z vlakom prišli 6. 5. zvečer. Ostoval sem z mojo prvo družbo (Reuec s hčerka, Škubič), jo pot se je preden-šel se beževali tje. V Celovcu so ves ta transport

95 93-5-

Vaše življenje v Celovcu in potovanja po taboriščih jul. 45

V Celovcu sem prvič v prvih dneh julija 45. srečal sestro dr. Basaja, pred. N.O., ki nam je dal inform. kaj se je ustvarjalo pri organizaciji. Naslednji dan sem bil zopet pri njej, povedal sem mu nekako stalinice, ki sem tudi pri dr. Bajlec (13 dni) ki je naslednji dan odšel v Italijo (Berto), ki sem jo prinesel iz Italije, sem izročil dr. Basaji, da jo preko Kurizjev izroči naslednjemu - beguncem. Srečal sem v Celovcu Borenka - (prostrina). Iz Celovca sem hodil v taborišča; in tisto v Fl. Vid (predsednik Klettl), Judenburg (predsednik Podkordel), v Epitalu (predsednik Lesar, rožni kop. kregar) v Liencu (pred. dr. Messäl). Po nek taboriščih sem objasnili taborišča odbroru stalinice in mnenju Kreka.

Konians ob
16. 30

*Zapisniki zaslišanj Albina Šmajda¹⁹

*Zapisnik zaslišanja 1. marca 1946 (tipkopis, pag. 37–38)²⁰

Zapisnik zaslišanja *Dore* [Albin Šmajd]

Dr. Šmajd Albin, oče Ivan, matere pokojna Ivana, rojena Sirc, rojen 25. 2. 1904 v Kranju, slovenske, jugoslovanski, poročen, žena Marija, rojena Hafner, brez otrok, premoženja nima.

Začetek zaslišanja ob 9,40 h.

Kje ste stanovali v Trstu?

V Trstu sem stanoval na raznih krajih. Večinoma po hotelih pa tudi privatno, na pr. Via [di] Tore Bianca, ne vem imena, Via Romania pri Zaneli. Trst je zame namreč predstavljal le začasno zatočišče. Vsega sem bil v Trstu trikrat ali štirikrat. Zadrževal sem se deset do štirinajst dni. Sploh nisem nikjer stalno bival. Hodil sem povečini čisto sam.

S kom vse ste se dobivali v Trstu?

Govoril sem parkrat z Milošem Staretom, s Kavkom Karlom, stavbenik, Mavrič, stavbenik, Karbom [Matija Karba], bivši unionski hotelir, Žitnikom Rudolfom, klepar, Bitencem Mirkotom, dr. Baraga [Srečko Baraga], kapetanom Kovačem [Avgust Kovač] in še z drugimi.

Ste imeli s temi ljudmi kake sestanke političnega značaja?

Absolutno nobenih. Bili so le kavarniški razgovori. Največ sem šahiral z njimi.

Ali veste za kake sestanke, ki bi jih kdo od njih imel?

Ne vem, imeli so le »Socialni odbor«²¹ za emigrante. Ta »Socialni odbor« je imel svoje seje, za druge politične sestanke ne vem.

Od kdaj poznate Žitnika?

Poznam ga od srede ali pa konca leta 1942. Spoznal sem ga, ko je bil kot zastopnik Sokolske legije pri majorju Novaku [Karel Novak]. Jaz sem bil takrat zastopnik Slovenske legije pri Novaku. Od poletja 1943. do januarja 1945. z njim nisem imel kakih tesnih stikov, namreč delovnih, od januarja 1945. sem sem ter tja prišel z njim skupaj pri Narodnem odboru, on je bil v tem odboru zastopnik JNS, jaz sem bil v odboru eden od dveh tajnikov (dr. Marjan Zajc je bil istovredni tajnik).

19 Zapisniki zaslišanj so ohranjeni v tipkopisu in rokopisu, samo v tipkopisu so: zaslišanje z dne 1. marca 1946, zaslišanje z dne 4. marca 1946 ob 24 h, zaslišanje predvidoma 7. marca 1946 ob 4 h, zaslišanje morda 8. marca 1946. Upoštevali smo v prvi vrsti rokopise, tipkopise samo kot dopolnitev in v primerih, ko rokopisov ni. Vse zapisnike v rokopisu je Šmajd lastnoročno podpisal. Podpisal je tudi te natipkane zapisnike: 1. marca 1946, 4. marca ob 24 h, predvidoma 7. marca ob 4 h, morda 8. marca.

20 Zapisnik ohranjen samo v tipkopisu. Albina Šmajda so začeli zasliševati v petek, 1. marca 1946. Za 2. in 3. marec 1946 zapisnikov ni, morda ga takrat niso zasliševali, ker je bila sobota oziroma nedelja.

21 Socialni odbor so po koncu vojne v Rimu ustanovili dr. Miha Krek, pater jezuit Anton Prešeren, frančiškan dr. Hugo Bren ter še drugi slovenski cerkveni in civilni predstavniki. Naloga odbora je bila kar najbolje poskrbeti za preživetje slovenskih beguncev v Avstriji in Italiji. Poleg tega je odbor po svojem dopisovanju s taborišči pripravil celoten seznam beguncev ter s časom iskal in tudi čakal na možnost za njihovo migracijo preko morja (Rot, *Bojevnika za svobodo in slovenstvo*, str. 464).

Ste dobivali kot člani Narodnega odbora kako plačo, ali nagrado, ali podporo?

Jaz absolutno ne, mogoče so dobivali drugi, na pr. liberalna veja ali socialisti, mi vem, da nismo dobivali. Sploh pa Narodni odbor ni imel niti pare denarja, vsaj dokler sem bil jaz tajnik.

Ali ste pri formiranju vlade dobili kak znesek?

Ne vem za to. Jaz sem živel le z dohodki svoje »službe« v »Štore« – namreč bil sem v upravnem odboru »Štore«, in tako, da sem kako stvar prodal.

S kakšnimi sredstvi ste bežali na Koroško?

S par tisoč lirami, par sto markami, z Leika aparatom, zapestno uro, to sem oboje že prodal. Nekaj sem zaslužil potem s filatelijo.

Ste potovali na Koroško skupaj z Žitnikom?

Ne. Dobil sem ga enkrat med potjo v Kranju, nato me je prehitel in sva prišla skupaj šele v Li[e]nzu. Tam sem stanoval skupaj z njim v hotelu, »Zu der Sonne«. V tem hotelu sem bil tri tedne ali štirinajst dni, torej do mojega odhoda v Rim.

Koliko je stala rezidenca v hotelu vsak dan?

Vsak dan sem zapravil dve marki s hrano vred.

Ali je šel Žitnik skupaj z Vami v Rim?

Da. Ne vem zakaj, izgledalo je kako[r] da je ljubosumen na to, kar bom jaz delal v Rimu. Do Rima sva potovala skupaj. Iz Rima je on potoval že ločeno. Nato sva skupaj prišla v Trstu.

Nista imela nobenih skupnih interesov?

Ne. Bil sem celo jezen, ker me je zapustil brez vsakega obvestila. Odločno zanikam kakršne koli materialne, politične ali organizacijske zveze z Žitnikom.

dr. Šmajd²²

Kje je stanoval Kovač?

Stanoval je v Via Roma. Imel je eno sobo, okrog in okrog je bilo sicer mnogo sob, kjer so spali Slovenci, a ne vem, če je s tem razpolagal on. To so bili razni prehodniki, ki so prišli iz taborišč v Trst.

Kolikokrat in ob kakšni priliki ste ga obiskali?

Bil sem dvakrat pri njem in sem iskal samo podatke, ker je sam rekel, da vzdržuje zvezo z Ljubljano. Sploh je on na ta način živel, da je ljudem preskrbel dobavo pisem. Organizacijskih stvari z njim nisem govoril. Izključujem, da bi se kak sestanek vršil pri njem z mojo vednostjo, navzočnostjo ali aktivno udeležbo. Res je pa, da je v tisti hiši vedno veliko prometa v gornjem smislu.

Ste se kdaj sestali osebno s svojo ženo [Marija Šmajd] v Trstu?

22 Kjer se je Šmajd lastnorčno podpisal, praviloma na koncu strani in na koncu zapisnika, smo navedli »dr. Šmajd« v kurzivi.

Sem, septembra. Žena je prišla v Trst z vlakom. Bil sem z njo skupaj dvakrat. Stanoval sem z njo skupaj v Vanoli. Ni mi prinesla nobene pošte iz Ljubljane. Ona se nikdar ni pečala s kakimi političnimi zadevami. Direktiv za delo ji nisem dal, ampak sem ji nasprotno še prepovedal vsako delo. Pozneje mi je pisala po pošti čisto legalno.

Je nesla ona tudi komu drugemu pismo?

Po mojem mišljenju in vednosti nikomur.

Ali vas je žena kaj opozorila na to, da so v Trstu organi zaščite naroda, ki bi vas eventualno lahko spravili v nevarnost?

Žena me je opozarjala na previdnost, direktno pa mi ni OZNE nikoli omenila.

Vam je žena prinesla kaj denarja?

Nobenega.

Ste vi vedeli za pastirsko pismo.²³ Kdaj ste prvič zvedeli zanj?

Nikoli ga nisem bral. Vem, da je izšel ravno takrat, ko sem bil na Koroškem. V Lienzenu so ga razmnožili v taborišču. Več ne vem o pastirskem pismu.

Ste kdaj potovali z angleškimi oficirji skupaj iz Trsta?

24. 9. sem potoval iz Trsta z nekim kapitan Paulus,²⁴ majorjem Clemensem²⁵ in dr. Huber ali Hubert. To je bilo le enkrat in sicer sem potoval le s kapitanom Paulusom, zadnja dva sem spoznal v Celovcu. Nisem pa imel z njimi nobenih službenih odnosov.

Ste poznali profesorja Bitenca [Mirko Bitenc]?

Poznam, vendar je on čisto ločen od mene. V Trstu je bil le kratko dobo.

Vam je kdaj govoril o tem, da bo potoval nazaj v Jugoslavijo?

Nikdar. Sedaj je v Rimu. Hodil je po taboriščih ter je delal precejšen kraval, ker je kritiziral razmere v logoru in dvigal prah.

Ste poznali nekega Borlaka [Jože Borlak] in od kod?

Spoznal sem ga v kavarni Nazionale²⁶. Osebo z njim nisem nikdar govoril. Nekoč sva se skregala, ker je trdil, da sem imel v Udinah govor, v katerem sem zahteval odcepitev Slovencev v Julijski krajini. Za Borlaka so mi pravili drugi, da je bil partizanski dezertter, spuščal se je v razne špekulantske posle.

dr. Šmajd

23 Mišljeno je Rožmanovo posebno škofovsko (pastirsko) pismo beguncem »V Gospodu ljubljeni rojaki« z dne 24. maja 1945, kjer je škof Rožman begunce nagovoril s tolažilno besedo in jih hkrati opominjal na njihove obveznosti. Tako v uvodu pravi: »Verujemo pa, da nas Bog ni poslal na to bridko pot zato, da nas uniči, ampak da nas očisti in utrdi v veri in upanju, ...«. V osrednjem delu pisma je begunce nagovarjal k strpnosti in potrpežljivemu prenašanju vseh tegob, povezanih z begunstvom (Švent, *Slovenski begunci v Avstriji 1945–1950*, str. 228).

24 Predvidoma ista oseba, ki se kasneje navaja tudi kot kapetan Paul.

25 Predvidoma ista oseba, ki se navadno navaja kot major Clement.

26 Kavarna Nazionale je bila na Trgu enotnosti Italije v Trstu, kjer so se (po virih Ozne v Trstu) srečevali predvsem ustaši (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 157.)

***Zapisnik zaslišanja 4. marca 1946 ob 8:00, Franc Štrubelj (pag. 85–90)²⁷**

Zapisnik zaslišanja Dore

Šmajd Albin sin Ivana in pok[ojne] Ivane Sirc, roj. 25. 2. 1904 v Kranju, Slovenec, poročen (brez otrok), odvetnik, izborazba: diplomiran jurist, znanje jezikov: nemški, delno italijanski in angleški, zadnje bivališče: Lj[ubljana], Trdinova 5.

Kdaj ste se začeli politično udejstvovati?

Od 6. gimnazije sem bil organiziran v podružnici slovenske dijaške zveze v Kranju »Razor«. Svetovnonazorsko je bilo to katoliško srednješolsko društvo. Od tistega časa poznam: ing. Dolenc Franca, doma iz Kranja, pozneje gasilski inšpektor, Hartmann Lojze, uradnik Po[kojninskega] zavoda, Andolšek Mirko, mornariški oficir, Zupan Anton, sin direktorja gimnazije v Kranju, mornariški oficir. Prof. Molinaro Ivo, iz Škofje Loke, Kanduč Rajko, profesor pok[ojni] Petelin Stanko, doma iz Gorič, ing. Kuralt Jože iz Rupe, ing. Kuhelj univerzitetni prof., Švelc Anton iz Huj, ing. Rebolj Viktor iz Kranja, sedaj ne vem, kje je. V sedmi šoli sem postal predsednik »Razora«.

Po končani maturi l. 1922 sem se začel intenzivneje pečati s politiko. Tajnik »Kmečke zveze« v Kranju prof. Vacelj me je naprosil, da sem opravljal tajniške posle. Nagibal sem se k delavski smeri tedanje SLS in sem pozneje tudi postal tajnik »Delavske zveze« v Ljubljani (pod predsedstvom dr. Gosarja [Andrej Gosar]). Priložnostno sem pomagal tudi pri strokovnem delu JSZ (Jug[oslovanska] strokov[na] zveza). Ob tej priliki sem se spoznal z delavskimi organizatorji: Rutar [Jože Rutar] (Lj.), Žumer Srečko, doma iz Žirov, Žužek-om [morda France Žužek].

Jeseni 1922 sem vstopil na univerzo. Po preteku nekaj časa smo ustanovili akad[emsko] društvo: »Borba« (kršč[ansko] socialistično društvo). Ustanovni člani smo bili: Dolenc Joško, doma iz Iga, uradnik v Tržiču pri »Peko«, Hartmann Lojze, Gubenšek Franc sodnik, doma iz Pilštajna ali Podčetrtrka, prof. Jarc [verjetno Janko Jarc], iz Novega mesta, jaz. (Ostalih se ne spominjam. Mislim, da ni bil nihče od takih, ki bi pozneje jaz še kakorkoli prišel z njimi v stik). Še Magister Jože iz Vižmarij, Urbanija Anton, zadružni revizor.

dr. Šmajd

S kom ste se spoznali za časa univerzitetnega študija?

Spoznal sem se z Vatovc Francetom [France Vatovec] (pozneje urednik mariborskega »Jutra«), končno urednik »Jutra«, dr. Čampa [Alojzij Čampa], Bizjak France – radio prodajalna, Lukovšek, dr. Stanovnikom [Aleš Stanovnik], dr. Furlanom [Tomaž Furlan] iz Vrhnike, ing. Burja, dr. Bajič [Stojan Bajič], dr. Primuš (Jadranaš), dr. Krajnik, jurist (Triglavan). Poznal sem se s posameznimi zastopniki raznih društev, ki so prihajali na skupne akademske konference.

Vatovc je bil predsednik »Zarje«

Čampa –||– »Danice«

Jaz sem bil par semestrov predsednik »Borbe«.

²⁷ V tipkopisu (pag. 39–41) sta dodani ura in ime zasliševalca – France.

Javno sem se politično udejeval le v kranjskem okraju. Govoril sem na shodih. Organiziral nisem.

Kdaj ste si izdelali svojo politično in svetovnonazorsko koncepcijo in kakšna je ta bila?

Že l. 1923 sem imel zasnovo slovenstva v okviru Jugoslavije. Bil sem subjektivno pristaš federacije. Katolištvo mi je bilo baza za življenje, ker sem sin ubožnega kmeta sem krenil tudi bolj v socialistično smer in se začel zanimati za delavske probleme. Za kmečko vprašanje se nisem zanimal, ker sem bil mnenja, da gorenjski človek ni kmečki, temveč delavsko-kajžarski. Ideološko sem se naslanjal na dr. Gosarja in nekatere avstrijske soc[ial]dem[okratske] ideologe (dr. Bauer [Otto Bauer]).

Kam ste vstopili v službo?

L. 1928 sem vstopil v sodno prakso v Ljubljani, nato pa v Kranju. Politično se nisem udejeval radi tedanjega Živkovičevega režima. L. 1929 sem nastopil službo odvetniškega pripravnika v Mariboru. Politično se nisem med tem časom udejeval. Spoznal sem se z advokati: dr. Veble Andrej, dr. Faninger [Rihard Faninger], dr. Bitežnik [Josip Bitežnik] begunec iz Primorske, prof. Vesenjaj [Ivan Vesenjaj]. S to družbo smo se sestajali v kavarni »Jadran« pri šahu. Spoznal sem še dr. Cajnkarja [Stanko Cajnkar] in Hrastel Franceta, dr. Leskovarja [Josip Leskovar], odvetnika.

dr. Šmajd

L. 1934 sem prišel v Radovljico kot samostojen odvetnik. Politične iniciative nisem kazal. Kmalu po prihodu tja pa sem bil povabljen na politično konferenco, ki jo je sklical Marušič [Drago Marušič], na bansko upravo (tja so bili povabljeni ljudje iz cele Slovenije), iz radovljiškega okraja se je udeležil župnik Demšar Anton, drugo podobno konferenco je po presledku par mesecev sklical dr. Puc [Dinko Puc] ali podžupan Jarc Evgen; vršila se je pri Mikliču. Ene teh konferenc se je udeležil tudi dr. Stanovnik. Jarc je konferenco vodil. Bile so to konference proti-SLS-ovske tendence. Namen je bil: pridobitev platforme za ustanovitev nove politične formacije. Vodstvo SLS se je od mene odmaknilo, ker sem se te konference udeležil, kritizirali so me tudi Radovljičani (Resman [verjetno Vinko Resman]). Nekateri so se jezili tudi radi moje kritike in so vsako mojo izjavo povedali dr. Korošcu [Anton Korošec] v internacijo. (Rab – tja so ga hodili obiskovat posebno »Stražarji«). Korošec jim je napisal tudi tedaj neko posvetilo.)

Ker sem bil mlad po letih in po bivanju v kraju²⁸ in ker sem svojevoljno šel na zgoraj omenjene sestanke ter radi kritike, nisem prišel na vodilnejše politično mesto.

Ali ste čitali Macchiavelija [Niccolò Machiavelli]?

Čital sem ga v akademskih letih menda kot študij za III. izpit. Podzavestno morda, da bi se pa direktno po njem ravnal, takega vpliva na mene ni napravil.

Od kdaj ste se osebno poznali z dr. Korošcem?

L. 1936 sem se spoznal z njim na »Prosvetnem dnevu v Kranju«. Tam sem nastopil kot govornik, po končanem govoru pa me je dal poklicati k sebi. Bil sem tudi z njim na

28 V tipkopisu pripisano: Radovljica.

kosilu v župnišču pri dekanu Škrbec-u [Matija Škerbec]. Pozneje sem bil enkrat pri njem v Begunjah.

Kdaj ste začeli z organizacijo odborov bivše SLS v okviru JRZ?

Dokler je še živel Resman [Vinko Resman] je na njem slonelo skoro vse politično delo. Že pred njegovo smrtjo sem bil tajnik politične organizacije.

dr. Šmajd

V tej funkciji sem ostal še pozneje. Iz centralne pisarne (Miklošičeva 7) sem dobil direktive za ustanavljanje krajevnih odborov JRZ. V kolikor ni Ljubljana sama pošiljala govornikov (dr. Krek [Miha Krek], ing. Sodja [Jože Sodja], Smersu [Rudolf Smersu], Tomazin [Matej Tomazin]) sem šel na ustanovna zborovanja jaz sam. Od tedaj naprej sem prosti čas uporabljal za politično delovanje v ozkem primeru besede. Nastopal sem kot govornik, interveniral, preskrboval službe za jeseniško tovarno itd.

Kolikokrat ste potovali v Beograd?

Prvo moje potovanje v Beograd je bilo še za časa mojega prakticiranja v Mariboru t. j. od 1929–34. Bil sem delegat na skupščini Jugoslovansko-češke lige. Predsednik tega društva v Mariboru je bil dr. Reisman [Avguštin Reisman], jaz sem bil njegov tajnik.

Večkrat sem potem potoval v Beograd, ko sem postal l. 1938 poslanec. Potoval sem vsak mesec redno, včasih sem pa po več dni ostal stalno tam, zlasti ob zasedanju skupščine. Družil sem se največ s Slovenci (Smersu [Rudolf Smersu], Mašič [Pavle Masič]). Od Srbov sem se spoznal šele po svojem govoru v parlamentu l. 1939 o proračunski debati z dr.²⁹, ki je pozneje postal minister. Od Hrvatov nisem poznal nikogar.

Po sporazumu s Hrvati l. 1939 nisem šel več v Beograd, ker je bil parlament ukinjen.

Ponovno sem šel v Beograd in tudi v Zagreb v juniju 1941. t. j. že v dobi okupacije. To je bilo moje zadnje potovanje. Šel sem gledat razvaline Beograda, v Zagrebu pa sem imel opravka glede poslovnih stvari (Ema Vogelnik, katero sem zastopal). Za vsak moj korak v Beogradu ve ga. Stankovič Nina, ki me je spremljala. Ona je še sedaj v Beogradu, njen mož je bil jugoslovanski oficir v Radovljici – Stankovič Branko, ki je bil po okupaciji pri meni, a se je pozneje, menim, sam javil Nemcem, ki so ga odpeljali v Nemčijo.³⁰

Dovoljenje za potovanje sem dobil od Nemca Eder-ja [verjetno Hans Eder], oficir, ki je stanoval v moji vili. Ta je bil oficir SD.

dr. Šmajd

Kam ste potovali v inozemstvo in kolikokrat?

Prvič sem šel po maturi l. 1922 na Dunaj skupaj s pok[ojnimi] Zwitter Zdravkom iz Št. Jakoba v Rožu. Šel sem pogledat Dunaj kot mesto. Drugič sem bil na poročnem potovanju Beljak – Dunaj l. 1928.

Ko sem bil že v Radovljici sem večkrat delal družabne izlete (Zalokar Miha, pok. Vogelnik Lojze in Gabriela iz Radovljice) smo hodili do Belopeških jezer pod Mangartom (Italija). Propustnice sem dobival na komisarijatu – Jesenice.

²⁹ Prazen prostor v izvirniku.

³⁰ V tipkopisu je zasliševalec pripisal: *Domnevam: on ga izdal? Nemcem op. France.*

V letih 1936–39 sem bil trikrat v Cortina d'Ampezzo z avtom. Prvič sva šla z ženo sama, od tam na Bolzano – Merano – Verona in nazaj. Drugič sem šel z Bizjakom Andrejem, sreskim podnačelnikom v Radovljici in Resmanom Jožetom iz Zapuž, ki je šel s svojo družbo in svojim avtomobilom. Šli smo v Cortina d'Ampezzo – Verona – Benetke. Tretjič sem šel s pok[ojnim] Tomazinom preko Stelvia proti Komskem jezuru in dalje v Milano.

Nekoč sem napravil tudi neko potovanje Genova – Firenze – Bologna – Benetke skupaj s Tomazinom in njegovo nečakinjo. (Tomazin se je še iz študentovskih let poznal z mojo ženo.)

V Nemčijo oziroma Avstrijo po zasedbi l. 1938 nisem nikdar potoval.

Kdo iz inozemstva je hodil k vam na obiske?

Iz Italije nihče, prav tako iz drugih držav ne, razen dr. Tischler Jožeta, sedanji vodja koroških Slovencev. Ta je bil pri meni ali je pa telefoniral, da bo prišel iz Ljubljane. Bilo je to v letih 1938–40. On je moj sošolec in me je kot tak poznal.

V kakšnih drugih odnošajih ste bili z inozemstvom?

Poslovnih odnosov z inozemstvom nisem imel. Tudi nimam nikakih sorodnikov niti znancev v inozemstvu. (Imam pač sestro Marijo, strica Miha

dr. Šmajd

in nekaj bratrancev – vsi v Ameriki)

Kakšne politične ali javne funkcije ste vršili do pričetka vojne?

Bil sem predsednik okrajnega odbora v Radovljici. Bil sem poslanec, drugih funkcij do pričetka vojne nisem imel.

Kdaj ste začeli zahajati k Mikliču?

V Ljubljani sem zahajal pred vojno v tri kavarne Union, Slon, včasih tudi k Mikliču. Tja sem hodil le v kavarno na kavo. Z družbo tja nisem zahajal.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 4. marca 1946 ob 12:30, Tone Tratnik (pag. 91–95)³¹**

Zapisnik zaslišanja zaslišanja Dore-ta 4. 3. 1946, začetek ob 12. 30, zasl[iševalec] Tratnik

Kako in s kom ste pobegnil?

Za pobeg iz Slovenije sem se odločil šele 5. 5. okoli 14. ure. Ta dan sem se dopoldne zadrževal v sejnih prostorih na Poljanski cesti (od Alojzijevišča prvo poslopje, bivši cistercijanski konvikt) na stanovanju dekana Škrbca [Matija Škerbec]. Okoli 11h smo šli vsi člani Narodnega odbora v Kazino, kjer so nas sprejeli gen[eral] Rupnik [Leon Rupnik], Rösener [Erwin Rösener], dr. Hacin [Lovro Hacin] in nek civilist. Ob tej priliki je Rösener sprejel ostavko Rupnika, že po predhodnem njunem sporazumu, priznal narodni odbor. Od tam

31 V tipkopisu pag. 42–44.

sem šel na Poljansko cesto v naše uradne prostore, nato v Vzajemno posojilnico, odtod pa domov. Naprej sem imel namen oditi z vlakom na Gorenjsko, ki ga je organiziral predsednik begunjskega odbora Škulj [Karel Škulj] (Duh[ovni] svetnik). Jaz sem si od Narodnega odbora rezerviral prostor v avtomobilu N. O. Žena Marija se je odločila, da ne bo odšla. Iz Ljubljane sem se odpeljal okoli 1/2 5–5 h. V istem avtomobilu so bili dir[ektor] Remec [Bogumil Remec] z dvema hčerkama [Barbara in Vladimira Remec], Skubic Anton (glavar v Novem mestu). S seboj sem vzel 1 pisalni stroj, 1 nahrbtnik papirja in ekscerpti iz knjige Janka Polca »Iz kraljestva Ilirije«. Pobegnili sem takorekoč brez vsakih načrtov za bodočnost. V Kranju smo se nekoliko ustavili, tako da so se pripeljali še ostali člani N. O. Zajc [Marjan Zajec], Žitnik [Rudolf Žitnik], Pestotnik [Pavle Pestotnik], tajnik skupščine Masič [Pavle Masič], dr. Česnik [Ivo Česnik]. Nadaljevali smo pot na Koroško. Pred Ljubeljem so naš avto ustavili Nemci, nas legitimirali in vzeli avto. Jaz sem imel s seboj samo dokumente pod ilegalnim imenom Urbančič Anton-om. Pot smo nadaljevali peš do Borovelj, kamor smo prispeli 6. 5. popoldne.

Kakšen je bil vaš načrt pobega in kam?

V Borovljah še nisem imel načrta, kam. Šel sem z ostalimi skupinami v Celovec, kamor smo z vlakom prispeli 6. 5. zvečer. Potoval sem z mojo prvo družbo (Remec s hčerkama, Skubic) po poti se je pridružil še Debeljak Tine. V Celovcu je ves ta transport (200–300) spal v neki šoli. Kdorkoli je še potem pribežal, so ga dali v to šolo. Jaz sem spal v Celovcu samo en dan. 7. 5. sem videl, da so prispeli tudi Hren [Ignacij Hren], Škulj in Baraga Srečko.

Jaz sem imel namen iti naprej do ameriške zasedbene cone pri Lienzu in naprej v Italijo. Z Remcem sva se šla glede beguncev informirat h Kadrasu [Jožef Kadras] (gen[eralni] vikar celovškega škofa), ki pa ni mogel dati nobenih informacij, rekel je samo, naj se pomaknemo proti Spittalu. Z vso mojo prvotno družbo sem nadaljeval pot v Lienz, kamor sem prispel v torek 8. 5. V Lienz je šla z nami skupina Stražarjev (40–50), vodil jo je ing. Muri [Lambert Muri], dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], Stražarjev nisem poznal.

Vaše delo v Lienzu?

V Lienzu so se nahajali za časa mojega bivanja: Remec, ing. Bevc [Ladislav Bevc], dr. Zajc, Žitnik Rudolf, dr. Pestotnik Pavel, dr. Česnik, Mavrič, dr. Tine Debeljak, Masič Pavle, Tonja [Ivan Tonja], Heric (nečak provinciala dr. Herica [nečak Gracijana Herica]), Uršič Andrej (bivši urednik Jutra); ter še cca. 100 drugih beguncev. Pozneje je prišel dr. Voršič [Alojzij Voršič] iz Celja z družino, žena dr. Natlačena, škof Rožman [Gregorij Rožman] z Babnikom [Ferdinand Babnik], Kobi [Karel Kobi] s sinovoma [Drago in Marjan Kobi] in ostalo družino, dr. Žitko [Stanislav Žitko], Urbas [Miroslav Urbas] (mesar), ing. Muri, prof. Verbic [Pavel Verbic]. V Lienzu sem stanoval v hotelu »Zur Sonne«. Takoj smo člani NO t. j. jaz, Remec, Bevc, Zajc, Žitnik, sklenili, da stopimo v stik z zavezniško zasedbeno oblastjo³² zaradi socialne oskrbe. Za sprejem pri Angležih smo pripravili v angleščino preveden »proglas NO« ter »Narodno izjavo«, kratek opis dela NO ter prošnjo za vso zaščito. Vsi člani N. O. smo bili nato pri Angležih ter tolmač dr. Drnovšek [Bogdan Drnovšek], sprejel nas je angl[eški] major Barton. Vse smo mu nato predali pismeno. Par dni za tem je preko šefa AMG [Allied Military Government]³³ (za okraj Lienz) ali preko FSS-a prišla prepoved,

32 Zgoraj pripisano: z Angleži.

33 Zavezniška vojaška uprava.

da NO ne sme razvijati politične dejavnosti. Dovoljena pa je samo socialna skrb, za kar so dali na razpolago 1 pisarno. Osnovali smo »Socialni odbor za slovenske emigrante«, v katerem so bili Remec preds[ednik], dr. Zajc podpreds[ednik], jaz tajnik in odborniki Muri, Urbas, Masič, Tonja, dr. Česnik. Politično se N. O. in jaz sploh nismo v Lienzu bavili z nobenim delom.

dr. Šmajd

Vaše prvo potovanje v Rim, namen?

Ker »Socialni odbor« ni imel uspehov, nobene zaslombe nikjer, sem sam sklenil, da odidem v Rim h Kreku [Miha Krek] in to z namenom, da se socialno poskrbi za emigrante. To sem povedal »Soc[ialnemu] odb[oru]«, nakar se je tudi Žitnik odločil, da gre z menoj. Odšla sva 26. 5. Babnik Nande – Rožmanov šofer naju je odpeljal do Panzendorfa pri Silianu. Predhodno sva bila z Žitnikom z ozirom na pot v Rim pri Rožmanu, ki nama je dal pismo za p[atra] Prešerna [Anton Prešeren] v Rimu, v katerem prosi, naj mu sveta stolica izposluje potno dovoljenje za Rim. V Rim sva potovala ilegalno preko Innichena (kjer sva prespala pri župniku, pismo zanj nama je dal Rožman), Verone, Bologne, Firenc do Rima. Potovala sva s slučajnostnimi avtomobili. V Rim sva potovala 4 dni. Oglasila sva se pri p[atra] Prešernu v Jezuitskem kolegiju – Borgo S. Spirito.

Kaj ste delali v Rimu? Stiki s Krekom in drugimi?

Prešernu sem izročil Rožmanovo pismo. Povedal nama je, kje bova našla Kreka. Krek je bil ravno na kliniki na Olmati. Na kliniki sem srečal najprej Godina [Jožef Godina] – duhovnik, takrat Krekov šofer. On nama je preskrbel stanovanje na Olmati. Tam so že stanovali Godina, dr. Ahčin [Ivan Ahčin], Avsenek [Ivan Avsenek] – industrijalec, če se ne motim tudi dr. Žebot Ciril, dr. Ribnikar [Bojan Ribnikar].

Prvič sem šel h Kreku sam in sem mu še na kratko povedal, kako smo zbežali, kje smo, kakšno je stanje beguncev in če je njemu možno pomagati. Šla sva nato h Kreku oba z Žitnikom in mu vso stvar še enkrat razložila. Trenutno nama ni mogel nič pomagati. Kot vem, je živel takrat v Rimu le kot zasebnik brez kakršnihkoli funkcij. Obrnila sva se nato na p[atra] Prešerna, da bi posredoval pomoč od Vatikana in na mednarodni RK [Rdeči križ]. Za Vatikan in mednarodni RK smo vložili prošnjo, pa ni bilo uspeha.

Žitnik je prišel v Rimu v stik z dr. Brezigarjem [Milko Brezigar] in Bučarjem [verjetno Ladislav Bučar], katerima me je predstavil.

V Rim za menoj so prišli dr. Drnovšek in brat Uršič Andrej, ki so povedali, da so emigranti iz Lienza vsi razkropljeni.

Političnih vez nisem za časa svojega bivanja v Rimu z nikomur iskal, ter se sploh nisem zanimal za drugo kot to, kako socialno poskrbeti za begunce. S Krekom nismo delali za prihodnost nobenih načrtov, bil je glede situacije zelo skeptičen. Med časom mojega novega bivanja v Rimu sem bil tudi v avdienci pri papežu.

Zakaj in kam ste odpotovali iz Rima?

Sklenil sem odpotovati nazaj na Koroško, da sporočim o neuspehu mojega potovanja v Rim glede socialne pomoči. Žitnik ni šel z menoj. Po skoraj 10–14 dnevnem bivanju v Rimu sem skupaj z Avsenekom, dr. Tomcem [Alojzij Tomc], in še nekim salezijancem

z avtomobilom šel do Monigo – Treviso – prehodno taborišče vseh narodnosti. Slovenska skupina (okoli 1300 ljudi), ki jo je vodil preds[ednik] »osrednjega odbora kralj[evih] slov[enskih] beguncev« Škulj, družine z Dolenjske ter nekaj iz Ljubljane. Odboru sem obrazložil Krekovo stališče, t. j. naj se politično ne udeležujejo, skrbijo naj za socialno skrbstvo ter naj v odbore ne stavljajo ljudi, ki so se kompromitirali zaradi sodelovanja z Nemci, kar je Škulj razumel in mi preprečil nadaljnje delo v taborišču. Člani odbora v Trevisu Škulj predsednik, ing. Kregar [Simon Kregar] tajnik, Hren [Ignacij Hren] – vrhniški župan, dir[ektor] Prijatelj [Ivan Prijatelj]..

V Trevisu sem se dobil s Slancem [Radovan Slanc] (s katerim sva se zmenila že v Rimu, da bo odšel na Koroško) in Kornhauser-jem [Drago Kornhauser] (odv[etnikom]). Jaz sem imel s seboj precej pošte iz Rima in Trevisa za begunce na Koroškem. V Trevisu sem govoril še s Kavko [Karel Kavka] in sinom in Dolinarjem [verjetno Anton Dolinar] (prof. glasbe) ing. Mosetič [Albin Mozetič], dr. Jelenc [Celestin Jelenc], dr. Baraga [Srečko Baraga]. Iz Trevisa sem po 7–10 dneh odpotoval z nekim voj[aškimi] poljskim kamionom skupaj s Slancem in Kornhauserjem na Ponteb[b]o, od tod pa peš do Celovca.

dr. Šmajd

Vaše bivanje v Celovcu in potovanje po taboriščih jul[ija] 1945?

V Celovec smo prispeli v prvih dneh julija 1945. Srečali smo dr. Basaja [Jože Basaj], preds[ednika] N. O., ki nam je dal infor[macije], kje se je možno preživljati. Naslednji dan sem bil zopet pri njemu, povedal sem mu Krekovo stališče, bil sem tudi pri dr. Bajlecu [Franc Bajlec] (z družino, ki je naslednji dan odpotoval v Italijo). Pošto, ki sem jo prinesel iz Italije, sem izročil dr. Basaju, da jo preko kurirjev izroči naslovljencem – beguncem. Srečal sem v Celovcu Ovseneka [Janko Ovsenek] (posestnika). Iz Celovca sem hodil v taborišča, in sicer v št. Vid (predsednik Kette [Ivan Kette]), Judenburg (predsednik Podhovski [Rene Podhorsky]), v Spittalu (predsednik Lesar [Janko Lesar] pozneje kap[etan] Kregar [Janko Kregar]), v Lienzu (predsednik dr. Meršol [Valentin Meršol]). Po vseh taboriščih sem objasnili taborišč[nim] odborom stališče in mnenja Kreka.

Končano ob 16.30 h

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslivanja 4. marca 1946 od 16:00 do 20:00, Vladimir Svetina**
(pag. 96–100)³⁴

V času univerzitetnega študija ste poznali L. Udetu [Lojze Ude]?

Da, sem ga poznal! Dopoldne sem ga pozabil omeniti.

Kdaj ste bili kasneje z njim skupaj?

Več ali manj vsako leto. Ko je bil odvetnik v Slov[enskih] goricah in sem se peljal skozi, sem ga šel več ali manj vedno obiskat.

Ali ste bili v času okupacije tudi kdaj z njim skupaj?

34 V tipkopisu (pag. 45–48) sta dodana ura in ime zaslivačevalca – Ivo.

Da! Kmalu po svojem prebegu v Ljubljano, jeseni 1941. Tedaj sem mu dal na razpolago tudi svoje elaborate o nemških zverinstvih in razen material, plakate smrtnih obsodb na Gorenjskem. Zakaj je to rabil, jaz ne vem.

Kaj sta še tedaj govorila?

Predvsem o nemškem okupatorju in neprijetnostih okupatorja in o svojih osebnih neprijetnostih v zvezi s tem. Dal sem mu tudi materijal o talcih iz Štajerske, če mu je slučajno v roko prišlo.

Samo tedaj ste bili z njim skupaj?

Ne, več ali manj skozi, izmenjavala sva si knjige in misli o situaciji, ki je nastajala doma.

S kom ste se še na Gorenjskem poznali?

S sodniki,

z župani: Špendal Anton v Ovšišah (doma iz Dobrave)

ravnatelj žebljarske zadruga v Kropi – imena se ne spomnim

Rozman Jakob iz Bohinjske Bistrice

iz Srednje vasi, ime mu je bilo Ivan, posestnik na Češnjici

Markez Valentin, Jesenice

Finžgar [Janez Finžgar] iz Breznice

iz Radovljice:

Vidic Joško, Resman Franc, Vogelник Lojze, Zalokar Miha, dr. Šarc

Janez [Janez Šarec], Resman Janko,

dr. ing. Klinar Herman iz Jesenic,

Arnež Peter Jeseničan

okrog l. 1940 v začetku 1941 Paar Franc (kot klient) prišel k meni.

Kristan iz Zapuž ali Žgoš

Baleti

—||—

St. Stroj-a, ki je imel gostilno v Zapužah

Avsenek Anton iz Vrbenj

Gostilničarja iz Ljubnega – Ambrožiča

Rus [Ivan Rus] iz Bleda (oče od sodnika J. Rusa [Josip Rus])

Reismana [Avguštin Reisman] poznate iz Maribora, v kakšnem odnosu ste bili z njim?

V najboljšem! V kljub različnemu svetovnemu nazoru, on socialist, jaz krščanskega, sva se dobro razumela. Bila sva prijatelja, ker je stanoval kot dijak pri moji tašči v Kranju in na ta način je sploh nastalo ožje znanstvo, poleg naključnega. Nikdar nisva razgovarjala tako, da bi skalilo najine zveze. Govorila sva o aktualnih polit[ičnih] vprašanjih, ker je bilo v času diktatorskega režima. Še celo pomagal sem mu pri njegovem znanstvenem delu (o delovnem pravu), še celo indeks sem mu jaz napravil.

V Beogradu ste bili junija 1941, tedaj ste bili vendar zaprti? Kako ste mogli potovati?

Zaprt sem bil trikrat. Prvič aprila, drugič 1. maja, tretjič 2. ali 3. avgusta.

Torej ste potovali med 2. in 3. aretacijo?

Da.

Ali je Eder [verjetno Hans Eder] vedel za vašo aretacijo?

Smatram, da je vedel! In kljub temu mi je dal dovoljenje, ne sicer redno potno dovoljenje, temveč potrdilo.

Kdaj ste se spoznali z Ederjem?

Ko so mi ob drugi aretaciji zaplenili stanovanje. V drugo nadstropje je prišel stanovat imenovani Eder in še nekdo z njim ter neka njihova uradnica. Kasneje sem šele izvedel, da je bil Eder oficir SD, ki je slična organizacija kakor IS (kasneje – v času predno sem potoval v Beograd), kar pa sem ugotovil šele v Ljubljani.

S kom ste bili v zaporu skupaj?

Prvič (16. ali 18. 4. 1941) sam na Jesenicah. Žena tudi, vendar ona v neki hotelski sobi, jaz v stranišču.

Drugič sem bil 1. 5. 1941. aretiran, zaprt v Radovljici na sodišču. Skupaj sem bil tedaj z Gradom Borisom. On je prišel kasneje.

Kdaj ste bili izpuščeni?

Še isti dan, okrog 13. ali 14. ure.

Tretjič sem bil v Št. Vidu v veliki sobi, žena, Krištofovi (žena in mož [Francka in Vladimir Krištof]) iz Radovljice.

Kako to, da so vas vselej izpustili?

V vsakem primeru je verjetno prosil blejski župan Paar [Franc Paar].

Zakaj?

Ker je bil on prepričan, da je bil rešen oziroma se je postopek proti njemu ustavil, bil je osumljen špijonaže. Koncem 1940/41. Njega je prosila moja uradnica in njen mož v prvem in drugem primeru. To sta Dobnikar Ela in Franc, poštni urad[nik] v Radovljici.

Koga ste poznali na Gorenjskem, ki je bil aretiran?

Grad Boris, nadzornik

Rus Franc, njegov pomočnik, pis[arniška] moč pri njemu,

Fatur Jaka [Jakob Fatur], dekan

Koblar Franjo [Fran Kobler], ki pa je bil izpuščen, odvet[nik] v Rad[ovljici] dr. Triller [Mirko Triller], Krištof [Vladimir Krištof], odvetnika v Rad[ovljici] na Jesenicah nek carinski posrednik Planišček, ki so ga kasneje ustrelili l. 1942, nekje med potjo, ko so ga nekam peljali. Drugih se ne spomnim! Pač tajnik dr. Obersnel [Maks Obersnel]!

Kaj pa odvetniki na Jesenicah?

Pač dr. Aleš Stanovnik.

Če je bil dr. Vorh, ne vem.

dr. Štempihar [Ivo Štempihar]

Zaprť ali preseljen kranjskogorski predstojnik dr. Imena ne vem!

Končno se ne spomnim ali je bil preseljen sodnik Pleiweiss Karl, ker je bil verjetno že v Lj[ubljeni].

Kdaj so bili preseljeni?

Od avgusta dalje! Kdaj so bili pobrani, ne vem! Za Aleša Stanovnika, ne vem točno kdaj je bil aretiran, niti preseljen, v avgustu mesecu z vso grupo.

V kakšnih odnosih ste bili z dr. Stanovnikom?

V najboljših!

Kaj se to pravi?

V prijateljsko tovariških! Še v Ljubljani sva govorila.

Kdaj?

Ali še l. 1941 ali kmalu l. 1942.

Kdaj ste poslednjič z njim govorili?

Ob tej priliki, ko sva se srečala v Streliški ul[ici]. Govorila sva samo enkrat, ko sva se srečala v bližini ljudskega doma. Ko sem šel od L. Udetu, imel sem vtis, da gre on tudi k Udetu.

Kaj sta govorila?

Se ne spominjam! Vsakdanje stvari, politične gotove ne! Ker sem vedel, da je v OF, jaz pa ne!

dr. Šmajd

Kako ste vedeli, da je bil v OF?

Sam ne vem, kako sem zvedel! V kavarni se je govorilo. Verjetno mi je povedal Miloš Stare.

Kje je on zvedel?

To pa ne vem! O tem se je mnogo govorilo, katere skupine so v OF.

Vas ni nihče povabil v OF?

Nihče! Edino, kolikor sva iskala z Udetom zveze l. 1943. Edino l. 1943 po Avseneku [morda Ivan Avsenek], ne vem za zvezo, pri Muljavi nekje bi moral biti kontakt. Avsenek je imel zvezo, s kom na nasprotni strani, ne vem.

Kaj sta z Udetom iskala?

Zvezo z OF!

Ali ni imel Ude zveze?

Mislím da, smatral sem ga celo za funkcionarja. Zvezo pa sva iskala za mene. Vendar je Ude dejal, da ne more dobiti za mene zveze. Udetu sem kasneje, verjetno koncem junija ali julija ponudil 2 dovolilnici za potovanje preko bloka z namenom, da ustvari zvezo.

Kje ste jih dobili?

Skupno s Križmanom [Andrej Križman] in Malovrhom [France Malovrh] smo se o tem pogovarjali v Rokodelskem domu³⁵. Jaz sam sem izjavil, da poiščem tudi litografa, ki naj bi jih izdelal. Vendar brezuspešno. Nekdo od imenovanih mi je dal dovolilnici, ki sem jih dal Udetu. Sam sem pa vpričo njega izpolnil na ime Dolenca Jožeta in L. Udetu. Ko so Italijani Dolenca dobili, se je Ude oglasil pri meni in smo se skupno z ženo zmislili dogodek, kako smo potom neke ženske, ki jo je slučajno žena srečala, prišli do dovolilnice. Ko sva z Udetom šla skupno na karabinjersko stanico, so nama to verjeli in oba izpustili, kasneje še J. Dolenca in je morala še moja žena iti na karabinjersko stanico, da je potrdila izpoved L. Udetu, da jaz nimam nič pri stvari, temveč samo ona.

Kako ste vi potovali iz Ljubljane?

Tudi s ponarejeno. To je bilo tedaj, ko sem šel k Sv. Joštu, kjer je bila Novakova ilegala, kamor sem šel po naročilu Novaka [Karel Novak] potom Malovrha, ki je bil Novakov kurat. Bil sem zvezni član Slovenske legije in N[ovakove] ilegale. Vendar sva se skregala, ker nisem pristal na to, da gre čim več članov SL v ilegalo in ker se nisem strinjal s formulacijo prisege njemu. Pri tej priliki mi je dejal, da sem izdajalec.

Zakaj?

Ker sem se mu upiral! Ker je še vedno vztrajal na stari tezi klerikalci = izdajalci, če ni uspel v vsem.

Potovali ste k Novaku kot zvezni člen?

Da!

Torej ste imeli zvezo s SL?

Imel sem s Smersujem [Rudolf Smersu], ki je bil vrhovni vodja SL.

dr. Šmajd

Ali je bil Smersu tudi član IO SLS [Izvršni odbor Slovenske ljudske stranke]?

Da tudi! Jaz sem postal član IO SLS, nekaj pred Natlačenovno smrtjo l. 1942.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 4. marca 1946 od 20:00 do 21:30, Riko Kolenc**
(pag. 101–103)³⁶

Kdaj ste osebno spoznali gen[erala] Rupnika [Leon Rupnik]?

Takoj po italijanski kapitulaciji sta pogosto zahajala na Rupnikovo osebno stanovanje na Vič duhovnika Mrkun [Anton Mrkun] in Škulj [Karel Škulj]. Več sestankov sta imela menda z damami Rupnikove družine. Mislim, da sta hodila tja v pogledu številnih beguncev, ki so prihajali v Ljubljano.

35 Rokodelski dom je bil takrat na Komenskega ulici 12.

36 V tipkopisu (pag. 49) sta dodana ura in ime zasliševalca – Riko.

Prve dni po 8. 9. 1943 me je naprosila skupina beguncev, ki so stanovali v Rokodelskem domu, da naj grem jaz in Sodja [Jože Sodja] kot Ljubljanačana k Rupniku. Šla sva tja in povprašala po rešitvi zadeve – to je pomoči beguncem. Rupnik je rekel, da je to že v redu. Ta odgovor sva potem priobčila beguncem.

To in 5. 5. pri Rösenerju [Erwin Rösener], sta edina primera, ko sem govoril z Rupnikom.

Kaj vam je znanega o formiranju neke pronemške »Slovenske« stranke?

O formiranju neke take stranke ne vem ničesar. Rupnik je imel okrog sebe sicer neke ljudi, ki so mu bili takorekoč osebno udani »rupnikovci«, vendar ne vem, če je s temi ljudmi hotel kaj več. V ta krog ljudi bi spadali:

dr. Kociper Stanko

Javornik Mirko od »Slovenskega doma« in skoro ves krog okrog tega časopisa Bratuša [Karel Bratuša] od »Družinskega tednika«

Jeločnik Niko – študent – propagandist na Pokrajinski upravi.

dr. Šmajd

Kregar Janko – fregatni kapetan

Škulj

Mrkun in njegovi ljudje iz »Kmečke pisarne«

Cergolj [Izidor Cergolj]

Ljenko Urbančič [Miljenko Urbančič]

Ti so bili – mogoče razen Škulja in Mrkuna – nekaj vodilni krog Rupnikove politike.

Kaj vam je znano o Rupnikovi politični delavnosti?

Rupnika so že v Jugoslaviji slovenski »klerikalni« politiki odklanjali. O njem mi je pravil dr. Kulovec [Franc Kulovec], da je imel v Kruševcu ali Kragujevcu pred oficirskim zborom neko predavanje, v katerem je hvalil nacional-socialistične ideje. Kaj je bilo še drugega, da se je zameril »klerikalcem«, mi ni znano.

O Rupnikovem političnem zadržanju pod Italijani mi ni dosti znanega. Mislim pa, da se je precej opiral na fašiste, ker so ga pač fašisti postavili na mesto župana (Graziolli [Emilio Graziolli]).

Zakaj so Nemci ravno njega postavili za prezidenta, bi osebno sklepal na to, da so Nemci pač že imeli kake njegove usluge ali pa jim je kake obljube moral dati. Pred njegovim prevzemom mesta prezidenta, se je v mojem krogu (Smrsu [Rudolf Smrsu], Sodja) govorilo, da bo prišel morda za prezidenta ljubljanske Pokrajine dr. Danilo Gregorič, avtor knjige »Samomor Jugoslavije«. Gregorič

dr. Šmajd

je menda živel za časa Jugoslavije v Beogradu.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslivanja 4. marca 1946 ob 24:00, Franc Štrubelj (pag. 50–51)³⁷**

Kje je imela bivša SLS materijalno podporo?

Gospodarsko hrbtenico je imela v zadrugah. Tu so bili s svojimi deleži udeleženi delavci, kmetje in v nekaterih tudi inteligenca. Domnevam, da je finančno stala za to stranko Zadružna zveza, Vzajemna posojilnica in Ljudska posojilnica ter Gospodarska zveza. Da bi kdo kedaj stranki direktno dajal denar, tega nisem mogel nikdar opaziti. Domnevam, da so denar dajali omenjeni denarni zavodi.

Kdaj ste opazili, da se je SLS začela boriti proti komunizmu?

Že po naravi sta to dva antipoda t. j. SLS in KP. SLS se je borila proti KP kot stranki že od vsega početka. Borbo proti komunizmu samem pa je vodila Cerkev potom svojih organizacij vseh vrst v zadnjem času posebno potom KA [Katoliška akcija]. Po l. 1938, ko sem postal poslanec sem se поблиže spoznal z dr. Kulovcem [Franc Kulovec], s katerim sva večkrat govorila o problemih bodočnosti in o spremembah, ki bodo nujno morale nastati, o podružabljenju velikih produkcijskih sredstev, o izboljšanju položaja delovnega človeka, o agrarni reformi itd. Kulovec je bil zagovornik agrarne reforme, prav tako tudi radovljiški dekan Fatur [Jakob Fatur], s katerim sem tudi imel razne politične debate.

Kulovec je po mojem mnenju najbolj trezno gledal na politične in socialno-gospodarske probleme. Med Kulovcem in Korošcem [Anton Korošec] je v teh in še drugih pogledih obstajal latenten spor (Kulovec je bil mnenja, »da gre pot v Beograd preko Zagreba«, Korošec pa je menil, »da gre pot eventualno tudi mimo Zagreba«, kar pomeni brez Hrvatov).

Poživljanje borbenosti proti komunizmu v zadnjih letih po mojem mnenju ni izhajalo od SLS, temveč od drugih organizacij t. j. kulturnih (Prosvetna zveza, Fantovski odseki³⁸), verskih (KA) in strokovnih (Zveza združenih delavcev). To je prihajalo predvsem po navodilih papeških okrožnic.

Katera politična koncepcija v Evropi se je najbolj trdo in brezobzirno borila proti komunizmu?

Brez dvoma nacional-socialistična koncepcija pri Nemcih in fašistična pri Italijanih. Pri nas se je ta koncepcija odražala v JUGORAS-u, s katerim si je hotel Stojadinović [Milan Stojadinović] najbrže ustanoviti politično gardo. Že l. 1938 sta se pa Korošec in Stojadinović iz meni nepoznanih vzrokov razšla.

Kakšno je bilo Vaše mnenje o Sovj[etski] zvezi in o eventualnem napadu nanjo?

V slučaju, da bi jo napadel Hitler [Adolf Hitler], sem bil mnenja, da bodo v najboljšem primeru prišli Nemci do Urala. Z ozirom na ogromni prostor in na naravno bogastvo pa je ne bodo mogli spraviti na kolena. Komunističnega reda v nikakem primeru ne bi mogel Hitler uničiti, ker je le-ta dal Rusiji moč in gospodarsko rast. Vojaške in tehniške moči Rusije pa nisem poznal.

Kdo je Vas utrjeval v protikomunističnem duhu?

37 Zapisnik ohranjen samo v tipkopisu.

38 Zveza fantovskih odsekov je bila ustanovljena leta 1937 kot naslednica telovadnega gibanja Orel.

Priznam, da sem bil idejni nasprotnik komunizma. Izhajajoč iz te ideje sem bil tudi politično nasprotnik KP. Utrjeval v tem antikomunističnem duhu me ni nihče.

dr. Šmajd

Kako ste si Vi zamišljali, da bi se bilo mogoče uspešno upirati komunizmu?

Že od akademskih let sem bil prepričan, da je borba proti komunizmu uspešna le na ideološkem področju. Iz Ušeničnikovih [Aleš Ušeničnik] spisov sem povzel, da je treba voditi borbe z raznimi predavanji tečajji itd. Po mojem mnenju orožje nikdar ne bi smelo biti primarno sredstvo v ideološkem boju.

Nikdar nisem mislil na to, da bi morda Nemčija s svojim fašizmom ugonobila Sovjetsko zvezo in morda na ta način preprečila razmah komunizma. O problemu, da bi bilo treba napasti Sovjetijo, si nisem stavljal vprašanj in tudi nisem videl nikake rešitve.

Kako ste praktično izvajali svoje prepričanje, da se je potrebno boriti le na ideološkem področju?

Praktično nisem tega prepričanja nikjer izvajal, kajti nikjer nisem imel ne predavanj, ne referatov ali kaj podobnega, ker so to delale razne druge organizacije. Tudi nisem bil *član* nikake druge organizacije, razen; bil sem član Odvetniške zbornice, Planinskega društva in član SLS.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 5. marca 1946 od 4:20 do 9:20, Tone Tratnik**
(pag. 104–111)³⁹

Zapisnik zaslišanja Doreta

Kakšno stališče so zavzela vodstva taborišč do mnenja Kreka [Miha Krek]?

Vodstva so na splošno vzela na znanje stališče Kreka, le posamezniki so bili mnemja, da gleda Krek prečno, posebno ko pravi, da politično ni nobenih perspektiv.

Koga se od teh posameznikov spominjate?

Na Koroškem se nikogar ne spomnim, edino iz taborišča se spomnim Škulja [Karel Škulj], ki je rekel, da se bo situacija toliko spremenila, da bo emigraciji mogoč povratek.

Kakšno je bilo vaše delo v taboriščih?

Samo to, da sem se javil taboriščnemu odboru, ter tam povedal, kar sem zvedel v Rimu od Kreka.

Kakšno je bilo stanje v taboriščih na Koroškem?

Taborišče **Št. Vid** je bilo materijalno najslabše stoječe, najbrž posledica, ker so šele pred kratkim prišli (taborišče vodi odbor: Kette [Ivan Kette], profesor Sever [Janez Sever], posestnik Sever [France Sever]). **Judenburg** je bilo majhno taborišče (300 ljudi) lepše urejeno, od odbora sem poznal dr. Ermana [Marjan Erman], ki mi je predstavil Podhovskega [Rene Podhorsky] in sodnika Este-ja [Jože Est]. Tukaj so izdajali list »Dom ob Muri«. V

39 V tipkopisu pag. 59–63.

Spittalu, ki je bilo večje taborišče, so bile tudi še druge narodnosti (Holandci) od tod sem poznal Lesar-ja [Janko Lesar], Bitenc Stankota, dr. Logar France-ta. V Lienzu je bilo največje taborišče – cca. 2000 Slovencev razen velikega števila Rusov, v taboriščnem odboru sem spoznal dr. Meršola [Valentin Meršol], dr. Blatnika [France Blatnik] (ki je bil urednik taboriščnih listov »Novice« in »Domači glasovi«). V Spittalu je bilo okoli 1200 Slovencev, toda v Spittalu sploh nisem bil, ker je bil v njem kap[etan] Kregar [Janko Kregar], ter sem zato poklical pred[sednika] odbora Lesar-ja ven, z njim je prišel Bitenc Stane.

Zakaj niste hotel priti v stik s Kregarjem?

Ker je Kregar po mojem prepričanju proti meni podpisal ovadbo, na podlagi katere so me Nemci aprila 1944 aretirali.

Kaj je delal Kregar v taborišču?

Takrat je bil tolmač med odborom in Angleži, kasneje so ga Angleži postavili za predsednika taboriščnega odbora.

S kakšnim namenom ste hodili po taboriščih?

Prvotni namen je bil samo, da sem raznesel Krekovo sporočilo, ko pa sem v Celovcu zvedel, da je v enem izmed taborišč oče s tremi sestrami, sem iskal tudi njih. Našel sem jih v Lienzu.

Kaj pa Narodni odbor?

Bivši NO se je raztepel.

Koga ste našel od NO na Koroškem?

V Celovcu je bil dr. Basaj [Jože Basaj], dr. Bajlec [Franc Bajlec]. Bajlec pa je kmalu odpotoval v Italijo.

Kje so bili ostali člani NO?

V Trevisu sta bila dr. Jelenc [Celestin Jelenc] in Bajlec, ing. Bevc [Ladislav Bevc] in Remec [Bogumil Remec] v Riccione, kamor je prišel iz Gorice dr. Kacin [Anton Kacin], dr. Zajc [Marjan Zajec] je bil nekje v Brixenu.

Ali vam je dal Krek kaka navodila za NO?

Krek ni dal za NO nobenih navodil, rekel je le, naj miruje in naj dela le socialni odbor, kot so to svetovali Angleži.

S kom ste imeli julija 1945 še zveze?

Z nikomur. Bil sem le enkrat skupaj z Rožmanom [Gregorij Rožman] v Celovcu, kjer je čakal na dovoljenje za potovanje v Rim. Kolikor vem dovoljenja ni dobil in se je vrnil v svoje bivališče v Lienz, pozneje v Anras.

Kaj sta govorila z Rožmanom?

Povedal sem mu, da s pomočjo Vatikana ne bo mogel dobiti potnega dovoljenja, ker Vatikan ne bo za potno dovoljenje nadlegoval diplomatskih zastopnikov Anglije v Vatikanu. Rekel je, da bo pač ostal kjer je, ker brez dovoljenja ne gre nikamor.

Z Jugoslavijo ste imeli že kakšne stike?

Takrat nobenih. Ženi sem poslal prvo pismo šele avgusta iz Trevisa.

Ali ste se takrat zanimali za položaj v Jugoslaviji?

Za Jugoslavijo se nisem nič posebno zanimal, poslušal sem le, kolikor so govorili ljudje in težišče razgovorov takrat je bilo okrog DMB [domobranskih]-vojakov, ki so jih Angleži izročili Jugoslaviji.

Kaj ste predvideval v bodočnost?

Delal nisem nobenih prognoz, nobene politične perspektive. Za begunce sem mislil, da jih bo treba kje sčasoma naseliti oziroma jim najti zaposlitve.

Kdaj in kam ste odpotoval iz Celovca?

Koncem julija 1945 sem šel iz Celovca preko Spittala in Lienza v Italijo v Treviso. Cilj je bil Rim, ker sem imel v Rimu še nekaj svoje obleke (ki sem jo pustil pri Godini [Jožef Godina] ob prvem potovanju v Rim) in fotoaparater. Mimogrede sem se ustavil v Riccione 7–10 dni, kjer pa nisem živel v taborišču. Tine Debeljak mi je poskrbel poljski sanitetni avto, ki me je pripeljal do Porto S. Giorgio in nato od Falconare pri Anconi v Rim. V Riccione sem srečal Remca, ing. Bevca, ing. Porento [Jože Porenta], dr. Kacina, Kemperle [Leopold Kemperle]. Ti ljudje niso nič delali (razen kopali so se ali zahajali v gostilno.)

Kaj ste delal pri drugem obisku Rima? Stiki?

Prodal sem fotoaparater.

Bil sem skupaj z dr. Krekom, dr. Zajcem, prof. Bitenc Mirkom, Godino. Govoril sem morda s Skubicem [Anton Skubic] in Križmanom [Andrej Križman] (kurat pri šolskih sestrah).

Kaj ste poročal Kreku?

Objasnil sem mu stanje in stališče taborišč na Koroškem. Vprašal sem ga za nadaljnje izjave, ki bi jih jaz v njegovem imenu podajal naprej.

Kakšne izjave je dal Krek?

Približno kot prvič. Politična situacija je absolutno brezizgledna. Ljudje naj po taboriščih ne uganjajo politike, ampak naj se zanimajo za socialne zadeve. Rekel pa je tudi, naj se ljudi ne zadržuje, če se hočejo vrniti v domovino.

Kaj je delal takrat Krek?

Nič. Imel sem vtis, da ima Krek zelo slabe zveze z Angleži. K njemu je hodil urednik »Tablett-a« angl[eškega] tednika – njegov osebni prijatelj iz Londona. K njemu so brez dvoma zahajali tudi emigranti iz Slovenije, ki so prišli ali bivali v Rimu.

dr. Šmajd

Kdaj se je NO spet oživotvoril?

Koncem oktobra 1945 se je NO rekonstruiral. Takrat sva namreč jaz in dr. Basaj odstopila od funkcij. Na predsedniško mesto je bil od članov NO izvoljen Krek. V NO ga je kot člana poslala SLS (izvršni odbor).

Kdo od SLS je bil v Rimu?

Oktober se je zbral v Rimu širši odbor SLS (navzoči dr. Krek, dr. Milavc [Anton Milavec], dr. Adlešič [Juro Adlešič], Kremžar [Franc Kremžar], Marko Kranjc, Spindler [Josip Špindler], Bitenc [Mirko Bitenc], Bajlec, jaz), iz katerega je bil izvoljen IO SLS: dr. Krek predsednik, Kremžar podpredsednik, dr. Bajlec tajnik, odborniki: Spindler, Kranjc Marko, prof. Bitenc.

Komu in zakaj se je sporočil odstop iz NO?

Na seji bivšega odbora SLS sem sporočil, da odstopam od mesta tajnika v NO, na isti seji se je že določilo, da bo stopil dr. Krek kot 7. član SLS v N. O., v katerem bo prevzel predsedstvo, dočim bo Bajlec (že član NO) prevzel moje tajniško mesto v NO. Prav tako sem sporočil, da od mesta predsednika NO dr. Basaj odstopa.

Seja NO v Rimu?

Mislim, da je sejo koncem oktobra 1945 sklical dr. Jelenc. Seje so se udeležili: dr. Krek, dr. Bajlec, Marko Kranjc, Remec in jaz od SLS-a (dr. Kacin, dr. Basaj odsotna) od ostalih dr. Jelenc (SSJ [Socialistična stranka Jugoslavije]), dr. Zajc, Žitnik [Rudolf Žitnik] (ne vem, če je bil navzoč, odsotni pa so bili ing. Bevc, nekaj mest niso imeli zasedenih). Na tej seji sem formalno še enkrat objavil svoj odstop in odstop dr. Basaja. Vodil je sejo dr. Jelenc podpredsednik. Dnevni red je bil samo rekonstrukcija Odbora, kot predsednik je bil izvoljen novi član NO Krek, na mesto tajnika pa dr. Bajlec, dočim sva jaz in dr. Basaj ostala člana širšega odbora NO. Na tej seji je bil sprejet predlog, da se pooblasti predsedstvo, da v slučaju potrebe lahko samostojno ukrepa, vendar mora naknadno te sklepe predsedstva odobriti širši odbor NO.

dr. Šmajd

Kdaj in s kom ste navezal stike v Jugoslaviji?

Enkrat avgusta sem iz Trevisa poslal po dr. Kodretu [Anton Kodre], ki je šel v Trst, pismo za ženo [Marija Šmajd] v Ljubljano. Pismo naj pošlje po komu izmed ljudi, ki imajo najbrž zvezo s Slovenijo: to so dr. Martelanc [Ivan Martelanc], ing. Martinjak [Izidor Martinjak], Stare Miloš, preko katerih so tudi drugi pošiljali pošto. Ženi pišem, naj se enkrat od 1.–15. 9., če je možno v Trstu oglasi, kamor bom prišel tudi jaz. Pismo sem pisal ob priliki povratka z drugega obiska v Rimu na Koroško, ne vem pa točno ali je to bilo takrat, zdi se mi, da je moralo biti preje.

Zakaj in s kom ste se vračal na Koroško?

Po okoli 5 dnevem bivanju v Rimu sem se vračal proti Koroški skupaj z Bitencem, z avtomobilom do Arezza, nato pa s slučajnostnimi vozili do Mestre, preko Trevisa v Celovec.

Na Koroško sem šel samo za to, da sem spremljal prof. Bitenca Mirka ki je šel v Spittal obiskat brata Staneta.

Kaj ste delali v Celovcu?

Bil sem pri dr. Basaju ter imel kontakt z angl[eškim] majorjem Clementom in dr. Hubertom (Angležem).

Kako ste se seznanil z majorjem Clementom?

Že julija mi je Masič [Pavle Masič] v Lienzu rekel, da me iščeta Gale [Herdi Galle] in njegova žena Pirnat Helena, ker hočejo Angleži govoriti z menoj, ter da sta me zaradi tega iskala že maja ali junija, takrat sem že poiskal Galeta, ki mi je rekel, da se zanima zame angl[eški] major Clement; ker sem šel jaz takrat drugič v Rim, se za kontakt s Clementom še nisem zanimal. Ko sem se drugič vračal iz Rima sem že na meji pri Silianu slišal od ljudi (gospa dr. Ajlečeva [Jožefa Eiletz]), da me Angleži iščejo. Zato sem se takoj po povratku v Celovec šel v Domačele⁴⁰ informirat h Galetu, kako je. Povedal mi je, da se major Clement zame zanima in da je divji, ker me ne najde. Poslal sem k majorju Clementu Galeta, ker se mi samemu ni zdelo varno takoj iti, tudi nisem vedel kje stanuje, zato, da bi si preko Galeta zagotovil častno besedo majorja Clementa, da se mi nič ne zgodi. Gale se je vrnil in mi sporočil častno besedo, da se mi nič ne zgodi. V nekaj dneh sem šel k majorju Clementu.

Kaj je želel major Clement?

Po uvodnih prijaznostih mi je ponudil, če vstopim v službo k AMG (Zavez[niška] voj[aška] uprava) za Koroško, za obravnavanje vseh problemov in vprašanj, ki se tičejo Slovencev, za pripravo študija o Slovencih. Razumel sem ga, kot da bo[do] to moje delo referati o problemih, ki bi se tikali Slovencev (na Koroškem in Primorju). Za to delo mi je rekel, da si bom sam našel pomočnike, ki mi bodo pri tem delu pomagali. Jaz bi pravtako delal, istočasno bi z avtomobilom, ki mi bo na razpolago, hodil okoli pomočnikov in zbiral od njih zbran material. Točnejšega se nisva zmenila, ker sem moral hitro v Trst, ker sem sporočil ženi, naj bo po 1. 9. v Trstu. Zmenila sva se, da me pride v Trst z avtomobilom čakat 20. ali 22. 9. pred hotel Savoia ob 12h. Na tem sestanku je bil tudi, kot mi je bil predstavljen dr. Hubert in Gale. Oba Angleža: major Clement in dr. Hubert, sta bila v civilu in sta govorila perfektno nemško. Clement je poudaril, da ne gre za delo pri FSS ali IS.

Kakšen je bil namen te ponudbe majorja Clementa?

Imel sem vtis, da misli pošteno, samo zaradi znanstvenega dela. Da bi me imel namen vzeti v službo IS, ne vem, ker iz njegovih besed nisem mogel nič kaj takega sklepati.

Ali so vas sept[embra] prišli iskat v Trst?

20. ali 22. 9. sem srečal v gostilni pri »Pepigranzu« Galeta, ki mi je povedal, da so prišli po mene s Koroškega z avtomobilom, da pa ni prišel Clement, oziroma Hubert, ampak nek drugi angl[eški] kap[etan] Paul ter on (Gale). Dva dni nato

dr. Šmajd

sem se skupaj z Galetom, kap[etanom] Paulom odpeljal v »jeepu« v Celovec.

Kašne zveze je imel Gale z Angleži?

Vem le toliko, kolikor mi je rekel: seznanil da se je z njimi pri dr. Rosenbergu v Domačelah, kjer je stanoval on, kamor pa so zahajali vsi omenjeni trije Angleži (Clement, Hubert in Paul) ter da ima z njimi samo običajno poznanstvo. Rekel mi je tudi, da

40 Pravilno Domačale, nemško Damtschach.

bi rad preko poznanstva s temi Angleži pri deželni vladi v Celovcu dosegel, da bi dobil službo nadzornika nad konji na Koroškem (Stallmeister).

Kakšno pa je vaše mnenje o zvezi Galeta z Angleži?

Mislím, tako, kot mi je on povedal.

Kako se je razvila zadeva z majorjem Clementom?

Na sestanku v Celovcu glede te zadeve sta bila le kap[etan] Paul in dr. Hubert, major Clement pa je bil odsoten. Toda Paul in Hubert mi o stvari, o kateri sva govorila s Clementom, nista mogla dati nobenih navodil, zato smo se zmenili le to, da bom počakal Clementa. Ker ga ni in ni bilo, sem dr. Hubertu parkrat pisal, naj mi sporoči, ali se bo Clement vrnil. Dobil sem, odgovor le enkrat naj bom potrpežljiv, nato sem odpisal, da bom odpotoval v Italijo. Tako sem po okoli 4 tedenskem čakanju koncem oktobra odšel v Rim, ker sem dobil po kurirju prof. Grum Janezu pošto, naj se javim na sejo SLS-a v Rimu.

Pozneje decembra 1945 v Trstu, me je Gale iskal v kavarni Nazionale preko Borlak-a [Jože Borlak], ki mi je sporočil, da me Gale čaka na Piazza Unita. Z Galetom in še nekim angl[eškím] poroč[nikom] (nekako Henderson) sem se dobil pred hotelom »Savoia«, takrat mi je angl[eški] poročnik rekel naj grem z njima na FSS v Trstu, kjer smo šli v posebno sobo in mi je angl[eški] poročnik rekel, da major Clement želi priti z mano v stik. Istočasno smo določili dan, ko prideta po mene z avtomobilom, da gremo v Celovec, toda jih ni bilo. Od tedaj nisem imel s temi Angleži nobenih stikov več.

Kaj mislite o vsej tej zadevi?

Resnih namenov Clement ni imel z menoj in to niti če me je mislil zaposliti pri že omenjenem znanstvenem delu, niti, če me je mislil pritegniti v FSS ali IS.

Ali mislite, da vas je Clement mislil pritegniti v FSS ali IS?

Ne. Mislím pa, da me je mislil aretirati. Do tega sem prišel, ko me je nov[embra] 1945. pozvala v Trstu FSS (preko Robiča [Franček Robič] in Marjana Lavriča, ki sta bila verjetno uslužbena pri FSS) naj se javim na FSS. Odgovoril sem, da na FSS ne grem, ampak samo na privatno stanovanje. Odgovor z FSS-a je bil pozitiven in sestali smo se na stanovanju Lavriča (via San Nicolo?). Angl[eški] podoficir je naredil formalno zaslihanje, ter vzroke in vse okoliščine, kako sem prišel in kaj delam v Trstu. Odgovoril sem, da sem brez dovoljenja prišel v Trst, ter da bi rad dobil zvezo z ženo, ki je v Ljubljani. Povedal sem tudi, da sem se 20.–24. 9. z nekim angl[eškím] oficirjem z »jeepom« odpeljal na Koroško. On mi je povedal, da me je FSS s Koroškega začetkom okt[obra] iskal v Trstu. O vsem tem zato nisem točno vedel, zakaj se FSS zanima zame.

S kom ste bili na Koroškem avg[usta] 1945 skupaj?

Koncem avgusta po drugem povratku iz Rima sem bil v Celovcu le 5–7 dni. Razen z dr. Basajem, Galetom, Angležema Clementom in Hubertom, ter eventuelno z Rožmanom.

Kako ste potovali v Trst?

Iz Celovca sem šel sam do Lienza, peljal me je nek emigrant (mlajši moški 30 let, uslužben pri Gosp[odarski] zvezi) z motorjem. V Lienzu sem tega fanta poslal v taborišče

poklicat prof. Bitenca [Mirko Bitenc], ki je prišel, nato naju je Babnik Nande s škofovim avtom odpeljal do bližnje meje, ki sva jo prekoračila ilegalno. Šla preko Padove – Beluna do Trevisa in odtod do Trsta, vso pot od Trevisa s priložnostnimi avtomobili.

Končano 9.20

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 5. marca 1946 od 9:20 do 13:40, Franc Štrubelj**
(pag. 112–115)⁴¹

Nadaljevanje

Kaj vam je znano o Kulturbundu?

Vem, da je bila to nemška kulturna organizacija. Kdo jo je vodil ne vem, tudi ne vem pod kakšno centralo je spadal. Domnevam, da so člani KB vohunili za naciste.

Po čem to sklemate?

To sklepam po tem, kar sem utegnil opaziti ob prihodu Nemcev. Tedaj so vsi bivši kulturbundovci, katere sem jaz poznal, dobili vidna javna mesta (Lukman Karl – postal jeseniški župan, Paar [Franc Paar], postal župan na Bledu, Noot [Karl Noot] generalni ravnatelj KID in še nekaj uradnikov in mojstrov v KID in Semlag). Zvedel sem tudi, da je Lukmanov brat pripeljal ob vdoru Nemcev v Slovenijo nemške vojake po skrivnih gorskih poteh za hrbet jugoslovanskim vojakom (sami Slovenci), od katerih jih je tako precej padlo. Paar n. pr., ko še ni bilo jasno, kdo bo zasedel Gorenjsko (v Radovljici so bile italijanske čete), je sam hodil okrog in na uradna poslopja zastavljal zastave s kljukastim križem (Davčna uprava v Radovljici, občina v Mojstrani).

Zakaj ste zastopali Paara?

Po aretaciji Paara l. 1940 s strani jeseniškega komisarijata (Hartman Franc, padel od Nemcev ali Vohinc Milan – sedaj v Ljubljani) je prišla k meni žena in prosila, naj poskušam zvedeti, zakaj je bil aretiran in potem skušati doseči njegovo izpustitev. Telefoniral sem na Jesenice, a so mi odgovorili, da so spisi odposlani v Ljubljano, a da je Paar vpleten v vohunsko-špijonažno afero. Zasedoval sem akt, ki je odšel na oddelek za zaščito države. Pisal sem tja odvetniku Pavloviču [Petar Pavlovič], naj se zanima, da bo zadeva čimprej rešena. Med tem časom je bil spis že odstopljen ljubljanskemu okrožnemu sodišču, tu pa je bila po kratkem času preiskava ustavljena. Ko je Paar prišel iz zapora, je bil prepričan, da sem ga jaz rešil. Kdo je zanj interveniral, mi ni znano.

Ali vam je znano, da je bil KB protežiran?

To mi je znano. Vem celo to, da je bil sreski glavar v Konjicah premeščen, ker je nastopil proti Nemcem.

Kje so se sestajali kulturbundovci v Ljubljani?

Slišal sem, da so se sestajali pri Mikliču, ker je bil Miklič [Karel Miklič] sam Nemčur oziroma Kočevski Nemec.

41 V tipkopisu pag. 52–54.

Ali vam je znano, da je pri Mikliču bila ekspozitura Gstp [gestapa]?

O tem nisem ničesar vedel. K Mikliču sem zahajal na kavo.

Kakšno je bilo vaše delovanje po ukinitvi parlamenta l. 1939?

Bil sem še naprej predsednik krajevne in okrajne organizacije SLS za Radovljico. Imel sem tudi še nekaj sestankov v Radovljici (navzoč je bil tudi dr. Krek [Miha Krek]) v Bohinjski Bistrici, morda še na Jesenicah (Markež [Valentin Markež], Arnež [Peter Arnež], Bertoncelyj [Franc Bertoncelyj]). Sicer pa sem bil po tem letu najmanj trikrat na orožnih vajah (Vrhnika, Ljubljana, Žirovnica, Radovljica).

Kakšno je bilo vaše stališče do »Društva prijateljev SZ«?

Moje stališče do tega društva je bilo indiferentno.

Katere duhovnike poznate še izza časov stare Jugoslavije?

Godina Jože, kaplan na Jesenicah. Spoznal sem ga takoj, ko je prišel na kaplansko mesto. Bil je tajnik hranilnice in sva se spoznala poslovno.

Zabret Franc, župnik na Bledu. Doma iz Britofa pri Kranju, poznam ga še iz dijaških let.

Duhovnik Tone, kaplan na Koroški Beli. Zastopal sem ga na pravadah.

Škrbec Matija [Matija Škerbec], dekan v Kranju.

Fatur Jakob, dekan v Radovljici.

Malovrh Franc, kaplan v Moravčah. Poznam ga iz Kranja.

Burja Miha, kaplan v Boh[injski] Bistrici. Poznam ga iz shodov.

Hrastelj France, duhovnik, ravnatelj tiskarne sv. Cirila.

dr. Šmajd

Križman Andrej, kaplan na Jesenicah, predhodnik Godine. Pozneje šel za župnika v Tunce.

dr. Aleksič [Jakob Aleksič], bogoslovni profesor v Mariboru.

dr. Cajnkar Stanko, bogoslovni profesor v Mariboru.

Švelc Anton, izseljeniški duhovnik v Franciji, pozneje župnik v Št. Lenartu nad Škofjo Loko.

Šarc Alojzij [Alojzij Šarec], župnik, Šmartno pri Kranju.

Bil sem tudi osebni znanec škofa Rožmana [Gregorij Rožman], ki ga poznam izza časa, ko je bil eksaminator cerkvenega prava na juridični fakulteti. Pozneje, ko sem bil že odvetnik v Radovljici, sva šla z dekanom Faturjem [Jakob Fatur] voščit praznike.

Poznal sem tudi dr. Erlicha [Lambert Ehrlich]. Po imenu in videzu sem ga poznal iz akademskih let, ko je imel predavanja o etnografiji. Z njim sem bil skupaj na poroki prof. Petelin Stanka (Streliška ul[ica], padel pri Turjaku 1943. l.), ki ga je poročil Erlich, menda en dan prej predno je Erlich padel (maja 1942). Tedaj sem bil Erlichu tudi predstavljen. Bil sem Petelinu za pričo pri poroki.

Katere policaje in žandarje ste poznali iz bivše Jugoslavije?

Strniša [Marjan Sterniša], orožniški vodni oficir v Radovljici. Spoznal sem ga takoj ob prihodu v R[adovljico], ko se mi je prišel predstaviti. Bil je nacionalist in član Sokola.

dr. Hacin [Lovro Hacin], poznam ga še iz Maribora, ko sem bil sam koncipient. On je bil glavar v Prevaljah. Za časa, ko je bil šef policije, je preganjal vse ilegale. Bil je avstrijakant. Imel je še v Jugoslaviji nek škandal z Manco Komanovo. Na Koroškem mi je okt[obra] 1945. dejal: »Pa ste imeli vendarle tisti prav, ki ste trdili, da bo Nemčija propadla.«

dr. Kante [Vladimir Kante], poznal sem ga iz univerze.

Polak [Janez Polak], spoznal sem ga, ko je bil polic[ijski] komisar na Bledu in sem ga zastopal na neki pravdi radi nekega škandala (pretep).

Kukovič Kazimir, spoznal sem ga v neki družbi v Mariboru, ko sem bil koncipient. Ob isti priliki sem spoznal tudi njegovega brata.

dr. Šmajd

Ali vam je kaj znano o izdajstvu Rupnika [Leon Rupnik], Hacina, Natlačena [Marko Natlačen] pred razpadom Jugoslavije?

O Rupniku vem, da se je govorilo (kapetan Ilovar [Albert Ilovar]), da je pred razpadom napravil elaborat o utrdbeni črti in da je to ali izročil Italijanom in Nemcem ali da je bil ta elaborat prefotografiran.

V naših krogih niso nanj gledali s simpatijami, to pa radi govora v Kruševcu, ko je tam nekoč hvalil nacional-socialistične ideje. Po izjavi dr. Kulovca [Franc Kulovec] je bila to njegova »črna pika«.

O Hacinu in Natlačenu nisem ničesar izvedel o kakem izdajstvu.

Kje vas je zatekel razpad Jugoslavije?

Zatekel me je v Šmartnem pri Litiji. Bil sem redov Posadnega bataljona v Radovljici. Pred Nemci smo se umikali proti jugu. Na Vel[iki] petek smo se jaz in 3 oficirji (Petrovič, Stankovič [Branko Stankovič] in Gološin) pripeljali z mojim avtomobilom nazaj v Radovljico. Gološin in Petrovič sta nato odšla proti Ljubljani. Stankovič je radi bolezni ležal nekaj časa pri meni, nato odšel na svoj dom. Od tam je bil odpeljan v vojno ujetništvo. Javil se je sam na poziv Nemcev ali pa ga je kdo prijavil. Po Radovljici se je govorilo, da jaz skrivam tri Srbe. Na to me je opozoril Janc Florijan iz Radovljice in dodal, da se moram paziti, da se mi kaj ne zgodi. Povedal sem mu, da sta dva že odšla eden pa, da je bolan. To sem Stankoviču povedal, nakar se je preselil na svoj dom.

Kako ste se začeli orientirati v novonastali situaciji?⁴²

dr. Šmajd

42 Vprašanje je bilo prečrtano.

***Zapisnik zaslišanja 5. marca 1946 od 13:40 do 16:00, Tone Tratnik**
(pag. 116–119)⁴³

Nad[aljevanje] zasliš[anja] Dore

Koga ste najprej poiskal v Trstu?

Imel sem za Trst 3 ali 4 naslove: Hotel Commerciale, Via Besenghi, Via Ronco, na katerih da prebivajo Slovenci-emigranti. Dr. Kodre [Anton Kodre] mi je še v Monigu rekel, da bom v hotelu Commerciale sigurno vedno našel kakega Slovenca-emigranta. Z Bitencem [Mirko Bitenc] sva zato najprej poiskala hotel Commerciale. Našla sva v tem hotelu: Kavka [Karel Kavka] in njegovega sina ter Mavriča, prof. Verbic [Pavle Verbic] z družino, ing. Mosetič [Albin Mozetič] in dr. Drnovšek [Bogdan Drnovšek]. Zadržala sva se z Bitencem v sobi Mavriča in Kavke.

S kakšnim namenom ste prišli v Trst?

Edini namen mojega prihoda v Trst je bil, da se snidem z ženo. Z ženo pa nisem imel namena ustvariti nikakega drugega sestanka – kontakta kot osebnega.

S kom ste prišli še v Trstu takoj ob prihodu v stik?

Zvečer sem šel s Kavko in Mavričem na večerjo v gostilno »Pepigranzo⁴⁴«, v isto gostilno je prišel tudi Žitnik Rudolf.

Kaj ste razgovarjali z Žitnikom?

Razgovarjala sva le o življenju, o potovanjih, omenil mi je, da čaka zvezo z domom. Zanimal sem se, kdo je od emigrantov in Slovencev še v Trstu. Tako mi je povedal za Stare Miloša, Martinjaka [Izidor Martinjak], ki ju lahko med 10. in 11. uro najdem v Caffè San Marco⁴⁵ na via C. Battisti. Povedal mi je o dr. Ribnikar Bojanu, ki je v službi pri AIS [Allied Information Service]⁴⁶ kot glavni urednik »Glasa zaveznikov«⁴⁷.

Kdaj ste spoznal Ribnikarja?

Osebnostno sem ga spoznal ob mojem prvem prihodu v Rim junija 1945, ko mi ga je na Olmati, kjer so stanovali Slovenci (Žitnik, Avsenak [Ivan Avsenek], Godina [Jožef Godina]) od teh eden predstavil.

Kaj veste o Ribnikarju?

Nič, le to, da je sin Dolfeta, hodil je v angl[eški] uniformi, hranil se je v angl[eški] menzi.

dr. Šmajd

43 V tipkopisu pag. 64–66.

44 Gostilna Pepo Granzo na Beneškem trgu v Trstu je bila po obveščevalnih virih Ozne takoj po vojni zelo priljubljeno shajališče slovenske (in jugoslovanske) emigracije, ki je pozneje, predvsem po Šmajdovi ugrabitvi, izgubila svoj pomen, saj so se slovenski emigranti na poziv dr. Mihe Kreka v večji meri odločili za vrnitev v begunska taborišča, ker je bilo tam varnejše. V Trstu so ostali le še redki (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 154, 157).

45 Caffè San Marco na Via Battisti 18. Znamenita stara kavarna, v kateri so se zbirali v Trstu živeči intelektuali in umetniki. Po vojni so se v tem lokalnem zbirali tudi emigranti. Kot so zabeležili obveščevalci Ozne v Trstu, so to bili »v manjši meri četniki in belgardisti« (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 157).

46 Angleško-ameriška propagandna služba, ustanovljena leta 1945 v Trstu.

47 Časopis, ki ga je upravljala Zavezniška vojaška uprava (ZVU) in je izhajal od 19. junija 1945 do 1. marca 1947.

Ali zbira kakšne informacije za Angleže?

Mislím, da ne.

Zadnje čase mi je rekel, da misli pustiti to službo, ker Angleži ne dajo nobene varnosti človeku, ki je v njihovi službi in da bo raje odšel kam drugam. Istočasno me je vprašal, kako se živi v Rimu. Ne vem pa če namerava v Rim.

Kdo od Slovencev še dela pri AIS v Trstu?

Vem za dr. Drnovška, neki Grm [Jože Germ], dr. Šimenc [Anton Šimenc] pri »Glasu zaveznikov«. Ing. Mosetič in prof. Peterlin [Jože Peterlin] pri Radiju Trst (Stražarja⁴⁸ – emig[ranta]).

Kakšne zveze ste imeli z omenjenimi?

Dr. Drnovška sem spoznal tik pred odhodom iz Ljubljane, kjer je bil v uredništvu Jutra. Videl sem ga nato v Lienzu, Rimu in nato v Trstu, kjer sva se pa srečala le enkrat, toda nisva govorila. Grma osebno niti poznal nisem. Dr. Šimenca mi je predstavil v Cafe San Marco – Martinjak, nisem pa imel z njim nobenih zvez. Z ing. Mozetičem sem se predstavil v Monigu, prof. Peterlina sem poznal le s srečanja na cesti še iz Ljubljane, v Trstu nisva nikdar nič govorila.

Koga ste še srečali v Trstu?

Žitnik je naslednji dan po prihodu peljal mene in Bitenca v kavarno San Marco, kamor je prišel tudi Martinjak, Šimenc, Stare, Ronko [Jože Ronko] (nek stavbenik), ki sem ga komaj spoznal, v kavarni je bilo še več mlajših ljudi, Slovencev-emigrantov, od katerih nisem poznal nobenega.

Vaše znanje z Martinjakom?

Spoznal sem ga koncem 1941 do srede 1942. Predstavil mi ga je ali major Novak Karl ali Duhovnik Tone.

Ali so imeli emigranti ob vašem prihodu v Trst že kako organizacijo?

Imeli so nekak »socialni odbor« (podporno društvo). Člani tega odbora so bili: Miloš Stare, Žitnik, Kovač [Avgust Kovač], Kavka, Šimenc.

Kakšno je delo tega »soc[ialnega] odbora«?

Iskanje in posredovanje služb. Intervencije pri UNRRA za preskrbo. Večina emigrantov se hrani proti majhnemu plačilu v menzi nem[ških] protest[antskih] sester »Ospizio cristiano«.

Zveze tržaških emigrantov z Rimom?

Krek je v Trst večkrat pisal. Običajno je pismo prinesel prof. Grum Janez, ki je prihajal v Trst nakupovat slov[enske] šolske knjige za šole v taboriščih. Tudi meni je pisal koncem jan[uarja] 1946.

Kaj vam piše Krek v pismu?

48 Člana akademskega kluba Straža.

V pismu me prosi, da poizvem za dva človeka – emigranta, kje sta, ker zanj poizvedujejo njih sorodniki v Eboliju. Pismo mi je prinesel Grum. Pismo sem oddal Hornu [Peter Horn], ker sem jaz ravno odšel v Rim.

Kdo je še vzdrževal iz Trsta zveze s Krekom [Miha Krek]?

Vem samo, da je Grum, predno je prinesel pismo meni, prinesel Krekovo pošto tudi prof. Prešernu [Jože Prešeren], ki uči na slov[enski] gimnaziji.

Kdaj je bil Krek v Trstu?

Okoli 10 dni po mojem prihodu sept[embra] 1945 v Trst, je prišel Krek z družino in z Godino.

Ali ste se vi sestali s Krekom?

Stare mi je sporočil, da želi Krek z menoj govoriti. Šel sem k njemu na via del Ronco, kjer je stanoval pri Pelanu. Razen Kreka in mene, sta bila prisotna tudi Stare in Godina.

Zakaj vas je klical Krek?

Zgolj iz poznanstvenih razlogov. Povedal mi je, da je obiskal v Italiji vsa taborišča ter da ima namen obiskati tudi taborišča na Koroškem. Jaz sem ga vprašal, če ima dovoljenje za Koroško, toda ni ga imel. Pri njem sem se zadržal okoli pol ure. Govorili nismo o nikakih političnih zadevah oziroma situaciji.

Kdo se je v Trstu še sestel s Krekom?

Skleпам, kakor mi je rekel Stare, da je bil pri Kreku tudi Kavka. Za druge ne vem, ker mi nobeden o tem ni nič omenil. Krek je namreč bil v Trstu (v zoni A) ilegalno in je tudi meni naročil, naj ne govorim, da je on v Trstu, ker ne bi rad, da bi to Angleži zvedeli.

Koliko časa je bil Krek v Trstu?

Mislím, da 1 ali 2 dni.

Kam je odšel iz Trsta?

Proti Koroški, imel je svoj osebni avto. Kot sem pozneje v Rimu (okt[obra] 1945) zvedel, niso prišli na Koroško, ker niso imeli predpisanega dovoljenja.

Zakaj je hodil Krek po taboriščih?

Po mojem mnenju zato, da potolaži godrnjanje emigrantov, češ, da predstavnik srbskih emigrantov – Topalovič [Živko Topalovič] obiskuje srbske emigrante.

Ali sta Krek in Topalovič sodelovala v Rimu?

Sodelovala sta v »Jugoslovanskem dobrotvornem društvu« v Rimu, katerega predsednik je bil Krek, podpredsednik Topalovič, z njima sodeluje še Adam Pribičević. Novembra ali decembra 1945 so vsi trije podpisali skupno izjavo, ki je bila natisnjena v raznih italijanskih časopisih. Izjava govori v glavnem proti obstoječi obupni ureditvi Jugoslavije, o diktaturi in polit[ični] zasužnjenosti. Natančno pa te izjave ne poznam, ker je niti nisem prebral.

***Zapisnik zaslivanja 5. marca 1946 od 20:00 do 24:00, Vladimir Svetina**
(pag. 118–120)⁴⁹

S kom ste l. 1941 prvim govorili o polit[ični] situaciji? Koga ste sploh prvega srečali?

V kavarni sem srečal M. Stareta [Miloš Stare].

Kdaj?

Neko jutro, ko sem prišel.

Kaj sta govorila?

Se ne spominjam.

Kakšne zveze ste poiskali v Ljubljani?

Šel sem iskat prof. Petelina Stanka, ki je moj sošolec. In sem mu govoril o grozodetstvih na Gorenjskem, razlogih zakaj sem prišel v Ljubljano. S Petelinom sem uredil, da sem pri njem stanoval.

Ali ste se prijavili?

Mislím, da sem se, ker sem na podlagi prijave nekaj iskal pri mestni občini. Z njim sem bil največ skupaj, skoraj ves dan dokler nisem dobil stanovanja v Trdinovi.

Kako ste prišli do stanovanja?

Potom Šumija Franceta⁵⁰, ker sem bil pri njegovi tvrdki nastavljen.

Kdo je to?

Iz Kranja, ravnatelj »Gumice«. Kje je danes, ne vem!

Kdo je še tam stanoval? Koga ste poznali?

Dolgo nikogar. Kodra, upravnika sem poznal. Prof. Prezelj-a sem poznal; oba se že preje poznala, ker je jedel pri »Mraku«. Pri njem je stanoval polkovnik Prezelj [Ivan Prezelj], njegov brat. To je bilo pozno v l. 1942 ali že v l. 1943. Z njim sva govorila samo o vprašanju Novaka [Karel Novak]. Bil je proti Novaku, osebno, vendar tudi Mihajlovičev. Bil je proti njemu, ker je zahteval formulacijo prisege tako, da se njemu (Novaku) priseže. Dejal je, da je sposoben kvečjemu na terenu za borbo, ni pa sposoben organizator.

Ste govorili s Prezljem vojaško-politične stvari?

Da, sva govorila. Meni je zaupal, tak vtis sem imel. V hiši sem se poznal še s Haslom [Viktor Hassl] in Florjančičem. S Haslom sem govoril po naročilu Godine [Jožef Godina] on mi je izročil neko brzojavko, ki jo nisem znal prečitati. Bila je brzojavka od dr. Kreka [Miha Krek]. Godina mi je povedal vsebino brzojavke. Krek je zahteval podatke o tržaški luki.

49 V tipkopisu pag. 55–56.

50 V tipkopisnem dokumentu je priimek Šumi izpuščen, vendar je zapisan v rokopisnem zapisniku (pag. 120). Trгоvec Franc Šumi je leta 1920 skupaj s Petrom Šumijem, Alojzem Pircem in Joškom Vebrom ustanovil uvožno-izvožno podjetje Atlanta, ki se je naslednje leto preimenovalo v »Vulkan, tovarna za gumijeve izdelke«; leta 1931 je lastništvo prevzelo avstrijsko podjetje Sempertit, predhodnik poznejše Save Kranj (Rogelj, Reklamna tabla Sava.)

Ali ste vedeli, da je bila med Krekom in vodstvom SLS radiotelegrafska zveza?

Sem vedel. Vendar ta zveza je bila od angl[eške] sredozemske komande.

dr. Šmajd

Ko sem nekoč prišel k Godini, ki je stanoval v Zavetišču sv. Jožefa, sem ga dobil pri radiotelegrafski postaji, prav ko je sam oddajal. Imel je zvezo z Golcem Jojo [Jože Golec] v Trstu, ki so ga kasneje Nemci prijeli in ustrelili, češ, da dela za IS.

Koga ste še poznali iz Trdinove ulice?

V sosednji hiši Jovanko Krištof pri kateri je stanoval Novak Karel, jeseni l. 1942. K njej sem hodil, kadar me je poklical Novak, če je bil tam. Govorila sva o pomnožitvi njegove ilegale.

Ali ste z njim sodelovali?

Da sem sodeloval kot zvezni član med Slovensko legijo in N[ovakovo] ilegalo oziroma kot komandantom »Kr[aljeve] jug[oslovanske] Vojske« v Sloveniji.

S kom ste se še poznali?

Z ing. Sodjo [Jože Sodja]. Vendar sem redko kdaj šel k njemu. Vendar nisem z njim nič političnega razgovarjal. Ker on v odboru SLS nikdar ni bil, ne ožjem ne širšem.

Kdo je bil v odboru SLS?

dr. Natlačen [Marko Natlačen]

Kranjc Marko

Smrsu Rudolf

Godina [Jožef Godina], duhovnik

Avsenek [Ivan Avsenek]

jaz

Stare Miloš

dr. Česnik [Ivo Česnik]

vsi drugi so bili zunaj: dr. Krek, Snój [Franc Snój], Gabrovšek [Franc Gabrovšek], dr. Ahčin [Ivan Ahčin].

S kom ste imeli na Gorenjskem zveze?

Z nikomer, razen s svojo ženo, dokler jo niso pregnali. Prišla je nekako 6 mesecev po mojem prihodu. Dobila je izselitveno dovoljenje.

S kom ste imeli zveze, ki je prišel iz Gorenjske?

Z raznimi župniki in kaplani, Resman France, ki je prišel iz Srbije v tistih dneh, ko jaz iz Radovljice. Sem ter tja sem se videl s Strnišem [Marjan Sterniša].

Kaj ste z njim govorili?

Dal sem mu fotografije razglas[ov] talcev z Gorenjskega. V tem času samo to. Kasneje je imel neko funkcijo pri Novaku [Karel Novak], tedaj nisem imel sploh nikakih zvez z njim.

dr. Šmajd

Ali ste bili kdaj v Trstu?

Ne nikdar! Niti nimam tam nobenih znancev, nobenih zvez. Razen kolikor sem bil tam pred vojno z avtomobilom. V času okupacije nisem bil nikdar v Trstu. Ves čas okupacije sem bil v Ljubljani, razen junija 1944, ko so me Gestapo peljali iz Ljubljane, poleg tega, kar sem že izjavil v enem prejšnjih zaslišanj, novembra 1943 na Dunaju⁵¹.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 6. marca 1946 od 24:00 do 4:10, Tone Tratnik**
(pag. 123–129)⁵²

Četrto nad[aljevanje] zasl[išanja] Dore-ta

Kdaj ste se v Trstu prvič sestali z ženo?

V prvi polovici septembra je prišla žena prvič v Trst. Nekdo mi je v kavarno »Nazi-onale« prišel povedat, da je prišla moja žena in da že čaka pred kavarno.

Ali ste ženi prej javili, kje se bosta našla?

Tega ji nisem javil; avgusta sem ji le javil, da bom septembra nekje v Trstu in naj pride.

Kako vas je pa ona našla?

Sigurno ne vem. Najbrž jo je kdo od znanih videl na kolodvoru, ker so emigranti pri vsakem vlaku iz Ljubljane čakali, če bo kdo od znanih prišel, in jo je nato pripeljal na mesto, kot sem že omenil.

Kaj vam je prinesla žena?

Razen malenkostnih jestvin nič.

Kakšne vesti vam je dala o stanju v Jugoslaviji?

Političnih vesti nobenih. Povedala mi je, da ni vpisana v volilni imenik ter da se je oziroma se je že reklamirala. Prehrana da je v redu.

Za kaj ste se vi predvsem pri ženi zanimali?

Za nobeno stvar. Zanimal se nisem za absolutno noben problem. Bil sem vesel, da sem imel ženo pri sebi in me ni zanimalo nič drugega.

Kaj ste vi govorili ženi?

Govoril sem ji o taboriščih in beguncih, ki se jim relativno godi slabo, da sem bil z očetom in sestrami skupaj, kako sem potoval in koliko trpel na teh potovanjih, o našem napornem življenju itd.

51 Glede na Šmajdovo izjavo, da je o svojih medvojnih potovanjih v tujino (predvsem na Dunaj) že odgovarjal na enem izmed prejšnjih zaslišanj, lahko predvidevamo, da se zapisniki zaslišanj dr. Šmajda morda niso ohranili v celoti ali vseh njegovih izjav zasliševalci niso zabeležili. To je edino mesto, kjer je zabeležena Šmajdova izjava, da je bil novembra 1943 na Dunaju. V zapisniku zaslišanja z dne 4. marca 1946, ko je zaslišanje vodil France Štrubelj, je Šmajd na vprašanje o svojih, predvsem predvojnih, potovanjih v tujino poudaril le, da v Nemčijo oziroma Avstrijo po zasedbi leta 1938 ni nikdar potoval.

52 Tipkopis pag. 67–70.

Koliko časa je bila žena prvič pri vas?

Dva do tri dni.

S kom je še ona bila skupaj?

Bila je skupaj z Žitnikom [Rudolf Žitnik], Kavko [Karel Kavka], Mavričem in to v kavarni »Pepigranzo« na kosilu.

S kakšnim dovoljenjem se je pripeljala?

Ali je imela dovoljenje, ali ne, to ne vem. Vem le, da se je pripeljala iz Ljubljane popolnoma legitimno do Trsta.

Kaj ste ji izročili za prenos v Ljubljano?

Kolikor jaz vem, ni nesla nobene pošte. Tudi od drugih ji po moji vednosti ni dal nobene pošte.

Ali ste ji pred odhodom kaj naročil?

Nič razen to, naj se po možnosti še enkrat vrne.

Zakaj se je tako hitro vrnila iz Trsta?

Ker se je bala, da bo pozneje prehod meje težji.

Torej ni imela dovoljenja?

Po mojem mnenju ne.

Preje ste izjavil drugače?

Sedaj pa vem, da jo je obmejni organ pustil preko meje le na podlagi osebne legitimacije.

Zakaj potem govorite v protislovju?

Ker mi situacija ni točno jasna, kako je bilo s preходом mej.

Ste izročili ženi kakšno pošto, naloge?

Nobene pošte, oziroma nalog za nikogar. Moja žena se niti v Jugoslaviji, niti med okupacijo ni vtikala v politične, niti v kake druge zadeve.

Po kaj je prišla žena drugič v Trst?

Ker sem jo prosil, da naj pride še enkrat. Drugič je prišla brez dovoljenja, ker je imela na poti velike težave in je rekla, da ne reskira več take poti. Sporočila ali kakršnekoli pošte mi ni prinesla. Drugič je bila pri meni največ dva dni.

Tudi takrat ji nisem nič naročil, tudi za najino medsebojno zvezo (pošto) nič.

Kdaj in kam ste šli iz Trsta?

22. ali 24. 9. sem, kot sem že omenil, šel na Koroško v Celovec v zadevi Clementa. Z Galetom in kap[etanom] Paulom (Anglež). V Celovcu sem bil skoraj ves mesec, toda bolan. Ležal sem pri tov[arišu] Basaju [Jože Basaj] za težkim prehlajenjem. K Basaju mi je Grum Janez iz Rima prinesel vabilo na sejo SLS-a v Rimu, ki ima na programu poročilo

dr. Kreka [Miha Krek] o polit[ičnem] položaju, izvolitev IO SLS, določitev in izpopolnitev delegacije za NO.

Kdaj in zakaj sta z Basajem sklenila odstopiti od položaja v NO?

Po prejemu vabila me je Basaj pooblastil, da odboru SLS sporočim, da odstopa on od mesta predsednika v NO. Istočasno sem sklenil s tajniškega mesta odstopiti tudi jaz. Sklenila sva se odpovedati funkcijam v NO, ker sva daleč od nekakega sedeža v Rimu in bi ne mogla sodelovati, ob eventualni poživljenosti odbora, ker sem bil v Rimu jaz le nekajkrat, Basaj pa v Italijo sploh ni šel. Na povabilo sem torej v Rim na sejo SLS in NO odpotoval le jaz. Razen mene je šel s Koroškega iz Lienza v Rim na omenjene seje tudi Kremžar [France Kremžar], kateremu je Grum prav tako nesel vabilo.

Kako je Grum vedel, kje ste?

Saj ni vedel, našel me je le slučajno, ker sem bil ravno pri dr. Basaju, za katerega je vedel, kje je in ga je kot znanca prišel obiskat in vprašat, če ima kaj pošte za Italijo.

Kje ste se ob prihodu v Rim najprej oglasil?

Šel sem najprej na Via dei Colli le k dr. Vogriču [Alojzij Vogrič], pri katerem sem za časa bivanja v Rimu tudi stanoval. V Rimu je delal dr. Vogrič kot odvetnik, ob kapitulaciji Nemčije je zbežal iz Gorice, bil podprefekt pri Pace-ju [Marino Pace] v Gorici. Dr. Vogriča poznam še iz časa Avstrije kot študenta.

dr. Šmajd

S kom ste prišel v stik za časa bivanja v Rimu?

Z vsemi, ki so bili na seji SLS-a: dr. Krek, dr. Bajlec [Franc Bajlec], Špindler [Josip Špindler], Kranjc Marko, Kremžar France, prof. Bitenc Mirko, dr. Adlešič [Juro Adlešič], dr. Milavec [Anton Milavec] ter jaz.

Razen tega s člani Narodnega odbora in zastopniki SLS: dr. Jelenc-em [Celestin Jelenc], zastopniki JNS-a Zajc [Marjan Zajec], Žitnik (?) ter član SLS: Remec Bogomil.

V Rim sem prišel še skupaj s Križmanom [Andrej Križman] (bivši kurat šolskih sester, izgnanke pred Nemci iz Maribora), Skubicem Antonom, drugih se ne spominjam.

Kakšnega značaja so bili vaši stiki s temi ljudmi?

Na seji – sejnega značaja, sicer, kolikor je bilo stikov – družabnega značaja.

Kam ste odšli iz Rima?

Iz Rima sem odpotoval zadnje dni oktobra 1945 direktno v Trst. V Trst sem želel, da bi dobil eventualno kakšno pošto, oziroma zvezo z ženo.

S čem ste se preživljal na teh potovanjih?

Z denarjem, ki sem ga odnesel iz Jugoslavije (okoli 5000 lir), pisalni stroj sem prodal dr. Zajcu in Remecu za potrebe »Socialnega odbora« v Lienzu za 20.000 lir, fotoaparata pa sem v Rimu prodal za 80.000 Lir, v neki kupčiji z znamkami okoli 5.000 lir.

S kakšnimi legitimacijami ste bili opremljeni?

Z legitimacijo »Carta d'identita« na ime Urbančič Anton. Dobil sem jo nov[embra]–dec[embra] 1944 po posredovanju prof. Grum Janeza iz občine Dev[ica] Marija v Polju, ki je imel znanje na tisti občini. Nadalje z legitimacijo Narodnega odbora izstavljena jan[uarja] 1945 tudi pod imenom Urbančič Anton.

Ali so bile legitimacije NO že jan[uarja] 1945 legalne?

Ne. Imeli smo jih zato, ker je NO tako za potrebno za slučaj, če pridejo Angleži, da se pred njimi lahko izkažemo.

dr. Šmajd

Imel sem tudi legitimacijo za zono A, ki sem jo prejel novembra – decembra 1945. To legitimacijo sem dobil na podlagi potrčila, ki sem jo dobil pri firmi ...x...⁵³ lastnik Šalehar [verjetno Rajko Šalehar], češ, da sem pri njej kot administrativni uradnik že od aprila 1945. Legitimacija za zono A je bila tiste vrste, kot da sem stalni meščan Trsta. To potrdilo sem dobil od Šaleharja, lastnika neke tržaške firme.

Šalehar je bil Ljubljčan, poznam ga že iz zadnjega leta pred vojsko. O njem ne vem nič. Tudi ta legitimacija mi je bila izstavljena pod imenom Urbančič Antona.

Zakaj ste bili opremljeni le z legitimacijo pod napačnim imenom?

Ker sem v Ljubljani dobil ilegalno »Carta d'identita« pod napačnim imenom in sem na podlagi te tudi ostale legitimacije ravnal po podatkih prve – ponarejene legitimacije.

Ali vam niso prišli na sled, da vi niste Urbančič?

Nikdar, legitimiran pa tudi nisem bil nikdar.

Kako je FSS vedel potem za vašo pravo identiteto?

To sta morala povedati Robič [Franček Robič] in Lavrič Marjan, ker sta me onadva pozvala, češ, da se tržaški FSS zanima zame.

Kako ste se predstavljali novim znancem?

To je bilo zelo različno. Tako sem se v hotelu »Noli« v Trstu prijavil pod ilegalnim imenom Urbančiča. Stare znance pa sem že poznal prej in se mi zato ni bilo treba predstavljati niti s pravim niti s ilegalnim imenom.

Kako so Angleži gledali na (oktobra 1945) rekonstruiran NO?

Kolikor jaz vem, ni bila rekonstrukcija nikjer objavljena, le v koledarčku »Slov[enskih] emigrantov« se Krek že omenja kot predsednik NO. Zato tudi ne vem, če Angleži vedo za preosnovo NO. Vem, da so v Lienzu sredi maja 1945 Angleži prepovedali delovanje NO. Sicer pa tudi novo konstruiran NO ni deloval, kolikor ni že bilo omenjene seje, na kateri se je nekoliko spremenil sestav odbora.

Ali je razen SLS delala v Rimu še kaka stranka?

V Rimu ne. Pač pa je JNS delala v Riccione, kjer so imeli eno sejo. Za vodstvo vem le toliko, da je predsednik dr. Pestotnik Pavle, tajnik dr. Zajc Marjan, član Žitnik Rudolf. Mislim, da kot SLS tudi oni nič ne delajo. Imajo v NO še vedno 2 neizpolnjeni mesti.

53 Ime »firme« ni navedeno.

Kakšne nadaljnje stike ste imeli s Slovenijo?

Po povratku iz Rima v Trst sem hotel dobiti zopet stike z ženo. Zanimal sem se v Caffè Nazionale pri Karbi [Matija Karba]⁵⁴, kako bi dobil zvezo z ženo, odgovoril mi je naj se obrnem glede tega na Kovača [Avgust Kovač], ki pošilja taka privatna pisma v Slovenijo po svojih zvezah. Vprašal sem takoj Kovača, če mi bo storil to uslugo in on mi je takoj obljubil. Nekoliko pozneje sem mu prinesel pismo in ga oddal za ženo.

Kaj ste pisali ženi?

Pisal sem ji, naj pošto zame naslavlja na naslov »Marija Frančiška Pelan« Via del Ronco 14. Dr. Prešerna [Jože Prešeren] sem naprosil, da je šel k Pelanovim, ter rekel, da tako naslovljeno pošto (predstoječo Marijo) izroči njemu (Prešernu), ki jo bo meni osebno izročil ali pa po kom poslal.

Ženi sem pisal, da sem bil v Rimu, odkoder sem se srečno vrnil, naj mi odpiše na omenjeni naslov. Drugih stvari v pismu nisem pisal.

Kdaj ste dobili odgovor od žene?

Prvo pismo sem prejel decembra 1945 preko dr. Prešerna, pismo je Pelanova že odprla kljub našemu opozorilu. Žena mi je pisala običajno familiarno pismo.

Ali ste imel z njo za dopisovanje dogovorjene šifre?

Nikdar z nobenim nisem imel nobenih šifer. Sicer pa [se] tudi z drugimi nisem dopisoval, razen z ženo.

Končano ob 4.10

Zaslišal

Tratnik

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 6. marca 1946 ob 4:30, Franc Štrubelj (pag. 130–132)⁵⁵**

Nadaljevanje Dore

Kako ste se znašli v novo nastali situaciji po prihodu Nemcev na Gorenjsko?

Trenutno nisem mogel sklepati, kako se bo situacija razvijala. Na vsak način pa je prihod Nemcev vplival porazno name. Nisem mislil na nikako udejstvovanje, ker je bilo treba najprej pregledati situacijo. Politično sem to situacijo premotril v tej smeri, da se morajo Slovenci vzdržati zvez z Nemci v organizacijskem pogledu in tudi ne iskati možnosti za udejstvovanje v teh organizacijah. Nemci so kmalu po prihodu vabili k priglasu za Kärtnervolksbund.

Kljub mojemu stališču so se v času, ko je bilo treba avg[usta] ali sept[embra] 1941 vložiti prošnje, vsi Radovljičani razen dr. Šarčeve družine, mene in moje žene vpisali v KVB. V kratkem času nato, se je vpisal v KVB tudi Šarc [Janez Šarec] iz strahu, da ne bi na Gorenjskem izgubil dovoljenja za izvrševanje zdravniške prakse.

54 V rokopisu zapisnika zapisano Karba in v tipkopisu Kavka [Karel Kavka].

55 Tipkopis pag. 57–58.

Kdaj se je Eder [Hans Eder] in njegova družba nastanila v vašem stanovanju?

Nekoč v mesecu maju 1941, ko sem bil jaz v svoji pisarni. Vsi so šteli 3 osebe. (Eder,⁵⁶ in še neka gospodična, za katero pa ne vem imena). Vsi trije so tvorili SD-Aussenstelle Radovljica.

Kje se je nastanila GSTP [gestapo]?

Ta se je nastanila v palači hranilnice v Radovljici. Stanovanje pa so imeli v hiši pod Šarčevo vilo.

Kaj so od vas Nemci zahtevali ob prvi aretaciji?

Zahtevali so pojasnitev, zakaj je bilo pri nas

dr. Šmajd

toliko uniform, če sem bil jaz jug[oslovanski] častnik in kje so tisti častniki, od katerih sem obleke prejel in oni tudi odpeljali. Dejal sem, da nisem častnik, obleka pa da je od oficirjev, ki so že odšli. Bilo je to ali 16. ali 18. 4. 1941. Aretacija je bila izvršena s strani Wehrmachta in ne s strani Gstp-a [gestapa] niti SD.

Do 1. maja sem bil doma, ko sem bil ponovno aretiran. Tokrat s strani Gstp-a [gestapa] iz Radovljice. Zaslišan sem bil samo glede generalij, nato pa poslan v sodni zapor v Radovljici. Še isti dan pa sem bil brez zaslišanja izpuščen. Kake pol ure za menoj je bil izpuščen tudi odvetnik Kobler [Fran Kobler] iz Radovljice.

Že pri prvi aretaciji je moja uradnica Dobnikar Ela prosila Paara [Franc Paar] za posredovanje ob aretaciji. 1. 5. pa se je peljal njen mož Dobnikar Franc na Bled in prosil Paara za intervencijo. Ali je Paar interveniral ali ne, tega ne vem.

Po drugi aretaciji t. j. 21. 6.⁵⁷ sem šel v Beograd. Dovoljenje za potovanje mi je dal Eder popolnoma neoficielno. Nekoč sem ga prosil (stanoval je pri meni), da bi šel rad v Zagreb, kjer bi imel urediti neke tekoče zadeve za firmo Vogelnek pri firmi Grivičič (poravnava faktur, reklamacije Grivičiča) obenem da bi šel rad do Beograda, ker sem želel videti poškodbe, ki jih je napravilo bombardiranje Beograda.

Vrnil sem se nekako po 7–10 dneh. V Zagrebu glede firme nisem dosegel nobenega pozitivnega rezultata, v Beogradu pa me je ga. Stankovičeva [Nina Stanković] vodila po najbolj poškodovanih delih mesta. Pri njej sem bil tudi na hrani.

Tretjič sem bil prijet skupaj z ženo 2. 8. 1941 in z več drugimi Radovljičani (Pogačarjevi, Perčevi, kaplan Kunstelj Jože) odpeljan v Št. Vid, kjer smo bili pregledani od neke komisije, od katere pa sem bil določen za »Unklar« (neodločeno ali bom izseljen ali ne). Za »Unklar« je bilo določenih več ljudi (Krištofova gospa [Francka Krištof] iz Lesc, Čufarjevi iz Jesenic). Cel avtobus nas je bilo odpeljanih nazaj.

dr. Šmajd

Kaj ste ukrenili, ko ste videli, da Nemci izseljujejo ljudi?

Ničesar, ker ni bilo slovenske oblasti, pri katerih bi se dala izvesti kaka intervencija.

56 Prazen prostor v izvirniku.

57 V rokopisu zaslišanja 21. junija; v tipkopisu 2. junija.

Ali poznate Gestapovca Fischer-ja?

Za kakega Nemca po imenu Fischer nisem nikdar vedel. Pač pa sem poznal nekega Juda po imenu Fischer, doma je bil iz Osijeka, po poklicu trgovski zastopnik. (Opis star nad 50 let, debel, črne redke lase, sicer pa korpulenten). Bil je trgovski zastopnik za pletenine pri firmi Vidic⁵⁸ v Radovljici. K meni sicer ni zahajal. Dobila pa sva se večkrat pri »Avguštinu« v gostilni, toda nikdar sam, temveč z družbo. Šarc Janez, Zalokar Miha, Vidic Joško, Janez Ferjan, vsi iz Radovljice.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 6. marca 1946 od 9:15 do 13:30, Tone Tratnik
(pag. 133–139)⁵⁹**

Peto nad[aljevanje] zasl[išanja] Dore-ta

Koliko pisem ste v celoti izročil Kovaču [Avgust Kovač] za ženo?

Samo eno pismo, ki sem ga že omenil.

Ali ste izročil Kovaču pisma za druge osebe?

S Koroškega sem prejel nekaj pisem od dr. Basaja [Jože Basaj] s prošnjo, da jih odpošljem dalje. Ta pisma (dva) sem izročil tudi Kovaču, da jih je po svojih zvezah pošiljal dalje.

Ali ste po komu drugemu pošiljal pisma v Jugoslavijo?

Svojih pisem sploh nisem po nikomur pošiljal. Le nazadnje, par dni pred mojo aretacijo sem s seboj iz Rima prinesel nekaj pisem (2 od direktorja Remca [Bogumil Remec], 1 od dr. Krekove žene [Malka Krek], 1 od dr. Pogačnika [verjetno Frido Pogačnik], 1 od dr. Leskovca, ter še dvoje pisem in 1 od dr. Basaja). Ta pisma sem izročil Langof-u [Milan Langof].

Zakaj pa njemu?

Zato, ker me je ustavil na cesti in mi rekel: Ali vam je Horvat Avgust kaj povedal, da imam možnost spraviti pošto v Ljubljano. Istočasno se mi je ponudil, da mu dam lahko pošto, ki jo bo spravil v Ljubljano. Rekel je, da ima zvezo preko nekega partizana.

Kako je imel Kovač zvezo z Jugoslavijo?

Imel je zvezo po nekem kurirju, za katerega pa ne vem. Sam mi je rekel, da je pošto nosil neki partizanski kurir, da pa so mu ga ujeli (v prvih dneh februarja 1946).

Koliko kurirjev je imel Kovač?

Tega ne vem, ker ni nikdar nikomur pravil.

Pri komu je imel javko v Ljubljani?

Tudi o tem, prav nič ne vem.

58 Lastnik Joško Vidic.

59 Tipkopis pag. 71–74.

Kakšen je bil obseg dela Kovača s pošto?

Pošiljal je v Jugoslavijo pisma na debelo. Pisma emigrantov so se iz vseh taborišč zbirala pri njemu, nakar jih je pošiljal. Za to je dobival od taborišč tudi posebne denarne nagrade.

Od kdaj pa poznate Kovača?

Osebnost sem ga spoznal v kavarni S. Marco meseca sept[embra] – ob mojem prvem bivanju v Trstu. Predstavil mi ga je eden izmed ljudi, ki so bili v lokalu (ing. Martinjak [Izidor Martinjak], Stare [Miloš Stare], Žitnik [Rudolf Žitnik]).

Kaj ste vi že o njem prej slišal?

To, da je bil skupaj z Ilovarjem [Albert Ilovar] na obvešč[evalnem] oddelku Slov[enskega] DMB [domobranstva].

Ali dela še kot obveščevalec?

Tega nisem nikdar zasledil, toda ne izključujem možnosti, da dela.

S kom pa dela, se družiti?

Za to, s kom dela, ne vem.

Redno sem ga videl zvečer v Caffé Nazionale, kamor je posebno zvečer redno zahajal. Da bi se s kom prav posebno družil, nisem mogel ugotoviti.

Kje pa stanuje?

Na via Roma pri Novinč-evi. Ta oddaja stanovanja tudi drugim in je ta hiša nekako zatočišče za one, ki prihajajo iz taborišč v Trst.

Kolikokrat ste bili na stanovanju Kovača?

Enkrat ali dvakrat – enkrat sem šel z ing. Kregar Simonom, ki je šel vprašat, če je zanj kaj pošte; toda Kovača takrat ni bilo doma. Enkrat sem bil nato pri njem v sobi, februarja 1946, ko sem se šel informirat, če je dobil on kako pošto, če je moja žena še zaprta. Rekel pa mi je, da nima nobenih zvez več.

Kaj ste opazil v njegovi sobi?

Ima majhno sobico, skromno opremljeno. Soba je bila pospravljena in nisem nič opazil.

Ali je imel pisalni stroj?

Nisem ga videl, niti ne vem, da bi ga imel.

dr. Šmajd

Ima Kovač kake zveze z Angleži?

Po mojem mnenju ne, možno pa je, da jih ima.

Ali ste si ustvarjal kakšne perspektive v bodočnost?

Do kakih zaključkov glede bodočnosti nisem prišel ves čas emigracije do aretacije. Mislil sem na razne možnosti, računal sem vedno na povratek domov, delal sem načrt,

kako bi iz Amerike od sorodnikov dobil kako posojilo, da bi mi bila omogočena eksistenca dokler se ne uredi vrnitev emigrantov v domovino.

Kakšnega mnenja so bili drugi emigranti?

Domov bi šli radi mnogi, bojijo se, ker vedo, da bodo ob povratku zaprti ter nimajo nobene garancije, da bodo svobodni. To je predvsem v taboriščih, kjer vlada razpoloženje, da se ne vrnejo domov.

Kdo ustvarja to razpoloženje?

Časopisi v taboriščih, posamezni propagandisti ali grupe, konkretno tako razpoloženje ustvarja Škulj [Karel Škulj] iz taborišča Servigliano, verjetno tudi Javornikova grupa v Riccione.

Kaj veste o Javornikovi grupi?

Vodi jo Javornik [Mirko Javornik] (urednik Slov[enskega] doma) sam. V ta krog spada uredništvo Slov[enskega] doma Kesler [Jože Kessler], Zupan France, Jeločnik Nikolaj (na PU [Pokrajinski upravi] v Ljubljani). Javornikov krog je skupaj z Ljotičevci (Cergolj [Izidor Cergolj], Jenko, Urbančič [Miljenko Urbančič]) predstavljal vodilno plast Rupnikove politike. K tej vodilni plasti sta pripadala tudi Bratuš [Karel Bratuša] (urednik Druž[inskega] tednika) in Kociper [Stanko Kociper] (glavni urednik »Domobranca« Rupnikov tajnik).

Kaj danes počenja Javornikova skupina?

Nič posebnega. Le Javornik izdaja taboriščni časopis za Riccione, ta list udarja levo in desno, ima le redke zagovornike (Škulj, Mrkun [Anton Mrkun]).

Kakšne grupe emigrantov še delujejo?

Strážarji. Od teh sta glavna zastopnika v Trstu ing. Muri [Lambert Muri] in Radanovič [Anton Radanovič] (ki vodi podružnico Gospodarske zveze v Trstu). K tem se prištevata ing. Mosetič [Albin Mozetič], prof. Pete[r]lin [Jože Peterlin] ter nekateri profesorji, za katerih imena ne vem.

Kje je njihovo vodstvo?

Vodstvo je deljeno, deloma ga predstavlja Muri v Trstu, v glavnem pa je v Rimu: dr. Leskovar [Ludvik Leskovar], dr. Ciril Žebot, ter dr. Frleš (ali Faleš) [verjetno Štefan Falež].

Kakšno propagando vršijo?

Da bi imeli svoj tisk ne vem. So poborniki »intermarija«⁶⁰ to je zveza držav od Baltika do Egeja in Jadrana.

60 Intermarium ali Medmorje je začel s svojim delom poleti 1944 v Rimu kot Srednjeevropski zvezni klub, neuradno kot zveza predstavnikov Poljske in drugih narodov iz t. i. »vmesne« Evrope. Združevala je narode na ozemlju med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, med Baltikom in Jadranskim morjem, Egejskim in Črnim morjem. Tej zvezi so se poleg Poljakov priključili predstavniki Litvancev, Čehov, Slovakov, Srbov, Hrvatov, Slovencev itd. Predstavniki Poljakov so predsedovanje ponudili Cirilu Žebotu, ki je za predsednika predlagal Miha Kreka; ta je funkcijo sprejel, medtem ko je Žebot postal tajnik. Gre za geopolitično idejo demokratične srednjeevropske federacije, ki bi pripomogla k umiritvi, ureditvi in povezavi narodov in držav Srednje Evrope. Zasnova Intermariuma je bila podobna zamisli dr. Lamberta Ehrlicha iz leta 1941 (Godeša, *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno*, str. 290–291; Žebot, *Neminljiva Slovenija*, str. 333–335).

Kdo je še sodeloval v tem »intermariju«?

Sodelovali so Poljaki, – en del Andersovih [Wladislaw Albert Anders] oficirjev, od Srbov Topalovič [Živko Topalovič], od Slovencev Krek [Miha Krek] (toda ne kot predstavnik Slovencev, ampak kot zasebnik). Ta »intermarij« je bil nekak študijski krožek, ki je postavljaj razne teorije in načrte brez ozira na to ali jih je možno realizirati ali ne. V odboru tega krožka so bili: predsednik Krek, tajnik dr. Ciril Žebot, drugi tajnik en Andersov oficir-Poljak [verjetno Edward Perkowicz], v odboru tudi Topalovič.

Kakšno je bilo stališče SLS in NO do sodelovanja Kreka v »intermariju«?

SLS in NO nista zavzela nobenega stališča do sodelovanja Kreka v »intermariju«, ker smo smatrali, da je to res študijski krožek. Pač pa so Stražarji ime dr. Kreka v zvezi z »intermarijem« izrabljali v svojo propagando za pridobivanje ljudi. Prav zato se je Krek proti meni izrazil, da je začutil negotovanje ljudi zaradi njegovega predsedstva v »intermariju«. Ker Stražarji uporabljajo njegovo ime v propagandi za »intermarij« zato je rekel, da bo iz »intermarija« izstopil, kar je po mojem tudi storil.

Kakšno je bilo dejansko delo »intermarija«?

Ne vem, ker se za to nisem zanimal. Zame je bil intermarij le mrtev pojem. V Trstu sploh ni med emigranti opaziti vpliv »intermarija«.

dr. Šmajd

Kaj ste delal v Trstu od nov[embra] 1945. do feb[ruarja] 1946?

Politično absolutno nič, sicer sem polegaj doma, hodil jest; v družbo sem zahajal zelo malo, tako, da so večkrat spraševali, da sem odsoten. Prav iz tega vzroka je Borlah [Jože Borlak] razširil o meni vest, da sem odšel v Udine, kjer se je vršil sestanek med Angleži in Avstriji, na katerega, da sem bil povabljen tudi jaz. Na tem sestanku, da se je razpravljalo o ustvaritvi Podonavske konfederacije, ob katere ustanovitvi naj bi se Slovenija odcepila od Jugoslavije in priključila omenjeni konfederaciji. Jaz da sem na tem sestanku zastopal Slovence. Jaz pa se tega sestanka nisem udeležil, niti ne vem, ali se je kdaj vršil kak sestanek.

Kakšna je bila vaša zveza z ženo?

Razen enega pisma preko Kovača sem pisal ženi po pošti okrog 5–7 krat. Na prvo pismo, ki mi ga je pisala na Pelanovo [Franciška Pelan], ženi nisem odpisal, ker na njen naslov nisem hotel pisati, drug naslov pa nisem imel. Pisala mi je nato preko Pelanove, drugo pismo in mi sporočila, naj ji pišem na naslov: Merlak Tončka – Kersnikova (vila arhitekta Tomažiča [France Tomažič]) s katero se je žena zmenila, da bodo zanjo pisma od mene prihajala preko nje (Merlakove). Jaz sem se podpisoval z različnimi imeni (moškimi ali ženskimi). Od nje sem prejel po pošti preko Pelanove okrog 5 pisem.

Kdaj ste dobil zadnje pismo od žene?

Decembra–jan[uarja] 1946 je bila moja žena Marija v Ljubljani 5 tednov zaprta, medtem od nje pošte nisem dobival; da je zaprta sem zvedel, ker me je o tem obvestila emigrantska družba v kavarni Nazionale. Po izpustu iz zapora mi je pisala pismo, v katerem mi da po ovinkih razumeti, da je bila zaprta in sedaj spuščena. Zadnje pismo od nje sem dobil med 20–30. 1. 1946.

Potem niste imel več zveze z njo?

Nič več. Slišal sem namreč – povedal mi je major Horn [Peter Horn], da je žena ponovno aretirana.

dr. Šmajd

Od kod je Horn zvedel za aretacijo vaše žene?

Tega ne vem, ker ga nisem vprašal.

Ali niste bili takrat ravno v Rimu?

Bil sem v Rimu od 1. do 10. 2.⁶¹.

Kakšen je bil namen tega potovanja v Rim?

Ker me je zanimalo, kakšni so izgledi za emigrante in ni bilo iz Rima (od Kreka) nobenih tozadevnih pojasnil. Povedal sem drugim (Karbi [Matija Karba]⁶², Hornu, Kemperle-tu [Leopold Kemperle] Žitnik-u, Slanc-u [Radovan Slanc] in še nekaterim) kam in zakaj potujem.

Kaj vam je povedal Krek takrat?

O notranjem položaju v Jugoslaviji je rekel: »Tito in Jugoslavija sta vsak dan močnejša.« O zunanjem položaju je rekel, da Podonavska konfederacija ni aktualna, čeprav ga Avstrija želi in Italija tudi podpira, prav tako Hrvati (ustaši).

Anglija in Amerika bosta skušali obdržati, kar sta zasedli, in se ne bosta vmešavali v to, kar so zasedle sovjetske ali druge komunistične čete (mišljena Jugoslavija, Bolgarija, Romunija, Albanija in Poljska).

Trst je brezdvomno jugoslovanski, le nenadna zahteva SZ po protektoratu nad Abesinijo bi utegnila rešitev zavleči.

Govoril je nadalje o »Jugoslovanskem nacionalnem komitetu« v Londonu, v njem da so v glavnem bili: preds[ednik] Slobodan Jovanovič, podpreds[ednik] dr. Gavrilovič Milan, kot člani odbora Boško Jevtič, od Hrvatov podpredsednik Venceslav Wilder [Večeslav Vilder] (ta vzdržuje tudi zvezo med dr. Mačkom [Vladimir Maček] in Slobodanom Jovanovičem).

O emigraciji je rekel nekako tako, da ni izgledov za vrnitev emigrantov v domovino in da bo treba misliti na njihovo naselitev (kje to je še stvar iskanja).

Rekel je tudi, da nanj prihajajo razni predlogi za ilegalo, ki naj bi se začela v pomladi in to z odhodom v gozdove, opomnil je, da je treba pri tem uporabiti pamet in ne še nadalje prelivati krvi slov[enske] mladine in da je treba to preprečiti.

To mi je povedal Krek, jaz sem si to napisal. Krek mi je rekel, naj to povem prevdarnim ljudem, ki me bodo o tem spraševali, tako kot mi je povedal on.

dr. Šmajd

61 V rokopisu zapisnika zapisano februarja in v tipkopisu predvidoma pomotoma zapisano januarja.

62 V rokopisu zapisnika zapisano Karba in v tipkopisu Kavka [Karel Kavka].

***Zapisnik zaslišanja 6. marca 1946 ob 14:45, Franc Štrubelj (pag. 140–141)⁶³**

Nadaljevanje

Zakaj ste se preselili iz Radovljice v Ljubljano?

Nisem se hotel vpisati v Kärtner-Volksbund. Župan v Radovljici – Babnik [Josef Babnik] je ob pozivu k vpisu v KVB prišel osebno k meni in rekel, zakaj se midva z ženo ne vpiševa v KVB, ko so se vsi razen par izjem že vpisali. Dejal sem, da se ne bom vpisal, prav tako se ni vpisala žena, s katero sem se domenil, da se ne bova vpisala radi dveh točk na vprašalni poli: h kateri narodnosti se prištevate in ali boste vedno zvesto služili Hitlerju [Adolf Hitler].

Bili pa so znaki, da bo treba vseeno za Nemce na kakršenkoli način delati in se temu ne bo mogoče izogniti. Sama sva z ženo prišla do prepričanja, da mesta zame v Radovljici ne bo in da se bo prej ali slej treba vpisati. Avgusta 1941 sem se odločil, da bom šel v Ljubljano in to brez vednosti Nemcev. Še istega meseca sem govoril na Jesenicah, ko sem obiskal bivšega župana Markeža [Valentin Markež] z Mrharjem, železniški uradnik iz Guncelj pri Št. Vidu (poznam ga iz akademskih let, ko sem stanoval nekaj časa v Št. Vidu) in govoril z njim, da bi rad pobegnil v Ljubljano, a da je stroga kontrola. On mi je omenil, da bi mi pri tem lahko pomagal strojevodja Hafner iz Št. Vida. Mrhar mi je dejal, da bo v kratkem potoval v Št. Vid, tam pa sva se zmenila, da bo žena na dogovorjen znak v Radovljici vstopila v njegov voz. On, da jo bo seznanil pri Hafnerju v Št. Vidu. Tam se je dogovorila s Hafnerjem, in se dogovorila, da mu bo oddala nekaj prtljage, ki jo bo on pozneje zvozil v Ljubljano. Zame pa sta določila dan in uro, kje se bova dobila, ko bo on vozil tovorni vlak v Ljubljano. Neki dan sva z ženo prišla v Št. Vid, z nekim tovornim vlakom sem nato sam vstopil na službeni vagon in se peljal v Ljubljano, žena pa je odšla nazaj domov. Žena je bila še kakih 6 mesecev doma. Premoženje mi je bilo zaplenjeno.

Kaj ste v Ljubljani govorili glede svojega pobega?

Ker sem se bal, da ne bi Hafnerja preganjali, sem o svojem pobegu molčal. Možno je da sem govoril, da sem prišel čez hribe, sigurno pa sem

dr. Šmajd

kaj takega govoril o ženi, ki je res prišla čez Št. Viške hribe, kadar je prišla k meni v Ljubljano na obisk. Kolikokrat je prišla čez hribe, se ne spominjam, pozitivno pa vem, da je prišla na ta način. Obiskala me je od tedaj do marca 1942 cca. 6 krat, tedaj pa se je za stalno preselila v Ljubljano in sicer na zahtevo Nemcev, da mora zapustiti hišo, ki je bila prepisana na komisarja »für die Festigung des deutschen Volkstums«. Dobila je formalno dovoljenje za prevoz svojih premičnin, kolikor jih je ob zaplembi izločila kot svoje.

Kdaj ste opazili delovanje OF na Gorenjskem?

Kdaj je bila OF ustanovljena ne vem točno. Po eni verziji je bila ustanovljena že aprila 1941, po drugi verziji pa po napadu Nemčije na SZ (to verzijo sem menda našel v Slov[enskem] domu).

Delovanje OF sem opazil kmalu po 22. 6., ko so bila storjena prva sabotažna dejanja in padli prvi talci.

63 Tipkopis pag. 75.

Kakšen je bil vaš odnos do tega pokreta?

V začetku popolnoma indiferenten. Za sabotaže sem menil, da jih delajo komunisti, ne pa OF. Do Nemcev pa sem bil sovražno razpoložen.

V čem se je očitovalo vaše sovraštvo do Nemcev?

Nisem se hotel vpisati v njihovo organizacijo.

Kdaj ste postal od indiferentnega človeka OF sovražno razpoložen?

Tak sem postajal polagoma in prehajal v borbenost proti OF. Bilo je to začetkom 1942. Nisem se strinjal z raznimi poboji in likvidacijami posebno na Dolenjskem. Ta dejanja pa so mi bila servirana po naši politični propagandi. Verjel pa sem naši propagandi in ne propagandi naših nasprotnikov.

Kdo je stal zadaj za propagando?

Lastništvo časopisov.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja 6. marca 1946 od 20:00 do 21:30, Riko Kolenc**
(pag. 144–145)⁶⁴

Ali poznate Kreka Slavka?

Krek je bil Glavačev. Sodeloval je na sestanku te skupine koncem januarja 1944 na katerem so bili: Krek Slavko, Vrščaj [Egidij Vršaj], kapetan Kregar [Janko Kregar], akademik Horvat Franc (iz Prekmurja, poročen z Langusovo [Marta Langus] iz Bežigrada) in Glavač [Franc Glavač]. Tu so sklenili, da ovadijo mene, Kranjc Marka in Stare Miloša na Gestapo. To so v resnici izvršili. Povedal mi je to Stare [Miloš Stare], kar je zvedel od Kreka. Ovadbo je podpisal Kregar, kar sem videl pri zaslišanju ter se je tikala:

1. da imam oziroma vsaj iščem stika v partizane,
2. da delam za Angleže,
3. da dobivam denar od Angležev.

Glavačevci so po mojem zasledovali cilj po moji odstranitvi, ker so bili ovirani z moje strani pri politični koncepciji Rupnika [Leon Rupnik], to je rešitev slovenskega vprašanja v okviru nemštva.

Krek Slavko (nezakonski sin žene brata Kreka Mihe) je politično pripadal Rupniku. Bil je menda Rupnikov tajnik. Kasneje je bil šef gorenjskega domobranstva s sedežem v Kranju. Menda je nekaj časa še vedno vršil posle Rupnikovega tajnika na Pokrajinski upravi. Govorilo se je, da je na Gorenjskem nekaj govoril čez Rupnika, da je padel radi tega pri Rupniku v nemilost in da je bil odstranjen.

dr. Šmajd

Zginil je iz Ljubljane, ne vem pa na kakšen način. To je bilo nekako koncem leta 1944 ali v začetku 1945.

64 Tipkopis pag. 76.

Robič [Franček Robič] mi je v januarju ali februarju t. l. dejal, da je bil Slavko Krek po prevratu v Trstu in da mu je odnesel zlatino in da je odpotoval proti Milanu.

Kasneje nisem ničesar več slišal o Kreku [Slavko Krek]. Tudi minister Krek [Miha Krek] me o njem ni nikdar nič spraševal.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja verjetno 7. marca 1946 ob 4:00 (tipkopis pag. 77–80)⁶⁵**

Dore, zapisnik zaslišanja
začetek zaslišanja ob 4h.

Poznate Horvata?

Poznam dva. Akademika Horvata [Franc Horvat], ki je v Trstu in Horvata Avgusta, ki je iz Trsta odšel v Rim. Bližji znanec mi je Horvat Avgust. Poznal sem ga še pred vojsko. Bil je v Slovenski ljudski stranki. Ni pa imel funkcij. To je mlad človek 21–23 let. Udeleževal se je v strokovnem gibanju poljedelskih delavcev v Delavski zbornici v Ljubljani.

Ste prišli s Horvatom Avgustom kdaj skupaj v Trstu?

Bil sem *sem* ter tja. Uporabljal sem ga zato, da mi je preko svojih zvez spravljajl pošto v Ljubljano. Tega ni delal, pač pa se mi je Langof [Milan Langof] sam ponudil, češ, da ima možnost pošiljanja pošte v Ljubljano. Jaz sem imel pet pisem iz Rima in eno pismo od dr. Basaja [Jože Basaj] s Koroške, kar sem izročil Langofu. Horvat sam mi ni spravljajl pošte preko.

Kakšne možnosti je Langof imel za spravljajl pošte v Ljubljano?

Tega mi ni povedal. Dejal je, da ima zvezo preko enega partizana.

Kakšen partizan je bil to?

Ni mi povedal. Zanimam vsak služben odnos z *Langofom*.

Je bil Langof kje v službi?

Delal je pri neki apnenici, kjer je bil uslužben tudi dr. Bano [Milan Bano].

Znano mi je le, da je Langof svak od Finca Milana, od šefa TOS-a, oz. Informativnega urada.

Ali je bil Horvat vaš sodelavec?

Odločno zanimam. Ker nisem ničesar delal nisem rabil sodelavca.

Zakaj ste Langofu ponujali denar?

Denar sem mu ponujal zato, ker je rekel, da ničesar nima in da ne bo mogel živeti in da ima možnost dobiti kaka poročila iz Slovenije.

⁶⁵ Datum pri omenjenem delu zaslišanja ni naveden. Po uri in datumu prejšnjega zaslišanja (6. marca 1946, Riko, 20–21.30 h) smo sklepali, da gre verjetno za 7. marec 1946. Rokopisnega dela tega dela zaslišanja v osebnem dosjeju Albina Šmajda ni, ohranjen je samo v tipkopisu.

Kje bi vi dobili denar?

Pisal bi v Rim dr. Kreku [Miha Krek], če bi mi odobril kredit, vendar bi mi moral Langof prej dokazati, da ima res možnost dobiti poročila iz Slovenije. S tem priznavam, kar sem preje zanimal, da se namreč nisem zanimal za situacijo v Sloveniji, ampak sem še vedno po vseh svojih močeh zbiral podatke za dr. Kreka.

Ta poročila bi bila o razpoloženju prebivalstva. Drugih poročil nisem zbiral.

To je tudi edini primer, da sem pridobival svojega agenta za poročila iz Slovenije.

Koliko denarja ste obljubili Langofu za njegova poročila?

Dobilo bi se morda kakih par tisoč, če bi znal Kreku utemeljiti potrebnost.

Ta denar bi Krek dobil pri Socialnem odboru. S tem priznavam, da je Socialni odbor bil ustanova, iz katerega fonda bi se plačevalo agente za njihovo vohunsko dejavnost v Sloveniji. Jaz sam za noben tak primer plačevanja ne vem.

Zakaj ste pa potem predlagali Kreku plačevanje Langofa?

To sem samo nameraval storiti. Langof ni sprejel niti ficka.

Katerim ljudem je Socialni odbor dajal podpore?

Dajal je 12 suplentom v Trstu, to je vse, kar vem. Dobili so za en mesec.

Denar pride na patra Prešerna [Anton Prešeren] ali na frančiškana dr. Brumen⁶⁶ (?)

Denar je prišel na odbor iz Amerike.

Vi niste sprejeli iz Slovenije nikakega denarja?

Nisem sprejel.

Komu naj bi Langof dajal poročila?

Direktno meni. Jaz bi jih poslal dr. Kreku. Langof je govoril, da ima možnost preko nekega Presterja nekje na Dolenjskem ali Štajerskem dobivati poročila. Vendar bi moral najprej vzpostaviti kontakt z njim in se informirati pri njem, če bi to mogel delati.

Zakaj se ni Langof povezal s Kovačem [Avgust Kovač] za dajanje poročil?

Ne vem zakaj, govorili pa so za Langofa, ko so videli, da je z menoj govoril, da ima verjetno zveze z OF. Na to sem opozoril Langofa in mi je dejal, da nima nobenih zvez.

dr. Šmajd

Poznate nekega Črtaliča [Ante Črtalič]?

Poznam. Spoznal sem ga zadnji čas v Trstu. Šele meseca januarja sem se zanimal, kdo je to. Starosti 24 let, bil je večkrat v družbi s Pristavcem. On me je poznal, ker sem tudi jaz zahajal v kavarno »Nazionale«.

Ste bili kdaj v baru »De Rose«?

Tam sem bil večkrat. Bil sem s Kavkom [Karel Kavka], Horn [Peter Horn], Langof, Mavrič, Kovač [Avgust Kovač].

66 Verjetno gre za napako pisca zapisnika, najbrž mišljen Hugo Bren.

Ste bili 18. 2. v baru De Rose od 1–2 popoldne?

Če sem bil, je to zapisano v notesu.

Niste takrat dali izjavo v zaključeni družbi, da imate zveze s FSS v Trstu in v Avstriji?

Nisem dal te izjave, ker takih zvez nimam.

Nikdar nisem govoril, da bi ujeli mojega kurirja, pač pa se spominjam, da mi je povedal Kovač, da so ujeli njegovega kurirja, ki je vozil pošto. Imena kurirja ne vem, bil je partizan.

S tem priznavam, da sem vedel, da je Kovač pošiljal razno pošto v Ljubljano. Kovač je bil tisti, ki je iz raznih taborišč pošto zbiral, in isto odpremljal po svojih zvezah v Ljubljano. Kdo so bile te zveze, mi ni nikdar pravil, niti o tem, da so bile partizanske. Samo ob priliki tiste aretacije mi je povedal, da je bila ta zveza partizanska.

Ali ste vedeli, da je bila vaša žena zaprta?

Da je bila sem vedel, da je izpuščena nisem vedel.

Kam ste šli 9. 2.?

Bil sem v Rimu ali pa na poti iz Rima.

Na Koroškem niste bili?

Nisem bil. 2. 2. sem šel v Rim in od tam zopet domov, v Trst.

Poznate dr. Stareta Miloša?

Poznam. On je v Rimu. Njegovi sorodniki so v Ljubljani. On mi je naročil v Rimu, če morem po kaki zanesljivi poti to sporočiti v Ljubljano. Jaz sem prosil Langofa, naj to vendar enkrat uredi, če ima možnost zveze.

Ali je bil Stare stalno v Rimu?

Od začetka novembra je on v Rimu ali pa v okolici. H Kreku [Miha Krek] ni hodil, ampak je bil v službi pri Angležih, čuval je angleške avtomobile.

Poznate advokata Kornhauserja [Drago Kornhauser]?

Poznam. Bil je vedno bolj zase in se je brigal za črno borzo. Je tipičen primer črnohorzijanca.

Kako ste vršili propagando po logorih?

Vršil sem jo na ta način, da sem imel z ljudmi sestanke. Ti sestanki niso bili za vse, ampak samo za skupine, ki jih je odbor ali pa en član odbora povabil.

Povejte, kje konkretno in s kom ste vršili sestanke?

V Trevisu en sestanek 10–12 ljudi. Tu sem tolmačil redne direktive dr. Kreka. To je bilo na prvem povratku iz Rima. Na tem sestanku je bil Skulj [Karel Škulj], Merkun [Anton Mrkun], ing. Kregar [Simon Kregar], ing. Mozetič [Albin Mozetič], vseh pa nisem poznal. Nato je bil sestanek julija meseca v Št. Vidu, okrog sedem ljudi, oba Severja [Janez in France Sever], Kette [Ivan Kette]. Tudi tukaj direktive Kreka.

Nato enkrat julija v Judenburgu, pet ljudi, dr. Erman [Marjan Erman], Est [Jože Est], Podhorski [Rene Podhorsky]. Prav tako direktive Kreka.

Nato v Spitalu, največ sedem do 10 ljudi, Lesar [verjetno Janko Lesar], Vidic⁶⁷, dr. Logar France, razni kmetje, ki jih nisem poznal. Tudi tukaj direktive Kreka.

V Lienzu, pet ljudi, dr. Mršol [Valentin Meršol], Bajuk [Marko Bajuk], Lekan [Jože Lekan], Škrbec [Matija Škerbec].

V Celovcu sem iste direktive povedal dr. Basaju in škofu Rožmanu [Gregorij Rožman].

Kljub temu, da sem prenašal direktive Kreka po vseh emigrantskih centrih v Koroški, smatram, da s tem še nisem politični sodelavec Kreka.

Poznate Golobovo [Roza Golob]?

To je sestra od operne pevke [Franja Golob], ki je v Trstu. Poznal sem njenega brata, ki je bil na Jesenicah v kurilnici. Z Roza Golobovo sem se spoznal pred vojno v unionski kleti. Srečal sem jo zopet v Rimu meseca februarja, ko pristopi k meni in mi reče, da me je Skubic Anton že ves dan *iskal*, in da me sedaj čaka[ta] Skubic in Stare v gostilni pri Mariji Maggiore⁶⁸. Vprašal sem jo, kje je bila v času okupacije in je rekla, da je bila v Novem mestu na glavarstvu.

dr. Šmajd

Zmenila sva se, da se drugo dopoldne ob desetih dobiva pri Koloseju. Ona bi mi potem pokazala pot do Terme Karakala, kjer vrše stražo Stare in Skubic.

Zakaj je Stare njo poslal vam?

Prišla je takrat slučajno v tisto gostilno s svojo družbo.

Kakšna družba je bila to?

Dr. Zakotnik Jana in ona, dveh oseb pa nisem poznal.

Jaz sem se še isti dan dobil s Staretom in Skubicem in smo se zmenili, da se drugi dan dobimo. Tako smo se dobili drugi dan okoli 10 pri Koloseju.

To je bil samo družaben sestanek, skupaj smo šli v gostilno na zabavo in liter vina.

Isti dan popoldne ob treh ali štirih sem šel h Kreku, na njegovo stanovanje v Via Paganini. Bil je sam. Tu mi je dal gornje direktive, naj namreč po vseh taboriščih ne delajo več politično, ampak skrbe predvsem, da se preživijo.

Po mojem mnenju so v Trstu delali le družba Lavrič [Marjan Lavrič] in Robič [Franček Robič]. Vse, karkoli sem jaz imel v zvezi s tržaško FSS, sta mi preskrbela ta dva. Tu mislim zaslišanje na FSS, ko me je zasliševal neki hrvaško govoreči podoficir, ki je trdil, da je bil pri partizanih v Dalmaciji. Na tem zaslišanju so mi vzeli generalije, nato kdaj sem prišel v Trst, kolikokrat, kaj delam v Trstu. Niso mi ponudili dela.

Takrat je Lavrič stanoval v prvi paralelni ulici s Corso (San Nicolo).

Poznate vi osebno ministra za promet g. Snoja [Franc Snoj]?

67 Ali Ciril Vidic ali Franc Vidic.

68 Cerkev Santa Maria Maggiore (Marija Snežna).

Poznam osebno in zelo dobro. O njegovem sinu sem slišal, da je bil zaprt in da ga on ni mogel obiskati. Govorili so tudi, da je bil izpuščen. Drugega o njem ne vem.

Priznate, da ljudi v taboriščih drži, da ne gredo nazaj, propaganda nekaterih političnih reakcionarjev, ki ljudi hujskajo na to, da ostanejo in delajo proti interesom Republike?

Gotovo je propaganda največji faktor, ki drži ljudi v Italiji.

Naštete mi ljudi, ki vrše to propagando?

To se vrši po časopisih, delno pa ustno.

Ali priznate, da ste vi in ljudje okrog vas, ki smo jih zgoraj stalno omenjali, oni faktor, ki v glavnem zadržuje ljudi od povratka domov?

Za sebe vem obratno, da sem vsakemu svetoval, naj gre domov. Med drugim sem Klinarjevi, ko so ji vsi drugi odsvetovali, odločno svetoval, naj gre domov, dalje Vidičevim iz Radovljice in svojim staršem. Drugi so tem pač odsvetovali.

Kdo prinaša razne alarmantne vesti v Trst?

Jaz imam vtis, da prve alarmantne vesti prinesejo razni uslužbenci, železničarji itd. Tako npr. za selitve so govorili o neverjetnih številkah preseljencev iz Ljubljane.

Kakšno je bilo vaše stališče z ozirom na primorsko vprašanje? Mislim tukaj stališče SLS?

Bilo je stališče, da Primorska spada nujno k slovenskemu odnosno k hrvatskemu narodnemu ozemlju in s tem k Jugoslaviji. To stališče smo uradno zavzeli. Iz tega razloga sedi v narodnem odboru zastopnik Primorske in sicer dr. Kacin [Anton Kacin]. Razen tega so bila sestavljena dva elaborata, eden, ki je opisoval etnične meje, drugi pa bi podrobneje pojasnjeval razlage in tudi dokazoval, da so v rimskem dogovoru že Italijani priznavali to ozemlje Slovincem oz. Hrvatom. Priloženi sta bili dve karti ozemlju Primorske in Beneške Slovenije, na eni je v miniaturi zarisano celotno slovensko ozemlje z vsem primorskim ozemljem skupaj. To se je izdelalo v mnogih izvodih in izročilo raznim urednikom listov, članom komisije itd. To je bilo februarja malo prej, ko sem bil prijet. To je uradno stališče SLS in tudi dejansko priznavanje stranke na terenu.

Kaj je stranka oz. vi in drugi člani stranke konkretno ukrenilo proti reakcionarni propagandi emigrantov, ki so razširjali med zavezniškimi krogi mnenje, da mora Trst in Primorska biti izven Jugoslavije?

dr. Šmajd

Po mojem mnenju med Slovenci ni bilo propagande proti priključitvi Trsta z ostalo Primorsko Sloveniji, ta propaganda se je širila med Italijani in eventualno gotovimi Tržačani.

Kaj ste konkretno napravili za paralizacijo te propagande med Italijani?

Tega nismo napravili, ker nismo imeli na Italijane nikakega vpliva.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslivanja 7. marca 1946 od 16:15 do 20:00, Vladimir Svetina**
(pag. 142–143)⁶⁹

Kdaj ste se spoznali z Langofom [Milan Langof]?

Spoznal sem se nekje na Koroškem, kdaj se ne spominjam, v dobi emigracije. Kasneje sem ga videl v Trstu, septembra ali oktobra 1945. Ker mi je dejal, da ima možnost zveze z Jugoslavijo, od koder bo eventuelno lahko dobival razne vesti o razpoloženju prebivalstva in ker je tarnal, da nima od česa živeti, sem mu dejal, da bom skušal pri Kreku doseči, da ga bo mesečno nagrajeval z nekaj tisoč lirami za ta posel.

Torej ste organizirali obveščevalno službo za Kreka [Miha Krek]?

To je bil prvi in edini primer.

Potem ste dobili od Kreka topogledna navodila!

Vedel sem, da Kreka vedno zanimajo vesti iz Jugoslavije, zato sem to naredil.

Kakšne zveze je imel Langof?

Dejal je, da ima nekega partizana, ki mu prinaša pošto od sorodnikov. Potom njih bi dobival te vesti. To je neki Prester iz brežiškega ali krškega okraja.

Ali ste dali Langofu kakšna navodila?

Ničesar samo to, kar sem povedal.

Od kod se poznate z dr. Banom [Milan Bano]?

Iz časa univerzitetnih študij.

Iz časa okupacije?

Tudi srečala sva se pri K. Novaku [Karel Novak] včasih, če ni Novak vsakega posamič klical. On je bil zvezni član Narodne legije in Novaka, kakor jaz za Slovensko legijo.

Ali je imela Slovenska legija obveščevalno službo?

Da, je imela, za katero je bil odgovoren Smrsu [Rudolf Smersu] sam. Dejansko sta jo izvrševala in organizirala T. Duhovnik [Anton Duhovnik] in F. Malovrh [France Malovrh].

Kdo je bil še v Narodni legiji?

Poleg dr. Bana, Bratko – Dušan Pleničar, Ločniškar [Vladimir Ločniškar], sodni pripravnik, Karel Novak, Benko – dr. Krošelj Tone [Anton Krošl].

Ali ni bil tudi dr. Gosar [Andrej Gosar]?

Govorilo se je, vendar jaz ne vem, ker je NL [Narodna legija] bila samo vojaška organizacija. Ločniškar je bil Gosarjev človek.

Ali ste govorili kdaj z dr. Gosarjem?

Ne! Pač, l. 1941 in 1942, ko je hotel postati predsednik SLS, mesto dr. Natlačena [Marko Natlačen].

dr. Šmajd

69 Tipkopis pag. 81–82.

Kdaj ste bili z dr. Banom skupno pri K. Novaku?

V poletju in jeseni 1942 do junija 1943.

Kje ste se dobivali?

Ali je bilo pri Benku na Trgovski dopisni šoli ali pa v pisarni ing. Kahma [Lado Kahm]. Zato je bil ing. Kahm sigurno pri Narodni ali Sokolski legiji.

Kaj priznate?

Da sem bil član izvršnega odbora SLS.

Da sem bil vmesni člen med vrhovnim vodstvom Slovenske legije in komandantom Novakom.

Da sem v Božiču 1942 vršil zasliševanja v zaporih aretirancev, ki jih je v Ljubljani aretirala slovenska policija v službi Italijanov MVAC.

Da sem bil član NO za Slovenijo.

Ker sem bil član IO SLS in se je ta aktivno borila proti narodnoosvobodilnemu gibanju, sem se tudi jaz boril.

Ker se je Slovenska legija in Novak s svojo ilegalo aktivno boril skupno z okupatorjem proti narodno osvobodilnem gibanju, sem se tudi jaz.

Na kakšen način?

Ker sem podpiral S. Legijo. Dočim drugih dejanj, ki jih sumite npr. zveze z Nemci, Gstu [gestapom], SD, IS nisem zagrešil, niti v času okupacije, niti emigracije.

dr. Šmajd

***Zapisnik zaslišanja morda 8. marca 1946 ob 9:30 (tipkopis pag. 83–84)⁷⁰**

Dore, opominjen, da je v njegovem interesu, da izpove resnico, pove:

Kdaj ste se srečali s škofom Rožmanom [Gregorij Rožman] in kje?

Poslednjič septembra meseca v celovški škofiji, kjer je škof imel svojo sobo. Šla sva k njemu z dr. Basajem [Jože Basaj]. Govorili smo vsakdanje stvari, o: razmerah beguncev. Pri zadnjem razgovoru je škof omenil, da ga je obiskal neki Recherl, odposlanec Volkspartei, ki je hotel od škofa izjavo, da je škof za podonavsko konfederacijo, v kateri naj Slovenija skupaj s hrvatsko tvorita eno državno tvornost. Škof je rekel, da je tako izjavo odklonil, prvič, ker je to politično vprašanje in ker je tudi načelno proti taki konfederaciji.

Naštejte mi ljudi, ki stoje okoli škofa?

Obiskuje ga dr. Basaj, ing. Remec [Bogumil Remec] in ljudje, ki prihajajo iz taborišč.

Ste poznali Duscho [Paul Duscha]?

Na videz. Nikdar nisem govoril z njim.

⁷⁰ Zapisnik samo v tipkopisu. Datum ni naveden. Glede na ure in datume prejšnjih zaslišanj in paginacij (zadnje 7. marca 1946 od 16:15 do 20:00) smo domnevali, da gre pri tem zaslišanju (ob 9:30) morda za 8. marec 1946.

Sploh niste nikdar govoril s kakim gestapovcem?

Nikdar.

Tudi na Gorenjskem ne?

Ne.

Kaj veste o zvezah škofa z Angleži?

Mora se javljati.

Kaj veste o njegovem političnem zadržanju?

Kakor jaz vem, drži le verske govore po taboriščih, ki pa so vam itak znani, saj jih objavljajo časopisi. So popolnoma izven politične vsebine.

Ali so vas Angleži kdaj vabili?

Ko sem jaz že izginil v Rim, me je pričela iskati Pirnat Helenca in njen mož Gale [Herdi Galle], na Koroškem. To sem zvedel v mesecu juliju, ko sem prišel iz Rima nazaj. Takrat sem prišel z njima skupaj. Ta mi je povedal, da me išče major Clemens, da bi rad govoril z menoj. Šele ko sem se tretjič vrnil na Koroško, sem prišel z njim skupaj. Skupaj sem prišel zato, ker mi je začel groziti, da me bo aretiral in podobne stvari. Sestanek sem imel z njim v njegovem privatnem stanovanju. Bil sem pri njem maksimalno eno uro. Ponudil mi je službo pri angleški vladi, za Koroško. Tu bi obravnaval vse gradivo, ki se tiče vprašanja Slovenije. Konkretno bi on povedal, kako bi bilo moje delo šele potem, ko bi delo že vršil. Del svojih sodelavcev bi dobili na Koroškem del pa na Primorskem. Za delo bi [nam] dali na razpolago en avto. Prisoten je bil še Gale in dr. Hubert (govoril je nemško). To je bilo meseca septembra ali pa koncem avgusta.

Dejal mi je, da bova o podrobnostih te službe govorila potem, ko pridem ponovno iz Italije.

Šel sem v Italijo zato, da pridem v kontakt s svojo ženo. Vedel sem za ta kontakt zato, ker sem ji pisal iz Italije v Ljubljano.

Komu ste izročili pismo?

Verjetno sem ga izročil dr. Kodretu [Anton Kodre], naj ga izroči v Trstu enemu izmed tistih, ki v Ljubljano hodijo. Čakal naj bi jo v Trstu od 1.–10. 9. Rekel sem majorju Clementu, da grem v Rim po svoje stvari, ki jih imam. Imel sem spravljene v Rimu pri Godini [Jožef Godina]. Vprašal me je, kdaj se bom vrnil. Rekel sem, da bom poskušal priti s svojo ženo skupaj, nato pa bom že lahko prišel skupaj z njim. V Trst bi moral priti dr. Hubert.

V Rimu sem prišel skupaj s Krekom [Miha Krek]. S Krekom sem govoril o položaju v taboriščih. Krek je prikazal situacijo kot skrajno neugodno. Pravi, da ni nikjer znakov za kakršno koli spremembo, za povratek domov. S tem smo smatrali, da je situacija za oboroženo intervencijo neugodna.

Kakšen program je imela reakcija v inozemstvu po vašem mnenju?

dr. Šmajd

V naši reakciji je bilo več frakcij. To se pravi, da je tudi več političnih programov.

Kdo je najdoslednejši sovražnik Jugoslavije od teh frakcij?

Po mojem mnenju je to Škulj [Karel Škulj], ki najbolj zadržuje ljudi, da ne gredo domov. V njegovi skupini so povečini kmetje. So sedaj v Servilliano. Nato so zagrizeni Javornikovi ljudje. Z njim sta Zupana [Anton in France Zupan] pa Kostler [Jože Kessler], urednik Slovenskega doma. Oni vodijo predvsem pisano propagando. Izdajajo list na šapirograf, ki pa ga nisem videl.

Kakšna propaganda se vodi v taboriščih?

Poznam propagando po časopisih. »Dom ob Muri«, izhaja v Judenburgu, urejuje taboriščna pisarna v Judenburgu, Pohorski [Rene Podhorsky], dr. Jerman [morda France Jerman]. Izhajal na dveh tipkanih straneh, večinoma so ponatiski iz časopisja ali drugih časopisih. »Slovenski taboriščnik« izhaja v Kellerbergu, na večih straneh, šapirografiran, urejuje profesor Sever [Janez Sever] iz Ježice doma, piše članke novice, zadnjo številko sem videl avgusta. V Lienzu izhajajo »Novice«, ki prinašajo le to, kar dovolijo ali dajo Angleži. Urejuje dr. Blatnik [France Blatnik], salezijanec iz Rakovnika. »Slovenska beseda« urejuje Pernišek [Franc Pernišek]. Je to glasilo Katoliške akcije v taborišču. V Serviglianu izhaja »Zedinjena Slovenija«, na dveh ali štirih straneh, urejuje Krošelj Joško.

Kako so taborišča med seboj povezana?

V Avstriji imajo nekak skupen odbor, v katerem prideta skupaj po dva zastopnika v vsakem taborišču. V Italiji tega ni.

Kdo je otvoril odbor na Koroškem?

V odboru so bili Škrbec [Matija Škerbec], Lekan Jože, Bajuk [Marko Bajuk] za šolstvo in zastopniki taborišč. Imeli so periodične sestanke vsak mesec ali na dva meseca. Dobijo se včasih v Spittalu, Lienzu.

Kako je bilo z nadaljnjimi zvezami z Angleži?

Ko sem se vrnil v Italijo sem se sestal s svojo ženo. 22. [ali] 24. 9. me je prišel iskat v Trst kapetan Paulus in Gale. Dogovorjeno je bilo, da pride pome dr. Hubert. Dogovorjeni smo bili pred hotelom Salono. Nato smo se z džipom peljali v ponedeljek iz Trsta preko Trbiža. Prišli smo v Celovec, kjer me je odložil na trgu pred cerkvijo Svete Trojice. Od tam sem šel iskati dr. Basaja. Njegov naslov sem vedel še od prej. Čez nekaj dni smo se dobili ob pol 11 pred Narodnim gledališčem. Paulus in Gale nas je peljal v stanovanje dr. Huberta. Tam sem bil samo deset minut. Opravičil se je, da majorja ni in naj počakam, naj se major vrne. Nato sem se jaz s transportom odpeljal v Italijo. Dogovoril sem se pismeno z dr. Hubertom, da grem v Italijo in me lahko dobi po 10. 9. na istem kraju kot me je dobil zadnjič. Nato sem šel v Rim. Tam sem stanoval skupaj z dr. Vogričem [Alojzij Vogrič], odvetnikom v Tolminu. Koncem oktobra je bila seja, najprej SLS, nato seja Narodnega odbora.

Kaj ste postavljali na seji SLS?

Dr. Krek je podal politično poročilo. Nato je bila izvolitev. V vodstvo stranke so bili izvoljeni dr. Krek kot predsednik, Marko Kranjc, duhovnik, Špindler Jože iz Slovenskih

goric, posestnik, kmet, profesor Bitenc Mirko. V vodstvo narodnega odbora dr. Krek kot predsednik, za tajnika dr. Bajlec [Franc Bajlec], Marko Kranjc, dr. Basaj in Šmajd, dr. Kacin [Anton Kacin], Remc Bogomil.

Zaslišanje končano ob 12h.

dr. Šmajd

***Zaslišanje Franca Paara 5. marca 1946 (pag. 146)**

5. 3. 1946

Zaslišanje Paar Franca –

Kdaj ste spoznali dr. Šmajda?

Spoznal sem ga 1938.–39. za časa volitev. Imel je takrat razna zborovanja. Osebnih stikov z njim nisem imel. Bil sem enkrat pri njem v neki komplicirani obrtni zadevi, zaradi moje tovarne začimb, ter me je v tej zadevi zastopal pri komisijah in Banski upravi. Poznal sem ga torej toliko, da sem se z njim pozdravil, oz. spregovoril par besed.

Kako da ste ga vzel za pravnega zastopnika l. 1940?

Zaprosil sem najprej ljublj[anskega] advokata Pojeta [Franc Poje] (hišni zastopnik mojega očeta), ki ni nič odloč. izjavil, da bi me zastopal. Zato sem ob priliki, ko je bila žena pri meni na obisku, njej naročil, da vzame mojo zadevo v roke dr. Šmajd. Bil sem nato predan sodnji. Ves čas postopka nisem prišel z nikomur v stik, tudi ne s Šmajdom. Po 3 tednih nato je bil postopek Drž[avnega] pravdnštva proti meni ukinjen.

Vaše mnenje o Šmajdu?

Zelo zaveden nacionalist in neizprosen borec proti komunizmu.

Zveze Šmajda z Nemci pred kapit[ulacijo] Jugoslavije?

Tega absolutno nič ne vem. O tem mi tudi ni nikdar nič pravil. V debati z menoj je govoril, da bo Nemčija zgubila vojno, mora pa še nekdo biti, ki se bo naprej boril proti komunizmu.

Paar Fr

Zaslišal

Tratnik [Tone Tratnik]

***Dopis Vidka Hlaja Vladimirju Svetini – Ivu o zadevi Albina Šmajda, 9. marca 1946 (pag. 147)**

Kapetan Vidko
Ljubljana, dne 9. 3. 1946
štev. 1167

Tovariš Ivo!

Iz Beograda smo prejeli še sledeče podatke o Šmajdu:

Po Krekovi [Miha Krek] izjavi je med drugim tudi Šmajd član »Slovenskega nacionalnega komiteta« v RIMU, ki naj bi bilo predstavništvo Slovencev v inozemstvu.

Ena izmed njegovih nalog je tudi bila, da pridobiva med slovensko emigracijo na Koroškem ljudi za jugoslovenske edinice, ki so jih formirali zavezniki v Italiji.

V oktobru se je v Trstu govorilo, da ga išče zavezniška policija radi denarnih goljufij, toda kmalu potem so ga videli, da se je z Amerikanci vozil v džipu.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Kapetan Hlaj Vidko
Vidko

***Dopis Vidka Hlaja Mitji Ribičiču, 9. marca 1946 (pag. 147)**

Kapetan Vidko
Ljubljana, dne 9. 3. 1946
štev. 1183

Tovariš major Mitja!

Priloženo pošiljamo dokumente kateri so bili najdeni ob priliki hišne preiskave pri Šmajd Mariji, Trdinova 5 od njenega moža Šmajd Albina, kateri je pobegnil in se nahaja v Trstu.

Dokumente smo prejeli od II. odseka.

Smrt fašizmu – svoboda narodu!

kapetan Hlaj Vidko
Vidko

***Kratek dopis (pag. 148)**

X [Rudolf Smersu]/XIII [Albin Šmajd]

Z ozirom na priloženo poročilo, nameravam dati naročilo Golobu [Mirko Bitenc], da naj sodeluje s četniki pri akcijah proti Rogu. Danes pride k meni kaplan Lavrih [Ivan Lavrih] in mu bom to naročilo povedal. S Komarjem [Andrej Križman] sva iskala ob pol desetih Jelena [Ernest Peterlin], da bi se tudi o tem pogovorili, pa žal Jelena nismo našli. Mislim pa, da je v duhu svoječasnega povelja, da naj gredo edinice tudi v samostojne akcije, tudi gornje moje naročilo.

Italijanski komisar pri Borzi dela Petronio je povedal, da se vrši demobilizacija Ljubljanske pokrajine, to se pravi, Italijani polagoma odvažajo čete zlasti tehnične trupe. Zato je sedaj ugoden čas, za ojačanje četništva, pa tudi za ojačanje VS [vaških straž].

*Korespondenca Lojzeta Udeta in Albina Šmajda (pag. 161–168)

*Pismi tov[ariša] L. Udéta Šmajdu.
(1. 3. 1946 dal Ivotu [Vladimir Svetina])*

*Prepis pisma, 21. aprila 1943 (pag. 161–167)

Dragi

Obračam se, po popolnoma samostojni iniciativi, nate in na tabor, ki mu pripadaš, čeprav ne vem, kakšno funkcijo imaš v tem taboru; le kot na znanca še iz časov univerzitetnega študija, kot na človeka, ki ga imam prav iz teh časov v spominu kot dobrega Slovenca in s katerim sem se tudi pozneje od časa do časa srečaval, ne da bi, kljub pojavljajočim se dvomom, izgubil vero vanj in njegovo slovenstvo.

»Šele s tem, da se je med Slovenci razvnela državljanska vojna, slavijo okupatorji svojo resnično zmago nad nami. Hujša nesreča nas ni mogla zadeti.« Tako sem ti pisal pred meseci. Tako mislim tudi še danes. Narod je najusodnejša življenjska skupnost. To je dejstvo in ne ideologija. Posamezniki, posamezne interesne in ideološke skupine, ki v svojih zadnjih odločitvah in dejanjih ne upoštevajo tega dejstva, te stvarnosti, bodo do tega spoznanja prišli pač po trdih izkušnjah, ako ga že od vsega početka nimajo. Te izkušnje pa plačuje seveda narod v celoti. Če bi se izrazil s pomočjo aristotelsko-skolastične terminologije, bi rekel, da je narod v odnosu do ideologij, kakršnihkoli, kakor substanca do akcendcij. Kaj smo mi vsi skupaj, z vsemi našimi ideologijami, če delamo mimo te najsilnejše stvarnosti, stvarnosti najusodnejše skupnosti v narodu: Nič, kaos. Zakaj, da je tako, da vzročni neksus te stvarnosti, pa je seveda, če je izgubljena zmožnost intuitivnega dojetanja in razumevanja te stvarnosti, težko prikazati, zahteva zamudne splošno sociološke (ne torej samo gospodarsko-socialne), zgodovinske (zlasti tudi kulturno-zgodovinske), politične in psihološke analize. Mnogo lažje je pokazati silo te stvarnosti na konkretnih zgodovinskih situacijah, zlasti na današnji.

Kot Slovenci smo danes napadeni in ogroženi od Nemcev, Italijanov, Madžarov (težko je ločevati med nacionalno-socialističnimi in drugimi Nemci ali med fašističnimi in drugimi Italijani in Madžari, ko je vse skvarila nacionalno-socialistična, rasna odn[osno] fašistična, rimsko-imperialna ideologija) in ne kot katoliki, komunisti itd. Kot Slovenci bi se morali torej braniti. Za »biti ali ne biti« nam gre v od Nemcev zasedenem delu že danes z vso brutalno jasnostjo, za »biti ali ne biti« bi nam šlo v primeru zmage osnih sil tudi v od Italijanov in Madžarov zasedenem delu Slovenije. Povsod pa nam je že danes z vso jasnostjo zastavljeno vprašanje: ali svoboda ali sužnost, zedinjenje in svoboda v primeru poraza, razkosanost, sužnost in nemoč v primeru zmage osnih sil. Kot Slovenci bi torej morali

nastopati, disciplinirano, železno konsekventno in požrtvovalno podrejšo vse interese, ideološke in svetovno nazorne posebnosti in iz te izvirajoče oblastne politične ambicije tej zgodovinski situaciji stvarnosti, stvarnost, ki je ni mogoče odpraviti z nobenim teoretiziranjem, ideologiziranjem, svetovnonazornim, kulturnim razračunavanjem. Ali smo Slovenci ali nismo, ali hočemo ali nočemo biti, ali hočemo suženjsko ali svobodno prihodnjost, to je danes glavno vprašanje. Pri tem me prav nič ne tolaži dejstvo, da imajo tudi drugi narodi, zlasti seveda premagani, okupirani, opraviti s podobnimi razkrojvalnimi pojavi kakor Slovenci. Za vsak narod je državljanska vojna zlo, za narod v taki situaciji, kakor smo Slovenci, pa je državljanska vojna blaznost, samomor. Da smo Slovenci izgubili čut za grozo državljanske vojne, da gledamo nanjo kot na neizbežno zakonito ali morda celo sveto nujnost, je dokaz nevarne, da, smrtno nevarne obolevnosti našega narodnega organizma.

Vem. Kdo pa je kriv, me vprašuješ, vprašujete. In odgovarjate: OF, komunizem in samo komunizem. In ste prepričani, da ste vi brez vsake krivde. Ali ste res prepričani? Ne bom se spuščal v vprašanje krivde enega in drugega tabora na današnjem stanju na Slovenskem, čeprav bo to kedaj neizogibno. Tabor, kateremu pripadaš ti, me spravlja v, recimo, začudenje, poleg vsega posebej s tem, da se borite, v imenu krščanstva, Kristusa, tako, kakor se borite. Tega ne razumem in tega ne razume noben človek, ki ljubi duhovno čistost. A, pustimo to v tej zvezi.

Moj namen je zaenkrat le osvetiti en in drugi tabor o resnični situaciji in o strašni blaznosti vsega tega medsebojnega uničevanja, ki je dejansko uničevanje slovenskega naroda, kajti Slovenci po rojstvu ste eni kakor drugi, razen tega pa trpe radi te borbe široke plasti slovenskega naroda, vsi Slovenci.

Državljska vojna? Če bi bili svobodni, če ne bi bili okupirani, mogla bi, kljub vsemu, imeti neki smisel. En in drugi tabor bi mogel upati, da si pribori oblast. Toda v tem stanju, v tej situaciji? V tej situaciji je državljanska vojna izključno samo medsebojno uničevanje, samo usluga okupatorju, utrjevanje njegove oblasti, duhovna kapitulacija. Kakšne možnosti more imeti en ali drugi tabor, da bi se v tej situaciji dokopal do oblasti? Saj menda vendar ne mislite, da je to, kar predstavljate eni in drugi danes na Slovenskem, oblast?

Vse to, kar počenjate, da je pokladanje temeljev za prevzem oblasti v bodočnosti? Strašna zabloda. Po tej poti je zame izven vsakega dvoma, da moreta ob zlomu osnih sil obe vojujoči se stranki druga drugi preprečiti prevzem oblasti, da pa bosta preprečili prevzem oblasti tudi slovenskemu narodu. Izven vsakega najmanjšega dvoma je zame, da se bo, sodeč po današnji duhovni nastrojenosti duhov, vnela po odhodu Italijanov, vsaj v ljubljanski pokrajini, še strašnejša državljanska vojna, kakor divja že danes in bo prišel delat red neki tretji, prijateljski okupator, Rus, Anglež ali Amerikanec. Kakor je nastavljeno danes, je bolj verjetno, da bodo Amerikanci ali Angleži preje tu, kakor Rusi, sovjetska vojska. Če pride prva sovjetska vojska, bo, vsaj začasno, pripadla oblast OF pa naj vas danes strelja ali ne, vam pa ne in če se danes že tako trudite uničiti O. F. Nasprotno, položaj si z današnjo borbo proti O. F. za ta primer le še poslabšujete, čeprav se prav od sovjetske vojske daleko nimate bati tistega, česar se bojite in bo tudi vodstvo O. F. tem bolj odgovorno, da se vzdrži red, ker bo zasedbo po sovjetski vojski brez pridržka priznalo kot prijateljsko zasedbo. (S tem pa še vedno ni rečeno, da bodo Rusi, sovjetska vojska, na Slovenskem tudi ostali. To je zavisno od narodov, katerih ozemlja leže med Slovenijo in mejami S. Z. z dne 22. 6. 1941 in od anglosaksonsko-ruskega sporazuma.) Če pa bodo zasedli Slovenijo najprvo Amerikanci ali Angleži,

kar je, kakor rečeno, verjetneje, bo v polni meri nastopil položaj, kakor ga nakazujem v začetku tega odstavka. Amerikanska ali angleška vojska bo našla ob prihodu na slovenska tla v glavnem dva za oblast se boreča tabora, a dejansko nobene oblasti. Vi niste in ne boste nikdar tako močni, da bi se mogli polastiti oblasti tako, da bi bil nasprotni tabor dejansko strt, fizično uničen. Obratno je prav tako. Državljanska vojska se bo razplamtela, komunisti bodo še bolj brez pomislekov kakor sicer poklicali na pomoč ulico t. j. sodrgo. V to stanje brez oblasti, najkrvavejši interregnum, bo prišla zavezniška vojska. Ker ne bo našla domače oblasti, bo vzpostavila svojo. To bo dejansko okupacija, prijateljska sicer, a vendar okupacija. To bo sramotno, po nas, po slovenski duhovni in politični nezrelosti, zakrivljeno stanje. Neki tretji bo moral napraviti in vzdrževati red. Sami ga ne bomo zmožni, sodeč po tem, kakor je ta čas nastavljeno. Tako bomo Slovenci oropani najvišje časti vsakega naroda: ureditve na svojem ozemlju po svojih silah, svoji uvidevnosti in modrosti. Tako, kakor ste nastrojeni danes eni ali drugi, ne vidim jaz nobenega izhoda. Samoodločba, samovlada? Vedno bolj se odmikajo dejanske možnosti realizacije teh svetih načel, pravic zrelih narodov. V tej naši narodni nemoč, ki bo trajala nekaj časa, bodo položeni prvi temelji za načrtanje naših mej negativno. Veliko premoženja Nemcev nam bo ušlo. Na Gorenjskem, Koroškem, Štajerskem, Primorskem in v Prekmurju bo v takem stanju neizogibno prišlo še do hudih nesporazumljenj med okupacijskimi oblastvi in slovenskim ljudstvom, ki si bo v tem stanju slovenske narodne anarhije samo iskalo zadoščenja nad Nemci, Madžari, Italijani ter renegati. Rastla bo nezadovoljnost radi posredovanja okupacijskih oblastev. Ugled pred anglosaksonskimi zavezniškimi silami bo padal. V takem stanju pa seveda Slovenci tudi o načinu vključevanja v nov evropski red ne bomo mogli povedati nobene jasne, odločne besede. Brez nas bodo položeni temelji novega mednarodnega, južnoslovanskega, balkanskega, evropskega reda. Vse to je na kocki zaradi državljanske vojne med Slovenci. Prečrno slikano? Po tem, kakor je danes nastavljeno, kakor je danes duhovno nastrojenje posameznih taborov, prav nič prečrno. Saj ne pravim, da bi nam šlo tedaj za »biti ali ne biti« v fizičnem pomenu te besede. Ne. Šlo pa bo brez dvoma za izrabo ali zamudo edinstvene zgodovinske prilike, da dobimo take meje, kakor nam gredo, da si na mah priborimo položaj, kakor bi nam šlo v zboru drugih narodov. Imejmo vedno pred očmi, da smo narod z najbolj spornimi mejami v Evropi in da smo na edinstvenem križišču Slovanstva, Germanstva in Romanstva, Balkana, Zapada in Srednje Evrope, bariera, ki loči nemštvo od Jadrana. Čeprav gredo ta razmišljanja o bodočnosti preko okvira tega, kar sem si namenil povedati v tej zvezi, ko mi gre samo za oboroženo premirje do konca italijanske, nemške in madžarske okupacije, je prav, da tudi na državljansko vojno pod to okupacijo gledamo z vidika te zelo verjetno resnične slike bodočnosti.

Posebnost problematike položaja vašega tabora, kolikor je res, da računate s porazom osnih sil (glede vseh nisem prepričan, da tako računa) pa velja sledeče:

Vi ste edina skupina med okupiranimi narodi, katere zastopniki sede v emigrantski vladi, ki se bori proti silam osi, medtem ko vi na domačem ozemlju po dogovoru stalno sodelujete z okupatorji kot oborožena pomožna sila v borbi proti organizaciji, ki nosi ime osvobodilna fronta slovenskega naroda, in ki ima v svojem programu to osvoboditev na prvem mestu, čeprav zasleduje dejansko, po ne javnem programu tudi in čedalje bolj pretežno cilje družbeno revolucionarnega značaja. Vem. Poznam vse vaše razloge, tiste, ki jih navajate, pa tudi tiste, ki jih ne navajate. Ali pa pozna razloge, ki jih navajate in ki se vam zde najbolj učinkoviti tudi svet ali, kar je še važneje, ali jih upošteva? Morda jih pozna. Upošteva jih ne. Če bi jih upošteval, ne bi bilo teh stalnih pozivov iz Londona po Kuharju

[Alojzij Kuhar] in Kreku [Miha Krek] od februarja t. l. dalje, ki so le preveč jasni in razumljivi. Zaradi vašega nastopanja se jima majejo tla pod nogami. Razumljivo. Svet tega specifično slovenskega pojava ne more razumeti.

Sklicujete se na Mihajlovića [Dragoljub Mihailović], češ da dela on isto. Ne vidim tega. Doslej je, kolikor imam pregled, dokazano le to, da so se posamezne skupine, ki se imenujejo Mihajlovićeve, družno z Nemci, Pavelićevimi Hrvati in Italijani borile zoper partizane. Nastopale pa so tudi tako le v posameznih primerih in je vprašanje, koliko se te skupine upravičeno imajo za Mihajlovićeve in nadalje, ali so nastopale z vednostjo in dovoljenjem njegovim. Že popolnoma v svet domnev pa spada trditev, da nastopa tudi Mihajlović sam proti partizanom dogovorno z okupatorji. Čeprav so te distinkcije samo formalnega značaja, imajo take distinkcije prav pred Anglosaksonci svoj pomen. Za to važno nianso je vaš položaj najmanj mnogo kočljivejši kakor Mihajlovićev. Glede tabora, kateremu pripadaš, je dogovorno nastopanje z okupatorji proti O. F. polna, vsemu svetu jasno vidna gotovost.

Pravite nadalje, da imate od istih ljudi, od katerih javno od februarja t. l. dalje, poslušate izraze nezadovoljstva in pozive na spravo, druga tajna navodila, ki vam dovoljujejo, kar sicer – pesek v oči svetovne javnosti – obsojajo. Ne verjamem. Ne morem verjeti. Kuhar in Krek sta s svojimi govori izpred februarja t. l. (briskiranje S. Z. in stvarnosti vpliva silne ruske borbe na formiranje slovenskega javnega mnenja, vedno ponavljanje »rešitev bo prišla od zapada«, razne grožnje itd.) sicer zelo mnogo prispevala k formiranju dveh izključujočih in borečih se taborov na Slovenskem, vendar pa verjamem, da ju je danes strah tega, kar je z njunim sodelovanjem nastalo. Tudi si mislim, da je vzrok tega preobrata Kuharja in Kreka bolj v zunanje-političnih dogodkih n. pr. v uspešnih bojih ruske vojske, v vedno bolj napredujočem in v potankosti segajočem rusko-angleškem sporazumevanju kakor pa v poglobljenem spoznanju, napredujoči moralni resnobi, vendar pa ni zato ta preobrat nič manj enoumen in pozivi na spravo niso nič manj iskreno mišljeni.

Prav v luči anglosaksonsko-ruskega sporazumevanja, s katerim mora računati vsak Slovenec in Kuharjevih ter Krekovih pozivov iz Londona postaja državljanska vojna na Slovenskem, že sama po sebi strašna, tem bolj nesmiselna in za slovenski narod škodljiva. Prav bi bilo, da se nad tem eni in drugi zamislite.

Recimo pa, da bi vam – kar je skrajno neverjetno – res uspelo, da se ob porazu osnih sil nesporno polastite oblasti v Sloveniji. S kakšnimi zaslugami za osvobojenje in za zavezniško stvar se po dosedanjem delu morete izkazati pred zavezniki? Ali vam še nikdar ni prišlo to na misel? Ali res mislite, da taki, kakor ste, predstavljate faktor, ki bo resno upoštevan? Res. O. F., prav: njeno vodstvo, je odgovorno za celo vrsto nespametnih sklepov, uredb, strahotno nasilnih dejanj. Tudi O. F. ne bo, niti od S. Z. pohvaljena tako, kakor misli. Njen odnos do Angležev in Amerikancev ne bo prisrčen in tudi S. Z. bo gledala nanjo kot gleda izkušen vojniki na svojega podivjanega in nediscipliniranega varovanca. Toda še v tej nespameti in nasilnosti bo O. F. faktor, na katerega bodo zavezniki gledali bolj pozitivno, kakor na vas. Vem. To so neprijetne reči. In vendar ne morem govoriti drugače. O. F. kakršna že je, mora pričakovati politično podporo S. Z., katere položaj na mirovni konferenci bo brez dvoma zelo močan. Usodna zmota njenega vodstva je le, ko očitno misli, da je Sovjetska Zveza na našem ozemlju tako zainteresirana, da je pripravljen tvegati, proti sklenjenemu sporazumu z Anglosaksonci, mimo nacionalnih ozemelj, ki leže med

Slovenijo in mejami Sovjetske Zveze, morda celo vojni spor z Angleži... Ta zmeta, ki bi jo vodstvo O. F. v tej formulaciji zavrnilo kot absurdno, živi v vodstvu O. F. podzavestno kot pričakovanje, da lahko dela kar hoče, revolucionira pač, ker bo S. Z. po tej vojni vsa mogočna in bo lahko vse tako uredila, kakor bo sama hotela ali prav za prav – to je točneje – kakor to želijo njeni nekritični verniki. To nejasno, razumsko nekontrolirano čustvovanje silno zmanjšuje odgovornostni čut vodstva OF in mu jemlje razumevanje neobhodne nujnosti slovensko stvarnega ponašanja, tako da človek tudi po tej strani gleda s skrbjo v bodočnost. Izločiti se iz sporov za »interesne sfere« s samostojnim političnim konceptom v družbi slovanskih – to prvenstveno – a tudi drugih narodov podobne geopolitične lege in zgodovinsko duhovne ter sociološke strukture, kakor je naša, je zahteva v službi bodočega miru, je dejansko razbremenitev tako za Moskvo kakor London. Spore med Moskvo in Londonom pospešuje najbolj prav ideološko špekuliranje enega tabora z Londonom, drugega pa z Moskvo, naša vse preveč uslužnostna, neustvarjalna, nesamostojna miselnost. Premirje v tej, s kateregakoli gledišča blazne državljanske vojne med Slovenci bi bil morda prvi korak k spoznanju skupne mednarodno politične usode vseh, ki nas je rodila slovenska mati, usode, ki je v veliki meri determinirana tudi z našo geopolitično lego, ki kategorično narekuje, da ne gremo niti z Londonom proti Moskvi niti z Moskvo proti Londonu. (Ne živeti v najbolj prijateljskih odnosih z Moskvo po tej vojni, tega si jaz tudi ne morem zamisliti.) Vsako drugačno ponašanje odnose med Londonom in Moskvo le komplicira in pospešuje medsebojno nezaupanje, kar nam je zlasti v današnji situaciji samo v škodo, ker prispeva k zavlačevanju osvobodilne borbe.

Kakor imam na naslov vodstva OF povedati marsikaj pekočega, tako je moja dolžnost, da tudi tebi in taboru, ki mu pripadaš, izjavim prepričanje, ki vam gotovo ne bo všeč, da iz nekega posebno važnega razloga ni v interesu slovenskega naroda, da bi nas zastopala na mirovni konferenci vlada, kakor si jo zamišljate vi. Ta razlog se glasi: Verjetno je, da bo tudi na bodoči mirovni konferenci zastopana Italija po vladi, ki ne bo komunistična in bo torej imela za umestno, da bo poskušala razbremeniti postopanje okupatorskih oblastev v Sloveniji. V dokaz neodgovornosti bo predložila dokazni material, ki ga ji nudi danes zlasti strašno pisanje Slovenca in Slovenskega doma ter Jutra, čeprav tega v dosti manjši meri. Vi boste na to molčali. Še več. Ako boste hoteli biti dosledni – in to boste hoteli biti – boste proglasili za blazno in zločinsko sodrgo vse, ki so šli v gozdove, vse Slovence, ki so se s čisto mislijo: boriti se za svobodo Slovenije, pridružili OF, ki so v tej borbi prelili svojo kri z zadnjo najlepšo mislijo, s poslednjim, uporno vernim vzkrikom »Živela svobodna Slovenija!« Ker to je danes najbolj aktualen krik božje pravičnosti volje. Kristus? Da, tudi Kristus. A Kristus je samo prazna beseda, če grešiš proti slovenskim osvobodilnim težnjam. Slabo pripravljáš Kristusovo kraljestvo, če ne pokažeš odpora proti okupatorjevemu nasilju, če se ne povzpneš niti do besednega protesta. (Če bi me nadalje vprašal – in to vprašanje ti je gotovo na jeziku – kakšno vlado da si potem želim, ti odgovorjam, čeprav v tej zvezi o tem govoriti ni moj namen, da si želim resnično slovensko revolucionarno demokratično vlado, ne da bi pod revolucionarnostjo razumel, da se sme s političnim nasprotnikom obračunavati z revolverjem.)

Kaj torej hočem že danes od vas in od OF? Kaj hoče od vas resnična korist slovenskega naroda? Zaenkrat samo sklenitev premirja. Vi bi morali pristati na sledeče pogoje: 1. Prenehate streljati na partizane, pripadnike OF, ako ni to v neposrednji obrambi na neposreden napad. 2. Popolnoma prenehate s predajanjem katerihkoli Slovencev v italijanske

roke, zlasti ne onih, ki so kakorkoli drugačnega političnega prepričanja, kakor je vaše, zaradi tega prepričanja. 3. Popolnoma prenehate s hujskanjem po Slovincu in Slovenskem domu ali kjerkoli.

Od OF se mora in more zahtevati sledeče: 1. Predvsem mora absolutno prenehati s streljanjem Slovencev, razen v neposredni obrambi na neposreden napad. 2. Prenehati mora s prisilnimi mobilizacijami, ker se iz tega rodi ljudski odpor in izdajstvo. 3. Opustiti mora zasedanje naseljenih delov Slovenije, dokler položaj na odločilnih bojiščih ne dozori. Tako zasedanje daje namreč Italijanom možnost, da se znašajo nad civilnim prebivalstvom in 4. izogibati se morajo takih bojnih akcij, ki dajejo Italijanom možnost, da se znašajo nad civilnim prebivalstvom.

Vsaka stran ostane oborožena.

Jasno je, da bi bilo v sklenjenem dogovoru, v dodatku treba še marsikaj konkretizirati in najbrž niti ne bi šlo brez nekega skupnega izvrševanja premirja nadzorujočega odbora in razsodišča.

Kakor se že tudi vidi na prvi hip, kakor da bi bilo vse to nedosegljivo, je znamenje ohromelosti slovenske narodne zavesti, ako se ne poizkusi premirja vendarle doseči. Nikdar se ne smemo zadovoljiti s stanjem, v katerem se nahajamo danes, nikdar ne smemo gledati na to stanje kakor na nepremagljivo zakonitost. To bi bila narodna smrt.

Za sklenitev takega premirja govori vse, proti sklenitvi takega premirja niti en pomislek, ki bi načelno, objektivno držal. Pomisleki morejo izvirati samo iz intrasingentnosti ideološke nastrojenosti, svetovnonazorne omejenosti, po kateri gremo z vso gotovostjo še hujšim časom naproti, strašnim razočaranjem tako za en kakor drugi tabor, kakor za narod v celoti. Nadaljnji pomisleki so iz težav realizacije sklenjenega premirja. Izvršitev sklenjenega premirja bo namreč težavna za obe strani. Prva težava je v neki duhovni preorientaciji množici ali točneje: tistih plasti, ki so nosilke te uničujoče borbe. Množice, široke ljudske množice so proti tej blazni borbi pod okupacijo.

Polno je tudi nediscipliniranih posameznikov, ki bi se ne ozirali na sklenjeno premirje, ne upoštevali navodil vodstev in katerih dejanja bi bila največja nevarnost, da se medsebojna borba zopet začne. Za tabor, kateremu pripadaš ti, pa je največja težava v neki relativni nevarnosti, ki grozi od Italijanov. Če bodo Italijani opazili premirje, vas utegnejo razorožiti in nekaj tudi pozapreti. Premirovni dogovor bi moral seveda vse to upoštevati in konkretizirati postopanje, ki naj zakrije pred Italijani sklep o premirju. Vem, to so velike težave. Toda brez tveganja in pripravljenosti na žrtve ni mogoče ničesar velikega doseči. In gre res za veliko stvar. Gre za to, da se slovenski narod preneha mesariti med seboj, ko je v situaciji, v kakršni smo, jasno, da ni to nobenemu Slovincu v korist, temveč je to le v korist okupatorju, ker mu daje to stanje tisoč možnosti in prilik, da z obrazom reditelja z najokrutnejšo silo posega v slovensko življenje in nas uničuje, mori, zapira, konfinira, Mefisto, režeč se na skrivaj z ironičnim posmehom naši izgubljenosti.

Ako bi pristali na moj predlog in na moje posredovanje, bi mi seveda morali omogočiti tudi izvrševanje te misije. Zaupam. Če bom jaz ali morda še kdo drugi z menoj žrtev tega zaupanja, vaša moralna pozicija v slovenskem narodu s tem gotovo ne bo okrepljena. Izgubljati o tem še kaj več besed se mi ne vidi umestno. Na takem zaupanju in spoštovanju takega zaupanja temelji človeška družba. Brez takega zaupanja in spoštovanja se izprevrže

vse v nerazrešljiv kaos. Neomejeno nasilje z mehanizmom akcije in reakcije gospodari v taki duhovni atmosferi.

Pri vsem si mislim tudi, da izjalovljenje pogajanj obstoječega položaja ne bi še poslabšalo, saj si je komaj mogoče zamisliti, da se more ta položaj še poslabšati. Razen tega se zavedam, česa sem dolžan stvari, za katero mi gre in ki mi je sveta. Kjer bo potreben molk, bom molčal, molčal bom toliko časa, dokler bo to potrebno, raje še dalje.

V nekaj dneh bom prišel po odgovor. Ti pa med tem sporoči ta predlog ljudem, ki jim zaupaš.

Bodi lepo pozdravljen!

Ljubljana, 21. 4. 1943

L. Ude

***Pismo, 29. julija 1943 (pag. 168)**

Vztrajaj na poti, kakor sva se domenila. Karkoli naj se že zgodi, jaz sem priča. Ne vem veliko o Tebi in Tvojem delu, toda to, kar vem, bom izpovedal povesod, kjer treba. In mnogo je dobrega.

Glede napadov na Te S. P. je težko eno, da moram namreč pred ljubljanskimi faktorji O. F., ki so vsi, kakor spoznavam, sami statisti, ljudje, ki se boje odgovornih, izpreminjajočih odločitev glede odnosov do svojih resničnih ali domnevnih nasprotnikov, molčati o razgovorih med nama. Vendar pa sem še včeraj opozoril posameznike na neresnice v pisanju o Tebi. Čeprav sem zadel zaenkrat na hud odpor, mislim, da sem jih omajal. Saj veš, kako težko je danes omajati mnenje, ki si ga je neka skupina ljudi bolj po svojih krivih željah in zbegani fantaziji kakor na podlagi preizkušenih dejstev o nekom ustvarila. Obremenjuje Te pač dejstvo, da Te vidijo večkrat kakor kateregakoli drugega na terenu. Zatrjujejo mi tudi, da je napad na Te prišel od zunaj.

Ali glede tiska, zlasti Slovenskega doma, res ne moreš nič doseči? Svetujem, da se sploh preneha s poročili o grozodejstvih, ki so se zgodila pred enim letom, ker je to ponovno, trajno poročanje o istih grozodejstvih, ki so se zgodila že pred enim letom, očitna propaganda za nepomirljivost in boj. Bilo bi veliko primerneje, da se ves prepisani dokazni material predloži O. F. z določenimi predlogi in zahtevami, kakor pa da se v slovenski javnosti na ta način stalno vzdržuje duh nepomirljivosti in bojno razpoloženje. Ne morem preko tega, svetujem, predlagam, zahtevam.

Če ti je kaj na tem, da zve vodstvo O. F. o Tebi pravo resnico, sestavi in napiši dobro podprto pojasnilo. Vem, da se Ti to upira, ker si o tem, da se je bilo treba z orožjem upreti raznim nasilstvom, prepričan, čeprav z mojega stališča zmotno prepričan, na nejasnem o posledicah v taki situaciji. Radi stvari same, da se vsa nasprotja reducirajo res na tisto, kar se da stvarno utemeljevati, pa Ti vendarle svetujem, da to storiš, potem pa ali izročiš meni, ali pa čakaš na drugo priliko.

Ljubljana, 29. 7. 1943

Bodi zdrav!

U.

Prepustnica za gibanje po Ljubljanski pokrajini, 1942

150 147a

Rilasciato a Smajd dott Albin
 Izstavljeno

figlio di Giuliano
 ime očeta

nato a Kranj
 rojen v

il 25-11-1906
 dne

residente a Lubiana via Erdinova 45
 stanuje

di condizione presidente delle cooperative
 zaposlen permanente

validità permanente
 veljavno

per recarsi a in provincia
 za pot v

documento di identità con fotografia in possesso
 dell'interessato
 izkaz identitete s sliko, ki ga ima naslovljenec

(1) Carta identità n. 4002127 del 2-5-42 Lubiana

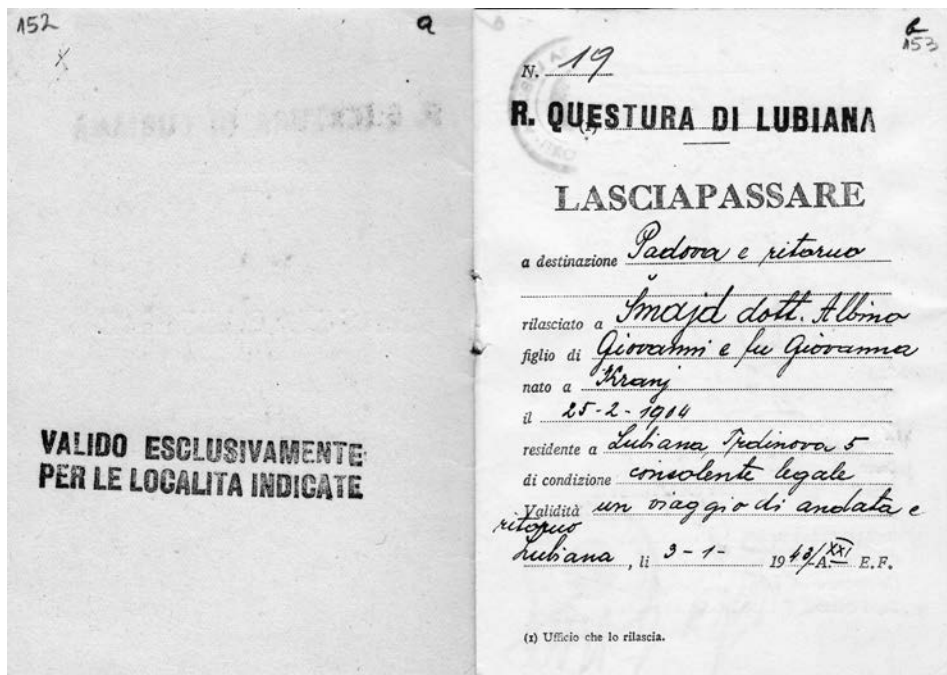
IL Questore
 (Ettore Messana)

(firma)
 (podpis)

LUBIANA

(1) Indicare ai estremi del documento (tessera, N
 autorità che lo rilascia ecc., se il titolare sia sprovvisto
 di fotografia)
 Navesti podatke izkavila (števil izkaznice ter oblast,
 ki jo je izstavila, in če ne bi bila opremljena s sliko)

Rilasciato il 12 Apr. **XX**

154

QUESTURA LUBIANA
PASSAPORTI

155 *a*

ELENCO DELLE PERSONE
CHE ACCOMPAGNANO IL TITOLARE

St
Fr
Or

Naso _____
Bocca _____
Capelli _____
Barba _____
Baffi _____
Colorito _____
Corporatura _____
Segni speciali _____

vedi fotografia

[Handwritten signature]

QUESTURA LUBIANA
PASSAPORTI

IL QUESTORE

[Handwritten signature]

Autorizzazione Reg. Questura
Padova No. 105903 del 29-12-1942/ks

(1) Qualifica e autorità che lo rilascia.
(2) Sigillo e firma.

156

RINNOVAZIONI

IL QUESTORE

QUESTURA LUBIANA
PASSAPORTI

(4204935) Roma, 1941-XIX - 100.000 - Ed. Feltr. Stato P. V.

149
158

Comando XI Corpo d'Armata

n.4/2013 di prot, Lubiana li, 7=I= 1943 Anno XXI

A U T O R I Z Z A Z I O N E

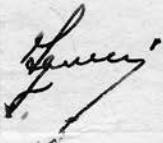
Dott. Smajd Albino di Giovanni è autorizzato a
recarsi da Lubiana a Abano e ritorno
per cura. =

(lasciapassare n. _____ del _____
rilasciato dalla Regia Questura di Lubiana).

Vale fino al 15 febbraio 1943=XXI°.=

IL COLONNELLO CAPO DI S. M.
- Bruno Lucini -

D'ORDINE
MAGGIORE COMANDANTE I CC. RR. DELL'XI CORPO D'ARMATA
(Giuseppe Agnelli)

Dovoljenje 11. armadnega zbora za potovanja v Ljubljano, 1943

150
160

Comando XI Corpo d'Armata

Ufficio del Capo di S.M. P.M.46, li 14 ottobre 1942 - Anno XX

N. di prot. Risposta al foglio N. = del =

OGGETTO: Autorizzazione.-

Il Sig. Dott. Smajd Albin di Giovanni e fu Giovanna, nato a Kranj il 25-2-1904, residente a Lubiana, via Trdinova 5, è persona favorevolmente conosciuta a questo comando e può liberamente circolare nel territorio di questo Corpo d'Armata anche durante le ore del coprifuoco.

Egli è autorizzato a portare seco la pistola.

Tutti i comandi, presidi e le stazioni CC.RR. sono pregati di agevolare il compito e a richiesta dargli protezione.

Il Dott. Smajd è munito di carta di identità n. 003127 del 2.3.1942 rilasciata dal Comune di Lubiana.

P.M. 46-li
30 Aprile 1943-XXI°
LA PRESENTE AUTORIZZAZIONE
E' TUTT'ORA VALIDA-

II COLONNELLO CAPO DI S.M.
- A.Gallo -

II COLONNELLO CAPO DI S.M.
Bruno Lucini-

Dovoljenje 11. armadnega zbora za gibanje v času policijske ure in nošnja pištole,
14. oktobra 1942

*Ugotovitve Ozne o medvojnem delovanju Albina Šmajda (pag. 169–172)

OZNA za Slovenijo

IV. odsek

Šmajd dr. Albin, advokat, Ljubljana, Trdinova ul. 5/parter.

Ob priliki ustanovitve mestnega odbora v juniju 1941 mu je bil dodeljen referat za organizacijo Gorenjske. Skupno z dekanom Škrbcem [Matija Škerbec] sta najprej zorganizirala begunce iz Gorenjske med katere je tedaj spadal Malovrh France, in sestavila nekak pododbor, kateri naj bi upravljal Gorenjsko. V dec[embru] 1941 smo prvokrat zasledili Šmajdov odhod na Gorenjsko, kjer se je, po potrjenih vesteh, sestal v Otočah s člani gestapa. Kmalu za tem so sledile aretacije. Od takrat dalje se opaža Šmajda vedno pogosteje v vrstah gestapa in pričel je redno zahajati k Mikliču, kjer je center za Ljubljano. V januarju ga je na Bledu sprejel Fischer, vodja Geheimepolizei na Dunaju, kjer mu je, kakor se je pozneje doznalo, dodelil nalogo sestave seznama opredelitve ljudstva na Gorenjskem in prav tako v Ljubljani, oz. v Ljubljanski pokrajini. V marcu 1942 je postal član sodišča bege, katero pa je bilo še v ilegali. V aprilu so padli na Gorenjskem talci, kateri so bili na spisku, ki ga je sestavil on s pomočjo Škrbca. Kmalu nato je izginil v Italijo od koder je prišla tiralica za nekaterimi voditelji njim nasprotnih strank. Bil je tudi v Trstu, kjer je med Slovenci vodil propagando in aretacije s pomočjo kvesture. V začetku junija se je zopet pojavil v Ljubljani, kjer je postal predsednik vojaškega sodišča bele garde, ter podvzel vse ukrepe, da se ujame in zapre dr. Aleša Stanovnika. To se mu je posrečilo ter je bil Stanovnik aretiran in zaprt (okrog 20. 5. 1942.) ter je bil nato na zahtevo Šmajda (tako mu je očital Novak Avgust ob priliki nekega spora na seji organizacij v Rokodelskem domu v marcu 1943) dne 2. 6. 1942 usmrčen. Za tem je ponovno odšel v Italijo in na Gorenjsko, kjer je zopet najti sled njegovega dela v sestavu ponovne liste talcev, 40 po številu, v oktobru istega leta. Za prednje smo imeli v Ljubljani točno izjavo ge. Ogrinove, soproge sodnega uradnika v Radovljici, katera je nekaj dni po streljanju prišla v Ljubljano. Po likvidaciji dr. Natlačen Marka je prišel nazaj v Ljubljano, kjer je prevzel pravniški del v njihovem štabu (njegov pomočnik Ilija Jože, sedaj poročnik v Organizacijskem štabu domobrancev). V decembru 1942 je zasnoval z ostalimi božične aretacije ter vodil zaslišanja in likvidacije zapornikov. Gorazd, Osolnik – Ivan Pipan [Anton Pipan] je pred likvidacijo izjavil, da je glavni zasnovatelj in likvidator v belgijski kasarni bil dr. Šmajd. Februarja 1943 je odšel ponovno na Gorenjsko, kjer je organiziral belo gardo s pomočjo nemškega vojaštva, kar so popreje sklenili na sestanku v novembru 1942. Vrača se večkrat v Ljubljano, vendar mu Italijani ne dajejo več tako prostih rok ter se pritožuje, češ: »Delaš pošteno, da se izgaraš, potem te pa sunejo v zadnjo plat.« Slednje je izjavil na sestanku pri Avgustu Novaku v maju 1943. Ko je zaslutil nekaj iz naše strani se je umaknil skupno z Avsenekom [Ivan Avsenek] iz Ljubljane. Odpotovala sta v Bari k Adlešiču [Juro Adlešič]. Po dvomesečni odsotnosti se je vrnil v Ljubljano, kjer je nadaljeval s svojim delom, vendar pa vse bolj v smeri Gestapa kakor pa za Italijane. (Por[očilo] 1943.)

Na sestanku 21. 2. 1942 organizacijskega štaba be-ge [bele garde], kjer so bili poleg njega prisotni: Križman [Andrej Križman], Novak [verjetno Avgust Novak], Remec [Bogumil Remec] in Dobovšek. (Por[očilo] feb[ruar] 1942.)

V marcu 1942 se je udeležil političnega sestanka vodstva bege v Alojzevišču. 22. 7. 1942 odšel na Dolenjsko. Zveze: Mirko Javornik, glavni urednik Slovenskega doma, Rudolf Smersu, pravni referent OUZD, Hvale Jože, uradnik Zadružne gospodarske banke, Križman Andrej in dr. Jože Voršič [Josip Voršič]. (Por[očilo] 22. 7. 1942.)

Večkrat v družbi dr. Levičnika [Alfonz Levičnik], Avseneka [Ivan Avsenek], Pavli-
na Franca⁷¹ in fašistov. (Por[očilo] 1942.–1943.)

Zaslišuje v Belgijski kasarni. (Por[očilo] 5. 1. 1943.)

Po izjavi Sajovic Slavka, Stari trg, tapetništvo, so v kasarni na Šmajdovo povelje temeljito pretepli njegovega poslovođjo. (Por[očilo] 1. 3. 1943.)

Vodja bega komisije v Belgijski kasarni. (Por[očilo] 9. 4. 1943.)

Z njim, kaplanom Duhovnikom [Anton Duhovnik] in bega [belogardistom] Kav-
čičem [morda Jože Kavčič] iz Vrhniko se je sestal 20.–24. 6. 1943. v Ljubljani Bertoncelj iz Jesenic. (Por[očilo] 25. 6. 1943.)

Zahaja stalno k vdovi Krištofovi [Jovanka Krištof], kamor zahaja tudi K. Novak [Karel Novak], njegov telefonist Hassel [Viktor Hassl] in drugi. (Por[očilo] 29. 6. 1943.)

Dnevno zahaja v pisarno Šumi [France Šumi]? na Miklošičevi cesti, kjer je, po iz-
javi Lavrič Marjana, (ki je Šmajdov nasprotnik) center gestapovske špijonaže. (Por[očilo] 29. 6. 1943.)

Določen za voditelja Slovenske legije za Gorenjsko skupno z dekanom Škrbcem
Matijo in Novak Nandetom⁷², bivšim županom Kamnika. (Por[očilo] 29. 6. 1943.)

Nagovoril Tomič Franca ali Staneta, da je pristopil k bega [beli gardi]. (Por[očilo] 28. 6. 1943.)

Zveze: Zajc dr. Marjan, Ilovar [Albert Ilovar], dr. Janeš [Janez Janež], Hacin [Lovro Hacin], Gestapo, Tornari [Gino Tornari] v Belgijski kasarni. Pripada stari SLS in SL. Član zasliševalne komisije v Belgijski kasarni. (Por[očilo] julij 1943.)

Dr. Voršič [verjetno Josip Voršič] očital Šmajdu: »Stanovskih tovarišev nimam na vesti.« (Ponovno očitiranje Šmajdu, da je dosegel usmrtitev Aleša Stanovnika.) (Por[očilo] 24. 7. 1943.)

29. 7. 1943. odpotoval v Italijo. Sodeloval z gestapo. V radovljiškem srezu bil poslanec JRZ. Predstavnika »Slovenskega narodnega odbora.« Zahaja v Križevniški samostan⁷³, kjer je prior njegov osebni prijatelj. Predava na sestankih KA. (Por[očilo] 2. 7. 1943.)

25. 7. 1943 se je vrnil iz Dolenjske in imel sestanek na stanovanju Rudolfa Smersu-
ja. Sredi avgusta 1943 pri njem obiski OVRE in gestapa. (Por[očilo] 1943.)

5. 8. 1943 odšel v Radovljico za nekaj dni. Dr. Komposch izjavil: »On je naš delavec, mi nanj veliko polagamo in mi rajhovci tega ne bomo pozabili.« (Dr. Komposch je stare-
šina okrajnega sodišča v Radovljici.) (Por[očilo] 5. 8. 1943.)

Bil na sestanku v Križmanovem stanovanju s tremi Nemci. (Por[očilo] 12. 8. 1943.)

71 V rokopisu pripisano: *Podbrezje?*

72 V rokopisu pripisano: *Prevod.*

73 V rokopisu pripisano: *prior.*

Zahaja v gostilno Kregar v Štepanji vasi, kamor pridejo še: Ravnikar – »Riba«, klepar Žitnik [Rudolf Žitnik] (dr. Šmajd), sodnik Lederhas [Rajko Lederhas] in Bajic [Stojan Bajič]. (Por[očilo] 13. 8. 1943.)

Zveza z Žitnik Rudolfom potom kurirja. (Por[očilo] 13. 8. 1943.)

On, Avsenek, Remec, Slokar [Ivan Slokar], Škrbec in drugi na sestankih z Nemci na Gorenjskem in s Kulturbundovci v Ljubljani. (Por[očilo] 25. 8. 1943.)

Zveze je imel tudi z obveščevalnim oficirjem Ilovarjem. 30. 8. 1943 bil na sestanku pri Mikliču, na tem sestanku je bil tudi Stare Miloš, dekan Škrbec, prof. Dermastja [verjetno Karol Dermastja], dva nemška in dva italijanska oficirja. Lisac Ivan⁷⁴ mu prinašal pošto od Strniše Marjana. (Por[očilo] 10. 9. 1943.)

Politični svetovalec polkovnika Peterlina [Ernest Peterlin], dejanskega komandanta bega [bele garde]. Šmajd, Glavač [Franc Glavač] in ostalo klerikalno vodstvo si je prizadevalo odvrniti bega [belo gardo] od jugoslovanske smeri in jih pridobiti za neko habsburško koncepcijo. (Por[očilo] 22. 9. 1943.)

Šmajd iz Radovljice je bil izseljen do Št. Vida, tam je pokazal neke dokumente, bil nato izpuščen in se vrnil nazaj v Radovljico. Te dokumente je v Št. Vidu prepisal dr. Aleš Stanovnik. V teh dokumentih mu je Paar [Franc Paar], župan na Bledu ponujal vohunsko službo za Gorenjsko. (Por[očilo] 13. 9. 1943.)

Z njim imel Strniša zvezo za Slovensko legijo. (Por[očilo] 29. 9. 1943.)

Političen svetovalec Legije. (Por[očilo] avg[ust] 1943.)

6. 7. 1943 sestanek: Čeč Karl, Ilija Jože⁷⁵ in Thälle. (Por[očilo] 1943.)

K njemu prihajal na sestanke Demšar Ciril. (Por[očilo] 1942.–1943.)

Njegov zaupnik je Dolžan Janez? (Por[očilo] 1943.)

Podpisan na smrtni obsodbi, ki jo je izdala bega [bela garda]. Ostali podpisniki so še: ing. Sodja [Jože Sodja], ing. Martinjak [Izidor Martinjak], Maršič [verjetno Franjo Maršič], Capuder⁷⁶, Škrbec, Čeč, Glavač in Stare Miloš. (Por[očilo] 1942.)

V zvezi z Vogelnik Alojzijem iz Radovljice. (Por[očilo] ...?)

Novembra 1943 bil na sestanku na Bledu z Nemci in gestapo. Prisotni so bili še: Škrbec, Rupnik [Leon Rupnik] in škof Rožman [Gregorij Rožman]. 16. 11. 1943 vodil sestanek na Jesenicah pri Markežu [Valentin Markež]. Prvič je prišel na Jesenice v začetku oktobra. Ima svojega agenta Duhovnik Antona, ki se pogosto pojavlja v Bohinjski dolini. (Por[očilo] 15. 12. 1943.)

Dne 15. 6. 1944 je na postaji Lesce vstopil na vlak proti Jesenicam ter se odpeljal neznano kam. Na kolodvor je prišel v spremstvu dveh gestapovcev, ki sta mu nosila dva večja kovčega. Eden gestapovec se je odpeljal z njim, drugi pa se je vrnil v Begunje. (Por[očilo] 17. 6. 1944.)

74 V rokopisu pripisano: *kurir*.

75 V rokopisu pripisano: *poročnik*.

76 Ali Gabrijel Capuder ali Danilo Capuder.

Odhodu »ilegale« na teren 28. 2. 1944 je prisostvoval dr. Šmajd, major Bitenc [Mirko Bitenc], Smersu in Križman.

Vrše se sestanki med dr. Šmajdom, Grumom [Janez Grum] in Goričanom [Henrik Goričan] kot delegatom SLS za Gorenjsko, da se ilegala na terenu čimbolj razvije ter, da se izvršijo poverjene ji naloge.

Član poveljstva TOS-a, Vrščaj [Egidij Vršaj] je dejal, da je sedanje vodstvo SLS – dr. Šmajd, Matko Kranjc [Marko Kranjc] in Miloš Stare.

Nemci so aretirali Šmajda, Križmana in Matka Kranjca. (Por[očilo] 26. 2.–5. 3. 1944.)

Dr. Šmajd & Co bodo odposlani v Nemčijo. Niti ponovne intervencije Rupnika niso zalegle. (Por[očilo] 24. 5. 1944.)

Dne 12. 2. 1944 se je vršila važna seja SLS. Navzoči so bili: Šmajd, Smersu, Stare, major Bitenc, Finc [Milan Finec] in Duhovnik (ta je prišel iz Trsta in se še isti dan vrnil). Takoj po seji sta Šmajd in Križman dala navodila pripraviti v najkrajšem času vojaško opremo, ki se nahaja v Rokodelskem domu. Očividno je šlo za dokončno formiranje ilegale. (Por[očilo] 12. 2. 1944.)

Stalno ga spremlja detektiv – varnostni organ. Bivši advokat v Radovljici, narodni poslanec v Stojadinovičevi vladi, akcionar KID. Po prihodu v Ljubljano leta 1941 je postal podpredsednik Advokatske zbornice, odprl advokatsko pisarno, vodil juridične posle ljubljanske škofije, član predsedstva ljudske posojilnice, upravni član pivovarne »Union«. Vodja bege [bele garde] za Gorenjsko. Ob priliki ustanovitve mestnega odbora v juniju 1941 mu je bil dodeljen referat za organizacijo Gorenjske. Skupno z dekanom Škrbcem sta najprej organizirala begunce iz Gorenjske, med katere je tedaj spadal tudi Malovrh France.

Župan Paar na Bledu in on sta se pred kratkim mudila v Innsbrucku ter imela razgovore z nekim generalom dmb [domobranstva] na Gorenjskem. (Por[očilo] 28. 8. 1944.)

Njegova aretacija v Ljubljani maja 1944 je bila fingirana. Sedaj se nahaja v Salzburgu v neki pisarni. Pogosto ga obiskujejo župan Paar iz Bleda in Vogelник (pletilnica) Radovljica. V Salzburgu je vojaška in SS komanda za alpske dežele. (Por[očilo] 10. 9. 1944.)

Bil poslanec JRZ. Aktivist bega. Imel tesne vezi z Gestapo. (Ko so ga aretirali je iz Bleda prišel za njim dopis gestapa naj ga takoj izpuste. Dopis so videli zaprti Slovenci.) V Beogradu so naši izseljenci spraševali zanj. Možno je, da je sodeloval pri izgonih. Njegova žena [Marija Šmajd] neovirano potuje iz Radovljice v Ljubljano. V maju odpotoval na Dolenjsko kot predstavnik Gasilske zajednice v družbi z nekim Šlehte.

Po nalogu Nemcev živel do predkratkim v Salzburgu. Pred cca. 3 tedni izginil neznano kam, baje tajno živi na Gorenjskem. (Por[očilo] 30. 10. 1944.)

Iz Celovca odpotoval k njemu glavni bega organizator v jeseniškem okrožju Vogelник, s katerim bila tesno povezana že leta 1942. in 1943. (Por[očilo] 27. 12. 1944.)

Organizator bega [bele garde]. Glavni vodja SLS. Pobegnil. (Por[očilo] 12. 7. 1945.)

*Delovanje Albina Šmajda v Trstu od leta 1941 do konca leta 1945 (pag. 173–175)

ŠMAJD dr. Albin: bivši advokat v Radovljici

Ljubljana, Trdinova 5,

Srednje postave, črnih las, nosi očala.

Bega organizator za Gorenjsko. V vodstvu SLS. Decembra 1941 je imel sestanke z vodilnimi funkcionarji GSP [gestapa] (Fischer, vodja GSP [gestapa] na Dunaju).

Leta 1942 je vodil aretacije s pomočjo Questure v Trstu. Leta 1943. je vodil pogajanja bega reakcije za sodelovanje z Nemci.

Po smrti dr. Natlačena [Marko Natlačen] je prevzel pravniške posle v belogardističnem štabu, igral je glavno vlogo v zaporih belgijske vojašnice. Verjetno je bil vodja obveščevalne službe.

Po udaru GSP [gestapa] 4. 4. 1944. je bil aretiran in kot edini od aretirancev odpeljan v Nemčijo. Po kasnejših poročilih se je pojavil v Salzburgu v neki pisarni, kamor so prihajali k njemu vodilni belogardisti z Gorenjske.

Marca 1944 je vodil razgovore z Rösenerjem [Erwin Rösener] glede odobritve ilegale JV.

(Trst, bega [bela garda] 1944)

Do 15. 5. 1945. ga je bilo opaziti v Millstadtu oz. Spitalu. Sedaj opravlja redno kurirsko službo slovenskih klerikalcev med Celovcem in Rimom. Ostala dva kurirja sta še adv[okat] Kornhauser [Drago Kornhauser] in neki Golob.

21. 7. so odpotovali preko Lienza v Italijo z namenom da se vrnejo v nekaj tednih.

(647 – 8. 8. 1945.)

Kadar je v Trstu zahaja v kavarno S. Marco na via C. Battisti: kjer se sestaja z znanimi belogardisti: ing. Martinjak [Izidor Martinjak], dr. Stare [Miloš Stare], ing. Košir [Vinko Košir], Žitnik [Rudolf Žitnik], major Horn [Peter Horn], Hribar [Zvonimir Hribar] idr.

17. 9. se je sestel v isti kavarni z ing. Martinjakom s katerim je imel daljši razgovor.

(Trst, 18. 9. 1945.)

Z dr. Staretom stalno zahajata tudi k Ribnikar Bojanu (ki je v tesnih stikih z ang[leškim] polkovnikom Browmanom [Alfred Connor Bowman]), ta je zlasti do Šmajda zelo rezerviran, ker ga smatra za preveč kompromitiranega.

(Trst, 20. 9. 1945.)

Šmajd, kateri slovi po izjavah samih belogardistov za največjega intriganta, zelo veliko potuje pod različnimi imeni.

Iz Treviza, kjer je bil skupaj z Avsenekom [Ivan Avsenek] je potoval v Špital od tam pa v Trst. Enkrat mesečno prenočuje v Paduli⁷⁷ v hotelu poleg avtobusne postaje.

(Trst, 1. 10. 1945.)

⁷⁷ V tipkopisu pripisano: Medven [verjetno Bojan Medven].

dr. Šmajd

Hodil je po lagerjih in širil propagando proti vrnitvi v domovino. Večkrat se nahaja v Rimini in drugod, kjer se zadržuje z emigranti. Med ljudmi je nepriljubljen. (Med reacionarji samimi se širijo vesti da je Šmajd kupoval od emigrantov RM po 2 liri in pol in jih nato prodajal v Rimu po 7 lir, pri tem je ogromno zaslužil.)

Šmajd je v slovenski vladi, ki nosi naziv Narodno osvobodilni odbor za Slovenijo⁷⁸.

Zbira propagandni material proti Jugoslaviji. Ima vezo s Krekom [Miha Krek] v Rimu.

(izjava Dolenca, 6. 10. 1945 – 1900)

10. 9. 1945 je bil v Trstu v kavarni S. Marco, kjer se je sestal z dr. Milošem Staretom, Žitnikom, in majorjem Hornom. Sedeli so pri posebni mizi in se dalj časa med seboj pogovarjali. Oblečen je pol vojaško pol civil. Suknjič ima iz vojaške plahte.

(Trst, 11. 9. 1945. – JMŠ-PZ)

Šmajd dr.

Skupaj s Fincem [Milan Finec] eksponent Slovenske legije v Ljubljani.

Februarja 1943 sta on in Finc silila naj bi šel ing. Martinjak Dore v Novakovo ilegalo na teren, ker da mora dati tudi Slovenska legija v to »ilegalo« gotovo število ljudi.

Po italijanski kapitulaciji sta poslala s Fincem ing. Martinjaka Doreta v Trst z nalogom, da tam vodi Slovensko legijo in ji ustvari čim trdnejše pozicije (glej pri Fincu).

Oktobra 1945 je izjavil Lavrič Marjan, da se FSS v Trstu zanima za Šmajda.

(Vidko, 2. 11. 1945.)

78 Pravilno Narodni odbor za Slovenijo.

BIOGRAFIJE

A

Abram, Miloš

(21. 5. 1917, Novo mesto-?)

Pravnik.

Živel je v Ljubljani. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 140; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Adlešič, Juro

(7. 5. 1884, Adlešiči-29. 9. 1968, Adlešiči)

Odvetnik in politik.

Pravo je najprej študiral v Pragi in nato na Dunaju, kjer je leta 1910 tudi doktoriral. Poklicno pot je začel kot pripravnik v odvetniški pisarni v Trstu, leta 1918 je odprl lastno pisarno v Ljubljani. Strokovno se je ukvarjal z gospodarskimi, socialnimi in političnimi vprašanji ter s problematiko izseljevanja. V javnem življenju je deloval kot podpredsednik Orlovske zveze, politično je bil zvest SLS, čeprav do srede tridesetih let ni opravljal političnih funkcij. Po prepovedi političnih strank je postal član t. i. štirinajsterice, tajnega vodstva SLS. Formalno je na politično prizorišče stopil leta 1935, ko je SLS prevzela oblast; Adlešič je postal predsednik ljubljanske mestne občine in leta 1936 (do 1941) še član banskega sveta. Leta 1941 je bil ob nastopu vojne v vrhu SLS. Adlešič je 6. aprila 1941 postal član novo nastalega Narodnega sveta. Sodelovanje z zasedbenimi oblastmi je sprejemal le po določbah mednarodnega vojnega prava in ni hotel pristati na postavitve italijanskega podžupana. Junija 1941 je skupaj s člani sosveta odpotoval v Rim, da bi pri italijanskih oblasteh posredoval za spremembo meje. Obiskal je tudi italijanskega zunanjega ministra in se udeležil sprejema pri papežu. Ko je ugotovil, da ima premalo politične moči, naj bi večkrat prosil za razrešitev. Spomladi 1942 je bila njegova prošnja sprejeta in tako ga je poleti 1942 na mestu župana nadomestil Leon Rupnik. Okupacijske oblasti, ki naj bi ga imele za anglofila, in politični nasprotniki iz komunističnih vrst so bili na Adlešiča pozorni, zato se je po

atentatu na Marka Natlačena umaknil v konfinacijo v Meran. Po končani vojni se ni vrnil v domovino, a je bil kljub temu leta 1946 v odsotnosti obsojen na enoletno zaporno kazen, ki je bila kasneje omiljena; kot član upravnega odbora Saturnusa je bil obtožen gospodarskega sodelovanja z okupatorjem. Leta 1949 se je odselil v Kansas, kjer je služboval kot nadzornik na posestvu rojakinje iz Bele krajine. Šele v šestdesetih letih mu je bila zagotovljena vrnitev v domovino brez kakršnih koli posledic. Zadnja leta svojega življenja je preživel v rodnih Adlešičih. (ES 1, str. 9; SI AS 1931, šk. 462; Drnovšek, M., Belokranjec Juro Adlešič; isti, Skrb za obstoj; Starešinič, A., Dr. Juro Adlešič; Grabrijan, B., Dr. Juro Adlešič; Kdo je kdo; Novi SBL; SB; Melik, J., Juro Adlešič; Šorn, M., Gašparič, J., Dr. Juro Adlešič; Vodušek Starič J., Dosje Mačkovšek.)

Agueci, Giuseppe

Italijanski karabinjerski častnik, major, poveljnik karabinjerjev italijanskega XI. armadnega zbora. (Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 493.)

Ahčin, Ivan, dr. – Drin

(9. 3. 1897, Domžale–16. 2. 1960, Buenos Aires)

Publicist, teolog, politik, pedagog.

Po prvi svetovni vojni je vstopil v semenišče in bil leta 1921 posvečen za duhovnika. Leta 1925 je doktoriral in nato kot kaplan služboval v Mokronogu in pri Sv. Petru v Ljubljani. Zatem se je posvetil časnikarstvu; bil je dolgoletni glavni urednik Slovenca in sourednik katoliške revije Čas. Poleg tega je na ljubljanski teološki fakulteti predaval socialno filozofijo. Bil je tesen sodelavec Antona Korošca, s katerim je delil močan odpor do komunizma in prosozidarstva, zavzemal se je za »svobodo slovenstva« in odločno odklanjal srbsko prevlado v Kraljevini Jugoslaviji. Leta 1942 se je umaknil v Rim. Tudi po vojni je ostal v tujini, od leta 1948 v Argentini, kjer je med drugim soustanovil in vodil društvo Družabna pravda in urejal glasilo slovenskih duhovnikov v zamejstvu. Zapustil je rokopis spominov na Antona Korošca, ki sta jih leta 1999 objavila Ervin Dolenc in Bojan Godeša pod naslovom Izgubljeni spomin na Antona Korošca. (ES 1, str. 26; SB; Glas Slovenije; SI AS 1906, Uprava časopisov, p. e. 22, 30, 35, 37, 44.)

Aleksič, Jakob

(30. 5. 1897, Obrež–2. 10. 1980, Ljubljana)

Duhovnik in profesor teologije.

Po končanem študiju bogoslovja v Mariboru je leta 1928 doktoriral na Teološki fakulteti v Ljubljani, specializacijo je opravil v Rimu in Jeruzalemu. Bil je profesor na mariborski teološki fakulteti in ravnatelj ljubljanskega dijaškega semenišča, od leta 1947 je služboval kot profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani. Preučeval je teološko-biblična ter sociološko-politična in zgodovinska vprašanja ter bil zagovornik stanovske države in korporativizma. Strokovna dela je objavljala predvsem v Bogoslovnem vestniku. (ES 1, str. 42–43; Kolar, B., V gospoda zaupam, str. 29; Simčič, T., Andrej Gosar in socialni nauk, str. 170, 172; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 193, 720, 723, 729, 732–734; Rot, A., Bojevnika, str. 412.)

Aljančič, Jožef (Jože)

(1893–1958)

Duhovnik, redovnik (franciškan).

Med drugo svetovno vojno je deloval v frančiškanski skupnosti pri Tromostovju v Ljubljani in skupaj z bratom Stanislavom (Stankom) pripadal skupini, ki je veljala za naklonjeno partizanskemu gibanju. (Kolar, B., V gospoda zaupam, str. 25; SB, biografija Stanislava Aljančiča.)

Aljančič, Stanislav Marija (Stanko), dr.

(12. 1. 1892, Trebnje–15. 11. 1959, Ljubljana)

Teolog, duhovnik, redovnik (franciškan).

Leta 1912 se je vpisal na filozofsko fakulteto dunajske univerze, a je študij prekinila prva svetovna vojna. Leta 1919 je tako kot brat Jožef vstopil v frančiškanski red in študiral na ljubljanski teološki fakulteti ter v letih 1925–28 na Vzhodnem inštitutu Papeške univerze Gregoriana v Rimu, kjer je tudi doktoriral. Novembra 1928 je v Križevcih na Hrvaškem prestopil v vzhodni obred ter naslednjih pet let preživel v Bački in Gevgeliji. Po vrnitvi v Slovenijo je bil najprej na Brezjah, nato v Mariboru, od julija 1937 do konca druge svetovne vojne je bil kaplan v župniji Marijinega oznanjenja v Ljubljani. Med vojno je skupaj z bratom Jožefom pripadal skupini frančiškanov, ki je bila naklonjena OF in partizanskemu gibanju, zaradi česar so ga okupacijske oblasti nekajkrat aretirale in zaprle. Internaciji se mu je uspelo izogniti, a je bil skupaj z bratom in še drugimi frančiškani od marca 1945 konfiniran na področju župnije Trst. Po končani vojni je bil do leta 1951 upravitelj župnije Sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Po koncu vojne sta bila brata Aljančič med pobudniki t. i. lojalnostne izjave duhovnikov ljubljanske škofije novi oblasti, pozneje sta zavzela kritičen odnos do novih političnih razmer. (SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 944.)

Alujevič, Branko, dr.

(30. 4. 1909, Vis–1992, ?)

Pravnik hrvaškega rodu.

Diplomiral je na Pravni fakulteti v Ljubljani in tam leta 1932 tudi doktoriral. Zaposlen je bil kot pravni referent na Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil predsednik Pokrajinske delavske zveze, v katero se je poleti 1941 preoblikovala prejšnja Delavska zbornica. Bil je član banovinskega odbora Mladine JNS (Omladina JNS) in sodeloval v Mihailovičevem gibanju. Po vojni je bil na t. i. božičnem procesu, ki je potekal od 19. do 23. decembra 1945 pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani, obtožen medvojnega delovanja proti narodnoosvobodilnemu gibanju in sodelovanja z okupatorjem. Obsojen je bil na smrt z ustrelitvijo, nato pomiloščen, kazen pa mu je bila spremenjena na 20 let zapora. Na prostost je prišel 30. decembra 1952. Po izpustitvi iz zapora je bil zaposlen pri različnih podjetjih. Po osamosvojitvi Slovenije je podal zahtevo za obnovo postopka iz leta 1945. Ljubljansko temeljno sodišče je 9. aprila 1992 sklenilo, da se kazenski postopek ustavi in da se sodba Okrožnega sodišča v Ljubljani z dne 23. decembra 1945 v delu, ki se nanaša na obtoženega Alujeviča, razveljavi. (Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 52; Spominski almanah; Jeraj, M., Obračun z liberalno mislečimi; Popisi prebivalstva, sistory.si; ZAL, LJU 85, š. 324, VK 38/92, Sklep Temeljnega sodišča v Ljubljani, z dne 9. 4. 1992.)

Anić, Ante – AA

(1900?, Dalmacija?–?)

Častnik kraljeve jugoslovanske vojske in obveščevalec.

Študiral je pravo, vendar je študij tik pred diplomo opustil in vstopil v vojaško službo. V Vojski Kraljevine Jugoslavije je dosegel čin majorja. Veliko je potoval in odlično obvladal več jezikov. Menil je, da je tudi v Jugoslaviji potrebna socialna reforma, vendar je velikokrat naletel na odpor v domačih (jugoslovanskih) krogih. Tudi njegov predlog, da se je treba v Kraljevini Jugoslaviji boriti in organizirati varnostne ukrepe proti peti koloni, je naletel na gluha ušesa. Anić je prišel v Slovenijo leta 1924, ko je postal obveščevalec v obmejnem komisariatu na Rakeku. Leta 1934 ali 1935 je nastopil službo v Mariboru, kjer je sodeloval v vojaški obveščevalni službi. Po anšlusu je postal namestnik obmejnega komisarja ter vodja vohunskega in političnega oddelka na komisariatu. Anić se je ukvarjal s širjenjem britanske protinacistične propagande, z organiziranjem skrivnih poti za Jude, Čehe in Poljake ter s protiobveščevalno službo. Vzdrževal je razvejane družabne stike; v Mariboru je prijateljeval z družino Vauhnik in družino Jožeta Golca. Tik pred vojno je bil v Zagrebu, nato v Splitu. Jeseni 1941 se je vrnil v Ljubljano, kjer je živel ilegalno. Skupaj z Vladimirjem Vauhnikom – ta ga v svoji knjigi Nevidna fronta navaja kot AA – je vzdrževal zvezo z BBZ (Berliner Börsen Zeitung). Šlo je za skupino obveščevalcev v Sloveniji s centrom v Ljubljani, ki je zbirala in posredovala vojaške podatke zaveznikom. V letu 1944 so bili skoraj vsi Aničevi sodelavci zajeti in nekateri usmrčeni. Anić se je na začetku leta 1944 umaknil v Trst, kjer je preživel nekaj let, nato je živel v Argentini, kjer je delal kot agronom. (Vauhnik, V., Nevidna fronta, str. 386–396; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 325; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 102–104; ista, Slovenski špijoni, str. 172–193.)

Avsenek, Ivan – Oljar

(28. 4. 1889, Vrbnje–9. 2. 1972, Cleveland)

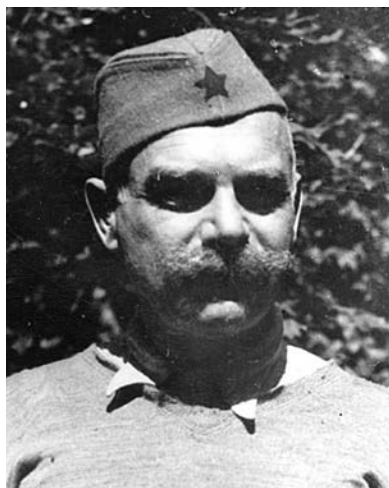
Industrialec, finančnik, publicist, gospodarstvenik.

Po končani dunajski trgovski akademiji v letu 1910 se je zaposlil v Opatiji pri podružnici Jadranske banke iz Trsta. Že naslednje leto je odšel v Rostov na Donu, kjer je kot predstavnik mednarodne špedicijske družbe z glavnim uradom v Parizu opravljal posredniške posle med Francijo in Rusijo. Prvo svetovno vojno je dočakal v Rusiji kot civilni vojni ujetnik, a se je kmalu osvobodil in nadaljeval delo za francosko podjetje. Leta 1918 se je vrnil v Slovenijo in se na začetku leta 1919 nastanil v Ljubljani. Sodeloval je pri številnih industrijskih podjetjih, med drugim je bil član uprave delniških družb Tovarne zaves Stora v Šentvidu nad Ljubljano, Trboveljske premogokopne družbe in Tvornice za dušik v Rušah. V denarništvu je najprej posegel kot član vodstva Gospodarske zveze, osrednje katoliške zadružne organizacije, potem je bil predsednik Kranjske hranilnice v Ljubljani, član uprave Hipotekarne banke jugoslovanskih hranilnic v Ljubljani, član izvršnega odbora in podpredsednik Narodne banke Jugoslavije. Bil je tudi član uprav Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani, Ljubljanske borze, Pokojninskega zavoda v Ljubljani in Osrednjega zavoda za zavarovanje delavcev v Zagrebu. Politično je deloval v okviru SLS in bil član njenega izvršnega odbora. V času bana Marka Natlačena je bil član banovinskega sveta Dravske banovine. Na kulturno področje je posegel kot član uprave Nove založbe, Leonove družbe, konzorcija, ki je izdajal dnevnik Slovenec, in kot eden od pobudnikov izdajanja Slovenskega biografskega leksikona. Kot mecen je gmotno podpiral slovenske umetnike in finančno pomagal Akademskemu domu, v katerem so imela svoj sedež katoliška akademska društva. Bil je tudi med ustanovitelji ljubljanskega stadiona in skrbel za financiranje katoliških shodov. V reviji Čas, dnevniku Slovenec in v Spominskem zborniku Slovenije je objavljial članke in razprave o gospodarskih vprašanjih. Med drugo svetovno vojno je bil pobudnik ustanovitve Slovenske legije in član Slovenske zaveze. Ob kapitulaciji Italije je z družino odšel v Rim, kjer je odločno izražal nasprotovanje kakršnemu koli sodelovanju z vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja. Avgusta 1945 je bil v odsotnosti pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na tri leta odvzema prostosti in na zaplombo celotnega premoženja. Nekaj let po koncu vojne se je preselil v ZDA, kjer se je vključil v slovensko emigrantsko skupnost, deloval na publicističnem področju in leta 1955 objavil monografijo o razvoju kovinske industrije v prvi in drugi jugoslovanski državi z naslovom Yugoslav Metallurgical Industry. (ES 1, str. 136; SB; Rot, A., Bojevnika, str. 414.)

Avser (Ausser, Avsser), Ivan

Železniški uradnik.

(SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 502-6/79.)

Avšič, Jaka – Branko Hrast

(24. 4. 1896, Ljubljana–2. 1. 1978, Ljubljana)

Polkovnik, general (od novembra 1943).

Zaradi pripadnosti Preporodu je bil izključen iz gimnazije, bil leta 1915 mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko ter leta 1916 prebegnil na rusko stran in se vključil v prostovoljni korpus južnoslovanskih narodov pri Odesi. Po končani prvi svetovni vojni je ostal v jugoslovanski vojski. Leta 1928 je končal Višjo vojaško akademijo in postal konjeniški polkovnik. Po začetku druge svetovne vojne na jugoslovanskem ozemlju je bil v nemškem ujetništvu, a je ušel in se vrnil v Ljubljano. Novembra 1941 je z majorjem Karlom Novakom obiskal štab Draže Mihailovića na Ravni gori. Po vrnitvi se je vključil v OF, kljub temu da ga je Mihailović predvidel za komandanta v Sloveniji. S svojo opredelitvijo za OF je pripomogel, da se je precejšnje število nekdanjih oficirjev jugoslovanske vojske pridružilo narodnoosvobodilnemu gibanju. V tem gibanju je imel Avšič številne pomembne funkcije, med drugim je bil član plenuma SNOS-a in AVNOJ-a. Po koncu vojne je bil šef vojaške misije v Berlinu, minister, poslanec, župan Ljubljane. Dosegel je čin generalpolkovnika JLA, si prizadeval za poveljevanje v slovenskem jeziku in napisal več spominskih prispevkov. Umrj je leta 1978 v Ljubljani. (ES 1, str. 153; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 47; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 275.)

B

Babnik, Anton

(30. 7. 1920, Ljubljana-?)

Ključavničar.

Med vojno je bil vodja t. i. policije MVAC, ki je bila znana kot Babnikova skupina. V obdobju italijanske okupacije je ta skupina aretirala politične nasprotnike, med nemško okupacijo pa je bil član obveščevalne službe Janka Kregarja. (SI AS 1931, OMS, 600-21/789.)

Babnik, Ferdinand (Nande)

(27. 4. 1913, Ljubljana–11. 3. ali 4. 1993, Steindorf)

Duhovnik.

Šolal se je v Ljubljani, kjer je bil leta 1939 posvečen v duhovnika. Bil je tajnik in voznik škofa Gregorija Rožmana. Stike je imel tudi s Francem Glavačem. Nekaj časa je deloval v Novem mestu, nato v Ljubljani. Babnik je bil v zadnjih mesecih italijanske okupacije odstranjen iz neposrednega dela pri Legiji smrti zaradi spora z Jankom Debeljakom, vendar je še naprej ilegalno deloval. Javno je nastopil šele po prihodu nemških oblasti. Januarja 1944 je bil aretiran in zaslišan zaradi članka v Slovincu, v katerem je kritiziral delovanje novomeške domobranske policije. Maja 1945 se je umaknil na Koroško, kamor je odpeljal škofa Rožmana, in nato odšel v Anras na Tirolskem. V Avstriji je ostal do aprila 1947 in zatem do pomladi 1948 deloval v Švici kot zastopnik narodnega delegata papeške misije ter zbiral sredstva za slovenske begunce v povojnih avstrijskih taboriščih. V letih 1948 in 1952 je deloval kot izseljenski duhovnik na Nizozemskem, odtlej in vse do smrti je živel in služboval v več avstrijskih krajih, nazadnje v kraju Steindorf. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica; Nadškof Zore v Vatican News; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 105; SI AS 1931, OMS, 503-10/10, 503-3/535; Rot, A., Bojevnika, str. 412.)

Babnik, Josef (Jože, Jožef)

Župan občine Radovljica v obdobju 1941–1942. Decembra 1942 je odstopil s položaja; nasledil ga je Franc Füreder. (Lavrenčak, Župani Radovljice.)

Badoglio, Pietro

(28. 9. 1871, Grazzano Badoglio–1. 11. 1956, Grazzano Badoglio)

Italijanski maršal in politik.

V italijansko vojsko je vstopil kot artilerijski častnik in nato sodeloval v več italijanskih vojnah, nakar je po zasedbi Etiopije postal njen upravnik. Po neuspelem italijanskem napadu na Grčijo je odstopil kot vrhovni poveljnik italijanske vojske. Po aretaciji Benita Mussolinija in zlomu fašizma je s kraljevim ukazom postal predsednik italijanske vlade. Septembra 1943 se je z zahodnimi zavezniki dogovoril za kapitulacijo Italije in se umaknil v Brindisi. Badoglio je razpustil fašistično stranko in oktobra 1943 Nemčiji napovedal vojno. Zaradi nezaupanja je junija 1944 odstopil in se umaknil v zasebno življenje. (Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 846; Antič, I., VSBL; EB; ESV 1939–1945, str. 92.)

Bajc, Oton, dr.

(14. 11. 1903, Ljubljana–2. 3. 1993, Ljubljana)

Zdravnik, kirurg.

Medicino je študiral v Heidelbergu in Innsbrucku, v nevrokirurgiji se je izpopolnjeval v Berlinu in na Dunaju (1934–1935), v pljučni kirurgiji pa v Parizu (1956). V letih 1938–1945 je bil zaposlen na kirurškem oddelku Splošne bolnišnice v Ljubljani ter po drugi svetovni vojni v vojaških bolnišnicah v Crikvenici, na Reki in v Opatiji, bil je šef kirurškega oddelka Vojaške bolnišnice v Ljubljani, od leta 1948 do leta 1976 je bil predstojnik kirurškega oddelka Splošne bolnišnice v Novem mestu in v obdobju 1963–1976 tudi njen direktor. Bolnišnico je reorganiziral in izpeljal gradnjo novih objektov na desnem bregu Krke. Posebno skrb je posvečal travmatologiji in vzgoji kadrov. Njegovo delo pomeni prelomnico v razvoju zdravstva na Dolenjskem. Strokovna in znanstvena dela je objavljala doma in v tujini ter za svoje delo prejel številna priznanja. (ES 1, str. 169; DBL; OSP.)

Bajec, Ivan, dr.

Po kapitulaciji Italije je sodeloval v propagandnem uradu šefa pokrajinske uprave v Ljubljani, kjer je predaval na njegovem študijskem oddelku. (SI AS 1931, OMS, 500-2/37.)

Bajič, Stojan – Stojan

(18. 11. 1901, Postojna–19. 1. 1974, Miami)

Pravnik, bibliotekar.

Rodil se je kot Stojan Albert Gerstenmayer in leta 1919 privzel priimek Bajič. Leta 1925 je doktoriral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Po opravljenem pripravništvu je bil leta 1931 imenovan za sodnika Okrajnega sodišča v Metliki, a je kmalu zatem odšel na izpopolnjevanje na Univerzo v Leipzigu. Med bivanjem v tujini je bil imenovan za sodnika pri Okrožnem sodišču v Ljubljani. V letu 1935 je postal privatni docent za delovno pravo na ljubljanski pravni fakulteti. Na povabilo Mednarodnega urada dela v Ženevi je leta 1939 sprejel delo atašeja v odseku za delovno pravo in inšpekcijo dela, po vrnitvi v Slovenijo pa je bil sodnik na Okrajnem sodišču v Ljubljani. Po italijanski okupaciji v letu 1941 ga je komisar za Ljubljansko pokrajino imenoval za izrednega profesorja državlanskega in mednarodnega zasebnega prava na Pravni fakulteti v Ljubljani ter leta 1943 za rednega profesorja. Po političnem prepričanju je bil liberalec. Sodil naj bi v krog Mladine JNS (leta 1941 prevzela ime Nova Jugoslavija), stike je vzdrževal tudi s skupino Črtomirja Nagodeta Stara pravda. Imel je čin kapetana vojske Kraljevine Jugoslavije. Ko je leta 1944 postalo očitno, da zahodni zavezniki podpirajo partizane, je odšel v Ženevo in leta 1947 skupaj z ženo Milevo emigriral v ZDA. Leta 1951 je na Univerzi v Chicagu ponovno doktoriral in bil od leta 1952 do upokojitve v letu 1967 profesor prava in bibliotekar za tujo pravno literaturo na Univerzi v Miamiju na Floridi. V medvojnem obdobju je napisal vrsto člankov, razprav, knjig in učbenikov o delovnem pravu, medtem ko se je v ZDA posvetil mednarodnemu pravu. (SB; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 84; Stanovnik, J., Pogovor z dr. Ljubom Sircem; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 175.)

**Bajlec, Franc – Ferenc, dr.
Prekmurec, Vojk, Vojk Jože,
Ferko, dr. B. Ferk, 303, 323, 343**

(17. 3. 1902, Bogojina–2. 7. 1991, Buenos Aires)

Pravnik, politik in publicist.

Sprva se je odločil za študij arhitekture pri Jožetu Plečniku, a se je prepisal na pravo in študiral v Ljubljani ter Zagrebu. Kljub spremembi študijske smeri je vzdrževal stike z nekdanjimi kolegi in Plečnikom ter pripomogel k temu, da je Plečnik izdelal načrte za cerkev v Bogojini, medtem ko je sam prispeval nekaj skic za okraske lesenega stropa. V mladosti je bil med drugim dejaven v bogojinskem orlovskem odseku in v katoliškem akademskem društvu Zavednost v Beltincih. Pisal je za prekmurski tednik Novine in bil nekaj let tudi njegov urednik. Leta 1931 je nastopil odvetniško službo v Murski Soboti, vključil se je tudi v politično in kulturno življenje ter si kot poslanec in banski svetnik prizadeval za vsestranski napredek Prekmurja. Med drugo svetovno vojno je bil vpoklican v jugoslovansko vojsko, zajete so ga nemške enote in ga odpeljale v vojno ujetništvo, a je bil kot Prekmurec priznan za madžarskega državljan in izpuščen. Po vrnitvi je prekmurske dijake spodbujal k nadaljevanju študija in tudi sam ponovno opravil nekatere izpite na Pravni fakulteti v Peči. Poleti 1944 je skušal ustvariti povezavo med Madžari, ki so se že odvracali od Hitlerja, in slovenskimi domobranci, a do tega ni prišlo. Nemci so namreč proti koncu oktobra odstavili dotedanjo madžarsko vlado in pozneje aretirali tudi Bajleca in njegovo ženo. Na začetku januarja 1945 ju je rešil madžarski prijatelj. Pobegnila sta v Ljubljano, kjer je kmalu zatem potekala prva seja Narodnega odbora za Slovenijo. Med člani odbora, ki so zastopali vrste SLS, je bil tudi Franc Bajlec. Udeležil se je seje začasnega slovenskega parlamenta 3. maja 1945 na Taboru. Predviden je bil tudi za člana slovenske vlade, v kateri naj bi prevzel resor za notranje zadeve. Kot protikomunistično usmerjen politik se je ob koncu vojne umaknil na Koroško, kjer se je z zavezniki pogajal o statusu beguncev; od tam je odšel v Rim in do odhoda v Argentino prebival v begunskem taborišču Trani. Oktobra 1945 je bil pred Sodiščem slovenske narodne časti v Murski Soboti v odsotnosti obsojen na deset let težkega prisilnega dela, odvzem vsega premoženja in trajno izgubo narodne časti. Leta 1948 se je naselil v Buenos Airesu; tam je bil nekaj let zaposlen na ministrstvu za javna dela, pozneje je ustanovil manjše družinsko podjetje za izdelavo rokavic. V emigraciji je ostal zvest idejam SLS ter bil njen zaupnik in svetovalec. (Jeraj, M., Franc Bajlec, str. 254–255; Rot, A., Bojevnik, str. 412.)

Baljić, Salih

(1. 11. 1890, Stolac–4. 4. 1968, Ljubljana)

Hrvaški diplomat iz Bosne in Hercegovine.

Med vojno je služboval kot konzul Neodvisne države Hrvaške, med drugim v Ljubljani. Politično je spadal v levo krilo Jugoslovanske muslimanske organizacije (JMO). (Vuković, T., *Do katoličke države*; Crosbi; SI AS 2058.)

Bajuk, Marko – Mikel Miha

(29. 3. 1883, Drašiči pri Metliki–20. 6. 1962, Mendoza, Argentina)

Klasični filolog, glasbenik, organizator šolstva.

Od leta 1904 je na dunajski univerzi študiral klasično filologijo in glasbo ter leta 1909 diplomiral. Po končanem študiju je eno leto poučeval na gimnaziji v Kranju, nato v Ljubljani na II. in III. državni realni gimnaziji, od leta 1937 do leta 1940 je bil prosvetni inšpektor na banski upravi, potem do leta 1945 ravnatelj I. klasične gimnazije v Ljubljani. Poučeval je klasične jezike, slovenščino in nemščino, nekaj časa tudi šolsko in cerkveno petje. Ustanovil je številna pevska društva, ki jim je včasih tudi predsedoval ali v njih deloval kot zborovodja. Izdal je več učbenikov za pouk latinščine, petja in glasbe. Priredil in uglasbil je več ljudskih in cerkvenih pesmi ter za zbor priredil številne partiture. Vodil je številne javne koncerte, med drugim množični koncert ob Evharističnem kongresu v Ljubljani leta 1939. V soavtorstvu z Milanom Grošljem je objavil komentirana dela Salusta, Cicerona in Ovida. V vojsko je bil vpoklican dvakrat: prvič v avstrijsko med prvo svetovno vojno, drugič v jugoslovansko leta 1941. Maja 1945 se je umaknil na Koroško, kjer je v begunskih taboriščih organiziral slovensko srednje šolstvo. Leta 1948 je z družino odšel v Argentino. Najprej je bil delavec v tovarni La Permanente v Buenos Airesu, po preselitvi v Mendoza je delal v tamkajšnjem lesnem podjetju IMAC, nato pri direkciji parkov in nasadov General San Martín, kjer je sprva opravljal zidarska dela, potem je delal v živalskem vrtu in končno v botaničnem laboratoriju vse do smrti. Dejaven je bil tudi v različnih slovenskih izobraževalnih in kulturnih organizacijah. (SB.)

Bano, Milan, dr. – Gornik, Jankovič, Radkovič

(15. 3. 1902, Metlika–1977, Argentina?)

Pravnik in politik, pred vojno banovinski tajnik.

V času italijanske okupacije je bil zaposlen pri Visokem komisariatu za Ljubljansko pokrajino, po nekaterih podatkih naj bi bil tudi osebni tajnik Otmarja Pirkmajerja, enega izmed vodilnih članov JNS. Jeseni 1942 je začel skupaj z Antonom Krošlom snovati Narodno legijo, v kateri naj bi se zbrali tisti, ki se niso hoteli pridružiti nobeni od obstoječih političnih strank. Po kapitulaciji Italije in prihodu nemških zasedbenih oblasti je postal tajnik predsednika pokrajinske uprave v Ljubljani Leona Rupnika. Bil naj bi tudi član Centralnega presburoja, dopisništva Vrhovne komande jugoslovanske kraljeve vojske, ki naj bi bil nekakšna osnova za poveljno jugoslovansko obveščevalno službo. To je bila najozja in najbolj konspirativna obveščevalna skupina, ki naj bi bila podrejena britanskemu Intelligence Serviceu; sestavljali naj bi jo dr. Milan Bano, dr. Vladimir Šenk, Andrej Uršič, Vladimir Vauhnik in ing. Jože Sodja, vodil pa Kosta Domazetovič. A gotovo je Bano deloval v Državni obveščevalni službi (DOS), obveščevalni službi Jugoslovanske vojske v domovini, v kateri so sodelovali pripadniki Sokolske in Narodne legije. V letu 1944 je gestapo aretirал številne člane legij in ilegalnih obveščevalnih služb. Po aretaciji predsednika načelstva DOS Antona Krošla ob koncu junija 1944 je DOS vodil Bano vse do oktobra 1944, ko ga je aretirал gestapo in poslal v taborišče Dachau. Po vojni je emigriral v Argentino. (Vodušek Starič, J., *Dosje Mačkovšek*, str. 9, 62; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 206, 213, 324, 333; Kranjc, M. F., *Slovenski četniki na Gorjancih*, str. 52–56; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 340; *Popisi prebivalstva, sistory.si.*)

Baraga, Srečko, dr. – Radkovič, inšpektor Frič, Frič

(19. 3. 1901, Šmarata–31. 1. 1977, Buenos Aires)

Šolnik, kulturni delavec.

Po opravljeni maturi v letu 1927 v Ljubljani je začel s študijem na Filozofski fakulteti v Beogradu, istočasno je bil do leta 1928 zaposlen kot uradnik na ministrstvu za socialno politiko. Leta 1932 je diplomiral iz slavistike, potem je bil zaposlen na gimnazijah v Varaždinu, Novem mestu, Mariboru, na Ptuju, na meščanski šoli na Jesenicah, nato je nastopil mesto referenta za šolstvo na banski upravi v Ljubljani. Od leta 1941 do leta 1944 je služboval na I. moški realni gimnaziji v Ljubljani; medtem (leta 1943) je promoviral na ljubljanski filozofski fakulteti z disertacijo o Janezu Trdini. Bil je sicer privrženec katoliške SLS, a je do leta 1943 podpiral OF, potem pa se je odločil za nekomunistično ilegalo. Januarja 1945 je v Idriji prevzel vodenje učiteljskega in splošnoizobraževalnega tečaja. Ob koncu vojne je odšel na Koroško. Skupaj z nekaterimi drugimi slovenskimi begunci je bil premeščen v Monigo pri Trevisu, kjer je vodil begunsko gimnazijo. Avgusta 1945 ga je Zavezniška vojaška uprava v Trstu imenovala za strokovnega svetovalca za slovensko šolstvo, oktobra še za ravnatelja slovenske realne gimnazije v Trstu. Na njegov predlog je bilo ustanovljenih več slovenskih srednjih, nižjih strokovnih šol in ljudskih šol, učiteljski tečaj v Gorici, leta 1947 še novo slovensko učiteljske v Trstu. V domovini je bil obtožen sodelovanja z okupatorjem in bil 7. februarja 1946 v odsotnosti pred Okrožnim sodiščem

v Ljubljani obsojen na smrt z ustrelitvijo. Od leta 1948 je živel v Buenos Airesu. Sprva je bil zaposlen v stavbni stroki in od leta 1953 v tekstilni. Deloval je pri Slovenski kulturni akciji v Argentini, bil je med ustanovitelji Zavetišča dr. Gregorija Rožmana, tajnik organizacije Tabor, pisal je tudi za slovenske emigrantske revije in časopise. (SB; Bajc, G., Slovensko šolstvo v Trstu, str. 587–588; Rot, A., Bojevnika, str. 412.)

Baričevič, Josip

(1895, ?-?)

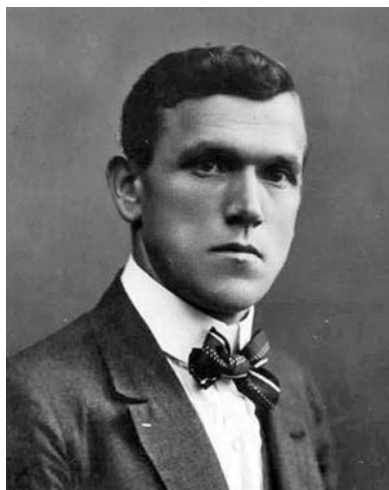
Sodnik sodišča v Cerknici, starešina cerkniških sokolov.

(Seznam osoba 1927; Gantar, I., Stare slike.)

Basaj, Jože, dr. – Laik, dr. Zadružni, Zelenc, Zelenc Josip, Zelenc Joža, Valjevšev Jože, 55

(5. 10. 1887, Suha pri Predosljah–3. 6. 1973,
Št. Jakob na Koroškem)

Pravnik, organizator zadružništva,
gospodarstvenik, publicist.

Pod vplivom idej Janeza Evangelista Kreka se je navdušil za študij agronomije, a ga je kmalu opustil. Leta 1908 se je vpisal na pravno fakulteto dunajske univerze in leta 1913 doktoriral. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran in poslan na vzhodno fronto. Oktobrsko revolucijo in rusko državljansko vojno je preživel kot vojni ujetnik v Sibiriji. Po vrnitvi v letu 1920 je dobil službo konceptnega uradnika pri Zadružni zvezi v Ljubljani, osrednji zadružni organizaciji na Slovenskem. Hitro je napredoval do mesta ravnatelja in na tem položaju ostal vse do konca druge svetovne vojne. Interese zadružnega kapitala je zastopal tudi kot član uprave Zadružne gospodarske banke in bil član nadzornih odborov številnih industrijskih podjetij. Že v dijaških in študentskih letih je bil dejaven v različnih katoliških organizacijah, v letih 1922–1926 je bil predsednik Orlovske podzveze v Ljubljani in od leta 1936 član Narodnega odbora Katoliške akcije. Bil je sicer član SLS, a v politiki med obema vojnoma ni želel sodelovati. Imenovanja italijanskih okupacijskih oblasti v sosvet (konzulto) ob koncu maja 1941 sprva ni nameraval sprejeti, a se je pustil prepričati kolegom iz zadružnih krogov. Tudi predsedovanja Narodnemu odboru za Slovenijo, ki so ga predstavniki slovenskih meščanskih strank ustanovili jeseni 1944, se je na začetku branil, čeprav je zagovarjal ustanavljanje protipartizanskih oboroženih enot. Kot izrazit

protikomunist se je maja 1945 pred napredujočo partizansko vojsko umaknil iz Ljubljane. Na Koroško se je prebil s pešačenjem čez Polhograjsko hribovje, Poljansko dolino, Škofjo Loko in Kranj ter od tam nadaljeval pot skupaj z domobranskimi enotami. Ker so ga jugoslovanske oblasti razglasile za vojnega zločinca, so ga britanske zasedbene oblasti zaprle v taborišče Wolfsberg. Po enoletni preiskavi mu krivde niso mogli dokazati, zato so ga ob koncu leta 1947 izpustili. Leta 1949 je dobil dovoljenje za bivanje v ZDA. Naselil se je v New Yorku, kjer je od leta 1954 do konca šestdesetih let opravljal delo tajnika Lige katoliških slovenskih Amerikancev. (ES 1, str. 203; SB; Popisi prebivalstva, sistory.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 569.)

Bauer, Hans (Johann), dr.

(1. 1. 1905, Dunaj-?)

Med letoma 1941 in 1942 je bil namestnik šefa pri gestapu na Bledu. Po koncu vojne je bil dve leti zaprt v taborišču Wolfsberg. (SI AS 1931, šk. 838.)

Bebler, Aleš, dr. – Primož

(8. 6. 1907, Idrija–12. 8. 1981, Ljubljana)

Pravnik, politik, diplomat, publicist.

Leta 1919 je družina emigrirala v Jugoslavijo, zato je šolanje nadaljeval v Celju, kjer je leta 1925 maturiral. Potem je vzporedno študiral na pravnih fakultetah v Ljubljani in Parizu, kjer je leta 1930 promoviral iz mednarodnega prava. Leta 1927 je postal član Zveze komunistične mladine Jugoslavije in leta 1929 Komunistične partije Jugoslavije. V Franciji je imel težave z oblastmi, zato se je najprej zatekel v Nemčijo in leta 1933 v Sovjetsko zvezo. Marca 1937 je šel v Španijo, kjer se je kot pripadnik mednarodnih prostovoljnih brigad boril na republikanski strani in bil težko ranjen. Po vrnitvi v Jugoslavijo leta 1939 je bil kot komunist obsojen na leto dni zapor. Po prestani kazni se je kot odvetniški pripravnik zaposlil na Okrajnem sodišču v Ljubljani in nadaljeval s partijskim delom. Po okupaciji je prevzel številne pomembne funkcije v narodnoosvobodilnem gibanju (med drugim je bil namestnik komandanta Glavnega štaba Slovenije, pooblaščenec Centralnega komiteja KP Slovenije in izvršnega odbora Osvobodilne

fronte na Primorskem, urednik Ljudske pravice). Maja 1945 je postal minister za finance v Narodni vladi Slovenije, potem je deloval na zunanjepolitičnem področju kot pomočnik ministra za zunanje zadeve, bil je predstavnik Jugoslavije v Varnostnem svetu OZN, jugoslovanski veleposlanik v različnih državah, poslanec zvezne skupščine, član zveznega ustavnega sodišča, sveta federacije in političnih vodstev. Bil je tudi rezervni general major JLA, narodni heroj in nosilec številnih drugih odlikovanj. (ES 1, str. 210–211; SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 16.)

Bednařik (Bednarik), Rado

(2. 8. 1902, Gorica, Italija–23. 9. 1975, Gorica, Italija)

Časnikar, publicist, šolnik.

Pripadal je prvi generaciji študentov zgodovine in zemljepisa na ljubljanski univerzi (1920–24), kjer je leta 1926 diplomiral. V letih 1924–25 je bil prefekt v Alojzijevišču v Gorici. Uredil je prvo številko dijaškega glasila Rast (1925). Leta 1925 je postal član uredništva Goriške straže, nato je v Trstu urejal Mali list (do januarja 1929), bil član uredništva Novega lista in Družine v Gorici (1929–30), zatem do leta 1939 poslovni tajnik Katoliškega tiskovnega društva. Preživel je tudi z delom v knjigovoznici, ki jo je nasledil po očetu. Zaradi kulturnega in političnega delovanja v manjšinskih organizacijah je bil po letu 1926 večkrat zaprt, trikrat interniran, poslan v kazenski bataljon, nedostopne so mu bile vse javne službe. Jeseni 1944 je začel poučevati na novi slovenski gimnaziji v Gorici. V šolskem letu 1945/46 je poučeval na gimnaziji v Ajdovščini in bil hkrati njen upravnik. Od leta 1946 do upokojitve leta 1972 je poučeval na učiteljišču in klasičnem liceju v Gorici. Leta 1951 je doktoriral na Filozofski fakulteti Univerze v Trstu. Po drugi svetovni vojni je delal pri Novem listu in Mladiki ter pripravljaj oddaje za Radio Trst A. Posebno skrb je namenjal Beneškim Slovincem, med leti 1954 in 1975 je urejal Trinkov koledar, za katerega je tudi pisal. (ES 1, str. 211–212; SB.)

Belak, Mihael

Trafikant.

Oče 25. 10. 1941 ustreljenega študenta Ernesta Belaka. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, šk. 404; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Benedičič, Franc

(23. 8. 1905, Jesenice–13. 4. 1942, Slovenski Javornik)

Krojač.

Najverjetneje maja 1941 je bil aretiran s strani gestapa in odpeljan v begunjski zapor, od koder je 1. avgusta 1941 pobegnul in se pridružil partizanom. (Vencelj, P., Spomini na leto 1941, str. 165–186; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Benedičič, Miha, dr.

Odvetniški pripravnik.

Član SLS in novomeškega pododbora Slovenskega akademskega katoliškega starišinstva (SKAS). Med vojno se je pridružil Slovenski legiji in vodil njeno obveščevalno organizacijo v Novem mestu. Nato je deloval kot oficir v Legiji smrti na Gorjancih. Po kapitulaciji Italije je odšel v Ljubljano in zatem s činom nadporočnika prevzel poveljstvo v Rupnikovem udarnem bataljonu in nato poveljevanje domobranske enote v Kostanjevici. Tedaj je redno obveščal tudi Narodnostni referat v Novem mestu. Nekateri, kot na primer Josip Dežman, ki mu je očital prehudo nasilje nad nasprotniki, so ga skušali izriniti iz domobranskih vrst, a jim ni uspelo. Po vojni se je umaknil na Koroško, od koder je preko Gorice emigriral v Rim. (SI AS 1931, OMS, 502-6/109, 600-1/654, 655, 660, 766, 600-2/1, 600-21/41,42, 501-4/13, 53, 54, 58, 503-10/24.)

Benedik, Valentin, dr. – Čeren, Skalar

(18. 2. 1898, Ljubljana–1978, Cleveland)

Pravnik, sodnik.

Dejaven v sokolskem gibanju, leta 1925 je promoviral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Kot okrajni sodnik je služboval na Brdu, v Kranju in Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil član Stare pravde Črtomirja Nagodeta, vključil se je tudi v ilegalno vojaško gibanje, ki naj bi nastopalo tako proti partizanom kot proti okupatorju. Bil je sicer član Narodne legije, a se je zavzemal za to, da bi se vse protikomunistične vojaške enote združile v enotno vojsko in je imel pomembno mesto v Komandi Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Po kapitulaciji Italije je zapustil Pravdo, se priključil Slovenskemu domobranstvu in deloval na Primorskem. Leta 1945 se je z nekaterimi domobranskimi enotami umaknil v Italijo in od tam v ZDA. Sodeloval je pri ohranitvi sokolstva in bil starosta sokolskega društva v Clevelandu, kjer je tudi umrl. (Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 63; Bevc, L., Spomini, str. 161, 246, 248; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 174; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Berlot, Božidar (Božo, Bogdan)

(1. 12. 1912, Pulj–februar 1948, ?)

Rezervni oficir (pešadijski narednik), magistratni uradnik, doma iz Ljubljane (Galjevica).

Med drugo svetovno vojno je bil sprva pripadnik MVAC, nato domobranec, poveljnik 16. čete Stiškega udarnega bataljona. Ob koncu vojne je odšel na Koroško, od koder je skupaj z bratom Viktorjem in še nekaterimi drugimi domobranci pobegnil v Italijo. Kot obveščevalec je skupaj z Mirkom Bitencem ilegalno prihajal v domovino. Ob zadnjem obisku, 29. januarja 1948, je enota KNOJ obkolila njihovo skrivališče v Šentjoštu nad Horjulom. Berlot je bil v spopadu težko ranjen in je čez teden dni umrl v ljubljanski bolnišnici. (Kahne, D., Rešil nas je Božo Berlot; SI AS 1931, evidenca gradiva; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Berlot, Viktor – Samo, Janežič

Poštni uradnik, rezervni oficir, poveljnik vaške straže Grčarevec, ki je bila določena za zaščito železniške proge Postojna–Logatec, in je skupaj z vaško stražo v Kalcah julija 1943 štela 54 stražarjev. Ob koncu vojne se je kot domobranec skupaj z bratom Božidarjem in še nekaterimi drugimi prebil na Koroško in od tam pobegnil v Italijo. (Holešek B., Razvoj in formacija, str. 36; Kahne, D., Rešil nas je Božo Berlot.)

Besednjak, Engelbert, dr.

(14. 3. 1894, Gorica–21. 12. 1968, Trst)

Pravnik, politik, novinar, publicist.

Leta 1920 je doktoriral na pravni fakulteti univerze na Dunaju. Od mladosti je bil dejaven v krščansko-socialnem gibanju na Goriškem in Dunaju, kjer se je v katoliškem študentskem društvu Danica srečal z Izidorjem Cankarjem, Antonom Korošcem in Janezom Evangelistom Krekom. Med prvo svetovno vojno je bil vojaški uradnik. Leta 1919 je na povabilo Izidorja Cankarja sprejel mesto urednika katoliškega političnega dnevnika Slovenec, od začetka leta 1921 je v Trstu urejal Edinost, glasilo tržaškega političnega društva z enakim nazivom, ki je združevalo primorske slovenske politične meščanske stranke, in opravljal tudi druge politične naloge, povezane s težavami primorskih Slovencev, ki so po rapalski pogodbi (1920) postali italijanski državljani. Leta 1921 se je preselil v rojstno mesto, kjer je bil imenovan za člana deželnega odbora za Goriško-Gradiško in urednik Goriške straže. Po ustanovitvi samostojnega društva Edinost v Gorici v letu 1922 je Besednjak postal njegov prvi podpredsednik, nato predsednik vse do leta 1928. Bil je tudi sourednik mesečnika Socialna misel. V člankih in javnih nastopih se je zavzemal za uresničevanje Krekove vizije krščanskega socializma in svaril pred fašizmom. S prihodom fašistov na oblast oktobra 1922 so se politične razmere v Italiji zaostriale, a Besednjak ni odnehal. Kandidiral je na državnozbornih volitvah in bil aprila 1924 izvoljen v rimski parlament, kjer je opozarjal predvsem na težave slovanske (slovenske in hrvaške) manjšinske skupnosti v Italiji. Vzporedno je deloval v evropskih manjšinskih organizacijah, še posebej pri Kongresu evropskih narodnosti, kjer je v sodelovanju z Josipom Vilfanom postavil temelje manjšinskemu pravu. Zaradi vedno bolj nevdržnih razmer za Slovence v Italiji se je izselil in v obdobju 1930–1938 kot politični emigrant živel na Dunaju. Po priključitvi Avstrije k Nemčiji v letu 1938 se je preselil v Beograd,

kjer je doživel nemško okupacijo. Povezal se je z jugoslovansko vlado v Londonu in kot simpatizer OF skušal usmerjati politično »sredino« v Gorici. Po nekajletnem bivanju v Beogradu se je leta 1950 z vednostjo jugoslovanskih oblasti preselil v Trst, kjer je nadaljeval z delom za pravice Slovencev v Italiji. Umril je leta 1968 v Trstu. Pokopan je v Mirnu, na aleji velikih mož v Novi Gorici pa od leta 1984 stoji njegov doprni kip. (ES 1, str. 253; SB.)

Bevc, Ladislav – Krški

(8. 6. 1890, Škocjan na Dolenjskem–29. 11. 1988,
Santa Paula, Kalifornija)

Gradbeni inženir.

Leta 1913 je diplomiral na Tehniški visoki šoli na Dunaju. Spomladi 1914 je dobil državno službo pri gradbenih delih za regulacijo Soče in njenih pritokov. Med prvo svetovno vojno je bil vpoklican k vojakom, opravil tečaj za rezervne oficirje, bil med drugim na ruski in zahodni fronti. Po končani vojni se je januarja 1919 zaposlil pri Državnem montanističnem uradu, dokler ga ni deželna vlada poslala v Velikovec, kjer je prevzel posle tamkajšnje gradbene sekcije, potem je bil referent pri rudniku svinca v Mežici. Pozneje je bil honorarni predavatelj za elemente gradbene stroke in za enciklopedijo visokih stavb na Tehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, zaposlen je bil pri gradbeni direkciji v Ljubljani in Novem Sadu, bil je odbornik ljubljanskega mestnega sveta (načelnik gradbenega odseka), višji tehnični svetnik banovinske uprave. Večino prostega časa je posvečal Društvu rezervnih oficirjev (od leta 1935 do okupacije v letu 1941 je bil njegov predsednik) in telovadnemu društvu Sokol I, ki je v dvajsetih letih 20. stoletja dobil domovanje v zgradbi na ljubljanskem Taboru. Bil je prepričan liberalec in se nikakor ni strinjal z zблиževanjem sokolske organizacije s komunisti. Na začetku aprila 1941, pred nemškim napadom na Jugoslavijo, se je javil v vojaško enoto, ki ji je kot rezervni oficir pripadal, in je bila takrat v Osijeku. V Ljubljano se je vrnil 18. aprila in ponovno nastopil službo državnega uradnika. Maja 1941 je sodeloval pri ustanovitvi Sokolskega vojnega sveta kot vrhovnega vodstva Sokolov v okupirani domovini in bil vse do konca vojne njegov predsednik, poleg tega tudi član organizacijskega štaba slovenskega dela Jugoslovanske vojske v domovini. Sodelovanje z OF je odločno odklanjal, z okupatorjem naj po lastnih besedah ne bi sodeloval, niti z italijanskimi niti z nemškim. Od ustanovitve 29. oktobra 1944 je bil član Narodnega odbora za Slovenijo. Decembra 1944 so ga aretirali Nemci in zaprli v sodne zapore v Ljubljani, od koder je bil izpuščen 10. aprila 1945. Tretjega maja 1945 se je udeležil seje Narodnega

odbora za Slovenijo, dva dni pozneje pa je zapustil Ljubljano. Najprej je bil v Avstriji, od koder mu je uspelo zbežati v Italijo. Po štirih letih čakanja na ameriški vizum v italijanskih taboriščih je leta 1949 prispel v ZDA, družina se mu je pridružila nekaj let pozneje. Naselil se je v kalifornijskem mestu Napa, našel zaposlitev v gradbeni stroki in nadaljeval z delom v Slovenski demokratični stranki, Slovenskem narodnem odboru in sokolski organizaciji – »Sokoli v svobodnem svetu«. Pokopan je v Santa Pauli ob Pacifiškem oceanu. (Bevc, L., Spomini; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 512, 916, 961, 968–970; MH; BG.)

Bežek, Etbin

(25. 9. 1895, Kamnik–12. 3. 1979, Ljubljana)

Trgovec in knjigovodja, uradnik Pivovarne Union.

Član JNS in predvojni član Sokola. Med vojno je bil poveljnik Sokolske legije in član Sokolskega vojnega sveta (SVS) ter tesen sodelavec Ladislava Bevca. Bil je tudi zastopnik JNS in SVS v Protikomunističnem odboru, prav tako med podpisniki Narodne izjave z dne 29. oktobra 1944. Gestapo je konec leta 1944 vzel pod drobnogled delovanje SVS, zato se je Bežek po aretaciji Ladislava Bevca umaknil v Postojno. Ko je gestapo aretiral Bežkovo ženo Ljubico, se mu je predal še sam. Oba z Bevcem sta bila zatem iz zapora izpuščena. Maja 1945 se je Bežek udeležil seje Narodnega predstavništva na Taboru. Po vojni bi se moral skupaj z Bevcem umakniti v Italijo, vendar se je premislil in ostal doma. Povojne oblasti so ga dvakrat aretirale in zaprle, med drugim v Strnišču pri Ptujju. (Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 40, 56, 57, 65, 74; Bevc, L., Spomini, str. 6, 82, 138, 255, 271, 272, 291; SI AS 1931, OMS, 600-2/2, 86, 142; Popisi prebivalstva, sistory.si; Proces proti vojnim zločincem, str. 47; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 916; NŠAL, 03876, 84, str. 142.)

Bitenc, Mirko – Arko, Dimnik, Krt, Lavtar Simon, Triglavski, Tržan, Golob, Kričač 11, 111, 211, 311, 411

(8. 7. 1898, Predtrg pri Radovljici–10. 6. 1948, Ljubljana)

Profesor matematike in fizike, politik, domobranski in četniški častnik (polkovnik).

Leta 1918 je opravil t. i. vojno maturo in se vpisal na gozdarsko fakulteto v Zagrebu, leta 1919 pa se je odločil za študij matematike in fizike na Univerzi v Ljubljani. V letih 1921–24 je služboval kot učitelj v Slovenskih goricah in Prekmurju, zato je študij zaključil

še leta 1926, nato je do začetka druge svetovne vojne poučeval matematiko in fiziko na gimnazijah v Murski Soboti in Celju. Dejaven je bil v različnih katoliških društvih vse do leta 1932, ko so bila zaradi zahtev kraljeve diktature društva za nekaj let razpuščena. Od leta 1935, ko so bile znova dovoljene prosvetne in telovadne organizacije, je v Celju vodil Prosvetno zvezo, ki je delovala v okrilju SLS. Istega leta je v celjskem mestnem svetu prevzel personalni in socialni referat, kot poslanec v državnem zboru pa si je prizadeval za ureditev socialnih razmer rudarjev, ki so bili upokojeni še po avstro-ogrskih predpisih. Na začetku aprila 1941 je bil kot rezervni major mobiliziran v vojsko Kraljevine Jugoslavije. Kmalu zatem so ga pri Slivnici pri Mariboru zajeli Nemci in ga kot vojnega ujetnika odpeljali v Nemčijo. Po vrnitvi se je ponovno znašel v ujetništvu – tokrat v italijanskem. Po kapitulaciji Italije se je vrnil v Ljubljano in novembra 1943 postal član vodstva (izvršnega odbora) SLS. Zadolžen je bil za organiziranje in vodenje strankarskih legalnih in ilegalnih vojaških formacij. Bil je komandant Slovenske legije in pozneje šolskega bataljona Slovenskega domobranstva v Ljubljani, spomladi 1944 je postal član ožjega vodstva v tem času obnovljenih četniških odredov, pristojen za vzhodno Slovenijo. Februarja 1945 je po nalogu Slovenskega narodnega odbora združil četniške odrede, legijo in slovensko domobranstvo v Slovensko narodno vojsko ter postal pomočnik njenega poveljnika, generala Ivana Prezlja. Maja 1945 se je skupaj z domobransko vojsko umaknil na Koroško, kjer si je vztrajno prizadeval za odstranitev socialističnega režima v Jugoslaviji in Sloveniji. Poskušal je ponovno vzpostaviti Slovensko narodno vojsko, a mu ni uspelo. Nekajkrat je obiskal Rim ter skupaj z Markom Kranjcem in Andrejem Križmanom izdelal elaborat Slovenci v borbi za svobodo v času okupacije, ki je bil poslan ameriškim, angleškim in francoskim vojaškim poveljstvom ter veleposlaništvom v Italiji. Leta 1946 je začel ilegalno zahajati v Slovenijo, verjetno s privolitvijo britanskih zasedbenih oblasti. V letu 1948 ga je v Ljubljani ujela jugoslovanska tajna policija. Na sodnem procesu, ki se je zaključil aprila 1948, ga je Vrhovno sodišče v Ljubljani obtožilo veleizdaje zaradi širjenja vohunske mreže v Sloveniji, povezav s šefi tujih obveščevalnih služb v Gorici, Trstu, Rimu in v Švici, snovanja teroristične organizacije (Matjaževa vojska) ter povezave s pobeglimi vojnimi zločinci. Obsojen je bil na smrtno kazen. (ES 1, str. 277; SB; Čoh, M., *Za svobodo, kralja*, str. 208.; Bevc, L. *Spomini*, str. 175–176; Mahmutović, J., *Četništvo na Slovenskem*, str. 63; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 679.)

Bitenc, Stanko

(25. 9. 1912, Gorenja Sava, Kranj-?, Argentina)

Gradbeni delavec, domobranski častnik.

Bil je častnik slovenskega domobranstva in brat še dveh drugih domobranskih častnikov Mirka in Jožeta. Na začetku leta 1943 je postal poveljnik postojanke vaške straže v Bizoviku, po kapitulaciji italijanske vojske se je pridružil domobranstvu. Brata poročnik Stanko in major Mirko Bitenc ter Albin Šmajd so na začetku leta 1944 pripravili analizo stanja domobranstva, ki je postala temelj za spomenico, poslano Rösenerju; zavzemali so se za večjo samostojnost domobranskih enot, zahtevali, naj nemške oblasti dovolijo vrhovno vojaško poveljstvo slovenskega domobranstva, za poveljnika so predlagali Leona Rupnika. Po vojni je Stanko Bitenc odšel v emigracijo v Argentino, pred tem je bil nekaj časa v begunskem taborišču Spittal v Avstriji. (Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 111; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 386, 392; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Bitežnik, Josip (Joža, Jože)

(28. 5. 1891, Solkan–22. 12. 1960, Gorica)

Pravnik, časnikar, politik.

Pravo je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer se je vključil v katoliška študentska društva. Študij je nadaljeval po prvi svetovni vojni in leta 1920 doktoriral v Zagrebu, nato se je vrnil v Gorico. Kot privrženec krščanskega socializma v duhu idej Janeza Evangelista

Kreka se je vključil v goriške krščansko-socialne kroge in organizacije. V naslednjem desetletju je bil izjemno dejaven na političnem, gospodarskem in prosvetnem področju; med drugim je bil v odboru Katoliškega tiskovnega društva, sodeloval je pri združni in prosvetni zvezi v Gorici, bil je tajnik političnega društva Edinost za Goriško, skupno z italijanskimi organizacijami je soustanovil Stalni odbor za zaščito vojnih oškodovancev, nekaj časa je bil tudi učitelj. Ob tem je objavljajl prispevke v številnih časopisih, zaradi člankov v Goriški straži je imel težave s fašisti. Leta 1928 je stopilo v veljavo italijansko civilno pravo, a so le redki Slovenci povsem razumeli italijanske zakone. Zato se je lotil pisanja knjige z naslovom Nove postave, v kateri je poglavja iz osebnega, družinskega in dednega prava predstavil na preprost in razumljiv način, s čimer je pripomogel k širjenju pravnega znanja in zavesti med tamkajšnjimi Slovenci. Prvi del je izšel leta 1930, zatem je fašizem onemogočil sleherno javno delovanje. Takrat se je umaknil na Dunaj, kjer se je zavzemal za koristi narodnih manjšin. Z delom je nadaljeval v Jugoslaviji, najprej v Mariboru (1937–1939), zatem v Ljubljani (1939–1941) in nato v Beogradu (1941–1945). V letu 1945 je prišel v Ljubljano, a se je že leta 1946 vrnil v Gorico, kjer je poučeval na slovenskih srednjih šolah, vključil se je tudi v novoustanovljeno slovensko krščansko-socialno zvezo pri Novem listu v Trstu. Umrl je leta 1960 v Gorici. (ES 1, str. 277; SB, OSP.)

Bitnar (Bitner), Pavlin, pater Stanko – Desničar

(5. 10. 1883, Otice, Češka–1962, Črnomelj?)

Župnik in dekan v Črnomlju od leta 1923 do leta 1943, eden od najpomembnejših predstavnikov belokranjske duhovščine med drugo svetovno vojno. Iz pisma vodstva Slovenske legije Albinu Šmajdu z dne 11. avgusta 1943 je razvidno, da je bil Bitnar član Slovenske legije. Po kapitulaciji Italije se je z italijansko vojsko umaknil iz Črnomlja čez nemško Reko proti Kočevju; od tam naj bi šel na Reko, a so ga verjetno skupaj z župnikom Andrejem Ilcem že pri Gerovu v Gorskem kotarju zajeli hrvaški partizani. Vsekakor je bil ob koncu septembra v partizanskem zaporu v Ribnici. Na začetku oktobra je bil skupaj še z nekaterimi drugimi duhovniki prepeljan v Stično in tam interniran. O tem, kako in kam mu je uspelo pobegniti, ni razpoložljivih podatkov. Okrožno sodišče v Ljubljani je julija 1949 med razlogi za obsodbo Valerijana Učakarja, provincialnega priorja križniškega reda, navedlo tudi, da so bili njemu podrejeni duhovniki, med njimi tudi »vojni zločinec« dekan Bitnar, po njegovem vzgledu pripravljeni sodelovati z okupatorjem in organizirati domobransko gibanje v Beli krajini. (SI AS 1931, OMS, 600-20/1779; Ambrožič, M., Cerkvenopravna zgodovina Bele krajine; Ferenc, T., Dies irae, str. 450, 604, 605, 606; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 64, 75, 78, 333; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Blatnik, France (Franc)

(30. 1. 1899, Konjsko–23. 12. 1977, Patterson)

Duhovnik, redovnik (salezijanec).

Izobraževal se je v salezijanskih šolah v Veržeju, Wiener Neustadtu in Krakovu. Teološki študij je končal v salezijanskem zavodu Crocetto v Torinu, kjer je bil leta 1927 posvečen. Bil je ravnatelj Mladinskega doma na Kodeljevem in do septembra 1941 ravnatelj

salezijanskega zavoda na Rakovniku. Med italijansko okupacijo je zbiral pomoč za slovenske izseljence in internirance na Hrvaškem in v Srbiji ter vzdrževal zvezo med Ljubljano in Vatikanom. Italijani so ga 6. septembra 1942 aretirali in ga za kratek čas zaprli v rimski zapor Regina Coeli, od koder je bil na osebno intervencijo kardinala Luigija Maglioneja izpuščen. Ob italijanski kapitulaciji so ga partizani zaprli, a še isto noč izpustili. Potem je vodil pogajanja med partizani in vaškimi stražami, ki jih je skušal združiti proti Nemcem. V času partizanskega napada je bil na Turjaškem gradu, a mu je uspelo pobegniti v Ljubljano. Po prihodu Nemcev je pobegnil k partizanom, a so ga ti ponovno zaprli. Zaprt je bil v različnih krajih na Dolenjskem, dokler ga niso v času ofenzive rešili Nemci in domobranci. Od takrat je bil kurat pri domobrancih v Novem mestu. Ob koncu vojne je odšel na Koroško in deloval v begunskih organizacijah v taborišču v Spittalu, nato je bil nekaj let v Rimu, kjer je pripravljaval govore za Radio Vatikan in bil ravnatelj Kalistovih katakomb. V obdobju 1954–1961 je živel v Portoriku in od leta 1962 v Pattersonu v ZDA. V letih 1963–1973 je izdajal list Salezijansko pismo dobrotnikom in prijateljem. Članke je objavljaval v Ameriški domovini. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 71–72; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 46.)

Blažič, Viktor

(19. 4. 1898, Ljubljana–1967?, Ljubljana?)

Detektiv in obveščevalec.

Popis prebivalstva navaja, da je v tridesetih letih 20. stoletja služboval kot informator, v arhivskem gradivu je omenjen kot italijanski agent. (Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, šk. 404; PŽ.)

Bogataj, Franc, dr.

(29. 10. 1896, Trata, Kranj–1986, ?)

Državni uradnik.

(SI AS 1931, šk. 404; Popisi prebivalstva, sistory.si; PŽ.)

Boh (Buh), Ivan – Jovo, Hudnik

(1913, Ig?–8. 9. 1991, Lethbridge)

Domobranski oficir, trgovski pomočnik.

Doma se je izučil za ključavničarja in avtomehanika. Vojaški rok je služil pri letalcih v Kraljevu (Srbija) in postal rezervni narednik. Bil je telovadni in športni vaditelj v Fantovskih odsekih, ki so v tridesetih letih nasledili odseke telovadnega društva Orel. Junija 1941, ko se je vrnil iz Srbije, kamor je bil ob začetku vojne mobiliziran, se je pridružil Slovenski legiji in postal eden izmed njenih najdejavnejših članov. Bil je v tesnih stikih z njenim predsednikom Rudolfom Smersujem in občasno tudi z Albinom Šmajdom. Septembra 1942 je bil član posadke vaških straž v Savljah, v oktobru je postal poveljnik na

Brezovici. Spomladi 1943 je pomagal majorju Karlu Novaku pri ustanavljanju četniškega odreda v prostoru med Zaplano in Rovtami. Ob kapitulaciji Italije je bil poveljnik posadke vaških straž v Podpeči. Devetega septembra je skupaj z okoliškimi posadkami prispel na Turjak, naslednji dan jih je stotnik Albin Cerkvenik poslal na Zapotok. Na njegovo željo je Boh 12. septembra odšel z majhno patroljo v Želimlje, da bi dobil zvezo z Ljubljano. Pozneje se je vključil v Slovensko domobranstvo. Kot komandir 22. domobranske čete je bil na začetku leta 1944 napoten v Velike Lašče. Konec pomladi je bila njegova četa poslana v Ribnico, od koder je večkrat vodil akcije proti partizanom na Notranjskem; obenem je podpiral ilegalne priprave na povezavo z zahodnimi zavezniki in sodeloval s stotnikom Albertom Ilovarjem, glavnim domobranskim obveščevalnim oficirjem. Kot mehanik je bil Boh pritegnjen tudi k tajni radijski oddajni postaji, ki je leta 1944 nekaj časa delovala v stavbi Vzajemne zavarovalnice. Zaradi uspešnih vojaških akcij je bil najprej povišan v stotnika, nato v majorja. Pred koncem vojne se je z drugimi domobranci premaknil na Koroško. V Vetrinju je bil postavljen za komandanta enega od bataljonov 1. polka, a v Jugoslavijo ni bil vrnjen, saj je pravočasno stopil z angleškega kamiona. Proti koncu leta 1946 so ga prijeli Britanci. Pet mesecev je bil zaprt v Wolfsbergu, nato je bil v begunskih taboriščih v Avstriji. Marca 1949 je odšel v Kanado in se naselil v provinci Alberta, kjer je ustanovil podjetje za ogrevanje in hlajenje hiš, kasneje je skupaj s sinom odprl športno trgovino. (Grum, J., Domobranski major; BG.)

Borlak (Borlah), Jože

Po lastnih besedah naj bi bil med vojno privrženec partizanskega gibanja in celo član Ozne v Rimskih Toplicah. Približno štiri mesece po koncu druge svetovne vojne je z družino emigriral v Trst, kjer se je večinoma družil s predstavniki politične emigracije. Domovino je zapustil, ker se ni strinjal s povojno jugoslovansko politično ureditvijo. (SI AS 1584, šk. 5, p. e. 155.)

Borštner, Janez

(4. 7. 1919, Jarše–18. 3. 1945, Ljubljana)

Študent.

V Ljubljani je obiskoval realno gimnazijo, nato študiral filozofijo in slavistiko. Študija ni dokončal, ker se je pridružil vaškim stražam in nato domobrancem. Jeseni 1944 se omenja kot vodja Gorenjskega odreda – skupaj z Mirkom Bitencem. Ob koncu vojne, 18. marca 1945, je ob prehodu nemške meje stopil na mino. Umrli je v tedanji ljubljanski bolnišnici Leonišče. (Kržan, V., Ko belo smrt; Velikonja, T., Črtomirova zla sreča; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Borštnik, Božo – dr. Žlebir

(27. 12. 1889, Hrib pri Hinjah–28. 5. 1974, Kostanjevica na Krki)

Novinar, prevajalec.

Po maturi je odšel študirat pravo v Prago in se zaposlil kot tajnik na ruskem konzulatu, najprej v Pragi, nato v Trstu. Po prvi svetovni vojni se je zaposlil na ministrstvu za trgovino in industrijo. Leta 1928 je postal urednik Jutra, za katerega je pisal uvodnike, ocene in podlistke; v njih je razpravljal o različnih vprašanjih javnega in kulturnega življenja. Leta 1940 je bil med pobudniki akcije za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze. Med okupacijo je bil večkrat zaprt, po vojni so ga zaprle nove jugoslovanske oblasti. (OSP; Vodušek Starič, J., Slovenski špijoni, str. 141.)

Borštnik, Pavle

(15. 6. 1925, Ljubljana–24. 9. 2020, Cleveland)

Časnikar, publicist, pesnik, pisatelj in javni delavec.

Odraščal je v liberalni družini, sam je bil dejaven tako pri sokolih kot skavtih. Po mali maturi na klasični gimnaziji v Ljubljani se je prepisal na trgovsko akademijo. Januarja 1942 so ga aretirali italijanski okupatorji in ga za nekaj mesecev zaprli v šentpetrski vojašnici. Po maturi na trgovski akademiji spomladi 1944 se je pridružil četniškemu notranjskemu odredu nad Horjulom – enoti Jugoslovanske vojske v domovini. Ob koncu aprila 1945 se je skupaj s svojim odredom in drugimi protikomunističnimi enotami skozi Vipavsko dolino umaknil čez Sočo v Italijo. Živel je v različnih vojaških begunskih taboriščih v Italiji in Nemčiji, leta 1949 se je izselil v ZDA. Tam je sprva delal v hotelirstvu in gostinstvu, potem kot tovarniški delavec v Clevelandu, leta 1960 je začel sodelovati z lokalno radijsko postajo, pozneje je vse do upokojitve v letu 1994 delal za radio Glas Amerike, državno radijsko postajo v Washingtonu. Že v begunskih taboriščih je izdal dve pesniški zbirki, pozneje je sodeloval pri glasilu Glas Triglava, napisal vojni roman The Orchard, četniško gibanje je predstavil v delu Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale, medtem ko so njegova življenjska pričevanja izšla v knjigi z naslovom Moj čas. (Podbersič, R., In memoriam Pavle Borštnik.)

Božič, Mirko

(8. 11. 1884, Idrija–?)

Bančnik, pravnik in filozof.

Leta 1910 je promoviral filozofijo na Dunaju, študij prava je končal nekaj let kasneje v Gradcu. Med drugim je bil tajnik Zadružne gospodarske banke v Ljubljani. Kot visokošolec je deloval med katoliškim dijaštvom. V letih od 1906 do 1908 je bil urednik dijaške Zore. Bil je med ustanovitelji Katoliške lige slovanskih akademikov, v katerem so se zbirali predstavniki vseh slovanskih narodov (predvsem Slovenci, Hrvatje, Čehi, Poljaki itd.). Leto njegove smrti zaenkrat ni znano. (SB.)

Božnar, Anton (Toni, Tone) – Blaž

(7. 12. 1909, Pristava pri Polhovem Gradcu–1943, pri Pijavi Gorici)

Radiotelegrafist.

Leta 1928 je vstopil v podoficirsko šolo jugoslovanske vojne mornarice v Splitu, kjer je služboval več kot sedem let in se usposobil tudi za telegrafista. Leta 1937 je preseljen k trgovski mornarici. Decembra 1940 je plul na tovorni ladji (lastnik neka družba s Susaka), ki jo je ob zahodni obali Irske napadla in poškodovala nemška podmornica. Po izkrcaju je vstopil v službo britanske vojske in bil v času prihoda jugoslovanske begunske vlade v London pisar v vojnem ministrstvu. Na pobudo Mihe Kreka je bil kot njegov in kot angleški obveščevalec poslan v Kairo in od tam v Slovenijo. V Kairu je delal kot inštruktor radiotelegrafije. Vključen je bil v britanski Intelligence Service, odsek za zveze, kjer je dobil nalogo, naj iz Slovenije pošilja poročila o prometu in stanju okupatorskih sil. Bil je eden izmed padalcev slovenskega rodu, ki so 17. marca 1943 prileteli z angleškim letalom iz Egipta in skočili nad slovenskim ozmeljem. Skupaj z Bogomirjem Kolerjem in Vencijem Ferjančičem je pristal na travniku med Smrečjem in Vrhom Sv. Treh Kraljev. Pričakali so jih četniki, ki jih je izmed vaških stražarjev zbral Franc Kogovšek, eden izmed vodilnih predstavnikov protirevolucionarnega odpora v Rovtahn, da bi odšli na Primorsko. Božnarja je med smrečjem, v katerega se je zapletlo njegovo padalo, našel Franc Zorec, ki ga je poznal še iz Polhovega Gradca. Po prihodu v Slovenijo je bil Božnar tri tedne pri sv. Treh kraljih, nato na Logu in v neki neznani hiši v Notranjih ali Vnanjih Goricah. Od tam je šel v Smreče, potem s četniškim odredom do Otočca, od koder ga je Karel Novak poklical v Ljubljano, potem pa ga je poslal proti Orlam. Ko je na začetku avgusta 1943 prišlo do preloma Slovenske zaveze s Karlom Novakom, je Slovenska zaveza ustanovila t. i. Ljubljanski četniški odred, ki se je pozneje preimenoval v Slovenski planinski odred; Karel Novak je imel manjši Ljubljanski odred, katerega naloga je bila predvsem varovanje telegrafista Božnarja. Na Orlah sta se oba odreda srečala in Novakov odred je Božnarja predal odredu Slovenske zaveze, t. i. »belim četnikom«. Četniški odred je z Orel odšel proti Grčaricam brez radiotelegrafista, zaradi česar je Novak izgubil zvezo z Mihailovičem in Kairo; Slovenska zaveza je prek Božnarja lahko oddajala sporočila v Kairo, vendar prejetih obvestil ni mogla dešifrirati, ker je imel šifre le Novak, ki je bil v Ljubljani. Božnar je nato odšel na Turjak, kjer so se ob kapitulaciji Italije zbrali pripadniki vaških straž in nekateri poveljniki protikomunističnih enot. Po neuspešnih pogajanjih s partizani se je Božnar skupaj z večjo skupino, v kateri so bile nekatere enote vaških straž, a tudi nekaj četnikov in civilistov, umaknil v Zapotok, kjer so se zbirale tudi vaške straže iz okolice Ljubljane in Velikih Lašč. Nameravali so se umakniti čez Ljubljano v Dolomite, a so pri tem padli v partizansko zasedo, pri čemer je bil zajet tudi Božnar. Po pričevanju Zorca, ki je bil takrat ob njem, bi se lahko rešil, če ne bi tekel za svojim aparatom, ki so ga nosile mule, te pa so se ob partizanskem napadu splašile in pobegnile. Radiotelegrafist Božnar je bil za partizane izjemno pomemben ujetnik. Ali je bil v kočevskih zaporih, ni znano, a vsekakor je bil najmanj do 21. novembra 1943 zaprt in zasliševan v Dolenjskih Toplicah. O tem, kdaj in kje je bil usmrčen, ni bilo mogoče najti podatkov. (Maček, J., Nevarne poti; isti, Rdeči sij; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 30, 33, 35; Tone Ferenc, Dies irae, str. 20–28, 643–645; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Bradač, Fran (Franc)

(15. 6. 1885, Jama pri Dvoru–1. 5. 1970, Ljubljana)

Bil je klasični filolog, prevajalec in prvi slovenski predavatelj klasične filologije na ljubljanski univerzi.

V obdobju od leta 1923 do leta 1945 je bil zaposlen na Filozofski fakulteti v Ljubljani, pred tem je bil več let profesor na Prvi državni gimnaziji v Ljubljani. Avgusta 1945 je bil z odlokom ministra za prosveto Ferda Kozaka upokojen kot nasprotnik povojnega režima. Izgubil je celo volilno pravico in grozila mu je izguba stanovanja na Gradišču 6 v Ljubljani, vendar mu ga je ubranila hči ob pomoči odvetnice Ljube Prenner. Po upokojitvi je prejemal zelo majhno pokojnino. Njegove šolske knjige so sicer ostale v uporabi, vendar so njegovo ime prelepili, namesto njegovega imena je pisalo: »Odobril minister prosvete z odlokom K-89/1 od dne 1. avgusta 1945 kot učno knjigo za prehodno dobo«. Bradač je umrl leta 1970 v Ljubljani. Leta 1998 je bil rehabilitiran, skupaj z drugimi žrtvami ideoloških čistk na ljubljanski univerzi. (ES 1, str. 353; SB.)

Bratuša, Karel

Urednik pri časopisu Družinski tednik.

Med vojno je spadal v krog Mirka Javornika. Ob koncu vojne je emigriral. (SI AS 1931, šk. 404; SI AS 1931, OMS, 600-21/66.)

Breclj, Anton, dr.

(9. 6. 1875, Žapuže–22. 9. 1943, Ljubljana)

Zdravnik, politični delavec in publicist.

Po maturi leta 1895 je vstopil v goriško semenišče, vendar je študij bogoslovja zamenjal za študij medicine na univerzi v Gradcu. Po promociji leta 1901 je krajši čas služboval kot asistent na kliniki v Gradcu, od leta 1903 je v Gorici sprva opravljal zasebno prakso, nato je postal primarij tamkajšnje Bolnišnice usmiljenih bratov. Njegovo življenje je bilo razpeto med delom zdravnika in političnim udejstvovanjem v katoliških organizacijah, med drugim je bil predsednik goriške Krščansko-socialne zveze. Po selitvi v Ljubljano leta 1920 je deloval kot zasebni zdravnik, pisal različne prispevke s področja zdravstva in se udeleževal političnega življenja v okviru SLS. V tridesetih letih 20. stoletja je z odvetnikom Ivanom Stanovnikom nasprotoval vključitvi (nekdanje) SLS v vsedrjavno JRZ. Med drugo svetovno vojno se je vključil v OF in bil član njenega vrhovnega plenuma. Bil je tudi eden od posrednikov za navezavo stikov med vodstvom OF in ljubljanskim škofom Gregorijem Rožmanom, a se škof na vabilo ni odzval. (ES 1, str. 362; PRG.)

Breclj, Bogdan, dr.

(6. 5. 1906, Gorica–9. 9. 1986, Ljubljana)

Zdravnik kirurg in ortoped.

Sin zdravnika, politika in publicista dr. Antona Breclja, ki je medicino študiral na Dunaju in v Innsbrucku, kjer je leta 1929 doktoriral. Leta 1935 je specializiral iz kirurgije

in ortopedije in leta 1937 prevzel vodstvo ortopedskega oddelka kirurškega oddelka. Med vojno je bil večkrat zaprt zaradi suma sodelovanja z OF, nato se je leta 1943 pridružil partizanom. Decembra 1943 je bil vodja partizanske bolnice v Kočevskem rogu; bil je namestnik načelnika sanitetnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS, inštruktor sanitete 9. korpusa. Septembra 1944 je postal glavni partizanski kirurg. Od marca do avgusta 1945 je bil organizacijski sekretar Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje in Trst. Po vojni je med drugim ustanavljal ortopedske bolnišnice in ustanove za rehabilitacijo. Bil je profesor na Medicinski fakulteti v Ljubljani, redni član SAZU in različnih mednarodnih zdravniških združenj. (ES 1, str. 362; SB; SAZU; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Brecelj, Marijan, dr.

(23. 4. 1910, Gorica–7. 1. 1989, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Sin zdravnika, politika in publicista dr. Antona Breclja, ki je leta 1933 diplomiral na ljubljanski pravni fakulteti in leta 1934 tudi doktoriral. Bil je odvetnik in nekaj časa tudi tajnik centrale krščanskosocialnih strokovnih organizacij Slovenske ljudske stranke – Jugoslovanske strokovne zveze. Že pred drugo svetovno vojno je kot krščanski socialist sodeloval s KP v protifašističnih akcijah. Po začetku vojne je ilegalno delal za OF, junija 1942 je odšel v partizane in imel pomembno vlogo pri podpisu Dolomitske izjave, s katero so ustanovne skupine OF tudi formalno priznale vodilno vlogo KP v narodnoosvobodilnem gibanju. V letu 1943 se je tudi sam včlanil v KP, postal med drugim član izvršnega odbora OF, SNOS-a in AVNOJ-a. Po končani vojni je bil podpredsednik Narodne vlade Slovenije, potem je opravljal še številne pomembne funkcije v oblastnih in političnih organih. (ES 1, str. 363; Primorski SBL; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 813.)

Bren, Franc (p. Hugolin, Hugo), dr.

(5. 12. 1881, Rovišče–8. 12. 1953, Rim)

Frančiškan, urednik in publicist.

Študij bogoslovja je končal v Gorici. Leta 1908 je odšel na študij v Fribourg v Švico, ki ga je leta 1915 končal z doktoratom iz moralne teologije. Po vrnitvi domov je postal učitelj moralne teologije v Ljubljani, od leta 1919 je delal v Kamniku kot katehet in pomožni učitelj na javni frančiškanski gimnaziji. Leta 1920 se je na povabilo p. Kazimirja Zakrajška napotil v ZDA. Tam je jeseni 1921 postal kaplan v župniji sv. Štefana v Chicagu in bil konec leta 1922 imenovan za predstojnika komisariata sv. Križa, v katerem so bili slovenski, slovaški in hrvaški člani. Leta 1923 je kupil večje zemljišče Oakdale blizu Lemonta, kjer je nato nastalo frančiškansko semenišče in samostan. Od leta 1925 je v Lemontu vodil zasebno frančiškansko filozofsko in teološko šolo za slovenske in slovaške študente ter tam tudi poučeval. Leta 1926 se je vrnil v Ljubljano in postal tudi vizitator frančiškanskih samostanov v Bosni. Jeseni 1930, po vrnitvi v Lemont, je postal predstojnik in predavatelj filozofije in teologije na tamkajšnji redovni šoli. Jeseni 1938 se je naselil na Rocnu pod Šmarno goro, kjer so imeli frančiškani lastno tiskarno. Ob okupaciji Gorenjske leta 1941 je bil Bren izgnan in tiskarna zaplenjena. Po krajšem okrevanju v Dalmaciji ga je vodstvo reda poklicalo v Rim in imenovalo za učitelja moralne teologije na frančiškanski mednarodni univerzi Antonianum, kjer je po vojni postal dekan teološke fakultete, leta 1952 pa je bil izvoljen za svetovalca za slovanske in madžarske frančiškanske province v vrhovnem vodstvu reda. Številnim duhovnikom in drugim beguncem, ki so se ob koncu vojne zatekli v Rim, je pomagal pri urejanju dokumentov in jim nudil pomoč. Bil je tudi dejaven član Slovenskega socialnega odbora. (SB; SAZU, Hugo Bren.)

Breskvar, Silvo

(31. 12. 1902, Ljubljana–3. 1. 1969, Ljubljana)

Matematik, fizik in astronom.

Leta 1926 je diplomiral na ljubljanski univerzi iz matematike in fizike. Jeseni 1927 je bil imenovan za suplenta na državni realki v Ljubljani, kjer je poučeval do leta 1945. Naslednje leto so ga premestili na Gimnazijo Jesenice. V šolskem letu 1950/51 se je vrnil v Ljubljano, kjer je na isti šoli, tedaj Srednji tehniški šoli, poučeval do upokojitve v letu 1964,

potem honorarno vse do smrti v letu 1969. Že v dijaških in študentskih letih se je ukvarjal z astronomijo, pozneje je pri pedagoškem delu uporabljal učbenik Lava Čermelja, tedaj edini astronomski slovenski učbenik. Med obema vojnama je napisal učbenik fizike za meščanske šole, prispevke o astronomiji in astronomih je objavljal v dnevnem časopisju (Slovenec) in različnih revijah (Proteus, Razori, Mentor), pozneje med drugim tudi v Obzorniku za matematiko in fiziko, glasilu Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije ter v nekaterih tujih revijah. Več let je bil sodelavec Prirodoslovne sekcije terminološke komisije SAZU in Inštituta za slovenski jezik Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU za oblikovanje izrazov iz astronomije in fizike ter bil dejavni član Astronomske terminološke komisije. Leta 1962 je skupaj s Stankom Uršičem sestavil in izdal priročnik »Vega«: matematične in druge tabele in obrazci, leta 1969 še »Vega«: logaritmi in druge tabele. (ES 1, str. 367; SB.)

Brezigar, Milko, dr. – Primožič

(6. 10. 1886, Doberdob–22. 4. 1958, Salzburg)

Gospodarski teoretik, gospodarstvenik, novinar, politik.

Pravo je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer je leta 1910 doktoriral, potem pa še ekonomijo v Berlinu. Pripadal je krogu liberalno usmerjenih Slovencev, ki so se zavzemali za združitev in osamosvojitve južnih Slovanov. Od leta 1911 je objavljal prispevke v Vedi ter drugem slovenskem in nemškem tisku, leta 1914 je prevzel uredništvo gospodarske rubrike dunajskega dnevnika Reichspost, oktobra 1918 je izšla njegova najpomembnejša študija Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva. Kot gospodarski strokovnjak je bil leta 1919 član delegacije Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu, nato do oktobra 1920 poslanec liberalne Jugoslovanske demokratske stranke v Začasnem narodnem predstavništvu v Beogradu. Potem se je za stalno naselil v Ljubljani in se posvetil delovanju na novinarskem, gospodarskem in bančnem področju. Med drugim je bil novinar, urednik in solastnik liberalnega dnevnika Jutro, predsednik Zveze slovenskih zadrug, eden od glavnih delničarjev Narodne tiskarne, član upravnega odbora Kranjske industrijske družbe, deloval je v odboru za poslovanje denarnih zavodov pri ministrstvu za trgovino in industrijo, vodil Zvezo lastnikov kinematografov Kraljevine Jugoslavije. Poleg tega je bil dejaven v domoljubnih društvih, v tridesetih letih tudi na obveščevalnem področju. Sodeloval je z jugoslovansko obveščevalno službo na Slovenskem, ki je bila sprva usmerjena proti Italiji, po nastopu nacizma tudi proti Nemčiji. Po začetku druge svetovne vojne je kot sodelavec britanske Uprave za posebne operacije (Special Operations Executive – SOE) usmerjal protinacistično sabotažno in propagandno dejavnost slovenskih liberalcev. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 se je za nekaj mesecev umaknil v Split, potem je ilegalno živel v Ljubljani. Za Slovensko zavezo je pripravil več elaboratov o ureditvi avtonomne Slovenije v povojni Jugoslaviji, poleti 1943 je sodeloval pri snovanju četniške vojaške organizacije na Slovenskem. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je odšel v Rim, od koder je jugoslovanski begunski vladi v Londonu pošiljal poročila o položaju v Sloveniji z izrazito protikomunistično vsebino. Leta 1945 je postal član Slovenskega narodnega odbora v Rimu, ki ga je osnoval nekdanji minister SLS Miha Krek. Sodišče narodne časti v Ljubljani ga je avgusta 1945 obsodilo na deset let prisilnega dela, izgubo narodne časti in zaplembo premoženja, a so še istega meseca kazen prisilnega dela preklicali. Po letu 1949

se je preselil v Avstrijo in zadnja leta preživel v zavetišču za starejše begunce v Salzburgu. Kljub zagotovitvi jugoslovanskih oblasti v letu 1953, da se lahko vrne v domovino, je ostal v Avstriji. V gradivu je omenjena tudi njegova žena Marija. (SB; Jeraj, M., Melik, J., Nago-detov proces, str. 110; SI AS 1931, OMS, 403-1/466.)

Brezovnik, Vladimir, dr.

(7. 7. 1888, Vojnik–7. 3. 1954, Ljubljana)

Zdravnik, kirurg.

Sin slovenskega šolnika, mladinskega pisatelja in politika Antona Brezovnika. Promoviral je leta 1914 na Dunaju, nato služboval v Pragi in zatem sodeloval z bolnišničama v Beogradu in Murski Soboti. Leta 1936 je postal predstojnik kirurškega oddelka v Mariboru. Med drugo svetovno vojno je delal v Šlajmerjevem domu v Ljubljani. (ES 1, str. 370; SB; OSP.)

Bricelj, Ivo (Ivan)

(21. 10. 1920, Ljubljana–?)

Radiotelegrafist.

Izhajal je iz znane ljubljanske družine, njegov oče je bil stavbenik Ivan Bricelj. Med drugo svetovno vojno je skupaj z Viktorjem Hasslom opravljal radiotelegrafsko delo v obveščevalni službi Mihailovičevega četniškega gibanja; kot radiotelegrafist je do pomladi 1943 deloval v Ljubljani, nato je sodeloval s Karlom Novakom, se mu pridružil v Rimu, od januarja 1944 pa je deloval v Trstu. Bil je tudi tajni sodelavec britanske Uprave za posebne operacije (Special Operations Executive – SOE). Po vojni je nekaj časa ostal v Trstu, nato se je z družino odpravil v Argentino, kasneje je živel v ZDA. (Bricelj, I., Vojni spomini; Kranjc, M. F., Kljakić, S., Plava garda; SI AS 1931, OMS, 600-21/69; Geneanet; Ferenc, T., Dies irae, str. 240, 331, 363.)

Brodar, Janez (Ivan) – Brodnik, Janez Senator

(1. 7. 1885, Hrastje–22. 3. 1969, Špital ob Dravi)

Voditelj katoliškega kmečkega gibanja.

Po očetovi smrti je kot edini sin prevzel vodenje posestva. Leta 1908 je bil izvoljen za predsednika Kmečke zveze (tedaj sestavni del SLS) za okraj Kranj. V dvajsetih letih 20. stoletja je bil kot vodilni politik SLS na Gorenjskem večkrat izvoljen za poslanca Narodne skupščine v Beogradu. V letih 1919–1928 je bil tudi predsednik Jugoslovanske kmečke zveze za Kranjsko. Tik pred uvedbo šestojanuarske diktature je sodeloval pri razpustu Jugoslovanske kmečke zveze, ki se je odpovedala stranki in se preoblikovala v stanovsko strokovno organizacijo Kmečko zvezo. Po razpustu SLS v letu 1929 je bil dejavno vključen v opozicijsko gibanje proti unitarnemu režimu, zaradi česar je bil leta 1933 obsojen na leto in pol zaporne kazni, ki jo je prestal v Sremski Mitrovici. Prizadeval si je za slovensko

avtonomijo in sprva ni odobral vstopa Antona Korošca v centralistično vlado Milana Stojadinovića. Novembra 1937 je podal izjavo, da podpira vladajočo stranko JRZ in že jeseni istega leta postal član banovinskega sveta Dravske banovine. Od leta 1935 do leta 1941 je vodil obnovljeno Kmečko zvezo, bil je podpredsednik leta 1937 ustanovljene Kmetijske zbornice, na državnoborskih volitvah decembra 1938 je bil na listi JRZ izvoljen za poslanca za okraj Kranj in leta 1939 za senatorja. Med nemško okupacijo je bil pobudnik in soorganizator domobranstva na Gorenjskem. Pred partizanskimi grožnjami se je jeseni 1942 umaknil v Špital ob Dravi in nato na Dunaj. Leta 1950 se je preselil v Cleveland, a se je po nekaj letih vrnil v Špital. (ES 1, str. 387; SB.)

Broz, Josip – Tito

(7. 5. 1892, Kumrovec–4. 5. 1980, Ljubljana)

Revolucionar, vojskovodja, politik in državnik.

Rodil se je leta 1892, vendar natančen datum rojstva ni znan. Izučil se je za ključavničarja ter je služboval doma in v tujini. Leta 1920 je postal član komunistične stranke. Po napadu sil osi na Jugoslavijo v aprilu 1941 so jugoslovanski komunisti pod njegovim vodstvom prevzeli pobudo in organizirali oborožen odpor proti okupatorjem. Josip Broz je bil tako že konec leta 1941 postavljen za vrhovnega vojaškega poveljnika partizanskega gibanja. Konec leta 1943 so zahodni zavezniki Titove partizane priznali kot edino zavezniško vojsko na območju Jugoslavije. Iz vojne je Tito izstopil kot vojaški zmagovalec, v roke je dobil tudi vse najvišje politične funkcije (ob zadnji spremembi ustave leta 1974 je bil imenovan za dosmrtnega predsednika republike). Po sporu s Stalinom leta 1948 je oblikoval svojo pot v socializem. Leta 1956 je z indijskim voditeljem in egiptovskim predsednikom podpisal deklaracijo, ki je bila osnova za novo politično usmeritev neblokofske pripadnosti z imenom Gibanje neuvrščenih. Mednarodni ugled Jugoslavije in Tita je še zrasel ter mu omogočal uspešno manevriranje med vzhodnim in zahodnim blokom. Njegova simbolna vloga je naraščala še proti koncu sedemdesetih let 20. stoletja, ko je bil zaradi starosti in bolezni opešan in so državo pravzaprav vodili njegovi sodelavci. Njegov pogreb v Hiši cvetja na Dedinju v Beogradu, ki se ga je udeležilo 209 delegacij iz 127 držav, je predstavljal do tedaj največji državniški pogreb. (SB; ES 1, str. 391–402.)

Brumat, Mirko (Friderik, Miroslav), dr.

(18. 7. 1897, Šempeter pri Gorici–20. 11. 1950, Gorica)

Doktor teologije, nabožni pisatelj in kulturni delavec.

Bogoslovje je študiral v Innsbrucku, bogoslovni doktorat je dosegel v Rimu. Deloval je kot kaplan v Gorici, kjer je deloval zlasti na narodno-prosvetnem polju. Izdal je nekaj vzgojno-verskih knjig. Postal je osrednja in vodilna osebnost slovenske duhovščine na Goriškem, neustrašen v obrambi narodnih pravic slovenske manjšine v dobi fašizma in velik nasprotnik komunizma. Pod njegovim vodstvom je goriška Marijina družba kljub fašizmu pripravljala gledališke predstave, miklavževanja in božičnice v družbenem Domu Brezmadežne. Osnovel in vodil je škofijski dobrodelni odbor za pomoč slovenskim internirancem

v Gonarsu in drugih taboriščih. Pred kvestorjem se je moral zagovarjati, češ da je vodil slovensko podtalno šolo (scuola clandestina), ker je zbiral slovenske otroke k verouku. Kot prosvetni delavec in organizator je bil odbornik Zbora svečnikov sv. Pavla in urednik istoimenskega lista. Bil je prepričan, da manjšina brez trdne verske podlage ne bo mogla biti kos fašističnemu raznarodovanju, zato se je posebej posvetil verski poglobitvi, predvsem s tiskano besedo. Po vojni je urejal tednik Slovenski Primorec in vse do smrti tudi list Kato-liški glas. (SB; Žokalj Jesih, B., Bili so Čedermaci, str. 113–114.)

C

Cajnkár, Stanko, dr.

(25. 4. 1900, Savci–17. 1. 1977, Ljubljana)

Teolog, pripovednik, dramatik in urednik.

Bogoslovje je končal v Mariboru, študij je nadaljeval v Parizu in Ljubljani, kjer je leta 1938 doktoriral. Potem je nekaj let predaval biblične vede (novo zavezo) na mariborski Visoki bogoslovni šoli ter verouk na ptujski gimnaziji. Ob nemški zasedbi je bil izgnan. Kot kaplan je v obdobju 1941 do 1944 služboval v Košani na Krasu, nato je odšel na osvobojeno ozemlje v Črnomelj, kjer je na tamkajšnji gimnaziji poučeval verouk, latinščino in filozofijo (1944–1945). Leta 1947 je postal izredni profesor Nove zaveze in govorništva na Teološki fakulteti. Leta 1952 je bila Teološka fakulteta izločena iz sistema državnega šolstva in Cajnkár je poskrbel za njeno samostojno delovanje in obstoj. Bil je tudi eden od soustanoviteljev in idejni voditelj Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov Slovenije ter član ali predsednik Verske komisije pri vladi LRS. (ES 1, str. 409; SB; Rot, A., Bojevnik, str. 418.)

Cankar, Izidor

(22. 4. 1886, Šid–22. 9. 1958, Ljubljana)

Umetnostni zgodovinar, duhovnik, politik, diplomat, pripovednik, urednik in prevajalec.

Leta 1909 je končal bogoslovni študij v Ljubljani in bil posvečen v duhovnika. Nato je študiral estetiko na univerzi v Louvainu in umetnostno zgodovino na Dunaju ter leta 1913 diplomiral. Istega leta je začel objavljati roman *S poti*, ki ima zaradi umetnostne, esejistične in svetovljanske narave posebno mesto v slovenski književnosti. Potem je bil do leta 1918 urednik revije *Dom in svet* ter v letu 1918/1919 glavni urednik časnika *Slovenec*. Politično je bil na strani tistega dela SLS, ki je podpiral ideje Janeza Evangelista Kreka. V letu 1918 je bil član Narodnega sveta v Zagrebu, potem je opustil politično kariero in postal prvi profesor umetnostne zgodovine na novoustanovljeni ljubljanski univerzi. Leta 1926 se je odpovedal duhovniškemu poklicu, izstopil iz katoliške Cerkve in se poročil z Ano (Ničo) Hribar iz ljubljanske podjetniške družine. V drugi polovici tridesetih let se je podal na diplomatsko pot. Od leta 1936 do leta 1942 je bil jugoslovanski veleposlanik v Buenos Airesu in potem do leta 1944 v Ottawi. Zaradi kritičnega odnosa do protikomunističnega tabora in jugoslovanskih emigrantskih politikov je odstopil z mesta veleposlanika in poleti 1944 sprejel mesto ministra za prosveto in ministra pošte, telegrafa in telefona v vladi Ivana Šubašića, v letih 1945–1946 je bil jugoslovanski veleposlanik v Grčiji. Zaradi izrazov razočaranja nad novo oblastjo se je bil prisiljen upokojiti. Leta 1954 se je ločil od žene in se vrnil pod okrilje Cerkve. (ES 1, str. 415; Literarni atlas; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 92.)

Capuder, Danilo

(12. 7. 1920, Maribor–3. 12. 1943, Velike Lašče)

Študent medicine v Ljubljani, domobranski poročnik. Sin Karla Capudra in brat Gabrijela ter Donate Capuder.

V času okupacije se je pridružil vaškim stražam. Ob kapitulaciji Italije je bil poveljnik posadke v Šentjurju, ki se je 11. septembra 1943 utrdila v gradu Boštanj, ki ga je ogorčeno branil pred partizanskim napadom. Upanja na zmago ni bilo, zato je 14. septembra prebil partizanski obroč in krenil proti Turjaku, vendar naj bi njegova skupina že pred prihodom na cilj razpadla. Pozneje je bil organizator v obveščevalnem domobranskem uradu,

sodeloval je pri pridobivanju prostovoljcev za Slovensko domobranstvo. Ob koncu novembra je bil poveljnik novoustanovljene domobranske posadke v Velikih Laščah, ki je štela okrog 170 mož. V noči med 2. in 3. decembrom 1943 so jo napadle enote 14. partizanske divizije in v spopadu je padel tudi Capuder. Poveljnik domobranskega organizacijskega štaba podpolkovnik Franc Krener je na začetku januarja 1944 posebej pohvalil junaško obnašanje treh ob koncu leta 1943 poraženih domobranskih posadk, v Grahovem, Velikih Laščah in Kočevju. (SB, Karl Capuder; Smrtne žrtve, sistory.si; Mlakar, B., General Rupnik str. 287; isti, Slovensko domobranstvo, str. 32, 140, 233; Štut, T., Domobranska mrliška knjiga, str. 102.)

Capuder, Donata, dr.

(11. 8. 1913, Kranj–1998, Ljubljana)

Pravnica. Hčerka Karla Capudra ter sestra Danila in Gabrijela Capudra.

Leta 1936 je promovirala na Pravni fakulteti v Ljubljani. Po drugi svetovni vojni je bila aretirana in decembra 1945 na političnem sodnem procesu obsojena na sedem let zavora s prisilnim delom; kazen je prestajala v Begunjah in Brestanici, julija 1949 je bila pogojno izpuščena na prostost. Kasneje je nekaj časa službovala pri Ljubi Prener. (SB, Capuder Karl; Anžur, T., Doktorat znanosti; Donata Capuder, SCNR; Ancestry; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Capuder, Gabrijel

(30. 4. 1923, Maribor–12. 10. 1943, Mozelj)

Dijak. Sin Karla Capudra, brat Danila in Donate Capuder.

Bil je član Ljubljanskega Sokola, razpad Jugoslavije je dočkal kot prostovoljec aerokluba na letališču v Zagrebu, kjer je bil zaprt do 25. maja 1941, potem se je vrnil v Ljubljano. Decembra 1941 sta bila z bratom Danilom osumljena, da sta z Vrhniko v Ljubljano pritihotapila radio postajo, zaradi česar sta bila zaprta do 6. januarja 1942. Zaradi posedovanja orožja so februarja zaprli tudi njunega očeta, brata so prav tako še enkrat zaprli, sam pa se je uspel skriti. Sredi maja 1942, ko mu je uspelo dobiti prepustnico, je odšel iz Ljubljane in se pridružil »četnikom« pod vodstvom Milana Kranjca ter vstopil v t. i. Štajerski bataljon. V času italijanske ofenzive se je vrnil v Ljubljano, kjer ga je italijanski okupator ponovno zaprl. Tako kot brat Danilo se je tudi Gabrijel vključil v oborožene protikomunistične oddelke. Jeseni 1942 je bil po lastnem pričevanju pomočnik komandanta enote MVAC v Bizoviku, komandant naj bi bil njegov brat Danilo. Konec decembra se je Gabrijel ponovno vrnil v Ljubljano, kjer se je posvetil šolanju in opravil maturo. 11. septembra 1943 je šel na očetovo prošnjo v Grosuplje po krompir, kjer ga je zajela četniška patrola, s katero je odšel na Turjak. Ob obstreljevanju gradu je bil ranjen v nogo. Oktobra 1943 je bil na t. i. kočevskem procesu proti četnikom in vaškim stražarjem obsojen na smrt in 12. oktobra 1943 usmrčen na Mozlju pri Kočevju. (Smrtne žrtve, sistory.si; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 111–112, 115–118; Borštnik, P., Pozabljeni zgodba, str. 44; SI AS 1851, p. e. 99.)

Casar, France – Ferko

(5. 10. 1910, Bogojina–12. 9. 1943, Škofljica)

Pravnik, član vodstva akademskega kluba Straža.

Leta 1937 je diplomiral na ljubljanski Pravni fakulteti, potem je študiral politične vede v Parizu. Kot odločen nasprotnik komunizma se je vključil v skupino, ki se je zbirala okrog Lamberta Ehrlicha. Bil je član različnih katoliških akademskih društev, poleg Straže še Zarje in Akademske zveze. Zgledoval se je po Ehrlichu in Antonu Korošču. Slednjega je osebno spoznal leta 1934, ko sta ga s Cirilom Žebotom obiskala na Hvaru, kjer je bil tedaj konfiniran. V zimskih mesecih 1934/35, ko je bila SLS še v ilegali, sta z Žebotom organizirala skrivne politične sestanke za enako misleče študente. Pozneje, ko je bila SLS kot del državne politične stranke JRZ ponovno na oblasti, je Casar na Koroščevo željo postal pomočnik Franca Kulovca v tajništvu slovenske veje JRZ. Po okupaciji Jugoslavije je deloval v protirevolucionarnem taboru; z Žebotom sta pisala letake proti OF, 29. septembra 1941 sta sporazum, ki so ga sklenili člani Straže, Zarje in Dijaške katoliške akcije, izročila Marku Natlačenu z namenom, da bi ga poslal v London. Spomladi 1942 naj bi sodeloval pri zaslišanjih članov OF v Akademskem domu, po usmrtitvi Ehrlicha maja 1942 je postal član izvršilnega odbora (t. i. eksekutive) Straže; nekateri so ga imeli celo za Ehrlichovega laičnega naslednika in najožjega sodelavca poveljnika vaških straž Ernesta Peterlina. Po kapitulaciji Italije, 10. septembra 1943, se je udeležil sestanka politikov protirevolucionarnega tabora v Ljubljani, nato je še z nekaterimi drugimi člani Straže odšel na grad Turjak, kjer se je 12. septembra udeležil posveta vojaških voditeljev. Stražarji niso želeli sodelovati v Slovenski legiji, medtem ko četništvu sploh niso bili naklonjeni; zato je Casar nasprotoval, da bi poveljstvo prevzel s plavo gardo povezan podpolkovnik Josip Dežman, čeprav je bil najstarejši po činu. Ko se je Casar z motornim kolesom vračal v Ljubljano, je bil ujet in ob poskusu pobega hudo ranjen. Med prevozom v bolnišnico je umrl. (ES 16, str. 26; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 272; SK; Rot, A., Bojevnika, str. 419.)

Cazafura, Krsto (Krištof), dr. – Meglič

(7. 12. 1899, Rovinj–28. 10. 1965, Ljubljana)

Kemik, rudarski strokovnjak in publicist.

Leta 1921 je v Rimu doktoriral iz kemije, nato je svoje znanje izpopolnjeval v kemijskih tovarnah v Nemčiji, v letu 1922 se je zaposlil v tovarni Solvay-Soda v Trziču (Monfalcone), še istega leta se je, tako kot v tistem času številni narodno zavedni primorski Slovenci, preselil v Jugoslavijo. Naselil se je v Mariboru, kjer je bil najprej zaposlen na kmetijski šoli, nato v tovarni Zlatorog in Mariborski rafineriji zlata. Leta 1941, po zasedbi Maribora, so ga Nemci izgnali in z družino se je preselil v Ljubljano. Tu se je vključil v Napredno delovno skupnost, ki so jo na začetku leta 1942 ustanovile nekatere liberalne skupine; priznavala je Mihailovičevo gibanje, se zavzemala za federativno ureditev Jugoslavije, socialne svoboščine, agrarno reformo, nacionalizacijo in pravičnejše meje, vodil jo je odbor petorice, katerega član je bil tudi Cazafura. Italijani so ga dvakrat zaprli, tri mesece je bil v ljubljanskih zaporih, šest mesecev v Ascoli Piceno. Po končani vojni je sprva deloval pri Pokrajinskem narodnoosvobodilnem odboru v Trstu, zatem je bil direktor okrajnih podjetij v Tolminu,

glavni direktor plana na Generalni direkciji kemične industrije v Ljubljani, nato znanstveni sodelavec na Metalurškem inštitutu v Ljubljani. Od oktobra 1950 je predaval anorgansko kemijo na rudarsko metalurški fakulteti tehnične visoke šole oziroma na montanističnem oddelku Fakultete za naravoslovje in tehnologijo Univerze v Ljubljani. (SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 27.)

Cergol (Cergolj), Izidor

(4. 6. 1915, Reka (Trst)–?)

Študent, pripadnik gibanja Zbor, ki ga je ustanovil srbski pravnik Dimitrije Ljotić; zagovarjal je izrazito konservativne ideje, naslanjal se je na religijo, kazal odpor do kakršne koli demokracije, ostro nastopal proti liberalizmu in komunizmu ter se zavzemal za graditev stanovske zadružne države. V vodstvu Zbora so bili tudi Slovenci, ki so poskrbeli, da so se njegove ideje razširile na Slovenskem. Delovanje Zbora so podpirali nekateri študenti, ki so ustanovili Akademiški pododbor, njegov vpliv je bil opazen tudi med srednješolci, predvsem na gimnaziji v Celju, še posebej po zaslugi Izidorja Cergola. Cergol je namreč v letu 1939 izdajal list Zbor, vendar je bil ta že istega leta prepovedan. Pravo priložnost za širjenje Ljotičevih idej v Sloveniji je dobil šele v zadnjem letu vojne, ko so spremenjene razmere v obdobju nemške okupacije Ljubljanske pokrajine in Rupnikov prevzem vodenja uprave Ljubljanske pokrajine omogočili prihod na politično prizorišče tudi nekaterim novim, dotlej neznanim politikom. Priložnost so dobili tudi »Ljotičevci«, ki so v nasprotju z večino drugih slovenskih političnih skupin zares verjeli v ideje nacionalsocializma in nemško zmago. Cergol, starešina slovenskega mladinskega Zbora, se je poleti 1944 vrnil iz Beograda in postal šef za t. i. aktivno propagando v pokrajinski upravi Leona Rupnika. V svoji vlogi je sicer lahko vplival na ideologijo slovenskega domobranstva in Rupnikove govore, sicer pa je našel nekaj podpore le med tistimi maloštevilnimi izobraženci, ki so menili, da lahko Slovenci najdejo svoje mesto le v t. i. Novi Evropi pod nemškim vodstvom. Aprila 1945 se je umaknil na Koroško. Nekaj časa je bil skupaj z drugimi Ljotičevci v Spitalu, a njegova nadaljnja usoda ni znana. (Mlakar, B., Fašizem in slovenske izkušnje, str. 109–110; isti, Slovensko domobranstvo, str. 95, 413, 414; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 316–317; SI AS 1931, OMS, 601-21/77–79; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Cerkvenik, Albin – Triglav, Krim

(11. 3. 1909, Log pri Ljubljani–26. 4. 1944, Ljubljana)

Vojaški uslužbenec, aktivni kapetan.

Bival je na Dobu pri Ljubljani (po nekaterih podatkih na Dobrovi pri Ljubljani). Med drugo svetovno vojno se je vključil v protikomunistične oborožene enote. Pred kapitulacijo Italije je vodil ilegalni Ljubljanski odred Slovenske legije, ki je bil s pristankom poveljnika slovenskih četnikov Karla Novaka v drugi polovici avgusta 1943 ustanovljen pri postojanki MVAC na Orlah, vzhodno od Ljubljane. Ta vojaška enota je imela nalogo ščititi četniške radijske postaje in je bila poznana tudi pod imenom »beli« četniški odred. Odred, ki se je pozneje preimenoval v Planinski četniški odred (ali Slovenski planinski odred), je 7. septembra 1943 pod vodstvom Cerkvenika zapustil Orle. Naslednjega dne je Cerkvenik prispel na Turjak. Kot komandant ilegalnih vaških straž, takrat že razglašanih za Slovensko narodno vojsko v sestavi jugoslovanske armade, je ukazal umik s Turjaka, a ga tamkaj zbrani poveljniki niso upoštevali. Turjak je zapustil še pred odločilnim posvetovanjem poveljnikov 12. septembra 1943. Umrli je v vojni bolnišnici v Ljubljani. (Grum, J., Turjak; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 230, 240, 241; Griesser Pečar, T., *Cerkev na zatožni klopi*, str. 44–45, 47–49; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Cerruti, Guido

(1. 1. 1889–?)

Italijanski poklicni častnik, general.

V obdobju 1942–1943 je bil poveljnik 14. pehotne divizije Isonzo, ki je od 10. junija 1941 do 8. septembra 1943 obvladovala prostor južno od črte Rakek–Ribnica–Žužemberk–Novo mesto, sedež je imela v Novem mestu. Cerruti se je sicer sestajal s partizanskimi odposlanci glede izmenjave vojnih ujetnikov in ranjencev, a do dogovora med njimi ni prišlo. Cerruti je bil po kapitulaciji Italije v nemškem ujetništvu. (Ferenc, T., *Fašisti brez krinke*, str. 78, 97, 104, 495; *Generals*.)

Churchill, Winston

(30. 11. 1874, Blenheim Palace–24. 1. 1965, London)

Britanski konservativni politik in vojaški poveljnik.

Šolal se je na vojaški akademiji. Sodeloval je v prvi svetovni vojni, vendar se je že leta 1916 vključil v politiko in odtlej opravljal več ministrskih funkcij. Med drugo svetovno vojno je bil eden od odločilnih političnih in vojaških voditeljev zavezniških armad. Sodeloval je na mirovnih konferencah v Casablanci, Kairu, Jalti, Moskvi, Teheranu, Quebecu in Potsdamu. Od maja 1940 do leta 1945 in od leta 1951 do leta 1955 je bil britanski ministrski predsednik. Bil je tudi znamenit govornik, za svoje spomine na obe svetovni vojni je leta 1953 dobil Nobelovo nagrado za književnost. (ESV 1939–1945, str. 123; Dolinar, K., Leksikon, str. 152; EB.)

Cvetković, Dragiša

(15. 1. 1893, Niš–18. 2. 1969, Pariz)

Srbski politik.

V Švici je študiral tehnične vede in pravo. Politično je bil pripadnik srbske Narodne radikalne stranke. Med svetovnjima vojnama je bil večkrat župan Niša, leta 1927 je postal narodni poslanec in leta 1928 minister za veroizpovedi. Med šestojanuarsko diktaturo je bil dejaven kot novinar in kot član združene opozicije deloval proti vladi. Leta 1935 je bil spet izvoljen za narodnega poslanca in je v vladi Milana Stojadinovića postal minister za socialno politiko in narodno zdravje. V tem času je ustanovil režimski sindikat »Jugoslovenski radnički savez« (JUGORAS) in leta 1936 postal član glavnega odbora JRZ. V letu 1938 je prišel v spor s Stojadinovićem zaradi hrvaškega vprašanja. Februarja 1939, po padcu druge Stojadinovićeve vlade, je Cvetković postal predsednik vlade in 26. avgusta 1939 sklenil sporazum s hrvaškim politikom in vodjem Hrvaške kmečke stranke Vladimirjem Mačkom (t. i. sporazum Cvetković – Maček), na temelju katerega je bila ustanovljena Banovina Hrvaška. Petindvajsetega marca 1941 je podpisal protokol o pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu, zaradi česar je v prevratu 27. marca skupaj s knezom Pavletom Karađorđevićem izgubil oblast. Leta 1943 je odšel v emigracijo. (EJ, str. 509.)

Czerny, Igor (Igo), dr.

(4. 11. 1910, Ljubljana–1981, ?)

Pravnik.

Med vojno je deloval v sodnem odseku organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva. Po vojni se je umaknil v Vetrinj, a je bil skupaj z zdravnikom Stanetom Graparjem kmalu ugrabljen v Celovcu in nato leta 1946 obsojen na pet let zapore. Leta 1950 je bil izpuščen iz zapore in se zatem zaposlil v gospodarstvu (Hermes, Lesnina). (Fink, B., Sodni odsek; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, šk. 1284, OD 12156; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; PŽ.)

Č

Čampa, Alojzij, dr.

(29. 9. 1900, Velike Poljane–20. 5. 1967, Santa Clara, Kalifornija)

Odvetnik v Ljubljani.

V odvetniško zbornico je bil vpisan 8. avgusta 1933 in izbrisan 7. marca 1944. Za časa italijanske okupacije, natančneje 8. avgusta 1942, je bil interniran na Rab. V tistem času je bil še član Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva. Leta 1944 je Rupnikova pokrajinska uprava dosegla, da je bil zaradi sodelovanja s partizanskim gibanjem izbrisan iz imenika odvetniške zbornice. Leta 1948 in leta 1949 naj bi po nekaterih podatkih Čampa živel v Trstu, kjer naj bi se pripravljajal za odhod v emigracijo. V igri sta bili tako Kanada kot Argentina, medtem ko genealoški viri na svetovnem spletu nakazujejo, da je po vojni živel v ZDA. (Škoro Babić, A., Seznam odvetnikov; Popisi prebivalstva, sistory.si; BG; PŽ; SI AS 1898, šk. 1, f. 122/2, mapa I, ovoj 6; SI AS 1840; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 307; SI AS 1931, CAE.)

Čeh, Milan, dr.

(2. 8. 1905, Sv. Jurij ob Pesnici–18. 4. 1972, Ljubljana)

Zdravnik.

Bil je pionir na področju zdravstvenega varstva delavcev in prvi, ki je na Gorenjskem zahteval ukinjanje zdravju škodljivih delovnih mest. Študiral je na graški medicinski fakulteti. Zgodaj je spoznal pomen zdravstvene preventive. Prvi na Gorenjskem je začel s sistematičnimi pregledi delavcev in uvedel natančno medicinsko dokumentacijo. Zavzel se je za sodobne metode v zdravstvu. (OSP; NŠAM, 03091, 38, str. 29.)

Čermelj, Lavo

(10. 10. 1889, Trst–26. 1. 1980, Ljubljana)

Publicist, fizik in narodnoobrambni delavec.

Najprej je študiral pravo v Pragi, nato matematiko in fiziko na Dunaju ter leta 1914 doktoriral iz fizike. Po opravljenem profesorskem izpitu je poučeval na različnih trgovskih in obrtnih šolah v Trstu. Z italijanskimi oblastmi je imel ves čas težave in leta 1929 je prebegnil v Jugoslavijo. Zaposlil se je na Manjšinskem inštitutu v Ljubljani in se posvetil predvsem tematiki zatiranja Slovencev v Julijski krajini, o čemer je obveščal tudi tuje časnike in izvedence. Leta 1936 je npr. v angleščini objavil delo *Life-and-death struggle of a national minority (The Jugoslavs in Italy)*. Bil je član Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine, ki jo je vodil Ivan Marija Čok. Po okupaciji Slovenije v aprilu 1941 so ga Italijani zaprli, ga na drugem tržaškem procesu obsodili na smrt, nato pomilostili in obsodili na dosmrtno ječo. Ko je bil januarja 1944 po posredovanju mednarodnega Rdečega križa izpuščen, se je pridružil partizanom. Bil je podpredsednik Pokrajinskega NOO za Slovensko primorje, član študijske komisije SNOO za Slovensko primorje in tajnik komisije za zahodno slovensko mejo. Po vojni je sodeloval kot strokovni izvedenec na konferenci zunanjih ministrov v Londonu leta 1945 in na mirovni konferenci v Parizu leta 1946. Leta 1947 se je zaposlil na Inštitutu za narodnostna vprašanja, a je bil leta 1959 predčasno prisilno upokojen. Komunistična oblast mu namreč ni nikoli povsem zaupala, saj je sumila, da je bil vedno prikrit anglofil. (Bajc, G., *Iz nevidnega na plan*, str. 43–44; Primorski SBL; Pelikan, E., *Tajno delovanje*, 25, 34–44; Novi SBL; ES 2, str. 110.)

Černež, Anica

(3. 4. 1900, Čadram–3. 4. 1944, Neubrandenburg)

Pesnica in pisateljica.

Zaključila je učiteljske študij na višji pedagoški šoli v Zagrebu ter postala učiteljica. Od leta 1932 je službovala v Ljubljani. Med okupacijo, ko so nemške oblasti aretirale več profesorjev in dijakov učiteljska, je bila aretirana tudi Černeževa in internirana v koncentracijsko taborišče Ravensbrück, kjer je umrla. Pisala je članke, otroške pesmi in slikanice. (ES 2, str. 111; SB.)

Česen, Karol

Ravnatelj podružnice Zadružne banke v Kranju (med okupacijo Kärntner Volksbank).

Župan Kranja 1936–1941. Bil je član SLS. Med okupacijo so nemške oblasti Česna z družino izselile, vendar se mu je uspelo vrniti domov. (SI AS 1931, OMS, 600-9/32; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Vsi kranjski župani.)

Česnik, Ivo, dr. – Česen, Česenj, dr. Česen, Ivanovič, Anton, Knoblehar

(4. 11. 1885, Sanabor–19. 7. 1951, Flüelen)

Pisatelj, dramatik in odvetnik.

Študiral je v Gradcu, sprva slavistiko, francoščino, umetnostno zgodovino in specialno filozofijo, potem se je prepisal na pravo in leta 1911 promoviral. V študentskih letih je bil član vodstvenih organov slovenskega katoliškega akademskega društva Zarja, predaval je na mladinskih katoliških shodih v Zagrebu in Ljutomeru ter v katoliškem izobraževalnem društvu Kres. Pred prvo svetovno vojno je bil advokatski pripravnik v Gorici in od leta 1919 odvetnik v Novem mestu (iz registra Odvetniške zbornice je bil izbrisan 13. julija 1945). Politično je bil dejaven v SLS, ukvarjal se je z narodno-obrambno problematiko, o kateri je med drugim predaval na tečaju Prosvetne zveze. Med drugo svetovno vojno je stopil na stran protikomunističnega tabora in bil med člani Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. V času nemške okupacije je sodeloval s propagandnim oddelkom pri Informativnem uradu pokrajinske uprave, ki se je sicer največ ukvarjal s kmečkim prebivalstvom, na svojo stran pa je skušal pridobiti tudi izobražence; Česnik je imel predavanja za šolnike. Po koncu druge svetovne vojne je emigriral v Švico. Vse od mladih let se je Česnik ukvarjal tudi s pisanjem. Najprej je pisal za mladino, potem tudi za odrasle. Pripovedi in pesmi je objavljajl v Zvončku, Vrtcu, Zori, Domačem prijatelju in v publikacijah Mohorjeve družbe. Pisal je tudi dramska besedila in v študentskih letih nastopal kot igralec amater. Ukvarjal se je tudi z literarno zgodovino, med drugo svetovno vojno je pisal različne prispevke v glasilo Cvetje z rtov svetega Frančiška, leta 1945 je v domovini objavil krajši poljudni pregled Turki na Goriškem in prispevek Vipavska dolina ter v emigraciji zapis z naslovom Nekaj goriškega narodnega blaga (1951). V leposlovnih delih, ki jim literarni kritiki niso bili preveč naklonjeni, je prikazoval vaško, pretežno kmečko življenje. (SB; Primorski SBL; OSP; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 346, 357; Škoro Babič, A., Seznam odvetnikov, 319.)

Češnovar, Viktor – Slavko, Čuk, Divjak, Smrekar, Hrastnik Stanko, 66, 166, 266, 366, 466, XII

(25. 10. 1902, Ljubljana-?)

Uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani.

Bival je v Ljubljani. Pred vojno je bil dejaven v mladinski JRZ. Med vojno se je kot član SLS maja 1941 pridružil Slovenski legiji pod vodstvom Rudolfa Smersuja in bil tudi sam v njenem vodstvu; vodil je blagajniške posle in arhiv Slovenske legije. Kot blagajnik je sodeloval pri ustanavljanju oddelkov MVAC. Bil je tudi član Slovenske zaveze, na koncu je bil pomočnik polkovnika Mirka Bitenca, pomočnika komandanta Slovenske narodne vojske Ivana Prezlja. Po vojni je emigriral v Argentino. (Saje, F., Belogardizem, str. 146, 156, 165, 222, 532; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 601-1/78, 85, 600-21/186-188; SI AS 1931, Evidenca Jugoslovanske emigracije, 290, 19020.)

Čok, Ivan Marija, dr.

(21. 3. 1886, Lonjer pri Trstu–17. 6. 1948, New York)

Odvetnik in politik.

Pravo je študiral na Dunaju in v Pragi, po doktoratu je deloval kot odvetnik in politik v Trstu. Leta 1928 je emigriral v Jugoslavijo in postal predsednik Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine. Sprva je bil v tesnih stikih z jugoslovanskimi vojaškimi in političnimi oblastmi, v drugi polovici tridesetih let pa so mu odtegnile podporo in ga poleti 1940 za nekaj časa celo konfinirale. Imel je dobre povezave z britanskimi obveščevalnimi službami, ki so mu marca 1941, še pred nemškim napadom na Jugoslavijo, omogočile pobeg iz države, sprva v Palestino, nato v Egipt in od tam v ZDA, kjer si je kot predsednik Jugoslovanskega odbora iz Italije prizadeval za priključitev Primorske k Jugoslaviji. Leta 1943 je šel spet v Egipt in potem v London, kjer se je zavzemal za sporazum med Titom in Šubašićem ter pri zahodnih zaveznikih interveniral za izpustitev italijanskih vojakov slovenske in hrvaške narodnosti iz ujetniških taborišč. Po vojni je večinoma živel v Trstu, a se ni mogel nikjer uveljaviti, ker mu ni nihče zaupal. Partizanska oblast ga je imela za zahodnega agenta, nasprotniki komunističnega režima so bili nezaupljivi, ker je kljub vsemu podpiral drugo Jugoslavijo. Čok je tako kot drugi voditelji slovenske primorske ilegale ob

koncu tridesetih let in med drugo svetovno vojno dejansko sodeloval z zahodnimi obveščevalnimi službami, a le zato, da bi pripomogel k ugodni razmejitvi z Italijo, in ne zaradi materialnih koristi. Avgusta 1947 so ga v Ljubljani na t. i. Nagodetovem procesu razglasili za britanskega vohuna; izpostavljen je bil javnim napadom, zato se je zagrenjen napotil k starejši hčeri v ZDA. (ES 2, str. 142; Bajc, G., Iz nevidnega na plan, str. 37; isti, Plačanci, agenti, str. 269–271; SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 111.)

Čontala, Matija – Kmetič Martin

(13. 2. 1895, Motovilci–31. 8. 1972, Celje)

Superior lazaristov v Ljubljani.

Študiral je na teološki fakulteti. Popis prebivalstva ga v Ljubljani prvič omenja leta 1910. Med vojno je med drugim podpiral družine internirancev, zlasti otroke, pri čemer je moral večkrat za pomoč prositi tudi italijanske oblasti. Bil je med podpisniki Narodne izjave 29. oktobra 1944. Po vojni je bil aretiran, obsojen na procesu proti Stanislavu Leniču in zaprt; kasneje je bil še enkrat obsojen in zaprt ter dokončno izpuščen leta 1953. (Popisi prebivalstva, sistory.si; Pust, A., Palme mučeništva, str. 426; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 14, 20, 245, 246, 250, 251, 254, 255, 292–301; ista, Cerkev na zatožni klopi, str. 153, 168–171.)

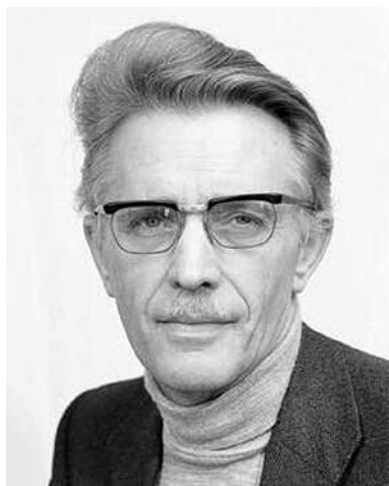

Čopič, Henrik

(9. 7. 1898, Pulj–8. 2. 1956, Ljubljana)

Inženir elektrotehnike.

Leta 1923 je diplomiral v Brnu. Sprva je nastopil službo na tehniški fakulteti v Ljubljani, nato v več slovenskih tekstilnih tovarnah. Nemške okupacijske oblasti so ga kmalu izgnale v Srbijo, od koder mu je uspelo priti v Ljubljano, a so ga italijanske oblasti leta 1942 internirale v Gonars. Po vojni je pomagal na novo vzpostaviti tekstilno industrijo ter postal redni profesor in prorektor na tehniški fakulteti. (ES 2, str. 142; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Čopič, Milan

(7. 5. 1925, Pišece–19. 2. 1989, Ljubljana)

Fizik in matematik.

Na začetku druge svetovne vojne je sprva deloval v levičarski mladinski šolski organizaciji, nato so ga zaradi sodelovanja z OF italijanske oblasti zaprle in leta 1943 internirale v taborišče Gonars. Po kapitulaciji Italije je odšel v partizane, kjer se je ukvarjal z novinarstvom. Po vojni je končal gimnazijo ter študij fizike in matematike v Ljubljani, kasneje je med drugim predaval na Univerzi v Ljubljani in bil zaposlen na Inštitutu Jožef Štefan. Na njegovo pobudo je bila ustanovljena Uprava Republike Slovenije za jedrsko varnost. (ES 2, str. 143; SB.)

Črtalič, Ante

(1920?, Novo mesto–?)

V Kraljevini Jugoslaviji je bil rezervni oficir. Leta 1941 je študiral v Trstu. Že v letih 1941/42 je deloval v vrstah Mihailovičevega gibanja. Leta 1942 je bil skupaj s skupino še šestih ljudi aretiran pri Sv. Križu pri Trstu in nato v Rimu obsojen na šest let zapora. Na začetku leta 1944 so ga Nemci izpustili, potem je nekaj časa bival v Trstu. V maju 1944 se je pridružil domobrancem in deloval pri policiji v Ilirski Bistrici. Na začetku leta 1945 je dezertiral in se skrival. Tik pred koncem vojne so ga zaradi dezerterstva aretirali Nemci in ga priprli. Izpuščen je bil še pred prihodom Jugoslovanske armade v Trst. Odšel je v taborišče Riccione; avgusta 1945 se je vrnil v Trst, kjer je bil dejaven predvsem v krogu Mihailovičeve mladine. (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 159.)

Čuk, Alfonz, dr. (Alfonso Čuk, Alphonse M. Cuk)

(6. 7. 1912, Bilje pri Gorici–30. 4. 1975, Latrobe, Pensilvanija)

Duhovnik, teolog in publicist.

Leta 1933 se je najprej vpisal na goriško bogoslovje in nato študij nadaljeval na Papeški univerzi Gregoriana v Rimu, kjer je leta 1940 doktoriral. Mašniško posvečenje je prejel avgusta 1937, leta 1939 je bil imenovan za podravnatelja goriškega bogoslovnega semenišča. Na tem mestu je ostal do leta 1942, ko je bil imenovan za župnika v Štandrežu pri Gorici, kjer je ostal do leta 1944. V tem času je bil tudi profesor slovenščine, filozofije in grščine na liceju v malem semenišču, od leta 1943 do leta 1948 je bil profesor dogmatike na goriškem bogoslovju. Leta 1944 je postal katehet na novoustanovljeni slovenski gimnaziji v Gorici, jeseni 1944 je bil zastopnik cerkvenih oblasti v Slovenskem deželnem šolskem svetu za Goriško. Že kot bogoslovec se je uveljavil kot publicist, dejaven je bil tudi v slovenski Katoliški akciji. Med vojno je sodil v krog primorskega krščanskosocialnega politika Janka Kralja in zavzel odklonilno stališče do komunizma. Leta 1945 je postal ravnatelj slovenske škofijske gimnazije, bil je odbornik Goriške Mohorjeve družbe in član več goriških organizacij. Ob srečanju z zavezniško razmejitevno komisijo na Goriškem leta 1946 je zagovarjal priključitev vsega ozemlja s slovenskim prebivalstvom k Jugoslaviji. V Gorici naj bi se čutil utesnjenega, zato se je leta 1948 odločil za selitev v ZDA, v New York, kjer je služboval kot kaplan. V letu 1950 se je vpisal na študij psihologije na newyorški Fordhamski univerzi in leta 1957 doktoriral. Na Katoliškem dobrodelnem inštitutu v New Yorku je opravil še usposabljanje iz klinične psihologije. Leta 1958 se je preselil v mesto Latrobe v Pensilvaniji, kjer je med drugim deloval kot profesor psihologije in klinični psiholog. V ZDA je objavil številne znanstvene razprave in literarne ocene, objavljal je tudi v slovenskih revijah, ki so izhajale v Argentini. Od leta 1929 do leta 1975 je pisal dnevnik, ki obsega 12 obširnih zvezkov, hrani jih Raziskovalni inštitut Studia slovenica v Šentvidu pri Ljubljani. (SB; Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 24; SI AS 1829/956; Rot, A., Bojevnika, str. 421.)

D

Damjanović, Miodrag

(16. 1. 1893, Aleksinac–4. 8. 1956, Hannover)

Srbski general Kraljeve jugoslovanske vojske, član kabineta predsednika vlade Milana Nedića in pomočnik Draže Mihailovića.

Sodeloval je v balkanskih vojnah ter v prvi in drugi svetovni vojni. Leta 1938 je postal poveljnik štaba 3. armadne oblasti. Po kapitulaciji Jugoslavije je padel v nemško vojno ujetništvo, od koder se je vrnil šele marca 1944 in se pridružil Mihailovičevemu gibanju. Mihailović ga je marca 1945 skupaj s svojima častnikoma Ljubom Jovanovićem in Sinišo Oco Koljićem poslal v Slovenijo, da bi tam v obliki Narodne fronte prevzeli oblast. S 1. majem se je umaknil v Italijo in leta 1947 v Nemčijo. Do svoje smrti je bil predsednik Združenja borcev Kraljeve jugoslovanske vojske v tujini. (Nikolić, K., *Serbian Political Emigration; isti, General Miodrag Damjanović; Generals.*)

De Gasperi, Alcide

(3. 10. 1881, Pieve Tesino, Tirolska–19. 8. 1954, Sella di Valsugana)

Italijanski novinar in politik.

Preden je postal italijanski ministrski predsednik (1945–1946, 1951–1953), je bil tudi član avstro-ogrskega parlamenta (1911–1919), italijanskega parlamenta (1921–1922), italijanski notranji minister (1946–1947) in zatem še predsednik Evropskega parlamenta (1954). Bil je soustanovitelj Italijanske ljudske stranke (Partito Popolare Italiano – PPI). Leta 1927 je bil zaprt zaradi nasprotovanja fašistom; čeprav je bil obsojen na štiri leta zaporne kazni, je bil iz zapore izpuščen po 16 mesecih, saj se je zanj zavzel papež Pij XI. Med drugo svetovno vojno je bil dejaven v boju proti fašizmu, na politični parket je znova stopil po kapitulaciji Italije in bil tisti, ki je z zavezniki podpisal mirovni sporazum, sprejel novo ustavo in se zavzemal za kmetijsko reformo. (EB.)

Debeljak, Janko – Janko, Giovanni, Fu Man Ču

(31. 8. 1895, Ljubljana–pred 1961, Brazilija?)

Častnik kraljeve jugoslovanske vojske.

V avstrijski vojni mornarici je bil hidroaviatik in v jugoslovanski vojni mornarici kapetan komandant in inštruktor hidroletalske šole v Boki Kotorski. Po okupaciji leta 1941 se je na Dolenjskem sprva izdajal za privrženca OF, a se je kmalu pridružil zastopniku Draže Mihajlovića za Slovenijo Karlu Novaku in postal njegov namestnik za Dolenjsko. Od maja 1942 je deloval v Novem mestu, kjer si je prizadeval okrepiti t. i. slovensko nacionalno ilegalo, ki naj bi predstavljala slovenski del redne Jugoslovanske vojske v domovini pod vrhovnim vodstvom Mihailovića; prizadevala si je za obnovo Jugoslavije in zmago zahodnih zaveznikov, čeprav je v boju proti komunistom občasno sodelovala tudi z okupatorjem. Prva tovrstna slovenska vojaška enota se je utaborila v bližini Novega mesta. Sprva se je predstavljala kot partizanska in se poimenovala Štajerski bataljon. Sestavljali so ga tako nekdanji častniki kraljeve jugoslovanske vojske, ki so bili večinoma liberalno usmerjeni, kot mladi fantje, ki so izhajali predvsem iz različnih katoliških združenj. Med obema skupinama je zato prihajalo do hudih trenj, še posebej zaradi samovoljnega in oblastnega obnašanja nekdanjih jugoslovanskih oficirjev. Največ pritožb je bilo prav proti Debeljaku, in sicer zaradi grobega ravnanja s podrejenimi, ustrahovanja okoliškega prebivalstva ter pobijanja in mučenja ujetnikov. Vendar je bil bataljon premajhen, da bi bil lahko uspešen v boju s tamkajšnjimi partizani, zato se je Novak poleti 1942 s pomočjo novomeškega kaplana Nandeta Babnika dogovoril za sodelovanje z Italijani. Takrat je Štajerski bataljon stopil iz ilegale in se preimenoval v Legijo smrti, ki so jo Italijani pojmovali kot del MVAC. Po sporazumu z Italijani je Debeljak postal vodja urada MVAC pri poveljstvu divizije Isonzo v Novem mestu. Urad je vodil do njegove ukinitve 31. avgusta 1943, deloval pa je tudi v oddelku MVAC pri poveljstvu italijanskega 11. armadnega zbora v Ljubljani. Med njim in pripadniki skrajne katoliške smeri v protirevolucionarnem taboru, predvsem s skupino kaplana Franca Glavača, je prihajalo do stalnih napetosti in sovraštva, saj Debeljak kot liberalec in pristaš sokolstva zanje nikakor ni bil sprejemljiv. Po italijanski kapitulaciji se je Debeljak udeležil pohoda četnikov iz Ljubljane proti Grčaricam ter zbora vaških stražarjev in četnikov na Turjaku in v Zapotoku. Jeseni 1944 se je pridružil SNVZ na Notranjskem in postal poveljnik 3. bataljona, nato 1. udarnega polka v Prestranku, s katerim se je ob koncu vojne umaknil v Furlanijo, nato verjetno v Brazilijo. (ES 16, str. 37; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 222–227, 314–315; SI AS 1931, evidenca gradiva; Saje, F., Belogardizem, str. 148–605.)

Debeljak, Tine, dr. – Jamnik Tone

(27. 4. 1903, Škofja Loka–20. 1. 1989,
Buenos Aires)

Literarni kritik, prevajalec, urednik
in pesnik.

Leta 1927 je diplomiral iz slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Nato je nekaj časa na Poljskem zbiral gradivo za doktorsko disertacijo Reymontovi kmetje v luči književne kritike, ki jo je zagovarjal v letu 1936. V obdobju 1930–1934 je poučeval na gimnaziji v Nikšiću v Črni gori, po vrnitvi v Slovenijo je prevzel mesto kulturnega urednika pri katoliškem dnevniku *Slovenec*, od konca tridesetih let 20. stoletja do konca njenega izhajanja v letu 1944 je bil urednik literarne revije *Dom in svet*. Objavljal je ocene, kritike in preglede, prevajal dela slovenskih pesnikov in pisateljev, pisal spremne besede k izdajam literarnih del. Med okupacijo se je opredelil za protikomunistični tabor. Nasprotoval je kulturnemu molku in leta 1944 izdal pesmi na domobranski strani padlega Franceta Balantiča. Maja 1945 je odšel v emigracijo, najprej na Koroško, nato v Italijo in leta 1948 prispel v Buenos Aires, kjer si je moral ustvariti novo življenje. Začel je kot čistilec steklenic, potem je bil uradnik v cementarni, po upokojitvi se je v celoti posvetil kulturnemu delu. V času bivanja v Argentini je med drugim izdal več pesniških zbirk, prevajal dela iz slovanske in argentinske književnosti, a tudi Dantejev *Pekel*, izdajal je časopis *Svobodna Slovenija* z občasnimi zborniki, sodeloval je pri Slovenski kulturni akciji in bil več let tudi njen predsednik. Danes ima v Aleji znamenitih Ločanov spominsko obeležje, leta 2003 je Muzejsko društvo Škofja Loka v sodelovanju z založbo Družina izdalo Debeljakove pesmi, črtice in pisma v knjigi *Črni kamnitnik*, leta 2009 je bil posthumno imenovan za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka. (ES 2, str. 180; Igličar, A., *Življenjska pot Tineta Debeljaka*; Stanonik, M., *In memoriam Janez Dolenc*; Rot, A., *Bojevnika*, str. 421.)

Debec, Rado Jakob

(2. 1. 1909, Vrhnika–1985?)

Zdravnik v Radovljici.

(SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; DAR.)

Demetrović, Juraj

(11. 9. 1885, Jastrebarsko–1945, Beograd)

Hrvaški politik in publicist.

Že v dijaških letih je ustanovil list Naša moč (Naša snaga), vendar je bil zaradi svojih stališč izključen iz vseh šol na Hrvaškem in v Slavoniji, tako da je kot izredni dijak maturiral v Bjelovarju. V naslednjih letih se je pridružil Socialdemokratski stranki Hrvaške in Slavonije ter postal njen tajnik. Tedaj se je zavzemal za demokratično preobrazbo Hrvaške in Avstro-Ogrske monarhije. Leta 1919 se je pridružil Demokratski stranki, nato Samostojni demokratski stranki, medtem je bil minister v tedanjih vladah; v tridesetih letih 20. stoletja je bil minister za trgovino in industrijo ter kmetijstvo. Večkrat je zagovarjal radikalno agrarno reformo in si s tem ustvaril veliko nasprotnikov. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju JNS. Med vojno je sodeloval v srbski marionetni vladi Narodne rešitve, vendar naj bi se tedaj distanciral tako od sodelovanja s partizanstvom kot od odkritega sodelovanja z okupacijskimi oblastmi. V svoj krog je pritegnil Radosava Dimića in An-teja Kovača. (HBL.)

Derganc, Franc, dr.

(2. 5. 1911, Ljubljana–10. 5. 1973, Šempeter pri Gorici)

Zdravnik, profesor medicinske fakultete in strokovni pisatelj.

Medicino je študiral v Ljubljani, Zagrebu in Pragi. Leta 1941 je postal asistent na kirurški kliniki v Ljubljani. Ob okupaciji se je takoj pridružil OF in z dr. Božidarjem Lavričem, dr. Bogdanom Brecljem, dr. Milanom Žumrom in drugimi sodeloval pri zdravljenju ranjencev. Junija 1942 je bil skupaj z Žumrom aretiran in obsojen na štiri leta in pol zavora ter novembra odveden v zapore v Italijo (Bologna, Castelfranco Emilia, Modena, Verona, Trento). Decembra 1943 se je iz zaporov vrnil v Ljubljano in kmalu zatem odšel v partizane. Kot asistent na ortopedski kliniki v Ljubljani je po vojni delal istočasno tudi v bolnišnici v Valdobriatze in še kasneje v Rovinju. Po njem je (od leta 1974) imenovana Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica v Šempetru pri Gorici. (ES 2, str. 236; SB.)

Derganc, Jože – Matko

(7. 5. 1902, Semič–?)

Železniški uradnik v Metliki.

Pred vojno je bil član železničarskega kluba JRZ, sodeloval je pri domačih fantovskih odsekih in prosvetnem društvu. Med vojno je bil prvi belokranjski zaupnik SLS in nato član Okrožne organizacijske trojke SLS za Belo krajino. Vključil se je v Slovensko legijo, nato v Legijo smrti in vaške straže, obenem je podpiral tudi Jugoslovansko vojsko v domovini. Njegova akcija za vzpostavitev četniškega odreda na Gorjancih se je izjalovila. Po kapitulaciji Italije se je iz Metlike umaknil v Ljubljano, kjer je po nasvetu Mirka Bitenca vstopil v domobranstvo. Sprva je bil poveljnik čet v Ljubljani, jeseni 1944 stotnik SNVZ v Ajdovščini, od januarja 1945 vodja 3. bataljona 1. slovenskega udarnega polka SNVZ s sedežem v Ilirski Bistrici. Najboljše odnose naj bi imel z Jankom Debeljakom. (Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 108; SI AS 1931, OMS, 501-2/103, 502-6/30,106, 147, 503-3/28, 394, 503-10/24, 233.)

Derganc, Mirko (Kazimir), dr.

(4. 3. 1914, Ljubljana–28. 4. 1981, Ljubljana)

Zdravnik, kirurg.

Medicino je študiral v Ljubljani in Zagrebu, kjer je tudi diplomiral. Sprva je delal kot prostovoljec, od leta 1943 kot asistent na kirurškem oddelku ljubljanske bolnišnice. Po vojni je postal redni profesor medicinske fakultete in ustanovitelj ter vodja oddelka za plastično kirurgijo. (ES 2, str. 236.)

Dermastia (Dermastja), Karol (Karl)

(6. 12. 1881, Ljubljana–15. 12. 1951, Ljubljana)

Profesor.

V predvojni Jugoslaviji je bil profesor na trgovski šoli in gimnaziji v Ljubljani. Bil je tudi član mestnega sveta in načelnik finančnega oddelka ter predsednik Ljudske posojilnice. Politično je bil privrženec SLS in je tudi dejavno sodeloval v njenih organizacijah. Med okupacijo je ostal zvest SLS in odkrito nasprotoval OF. Po vojni je bil dva meseca zaprt. Njegov brat je bil odvetnik in zavarovalničar dr. Josip Dermastja. (SI AS 1931, OMS, šk. 931, Lm 0015187-0015189; Popisi prebivalstva, sistory.si; NŠAL, 03985, 278, str. 219.)

Dežman, Josip

(10. 11. 1898, Radovljica–3. 5. 1945, Lübeck, Nemčija)

Častnik (podpolkovnik).

V obdobju med obema vojnama je kot častnik kraljeve jugoslovanske vojske dosegel čin podpolkovnika. Pred drugo svetovno vojno je bil med drugim pomočnik komandanta 39. pehotnega polka v Ribnici. Med okupacijo se je pridružil vaškim stražam, kot rojalist je

simpatiziral tudi s četniki. Italijanski okupator ga je marca 1942 aretirjal in poslal v taborišča v Italiji. Po vrnitvi iz internacije poleti 1943 je živel v Ribnici. Po kapitulaciji Italije, 11. septembra 1943, ga je podpolkovnik Ernest Peterlin imenoval za poveljnika vaških straž območja Ribnica–Kočevje–Suha krajina. Dežman se je skupaj z okoliškimi vaškimi stražarji in nekaterimi četniki pred partizani umaknil na Turjak. Poveljniki vaških straž, ki so se 12. septembra zbrali na Turjaku, so mislili, da bo poveljstvo prevzel Ernerst Peterlin, ki pa ni hotel zapustiti Ljubljane. Pričakovati je bilo, da bo poveljevanje prevzel Dežman, ki je imel najvišji čin, a so ga poveljniki Slovenske legije, predvsem tisti iz vrst članov akademskega kluba Straža, zaradi njegove naklonjenosti Jugoslovanski vojski v domovini in Mihailovičevemu gibanju odklonili. Dežman je odločno nasprotoval vztrajanju v turjaškem gradu, zato se je umaknil v Zapotok in potem v Ljubljano, kjer se je pridružil Slovenskemu domobranstvu. Januarja 1944 je postal poveljnik bojne skupine v Novem mestu, jeseni je bil predviden za poveljnika nove četniške enote, ki naj bi jo ustanovili na Gorjancih, a ga je gestapo zaradi suma sodelovanja z Dražo Mihailovićem interniral v taborišče Neuen-gamme. Ob koncu vojne so Nemci hoteli internirance premestiti s transportnimi ladjami; ladjo, na kateri naj bi bil Dežman, so potopila angleška letala in Dežman naj bi pri tem utonil. (ES 16, str. 41; OSP; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 239, 267, 269, 272; Grum, J., Turjak; SI AS 1515/278.)

Dimnik, Stanko

(17. 4. 1891, Postojna–13. 9. 1980, Ljubljana)

Gradbeni inženir, šolnik, pisec razprav.

Po zaključku tehnične visoke šole na Dunaju se je izpopolnjeval v Italiji, vendar je moral študij prekiniti zaradi nastopa prve svetovne vojne in vpoklica v vojsko. Leta 1923 je postal profesor geodezije na tehniški fakulteti v Ljubljani, kjer je ostal do leta 1938. Med vojno naj bi se kot član skavtske organizacije pridružil Narodni legiji, in sicer skupini, ki se je zbirala okrog Dušana Pleničarja in glasila Pobratim. Po italijanski kapitulaciji je prav na tej skupini zgradil Državno obveščevalno službo. Konec decembra 1945 je bil na t. i. božičnem procesu obsojen na 12 let zaporja; izpuščen je bil leta 1950. (SB; SRD; PŽ; SI AS 1931, OMS, 500-5/12, 502-6/28, 503-3/157, 159; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 382.)

Đujić (Djujić), Momčilo – Dal Dal

(1907, Topolje–1999, San Diego, Kalifornija)

Pravoslavni duhovnik in četniški komandant.

Še pred maturo je odšel študirat pravoslavno bogoslovje v Sremske Karlovce. Po končanem študiju leta 1933 mu je dalmatinski vladika Irinej Đujić dodelil župnijo (parohijo) v Strmici pri Kninu. Z izgradnjo narodnega doma in vaškega vodovoda si je pridobil naklonjenost prebivalstva, zaradi ognjevitih pridig so mu rekli »ognjeni pop« (Pop vatra). Po atentatu na kralja Aleksandra leta 1934 in porastu napetosti med Srbi in Hrvati na območju Knina je začel z organizacijo paravojaških četniških enot. Med drugo svetovno vojno je bil komandant vojaške formacije, poznane kot Dinarska četniška divizija; sestavljena je bila predvsem iz lokalnega srbskega prebivalstva v Kninski krajini, od začetka leta 1942 je bila vključena v t. i. Jugoslovansko vojsko v domovini pod vodstvom Draže Mihailovića. V borbi proti partizanskemu gibanju in komunizmu se je Đujić povezal sprva z italijanskim in nato še z nemškim okupatorjem, občasno, zaradi strahu pred partizani, a kljub sovražnim odnosom s hrvaškim prebivalstvom, celo z NDH Anteja Pavelića. Decembra 1944, v času partizanskega osvajanja Dalmacije in neuspešne borbe za Knin, se je Đujić po dogovarjanju z Antejem Pavelićem, Leonom Rupnikom in nemškimi oblastmi odločil za umik na območje Slovenije, kjer se je Dinarska divizija v Istri združila s četniki Dobroslava Jevđevića in pripadniki korpusa prostovoljcev (Srpski dobrovoljački korpus) Dimitirija Ljotića. Povezane četniške enote so prešle v sestav operacijske cone Jadransko primorje in bile podrejene Odilu Globočniku, poveljniku vseh SS in policijskih enot v primorju. Maja 1945, po porazu nacistične Nemčije, je Đujić s pripadniki svoje enote odšel v Italijo in se predal zahodnim zaveznikom. Ti so jih odpeljali v južno Italijo, od tam v begunska taborišča v Nemčiji, potem so se razkropili. V letih 1947–1949 je bil Đujić v Parizu, od koder je skupaj s svojimi oficirji emigriral v ZDA. Nekaj časa je živel v ilegali, saj so jugoslovanske oblasti vztrajno zahtevale njegovo izročitev. Do tega zaradi hladne vojne in protikomunističnega razpoloženja v ZDA ni nikoli prišlo. V letu 1957 je osnoval Gibanje srbskih četnikov Ravne gore (Pokret srpskih četnika Ravne gore) in se uveljavil kot ena izmed najvplivnejših osebnosti četniške emigracije. Zaradi zločinov proti hrvaškemu civilnemu prebivalstvu je Jugoslavija še leta 1988 zahtevala njegovo izročitev (zaradi razpada države je bil postopek ustavljen). Med vojno v Bosni, ki je sledila razpadu Jugoslavije, naj bi finančno podpiral Srbe, leta 1998 mu je tedanja predsednica Republike Srpske Biljana Plavšić podelila častno priznanje. (Wikipedia; Akademik.)

Dolenc, Ančka (Ana) – Ada, Ančka

(26. 9. 1908, Borovnica?–?)

Uradnica, stenotipistka, tajnica Informativnega urada, nato splošnega oddelka pri Šefu pokrajinske uprave v Ljubljani, Mirka Bitenca in Komande Vzhodne Slovenije ter Ivana Prezlja. (SI AS 1931, OMS, 501-2/33, 42, 501-3/ 4, 22, 33, 38, 54, 502-6/23, 184.)

Dolenc, Ivan

(24. 10. 1884, Sopotnica pri Škofji Loki–12. 2. 1971, Ljubljana)

Profesor, klasični filolog, filozof, urednik in stenograf.

Po končanem študiju klasičnega jezikoslovja na Dunaju v letu 1909 je poučeval na ljubljanski klasični gimnaziji. Po začetku prve svetovne vojne je bil poklican k vojakom. Od leta 1917 do leta 1922 je opravljal službo slovenskega stenografa, sprva v parlamentu na Dunaju, nato tudi pri narodnem predstavništvu v Beogradu. Ob koncu leta 1922 se je vrnil k poučevanju. Zaposlen je bil na realni gimnaziji v Ljubljani, med šestojanuarsko diktaturo je bil kazensko premeščen v Mostar, potem je bil prosvetni inšpektor pri banski upravi, nato ravnatelj učiteljsišča v Ljubljani, od leta 1939 do konca vojne je bil ravnatelj gimnazije v Novem mestu. V letih 1923–1933 je uredil in izdal štiri zvezke Izbranih spisov Janeza Evangelista Kreka. Politično je pripadal SLS in bil leta 1938 na listi JRZ izvoljen za narodnega poslanca. Med okupacijo je bil kot član vodstva SLS tudi član Slovenske zaveze. Zaradi protikomunističnega govora, ki ga je imel konec novembra 1943, je bil po vojni že 10. maja 1945 aretiran in 22. marca 1946 obsojen na dve leti zapora, na zaplembo premoženja in pet let izgube volilne pravice. Med prestajanjem kazni je začel pisati knjigo spominov, ki je pod naslovom *Moja rast* izšla leta 1973 v Buenos Airesu. Po pomilostitvi na začetku septembra 1946 se je vrnil v rojstni kraj. (OSP; Čuk, S., *Obletnica meseca*; SB; Saje, F., *Belogardizem*, str. 61, 180, 181, 207, 281, 470, 546; Čuk, M., *Leta 1971 umrl Ivan Dolenc*; Gašparič, J., *SLS 1890–1941*, str. 42.)

Dolinar, Andrej, dr.

(1897, ?-?)

Sodnik Višjega deželnega sodišča v Ljubljani. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Seznam osovba 1927.)

Dolinar, Anton

(13. 1. 1894, Trata nad Škofjo Loko-1. 8. 1953, Yates Centre, Kansas)

Duhovnik, skladatelj in muzikolog.

V Ljubljani in na Dunaju je študiral bogoslovje in glasbo, nato v Ljubljani doktoriral iz muzikologije. Zatem je služboval kot kaplan v Tržiču. Do konca druge svetovne vojne je bil urednik Radia Ljubljana in dirigent Glasbenega društva Ljubljana. Leta 1945 je emigriral v ZDA. (ES 2, str. 299; SB.)

Dolšina, Janez

Kaplan v Moravčah.

(Rihar, L., Tranzicijska hermenevtika; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Domazetović (Tomazetić), Konstantin (Krstó, Kosta) – Mali, Malin, Dugi

(30. 11. 1906, Prilep-14. 10. 1944, Ljubljana)

Novinar makedonskega rodu.

Med drugo svetovno vojno (morda že prej) je živel v Ljubljani, kjer je bil poročen s pianistko poljskega rodu Hildo Horak. Domazetović je bil politični opazovalec Draže Mihailovića v Sloveniji in njegov zastopnik pri Poveljstvu Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Proti koncu leta 1943 sta z Vladimirjem Vauhnikom dala pobudo za postavitve skupnega koordinacijskega odbora za usklajevanje delovanja vseh treh legij, kar ni bilo izvedljivo, saj je vsaka legija sledila svojim političnim interesom. Domazetović je

vodil najbolj tajno obveščevalno enoto na slovenskem ozemlju, Centralni presbiri, ki je bil na eni strani povezan s kraljevo jugoslovansko vojsko, na drugi pa podrejen britanskemu Intelligence Serviceu (IS); vsekakor je na obveščevalnem področju tesno sodeloval z Vauhnikom, ki je tudi delal za britansko obveščevalno službo. Sredi leta 1944, ko je gestapo odkril oporišče Vauhnikove obveščevalne mreže v Zagrebu, se je Vauhnik umaknil v Švico, zamenjal pa ga je Domazetović. Oktobra 1944 ga je aretiral gestapo. V zaporu naj bi 14. oktobra naredil samomor, a je bil po mnenju svojcev umorjen. Dobra dva tedna po smrti (1. novembra 1944) se mu je rodila hči, poznejša pianistka in glasbena pedagoginja Marina Horak. (Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 212, 213, 324, 329, 333; Kranjc, M. F., Mira, str. 5; Smrtne žrtve, sistory.si; Flis, L., Srčnost bivanja.)

Draxler (Drašler), Viktor, dr.

(14. 4. 1905, Ljubljana-?)

Odvetnik.

Bil je član vodstva Švabsko-nemške kulturne zveze v Ljubljani. (Ferenc, T., Nacistična raznarodovalna, str. 627; SI AS 1827, šk. 69, Seznam Nemcev; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Drnovšek, Bogdan (Božo), dr.

(21. 5. 1915, ?–11. 4. 1995, Hudson, Florida)

Pravnik in novinar.

Drnovšek je bil liberalno usmerjen; bil je član Mladine JNS (OJNS), ki je po okupaciji izstopila iz JNS in se preimenovala v Novo Jugoslavijo. Bil je sourednik Zarje svobode, ki jo je avgusta 1942 začela izdajati Nova Jugoslavija; pozneje je postala glasilo Napredne delovne skupnosti, ki so jo na začetku leta 1942 ustanovile nekatere liberalne skupine (priznavala je Mihailovičevo gibanje, sicer pa naj bi se zavzemala za federativno ureditev Jugoslavije, socialne svoboščine, agrarno reformo, nacionalizacijo in pravičnejše meje). Skupaj s sodelavcem Andrejem Uršičem je veljal za duhovnega vodjo t. i. »mladih sredincev«, sodil je tudi med vodilne člane Sokolske legije in organizatorje četniškega gibanja v Ljubljani. Po prihodu nemškega okupatorja je skušal doseči kompromis s »staro« JNS, pozneje pa je postal vezni člen med Mlado Jugoslavijo in organizacijskim štabom domobrancev. Od 1. junija 1944 je bil urednik časnika Jutro, ki naj bi ga »vpregel v voz belogardistične propagande«. Kot protikomunist in podpornik Mihailovičevega gibanja je leta 1945 emigriral v Trst, kjer se je zaposlil pri Glasu zaveznikov in postal član Slovenske demokratske zveze, nato se je izselil v ZDA. (Bevc, L., Spomini, str. 181; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 159; SI AS 1582, šk. 185, Drnovšek Božo; SRD.)

Druschke, Clemens (Clement)

(16. 9. 1915, Elbing-?)

Nemški nacistični funkcionar, šef gestapa na Jesenicah.

(SI AS 220, f. 35, Odločba 5; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Prosen, M., Videl sem ga.)

Drufovka, Ivan (Ruffini, Giovanni)

(25. 7. 1906, Gorica-1943, ?)

Trgovec, zasebni uradnik, italijanski vohun.

Do leta 1941 je živel v Trstu, kjer se je v letih 1921/1922 včlanil v mladinsko fašistično organizacijo *Avanguardia giovanile fascista* (AGF). Leta 1927 je bil v Ljubljani v odsotnosti obsojen na 20 let zapora zaradi vohunstva za Italijo. Od maja 1941 je živel v Ljubljani ter služboval kot tajnik in prevajalec na Visokem komisariatu za Ljubljansko pokrajino. (Ferenc, T., *Fašisti brez krinke*, str. 38; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 69, 77; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1797/I/1/135.)

Duhovnik, Anton – Mencinger, Tone

(9. 5. 1910 (1909), Preska, Medvode–28. 4. 1945?, Flossenbürg)

Duhovnik.

Semenišče je obiskoval v Ljubljani, kjer je bil leta 1933 posvečen v duhovnika. Potem je bil kaplan na Koroški Beli, od leta 1938 do okupacije v Srednji vasi v Bohinju. Na Koroški Beli je imel stike s tigrovcem Slavkom Jelinčičem in v Srednji vasi z nekim Angležem, morda pripadnikom obveščevalne službe. Po prihodu Nemcev je bil aretiran in predan italijanskim oblastem, ki so ga izpustile. Odslej je kot zasebnik živel v Ljubljani. Vključil se je v ilegalno dejavnost protikomunističnega tabora. Bil je član vodstva Slovenske legije in vodil njeno obveščevalno službo ter vzdrževal stike z vaškimi stražami in Karlom Novakom. Po kapitulaciji Italije je deloval v Trstu, kjer je pod nemškim okriljem pomagal organizirati SNVZ ter kot nadporočnik služboval pri njegovem propagandnem odseku. Od maja 1944 je vodil slovenski del nemške propagandne ustanove Kommando SS Adria Triest, ves čas pa je ilegalno delal za Slovensko legijo in sodeloval z zahodnimi obveščevalnimi službami. Septembra 1944 se je z mornariškim častnikom Rudolfom Pogačarjem odpravil iz Trsta skozi bojne črte v srednji Italiji proti Vatikanu, kjer je želel pojasniti položaj v Sloveniji, a ju je nemški okupator v Raveni aretiral. Preko zaporov v Padovi, Kopru, Trstu in Bolzanu je 8. februarja 1945 došel v taborišče Mauthausen. Po podatkih sorodnikov naj bi umrl 26. aprila 1945, vendar v arhivih taborišča in Mednarodnega Rdečega križa datum njegove smrti naj ne bi bil zabeležen. Veljal je za izjemno delavnega, (pre)drznega in zaupljivega človeka. Tine Debeljak mu je posvetil Balado o Tonetu Duhovniku. (SB; Vovk, A., V spomin in opomin, str. 361; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 28; Smrtne žrtve, sistory.si.)

E

Eder, Hans

Nemški nacistični funkcionar; član varnostne policije.

Jeseni 1941 je bil v gospodarskem oddelku Urada šefa civilne uprave za Gorenjsko na Bledu pristojen za gostinstvo. (Ferenc, T., Okupacijska civilna uprava.)

Ehrlich, Lambert, dr.

(18. 9. 1878, Žabnice–26. 5. 1942, Ljubljana)

Teolog in etnolog.

Rojen v Žabnici v Kanalski dolini, na ozemlju tedanje Avstro-Ogrske. Teologijo je študiral v Rimu in Innsbrucku, kjer je leta 1903 doktoriral; leto prej je bil posvečen v duhovnika. Kot kaplan je sprva služboval v Beljaku, nato je bil stolni kaplan v Celovcu in škofov tajnik, od leta 1910 do leta 1919 je bil profesor v celovškem bogoslovju. Ehrlich je odigral pomembno vlogo v katoliškem prosvetnem delu na Koroškem, po koncu prve svetovne vojne je bil kot odločen zagovornik pridružitve koroških Slovencev Kraljevini SHS in dober poznavalec koroških razmer vključen v jugoslovansko delegacijo na mirovni konferenci v Parizu. Leta 1920, po Koroškem plebiscitu, s katerim je velik del slovenske Koroške pripadel Avstriji, je Ehrlich zapustil rodno deželo. V obdobju 1920–1922 je študiral etnologijo v Oxfordu in med drugim napisal knjigo o verovanju avstralskih domorodcev (Origin of Australian beliefs). Od leta 1922 vse do svoje smrti je bil profesor primerjalnega veroslovja na teološki fakulteti v Ljubljani. Bil je cerkveni zastopnik pri Slovenski dijaški zvezi, Akademski zvezi in Marijanski kongregaciji za akademike ter idejni in duhovni vodja leta 1937 ustanovljenega akademskega društva Straža. Sestavljali so ga radikalno katoliško usmerjeni študenti ljubljanske univerze, ki so se zbirali okrog Lamberta Ehrlicha in so bili pred tem vključeni v druga katoliška društva; v letih 1934–1937 so izdajali list Straža v viharju, glasilo študentskega dela Katoliške akcije in cerkvenega društva Straža, po katerem so se tudi poimenovali kot »stražarji«. Stražarji so si prizadevali za uveljavljanje katoliških načel v zasebnem in javnem življenju ter ostro nastopali proti marksizmu in boljševizmu; v nasprotju z drugo radikalno katoliško organizacijo, imenovano »mladci« (ta je najprej delovala na srednjih šolah, nato

tudi univerzi, vodil jo je gimnazijski profesor Ernest Tomec), ki je svojo dejavnost omejila na versko in socialno področje, naj bi se stražarji, kot elita katoliških izobražencev, dejavno vključevali tudi v politično življenje. Te razlike med mladci in stražarji so se kazale tudi v obdobju druge svetovne vojne. Medtem ko so se mladci v oborožen protikomunistični boj vključili šele z nemško mobilizacijo jeseni 1943, pa so se stražarji vanj samoiniciativno vključili že leto prej, kot pripadniki vaških straž in protikomunistične policije pod vodstvom italijanskega okupatorja. Kot skrajni desničarji so se stražarji večinoma že kmalu po začetku okupacije odločno usmerili proti OF in njihovi voditelji so bili med prvimi, ki so odločno zagovarjali kolaboracijo z italijanskim okupatorjem. Pozneje so bili stražarji pogosto v prvih bojnih vrstah legalnih in ilegalnih oboroženih protirevolucionarnih skupin, zato so bile tudi žrtve med njimi velike. Čeprav je morda Ehrlich najmočnejši vtis pustil prav kot duhovni in idejni vodja zelo dejavnega dela slovenske študentske mladine, je danes širše poznan tudi kot glasnik samostojne Slovenije. V primerjavi z večino vodilnih članov SLS, ki so, čeprav ne povsem zadovoljni s prvo Jugoslavijo, večinoma videli mesto Slovencev v okviru jugoslovanske države, je imel Ehrlich drugačne ideje. Slovenijo si je zamislil kot del zveze severno- in južnoslovanskih držav Poljske, Češke, Slovaške, Slovenije, Hrvaške, Srbije in Bolgarije, v kateri bi imela vsaka enota zajamčeno svojo lastno državnost; ta zveza držav naj bi Evropo v vmesnem prostoru med Baltskim, Jadranskim in Egejskim morjem za vselej obvarovala germanske nevarnosti in rešila gospodarsko vprašanje Srednje Evrope, sedež pa naj bi imela v Sloveniji. Ehrlichov predlog je bil predstavljen v posebni študiji z naslovom Slovenski problem, ki ga je novembra 1941 poslal po tajnih kanalih v London, da bi z njim seznanil pristojno mednarodno javnost. Nadaljnje načrte mu je prekržala smrt; 26. maja 1942 ga je ustrelil pripadnik VOS OF na Streliški ulici v Ljubljani. (ES 3, str. 2; ES 12, str. 335–336; Pacek, D., Mladci in stražarji; Godeša, B., Srednjeevropski; Žužek, A., Zagovornik samostojne Slovenije; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 54–55.)

Eiletz, Leopold – Mlakar Lavo

(16. 11. 1894, Tržič/Monfalcone–29. 3. 1981, Buenos Aires)

Pravnik, podjetnik in politik.

Leta 1900 se je družina preselila v Ljubljano, kjer se je šolal. Po zaključeni gimnaziji je bil zaradi nastopa prve svetovne vojne vpoklican v vojsko. Pravo je študiral v Zagrebu in Ljubljani. Že v študentskih letih je bil dejaven v javnem življenju; zanimalo so ga socialne zadeve in kasneje tudi združništvo. Postal je predsednik katoliškega akademskega društva Danica. Leta 1919 je bil kot dijak član levega krila SLS. Leta 1921 je nastopil službo pri Pokrajinski upravi v Ljubljani, kamor ga je sprejel Ivan Hribar. Pravne študije je končal leta 1923 v Ljubljani. Zatem je služboval kot okrajni glavar v Slovenj Gradcu in Mariboru, kjer je dočakal izbruh druge svetovne vojne. Leta 1941 se je umaknil v Ljubljano. Novembra 1944 je v vodstvu Socialne pomoči nasledil Narteja Velikonjo. Po vojni je preko Koroške in Italije emigriral v Argentino, kjer je služboval kot šef pravne knjižnice pri Ministrstvu za javna dela in bil med drugim predsednik Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva. Kot upokojenec je živel v Buenos Airesu. (SI AS 827; Bevc, L., Spomini, str. 149; Svobodna Slovenija, št. 12, leto 1981, str. 3; Mlakar, B., Tragično srečanje, str. 61; Eiletz, M., Moje domobranstvo; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Emmer, Fanouš (Franc)

(26. 7. 1918, Kranj–4. 12. 1941, Ljubljana)

Inženir rudarstva.

Po očetu je bil Čeh; študiral je montanistiko, najprej na Češkem, nato na tehniški fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1941 diplomiral. Že pred drugo svetovno vojno je bil pripadnik četniške organizacije, po okupaciji pa je skušal osnovati novo četništvo, ki naj bi postopoma in v navezi z zahodnimi zavezniki pripravljalo osvoboditev domovine. V ta namen je ustanovil in vodil Slovensko narodno gibanje, v katero je skušal povezati več manjših skupin tako iz katoliškega kot tudi liberalnega političnega tabora, k sodelovanju je vabil še druge, tudi sodelavce OF in komunistične partije, kar je povzročalo zmedo, medsebojno nezaupanje, boj za vpliv in vrivanje nasprotnih agentov. Največ uspeha je imel med študenti, pri nekdanjih častnikih jugoslovanske vojske in deloma pri Katoliški akciji. Svojo organizacijo je širil na Dolenjsko in Notranjsko, načrte je imel tudi na Gorenjskem. Privrženci iz vojaških vrst so mu svetovali odločnejši nastop do OF in njenega vodstva, zato je prišlo do več neosnovanih obtožb o nameravanih atentatih in povezavah z gestapom. VOS OF ga je proglasila za nevarnega nasprotnika in ga usmrtila. (OSP)

Erceg, Ivan – Požar

(1904, Drniš–?)

Po poklicu je bil davčni uradnik, zaposlen pri Davčni upravi mesta Ljubljana. Med okupacijo je bil sekretar »Matičnega odbora OF za ustanove«, ki je pod okriljem OF združeval pomembnejše državne in samoupravne urade v Ljubljani. Povezan je bil z vodilnimi aktivisti OF in komunistične partije v Ljubljani ter imel pregled nad delovanjem članov in vodstev tako osnovnih organizacij OF kot komunistične partije. Na začetku januarja 1945 ga je aretirala slovenska politična policija. Potem ko je podal obširno poročilo o svojem poznavanju OF v Ljubljani, je bil izpuščen in zadolžen za »agentsko delo« v Avstriji. Po njegovih lastnih besedah je bil deležen blažjega ravnanja zato, ker je imel državljanstvo NDH. (Tršan, L., Razbitje OF, str. 7, 9, 11, 85, 87.)

Erman, Marjan, dr.

Med vojno je bil v sodnijskem odseku Slovenskega domobranstva. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 296.)

F

Fajdiga, Vilko (Viljem Alojzij), dr.

Duhovnik, teolog, profesor.

Bogoslovje je študiral v Ljubljani, doktoriral je na pariškem katoliškem inštitutu. Med leti 1933 in 1943 je na eni od ljubljanskih gimnazij poučeval verouk, omenjal se je tudi kot naslednik Lamberta Ehrlicha. Po vojni je predaval na teološki fakulteti v Ljubljani. Med drugim je bil tudi urednik verskih listov. (OSP; SI AS 1781/167.)

Fajfar, Tone – Gašper

(20. 2. 1913, Spodnji Brnik–12. 12. 1981, Ljubljana)

Grafik, politik, publicist, krščanski socialist in sindikalni delavec.

Po končani grafični šoli se je zaposlil v tiskarni v Kranju, pozneje v Jugoslovanski tiskarni v Ljubljani. Leta 1936 je postal tajnik krščanskosocialističnega sindikata Jugoslovanska strokovna zveza (JSZ) v Ljubljani in leta 1939 urednik Delavske pravice. Zavzemal se je za neodvisnost sindikalnega gibanja od vodstva katoliške stranke in za sodelovanje s komunisti. S pooblastilom vodstva JSZ je poleti 1940 navezal politične stike s KPS. Na ustanovnem sestanku OF 26. aprila 1941 v Vidmarjevi hiši je bil izbran v njen izvršni odbor in imel velike zasluge za vključevanje krščanskosocialističnega delavstva v OF. Spomladi 1942 je odšel na partizansko svobodno ozemlje, kjer je sodeloval pri ustanovitvi novih sindikalnih organizacij, oktobra 1943 je bil na Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izvoljen za člana predsedstva SNOO. Po vojni je bil med drugim minister v različnih slovenskih vladah, član vodstva OF in nato SZDL Slovenije. Leta 1946 se je formalno vključil v KPS in bil od leta 1959 do leta 1968 član njenega Centralnega komiteja. Bil je med

ustanovitelj Prešernove družbe, dolgoletni urednik Obzornika in Ljudske knjige, pisal je prispevke o vlogi slovenskih krščanskih socialistov v OF, v knjigi *Odločitve* je objavil svoje spomine in partizanski dnevnik. Je nosilec visokih državnih odlikovanj. (ES 3, str. 75–76; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 55.)

Falež, Štefan, dr.

(3. 12 1920, Orehova vas–8. 12. 2009, Rim)

Pravnik in doktor političnih ved.

Leta 1940 je maturiral in se vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani. Že kmalu je stopil na politično pot svojega očeta, poslanca SLS; še pred koncem študija ga je namreč Anton Korošec, takrat minister za prosveto, postavil za uradnika na svojem ministrstvu. Nemaški napad na Jugoslavijo je Falež dočakal v Beogradu, potem se je preko Bosne in Hercegovine vrnil v Slovenijo ter decembra 1941 odšel v Rim. Februarja 1942 ga je Jugoslovanska kraljeva vlada v Londonu dodelila kraljevemu veleposlaništvu pri Svetem sedežu. Na tem mestu je ostal do jeseni 1944, ko se je zaradi sklenjenega sporazuma med NOV in londonsko vlado tej službi odrekel. Ostal je v Rimu in se zaposlil pri Komisiji za begunce Zavezniške vojaške vlade (AMG) in v uradu Ameriške škofovske konference za pomoč (Catholic Relief Services), kjer je deloval do leta 1949, ko je odšel v ZDA na podiplomski študij mednarodnega prava. Leta 1951 ga je Sveti sedež imenoval za predstavnika Mednarodne katoliške komisije (ICM) v Venezueli in Kolumbiji; v letu 1954 se je vrnil v Rim in se začel kot zasebnik ukvarjati z gradbeništvom, hotelirstvom in turizmom ter v letih 1964–1985 sodeloval pri organizaciji papeških potovanj. Med bivanjem v tujini si je prizadeval za drugačno, samostojno Slovenijo, predvsem v ZDA, kjer je bil leta 1950 med pobudniki Akcijskega odbora za svobodno Slovenijo in časnika Slovenska država. Vzdrževal je stike s slovensko politično emigracijo, v času slovenske pomladi pa se je tesneje povezal z enako mislečimi v domovini. Po nastanku samostojne slovenske države je bil imenovan sprva za pooblaščenega predstavnika v Vatikanu in naslednje leto za veleposlanika. Leta 1997 se je odločil za odstop. Ob koncu omenjene službe je poudaril, da je ponosen na to, da je lahko pripomogel k uveljavitvi ugleda Slovenije v vatikanskih krogih. (Štefanič, M., 100. obletnica; Umrli Štefan Falež.)

Fatur, Jakob

(1882, Zagorje, Pivka–30. 12. 1973, Črnivec)

Župnik in dekan v Radovljici.

V Radovljico je kot župnijski upravitelj prišel po smrti prejšnjega dekana Janeza Novaka leta 1918. Stolni prošt Andrej Kalan ga je kot župnika v Radovljici umestil 16. novembra 1919. Prvega maja 1941 so župnika in dekana Faturja odpeljali najprej v Begunje, potem v Mengeš in nato še v izgnanstvo v Srbijo. Po vojni je živel v emigraciji, nazadnje v Selčah pri Brežah na avstrijskem Koroškem. (DAR; Kamra; SRD.)

Felicijan, Jožef (Josip), dr.

(28. 9. 1916, Škofja vas–10. 4. 1993, Toronto)

Zgodovinar, profesor.

Zgodovino je študiral v Ljubljani, kjer je leta 1943 diplomiral in dve leti kasneje doktoriral. Med vojno je bil domobranski častnik, ki se je maja 1945 z domobransko vojsko umaknil na Koroško in od tam preko Rima v Ameriko. Od leta 1951 je služboval kot profesor v Steubenvillu in Clevelandu ter izdal knjigo o karantanskih knezih. (OSP.)

Ferlinc, Bogdan – ing. Kmet

(31. 1. 1892, Šmarje pri Jelšah–10. 5. 1980, Celje)

Agronom.

Ob koncu prve svetovne vojne se je pridružil Maistrovim borcem za severno mejo. Leta 1919 je diplomiral na visoki šoli za kmetijstvo in gozdarstvo na Dunaju. Najprej je bil zaposlen kot kmetijski referent v Mariboru, nato je nekaj let delal predvsem v Sremu in Vojvodini, v obdobju 1933–1945 je bil ravnatelj Kmetijske družbe za Slovenijo in urednik glasila Kmetovalec. Politično je deloval v kmetijskem krilu JNS. Med drugo svetovno vojno se je vključil v dejavnost protikomunističnega tabora. Bil je član vodstva (direktorija) JNS in njen zastopnik v nekaterih organih Slovenske zaveze. Iz dokumentov Šmajdovega arhiva je razvidno, da je bil tudi vodja socialnega odseka Jugoslovanske vojske v domovini. Po končani vojni je bil aretiran, 15. januarja 1946 je bila pri Okrožnem sodišču v Ljubljani proti njemu in 15 drugim osebam vložena obtožnica zaradi podpiranja Draže Mihailovića ter organiziranja Sokolske in Narodne legije; Ferlinc naj bi kot član direktorija JNS pomagal Mihailovičevemu gibanju s širjenjem propagande, sodeloval na sestankih Sokolske legije, družinam četnikov naj bi izplačeval denarne podpore, zbiral denar in perilo za četniške odrede ipd. Ladislav Bevc je v Spominih sicer zapisal, da je bil obsojen na dolgo zaporno kazen, vendar ga je leta 1946 že mogoče zaslediti na mestu predstojnika inštituta za rastlinsko proizvodnjo Kmetijskega znanstvenega zavoda Slovenije v Ljubljani. Na tem mestu je ostal do leta 1953, potem je bil do leta 1958 vodja agroekološkega odseka Inštituta za hmeljarstvo v Žalcu. Napisal je več poljudnoznanstvenih in strokovnih člankov. (ES, 3, str. 97; Bevc, L., Spomini, str. 135, 177, 279–281, 289–290; PP; Ivešič, T., Skriti dokumenti Ivana Puclja.)

Finec (Finc), Milan – Klun, Korbar, K, XXV

(23. 9. 1909, Cerknica–verjetno 1956)

Tajnik Kmečke zveze v Ljubljani.

Pred drugo svetovno vojno naj ne bi bil član nobene stranke. V prvih mesecih leta 1942 se je včlanil v Slovensko legijo (SL), kar je razumel tudi kot vključitev v SLS, ki je legijo podpirala. Po dveh mesecih je dobil funkcijo okrožnega vodje SL za okrožje Bežigrad; opravljal jo je do decembra 1943, ko je bil imenovan za organizacijskega vodjo pri mestnem poveljstvu SL in na tem mestu je ostal vse do aretacije. Med njegove naloge je sodila tudi koordinacija z Dekliško ali Žensko legijo, katere naloga je bila širjenje protikomunistične propagande, sodelovanje na tovrstnih prireditvah, zbiranje podatkov in preskrba četnikov, s katerimi je SL sodelovala, s hrano, obleko ipd. Kot ilegalni pooblaščenec SL je deloval tudi v Obveščevalni službi (OBV), ustanovljeni proti koncu leta 1943, iz pripadnikov ekstremne protikomunistične skupine Franca Glavača in članov Slovenske legije, ki se je pozneje preimenovala v Tajno obveščevalno službo (TOS). Glede vodenja te službe obstajajo različna poročila, nekateri so menili, da jo je vodil Finec, drugi pa, da je bil njen vodja Glavačev pristaš Egidij Vršaj. Finec naj bi sodeloval tudi z Informativnim uradom Pokrajinske uprave, ki ga je vodil Janko Kregar. Decembra 1944 je gestapo, potem ko je našel pri članu Slovenske legije Vinku Lipovcu načrt o možnem ukrepanju proti Nemcem, v frančiškanskem župnišču v Spodnji Šiški pa orožje, zajel več frančiškanov in članov Slovenske legije, med njimi tudi Finca, ki je bil 1. marca 1945 skupaj še z nekaterimi drugimi odpeljan v Dachau. Po končani vojni je bil vrnjen v Jugoslavijo. Na t. i. božičnem procesu, ki je potekal od 19. do 23. decembra 1945 pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani, je bil obtožen sodelovanja s protikomunističnimi vojaškimi organizacijami in partizanom sovražnimi obveščevalnimi službami; obsojen je bil na smrt z ustrelitvijo, a je bil marca 1946 pomiloščen, kazna pa mu je bila zmanjšana na 20 let zapor. Nekaj let pozneje je bil za ista dejanja ponovno obsojen na smrt z ustrelitvijo, novembra 1951 spet pomiloščen, ob koncu decembra 1954 pa je bil pogojno izpuščen iz zapor. (SI AS 1931, šk. 531–535, 80–8, Božični proces, Finc Milan, zaslišanja z dne 15. in 16. 6. 1948; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 208, 213, 325; ista, Cerkev na zatožni klopi, str. 132; Velikonja, T., Zarja in mrak.)

Finžgar, Fran Saleški

(9. 2. 1871, Doslovče–2. 6. 1962, Ljubljana)

Duhovnik, pisatelj, dramatik in prevajalec.

Bogoslovje je študiral v Ljubljani in bil leta 1894 posvečen za duhovnika. Služboval je v različnih slovenskih krajih, od leta 1918 dalje je bil župnik v Trnovem v Ljubljani. Bil je tudi predsednik Nove založbe, urednik Mohorjeve družbe in Mladike, napisal je številne črtice, povesti, romane in igre ter bil leta 1938 izvoljen za rednega člana SAZU. Pred drugo svetovno vojno je spadal že med starejšo generacijo javnih osebnosti, vendar je tako tedaj kot pozneje obdržal avtoriteto in vpliv na javno mnenje. Med okupacijo je bil kot poznan kulturni delavec pod pritiskom italijanskih okupacijskih oblasti. Z ustanavljanjem oboroženih protikomunističnih oddelkov se ni strinjal, čeprav naj bi ga vodstvo protirevolucije večkrat sililo, naj javno obsodi partizanstvo, temveč se je, morda tudi pod vplivom Edvarda Kocbeka, opredelil za podporo OF. Za svoje literarno delo je leta 1951 prejel Prešernovo nagrado. V osebnem dosjeju Albina Šmajda je omenjen tudi Franov brat Janez Finžgar, tedaj župan Breznice. (SI AS 1931, šk. 404; ES 3, str. 116–117; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 103–104, 163–164, 167, 188; Saje, F., Belogardizem, str. 499.)

Fischinger, Josip, dr.

(1881, ?–?)

Deželnosodni svetnik na Okrožnem sodišču v Novem mestu. (Seznam osebja 1927.)

Flajnik, Peter

Duhovnik, dekan v Kočevju.

Med leti 1949 in 1955 je bil Flajnik zaprt. (Pust, A., Palme mučeništva, str. 415.)

Flandin, Pierre Étienne

(12. 4. 1889, Pariz–13. 6. 1958, Saint-Jean-Cap-Ferrat)

Francoski pravnik in politik.

V obdobju med obema vojnama je bil poslanec, večkratni minister, od novembra 1934 do maja 1935 tudi predsednik vlade. V času njegovega predsedovanja je Francija podpisala več pomembnih bilateralnih sporazumov, med drugim z Italijo in s Sovjetsko zvezo. V letu 1936, ko so Nemci poslali svoje čete v Porenje, je Flandin kot zunanji minister predlagal uporabo francoskih oboroženih sil, a ga je podprla le manjšina ministrov. Nepripravljenost tako francoske kot britanske vlade za ukrepanje proti Hitlerju ga je spodbudila k prepričanju, da bo Nemčija prevladala v Evropi in da bo morala Francija sprejeti neizogibno. Philippe Pétain, vodja vichyjske Francije, ga je leta 1940 postavil za zunanjega ministra, a je Flandin ostal na tem položaju le nekaj mesecev. Leta 1946 je bil sicer obtožen izdaje in spoznan za krivega, a je bil zaradi pomoči francoskemu odporu oproščen. (EB.)

Frakelj, Franc – Peter Skalar

(19. 1. 1917, Dražgoše–?, Kanada)

Pravnik.

Po opravljeni maturi se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani, kjer je diplomiral septembra 1942. Po diplomi je postal član ljubljanske Mestne straže. Poznan je bil po grobem zasliševanju in mučenju zaprtih v belgijski vojašnici v Ljubljani (današnja Metelkova), kjer je bil takrat vojaški zapor. Konec leta 1942 je bil na predlog vodstva Slovenske legije imenovan za poveljnika vaške straže na Ljubljanskem barju. Spopada med partizani in vaškimi stražami na Turjaku po kapitulaciji Italije se ni udeležil, saj naj bi predvidel partizansko zmago in se še pravočasno umaknil. Po ustanovitvi Slovenskega domobranstva je postal poveljnik domobranske postojanke na Ižanski cesti v Ljubljani. Pod njegovim vodstvom je tamkajšnja domobranska posadka v Kozlarjevi gošči umorila najmanj deset oseb. Frakelj je bil zaradi disciplinskega prekrška obsojen na mesec dni zopora, a ne zaradi umorov, ampak zato, ker trupel ni pokopal v skladu z veljavnimi predpisi; potem je bil premeščen na Škofljico. V času svojega delovanja na območju Barja naj bi Frakelj zagrešil še več drugih umorov, za katere ni nikoli odgovarjal pred sodiščem. Ob koncu vojne je odšel najprej na Koroško, nato v Italijo in od tam v Kanado. Pod imenom Peter Markis se je nastanil v

Torontu, kjer je bil upravitelj denarnega zavoda »Slovenian Parish Credit Union Ltd.«. De-javen je bil v slovenskih emigrantskih organizacijah (podpredsednik Slovenske krščansko-demokratske stranke za Kanado, član Zveze društev slovenskih protikomunističnih borcev Tabor), pisal je v emigrantske časopise in nastopal kot govornik na prireditvah. (Vidic, J., Vojni zločinec, str. 6; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 317; Kržan, V., Kaj bomo brez; SI AS 220, f. 24, Odločba 14.)

Franco, Francisco

(4. 12. 1892, Ferrol–20. 11. 1975, Madrid)

Španski general in politik.

Obiskoval je vojaško akademijo v Toledu in sodeloval v španski vojaški akciji v Maroku. Leta 1926, potem ko je uspešno zatrl upor Maročanov, je postal brigadni general in narodni junak. Deset let pozneje (1936), ko je prevzela oblast levo usmerjena Ljudska fronta, je bil poslan na Kanarske otoke, a je že v juliju istega leta izvedel vojaški udar in začel državljansko vojno, v kateri je aprila 1939 zmagal. Med drugo svetovno vojno mu je uspelo, da je ostala Španija nevtralna. V letu 1947 je sicer uvedel t. i. katoliško monarhijo, a je Španijo spremenil v diktaturo, v kateri je imel vse do svoje smrti popolno politično in vojaško oblast. (Antič, I., VSBL, str. 321–322; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 801.)

Fröhlich (Frelih), Franc – Vesel

(19. 5. 1901, Zgornja Sorica–junij 1945, Kokra?)

Duhovnik, domobranski kurat.

Po končanem študiju teologije v Ljubljani je sprva leta 1928 postal kaplan v Škocjanu pri Novem mestu, kasneje na Vrhniki in leta 1937 v Gorenjem Logatcu. Že leta 1938 je odšel v Kokro nad Kranjem, kjer je kot župnijski upravitelj deloval do nemške zasedbe Gorenjske. Maja 1941 so ga nemške okupacijske oblasti aretirale in izgnale v Neodvisno državo Hrvaško, od koder je zbežal v Ljubljano. Od septembra 1941 je bival na Čatežu pri Zaplazu; v tem obdobju je podprl tamkajšnjo protikomunistično akcijo in postal kurat MVAC v Novem mestu. Pripadal je skupini, ki je nasprotovala Karlu Novaku in Janku Debeljaku ter podpiral idejo o združitvi MVAC s slovenskimi četniškimi enotami. Od leta 1944 je deloval kot domobranski kurat v Novem mestu. Ob umiku domobrancev maja 1945 je verjetno odšel s skupino, ki je šla proti Zidanemu Mostu in lahko bi bil s strani partizanov zajet pri Radečah. Kraj in datum smrti nista znana, najverjetneje je bil umorjen v juniju 1945. (Saje, F., Belogardizem, str. 349, 366, 387, 525, 562; Pust, A., Palme mučeništva, str. 194; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Frumen, Ernest, dr. – Brumen

(5. 7. 1916, Otovci na Goričkem–2013, Hamilton)

Pravnik, policijski uradnik.

Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti in Ljubljani. Pravo je študiral na pravni fakulteti v Ljubljani in tam leta 1942 tudi promoviral. Med okupacijo je bil član pokrajinskega odbora SLS za Štajersko, tik pred koncem vojne je sodeloval v plenumu SLS, ki se je z liberalno JNS dogovoril o ustanovitvi Narodnega odbora. Po koncu druge svetovne vojne je emigriral v Kanado. Sprva se je zaposlil pri naftnem podjetju, deloval je tudi kot znanstvenik. V bližini Hamiltona se je občasno srečeval s salezijanci. (SI AS 1931, OMS, 601-1/78, 85, 600-21/135; Žerdin, J., Blagoslovili portret.)

Funk, Walther

(18. 8. 1890, Trakehnen (Jasnaja Poljana)–31. 5. 1960, Düsseldorf)

Nemški nacist in ekonomist, od leta 1938 je bil gospodarski minister Tretjega rajha in od leta 1939 predsednik njegove banke.

Študiral je v Berlinu in Leipzigu. Ob izbruhu prve svetovne vojne se je pridružil nemški vojski. Po letu 1916, ko je bil spoznan za nezmožnega za opravljanje vojaške službe, se je vrnil k novinarstvu, s katerim se je ukvarjal že od leta 1912. V letu 1922 je postal urednik vodilnega nemškega finančnega in ekonomskega časnika Berliner Börsen Zeitung, kmalu zatem se je vključil v nacistično stranko. Leta 1931 ga je Adolf Hitler povabil v svoj kabinet za svetovalca, leta 1938 je postal minister za ekonomske zadeve, podrejen Hermannu Göringju. Funk je sodeloval tako pri gospodarskem načrtovanju napada na Sovjetsko zvezo kot pri načrtu uničenja Judov. Po vojni je bil obsojen pred mednarodnim sodiščem za vojne zločine v Nürnbergu na dosmrtno zaporno kazen, a je bil predčasno izpuščen maja 1957. (EB.)

Furlan, Boris, dr.

(10. 11. 1894, Trst–10. 6. 1957, Radovljica)

Odvetnik, znanstveni pisatelj in
univerzitetni profesor.

Najprej je študiral filozofijo na pariški Sorboni, zaradi očetove smrti se je vrnil v Trst in odšel študirat pravo na Dunaj. Med prvo svetovno vojno je bil poklican k vojakom, potem je nadaljeval študij prava v Zagrebu in tam leta 1920 promoviral. Ker v Trstu študij na zagrebški univerzi ni bil priznan, je leta 1921 doktoriral še v Bologni. Odvetniško pripravništvo je opravljal v Trstu, leta 1925 je za kratek čas odprl samostojno odvetniško pisarno, potem je imel skupno pisarno z dr. Josipom Vilfanom. Od leta 1923 do leta 1928, ko je list prenehal izhajati, je bil urednik Pravnega vestnika, v katerem je objavljala razprave s področja filozofije, etike in zakonodaje. Življenje slovenskih domoljubov je postajalo v fašistični Italiji vedno bolj nevarno, zato je leta 1930 pobegnil v Ljubljano. V študijskem letu 1930/31 je postal docent za pravno filozofijo na pravni fakulteti v Ljubljani, odprl je tudi lastno odvetniško pisarno, ki jo je obdržal do leta 1936, ko je bil imenovan za profesorja za pravno enciklopedijo in pravno filozofijo. Proti koncu marca 1941 je z britansko pomočjo zapustil Jugoslavijo. Vojno je preživel v ZDA in Londonu, kjer se je ukvarjal s propagando za Jugoslavijo, nekaj časa je bil tudi minister v jugoslovanski emigrantski vladi. Od oktobra 1943 je javno podpiral jugoslovansko partizansko gibanje. Na začetku leta 1945 se je na svojo željo vrnil v Jugoslavijo. Maja 1945 je ponovno nastopil službo na ljubljanski pravni fakulteti, sredi avgusta je bil izvoljen za njenega dekana. Zaradi kritičnega odnosa do nove oblasti in stikov s tujimi državljani je bil avgusta 1947 na t. i. Nagodetovem procesu obsojen na smrt, nato pomiloščen, kaznen mu je bila zmanjšana na 20 let prisilnega dela. Marca 1951 je bil pogojno izpuščen. Prejšnje službe ni dobil več, z znanstvenim delom je kljub slabemu zdravstvenemu stanju nadaljeval vse do svoje smrti. (ES 3, str. 162; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 42–50; SB.)

Furlan, Tomaž

(9. 12. 1901, Verd–20. 6. 1960, Ljubljana)

Zdravnik fiziolog in publicist.

Medicino je študiral v Ljubljani in Innsbrucku, kjer je leta 1927 diplomiral. Zaposlil se je v zdravilišču na Golniku in bil leta 1938 imenovan za primarija. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju protituberkuloznih dispanzerjev, politično deloval v SLS, pisal v strokovne revije, od leta 1935 do leta 1941 je urejal poljudnoznanstveni list Delo proti tuberkulozi. Leta 1940 je objavil delo Poslednje vzmeti zgodovine, v katerem je ugotavljal, da so za velike zgodovinske dogodke in spremembe odgovorne narodove vitalne sile in ne socialni, idejni ali ekonomski razlogi. Po letu 1941 je bil šef zdravilišča na Fruški gori, nato se je udeležil bojev na sremski fronti. Po vojni je ponovno služboval na Golniku kot direktor, pljučni kirurg in terapevt ter vzgojil celo vrsto priznanih strokovnjakov. (ES 3, str. 162; Fras, M., Mariborski župan.)

G

Gabrovšek, Andrej

(24. 10. 1891, Rovte–19. 1. 1955, Boljunec)

Duhovnik in publicist. Brat Franca Gabrovška.

Junija 1915 je bil v Trstu posvečen v duhovnika, potem je kot kaplan služboval v Hrušici in kot ekspozit v Podgradu, od leta 1924 do leta 1941 pa je bil kaplan v Rojanu, kjer so mu fašistične oblasti leta 1936 prepovedale maševati v slovenskem jeziku. V času fašizma je vodil Marijino družbo, ki je pomembno pripomogla k ohranjanju slovenske narodne zavesti. Urejal je slovenska lista Teden in Mali list. Po nemški zasedbi Jugoslavije so bili v arhivih zunanjega ministrstva najdeni zapiski, po katerih naj bi bila Božo Milanović in Andrej Gabrovšek dejanska voditelja katoliško usmerjenih pripadnikov slovenske in hrvaške manjšine v Julijski krajini, zaradi česar so ju italijanske fašistične oblasti internirale v Bergamo. Aprila 1944 se je Gabrovšek vrnil v Trst, kjer pa niso več nastavljali slovenskih duhovnikov. Zato je sprejel mesto župnega upravitelja v Divači in potem v Dolini, a se je kmalu umaknil nazaj v Trst in tam delal kot notar. Od leta 1949 je bil kaplan v Boljuncu, kjer je ostal do smrti. Zanimala so ga gospodarska in socialna vprašanja ter združništvo, dejaven je bil tudi v političnem življenju. Demokratično usmerjeni tržaški Slovenci in Hrvatje so leta 1947 ustanovili združenje slovenskih in hrvaških krščanskih socialcev, ki se je leta 1952 preimenovalo v Slovensko krščansko socialno zvezo. Leto pozneje je njen predsednik postal Engelbert Besednjak, Gabrovšek pa njegov namestnik. Besednjak je leta 1954 ustanovil glasilo Novi list, pri katerem je Gabrovšek kot soustanovitelj sodeloval do smrti. (SB.)

Gabrovšek, Franc

(10. 4. 1890, Rovte–19. 7. 1951, Milwaukee)

Duhovnik in politik. Brat Andreja Gabrovška.

Teologijo je študiral v Ljubljani in bil leta 1913 posvečen v duhovnika, nato je kot kaplan služboval v različnih krajih. Bil je eden izmed najplivnejših osebnosti SLS, med leti 1923 in 1928 tudi njen tajnik. V tem obdobju je postal ravnatelj Zadrúžne zveze v Ljubljani. Po letu 1929, ko je bila s šestojanuarsko diktaturo stranka razpuščena, je bil Gabrovšek član njenega ilegalnega vodstva. Leta 1938 je bil izvoljen za državnozborskega poslanca. Neposredno pred vojno se je vodstvo SLS odločilo, da pošlje v tujino dva svoja zastopnika. Najprej so izbrali Franca Gabrovška, nato še Alojzija Kuharja. Sprva sta morala odpotovati v Beograd k slovenskima ministroma, potem naprej po lastnem preudarku. Od aprila 1943 je Gabrovšek deloval v ZDA, kjer se je ukvarjal s slovenskimi notranjimi in zunanjepolitičnimi vprašanji ter vzdrževal redne zveze z vodstvom SLS v emigraciji in domovini. Sprva je deloval v jugoslovanskem informacijskem centru v New Yorku, leta 1944 se je preselil v Cleveland, nato je leta 1948 postal župnik v Milwaukeeju. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik *Studia slovenica*, str. 37, 42; Pelikan, E. *Tajno delovanje*, str. 545; SB (Andrej Gabrovšek); Arnež, J., *Slovenska ljudska stranka*, str. 245; Mlakar, B., *Slovensko domobranstvo*, str. 321, 441, 482.)

Galle, Helena (roj. Pirnat)

(4. 4. 1915, Kamnik-?)

Zobozdravnica.

Med drugo svetovno vojno je nekaj časa sodelovala z OF. Ko je njen izbranec padel v partizanih, se je pred koncem vojne poročila s Herdijem (tudi Hardijem) Galletom, ki naj bi bil sodelavec gestapa. Po koncu vojne je skupaj z možem emigrirala v Avstrijo in se naselila v Celovcu. Kmalu je začela delati kot dentistka v zobni ordinaciji za emigrante. Iz Avstrije je redno hodila tudi v Trst, medtem ko se je v petdesetih letih pogosto vračala v domovino, kjer se je pretežno zadrževala pri sorodnikih v Ljubljani in pri družini zdravnika Janeza Šarca v Radovljici. Potovala je tudi v Zagreb. Ob tem naj bi se, tako kot že v vojnih letih, ukvarjala s tihotapljenjem nekaterih tedaj redkih dobrin, poleg tega se je udeleževala

tudi izobraževanj na medicinski fakulteti v Ljubljani oziroma stomatološki kliniki. Povojne jugoslovanske oblasti so njenega moža osumile sodelovanja z britansko FSS in tudi z ameriško vojaško protiobveščevalno službo CIC, sama pa naj bi bila med drugim tudi sodelavka UDV. (SI AS 1931, šk. 334, dosje JEM 10499, Pirnat Helena; ARS, SI AS 1931, CAE.)

Gavrilović, Milan

(6. 12. 1882, Beograd–1. 1. 1976, Bethesda, Maryland)

Pravnik, politik, diplomat in urednik.

Pravo je študiral v Beogradu in Parizu, kjer je leta 1911 doktoriral. Sodeloval je v balkanskih vojnah, bil je urednik časopisa Politika, kot diplomat je deloval v Londonu, Atenah, Berlinu, Moskvi, bil je predsednik srbske »zemljoradničke« stranke, član jugoslovanskih emigrantskih vlad v Londonu, po vojni je živel v tujini, od leta 1950 v ZDA, kjer je vodil tamkajšnji Srbski nacionalni odbor in pisal monografije ter številne članke o komunizmu. (Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 819; Register of the Milan Gavrilović Papers; Snac.)

Geratič, Mirko

(8. 7. 1903, Negova–24. 5. 1979, Chicago)

Katoliški javni delavec, mestni svetnik v Mariboru.

Domače razmere in obe svetovni vojni sta mu preprečili, da bi obiskoval gimnazijo in postal duhovnik, kot si je sam želel. Leta 1919 se je pridružil organizaciji Orel in v letu 1929 Zvezi fantovskih odsekov, ki so nadaljevali tradicijo po uvedbi diktature prepovedanega Orla. Leta 1930 se je preselil v Maribor, kjer je deloval v tajništvu Slovenske kmečke zveze in na poziv duhovnika Marka Kranjca opravljal ilegalne posle za SLS. Konec leta 1941 se je Geratič umaknil v Ljubljano, kjer je bival pri frančiškanih. Tu je prišel v stik s Cirilom Žebotom, Francem Casarjem in Lambertom Ehrlichom ter se pridružil stražarjem. Med vojno je služboval pri Pokrajinskem prehranjevalnem zavodu – Prevod, nato v Informacijskem uradu Šefa pokrajinske uprave in se končno pridružil domobranstvu, kjer so ga dodelili štabni pisarni na Taboru. Po vojni se je umaknil na Koroško in od tam leta 1949 v ZDA, kjer je urejal časopis Slovenska država. (Žižek, J., Mirko Geratič; SI AS 1931, OMS, 600-21/155, 600-2/5, 112, 501-2/36, 42, 122, 501-3/4, 8, 9, 12, 22, 33, 42, 58.)

Giongo, Francesco

Komisar italijanske javne varnosti v Ljubljani.
(Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 51.)

Gladnik (Gladnigg), Stanko

(21. 4. 1895, Ljubljana–?)

Nemški nacistični funkcionar, vodja nemškega propagandnega urada, ki je kot nemški svetovalec za tisk in propagando dovolil ustanovitev Informativnega urada Šefa pokrajinske uprave in je do januarja 1944 nadzoroval njegovo delovanje in nato delovanje novoustanovljenega propagandnega odseka. Informativni urad je moral Gladniku pošiljati v cenzuro radijske govore, javljati prireditve in sestavljati poročila o razpoloženju Ljubljancanov. Nekatera poročila Gladniku so bila menda tudi prirejena zaradi lastnih materialnih koristi. (SI AS 1931, OMS, 501-3/15, 25, 26, 39; SI AS 1912, šk. 7, p. e. 31; NŠAL, 03970, 62, str. 78.)

Glavač, Franc

(30. 8. 1913, Beltinci–9. 9. 1976, Buenos Aires)

Duhovnik.

Bil je eden od ideologov Katoliške akcije, prefekt v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, član prekmurskega odbora SLS, urednik največjega katoliškega dnevnika Slovenec. Med drugo svetovno vojno je sprva sodeloval z vodjo slovenskih četnikov Karlom Novakom, a sta se sprla, pozneje pa se je razšel tudi s SLS. Sčasoma je okrog sebe zbral skupino mladeničev, večinoma študentov, ki so zastopali izrazito nekompromisno protikomunistično stališče. Na osnovi študija komunistične literature so izdelali natančno taktiko za boj proti komunistom; v tem boju so uporabljali vsa sredstva ter zato vzbujali odpor in strah tudi znotraj protikomunističnega tabora. Informacije in politično zaslonbo so pridobivali na najrazličnejše načine, tudi s pomočjo pretvarjanja, laži, intrigantstva, ponarejanja, izsiljevanja, kraje in celo poskusov umora, nastopali niso le proti OF, ampak tudi proti vsem, ki so ji premalo radikalno nasprotovali. Dejstvo, da so vodilni člani njegove

skupine (Egidij Vršaj, Marjan Lavrič, Franc Horvat, Nikolaj Jeločnik) v času nemške okupacije zasedli pomembna mesta v obveščevalnih službah, policiji, pokrajinski upravi ipd., je še povečevalo Glavačev vpliv. Prek Egidija Vršaja je bil povezan tako z Obveščevalno službo (OBV) kot z njeno naslednico Tajno obveščevalno službo (TOS), v kateri so sodelovali člani Slovenske legije in Glavačeve skupine. Zaradi tajnih povezav z okupatorjem so Glavaču znotraj katoliškega tabora vedno manj zaupali, a ga niso uspeli onemogočiti. Slovenska legija je sicer odpoklicala svoje člane iz TOS-a, vendar je Vršaj še vedno ostal na svojem položaju. Glavača so odpustili iz uredništva Slovenca, a se je ta le preselil v uredništvo Domoljuba. Zaradi naročila umora četniškega kapetana Josipa Lesjaka, ki ga je sicer izvedel Gabrijel Capuder, se je Glavač znašel pred škofijskim cerkvenim sodiščem, končalo pa se je tako, da sta bila tožnika Andrej Križman in Anton Duhovnik okrivljena kot obrekovalca, medtem ko je bil Glavač oproščen vsake krivde. Po končani vojni je pobegnil v Italijo in stopil v angleško službo (delal je za Radio Trst); ko je zanj postalo v Trstu prenevarno, saj mu je grozila aretacija s strani Jugoslovancev, je z britansko pomočjo odšel v Milano. Pozneje se je preselil v Argentino, kjer je bil župnik v škofiji Avellenada. (Rot, A., Bojevnika, str. 425–426; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 157; ista, Razdvojeni narod, 325–327; Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 37; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 51; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv in dnevnik; Saje, Belogardizem, str. 548.)

Globočnik (Globotschnigg), Odilo

(21. 4. 1904, Trst–31. 5. 1945, Paternion, Avstrija)

Avstrijski nacistični funkcionar, policijski in SS-general, vojni zločinec.

Odraščal je v Trstu, zato je tekoče govoril tudi italijansko. Svoje slovansko poreklo – oče je bil slovenskega rodu in mati banatska Čehinja – je vztrajno zanikal. Po osnovni šoli, ki jo je obiskoval v Trstu, je od leta 1915 obiskoval vojaško šolo v Spodnji Avstriji, ki je ni mogel zaključiti zaradi začetka prve svetovne vojne. Družina se je zatem preselila v Celovec, kjer je nadaljeval študij na obrtni šoli. Dobil je tudi avstrijsko državljanstvo. Po maturi je opravljal več različnih služb, med drugim je služboval kot tehnični in gradbeni nadzornik v Celovcu. Z letom 1922 je postal politično dejaven; zagovarjal je nacionalistično politiko. Leta 1920 je v času koroškega plebiscita sodeloval v lokalnih nacionalističnih paravojaških enotah. Dve leti kasneje se je pridružil predhodnici avstrijske nacistične stranke, kjer je pomagal ustanoviti strankarske oborožene oddelke. Med leti 1933 in 1935 je

bil zaradi delovanja v ilegalni nacistični stranki (NSDAP) večkrat aretiran. Tedaj sicer brezposelni Globočnik se je hitro vzpenjal po strankarski lestvici in postal eden izmed vodilnih avstrijskih nacistov, ki so med drugim omogočili anšlus. Za nagrado mu je maja 1938 Adolf Hitler podelil položaj dunajskega gauleiterja. S tem je postal tesen sodelavec koroškega gauleiterja Friedricha Rainerja. Med vojno je imel vodilno vlogo v dokončnem obračunu z judovsko skupnostjo v koncentracijskih taboriščih Majdanek, Treblinka, Sobibór, Belžec in v tržaški Rižarni. V teh taboriščih je šlo ob holokavstu tudi za etnično čiščenje Slovanov, kar je Globočnik po kapitulaciji Italije izvajal kot višji SS in policijski vodja kar iz domačega Trsta. Kmalu zatem, ko so ga zajeli britanski vojaki, je storil samomor. (Jewish Library.)

Globočnik, Olaf

(14. 6. 1904, Ljubljana–15. 11. 1991, Zagreb)

Slikar.

Leta 1926 je diplomiral na Akademiji likovnih umetnosti v Zagrebu, nato je kot likovni pedagog služboval v Ljubljani, Slavonskem Brodu in Zagrebu. (ES 3, str. 251; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Glušič, Andrej – Vojin

(30. 11. 1905, Mokronog–12. 1. 1970, Washington)

Častnik (podpolkovnik).

Pred vojno je bil kot geodet vojske Kraljevine Jugoslavije zaposlen v Vojaškem geografskem inštitutu v Beogradu, marca 1942 je z družino prišel v Ljubljano, a so ga italijanske okupacijske oblasti takoj internirale v Gonars. Po vrnitvi aprila 1943 se je povezal s poveljnikom Karlom Novakom, a so ga kmalu aretirali partizani. Ko je obljubil, da bo sodeloval v partizanskem gibanju, je bil dodeljen Gubčevi brigadi, od koder pa je kmalu pobegnil. Postal je načelnik štaba Jugoslovanske kraljeve vojske za Slovenijo in četniški komandant vzhodne Slovenije s činom podpolkovnika. Junija 1944 ga je aretiral gestapo in interniral v Dachau. Po osvoboditvi taborišča aprila 1945 je odšel v Italijo in se povezal z Narodnim odborom, ki ga je v Rimu ustanovil Miha Krek. Ta ga je maja 1945 imenoval za adjutanta Slovenske vojske v emigraciji, ki jo je vodil Ivan Prezelj. Živel je v različnih

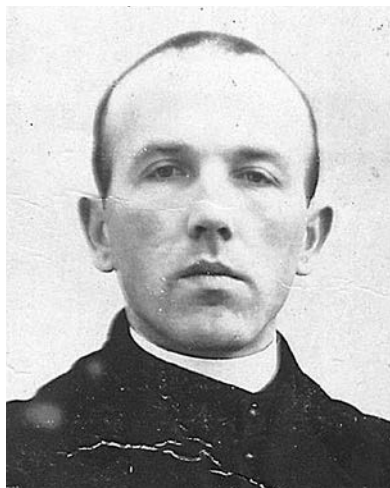

begunskih taboriščih. Avgusta 1945 je prišel v taborišče Johann v Pongau in leta 1946 postal vodja obveščevalcev v Avstriji, saj mu obveščevalno delo ni bilo tuje. Že med vojno naj bi bil agent britanske obveščevalne službe SIS, medtem ko naj bi po ameriški osvoboditvi Dachaua vzpostavil stike s protiobveščevalno službo ameriške vojske CIC. Američanom naj bi dostavljal poročila vojaškega, političnega in gospodarskega značaja. Verjetno je ves čas vzdrževal dobre zveze z ameriški okupacijskimi oblastmi, saj je vse do leta 1950 uradno delal kot kartograf za glavni štab United States Air Force v Avstriji. Kmalu zatem, ko so leta 1949 zahodne države spremenile odnos do Jugoslavije in zavezniške oblasti v Avstriji prepovedale t. i. Matjaževo gibanje, je Glušič odšel v ZDA, kjer je živel do smrti. Od leta 1950 je bil zaposlen v različnih oddelkih ameriške vojske, nazadnje »s činom brigadnega generala«. (Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 274–275; Čoh, M., Za svobodo, str. 23; ista, Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca, str. 531; ista, Dosje Andreja Glušiča, str. 501–524; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 104–105; SI AS 1840, šk. 22, Seznam, št. 3741.)

Godina, Jožef – Volk

(12. 3. 1898, Dolnja Bistrica–16. 1. 1986,
Gradec/Graz)

Duhovnik.

Bil je borec za priključitev Prekmurja k Jugoslaviji in starejši brat pisatelja Ferda Godine. Birmanski boter, duhovnik Jožef Klekl, ga je že v mladosti navdušil za slovensko domoljubje. Obiskoval je slovensko gimnazijo v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano, kjer ga je kot vojaškega obveznika ujela prva svetovna vojna. Boril se je na ruski in italijanski fronti ter pridobil naziv poročnika. Po koncu vojne se je boril za osvoboditev Prekmurja izpod madžarske oblasti in za njegovo priključitev k Jugoslaviji. Na lastno pobudo je čez Muro na prekmurska tla prepeljal oddelek jugoslovanske vojske iz Medžimurja in z njim 24. decembra 1918 osvobodil rojstno vas. Sodeloval je tudi pri zasedbi Murske Sobotice, kjer ga je zajela madžarska vojska. Madžari so ga kot izdajalca domovine obsodili na smrt, a mu je uspelo uiti iz zapora. V zahvalo za rešitev se je Bogu zaobljubil, da bo postal duhovnik. Še pred tem je sodeloval pri novih poskusih vojaške zasedbe Prekmurja ter tudi v političnih in diplomatskih dejavnostih. Bil je med voditelji Prekmurske legije, član Narodnega sveta za Prekmurje, sodeloval je na pogajanjih s predsednikom antantne komisije dr. Gastonom Reverdyjem, bil je podpisnik Memoranduma o Slovencih v Prekmurju, ki ga je

pripravil prof. dr. Matija Slavič, in 17. avgusta 1919 vodil veliko ljudsko zborovanje v Bel-tincih. Potem se je posvetil študiju. Po opravljeni maturi v Ljubljani je vstopil med lazariste, študiral bogoslovje in bil leta 1925 posvečen v duhovnika. Pred drugo svetovno vojno je služboval na Jesenicah. Po okupaciji se je pred nemškim okupatorjem umaknil v Ljubljano. Med vojno je bil tudi član širšega odbora SLS. Poleti 1943 je deloval kot vezni člen SLS med Primorsko in Ljubljano, vendar se s tem del članov Slovenske zaveze ni strinjal, češ da naj tega dela ne vodi Prekmurec. Na tem mestu ga je nato nasledil dr. Mirko Brumat. Po kapitulaciji Italije jeseni 1943 ga je SLS poslala v Rim, da uredi vprašanje oddajne radijske postaje, nato je tam opravljal kurirske posle s pomočjo jezuita Antona Prešerna; v Rim je nazadnje potoval aprila 1944 (skupaj s Francetom Jegličem) in tam ostal do konca vojne. V Jugoslavijo se ni več vrnil; oktobra 1946 je bil namreč pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani v odsotnosti obtožen, da je v predvojnih letih zakrivil nepravilnosti pri finančnem poslovanju hranilnice in posojilnice na Jesenicah ter obsojen na štiri leta zapora. Po nekajletnem bivanju v begunskih taboriščih je leta 1948 odšel v ZDA, kjer je deloval med tamkajšnjimi Slovenci. Leta 1969 se je preselil v Pliberk na avstrijsko Koroško. V letu 2011 so bili njegovi posmrtni ostanki preneseni na Doljno Bistrico. (SK; OSP; Kamra; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 416–422; SI AS 1931, OMS, 600-8/66, 600-4/83, 293, 600-2/106.)

Godnič, Josip

Odvetnik in preiskovalni sodnik.

Bil je protikomunistično usmerjen. Ob Albinu Šmajdu, Francu Fraklju, Cirilu Žebotu, Francu Casarju in drugih je bil zaslüševalec partizanov v belgijski kasarni. Maja 1945 se je umaknil na Koroško, julija istega leta je bil izbrisan iz odvetniške zbornice, kamor je bil vpisan leta 1930. V emigraciji v Buenos Airesu je objavil članek Grozen opomin (revija Tabor), ki se ukvarja z umikom domobrancev na Koroško in njihovim vračanjem v Slovenijo oziroma Jugoslavijo. (Godeša, B., Kdor ni z nami; Žebot, C., Neminljiva Slovenija, str. 342, 353–355; Saje, F., Belogardizem, str. 488, 491, 492; Škoro Babić, A., Seznam odvetnikov.)

Golec, Jože (Josip) – Jojo

(5. 5. 1901, Polje ob Sotli–4. 4. 1945, Rižarna, Trst)

Časnikar in obveščevalec.

Gimnazijo je obiskoval v Šentvidu nad Ljubljano in v Mariboru. Časnikarsko pot je verjetno začel pri tedniku Slovenski gospodar, nadaljeval je pri mariborski podružnici Slovenca. Z željo preprečiti nemške načrte je sodeloval z jugoslovanskim in britanskim obveščevalcem Antejem Anićem in pošiljal protihitlerjevska »pisma nemškemu narodu«. Ob nemški zasedbi Maribora je zbežal v Polje, nato preko Zagreba v Ljubljano in Trst, kjer se je še naprej ukvarjal s časnikarstvom (pisal je za Slovenca in Domoljuba) in obveščevalnim delom za Britance. Kot vodja tržaške postojanke britanskega omrežja Vladimirja Vauhnik in Anteja Anića – čigar sodelavca sta bila tudi Peter Šorli in Branko Agneletto – je spletel široko obveščevalno mrežo, ki je obsegala celo severno Italijo in obe strani italijanske morske obale, medtem ko je po razkritju sedežev Vauhnikove mreže v Zagrebu in Ljubljani segala celo daleč v srednjo Evropo. Pridobil je številne vojaške podatke, ki jih je s pomočjo kurirjev in radiooddajnih postaj posredoval v Švico. Golec je delal samostojno, čeprav je imel določene skupne točke z jugoslovansko nekomunistično ilegalo. Čeprav se je čutil ogroženega s strani partizanov, so jeseni 1944 razkrile Golčevo tržaško postojanko nemške oblasti in aretirale celo vrsto njenih sodelavcev. Nekaj jih je kmalu izgubilo življenje v tržaški Rižarni, številni so bili poslani v taborišča. Golca so najprej zasliševali in mučili v raznih zaporih v Trstu, proti koncu novembra so ga prepeljali na zaslišanja in soočanja v Ljubljano, od 29. januarja je bil spet v Trstu, dokler ga niso 4. aprila 1945 odpeljali v koncentracijsko taborišče Rižarna, ga tam usmrtili in kremirali. Po vojni je bil omenjen v kazenski obravnavi proti vodstvu tega taborišča. (Primorski SBL; SB; San Sabba, str. 169.)

Golia, Adolf, dr. – Dolnik Ciril

(28. 6. 1889, Trebnje–2. 2. 1976, Studenec)

Pravnik in pisec člankov. Brat pesnika in dramatika Pavla Golie.

Po maturi na novomeški gimnaziji je študiral pravo na Dunaju in tam tudi doktoriral. Bil je podpredsednik Zveze električnih podjetij Kraljevine Jugoslavije, generalni tajnik Zveze industrijcev, član banskega sveta in član ljubljanskega mestnega sveta. Napisal je več člankov narodnogospodarske in socialnopolitične vsebine za razne strokovne revije in liste. (OSP; Znani domoznanci; Čepič, Z., Marko Natlačen, str. 122; NŠAL, 04299, 56, str. 243.)

Golob, Franja

(8. 3. 1908, Podmelec–13. 1. 1984, Buenos Aires)

Operna in koncertna pevkva, altistka. Žena politika Miloša Stareta.

Njena družina se je leta 1918 preselila v Kraljevino SHS in leta 1920 stalno naselila v Ljubljani. Leta 1928 je v Ljubljani končala meščansko šolo in učiteljišče. Na učiteljišču jo je poučeval glasbo skladatelj Emil Adamič, ki je spoznal njene pevske sposobnosti. Na njegovo prigovarjanje se je vpisala na Glasbeno matico na oddelek za solopetje. Leta 1927 je bila sprejeta v drugi letnik državnega konservatorija. Prvi veliki koncert je še kot gojenka konservatorija imela leta 1930. V sezoni 1932/33 je postala redna članica državne opere v

Ljubljani, kjer je ostala do konca leta 1937. Veliko je nastopala in se izpopolnjevala tudi v tujini. V sezoni 1940/41 je bila angažirana v državni operi v Beogradu, vendar se je aprila 1941 vrnila v Ljubljano in postala članica ljubljanske opere. V Ljubljani je ostala do julija 1945. Najprej je odšla v Rim in po nekaj letih v Buenos Aires. (ES 3, str. 262; SB.)

Golob, Stane

Častnik (mornariški narednik).

Med drugo svetovno vojno je bil član Slovenske legije in MVAC. Na začetku maja 1943, ko so pristojne italijanske vojaške oblasti odstavile dotedanjega poveljnika dobrepoljske MVAC Antona Perneta, je bil Golob z dotedanjega mesta tehničnega vodje ljubljanske MVAC premeščen v Dobrepolje, da bi prevzel poveljstvo tamkajšnjih enot MVAC na področju Videm–Dobrepolje. Ta vojaška formacija je obsegala podrejene enote – Kopanj, Račna, Tisovec in Zvirče ter dva manjša odreda v Strugah in Vidmu, sedež je imela v Kompoljah. Golob je bil povsem drugačne vrste poveljnik kot njegov predhodnik, diplomirani pravnik, vse od študentskih let član akademskega kluba Straža. Čeprav je bil Perne rezervni oficir, je mislil bolj politično kot vojaško, medtem ko je bil Golob vojak, ki je zahteval vojaški red in disciplino. Med poveljniki vaških straž v Dobrepoljski dolini in tudi med navadnimi vaškimi stražarji je bilo kar nekaj članov Straže, ki nikoli niso bili vojaki in z Golobom niso bili zadovoljni, podpiral jih je tudi njihov duhovni vodja, kaplan Ivan Lavrih. Zato so izkoristili priložnost, ki se jim je ponudila ob kapitulaciji Italije, in so Goloba že 10. septembra 1943 odstavili, pri čemer so uporabili celo fizično nasilje in ponovno postavili Perneta. Po vrnitvi v Ljubljano, 19. septembra, je Golob podal ovadbo zoper komandanta v Kompoljah Antona Perneta in Ludvika Hrena, komandirja 1. čete. Po mnenju Janeza Gruma, pripadnika Slovenske legije in pozneje Slovenskega domobranstva, je Golobova odstranitev iz Dobrepolja pomenila začetek »turjaške tragedije«, ko je politično mišljenje prevladalo nad vojaškimi izkušnjami ter posredno povzročilo poraz vaških straž in partizansko zmago. (Grum, J., Turjak; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 252, 277–279; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; ES 14, str. 153–154.)

Goričan, Henrik – Črv, Gornik

(14. 14. 1915, Spodnja Ložnica–9. 10. 1962, Ljubljana)

Duhovnik.

Po maturi na mariborski klasični gimnaziji je vstopil v bogoslovno semenišče. Po prejemu mašniškega posvečenja v juliju 1940 je bil semeniški duhovnik v Mariboru. Po nemški okupaciji je zbežal v Ljubljano in se vpisal na teološko fakulteto. Na pobudo škofa Rožmana je ilegalno opravljal dušno pastirstvo na Gorenjskem in Štajerskem, dokler ga ni julija 1942 pri jezuitih v Celovcu aretirala gestapo. Zasliševan je bil v Kranju in Begunjah, januarja 1943 so ga nemške oblasti predale italijanskim, a je moral prej podpisati izjavo, da ne bo več stopil na ozemlje rajha. Nato je bil do maja 1943 zaprt v Ljubljani, po izpustitvi je delal za obveščevalno službo Slovenske legije. Nemcem dane izjave se ni držal, saj je pogosto hodil na Štajersko, kjer je zbiral različne podatke o tamkajšnjih razmerah, navezal je stike z organizatorjem štajerskih četnikov Jožetom Melaherjem in vzdrževal povezavo med ljubljansko in mariborsko škofijo. Nemške oblasti so ga vnovič aretirale decembra 1944, februarja 1945 so ga poslale v koncentracijsko taborišče Dachau. Po koncu vojne je bil vrnjen v Jugoslavijo, a ga je 11. julija nova oblast aretirala. Obtožen je bil sodelovanja z okupatorjem in ob koncu decembra 1945 na t. i. božičnem procesu obsojen na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Avgusta 1949 je bil za isto dejanje ponovno obsojen, le da tokrat na smrt z ustrelitvijo. Pozneje je bil pomiloščen, novembra 1954 mu je bila kazen znižana na 12 let zopora; 2. julija 1955 je bil pogojno izpuščen, vendar se na staro službeno mesto pred iztekom kazni ni smel vrniti. Od januarja 1960 je bil duhovni pomočnik v Šmartnem pri Velenju in Šentjurju pri Celju, potem je odšel k frančiškonom v Ljubljano. Zaradi posledic zopora je leta 1962 umrl. V samostojni Sloveniji je Okrožno sodišče v Ljubljani (postopek je bil sprožen na pobudo potomcev obtoženih) 1. junija 1998 poleg petnajstih drugih obsojenih na božičnem procesu tudi Henrika Goričana oprostilo vseh obtožb. Po ponovni oceni zagovorov in tudi ostalih izvedenih dokazov je sodišče zaključilo, da obstaja precejšen dvom o tem, da bi bilo mogoče obdolžene šteti za »organizatorje« vojaških in političnih formacij, prav tako tudi ni mogoče dokazati, da bi obstajala vzročna zveza med očitanimi jim dejanji in nastalimi posledicami. (Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 132–133; Pust, A., Palme mučeništva, str. 240; ZAL LJU 85, t. e. 324, I K 134/96-40; NŠAM, 04843, 34, str. 245.)

Gosar, Andrej, dr. – Vode, Gosjak, V

(30. 11. 1887, Dolenji Logatec–21. 4. 1970,
Ljubljana)

Pravnik, politik in publicist.

Izšel je iz revnih razmer, zato mu je pri šolanju na ljubljanski gimnaziji priskočil na pomoč domači župnik. Po maturi se je odločil za študij prava na Dunaju. Med prvo svetovno vojno je bil poklican k vojakom, a je ob tem, kolikor so mu dopuščale možnosti, tudi študiral. Leta 1916 je študij zaključil z doktoratom. Zadnje leto vojne se je poročil z Antonijo Mihevc, s katero sta ustvarila številno družino. Po koncu vojne je politično deloval v okviru SLS. Dvakrat (leta 1920 in leta 1925) je bil izvoljen za poslanca v parlament Kraljevine SHS, v letih 1927–1928 je bil minister za socialo v jugoslovanski vladi, več let je bil zastopnik Jugoslavije v socialnem odboru Društva narodov v Ženevi. Od leta 1929 je na Tehniški fakulteti ljubljanske univerze predaval pravo, ekonomijo in sociologijo. Čeprav je bil po izobrazbi pravnik, se je posvetil družbenim in ekonomskim vedam. V svojem glavnem delu *Za nov družabni red*, ki je izšlo v dveh debelih zvezkih pri Mohorjevi družbi v Celju v letih 1933 in 1935, se je zavzemal za krščansko družbo, temelječo na samoupravni (pozneje si je pojem samouprave »izposodil« Edvard Kardelj) stanovski solidarnosti in za avtonomijo Dravske banovine, nasprotoval je tako korporativni ureditvi gospodarstva v slogu fašistične Italije kot socializmu na marksistični osnovi. V knjigi *Socialni nauk Cerkve*, ki je izšla leta 1939, je podal vsebino krščanskega socialnega nauka, a podpornikov, ki bi delili njegovo razumevanje krščanskosocialističnih idej, skorajda ni našel; nekateri so mu očitali, da spodbuja širjenje marksističnih idej med krščanskim delavstvom, s krščanskim socialistom Edvardom Kocbekom se je razšel, ker Gosar ni dopuščal možnosti združevanja krščanstva z marksizmom. Po izbruhu druge svetovne vojne se je opredelil proti OF pod vodstvom komunistične partije, ki naj bi po njegovem mnenju izrabljala osvobodilni boj za revolucijo, zavzel se je za ilegalni boj proti okupatorjem izven okrilja komunistov in v soglasju z zahodnimi zavezniki. Takoj po napadu na Jugoslavijo so se na pobudo bana Marka Natlačena predstavniki tedanjega strankarskega življenja dogovorili o ustanovitvi Narodnega sveta, ki naj bi ga vodil predstavnik največje stranke, SLS. Nekateri so želeli, da bi ga vodil Gosar, a ni imel zadostne podpore, saj ni bil niti član strankarskega vrha. Sodeloval je v odposlanstvu Narodnega sveta, ki je 11. aprila 1941 v Celju obiskalo nemškega generala Huberta Lanza, da bi se dogovorili o prihodnjem položaju slovenskega naroda v razmerah okupacije; uspeha ni bilo, saj je bil Narodni svet že 17. aprila prepovedan. Po smrti Franca Kulovca je bil med kandidati za novega predsednika SLS tudi Gosar. Vendar je zmagal

Natlačen, kar je še poglobilo prepad med Gosarjem in SLS ter sčasoma privedlo do tega, da je Gosar znotraj stranke ustanovil svojo lastno skupino, nekakšno katoliško usmerjeno sredino; ta se je poleti 1941 sicer pogovarjala tudi o pristopu k OF, a so pogajanja propadla, ker si je OF lastila izključno pravico do borbe proti okupatorju. Gosarjeva skupina, ki si je nadela ime Združeni Slovenci, naj bi predstavljala nekakšno »pametno sredino«, nekje vmes med skrajno levico in skrajno desnico. Vendar Združeni Slovenci niso bili povsem politično nevtralni, saj so se vključili v marca 1942 ustanovljeno protikomunistično Slovensko zavezo, sestavljeno iz predstavnikov revoluciji nasprotnih slovenskih strank; vendar se je Gosar umaknil v ozadje, medtem ko je njegovo skupino v Slovenski zavezi zastopal Jakob Šolar. Gosar je spomladi 1943 skupaj s Šolarjem pristopil k Narodni legiji (vanjo so se združili tisti, ki so bili nezadovoljni z obstoječimi političnimi strankami) in imel prek nje stike s slovenskim delom Jugoslovanske vojske v domovini (četniki), ki ga je vodil Karel Novak (Narodna legija je imela v Novakovem štabu svojega predstavnika). Skupaj s Šolarjem je Gosar zastopal katoliško sredino v 21. junija 1944 ustanovljenem Slovenskem ljudskem bloku, v katerem so sodelovali še zastopniki SLS, Straže in Katoliške akcije, ki so se dogovorili, da se bodo odpovedali medsebojnim sporom in do konca vojne usklajeno delovali; blok ni bil posebej uspešen, med drugim tudi zato, ker se predvidevanja, da bodo zahodni zavezniki zadušili komunistično revolucijo, niso uresničila. V oktobru 1944 so Nemci Gosarja aretirali in odvedli v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder se je vrnil junija 1945. Po vojni sicer ni bil uvrščen na nobenega od sodnih procesov, vendar so mu bili prepovedani stiki z javnimi osebnostmi, a se je lahko ponovno zaposlil na Tehnični fakulteti v Ljubljani, kjer je do upokojitve v letu 1958 predaval pravne predmete. Po upokojitvi je živel na svojem domu v Trnovem v Ljubljani. (ES 3, str. 302; SB; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 21, 24, 65, 69, 194, 134, 207; Godeša, B., Okupacija kot prelomnica str. 95–96; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 33; Godeša, B., Dr. Andrej Gosar, str. 47–56; SI AS 1898, šk. 1/II, ovoj 3.)

Gospodarič, Ferdo

(30. 5. 1904, ?–?)

Posestnik in privatni uradnik.

Doma naj bi bil v Šentrupertu na Dolenjskem, med vojno je po vsej verjetnosti nekaj časa živel v Ljubljani. Med okupacijo naj bi bil pripadnik Jugoslovanske vojske v domovini s činom poročnika. V letu 1943 naj bi bil nekaj mesecev zaprt. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, šk. 404; SI AS 1898, šk. 1/I, ovoj 3, dok. 70360; SI AS 220, Odločba 7697.)

Gračner (Gračnar), Ivan – Kolar Andrej

(18. 8. 1894, Brdo pri Planini–22. 5. 1970, Ljubljana)

Ravnatelj zdravilišča Rogaška Slatina.

Član pokrajinskega odbora SLS za Štajersko. Nemški okupator je Gračnerja in njegovo ženo kmalu po zasedbi Slovenije izgnal, saj je bil Gračner uvrščen na seznam slovenskega uradništva, predvidenega za izgon, ki so ga petokolonaši predali nacističnim

oblastem v avstrijskem Gradcu tik pred vojno. Gračner je bil aretiran 16. aprila 1941, žena pa nekoliko kasneje. Naslednjega dne je bil Gračner odpeljan v začasen zapor v Šmarje pri Jelšah, kjer je deset dni kasneje izvedel, da bo izgnan v Neodvisno državo Hrvaško (NDH). Okupacijske oblasti so ga skupaj z ženo izgnale v Đurmanec. V izgnanstvu sta se za nekaj časa naselila v Zagrebu, medtem ko o njunem nadaljnjem življenju ni razpoložljivih podatkov. (NŠAM, 03721, 60, str. 167; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 38; Siter, D., Rogaška Slatina, str. 128–129, 133; SI AS 1827, šk. 73; SI AS 1602, šk. 2, p. e. 77)

Grad, Boris – Borut, Castelleto

Nekdanji okrajni šolski nadzornik iz Radovljice.

Med vojno je bil zaposlen pri Prevodu v Ljubljani. Verjetno je bil obveščevalec TOS; bil je privrženec Slovenske legije in MVAC. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 501-2/83.)

Grafenauer, Franc

(7. 10. 1894, Ziljska dolina–1956, Ljubljana?)

Bil je poslanec v koroškem deželnem zboru, od leta 1907 tudi v avstrijskem državnem zboru. Med prvo svetovno vojno se je boril na soški fronti, prišel v ujetništvo, v času plebiscita je bil kot nadporočnik član varnostne enote v Droboljah, Bačah in Rožeku. Leta 1919 je zapustil Koroško ter odslej študiral in delal v Ljubljani, Beogradu, Štipu, Skopju in Novem mestu. Po drugi svetovni vojni je bil iz političnih razlogov obsojen na zapor s prisilnim delom; izpuščen je bil leta 1955. (Potomci pregnancev; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; PŽ.)

Grapar, Stanislav, dr.

(23. 10. 1904, Ljubljana–30. 10. 1970, Ljubljana)

Zdravnik.

Med vojno je deloval kot šef zdravstvenega odseka Slovenskega domobranstva s činom podnarednika; po vojni se je umaknil na Koroško, nato je bil neposredno po vojni v Celovcu skupaj s pravnikom Igorjem Czernyjem aretiran in v domovini obsojen na zaporno kazen. Iz zopora je bil izpuščen po poldrugem letu, potem je nadaljeval z zdravniško prakso. (SI AS 1931, šk. 445, OD; SI AS 1914, šk. 1, p. e. 4.)

Grazioli, Emilio

(26. 10. (9.) 1899, Zibido San Giacomo–15. 6. 1969, Milano)

Višji častnik fašistične milice.

Udeležil se je prve svetovne vojne in oktobra 1921 vstopil v fašistično stranko (Partito Nazionale Fascista – PNF). Po odpustu iz vojske ga je stranka poslala na Kras. V obdobju 1924–1936 je bil med drugim inšpektor kraških fašijev in organizator oddelkov prostovoljne milice državne varnosti (Milizia volontaria per la sicurezza dello stato – MVSN), katere pripadniki so bili poznani tudi kot »skvadristi« in »črnosrajčniki«. Od leta 1936 je bil namestnik sekretarja fašistične stranke za Tržaško pokrajino, od oktobra 1936 do maja 1941 pokrajinski sekretar (»federale«) fašistične stranke v Trstu, v letih 1939–1942 je bil tudi državni svetnik. Fašistično vodstvo mu je zaupalo pomembno nalogo raznarodovanja slovenskega prebivalstva na politično in etnično delikatni vzhodni meji italijanske države. Do leta 1935 mu je uspelo vključiti v fašistične organizacije 45,2 % kraškega prebivalstva, tudi s pomočjo vojaške represije. Kot poznavalec Slovencev je bil 12. aprila 1941 izbran za civilnega komisarja in organizatorja fašizma v tedaj že zasedeni Ljubljanski pokrajini, po njeni priključitvi k Italiji 3. maja 1941 je bil imenovan za Visokega komisarja Ljubljanske pokrajine. Na tem mestu je ostal do 15. junija 1943. Ves čas je zavzeto nadaljeval s pred vojno začetim poitalijančevanjem Slovencev, le da tokrat na znatno širšem območju. Ostrim ukrepom vojaških oblasti proti civilnemu prebivalstvu je sicer nasprotoval, češ da vzbujajo sovraštvo in krepijo partizanstvo, sopodpisal je številne odloke o talcih, konfinacijah in drugih represivnih ukrepih. Od junija 1943 do aprila 1945 je bil prefekt v Cataniji, Bergamu, Raveni in Torinu. Po ustanovitvi Mussolinijeve Socialne republike naj bi se vrnil v Ljubljano, a so ga odslovili. Po vojni je bil zaposlen kot vratar v Torinu. Umrl je leta 1969 v mestu Zibido S. Giacomo (blizu Milana). (Ferenc, T. Fašisti brez krinke, str. 691; SB.)

Grebenc, Alojzij, p. Placid

(12. 6. 1909, Dolenji Lazi–24. 10. 1943, pri Grčaricah)

Redovnik (cistercijanec).

Po končani osnovni šoli v letu 1919 je odšel v samostan cistercijanov v Stično, kjer je obiskoval interno gimnazijo, medtem ko je izpite opravljal na klasični gimnaziji v Ljubljani. Z noviciatom je začel leta 1924, zaobljubil se je v letu 1930. Po opravljeni maturi je študiral bogoslovje na Teološki fakulteti v Ljubljani in bil decembra 1931 posvečen v duhovnika. Po končanem študiju teologije je bil v samostanski župniji Stična nekaj časa kaplan in od leta 1935 ekonom. Po okupaciji Slovenije, ko je sčasoma tudi v Stični nastala vaška straža, ga je tedanji opat Avguštin Kostelec zadolžil za njeno duhovno oskrbo. Septembra 1943, po kapitulaciji Italije, so ga skupaj z nekaterimi vaškimi stražarji zajeli partizani in ga odpeljali v Trebnje. Partizansko sodišče ga je tedaj oprostilo, toda po nekaj dneh je bil znova prijet. Po porazu vaških straž na Turjaku, 19. septembra 1943, je bil odpeljan v Kočevje in od tam v Grčarice, kjer je bil usmrčen. (Revija Ognjišče, Srce se ne boji,; P. Placid Grebenc, pričevanje 12, Radio Ognjišče.)

Gregorc, Janez Ivo

(9. 9. 1925, Ljubljana–2014, Ženeva)

Ekonomist.

Med vojno je deloval za slovenski Rdeči križ v Benetkah. Bil je tesen sodelavec Jožeta Golca, Zorana Mušiča in Hrvoja Maistra, s katerimi je med vojno opravljal obveščevalno delo za britanski Intelligence Service. Gestapo ga je, tako kot Maistra in Golca, aretiral, nato je bil interniran v Dachau. Po vojni je živel v Švici. (Padre Placido; Kranjc, M. F., Kljakić, S., Plava garda; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Gregorič (Gregorić), Danilo

(1900–1957)

Srbski novinar slovenskih korenin, politik in diplomat Kraljevine Jugoslavije v Nemčiji.

Bil je tudi urednik srbskega lista Vreme. Sodeloval je z nemškim diplomatom Viktorjem von Heernom, ki je bil poslanik tretjega rajha v Jugoslaviji. Njegov oče je bil dr. Cvetko Gregorič, tajnik industrijske korporacije v Beogradu. Danilo Gregorič je spadal v Zbor Dimitrija Ljotića, a tudi v JRZ Milana Stojadinovića. Kot diplomat je imel veliko vlogo pri pristopnih pogovorih Kraljevine Jugoslavije k trojnemu paktu. (Wikipedia.)

Grm (Germ), Jože

(10. 2. 1911, Praga– ?)

Inženir.

Živel je v Novem mestu in študiral v Pragi. Bil je blizu Socialistični stranki Jugoslavije (SSJ) in že kot gimnazijec je izražal nezadovoljstvo nad družbeno ureditvijo Kraljevine Jugoslavije. Med študijem v Pragi se je navzel idej češke demokracije; po vrnitvi v Jugoslavijo se je zaposlil v Kranju pri Jugočeški, nato še v Ljubljani. Med italijansko okupacijo Ljubljanske pokrajine politično ni bil dejaven, vendar se je dobro poznal z liberalnim politikom Andrejem Uršičem. Ob kapitulaciji Italije se je s Krstom Cazafuro in Bojanom Ribnikarjem umaknil v Italijo. V Rimu je služboval pri zahodnih zaveznikih, po koncu vojne je delal v uredništvu časnika Glas zaveznikov v Trstu; glavni urednik je bil Ribnikar, medtem ko je bil Grm njegova »desna roka«. Glede tržaškega vprašanja je bil mnenja, da bi ga bilo treba rešiti brez sodelovanja Jugoslavije, saj naj bi Slovenija postala neodvisna država. Po obdobju emigracije naj bi se vrnil v Slovenijo. (SI AS 1931, OMS, 600-17/19-29, 600-19/140; SI AS 1931, CAE.)

Grol, Milan

(12. 9. 1876, Beograd–3. 12. 1952, Beograd)

Srbski književnik in politik.

Leta 1899 je diplomiral na beograjski filozofski fakulteti, potem nekaj let študiral književnost v Parizu. V politiko se je vključil leta 1901 kot član skupine, ki je ustanovila Samostojno radikalno stranko. Po nastanku Kraljevine SHS je sodeloval pri ustanovitvi Demokratske stranke, bil v letih 1925 in 1927 izvoljen za poslanca narodne skupščine, do leta 1929 je bil tudi minister za prosveto. Zavzemal se je za ublažitev centralizma, revizijo ustave in sporazum med Srbi in Hrvati. Leta 1940 je bil izvoljen za predsednika Demokratske stranke, po državnem udaru marca 1941 je vstopil v vlado Dušana Simovića. Med vojno je bil član različnih emigrantskih vlad v Londonu. V letu 1944 se je z Ivanom Šubićem vrnil v Jugoslavijo. Marca 1945 je postal podpredsednik vlade DFJ, a je že 19. avgusta 1945 odstopil, medtem ko je Demokratska stranka zavrnila sodelovanje v Ljudski fronti in

bojkotirala volitve v ustavodajno skupščino. Grol je bil zato izpostavljen ostrim obtožbam s strani komunističnega vodstva, odpovedal se je politični dejavnosti in se umaknil iz javnega življenja. (EJ 3, str. 625–626; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 82.)

Grum, France (Franc)

(7. 3. 1921, Ljubljana–20. 12. 1985, Rochester)

Znanstvenik, inovator.

V Ljubljani je končal osem razredov realne gimnazije. Kot nasprotnik komunizma se je po začetku druge svetovne vojne sprva pridružil četnikom Draže Mihailovića, pozneje je bil domobranski kapetan in vodja njihovega obveščevalnega centra v Velikih Laščah. Navodila za delo naj bi dobival od Miha Kreka, ki ga je Grum večkrat obiskal med njegovim bivanjem v Rimu. Po vojni je pobegnil v Avstrijo in vodil obveščevalni center v Špitalu ob Dravi ter organiziral tajno delovanje slovenskih emigrantov v tamkajšnjem taborišču. Junija 1946 je skušal organizirati obveščevalni center tudi v Ljubljani, a mu je Uprava državne varnosti to preprečila, uspešnejši je bil v drugih predelih Slovenije. Po t. i. Nagodetovem procesu v letu 1947 je prevzel organiziranje emigrantskih kurirjev za Slovenijo, ki ga je dotlej vodil Ivan Drčar. Okrog novega leta 1950, potem ko so britanske zasedbene oblasti v Avstriji prepovedale t. i. Matjaževo gibanje – delovanje skupin, ki so se ukvarjale z obveščevalno dejavnostjo in sabotažnimi akcijami na ozemlju Slovenije, je emigriral v ZDA. Naselil se je v mestu Rochester (država New York) in se zaposlil v raziskovalnem laboratoriju podjetja Eastman Kodak. Leta 1958 je diplomiral iz fizike in leta 1962 magistriral iz optike. Bil je direktor fotometriološkega laboratorija ter vodil raziskave o fotometriji, radiometriji ter stabilnosti in ocenah barvnih fotografij. Boja proti komunizmu ni nikoli opustil; bil je predsednik slovenske protikomunistične organizacije Tabor, soavtor dveh knjig, Vetrinjska tragedija (1960) in Svoboda v razvalinah (1961), avtor številnih člankov o slovenski revoluciji, kot predavatelj in govornik je nastopil na številnih zborovanjih in prireditvah. Umril je v avtomobilski nesreči blizu Rochestra. (Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 106; Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 44; Lajovic, D. S., Med svobodo in rdečo zvezdo, str. 82; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 270–271; Gobec, E., Fizik in profesor; Popisi prebivalstva, sistov.si; Find a Grave.)

**Grum, Janez – Gaber, Gaber
Janez, Grča Ivo, Grčar, Grom,
Janez, Kapistran, 77, 177, 277,
377, 477**

(19. 10. 1912, Spodnji Kašelj–8. 11. 2014,
Milwaukee)

Klasični filolog, profesor.

Na filozofski fakulteti ljubljanske univerze je študiral latinščino in nemščino ter leta 1938 nastopil službo profesorja na klasični gimnaziji v Ljubljani. Ves čas je bil dejaven v katoliških organizacijah, med drugim tudi v Katoliški akciji. Po začetku druge svetovne vojne na Slovenskem se je odločno opredelil proti OF. Včlanil se je v Slovensko legijo, septembra 1942 je bil med ustanovitelji vaške straže v Polju in postal tudi njen poveljnik. Pozneje se je pridružil domobrancem, vendar je še naprej opravljal razne naloge za preostanek Slovenske legije in skrbel za povezavo s četniki. Maja 1945 se je umaknil na Koroško in navezal stike s slovenskimi begunci v Avstriji in Italiji. Januarja 1950 je skupaj z ženo Marijo Arnež prispel v ZDA in se naselil v mestu Milwaukee (Wisconsin), kjer je ostal do konca življenja. Sprva je bil zaposlen v tovarni cevi, nato dolga leta v tovarni senzorjev in raznih merilnih aparatov. Ob delu se je vpisal na univerzo in leta 1967 še enkrat diplomiral. Ob delu, študiju in skrbi za družino se je posvečal še raziskovanju zgodovinskih dogodkov iz druge svetovne vojne na Slovenskem. Med drugim je sodeloval pri pripravi knjige *Stalinistična revolucija na Slovenskem*, katere prvi del je izšel leta 1984 in drugi leta 1991. Po osamosvojitvi Slovenije je redno obiskoval Ljubljano, se povezal z Novo Slovensko zavezo in objavljala prispevke v njenem glasilu. (Maček, J., *Profesor Janez Grum*; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

H

Habermuth, Avgust, dr.

(1890, ?-?)

Sodnik sodišča na Prevaljah.

(Seznam osovba 1927.)

Hacin, Lovro, dr.(23. 8. 1886, Trata pri Velesovem–4. 9. 1946,
Ljubljana)

Pravnik, policijski uradnik.

Pravo je študiral na Dunaju in leta 1916 doktoriral. Leta 1936 je postal upravnik policije v Ljubljani. Italijanske okupacijske oblasti so ga po zasedbi Ljubljanske pokrajine odpustile, saj so organizirale svojo kvesturo in niso dopuščale slovenske policije. Hacin, ki je bil izrazito protikomunistično usmerjen, je pri italijanskih oblasteh deloval proti partizanstvu, zato je VOS OF že oktobra 1941 izvedla nanj atentat, a je bil le lažje ranjen. Italijanska policija ni zadovoljivo poskrbela za njegovo varnost, zato se je leta 1942 za nekaj mesecev umaknil v Italijo. Po kapitulaciji Italije in nemški zasedbi Ljubljanske pokrajine je bil na predlog Leona Rupnika in z dovoljenjem Erwina Rösenerja znova postavljen za upravnika policije. Na povojnem procesu je priznal, da je odobril uporabo prisilnih sredstev pri aretiranih, osumljenih sodelovanja z OF in partizanstvom, vendar sam naj pri zaslišanjih ne bi bil prisoten. Številni zaporniki so zatem končali v nemških zaporih in koncentracijskih taboriščih, nekateri zasliševanj niso preživeli. Agenti in sodelavci, ki so sodelovali pri mučenjih, so bili po Hacinovih besedah nagnjeni h korupciji, marsikdaj naj bi si lastnino zaprtih kar sami prilastili; Hacin naj tega ne bi odobral. Vsekakor svojih dejanj ni obžaloval, saj je menil, da je imel kot poveljnik policije pravico po lastni presoji reševati svoje in druga življenja, da je za vse, kar se je zgodilo njenim privržencem, kriva KP, ki je začela teror, medtem ko naj bi sodelovanje z zasedbeno oblastjo bilo v skladu z interesi slovenskega naroda. Maja 1945, še pred koncem vojne in takoj po Rupnikovem

odhodu, je tudi Hacin odšel na avstrijsko Koroško. Po vrnitvi v Jugoslavijo je bil avgusta 1946 pred vojaškim sodiščem jugoslovanske 4. armade v Ljubljani obsojen na smrt z obeshanjem. (Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 280–288; ES 3, str. 1; Tomišek Čehulič, T., Usmrčeni po sodbah, str. 293; Saje, F., Belogardizem, str. 31, 104, 194; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 96, 158, 490, 522.)

Hameršak, Vinko

Med italijansko okupacijo je bil uradnik pri Prevodu in član Slovenske legije ter nje-ne obveščevalne službe TOS. Milan Finec ga je priporočil za delo v štabu primorskega domobranstva. Albert Ilovar, šef obveščevalnega odseka Organizacijskega štaba, je prepoznal njegovo obveščevalno sposobnost in ga uporabil za zvezo z gestapom. Decembra 1944 ga je gestapo aretiral, a je bil aprila 1945 izpuščen, nakar se je umaknil na Koroško. Verjetno je bil spomladi 1945 vrnjen Jugoslaviji in ubit v množičnih povojnih pobojih. (SI AS 1931, OMS, 500-3/401-402; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Hanželič, Rudolf – 404, 434, Vladimir Dečan

(12. 4. 1905, Ormož–19. 3. 1979, Los Cocos, Cordoba)

Salezijanec, profesor verouka na celjski gimnaziji.

Med okupacijo je kot štajerski begunec živel v Ljubljani in služboval kot prefekt v Marijanišču. Sprva je bil privrženec politične sredine okrog Jakoba Šolarja, vendar je konec leta 1944 prešel na stran Katoliške akcije. S svojimi prispevki je sodeloval tudi na propagandnih protikomunističnih predavanjih. Oktobra 1944 je bil med podpisniki narodne izjave katoliškega tabora, naslovljene na zahodne zaveznike. Februarja 1945 je bil določen za člana Narodnega odbora. Bil je družinski prijatelj Rudolfa Smersuja. Po vojni je emigriral v Argentino in se naselil v Cordobi. Po njegovi smrti so v Buenos Airesu ustanovili počitniški dom Rudolfa Hanželiča. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 358; Čipić Rehar, M., Med sodbo sodišča; SI AS 1931, OMS, 600-1/93, 600-4/85, 600-2/5, 106, 600-10/121, 500-2/45, 46, 58, 500-8/83, 256, 276.)

Hartman, Alojzij (Lojze)

(24. 6. 1904, Suha–25. 11. 1969, Ljubljana)

Uslužbenec (banovinski uradnik); uradnik Pokojninskega zavoda.

Bil je pristaš t. i. stare SLS, ki se ni strinjala z vključevanjem SLS v JRZ; tako je na volitvah leta 1938 nastopila na opozicijski listi dr. Vladimirja Mačka. Hartman je nastopil na listi v Škofji Loki. (NŠAL, 04267, 65, str. 22; SI AS 1931, OMS, 600-1/54, 55, 117, 195; Popisi prebivalstva, Sistory.si; PŽ.)

Hassl, Viktor

(1900, Pulj? –1944?, ?)

Mornariški radiotelegrafist in izdelovalec radio postaj.

Leta 1919 je prišel iz Pulja v Ljubljano in se zaposlil pri agenciji Avala. Med vojno je služboval pri italijanski fašistični tiskovni agenciji Stefani, vendar je sodeloval s Karlom Novakom in ilegalno vzdrževal radijsko zvezo z zahodnimi zavezniki. Leta 1942 so ga aretirale in zaprle italijanske oblasti, a so ga po nekaj mesecih izpustile. Po italijanski kapitulaciji je odšel na Reko in od tam v Gorski kotar ter se pridružil četnikom. Potem so ga zajeli partizani in ga verjetno v letu 1944 usmrtili. (Vodušek Starič, J., *Dosje Mačkovšek*, str. 114; SI AS 1931, OMS, 502-6/156; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 82, 208, 240.)

Heinrihar (Heinricher, Heinriher, Hajnrihar), Franc – Žagar, Lesar, Ignac

(14. 2. 1897, Selca–21. 1. 1988, Bolzano)

Industrialec.

Sin lesnega trgovca in lastnika žag iz Škofje Loke, vodil je pisarno družinskega podjetja v Ljubljani. Iz Šmajdovega arhiva je mogoče razbrati, da je imel pomembno vlogo v slovenskem četniškem gibanju, da se je ukvarjal s financami in propagando, da je bil dokaj tesen sodelavec Ivana Prezlja, da je imel povezave tudi z drugimi pomembnimi osebami protikomunističnega tabora. Kljub temu je v literaturi le malo podatkov o njem. Nedvomno je, da je bil kot podpredsednik Zveze industrijcev član tako prvega kot drugega sosveta (konzulte), ki ju je imenoval Mussolini z odlokoma 26. maja 1941 in 31. maja 1943. Do februarja 1945 je bil Heinrihar vodja finančnega oddelka Državne obveščevalne službe (DOS), v katero je zasebno vložil več milijonov lir, kot neke vrste kredit, ki naj bi mu bil vrnjen po vojni. Če je mogoče verjeti izpovedbam Janka Sokliča, podanim na sodnem procesu leta 1948, je Henirihar vodil tudi likvidacijski oddelek pri DOS; naročila naj bi opravljali pripadniki četniške Črne roke. Tik pred koncem vojne je skupaj z Ivanom Prezljem in dr. Alojzijem Vogričem odšel v Furlanijo k britanskemu feldmaršalu Haroldu Alexandru. Po končani vojni je ostal v Italiji. (NŠAL, 04157, 15, str. 61; Ferenc, T., *Fašisti brez krinke*, str. 42, 47; Heinrihar, D., *Hajnriharjevi*; Kreačič, G., *Pričevanja*, str. 186; Ferenc, T., *Priprave na konec vojne*, str. 35; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 74, 245, 333; *Popisi prebivalstva, sistory.si*.)

Himmler, Heinrich

(7. 10. 1900, München–23. 5. 1945, Lüneburg)

Nemški nacistični funkcionar, vodja SS in policije, vojaški poveljnik in vojni zločinec.

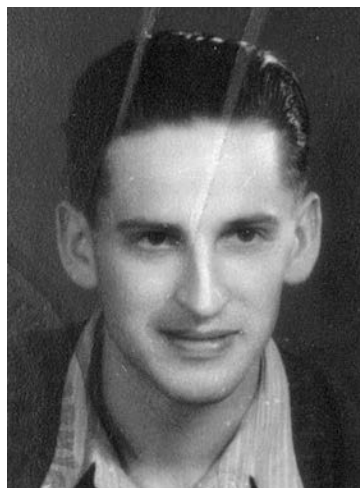
V Münchnu je nekaj časa študiral agronomijo. Po prvi svetovni vojni se je pridružil desničarskim političnim organizacijam in med drugim sodeloval v neuspelem Hitlerjevem puču leta 1923. Nacistični stranki se je pridružil leta 1925 in se hitro vzpenjal po strankarski lestvici. Med vojno je Himmler postal drugi človek nacistične Nemčije, podrejen neposredno Hitlerju. V rokah je imel varnost tretjega rajha, obenem je bil zadolžen za nadzor nad izvedbo holokavsta nad Judi, med vojno ga je Hitler zadolžil še za načrtovanje in nadzor nad izvedbo nemške naselivitvene politike na zasedenih ozemljih vzhodne Evrope. Kot komisar za utrjevanje nemštva je vodil raznarodovanje tudi na slovenskih zasedenih ozemljih. Proti koncu vojne je želel doseči separaten mir z zahodnimi zavezniki, ne pa s Sovjetsko zvezo. Ko je za to izvedel Hitler, ga je razrešil vseh dolžnosti in ukazal njegovo aretacijo. Ob koncu vojne je Himmler skušal pobegniti, a mu ni uspelo; 20. maja 1945 so ga zajeli sovjetski vojaki in ga predali Britancem, nakar je storil samomor. (EB; SNZ, str. 586.)

Hitler, Adolf

(20. 4. 1889, Braunau–30. 4. 1945, Berlin)

Vodja nacistične stranke (NSDAP), nemški kancler in führer nacistične Nemčije.

Šolal se je v Linzu, Steyerju in na Dunaju. Kljub želji, da bi študiral umetnost, mu to ni uspelo, saj ni opravil sprejemnih izpitov. Že v dijaških letih se je navzel ideje o pan-germanizmu, kar je skupaj z antisemitizmom pripeljalo do poskusa dokončnega obračuna z judovsko skupnostjo med drugo svetovno vojno, skupaj z maltuzijanstvom pa do ideje o iskanju življenjskega prostora na vzhodu. V letih 1933 in 1945 se je Hitler dobesedno postal države, uvedel nerazumno hudo represijo, manipuliral z mediji, medtem ko je nemške mednarodne odnose vodil z nezaslišanim cinizmom. Prepričan o superiornosti nemškega naroda je nevarno zaostрил nacionalizem in začel uničujočo ideološko vojno. Ta se je razvila v drugo svetovno in navsezadnje v totalno vojno, ki je samo Sloveniji zadala več kot 6-odstotno izgubo prebivalstva, med katerimi so nemške zasedbene oblasti posredno ali neposredno odgovorne za okoli 40.000 življenj. Hitler je še med vojaškimi operacijami v Jugoslaviji/Sloveniji ukazal razkosanje zasedenega ozemlja med tri okupatorje, medtem ko je vodje nemške okupacijske uprave v Sloveniji (Gorenjska, Koroška, Spodnja Štajerska) podredil neposredno sebi. Po kapitulaciji Italije je zasedel še Ljubljansko pokrajino, ki ji je na čelo postavil pokrajinsko upravo pod Leonom Rupnikom, ozemlje za rapalsko mejo je upravno združil v operacijski coni Jadransko primorje s Friedrichom Rainerjem na čelu. Tik pred koncem vojne je v bunkerju storil samomor. (EB; Ian Kershaw, Hitler; SNZ, str. 582.)

Hlaj, Vidko – Stevo

(20. 6. 1921, Roč pri Buzetu–1999)

Družbeno-politični delavec in gospodarstvenik.

Leta 1925 je družina Hlaj emigrirala v Brestanico pri Krškem. V Ljubljani je obiskoval trgovsko šolo. Med okupacijo se je vključil v NOG. Avgusta 1941 se je vključil v KP. Od septembra do decembra 1941 je bil sekretar celice v Brestanici, od decembra 1941 do decembra 1942 politkomisar čete v Šercerjevem bataljonu, nato politkomisar čete v Loškem odredu in nazadnje tudi politkomisar bataljona Simona Gregorčiča. Decembra 1942 je bil poslan v slovensko Istro, kjer ga srečamo v vlogi organizatorja osvobodilnega gibanja in sekretarja Okrožnega komiteja KPS za slovensko Istro. Septembra 1943 je postal načelnik VOS OF za (Južno) Primorsko in to funkcijo je opravljal vse do konca vojne. Bil je tudi član Pokrajinskega komiteja VOS za Primorsko. Do decembra 1943 je deloval na območju Brkinov, Krasa in slovenske Istre. Po tem obdobju je odšel v Trst. V svoji partijski biografiji je napisal, da »je po osebnem napotilu Franca Leskoška – Luke organiziral vojaške akcije v okolici Trsta in v samem mestu. S prvimi takimi vojaškimi akcijam so začeli januarja 1944«. Njegovo ime se omenja tudi v povezavi s trojnim umorom v ulici Rossetti v Trstu, 10. marca 1944, ko so bili ubiti krščanski socialist dr. Stanko Vuk, njegova žena Danica in Drago Zajc. Proti koncu vojne je postal pomočnik in kmalu po vojni tudi šef I. odseka Ozne (ta odsek je s preoblikovanjem varnostne organiziranosti kot Uprava za informiranje in dokumentacijo postal del Ministrstva za zunanje zadeve). Po vojni je Hlaj opravljal razne pomembne funkcije tudi v zvezni Ozni/UDV. Bil je tudi direktor razvojnega sektorja Luke Koper in eden izmed realizatorjev projekta Sermin. (SI AS 1589/IV, šk. 4889; Dornik Šubelj, L., Ozna in prevzem oblasti, str. 55, 449–450; Breclj, M., Anatomija političnega zločina; Primorski.eu.)

Hlebec, Jože – Krpan

(19. 4. 1912, Slovenski Javornik–30. 6. 1945, Ljubljana)

Častnik (podporočnik).

Leta 1943 je bil poveljnik prvega Gorenjskega četniškega odreda. Na začetku junija 1943 je na pobudo Karla Novaka vodil četniške odposlance, ki so se na Žirovskem vrhu sestali z zastopniki gorenjskih partizanov, a do sporazuma zaradi povsem različnih ciljev

in medsebojnega nezaupanja ni prišlo. Pozneje je stopil v službo najprej italijanske in nato nemške policije. Bil je poveljnik policijskih zaporov v Ljubljani in eden izmed vidnejših pripadnikov črne roke. Tik pred koncem vojne je odpeljal iz ljubljanskih zaporov proti Turjaku več sodelavcev OF, ki so bili v gozdu Veliko smrečje mučeni in ubiti, njihova trupla pa vržena v volčje jame. Leta 1945 je bil obsojen na smrt z obešenjem, a je nekaj ur pred tem v zaporu naredil samomor. (Podjetje Bratje Tuma; Kranjc, M. F., Mira; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 26, 40–41, 53–55. 117; Maček, Janko, *Nevarne poti*; SI AS 1876, šk. 2–8, 13, 16–17, 20; SI AS 1877, šk. 2; *Smrtne žrtve*, sistory.si.)

Hochsteiner, Walter, dr.

(11. 6. 1909, Weitensfeld–18. 8. 1947, Ljubljana)

Avstrijski nacistični funkcionar.

Okrožni vodja NSDAP na Gorenjskem. Po vojni je bil pred vojaškim sodiščem 4. armade obsojen na smrt z obešenjem. (Ferenc, T., *Nacistična raznarodovalna*, str. 698; Tomišek Čehulić, T., *Usmrčeni*, str. 293; SI AS 220, f. 35, *Odločba* 78.)

Horn, Peter (Pero)

(23. 9. 1898, Ljubljana–?)

Šolski upravitelj.

Rojen tržaški Judinji Ester Horn v Ljubljani, decembra 1898 krščen, odraščal pri Francu in Tereziji Škulj v Ljubljani. Jeseni leta 1928 je bil imenovan za šolskega upravitelja v Nevljah, leta 1931 je izdal brošuro *O treznosti vzgoje*, v kateri je obravnaval alkoholizem med mladimi, objavljala je tudi v tedniku *Učiteljski tovariš*. Leta 1935 je bil imenovan za šolskega upravitelja v Št. Petru v Ljubljani. Med okupacijo so se pri njem sestajali dejavni in rezervni oficirji nekdanje Kraljeve jugoslovanske vojske. Po kapitulaciji Italije je bil Horn stotnik v novembru 1943 ustanovljenega SNVZ, disciplinski častnik, nekakšni zvezni oficir in predstavnik SNVZ. Z namenom, da bi zmanjšale moč inšpektorja SNVZ Antona Kokalja na Goriškem, so nemške oblasti ustanovile novo vojaško formacijo – nekakšno opozicijo Kokaljevim enotam in jo podredile Hornu. Horn je med drugim spremljal primorske domobrance na častniške tečaje v Devin, vodil enega od bataljonov 1. slovenskega udarnega polka na Primorskem in se zavzemal za razvoj slovenskega šolstva na Primorskem, saj so ga nemške oblasti prepustile tamkajšnjemu domobranstvu. Po vojni je sprva deloval v Trstu v okviru ameriške obveščevalne službe CIC, za katero je zbiral podatke iz Slovenije, in vzdrževal zveze z Mirkom Bitencem. V Trstu je ostal tudi po ugrabitvi Albina Šmajda; pozneje se je umaknil v Senigallijo, kjer je na začetku leta 1948 postal vodja taboriščnega odbora. Iz Italije je odšel v emigracijo v Argentino. (NŠAL, 03978, 44, str. 304; Saje, F., *Belogardizem*, str. 102; Mlakar, B., *Domobranstvo na Primorskem*, str. 81, 108, 125, 132, 215; SI AS 1931, OMS, 600-21/149; Jaklitsch, H., *Slovenski begunci*, str. 159; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 155; *Popisi prebivalstva*, sistory.si.)

Horvat, Avgust – Verbič Slavko

(21. 2. 1920, Prekmurje-?)

Sociolog.

Živel je v Ljubljani. Med okupacijo se je vključil v protirevolucionarni tabor. Bil je eden od organizatorjev Slovenske legije, vodil je Dekliško legijo, bil je član odbora Zveze združenih delavcev in kasneje Slovenske delavske zveze, član prekmurskega odbora SLS in poslanec t. i. »taborske skupščine«. Po vojni je odšel v Argentino. V prvih letih bivanja v emigraciji je dal pobudo za ustanovitev Slovenske fantovske zveze in jo tudi vodil. Bil je še predsednik stalnega odbora za socialne dneve, poučeval na Slovenskem srednješolskem tečaju, predaval in objavljajl prispevke o različnih družbenih vprašanjih. (SI AS 1931, OMS, 600-21/150, 503-3/94, 503-9/1; Rot, A., Bojevnik, str. 429.)

Horvat, Franc – Hribar

Franc Horvat (v nekaterih dokumentih se pojavlja tudi kot Hrovat; med vojno je uporabljal psevdonim Hribar) se je med okupacijo pridružil skupini, ki jo je vodil duhovnik Franc Glavač, in postal eden od njenih vodilnih članov. Skupaj z Egidijem Vršajem, tudi članom t. i. Glavačeve skupine, naj bi deloval v Tajni obveščevalni službi (TOS), in skrbel, da je Glavač redno dobival podatke, ki jih je TOS zbrala o OF in njenih sodelavcih. Po vojni naj bi emigriral in se poročil z Marto Langus, medvojno tajnico Informativnega urada Šefa pokrajinske uprave v Ljubljani. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; Griessser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 326; SI AS 1931, OMS, 600-21/151.)

Hradetzky, Franz

Leta 1941 je postal okrožni vodja nacistične stranke v Radovljici. Po ukazu koroškega pokrajinskega vodje Friedricha Rainerja je skrbel za dejavnost NSDAP na Gorenjskem. V drugi polovici vojne je deloval kot vodja nemškega propagandnega urada »Adria« v Trstu. Skrbel je za nemško nacistično propagando med nemškimi vojaškimi in policijskimi enotami, delno je njegov urad s propagandnim materialom oskrboval tudi slovenske ustanove, pri čemer je bilo na Primorskem domobranstvo, v primerjavi s tistim v Ljubljanski pokrajini, od njega povsem odvisno. (Križnar, I., Jeseniško okrožje, str. 44; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 330; SI AS 220, Odločba 1524.)

Hren, Ignacij

(27. 7. 1891, Verd–29. 5. 1985, Chardon, Ohio)

Politik SLS, industrialec in posestnik.

Po poklicu je bil čevljar, vendar tega poklica ni dolgo opravljal. Postal je trgovec z lesom in lastnik lesnega podjetja na Gorjancih ter parne žage na Verdu, kjer je živel. Poročen je bil z Jelico Marolt, hčerko vrhniškega zdravnika in župana ter člana SLS. Leta 1936 je tudi Hren postal vrhniški župan. Bil je med pobudniki in organizatorji oddelka MVAC na Vrhniki, kjer je bil politični pomočnik Stanka Zupana, ki je bil glavni organizator in poveljnik postojanke vse do kapitulacije Italije. Med vojno je bil Hren tudi tesen prijatelj Leona Rupnika in njegovega sina Vuka. Po vojni je emigriral. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 240, 311; SI AS 1529, šk. 18; NŠAL, 04332, 101, str. 295.)

Hribar, Zvonimir

(8. 2. 1921, Ljubljana–29. 4. 2018, Wagga Wagga)

Pravnik in profesor računovodstva.

V virih Ozne je predstavljen kot nekdanji praktikant na sodišču, ki naj bi bil pred vojno vidnejši eksponent Ehrlichovih stražarjev v Ljubljani. V času okupacije naj bi bil protikomunistični policist s činom poročnika, kasneje naj bi v Trstu sodeloval pri okupatorjevih radio oddajah in opravljal delo ekonomista pri Gospodarski zvezi. Po koncu vojne je emigriral in je bil najprej v taborišču Riccione, nato je odšel v Trst in Rim ter od tam v emigracijo. Živel in delal je v kraju Wagga Wagga v Avstraliji. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 114; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 159; TSMH.)

Hrovat, Alojzij

(21. 6. 1885, Veliki Podluben–22. 3. 1971, Ljubljana)

Gradbenik in raziskovalec.

Po maturi leta 1906 je študiral v Gradcu na gradbenem oddelku Tehniške visoke šole in leta 1912 diplomiral. Po diplomi je sodeloval pri trasiranju in gradnji belokranjske železniške proge, med prvo svetovno vojno je bil na goriški fronti in sodeloval pri gradnji kavern, po vojni je bil od leta 1922 profesor in večkratni dekan tehniške fakultete v Ljubljani. Jeseni 1941 so ga italijanske okupacijske oblasti odstavile, po drugi svetovni vojni je bil ponovno dekan in kot organizator nove Tehniške visoke šole v letu 1950 izvoljen za njenega prvega rektorja. (ES 4, str. 53; SB; SI AS 1931, šk. 404; OSP.)

Hubad, Josip, dr.

(21. 10. 1885, Kranj–30. 8. 1959, Ljubljana)

Vladni tajnik.

Med vojno je bil načelnik upravnega oddelka Rupnikove pokrajinske uprave, pozneje je na mestu Rupnikovega uradnega zastopnika nadomestil nekdanjega podbana Stanka Majcna. (NŠAL, 03908, 67, str. 71; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo str. 95, 132; SI AS 1931, evidenca gradiva; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 503-10/60.)

I

Ilija, Alojz (Alojz)

(19. 6. 1905, Spodnji Brnik–4. 11. 1982, Los Taques, Venezuela)

Pravnik, pisatelj, novinar in urednik.

Po maturi leta 1925 je študiral bogoslovje; po štirih letih se je prepisal na študij prava in se preživljal s honorarnim delom za časnik Slovenec. Zaradi udeležbe na dogodkih v Šenčurju maja 1932, ko so pripadniki takrat prepovedane SLS, ki so nasprotovali kraljevi diktaturi in se zavzemali za samostojno Slovenijo, onemogočili zborovanje liberalne stranke, je bil z očitkom verbalnega delikta pred sodiščem za zaščito države obsojen na leto dni strogega zapora. Po prestani kazni se je zaposlil kot časnikar pri Straži v viharju. Leta 1935 je diplomiral, postal urednik za notranjo politiko pri Slovencu, poklicno novinarsko delo pa je zapustil šele tri leta pozneje, ko je postal odvetniški pripravnik pri Albinu Šmajdu v Radovljici. Tik pred začetkom vojne je opravil odvetniški izpit, po okupaciji Gorenjske se je umaknil sprva Ljubljano, nato na Notranjsko. Pozneje se je pridružil domobrancem. Leta 1945 je emigriral v Venezuelo, kjer je opravljaj najrazličnejša dela, od prevajalca priseljske dokumentacije za notranje ministrstvo do upravitelja velikega posestva in nazadnje knjigovodje v tovarni perila. Hkrati se je posvečal literarnemu ustvarjanju, napisal je več črtic, povesti (o domobranstvu govori povest Huda ura) in zgodovinski roman Zadnji rabin v Ljubljani. (KKBL; OSP; SI AS 1879, šk. 1–3.)

Ilovar, Albert (Berto) – Kranjc, Marko, M, Peter, 101

(1. 10. 1910, Trst–17. 5. 1945, Allach/Dachau)

Častnik (stotnik).

Po 1. svetovni vojni se je z družino iz Trsta preselil v Jugoslavijo. Po končani srednji šoli v letu 1928 je odšel na Vojno akademijo v Beogradu, kjer je jeseni 1931 postal pehotni podporočnik. Pozneje se je specializiral kot topograf in obveščevalni častnik ter leta 1935 napredoval v poročnika in leta 1939 v kapetana 2. razreda. Služboval je v Ljubljani, Bileći, Mariboru in Otočcu, od januarja 1940 spet v Ljubljani, kjer je bil obveščevalni oficir. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 je sodeloval v kratkotrajni vojni, po okupaciji je živel v Ljubljani in deloval v t. i. oficirski in četniški organizaciji. Sprva je sodeloval tudi z OF, a se je z njo razšel decembra 1941 po likvidaciji Fanouša Emmerja. Od pomladi do decembra 1942 je bil v italijanski internaciji. Po vrnitvi je deloval v Slovenski legiji, sodeloval je tudi z majorjem Karlom Novakom in si prizadeval za odhod nekdanjih jugoslovanskih častnikov v četniške odrede. Poleti 1943, ko je prišlo do preloma med SLS in Novakom, je stike z njim pretrgal tudi Ilovar. Na začetku oktobra 1943 je vstopil v novonastalo Slovensko domobranstvo. Postal je šef obveščevalnega odseka Organizacijskega štaba in v tej vlogi je med drugim zasliševal ujetnike in aretirance, ki jih je redno predajal nemškimi oblastem. Ob tem je ves čas delal za ilegalno Slovensko legijo in sredi aprila 1944 so ga nemške oblasti za nekaj mesecev zaprle. Julija istega leta je bil izpuščen in ponovno imenovan za vodjo obveščevalnega odseka, a je bil zaradi delovanja v Slovenski legiji 8. decembra 1944 spet aretiran. Tri mesece je bil v ljubljanskih zaporih, potem je bil odpeljan v koncentracijsko taborišče Allach (pri Dachauu). Na začetku aprila 1945 je bil poslan na delo v solni rudnik, kjer je zbolel za tifusom. Ob koncu vojne ga je aretiral Jugoslovanski nacionalni komite in ga zaprl v bunker, kjer je zaradi bolezni in lakote umrl. (Primorski SBL; SB.)

J

Jagodić, Tone

Občinski uradnik.

V dobi nemške okupacije je bil kot okrožni vodja Slovenske legije v Šiški podrejen Milanu Fincu, sodeloval je z Antonom Babnikom in Alfonzom Thumo. (SI AS 1931, OMS, 600-21/172.)

Jan, Branko, dr.

(6. 1. 1909, Hrastnik–1964, Ljubljana)

Pravnik in revizor v Gospodarski zadrugi.

Bil je vidnejši član SLS in pozneje JRZ. Med okupacijo, od leta 1942 dalje, je deloval tudi v okviru Katoliške akcije; vodil naj bi sekcijo za nameščence in bil njen blagajnik. Sodeloval je pri dogovorih med SLS in JNS o ustanovitvi Slovenske zaveze in bil član njenega mestnega odbora v Ljubljani. Vključil naj bi se tudi v Slovensko legijo in poveljeval njenemu ilegalnemu odredu. Po kapitulaciji Italije je vstopil v Slovensko domobranstvo, kjer naj bi jeseni 1943 deloval kot mobilizacijski oficir v Trebnjem, nato je dosegel čin nadporočnika in poveljeval 22. četi. Po vojni se ni umaknil v tujino. Na t. i. božičnem procesu je bil aretiran in obsojen na smrt, vendar naj bi bil nato s pomočjo vplivnih zvez pomiloščen na dosmrtni zapor; prestal je približno polovico kazni. Zadnja leta je preživel kot blagajnik v tovarni Delamaris v Izoli. (SI AS 1931, OMS, 600-1/359, 603, 600-4/42, 61, 600-2/159, 500-1/4, 500-3/142, 159, 170, 500-9/13, 37, 478, 502-6/79, 80, 403-1/454; SI AS 1931, evidenca gradiva; Dragar, V., Hrastnik; Franček, S., Belogardizem, str. 116, 121, 125, 506, 574, 594, 604.)

Jan, Maks – Mojnik Milan

Nameščenec Delavske zbornice v Ljubljani.

Bil je vidnejši član SLS in JRZ ter tajnik Slovenske delavske zaveze. Jan in Andrej Križman sta bila že pred vojno člana katoliške delavske organizacije Zveze združenih delavcev. Skupaj z Avgustom Horvatom in Andrejem Križmanom naj bi med vojno sodeloval pri organiziranju Slovenske legije na Dolenjskem in bil njen obveščevalec za Šiško. V Rupnikovi pokrajinski upravi naj bi deloval v odseku za propagando, kjer je vodil Delavsko protikomunistično akcijo. Ta je med drugim pripravljala protikomunistična predavanja za delavce, da bi pripravila teren za organiziranje Slovenske delavske zveze. Jan je naveden v kartoteki članov Informativnega urada, ki je uporabljal člane Delavske protikomunistične akcije za svoje obveščevalno delo. Bil je tudi član t. i. taborske skupščine, ki je zasedala 3. maja 1945 v dvorani na Taboru v Ljubljani. Ob koncu vojne se je skupaj z domobranskimi enotami umaknil iz Slovenije in v emigraciji deloval v Slovenski delavski zvezi ter objavljala članke v

časopisu Slovenski delavec. (Godeša, Kdor ni z nami, str. 347; SI AS 1931, OMS, 501-3/54, 600-1/616, 600-11/37, 600-5/40, 600-8, 225, 600-2/6, 111, 500-3/32, 600-21/150.)

Janež, Janez, dr. – Medic Jovo

(14. 1. 1913, Dolsko pri Ljubljani–11. 10. 1990, Luodung, Tajska)

Zdravnik, kirurg in teolog.

Medicino je študiral sprva v Ljubljani, nato v Zagrebu in Gradcu, kjer je leta 1937 tudi promoviral. Na Dunaju se je specializiral iz transfuzije, potem se je zaposlil na kirurškem oddelku ljubljanske bolnišnice in tam dočakal konec vojne. Maja 1945 naj bi izvedel, da ga namerava nova oblast preganjati, zato je odšel najprej na avstrijsko Koroško in nato v Rim, kjer se je odločil za delo v misijonih. Kot misijonar je do leta 1952 deloval na Kitajskem in nato v mestecu Lotung (Luodung) na Tajskem, kjer je tudi umrl. (ES 4, str. 264; Čuk, S., Dr. Janez Janež.)

Jarc, Evgen

(7. 12. 1878, Novo mesto–5. 6. 1936, Ljubljana)

Politik.

Na Filozofski fakulteti v Gradcu je študiral klasično filologijo, slavistiko in filozofijo ter bil dejaven v katoliškem študentskem gibanju. V študentskih letih se je udeležil gibanja katoliškega dijaštva in bil med ustanovitelji Slovenskega akademskega društva

Zarja. Po končanem študiju v letu 1901 je poučeval na gimnazijah v Kranju in Ljubljani. Politično kariero je začel v okviru stranke SLS, a se ji je po letu 1929 odtujil. Leta 1908 je bil izvoljen v kranjski deželni zbor in leta 1910 še v državni. Po prvi svetovni vojni se je posvetil pokrajinski in mestni politiki. Od leta 1927 vse do smrti je bil član ljubljanskega mestnega sveta, od leta 1928 do leta 1935 je opravljajal podžupanske naloge. Zavzemal se je za kulturni in turistični razvoj Ljubljane, tik pred smrtjo je postal glavni urednik Kronike slovenskih mest. (ES 4, str. 270; SB.)

Jarc, Janko

(25. 12. 1903, Črnomelj–24. 10. 1995, Novo mesto)

Zgodovinar in muzealec.

Po končanem študiju zgodovine in slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani v letu 1935 je poučeval na gimnazijah v Murski Soboti, Novem mestu in na Ptujju. Med italijansko okupacijo je bil od leta 1942 v zaporu in internaciji, po kapitulaciji Italije je odšel v partizane in bil od februarja 1944 sodelavec in arhivar Znanstvenega inštituta pri Predsedstvu SNOS. Po končani vojni je bil arhivar na Inštitutu narodne osvoboditve, nato v Muzeju narodne osvoboditve, od leta 1951 do upokojitve leta 1975 je bil ravnatelj Dolenjskega muzeja v Novem mestu. Objavil je več knjig in razprav o zgodovini Novega mesta. (OSP.)

Javornik, Mirko

(26. 9. 1909, Cerknica–1. 5. 1986, Washington)

Pisatelj, esejist, publicist, urednik in prevajalec.

Na Univerzi v Ljubljani je dve leti študiral slavistiko in eno leto pravo, a študija ni dokončal. Od leta 1930 dalje je živel kot svobodni pisatelj. Nekaj let je potoval po svetu, jeseni 1935 je za kratek čas sprejel službo programskega ravnatelja novega kina Union, potem je bil od decembra 1935 glavni urednik katoliškega dnevnika Slovenski dom (v letu 1943 je postal tednik in je izhajal do konca aprila 1945), sodeloval je tudi pri Radiu Ljubljana. Tik pred nemškim napadom na Jugoslavijo je s skupino še nekaterih politikov in intelektualcev nameraval zapustiti domovino, a mu ni uspelo. Po vrnitvi v Ljubljano je nadaljeval z dotedanjim delom. Opredelil se je za katoliški tabor in nasprotoval komunizmu. V času italijanske okupacije naj ne bi bil član nobene organizacije, medtem ko naj bi v času nemške sodeloval v raznih skupinah obveščevalnega značaja, z nemškimi oblastmi naj bi navezal tudi osebne stike. Po mnenju povojnih jugoslovanskih oblasti naj bi bil agent britanske obveščevalne službe (Intelligence Service), povezave naj bi imel tudi s četniškim štabom generala Ivana Prezlja. Sodeloval naj bi pri usposabljanju častnikov Slovenskega domobranstva, proti komunizmu se je najbolj očitno boril s svojo publicistično dejavnostjo in javnimi nastopi. Uredil je Črne bukve (o delu komunistične Osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu) in napisal uvodne opombe. Simpatiziral je s stražarji, pripadniki akademskega kluba Straža, in kritiziral politiko »stare« SLS. Ob koncu vojne je odšel v emigracijo. Bil je uradni prevajalec britanskih in ameriških zasedbenih oblasti na Koroškem in v Rimu. Marca 1948 je prišel v Trst, kjer je bil urednik političnih poročil in slovenskih oddaj Radia Trst, tudi napovedovalec, igralec in pevec pri radijskem zboru, predvsem je pripravljala različne informativne, literarne in zgodovinske oddaje. Z odhodom zahodnih zaveznikov leta 1954 je izgubil službo in se odslej preživljal kot zunanji sodelavec različnih radijskih postaj. V letu 1960 se je z družino izselil v ZDA. Od leta 1961 do upokojitve v letu 1974 je bil v službi pri ameriškem zunanjem ministrstvu kot spremljevalec, tolmač in prevajalec uradnih gostov iz tujine, največ iz Jugoslavije. Vse od leta 1927 dalje se je ukvarjal tudi z literarnim delom. Pisal je novele, črtice, potopise, povesti in razprave. (Kladnik, T., Mirko Javornik, str. 305–324; SB; Rogelj, J., Mirko Javornik; Rot A., Bojevnika, str. 431.)

**Jelenc, Celestin, dr. – dr. Celestin,
dr. Kovač, Pečar, dr. Skrivač,
socialist, Šmid**

(17. 12. 1884, Trnje pri Pivki–12. 4. 1968, Buenos Aires)

Odvetnik in politik.

Na Dunaju je študiral pravo in leta 1915 doktoriral. Potem je opravljal sodno in odvetniško prakso v Ljubljani, Trstu in Novem mestu, dokler ni bil mobiliziran v avstrijsko vojsko. Bil je na galicijski, soški in tirolski fronti, nato v italijanskem ujetništvu, od koder se je vrnil šele ob božiču leta 1919. Naslednje leto je v Ljubljani odprl odvetniško pisarno, ki jo je vodil vse do pomladi 1945. Izhajal je iz liberalne družine, zato se je v mladih letih najprej včlanil v Narodno-napredno stranko za Kranjsko, a jo je zaradi nestrinjanja z njenim odnosom do socialnih in nacionalnih vprašanj kmalu zapustil. Navezal je stike z Janezom Evangelistom Krekom, na Dunaju je deloval v akademskem društvu Slovenija. Po vrnitvi v Ljubljano je vstopil v Jugoslovansko socialdemokratsko stranko, po končani vojni in nastanku jugoslovanske države je postal predsednik njenega »centrumaškega« (sredinskega) krila. Leta 1920, ko se je levo krilo Jugoslovanske socialdemokratske stranke vključilo v Socialistično delavsko stranko Jugoslavije (komunistov), je Jelenc ostal zvest sredinskemu oziroma desnemu krilu, ki se je leta 1921 pridružilo Socialistični stranki Jugoslavije. V času kraljeve diktature je bil eden od ustanoviteljev in predsednik Splošnega delavskega pravovarstvenega društva, po obnovi političnega življenja sredi tridesetih let je postal član glavnega odbora Socialistične stranke Jugoslavije, na volitvah v jugoslovansko skupščino v letu 1938 je kandidiral na opozicijski listi dolgoletnega voditelja Hrvaške kmečke stranke Vladka Mačka. Ob koncu marca 1941, nekaj dni pred nemškim napadom na Jugoslavijo, je bil kot rezervni oficir poklican v jugoslovansko kraljevo vojsko, po njenem razsulu se je vrnil v Ljubljano. Jelenc je bil eden izmed redkih socialističnih politikov, ki se je odločno postavil na protirevolucionarno stran. Marca 1942 je sodeloval pri ustanovitvi Slovenske zaveze in bil član njenega najvišjega organa, tričlanskega izvršnega odbora (katoliški tabor je zastopal Miloš Stare, liberalnega Janko Mačkovšek). Sodeloval je tudi s Sokolsko legijo, pomagal Mihailovičevemu gibanju v Sloveniji ter posredoval v sporih med Karlom Novakom in SLS. Jeseni 1944 je sodeloval pri ustanovitvi Narodnega odbora za Slovenijo in se udeležil zasedanja na Taboru v Ljubljani 3. maja 1945. Ob koncu vojne je zapustil domovino. Nekaj let je preživel v begunskih taboriščih v Italiji, leta 1948 je odšel v Argentino, kjer se je zaposlil kot trgovski knjigovodja. Dejavni je bil v emigrantskih organizacijah (med drugim je bil tudi član Narodnega odbora, ki je v emigraciji nadaljeval z delom) in objavljali prispevke o medvojni dobi v argentinskem in drugem tisku. (SB.)

Jeločnik, Nikolaj

(18. 11. 1919, Ljubljana–14. 6. 1993, Buenos Aires)

Publicist, urednik.

Študiral je na visoki šoli za dramsko umetnost pri glasbeni akademiji. Že kot študent je deloval v gledališču kot igralec in pisatelj. Med drugo svetovno vojno se je pridružil vaškim stražam in bil poznan kot protikomunistični govornik. Maja 1945 se je umaknil na Koroško, pozneje je bil v italijanskih taboriščih, na začetku leta 1948 je emigriral v Argentino. Sprva je delal kot težak pri državnih gradnjah, pozneje kot stavec pri dnevniku La Prensa in v tiskarni Baraga. Delal je za misijone, bil je eden izmed stebrov Slovenske kulturne akcije, objavil je veliko število člankov, esejev, prevodov in zapisov, napisal knjigo Teharje so tlakovane z našo krvjo, s sodelovanjem Branka Rozmana in Janeza Gruma pa dve zajetni knjigi z naslovom Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941–1945. Pisal je tudi drame in igre, besedila za domobranske proslave, napisal je simfonijo in odrsko balado, v slovenščino je prevedel več dramskih del, jih režiral in včasih tudi nastopal v njih. (Rot, A., Nikolaj Jeločnik; Isti, Bojevnika, str. 432; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Jerebič, Franc

(24. 1. 1892, Ivanjkovci–5. 10. 1944, Lahovče)

Uradnik.

Med vojno je bil poveljnik četniškega Gorenjskega odreda in padel ob partizanskem napadu na domobransko postojanko v Lahovčah. (Kos, S., Stalinistična revolucija, str. 133.)

Jerina Lah, Pavla

(17. 2. 1915, Borovnica–12. 11. 2009, Črni Vrh nad Idrijo)

Zdravnica.

Medicino je študirala v Ljubljani in Zagrebu, kjer je diplomirala. Sprva je opravljala prostovoljno delo v ljubljanski Splošni bolnici pri dr. Božidarju Lavriču, dokler ni septembra 1943 odšla k partizanom. Že pred tem, od leta 1941, je zanje zbirala zdravila in sanitetni material ter tajno zdravila sodelavce partizanskega gibanja. Italijanske oblasti

so jo zaprle dvakrat, tretjič so jo aretirale domobranske enote, četrti aretaciji se je izognila z umikom iz Ljubljane; zatem je delovala v partizanski bolnici v Ribnici. V času nemške ofenzive jeseni 1943 so jo nemške enote zajele, vendar ji je uspelo pobegniti. Poslana je bila na Primorsko, kjer je vodila partizansko bolnišnico, ki je po njej dobila ime Pavla. (Konjačev, Z., *Ob visokem jubileju*, str. 177; SB; ES 4, str. 291.)

Jerko, Marija – Marija, Me, Tajnik, 88, Bine

(6. 12. 1910, Avstrija–?)

Zasebna uradnica iz Rašice pri Kamniku, verjetno uslužbenka Pokojninskega zavoda v Ljubljani.

Med vojno je bila tudi tajnica Mirka Bitenca, četniškega komandanta Vzhodne Slovenije in članica Državne obveščevalne službe (DOS) za Trnovo. (SI AS 1931, OMS, 502-1/97, 502-6/23; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Jesenovec, France

(18. 10. 1906, Puštal–22. 3. 1984, Topolšica)

Slovenist.

Po končanem študiju slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 1931 je poučeval slovenščino na zasebnem uršulinskem učiteljišču v Škofji Loki, na gimnazijah v Ljubljani, Črnomlju, Brežicah in Celju. Pisal je jezikoslovne in literarno-zgodovinske razprave, ki jih je objavljval v strokovnem in drugem časopisju. (ES 4, str. 298; OSP.)

Jevđević (Jevdjević), Dobroslav (Dobrivoje) – Aero, vojvoda, Vojvoda

(28. 12. 1895, Prača, Rogatice–2. 10. 1962, Rim)

Politik v prvi Jugoslaviji in četniški vojvoda med drugo svetovno vojno.

Kot član organizacije Mlada Bosna je že leta 1908 kot trinajstletnik sodeloval pri atentatu na nekega avstrijskega generala, leta 1914 še pri atentatu na Franca Ferdinanda v Sarajevu. Takrat je bil aretiran in je konec prve svetovne vojne dočakal v zaporu. V prvi

Jugoslaviji je bil publicist in politik, eden od voditeljev Orjune (Organizacija jugoslovan-skih nacionalistov) in JNS. Po zlomu Kraljevine Jugoslavije v aprilu 1941 je zbežal v Budvo in od tam v Split, kjer je pod italijanskim patronatom delovala četniška skupina, ki si je pri-zadevala za srbsko avtonomijo na področju Dalmacije, Like, Bosne in Hercegovine. Bil je delegat Draže Mihailovića za Bosno in Hercegovino, junija 1942 ga je ta poslal v Slovenijo, da bi proučil tamkajšnje stanje četnikov. Leta 1943 je postal četniški vojvoda in leta 1944 komandir jugoslovanske vojske v domovini za Gornjo Liko in Hrvaško primorje. Spomladi 1945 je zbežal v Italijo, kjer so ga zavezniške vojaške oblasti zaprle v taborišče Grottaglie. Zaradi povezav s katoliškimi krogi ni bil izročen Jugoslaviji. Živel je v Rimu, pisal knjige o srbski zgodovini in bil vse do smrti predsednik organizacije srbskih četnikov Ravna gora. Pokopan je na rimskem pokopališču Campo Cestio. (Wikipedia; FG; PC.)

Jevnikar, Martin – Blaž Mozol

(1. 5. 1913, Spodnje Brezovo–10. 1. 2004, Trst)

Literarni zgodovinar, univerzitetni profesor, esejist.

Jevnikar je študiral slavistiko v Ljubljani in diplomo nostrificiral v Rimu. Med leti 1940 in 1943 je poučeval na gimnaziji za Bežigradom v Ljubljani, nato do konca vojne na ljubljanski klasični gimnaziji. Oktobra 1944 ga najdemo med podpisniki Narodne izjave. Maja 1945 se je umaknil na Koroško in od tam v Italijo, kjer je bil sprva profesor v be-gunskem taborišču v Monigu pri Trevisu, nato je sodeloval pri obnovi šolstva v Trstu. Do upokojitve je služboval kot profesor ali ravnatelj na tržaških srednjih šolah in na univerzah v Padovi in Vidmu. Sodeloval je z več slovenskimi društvi, revijami in Radiem Trst. (Jevnikar, I., Martin Jevnikar, str. 21–29; SI AS 1931, OMS, 600-21/188; Rot, A., Bojevnik, str. 433.)

Jevtić, Bogoljub

(24. 12. 1886, Kragujevac–7. 6. 1960, Pariz)

Srbski politik.

Sprva je politično deloval kot radikal, leta 1931 je pomagal ustanoviti JNS. Med leti 1932 in 1935 je bil minister za zunanje zadeve. Pa atentatu v Marseilleu in padcu vlade Nikole Uzunovića v letu 1934 je postal predsednik vlade (1934) in nadaljeval s centralistič-no-unitaristično politiko. Po neuspehu na volitvah leta 1935 je Jevtićeva vlada odstopila. V letu 1936 je s Petrom Živkovićem ustanovil novo Jugoslovansko nacionalno stranko, ki se je leta 1938 pridružila združenim opoziciji. Po državnem udaru 27. marca 1941 je postal Jev-tić minister za promet v vladi Dušana Simovića, nato se je po napadu sil osi na Jugoslavijo s člani vlade umaknil v emigracijo, kjer je sodeloval v več vladah. (HE.)

Jonke, Jože (Josip)

(29. 5. 1901, Ljubljana–Argentina?)

Nekdanji urarski pomočnik iz Ljubljane, potem predsednik Zveze združenih delav-cev in kasneje Slovenske delavske zveze. Bil je član okrajnega odbora SLS za Ljubljana-mesto,

med okupacijo tudi član Slovenske legije. Leta 1941 je bil eden izmed podpisnikov vdano-stne spomenice Mussoliniju. V času nemške okupacije je bil član domobranske blokovske kontrole. Na začetku maja 1945 je postal poslanec t. i. taborske skupščine, kjer je glasoval za besedilo brzojavke Trumanu in Churchillu s pozivom na takojšnjo intervencijo zahodnih sil in za brzojavko dr. Mihi Kreku s prošnjo, naj le-ta prosi za posredovanje pri zaveznikih za intervencijo. Po vojni je odšel na Koroško, kjer je bil nekaj časa tudi predsednik taboriščnega odbora v Vetrinju. V gradivu je omenjen tudi njegov oče, uradnik Jonke Jože (Josip) (12. 8. 1872, Kočevje-?). (SI AS 1931, OMS, 600-2/6, 111, 600-21/189, 190, 600-1/52,78, 192, 219, 588, 600-4/67, 284, 600-2/6, 111, 503-3/53; SI AS 1931, šk. 936, mapa 600-2/ZA; Saje, F., Belogardizem, str. 41; Popisi prebivalstva, sistory. si; Žnidar, I., Pregled ob 60. obletnici; Švent, Rozina, str. 75.)

Jordan, Karel

Industrialec in župan.

Med vojno je bil župan Šentjerneja. Spadal je med organizatorje protikomunistične akcije v Šentjerneju in Novem mestu ter tamkajšnje Slovenske legije. Bil je tudi član Slovenske zaveze, v kateri je nastopal kot zveza z italijanskimi okupacijskimi oblastmi. Zavzemal se je za odstranitev oficirjev liberalnega prepričanja iz postojank Legije smrti, zato je prišel v spor s Karlom Novakom. Ob kapitulaciji Italije je prevzel začasno »poveljstvo« domače vaške straže, kajti novomeško protirevolucionarno vodstvo tedaj ni imelo stika z Ljubljano. Na Gorjancih naj bi želel organizirati nekakšno lastno ilegalno; zbrane šentjernejske vaške stražarje je želel umakniti na Gorjance, vendar mu je novomeški župan Zdravko Kalan to prepovedal. Takoj zatem je opustil poveljstvo šentjernejske vaške straže in izginil, saj so ga med drugim iskali tudi partizani. Po vojni je emigriral. (Ferenc, T., Dies irae, str. 91, 569, 574, 577, 580, 581; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 50; Saje, F., Belogardizem, str. 150, 207–208, 263–264, 299, 318, 325, 344, 349, 350, 368, 590; SI AS 1931, OMS, 600-21/ 191, 192.)

Jovanović, Ljubomir – Patak

Častnik (major) in četniški poveljnik.

Od konca leta 1942 do marca 1945 je bil poveljnik Timoškega korpusa. Po porazu v Srbiji septembra 1944 se je s svojimi enotami umaknil v Bosno, kjer se je pridružil Siniši Ocofoljiću. Marca 1945 se je po Mihailovičevem ukazu skupaj z njim in Miodragom Damjanovićem premaknil v operacijsko cono Jadransko primorje. Po vojni je emigriral v Francijo. (Zečević, M., Dokumenta sa suđenja.)

Jovanović, Slobodan

(3. 12. 1869, Novi Sad–12. 12. 1958, London)

Srbski pravnik, zgodovinar, književnik, pedagog in akademik.

Pravo je študiral v Ženevi in po študiju nastopil diplomatsko službo. Jovanović je bil rektor Univerze v Beogradu (1913/14 in 1920/21), predsednik Srbske kraljeve akademije

(1928–1931) in (pod)predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije v izgnanstvu. Bil je strokovnjak za ustavno pravo in eden izmed najpomembnejših srbskih intelektualcev. Julija 1946 so ga jugoslovanske oblasti v odsotnosti obsodile na 20 let prisilnega dela. Leta 2007 je bil rehabilitiran, njegovi posmrtni ostanki so bili preneseni iz Londona in z vsemi častmi pokopani v Beogradu. (EB.)

Jurčec, Ruda – Jelen Karel, T/2

(1. 4. 1905, Ormož–4. 11. 1975, Buenos Aires)

Novinar, esejist, pisatelj.

V dijaških letih se je vključil v orlovsko zvezo in sodeloval pri literarnih glasilih. Po končani maturi se je vpisal na Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani, diplomiral je leta 1931 na politični visoki šoli v Parizu. Od leta 1932 je bil sourednik, nato urednik revije Beseda o sodobnih vprašanjih, medtem ko je s kulturnimi esei in reportažami sodeloval tudi pri revijah Modra ptica in Sodobnost. Od leta 1935 je bil v Parizu dopisnik agencije Havas za Slovenijo, nekaj časa tudi vodja ljubljanske podružnice tiskovne agencije Avala in član uredništva vodilnega katoliškega časnika Slovenec. V mladosti se je zanimal za socialna vprašanja, blizu mu je bil krščanski socializem, pozneje se je vse bolj približeval politiki vodstva SLS. Med drugo svetovno vojno je bil urednik Slovenca. Ob koncu vojne je odšel v Rim in leta 1947 v Argentino, kjer je bil od leta 1954 do leta 1969 predsednik Slovenske kulturne akcije. Bil je soustanovitelj lista Svobodna Slovenija, urednik revije Meddobje, Glasa Slovenske kulturne akcije in zbornika Vrednote. Napisal je več novel, politično-ljubezenski roman Ljubljanski triptih, njegova spominska proza Skozi luči in sence sodi med najodmevnejša dela slovenske zdomske književnosti. (ES 4, str. 356; OSP; Rot, A., Bojevnik, str. 24–26.)

Juvančič, Ivo, dr.

(5. 12. 1899, Bovec–23. 8. 1985, Ljubljana)

Duhovnik, narodni in kulturni delavec, publicist in zgodovinar.

Po maturi na Škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano je v letu 1921 vstopil v nadškofijsko semenišče v Gorici, leto pozneje je odšel študirat na jezuitsko teološko šolo v Innsbrucku (Canisianum) in leta 1927 doktoriral. Potem se je vrnil v Gorico,

kjer je dobil delovno mesto prefekta v nadškofijski gimnaziji (malo semenišče), leta 1935 je postal profesor in podravnatelj v velikem semenišču. Slovensko mladino je vzgajal v slovenskem duhu, a tudi italijanskim semeniščnikom je skušal približati slovenski jezik in kulturo. Kot zaveden Slovenec je bil trn v peti fašistični oblasti, še bolj se jim je zameril med drugo svetovno vojno, ko je leta 1943 objavil zapis o Kristusu in galilejskem osvobodilnem gibanju, s katerim je očitno pozival k uporabi proti fašističnemu nasilju. V letu 1945 se je jasno izrekel za novo Jugoslavijo in njene pravične meje ter izgubil podravnateljsko mesto. Kot izvedenec za goriška vprašanja je leta 1946 sodeloval v sklopu jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci. Z dokončno priključitvijo Gorice k Italiji je postal položaj v Italiji zanj nevzdržen, zato se je leta 1947 preselil v Ljubljano, zapustil duhovniški stan in se ob koncu leta 1949 poročil. Do leta 1948 je delal za Znanstveni inštitut vlade Ljudske republike Slovenije, potem je bil do leta 1957 arhivar v tedanjem Muzeju narodne osvoboditve, nazadnje, do upokojitve v letu 1972, je bil zaposlen na Inštitutu za narodnostna vprašanja kot strokovnjak za preučevanje zgodovine primorskih Slovencev. (SB; Žokalj Jesih, B., Bili so Čedermaci, str. 114–117; ES 4, str. 362.)

Južina, Franc – Sever

(1914–?)

Učitelj, član Sokola, rezervni poročnik, pripadnik vaških straž in četnik.

Preden se je pridružil vaškim stražam, je bil učitelj v Iga vasi pri Starem trgu pri Ložu, potem je bil komandir 2. čete 1. bataljona MVAC v Rovtahn, ki mu je poveljeval Pavle Vošnar, simpatizer Draže Mihailovića. Južina je bil eden izmed redkih komandirjev, ki so bili povsem zvesti Vošnarju in so podpirali vključitev vaških straž v četniške vrste oziroma v Jugoslovansko vojsko v domovini, h kateri je junija 1943 pozival Karel Novak. Ko je Južina hotel oditi k četnikom, so mu pripadniki MVAC to preprečili, mu grozili s pobjem žene in otrok ter mu prepovedali prosto gibanje. Septembra 1943 se je udeležil bojev slovenskih četnikov s partizani v Grčaricah. Bil je eden izmed redkih preživelih s četniške strani. Ker je bil ranjen, so ga skupaj s še nekaterimi drugimi ranjenci namestili v eno izmed hiš, od koder mu je uspelo pobegniti. Skozi gozdove se je prebil do vasi Markovec pri Starem trgu, se preoblekel v civilno obleko ter prek Cerknice in Rakeka prispel v ljubljansko bolnišnico, kjer so mu odstranili kroglo. Nato je služil v slovenski policiji, dokler ga ni gestapo poslal v nemško taborišče Dachau in nato v Buchenwald. (Saje, F., Belogardizem, str. 395; Ferenc, T., Dies irae, str. 58–59, 69, 76, 82, 102–105; Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 125; Sladič, J., Spomini ob 30-letnici Grčaric in Turjaka; SI AS 1931, OMS, 600-21/195.)

K

Kacin, Anton, dr. – Janežič, dr. Janežič, Gruntar Tine, K, dr. K

(25. 5. 1901, Spodnja Idrija–26. 1. 1984, Trst)

Šolnik, literarni zgodovinar, urednik in prevajalec.

Slovenščino in francoščino je študiral na Filozofski fakulteti novoustanovljene Univerze v Ljubljani in leta 1923 doktoriral. Po končanem študiju se je vrnil na Primorsko, odslužil vojaški rok v Firencah in se zaposlil kot prefekt v goriškem Alojzijevišču. Od leta 1927 je bil profesor slovenščine na nadškofijski gimnaziji malega semenišča v Gorici. Slovenskih šolskih knjig ni bilo, zato je za nižje razrede gimnazije sestavil mladinsko čitanko in pomožno slovensko berilo za četrti razred. Poučeval je do vstopa Italije v vojno leta 1940, ko je bilo goriško malo semenišče premeščeno v Castellerio pri Vidmu. Kot slovenskemu intelektualcu mu je grozila konfinacija, zato se je preselil v Milano in se zaposlil v knjižnici katoliške univerze Srca Jezusovega, kjer je služboval do kapitulacije Italije leta 1943, ko se je vrnil k ženi in otrokom v Gorico. Bil je tudi član Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. Po drugi svetovni vojni je pomagal pri razvoju mreže slovenskega zamejskega šolstva, od leta 1947 do upokojitve v letu 1968 je bil ravnatelj Državnega učiteljišča Anton Martin Slomšek v Trstu. Poleg šolstva, ki se mu je zdelo najpomembnejše za obstanek in razvoj nekega naroda, se je tako pred vojno kot tudi po njej ukvarjal s časnikarstvom, med drugim je bil kar 31 let (1928–1951) urednik družbenih publikacij pri Goriški Mohorjevi družbi. Zavzeto je podpiral zamisel za izdajo kratkih življenjepisov zaslužnih primorskih osebnosti, iz katere je leta 1974 izšel Primorski slovenski biografski leksikon. Poleg tega je tudi prevajal iz nemščine, francoščine in srbohrvaščine ter za tisk prirejal in pripravljaj različna gradiva. Kot predsednik Slovenskega katoliškega prosvetnega društva si je prizadeval za obnovitev prosvetnega dela na Goriškem in pripomogel k postavitvi novega Katoliškega doma leta 1962. Politično je deloval v Slovenski demokratski zvezi in se vztrajno boril za uzakonitev slovenskega šolstva v Italiji ter prispeval k temu, da sta bila v letih 1961 in 1973 sprejeta šolska zakona, ki sta urejala izobraževanje slovenske manjšine. (SB; Primorci; Rot, A., Bojevnik, str. 434.)

Kalan, Peter

Strážar, ki je po kapitulaciji Italije sodeloval v novomeškem Policijskem varnostnem zboru. Ni povsem jasno, zakaj ga je sredi leta 1944 aretirjal gestapo. (Saje, F., Belogardizem, str. 131, 139; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 503-3/530, 503-10/24, 192, 194.)

Kalan, Ernest, dr.

(1883–1956)

Odvetnik iz Celja.

Bil je član JNS. Leta 1941 so ga Nemci zaprli in izgnali. Med vojno je bil pretežno v Ljubljani, zaposlen je bil v uredništvu Jutra. Junija 1941 je v Ljubljani prevzel vodenje pisarne dr. Josipa Cepudra, ki je bil takrat zaprt. Povojne jugoslovanske oblasti so ga takoj zaprle, nato ga je na začetku avgusta 1945 sodišče narodne časti obsodilo na pet let prisilnega dela. (SI AS 1931, šk. 404; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 24.)

Kalan, Zdravko – dr. Zdravko

(5. 2. 1906, Motnik–27. 9. 1992, New York)

Odvetnik in publicist.

Pred drugo svetovno vojno je bil odvetnik v Celju in poslanec, med vojno je kot štajerski begunec deloval v Novem mestu in postal tudi novomeški župan. Po okupaciji je nasprotoval OF in se vključil v gibanje Draže Mihailovića. Tedaj naj bi deloval kot tajni član vodstva SLS. Junija 1944 so ga nemške oblasti odpeljale v koncentracijsko taborišče Dachau. Kot prepričani protikomunist se proti koncu vojne ni vrnil v domovino. Do leta 1949 je v Avstriji in Nemčiji sodeloval z ameriško obveščevalno službo in dejavnostmi, uperjenimi proti novi jugoslovanski oblasti. Bil je bil član Glavnega obveščevalnega centra (GOC), ustanovljenega oktobra 1945 (na temelju dogovora med Nacionalnim komitejem Kraljevine Jugoslavije, ki je bil ustanovljen konec maja in na začetku junija 1945 v Salzburgu, in Narodnim odborom za Slovenijo v Rimu, ki ga je vodil Miha Krek), ki je imel sedež v begunskem taborišču St. Johann v Pongauu pri Salzburgu in ga je vodil podpolkovnik Andrej Glušič; naloga GOC-a, ki je deloval z vednostjo britanskih zasedbenih oblasti na avstrijskem Štajerskem in Koroškem ter ameriških na Salzburškem, sta bili organiziranje obveščevalne mreže in povezovanje oboroženih ilegalnih skupin, imenovanih tudi Matjaževa vojska, ki so delovale na območju Jugoslavije. Kalan je bil tudi urednik Matjaževega glasa, osrednjega glasila Matjaževega gibanja, ki je izhajal od julija 1947 do jeseni 1949, ko so britanske in ameriške oblasti zaradi spremenjenih zunanjepolitičnih razmer (inform-birojevski spor) prepovedale kakršno koli delovanje proti Jugoslaviji. Do konca leta 1949 je vodstvo GOC zapustilo Avstrijo. Kalan je odšel v ZDA, se sčasoma ustalil v New Yorku,

magistriral iz knjigovodstva in se zaposlil v javni upravi. Bil je tudi eden izmed najvplivnejših in najdejavnejših članov tamkajšnje slovenske skupnosti. Še tik pred smrtjo v letu 1992 se je zavzemal za priznanje samostojne slovenske države. (Žajdela, I., Spomini Zdravka Kalana; Čoh, M., Za svobodo, str. 5–6, 9, 28, 49, 69, 97; Ferenc, T., Dies irae, str. 32, 158, 227, 565, 569, 572, 581, 584; Žajdela, I., Spomini Zdravka Kalana; Kalan, Z., Zgodba mojega življenja; SI AS 1931, OMS, 503-10/10; Rot, A. Bojevnika, str. 434.)

Kamušič, Josip, dr.

(21. 9. 1894, Kožbana–22. 7. 1971, Ljubljana)

Odvetnik v Ljubljani.

V drugi polovici tridesetih let je bil kot član SLS oziroma vsedržavne politične stranke JRZ, katere sestavni del je bila v tistem času tudi SLS, imenovan za banskega svetnika. Bil je med najdejavnejšimi pravniki v banskem svetu, ki so v letih 1936–1940 oblikovali 53 resolucij, v katerih so zahtevali ali dali pobude za odpravo posledic gospodarske krize, za razširitev delovanja zdravstvenih, šolskih in kulturnih ustanov, za dosledno uporabo slovenščine v uradnem poslovanju. Med drugo svetovno vojno je pripadal t. i. sredini, ki je spomladi 1943 ustanovila Narodno legijo. Bil je posrednik med t. i. ljubljansko in goriško sredino, ki sta se dogovarjali za enoten vseslovenski narodni odpor, ki bi privedel do združitve vseh Slovencev v okviru obnovljene Jugoslavije. Obiskoval je Gorico, predvsem Trst, da bi tudi Tržačane pridobil za skupen slovenski Narodni svet in skupen nestrankarski odpor. Večkrat je potoval v Rim in Vatikan ter tako dosegel, da so bila poročila zmernih politikov SLS o stanju v Sloveniji posredovana v London. Po končani vojni je nadaljeval z odvetniškim delom; med drugim je na povojnih sodnih procesih zagovarjal več duhovnikov, obtoženih zaradi njihovega delovanja med vojno. (Škoro Babič, A., Seznam odvetnikov, str. 325; Stiplovšek, M., Pomembna vloga pravnikov; Cenčič, M., Primorska sredina, str. 70–71; Vodušek Starič, J., Britanci, str. 189–206; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 281, 294, 314, 316, 318, 363; SI AS 227/I/1596; SI AS 1931, evidenca gradiva; PŽ.)

Kante, Vladimir, dr.

(20. 8. 1905, Šmarje, Ajdovščina–24. 2. 1945, Ljubljana)

Pravnik, policijski uradnik in obveščevalec.

Med prvo svetovno vojno se je njegova družina preselila v Ljubljano, kjer se je šolal, študiral pravo in tudi doktoriral. Stopil je v policijsko službo, najprej je služboval na policijski direkciji v Beogradu in nato v Ljubljani. Postal je pomočnik upravnika ljubljanske policije in vodil njen politični oddelek. Kante je simpatiziral s komunisti, tako je leta 1941 preprečil predajo arhiva z imeni komunistov in antifašistov v italijanske roke. Njegov nadrejeni na policiji Lovro Hacin mu je dolgo povsem zaupal. Kante je postal eden izmed najpomembnejših obveščevalcev OF na ljubljanski policiji in sodelavec VOS, pod imenoma Filister in Lija. Njegovo delo je bilo razkrito in na začetku februarja ga je gestapo aretiral. Brez sodnega postopka so ga obsodili na smrt z obešenjem. Sodbo so izvršili na dvorišču Prisilne delavnice. (ES 4, str. 398; SB.)

Kapetanović, Milan (Mile, Miodrag)

(30. 5. 1907, Bešlinac–?)

Major Jugoslovanske vojske v domovini.

Leta 1927 je zaključil 4. pehotno podoficirsko šolo ter nato služboval v Zagrebu in Ljubljani, kjer je bil ob nastopu vojne pisar v štabu operativne Triglavske divizije. Med drugo svetovno vojno je bil kot Mihailovičev predstavnik napoten v Slovenijo, da bi pomagal organizirati slovensko četništvo. Med drugim je vodil četniški oddelek v Radovljici. (Ferenc, T., *Dies irae*, 184, 208, 209; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1920, šk. 3.)

Karađorđević (Karadjordjević), Petar II.

(6. 9. 1923, Beograd–3. 11. 1970, Denver, Colorado)

Jugoslovanski kralj, sin kralja Aleksandra I.

V času od očetove smrti in letu 1934 do leta 1941 je v njegovem imenu Jugoslaviji vladalo tričlansko namestništvo, v katerem je imel glavno vlogo knez Pavle Karađorđević. Namestništvo je nadaljevalo notranjo politiko kralja Aleksandra, medtem ko se je v zunanji

politiki vedno bolj približevalo fašistični Italiji in nacistični Nemčiji. 27. marca leta 1941, po pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu, so nekateri srbski oficirji s podporo britanskih obveščevalnih služb izvedli državni udar, razglasili Petra Karađorđevića za polnoletnega kralja Petra II. z vsemi pravicami in sestavili novo vlado narodne enotne enotnosti, ki jo je vodil general Dušan Simović. Po nemškem napadu je kralj skupaj z vlado pobegnil iz države in vojno preživel v Londonu. AVNOJ, ki je imel vlogo začasne ljudske skupščine, mu je na svojem drugem zasedanju 29. novembra 1943 prepovedal vrnitev v Jugoslavijo, medtem ko naj bi o obliki vladavine odločalo ljudstvo po končani vojni. Po sporazumu med predsednikom izvršilnega organa AVNOJ-a in NKOJ-a Josipom Brozom Titom in predsednikom kraljevske vlade Ivanom Šubašićem v Beogradu 3. novembra 1944 je bilo ustanovljeno kraljevo namestništvo. Kralj Peter II. tej rešitvi sicer ni bil naklonjen, a je zaradi pritiskov zaveznikov 3. marca 1945 končno imenoval namestnike, ki so že 6. marca Titu poverili sestavo začasne narodne vlade. Vprašanje oblike oblasti v Jugoslaviji je bilo končno rešeno z odlokom jugoslovanske ustavodajne skupščine, da se ukine monarhija in kralju odvzamejo vse pravice, ki so mu pripadale. Kralj Peter II. je z družino živel v Veliki Britaniji, ZDA, Franciji in Italiji. Vse do smrti je bil dejaven v političnem življenju, sodeloval je s srbsko pravoslavno cerkvijo in srbsko emigracijo. Pokopan je bil v samostanu Srbske pravoslavne cerkve Sveti Sava v mestu Liberville v Illinoisu, na zahtevo njegove družine in vlade Republike Srbije so bili njegovi posmrtni ostanki leta 2013 preneseni v družinsko grobnico na Oplencu v Srbiji. V zakonu z grško princeso Aleksandro (1921–1993) se mu je rodil sin Aleksander, ki se je po letu 2013 preselil v Beograd. (EJ 5, str. 200.)

Karba, Matija

(26. 11. 1908, Celje–?)

Obrtnik.

Nekdanji lastnik restavracije Union v Ljubljani. Do konca druge svetovne vojne je živel na Miklošičevi 3 v Ljubljani. Po podatkih Uprave državne varnosti je bil »klerikalec«, vendar med vojno politično nezainteresiran. Po vojni je skupaj z družino emigriral najprej v Italijo (nekaj časa je živel tudi v Trstu), nato v Buenos Aires, kjer je imel svojo trgovino z lesom. (SI AS 1931, šk. 215, dosje JEM 31257, Matija Karba; SI AS 1931, CAE.)

Kardelj, Edvard

(27. 1. 1910, Ljubljana–10. 2. 1979, Ljubljana)

Politik.

Po končani osnovni šoli se je vpisal na učiteljske v Ljubljani. Pri šestnajstih letih je postal član SKOJ-a. Po maturi leta 1929 je bil prvič aretiran in zaprt, po prihodu iz zapore ob koncu leta je postal član Pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo. Leta 1930 je bil obsojen na dve leti zapora, potem je nadaljeval s partijskim delom. Nekaj časa je bil v Sovjetski zvezi, kjer je obiskoval Leninsko šolo, potem je predaval na Komunistični univerzi narodnih manjšin Zahoda. Leta 1937 se je ilegalno vrnil v domovino in postal najožji sodelavec Josipa Broza Tita. Bil je član Centralnega komiteja KPS, od leta 1939 tudi član najožjega jugoslovanskega partijskega vodstva. Po začetku druge svetovne vojne je bil med ustanovitelji OF slovenskega naroda, član Vrhovnega štaba narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, odgovoren za Slovenijo, član predsedstva AVNOJ-a. Po sporazumu Tito-Šubašić je postal podpredsednik nove vlade in minister za konstituanto. Po vojni je opravljal številne vodilne državne in partijske funkcije ter bil eden izmed glavnih teoretikov KPJ. (EJ 5, str. 209–213; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 190.)

Kavčič (Kaučič), Jože – Logar

(1904, Zaplana–1945, Teharje?)

Občinski tajnik in dimnikar, a tega poklica ni dolgo opravljal.

Vojsko je služil pri kraljevi gardi, potem je dobil mesto policista na Jesenicah, tik pred okupacijo je postal občinski tajnik. Po okupaciji je bil z ženo in otroki izseljen v Srbijo, a se mu je že po nekaj mesecih uspelo vrniti. V Ljubljani se mu je rodil tretji otrok, dovoljenja za prehod meje niso dobili, zato se niso mogli vrniti na Jesenice. Umaknili so se na Zaplano. Avgusta 1942, ko je bila na Zaplani ustanovljena posadka vaške straže, je postal Kavčič njen poveljnik; zaradi brade se ga je prijelo ime Bradač. Pomagal je pri ustanavljanju vaških straž na Vrhniku, v Bevkah, Ligojni in na Drenovem Griču. Spomladi in poleti 1943 so četniki pozivali vaške straže, naj se jim pridružijo, a je Kavčič odklonil. Ob kapitulaciji Italije se je posadka vaške straže z Zaplane umaknila na Vrhniko. Nemci so jo sprva poslali na urjenje k nemški artileriji v Blatno Brezovico, nato kot prvo slovensko baterijo v kasarno na stari vrhniški kolodvor. Kavčič ni odšel z drugimi člani posadke, verjetno je dobil novo

nalogo v domobranski postojanki na Vrhniki ali v Logatcu. Ob koncu vojne je z družino odšel na Koroško, bil vrnjen v Slovenijo in končal na Teharjah ali okolici. (Kržan, V, Vaški stražar; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Kavka, Karel – Traven Miha, Vrana, Zidar Karel

(?, Sv. Pavel, Domžale-?)

Stavbenik.

Kot stavbenik in član SLS je bil predsednik obrtne zbornice v Ljubljani. V gradivu povojne jugoslovanske oblasti je predstavljen kot protikomunistični organizator, dejaven v sosvetu, ki so ga maja 1941 kot posvetovalni organ visokega komisarja Ljubljanske pokrajine ustanovile italijanske okupacijske oblasti. Bil je med tistimi vidnimi političnimi funkcionarji, ki so podpisali spomenico, namenjeno Mussoliniju, skupaj z drugimi člani sosveta se je šel v Rim tudi osebno poklonit voditelju fašistične Italije. Med okupacijo je bil tudi član posvetovalnega odbora protikomunistične akcije delodajalcev. Po vojni je z družino pobegnil iz Slovenije in nekaj časa živel v Trstu. Njegova nadaljnja pot ni znana. (Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 74; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 155, 159.)

Kejžar, Mirko

(17. 7. 1897, Rakek–28. 1. 1943, Oštrc, Žumberak)

Okrajni in okrožni sodnik v Mariboru, ki je med drugo svetovno vojno služboval na Pobotnem uradu Visokega komisariata Ljubljanske pokrajine v Ljubljani. Februarja 1943 so ga med službenim potovanjem v Črmošnjicah v Beli krajini zajeli partizani in ga zatem ubili na Oštrcu (Žumberak). (SRD; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Kemperle, Leopold – Polde

(15. 10. 1886, Hudajužna (Grahovo ob Bači)–
15. 10. 1950, Trst)

Časnikar in publicist.

Po opravljeni maturi na goriški gimnaziji je odšel študirat pravo na Dunaj, a študija ni dokončal, saj se je na pobudo Janeza Evangelista Kreka odločil za novinarstvo. Odšel je

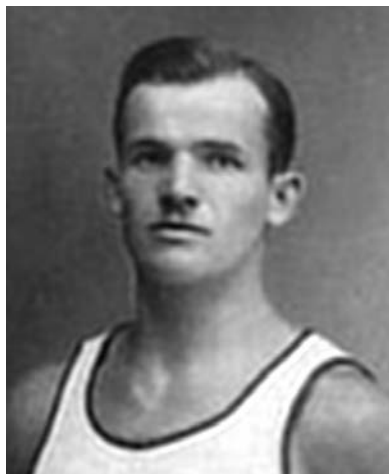

v Maribor in tam prevzel uredništvo časopisa Straža, pisal je tudi za Naš dom in Slovenskega gospodarja, s čimer se je povsem jasno opredelil za politične ideje SLS. Leta 1914 je sprejel mesto stalnega urednika pri Čevljarški zadrugi iz Mirna pri Gorici. Po vstopu Italije v prvo svetovno vojno leta 1915 se je skupaj z zadrugo preselil na Štajersko, v Nazarje pri Mozirju, kjer je vodil delo primorskih begunskih ustanov. Po vojni se je vrnil v Miren in se posvetil obnovi zadrुžne tovarne, a se je kmalu vrnil k časnikarstvu in leta 1922 s pomočjo goriške Zadružne zveze ustanovil mesečnik Gospodarski list, na prošnjo Franceta Bevka je urejal tudi glasilo Goriška straža. Leta 1928 je bila Goriška straža prepovedana, medtem ko je bil Kemperle obtožen prevažanja orožja v Jugoslavijo in odpeljan v Rim, a je bil čez nekaj mesecev oproščen. Po vrnitvi v Gorico je postal politični sodelavec krščansko-socialno usmerjenega politika, pravnika in publicista Janka Kralja. Od leta 1933 je Kemperle pomagal v odvetniški pisarni Kralja in Teofila Simčiča, do leta 1940 je delal tudi pri Goriški Mohorjevi družbi. Med okupacijo je bil med člani Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. Po drugi svetovni vojni, v januarju 1947, je skupaj s somišljeniki iz katoliških in liberalnih vrst v Gorici ustanovil politično organizacijo Slovensko demokratsko zvezo, ki jo je vodil vse do svoje smrti. Bil je še soustanovitelj goriškega političnega tednika Demokracija v Gorici in njegov prvi urednik, sodeloval je tudi pri Slovenskem primorju in Katoliškem glasilu. Oktobra 1948 je bil na občinskih volitvah kot zastopnik Slovencev izvoljen v goriški občinski svet, a je že dve leti pozneje zbolel in umrl v tržaški bolnišnici. (ES 5, str. 47; Primorci; SB.)

Kermavner, Ivo – Povne Miha, Zemljíč

(17. 4. 1897, Ljubljana–23. 10. 1970, Ljubljana)

Telovadec in novinar.

Bil je eden od pionirjev orodne telovadbe na Slovenskem, glavni organizator Orla na Slovenskem in vodja slovenske reprezentance, ki je štirikrat zmagala na mednarodnih tekmovanjih katoliških telovadcev, pozneje načelnik Zveze fantovskih odsekov, ki je bila naslednica Orla, in devet let urednik športnih strani časnika Slovenec. Med okupacijo je bil poveljnik Slovenske legije za Ljubljano in menda tudi obveščevalna zveza med Milanom Fincem in Albinom Šmajdom. Konec leta 1944 ga je zaradi suma, da podtalno deluje v korist zahodnih zaveznikov, aretiral gestapo. (ES 5, str. 54; Fras, M., Mariborski župan; Godeša, B.; Kdor ni z nami, str. 326; Saje, F., Belogardizem, str. 162, 165.)

Kerševani, Karel

(12. 12. 1892, Dornberk–1945, Ajdovščina)

Trgovec in podjetnik.

(Edinost, 19. 3. 1919, str. 3; Goriški list 31. 1. 1945, str. 2; Mille nomi di deportati.)

Kessler, Jože

(17. 11. 1910, Borovnica–?, Buenos Aires?)

Novinar in urednik Slovenskega doma, čigar glavni urednik je bil med vojno Mirko Javornik.

Kot pripadnik akademskega kluba Straža naj bi imel med vojno največ stikov z Ludvikom Kolmanom. Med drugim je sestavljal protikomunistična predavanja in bil med pisce propagandnih Črnih bukev, ki so izšle leta 1944. Konec marca 1945 je postal urednik domobranskega časopisa Gorenjec. Po vojni je emigriral v Argentino, kjer se je v okviru društva Slovenska pot (kasneje Slovenska država) zavzemal za idejo samostojne Slovenije. (Saje, F., Belogardizem, str. 69, 70; SI AS 1931, evidenca gradiva; SI AS 1931, OMS, 600-21/211, 500-2/42, 53, 55, 503-11/22; Okrogla miza o Črnih bukvah; SI AS 1873, šk. 2, 959–975.)

Kette (Kete), Ivan (Janez) – Kopriva Joža

(6. 1. 1888, Dolenje pri Ajdovščini–27. 7. 1951, Gradec/Graz)

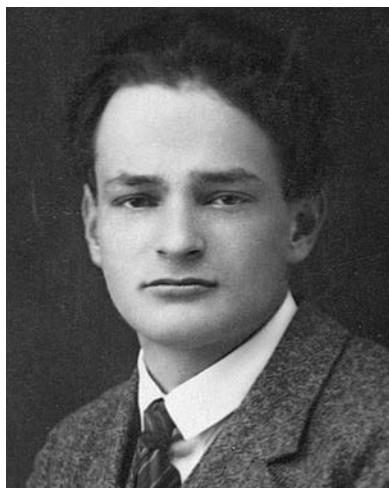
Duhovnik in združnik.

Za duhovnika se je šolal v Trstu, zatem je postal kaplan v Zagorju ob Savi, nato je služboval v več župnijah v Ljubljani in na Vrhniki. Z letom 1937 je odšel za župnika v Polje pri Ljubljani. Med okupacijo se je, tik pred koncem vojne, umaknil na Koroško, kjer je sprva deloval kot duhovnik v begunskih taboriščih Vetrinj in Št. Vid, nato v župnijah St. Gertraud in Kotmara vas. Po vojni so eno od njegovih domnevnih izjav, s katero so dokazovali ostrino boja duhovščine Ljubljanske pokrajine proti komunizmu, uporabili na t. i. božičnem procesu. (Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 110; OSP; SI AS 1931, OMS, 600-21/212.)

Kidrič, Boris

(10. 4. 1912, Dunaj–11. 4. 1953, Beograd)

Politik.

Sin literarnega zgodovinarja prof. dr. Franceta Kidriča; po maturi se je vpisal na študij kemije. Že kot srednješolec se je včlanil v SKOJ. Pozneje je postal eden izmed najpomembnejših slovenskih komunističnih voditeljev. Večkrat je bil zaprt, nekaj časa je živel v tujini. Leta 1940 je bil na 5. državni konferenci KPJ izvoljen za člana Centralnega komiteja KPJ. Bil je eden izmed pobudnikov in organizatorjev Društva prijateljev Sovjetske zveze in leta 1941 še OF. V slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju je imel eno od vodilnih vlog. Večkrat je bil politkomisar Glavnega štaba narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Bil je tudi pobudnik nove državne organizacije na osvobojenem ozemlju, organizator zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 in zasedanja SNOS-a v Črnomlju leta 1944. Po vojni je bil sprva predsednik slovenske vlade in sekretar Centralnega komiteja KPS, nato je odšel v Beograd, kjer je opravljal pomembne funkcije na področju gospodarstva (predsednik gospodarskega sveta). (ES 5, str. 62–63; EJ 5, str. 246–247; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 31–32; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 16.)

Kidrič, Zdenka – Marjeta

(20. 9. 1909, Ljubljana–20. 12. 2008, Ljubljana)

Politična delavka. Žena Borisa Kidriča.

V letu 1926 je končala trgovsko akademijo v Ljubljani in se zaposlila kot odvetniška uradnica. Leta 1930 se je včlanila v Komunistično partijo Jugoslavije, leta 1935 je odšla na šolanje v Moskvo, v obdobju 1937–1939 je delala kot aktivistka in kurirka jugoslovanskega partijskega vodstva na Dunaju, v Pragi in Parizu. Med okupacijo je vodila Centralno komisijo VOS OF. Marca 1942 so jo italijanske oblasti aretirale, a so ji pripadniki VOS omogočili pobeg iz sanatorija Leonišče, kamor je bila prepeljana zaradi simuliranja zdravstvenih težav. Maja 1943 je odšla na partizansko osvobojeno ozemlje in bila na Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izvoljena v SNOO. Nekaj časa je delala pri Ozni, po vojni je bila do leta 1946 zadolžena za kadre, najprej pri slovenskem, od leta 1964 pri jugoslovanskem partijskem vodstvu. (ES 5, str. 64; Komelj, M., Sto let Zdenke Kidrič, str. 11; Bjeloš, N., Odlikovani; PŽ; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 812.)

Kikelj, Jaroslav

(15. 5. 1919, Opčine, Trst–18. 3. 1942, Ljubljana)

Katoliški študentski organizator.

Rojen v železničarski družini, dijaška leta je preživel v Mariboru, kjer je bil član Marijine kongregacije, predsednik Slomškovega okrožja Fantovskih odsekov, katoliških

mladinskih telesno-vzgojnih organizacij, obiskoval je kandidatski tečaj Katoliške akcije. Po opravljeni maturi na klasični gimnaziji je odšel študirat v Ljubljano. Končal je dva letnika na medicinski fakulteti, na začetku leta 1942 se je vpisal še na filozofsko fakulteto. V Ljubljani je kmalu postal predsednik podzveze mladcev, idejno radikalne katoliške skupine, ki je delovala v okviru slovenske Katoliške akcije, vodil pa jo je gimnazijski profesor Ernest Tomec. Med italijansko okupacijo, decembra 1941, je bil Kikelj imenovan za člana direktorija Ljubljanske univerzitetne organizacije (Organizzazione Universitaria di Lubiana), različice Fašistične mladine v Italiji; dolžnost je sprejel zaradi italijanskih groženj, da bo v primeru, če se ta organizacija ne ustanovi, univerza zaprta, študenti, ki niso bili iz Ljubljanske pokrajine, so bili izgnani oziroma predani Nemcem. Vodstvo OF ga je osumilo, da je sodeloval v množičnih okupatorjevih akcijah pri odkrivanju privržencev OF med študenti in ga dalo usmrtiti. Ustreljen je bil 18. marca 1942 na Streliški ulici v Ljubljani. V mariborski cerkvi sv. Jožefa je leta 2000 dobil doprni kip, ljubljanska nadškofija ga je istega leta razglasila za slovenskega pričevalca vere. (ES 16, str. 99; Pust, A., Palme mučeništva, str. 381–382; Pacek, D., Mladci in stražarji, str. 150–188; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Klavž, Leopold (Polde)

Študent prava, član akademskega kluba Straža. (Saje, F., Belogardizem, str. 130, 486.)

Klemenčič, Alfonz – Jerko Anton

(28. 5. 1900, župnija Semič–2. 8. 1968, Ormož)

Duhovnik križniškega reda.

V mašnika je bil posvečen 3. oktobra 1926 v Ormožu. Od novembra 1937 do septembra 1943 je bil prošt v Metliki. Ob zlomu Italije je skupaj z vaškimi stražami pobegnil proti Gradcu, a so jih na poti zajeli partizani in odpeljali v zapor v Črnomlju. Ob nepričakovanem nemškem vdoru v Črnomelj je začel partizanski stražar streljati po zapornikih, pri čemer je bil Klemenčič hudo ranjen, kar mu je pustilo trajne posledice. Ranjenega so odpeljali v Kočevje, od tam mu je uspelo priti v Ljubljano. Pred koncem vojne se ni pridružil tistim, ki so se umaknili na Koroško, a je bil že 10. maja 1945 aretiran in decembra na t. i. božičnem procesu obtožen, da je zakrivil internacijo številnih sokrajanov, kar je v celoti zanikal. Obsojen je bil na 20 let odvzema prostosti s prisilnim delom ter 10 let izgube političnih in državljskih pravic. Novembra 1950 mu je bila kazen zmanjšana na 15 let odvzema prostosti in maja 1953 na 12 let. Septembra 1955 je bil pogojno izpuščen. (Grieser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 123–129; Maček, J., Zakaj so komunisti.)

Klinar, Anton – Hren

(20. 11. 1893, Ljubljana–10. 3. 1980, Ljubljana)

Kapetan bojne ladje.

Tik pred drugo svetovno vojno je služboval v Boki Kotorski kot poveljnik podvodnega orožja. Med okupacijo je bil član vojnega sveta Slovenske zaveze (ustanovljen 26. julija 1943, člana še Vladimir Vauhnik in Ernest Peterlin) in namestnik poveljnika Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo Karla Novaka. Po Novakovem odhodu v Italijo jeseni 1943 naj bi ga na poveljniškem mestu nadomestil Klinar, a naj bi bil zaradi svoje nedejavnosti prav kmalu odstavljen. (NŠAL 04032, 284, str. 230, 231, 232; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 168; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 230; Kranjc, M. F., Slovenska vojaška inteligenca; SI AS 1920, šk. 3; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 380.)

Knuplež, Silvester – Grčar

(25. 12. 1911, Sv. Jakob–1945, Teharje)

Pravni referent.

Poleti 1943 je poveljeval enoti vaških straž oziroma MVAC v Dobrovi. (Holešek, B., Razvoj in formacija, str. 36; Saje, F., Belogardizem, str. 484; SI AS 1931, evidenca gradiva; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Koblar, France, dr.

(29. 11. 1889, Železniki–11. 1. 1975, Ljubljana)

Literarni zgodovinar, prevajalec, literarni in gledališki kritik, urednik.

Slavistiko in latinščino je študiral na Dunaju, vendar je slavistiko dokončal v Ljubljani, kjer je zaključil tudi študij klasične filologije. Bil je član Samostojne demokratske stranke. Skupaj s Francetom Steletom je bil pred vojno urednik, kasneje glavni urednik revije *Dom in svet*, kjer je tudi objavljaj svoje pesmi. Leta 1941 je doktoriral z disertacijo o pesniku Dragotinu Ketteju. Med vojno je bil tudi predsednik Društva slovenskih književnikov. Jeseni 1942, na sestanku pri škofu Rožmanu, je zagovarjal spoštovanje vsakršnega narodovega odpora, tudi partizanskega, kar na protikomunistični strani ni bilo dobro sprejeto. V spomenici, ki jo je spisal in z drugimi predstavniki kulturnega življenja naslovil na italijanske okupacijske oblasti, je v prvi vrsti zagovarjal slovensko kulturno samobitnost. Spadal je med tiste javne oziroma kulturne delavce t. i. politične sredine, ki med vojno niso imeli nikakršnih političnih ambicij, temveč so s svojo držo močno vplivali na javno mnenje, zato ga je v svoje vrste želela pridobiti tudi OF, vendar neuspešno, saj je ostajal demokrat. Prav tako ga je za protikomunistični boj poskusil pridobiti Narte Velikonja, ki je nanj naslovil daljše pismo, vendar tudi ta ni bil uspešen. Med leti 1919 in 1946 je Koblar služboval kot gimnazijski profesor v Ljubljani ter od leta 1970 dalje kot redni profesor drame in dramaturgije na ljubljanski igralski akademiji (AGRFT), kasneje pa tudi njen rektor. Od leta 1964 je bil član SAZU. (ES 5, str. 171–172; Godeša, B., *Kdor ni z nami*, str. 37, 38, 95, 152, 163, 164, 167, 202, 203, 209, 212, 232, 267, 287, 335, 336; SB, OSP; SI AS 1931, OMS, 600-6/21–27, 51, 58–60.)

Kocbek, Edvard

(27. 9. 1904, Videm (Sv. Jurij) ob Ščavnici–3. 11. 1981, Ljubljana)

Književnik, urednik, prevajalec in politik.

Študiral je bogoslovje v Mariboru, a je pred koncem drugega letnika izstopil in leta 1930 diplomiral iz romanistike na ljubljanski univerzi. Študijsko se je izpopolnjeval v Franciji, potem je poučeval francoščino v različnih krajih, od leta 1936 do leta 1941 na gimnaziji v Ljubljani. Že v mladih letih se je pridružil krščansko-socialističnemu gibanju, s svojo poezijo in esejmi se je uveljavil kot eden izmed najvidnejših mladih katoliških intelektualcev. V študentskih letih je urejal revijo *Križ na gori* ter v letih pred drugo svetovno vojno mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko *Dejanje*, ki je kritiziral tako klerikalizem kot »totalitarni komunistični voluntarizem«, medtem ko je zagovarjal ustvarjalno svobodo, etično odgovornost in dejavno reševanje slovenskega narodnega vprašanja. Zaradi razmišljanj o španski državljanski vojni, v kateri je odločno podprl republikanski tabor, je prišel v spor s slovensko katoliško cerkvijo. Med okupacijo se je vključil v OF in avgusta 1941 postal kot predstavnik krščanske skupine član njenega izvršnega odbora. Po vojni je opravljal številne pomembne funkcije v republiki in federaciji, bil je minister v zvezni vladi in podpredsednik prezidija slovenske skupščine. Zaradi nestrinjanja z nedemokratičnimi metodami in idejno ozkostjo obstoječega režima se je bil leta 1952 prisiljen upokojiti in se umakniti iz političnega življenja. Nadaljeval je z umetniškim ustvarjanjem in prevajanjem ter je leta 1964 za svojo poezijo prejel tudi Prešernovo nagrado. (ES 5, str. 172–173; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 570.)

Kocbek, Zdravka – Meta

(1911, Varaždin–1987, Ljubljana)

Žena Edvarda Kocbeka, rojena Koprivnjak. Idejno je spadala med krščanske socialiste. (SI AS 1931, OMS, 600-11/29, 46; PŽ.)

Kociper, Stanko, dr.

(30. 4. 1917, Pobrežje–24. 6. 1998, Mar del Plata, Argentina)

Pravnik, pisatelj, publicist.

Gimnazijo je obiskoval v Mariboru in že takrat začel pisati drame in krajšo pripovedno prozo, igral je tudi v gledališki skupini. Na Pravni fakulteti v Ljubljani je leta 1942 diplomiral in leta 1944 doktoriral. Od julija 1942 do avgusta 1943 je bil v italijanskih taboriščih. Po kapitulaciji Italije, jeseni 1943, je vstopil v slovensko domobranstvo kot pripadnik tako imenovanega »mladega kroga« generala Leona Rupnika. Kociper je sicer do takrat objavil že nekaj literarnih del, za roman Goričanec, ki ga je napisal v letu 1942 in v katerem poveličuje ljubezen do zemlje in kmečkega življenja, je leta 1943 prejel Prešernovo nagrado mesta Ljubljane, na političnem prizorišču je bil tako neznan, da ga je celo VOS OF sprva zamenjevala s soimenjakom, krščanskim socialistom. Kljub temu se je hitro povzpел na pomembna mesta; bil je referent v propagandnem oddelku pri Informativnem uradu pokrajinske uprave, urednik revije Slovensko domobranstvo in Rupnikov osebni tajnik, k čemur je najbrž pripomogla tudi zveza z Rupnikovo hčerko Ksenijo, vdovo po kapetanu Dejanu Suvajdžiču (z motorjem se je smrtno ponesrečil septembra 1943), s katero se je poročil februarja 1945. Medtem ko je tako vodstvo SLS kot tudi precejšnje število domobrancev dopuščalo možnost, da se bo vojna sreča sčasoma prevesila v korist zahodnikov zaveznikov in da bo treba takrat prestopiti na njihovo stran, je Kociper z Rupnikom sodil v tisto manjšinsko skupino, ki je povsem verjela v poraz »židovskega boljševizma« in nemško zmago. Leta 1945 je skupaj s tastom zapustil Slovenijo in bil več let v begunskih taboriščih v Avstriji. Nato se je preselil v Argentino, kjer je delal v trgovskem podjetju, se vključil v društveno življenje argentinskih Slovencev, po večdesetletnem umetniškem molku je nadaljeval z literarnim delom. V letu 1996 je pri Mladinski knjigi izšla njegova knjiga spominov *Kar sem živel*. (ES 5, str. 177; OSP; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 95; ista, *Razdvojeni narod*, str. 101–102; Godeša, B., *Kdor ni z nami*, str. 316, 344; Žebovec, M., *Stanko Kociper*, str. 229–231.)

Kodre, Anton, dr. – Gosar Blaž

(24. 2. 1886, Kodreti-?)

Ljubljanski mestni uradnik.

Starešina gasilske zajednice in vseslovenske gasilske zveze, član raznih krajevnih odborov SLS ter mestnega odbora JRZ v Ljubljani. Bil je podpisnik Narodne izjave z dne 29. oktobra 1944, vendar je kasneje svoj podpis umaknil. Po vojni je emigriral, a se je kasneje vrnil v domovino. (Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 315, 316; SI AS 1931, OMS, 600-21/215; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Kogovšek, Franc (France) – Rok France

(16. 11. 1889, Rovte-?)

Vodja okrajnega glavarstva Logatec.

Bil je eden izmed vodilnih predstavnikov protirevolucionarnega odpora v Rovtahn. Tesno je bil povezan z vodstvom Slovenske legije in Slovenske zaveze v Ljubljani. Proti koncu leta 1942 je začel med pripadniki vaških straž iskati kandidate za vključitev v ilegalne (četniške) protikomunistične oddelke, ki naj bi delovali poleg od Italijanov dovoljenih vaških straž; vzrok je bil verjetno v pričakovanju skorajšnje zmage zahodnih zaveznikov, ki so bili tedaj še naklonjeni četnikom Draže Mihailovića. Za prehod v ilegalo mu je uspelo nagovoriti Franca Zorca, ki je v marcu 1943 s skupino nekaj ilegalcev (ljudje so jih imenovali tudi »beli četniki«) nameraval oditi na Primorsko, kjer naj bi oznanjali novo, nekomunistično Jugoslavijo, ki naj bi vključevala tudi Primorce. Kogovšek, od junija 1943 poveljnik 1. čete bataljona Legije smrti (oziroma MVAC), ki mu je poveljeval Karlu Novaku in četnikom naklonjeni Pavel Vošnar – Vidmar, se pozivu svojega poveljnika glede prehoda k četnikom ni odzval. Po končani vojni naj bi bil v enem izmed begunskih taborišč v Italiji. (Maček, J., Nevarne poti; Ferenc, T., Dies irae, str. 59, 73.)

Kokalj, Anton – polkovnik, Tonči, Karčar, Grad

(7. 6. 1892, Ljubljana–1. 5. 1945, Gorica?)

Častnik (polkovnik).

Vojaško kariero je začel v Avstro-Ogrski in nadaljeval v prvi Jugoslaviji, kjer je bil med drugim poveljnik konjeniškega polka kraljeve garde in adjutant kneza regenta Pavla Karađorđevića ter dosegel čin konjeniškega polkovnika. Med drugo svetovno vojno je bil nekaj časa v Ljubljani, spomladi 1942 so ga italijanske okupacijske oblasti, tako kot številne druge nekdanje jugoslovanske častnike, poslale v koncentracijska taborišča v Italijo. Na začetku decembra 1942 je bil skupaj z ostalimi višjimi častniki izpuščen. Po priporočilu SLS, ki ji je po političnem prepričanju pripadal, je bil septembra 1943 postavljen za glavnega inšpektorja Slovenskega domobranstva v Ljubljani, a ga je nemški general Erwin Röse-ner kmalu odstavil in ga konec leta 1943 poslal v Trst, da bi na Primorskem organiziral domobranstvo. S pomočjo šefa nemške policije na Primorskem mu je uspelo še v istem letu ustanoviti organizacijo Slovenski narodni varnostni zbor (SNVZ), v kateri naj bi se tako vojaško kot politično koncentrirale vse sile, ki so nasprotovale OF. Kokalj je bil sprva inšpektor organizacijskega štaba SNVZ, od začetka februarja 1945 je bil poveljnik SNVZ. Svojega poslanstva ni videl le v protikomunističnem boju, ampak tudi v zagotovitvi političnih in kulturnih pravic primorskim Slovencem. Po njegovi zaslugi je bil na Goriškem ustanovljen deželni šolski svet, ponekod so bili nastavljeni slovenski župani in sodniki, odprtih je bilo več slovenskih izobraževalnih ustanov, izhajali so slovenski časniki. V Trstu so se sicer že na začetku januarja 1944 začele slovenske oddaje na tržaškem radiu, sicer je bil na Tržaškem Kokalj zaradi tamkajšnjih zagrizenih fašistov veliko manj uspešen. Kljub temu je bilo tudi tu odprtih nekaj slovenskih osnovnih šol, slovenski jezik v cerkvah še vedno ni bil dovoljen. V vojaškem pogledu Kokalj ni bil najuspešnejši, saj je SNVZ štel le približno 2000 mož. Na pritisk protirevolucionarnega vodstva v Ljubljani se je moral marca 1945 podrediti Narodnemu odboru, medtem ko je SNVZ postal »Primorska divizija« t. i. Slovenske narodne vojske. Ob koncu vojne je nameraval skupaj z drugimi primorskimi domobranci pred partizani zbežati v Furlanijo, a ga je ob umiku ujela Ozna in verjetno je bil ob tej priložnosti ubit. (ES 5, str. 190–191; SB; Smrtne žrtve, sistory.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 570.)

Kolenc, Riko

(26. 10. 1916, Mirna-?)

Pravnik, obveščevalec.

Julija 1941 je diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Od začetka okupacije je deloval kot aktivist OF na področju Mirne, konec leta 1942 se je pridružil partizanom. Marca 1943 je postal brigadni obveščevalec Tomšičeve brigade in član VOS OF za Mokronog-Trebelno ter julija 1943 član Komunistične partije Jugoslavije. Med avgustom in oktobrom 1944 je deloval na pooblaščenstvu Ozne za Belo krajino, nato kot pripadnik Ozne do maja 1945 v centralnih zaporih v Črnomlju. V maju 1945 je bil kratek čas v Trstu, nato se je vrnil v Ljubljano, kjer je bil član vodstva preiskovalnega pododseka pri Centralnih zaporih Ozne. Od začetka 1947 je deloval na ministrstvu za notranje zadeve v Beogradu, septembra istega leta je najprej postal pomočnik načelnika, nato je bil načelnik kriminalističnega oddelka. Od leta 1960 je bil pomočnik državnega sekretarja za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, od leta 1963 je bil republiški sekretar za notranje zadeve. (SI AS 1589/IV, šk. 4158, ČD Riko Kolenc; Dornik Šubelj, L., Ozna in prevzem oblasti, str. 453.)

Kolman, Ludvik

(31. 8. 1905, Planinska vas, Šmarje pri Jelšah -27.
10. 1992, Waukegan, Illinois)

Pravnik.

Po končani klasični gimnaziji je študiral pravo na Dunaju in v Ljubljani. V času študija je bil predsednik akademskega društva Danica in Akademske zveze. Po odsluženem

vojaškem roku se je zaposlil na banovini kot šef inšpekcije dela. Večkrat so ga klicali na orožne vaje. Izkoristil je to priložnost in naredil stotniški (kapetanski) izpit. Pred začetkom vojne je bil spet vpoklican k vojakom. Razpad jugoslovanske vojske je doživel s celjskim polkom pri Varaždinu. Nemci so ga že skoraj zajeli, a mu je le uspelo priti domov, od koder je pred Nemci zbežal v Ljubljano, kjer so ga ogrožali komunisti. Septembra 1942 se je pridružil takrat ustanovljeni vaški straži v Borovnici in postal njen poveljnik. Ob kapitulaciji Italije je Kolman s svojo posadko vztrajal na borovniški postojanki. Kmalu so se jim pridružile še okoliške vaške straže. Borovniška postojanka je tako narasla na približno 600 vojakov, vanjo se je zateklo tudi precej civilnih beguncev. Kolman je dosegel, da jih Nemci niso razorožili, in se zavzel za vključitev v Slovensko domobranstvo. Maja 1944 so ga Nemci zaradi spora z nemškim poveljnikom v Borovnici glede oborožitve skoraj za eno leto zaprli v Ljubljani. Ko so ga malo pred koncem vojne izpustili, je odšel na Šentjošt in potem na Koroško. V taborišču v Vetrinju je postal šef taboriščne policije. Bil je tudi član Narodnega odbora. Vrnitvi v domovino se mu je uspelo izogniti in po več letih življenja v avstrijskih taboriščih je leta 1950 z družino prispel v ZDA. Naselili so se v Waukeganu v državi Illinois. Kot slovenski pravnik v Ameriki ni mogel dobiti ustreznega dela. Zaposlil se je kot tovarniški delavec in opravljal občasna dela. Kljub temu je vsem osmim otrokom omogočil visoko izobrazbo, poleg tega je delal v organizaciji Tabor in bil nekaj let tudi njen predsednik. Napisal je številne članke za revijo Tabor, a tudi za nekatere druge ameriške časopise. (Maček, J., Oče, ti si na vrsti; Popisi prebivalstva, sistory.si; Chicago Tribune.)

Kolterer, Franc – Aleksander

(1888, Rogaška Slatina?–1964, Celovec)

Zdravnik.

Bil je zdravnik v Rogaški Slatini, višji sanitetni inšpektor državnih železnic, višji banovinski zdravstveni svetnik; liberalno usmerjen, ustanovitelj Sokola v Rogaški Slatini, član JNS. Konec leta 1944 je podpisal Narodno izjavo in bil predstavnik Koroške v Narodnem odboru. Po vojni je emigriral v Italijo, pozneje se je ustalil v Celovcu. (Bevc, L., Spomini, str. 148, 181, 191, 205; Slovenija v letu 1945; SI AS 1931, OMS, 600-21/ 224, 600-1/138, 254, 258, 262–264, 267, 268, 271, 274, 277, 530, 600-14/99, 100, 31, 42, 57, 64, 600-2/8, 121, 600-19/126, 502-3/21.)

Komac, Maks

(12. 11. 1907, Bovec–13. 7. 2004, Gorica)

Prosvetni delavec in urednik.

Po končanem učiteljsku v Tolminu leta 1930 se je preselil v Gorico, kjer je dobil mesto prefekta v slovenskem Alojzijevišču. Pozneje je bil uradnik pri Centralni posojilnici v Gorici, potem je do leta 1943 upravljal Kmečko posojilnico v Grgarju in skrbel za cerkveni pevski zbor. V zadnjih letih vojne je začel z intenzivnim kulturnim delom v Gorici. Postal je član vodstva mladinskega gledališča in nastopil v več igratih. Bil je tudi med ustanovitelji Zveze prosvetnih katoliških društev. Leta 1946 ga je Zavezniška vojaška uprava

imenovala za tajnika novega didaktičnega in nadzorniškega urada za slovenske osnovne šole. Od leta 1948 je delal kot tajnik na Učiteljskišću Simona Gregorčiča v Gorici, kjer je ostal vse do upokojitve. Sodeloval je tudi pri Goriški Mohorjevi družbi, bil je med ustanovitelji Katoliškega doma v Gorici, član upravnega goriške splošne bolnišnice, navdušen pevec in amaterski slikar. (SB; OSP.)

Komar, Milan, dr.

(4. 6. 1921, Ljubljana–20. 1. 2006, Buenos Aires)

Pravnik, filozof, esejist.

Po maturi na ljubljanski klasični gimnaziji je študiral pravo, najprej v Ljubljani, nato v Torinu, kjer je promoviral. Zasebno je študiral še filozofijo, tako v Ljubljani kot v Torinu. V študentskih letih je bil predsednik katoliškega akademskega društva Pravda in član mladcev, ki jih je vodil. Prispevke je objavljaval v časopisih Dom in svet, Domoljub in drugih, med okupacijo je urejal Goriški list. Čeprav je izšel iz Tomčevih mladcev, naj bi politično pripadal krogu Franca Glavača. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 se je iz Torina vrnil v Slovenijo. V Slovenskem primorju se je pridružil SNVZ. Do leta 1945 je deloval na oddelku za propagando in kulturo ter tako pomagal ustanoviti več kulturnih ustanov v goriški regiji. Leta 1945 se je umaknil iz domovine in leta 1948 odpotoval v Argentino, kjer je kmalu začel poučevati na raznih znanstvenih inštitutih. Od leta 1959, ko je bila ustanovljena Argentinska katoliška univerza, je bil njen profesor za zgodovino moderne filozofije. Nekaj let je bil tudi dekan filozofske fakultete. Objavljaval je v raznih argentinskih in slovenskih publikacijah (predvsem Meddobje in Zbornik Svobodne Slovenije). V slovenščini je napisal skoraj stotino razprav, meditacij in uvodnikov, ki so izšli v treh knjigah. Univerza v Ljubljani je Komarju 2. decembra 2005 podelila naziv častnega senatorja. Pokopan je na ljubljanskih Žalah. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 32, 34–36, 358, 404; Jan, J., Milan Komar; Rot, A., Bojevnika, str. 437.)

Komotar, Anton (Tone) – dr. Komot, dr.

(1912, Vrhnika-?)

Pravnik.

Rojen v liberalno usmerjeni družini, zato se je kmalu včlanil v sokolsko organizacijo. V Ljubljani je končal gimnazijo in pravno fakulteto, takoj nato odslužil vojaški rok v Sarajevu in po enem letu postal rezervni oficir kraljeve jugoslovanske vojske. Pred drugo svetovno vojno naj bi delal v odvetniških (ali notarskih) pisarnah. Komunizmu je odločno nasprotoval, zato se po okupaciji ni hotel pridružiti OF in partizanom. Iskal je povezave s kakšno ilegalno protiokupatorsko oboroženo enoto liberalnega tabora. Na začetku leta 1942 je na Vrhniki prišel v stik z odvetniškim pripravnikom Stanetom Zupanom in kaplanom Štefanom Kraljičem. Spomladi 1942 so se povezali z Izidorjem Martinjakom, vidnim članom Slovenske legije, ki je bil v zvezi s Karlom Novakom, Mihajlovičevim komandantom za Slovenijo. Ta je vse tri v Novakovem imenu povezal v vrhniško organizacijsko trojko (Komotar je zastopal Sokolsko legijo, Zupan in Kraljič pa Slovensko legijo), ki se je dojemala tudi za okrožni odbor Slovenske zaveze. Čeprav je idejno pripadal gibanju Draže Mihailovića, se četnikom formalno ni pridružil, temveč se je (po mnenju Antona Bevca na zahtevo komande slovenskega dela Mihailovičeve vojske) novembra 1942 vključil v novoustanovljeno vaško stražo na Vrhniki. Poleti 1943 se je zaradi suma, da ga bodo italijanske oblasti prijele in poslale v internacijo, z Vrhniko umaknil na Vrh Svetih Treh kraljev, kjer se je zadrževal manjši četniški odred, in tam ostal do italijanske kapitulacije. Po končani vojni leta 1945 je bil tri leta po raznih begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji, dokler ni odšel v Južno Ameriko. Štiri leta je živel v Buenos Airesu in nato osemnajst let v Montevideu. Leta 1970 ga je podjetje, kjer je bil zaposlen kot knjigovodja, premestilo v Evropo, najprej v Zürich, nato v Nemčijo, kjer se je upokojil. Kot nekdanji član Sokola je bil dejaven tudi v organizaciji Jugoslovanski Sokol v svobodnem svetu, v katerega so se združili jugoslovanski sokoli z različnih koncev sveta. (Komotar, A., Spomini in tehtanja; Saje, F., Belogardizem, str. 379; Bevc, L., Spomini, str. 163, 248, 250.)

Kompare, Franc – Igor

Doma iz Šiške. Spomladi 1943 je bil poveljnik vaške straže v Šentjoštu in po italijanski kapitulaciji domobranski oficir na Vrhniki. (Trobec, C., Utrinki.)

Koprivica, Danilo – Borut, Kop. Borut

(6. 10. 1903, Gacko, Črna gora–13. 9. 1943, Ribnica)

Orožniški major.

Po okupaciji Jugoslavije je živel v Sloveniji in se vključil v četniško gibanje pod vodstvom Karla Novaka. Od marca do oktobra 1942 je bil v interniran v Italiji, v Gonarsu in Padovi. Na začetku maja 1943 se je vrnil in prevzel vodstvo četniške enote, ki je v tistem času nastala v Polhograjskem hribovju. Potem ko se je njegova skupina zapletla v boje z Italijani in celo z vaško stražo, se je iz Notranjske čez Barje napotil proti Dolenjski, kjer so se mu pridružili številni borci iz Dolenjskega odreda, vključno s poveljnikom Milanom Kranjcem. Po preoblikovanju Dolenjskega odreda v Centralni četniški odred je poveljstvo prevzel Koprivica. Takrat je iz Ljubljane prejel ukaz, naj se premakne v Grčarice in tam počaka na prihod odreda srbskih četnikov iz Like, ki naj bi okrepili slovenski del jugoslovanske vojske v domovini. Po partizanskem zavzetju Grčaric in vdaji svoje posadke 10. septembra 1943 je skušal narediti samomor. Nekaj dni kasneje je umrl v partizanski bolnišnici. (Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 50–51; Smrtne žrtve, sistory.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 184.)

Korbič, Ivan (Janez), pater Beno

(28. 8. 1914, Zbilje–2. 2. 2002, Lemont, Illinois)

Duhovnik in redovnik (franciškan).

Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu. Med drugo svetovno vojno je bil kaplan v Ljubljani, bil je študentski in zaporniški duhovnik, dokler ga ni gestapo decembra 1944 skupaj s še nekaterimi drugimi frančiškani zaprl, ker so v župnišču v Spodnji Šiški in v frančiškanskem samostanu na Tromostovju našli nekaj orožja, zbranega za Slovensko legijo. Kljub intervenciji škofa Rožmana jih niso izpustili (z utemeljitvijo, da je zanje kot pripadnike protikomunističnega tabora predviden le zaščitni zapor v nekem taborišču na področju Nemčije), ampak so jih marca 1945 prepeljali v Dachau. Po končani vojni se ni vrnil v Slovenijo. Leta 1947 je odšel v ZDA. Večji del svojega duhovništva je preživel v Lemontu, le na začetku petdesetih let je nekaj let deloval v Avstraliji. (Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 28, 156; Korbič I., Župnija Bežigrad; Čipić Rehar, M., Med sodbo sodišča; Misli–Thoughts.)

Kornhauser, Drago (Karel)

(9. 10. 1903, Sveti Jurij v Prekmurju–?)

Odvetnik.

Pred drugo svetovno vojno je bil odvetnik v Ljubljani. Odvetniško prakso je začel opravljati leta 1938, 13. julija 1945 je bil izbrisan iz imenika odvetnikov. Bil je liberalno usmerjen, član JNS. Med okupacijo je bil sodni preiskovalec četniškega štaba v Sloveniji. Po vojni je bil sodni referent in politični vodja za Prekmurje pri štabu slovenske vojske oziroma pri Glavnem obveščevalnem centru, ki je imel sedež v begunskem taborišču St. Johann v Pongau pri Salzburgu in ga je vodil podpolkovnik Andrej Glušič. V letu 1946 naj bi uspešno organiziral obveščevalno službo v notranjosti Avstrije, zato ga je Glušič februarja 1947 postavil za šefa obveščevalnega centra v Gradcu. Pozneje je Glušiča vedno bolj motilo Kornhauserjevo pijančevanje in ukvarjanje s črno borzo, poleg tega je UDV pridobila za sodelovanje kurirja Ferdinanda Kikca, zaradi česar je začel Kornhauserjev graški obveščevalni center usihati in vodilno vlogo je kmalu prevzel obveščevalni center Franca Gruma v Spittalu. (SI AS 1931, OMS, 600-1/187, 413; Škoro Babić, A., Seznam odvetnikov; Popisi prebivalstva, sistorsy.si; Čoh, M., »Za svobodo, kralja in domovino«, str. 65–68.)

Korošec, Anton, dr.

(12. 5. 1872, Biserjane–14. 12. 1940, Beograd)

Duhovnik in politik.

Bogoslovje je študiral v Mariboru in bil že po treh letih (1895) posvečen za duhovnika. Leta 1905 je na graški univerzi doktoriral iz teologije, medtem je kot duhovnik služboval v različnih manjših krajih ter bil novinar in urednik katoliško usmerjenih listov. Za politična vprašanja se je zanimal že od gimnazijskih let. Verjel je v državotvorno funkcijo Slovanov v habsburški monarhiji, a hkrati priznaval lojalnost vladarju. Leta 1906 je bil izvoljen za poslanca avstrijskega državnega zbora, kar je ostal do konca obstoja monarhije. Istega leta je postal predsednik Slovenske krščansko socialne zveze za Štajersko, kmalu zatem je ustanovil Slovensko kmečko zvezo za Štajersko, ki je postala del SLS in s tem dobila značaj politične stranke. Leta 1909 je uspešno nastopil tudi na volitvah v štajerski deželni zbor. V državnem zboru je vodil Slovenski klub, nato Hrvaško-slovensko zajednico in končno Jugoslovanski klub; 30. maja 1917 je prebral t. i. Majniško deklaracijo, ki

je zahtevala združitev vseh južnoslovanskih dežel Avstro-Ogrske v samostojno državno telo pod habsburško oblastjo. Po ustanovitvi Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov jeseni 1918 je postal njegov predsednik in 29. oktobra 1918 je razglasil novo državo z nazivom Država SHS. Po neuspešnih prizadevanjih, sprva za mednarodno priznanje, nato za združitev Države SHS s Kraljevino Srbijo na konfederalni podlagi, je bila 1. decembra 1918 ustanovljena Kraljevina SHS (od leta 1929 Kraljevina Jugoslavija). V obdobju med obema vojnama je bil Korošec vsekakor najvidnejši slovenski politik. V vladah, v katerih je sodeloval, je imel vedno pomembno vlogo, bil je podpredsednik vlade, ministrski predsednik, notranji in prosvetni minister. Liberalizem in socializem je ves čas odločno zavračal. Načeloma je zagovarjal politično, gospodarsko, socialno in kulturno avtonomijo Slovenije znotraj federativno urejene jugoslovanske države, a ker je bil »mojster politične taktike in velik pragmatik«, je včasih sodeloval tudi v centralistično usmerjeni vladi. (ES 5, str. 270–271; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 23.)

Kos, Janez (Ivan) – Cico

(7. 11. 1917, Stara vas pri Brežicah–?)

Študent iz Ljubljane, član akademskega kluba Straža.

Za časa italijanske okupacije je bil poveljnik MVAC v Klečah, po kapitulaciji Italije je postal vodnik pri 15. četi 1. bojne skupine Slovenskega domobranstva na Ježici. Menda naj bi v Rim nesel stražarsko spomenico kot nekakšno slovensko izjavo. Februarja 1944 je iz domobranstva pobegnil v Trst, kjer se je pridružil SNVZ in tam poveljeval več domobranskim četam. Po vojni je emigriral v Rim. (Saje, F., Belogardizem, str. 479; SI AS 1931, OMS, 600-21/231, 321a.)

Kos, Milko, dr.

(12. 12. 1892, Gorica–24. 3. 1972, Ljubljana)

Zgodovinar.

V letih 1911–1916 je študiral zgodovino na Dunaju. Po disertaciji v letu 1916 in študiju pomožnih zgodovinskih ved na Dunaju in v Parizu ga je znanstvena pot povedla v rokopisni oddelek ljubljanske Narodne in univerzitetne knjižnice. Akademskega kariero je

začel kot docent na filozofski fakulteti v Beogradu, potem je postal izredni profesor pri sorodni ustanovi v Zagrebu, leta 1926 je prešel na ljubljansko univerzo, kjer je leta 1934 postal redni profesor za občo zgodovino srednjega veka in za pomožne zgodovinske vede. V letih 1935/36 je bil dekan filozofske fakultete, med drugo svetovno vojno je bil kot rektor na čelu ljubljanske univerze. Bil je med ustanovnimi člani SAZU, v obdobju 1950–1972 njen glavni tajnik. Milko Kos je življenje posvetil srednjeveški zgodovini Slovencev in velja za prvega slovenskega znanstvenega zgodovinarja. Kot dokaz hvaležnosti in priznanja za opravljeno delo je bil dotedanji Inštitut za občo in narodno zgodovino leta 1977 preimenovan v Zgodovinski inštitut Milka Kosa. (ES 5, str. 311; Granda, S., Milko Kos.)

Köstl, Janko, dr.

(22. 6. 1906, Gorica–27. 5. 1995, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Med obema svetovnima vojnama je zbežal v Ljubljano, kjer je diplomiral na pravni fakulteti in leta 1930 tam tudi doktoriral. Bil je pomočnik direktorja Pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani in tajnik Zveze društev privatnih nameščencev. Do leta 1934 je bil član JNS, potem se je pridružil simpatizerjem tedaj prepovedane Narodne radikalne stranke, ki so se zbirali okrog lista Slovenska beseda in društva z istim imenom. Med drugo svetovno vojno, na začetku leta 1942, se je Narodna radikalna stranka skupaj s še nekaterimi drugimi liberalno usmerjenimi strankami povezala v Napredno delovno skupnost, ki je priznavala gibanje Draže Mihailovića in zagovarjala kontinuiteto kraljevine Jugoslavije, o njeni ureditvi naj bi odločali državljani na svobodnih volitvah po končani vojni. Vodil jo je odbor petorice, v katerem je Narodno radikalno stranko zastopal Köstl. Spomladi istega leta, ko se je Napredna delovna skupnost vključila še v širšo politično organizacijo, Slovensko zavezo, ki so jo sestavljali tudi pripadniki katoliške in socialistične stranke, je postal član njene komisije za finančna, gospodarska in socialna vprašanja. Poleti 1943 je Napredna delovna skupnost izstopila iz Slovenske zaveze, med drugim tudi zaradi morebitnega sodelovanja nekaterih pripadnikov katoliškega tabora z okupatorjem. Na t. i. božičnem procesu je bil med 14 osebami iz liberalnega tabora obsojen tudi Köstl. Obtožen je bil, da je bil v času okupacije idejni pobudnik, organizator in propagandist protipartizanskih organizacij in oboroženih vojaških formacij, združenih v t. i. redno jugoslovansko vojsko pod vodstvom Draže Mihajlovića. Sodelovanja v oboroženih enotah mu sicer ni bilo mogoče dokazati, a je bil kljub temu obsojen na smrt z ustrelitvijo. Tedanji britanski konzul v Ljubljani Leonard Arthur Scopes, ki je »božični proces« spremljal v sodni dvorani, je 1. januarja 1946 svojemu veleposlaniku v Beograd poslal obsežno pismo, v katerem je med drugim predstavil Janka Köstla kot zavzetega slovenskega nacionalista, ki je Britancem med vojno posredoval pomembne obveščevalne informacije, zaradi česar so ga Nemci za tri mesece zaprli, ves njegov zločin naj bi bil v tem, da je menil, da je tako za Jugoslovane kot za Evropo britanska okupacija Jugoslavije edina rešitev. Nekaj mesecev pozneje, 12. marca 1946, je Prezidij Ljudske skupščine FLRJ Köstla skupaj z vsemi šestimi na smrt obsojenimi liberalci pomilostil, kaznen mu je bila zmanjšana na 20 let zapor. Na prostost je prišel 28. novembra 1953. Okrožno sodišče v Ljubljani ga je 1. junija 1998 oprostilo vseh obtožb. (Jeraj, M., Obračun z liberalno mislečimi, str. 381–387; Melik, J., Jeraj, M., Slovensko kazensko sodstvo; SI_ZAL_LJU/0085, šk. 324, I K 134/96-40.)

Košir, Vinko, ing.

Uradnik.

Italijanske okupacijske oblasti so ga kot predstavnika Pokrajinske delavske zveze leta 1942 postavile za člana uprave Borze dela. Imel naj bi tesne zveze z Rudolfom Smersujem in Albinom Šmajdom. SLS naj bi pomagal vzdrževati stike s Prekmurjem, natančneje s Francem Bajlecem. Po vojni je bil aretiran in zaprt. (SI AS 1931, OMS, 600-21/234a-b.)

Kotnik, Franc (Fran), dr. – dr. Korošec, zbiratelj samobitnosti

(20. 11. 1882, Dobrije–6. 2. 1955, Celje)

Slavist, literarni zgodovinar in etnolog.

Bil je predsednik Pokrajinskega odbora SLS za Koroško, brat Janka Kotnika. Slavistiko je študiral na graški univerzi in leta 1908 pridobil naziv doktorja filoloških znanosti. Potem je nastopil državno službo na celovski gimnaziji, sprva kot pripravnik, nato kot profesor. Po letu 1911 je bil tudi odbornik glasila koroških Slovencev *Mir* in *Časopisa za zgodovino in narodopisje*. Leta 1919 je postal vodja nastajajoče nove gimnazije in učiteljišča v Velikovcu. Po plebiscitu leta 1920 je odšel na Ptuj, kjer je dobil mesto profesorja na realni gimnaziji. Glavnina njegovega dela je bila namenjena koroški kulturi. Od leta 1927 je bil prosvetni inšpektor, najprej v Mariboru in od leta 1929 pri banovinski upravi v Ljubljani. Ko je bil v letu 1933 iz političnih razlogov upokojen, je postal ravnatelj Mohorjeve družbe in njene tiskarne v Celju. Med drugo svetovno vojno, leta 1943, se je umaknil v Ljubljano. Bil je član širšega odbora SLS in od konca decembra 1943 član njenega izvršnega odbora (eksekutive). Posvečal se je različnim področjem duhovne in materialne kulture, njegove razprave in zbrana gradiva pomenijo pomemben prispevek v raziskovanju slovenske etnologije. (ES 5, str. 336; Kamra; SB; SI AS 1931, OMS, 600-21/236a–236č.)

Kotnik, Janko, dr.

(22. 12. 1885, Dobrije–19. 11. 1975, Ljubljana)

Slavist, romanist, leksikograf, profesor, urednik in poliglota.

Bil je član Pokrajinskega odbora SLS za Koroško in brat predsednika tega odbora Franca Kotnika. Slavistiko in romanistiko je študiral v Pragi, Parizu, Lausanni in Gradcu, kjer je leta 1911 pridobil doktorat. V obdobju 1912–1914 je poučeval na gimnazijah v Gorici in Banja Luki. Po prvi svetovni vojni je bil urednik glasila koroških Slovencev *Mir*, nato član jugoslovanske plebiscitne komisije v Celovcu. Po plebiscitu je za kratek čas ponovno služboval kot profesor v Banja Luki in od leta 1921 do leta 1940 na realni gimnaziji v Mariboru. Potem je bil inšpektor za moderne jezike pri prosvetnem ministrstvu v Beogradu, med drugo svetovno vojno je bil lektor francoskega jezika na Univerzi v Ljubljani. Po vojni je nekaj časa delal pri propagandi za Koroško, kasneje kot referent za šolske knjige pri prosvetnem ministrstvu v Ljubljani. Nato se je vrnil na ljubljansko univerzo, sprva ponovno kot lektor, leta 1948 je postal predavatelj na katedri za romanske jezike, leta 1956 znanstveni sodelavec za francoski jezik in književnost, po upokojitvi v letu 1961 je bil še vrsto let honorarni predavatelj. S prispevki in razpravami je sodeloval pri različnih časopisih in revijah, poleg tega je sestavil več učbenikov in slovarjev ter s tem znatno prispeval k slovenski knjižni kulturi. (ES 5, str. 336; SB; Kamra.)

Kovač, Avgust

(28. 8. 1904, Moravče–?)

Bolničar.

Že pred vojno je živel v Ljubljani, med okupacijo je postal nadporočnik domobranske vojske in pomočnik Alberta Ilovarja, vodje obveščevalnega odseka organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva. Po decembru 1944, ko je bil Ilovar aretiran, ga je nadomestil Kovač. Po vojni je živel v Trstu, kjer je nekaj časa vodil obveščevalno službo. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 158; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 600-21/237; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Kovačec, Franjo – Jurij

Bančni uradnik iz Maribora, zaposlen v banovinski hranilnici.

Po okupaciji naj bi skupaj z Andrejem Glušičem in Mirkom Bitencem sodeloval v organizacijski trojki, ki naj bi v Sloveniji organizirala četniške odrede. (SI AS 1931, OMS, 502-6/164.)

Kovačič, Jože, dr.

(18. 1. 1898, Mokronog-?)

Pravnik.

Med nemško okupacijo je bil uradnik Rupnikove pokrajinske uprave v Ljubljani, novembra 1944 ga je Milan Finec poslal na Primorsko, da bi vodil policijo tamkajšnjega domobranstva. Tako je marca 1945 odšel v Trst in kot naslednik Toneta Lipovška prevzel vodenje policije. Se isti mesec mu je Anton Kokalj podelil čin majorja, postal je tudi njegov pomočnik. Imel je zveze z Ivanom Martelancem, Petrom Hornom in Rudolfom Wagnerjem. Po vojni je odšel v Rim, njegova nadaljnja usoda ni znana. (SI AS 1931, OMS, 600-21/239, 301; SI AS 1931, evidenca gradiva; Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 80.)

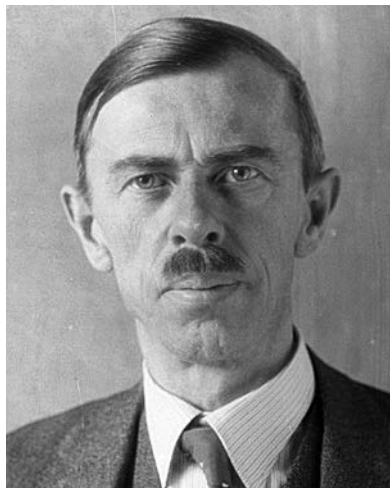
Kralj, Janko, dr. – Janko, King

(18. 8. 1898, Saksid–27. 12. 1944, Rim)

Pravnik, publicist, politik in prevajalec.

Pravo je študiral v Gradcu, Zagrebu, Ljubljani in Padovi, kjer je leta 1925 doktoriral. Študij je nekajkrat prekinil zaradi bolezni, najdlje na začetku dvajsetih let, ko je okreval pri svojem nekdanjem katehetu Ivanu Rejcu. Kljub bolehnosti je bil v študentskih letih dejaven na različnih področjih. V Ljubljani je sodeloval pri glasilu katoliških dijakov Zora in v uredništvu časopisa Slovenec, na Goriškem je pisal prispevke za Jadranski almanah, nekakšno kulturno kroniko Slovencev na Primorskem, govoril je na shodih in urejal časopis Goriška straža. Po vrnitvi iz Padove je nekaj časa delal v uredništvu Malega lista v Trstu, potem je prevzel uredništvo Goriške Mohorjeve družbe, pisal knjige in

prevajal. Socialna vprašanja so bila zanj zelo pomembna, zato se je opredelil za krščanski socializem. Veliko časa je posvetil študiju komunizma, ki ga je sicer odklanjal zaradi njegovega zavračanja vere, vendar je predvideval, da se bo v neugodnih socialnih razmerah še dolgo obdržal. Kot enega izmed idejnih voditeljev Slovencev na Goriškem ga je fašistična oblast leta 1928 obtožila razširjanja protidržavne propagande in ga konfirirala na otok Lipari. Po vrnitvi domov je prevzel uredništvo družinskega mesečnika Družina in vodstvo slovenskih krščanskih socialistov na Goriškem. Italijanske oblasti so ga stalno nadzorovale, zato je moral delovati podtalno, svoja dela pa podpisovati s psevdonimi. Leta 1932 se je za nekaj mesecev umaknil v Milano, potem je nadaljeval z delom pri Goriški Mohorjevi družbi. Pomembno vlogo naj bi imel pri obrambi Slovencev, obtoženih politične izdaje na drugem tržaškem procesu decembra 1941; Kralj naj bi obtoženim priskrbel zagovornike, pripravil osnutek obrambe, pomagal naj bi jim tudi prek svojih poznanstev v Vatikanu. Ob začetku druge svetovne vojne se je opredelil proti revoluciji, vstopil v SLS in navezal stike s politiki protikomunističnega tabora v Ljubljani. Proglašen je bil za sovražnika narodnoosvobodilnega boja, izdan je bil celo nalog za njegovo likvidacijo. Po kapitulaciji Italije se je pred Nemci in komunisti in umaknil v Rim, kjer se je pridružil slovenskim katoliškim politikom in skušal navezati stike z zahodnimi zavezniki. Konec leta 1944 je zbolel za pljučnico in umrl. (ES 5, str. 373; SB; Primorci; Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem; str. 8–9, 14–17, 19–21, 23–26, 30, 33, 35; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 849.)

Kramer, Albert

(6. 10. 1882, Trbovlje–27. 5. 1943, Ljubljana)

Politik in novinar.

Filozofijo in pravo je študiral v Gradcu in Pragi, kjer je leta 1910 doktoriral. Najprej je bil odvetniški pripravnik, nato novinar in urednik liberalnih časopisov. Od leta 1909 je bil član Narodno napredne stranke, od leta 1917 član njenega načelstva, junija 1918 je bil med ustanovitelji Jugoslovanske demokratske stranke (JDS). V obdobju med obema vojnama je bil eden izmed vodilnih slovenskih liberalnih politikov, minister v več vladah, poslanec ustavodajne in narodne skupščine, jugoslovanski poslanik v Pragi. V tridesetih letih je bil voditelj slovenskega dela takrat ustanovljene JNS in bil leta 1933 izvoljen za njenega glavnega tajnika in enega od podpredsednikov. Ves čas je zagovarjal državni

centralizem in unitarizem. Po začetku druge svetovne vojne je nasprotoval OF in bil voditelj liberalcev v Slovenski zavezi. (ES 5, str. 380; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 318; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 812.)

Kranjc, Marko – Marko, tajnik Marko, Rubin, Kavčič

(11. 5. 1888, Sv. Barbara v Slovenskih goricah–
11. 5. 1977, Gorica)

Duhovnik in politik.

Bil je med vodilnimi politiki SLS na Štajerskem (septembra 1925 je bil npr. izvoljen v izvršilni odbor SLS za mariborsko volilno okrožje), zastopnik Štajercev v vodstvu SLS in poslanec. Po okupaciji, ko je bila s strani katoliškega tabora maja 1941 ustanovljena Slovenska legija, je dal pobudo za organizacijo Slovenske legije tudi na Štajerskem. Med okupacijo je živel v Ljubljanski pokrajini in bil eden izmed pomembnejših politikov SLS; bil je član izvršnega odbora (eksekutive) SLS, član širšega vodstva Slovenske zaveze in član jeseni 1944 ustanovljenega Narodnega odbora za Slovenijo. V letu 1944 ga je gestapo nameraval aretirati, a se mu je uspelo skriti. Po vojni je emigriral. (Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 153; Zupanič, K., Četništvo na Štajerskem, str. 85; SI AS 1931, OMS, 600-21/382a.)

Kranjc, Milan – Kajtimir, Milan

(13. 3. 1915, Ljubljana–10. 9. 1943, Grčarice)

Častnik (poročnik).

V letih 1930–1935 se je šolal na Vojaški akademiji v Beogradu, potem je služboval na Sušaku, v Gerovu in Delnicah. Po okupaciji je živel v Ljubljani. Maja 1942 se je vključil v t. i. slovensko nacionalno ilegalo. Bil je komandir ene od čet četniškega oddelka, ki se je na Dolenjskem razvil v »Štajerski bataljon«. Poleti 1942, ko se je bataljon zaradi uspešnejšega boja proti partizanom na pobudo njegovega poveljnika Karla Novaka vključil v MVAC in se preimenoval v Legijo smrti, je bil Kranjc poveljnik njenega 2. bataljona. Poleti 1943 je Novak ponovno poskusil obuditi četništvo, pri čemer je nujno potreboval podporo voditeljev SLS, ki so razpolagali z veliko številnejšim moštvom. Novaka so tako prisilili, da je ob koncu julija sprejel nadzorstvo ilegalnega Vojnega sveta (vaških straž), ki so ga sestavljali polkovnik Vladimir Vauhnik ter podpolkovnika Ivan Prezelj in Ernest Peterlin. Novak je tako obdržal vojaško poveljstvo le nad četniškimi odredi, medtem ko pričakovanega priliva iz vrst vaških stražarjev ni bilo. Od pomembnejših častnikov iz vrst vaških straž oziroma MVAC je Novak pridobil le stotnika Milana Kranjca, ki je avgusta 1943 prestopil k četnikom in postal komandant enega od bataljonov Centralnega (dolenjskega) četniškega odreda, s katerim je šel v Grčarice; v boju s partizansko 14. divizijo je bil smrtno zadet. (ES 16, str. 113; Grum, J., Padec Grčaric; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Kregar, Janko – fregata, kapetan fregate

(14. 7. 1899, Ljubljana–6. 3. 1980, Toronto)

Kapetan fregate.

Leta 1915 se je vpisal na avstrijsko vojno pomorsko akademijo, ki jo je zaključil 15. junija 1918. Potem je plul na ladjah jugoslovanske kraljeve mornarice, kjer je opravil specializacijo iz artilerije. Leta 1933 je bil poročnik bojne ladje, decembra 1937 je napredoval v kapetana fregate. Po kapitulaciji jugoslovanske vojske se je pridružil četnikom in kasneje domobrancem. V času nemške okupacije je vodil Informativni (ali Informacijski) urad Pokrajinske uprave. Urad je podrobno obveščal Leona Rupnika o vsem, kar se je okoli njega dogajalo, izdajal je tudi list Vesti, ki je objavljala informacije o zanimivih dogodkih in posameznikih. Kregar je (poleg Karla Škulja in Matije Škerbca) sodil med tiste osebe iz krogov okrog SLS, ki jih je strankino vodstvo zaradi njihove nekritične podpore Rupniku vedno bolj kritiziralo, saj si nikakor ni želelo, da bi se domobranstvo, katerega edina naloga naj bi bila boj proti partizanstvu, razvilo v nekakšen samostojen ideološko-politični subjekt. Po vojni je emigriral in nazadnje živel v Torontu. (NŠAL, 03987, 256, str. 283; SI AS 913; Griesser Pečar, T. Razdvojeni narod, str. 98, 324–327; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 400; SI AS 1931, OMS, 501-3/1, 4, 11, 18, 502-1/274, 503-3/77, 462, 600-14/32; SI AS 1920, šk. 3.)

Kregar, Simon

(21. 1. 1913, Ljubljana–19. 11. 1987, New York)

Arhitekt in kulturni delavec.

V letih 1931–1932 je študiral na Dunaju, kasneje na ljubljanski univerzi, kjer je leta 1938 dokončal študij arhitekture. Najprej je bil zaposlen na gradbenem oddelku banske uprave v Ljubljani, kasneje pri pokrajinski upravi in kmetijski zbornici. Bil je med soustanovitelji Slovenske krščanskosocialistične zveze in Slovenske prosvete. Po vojni se je naseлил v Trstu ter tam do junija 1947 poučeval risanje in matematiko. Nato je bil urednik na Radiu Trst A, vodil je mladinske oddaje, pisal in urejal kulturne novice. Marca 1951 se je izselil v ZDA, kjer je leta 1955 dokončal študij statike. Sodeloval je pri Slovenski prosveti, Slovenskem katoliškem akademskem starešinstvu in Ligi slovenskih Amerikancev. (NŠAL, 03990, 44, str. 345; SB; Rot, A., Bojovnika, str. 439; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 97.)

Krek, Miha, dr. – Bohinc, Miha, Tolminc, Triglav

(29. 9. 1897, Leskovica nad Škofjo Loko–18. 11. 1969, Cleveland)

Odvetnik in politik.

Pravo je začel študirati v Zagrebu, po prvi svetovni vojni se je vrnil v Ljubljano in leta 1919 nadaljeval študij na novoustanovljeni pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1930 doktoriral. Po opravljeni sodni in odvetniški praksi je leta 1931 odprl odvetniško pisarno v Ljubljani, kjer je bil njegov pripravnik politični somišljenik Miloš Stare. Že v študentskih letih je bil Krek dejaven v različnih katoliško usmerjenih društvih. Od leta 1921 je politično deloval v okviru SLS in sčasoma postal eden izmed njenih najpomembnejših politikov. Od leta 1935 je sodeloval kot minister v več jugoslovanskih vladah. Tik pred nemškim napadom na Jugoslavijo je kot minister za šolstvo skupaj z drugimi člani vlade zapustil državo. Do leta 1943 je bil član in podpredsednik kraljeve jugoslovanske vlade v Londonu, nato do jeseni 1944 delegat Jugoslavije pri medzavezniškem posvetovalnem odboru za Italijo. Ves čas je podpiral delovanje Slovenske zaveze v domovini in opozarjal na nevarnost komunizma. Leta 1944, po sporazumu Tito-Šubašić, je odstopil z vseh položajev in podprl ustanovitev ilegalnega Narodnega odbora za Slovenijo v Ljubljani, ki so ga poleg SLS sestavljale še druge slovenske nekomunistične stranke. Po koncu vojne je ostal v Rimu, kjer je ustanovil in vodil Slovenski narodni odbor, katerega člani so bili slovenski emigrantski politiki. Poleg tega je sodeloval pri ustanovitvi Slovenskega socialnega odbora, namenjenega reševanju slovenskih domobrancev v čezmorske dežele in pomoči slovenskim beguncem v Italiji in Avstriji. Leta 1947 se je z družino preselil v ZDA, najprej v Cleveland in leta 1950 v Washington, kjer je bil član Odbora za Srednjo Evropo. Leta 1954 je soustanovil Zvezo krščansko-demokratskih strank iz Srednje Evrope in bil do svoje smrti njen podpredsednik. Dejavnik je bil tudi kot publicist, predavatelj in govornik. (ES 6, str. 5; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 333; Miha Krek, SvSl; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 88.)

Kremžar, France – Osterman Jernej

(4. 12. 1883, Cerovica pri Litiji–26. 6. 1954, Buenos Aires)

Novinar in politik.

Pravo je študiral na Dunaju, a ga ni dokončal. Zaposlil se je v uredništvu Slovenca, leta 1906 je sprejel uredništvo listov Gorica in Primorski list, leta 1909 je postal urednik Novega časa, ki so ga začeli izdajati mladi krščanski socialisti. Po koncu prve svetovne vojne se je vrnil v uredništvo Slovenca in bil leta 1923 na listi SLS izvoljen za poslanca; poslanski mandat je obdržal do šestojanuarska diktature, ko je kralj ukinil parlament. V času diktature je bil član vodstva ilegalno delujoče SLS. Do leta 1943 je deloval v uredništvih Slovenca in Domoljuba. Na zasedanju t. i. prvega slovenskega parlamenta, ki je bilo 3. maja 1945 v dvorani sokolskega društva Tabor v Ljubljani, je bil izvoljen za predsednika. Po koncu vojne je odšel v Italijo in na Koroško. Leta 1949 se je z družino naselil v Argentini, kjer je nadaljeval z delom pri slovenskih organizacijah in pisal članke v tamkajšnje časopise. (ES 6, str. 114; SI AS 1931, OMS, 600-21/251, 600-1/102, 140, 596, 654, 600-4/22, 71; 600-2/103, 178, 600-19/86, 503-11/22.)

Krener (Krenner), Franc – Maček, poveljnik

(18. 4. 1898, Medvode–1978, Olivos, Buenos Aires)

Častnik (general).

Po prvi svetovni vojni je študiral na tehničnih fakultetah v Brnu in Pragi. Leta 1922 je vstopil v jugoslovansko vojsko in služboval v različnih krajih. Ob začetku druge svetovne

vojne je bil poveljnik topniškega polka v Prištini. Po razsulu jugoslovanske vojske je prišel v Ljubljano. Skupaj z več drugimi jugoslovanskimi častniki je bil spomladi 1942 interniran v Gonars, pozneje v Chiesanuovo v Padovi. Decembra 1942 se je vrnil v Ljubljano in oktobra 1943 je postal poveljnik domobranskega organizacijskega štaba. Po ustanovitvi Slovenske narodne vojske (SNV) aprila 1945, ko je bil Ivan Prezelj imenovan za njenega poveljnika in Mirko Bitenc za njegovega pomočnika, je Krener postal poveljnik Ljubljanske divizije. Po Prezeljevem odstopu je Narodni odbor v Ljubljani 3. maja 1945 Krenerja povišal v brigadnega generala in ga imenoval za poveljnika SNV. Čeprav je računal, da se bo SNV umaknila v Italijo, se je bil zaradi nesoglasij v vodstvu SNV prisiljen tem načrtom odpovedati in je moral organizirati umik domobrancev prek Ljubelja v Avstrijo. Po predaji Britancem je pobegnil v Italijo, kjer je do oktobra 1947 živel v ilegali, nato je odšel v Argentino. (ES 6, str. 5; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 87; Mlakar, B., Domobranstvo in konec vojne; Kranjc, M. F., Slovenska vojaška inteligenca; SI AS 1920, šk. 3; Jeraj, M., Melik, J., Nagodevov proces, str. 442.)

Krištof, Jovanka (Jelena) – Mira, Jelka

(26. 11. 1910, Gornji Budački (Vojnić) –27. 11. 1997, Potomac)

Učiteljica, uradnica in obveščevalka, rojena Ribar.

Učiteljšče je zaključila v Karlovcu, nato je med leti 1930 in 1935 službovala kot učiteljica. Zaradi bolezni ni mogla pristopiti k strokovnemu izpitu, zato je to delovno mesto izgubila. Po smrti moža, kirurga ljubljanske bolnišnice Borisa Krištofa (1904, Ljubljana–1938, Ljubljana; član mladincev JNS in Narodne odbrane), s katerim je imela hčerko Tatjano, je dobila službo uradnice v Obči državni bolnici v Ljubljani, ki jo je opravljala tudi med okupacijo. Poleg tega je bila osebna obveščevalka Draže Mihailovića in spremljevalka majorja Karla Novaka. Glede na njeno obvladanje šifriranja obstaja precejšnja verjetnost, da je že pred vojno delala za jugoslovansko obveščevalno službo, Dražo Mihailovića je najbrž spoznala med njegovim bivanjem v Celju v letih 1935–1936. Avgusta 1941 je vzpostavila radijsko zvezo z Mihailovićem, julija 1943 mu je poslala prvo obširno poročilo o delovanju slovenskih četnikov (sledili sta še dve poročili). Obveščevalno je sodelovala z Vekoslavom Bučarjem, majorjem Ivanom Franglom, majorjem Karlom Novakom in tudi z Albinom Šmajdom. Pripisuje se ji, da je bila agentka britanskega Intelligence Servicea. Leta 1944 je z Novakom odšla v Rim, od koder sta vzdrževala zveze z Mihailovićem. Po vojni naj bi skupaj odpotovala v Atene, kjer naj bi se z Novakom tudi poročila. Po Novakovi smrti v letu 1975

naj bi živila v Ameriki, se ponovno poročila, tokrat z ameriškim polkovnikom Alexandrom Hunterjem, hkrati naj bi pomagala pri zbiranju gradiva za zgodovino ravnogorskega četniškega gibanja. Njena nadaljnja usoda ni znana. (SI AS 1931, OMS, 601-1/313–314, 610, 600-21/254, 502-6/156; SI AS 229, Personalni spisi, šk. P/36; Kranjc, M. F., Mira; Mahmutović, J., Četništvo na Slovenskem, str. 42; Bricelj, I., Vojni spomini; Smith, J. Y., Rep. John Moss.)

**Krivec, Jože, dr. – Gosak Ivo, I/1,
Pisatelj, dr. Pisatelj, dr. Pisatelj
Jože, Pisatelj Dom med goricami**

(16. 3. 1916, Vareja–10. 5. 1991, Buenos Aires,
Argentina)

Književnik, pravnik, pisatelj in kritik.

Svoje prve literarne poskuse je napisal kot dijak ptujske gimnazije in bil med tistimi, ki so izdali ptujski almanah *Mlada setev*. Doktoriral je leta 1943 na Pravni fakulteti v Ljubljani. Zaposlen je bil pri upravi Ljubljanske pokrajine kot policijski komisar, dokler ni maja 1945 preko Koroške odšel v Italijo in živel v begunskih taboriščih v Monigu, Serviglianu in Senigalliji. Leta 1948 se je izselil v Argentino. Že v domovini je pisal pesmi in črtice, ki jih je objavljaval v *Piramidi*, *Ženskem svetu*, *Mladi setvi*, *Življenju in svetu*, *Obiskih ter v Domu in svetu*; navdih je črpal predvsem iz rodnih Haloz. Leta 1942 je prejel Prešernovo nagrado mesta Ljubljane za zbirko črtic *Dom med goricami*. V emigraciji je leta 1978 izdal zbirko črtic in novel z naslovom *Le pij, fant, grenko pijačo!*, ki jo sestavljajo trije sklopi: »haloške« črtice, povojne grozote à la Teharje in argentinska stvarnost. Argentinsko življenje je podrobneje prikazal v ciklu *Pod cordobskim soncem*, ki je izšel v reviji *Duhovno življenje*. V letu 1989 sta izšli še črtici *Slavčki pojo zvečer* in *Pozdravljen*. Krivec je bil tudi kulturni referent pri Društvu Slovencev, za Svobodno Slovenijo je ocenjeval knjige in prireditve, kot predsednik Pisateljske družine France Balantič je sodeloval pri zborniku *Čez Izaro*. (ES 6, str. 18; OSP; SI AS 1931, OMS, 600-21/260, 261.)

Križaj, Peter

(23. 6. 1913, Ljubljana–20. 3. 1946, Ljubljana)

Duhovnik, vojni kurat.

V duhovnika je bil posvečen 6. aprila 1941. Potem je nadaljeval s študijem in kot pomožni kaplan maševal pri Sv. Petru v Ljubljani. Oktobra 1942 je bil poslan za pomožnega kaplana v Bizovik in postal tudi vojni kurat tamkajšnje posadke vaške straže. Julija 1943 je bil s škofovim dekretom postavljen za kaplana v Polju in Bizoviku. Ob zlomu Italije je odšel skupaj z vojaško posadko do Št. Jurija pri Grosupljem, ob napadu iz zasede pri Šmarju je bil 12. septembra 1943 ranjen. Po končanem zdravljenju v Ljubljani je bil decembra 1943 sprejet kot glavni kurat v Slovensko domobranstvo in dobil naziv referenta za verske posle pri organizacijskem štabu. Zaradi pritožb zoper njegovo vedenje ga je škof januarja 1944 zamenjal z Ignacijem Lenčkom, Križaja pa postavil za kurata domobranskih ranjencev v vojni bolnici, pristojnega za pogrebe in vodenje mrliških matičnih knjig. Imel je sicer čin poročnika, a domobranske prisege se ni udeležil. Julija 1944 je bil odslovljen iz domobranstva, dokončal študij in 29. marca 1945 promoviral na ljubljanski teološki fakulteti. Po končani vojni je bil med drugim obtožen članstva v protikomunističnih organizacijah, ovajanja nasprotnikov in posrednega ali neposrednega sodelovanja pri ubojih, mučenjih in smrtnih obsodbah, 23. decembra 1945 je bil na t. i. božičnem procesu obsojen na smrt z obešanjem in usmrčen. (Griesser Pečar, T., *Cerkev na zatožni klopi*, str. 110–118; ista, *Razdvojeni narod*, str. 197, 285, 319; Tomišek Čehulič, T., *Usmrčeni po sodbah*, str. 303.)

Križman, Andrej – Brencelj, Komar, Maček, Maček Andrej, Pajk

(28. 8. 1898, Komenda–1993, Portovijejo)

Duhovnik in politik.

Po končanem študiju na teološki fakulteti v Ljubljani leta 1923 je kot kaplan služboval na Jesenicah in na Ljubnem. Dejaven je bil v različnih delavskih organizacijah, ki so delovale v okrilju katoliške SLS. Novembra 1935 je bil med ustanovitelji delavske sindikalne organizacije Zveze združenih delavcev, v obdobju 1937–1941 je urejal glasilo Slovenski delavec. Med okupacijo je bil med vodilnimi pripadniki protikomunističnega tabora. Bil je član vodstva Slovenske legije, dejaven je bil v januarja 1943 ustanovljeni Slovenski delavski zvezi (SDZ), ki je nasledila dotedanjo Zvezo združenih delavcev, in v Delavski protikomunistični akciji, ki je nastala 3. decembra 1943 kot pomožna sila SDZ. Sodeloval je pri organiziranju Slovenskega domobranstva; če drži izjava Erwina Rösenerja, podana na procesu pred vojaškim sodiščem avgusta 1946 v Ljubljani, ga je Križman obiskal že dva dni po kapitulaciji Italije, se mu predstavil kot vodja vseh »belogardističnih« enot in mu predlagal, da naj se vse te enote na ljubljanskem območju združijo v neko celoto in se skupaj z Nemci, ki naj bi jim dali opremo in orožje, borijo proti partizanom. Bil je tudi član približno v tem času ustanovljenega Protikomunističnega odbora, ki naj bi vodil celotno protipartizansko akcijo (poleg Križmana naj bi ga sestavljali Albin Šmajd, Ivan Paternost, Jože Sodja in Mirko Bitenc). Po vojni je zbežal v Rim, pozneje se je odselil v Ekvador, kjer je bil župnik v kraju Picoaza v škofiji Portovijejo. (ES 6, str. 22–23; Vovk, A., V spomin in opomin, str. 351; Proces proti vojnim zločincem, str. 116; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 122–124, 127; SI AS 1931, OMS, 600-21/255–259.)

Krnjević, Juraj, dr.

(19. 2. 1895, Ivanić Grad–9. 1. 1988, London)

Hrvaški pravnik in politik.

Eden od prvakov Hrvaške kmečke stranke (HSS). Po uvedbi šestojanuarske diktature je na željo vodstva stranke do leta 1939 živel v emigraciji, večinoma v Ženevi, kjer je vzdrževal stike z vladami zahodnih držav in Društvom narodov. Leta 1939 se je vrnil v domovino in bil imenovan za senatorja. Po napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 ga je Vladko Maček delegiral na mesto podpredsednika jugoslovanske vlade. Do avgusta 1944 je deloval

v jugoslovanskih vladah v Londonu. Po končani vojni se ni vrnil v domovino. Skupaj z Vladkom Mačkom je skušal oživiti delovanje HSS v tujini in si prizadeval za samostojno hrvaško državo. (HL, str. 652; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 381.)

Krošelj (Krošl), Jože (Jožko, Joško) – Mrak Jože

(6. 12. 1902, Kapele pri Brežicah–31. 10. 1969, Buenos Aires)

Publicist in urednik. V gimnazijskih letih, ki jih je preživel v Mariboru in Ljubljani, je bil urednik dijaških literarnih revij, sodeloval je tudi pri revijah Mladina in Ženski svet. Kot študent se je včlanil v društvo Zarja in sodeloval pri pevskem zboru, ki ga je vodil France Marolt. Ko je imel komaj 25 let, so ga povabili v tajništvo SLS za mesto Ljubljana, leta 1928 je postal osebni tajnik dr. Antona Korošca in se preselil v Beograd. V letu 1932 je prevzel beograjsko uredništvo slovenskega dnevnika Slovenec, bil je tudi član izvršnega odbora jugoslovanske časnikarske agencije Avala. Po Koroščevi smrti se je vrnil v Ljubljano in postal ravnatelj uprave dnevnika Slovenec. Ob koncu vojne je pred komunističnim režimom zbežal najprej na Koroško in od tam v Italijo, kjer je začel v begunskih taboriščih Monigo in Servigliano izdajati slovenski dnevnik Zedinjena Slovenija. V letu 1948 je prisel v Argentino, se vključil v Društvo Slovencev in na prošnjo Miloša Stareta prevzel mesto glavnega urednika tednika Svobodna Slovenija; na tem mestu je ostal vse do svoje smrti. (Jan, J., Jožko Krošelj; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Krošl (Krošelj), Anton (Tone), dr. – Benko

(18. 5. 1905, Brežice–4. 5. 1945, Hamburg/Neuengamme)

Zgodovinar. Brat Jožeta Krošla.

Že v dijaških letih, ko je skupaj z Antonom Trstenjakom in Edvardom Kocbekom obiskoval klasično gimnazio v Mariboru, je bil vsestransko dejaven. Soustanovil je dijaško planinsko društvo Skuta, objavljala literarne prispevke v dijaških revijah, kot katoliško usmerjen in socialno čuteč je bil dejaven član Krekove mladine, zbližal se je tudi s t. i. križarji in objavil nekaj prispevkov v njihovi reviji Križ na gori. Po maturi se je sicer vpisal na bogoslovje, a se je kmalu odločil za študij zgodovine v Ljubljani in se dejavno vključil v študentsko gibanje. V letu 1928 je postal urednik mesečnika Krekove mladine Ogenj, v

katerem je vneto zagovarjal socializem in razredni boj. Leta 1930 je končal študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1941 doktoriral. V vmesnem času je poučeval na različnih trgovskih srednjih šolah, bil je tudi ravnatelj zasebne trgovske šole, ki jo je sam ustanovil. Pisal je šolske učbenike za zgodovino (posebej se je posvetil zgodovini trgovine), v slovenščino je prevajal literarna dela, ukvarjal se je tudi z leposlovjem. Kmalu po začetku druge svetovne vojne je bil med ustanovitelji tajne organizacije Pobratim, ki je imela značaj reda, svojo prisego, zakon, dva časopisa in obveščevalno službo. Zavzemala se je za slovenske nacionalne koristi v okviru Velike Jugoslavije. Pridružili so se ji katoliški in liberalni predstavniki nekomunistične strani, ki niso hoteli pripadati nobeni politični stranki. Leta 1943 je Pobratim pristopil k Narodni legiji, vojaški organizaciji t. i. politične sredine, ki je delovala predvsem na propagandnem in obveščevalnem področju; vključevala je več izobražencev in častnikov, med njimi tudi del članov Stare pravde Črtomirja Nagodeta, pozneje sta se ji pridružila dva vidna predstavnika katoliškega tabora, Andrej Gosar in Jakob Šolar. Kot drugi dve legiji (Slovenska in Sokolska) je bila tudi Narodna legija povezana z Jugoslovansko vojsko v domovini pod vodstvom Draže Mihailovića. Krošl je imel v njej pomembno vlogo. Bil je tudi načelnik glavnega organizacijskega odbora pri štabu poveljstva (komande) Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo, v obdobju 1943–1944 je bil predsednik načelstva Državne obveščevalne službe (DOS). Poleti 1944 ga je skupaj s še nekaterimi drugimi vodilnimi člani DOS aretiralo gestapo in poslal v nemško koncentracijsko taborišče Neuengamme pri Hamburgu. Tik pred koncem vojne so Nemci taborišče izpraznili in taboriščnike odvedli proti Baltskemu morju ter jih pri mestu Neustadt vkrcali na ladje, ki so jih dan pred kapitulacijo Nemčije potopile britanske letalske sile. V tragediji, poimenovani po največji ladji Cap Arcona, naj bi umrlo okoli 5.000 taboriščnikov, med njimi tudi Krošl. (ES 6, str. 40; Kreačič, G., Pričevanja, str. 166–195; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 206, 233.)

Krošl (Krošelj), Jože – Kmet, Zorko, Svetnik, Nosan

(21. 7. 1894, Brežice–1. 11. 1978, Cirkulane)

Teolog, pastoralni sociolog. Brat Antona Krošla.

Bogoslovje je študiral v Mariboru in bil leta 1916 posvečen v duhovnika. Prvo službo je dobil kot kaplan v Celju. Nato je v Gradcu nadaljeval s študijem na teološki fakulteti, končal ga je v Ljubljani po končani vojni. Leta 1923 je bil prefekt v dijaškem

semenišču v Mariboru, od leta 1924 do leta 1927 je na mariborskem bogoslovju predaval primerjalno veroslovje in cerkveno zgodovino. Leta 1927 je bil premeščen (po lastnih besedah zaradi premalo rigoroznega upoštevanja cerkvenih prepisov in prevelike popustljivosti do dijakov, ki so se zbirali okrog glasila Križ na gori) na mesto kaplana v Gornjem Gradu. Po strokovnem usposabljanju v Gradcu, Pragi in Berlinu je v naslednjem letu dobil službo referenta za kmečko nadaljevalno šolstvo pri Oblastni samoupravi v Mariboru, po razpustu teh samouprav v letu 1929 je bil premeščen na podobno delovno mesto k banski upravi v Ljubljani, kjer je bil zaposlen do leta 1945, ko se je na lastno željo upokojil. Po okupaciji naj bi bil od konca leta 1941 sicer član OF, dejavno naj zanjo ne bi delal. Avgusta 1942 so ga skupaj z bratom Antonom zaprli Italijani, a so ju aprila 1943 zaradi pomanjkanja dokazov izpustili. Jože Krošl je bil dejaven tudi v SLS. Kot predsednik Štajerskega pokrajinskega odbora je postal sredi leta 1943 član širšega odbora stranke (plenuma), januarja 1944 je bil izvoljen tudi za člana njenega izvršnega odbora (eksekutive). Po vojni je bil formalno še vedno član OF in je bil izvoljen za »uličnega sekretarja« I. terena Bežigrad. Takrat se je že odločil, da se bo spet posvetil duhovniškemu delu. Od leta 1946 do leta 1954 je bil župnik pri Sv. Barbari v Cirkulanah v Halozah, kjer je živel vse do svoje smrti v letu 1978. Leta 1949 je podpisal izjavo o sodelovanju z UDV, morda iz strahu ali izsiljevanja z nekim neznanim medvojnim gradivom. Za UDV je bil zelo dragocen, ne le zaradi poznavanja politikov medvojnega protikomunističnega tabora, ampak tudi zaradi zaupnega odnosa z obema tedanjima pomožnima škofoma, ljubljanskim Antonom Vovkom in mariborskim Maksimiljanom Držečnikom. Iz Krošlovega poročila UDV iz leta 1952 je razvidno, da je imel stike s slovenskimi cerkvenimi dostojanstveniki tudi na zahtevo vodstva SLS v tujini. V povojnem javnem življenju se je uveljavil predvsem kot pionir na področju pastoralne sociologije. Leta 1968 je začel predavati na mariborskem oddelku Teološke fakultete v Ljubljani, sodeloval je z mednarodno zvezo versko-socioloških raziskovalnih inštitutov (FERES) in se udeleževal mednarodnih strokovnih kongresov. V prvi polovici sedemdesetih let je objavil knjigo Uvod v pastoralno sociologijo, ljubljanska teološka fakulteta mu je podelila častni doktorat. (ES 6, str. 40; Kreačič, G., Pričevanja, str. 197–206; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 709–714; OSP; SI AS 1931, šk. 428, OD Jože Krošl.)

Kuhar, Alojzij, dr. – Lojze

(18. 6. 1895, Kotlje–29.10. 1958, New York)

Duhovnik, časnikar in politik. Brat pisatelja Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca.

Leta 1918 je končal bogoslovje v Celovcu, pozneje je v Parizu diplomiral iz diplomatskih ved in leta 1926 še iz prava. Med bivanjem v Parizu je bil socialni referent za izseljence na jugoslovanskem poslaništvu in dopisnik časnika Slovenec. Po vrnitvi v Jugoslavijo je bil deset let zunanjepolitični urednik Slovenca in radijski komentator za zunanjo politiko. Pred napadom na Jugoslavijo v letu 1941 je odšel najprej v New York, nato v London, kjer je bil član informativnega urada jugoslovanske emigrantske vlade in njen poslanik pri poljski emigrantski vladi. Od jeseni 1941 je bil redni sodelavec londonskega radia. Septembra 1944 so bili zelo odmevni njegovi pozivi slovenskim domobrancem, naj se priključijo partizanom. Po končani vojni je ostal v Veliki Britaniji, kot duhovnik je skrbel za izseljence, hkrati je tudi doktoriral iz zgodovine na univerzi v Cambridgeu. Leta 1950 je odšel v New York, kjer je bil vodja tiskovnega urada za Jugoslavijo pri Narodnem svetu za svobodno Evropo. (ES 6, str. 64; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 111.)

Kuhar, Lovro – Prežihov Voranc

(10. 8. 1893, Podgora–18. 2. 1950, Maribor)

Pisatelj in politik. Brat duhovnika Alojzija Kuharja.

Leta 1920 je postal član Komunistične partije Jugoslavije, zato je bil pred drugo svetovno vojno stalno preganjen. Leta 1930 je pred aretacijo pobegnil v Avstrijo. Na Dunaju

je deloval kot aktivist Kominterne. Konec tridesetih let je bil sodelavec Tita, vendar so bili njuni odnosi napeti. Leta 1939 se je vrnil v Ljubljano in se posvetil pisateljstvu. Po začetku druge svetovne vojne je deloval v OF in po napotkih vodilnih komunistov organiziral skupine književnikov in umetnikov, čeprav ni bil več dojet za vrhunski kader. Na začetku leta 1943 ga je aretirala patrolja MVAC. Najprej je bil zaprt v belgijski vojašnici, kjer ga je zasliševala italijanska kvestura, nato v uradu nemške varnostne policije in varnostne službe v hotelu Miklič še Nemci. Zaslišanje je spremljalo tudi poveljstvo gestapa z Bleda. Po kapitulaciji Italije so ga Nemci preselili v ječo v Begunjah, nato v Berlin, v glavno poveljstvo gestapa, potem v taborišče Sachsenhausen in nato na začetku leta 1945 v Mauthausen. Po vrnitvi v domovino se je z družino preselil na kmetijo v Kotlje in tam kmetoval; v novi politični eliti zanj ni bilo prostora. Umrli je februarja 1950 v Mariboru. (ES 9, str. 328–330; Literarni atlas; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 837.)

Kukanja, Angelo

(16. 2. 1905, Trst–1. 12. 1977, Trst)

Odvetnik in javni delavec.

Po prvi svetovni vojni je živel v Ljubljani. Pravo je študiral v Padovi in leta 1934 tam diplomiral, vendar je lahko odvetniški izpit opravil šele leta 1946. Od diplome dalje je bil zaposlen pri odvetniku Francu Veselu, nato je imel svojo odvetniško pisarno. Zaradi dela pri narodnoobrambnih društvih in listih, natančneje pri Dijaški matici in v društvu Edinost, je bil leta 1929 aretiran in julija 1930 obsojen pred Posebnim sodiščem za zaščito države na štiri leta zapora, a je bil leta 1932 izpuščen zaradi amnestije. Po vrnitvi v Trst je nadaljeval z ilegalnim narodnoobrambnim delom. Oktobra 1940 je bil ponovno aretiran in na drugem tržaškem procesu 14. decembra 1941 obsojen na 16 let zapora. Izpuščen je bil 4. maja 1944. Ob koncu vojne je postal član izvršnega odbora OF, načelnik pravnega oddelka Mestnega osvobodilnega sveta, član odbora Slovensko-italijanske antifašistične unije (SIAU) in bil poleti 1945 imenovan za komisarja v Državnem arhivu za Julijsko krajino. Med anglo-ameriško upravo je branil tržaške antifašiste pred sodiščem v Firencah. Po londonskem sporazumu je bil med drugim dejaven v Slovenski kulturno-gospodarski zvezi, član različnih organov Narodne in študijske knjižnice v Trstu, Tržaške kreditne banke, slovenskega gledališča v Trstu, podpredsednik Odbora za gradnjo Kulturnega doma v Trstu, član upravnega sveta društva Pravniki, kot pravni zastopnik Založništva tržaškega tiska je vodil boj za razveljavitev prepovedi rabe slovenščine na sodišču. Ob 25-letnici Primorskega dnevnika je bil odlikovan z zlato značko in ob 25-letnici SKGZ posmrtno odlikovan z odličjem boja in dela. (SB.)

Kukovič, Kazimir

(27. 8. 1907, Ptuj–8. 10. 1942, Ljubljana)

Policijski uradnik.

Kukovič je kot policijski uradnik že pred vojno sodeloval s stražarji Lamberta Ehrlicha, od katerih je v obravnavo dobival protifašistično usmerjene posameznike. Kukovič je tudi med vojno služboval kot policijski uradnik in sodeloval z obveščevalnim uradom pri

štabu majorja Karla Novaka. Varnostnoobveščevalna služba OF je nanj izvedla dva atentata, prvič 26. septembra 1942 in drugič 8. oktobra 1942. Tri dni po drugem atentatu je umrl. (Žižek, S., Iz arhiva vosovskih; Žebot, C., Neminljiva Slovenija, str. 81–82; Saje, F., Belogardizem, str. 130; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 387; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Kulovec, Franc (Fran), dr.

(8. 1. 1884, Dolenje Sušice pri Toplicah–6. 4. 1941, Beograd)

Duhovnik, politik in novinar.

Teologijo je študiral v Ljubljani in bil leta 1907 posvečen v duhovnika. Leta 1910 je na Dunaju doktoriral iz bogoslovnih ved, potem je služboval na škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano. Med prvo svetovno vojno je bil vojni kurat, po njej se je posvetil politiki in postal eden izmed najvidnejših voditeljev SLS; leta 1919 je postal njen glavni tajnik, reorganiziral je stranko, večkrat je bil izvoljen za poslanca Narodne skupščine Kraljevine Jugoslavije, sodeloval je v številnih odborih in bil v dveh vladah tudi minister za kmetijstvo. Zaradi sodelovanja pri pripravi Slovenskih punktacij, politične deklaracije, v kateri je SLS zahtevala združitev vseh Slovencev v eno politično enoto ter preureditev Jugoslavije v državo, kjer bi imeli Slovenci, Hrvati in Srbi lastne samoupravne enote, je bil v letih 1933–1934 interniran v Foči in Sarajevu. Leta 1938 je bil ponovno izvoljen za poslanca, po smrti voditelja SLS Antona Korošca v letu 1940 je postal njegov naslednik. Med januarjem in aprilom 1941 je bil minister v dveh jugoslovanskih vladah, med bombardiranjem Beograda 6. aprila 1941 je izgubil življenje. Poznan je bil tudi kot organizator jugoslovanskega kmetijskega združenja, publicistično je sodeloval pri številnih katoliško usmerjenih časopisih in revijah. (ES 6, str. 66; SB.)

Kumelj, Metod – Kovač

(26. 8. 1900, Ljubljana–8./9. 11. 1947, Ljubljana)

Specialni pedagog, urednik in sindikalni delavec.

Med prvo svetovno je moral zaradi vpoklica k vojakom začasno prekiniti šolanje na ljubljanskem učiteljskišči v Ljubljani. Po maturi v letu 1919 je nekaj let poučeval na Prevaljah in v Ljubljani, v obdobju 1924–1927 se je izobraževal za strokovnega učitelja za gluhoneme. Leta 1927 je opravil višji državni strokovni izpit in se kot strokovni učitelj zaposlil v tedanji gluhonemnici, kjer je ostal vse do aretacije v letu 1947. V dijaški dobi je bil član Preporoda, sicer se politično ni udeleževal. Dejaven je bil v vodstvih učiteljskih stanovskih organizacij, kjer je bil posebej uspešen tudi zaradi strankarske neopredeljenosti. Med drugo svetovno vojno se je vključil v skupino Stara pravda, ki jo je ustanovil Črtomir Nagode, ter se je zavzemala za boj proti okupatorjem pod vodstvom Draže Mihailoviča in za socialno pravično jugoslovansko državo. Sodeloval je tudi v različnih akcijah za socialno pomoč, oktobra 1943 je postal vodja gospodarskega odseka Slovenskega Rdečega križa. V času nemške okupacije je bil interniran v Dachau, kjer je dočakal konec vojne. Avgusta 1947 je bil na t. i. Nagodetovem procesu obsojen na 15 let odvzema prostosti s prisilnim delom. Na začetku novembra istega leta je bila zoper njega odrejena ponovna preiskava, povezana z nekim drugim procesom; sklepati je mogoče, da bi bil morda obtožen na katerem od dachavskih procesov. V noči z 8. na 9. november 1947 naj bi v preiskovalnih zaporih UDV na Poljanskem nasipu naredil samomor. (Melik J., Jeraj M., Nagodetov proces, str. 57–60; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Kunc, Boris, dr.

(19. 11. 1909, Ročinj–25. 3. 1992, Ljubljana)

Kirurg.

Medicino je študiral v Ljubljani in Beogradu, kjer je diplomiral. Kirurgijo je specializiral v Zagrebu, nato se je izpopolnjeval v Heidelbergu, Strasbourgu, Berlinu in Pragi. Leta 1947 je postal načelnik kirurškega oddelka Vojne bolnišnice v Ljubljani, kjer je ostal do upokojitve. Leta 1964 je postal tudi redni profesor na Vojaški medicinski akademiji. (ES 6, str. 74; SB.)

Kunstelj, Ignacij

(10. 8. 1908, Vrhnika–7. 8. 1981, Stuttgart)

Duhovnik.

V mašnika je bil posvečen leta 1933. Od leta 1934 do leta 1943 je služboval na Rakitni. Po okupaciji je dejavno sodeloval pri organizaciji domače enote MVAC. Septembra 1943, ko so enote NOV zasedle Rakitno, je pobegnil v Borovnico, nato je odšel v Trst, kjer je bil domobranski kurat. V tej funkciji ga srečamo tudi leta 1944 v Vipavi. V Postojni je urejal glasilo Straža v Primorju. Med vojno je bil tudi šef propagandnega in duhovniškega oddelka SNVZ, po činu stotnik in kurat SNVZ. Skupaj z Ivanom Martelancem je prirejal protikomunistične propagandne in učiteljske tečaje. Iz Vipave je pred koncem vojne pobegnil v Trst, nato v Avstrijo. Jeseni 1948 je prišel v Veliko Britanijo. Postal je prvi duhovnik za tamkajšnje izseljence, upravnik slovenskega doma v Londonu in tudi predsednik združenja Slovencev v Veliki Britaniji; ta funkcija mu je omogočala stike z emigranti v Evropi in zunaj nje, posebej še s t. i. duhovniško emigracijo. V Londonu ga je med drugimi obiskal tudi Gregorij Rožman, s katerim sta obiskala številne emigrantske duhovnike. Januarja 1967 je bil z dekretom tedanjega ljubljanskega nadškofa Jožefa Pogačnika imenovan za direktorja Slovenske izseljeniške duhovščine. V sedemdesetih letih je bil izseljenski duhovnik v Nemčiji, kjer je tudi umrl. (Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 80, 126–128; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 31, 177; ista, Cerkev na zatožni klopi; SI AS 1931, šk. 427; Slovenski dom London; Wikiwand.)

Kunstelj, Jože

Duhovnik.

Kaplan na Čatežu, kot posrednik je bil skupaj z Janezom Marnom vpleten v razgovore, da bi krščanski socialisti zapustili OF. (Saje, F., Belogardizem, str. 570–571.)

Kutschera, Franz

(22. 1. 1904, Oberwaltersdorf–1. 2. 1944, Varšava)

SS-Brigadeführer und Generalmajor der Polizei.

Do priključitve Avstrije tretjemu rajhu (anšlus) v marcu 1938 je bil ilegalni nacistični funkcionar na avstrijskem Koroškem, v letih 1939–1941 namestnik pokrajinskega vodje nacistične stranke NSDAP (namestnik gauleiterja) za Koroško, od 14. aprila do 16. decembra 1941 šef civilne uprave za Gorenjsko in Mežiško dolino na Bledu, od februarja 1942 je bil v štabu višjega vodje SS (SS-Oberführer) in policije za osrednji del Sovjetske zveze ter od septembra 1943 vodja SS in policije za območje Varšave. Bil je zagrizen izvajalec nacistične raznarodovalne in represivne politike; v atentatu so ga ubili člani poljskega odporiškega gibanja. (ES 6, str. 83, WW II DB.)

L

Lajovic, Ladislav (Ladi), dr.

(8. 6. 1896, Vače–22. 11. 1977, Portorož)

Pravnik.

Bil je eden izmed vidnejših predstavnikov JNS, tudi predstavnik liberalcev v pripravljalnem odboru jugoslovansko-italijanske lige. Pred vojno je bil direktor Zedinjene zavarovalnice v Ljubljani in član odbora Društva Narodne galerije. Po koncu vojne je bil postavljen pred vojaško sodišče in nekaj časa zaprt, a naj bi bil že kmalu izpuščen. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, šk. 404; Saje, F., Belogardizem, str. 158; Jenko, M., France Stele, str. 259; SI AS 1931, OMS, 600-1/626, 631, 600-2/85; Jamnik A., Za izboljšanje življenjskih pogojev, str. 113; Popisi prebivalstva, sistory.si; NŠAL, 04309, 35, str. 233.)

Langof, Milan

(14. 12. 1914, Gorica–?)

Poštni uslužbenec.

Živel naj bi v Ljubljani. V obdobju nemške okupacije je bil oficir pri SNVZ na Primorskem. Tja ga je na pomoč Antonu Duhovniku in Izidorju Martinjaku poslal njegov svak Milan Finec. Leta 1945 naj bi deloval tudi kot obveščevalec Agencije Slovenije, tj. časopisne agencije Narodnega odbora za Slovenijo. Po osvoboditvi naj bi bil še nekaj časa v Trstu, njegova nadaljnja usoda ni znana. (SI AS 1931, OMS, 600-1/86, 124, 600-21/273; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Langus, Marta – Marta, Mojca

(14. 1. 1925, Ljubljana–?)

Stenotipistka.

Med vojno je delala v Informativnem uradu Milana Finca; bila je tesna sodelavka Glavačevega zaupnika Franca Horvata, s katerim se je po vojni tudi poročila, in šefa obveščevalnega odseka za podeželje, duhovnika Jakoba Mavca. (SI AS 1931, OMS, 501-3/4, 11, 16, 33, 40, 69, 600-21/274; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Lavrič, Božidar, dr.

(10. 11. 1899, Nova vas, Cerknica–15. 11. 1961, Ljubljana)

Zdravnik kirurg.

Medicino je študiral v Zagrebu, Parizu in Pragi, kjer je promoviral leta 1924. Sprva je deloval v Zagrebu in Šibeniku. Leta 1933 je prevzel vodstvo kirurškega oddelka V Mariaboru, kmalu za tem je postal vodja 2. kirurškega oddelka v Ljubljani. Od leta 1936 je služboval na ljubljanski medicinski fakulteti. Med italijansko okupacijo je bil zaradi pomoči partizanskemu gibanju dvakrat interniran. Po kapitulaciji Italije je v Bariju skrbel za ranjene partizane, leta 1944 je postal glavni kirurg JLA v Beogradu. V letu 1945 je bil imenovan za rednega profesorja kirurgije na novi Medicinski fakulteti v Ljubljani in bil do leta 1949 tudi njen dekan; nato je bil rektor Medicinske visoke šole, od leta 1957 je bil rektor ljubljanske univerze. Leta 1949 je bil izvoljen za rednega člana SAZU. (ES 6, str. 108–109; Zupanič Slavec, Z., dr. Božidar Lavrič; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 938.)

Lavrič, Ivo, dr. – Janez Logar

Zdravnik.

Med drugo svetovno vojno je bil prostovoljec v t. i. ženski bolnišnici v Ljubljani. Sprva je bil član Slovenske legije, leta 1943 se je pridružil četnikom v Polhograjskih Dolomitih, a je kmalu pobegnil in se začel pogajati z OF, da bi se četniško in partizansko gibanje združila v boju proti okupatorju. (Ferenc, T., Dies irae, str. 13, 106–111, 118; SI AS 1931, OMS, 600-21/322.)

Lavrič, Jože (Josip), dr. – Levičnik Tone, Kmet, dr. Joža

(18. 3. 1903, Moravče–9. 1. 1973, Ljubljana)

Agrarni ekonomist, pravnik in statistik.

Študiral je v Ljubljani, na Dunaju in v Zürichu, kjer je leta 1928 doktoriral na ekonomski fakulteti. V letu 1933 je diplomiral še na pravni fakulteti v Ljubljani. Služboval je v Ljubljani, Novem mestu in Beogradu. Leta 1937 je postal glavni tajnik Kmetijske zbornice za Dravsko banovino. Po okupaciji, proti koncu maja 1941, ga je visoki komisar Ljubljanske pokrajine Emilio Grazioli kot zastopnika Kmetijske zbornice imenoval za člana sosveta (konzulte), posvetovalnega organa italijanskega civilnega upravnika v Ljubljanski pokrajini, sestavljenega po korporativnem načelu. Po koncu vojne je bil najprej zaposlen na Zveznem zavodu za statistiko, nato od leta 1947 do leta 1952 na Zavodu za ekonomiko kmetijstva pri Kmetijskem inštitutu Slovenije in nazadnje, do upokojitve, na Zavodu SR Slovenije za statistiko. Med drugim je uvedel statistično-ekonomske analize kot metode pri proučevanju razvojnih vprašanj kmetijstva, sestavil prvo krmno bilanco za Slovenijo in v slovenski jezik prevedel nekaj temeljnih ekonomskih del. (ES 6, str. 109; SI AS 1931, OMS, 600-21/322; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 74.)

Lavrič, Marjan

(10. 10. 1921, Stara Loka–1981, Argentina)

Pravnik, domobranski častnik (nadporočnik).

Bil je član prve skupine t. i. slovenske nacionalne ilegale, ki je odšla na »teren« 17. maja 1942 pod poveljstvom Milana Kranjca. Partizanski viri ga opisujejo kot vodjo prve skupine »belogardističnih borcev« v Štajerskem odredu. V času nemške okupacije se je pridružil domobrancem. Skupina, ki ji je poveljeval, je bila pozno jeseni 1943 poslana na Primorsko kot pomoč Antonu Kokalju in je predstavljala eno od prvih jeder primorskega domobranstva oziroma poznejšega SNVZ. V drugi polovici leta 1944 je bil sprejet v SS šolo v Gradišču ob Soči, od koder je bil poslan na Notranjsko. Po nemški kapitulaciji je odšel na Koroško, od tam v Milano in Trst, nato v Argentino. (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 159; Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 45; Mlakar, B: Slovensko domobranstvo, str. 239; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Lavrih, Ivan

(2. 8. 1915, Šentvid pri Stični–12. 8. 2005, Wichita)

Duhovnik in publicist.

Teologijo je študiral v Ljubljani in bil leta 1939 posvečen v duhovnika. Med okupacijo je kot kaplan v Dobropoljski dolini skupaj s tamkajšnjimi stražarji (člani akademskega kluba Straža) dal pobudo za ustanovitev vaških straž. Lavrih je bil nasploh naklonjen stražarjem in je dobro sodeloval z njihovim pripadnikom Tonetom Pernetom, ki je od 15. septembra 1942 do začetka pomladi 1943 poveljeval dobropoljski vaški straži. Z njegovim naslednikom, mornariškim narednikom Stanetom Golobom, ki ga je na to mesto predlagala Slovenska legija, se ni razumel, zato je pomagal stražarjem, da so takoj po italijanski kapitulaciji odstavili Goloba in na njegovo mesto ponovno postavili Perneteta. Nekaj dni pozneje, 12. septembra, je Lavrih skupaj s Pernetom in še nekaterimi drugimi oficirji prispel na Turjak. Bil je med tistimi, ki so se zavzemali za umik z gradu, a se vojaški poveljniki s tem niso strinjali. Po padcu Turjaka je bil med ujetimi tudi Lavrih. Odpeljan je bil v sodne zapore v Auerspergov grad v Kočevju. 23. septembra 1943 je skupaj s še 25 duhovniki in bogoslovci podpisal izjavo, v kateri so priznali svojo »zmotno izdajalsko dejavnost« in se zavezali, da ne bodo več delovali proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Konec oktobra 1943, ko so se Kočevju približevali Nemci, so jetnike odvedli v gozd nad Grčarice. Lavrihu in še nekaterim je uspelo pobegniti ter se javiti nemškimi oblastem. Po končani vojni je odšel na Koroško in deloval med slovenskimi begunci v Avstriji. Leta 1949 se je preselil v ZDA in služboval v različnih župnijah v Kansasu. (Klasič Škofljanec, A., *Vodnik Studia slovenica*, str. 99; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 309, 322, 343, 444, 451–452, 636–637; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 210, 240; Grum, J. *Turjak*; *Nekrolog: Ivan Lavrih*; CDDC.)

Lederhas, Rajko, dr.

(27. 10. 1893, Ljubljana–1983, Ljubljana?)

Sodnik Okrajnega sodišča Ljubljana. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Popisi prebivalstva, sistory.si; PŽ.)

Lenček, Ignacij

(18. 7. 1907, Ljubljana–10. 4. 1974, Gradec/Graz)

Duhovnik, profesor, domobranski kurat.

Teologijo je študiral v Rimu, nato je leta 1928 doktoriral iz filozofije in leta 1932 iz teologije. Odtlej je služboval kot prefekt v Škofovih zavodih, od leta 1936 je predaval moralno bogoslovje na teološki fakulteti v Ljubljani. Med vojno je bil kurat v Prostovoljni protikomunistični milici, za časa nemške zasedbe pa ga je škof postavil na mesto glavnega domobranskega kurata in verskega referenta pri Organizacijskem štabu Slovenskega domobranstva, kjer je zamenjal Petra Križaja, proti kateremu je bilo preveč pritožb. Lenček je spadal med tiste bogoslovce, ki po vojni s Koroške niso bili vrnjeni v Slovenijo, temveč so bili poslani v begunsko taborišče v Monigu pri Trbižu, nato so junija 1945 v Praglii začeli s teološkimi predavanji. Kongregacija za semenišča in univerze je to dejavnost priznala kot teološko fakulteto. Proforski zbor so novembra 1945 sestavljali: trije redni profesorji (Alojzij Odar, Jože Turk in Matija Slavič), dva izredna profesorja (Ivan Ahčin in Ignacij Lenček), en docent (Janez Vodopivec) in trije honorarni predavatelji (Janez Kraljič, Karel Truhlar in Ludvik Čepon). Zaradi premajhnih prostorov se je fakulteta 11. septembra 1946 najprej preselila v prostore Bogoslovnega semenišča Brixen, nato s privolitvijo ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana v Argentino; proforski zbor so sestavljali: Odar, Ahčin, Lenček, Franc Gnidovec, Filip Žakelj, Alojzij Košmerlj in Jože Košiček. V San Luisu so ostali do avgusta 1951, ko so se preselili v Androgué, predmestje Buenos Airesa. Po preselitvi je rektor semenišča postal Franc Gnidovec, medtem ko je fakulteto še vedno vodil Odar, ki ga je po njegovi smrti zamenjal Ignacij Lenček. Decembra 1959 so izseljensko fakulteto ukinili. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 235, 312, 358, 360; Dolinar, F. M., Sodni proces proti Rožmanu, str. 282–285; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 67, 111, 142, 110–118; ista, Razdvojeni narod, str. 196–197, 285, 307, 319; ista, Stanislav Lenič, str. 50, 79–82, 249; Lenček, I., Puščava raste; Škulj, E., Teološka fakulteta v izseljenstvu, str. 101; Čipić Rehar, M., Med sodbo sodišča; Dolar, N., Izseljensko pesništvo.)

Lenščak, Dušan

(29. 12. 1912, Prvačina–?)

Domobranski nadporočnik.

Po vojni je emigriral. Sprva je v begunskem taborišču v Italiji vodil osnovno šolo, pozneje je odšel v Argentino. (Velikonja, T., Grobišče; SI AS 1931, evidenca gradiva; Jaklitsch, H., Slovenski begunci, str. 390.)

Lesar, Janko

Po vojni je bil s Koroške vrnjen v Slovenijo, a je pobegnil nazaj in študiral na begunski gimnaziji v Lienzu. Kasneje je bil predsednik begunskega taborišča v Spittalau. (SI AS 1931, OMS, 600-21/285.)

Lesjak, Josip (Jože, Juš)

(5. 12. 1908, Nabrežina–3. 11. 1942, Bizovik)

Kapetan jugoslovanske kraljeve vojske.

Že v kraljevi jugoslovanski vojski je služboval kot obveščevalni oficir Glavnega štaba in kot tak deloval tudi med vojno, ko je postal še namestnik majorja Karla Novaka in glavni intendant MVAC v Ljubljani. Novembra 1942 ga je ustrelil poveljnik posadke MVAC v Bizoviku Gabrijel Capuder. Po Capudrovih besedah se je Lesjak upiral aretaciji, po mnenju nekaterih pa je njegov umor naročil Franc Glavač (Maček, J., Slovenska zaveza; SI AS 1931, OMS, 405-6/212; Saje, Belogardizem, str. 548; SI AS 1920, šk. 3; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 968; SI AS 1914, šk. 2, p. e. 38.)

Leskovar, Josip, dr.

(15. 3. 1875, Čadram–23. 7. 1965, Maribor)

Pravnik in politik.

Pravo je študiral v Gradcu in na Dunaju, kjer je bil leta 1902 promoviran. Zastopal je idejo, da Slovenci v Avstriji ne morejo pričakovati ne pravičnosti ne enakopravnosti. Od leta 1910 je služboval kot odvetnik v Mariboru in opravljal narodno obrambno delo. V prvi svetovni vojni je bil na fronti pri Črni gori. Po vojni je opravljal pomembnejše funkcije na mestni in okrajni ravni, nato je bil med leti 1925–27 mariborski župan. Po razglasitvi diktature leta 1929 je kot komisar vodil oblastno samoupravo, dokler ni bila po razdelitvi države

na banovine ukinjena. Idejno se je zavzemal za versko in nravno obnovo. Leskovar je bil od leta 1931 član štirinajsterice SLS, ki je skupaj z Antonom Korošcem vodila stranko v pogojih, ko stranke niso bile dovoljene. Nemški okupator mu je leta 1941 onemogočil opravljanje advokature, moral je zapustiti Maribor. Po koncu vojne je vse do upokojitve v letu 1948 služboval kot pravni referent. (Vodnik po Mariboru; SB; Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 34.)

Leskovar, Ludvik – Lujo, Bregar, Ban

(31. 7. 1916, Oplotnica–5. 7. 1983, Chicago)

Odvetnik in društveni delavec.

Leta 1941 je diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani. Pridružil se je akademskemu klubu Straža in postal eden od vodilnih stražarjev, član konzorcija časopisa Straža v viharju, član plenuma in eden od petih članov njegovega izvršilnega odbora. Ob koncu druge svetovne vojne je odšel v Avstrijo, potem v Italijo in od tam v ZDA. Naselil se je v Chicagu, kjer je ustanovil Slovenski radijski klub in bil eden od najdejavnejših slovenskih kulturnih delavcev v emigraciji. (ES 6, str. 139; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 209–210.)

Likar, Stanko

(8. 5. 1893, Ljubljana–?)

Pravnik, tajnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, pravni referent na ministrstvu za delo, član mestnega sveta v Ljubljani. Bil je eden izmed prvakov Socialistične stranke Jugoslavije, ki ga je aprila 1941 postavila za svojega predstavnika v Narodnem svetu, vendar ga je nato zamenjal Josip Petejan. Na začetku vojne je sprva še spadal v strankino desno krilo, pozneje je označil sodelovanje Celestina Jelenca v Narodnem odboru kot neprimerno in se je menda začel nagibati k OF. Kljub temu je ostal protikomunistično usmerjen. (SI AS 1931, OMS, 600-1/506–587, 640, 641, 600-5/7, 10–12, 14, 28, 502-1/262; Saje, F., Belogardizem, str. 25; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Lipovec, Cene – Hrastovec

Gimnazijski profesor.

Bil je član plenarnega odbora profesorskega kluba SLS. Med vojno je sodeloval s Slovensko legijo, kjer je bil pomočnik Branka Jana kot ljubljanskega okrožnega vodje Slovenske legije. Ta položaj je prevzel poleti 1943, ko je Jan odšel na Orle. Sodeloval je tako s Tajno obveščevalno službo (TOS) kot z Državno obveščevalno službo (DOS); z obveščevalnimi podatki v korist Slovenske legije je oskrboval tudi Milana Finca. Po vojni naj bi emigriral v München. (SI AS 1931, OMS, 600-21/290.)

Ljotić, Dimitrije

(12. 8. 1891, Smederevo–23. 4. 1945, pri Dobravljah)

Srbski odvetnik in politik.

Pred drugo svetovno vojno je deloval kot odvetnik, leta 1931 je postal pravosodni minister v vladi Petra Živkovića. S tega mesta je odstopil, ko kralj ni podprl njegove ideje o uvedbi stanovsko urejene države. Leta 1935 je ustanovil Jugoslovansko nacionalno gibanje Zbor, ki je zagovarjalo protikomunizem, antisemitizem ter korporativno družbo in rasno teorijo. Poleti 1941 je pod okriljem pronacistične Nedićeve vlade skupaj s svojimi privrženeci organiziral Srbski prostovoljski korpus. Pred osvoboditvijo Beograda leta 1944 je odšel v Slovenijo, kjer je imelo njegovo gibanje nekaj privrženecv. Potem je nameraval pobegniti v Italijo, a se je konec aprila 1945 med vožnjo z avtomobilom po Vipavski dolini pri kraju Dobravlje smrtno ponesrečil. (HE; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 942; SG.)

Ločniškar, Vladimir – Kres

(15. 11. 1911, Logje pri Kobaridu–?)

Pravnik.

Živel je na Zbiljah. Kot sodnik je služboval v Črnomlju. Ko je prišlo po smrti dotodanjega voditelja SLS Franca Kulovca ob bombardiranju Beograda 6. aprila 1941 do spora glede prevzema vodstva stranke med privrženeci Andreja Gosarja in Marka Natlačena ter je bil za vodjo izbran Natlačen, je Ločniškar pristopil k Gosarjevi skupini Združeni Slovenci. Med vojno je bil član vodstva Narodne legije, v katero so se združili tisti, ki so bili nezadovoljni z obstoječimi političnimi strankami, vključno s krogom politične sredine okrog Andreja Gosarja in Jakoba Šolarja, za katerega se je idejno politično opredelil tudi Ločniškar. Konec leta 1944 naj bi ga ob poskusu obnove Državne obveščevalne službe (DOS) skoraj aretiralo gestapo, a se je aretaciji izognil z begom. Po vojni je nastopil kot priča v sodnem procesu proti Janezu Fabijanju in Andreju Gosarju. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 164; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 557; SI AS 1931, OMS, 502-1/9, 502-4/35.)

Loh, Maks

(7. 5. 1909, Ljubljana–?)

Policijski nadzornik.

Pravo je študiral v Ljubljani; bil naj bi pripadnik akademskega kluba Straža. (SI AS 1931, OMS, 503-11/35, 501-3/29; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Löhr, Alexander

(20. 5. 1885, Turnu-Severin–26. 2. 1947, Beograd)

General nemških letalskih sil.

Kot častnik je začel kariero v avstrijski vojski v času Avstro-Ogrske. Vojaško akademijo je zaključil v Dunajskem Novem mestu, nato je študij nadaljeval na Vojni šoli na

Dunaju. Do priključitve Avstrije leta 1938 je služboval pri avstrijskih letalskih silah in pristojnem ministrstvu. Med drugo svetovno vojno je služil kot poveljnik nemških letalskih sil; od leta 1941 je poveljeval enotam na južnem odseku vzhodne fronte, potem je bil poveljnik 12. armade v armadni skupini E s sedežem v Solunu. Septembra 1944 je sprožil umik svojih enot čez Balkan, kjer se je moral spopadati z jugoslovanskimi partizani. Ob koncu vojne se je predal Titovim silam (predajo je podpisal v Letušu), jim skušal pobegniti, a je bil vnovič zajet in na sodnem procesu februarja 1947 v Beogradu obtožen vojnih zločinov (posebej mu je bilo očitano bombardiranje Beograda aprila 1941) in obsojen na smrt. (DB; Koprivc, J., General Löhr.)

Lombrassa, Giuseppe, dr.

(20. 6. 1906, Pesaro–26. 9. 1966, Rim)

Italijanski novinar, pisatelj, pravnik. General fašistične milice in fašistični funkcionar.

Bil je urednik lista »Il lavoro fascista«. Fašistični stranki se je pridružil leta 1921, nato je kot falangist sodeloval v Afriki in v španski državljanski vojni. Med leti 1939 in 1942 je deloval kot komisar za preseljevanje in kolonizacijo pri predsedstvu vlade ter kot podtajnik na ministrstvu za korporacije. Mussolini ga je 15. junija 1943 nastavil za visokega komisarja Ljubljanske pokrajine, kjer je nasledil Emilia Graziolija. Po zlomu fašizma in nastopu vlade Pietra Badoglia je s tega položaja odstopil; po vojni se je upokojil. (Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 41, 500; PP.)

Lončar, Dragotin, dr

(5. 11. 1876, Brdo pri Podpeči–29. 7. 1954, Ljubljana)

Zgodovinar, politik in publicist.

V Pragi je študiral zgodovino, geografijo, filozofijo in pedagogiko ter leta 1902 doktoriral iz geografije. Po vrnitvi v domovino je do leta 1925 služboval na različnih srednjih šolah, nato je bil med drugim prosvetni inšpektor, ravnatelj Narodnega muzeja in Slovenske matice. V Pragi je bil pod vplivom filozofskih in političnih nazorov Tomaša G. Masaryka oz. češkega realizma, ki jim je ostal zvest tudi pozneje. Leta 1907 se je vključil v

Jugoslovansko socialdemokratsko stranko, leta 1917 je prestopil k Socialistični omladini; zagovarjal je socialne spremembe z evolucijo in reformami, zavračal pa je revolucijo in diktaturo proletariata. V prvi Jugoslaviji se je kot nasprotnik jugoslovanskega unitarizma in centralizma pridružil skupini, ki je zagovarjala slovensko avtonomijo in se je leta 1924 oblikovala v novo Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev. Med vojno se sicer ni pridružil OF, a je ostal zadržan tudi do politike protikomunističnega tabora, saj je med drugim odklanjal kakršno koli sodelovanje z okupacijskimi oblastmi. Od leta 1925 do leta 1947 je bil predsednik Slovenske matice in od leta 1921 član Znanstvenega društva za humanistične vede. Lončar velja za političnega ideologa slovenskih realistov, ki se je zavzemal za slovenstvo in socialne reforme. (ES 6, str. 318–319; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 42, 46, 209, 343.)

Lovrenčič, Ivan, dr. – Rekar, Ogradar, Zamoščan, Podgorški

(22. 2. 1878, Zamostec–1. 12. 1952, Sodražica)

Pravnik, odvetnik, lovski organizator, kinolog, pisec prispevkov s področja lovstva in kinologije.

Pravo je študiral na Dunaju in v Pragi, kjer je leta 1905 doktoriral. Po opravljeni sodni in odvetniški praksi je leta 1913 v Ljubljani odprl odvetniško pisarno; iz imenika Odvetniške zbornice Slovenije je bil izpisan 1. 12. 1952. Posebno pozornost je Lovrenčič posvečal lovstvu. Od leta 1909 do leta 1936 je vodil Slovensko lovsko društvo in bil član mednarodnih lovskih organizacij; zagovarjal je politično nevtralnost slovenskih lovcev, spodbujal narodno zavest in okoljevarstveni pomen lovstva. Od leta 1905 se je ukvarjal tudi z vzrejo lovskih psov, po letu 1936 pa se je povsem posvetil kinologiji in vse do leta 1974 ostal v vodstvu slovenske kinološke organizacije. Pred drugo svetovno vojno je bil dejaven v liberalni JNS. Med okupacijo naj politično ne bi bil dejaven, vendar je nasprotoval povezovanju z okupatorjem in z vodstvom slovenskega protikomunističnega tabora. (SB; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Seznam osebja 1927; SI AS 1931, OMS, 600-2/82, 180, 502-5/26; Jeraj, M., Ivan Lovrenčič, str. 197–199.)

Ložar, Janez (Ivan), ing.

(11. 5. 1912, Ljubljana-?)

Brat Slavka in Rajka Ložarja. Bil je član političnega vodstva akademskega kluba Straža. Pred koncem vojne je skupaj z bratom Slavkom deloval na Gorenjskem, ob koncu vojne je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-21/295, 502-2/20; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Luckmann, Karl

(?-17. 4. 1942, Jesenice)

Medvojni župan Jesenic.

Za župana so ga postavile nemške zasedbene oblasti po odstititvi Valentina Markeža v aprilu 1941, a ga je že kmalu zatem v bližini občinske stavbe na Jesenicah smrtno zadel neki partizan. Kot povračilni ukrep so Nemci 48 oseb iz begunjskih zaporov odvedli v Mauthausen in jih tam ustrelili. (Kržan, V., Nasilje pod Mežaklo; Filipič, F., Slovenci v Mauthausnu, str. 139; Smrtne žrtve, sistory.si)

Ludviger, Milutin – Jovo

(10. 6. 1921, Litija ali Trebnje-?)

Študent strojne fakultete, častnik MVAC in Jugoslovanske vojske v domovini.

Živel je v Ljubljani. Od leta 1941 je bil član Pobratima in sodelavec Antona Krošla. Bil je pripadnik t. i. Štajerskega bataljona, prve slovenske četniške enote, ustanovljene pomladi 1942, ki se je junija 1942 ustalila v Šentjoštu blizu Novega mesta, potem Legije smrti, v katero se je bataljon preimenoval po dogovoru z Italijani v avgustu 1942, in je bila sestavni del MVAC. Potem ko je Karel Novak poleti 1943 skušal doseči prehod enot MVAC v ilegalne četniške odrede, je bil Ludviger med redkimi oficirji, ki so bili pripravljene zapustiti MVAC. Po mnenju Jožeta Vidica naj bi imel Ludviger stike z različnimi postojankami MVAC, povezan naj bi bil tudi z Nemci, Italijani, s četniki in pozneje z domobranci, bil naj bi sadističen zasliševalec v »belogardističnih« zaporih, sodelavec Državne obveščevalne službe (DOS), za katero naj bi prenašal pošto tudi v Celovec in Trst, pripadnik tajnih terorističnih skupin, ki so mučile in ubijale nasprotnike, skrivale so se za imenom Črna roka. Nekateri menijo, da je bil eden od likvidatorjev, ki so 10. marca 1944 v Trstu umorili Stanka Vuka in njegovo ženo. Ob koncu vojne naj bi pobegnil v Italijo in do smrti živel v tujini, najverjetneje v Kanadi. (Vidic, J., Po sledovih črne roke; Ferenc, T., Dies irae, str. 160, 172; Kodrič, R., Druga replika; Breclj, M., Anatomija političnega zločina; Žerjal Pavlin, V., Križev pot Stanka Vuka; SI AS 1931, šk. 1254, 2881.)

Lukič, Zvonimir

(28. 2. 1901, Pulj-?)

Trgovec.

Od leta 1902 je živel v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil predsednik sekcije trgovcev fašistične pokrajinske zveze delodajalcev in bil pomladi leta 1943 predlagan v italijanski sosvet (konzulto). (SI AS 1914, šk. 2, p. e. 41.)

Lukman, Franc Ksaver, dr. – dr. Kričac, dr. Nevtralec, Rožanc Anton, Šentjunc

(24. 11. 1880, Loke pri Taboru–12. 6. 1958,
Ljubljana)

Duhovnik, teolog in klasični filolog.

Po maturi na mariborski gimnaziji je študiral teologijo v Rimu na Gregorijanski univerzi, kjer je promoviral za doktorja filozofije (1902) in bogoslovja (1906). Potem je služboval kot kaplan v Slovenski Bistrici in ob tem študiral klasično filologijo na graški univerzi, kjer je leta 1908 nostrificiral doktorat iz teologije. Do leta 1919 je poučeval verouk na osnovni in meščanski šoli ter na dekleškem učiteljišču v Mariboru, hkrati je kot profesor predaval moralno teologijo na mariborskem bogoslovju. Leta 1919 je bil pri slovenski Narodni vladi referent za verske zadeve in od leta 1920 profesor na teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je predaval dogmatiko in zgodovino starokrščanskega slovstva. Dvakrat je bil dekan teološke fakultete, v študijskem letu 1926/27 tudi rektor Univerze v Ljubljani. Dejaven je bil tudi kot urednik. Kot profesor na mariborskem bogoslovju je urejal tamkajšnjo revijo Voditelj v bogoslovnih vedah, na teološki fakulteti v Ljubljani Bogoslovni vestnik, z Josipom Malom in Francetom Steletom je sourejal revijo Čas. Sodeloval je tudi pri Slovenskem biografskem leksikonu. Na znanstveni in publicistični ravni se je posvečal predvsem grški in latinski patristiki, kjer je v slovenskih pogojih opravil pionirsko delo. Leta 1940 je bil izvoljen za dopisnega člana SAZU. Med drugo svetovno vojno je stopil na stran protikomunističnega tabora. Leta 1942 je sodeloval v Slovenski zavezi kot pooblaščenec Marka Natlačena, po njegovi smrti se je za nekaj časa umaknil iz politike. Septembra 1943, po kapitulaciji Italije, naj bi bil eden od kandidatov za šefa prihodnje pokrajinske uprave, a se je vrhovni komisar operacijske cone za Jadransko primorje Friedrich Rainer odločil za Leona Rupnika. Junija 1944 je bil kot predstavnik škofa Rožmana eden od podpisnikov sporazuma o ustanovitvi Slovenskega ljudskega bloka, skupnega političnega foruma SLS, katoliške sredine, Straže in

Katoliške akcije, imenovan je bil tudi za njegovega predsednika. Po končani vojni je bil do upokojitve v letu 1952 profesor na teološki fakulteti, leta 1948 je bila potrjena njegova izvolitev v SAZU, prejel je tudi celo vrsto cerkvenih priznanj. (Gantar, K., Franc Ksaver Lukman; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 40; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 90.)

Lušicky, Karel, dr.

(13. 3. 1892, Gornje Ležeče–18. 8. 1958, Ljubljana)

Zdravnik internist in profesor.

Medicino je študiral na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je leta 1919 prevzel letovišče Topolšica in ga preuredil v prvi sanatorij za pljučno tuberkulozo v Jugoslaviji. Leta 1920 je bil imenovan za asistenta na medicinski fakulteti v Zagrebu, leta 1934 za docenta interne medicine, leta 1940 za rednega profesorja medicinske fakultete v Ljubljani, kjer je leta 1942 po internaciji dr. Božidarja Lavriča postal dekan. Upokojil se je leta 1945. (ES 6, str. 339, SB; Sečen, E., Zgodovinska fronta; Katalog Medicinska fakulteta, str. 8, 52, 126.)

M

Mächtig, Karol

(3. 4. 1904, Gornji Grad–2. 10. 1957, Ajba)

Davčni uradnik.

Pristojen je bil v Škofji Loki (leta 1931), a je živel v Ljubljani. (NŠAM, 047, 15, str. 169; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Maček, Vladimir (Vladko), dr.

(20. 6. 1879, Jastrebarsko–15. 5. 1964, Washington)

Hrvaški politik in odvetnik.

Pravo je študiral v Zagrebu in leta 1903 promoviral. Od leta 1905 je bil član vodstva Hrvaške ljudske kmečke stranke, ki se je med obema vojnama najprej preimenovala v Hrvaško republikansko kmečko stranko in nato v Hrvaško kmečko stranko (Hrvatsko seljaško stranko – HSS). Od leta 1920 je bil njen podpredsednik, od leta 1928 njen predsednik in sopredsednik Kmečko-demokratske koalicije. Po uvedbi šestojanuarske diktature je bil dvakrat zaprt (leta 1930 in leta 1933), leta 1939 je sklenil s takratnim predsednikom vlade Dragišo Cvetkovićem sporazum, po katerem je bila ustanovljena Banovina Hrvaška, v kateri je Maček postal podpredsednik jugoslovanske vlade. Po proglastitvi Neodvisne države Hrvaške, 10. aprila 1941, je najprej sicer pozival k lojalnosti, a se je umaknil iz političnega življenja. Ustaški režim ga je jeseni 1941 poslal v taborišče Jasenovac, od marca 1942 je bil izoliran na svojem posestvu v Kupincu. Čim bolj se je skušal distancirati tako od ustaške kot od partizanske politike in je verjel v zmago zahodnih zaveznikov. Na začetku maja 1945 je odšel v emigracijo, najprej v Pariz in leta 1946 v Washington. Bil je med ustanovitelji

mednarodne kmečke zveze, deloval je v Ameriškem nacionalnem odboru za svobodno Evropo in pisal spomine. (HL 2, str. 48; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 95.)

Mačkovšek, Janko – Lah

(12. 12. 1888, Idrija–1. 2. 1945, Dachau)

Gradbeni inženir, narodnoobrambni delavec in politik.

Študiral je na Visoki tehnični šoli v Pragi, leta 1913 je opravil inženirski izpit, potem se je zaposlil na mestnem gradbenem uradu v Ljubljani. Po prvi svetovni vojni je bil referent za meje pri Narodnem svetu v Ljubljani, kot izvedenec je spremljal jugoslovansko mirovno delegacijo v Saint Germainu, napisal je več spisov o narodnih mejah in bil med ustanovitelji Manjšinskega inštituta v Ljubljani. Posvečal se je tudi urbanistični problematiki Ljubljane, stanovskim vprašanjem inženirjev in bil zelo dejaven v različnih narodnoobrambni organizacijah. Včlanil se je v liberalno JNS, a se je za politiko začel intenzivneje zanimati šele med drugo svetovno vojno. Kmalu po okupaciji so ga zaprli Italijani, a je bil že maja 1941 izpuščen. Potem je nadaljeval delo v zvezi s slovenskimi mejami, gradiva, ki jih je pripravil, je skupaj z različnimi poročili o stanju v domovini skušal preko Švice posredovati jugoslovanski begunski vladi v London. Sčasoma se je okrog Mačkovška oblikovala pomembna obveščevalna skupina, ki je s pomočjo široko razvejane mreže informatorjev v najrazličnejših javnih službah na Zahod pošiljala poročila o politični in vojaški situaciji v Sloveniji. V času okupacije je Mačkovšek postal ena izmed najpomembnejših osebnosti JNS; proti koncu poletja 1941 je postal član njenega direktorija, ki naj bi nadomestil predvojni banovinski odbor stranke, saj se ta zaradi konspiracije javno ni smel sestajati. Ker ni bil vpleten v strankarske razprtije iz predvojne dobe, je bil splošno sprejemljiv tudi za predsednika Napredne delovne skupnosti, ki so jo na začetku leta 1942 ustanovile nekatere liberalno usmerjene stranke in skupine; priznavala je kraljevo jugoslovansko vlado in Mihailovičevo gibanje, sicer naj bi se zavzemala za povojno federativno ureditev Jugoslavije, socialne svoboščine, agrarno reformo, nacionalizacijo in pravičnejše meje. Napredna delovna skupnost se je marca 1942 vključila v Slovensko zavezo, v katero so se povezale slovenske nekomunistične stranke. V njenem vodstvu, tričlanskem izvršilnem odboru, je Mačkovšek zastopal liberalce (Miloš Stare je bil predstavnik SLS, in Celestin Jelenc socialistov). Pod okriljem Slovenske zaveze so delovali različni odbori, za stike s tujino je bil zadolžen Mačkovšek. Po kapitulaciji Italije je zaveza formalno razpadla, oktobra 1944,

ko je nastalo novo skupno strankarsko telo – Narodni odbor, pa Mačkovška ni bilo več v Ljubljani. Že poleti ga je namreč aretirala gestapo, ki je ves čas zasledoval delo ilegalnih skupin, še posebej, če so imele stike z londonsko vlado in zahodnimi zavezniki. Poslan je bil v Dachau, kjer je umrl. (Vodušek Starič, J., *Dosje Mačkovšek*, str. 7–12; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 331–332; SB; ES 6, str. 349; ES 12, *Slovenska zaveza*, str. 15; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 286.)

Maier-Kaibitsch, Alois

(20. 5. 1891, Leoben–26. 11. 1958, ?)

Nemški nacistični funkcionar in vodja SS.

Pred in med drugo svetovno vojno je zagovarjal politiko ponemčenja Slovencev. Leta 1939 so nacisti na avstrijskem Koroškem in Štajerskem ustanovili urade, ki so se ukvarjali tudi s ponemčevanjem sosednjih slovenskih dežel. Pokrajinski obmejni urad nacistične stranke v Celovcu je vodil Maier-Kaibitsch, ki je kasneje postal tudi pomemben funkcionar na zasedenih slovenskih ozemljih. Podrejen je bil šefu civilne uprave na Bledu kot njegov referent za t. i. nacionalno-politična vprašanja, ki so vključevala tudi rasno in politično oceno slovenskega prebivalstva s ciljem ponemčenja. Po vojni je bil obsojen kot vojni zločinec, do leta 1956 zaprt in nato zaradi bolezni izpuščen na prostost. (Godeša, B., *Slovenci pod nacističnim*, str. 183; Ferenc, T., *Nacistična raznarodovalna*, str. 99–100, 265–267; DB.)

Majcen, Stanko, dr.

(29. 10. 1888, Maribor–16. 12. 1970, Maribor)

Pravnik, politik in književnik. Sin narodnega buditelja Gabrijela Majcna.

V otroških letih je spoznal Antona Korošca, družinskega prijatelja, tedaj še študenta mariborskega bogoslovja, ki mu je pozneje pomagal na poklicni poti. Na željo staršev (sam bi raje študiral jezike) je Majcen odšel študirat pravo na Dunaj in tam leta 1917 promoviral. V letu 1914 je vstopil v službo k državnemu namestništvu v Gradcu, ob začetku prve svetovne vojne pa je bil mobiliziran in poslan na fronto v Galicijo. Po vojni, leta 1919, je bil vpoklican v diplomatsko službo, v letu 1920 je bil okrajni komisar pri višjem šolskem svetu

v Ljubljani. Leta 1924, po Koroščevem vstopu v jugoslovansko vlado, je bil postavljen za okrajnega glavarja v Mariboru, jeseni 1927 je bil poklican v Beograd, kjer je bil šef kabineta najprej pri ministru za socialne zadeve dr. Andreju Gosarju, nato pri Korošču, tedanjem ministru za notranje zadeve. Leta 1935 je na Koroščevo pobudo postal Marko Natlačen ban Dravske banovine in Stanko Majcen njegov pomočnik (podban). Po nemškem napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 je skupaj z banom Natlačenom in policijskim višjim uradnikom Vladimirjem Kantetom še pred prihodom okupacijskih oblasti poskrbel za uničenje policijske dokumentacije o komunistih in drugih političnih zapornikih. V času italijanske okupacije je vodil upravne oddelke nekdanje banovine, ko se je ob prihodu Nemcev septembra 1943 oblikovala pokrajinska uprava, po obliki podobna nekdanji banski upravi, pa je Majcen kot nekdanji podban postal formalni pomočnik njenega predsednika Leona Rupnika. Kljub funkcijam, ki jih je v času okupacije zasedal, je ostal politično neopredeljen: komunizmu je nasprotoval, z Rupnikovimi načeli in vsemi njegovimi dejanji se tudi ni strinjal. Uradniško delo ga je po lastnih besedah dolgočasilo, zato se je tem bolj posvečal literaturi in prav med okupacijo so nastala njegova najpomembnejša prozna dela. Po koncu vojne je bil upokojen. Po letu 1948, ko mu je bilo stanovanje v Ljubljani odvzeto zaradi nacionalizacije, je živel v Mariboru, v zelo skromnih razmerah. Vendar nova oblast Majcna kot Rupnikovega sodelavca ni niti zaprla niti obsodila, tolerirala naj bi tudi njegove stike s politično emigracijo v Argentini, ki mu je objavljala literarna dela. Leta 1967 se je vrnil tudi na slovensko literarno prizorišče z objavo svojih Izbranih del. (ES 6, str. 367; Literarni atlas; Gašparič, J., *Delovanje v tridesetih letih*, str. 63; Mlakar, B., *Odnos slovenskega partizanskega*, str. 213; Mlakar, B., *Slovensko domobranstvo*, str. 95; Žebovec, M., *Slovenski književniki*, str. 237–239.)

Majeršič, Ivan (Janez) – Strojarski Janez

Usnjar.

Služboval je kot načelnik usnjarske zadruga Runo, nato je bil od leta 1936 do leta 1941 župan Tržiča. Med vojno ga je protikomunistično vodstvo predvidelo za člana svojega političnega predstavništva – Narodnega odbora. Po vojni je emigriral v Argentino in postal podpredsednik Društva Slovencev v času, ko mu je predsedoval Miloš Stare. (Križnar, I., *Jeseniško okrožje*, str. 27; *Župani Tržiča*; *Začetki v Argentini – Društvo Slovencev*, SvSl; Stritih, L., *Tržič*.)

Malovrh, France – Breznik

(21. 4. 1912, Brdo pri Kranju–12. 10. 1943, Mozelj)

Duhovnik.

V gimnazijskih letih je bil član Marijine kongregacije in skavtske organizacije, po opravljeni maturi se je vpisal na ljubljansko bogoslovje. Med študijem se je kot oskrbnik počitniške kočice v Martuljku izkazal kot praktičen in za vse uporaben človek. Julija 1936 je bil posvečen v duhovnika in avgusta postavljen za kaplana v Moravčah, kjer se je ukvarjal z vzgojnim delom, poleg tega je vodil posojilnico in gradil prosvetni dom. Leta 1941 so ga Nemci najprej zaprli v Begunje, nato v Šentvid in od tam izgnali na Hrvaško, a mu je ob koncu leta uspelo priti v Ljubljano. Potem je bil prefekt v Marijanišču, revizor Prosvetne zveze in »preglednik imovine« pri ljubljanskem škofijskem ordinariatu, ilegalno je kot somišljenik SLS delal za Slovensko legijo, največ je sodeloval z Markom Kranjcem. Na sicer uradnih službenih poteh je gradil ilegalno organizacijo članov SLS, leta 1942 predvsem v okolici Novega mesta in v Beli krajini, kjer je obiskoval predvsem župnike in župane po manjših krajih. Naloge mu je prek Rudolfa Smersuja dajal Marko Kranjc, sodeloval je še z Viktorjem Češnovarjem, uradnikom Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, in Milanom Fincem, pravnikom pri Gospodarski zvezi. Ob koncu leta 1942 je prišel prek Marka Kranjca v stik z oficirskimi krogi, tako s kapetanom Josipom Lesjakom kot tudi z majorjem Karlom Novakom. V znak sodelovanja med duhovščino in četniki se je kot kurat z Novakom udeležil pohoda po Dolenjski. Malovrh je imel sprva čin kaplarja, s poveljem komandanta Jugoslovanske vojske za Slovenijo z dne 29. maja 1943 je bil po »ukazani službeni potrebi« povišan v podnarednika. Po kapitulaciji Italije, 9. septembra 1943, je bil pri Slovenskem planinskem odredu, ki se je takrat premikal proti Turjaku, zadolžen za organizacijo vojske na terenu. Skupaj s komandantom odreda Albinom Cerkvenikom je izdal razglas o ustanovitvi Slovenske narodne vojske kot sestavnega dela jugoslovanske vojske. Malovrh naj bi se skupaj z nekaterimi voditelji vaških straž zavzemal za dogovor s partizani o skupnem nastopu proti Nemcem, a do tega ni prišlo. Nato si je skupaj s Cerkvenikom prizadeval, da bi poveljstvo nad vaškimi stražami na Turjaku prevzel Ernest Peterlin, ki se ni odzval, zato je skušal poveljnike enot na Turjaku prepričati, naj se umaknejo z gradu, ki se ga po njegovem mnenju ni dalo uspešno braniti proti partizanom. Uspeha ni imel, čeprav je bila njegova napoved pravilna. Po zavzetju Turjaka so ga partizani ujeli in odvedli v Velike Lašče ter od tam v Kočevje, kjer je bil oktobra 1943 na sodnem procesu v Kočevju obsojen na smrt in bil ubit nekje pri Mozlju. (ES 6, str. 386; Griesser Pečar, T., Stanislav

Lenič, str. 162; Pust, A., Palme mučeništva, str. 125–128; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 45, 56, 59–61; SI AS 1851, p. e. 99; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Margotti, Carlo

(22. 4. 1891, Alfonsine di Romagna–31. 7. 1951, Gorica)

Italijanski nadškof in diplomat, prvi »italijanski nadškof italijanske Gorice«.

V Bologni, kjer je tudi živel, je obiskoval nadškofijsko semenišče in bil maja 1915 posvečen v duhovnika. Ko je le nekaj dni zatem Italija napovedala vojno Avstro-Ogrski, je Margotti opravljal vojaško službo pri bolonjskem uradu za cenzuro tuje pošte, hkrati je deloval tudi na pastoralnem področju. Oktobra 1918 se je vpisal na fakulteto za književnost in filozofijo državne univerze v Bologni. Študija književnosti ni zaključil, temveč je diplomiral iz teologije in cerkvenega prava. Priložnost za nadaljevanje poklicne poti se mu je ponudila v Rimu, pri Kongregaciji za vzhodne cerkve. Marca 1930 je bil imenovan za apostolskega delegata v Istanbulu; tam je ostal do leta 1934, ko je bil premeščen v Gorico, kjer je 23. septembra prevzel mesto goriškega nadškofa. Spoprijel se je s težavno situacijo, ki sta je zaznamovala večnacionalno prebivalstvo in razdeljenost na številne dekanate in župnije, poleg tega je moral še loviti ravnotežje med zahtevami italijanskih fašističnih oblasti, ki so hotele uvesti enoten, italijanski verouk, in težnjami slovenske duhovščine, ki je pričakovala, da bo nadškof branil pravice slovenskih vernikov. Kljub določenemu trudu (dokončal je gradnjo goriške cerkve Srca Jezusovega, promoviral praznik Svetogorske Matere Božje, vodil romanja v Ljubljano in na Brezje ter izvedel škofijsko sinodo) mu to ni vedno najbolje uspelo; pravzaprav je bil sam precej italijansko usmerjen. V njegovem času je vendarle prišlo do sprememb v nacionalni strukturi cerkvenih ustanov v Julijski krajini, čeprav je fašistična policija sicer preganjala slovensko orientirane duhovnike ter so oblasti težile k italijanizaciji in fašizaciji Julijske krajine. Nacionalna in politična nasprotja, ki so dosegla višek med drugo svetovno vojno, so vplivala tudi na usodo goriškega nadškofa. Nove jugoslovanske oblasti, ki so ob koncu vojne za 40 dni zasedle Gorico, so ga obtožile sodelovanja pri fašističnem poitalijančevanju Slovencev, ga zaprle in izgnale iz Gorice. Po vrnitvi, 13. julija 1945, je želel odstopiti z mesta goriškega nadškofa, a Sveti sedež njegovega odstopa ni sprejel. (Margotti, C., Goriška nadškofija; Pelikan, E., Tajno delovanje.)

Markež, Valentin

(11. 2. 1894, Jesenice–29. 6. 1972, Buenos Aires)

Župan.

Leta 1938 je postal jeseniški župan in na tem mestu ostal vse do nemške okupacije Gorenjske v aprilu 1941, leta 1939 je bil namestnik poslanca JRZ za okraj Radovljica. Dan po nemškem napadu na Slovenijo je z letakom obvestil prebivalstvo, da so predvojne meščanske stranke ustanovile krajevni narodni svet, ki bo poskrbel za njihovo varnost. Ob kapitulaciji jugoslovanske kraljeve vojske je kot župan sprejel italijansko vojsko, ki je prva vkorakala v mesto. Kmalu je bil povabljen v OF, vendar vabila ni sprejel. Bil je protinacistično in protikomunistično usmerjen, zato je po vojni z družino emigriral v Argentino.

(NŠAL, 03866, 10, str. 27; Križnar, I., Jeseniško okrožje, str. 26, 28, 71; Kamra; Peternel, U., Spomini starih Jesenic; SI AS 1931, OMS, 600-2/113.)

Marn, Janez – Črtomir Mrak (partizansko ime), Janez Hude (četniško ime); N, Črtomir

(16. 10. 1913, Hudeje pri Trebnjem-?)

Pravnik, partizanski in četniški poveljnik, eden izmed najbolj kontroverznih pripadnikov četniškega gibanja.

Pravo je študiral v Ljubljani, kjer je zahajal v klub katoliških študentov Zarja. Zbližal se je s krščanskimi socialisti, med drugimi tudi z Edvardom Kocbekom, ki ga je imel za svojega vzornika. Najprej se je pridružil partizanom in spomladi 1942 postal poveljnik 1. bataljona Dolenjskega (imenovanega tudi Mirnskega) partizanskega odreda. Zakaj se je razšel s partizani, ni povsem jasno; nekateri menijo, da je izgubil zaupanje partizanov zaradi stikov s kaplanom Ivanom Lavrihom in zaradi neupoštevanja partijskih zahtev, vsekakor je po Dolomitski izjavi prestopil na protirevolucionarno stran. Konec septembra 1943 so ga partizanske oblasti aretirale, obtožile sodelovanja s četniki in ga zaprle v ribniške sodne zapore. Ob nemški ofenzivi oktobra 1943 je bil z drugimi ujetniki odveden v hribe nad Ribnico, od koder je pobegnil, se nekaj časa skrival v domačem kraju, nato je zbežal v Ljubljano, kjer se je pridružil skupini okrog časopisa Slovenski dom, ki je sodila v Rupnikov krog in vzdrževala stike z Nemci. Na začetku leta 1944 se je pridružil novo nastali četniški ilegali pod vodstvom podpolkovnika Ivana Prezlja. Organiziral je Dolenjski odred, ki se je največ zadrževal v okolici Trebnjega, občasno za krajši čas tudi na Gorenjskem. Odred je bil sestavljen iz različnih beguncev iz trebanjskega in dobrepoljskega okoliša, ki so delovali bolj kot razbojniška tolpa kot vojaki. Z Nemci je imel Marn posebno povezavo, saj se je lahko nemoteno gibal po njihovem ozemlju, vzdrževal je stalno kurirsko zvezo z Ljubljano, nemško blindirano vozilo mu je dostavljalo cigarete, zdravila in druge potrebščine, Nemci so bili večkrat na nepojasnen način vnaprej obveščeni o namenih četniških enot, zaradi česar je Marn užival vedno manj zaupanja. Zaradi dobrih zvez z Nemci je januarja 1945 posredoval v pogajanjih med komandantom Ivanom Prezljem in Nemci o izpustitvi četnikov Soškega odreda v zameno za nekaj ameriških vojakov, ki so bili na božični dan 1944 prisiljeni s padali skočiti na slovensko območje. Nekateri so menili, da je bil tudi vodja zloglasne Črne roke, drugi tega niso verjeli, nedvomno pa se je Marn rad izdajal za Črno roko. Pogosto se je pojavljal na črnem konju, odet v temno pelerino, v spremstvu svojih sodelavcev v enaki opremi. Pod njegovim vodstvom je bila likvidirana vrsta kurirjev in aktivistov VOS OF.

Ob koncu vojne se je tudi Marn z nekaterimi člani svojega odreda podal na Koroško. V Vetrinju so ostali dva dni, potem naj bi se skupaj z delom drugih četnikov in domobrancev vkrcali na vlak, za katerega so mislili, da pelje v Italijo. Od takrat se je za njimi izgubila vsaka sled. Morda so imeli prav tisti, ki so verjeli, da sta Marn in njegov sodelavec Drago Prijatelj ostala živa; v gradivu Službe državne varnosti namreč zasledimo podatek, da je Marn leta 1987 prebival v Torontu v Kanadi. Zapis v Marnovem osebnem dosjeju (pag. 85), brez podpisa, datiran z 11. 10. 1987 pravi takole: »[...] Poleg številnih nejasnosti o njegovem delovanju med vojno, tudi ni znan oz. jasen njegov odhod iz domovine. Po nekaterih podatkih naj bi bil mrtev, po drugih pa naj bi pobegnil v Avstrijo. Sedaj naj bi po podatkih s katerimi razpolagamo živel v Kanadi, vendar njegovo delovanje ni znano. Leta 1987 je bila nad Marnom uvedena PO 'Kanadčan'. PO je bila uvedena zaradi nepopolno pojasnjene nosilčeve medvojne zločinske dejavnosti. Ugotovljeno je bilo, da je Marn kot kapetan DMB in komandant četniškega odreda vsaj posredno odgovoren za zločine, ki jih je izvršila njegova enota v letih 1944/45. SDV pa ni uspela dokumentirati direktne Marnove udeležbe pri zločinih, čeprav je bil nesporno naredbodajalec. PO 'Kanadčan' je bila dne 29. 8. 1989 zaključena, Marna je SDV kljub njegovi starosti predlagala za vpis v Register.« (ES 7, str. 7; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 240–247; Velikonja, T., Črtomirova zla sreča; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 681; SI AS 1931, šk. 1228, Osebni dosje Marn Janez.)

Marn, Jože

Po smrti dotedanjega vodje Katoliške akcije Ernesta Tomca v letu 1942 je vodstvo te organizacije prevzel triumvirat – Jože Marn, Roman Pavlovčič in Sebastijan Kocmur, kot cerkveni asistent je z njimi sodeloval tudi Alojzij Odar. Med okupacijo je Marn deloval tudi kot protikomunistični propagandist pri Informativnem uradu pokrajinske uprave, zadolžen za šolnike. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 214, 344–345; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Marn, Rudolf

(19. 8. 1900, Ljubljana–?)

Domobranski poveljnik. Sin pravnika, pisatelja in ekonomista Rudolfa Marna (1875–1947).

(Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 330, SB; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Maršič, Franjo, dr. – Franc Podbregar

(16. 1. 1887, Globel pri Sodražici–23. 4. 1967, Cleveland)

Pravnik, politik.

Pravo je študiral na Dunaju in v Zagrebu, nato je služboval kot konceptni praktikant v Kamniku in Kočevju, kjer je postal koncipist. Leta 1921 je bil ponovno premeščen v Kamnik in postal okrajni komisar, leta 1923 je postal vladni tajnik, leta 1924 je bil premeščen

v Laško, leta 1930 v Brežice, kjer je postal sreski podnačelnik, leta 1932 je postal sreski načelnik v Dubrovniku, leta 1935 je bil premeščen v Novo mesto in nato v Ljubljano, kjer je bil okrajni glavar sreza Ljubljana-okolica. Med okupacijo, 18. novembra 1941, je moral to mesto predati Italijanu Ludviku Maffeu, po kapitulaciji Italije pa ga je Leon Rupnik znova postavil za glavarja okraja Ljubljana-okolica. Maršič je bil član SLS, simpatiziral naj bi tudi s stražarji. Menda je bil sovražno nastrojen proti Albinu Šmajdu, ki mu je očital, da naj bi imel zveze z nemškimi zasedbenimi oblastmi. Po vojni se je prek begunskih taborišč Monigo in Servigliano umaknil v emigracijo in živel v Clevelandu. (Ribnikar, P., Sejni zapisniki narodne vlade 2, str. 335; Ferenc, T., Obnova okrajnih glavarstev, str. 59–74; SI AS 1931, OMS, 600-21/317; SI AS 133, šk. 341; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 57; Popisi prebivalstva, sistory.si; FG.)

**Martelanc, Ivan, dr. – Kosec,
Kosec Franc, F, Miklošič, dr.
Miklošič, Žane, Ž., K., 99, 199,
299, 399, 499**

(3. 6. 1902, Šempeter pri Gorici–1945/1946?,
Ljubljana?)

Strokovnjak za zavarovalništvo, politik,
domobranski častnik.

Po nastopu fašizma se je kot narodnoobrambni delavec preselil v Jugoslavijo. Zaposlil se je pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani, sprva kot kurir. Ob delu je študiral pravo, finančno si je pomagal kot napovedovalec na ljubljanskem radiu. Dejaven je bil tudi v različnih katoliških društvih in organizacijah; bil je član akademskega društva Danica, nekaj časa je bil predsednik Akademske zveze, ki je povezovala katoliška akademska društva, v letih 1930–1937 je bil urednik mesečnika Zveze fantovskih odsekov Kres, srečamo ga med glavnimi organizatorji 2. evharističnega kongresa za Jugoslavijo, ki je bil julija 1935 v Ljubljani, bil je član pripravljalnega odbora 6. mednarodnega kongresa Kristusa Kralja, ki je potekal junija 1939 v Ljubljani. Ves čas se je uveljavljal tudi kot pisec razprav, člankov in samostojnih študij o gospodarskih temah, zlasti s področja zavarovalništva. Leta 1943 je na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani doktoriral z disertacijo Razvojna nagibnost oblike zavarovalnega podjetja. Po kapitulaciji Italije se je (menda na pobudo škofa Rožmana) pridružil domobranski organizaciji, ki je delovala na Primorskem pod nazivom SNVZ. Najprej je bil dodeljen enoti v Postojni, nato k Organizacijskemu štabu SNVZ v Trstu, ki mu je načeloval polkovnik Anton Kokalj. Martelanc je vodil kulturno-politični odsek, ki je vključeval šolstvo, tisk, civilno upravo, informacijsko službo in socialno pomoč. Kot vodja odseka si je prizadeval za obnovo slovenskega šolstva, ob obnovitvi slovenskega izobraževanja in

kulturnega življenja na Primorskem je želel poskrbeti še za ustrezno ideološko vzgojo prebivalstva. Tako je skupaj s Kokaljem organiziral propagandne tečaje, na katerih sta voditelje prosvetnega dela na terenu seznanjala tudi z nujnostjo obrambe slovenske najzahodnejše meje pred vdorom mednarodnega komunizma. Martelanc je bil tudi član Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. Zaradi protikomunističnega delovanja so nove jugoslovanske oblasti 26. oktobra 1945 zvečer organizirale njegovo ugrabitev. Ob upiranju ugrabiteljem naj bi bil Martelanc smrtno ranjen, a nedvomno sta bila oba z ženo Amalijo z avtomobilom odpeljana v Jugoslavijo. Podrobnosti o njuni nadaljnji usodi niso znane. (ES 7, str. 9; Primorski SBL; Kogej, P., Uboj dr. Ivana Martelanca; Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 80, 127; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 319–320.)

Martelanc, Lojzka

(21. 6. 1899, Italija?–?)

Žena Vekoslava Martelanca (8. 8. 1898), mestnega gradbenika v Ljubljani; v besedilu sta omenjeni tudi njuni hčerki Neva (28. 4. 1923) in Ksenija (1. 3. 1925). (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Martinjak, Izidor – Dore, Miklavž

(15. 5. 1913, Logatec–1986, Ljubljana)

Inženir gradbeništva, domobranski častnik.

Pred drugo svetovno vojno je bil zaposlen na Direkciji državnih železnic ter pri odseku za ceste in mostove tehničnega oddelka banske uprave v Ljubljani. Med okupacijo je bil dejaven član protipartizanskega tabora. Sodeloval je s četniškim poveljnikom Karlom Novakom, z Albinom Šmajdom in Slovensko legijo, po kapitulaciji Italije se je vključil v domobransko organizacijo SNVZ, ki je delovala na Primorskem. Bil je vodja gradbenega oddelka pri organizacijskem štabu SNVZ, ki je imel sedež v Trstu in mu je načeloval polkovnik Anton Kokalj. Na začetku leta 1944 je vodil slovenske propagandne oddaje Radia Trst, v katerih so sodelovali tudi nekateri drugi domobranski častniki. Jeseni 1944 je bil kot tehnični vodja dodeljen k tehnični četi, ki je bila ustanovljena zaradi pridobitve novega težjega orožja in tehničnih sredstev; februarja 1945 je bila ta četa ukinjena in priključena 2. bataljonu. Po vojni, proti koncu oktobra 1945, so Martinjaka v Trstu ujeli pripadniki Ozne in ga odpeljali v domovino, kjer je bil najprej obsojen na smrt, nato mu je bila kazen zmanjšana na 20 let zapora. V petdesetih letih je bil pomiloščen in odtlej je deloval v gradbeni stroki. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 104; Mlakar B., Domobranstvo na Primorskem, str. 80, 110, 138, 222; Vodopivec, P., Neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem, str. 289; Sirc, L., Dolgo življenje, str. 263; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 295.)

Marušič, Drago, dr

(10. 12. 1884, Opatje selo–30. 9. 1964, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Pravo je študiral v Gradcu in Pragi, kjer je promoviral leta 1911. Kmalu je začel sodelovati v narodnih in liberalnih organizacijah. Po začetku prve svetovne vojne je pobegnil iz avstrijske vojske v Rusijo, leta 1915 je odšel kot prostovoljec v Srbijo, leta 1916 je bil kot član Jugoslovanskega odbora najprej v Rimu in nato v ZDA. Kot ekspert je sodeloval na mirovni konferenci v Parizu, potem je kot odvetnik živel v Ljubljani. Bil je tudi tajnik liberalno usmerjene Samostojne kmetijske stranke, od leta 1930 do leta 1934 ban Dravske banovine, nato minister za socialno politiko in narodno zdravje, eden od štirih senatorjev Dravske banovine in narodni poslanec. Sodeloval je v emigrantskih združenjih in gospodarsko pomagal primorskim beguncem. Po nemškem napadu na Jugoslavijo je bil med ustanovitelji Soške legije. Po ustanovitvi OF se ji je priključil kot član t. i. ministrske skupine, ki jo je od poletja 1941 zastopal v Vrhovnem plenumu OF. Leta 1942 je bil aretiran in interniran v Italiji, nekaj mesecev po kapitulaciji Italije se je vrnil v Slovenijo. Bil je član Pokrajinskega odbora OF za Slovensko primorje in AVNOJ-a, po sporazumu Tito-Šubašić član kraljeve jugoslovanske vlade v Londonu, potem minister za pošto, telegraf in telefon, najprej v začasni vladi DFJ, nato tudi v povojnih zveznih vladah do leta 1948. Med drugim je bil poslanec zvezne skupščine in član Glavnega odbora SZDL Slovenije. (ES 7, str. 13; Primorski SBL; SG; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 44.)

Masič (Mašič), Pavle

(29. 6. 1893, Ljubljana–?)

Višji železniški uradnik na Direkciji državnih železnic.

Član SLS. Leta 1938 je sodeloval v tajnem vodstvu SLS, t. i. štirinajsterici, ki je vstopila v poslanski klub JRZ. Tudi med vojno je bil politično dejaven. Bil je organizator vojaške trojke Slovenske legije na ljubljanski železniški direkciji. Nemške okupacijske oblasti so od njega zahtevale, naj na železnici ne zaposluje privržencev OF. Sodeloval je pri dogovorih za ustanovitev Narodnega odbora. Po vojni je emigriral v Lienz, nato je bil v Argentini (Florida, Buenos Aires) odbornik leta 1950 ustanovljenega Društva Slovencev in sodelavec revije Svobodna Slovenija. V osebni dosjeju Albina Šmajda se pojavlja tudi njegov sin Ciril.

(Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 42; SI AS 1931, OMS, 600-2/180, 600-21/319–320; Popisi prebivalstva, sistory.si; Radio Ognjišče, 65 let v Argentini.)

Mavec, Jakob – Jaka

(18. 12. 1913, Dolenjske Toplice–2. 6. 1945?,
Teharje?)

Duhovnik.

Po nekaterih podatkih je bil rojen na Igu pri Ljubljani. Po končani gimnaziji se je odločil za duhovniški poklic, vstopil v ljubljansko semenišče, študiral na teološki fakulteti, decembra 1938 prejel mašniško posvečenje in potem nastopil službo kaplana v Dolenjskih Toplicah. Po italijanski okupaciji je začel mladino svariti pred boljševiško revolucijo in razlagati njene negativne strani, čemur je posledično sledilo tudi vključevanje nekaterih v oborožene protikomunistične vojaške formacije. Podporniki partizanstva so njegovo dejavnost seveda opazili, zato se je leta 1943 umaknil iz Dolenjskih Toplic in z duhovniško službo nadaljeval kot vojaški kurat pri vaških stražah. Prišel je v spor z Jankom Debeljakom, namestnikom poveljnika slovenskih četnikov Karla Novaka na Dolenjskem. Debeljak je imel pomembno vlogo v Legiji smrti, ki se je razvila iz četniškega Štajerskega bataljona in se poleti 1942 zaradi partizanske premoči vključila v okvir MVAC. Vojaški poveljniki enot Legije smrti so bili večinoma četniško usmerjeni nekdanji jugoslovanski oficirji, ki jim je pripadal tudi Debeljak, legionarji pa so bili v glavnem pripadniki prejšnjih vaških straž, zato je med njimi in nekaterimi vojaškimi kurati pogosto prihajalo do nesoglasij. Debeljak naj bi rad izvajal smrtno obsodbe nad nepokornimi legionarji in ujetniki, še posebej iz katoliških vrst, čemur je Mavec, tedaj kurat vaških straž oziroma MVAC v Semiču, odločno nasprotoval, zaradi česar se je tudi sam znašel na Debeljakovem seznamu »za odstrel«. Po kapitulaciji Italije se je Mavec skupaj s pripadniki vaških straž umaknil na Turjak, kjer so ga zajeli partizani in odpeljali v Kočevje. Na sodnem procesu, ki je potekal od 9. do 11. oktobra 1943 v Kočevju, je bil zaradi pomanjkanja konkretnih dokazov obsojen na prisilno delo, nato konfiniran v cistercijanski samostan v Stični, od koder so ga rešili nemški vojaki. Odšel je v Ljubljano in opravljal službo vojaškega kurata pri domobrancih. Maja 1945 se je skupaj z njimi umaknil na Koroško, pozneje je bil med tistimi, ki so jih Britanci vrnili v Jugoslavijo. Nazadnje je bil opažen v taborišču na Teharjah, neko noč naj bi bil odveden proti Dolenjski. Predvideva se, da je bil junija 1945 umorjen. (Vovk, A., V spomin in opomin, str. 45; Pust., A., Palme mučeništva, str. 206–207; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; Smrtno žrtve, sistory.si.)

Maver, Ciril

(20. 2. 1895, Zagorje ob Savi–3. 5. 1945, Dachau)

Lekarnar.

Član JNS (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Mavrič, Jože

(26. 10. 1897, Črniče–20. 11. 1957, Buenos Aires)

Učitelj in prosvetni delavec.

Po končani Škofjijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano je želel študirati, vendar se je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev zaposlil, najprej na pošti, nato na bano-vinski upravi in sčasoma dobil položaj računovodskega inšpektorja in revizorja. Med oku-pacijo je bil član Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. Ob koncu vojne se je umaknil v Avstrijo, bil nekaj časa v begunskih taboriščih, leta 1948 je odšel v Buenos Aires, kjer je z nekaj rojaki ustanovil strojno podjetje, pozneje je vodil svojo trgovino z železnino. Tako kot že pred vojno je bil Mavrič tudi v Argentini član številnih slovenskih kulturnih in ver-skih društev ter organizacij. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Primorski SBL.)

Medven, Bojan

(19. 2. 1897, okolica Ljubljane–?)

Operni pevec in obveščevalec.

Po študiju solo petja na Dunaju je deloval kot operni pevec in učitelj petja, v pro-tem času je tudi telovadil pri Sokolu na Taboru v Ljubljani. Nekaj časa je preživel v Carigra-du, na Dunaju in tudi v Parizu, kjer se je boril proti nacizmu, ponekod je tudi poučeval petje. Že pred drugo svetovno vojno je bil obveščevalec britanskega Intelligence Servicea in njegova pevska kariera naj bi bila marsikdaj le kritje za obveščevalno delo. (Vodušek Starič, J., Slovenski špijoni, str. 187.)

Megušar, Anton, dr.

(9. 6. 1889, Selca nad Škofjo Loko–2. 11. 1974, Kranj)

Odvetnik.

Pred vojno je služboval kot komisar na Okrajnem glavarstvu Kranj, živel je na Zgor-njem Jezerskem. Leta 1928 je odprl odvetniško pisarno v Kranju. Politično se je opredelil za SLS in bil član njenega gorenjskega odbora. Po okupaciji je bil izgnan v Srbijo, a se mu je uspelo vrniti v Ljubljano in se zaposliti v Škofjijski dobrodolni pisarni. Tudi v vojnem času je bil član Pokrajinskega odbora SLS za Gorenjsko, povezave naj bi imel predvsem z Matijo Škerbcem in Milanom Fincem. Po vojni je živel na Zgornjem Jezerskem. V imenik odve-tnikov je bil vpisan do 2. 11. 1974. (Vodušek Starič, J., Slovenski špijoni, str. 207; NŠAL, 04156, 50, str. 108; Maček, J., In memoriam; Škoro Babič, A., Seznam odvetnikov; SI AS

1931, OMS, 600-1/78, 91, 600-4/54, 285, 600-2/9, 600-18/6, 8, 78, 35, 49, 50, 59; SI AS 1931, šk. 936, mapa 600-2/ZA.)

Mehle, Anton

(18. 11. 1905, Borovnica–28. 5. 1945, Hrušica)

Davčni uradnik.

Med okupacijo je bil častnik Jugoslovanske vojske v domovini, po italijanski kapitulaciji je deloval v SNVZ, kjer je nekaj časa v Trstu vodil njegovo 3. četo. Junija 1944 je postal vodja skupine SNVZ za reško pokrajino, ki je imela sedež v Ilirski Bistrici in je bila nato oktobra 1944 ukinjena. Po veliki reorganizaciji SNVZ konec oktobra 1944 je Mehle načeloval 4. bataljonu, ki je imel sedež v Ilirski Bistrici. Na tej funkciji je ostal do januarja 1945, ko naj ne bi – po nekaterih virih – hotel izvršiti nekega ukaza in naj bi ob tem bataljon celo razpustil. Nemci so ga skupaj z njegovimi častniki zato zaprli. Kasneje se Mehle spet pojavlja kot poveljnik 4. (gorenjskega) domobranskega polka, katerega moštvo so angleške zasedbene sile na Koroškem 28. maja 1945 preko Pliberka in Področce vrnile v Jugoslavijo. (Grum, J., Resnica o domobranskih; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 509; isti, Domobranstvo na Primorskem, str. 22, 86, 108–111; Švent, R., Slovenski begunci, str. 44, 53; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Mejač, Andrej Franc Vitko

(5. 8. 1894, Komenda–september 1943, Predmeja)

Trgovec, ekonomist. Najstarejši sin veletrgovca in župana Komende iz vrst SLS, Andreja Mejača (1866–1941).

Trgovsko akademijo je končal na Dunaju. Med drugo svetovno vojno je, v nasprotju z bratom Francem in sestro Vido, ki sta se opredelila za OF in partizansko stran, v strahu pred izselitvijo ter izgubo posestva in trgovine po okupaciji iskal sožitje z nemškimi okupatorji. Na svoji domačiji je gostil celo nemškega SS generala Erwina Rösenerja in šefa gorenjskega gestapa Helmutha Rozumeka. Sicer naj ne bi gojil posebne naklonjenosti do okupatorjev, vendar partizanstva kot nasprotnik komunizma ni podpiral. Pozneje naj bi skupaj z bratom Alojzjem iskal stike s partizani, vendar sta oba padla pod njihovimi streli. (Smrtne žrtve, sistory.si; Marušič, B., Mejačevi iz Komende.)

Mejač, Franc (Franjo)

(19. 5. 1918, Zalog pri Ljubljani–23. 2. 2010, Milwaukee)

Gimnazijski maturant, poštni uslužbenec.

Po maturi se je zaposlil na pošti v Trziču, kjer je služboval do leta 1941. Med vojno se je priključil vaški straži v Polju in postal njen poveljnik. Kot domobranec je postal poveljnik čete v Višnji Gori in član udarnega bataljona, ki mu je poveljeval Emil Cof, s katerim se je umaknil na Koroško. Cofova enota je bila predvidena za vračanje Jugoslaviji 31. maja 1945, vendar je Mejača v zadnjem trenutku na nevarnost opozoril dr. Janez Janež, zato niso odšli na transport. Mejač je nato emigriral v Milwaukee, ZDA. (Maček, J., In memoriam; SI AS 1931, OMS, 600-21/239; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Mekina, Leopoldina – Bogo, Boga

(17. 10. 1908, Trst–maj 1945, ?)

Uslužbenka.

Leta 1919 se je njena družina iz Trsta preselila v Strnišče pri Ptuj in po očetovi smrti v Ljubljano. Po končani meščanski šoli in opravljenem trgovskem tečaju se je zaposlila v Železničarski nabavljalni zadrugi v Ljubljani. Po okupaciji se je vključila v OF. Do kapitulacije Italije je sodelovala predvsem pri Rdeči pomoči (pozneje poimenovani Ljudska oz. Slovenska ljudska pomoč), oktobra 1943 je prevzela vodstvo Centralne tehnike. Še istega leta je bila odpuščena iz službe in od takrat se je povsem posvetila ilegalnemu delu. Avgusta 1944 je bila sprejeta v komunistično partijo in že kmalu zatem vključena najprej v okrožni komite KPS, nato še v ožji (izvršni) odbor OF. Po odhodu Vladimirja Svetine – Iva v ilegalo decembra 1944 je bila, čeprav še dokaj neizkušena tako v partijskem kot obveščevalnem delu, postavljena za sekretarko KPS in OF ljubljanskega okrožja. V znani in zelo obsežni »Ljubljanski provali« – vdoru gestapa v partijsko organizacijo v Ljubljani ob koncu januarja 1945 je slovenska politična policija vdrla v skrivni bunker pri Mari Kralj, zasegla obveščevalni arhiv OF in med drugimi aretirala tudi Leopoldino Mekina. Sozapornice so ji naprtilo vso krivdo za izdajo. Agenti politične policije so 3. maja 1945 odbrali nekaj zaprtih privržencev OF, jih odpeljali na Turjak in usmrtili, ostale so 6. maja izpustili. Leopoldine Mekine ni bilo niti med prvimi niti med drugimi; najverjetneje so jo nekaj dni po končani vojni ubili pripadniki Ozne. Povojno politično vodstvo je še desetletja zatem iskalo pravega

izdajalca, a brez uspeha; resnica o »provali« je ostala nedorečena. (Hutař, V., Žrtvovana; Jeraj M., Vera Hutař, Žrtvovana; Tršan, L., Razbitje OF, str. 14–69; SI AS 1513.)

Melaher, Jože – Zmagoslav

(26. 2. 1913, Pobrežje–10. 6. 1991, Cleveland)

Učitelj, vojaški poveljnik.

Po končani gimnaziji se je zaposlil kot učitelj, med služenjem vojaškega roka je pridobil čin rezervnega podoficirja kraljeve jugoslovanske vojske. Politično je bil dejaven v mladinskih katoliških organizacijah in SLS ter bil član njenega tajništva za Štajersko. Bil je izrazito protinacistično usmerjen. Že nekaj mesecev pred nemškim napadom na Jugoslavijo je obiskoval katoliške organizacije in župnišča v krajih vzdolž slovensko-avstrijske meje in opozarjal tako na nemško kot na komunistično nevarnost. Na začetku aprila 1941 je bil mobiliziran v jugoslovansko vojsko, po njenem razpadu se je nekaj časa skrival v Mariboru. V drugi polovici maja je začel delati za OF in bil zadolžen za organiziranje katoliške mladine. Julija 1942 je pretrgal vse povezave z OF, saj se ni strinjal z njenim komunističnim vodstvom, vendar se borbi proti Nemcem tudi ni nameraval odpovedati. Kaplan Henrik Goričan, ki je po navodilih iz Ljubljane skušal organizirati Slovensko legijo na Štajerskem, ni imel uspehov, zato se je Melaher odločil ustanoviti samostojno vojaško organizacijo po četniškem vzoru. Oktobra 1942 ga je gestapo aretiral, a se mu je posrečilo uiti. Skrival se je v duplinah in lisičjih luknjah v kraju Duplek pri Mariboru. Mesec in pol naj bi bil v jamah čisto sam, sčasoma se mu je pridružilo nekaj »skrivačev«, ki so se hoteli izogniti vpoklicu v nemško vojsko; Melaher jih je poimenoval »četniki«. Nemci so jamo odkrili in zažgali, a mu je ponovno uspelo zbežati in postopoma je začel v Slovenskih goricah organizirati svoje protinemško odporiško gibanje. Število prebežnikov iz nemške vojske, ki so se mu pridružili, je naraščalo, podporo je dobil tudi pri pobožnem domačem prebivalstvu. Sčasoma je vzpostavil zaupnike po vseh Slovenskih goricah in izdajal propagandni list Kri in zemlja, ki ga je večinoma pisal sam. Do poletja 1944 mu je uspelo vzpostaviti vojaško organizacijo, sestavljeno iz treh čet, vsaka naj bi štela od 100 do 150 borcev. Imenovali so se Slovenski četniki na Štajerskem ali Zmagoslavovi četniki; pridružil se jim je lahko vsak, ki ni bil niti za Nemce niti za komuniste, najuspešnejši so bili tam, kamor OF še ni prodrla. Melaher je sicer podpiral jugoslovansko vlado v Londonu in vojsko Draže Mihailovića, a formalno se je v Jugoslovansko vojsko v domovini vključil šele poleti 1944. Tedanjega Mihailovićevega

predstavnika za Slovenijo generala Ivana Prezlja je sicer priznaval za svojega vojaškega poveljnika, politično pa se je držal navodil in smernic Slovenske legije, SLS in Narodnega odbora, vendar ni mogel razumeti ustanovitve domobranstva. S partizani so se Melaherjevi četniki nekaj let le verbalno spopadali (propagandna vojna), šele decembra 1944 so se začeli tudi oboroženi boji. Melaher, ki je bil tedaj soočen z dvema nasprotnikoma, je na začetku leta 1945 sklenil z Nemci dogovor o nenapadanju, ki je vključeval tudi dobavo hrane in orožja njegovim vojakom. Marca 1945, ko je sovjetska Rdeča armada prodirala proti Avstriji, medtem ko so se nemške čete iz Madžarske skozi Slovenske gorice pomikale proti zahodu, se je Melaher začel pripravljati na umik. Na začetku aprila 1945 je od generala Ivana Prezlja prejel povelje, naj njegova skupina zaščiti železniško križišče Zidani Most, za primer, če bi zavezniki iz Italije prodirali skozi Slovenijo. Zaveznikov ni bilo, zato so se 8. maja 1945 odpravili proti Koroški in se 12. maja blizu Št. Vida predali Britancem; ti so del štajerskih četnikov, skupaj z Melaherjem, prepeljali v Italijo, najprej v Videm in nato v Forlì, kjer je bilo glavno jugoslovansko četniško taborišče. Tisti del Melaherjeve skupine, ki je nekje na poti zaostal, so Britanci skupaj z domobranci odvedli v taborišče v Vetrinju in jih izročili Jugoslaviji. Melaher, ki je bil v domovini proglašen za vojnega zločinca, je pozneje emigriral v ZDA in se naselil v Clevelandu, kjer je bil med drugim tajnik organizacije nekdanjih domobrancev, vodja Baragovega odbora in Slovenske pisarne, urednik Amerikanskega Slovenca, po smrti Mihe Kreka je kot somišljenik SLS in krščanske demokracije skušal nadaljevati njegovo politično delo. Svojo medvojno dejavnost je opisal v prispevku »Četniki na Štajerskem«, objavljenem v Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1965. (ES 7, str. 60; Zupanič, K., Četništvo na Štajerskem, str. 85–154; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 247–252; Grum, J., Jože Melaher.)

Melihen, Valdemar

(24. 7. 1911, Koper–14. 5. 1945, Dachau)

Policijski uradnik.

Živel je v Mariboru in Ljubljani (Trdinova 5). Po kapitulaciji Italije je v Ljubljani vodil sodne zapore. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, evidenca gradiva; Smrtne žrtve, sistory.si).

Mersol, Valentin, dr.

(22. 2. 1894, Radovljica–15. 2. 1981, Cleveland)

Zdravnik – infektolog, organizator na področju zdravstva.

Medicino je začel študirati v Gradcu, a med prvo svetovno vojno je moral študij prekiniti, ker je bil poklican na rusko fronto. V Rusiji je ostal pet let, sprva kot vojni ujetnik, nato kot jugoslovanski prostovoljec v Odesi, kjer se je vpisal na rusko medicinsko fakulteto. Kasneje se je skupaj z drugimi prostovoljci napolil v Murmansk, kjer naj bi se pridružili Angležem, Američanom in Francozom kot zavezniška četa. Tam je preživel boljševiško revolucijo. Leta 1919 so ga zavezniki poslali kot kurirja preko Londona, Pariza in Rima v Beograd. Avgusta 1919 je bil odpuščen iz jugoslovanske vojske, na univerzo v Gradcu pa ga kot »izdajalca avstrijske vojske« niso več sprejeli; študij je nadaljeval v Zagrebu, nato v Pragi, kjer je leta 1922 doktoriral. Kot zdravnik je služboval v bolnišnici v Celju, nato v Epidemiološkem zavodu v Nišu, potem je dobil podporo ameriške Rockefellerjeve ustanove za izpopolnjevanje v ZDA, kjer se je specializiral iz bakteriologije. Po vrnitvi je bil zaposlen v Zavodu za tropske bolezni v Skopju in Higienskem zavodu v Zagrebu, od leta 1931 do konca druge svetovne vojne je bil primarij Splošne bolnišnice v Ljubljani in vodja infekcijskega oddelka. Od leta 1932 do leta 1936 je bil tudi predsednik Slovenskega zdravniškega društva, potem je do leta 1941 vodil še Zdravniško zbornico. Leta 1945 se je kot odločen protikomunist z družino zatekel v Vetrinj, kjer je postal vodja civilnega taborišča slovenskih beguncev in posrednik med britansko vojaško upravo in jugoslovanskimi civilnimi begunci glede njihove prisilne vrnitve v Jugoslavijo. Pri tem naj bi bil tako uspešen, da so ga nekateri poimenovali za »Slovenskega Mojzesa«. V sodelovanju z britansko upravo je organiziral tudi zdravstveno oskrbo v taboriščih. Leta 1949 se je izselil v Cleveland, kjer se je zaposlil kot zasebni zdravnik splošne medicine, delal je tudi v mestni bolnišnici. Prispevke je objavljajl v številnih strokovnih časopisih in bil član številnih ameriških zdravniških društev. (ES 7, str., 78; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 109–110; Dr. Valentin Mersol, SvSl; OSP.)

Metelko, Bogomir

(28. 10. 1922, Ljubljana–?, Dachau)

Uradnik.

Med okupacijo je sodeloval s tajnimi obveščevalnimi službami Slovenske legije in SLS (MI-7, TOS); tesno je bil povezan z Vladimirjem Pirihom, s katerim sta sestavljala kartoteko osumljenih sodelovanja z OF. Po kapitulaciji Italije je bil v Rupnikovi pokrajinski upravi nameščenec Informativnega urada, kjer je do avgusta 1944 opravljal delo kurirja in zaradi tega večkrat potoval v Trst. Zatem ga je aretiral gestapo, ker naj bi razmnoževal ilegalne letake Jugoslovanske vojske v domovini. Neznano kdaj je umrl v koncentracijskem taborišču Dachau. (Smrtne žrtve, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 501-2/1, 501-3/4, 12, 18, 33, 503-3/24, 136.)

Mihailović, Dragoljub – Draža, Čiča, Jug

(27. 4. 1893, Ivanjica–17. 7. 1946, Beograd)

Srbski general in politik.

Leta 1910 se je vpisal na vojaško akademijo v Beogradu, sodeloval v balkanskih vojnah (1912–1913) in prvi svetovni vojni. Po vojni se je strokovno izpopolnjeval v Franciji, predaval na beograjski vojaški akademiji, služboval v generalštabu jugoslovanske vojske, bil vojaški ataše v Sofiji in Pragi, nekaj časa tudi komandant 39. pehotnega polka v Celju, leta 1939 je dosegel čin polkovnika. Pomladi 1941, po kapitulaciji Jugoslavije, je organiziral odporniško četniško gibanje, v zadnjih mesecih leta 1941 ga je predsednik jugoslovanske emigrantske vlade v Londonu razglasil za komandanta vseh oboroženih enot v Jugoslaviji in ga povišal v generala ter januarja 1942 imenoval za vojnega ministra. Po neuspešnih pogajanjih s partizanskim komandantom Josipom Brozom Titom se je boril tudi proti partizanom. Leta 1943 so mu zahodni zavezniki zaradi premajhne angažiranosti v boju proti okupatorjem odrekli dotedanjo podporo, po sporazumu Tita s Šubašićem v letu 1944 ga je jugoslovanska londonska vlada odstavila z dotedanjega položaja. Po končani vojni se je skrival v vzhodni Bosni, dokler ni bil marca 1946 ujet in na procesu pred Vrhovnim sodiščem v Beogradu, ki je potekal od 10. do 15. junija 1946, obsojen na smrt z ustrelitvijo. Kazen je bila izvršena 17. julija 1946. Višje sodišče v Beogradu je maja 2015 sodbo iz leta 1946 razveljavilo z obrazložitvijo, da Mihailoviću ni bilo zagotovljeno pravično sojenje in da ni imel pravice do obrambe. (Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 45–46; Antič, I., VSBL, str. 732; Melik J., Jeraj, M., Nagodetov proces, str. 8; Kajzer, R., Narek politike sodišču; G. V., K. Št., Mesič: Rehabilitacija.)

Mihalič, Boris, dr.

(1898, Maribor–?)

Sodnik Okrožnega sodišča v Mariboru.

Mihalič je bil med vidnejšimi člani liberalne JNS. Med okupacijo je podpisal Narodno izjavo, bil je tudi poslanec t. i. »taborske skupščine« na začetku maja 1945. (SI AS 1931, OMS, 600-2/10, 121, 502-6/40; Seznam osovja 1927.)

Mihelak, Josip, dr.

(14. 3. 1904, Ljubljana–9. 1. 1962, Jesenice)

Pravnik.

Leta 1930 je doktoriral na pravni fakulteti v Ljubljani. Bil je profesor na Trgovski akademiji v Ljubljani in avtor prvih učbenikov za trgovske šole. (SI AS 1931, OMS, 600-14/47, 80; NŠAL, 04033, 98, str. 111, 112, 113.)

Mihelčič, Alojzij – Belin, Bradač, Celjski, Celjski bradati Lojze

(3. 3. 1880, Harije–10. 2. 1975, Ljubljana)

Glasbenik in politik.

Orglarsko šolo je obiskoval v Ljubljani in jo zaključil leta 1896. Zatem je služboval kot organist v Veliki Štangi in Metliki, leta 1912 je bil kot zastopnik novomeškega in črnomaljskega okraja izvoljen za poslanca kranjskega deželnega zbora, leta 1919 je postal župan občine Celje-okolica, leta 1935 je bil imenovan za predsednika celjske občine, leta 1938 je bil v celjskem okraju na listi JRZ izvoljen za poslanca. Leta 1939 je postal prvi podpredsednik jugoslovanske narodne skupščine in član senata Kraljevine Jugoslavije. Poleg tega je imel v Celju veletrgovino z vinom in bil ravnatelj podružnice ljubljanske Vzajemne zavarovalnice v Celju. Bil je med prvaki nekdanje SLS in član t. i. štirinajsterice. Med drugo svetovno vojno so ga nemške okupacijske oblasti zaprle in izgnale na Hrvaško, od koder se mu je posrečilo vrniti v Ljubljano. (ES 7, str. 127; SB; Fras, M., Mariborski župan.)

Milanović, Božo, dr.

(10. 10. 1890, Kringa–28. 12. 1980, Pazin)

Hrvaški duhovnik, publicist, pedagog in politični delavec.

V gimnazijskih letih se je pridružil katoliškemu mladinskemu gibanju. Teologijo je študiral v Gorici. V duhovnika je bil posvečen v Trstu in postal tajnik ter predsednik akademskega katoliškega društva Dobrila. Duhovniško službo je nastopil v Pazinu in nato doktoriral iz teologije na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je služboval v Kringi, kjer je bil izpostavljen fašističnemu nasilju. Škof ga je zato prestavil v Trst, kjer je postal tudi predsednik istrskega pododbora narodnoobrambnega društva Edinost, urejal je tudi nekatere manjšinske časopise. V Trstu je ostal do leta 1941, nato so ga italijanske oblasti internirale v Bergamu, kjer mu je uspelo podtalno politično delovati. Po kapitulaciji Italije jeseni 1943 je bil izpuščen; vrnil se je v Trst, kjer je branil pravice slovenske in hrvaške manjšine v Italiji. Bil naj bi tudi istrski predstavnik četniškega Nacionalnega odbora za Primorsko, ki je bil ustanovljen leta 1944 na pobudo Milka Brezigarja in Janka Kralja. Po nemški zasedbi Jugoslavije so bili v arhivih zunanjega ministrstva najdeni zapiski, po katerih naj bi bila Milanović in Andrej Gabrovšek dejanska voditelja katoliško usmerjenih pripadnikov slovenske in hrvaške manjšine v Julijski krajini. Milanović je leta 1946 sodeloval na pariški mirovni konferenci, kjer se je zavzemal za priključitev slovenske in hrvaške Istre Jugoslaviji. Jeseni

1946 se je iz Trsta preselil v Pazin, kjer je postal ravnatelj semeniške gimnazije in nato Visoke šole za teologijo v Pazinu. (ES 7, str. 140; IE; SI AS 1931, OMS, 502-1/27: SB, Andrej Gabrovšek; Žokalj Jesih, B., Bili so Čedermaci, str. 46–55.)

Milavec, Anton, dr. – dr. Pokojninc, dr. Pokojninar, dr. Milač

(17. 12. 1889, Jakovica–?)

Uradnik.

Bil je predsednik Pokojninskega zavoda v Ljubljani. Po uvedbi diktature leta 1929, ko se je SLS umaknila v ilegalo, je bil Milavec član njenega tajnega vodstva, t. i. štirinajsterice. Po vojni mu je bilo odvzeto premoženje. (Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 34; isti, Andrej Gosar med SLS in JRZ, str. 39; SI AS 1931, OMS, 600-21/365a; Mikola, M., Zaplembe; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Miselj, Vladimir – Bled

(11. 11. 1889, Črni Vrh nad Idrijo–30. 10. 1944, Ženeva)

Diplomat.

Do leta 1913 je študiral pravo na Dunaju in po prvi svetovni vojni ekonomijo na angleški univerzi Cambridge. Leta 1920 je bil član slovenske delegacije v mednarodni plebiscitni komisiji na Koroškem, potem diplomatski uradnik pri Društvu narodov v Ženevi. Leta 1931 se je prezaposlil v sekcijo za mandate. Med odgovornimi nalogami, ki jih je opravljal, je bila najpomembnejša skrb za delovanje posvetovalnega odbora proti suženjstvu in za uveljavljanje človekovih pravic. Z začetkom druge svetovne vojne je Društvo narodov izgubilo pomen in leta 1940 se je moral upokojiti. Po okupaciji Jugoslavije je vzpostavil ilegalo povezavo z jugoslovansko emigrantsko vlado v Londonu, zveze je vzdrževal tudi z Rimom oziroma Vatikanom ter z Vladimirjem Vauhnikom in Jankom Mačkovškom v Ljubljani. (OSP; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 118, 224; isti, Dolgo življenje, str. 137, 297; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 172.)

Miselj, Vladimir (Vadim)

(10. 7. 1923, Ženeva–29. 12. 2010, Golnik)

Ekonomist in pomožni evangeličanski pastor. Sin diplomata Vladimirja Mislja, mati Nadja, rojena Kos, je bil vzgojena v protestantski veri.

Osnovno šolanje in francosko gimnazijsko maturo je opravil v Švici. Že kot dijak je sodeloval v skupini dijakov in študentov, naklonjeni partizanom, ki je zbirala pomoč za civiliste na osvobojenih ozemljih v Jugoslaviji. Avgusta 1945 se je sam – mati in sestra sta ostali v Švici – vrnil v domovino, kjer so ga sicer zaslišali, a takoj zatem izpustili. Kmalu je bil ponovno aretiran in osumljen »špijonaže v korist Zahoda« ter sodelovanja s skupino okoli Črtomirja Nagodeta. V zaporu in na prisilnem delu je preživel 18 mesecev. V Ljubljani, Zagrebu in Ženevi je študiral pravo, ekonomijo in teologijo. Zaposlen je bil kot ekonomist na različnih delovnih mestih in se leta 1983 upokojil. Poleg rednega dela je bil tudi nepoklicni evangeličanski pastor; skrbel je za evangeličansko župnijo v Ljubljani. (Košnjek, J., Pastor; Geni.)

Mlejnik, Manja

(12. 11. 1915, Kranj–29. 8. 1998, Ljubljana)

Operna pevka, sopranistka.

Študirala je na Državnem konservatoriju v Ljubljani in spomladi 1941 diplomirala iz solopetja. Od leta 1942 do leta 1983 je bila angažirana v ljubljanski operi, gostovala je v Mariboru, Zagrebu in na Reki, v sezoni 1959/60 je v Celovcu redno nastopala v vlogi Violete v Verdijevi operi Traviata. Imela je izrazit smisel za dramsko igro, sodelovala je tudi pri skoraj vseh uprizoritvah sodobnejših del. Med drugo svetovno vojno je marsikomu pomagala, uspela je rešiti tudi nekaj tistih, ki so bili že določeni za ustrelitev kot talci. (ES 7, str. 189; OSP.)

Mohorič, Ivan

(12. 5. 1888, Idrija–4. 10. 1980, Ljubljana)

Politik, gospodarski strokovnjak in zgodovinopisec.

Študiral je v Pragi, po prvi svetovni vojni se je kot absolvent prava zaposlil pri Zbornici za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani ter postal julija 1931 njen generalni tajnik. Kot liberalni politik je bil pomočnik ministrov za gozdarstvo in rudarstvo (1925) ter trgovino in industrijo (1932), leta 1931 je bil v radovljiškem okraju izvoljen za narodnega poslanca. Med drugim je v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja sodeloval kot izvedenec ali delegat pri vrsti mednarodnih gospodarskih konferenc in pogodb ter pisal razprave o trgovskih, carinskih in prometnih vprašanjih, o organizaciji gospodarske statistične službe in gospodarskih zbornicah. Po drugi svetovni vojni je postal znanstveni sodelavec ekonomske fakultete v Ljubljani. (SB; ES 7, str. 205.)

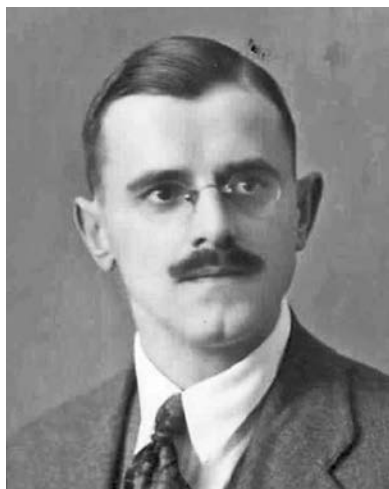

Mohorič, Jakob, dr. – dr. Jaka Moh., dr. Jaka, dr. J. M.

(27. 4. 1888, Njivica–7. 2. 1976, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Študij prava je zaključil na Dunaju, nato je v Ljubljani vodil svojo odvetniško pisarno. Idejno je pripadal levemu krilu krščanskih socialistov, po letu 1935 je bil med ustanovitelji t. i. »stare« SLS; skupaj z Antonom Brecljem je nasprotoval odločitvi Antona Korošca

o vstopu v jugoslovansko vlado. Po okupaciji se je pridružil skupini Združeni Slovenci Andreja Gosarja. Po koncu vojne mu je bilo onemogočeno javno delovanje, pozneje je dobil dovoljenje za opravljanje odvetniškega poklica. (Godeša, B., Čas odločitev, str. 141–142; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 111; SB; ES 7, str. 205.)

Montgomery, Bernard

(17. 11. 1887, London–24. 3. 1976, Alton, Hampshire)

Britanski vojaški poveljnik, maršal.

Kraljevo vojaško akademijo je zaključil v Sandhurstu. Sodeloval je v obeh svetovnih vojnah. Med drugo vojno je sprva poveljeval divizijam v Franciji in na jugu Anglije, poleti 1942 pa ga je Winston Churchill postavil za poveljnika britanske 8. armade v Severni Afriki, kjer je prisilil nemške enote Erwina Rommla k predaji. Z amerškimi enotami je uspešno zavzel Sicilijo in prodiral proti severu Italije. Leta 1944 je vodil zavezniške enote v Franciji, vključno z izkrcanjem v Normandiji. Med uspešnimi boji na severu Francije je bil imenovan za maršala; 4. maja 1945 je dosegel predajo nemških enot v Lüneburg Heatu. Po vojni je postal namestnik poveljnika vojaške organizacije NATO. (EB.)

Mrak, Anton

(20. 2. 1883, Koroška Bela–5. 11. 1961, Ljubljana)

Pravnik in publicist.

Pravo je študiral na Dunaju, nato je služboval na sodišču v Ljubljani in kasneje na banovinski upravi. Bil je eden od urednikov lista »Slovenija«. Idejno je pripadal Mladini JNS. Med okupacijo je skupaj z Dragotinom Lončarjem proučeval mejna vprašanja, leta 1943 je z Lončarjem, Jakobom Mohoričem in Celestinom Jelencem sodeloval pri pripravah na ustanovitev lista »Svobodna tribuna«. (SB; SI AS 1931, OMS, 600-1/406, 600-7/3, 4.)

Mrak, Ivan (Janez)

(30. 4. 1906, Ljubljana–19. 10. 1986, Ljubljana)

Dramatik in esejist.

Režijo je študiral v Zagrebu, nato je desetletje deloval v evropskih središčih umetnosti. Vir navdiha mu je bila žena, kiparka Karla Bulovec, s katero se je poročil leta 1930. Kot svobodni umetnik je večinoma živel v Ljubljani; v obdobju 1938–1942 je vodil igralsko skupino Mrakovo gledališče. Povojne oblasti niso bile naklonjene njegovemu delu, zato so njegove drame pretežno izhajale v samozaložbi in emigraciji. Prvo priznanje v domovini je dobil šele leta 1966, ko so njegovo tragedijo Marija Tudor postavili v ljubljanski Drami, več njegovih del je izšlo v 80-ih letih prejšnjega stoletja. (ES 7, str. 231, 232; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Literarni atlas.)

Mravlje, Milan

(21. 1. 1927, Ljubljana–28. 9. 1942, Dravlje, Ljubljana)

Dijak. Nečak Milana Mravljeta, sin njegovega brata, socialista Teodorja Mravljeta.

Kot partizanski kurir je bil ustreljen ob spopadu draveljske vaške straže s partizansko patroljo. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; Smrtne žrtve, sistory.si; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 600-2/10, 94; Najmlađi.)

Mrkun (Markun), Anton

(4. 7. 1876, Studenec, Ig–31. 10. 1961, Cleveland)

Duhovnik in prosvetni organizator.

Po končanem bogoslovju v Ljubljani leta 1901 je služboval kot kaplan v različnih slovenskih krajih, v letu 1909 je prišel za župnika v Homec pri Kamniku, kjer je ostal dvajset let. Bil je izredno dejaven, tako na duhovnem kot tudi na prosvetnem in gospodarskem področju. Sodeloval je pri gradnji Društvenega doma, polepšal homško cerkev, organiziral je elektro-strojno in živinorejsko zadrugo, ustanovil homško hranilnico in posojilnico ter celo vrsto dobredelnih društev, v sirotišnici je ustanovil šolo, ki so jo vodile ljubljanske usmiljenke, vodil je prosvetno društvo, leta 1925 je izdal knjigo o zgodovini Homca. Še posebej resno se je posvečal borbi proti alkoholizmu in se s tem v zvezi veliko izobraževal, tudi v tujini; deloval je v protialkoholnih društvih, pisal knjige in članke ter predaval na številnih protialkoholnih tečajih. Od leta 1929 je bil župnik v Dobropolju na Dolenjskem, kjer ni bil nič manj dejaven. Postavil je temelje Zavoda sv. Terezije, zgradil je več gospodarskih objektov, zdravstveni dom, lekarno, muzej, knjižnico, kmetijsko-gospodinjstvo šolo in kopališče. Posebno pozornost je posvečal slovenskim in hrvaškim izseljencem v Argentini. Leta 1927 je dobil dopust in odšel v Buenos Aires, kjer je osnoval izseljeniško pisarno ter začel izdajati glasila za slovenske in hrvaške izseljence, sestavil je »narodni izseljeniški program« in leta 1932 sodeloval na državni izseljeniški konferenci v Ljubljani. Med italijansko okupacijo je po njegovem posredovanju Dobropolje sprejelo okrog 70 beguncev iz nemških zasedbenih področij, predvsem iz Štajerske, pri italijanskih oblasteh je večkrat posredoval za ukinitvev sankcij proti nekomunističnemu prebivalstvu okoliških krajev. Njegov odnos z Italijani glede pripadnikov OF in partizanov še ni bil dokončno razčiščen, a vsekakor mu je revolucionarna stran očitala izdajalska dejanja. V času pred kapitulacijo Italije je bil v eksekutivi SLS. Med nemško okupacijo je bil v Ljubljani, kjer je z vodjo Kmečke pisarne župnikom Karlom Škuljem sodeloval pri novačenju beguncev s podeželja za vključitev v Slovensko domobranstvo; skupaj s Škuljem se je zavzemal za enoten boj proti komunistični nevarnosti na vsem slovenskem ozemlju, posebej za organiziranje domobranstva na Gorenjskem, in nagovarjal Leona Rupnika, da bi osebno prevzel poveljstvo nad domobranci. Ob koncu vojne je emigriral; nekaj časa je preživel v begunskih taboriščih Monigo in Servigliano, nato je odšel v ZDA in leta 1961 umrl v Clevelandu. (SB; Kamra; Ponikovska dolina; Maček, Janko, Dobropolje; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 200, 240, 393; SI AS 1931, OMS, 600-21/306-308.)

Müller, Karl – Mlinar

Vodja krajevne skupine Koroške ljudske zveze v Domžalah.

(SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Muri, Lambert – Lamo

(18. 9. 1899, Jezersko–december 1976, Pristovnik)

Inženir agronomije.

V prvi polovici tridesetih let 20. stoletja je bil osebni spremljevalec in pomočnik dr. Antona Korošca. Po kapitulaciji Italije je ostal v Ljubljani kot vodja banovinskega Prehranjevalnega zavoda (Prevod). Med vojno je bil blizu stražarjem in idejam Lamberta Ehrliha. Maja 1945 se je umaknil na Koroško. Tam je s svojim stricem prevzel gozdno veleposestvo v Kortah nad Železno Kaplo, kjer je ustvaril tudi gorsko letovišče pri Pristovniku. (Žebot, C., Neminljiva Slovenija, str. 72; SI AS 218; SI AS 1931, CAE.)

Murko, Vladimir, dr.

(4. 3. 1906, Gradec/Graz–11. 12. 1986, Ljubljana)

Pravnik, univerzitetni profesor.

Pravo je študiral v Ljubljani, kjer je leta 1929 tudi doktoriral. Od leta 1938 je bil tam tudi redno zaposlen. (SI AS 1250.)

Mussolini, Benito – Duce

(29. 7. 1883, Predappio–28. 4. 1945, Milano)

Italijanski politik in diktator, novinar ter ustanovitelj in vodja Narodne fašistične stranke.

Pridobil je izobrazbo učitelja in zelo kratek čas delal v stroki, zatem se je posvetil političnemu delu in zagovarjal socialistična stališča. V prvi svetovni vojni je bil kot vojak ranjen na soški fronti. Po vojni je prešel na bolj nacionalistična stališča. Fašistično gibanje, ki se je krepilo zlasti po letu 1920, je popeljal na oblast s pohodom na Rim leta 1922, ko mu je kralj podelil tudi mesto predsednika vlade. Odtlej se je fašizem le še utrjeval na oblasti in do političnih nasprotnikov postajal vedno bolj nasilen. Na vzhodni italijanski meji, torej na območjih, ki so bila Italiji priključena po prvi svetovni vojni z londonskim sporazumom, se je zaradi težnje po asimilaciji krepilo nasilje nad narodnimi manjšinami, torej tudi nad slovensko. Mussolinijeva Italija je vodila tudi agresivno zunanjo politiko, napadla Etiopijo in si jo priključila, na strani nacionalistov se je vmešala v špansko državljansko vojno, napadla Albanijo, nato je leta 1940 na strani sil osi stopila v drugo svetovno vojno. Poleg neuspešnih pohodov na Francijo, Albanijo in Grčijo je prodrla še v Afriko in na Balkan. Aprila 1941 je napadla in zasedla dele Slovenije, ki si jih je maja 1941 tudi formalno priključila in jim nadela ime Ljubljanska pokrajina. Sprva je Italija tam zagovarjala t. i. »kulturonosno«

politiko Rima, z razvojem partizanskega gibanja je začela ob vojaških operacijah uporabljati tudi nasilje nad sodelavci partizanov in nad njihovimi sorodniki: streljanje talcev, zapiranje, konfiniranje in interniranje prebivalstva, kar je terjalo več kot 6.100 življenj. Vojaški neuspehi so Italijo privedli do kapitulacije septembra 1943, vendar je Mussolini ustanovil novo državo, Savojsko republiko, od koder je nadaljeval zaveznitvo s Hitlerjem. S prodrom zahodnih zaveznikov po Apeninskem polotoku se je Mussolini želel umakniti v Švico, vendar so ga domači odporniki prepoznali in ustrelili ter truplo 29. aprila 1945 razobesili v Milanu. (EB; Bosworth, R. J. B, Mussolini.)

Mušicki, Konstantin – Kosta

(7. 4. 1897, Slavonski Brod–17. 7. 1946, Beograd)

Srbski general, poveljnik Srbskega dobrovoljskega korpusa.

Pred vojno se je pridružil nacionalističnemu gibanju Zbor Dimitrija Ljotića. Ob nastopu vojne je bil kot polkovnik jugoslovanske kraljeve vojske v Slavonskem Brodu, avgusta se je umaknil v Beograd in se pridružil Ljotićevemu Zboru. V vladi Milana Nedića je bil postavljen za vodjo Srbske dobrovoljske komande (kasneje Srbskega dobrovoljskega korpusa); ta položaj je izgubil ob koncu leta 1941, ko je Dražo Mihailovića opozoril na nevarnost atentata. Nemške oblasti so Mušickega zaprle, a rešilo ga je Nedićevo posredovanje. Na začetku leta 1943 je Mušicki znova prevzel poveljstvo SDK in to s činom generala. Proti koncu vojne se je želel umakniti iz Jugoslavije, vendar so ga zajele britanske enote in ga predale Jugoslaviji. Na sodnem procesu je bil spoznan za krivega vojnih zločinov in sodelovanja z nemškimi oblastmi ter obsojen na smrt. (Wikipedia; SI AS 1931, OMS, 600-21/351, 502-1/30)

N

Nadrah, Jožef (Jože)

(6. 6. 1918, Mrzlo Polje–1945, ?)

Vojaški uslužbenec.

Oktober 1942 je bil član pododbora Slovenske legije v Stični, kjer je skušal pridobiti prebivalce za vključitev v protikomunistične vojaške enote. Pozneje je bil poveljnik čete vaške straže, ki je bila proti koncu novembra 1942 ustanovljena na Hudem in je bila pod duhovno oskrbo patra Placida Grebenca iz cistercijanskega samostana v Stični. Spomladi 1943 je pomagal četnikom, ki so se iz Višnje Gore pomikali proti Grosuplju, zaradi česar se je moral zagovarjati pred italijansko oblastjo. Poleti 1943 se je v Stični zbralo več vaških straž, ki so se pod Nadrahovim poveljstvom združile v bataljon. Po kapitulaciji Italije je prepustil poveljevanje Aleksandru Zupancu. Kmalu zatem so partizani Cankarjeve brigade zajeli vse prisotne poveljnike vaških straž, vključno z Nadrahom, a so ga kmalu izpustili. Čez dva dni so ga ponovno prijeli, a je bil po podpisu pogodbe, s katero se je odpovedal nadaljnjemu sodelovanju z »belo« ali »plavo gardo«, spet izpuščen. Potem se je prijavil v partizansko vojsko in bil poslan v štab 18. divizije pri Zdenski vasi in od tam v Kočevsko

oziroma 9. brigado. Nato je bil predavatelj v podoficirski šoli 18. divizije na Turjaku, skupaj z divizijskim štabom je prebil nemško ofenzivo, z Bojanjega vrha pri Muljavi pa je zbežal domov in vstopil v Slovensko domobranstvo. Na začetku decembra 1943 je bil kot nadporočnik imenovan za poveljnika domobranske posadke na Studencu – Igu. O njegovem poznejšem življenju ni razpoložljivih podatkov. (Saje, F., Belogardizem, str. 455, 456, 552, 592; Ferenc, T., Dies irae, str. 557, 559, 560–562; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 167; Smrtne žrtve, sistory.si; SI AS 1931, OMS, Indeks imen; 503-6/2, 247.)

Nagode, Črtomir, dr.

(6. 4. 1903, Metlika–27. 8. 1947, Ljubljana)

Gradbeni inženir in doktor geologije.

Leta 1926 je diplomiral iz gradbeništva na tehniški fakulteti v Ljubljani, leta 1932 je v Parizu doktoriral iz geologije. Po opravljenem doktoratu je bil do leta 1937 asistent in nato docent na ljubljanski tehniški fakulteti. Fakulteto naj bi moral zapustiti zaradi spora s Trboveljsko premogokopno družbo, vendar strokovnega in znanstvenega dela ni opustil. Po okupaciji Slovenije je maja 1941 ustanovil skupino Stara in Nova Pravda (krajše Pravda), ki se je za nekaj časa vključila tudi v OF, a je bila zaradi podpore Draži Mihailoviću leta 1942 izključena. Spomladi 1943 se je Pravda vključila v liberalno Napredno delovno skupnost, a je že poleti istega leta izstopila. Po koncu vojne je Nagode občasno delal za oddelek za meje pri Znanstvenem inštitutu, pri njem so se zbirali nekateri člani nekdanje Pravde in novi somišljeniki, ki niso bili zadovoljni z obstoječim sistemom politične ureditve. Nekaj tednov zatem, ko je bil povabljen k organiziranju novoustanovljenega Geološkega zavoda, je bil aretiran ter nato obtožen protidržavne dejavnosti in 12. avgusta 1947 na t. i. Nagode-tovem procesu obsojen na smrt. (Jeraj, M., Melik, J., Nagode-tov proces, str. 22–35.)

Natlačen, Marko, dr. – Nabasan, Marko

(24. 4. 1886, Manče–13. 10. 1942, Ljubljana)

Pravnik, odvetnik in politik.

V dijaških letih je objavljaval različne zapise s kmečko, versko in socialno tematiko, deloval v katoliških dijaških organizacijah in se spoznal z Antonom Koroščem. Pravo je študiral na Dunaju, kjer je bil predsednik Slovenske dijaške zveze in akademskega društva katoliško usmerjenih študentov Danica. Po končanem študiju v letu 1912 je še eno leto ostal na Dunaju in pri tamkajšnjem deželnem sodišču opravil obvezno enoletno prakso za odvetniške pripravnike. Po vrnitvi v Ljubljano je bil odvetniški pripravnik pri dveh vodilnih politikih SLS: najprej pri Ivanu Šusteršiču, nato pri Vladislavu Peganu. Bolj kot političnemu delu se je v tem času posvečal organiziranju katoliškega izobraževanja in imel pomembno vlogo pri izvedbi slovensko-hrvaškega katoliškega shoda ob koncu avgusta 1913 v Ljubljani. Prva žena mu je umrla že po dveh letih zakona, v letu 1916 se je drugič poročil z Antonijo Vilfan iz premožne družine in se naselil v vili na Poljanah. Po začetku prve svetovne vojne je izkazoval naklonjenost do habsburške monarhije in sovrastvo do Kraljevine Srbije. Leta 1919 je odprl lastno odvetniško pisarno, uveljavljati se je začel tudi kot politik SLS in se sčasoma povzpел tako v strankin vrh kot tudi na najvišje funkcije v njenih predstavnih in upravnih organih. Novembra 1926 je bil izvoljen za prvega podnačelnika SLS in februarja 1927 za predsednika skupščine Ljubljanske oblasti. Po uvedbi kraljeve diktature na začetku leta 1929, ko je bila SLS tako kot druge politične stranke razpuščena, je deloval v raznih katoliških kulturnih organizacijah. Potem ko se je SLS ob koncu leta 1932 ostro zavzela za avtonomijo Slovenije, je moral tudi Natlačen skupaj z drugimi strankinimi funkcionarji oditi v konfinacijo, najprej v Bilečo, nato v Gacko in Sarajevo. Spomladi 1935 se je smel vrniti v Ljubljano, septembra pa se je SLS kot del vsejugoslovanske režimske stranke JRZ vrnila na oblast. Anton Korošec je postal notranji minister in Natlačen ban Dravske banovine, kamor je bil tedaj uvrščen slovenski del Jugoslavije. Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 je ustanovil in vodil Narodni svet za Slovenijo, ki so ga sestavljali predstavniki slovenskih političnih strank z izjemo KPS, katere zahteva za vstop vanj je bila zavrnjena. Kot ban in predsednik Narodnega sveta si je Natlačen prizadeval za sklenitev separatnega miru z Nemci za območje Dravske banovine in oblikovanje slovenske državne tvorbe po vzoru Slovaške in Hrvaške; ni mu uspelo in 18. aprila 1941 je bil prisiljen predati oblast predstavniku italijanskega okupatorja, civilnemu komisarju Emiliju Grazioliju. Ob koncu maja ga je italijanska oblast

imenovala v sosvet (konzulto), posvetovalni organ italijanskega civilnega upravnika v Ljubljanski pokrajini; 8. junija je skupaj z drugimi člani konzulte obiskal Mussolinija in papeža Pija XII. s prošnjo, da bi skušala pri nemških okupacijskih oblasteh doseči manj brutalno postopanje s Slovenci. Sredi septembra 1941 je izstopil iz konzulte, ker se ni strinjal z italijanskimi represalijami (streljanje talcev) zaradi uporniških akcij osvobodilnega gibanja. Poslej se je sicer umaknil v zasebno življenje, a je kot vodilni predstavnik SLS v okupirani Sloveniji še vedno veljal za eno izmed največjih slovenskih političnih avtoritet. Kot brezkompromisnega nasprotnika komunizma ga je VOS OF obtožila, da je bil v sodelovanju z okupatorjem in drugimi slovenskimi protikomunističnimi politiki idejni organizator oboroženega odpora proti osvobodilnemu gibanju; oktobra 1942 ga je v njegovem domovanju ustrelil pripadnik VOS OF, preoblečen v duhovnika. V povračilo za njegovo smrt je italijanski okupator kljub protestu njegove vdove pred Natlačenovo vilo ustrelil 24 talcev. (ES 7, str. 344; Čepič, Z., Marko Natlačen, str. 222–223; Jeraj, M., Melik, J. Nagodetov proces, str. 76.)

Nedić, Milan

(2. 9. 1878, Beograd–4. 2. 1946, Beograd)

Srbski politik in general vojske Kraljevine Jugoslavije.

Leta 1904 je končal vojaško akademijo, se boril v balkanskih vojnah in v prvi svetovni vojni, potem nadaljeval vojaško kariero v jugoslovanski kraljevi vojski, dosegel čin generala, bil leta 1939 postavljen za ministra vojske in mornarice, zaradi podpiranja Hitlerjeve Nemčije pa je bil že naslednje leto odstavljen. Po nemški okupaciji Srbije je avgusta 1941 postal predsednik t. i. marionetne vlade, ki je delovala do leta 1944. Potem se je umaknil v Avstrijo, kjer so ga zajeli Britanci in po vojni predali Jugoslaviji. Leta 1946 naj bi v zaporu naredil samomor s skokom skozi okno. Aprila 2019 je beograjsko pritožbeno sodišče potrdilo odločitev višjega sodišča (pritožili so se Nedićevi potomci), da srbski premier iz časa okupacije Milan Nedić ne more biti rehabilitiran; v obrazložitvi naj bi bilo med drugim zapisano, da se je zahtevala rehabilitacija osebe, ki jo je okupator postavil za predsednika vlade in ki je v svojem mandatu pomagala okupatorju, ne le v izkoriščanju državnih dobrin in delovne sile, temveč v pregonu vseh tistih državljanov Srbije, ki se niso postavili na stran okupatorja ter niso delili njegovih političnih in ideoloških prepričanj ali se niso držali okupacijskih pravil, o čemer pričajo številni dokumenti. (EB; Kajzer, R., Narek politike sodišču; Vasović, S., Višje sodišče zavrnilo rehabilitacijo; Šorl, M., Poskus rehabilitacije.)

Nitti, Francesco Saverio

(19. 7. 1868, Melfi–20. 2. 1953, Rim)

Italijanski pravnik, ekonomist in politik.

Bil je minister v več italijanskih vladah; med letoma 1919 in 1920 je bil notranji minister in predsednik italijanske vlade. Znan je po t. i. Nittijevem sporazumu, socialnem zakonu o zavarovanju za brezposelnost, invalidnost in starost. (Treccani.)

Novak, Avgust

(22. 6. 1904, Trst-?)

Ravnatelj Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani.

Pred vojno je bil član SLS in tajnik ljubljanske JRZ. V času okupacije je bil ravnatelj Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani. Bil je komandant Slovenske legije, zato je maja 1942 VOS OF nanj hotela izvesti atentat, a neuspešno. Po koncu vojne je pobegnil na Koroško in nato v ZDA, kjer je bil v New Yorku zaposlen kot računovodja v nekem podjetju. (Mlakar, B, Slovensko domobranstvo, str. 107; SI AS 1529, šk. 15, 18.)

Novak, Ferdinand

(30. 5. 1892, Vrhpolje pri Kamniku–24. 6. 1973, Vrhpolje pri Kamniku)

Politik, župan in posestnik.

Med prvo svetovno vojno se je kot avstrijski vojak bojeval na ruski in italijanski fronti. Politično je deloval v okviru SLS. Leta 1920 je postal župan v Nevljah in leta 1927 poslanec oblastne skupščine; istega leta je bil izvoljen tudi za predsednika Županske zveze in to funkcijo je opravljal vse do leta 1932, ko je bila ta zveza razpuščena. Politično je pripadal taboru Antona Korošca. Kot predsednik Županske zveze je imel leta 1930 v ljubljanski dvorani Union ob sprejemu takratnega predsednika jugoslovanske vlade generala Živkovića govor, v katerem je izrazil kritične misli do takratne jugoslovanske oblasti, s čimer je v slovenski in jugoslovanski politiki sprožil veliko ogorčenje. Leta 1932 je zavrnil kandidaturo za poslanca kamniškega okraja na Živkovićevi listi in bil posledično razrešen županske funkcije. Zaprlji so mu tudi gostilno in ga za dva meseca poslali v konfinacijo v Maribor, a mu je vseeno uspelo postati župan Kamnika. Po smrti kralja Aleksandra v letu 1934 je politični pritisk popustil in konec leta 1937 je Novak postal župan razširjene občine Kamnik. Na skupščinskih volitvah decembra 1938 je bil kot namestnik na listi JRZ izvoljen v jugoslovansko skupščino, naslednje leto je postal še svetnik Dravske banovine za občino Kamnik. Po okupaciji Jugoslavije leta 1941 so mu nemške zasedbene oblasti (kot predsedniku Županske zveze) naročile, naj razpošlje okrožnico županom s pozivom, naj sodelujejo z Nemci. Tega ni hotel storiti, zato so ga nemške oblasti zaprle in mu zaplenile vse premoženje. Poleti 1941 je bil Novak prisilno izseljen v Srbijo, a se mu je s pomočjo SLS posrečilo legalno vrniti v Ljubljano. Po kapitulaciji Italije se je skoraj popolnoma umaknil v ilegalno. Po vojni je odšel na Koroško in se leta 1949 izselil v Cleveland. Leta 1962 je prvič obiskal domovino, dokončno se je vrnil sredi 60-ih let in odtlej je živel v Sloveniji kot ameriški državljan. (Colnar, P., Župan Ferdinand Novak; KKBL; SI AS 1931, OMS, 600-1/25, 51,78,130, 159, 191, 639, 600-4/69, 201, 600-2/10, 500-3/157, 501-3/45, 46, 600-21/363.)

Novak, France

(1911, ?-?)

Uradnik Gospodarske zveze.

Med vojno je bil član političnega vodstva Straže. Po vojni naj bi emigriral v Trst, kjer naj bi v filiali Gospodarske zveze sodeloval z Lambertom Murijem in teologom Antonom Radanovičem. (SI AS 1931, OMS, 600-21/353.)

Novak, Karel – Leskovar, L, Poljanec, Stari, Stric

(19. 10. 1905, Pulj–1975, Atene)

Častnik (major) in četniški vojvoda, pooblaščenec Draže Mihailovića v Sloveniji.

Končal je vojaško akademijo in postal artilerijski častnik, pozneje še generalštabni major. Ob okupaciji Jugoslavije je bil načelnik štaba Triglavskega planinskega odreda v Škofji Loki. Sprva je sodeloval z OF v Ljubljani, a je že septembra 1941 vzpostavil stik z Dražo Mihailovičem in bil imenovan za načelnika štaba četniške Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo, pozneje poveljnik t. i. Komande za Slovenijo. Vendar razvoj četništva v Sloveniji ni potekal v skladu s pričakovanji. Novak si je že od konca leta 1941 prizadeval ustanoviti svojo oboroženo enoto, a mu to brez podpore katoliško usmerjenega slovenskega protirevolucionarnega vodstva ni uspelo. Šele spomladi 1942, po ustanovitvi Slovenske zaveze, ki so jo sestavljali predstavniki vseh slovenskih protikomunističnih strank (tudi liberalcev in socialistov), je vodstvo SLS, ki je bilo tesno povezano z največjo protikomunistično ilegalno organizacijo Slovensko legijo, vsaj posredno priznalo Mihailovićevo poveljstvo. Takrat je Novak lahko začel izvajati mobilizacijo v svojo enoto. Ta je najprej delovala na Dolenjskem kot lažni partizanski Štajerski bataljon, po juliju 1942 pa se je zaradi partizanske premoči vključila v MVAC in se preimenovala v Legijo smrti; s tem je izgubila svoj četniški značaj. Leta 1943 je Novak ponovno poskusil obuditi četništvo (t. i. druga četniška ilegala), pri čemer je nujno potreboval podporo voditeljev SLS, ki so razpolagali z veliko številnejšim moštvom vaških straž. Zato je bil ob koncu julija 1943 prisiljen sprejeti nadzorstvo ilegalnega Vojnega sveta vaških straž, ki so ga sestavljali polkovnik Vladimir Vauhnik ter podpolkovnika Ivan Prezelj in Ernest Peterlin. Novak je tako obdržal vojaško poveljstvo le nad četniškimi odredi, vendar pričakovanega priliva iz vrst vaških stražarjev ni bilo. Na prihodnost četništva je pomembno vplivala usoda

Centralnega četniškega odreda; razvil se je iz Dolenjskega odreda Jugoslovanske vojske v domovini, ki mu je najprej poveljeval kapetan Milan Kranjc (prej poveljnik lažnega »Štajerskega bataljona«), nakar je poveljstvo prevzel Borut Koprivica. Septembra 1943, ko so partizani v Grčaricah uničili Centralni slovenski četniški odred, je Novak za poraz okrivil Slovensko zavezo, sektaško ravnanje posameznih politikov in poveljnikov ter dejstvo, da je bil slovenski del Jugoslovanske vojske v domovini sestavljen iz treh legij (Slovenske, Sokolske in Narodne), ki niso zmogle tvoriti enotne vojaške organizacije. Nato se je umaknil v Italijo, kjer ga je Mihailović postavil za svojega delegata. Pozimi 1943/44 se je zadrževal v Trstu in Ljubljani ter v Beogradu; v okviru domobranstva je skušal ponovno organizirati ilegalno vojsko. Spomladi 1944 so ga nemške oblasti za nekaj mesecev zaprle, potem se je večinoma zadrževal v Italiji. Po vojni je bil najprej v britanskih taboriščih, nato je odšel v ZDA in Grčijo. Med drugim naj bi bil tudi operativec Osrednje ameriške obveščevalne službe (CIA). (ES 8, str. 19; ES 13, Štajerski bataljon, str. 133; ES 6, Legija Smrti, str. 118; Mahmutović, J., Četništvo na Slovenskem, str. 41; Grum, J., Padec Grčaric; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 104.)

O

Odar, Alojzij – Bukovec Jože, Dr. iz Crkavnice, Rado, dr. Rado

(19. 6. 1902, Jereka–20. 5. 1953, Adrouge, Argentina)

Kanonist.

Leta 1922 se je v Ljubljani vpisal na študij teologije in leta 1928 doktoriral. Nato je bil do leta 1929 kurat v ženski kaznilnici v Begunjah, potem je nadaljeval študij cerkvenega prava v Rimu. Od leta 1931 je bil docent kanonskega prava na teološki fakulteti v Ljubljani. Teološke razprave je objavljial predvsem v Bogoslovnem vestniku, pisal je tudi za Čas in druge revije, v letu 1944 je izšel njegov prevod Zakonika cerkvenega prava. Bil je predsednik Katoliškega tiskovnega društva in eden od idejnih voditeljev Katoliške akcije, za kar je bil po končani vojni obsojen pred sodiščem narodne časti. V letu 1945 je zapustil domovino; najprej je odšel v Italijo, nato v Argentino. V begunstvu je deloval kot redni profesor cerkvenega prava in dekan teološke fakultete, sprva v italijanskem mestu Praglia, nato v argentinskem Adrogeju. (ES 8, str. 82; SB; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 415, 486, 492, 493; Žebot, C., Neminljiva Slovenija, str. 307; OSP.)

Okorn, Klavdij

(8. 11. 1912, Šmihel–11. 7. 1979, Chicago, Illinois)

Duhovnik, redovnik (franciškan).

V frančiškanski red je vstopil leta 1929, potem je študiral bogoslovje v Ljubljani in bil leta 1936 posvečen v duhovnika. Nato je služboval kot kaplan pri Sv. Krištofu za Bežigradom. Leta 1944 so ga Nemci skupaj z več drugimi frančiškani aretirali in poslali v koncentracijsko taborišče Dachau. Po končani vojni, junija 1945, se mu je skupaj s patrom Benom Korbičem in duhovnikom Francem Šeškarjem s pomočjo zavezniških oficirjev uspelo

zateči v samostan šolskih sester v mestu Dachau. Sčasoma so vzpostavili stik s slovenskimi rojaki, ki se iz strahu pred komunisti niso upali vrniti v Jugoslavijo, in jim nudili duhovno oskrbo. Proti koncu septembra 1945 so dobili prostor v münchenskih begunskih taboriščih. Leta 1948 se je Okorn preselil v ZDA in deloval v slovenskih župnijah v Chicagu. Na prošnjo škofa Rožmana in slovenskih izseljencev v Avstraliji je leta 1951 skupaj z Benom Korbičem odšel v Sydney, kjer sta v letu 1952 začela izdajati prvo slovensko glasilo – mesečnik Misli. Leta 1953 sta se oba vrnila v ZDA; Okorn je potem 20 let vodil župnijo Sv. Janeza v Milwaukeeju. Zadnja leta življenja je preživel kot župnik v Chicagu. Pokopan je v kraju Cook, Illinois. (Koderman, M., Osnovanje; KC; Popisi prebivalstva, sistory.si; MH; BG.)

Osenar, Stanko

(15. 11. 1910, Kamnik–30. 4. 1946, Ljubljana)

Obrtnik, brivec, domobranski poveljnik.

Obiskoval je Škofijsko klasično gimnazijo v Šentvidu, a je moral šolanje prekiniti zaradi bolezni. Potem se je izučil za brivca in leta 1933 v Cerkljah odprl frizerski salon. Med okupacijo se zaradi nestrinjanja s komunizmom ni odločil za OF. Pridružil se je 17. maja 1944 ustanovljeni postojanki gorenjskega domobranstva v Cerkljah in 4. oktobra 1944 prevzel njeno poveljstvo. Na začetku maja 1945 je odšel skupaj z družino in s svojo domobransko enoto na Koroško, potem je bil verjetno med tistimi domobranci, ki so jih Britanci 28. maja 1945 s kamioni prepeljali v Podgorje in jih vkrcali na vlak, namenjen v Jugoslavijo. Osenar naj bi bil opažen v Hrušici ali na Jesenicah. Sprva je bil zaprt v Škofovih zavodih v Šentvidu, kasneje je bil dvakrat postavljen pred sodišče; prvič je bil obsojen na 20 let zapore, drugič na smrt z ustrelitvijo; kazen je bila izvršena 30. aprila 1946 na ljubljanskem strelišču. (Maček, J., Samoobramba; Tominšek Čehulić, T., Usmrčeni po sodbah, str. 306; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Oven, Anton

(30. 4. 1905, Stranska vas pri Semiču–17. 5. 1942, Brezova Reber)

Slavist, publicist, urednik in literarni zgodovinar.

Leta 1933 je na ljubljanski univerzi diplomiral iz slavistike, potem je kot profesor služboval v Mariboru, Ljubljani in na Ptujju. Sodeloval je pri ljubljanskem zvonu, urejal časopis Na mrtvi straži in izdal učbenik češčine ter študiji o Prešernovem Krstu pri Savici in Ksaverju Mešku. Med drugo svetovno vojno je bival v Beli krajini. Sprva se je vključil v ustanovni odbor OF za Semič, a se je pozneje z OF razšel in se povezal s skupinami, ki so sodelovale s četniško vojsko Draže Mihailovića. Maja 1942 so ga ugrabili in usmrtili partizani. (DBL; Maček, J., Srce, ki je bilo za; Smrtne žrtve, sistory.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 968.)

Ovsenek (Ovsenik), Janko – Pristavnik

(18. 8. 1903, Predoslje–24. 6. 1982, Cleveland)

Posestnik, Predoslje pri Kranju.

Leta 1944 je dejavno sodeloval pri organiziranju domobranstva na Gorenjskem; zagovarjal je ilegalno delovanje in organiziranje trojk. Ob koncu vojne je emigriral v Cleveland in tam vodil slovensko pisarno v Baragovem domu. (Kokalj Kočevar, M., Gorenjski domobranec, str. 25, 26; SI AS 1873, šk. 1, dok. 3, 8, 315; Geni; Rot, A., Bojevnika, str. 451.)

P

Paar, Franc (Franz) – P

(23. 9. 1887, Šmihel pri Pliberku–1970, Piran)

Podjetnik, hotelir in župan.

Po očetu je bil nemškega rodu, po materi Slovenec. Pred drugo svetovno vojno je živel na Jesenicah, kjer se je ukvarjal s podjetništvom, na Bledu pa je vodil hotela Evropa in Triglav. Leta 1940 je bil zaradi spornega poslovanja obtožen »industrijske špijonaže«, a je bil postopek proti njemu ustavljen. Med okupacijo, od 18. aprila 1941 do 8. maja 1945, je bil blejski župan. Po vojni ni zapustil Slovenije; julija 1946 je bil zaradi medvojnega sodelovanja z nemško okupacijsko upravo obsojen na sedem let zopora s prisilnim delom. V letu 1950 je bil pomiloščen, k čemur naj bi pripomogel Niko Kavčič, bančnik in eden izmed vodilnih partizanskih obveščevalcev na Gorenjskem. Kavčič je namreč izvedel, da ima Paar recepte za izdelavo začimb, dosegel njegovo izpustitev iz zopora in ga nagovoril, da izdelava načrt za tovrstno proizvodnjo. Njuno sodelovanje je bilo uspešno, saj je na osnovi Paarovih prizadevanj v Portorožu zrasla najprej vrtnarija, nato poznana tovarna začimb Droga, ki je samostojno delovala do leta 2004, potem se je združila s tovarno Kolinska. (Naglič, M., Vplivni mož; Vernig, S., Rečica v vrtincu; Repe, B., Bled v soncu; Vodišek, M., Pravi pekel; Vidic, J., Domobranski vodnik jih je peljal; Kavčič N., Pot v osamosvojitve, str. 215–216; SI AS 1931, OMS, 600-21/371-373; Benedik, B., Nemški okupatorji; SI AS 1267, 65/1562; ADG, S52-014-1, 49, str. 187.)

Pace, Marino

(28. 3. 1892, Deutschlandsberg–17. 2. 1963, Tapogliano)

Grof, častnik, župan in prefekt.

Po prvi svetovni vojni je bil župan Tapogliana v regiji Furlanija-Julijska krajina. Med drugo svetovno vojno, po kapitulaciji Italije, ko je bila na ozemlju južne Slovenije, Istre, Furlanije in Hrvaškega primorja 10. septembra 1943 ustanovljena operacijska cona Jadransko primorje, so bili po ukazu vrhovnega komisarja cone Friedricha Rainerja na čelo pokrajin postavljeni italijanski prefekti; Marino Pace je postal prefekt za Goriško pokrajino, kot svetovalec za slovenske zadeve mu je bil dodeljen Alojzij Vogrič. Pace je bil nekoliko bolj naklonjen stikom s primorskim domobranstvom kot tržaški prefekt, vpleten

pa je bil tudi v poskus pomiritve med nemškim okupatorjem in slovenskimi partizani, zato sta obe strani menili, da je sovražni obveščevalni agent. (Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 42, 130, 134, 198, 211; Geni; Cavallerie; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 893.)

Pahor, Roman

(7. 2. 1903, Trst–2. 12. 1951, Izola)

Organizator slovenskega mladinskega gibanja na Tržaškem.

Šolal se je v Trstu, nekaj časa tudi na Ptuj in v Kranju. Leta 1920 se je zaposlil na nemškem konzulatu v Trstu, kjer je ostal do vpoklica k vojakom. Po odsluženem vojaškem roku je leta 1925 dobil mesto pomožnega tajnika na občini Hrpelje – Kozina, a so ga odpustili, ker se ni hotel vpisati v fašistično stranko. Jeseni je maturiral na realki v Idriji in se naslednje leto vpisal na Visoko šolo za ekonomske vede v Trstu; pozneje se je zaradi konfinacije južne Italije prepisal na neapeljsko univerzo, a ni diplomiral. Vse od leta 1920 si je prizadeval za povezovanje mladih Slovencev v demokratična in nadstrankarska mladinska in dijaška društva, ki so se povezala v Zvezo mladinskih društev, imela svoja glasila, prirejala izlete in mladinske tabore, tudi po nasilni ukinitvi v letu 1926. Pahor je bil pod stalnim policijskim nadzorom, večkrat aretiran in zaprt, dvakrat je bil konfiniran na otoku Ponza (1929–1932 in 1936–1937) in enkrat v Abrucih (1940). Decembra 1941 je bil na 2. tržaškem procesu obsojen na 12 let ječe in poslan v S. Gimignano, od koder se je vrnil na začetku februarja 1944. Od marca 1944 do maja 1945 je bil ob sodelovanju z OF dejaven pri mednarodnem Rdečem križu v Trstu in bil nekajkrat pridržan od nemških oblasti. Maja 1945 ga je za nekaj dni pridržala Ozna, v letu 1949 je bil nekaj tednov zaprt v Sloveniji. Po vojni je skrbel za repatriacijo vojnih ujetnikov po nalogu Rdečega križa za Trst in Primorje, deloval v Pokrajinskem narodnoosvobodilnem odboru za Slovensko primorje in Trst ter bil med ustanovitelji Slovensko-hrvaške prosvetne zveze. Od leta 1947 do smrti je bil zaposlen v različnih podjetjih v slovenski Istri. (SB; informacija Petra Verča)

Parac, Matija – Gubec

(1885–?)

Hrvaški polkovnik.

Med drugo svetovno vojno se je nekaj časa zadrževal pri četnikih. Draža Mihailović, ki je januarja 1945 utopično načrtoval ustanovitev posebnih nacionalnih vojaških enot (hrvaških, slovenskih in muslimanskih), ki naj bi se združile v enotno jugoslovansko vojsko pod njegovim poveljstvom, je predvideval, da bo Hrvaško nacionalno vojsko vodil Matija Parac s psevdonimom »General Gubec«; Parac je bil za to vlogo primeren bolj zaradi ustrezne nacionalne pripadnosti kot zaradi preteklih zaslug. Mihailović ga je sicer povzdignil v brigadnega generala, a so njegovo »vojsko« večinoma sestavljali le pripadniki Srbskega prostovoljnega korpusa, ki se mu je ob koncu vojne pod poveljstvom Miodraga Damjanovića uspelo prebiti v severno Italijo in predati zahodnim zaveznikom. (Mahmutović, J., Četništvo na Slovenskem, str. 33; Tomasevich, J., Četnici; Wikipedia; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 467.)

Paternost, Ivan

(27. 3. 1901, Denver, Colorado–3. 12. 1943?, Velike Lašče?)

Kmet in župan.

Kot član SLS je bil leta 1938 izvoljen za župana Velikih Lašč. Med okupacijo je bil pobudnik oblikovanja vaških straž in se je moral kot odločen protikomunist občasno skrivati pred partizani. Nekaj dni po kapitulaciji Italije, 14. septembra 1943, je obiskal pripadnike vaških straž na Turjaku, a mu je uspelo še pravočasno oditi z obleganega gradu. Kmalu zatem je skupaj s stotnikom Albinom Cerkvnikom in duhovnikom Karlom Skuljem odšel Ljubljano, kjer naj bi se z Leonom Rupnikom verjetno pogovarjali glede usode preživelih vaških stražarjev in četnikov ter nadaljnje boja proti partizanom. Bil je tudi član v tem času ustanovljenega Protikomunističnega odbora, ki naj bi vodil celotno protipartizansko akcijo (poleg Paternosta so bili v tem odboru sprva še Albin Šmajd, Andrej Križman, Jože Sodja in Mirko Bitenc). Ob koncu novembra 1943 je bila v Velikih Laščah ustanovljena domobranska posadka, ki se je v noči z 2. na 3. december spopadla z enotami 14. partizanske divizije. Domobranci so bili poraženi. Večino preživelih so partizani pobili, Paternost je tisto noč izginil neznan kam. Albin Šmajd je sicer v svoj dnevnik za 15. december 1943 zapisal, da je Paternost še živ in da mu je treba pomagati, več pa ni bilo mogoče izvedeti. V seznamu smrtnih žrtev druge svetovne vojne (sistory.si) je zabeleženo le, da je umrl oz. izginil 3. decembra 1943 v Velikih Laščah, kraj pokopa je ostal neznan. (Maček, J., Velike Lašče; Smrtne žrtve, sistory.si; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 61, 63, 127, 128; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Pavelić, Ante

(14. 7. 1889, Bradina–28. 12. 1959, Madrid)

Hrvaški pravnik in politik.

Po opravljenem doktoratu na pravni fakulteti v Zagrebu je delal kot odvetnik. Bil je eden izmed vodilnih članov Hrvaške stranke prava. Javno se je zavzemal za samostojno hrvaško državo. Po uvedbi diktature v letu 1929 je moral zato zapustiti državo, zaradi podpisa sporazuma z vodjo makedonske emigracije v Sofiji o nastanku novih držav Hrvaške in Makedonije pa je bil v domovini obsojen na smrt. Nato je odšel v Avstrijo in od tam v Italijo, kjer je leta 1930 ustanovil tajno organizacijo z nazivom »Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija«, ki je med drugim leta 1934 organizirala atentat na kralja Aleksandra v Marseillu. V Beogradu je bil v odsotnosti ponovno obsojen na smrt. Po nemškem napadu na Jugoslavijo v aprilu 1941 se je vrnil na Hrvaško in v sporazumu z Mussolinijem ustanovil Neodvisno državo Hrvaško, totalitarno državo po vzoru nacistične Nemčije in fašistične Italije, ki jo je vodil pod nazivom »poglavnik« (poglavar). Ob koncu vojne je preko Avstrije in Italije pobegnil v Argentino, kjer je osnoval »Hrvatski oslobodilački pokret«. Po neuspelem atentatu nanj v letu 1957 je odšel v Španijo. (Melik J., Jeraj, M., Nagodetov proces, str. 333; HL.)

Pergar, Franc

Med vojno je bil član Slovenske legije in sodelavec Informativnega urada. Po prihodu Ivana Martelanca v Trst je Pergar za Slovensko legijo prevzel kurirsko delo na relaciji Ljubljana–Trst. To delo je opravljal do konca vojne. (SI AS 1931, OMS, 503-3/24.)

Perkan, Viktor

(16. 10. 1908, Trnovo–9. 5. 1945, Jelšane)

Duhovnik.

Klasično gimnazijo je obiskoval v škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano, nato je vstopil v veliko semenišče v Gorici, kjer je 21. maja 1932 prejel mašniško posvečenje. Najprej je kot kaplan služboval v Hrušici in v Podgradu (1932–1935), nato je bil dve leti upravitelj župnije Moščenice, nakar je postal župnik v Jelšanah in leta 1939 tudi dekan, obenem je bil tudi profesor v reškem škofijskem semenišču. Umorjen je bil s strelom v glavo 9. maja 1945 na pokopališču v Jelšanah, medtem ko je pokopaval padlega partizana; ustrelil naj bi ga neki partizan, domnevno po naročilu Ozne, ker naj bi se Perkan pred umorom slikal s četniki. (Pust, A., Palme mučeništva, str. 19; Ob 70-letnici.)

Perne, Anton

(18. 1. 1914, Povlje–20. 9. 1943, Velike Lašče)

Pravnik, rezervni oficir.

Leta 1939 je diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani. V času študija je bil član akademskega kluba Straža. Med okupacijo se je tako kot številni drugi stražarji vključil v protikomunistične oborožene enote. Od 15. septembra 1942 je bil poveljnik največje posadke vaških straž v dobrepoljski dolini, ki je imela sedež v Kompolju. Večino poveljnikov vaških straž je na predlog Slovenske legije imenoval italijanski okupator, Perneta je predlagala Straža. Vaški straži v Dobrepolju je poveljeval do začetka pomladi 1943, ko so ga po ovadbi dveh legionarjev Italijani odstavili s položaja in za poveljnika imenovali Staneta Goloba, člana Slovenske legije. Vodilni člani Straže v Ljubljani, France Casar, Ciril Žebot in drugi, so stremeli k ponovnemu prevzemu političnega nadzora nad vaškimi stražami v Dobrepolju in sosesčini, zato so takoj po kapitulaciji Italije s pomočjo kaplana Ivana Lavriha odstavili Goloba in ponovno postavili Perneta, ki sicer ni imel ustreznega vojaškega znanja in sposobnosti, vendar je bil ustrezno ideološko usmerjen. Perne je potem zbral posadke iz Žvirč, Ambrusa in Krke v Dobrepolju in jih popeljal na grad Turjak, kjer se je zbralo več sto pripadnikov vaških straž. Po hudih bojih z borci Prešernove brigade je Turjak 19. septembra 1943 padel. Med ujetimi je bil tudi Perne, ki je bil skupaj z drugimi komandanti in komandirji odpeljan v Velike Lašče in tam ustreljen. (Ferenc, T., *Dies irae*, str. 252, 277, 343; Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 272, 277; Grum, J., *Turjak*; *Smrtne žrtve*, sistory.si.)

Pernišek, Franc – Gorenjec Martin

(23. 11. 1907, Radeče–17. 6. 1999, Buenos Aires)

Pisatelj in publicist.

Srednjo šolo je obiskoval v Celju in Veržeju, potem je služboval v tajništvu Orlovske zveze v Ljubljani. Bil je član Narodnega odbora Katoliške akcije za ljubljansko škofijo in leta 1937 izdal brošuro z naslovom *Zakaj nismo krščanski socialisti?*. Med okupacijo je pisal propagandne članke proti partizanstvu in komunizmu ter predaval na protikomunističnih sestankih. Ob koncu vojne se je umaknil na Koroško, kjer je bil dejaven v taboriščnem odboru Št. Vid na Glini in v Socialnem odboru za slovenske begunce. Leta 1949 je odšel v Argentino in postal tajnik Društva Slovencev v Buenos Airesu, leta 1957 se je preselil v bližnji Castelar,

kjer je deloval v društvu Slovenska pristava. Prispevke je objavljajal v slovenskih emigrantskih revijah in zbornikih, v letu 1989 je v Buenos Airesu izdal knjigo Zgodovina slovenskega Orla. (ES 8, str. 305; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 143; Wikipedia.)

Persterer (Pörsterer), Alois – Kommandeur

(29. 9. 1909, Saalfelden–30. 5. 1945, Salzburg)

Avtomehanik, avstrijski nacistični funkcionar in častnik SS.

Med drugo svetovno vojno je sodeloval pri genocidu v Ukrajini in na Krimu. Leta 1944 je bil vodja državnega varnostnega urada (RSHA) v Salzburgu, proti koncu istega leta je bil vodja varnostne policije in varnostne službe na Bledu. Po vojni je bil v Salzburgu ustreljen v nepojasnjenih okoliščinah. (Traces; Kreačič, G., Pričevanja; Angrick, A., Besatzungspolitik.)

Peršuh, Ivo (Janez)

(17. 11. 1898, Zgornje Laže–26. 5. 1942, Ljubljana)

Časnikar, uradnik.

V gimnazijskih letih je bil dejaven v Marijini kongregaciji in v abstinenčnem krožku. Med prvo svetovno vojno, maja 1916, je bil vpoklican k vojakom, a mu je oktobra 1918 kljub temu uspelo opraviti maturo. Po koncu vojne je do konca leta 1919 prostovoljno ostal v jugoslovanski vojski, potem je prosil za odpust, da bi se lahko posvetil študiju na medicinski fakulteti v Ljubljani. Starši denarja za študij niso imeli, zato se je zaposlil pri Slovenski krščanski socialni zvezi v Ljubljani; ob tem je vodil dobršen del katoliške izobraževalne akcije po vsej Sloveniji, bil je upravnik Ljudskega odra in deloval v Slovenski dijaški zvezi. Po nekaj letih je ponovno poskusil s študijem, tokrat na teološki fakulteti v Ljubljani, a tudi tega študija ni končal. Leta 1927 je našel zaposlitev v Celju, leta 1931 je dobil mesto uradnika pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno se je pridružil Slovenski legiji in postal njen poveljnik za mesto Ljubljana, sodeloval je tudi pri organiziranju Jugoslovanske vojske v domovini in izdajal list Prebujena Slovenija. Umrli je v atentatu, ki sta ga 26. maja 1942 izvedla pripadnika VOS OF. (NŠAM 03069, 34, str. 78; Žižek, S., Ivo Peršuh.)

Pestotnik, Pavel, dr. – Kostanjšek Ivan, dr. P. P.

(10. 1. 1879, Kostanj–2. 8. 1955, Denver, Kolorado)

Organizator sokolstva, gospodarstvenik in politik.

Na univerzi v Pragi je študiral zemljepis s pomožnimi vedami, etnologijo in filozofijo ter leta 1906 promoviral z disertacijo Nacionalni in politični preporod Slovencev pred letom 1848. Od leta 1907 je služboval v Ljubljani, najprej kot suplent na gimnazijah, od leta 1910 pa kot profesor na dekliškem liceju. Med prvo svetovno vojno je dosegel čin stotnika. V slovenski narodni vladi je bil do marca 1919 poverjenik za železniški promet, nato do konca leta 1920 poslanec v Začasnem narodnem predstavništvu Kraljevine SHS v Beogradu. Po političnem prepričanju je bil liberalec; od leta 1910 je bil član Narodno napredne stranke, od leta 1918 član vodstva Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) oziroma Samostojne demokratske stranke in od leta 1933 član banovinskega odbora JDS v Ljubljani. Deloval je v upravnih odborih številnih pomembnih finančnih in gospodarskih ustanov, bil je tudi predsednik društva Kazina, že od dijaških let pa je bil zavzet pripadnik sokolstva. Leta 1907 je v Ljubljani ustanovil društvo Sokol I., leta 1909 prvo sokolsko župo v Ljubljani, leto pozneje Društvo za zgradbo sokolskega doma Sokol I. na ljubljanskem Taboru, sodeloval je v tehničnem odseku Slovenske sokolske zveze, urejal in izdajal je Sokolski vestnik ter pisal prispevke za sokolska glasila in zbornike. Med okupacijo je ostal zvest liberalni meščanski politiki, nasprotoval OF in sodeloval pri ustanavljanju vojaške formacije Sokolska legija. Pod nemško okupacijo Ljubljane je predsedoval obnovljenemu banovinskemu odboru JDS. Bil je član Narodnega odbora in se je 3. maja 1945 udeležil seje t. i. slovenskega parlamenta na Taboru v Ljubljani. Maja 1945 se je umaknil na Koroško in od tam v Italijo. V letu 1951 se je naselil v ZDA in čez štiri leta umrl v Denverju v Koloradu. V domovini je bil v odsotnosti pred vojaškim sodiščem v Ljubljani leta 1945 obsojen na smrt. (ES 8, str. 317, 318; SB; Colnar, P., Pavel Pestotnik; Bevc, L., Spomini, str. 268.)

Petain, Henri Philippe

(24. 4. 1856, Cauchy-à-la-Tour–23. 7. 1951, Île d'Yeu)

Francoski maršal in politik.

Vojaško akademijo je končal v Parizu, leta 1918 je postal maršal, po prvi svetovni vojni je bil generalni inšpektor francoske vojske in njene zračne obrambe ter veleposlanik v Madridu. Po nemškem napadu na Francijo je v prepričanju, da lahko le s sodelovanjem z nemškimi oblastmi prepreči številne francoske žrtve, prevzel vodenje države s sedežem v Vichyju. Petain je sicer oporekal tesnemu sodelovanju z nemškim rajhom, kar je zagovarjal njegov namestnik Pierre Laval (28. 6. 1883, Châteldon–15. 10. 1945, Pariz), zato ga je leta 1940 zamenjal z admiralom Françoisom Darlanom (7. 8. 1881, Nérac–24. 12. 1942, Alžir). Petain je skušal voditi zunanjo politiko zavlačevanja in nevtralnosti. Ko so nemške oblasti zahtevale, naj aprila 1942 za svojega namestnika znova postavi Lavala, se je Petain umaknil, a ni odstopil. Medtem je Darlanu ukazal, naj v severni Afriki svoje sile tajno združi z zavezniškimi. Po osvoboditvi Pariza Charles de Gaulle ni sprejel Petainovega odposlanca, ki naj bi se dogovoril za miren prenos oblasti. Petain je bil po vojni obsojen na smrt zaradi kolaboracije, a mu je bila kazen zaradi starosti spremenjena v dosmrtno ječo. V primeru Lavala je bila smrtna kazen izvršena, Darlan je bil že leta 1942 ubit v atentatu. (EB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 811.)

Petejan, Josip (Jože)

(1. 3. 1883, Miren pri Gorici–18. 7. 1960, Maribor)

Politik.

Pri očetu se je izučil čevljarstva in potem delal pri njem kot pomočnik. Po stavki usnarjev v letu 1902 je postal dovteten za socialistične ideje. Od leta 1903 je deloval v splošnem izobraževalnem društvu Miren, leta 1905 je odšel v Trst in začel dejavno nastopati v Socialno demokratski stranki in čevljarski strokovni organizaciji, od leta 1907 je bil v Pulju socialdemokratski zaupnik, vodja tamkajšnjega delavsko izobraževalnega društva in sekcije Socialdemokratske stranke, z letom 1909 je postal strankin tajnik na Goriškem. Od leta 1910 je bil tajnik stavbinskih delavcev za Primorsko, Kranjsko in Dalmacijo s sedežem v Trstu in leta 1913 kandidiral v tržaški občinski svet. Med prvo svetovno vojno se je ukvarjal s časnikarstvom. V letu 1918 je postal član Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov ter leta 1919 član začasnega narodnega predstavništva. Zaradi notranjih strankarskih sporov se je še istega leta vrnil v Trst in bil do leta 1921 tajnik stavbinskih delavcev, potem se je vrnil v Slovenijo; postal je uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, deloval je v organizacijah zasebnih nameščencev v Mariboru, od leta 1924 je bil član občinskega sveta v Mariboru, od leta 1927 do leta 1929 je bil poslanec v Narodni skupščini. Po okupaciji Slovenije leta 1941 naj bi pokazal precej politične naivnosti; javno je namreč objavil idejo, da naj bi Mussolini prepričal Hitlerja, naj mu prepusti celotno slovensko etnično ozemlje, da bi lahko Slovenci živeli v posebni avtonomni enoti. (ES 8, str. 320; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 47, 96, 202.)

Petelin, Stanko

(28. 12. 1901, Goriče, Golnik–20./21. 9. 1943, Velike Lašče)

Profesor.

Kot profesor je najprej služboval v Murski Soboti, nato na klasični gimnaziji v Ljubljani in od leta 1931 na gimnaziji v Kočevju. V juniju 1932 je bil kot profesor odpuščen iz državne službe in leta 1936 se je reaktiviral kot profesor učiteljsišča v Ljubljani. V 30-ih letih se je seznanil z idejami Lamberta Ehrlicha in v sodelovanju z njim pripravljaval protikomunistično propagando. Ob kapitulaciji Italije se je skupaj z dolensjkimi enotami vaških straž zatekel na Turjak. Po padcu Turjaka je bil med ujetniki, ki so jih partizani prepeljali v Velike Lašče in ubili. (Twitter, Petelin, Stanko; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Peterlin, Ernest – Arko Marko, Jelen, Jošt, Očka, Petrač

(11. 1. 1903, Ljubljana–20. 3. 1946, Ljubljana)

Častnik jugoslovanske kraljeve vojske (podpolkovnik).

Leta 1928 je končal višjo vojaško akademijo v Beogradu in sčasoma dosegel čin generalštabnega podpolkovnika. Med italijansko okupacijo je bil od marca do septembra 1942 interniran v taborišču Gonars, a je bil izpuščen. Pristal je na sodelovanje v MVAC ter postal organizator in poveljnik ljubljanske Mestne straže. Poleti 1943 je skupaj s polkovnikom Vladimirjem Vauhnikom in podpolkovnikom Ivanom Prezljem postal član ilegalnega vojnega sveta vaških straž, ki ga je poleti 1943 ustanovila Slovenska zaveza, obenem je delal tudi za britansko obveščevalno službo Secret Intelligence Service (SIS). Po kapitulaciji Italije v septembru 1943 na veliko presenečenje svojega tabora ni želel poveljevati na Turjaku zbranim vaškim stražam, ampak je ostal v Ljubljani, čeprav naj bi si, v pričakovanju izkrcanja zahodnih zaveznikov na Siciliji, prav on zamislil zbirališče straž na Turjaku. Potem se je po Vauhnikovem naročilu sicer pridružil Slovenskemu domobranstvu in postal podpolkovnik domobranske vojske, a naj bi na skrivaj pomagal zahodnim zaveznikom, s posredovanjem podatkov o nemških enotah in njihovih premikih, s sabotiranjem nemških akcij ipd. Januarja 1945 so ga Nemci osumili delovanja v korist nasprotnikov, ga zaprli in poslali v Dachau. Na začetku junija 1945 je bil s skupino drugih domobrancev vrnjen v Jugoslavijo. Od 9. junija do decembra 1945 je bil zaprt v Ljubljani, ob koncu leta je bil na t. i. božičnem procesu obtožen, da je bil kot komandant Slovenske

legije organizator t. i. božičnih racij leta 1942 in organizator domobranstva, sokriv ubojev, obsodb na smrt, mučenj in odvažanj slovenskega prebivalstva v koncentracijska taborišča. Obsojen je bil na smrtno kazen. (ES 8, str. 323; Sirc, L., Med Hitlerjem in Titom, str. 95; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 39; Grum, J., Turjak; Jeraj, M., Melik, J., Nagode-tov proces, str. 105.)

Peterlin, Jože (Josip)

(2. 11. 1911, Vinji Vrh–4. 3. 1976, Trst)

Profesor, igralec in režiser.

Leta 1941 je diplomiral iz slavistike na univerzi v Ljubljani. Bil je član akademskega kluba Straža. Med vojno je živel v Ljubljani in bil vodja Slovenske dijaške zveze. Najprej se je zaposlil v Narodni in univerzitetni knjižnici. Dve leti je obiskoval igral-sko šolo na Državnem konservatoriju v Ljubljani in v obdobju 1937–1945 sodeloval v radijski igral-ski skupini, med leti 1942 in 1945 je bil tudi tajnik teološke fakultete. Po informacijah organov Ozne je med vojno pisal »protipartizanske« skeče in bil član ko-misije za dodeljevanje literarnih nagrad. Po vojni je emigriral v Trst in si tam prizadeval za kulturno utrditev slovenstva v zamejstvu. Deloval je kot profesor, igralec, režiser in kulturni organizator. Vodil je oddelek za govornjeni spored in dramatiko na Radiu Trst A, nato poučeval na slovenskem učiteljsišču in znanstvenem liceju. Ustanovil je radijsko igral-sko skupino (poznejši Radijski oder), prevajal in pisal dramska besedila, sodelo-val pri pripravi šolskih in drugih akademij v Trstu in na podeželju, pomagal je zasno-vati Slovensko prosveto na Tržaškem in njeno igral-sko skupino Ljudski oder, pisal je gledališke in umetnostne kritike ter razne kulturne prispevke. (OSP; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 159; Sigledal.)

Pevec, Ignacij – Kos, Kmet Nace, Gašper Pelko

(29. 4. 1886, Škovec–11. 6. 1969, Šentvid pri Stični)

Posestnik in politik.

Pred drugo svetovno vojno je bil član glavnega odbora Kmečke zveze. Med itali-jansko okupacijo je bil kot viden predstavnik SLS župan v Šentvidu pri Stični, po nemški zasedbi Ljubljanske pokrajine je živel v Ljubljani, kjer je prevzel predsedstvo kmečkega poverjeništvu pri Pokrajinski upravi. Bil je tudi član Narodnega odbora. (SI AS 1931, OMS, 600-21/382a; SI AS 1931, evidenca gradiva; NŠAL, 04299, 45, str. 181; SI AS 1914, šk. 2, p. e. 41.)

Pezdir, Alojz (Lojze), dr.

(23. 6. 1918, Vnanje Gorice–1945, Kočevski rog?)

Pravnik.

Bil je član Katoliške akcije in mladinskega gibanja mladci, ki ga je vodil Ernest Tomec. Med drugo svetovno vojno je bil član Slovenske legije; ob drugi obletnici njene ustanovitve, 29. maja 1943, ga je Karel Novak na proslavi v Rokodelskem domu v Ljubljani povišal v »kaplarja« Jugoslovanske vojske v domovini; vendar se junija 1943 kot poveljnik vaške straže na Plešivici ni odzval Novakovemu pozivu k prestopu vaških straž k četnikom. Po kapitulaciji Italije se je pridružil Slovenskemu domobranstvu. Ob koncu vojne je kot domobranski stotnik odšel na Koroško, junija 1945 je bil predan novim jugoslovanskim oblastem in verjetno ubit v Kočevskem rogu. (Ferenc, T., *Dies irae*, str. 51, 59, 71, 73; Stanovnik, J., *Rdeči cvetovi; Smrtne žrtve*, sistory.si.)

Pfeifer (Pfajfar), Josip

(14. 3. 1881, Domžale–?)

Častnik.

Živel je v Ljubljani. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Pfeifer, Josip, dr.

(22. 8. 1899, Ljubljana–?)

Eden izmed sodnikov, ki jih je Lovro Hacin predvidel za sodnike za Primorsko. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Seznam osebja 1927; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Pichler, Fran, dr.

(1879–?)

Podpredsednik Okrožnega sodišča v Mariboru. (Seznam osebja 1927.)

Pipan, Anton (Tone) Ernest – Osojnik (Osolnik) Gorazd

(26. 1. 1922, Trata–3. 10. 1943, Golo)

Študent prava.

Med študijem na ljubljanski univerzi se je pridružil akademskemu klubu Straža. V času t. i. božičnih racij leta 1942 je bil poveljnik zapora v belgijski vojašnici z izmišljenim imenom Gorazd Osojnik. Po kapitulaciji Italije, v času medvladja med zamenjavo okupatorjev, so ga na poti med Turjakom in Ljubljano skupaj z Janezom Strupijem ujeli partizani. Oba so zaslišali ter nato obsodili na smrt in ustrelili na Golem. (Saje, F., *Belogardizem*, str. 488, 492; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; *Smrtne žrtve*, sistory.si; Koren, *Spomini iz septembra 1943*; Godeša, B., *Kdor ni z nami*, str. 223; *Zgodba o junaštvu*, Slovenski dom.)

Pirc, Metod

(13. 7. 1896, Kranj–17. 1. 1988, Brežice)

Kapetan bojne ladje. Sin kranjskega liberalnega politika, trgovca in podjetnika Cirila Pirca.

Leta 1914 je bil zaradi sodelovanja v gibanju Preporod obtožen veleizdaje. Po očetovem nasvetu se je zato takoj po maturi vpisal na mornariško vojno akademijo v Pulju, ki jo je končal še pred koncem vojne. Med obema vojnama je služboval kot mornariški oficir in študiral na elektrotehniški fakulteti v Parizu. V letu 1935 je dosegel čin kapetana fregate, v naslednjih letih je dobil položaj načelnika štaba ladjevja Jugoslovanske kraljeve mornarice. Med okupacijo je ustanovil odporniški odred kranjskih rodoljubov, sodeloval v Nagodetovi Pravdi, po kapitulaciji Italije se je pridružil partizanom in bil kot pomorski oficir poslan na Vis. Po vojni se je upokojil in ponovno navezal stik s Črtomirjem Nagodetom. Poleti 1947 je bil na t. i. Nagodetovem procesu obsojen na 15 let zapora. Decembra 1945 je bil začasno izpuščen. Naslednje leto se je zaposlil v tovarni Iskra v Kranju, postal je predsednik komisije za standard pri Gospodarski zbornici Slovenije, član izvršilnega odbora Jugoslovanskega elektrotehniškega komiteja in za svoje delo prejel številna priznanja. (NŠAL, 03909, 46, str. 3; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 67–68.)

Pirih, Milko – Skalar, Gorenjc

(5. 6. 1913, Podmelec-?)

Uradnik. Brat Vladimirja (Vlada) Piriha.

Sprva je kot uradnik služboval v Trstu, nato v Ljubljani na Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev. Med drugo svetovno vojno je bil poveljnik (poročnik) postojanke vaške straže pri Devici Mariji v Polju. Po kapitulaciji Italije se je s svojo enoto umikal prek Turjaka. V Zapotoku se je več posadk vaških straž združilo v planinsko brigado Triglav, ki ji je poveljeval Albin Cerkvenik; Pirih je bil imenovan za poveljnika 2. bataljona »Dobrač«. Julija 1944 je bil poveljnik Gorenjskega četniškega odreda in načelnik štaba četniške Gorske divizije na Primorskem. Po vojni naj bi emigriral v Brazilijo. (Ferenc, T., Dies irae, str. 251, 286, 290; Borštnik, P., Pozabljena zgodba; Kranjc, M. F., Kljakić, S., Plava garda; Mahmutović, J., Četništvo na Slovenskem; SI AS 1931, OMS, 502-6/20, 161, 183, 385, 503-9/25, 503-10/230, 503-8/47, 50, 55; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Pirih, Vladimir (Vlado) – Černivec

(10. 7. 1914, Podmelec–1945, Teharje?)

Uradnik, domobranski častnik. Brat Milka Piriha.

Bil je uradnik Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani. Med nemško okupacijo je bil nadporočnik 15. domobranske čete Škofljica. (SI AS 1931, OMS, 502-6/143; Smrtne žrtve, sistory.si; SI AS 1931, evidenca gradiva.).

Pirkmajer, Otmar (Oto), dr. – Brezovšek

(25. 8. 1888, Fram–14. 5. 1971, Celje)

Pravnik in politik.

Pravo je študiral v Gradcu. Kot liberalni politik je zasedal vodilne oblastne funkcije, bil je župan Maribora in pomočnik bana Dravske banovine. Imel je pomembno vlogo v Jugoslovanski demokratski stranki, Samostojni demokratski stranki in nazadnje v JNS. Leta 1937 je bil izvoljen za podpredsednika banovinskega odbora JNS in med drugo svetovno vojno za podpredsednika njenega direktorija. Sodil je med vidne politike protikomunističnega tabora in bil član izvršnega organa Slovenske zaveze. Po sklenitvi sporazuma med Titom in Ivanom Šubašičem v juniju 1944 je skušal politiko JNS prilagoditi novim razmeram, a ga je že oktobra istega leta aretiral gestapo in poslal v Dachau. Po vojni je ostal v tujini. Sprva je bil v zavezniški službi v Zahodni Nemčiji, potem je bil zaposlen kot lektor, nato je bil rektor univerze Svobodna Evropa v Münchnu, zatem pooblaščenec visokega komisarja Združenih narodov za nemške begunce v Zvezni republiki Nemčiji pri angleški Mednarodni begunski organizaciji. Kljub zahtevam jugoslovanskih oblasti ni bil vrnjen v domovino. Izredno vojaško sodišče 4. armade ga je 14. julija 1945 na procesu proti gospodarstvenikom v odsotnosti obsodilo na smrt z ustrelitvijo, trajno izgubo političnih in državljanskih pravic in izgubo premoženja, 28. julija 1945 je Višje vojaško sodišče sodbo razveljavilo. Na začetku šestdesetih let se je vrnil v Slovenijo. (ES, 8, str. 253; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 83; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 39; Mikola, M., Zaplembe; ES 8, str. 353. Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 270.)

Pleničar, Dušan – Bratko, Brat, Kos Bratko, 600

(2. 6. 1921, Litija–4. 12. 1992, Enfield, London)

Politik in publicist.

Študiral je na pravni fakulteti v Ljubljani. Po okupaciji, julija 1941, je bil izgnan v Srbijo, a se je kmalu vrnil v Ljubljano in se zaposlil pri Rdečem križu. Bil je eden izmed vodilnih članov organizacije Pobratim in potem Narodne legije. Pleničar je bil prvi organizator obveščevalne službe Jugoslovanske vojske v domovini – Državne obveščevalne službe (DOS), a tudi njen idejni in duhovni vodja, tehnični vodja izdelave tiskanega gradiva in pišec številnih člankov. Da bi se izognil gestapu, je leta 1944 zapustil Ljubljano in postal član vodstva DOS za območje Primorske in Trsta. Ob koncu vojne je emigriral v Italijo, nato v Nemčijo, leta 1948 je odšel v Veliko Britanijo. V Londonu je bil dolga leta urednik revije Klic Triglava, sodeloval je pri reviji The South Slav Journal ter ustanovil in vodil tiskarno Pika Print, ki je tiskala slovenske in jugoslovanske publikacije. Leta 1995 je posmrtno prejel častni znak svobode Republike Slovenije za zasluge in dolgoletno delo v dobro slovenskemu narodu in slovenski kulturi. (ES 16, str. 159; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 333; Odlikovanci – Častni znak svobode; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 69.)

Pleško, Hubert – Povše

(2. 1. 1907, Gorica–?)

Uslužbenec, mornariški častnik.

Že v dijaških letih je živel v Ljubljani. Pred vojno je bil mornariški častnik jugoslovanske kraljeve vojske, med okupacijo naj bi bil član Državne obveščevalne službe (DOS). Skupaj z Vladimirjem Vauhnikom in Ivanom Prezljem naj bi deloval kot agent britanske vojaške obveščevalne službe. Po vojni je bil pred civilnim sodiščem obsojen kot član štaba Jugoslovanske vojske v domovini. (SI AS 1931, evidenca gradiva; Kukec, B., Odvetniki na temni strani, str. 46; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Podhorsky, Rene

(2. 8. 1899, Dunaj–21. 4. 1976, Linz)

Plemič madžarskega porekla, mornariški častnik, bibliofil in knjižničar.

Domovinsko je bil pristojen na Sušaku. Leta 1916 je zaključil študij na pomorski vojaški akademiji, med obema vojnama je služil v vojni mornarici Kraljevine Jugoslavije in dosegel čin kapetana fregate. Leta 1938 se je sicer upokojil, a je v prvi polovici leta 1941 še služboval kot upravnik torpedne delavnice v Šibeniku. Med okupacijo je živel v Ljubljani in bil nekaj časa ravnatelj Narodne in univerzitetne knjižnice. Bil je tesen sodelavec Leona Rupnika in dejaven pri domobranski politični policiji. Po vojni je odšel na Koroško, kjer je bil zaradi znanja sedmih jezikov zelo uporaben kot prevajalec. Sprva je bil v taborišču v Vetrinju, nato je odšel v Liechtenstein pri Judenburgu, kjer je 30. junija 1945 postal vodja taboriščnega odbora, a je moral zaradi številnih nepravilnosti, tudi črnoborzijanstva, že na začetku septembra 1945 odstopiti – formalno zaradi zdravstvenih razlogov. Podhorsky, ki

je bil strasten bibliofil, je v Judenburgu zbiral begunski tisk in izdal tudi tri zvezke bibliografskih popisov. (Oset, Ž., Zgodovina SAZU, str. 123; Švent, R.; Slovenski begunci, str. 123, 350; SI AS 1920, šk. 3.)

Pogačnik, Jožef (Jože), dr. – Mlinar Jože

(28. 9. 1902, Kovor nad Tržičem–25. 3. 1980, Ljubljana)

Duhovnik, profesor in ravnatelj.

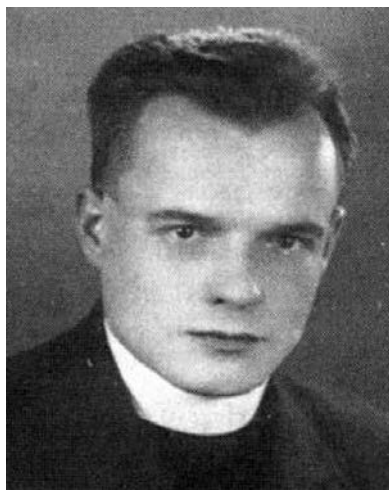
Teološko fakulteto je obiskoval v Innsbrucku, kjer je tudi doktoriral, nato je bil leta 1927 posvečen v duhovnika. Škof Jeglič ga je postavil najprej za kaplana v Kranju, kjer je nadvse uspešno deloval tri leta. Leta 1934 je prevzel urejanje Mladike in knjig Mohorjeve družbe. Leta 1937 je postal vodja katoliškega vzgojnega zavoda Marijanišče in tam ostal do leta 1945, ko je bil imenovan za stolnega kanonika v Ljubljani. Leta 1946 je bil aretiran in obsojen na devet let zapora, nato je bil obsojen še enkrat. Ko je bil Anton Vovk leta 1959 imenovan za rednega ljubljanskega škofa, je Pogačnika – po dveh letih vodenja semenišča v Ljubljani – imenoval za svojega generalnega vikarja, kasneje za pomožnega škofa. Po Vovkovi smrti ga je papež Pavel VI. leta 1964 imenoval za rednega ljubljanskega nadškofa. Isti papež je leta 1968 ustanovil za Slovenijo ljubljansko cerkveno pokrajino in nadškof Pogačnik je postal prvi ljubljanski metropolit. (Dolinar, F., M., Škofje od nekdaj do danes, str. 449–478; Saje, F., Belogardizem, str. 58, 140; Ognjišče.si, Pogačnik, J.; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 840.)

Polda, Tone

(4. 6. 1916, Krnica, Zgornje Gorje–21. 6. 1945, Hrastnik)

Pisatelj in duhovnik.

Želel je študirati pravo, a se je vpisal na študij bogoslovja. V dijaških in študentskih letih se je posvečal tudi literarnemu ustvarjanju; pisal je pesmi, novele in povesti, večinoma iz kmečkega življenja, ki jih je objavljaval v različnih glasilih in revijah. Med drugo svetovno vojno se zaradi nemške zasedbe Gorenjske ni mogel vrniti domov, zatočišče je našel pri prijateljih v Dobropolju, kjer je imel junija 1943 tudi novo mašo. Ob kapitulaciji Italije se je z dobrepoljskimi vaškimi stražarji umaknil na Turjak, kjer so ga zajeli partizani in kmalu

zatem izpustili. Po vrnitvi ga je škof Rožman postavil za kaplana v Dobrepolju, potem se je pridružil domobranskim kuratom; deloval je pri Rupnikovem bataljonu, ki je imel sedež na Rakeku. Maja 1945 se je umaknil na Koroško, bil z domobranci vrnjen v domovino in odpeljan v taborišče na Teharje. Skupaj še z nekaterimi drugimi zaporniki mu je 21. junija uspelo pobegniti, a so ga na poti proti Hrastniku ujeli in usmrtili tamkajšnji terenci. Njegova pripovedna dela so bila objavljena šele po letu 1991. (Pust, A., *Palme mučeništva*, str. 216–217; OSP.)

Poljšak, Ivan (Ivo)

(25. 12. 1919, Črešnjevo–?)

Trgovski poslovođa.

Živel je v Ljubljani. Med vojno je bil šef politične policije Slovenskega narodno varnostnega zbora (SNVZ) v Trstu in aktivist Jugoslovanske vojske v domovini. Imel je zveze z nekdanjim ministrom Antejem Mastrovičem in z obveščevalno mrežo četniške Komande Zahodne Slovenije, ki jo je vodil major Mihajlo Duduković – Savo. Ko je bila ta mreža oktobra 1944 razkrita, je Duduković izdaje obdolžil prav Poljšaka, ki je bil pred tem aretiran, a takoj izpuščen. Kasneje ga je nemška policija verjetno znova aretirala, češ da je oskrboval britanske padalce. Imel naj bi zveze z Antonom Duhovnikom ter posredoval med Rudolfom Guštinom iz ljubljanskega četniškega odreda in Jožetom Golcem. Po vojni naj bi emigriral. (SI AS 1931, OMS, 502-6/158, 600-1/414, 600-14/78, 79, 501-1/70, 502-1/172, 600-21/387; SI AS 1931, evidenca gradiva; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 337.)

Ponikvar, Ciril – Ferdo

(9. 6. 1896, Ljubljana–?)

Uradnik.

Služboval je kot uradnik železniške direkcije v Ljubljani. Med okupacijo je bil obveščevalec Slovenske legije; zlasti tesno je sodeloval z Albinom Šmajdom, ki mu je pošiljal obveščevalne podatke o okupatorskih transportih, Šmajd pa jih je posredoval britanskemu Intelligence Serviceu. Ko je prišla železniška direkcija izpod Rupnikove pod nemško upravo, si je Ponikvar prizadeval, da bi jo znova podredili Rupnikovi pokrajinski upravi. Po vojni je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-21/388-389; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, šk. 404.)

Porenta, Jože (Josip)

(30. 3. 1892, Bitnje–5. 6. 1972, Ljubljana)

Inženir gradbeništva.

Veljal je za strokovnjaka za gradnjo cest. Po vojni je emigriral na avstrijsko Koroško in junija 1945 v Italijo. (NŠAL, 03915, 17, str. 3; SI AS 1931, CAE; Švent, R., *Slovenski begunci*, str. 34; SI AS 1584, šk. 4, p. e. 155.)

Porovne, France

(5. 2. 1919, Glinje-?)

Študent medicine.

Med okupacijo je kot član akademskega kluba Straža sodeloval pri stražarski policiji, ki je preiskovala in izvajala aretacije pripadnikov partizanskega gibanja. (Saje, F., Belogardizem, str. 131, 139; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-21/390e.)

Poštovan (Poštuvan), Matej, dr. – Poštov Andr.

(19. 9. 1912, Ivanjševci–22. 9. 1991, Trst)

Politični in kulturni delavec.

Diplomiral in doktoriral je na pravni fakulteti v Ljubljani. Od začetka tridesetih let je pripadal krogu Ehrlichovih študentov, bil je eden izmed vidnejših pripadnikov akademskega kluba Straža in eden od urednikov njihovega glasila Straža v viharju, sodeloval je tudi pri Akademski zvezi. Po končanem študiju se je zaposlil kot urednik pri časopisu Slovenec. Kot prepričan protikomunist se je po končani vojni umaknil v Celovec in potem preko italijanskega taborišča Monigo v Rim. Zatem je delal za zavezniško upravo v Trstu, v obdobju 1972–1977 je bil urednik in vodja govornega programa italijanske radiotelevizije (RAI) za Trst. (Hanuna, C., Mlad umrje; SI AS 1931, OMS, 600-21/391; Rot, A., Bojevnik, str. 455.)

Potočnik, Miha, dr.

(29. 9. 1907, Belca–28. 10. 1995, Ljubljana)

Pravnik, alpinist in gorski reševalec.

Leta 1927 je vpisal študij na pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1933 tudi doktoriral. Sodno prakso je opravljal v Kranjski Gori, nato je bil od leta 1935 do leta 1938 pripravnik v pisarni Aleša Stanovnika na Jesenicah. Leta 1938 je opravil odvetniški izpit in bil do leta 1941 odvetnik na Jesenicah. Med okupacijo, od leta 1941 do leta 1944, je bil zaprt v nemških ječah in taboriščih v Begunjah, Šentvidu in Dachau. Zatem je nekaj časa bival na Koroškem, nato je postal član pokrajinskega odbora OF za Gorenjsko. Po končani

vojni je bil direktor jeseniške železarne, pomočnik ministra za komunalne zadeve v Ljubljani, tajnik Ljudske skupščine Slovenije in sodnik ustavnega sodišča. Z alpinizmom se je začel dejavno ukvarjati po zaključenem študiju prava. Bil je v vodstvu jeseniške Skale in v obdobju med obema vojnama eden izmed najdejavnejših plezalcev v slovenskih stenah. Od leta 1952 do leta 1956 je bil na čelu Gorske reševalne službe pri Planinski zvezi Slovenije (PZS), v obdobju 1965–1979 je to zvezo tudi vodil. (OSP)

Potokar, Ivo, dr.

(2. 4. 1899, Radomlje–2. 4. 1945, Dachau)

Odvetnik in politik.

Pred drugo svetovno vojno je bil odvetnik v Kamniku. Bil je član Samostojne demokratske stranke, natančneje njenega desnega krila, ki je leta 1941 zavrnilo vključitev v OF in se pridružilo Napredni delovni skupnosti. V to skupino liberalnih politikov so spadali še Vladimir Šuklje, Krsto Cazafura in lekarnar Ciril Maver. Potokar je v Napredni delovni skupnosti, ki je s ciljem povojnega prevzema oblasti ustanovila razne regionalne in strokovne odbore, sodeloval v ustavno-pravnem odboru. Leta 1941 ga je aretirala gestapo in ga interniral v Dachau, kjer je umrl. (Saje, F., Belogardizem, str. 93, 204, 205; Smrtne žrtve, sistory.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 959.)

Praprotnik, Avgust

(5. 10. 1891, Ljubljana–20. 2. 1942, Ljubljana)

Bančnik, podjetnik in industrialec.

Med obema vojnama je bil eden od vodilnih slovenskih gospodarstvenikov. Leta 1915 je postal ravnatelj ljubljanske podružnice Jadranske banke. Kot bančnik je vlagal denar tudi v rudarstvo, trgovino in industrijo. Med drugim je bil član uprav več industrijskih družb in rudnikov, od leta 1937 je vodil Zvezo industrijcev v Ljubljani. Bil je eden izmed pomembnejših finančnih podpornikov SLS. Leta 1941 je postal zaupnik visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino. Skupaj z Marjanom Zajcem si je že na začetku leta 1942 prizadeval za ustanovitev slovenske policije pod vodstvom Lovra Hacina (ta je to mesto prevzel šele septembra 1943), ki naj bi v okviru italijanskega okupacijskega

varnostno-policijskega sistema delovala proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Kot vidnega pripadnika protirevolucionarnega tabora so ga ob koncu februarja 1942 na Tavčarjevi ulici v Ljubljani ustrelili pripadniki VOS OF. V samostojni Sloveniji, leta 2016, je bil rehabilitiran. (ES 9, str. 219; SI AS 1894; Popisi prebivalstva, sistory.si; Lazarevič, Ž., Avgust Praprotnik; Žužek, A., Mož, ki je vladal.)

Predavec, Vladimir

(1912, Dugo selo-?)

Hrvaški inženir.

Bil je sin nekdanjega predsednika Hrvaške kmečke stranke (HSS) Josipa Predavca in eden izmed prvih Hrvatov, ki so se pridružili četnikom. Hrvate je pozival k vstopu v četniške vrste, a brez uspeha. Januarja 1944 se je udeležil t. i. svetosavskega kongresa prištev Draže Mihailovića, a ni zastopal nobene politične stranke. Pred koncem vojne je skušal Mihailovića povezati s hrvaškim politikom HSS Vladkom Mačkom in voditeljem Neodvisne države Hrvaške Antejem Pavelićem, povezave je iskal tudi s slovenskimi voditelji protikomunističnega tabora. Prvega maja 1945 se je pogovarjal s člani Narodnega odbora v Ljubljani in jim predlagal ustanovitev jugoslovanskega protikomunističnega odbora, v imenu katerega naj bi se borili vsi, ki so nasprotovali Titu. Po končani vojni je živel v Švici. (Wikipedia; Mičeta, L., Dražino koketiranje; Arolsen Archives; Mlakar, B., Nekaj podatkov k razjasnitvi stikov, str. 146.)

Prelog, Miloš (Slavko)

Pred drugo svetovno vojno je sodil med vidnejše predstavnike sokolskega gibanja v Celju. Leta 1941 je bil izgnan v Srbijo. Bil je privrženec gibanja Zbor, ki ga je leta 1935 ustanovil srbski politik Dimitrije Ljotić, in je zagovarjalo protikomunizem, rasno teorijo in korporativno državo. (SI AS 1931, OMS, 600-18/6, 8, 78, 35, 49, 50, 59; Vodušek Starič, J., Slovenski špijoni; str. 207.)

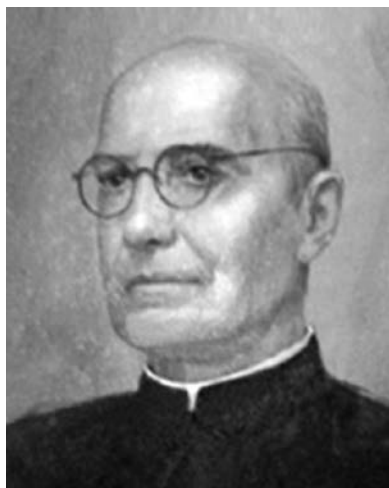

Prenner, Ljuba, dr.

(19. 6. 1906, Fara pri Prevaljah–18. 9. 1977, Ljubljana)

Pravnica, odvetnica, pripovednica, dramatičarka in publicistka.

Nižjo gimnazijo je obiskovala na Ptuju in v Celju. Zaradi slabih gmotnih razmer je nekaj let delala v odvetniški pisarni v Slovenj Gradcu, potem je nadaljevala šolanje na gimnazijah v Beogradu in Ljubljani, tudi s pomočjo honorarja, ki ga je prejela za roman iz dijaškega življenja *Trojica*. Jeseni 1930 se je vpisala na pravno fakulteto ljubljanske univerze, kjer je leta 1936 tudi diplomirala. Potem je bila odvetniška pripravnica v Slovenj Gradcu, leta 1939 se je preselila v Ljubljano, leta 1941 doktorirala, v naslednjem letu je opravila odvetniške izpite in odprla lastno advokaturu. V tem času je pisala povesti in romane, največji uspeh je dosegla s kriminalko *Neznani storilec*. Med okupacijo se je opredelila za OF, zbirala zanjo denarno in materialno pomoč, raznašala propagandno literaturo, s svojim pravniškim znanjem je številnim pripadnikom OF in partije pomagala priti iz zaporu, na njenem domu so se zbirali tudi vodilni komunisti. V letu 1943 je bila v ljubljanskem Narodnem gledališču uprizorjena njena komedija *Veliki mož*. Zaradi kršitve kulturnega molka, zavračanja članstva v partiji in samosvojega značaja (že v mladosti se je oblačila v moška oblačila), ki ji je onemogočal podreitev kateri koli oblasti, se je po vojni znašla v zaporu oz. na t. i. družbeno koristnem delu v taborišču Ferdreng na Kočevskem. Po izpustitvi se je zaposlila kot ekscerptorka za pravno terminologijo pri SAZU, v letu 1954 pa je nadaljevala z odvetniškim delom. (ES 9, str. 297; OSP; Gabrič, A., *Odvetnica*; Karlovšek, I., *Ljuba Prenner*.)

Prešeren, Anton, dr.

(8. 6. 1883, Breznica–7. 3. 1965, Rim)

Duhovnik, redovnik (jezuit).

Jezuitsko gimnazijo je obiskoval v bosanskem Travniku, kamor ga je leta 1894 poklical stric, poznejši ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič, ki je takrat deloval v Sarajevu. Po opravljeni maturi ga je Jeglič poslal študirat v Rim na papeško univerzo Gregoriana. V duhovnika je bil posvečen oktobra 1908, naslednje leto je doktoriral iz filozofije in teologije. Potem je bil nekaj časa kaplan v Borovnici, v letu 1910 je vstopil v jezuitski red, opravil noviciat v Št. Andražu na Koroškem in v letih od 1913 do 1918 deloval kot profesor na jezuitski teološki fakulteti v Innsbrucku. Po ustanovitvi jugoslovanske države je šel v Sarajevo, kjer je postal ravnatelj Visoke bogoslovne šole ter predavatelj moralne teologije, pedagogike in katehetike. Leta 1922 je bil že vodja (provincial) jugoslovanske jezuitske province; odprl je nekaj novih jezuitskih ustanov v Travniku, Zagrebu in Ljubljani, leta 1926 je ustanovil Bengalski misijon v Indiji, kjer so delovali slovenski in hrvaški jezuiti. Takratni vrhovni predstojnik (general) jezuitov, ki je prepoznal Prešernove sposobnosti, ga je poklical v Rim kot svojega asistenta za slovanske province. To nalogo je Prešeren opravljal vse do svoje smrti, polnih štiriintrideset let. Naučil se je šestih slovanskih jezikov in romunščine, da se je lahko z jezuiti s teh področij pogovarjal v njihovem jeziku. Prešernov vpogled v slovanske zadeve je cenil že papež Pij XI. (1922–1939), v času papeža Pija XII. (1939–1958) sta njegov ugled in vpliv še narasla in morda ni pretirana trditev, da je imel »ključ do papeževega srca«. Okrog Prešerna so se zbirali v Rimu živeči Slovenci, poskrbel je tudi, da se povezave z rojaki v domovini, še posebej s cerkvenimi predstavniki, niso pretrgale niti v najbolj razburkanih časih. Po njegovi zaslugi so bili v Vatikanu vedno dobro obveščeni o cerkvenih razmerah na Slovenskem, tudi v negotovih letih po drugi svetovni vojni. Pater Anton Prešeren vsekakor sodi med najvplivnejše v Rimu živeče Slovence svojega časa. (ES 9, str. 307; Anton Prešeren, Ognjišče.)

Prešeren, Jože, dr.

(4. 2. 1909, Smolenja vas pri Novem mestu–13. 3. 1992, Trst)

Duhovnik, verski organizator in publicist.

Študiral je na teološki fakulteti v Ljubljani in bil leta 1933 posvečen v duhovnika. Od leta 1934 je služboval kot tajnik škofa Gregorija Rožmana. Kot škofov tajnik je bil član vodstva dijaške Katoliške akcije (mladci), od leta 1936 tudi predstavnik konzorcija, ki je izdajal njen list *Mi mladi borci*. Leta 1941 je odšel na lastno željo študirat v Rim; v letu 1944 je na papeški univerzi Gregoriana obranil doktorsko disertacijo iz cerkvenega prava. Med vojno je v Rožmanovem imenu poročal Svetemu sedežu o dogajanju v okupirani Sloveniji. Po koncu vojne je na prošnjo Mihe Kreka potoval na Koroško, kjer je obiskal škofa Rožmana in slovenske begunce v Vetrinju; prav Jože Prešeren je bil prvi, ki je Kreka obvestil o prisilnem vračanju slovenskih domobrancev v Jugoslavijo. Septembra 1945 se je naselil v Trstu in postal kaplan pri Novem sv. Antonu, kjer je več kot 40 let skrbel za versko življenje tržaških Slovencev; od leta 1977 do leta 1980 je bil tudi kaplan pri Sv. Jakobu in od leta 1982 do leta 1985 župnijski upravitelj v Trebčah. Prva leta po vojni je urejal nastavitvev slovenskih katehetov, poučeval verouk v različnih slovenskih šolah, organiziral otroške kolonije, poletne taborne, izdajal verske liste in bil dejaven v skavtskem gibanju. (Primorski SBL, 12. snopič, str. 97–99; Rot, A., *Bojevnika*, str. 455.)

Prezelj, Ivan – Andrej, dr. Jug, Račič, Vrhovnik, 999

(29. 8. 1895, Nova vas, Bloke–22. 4. 1973, Cleveland)

Častnik, general Jugoslovanske vojske v domovini.

Po končani gimnaziji je bil vpoklican v avstrijsko vojsko. Leta 1919 se je pridružil generalu Rudolfu Maistru in sodeloval v bojih za severno mejo. Marca 1919 je vstopil v kraljevo jugoslovansko vojsko. Po končani višji vojaški akademiji je bil sredi tridesetih let imenovan za vojaškega atašeja v Atenah, kjer je ostal do leta 1939. Po vrnitvi je bil imenovan za načelnika odseka v prometnem oddelku glavnega štaba v Beogradu. Po okupaciji Jugoslavije se je vrnil v Ljubljano in bil poslan v italijansko taborišče, od koder je bil izpuščen ob koncu leta 1942. Po vrnitvi se je pridružil slovenskim četnikom in spomladi 1943 postal pomočnik voditelja četniškega gibanja v Sloveniji Karla Novaka, bil je tudi član ilegalnega Vojnega sveta vaških straž. Po kapitulaciji Italije je bil nekaj mesecev zaprt, potem

je sodeloval pri ponovnem organiziranju četništva. Spomladi 1944 je dobil čin brigadnega generala in pod imenom Andrej prevzel vodstvo Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Sredi aprila 1945 ga je Narodni odbor imenoval za poveljnika Slovenske narodne vojske, ki je bila ustanovljena januarja 1945 z uredbo Narodnega odbora in je vključevala tako četnike kot domobrance. Načrti, da naj bi se SNV umaknila na Primorsko in od tam v Italijo, se niso uresničili, zato je Prezelj pred koncem vojne odšel v Furlanijo in se predal Britancem. Do leta 1947 je bil v raznih taboriščih v Italiji, nato v Nemčiji, leta 1949 je emigriral v ZDA in se preživljal kot tovarniški delavec. Bil je poverjenik lista Ameriška domovina, dodal je tudi kratek zapis h knjigi Vladimirja Vauhnikarja *Nevidna fronta*. (ES 9, str. 327; Klasinc Škofljanec, A., *Vodnik Studia slovenica*; Ferenc, T., *Priprave na konec vojne*; Mlakar, B., *Domobranstvo in konec vojne*, str. 40–41, 43; Kranjc, M. F., *Slovenska vojaška inteligenca*; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 102.)

Pribičević (Pribičević), Adam

(24. 12. 1880, Hrvatska Kostajnica–7. 2. 1957, Windsor, Kanada)

Hrvaški politik in publicist srbske narodnosti.

Študij prava je končal v Zagrebu. Pred prvo svetovno vojno je politično deloval v Srbski samostojni stranki in nato v leta 1924 ustanovljeni Samostojni demokratski stranki. Največ pozornosti je posvečal izobraževanju podeželskega prebivalstva. Od leta 1903 do leta 1941, s prekinitvijo v vojnih letih, je bil urednik ali sodelavec Srbskega (pozneje Kmečkega) kola, ki je bil namenjen pospeševanju kulturnega in ekonomskega razvoja kmečkih slojev. Leta 1908 je bil na t. i. veleizdajalskem procesu v Zagrebu (skupaj z brati Milanom, Svetozarjem in Valerijanom) obtožen snovanja protihrvaške dejavnosti in obsojen na več let ječe, a je bil leta 1910 proces razveljavljen. Med prvo svetovno vojno je bil poslan na fronto v Galicijo. Po vojni je nekaj časa živel v Beogradu in od leta 1924 v Vučitrnu na Kosovu. Od smrti brata Svetozarja v letu 1936 je bil do leta 1938 predsednik Samostojne demokratske stranke. Kot prepričan monarhist se je med drugo svetovno vojno javno opredelil za Dražo Mihailovića, se januarja 1944 udeležil t. i. svetosavskega kongresa in izdelal nov jugoslovanski program. Poleti istega leta je z ameriškim letalom poletel v Italijo, da bi zahodnim zaveznikom predstavil Mihailovićevo stališče, a ni bil uspešen. Odtlej je živel v emigraciji v Rimu, Parizu in nazadnje v Kanadi, kjer je leta 1957 naredil samomor. (Zapadni Srbi; Banija Online.)

Prijatelj, Drago (Karel)

(1922, Dolenje Ponikve–1945, ?)

Študent.

Od začetka leta 1944 do konca vojne je bil »desna roka« Janeza Marna v Dolenjskem odredu Jugoslovanske vojske v domovini, o njunem morebitnem predhodnem sodelovanju ni podatkov. Maja 1945 je skupaj z Marnom odšel na Koroško, prispel v Vetrinj, potem je za obema izginila vsaka sled; predvidevalo se je, da sta bila oba vrnjena v Jugoslavijo in tam umorjena. (Griesser Pečar, T., *Razdvojeni narod*, str. 241; Velikonja, T., *Črtomirova zla sreča*; SI AS 1931, evidenca gradiva.)

Prijatelj, Ivan – Gornik Janez

(20. 12. 1889, Gora nad Sodražico–21. 12. 1969, Argentina)

Profesor in ravnatelj.

Po končani klasični gimnaziji v Ljubljani je študiral naravoslovje na Dunaju, med prvo svetovno vojno je moral zaradi vpoklica k vojakom študij prekiniti. Po vojni je nadaljeval študij na zagrebški univerzi, po diplomi je služboval kot profesor najprej na gimnaziji v Kočevju, potem v Mariboru, kjer je postal ravnatelj realne gimnazije in tudi učiteljsišča, od leta 1939 do maja 1945 je bil ravnatelj ljubljanskega učiteljsišča. Nekaj dni pred koncem vojne je odšel z družino v Italijo. V begunskem taborišču v Monigu je sprva vodil ljudsko šolo in otroški vrtec, nato je prevzel vodstvo tamkajšnje gimnazije. Ravnatelj begunske gimnazije je ostal tudi po preselitvi slovenskih beguncev v taborišči Servigliano in Senigalija. Ob koncu leta 1947 je moral zapustiti taborišče. Pod imenom Janez Gornik je pripotoval v Argentino, kjer je lahko dobil le uradniško službo. Tudi v emigraciji je spodbujal razvoj slovenskega šolstva in bil dejaven član slovenske skupnosti; bil je predsednik Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva, odbornik Zedinjene Slovenije, ustanovitelj društva slovenskih akademikov, sodeloval je v odboru za Slovensko hišo v Buenos Airesu. (Profesor in ravnatelj Ivan Prijatelj, SvSL; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 358, 362, 427.)

Prijatelj, Ivanka

Ena izmed predavateljic protikomunistične propagande za šolnike pri propagandnem oddelku Informativnega urada pokrajinske uprave.

(Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 346.)

Puc, Dinko (Dominik)

(6. 8. 1879, Ljubljana–23. 2. 1945, Dachau)

Politik.

Pravo je študiral v Gradcu in na Dunaju, odvetniško prakso je opravljal v Gorici, kjer je leta 1910 odprl odvetniško pisarno. Vključil se je tudi v tamkajšnje politično in kulturno življenje. Bil je med ustanovitelji društva Narodna prosveta, član izvršilnega odbora Narodno napredne stranke na Goriškem in podpredsednik Narodne prosvete, ustanovil je Zvezo narodnih (pozneje kulturnih) društev na Goriškem in jo kot predsednik vodil do leta 1914. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil kot prvi izmed goriških Slovencev pod obtožbo srbofilstva aretiran in zaprt na goriškem gradu; ob začetku vojne z Italijo je bil sicer izpuščen, a kot rezervni oficir takoj poslan na soško fronto. Po zlomu Avstro-Ogrske je sodeloval v goriškem Narodnem svetu kot vojni referent. Po vojni, v letu 1919, je prišel kot zastopnik Gorice v začasno narodno predstavništvo v Beogradu, leta 1920 je zaradi italijanskih pritiskov preselil svojo odvetniško pisarno v Ljubljano. Kot predstavnik liberalne Jugoslovanske demokratske stranke je večkrat prišel v ljubljanski občinski svet, po uvedbi kraljeve diktature v letu 1929 je bil postavljen za ljubljanskega župana, leta 1935 za kratek čas tudi za bana Dravske banovine, potem se je umaknil iz političnega življenja in se posvetil svoji odvetniški pisarni. Od vsedržavne JNS, v katero so se po prepovedi strank na narodni osnovi v letu 1931 vključili tudi slovenski liberalci, se je vedno bolj odmikal. Leta 1937 je ustanovil tednik Slovenska beseda, dve leti pozneje še društvo z enakim imenom, v katerem je skušal zbrati s politiko JNS nezadovoljne somišljenike, vendar zadovoljivega odziva ni bilo. Aprila 1941 je bil član Narodnega sveta, ki ga je oblikoval ban Marko Natlačen. Med nemško okupacijo, januarja 1944, je začel svoje privrženca in znance pridobivati za vključitev v OF in bil pri tem precej uspešen, dokler ni bil v septembru istega leta prijet in odveden v nemško koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je umrl. (SB.)

Pucelj, Ivan – Mesar

(1. 6. 1877, Velike Lašče–25. 5. 1945, Dachau)

Politik in pisatelj.

Po dveh razredih gimnazije, ki jo je obiskoval v Ljubljani, se je moral zaradi očetove smrti vrniti domov ter prevzeti mesarsko obrt in posestvo. Odslej se je izobraževal sam, preizkusil se je tudi v literarnem ustvarjanju. Leta 1900 je odšel v ZDA, kjer je deloval kot

časnikar pri slovenskih glasilih v Clevelandu in Jolietu. Po vrnitvi v domovino v letu 1902 se je posvetil gospodarstvu in politiki. Kot pripadnik Narodno napredne stranke je kandidiral na volitvah za državni in deželni zbor, a je s poudarjanjem kmečkih koristi zbujal odpor v strankini meščanski večini. Po prvi svetovni vojni se je pridružil junija 1919 ustanovljeni Slovenski kmetijski stranki (pozneje se je preimenovala v Samostojno kmetijsko stranko) in postal član njenega izvršnega odbora, nekaj let je tudi urejal in izdajal strankino glasilo. Novembra 1920 je bil izvoljen za narodnega poslanca ustavodajne skupščine, od marca 1921 do decembra 1922 je bil minister za kmetijstvo v vladi, ki jo je vodil Nikola Pašić. Pozneje je bil še večkrat izvoljen za poslanca, od aprila do decembra 1926 je bil znova minister za kmetijstvo, leta 1927 je njegova stranka stopila v opozicijo. Po uvedbi kraljeve diktature v letu 1929 je bil od septembra 1931 do januarja 1932 minister brez listnice. V letu 1932 se je vključil v novoustanovljeno vsedržno politično stranko liberalne usmeritve Jugoslovansko radikalno kmečko demokracijo, po njenem preimenovanju v JNS leta 1933 je postal njen podpredsednik. Od leta 1932 do leta 1934 je bil minister za socialno politiko in narodno zdravje, od leta 1935 do konca prve Jugoslavije tudi senator. Aprila 1941 je bil član Narodnega sveta, ki ga je oblikoval ban Marko Natlačen. Pod italijansko okupacijo je bil 27. maja 1941 imenovan v Pokrajinski sosvet Ljubljanske pokrajine (konzulto), a je že konec avgusta odstopil in se umaknil iz javnega življenja. Marca 1944 je odšel na zdravljenje v ljubljansko bolnišnico in potem v Zavetišče sv. Jožefa, kjer ga je ob koncu oktobra aretiral gestapo; do 16. decembra 1944 je bil zaprt v sodnih zaporih v Ljubljani, nato je bil odveden v taborišče Dachau, kjer je umrl v ameriški bolnišnici. (ES 10, str. 12; SB.)

Pučnik, Jože

(19. 5. 1886, Dobrova pri Konjicah–?, Slovenska Bistrica)

Odvetnik. Svak liberalnega politika Alberta Kramerja.

Kot odvetnik je služboval v Slovenski Bistrici. Bil je član odbora in direktorija JNS, Napredne demokratske stranke in Slovenske zaveze. Leta 1941 so ga nemške okupacijske oblasti izgnale v Srbijo, od koder se je vrnil v Ljubljano. Leta 1946 so mu poveljske oblasti sodile tako zaradi sodelovanja v konzorciju časopisa Jutro kot podpiranja Draže Mihailovića; nekaj časa je bil zaprt, nato pomiloščen. Umrl je kmalu po vrnitvi iz zapora. (Vodušek Starič, J., *Dosje Mačkovšek*, str. 43; Bevc, L., *Spomini*.)

Puš, Ludvik, dr. – Lubko, Manderž Janko

(12. 1. 1896, Velike Češnjice–1. 9. 1989, New York)

Politik, pisatelj in publicist.

Gimnazijo je obiskoval v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano. Med prvo svetovno vojno je bil leta 1915 kot maturant poklican k vojakom. Po vojni je nadaljeval s študijem, zaključil ga je leta 1941 z doktoratom iz filozofije. Potem je bil na Kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu učitelj splošnoizobraževalnih predmetov, prefekt in vodja internata. Po uvedbi šestojanuarske diktature v letu 1929 je bil po zgolj desetih letih službe iz političnih razlogov upokojen. Pozneje se je ponovno zaposlil, in sicer pri Ljudski posojilnici, od leta 1936 je pri banski upravi vodil odsek za zadružništvo in kmetijstvo. Bil je tudi vodja Kmečke zveze, pozneje Mladinske kmečke zveze. Med nemško okupacijo je bil vodja propagandnega odseka pri novoustanovljenem Informativnem uradu pokrajinske uprave, ki mu je načeloval Janko Kregar. Ob koncu novembra 1943 se je propagandni odsek osamosvojil, vendar izrazito katoliško usmerjeni Puš za krog, ki se je oblikoval okrog predsednika uprave Leona Rupnika, ni bil sprejemljiv. Zato je v letu 1944 prišlo do reorganizacije – v okviru novega informacijskega oddelka je bil vzpostavljen odsek Splošna propaganda, v katerem je dobival vedno pomembnejšo vlogo Izidor Cergol, privržeec Ljotičevega zbora, ki je uporabljal vse najnovejše dosežke nacistične propagandne tehnike; Puš je namreč skupaj s Stankom Kociprom in Nikolajem Jeločnikom zagovarjal mnenje, naj Slovenci podpirajo Nemce le toliko, kolikor je nujno potrebno za koristi slovenskega naroda, medtem ko so se ljotičevci (poleg Cergola še Miljenko Urbančič in Boris Smerdu) zavzemali za odločno in brezkompromisno sodelovanje z Nemci. Po končani vojni se je Puš umaknil na Koroško, od jeseni 1947 je deloval v Salzburgu kot organist. Leta 1949 je emigriral v ZDA. Od leta 1952 je živel v New Yorku, kjer je postal tajnik Zveze krščansko demokratskih strank srednje Evrope in glavni tajnik SLS, od leta 1968 je bil tudi njen podpredsednik. Kot predstavnik SLS je bil od leta 1971 tudi tajnik Slovenskega narodnega odbora. Pred drugo svetovno vojno je napisal dve knjigi o kmečki problematiki, po njej še tri knjige spominov. Svoje poglede na gospodarski in politični razvoj slovenskega naroda je strnil v članku Pismo v Argentino, objavljeno leta 1987 v Ameriški domovini. (ES 10, str. 20, Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 119–121; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 95, 340; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 791.)

R

Radanovič, Anton

Pred in med drugo svetovno vojno je bil ravnatelj Gospodarske zveze in sodeloval z vodstvom nekdanjega banovinskega Prehranjevalnega zavoda (Prevod). Idejno je bil bližju stražarjem, saj je z Lambertom Ehrlichom delil poglede tako na povojni razvoj Slovenije kakor tudi skrb za slovenske vojne begunce. (Žebot, C., *Neminljiva Slovenija*, str. 218.)

Radenković, ? – Marko, delegat Marko

Inženir, četniški podpolkovnik, doma iz Beograda.

Med drugo svetovno vojno je bil vojaški delegat Draže Mihailovića pri Poveljstvu Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Kdaj je prišel v Slovenijo, ni znano, vsekakor je bil tu najpozneje od pomladi leta 1944. Radenković je imel stike z drugimi Mihailovičevimi predstavniki v Sloveniji, še posebej z Antonom Krošlom. Po vojni je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 500-11/31, 502-6/8, 12, 600-21/405, 406; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Radić, Marija

(27. 8. 1874, Praga–17. 7. 1954, Zagreb)

Hrvaška učiteljica, publicistka in političarka češkega rodu, rojena kot Marie Dvořáková.

Leta 1894 je zaključila učiteljske v Pragi in kmalu zatem spoznala bodočega moža, hrvaškega politika Stjepana Radića. Štiri leta pozneje sta se poročila; živela sta na Češkem, Hrvaškem, v Parizu, leta 1902 sta se ustalila v Zagrebu. Potem ko je Stjepan Radić skupaj z bratom Antunom v letu 1904 osnoval Hrvaško ljudsko kmečko stranko (pozneje Hrvaška kmečka stranka – HSS), se je v politično življenje – kolikor je bilo to takrat za ženske sploh mogoče – vključila tudi Marija. Posebej se je osredotočila na vprašanja svojega spola in postala odločna zagovornica ženske enakopravnosti. Po nastanku jugoslovanske države, ko se je Hrvaška kmečka stranka razvila v množično stranko, je prevzela vodstvo njene ženske organizacije; da bi bila sprejemljiva za širši krog volivcev, je prejšnje zahteve nekoliko omilila, vendar je poudarila nacionalni interes ter materinsko in socialno vlogo ženske. Ko je bil Stjepan Radić leta 1928 ustreljen v jugoslovanskem parlamentu, je neutrudno iskala pravico tako znotraj države kot v mednarodnih institucijah. Med drugo svetovno vojno je sicer nasprotovala tako nemškimi okupatorjem kot ustaški državni tvorbi, Neodvisni državi Hrvaški, vendar večjih težav ni imela. Po vojni se je s somišljeniki sestajala v Slovanski knjigarni in izdajala list *Narodni glas*, ki je izražal kritične poglede na nove komunistične oblasti. Marija Radić je bila uvrščena med politične nasprotnike, vendar sama nikoli ni bila v zaporu, temveč so bili preganjani njeni družinski člani. (Lipovac, M., *Marija Radić*.)

Rainer, Friedrich

(28. 1. 1903, Šentvid ob Glini–november 1950?, Ljubljana?)

Avstrijski notar in nacistični funkcionar, višji vodja SS in gauleiter (pokrajinski vodja).

Gimnazijo je obiskoval v Celovcu, zatem je v Gradcu študiral pravo, po uspešno opravljenem pravosodnem izpitu je postal notar v Celovcu. Že pred tem se je pridružil avstrijskim oddelkom SA, leta 1930 nacistični stranki ter nato oddelkom SS in SD. Prijateljaval je tudi z Odilom Globočnikom. Že pred vojno je bil pokrajinski vodja v Salzburgu. Proti koncu novembra 1941 ga je Hitler postavil za pokrajinskega vodjo na zasedenih ozemljih Gorenjske in Mežiške doline. Na nemških zasedenih ozemljih v Sloveniji je nastopal kot pooblaščenec komisarja za utrjevanje nemštva Heinricha Himmlerja. Po italijanski kapitulaciji ga je Hitler postavil za Vrhovnega komisarja operacijske cone Jadransko primorje. Ob koncu vojne so ga zajeli Britanci in ga predali mednarodnemu sodišču v Nürnbergu, kjer je pričal proti 24 glavnim obtožencem. Leta 1947 je bil predan Jugoslaviji, kjer je bil pred vojaškim sodiščem 4. armade v Ljubljani obsojen na smrt; po nekaterih podatkih je bila obsodba izvršena šele ob koncu leta 1950. (WW2 Gravestone; Ferenc, T., Okupacijski sistemi; Tomišek Čehulić, T., Usmrčeni po sodbah, str. 298; Elste, A., Nacistična Avstrija, str. 140–173, 187, 191; SNZ, str. 586; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 88.)

Rant, Alojz, dr.

(18. 6. 1901, Reteče–27. 12. 1987, Ljubljana)

Sodnik.

Po končanem študiju prava je kot sodnik služboval tako v Sloveniji kot tudi v drugih predelih Jugoslavije. Med okupacijo se je opredelil proti OF, zaradi česar je bil po vojni postavljen pred sodišče. Ob koncu leta 1945 je bil oproščen, vendar je izgubil volilno pravico. V letu 1949 je bil znova aretiran in poslan na t. i. družbeno koristno delo. Po prestani kazni se je odločil za študij teologije, bil posvečen v duhovnika, potem je kot župnik deloval do upokojitve; nazadnje je služboval v Velesovem. (Bertoncelj, M., Uresničil stričevo željo.)

Rant, Pavle

(16. 2. 1923, Kranj–28. 11. 1984, Catelar, Argentina)

Politik in publicist.

Leta 1941 se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani. Med okupacijo je bil sodelavec slovenske politične policije in pisal prispevke za časnika Slovenec in Domoljub. Leta 1945 je odšel v Rim in sodeloval pri delu Socialnega odbora. V letu 1948 se je izselil v Argentino in se zaposlil kot uradnik pri nekem podjetju. Poleg tega je bil dejaven v Društvu Slovencev v Buenos Airesu, član načelstva SLS in tajnik njenega poverjenišva za Argentino, sourednik Svobodne Slovenije in pisec številnih prispevkov, tudi s politično vsebino. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 121; Rot, A., Bojevnika, str. 457.)

Rasberger, Pavel

(21. 1. 1882, Ljubljana–6. 1. 1967, Maribor)

Igralec, režiser in glasbenik.

Sprva se je izučil urarstva, vendar ga je ljubezen do glasbe odvrnila od urarskega poklica. Glasbeno se je izobraževal pri Mateju Hubadu in v šoli Glasbene matice. Od leta 1900 do leta 1904 je pel v opernem zboru Deželnega gledališča v Ljubljani, pomagal pri operni korepeticiji in nastopal v gledaliških predstavah, potem je bil nekaj let mestni kapelnik, pevovodja in organist v Bakru, nato je nastopal v ljubljanskem in zagrebškem deželnem gledališču. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran, v letu 1919 se je preselil v Maribor in nastopal v tamkajšnjem narodnem gledališču. Po nemški okupaciji Maribora je živel v Ljubljani brez zaposlitve, po končani vojni se je vrnil v Maribor, kjer je nastopal kot igralec, pevec in režiser dramskih del in operet. Dve leti pred smrtjo je objavil delo z naslovom Moji spomini. (ES 10, str. 84; SB.)

Reisman, Avguštin, dr.

(28. 8. 1889, Počeničnik–20. 2. 1975, Maribor)

Pravnik in odvetnik.

Pravo je študiral na praški univerzi, kjer je leta 1915 doktoriral. Po opravljeni sodni in odvetniški praksi je v letu 1926 odprl odvetniško pisarno v Mariboru. Kot odvetnik je zastopal predvsem slovensko (podravske) delavstvo, ki je bilo sicer precej odvisno od nemškega kapitala; tako se je povezal s socialno demokracijo in se vključil v delavsko gibanje, v okviru katerega se je zavzemal zlasti za uveljavljenje obstoječe socialne zakonodaje. Kot številni drugi odvetniki tistega časa je bil Reisman dejaven tudi na narodno-kulturnem področju, poleg tega je 10 let predsedoval mariborski podružnici Jugoslovansko-češkoslovaške lige, kjer je v času svojega bivanja v Mariboru deloval tudi Albin Šmajd. Po nemški okupaciji leta 1941 je bil izseljen v Gornji Milanovec, pozimi 1942/1943 je bil konfiniran v taborišču Banjica. Po vojni je bil do leta 1947 odvetnik v Mariboru, potem pravni referent v združenih podjetjih. (SB.)

Rekar, Ernest, dr.

(6. 1. 1883, Ljubljana–1947, Ljubljana)

Odvetnik in industrialec.

Leta 1915 je odprl odvetniško pisarno v Trstu. Po prvi svetovni vojni je bil lesni trgovec na Jesenicah; bil je tudi odbornik Glasbene matice v Trstu ter član upravnega sveta in eksekutive Ljubljanske kreditne banke. Po vojni je bil obsojen na zaporno kazen. (Vovko, A., Odborniki in članstvo; PŽ; Popisi prebivalstva, sistory.si; Štipendijske ustanove; Mikola, M., Zaplembe, str. 126.)

Remec, Bogumil (Bogomil) – Kmet Lovro, Lovro, Dr. Zarnik, oni, ki je povedal, da so Tebe (Stareta, op.) iskali na Vrhniki

(14. 8. 1878, Trst–7. 2. 1955, Buenos Aires)

Politik in gospodarstvenik.

Leta 1901 je zaključil študij prirodopisa, matematike in fizike na Dunaju, potem je služboval kot gimnazijski profesor v Kranju, Ljubljani in Novem mestu. Leta 1908 je organiziral novo ustanovljeno dvorazredno trgovsko šolo v Ljubljani in jo vodil do leta 1917. Nato je bil profesor in od leta 1928 tudi ravnatelj Druge državne gimnazije (Poljane) v Ljubljani. Spomladi 1932 je bil premeščen v Srbijo, v Kruševac, od koder se je jeseni 1935 vrnil na staro mesto in bil na začetku leta 1937 upokojen. Politično je bil dejaven v SLS. Pred letom 1917, ko je stranko vodil Ivan Šusteršič, je bil Remec v »opoziciji«, saj je pripadal t. i. »mladinom«, ki so jim bila blizu stališča Janeza Evangelista Kreka in so nasprotovali brezpogojnemu zagovorniku habsburške monarhije Ivanu Šusteršiču. Leta 1917, ko je prišlo do prenovitve strankine organizacije, je bil Remec izvoljen za njenega tajnika. Tik pred koncem prve svetovne vojne, avgusta 1918, je bil izvoljen v predsedstvo Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro, oktobra še za člana Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu. Od marca do septembra 1920 je bil poverjenik za notranje zadeve pri Narodni vladi v Ljubljani, kasneje tudi posle vodeči podnačelnik SLS. Bil je med ustanovitelji predhodnic Vzajemne posojilnice in njen poznejši ravnatelj, član vodstvenih organov Zadrुžne zveze, Zadrुžne gospodarske banke, delniške družbe Union, tovarne Stora, podjetja Šešir v Škofji Loki, kot predsednik stavbne zadrुge Stadion je izvedel gradnjo športnega stadiona v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je sodeloval v t. i. odboru vaških straž, ki je vodil denarno oskrbo protirevolucionarnih oddelkov; po mnenju VOS OF je bil tudi član neka-kšnega vrhovnega štaba »bele garde«, ki naj bi se sestajal pri Marku Natlačenu. Ob koncu vojne je odšel v emigracijo. (ES 10, str. 166; SB; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 388; SI AS 991.)

Remškar, Slavka

Zasebna nameščenska.

Članica Slovenske deklinške legije. (SI AS 1931, OMS, 503-9/3, 4.)

Repinc, Jože

(8. 3. 1898, Bohinjska Bistrica–?)

Rudar, predvojni komunist.

V KPJ je deloval od leta 1920 dalje, član stranke naj bi postal leta 1926, ko je dobil nalogo vzpostaviti ilegalne celice na področju Bohinja. Na začetku tridesetih let je bil kurir pri Centralnem komiteju KPJ. Ker je bila za njim razpisana tiralica, je obdobje od leta 1933 do leta 1936 preživel kot politični emigrant v Sovjetski zvezi. Jeseni 1936 je odšel kot prostovoljec mednarodnih brigad v Španijo. Od leta 1939 do leta 1941 je živel v različnih taboriščih v Franciji, od tam je pobegnil v domovino. Nekaj časa je bil zaprt v Begunjah, pozneje je bil izseljen v Srbijo, kjer se je priključil narodnoosvobodilnemu gibanju. Leta 1944 je bil zajet in odpeljan v taborišče Mauthausen. Po vojni je živel z družino v Bohinjski Bistrici v zelo skromnih razmerah. (SI AS 1589/IV, šk. 4471, Repinc Jože).

Resman, France – Mlinar France

(15. 8. 1893, Reznec na Gorici–7. 12. 1969, Radovljica)

Ravnatelj Mestne hranilnice in župan.

Trgovsko šolo je obiskoval v Ljubljani. Leta 1927 je postal ravnatelj Mestne hranilnice v Radovljici in leta 1936 župan občine Radovljica. Obe funkciji je opravljal do okupacije, ko je bil izseljen v Srbijo, od koder se je predčasno vrnil in potem do konca vojne živel v Ljubljani. Po končani vojni se je vrnil v Radovljico, kjer je bil ponovno ravnatelj Mestne hranilnice, pozneje tudi radovljiške podružnice Komunalne banke Kranj. Leta 1950 se je upokojil, a je še vedno opravljal knjigovodske posle v manjših podjetjih. Bil je tudi dolgotletni sodelavec Čebelarkega muzeja v Radovljici. (DAR.)

Resman (Resmann), Vinko

(16. 7. 1869, Gorica pri Radovljici–30. 12. 1935, Radovljica)

Obrtnik, trgovec in politik.

V Radovljici se je izučil usnjarske obrti, ki jo je potem samostojno vodil do leta 1918, obenem se je ukvarjal tudi s trgovino z lesom. Leta 1918 je opustil svoj primarni poklic in postal uspešen trgovec z lesom ter lastnik parne žage na Bohinjski Beli. Od leta 1922 do leta 1934 je bil župan občine Radovljica. Kot član SLS je bil izvoljen za krajevne in okrajnega predsednika JRZ. Bil je tudi predsednik radovljiške Mestne hranilnice, pobudnik izgradnje kopaljšča v Radovljici, ki ga je zasnoval Ivan Vurnik, veliko je pomagal cerkvi in leta 1930 plačal račun za stranski oltar v cerkvi sv. Petra v Radovljici, narejen po Vurnikovih načrtih. Julija 1931 si je pri padcu z voza poškodoval hrbtenico in dobra štiri leta zatem umrl. (DAR.)

Režek, Borut – Borut

(16. 6. 1922, Novo mesto–2. 1. 1971, Ljubljana)

Odvetnik.

Borut Režek je bil sin novomeškega odvetnika Josipa Režka. Med drugo svetovno vojno je bil še študent ljubljanske pravne fakultete, odvetniško prakso je nastopil leta 1956. Pred vojno je bil član Mladine JNS v Novem mestu in med vojno tamkajšnje Slovenske zaveze. Deloval naj bi kot kurir glavnega štaba jugoslovanske vojske v Sloveniji. Poskus obnove pred tem razbite Državne obveščevalne službe (DOS) konec decembra 1944 ni bil uspešen. Gestapo je aretiriral več obveščevalcev in politikov, ki jih je našel na seznamu aretiranega Milana Bana, novega vodje DOS. Septembra 1944 je bil aretiran tudi Režek, ki je bil nato interniran v Dachau, od koder se je vrnil 1. junija 1945. Od leta 1951 je bil kratek čas asistent na pravni fakulteti v Ljubljani, vendar je bil zaradi političnih pritiskov še s tremi drugimi starejšimi kolegi leta 1952 odpuščen. Zatem se je posvetil advokaturi. (SI AS 1931, OMS, 600-1/343, 350, 359, 367, 368, 452, 600-14/60, 502-1/9, 94, 502-3/15, 502-6/13, 158; Škoro Babič, A., Seznam odvetnikov; OSP; PŽ; Gabrič, A., Vodopivec, P., Politični pritiski in izključevanja, str. 23; Saje, F., Belogardzem, str. 208.)

Režek, Josip

(5. 3. 1883, Krašnji Vrh–22. 12. 1966, Novo mesto)

Odvetnik.

Osnovno šolo je obiskoval v Metliki, nato je šolanje nadaljeval na novomeški gimnaziji. Po maturi je študiral pravo, najprej na Dunaju, nato v Pragi. Zaradi začetka prve svetovne vojne je diplomiral leta 1920 na pravni fakulteti v Ljubljani in se odločil za odvetniški poklic, ki ga je uspešno opravljal v Novem mestu. V politiko je vstopil leta 1924 in postal novomeški župan. Po uvedbi diktature kralja Aleksandra je bil član vladne stranke Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije, ki se je pozneje preimenovala v JNS. Ko je leta 1935 sklenil župansko kariero v Novem mestu, je bil na listi takratnega predsednika vlade Bogoljuba Jevtića za srez Novo mesto izvoljen v Narodno skupščino in postal njen podpredsednik. Med drugo svetovno vojno so ga partizani večkrat zaprli. Vojaško sodišče ga je 3. avgusta 1945 spoznalo za krivega, ker naj bi zagovarjal domobranstvo in deloval v njihovo korist, čeprav mu očitanih ravnanj niso dokazali. Dobil je osem let zaporne kazni,

izgubil je volilno pravico in pravico do javne službe. Zaplenili so mu večino premoženja, ostal je brez pokojnine. Sicer je bil kmalu izpuščen, a je ostal odrinjen na družbeni rob. (Rems, L., Dr. Josip Režek; OSP; Saje, F., Belogardizem, str. 208.)

Ribičič, Mitja

(19. 5. 1919, Trst–28. 11. 2013, Ljubljana)

Politik in publicist.

Po maturi se je leta 1938 vpisal na pravno fakulteto, kjer je končal šest semestrov, nato je študij zaradi vojne opustil. Do leta 1938 je bil pripadnik Sokola, med študijem član Jugoslovanskega naprednega akademskega društva Jadran in tik pred okupacijo primorskega društva Doberdob in Slovenskega kluba na univerzi. Po razpadu Jugoslavije spomladi 1941 se je vključil v OF, oktobra istega leta še v Komunistično partijo Slovenije. Svojo politično kariero je začel kot odgovorna oseba za partijsko tehniko na Štajerskem in v Drugi grupi odredov. Od oktobra 1942 do januarja 1943 je bil sekretar moravsko-litijskega okrožja. Bil je tudi politični komisar brigade 4. operativne cone in Koroške grupe odredov s činom majorja. Od novembra 1944 do aprila 1945 se je šolal na višji vojaški šoli v Moskvi. Po vrnitvi je imel vodilne funkcije sprva pri slovenski Ozni, nato pri njeni naslednici UDV. Po letu 1951 je bil med drugim republiški javni tožilec, slovenski notranji minister, poslanec republiške in zvezne skupščine, predsednik jugoslovanske vlade, podpredsednik predsedstva SFRJ, bil je tudi član najvišjih organov partije in drugih političnih organizacij. Leta 1998 je bil s strani dveh odvetnikov ovaden zaradi genocida v povojnem času, a je tožilstvo ovadbo zavrglo. Zaradi domnevne odgovornosti za povojne izvensodne poboje so ga ponovno ovadili leta 2005, vendar so se postopki čez slabo leto zaključili. (ES 10, str. 203; SI AS 1589/IV, šk. 4508, Ribičič Mitja; K. V., Umrl je Mitja Ribičič; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 822.)

Ribnikar, Bojan

(3. 2. 1914, Ljubljana—10. 4. 1989, San Francisco)

Novinar, urednik in gospodarstvenik.

Njegov oče je bil Adolf Ribnikar, mariborski politik in delničar Mariborskega večernika Jutra (v letih 1938–1941 preimenovan v Večernik), pred tem tudi solastnik ljubljanskega Jutra; sina je že v tridesetih letih vključeval v vodstvo stranke Jugoslovanska

radikalno-kmečka demokracija, ki je bila predhodnica JNS. Študiral je v Ljubljani, kjer je bil član akademskega društva Jadran, in nato še v Zagrebu. V letih 1939–1940 je postal urednik za zunanjo politiko, nato glavni urednik Večernika, enega izmed bolj prozahodno usmerjenih slovenskih časopisov. Po kapitulaciji Jugoslavije leta 1941 se je iz Maribora umaknil v italijansko okupacijsko cono. Leta 1944 je z ženo Vido, rojeno Pahernik, prebežal v Italijo. Po osvoboditvi Rima sta oba delala za zahodne zaveznike, poleti 1945 sta se vrnila v Trst. Ribnikar je postal urednik časnika Glas zaveznikov, žena je delala na radiu. Leta 1947 sta emigrirala v Argentino in po dveh letih v ZDA, najprej v New York, kasneje v San Francisco, kjer je bil Ribnikar solastnik potovalne agencije. (Vodušek Starič, J., Slovenski špijoni, str. 163–164, 372, 379, 382–383; Kamra, Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Rigler, Alojzij

(1. 10. 1893, Praproče–?)

Veterinar, šef tržnega inšpektorata pri mestni občini Ljubljana.

V letu 1938 je bil član t. i. štirinajsterice, ki je ob Antonu Korošču vodila SLS in vstopila v poslanski klub JRZ. Na listi JRZ je bil poslanec za Kočevje. Med vojno je bil med podpisniki vdanostne resolucije Mussoliniju, nato je bil zaradi suma sodelovanja z OF zaprt. Leta 1944 je bil tudi član pokrajinskega odbora SLS za Ljubljansko pokrajino. Eksekutiva SLS ga je proti koncu vojne imenovala za člana t. i. začasnega slovenskega narodnega predstavništva. Sodeloval je pri oblikovanju t. i. Katoliškega bloka in podpisal protikomunistično spomenico. (Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 42; SI AS 1931, OMS, 600-1/588, 600-2/12, 31, 131, 152, 185, 600-21/413b; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Rob, Ivan

(17. 8. 1908, Trst–12. 2. 1943, Ligojna)

Pesnik, satirik in časnikar.

Po opravljeni gimnazijski maturi v Ljubljani leta 1929 se je vpisal na študij slavistike na ljubljanski univerzi, ki ga ni dokončal. V študentskih letih je sodeloval v svobodomiselnih gibanjih in klubih, prirejal satirične nastope in objavljaj prispevke v raznih glasilih, od leta 1937 je kot svobodni književnik živel najprej v Ljubljani, potem v Mariboru. Pisal je članke, črtice, pesmi, igre, posebej je treba izpostaviti povest v verzih Deseti brat, posodobljeno in humorno obarvano priredbo Jurčičevega romana. Julija 1942 je odšel v partizane, zbral kulturno umetniško skupino in z njo nastopal po Dolenjskem; nato je prišel v sanitetni oddelek Cankarjeve brigade, kjer naj bi izdajal humoristični list in radijski vestnik. Januarja 1943 so ga italijanske enote zajele in ustrelile. (ES 10, str. 243, 244; SB.)

Robotti, Mario

(25. 11. 1882, Alessandria, Piemont–1955, Rapallo?)

Italijanski poklicni častnik, general.

V letih 1941–1942 je bil poveljnik 11. armadnega zbora, ki je deloval v Ljubljanski pokrajini. S politiko, ki jo je vodil visoki komisar Emilio Grazioli, ni bil zadovoljen, saj se je zavzemal za uporabo bolj brutalnih metod pri zatiranju OF in partizanstva, vključno z represalijami nad civilnim prebivalstvom. Ko mu je 19. januarja 1942 Mussolini predal popoln nadzor nad vojaškimi enotami, je začel s streljanjem talcev, medtem ko je Ljubljano obdal z bodečo žico, strojničnimi gnezdi in topništvom. Sledile so množične aretacije osumljen-
cev, povezanih z odporom. Sredi julija, ko mu je uspelo povečati število vojakov svojega armadnega zbora na 70.000 in je dosegel še nadzor nad policijo, je začel svojo največjo protipartizansko operacijo – veliko ofenzivo proti partizanskemu osvobojenemu ozemlju na Dolenjskem in Notranjskem. Na začetku februarja 1943 je zamenjal generala Roatto na mestu poveljnika 2. italijanske armade v Jugoslaviji. Po kapitulaciji Italije se mu je uspelo izogniti prijetju; umaknil se je v Rappallo, kjer je z družino živel kot zasebnik. (Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 503; Mario Robotti, PP; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 878.)

Rojic, Viktor Mihael

(26. 9. 1908, Zalošče–26. 5. 1942, Ljubljana)

Pravnik.

Pravo je študiral v Ljubljani, maja 1942 je bil kot spremljevalec Lamberta Ehrlicha skupaj z njim ubit na Streliški ulici v Ljubljani. (Smrtne žrtve, sistory.si; Pust, A., Palme mučeništa, str. 42, 279, 280.)

Rojina, Anton

(24. 5. 1877, Ljubljana–15. 11. 1958, Ljubljana)

Obrtnik, industrialec in politik.

Po zaključenem vajeništvu v Ljubljani je delal kot mizarski pomočnik v Celovcu, Innsbrucku, Zürichu, Parizu in Londonu. Leta 1906 se je vrnil v domovino in odprl svojo obrtniško delavnico. Po prvi svetovni vojni je z družabnikom prevzel pohištveno tovarno

v Ljubljani in ustanovil podjetje A. Rojina & Comp., ki je izdelovalo stavbno opremo tudi za kraljevi dvor; od leta 1937 je podjetje vodil sam. Bil je član prvega odbora Društva rokodelskih mojstrov, odbornik Trgovsko-obrtno zadruga in Zveze industrialcev, dolga leta svetnik v industrijskem odseku Zbornice za trgovino, obrt in industrijo ter podpredsednik ljubljanske Mestne hranilnice. Kot ugleden privrženec SLS je bil med drugim oblastni poslanec SLS za Ljubljano v letu 1928, istega leta je postal še tajnik SLS. Leta 1935 je pristopil k JRZ, vendar vidnejših funkcij ni opravljal. Po drugi svetovni vojni je prenehal z delom. (SB; Zbornik KDRP, str. 52–53.)

Rommel, Erwin

(15. 11. 1891, Heidenheim–14. 10. 1944, Herrlingen, Ulm)

Nemški general.

Med prvo svetovno vojno se je boril v Franciji, Romuniji in Italiji, zatorej tudi na soški fronti. Tako v času weimarske kot nacistične Nemčije je ostal frontni častnik, obenem je znanje prenašal na mlajše, saj je služboval na več vojaških akademijah. Na začetku druge svetovne vojne je bil imenovan za poveljnika čet, ki so varovale Hitlerjev štab, leta 1940 je prevzel poveljstvo 7. tankovske divizije. Največje uspehe je dosegel na afriškem bojišču, kamor je bil poslan na pomoč poraženi italijanski vojski v Libiji. Zaradi njegovih drznih napadov presenečenja je dobil nadimek Puščavska lisica. Konec oktobra 1942 so bile njegove enote že drugič poražene pri El-Alameinu, zato so se morale umakniti v Tunis. Leta 1944 mu je bila zaupana obramba francoske obale pod Rokavskim prelivom pred morebitno invazijo zaveznikov. Julija 1944 je bil v času zavezniške invazije ranjen. Po neuspelem atentatu na Hitlerja je postalo jasno, da je imel stike z zarotniki, zato je bil prisiljen narediti samomor. (EB; Torkar, B., Rommel.)

Roosevelt, Franklin Delano

(30. 1. 1882, Hyde Park, New York–12. 4. 1945, Warm Springs, Georgia)

Ameriški demokratski politik.

V obdobju 1933–1945 je bil predsednik ZDA; uvedel je novo ekonomsko politiko (New Deal), s katero je želel obvladati posledice gospodarske krize (poseganje države v gospodarstvo z dajanjem ugodnih kreditov, javnimi deli, davčnimi olajšavami, s pomočjo kmetom, ureditvijo delovnega časa in plač, krepitvijo pravic sindikatom itd.). Med drugo svetovno vojno je skupaj s Churchillom in Stalinom vodil protihitlerjevsko koalicijo in sodeloval pri načrtih za povojno ureditev sveta. (Leksikon CZ, str. 702, 914; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 96.)

Rösener, Erwin

(2. 2. 1902, Schwerte–4. 9. 1946, Ljubljana)

Nemški general SS (Schutzstaffel).

Od leta 1926 je bil član nacistične stranke, pozneje višji častnik SS in policije, od leta 1941 pristojen tudi za nemško zasedbeno območje na Slovenskem. Sprva je večinoma deloval na Bledu, od jeseni 1943 v Ljubljani. Med drugim je bil tudi poveljnik Operativnega štaba za boj proti partizanom in soustanovitelj Slovenskega domobranstva. Maja 1945 so ga zahodni zavezniki našli v vojaški bolnišnici v Beljaku, kjer se je skrival preoblečen v navadnega vojaka. Pozneje so ga kot vojnega zločinca predali jugoslovanskim oblastem. 27. avgusta 1946 je bil pred vojaškim sodiščem v Ljubljani zaradi vojnih zločinov obsojen na smrt z obešanjem. (ES 10, str. 289; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 87; Traces.)

Roš, Fran – Restar, dr. Pivo

(14. 1. 1898, Kranj–22. 8. 1976, Celje)

Pisatelj, pesnik in dramatik.

Po maturi na celjski gimnaziji se je vpisal na pravno fakulteto v Zagrebu, a je študij zaradi slabih gmotnih razmer opustil. Veselilo ga je delo z mladimi, zato se je odločil za učiteljski poklic in v Ljubljani opravil dodatno učiteljsko maturo. Na literarno pot je stopil kot član krožka Kondor, ki je v letih 1913/1914 pod vodstvom Rudolfa Maistra združeval

narodno radikalne celjske gimnazije. Zaradi ostrih protiavtstrijskih stališč je imel težave z oblastmi. Novembra 1919 je nastopil svojo prvo službo v Preboldu, si ustvaril družino in se leta 1925 preselil v Celje, kjer je poučeval na mestni deški šoli in postal eden od stebrov kulturnega, narodnostnega in političnega življenja v mestu. Pisal je tako za otroke kot za odrasle. Med drugo svetovno vojno so ga Nemci kot zavednega Slovenca skupaj z ženo in otroki izselili v Srbijo. O tem času govorijo Pesmi iz ječe in pregnanstva ter zbirka spominov Slovenski izseljenci v Srbiji 1941–1945. Pred koncem vojne se je vrnil v Celje in se zaposlil kot okrožni šolski nadzornik. Leta 1953 se je upokojil, a je še naprej obiskoval otroke po šolah in jim bral dela, ki jih je v veliki meri posvetil prav najmlajšim. (OŠ Frana Roša; Knjižnica Celje.)

Roter, Zdenko, dr.

(12. 8. 1926, Ljubljana)

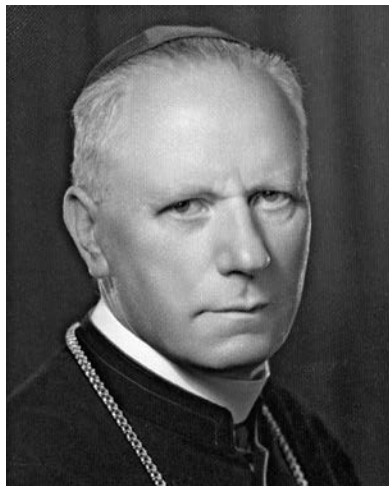
Sociolog.

Poleti 1942 se je pridružil partizanski Gubčevi brigadi; od leta 1943 je bil kurir in že naslednje leto je postal vodja ene izmed najpomembnejših kurirskih postaj TV 3 nad Litijo. V KPS se je včlanil 1. avgusta 1943. Proti koncu vojne je bil vpoklican v Ozno. Tam je ostal tudi po februarju 1946, ko se je ta preimenovala v Upravo državne varnosti (UDV); dejaven je bil predvsem v referatu za »kler«. Ob koncu petdesetih let je zapustil UDV in se posvetil študiju; leta 1963 je diplomiral na Visoki šoli za politične vede v Ljubljani, leta 1974 je doktoriral iz sociologije na filozofski fakulteti v Sarajevu. Od leta 1963 je predaval na Visoki šoli za politične vede v Ljubljani (poznejši Fakulteti za sociologijo, politične in novinarstvo – FSPN), od leta 1980 kot redni profesor; v letih 1981–1983 je bil dekan, ob upokojitvi v letu 1991 je bil razglašen za zaslužnega profesorja ljubljanske univerze. V šestdesetih letih je bil eden od svetovalcev liberalnega predsednika slovenske vlade Staneta Kavčiča in po osamosvojitvi Slovenije svetovalec predsednika republike Milana Kučana. (ES 10, str. 293; SI AS 1589/IV, šk. 4321, Roter Zdenko; Zdenko Roter, MMC RTV SLO.)

Rožman, Gregorij, dr. – Frank Pankracij, Gregorij Grega, Grega, Oseba, Pastir

(9. 3. 1883, Dolinčice–16. 11. 1959, Cleveland)

Škof.

Bogoslovje je študiral v Celovcu in bil leta 1907 posvečen v duhovnika. Leta 1908 je postal kaplan v Borovljah, v naslednjem letu je pripravljaj doktorat na Dunaju in leta 1912 promoviral. Potem je bil dve leti prefekt malega semenišča v Celovcu, leta 1913 je postal profesor cerkvenega prava in moralke na bogoslovnem vseučilišču v Celovcu. Leta 1919 se je odzval vabilu novoustanovljene teološke fakultete v Ljubljani in prevzel katedro za cerkveno pravo. Marca 1929 ga je papež Pij XI. na prošnjo tedanjega ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča, ki je Rožmana izbral za svojega naslednika, imenoval za ljubljanskega škofa pomočnika in avgusta 1930 za ljubljanskega škofa. V prvem desetletju škofovanja je bil Rožman dejaven na karitativnem, socialnem in kulturnem področju, zavzemal se je za misijone in skrbel za slovenske izseljence, posebno pozornost je posvečal pastoralni dejavnosti duhovnikov, krepitvi in poglobljanju vere med verujočimi. Za Rožmana je bilo značilno tudi, da je pripisoval velik pomen sodelovanju laikov pri obrambi in širjenju katoliške vere. V Sloveniji je bila v ta namen že leta 1923 ustanovljena organizacija, poimenovana Katoliška akcija, ki naj bi vzgajala zavedne in načelne katoličane ter prispevala k socialni obnovi družbe, a je v Jegličevem obdobju služila predvsem kot nekakšna streha, pod katero naj bi se združila in poenotila različna katoliška društva. Škof Rožman je pospeševal nastanek samostojnih organizacij Katoliške akcije, medtem ko naj bi bile vse ostale katoliške organizacije le njene pomožne sile; svoja pojmovanja je predstavil v Pravilih Slovenske katoliške akcije, objavljenih leta 1936 v glasilih slovenskih škofij. Organiziral je tudi dve odmevni verski manifestaciji, jugoslovanski evharistični kongres leta 1935 in kongres Kristusa kralja v letu 1939. Na škofijski sinodi leta 1940 v Ljubljani je začrtal smernice prihodnjega dela, njegove težnje so jasno razvidne iz Pastoralnih instrukcij, objavljenih v istem letu, v katerih je poudaril pomen verskih in cerkvenih organizacij, zlasti Katoliške akcije, posvaril proti veri nasprotnim organizacijam in društvom, predvsem framasonskim, nihilističnim, anarhističnim in boljševiškim. Na Rožmana je vsekakor močno vplivala papeževa okrožnica Divini Redemptoris (Božanski odrešenik) iz leta 1937, v kateri je bil komunizem označen kot nekaj slabega in vsako sodelovanje z njim za kristjane nedopustno; glede komunizma je Rožman pojasnil, da se sodelovanje z njim ne sme zamenjevati z dušnopastirsko skrbjo za verne komuniste, vendar se zaradi te skrbi ne sme dopustiti, da bi se komunisti vtihotapili med vernike in v njihova društva. Z začetkom druge svetovne vojne in okupacije se je Rožman znašel v povsem novih razmerah.

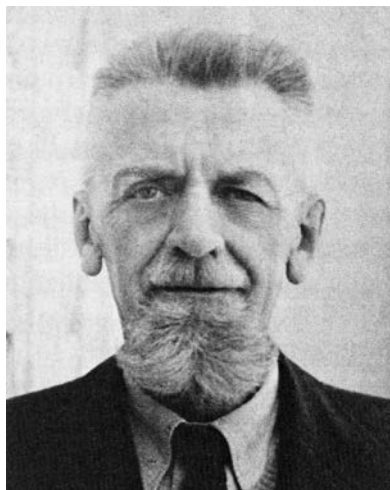
Italijanskim okupacijskim oblastem je izrazil lojalnost v upanju, da bodo spoštovale avtonomijo Slovencev in duhovnikom zagotovile nemoteno opravljanje njihove službe. Pozneje je svojo moralno avtoriteto uporabil za posredovanje za zapornike, internirance in obsojene na smrt, večkrat ne glede na politično prepričanje. Med že od vsega začetka agresivnejšo nemško okupacijo so bile njegove možnosti veliko bolj omejene. Da bi preprečil krute represalije nad civilnim prebivalstvom, je Rožman že na začetku vojne odločno pozival vse posameznike in gibanja, naj se vzdržijo slehernega nasilja. Zaradi oboroženih partizanskih akcij proti okupatorski oblasti in likvidacij številnih duhovnikov ter vidnih katoličanov je svoje stališče do komunizma še zaostрил. Pri nastajanju vaških straž in Slovenskega domobranstva sicer ni sodeloval, vendar je za obe gibanji kazal veliko razumevanja in domobrancem zagotovil vojaške kurate. Pred koncem vojne, 5. maja 1945, je odšel na Koroško, kjer so ga angleške oblasti konfinirale v Celovcu. Leta 1948 je z ameriško pomočjo pobegnil v Salzburg in preko Švice v ZDA. Papež Pij XII., ki ni sprejel njegovega ponujenega odstopa z mesta ljubljanskega škofa, mu je zaupal skrb za slovenske izseljence in begunce. Do smrti je živel v Clevelandu v slovenski župniji sv. Lovrenca. Leta 1946 je bil na sodnem procesu pred vojaškim sodiščem v Ljubljani zaradi domnevnega sodelovanja z okupatorjem v odsotnosti obsojen na 18 let strogega zapor, izgubo državljskih pravic za dobo 10 let in zaplembo celotnega premoženja. Državno tožilstvo Slovenije je leta 1995 sprožilo zahtevo za obnovo procesa proti škofu Rožmanu. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je leta 2007 sodbo razveljavilo in jo vrnilo v ponovno sojenje Okrožnemu sodišču v Ljubljani, ki je leta 2009 kazenski postopek proti Rožmanu ustavilo. Pokopan je bil na frančiškanskem pokopališču v Lemontu, aprila 2013 pa so bili njegovi posmrtni ostanki preneseni v grobnico škofov v ljubljanski stolnici. (ES 10, str. 301, 302; Dolinar, F. M., 60. obletnica smrti; Vovk, A., V spomin in opomin, str. 34; Pacek, D., Pregled Katoliške akcije na Slovenskem, str. 219–234; KC.)

Rupnik, Leon – prezident

(10. 8. 1880, Lokve pri Novi Gorici–4. 9. 1946, Ljubljana)

General in politik.

Po končani gimnaziji je obiskoval pehotno kadetnico v Trstu, leta 1907 končal generalštabno šolo na Dunaju in leta 1913 postal stotnik. Med prvo svetovno vojno se je boril na različnih frontah, po vojni je vstopil v jugoslovansko kraljevo vojsko. Leta 1937 je dosegel čin divizijskega generala, leta 1938 je postal poveljnik štaba za gradnjo obrambne

črte ob italijanski meji (t. i. Rupnikova linija). Po razpadu jugoslovanske vojske je prišel v Ljubljano, kjer si je skušal pridobiti vodilno vlogo med nekdanjimi jugoslovanskimi častniki. Po neuspelem atentatu nanj, ki ga je septembra 1941 organizirala VOS OF, je postal vnet nasprotnik narodnoosvobodilnega gibanja. Med italijansko okupacijo je bil od junija 1942 (po odstopu Jura Adlešiča) ljubljanski župan, septembra 1943, po kapitulaciji Italije in prihodu Nemcev v Ljubljansko pokrajino, je sprejel ponudbo Friedricha Rainerja za imenovanje na mesto predsednika (prezidenta) Ljubljanske pokrajine oziroma šefa pokrajinske uprave. Po kapitulaciji Italije so se začeli med slovenskimi politiki protikomunističnega tabora in predstavniki nemškega okupatorja pogovori o ustanovitvi domače varnostne enote – Slovenskega domobranstva, ki je pomenilo nekakšno logično nadaljevanje vaških straž oziroma MVAC, le da je bilo bistveno bolje organizirano in oboroženo. Rupnik, ki se je kot predsednik pokrajinske uprave in nekdanji jugoslovanski general čutil poklicanega tudi za vodenje domobranstva, se je 23. septembra 1943 razglasil za poveljnika slovenskih domobrancev; vendar njegova samovolja ni bila vseh nemškemu SS generalu Erwinu Rösenerju, ki je Rupnika odstavil in ga leto dni kasneje imenoval le za generalnega inšpektorja domobrancev. Kakšnih pomembnih pristojnosti naj po lastnih besedah sicer ne bi imel, vendar je v vlogi predsednika pokrajinske uprave nedvomno posredno ali neposredno vplival na razvoj domobranstva. 3. maja 1945 je na zahtevo Narodnega odbora, ki se je hotel, ob zavesti skorajšnje zmage zahodnih zaveznikov, znebiti dediščine kolaboracije, odstopil z mesta neformalnega komandanta Slovenskega domobranstva, 5. maja pa je na sedežu nemškega komandanta v Kazini predal »politično« oblast Narodnemu odboru. Še istega dne se je z domobranskimi konvoji umaknil na Koroško in se predal Britancem, ki so ga na začetku januarja 1946 izročili jugoslovanskim oblastem. 30. avgusta 1946 ga je vojaško sodišče 4. armade v Ljubljani obsodilo na smrt z ustrelitvijo. Kazen je bila izvršena 4. septembra 1946. Januarja 2020 je Vrhovno sodišče v Ljubljani sodbo v celoti razveljavilo, saj ta ni bila usklajena s pravnimi načeli, veljavnimi v času sojenja; sodišče je presodilo, da po zakonih in pravu takratnega časa sodba vojaškega sodišča v nekaterih točkah ni bila obrazložena. (ES 10, str. 330; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 95, 293; Mlakar, B., General Rupnik, str. 287–305; Željeznov, D., Rupnikov proces, str. 8; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 87; Wikipedia.)

Rupnik, Evgen

(14. 8. 1914, Banja Luka–?)

Domobranski častnik. Sin Leona Rupnika in brat Vuka Rupnika. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Rupnik, Vuk

(27. 7. 1912, Mostar–14. 8. 1975, Castelar, Argentina)

Domobranski častnik (stotnik). Sin Leona Rupnika.

Šolal se je na vojaški akademiji v Beogradu in nato kot častnik služboval v planinskih enotah. Po okupaciji Jugoslavije je bil v vojnem ujetništvu v Padovi, leta 1942 je vstopil v MVAC in postal komandant posebne enote v diviziji v Novem mestu. Po kapitulaciji Italije je enote MVAC z novomeškega območja prepeljal na nemško stran; novembra 1943 so se preoblikovale v 3. bataljon Slovenskega domobranstva, ki je pod njegovim poveljstvom sodeloval v nemški ofenzivi na Dolenjskem. Konec leta 1943 je bil premeščen v Ljubljano, julija 1944 je postal poveljnik 2. udarnega bataljona na Rakeku (imenovan tudi Rupnikov bataljon) in bil na začetku leta 1945 povišan v majorja. Ob koncu vojne se je umaknil v Avstrijo, kjer se je nekaj časa preživljal z delom na neki tirolski kmetiji, nato se je preselil v Argentino in se zaposlil kot uradnik v tekstilni tovarni v Ciudadeli. (ES 10, str. 330–331; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 790.)

Rus, Josip (Joža)

(16. 3. 1893, Bled–15. 9. 1985, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Gimnazijo je obiskoval v Kranju, pravo je študiral na Dunaju. Vse od leta 1908 je bil dejaven član telovadnega društva Sokol. Med prvo svetovno vojno je bil kot politično sumljiva oseba vpoklican v delovni oddelek avstrijske vojske, ob koncu vojne se je pridružil

Maistrovim borcem za severno mejo. Leta 1921 je v Ljubljani zaključil študij prava in potem kot sodnik služboval v različnih slovenskih mestih, od leta 1934 v Ljubljani. Po začetku druge svetovne vojne na slovenskih tleh je kot predstavnik sokolske organizacije sodeloval na ustanovnem sestanku OF. Leta 1943 je postal predsednik izvršnega odbora OF, udeležil se je 2. zasedanja AVNOJ-a in bil izvoljen za enega od njegovih podpredsednikov. Po vojni je opravljal številne pomembne politične funkcije. V letih 1946–1953 je bil podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ. (EJ 7, str. 118; ES 10, str. 331–332; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 381.)

Rustja, Josip

(4. 10. 1894, Skrilje–26. 12. 1967, Gorica)

Inženir, kmetijski strokovnjak.

Po opravljeni maturi je študiral agronomijo na Dunaju. V letih 1921–1923 je služboval v Trstu pri Kmetijski zadrugi, od leta 1923 do leta 1928 v Gorici pri Zadružni zvezi, kjer je vodil blagovni oddelek, dokler ga niso odpustili Italijani. Leta 1930 je v Gorici ustanovil trgovino s semeni in kmetijskimi potrebščinami. Rustja je bil tudi organizator kmetijskega zadružništva na Goriškem in prizadeven kulturno-politični delavec; med leti 1923 in 1926 je v Trstu izdajal tednik *Mali list*, medtem ko je v Gorici tedaj sodeloval pri *Gospodarskem listu* in vanj večinoma sam pisal. Leta 1929 je v Gorici upravljal tednik *Novi list* in mesečnik *Družina*. Med drugo svetovno vojno je idejno pripadal t. i. goriški sredini, ki je nasprotovala odločitvam ljubljanskega katoliškega vodstva, da na kakršen koli način sodeluje z italijanskimi zasedbenimi oblastmi, na drugi strani pa se je do neke mere strinjala z OF ter ji med vojno ni dejavno nasprotovala na področjih, kjer se z njo ni strinjala. Zaradi takih stališč je OF skušala od leta 1944 goriško sredino razbiti in njen del, med drugimi tudi Josipa Rustjo, pridobiti za »svojo stvar«, vendar brezuspešno. Rustja je bil poleg Engelberta Besednjaka eden izmed tistih, ki so sprožili akcijo za ustanovitev *Gospodarske stranke*, poleg Jožeta Kogejja je imel v Gorici stike tudi z vodstvom slovenskega četniškega odreda; sicer je med drugo svetovno vojno Rustja kar štiri leta preživel v zaporih in internaciji. (ES 10, str. 357; Mlakar, B., *Domobranstvo na Primorskem*, str. 18, 22, 31, 146; SB; Godeša, B., *Kdor ni z nami*, str. 379, 380.)

S

Saje, Jože – Gorjan

Častnik, poročnik.

Izhajal je iz Žabjeka pri Veliki Loki. Kot poročnik Jugoslovanske vojske v domovini je vodil dolenski Mirenski četniški odred, vendar je bil po sporu z Janezom Marnom ta odred reorganiziran v Notranjski odred s Sajem na čelu in na Marnov Dolenski odred. Saje je z Notranjskim odredom izvajal akcije tudi na Žirovskem, oktobra 1944 se je njegov odred pridružil Soškemu četniškemu odredu, s katerim se je vrnil nazaj na Dolenjsko. Po vojni je prek taborišč Forli in Eboli emigriral v Nemčijo. (SI AS 1931, OMS, 600-21/430; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Salazar, Antonio de Oliveira

(28. 4. 1889, Vimieiro–27. 7. 1971, Lizbona)

Portugalski pravnik, ekonomist in politik.

Pravo je študiral na Univerzi Coimbra, nato tam prevzel profesuro. V tem času je pomagal ustanoviti Katoliško sredinsko stranko, leta 1921 je bil izvoljen v parlament, po vojaškem udaru leta 1928 je sprejel mesto ministra za finance, v letu 1932 je postal predsednik vlade in reorganiziral portugalski politični sistem, ki je postajal vedno bolj avtoritar, represiven in nacionalističen. Ob vodenju vlade je obdržal tudi mesti vojnega in zunanjega ministra. Dobre odnose je vzdrževal s španskim diktatorjem Franciscom Francom. Med drugo svetovno vojno je razglasil portugalsko nevtralnost. Na oblasti ga je leta 1968 zamenjal Marcello Caetano. (EB.)

Savelli, Julij, dr. – dr. Poljan

(1912, Čelebić, Bosna–1993, Buenos Aires)

Podravnatelj tovarne Štore.

Diplomiral in doktoriral je na pravni fakulteti v Ljubljani. Med okupacijo je bil član Slovenske legije. V letih 1944–1945 je bil načelnik ljubljanske Državne obveščevalne službe (DOS). Ob koncu vojne se je najprej umaknil na Koroško in nato v Italijo. Bil je član taboriščnega odbora v Serviglianu, kasneje je bil kazensko premeščen v taborišče Reggio Emilia, od koder ga je rešil Miha Krek. Odšel je v Rim, kjer je bil vodja pisarne Slovenskega socialnega odbora. Leta 1948 se je izselil v Argentino, kjer je vodil tovarno nogavic, hkrati je bil odbornik v društvu Zedinjena Slovenija, večletni predsednik Slovenskega katoliško akademskega starešinstva (SKAS) in profesor na Slovenskem srednješolskem tečaju. Bil je tudi med ustanovitelji slovenskega pevskega zbora Gallus, ki ga je vodil 36 let. (Jaklitsch, H., Slovenski begunci, str. 92; SI AS 1914, šk. 1, p. e. 30; SI AS 1931, OMS, 502-1/111, 600-21/433.)

Schaubach, Franc, dr.

(3. 12. 1881, Drašče–6. 8. 1954, Črnomelj)

Pravnik in narodni delavec.

Pravo je študiral na dunajski univerzi. V letu 1908 je promoviral in leta 1910 opravil sodniški izpit. Kot zaveden Slovenec, ki je že v šolskih letih glasno izražal narodno pripadnost, ni našel zaposlitve na rodnem Koroškem, marveč je bil z dekretom višjega deželnega sodišča v Gradcu oktobra 1910 imenovan za sodnika v Črnomlju. V letu 1920 ga je jugoslovanski minister za pravosodje imenoval za sodnega svetnika okrožnega sodišča v Mariboru, leta 1927 je bil imenovan za velikega župana mariborske oblasti, leta 1929 je dobil mesto okrožnega inšpektorja. Dve leti pozneje se je sicer upokojil, vendar je že leta 1932 v Mariboru odprl odvetniško pisarno; kmalu zatem je bil izvoljen za banskega svetnika, od leta 1938 do leta 1941 je bil član Senata Kraljevine Jugoslavije. Politično je pripadal SLS, a so ga zaradi njegovega dela cenili tudi politični nasprotniki. Veliko je pripomogel k izdelavi viničarskega reda, kar je bila pomembna socialna pridobitev, zavzemal se je za oživitev zadružništva, prizadeval si je za različne podpore svojim koroškim rojakom. Po nemški zasedbi Maribora je bil kot pripadnik katoliškega narodnoobrambnega društva Slovenska straža izseljen v Srbijo, od koder mu je uspelo zbežati v Črnomelj, kjer je pozneje prevzel vodenje okrožne komisije za ugotavljanje vojne škode. (ES 11, str. 11; Jeraj, M., Franc Schaubach, str. 204–205.)

Schluifer, Rudolf, dr.

Nemški nacistični funkcionar, načelnik nemške varnostne službe v Ljubljani.

Novembra 1943 je vodil napad na obkoljeno hišo Miklavec v Goričanah, v kateri je potekal sestanek aktivistov OF, in bil ranjen v nogo. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Gaspari, A., The Rozumek Case, str. 93–94.)

Sekolec, Franjo – Luka

Novinar iz Maribora.

Med drugo svetovno vojno je bil domobranski nadporočnik, poveljnik izžanske postojanke. Po vojni je emigriral in živel v Angliji, kjer je vodil slovensko sekcijo BBC. (Gestrin, F., Svet pod Krimom, str. 163; Rot, A., Bojevnika, str. 461.)

Sernec, Dušan

(8. 7. 1882, Maribor–15. 2. 1952, Ljubljana)

Elektrotehnik in politik.

Leta 1905 je diplomiral na strojnem oddelku univerze v Gradcu, elektrotehnično specializacijo je opravil v Franciji in Nemčiji. V naslednjih letih je služboval na Dunaju, v Trstu in Ljubljani, kjer je postal prvi direktor Kranjskih deželnih elektrarn. Leta 1923 je postal docent na tehniški fakulteti v Ljubljani in leta 1926 redni profesor. Sredi dvajsetih let se je kot pripadnik SLS vključil v politično življenje; leta 1925 je bil izvoljen za poslanca narodne skupščine, v letu 1927 je postal minister za zgradbe, od leta 1929 je bil ljubljanski podžupan, nato ban Dravske banovine, od leta 1930 minister za gozdove in rudnike, leta 1931 ponovno minister za zgradbe. Potem se je razšel s SLS in opustil politično delo, še vedno pa je bil upravnik Kmetijske posojilnice. Po okupaciji Slovenije aprila 1941 se je med prvimi meščanskimi politikami priključil OF in postal član njenega Vrhovnega plenuma; na 2. zasedanju AVNOJ-a v Jajcu je bil imenovan za finančnega poverjenika NKOJ. Jeseni 1944 je odšel na Vis in nato v Beograd. V začetku marca 1945 je bil v skladu s sporazumom med NKOJ-em in Jugoslovansko vlado v Londonu, sklenjenim 1. novembra 1944, postavljen za enega od treh članov kraljevega namestništva, kar je ostal do razglasitve FLRJ 29. novembra 1945. Po upokojitvi je živel v Ljubljani. (ES 11, str. 52; SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 81.)

Sever, Janez – Markovec Janez

(2. 10. 1897, Ljubljana–28. 6. 1991, Cleveland)

Profesor in publicist.

Maturiral je v Šentvidu nad Ljubljano. Med prvo svetovno vojno je bil zajet in je tri leta preživel v ujetništvu v Rusiji. Študij slavistike je končal v Beogradu. Kot profesor je najprej služboval na salezijanski gimnaziji v Veržeju, nato je na šentviški gimnaziji v Ljubljani nekaj časa poučeval srbohrvaščino. Leta 1945 se je umaknil v Avstrijo, kjer je učil na begunski gimnaziji. Leta 1949 se je izselil v ZDA. Dejavno je sodeloval v kulturnem življenju slovenskih izseljencev; pisal je podlistke za Ameriško domovino, učil v slovenski sobotni šoli. Bil je tudi dejaven zbiralec gradiva pomembnih slovenskih emigrantov. (Klasič Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 154.)

Sforza, Carlo

(25. 9. 1873, Montignoso di Lunigiana–4. 9. 1952, Rim)

Italijanski grof, diplomat in politik.

Kot diplomat je služboval v različnih državah, po prvi svetovni vojni, od leta 1919 do leta 1920, je bil minister za zunanje zadeve. Kot ambasador v Parizu je zavrnil sodelovanje s fašistično vlado Benita Mussolinija, zato je v času fašizma živel v pregnanstvu. V Italijo se je vrnil leta 1946 in postal glavni akter italijanske povojne zunanje politike. Tesno je sodeloval z Alciodom De Gasperijem. Sodeloval je tako pri podpisu mirovnega sporazuma leta 1947 kot pristopu Italije k OECD. (Organisation for European Economic Cooperation. (EB; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Shinwell, Emanuel (Manny)

(18. 10. 1884, London–8. 5. 1986, London)

Britanski politik in sindikalist, baron.

Izučil se je za krojača, nato se je zaposlil kot strojnik v tekstilni delavnici. Leta 1903 je začel delovati v sindikatu tekstilnih delavcev, kasneje tudi v drugih sindikatih in bil dejaven v stavkovnem gibanju. Leta 1922 je vstopil v parlament kot član neodvisne laburistične stranke, nato je bil imenovan za ministra za rudarstvo. Od leta 1935 je bil več desetletij, vse do svoje smrti, član parlamenta, v času laburističnih vlad je vodil različne ministrske resorje, med drugim tudi ministrstvo za obrambo. (Prabook.)

Skoberne, Slavko – Slavko

(18. 3. 1916, Hamborn, Westfalija–24. 6. 2003, Buenos Aires)

Novinar.

Ob nemški okupaciji Celja je bil skupaj z drugo slovensko štajersko inteligenco izseljen v Srbijo, a se je kmalu vrnil v Slovenijo in se naselil v Ljubljani. Še pred kapitulacijo Italije je bil poslan za kurirja in poročevalca na novomeško območje, kjer je spremljal posebno

enoto MVAC, ki jo je vodil Vuk Rupnik. Skoberne je delal v uredništvu časopisa Slovenski dom, ki je v drugi polovici leta 1943 in v prvih mesecih leta 1944 pripravljalo Črne bukve, v katerih naj bi bile predstavljene žrtve komunistične revolucije na Slovenskem; ekipo je vodil Skoberne, medtem ko so mu Črne bukve pomagali pisati predvsem Mirko Javornik, Ivo Bregant, France Dolenc, Jože Kessler, Ludvik Klakočar, prof. France Zupan in tajnica uredništva Anica Debevec, občasno sta pomagala še duhovnik Janez Lavrih in Janez Marn. Po vojni se je Skoberne izselil v Argentino. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 119, 120, 130; Žajdela, I., Okrogla miza o Črnih bukvah; Rot, A., Bojevnik, str. 462.)

Skubic, Anton

Domobranski častnik (nadporočnik) in okrajni glavar v Novem mestu.

Okrajni glavar Novega mesta je postal po kapitulaciji Italije. Ob nastopu funkcije je moral podpisati, da bo kot domobranski nadporočnik še naprej opravljal vojaško službo; od njega se je namreč pričakovalo, da bo kot domobranski oficir v Novem mestu vodil ostro protikomunistično akcijo. Kljub temu je z Janezom Marnom in Jožetom Dergancem pomagal ustanavljati četniški odred na Gorjancih, vendar podvig ni uspel. Decembra 1944 so ga nemške oblasti skupaj z nekaterimi drugimi pripadniki protikomunističnih legij aretirale. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 326; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1834/II/p. e. 11; SI AS 1931, OMS, 503-3/528, 503-10/24, 33, 156, 298, 308.)

Slanc, Radovan – Rado, Zasavc

(26. 7. 1907, Litija-?)

Rezervni oficir kraljeve jugoslovanske vojske (poročnik) in posestnik.

Med drugo svetovno vojno je bil najprej poveljnik Legije smrti, med drugim v Stopičah in Ratežu. Pred kapitulacijo Italije naj bi izstopil iz Legije smrti. Zatem naj bi bil poveljnik enote v Žužemberku, pozneje načelnik intendantskega oddelka za Slovenijo pri Notranjskem četniškem odredu. Po vojni naj bi skupaj z Albinom Šmajdom emigriral in se leta 1945 nahajal v Italiji. Njegova nadaljnja usoda ni znana. (NŠAL, 04279, 70, str. 159; SI AS 1931, OMS, 600-1/100, 296, 398, 416, 672, 600-21/441, 442.)

Slapar, Franc – Branko

Uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev.

Živel je v Kranju. Bil naj bi intendant Gorenjskega četniškega odreda, povezan naj bi bil tudi z Janezom Marnom. Po vojni je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv.)

Slokar, Ivan, dr.

(8. 10. 1884, Mostar–11. 7. 1970, Ljubljana)

Pravnik, zgodovinar, ekonomist, bančnik, tehnični izumitelj.

V času šolanja se je poleg slovenščine in hrvaščine naučil še italijanščino, furlanščino, nemščino in francoščino. Od leta 1903 dalje je na Dunaju študiral zgodovino in geografijo ter v letu 1907 promoviral. V obdobju 1907–1911 je študiral tudi pravo, predvsem politično ekonomijo in promoviral leta 1911. Od leta 1915 do novembra 1918 je bil tajnik Vojno-žitnega zavoda na Dunaju, nato je preko Ljubljane odšel v Beograd, kjer je bil pri ministrstvu za trgovino in industrijo najprej vodja Centralne uprave za trgovinski promet z inozemstvom, nato načelnik oddelka za zunanjo trgovino in trgovinsko politiko. Od decembra 1919 do junija 1920 je bil generalni inšpektor finančnega ministrstva. Od julija 1920 je vse do leta 1945 vodil Zadružno gospodarsko banko v Ljubljani in dal pobudo za ustanovitev številnih pomembnih podjetij, med njimi tovarne klobukov v Škofji Loki, tovarne verig v Lescah, Saturnusa v Ljubljani itd. Leta 1920 se je zavzel za izdajanje

Slovenskega biografskega leksikona in pridobil upravni svet banke, da je prevzel njegovo financiranje. V obdobju od leta 1931 do leta 1945 je bil tudi predsednik Združenja denarnih in zavarovalniških zavodov. (ES 11, str. 148–149; SB.)

Smerdu, Boris

Pravnik.

Smerdu je bil tako kot Izidor Cergol in Miljenko Urbančič privrženec Ljotičevega Zbora. Po Cergolovem prihodu v Ljubljano je postal vodja Informativnega urada pri Šefu pokrajinske uprave Leonu Rupniku. Po vojni je emigriral. Glej tudi biografijo Ludvika Puša. (Šorn, M., Idejni in politični nazori; SI AS 1931, OMS, 600-21/444.)

Smersu, Rudolf – Kopitar, Matic, Matija, Prijatelj, Rudan, Rudnik, 44, 144, 244, 344, 444, X

(19. 10. 1905, Ljubljana–27. 6. 1998, Buenos Aires)

Pravnik in politik.

Smersu je leta 1929 diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani. Bil je član uprave Ljudske posojilnice in upravnik Rokodelskega doma, deloval je v različnih katoliško usmerjenih društvih in strokovnih organizacijah (Orlu, Zvezi fantovskih odsekov, Prosvetni zvezi in Zvezi združenih delavcev). Zasedal je številne pomembne položaje v SLS; leta 1933 je postal član njenega ožjega vodstva (štirinajsterice), ki je v času diktature delovalo v ilegali, v letu 1938 je bil v okraju Ljubljana-okolica izvoljen za poslanca. Med drugo svetovno vojno je bil član tako vodstva SLS kot širše organizacije protikomunističnega tabora, Slovenske zaveze. Bil je soustanovitelj in do jeseni 1943 tudi vodja Slovenske legije ter njen delegat pri vodstvu slovenskega dela jugoslovanske kraljeve vojske, organizator vaških straž, pomembno vlogo je imel tudi v organizacijski in obveščevalni dejavnosti SLS. Decembra 1942 je partizanska stran nanj poskusila izvesti atentat. Po koncu vojne se je preko Koroške umaknil v Italijo, kjer je nekaj let preživel v begunskih taboriščih Monigo, Servigliano, Senigallia in Barletta; v zadnjih dveh je bil tudi predsednik taboriščnega odbora. Od leta 1948 je živel v Argentini, kjer se je sprva zaposlil kot tekstilni delavec, nato je med drugim služboval pri ministrstvih za javna dela in za pravosodje. Dejaven je bil tudi v emigrantskem vodstvu SLS, po smrti Miloša Stareta leta 1984 pa je bil izvoljen za predsednika

Slovenskega narodnega odbora, kar je ostal do njegove razpustitve v letu 1990. (ES 12, str. 85; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 182; SI AS 1875; SI AS 1898, šk. 1, mapa IV; Smersu Boltežar, M., Moj oče, Rudolf Smersu, SvSl.)

Smodej, Franc

(17. 11. 1879, Šmartno v Rožni dolini–21. 9. 1949, Beograd)

Duhovnik, politik in časnikar.

Gimnazijo je obiskoval v Celju in bogoslovje v Celovcu. Leta 1903 je bil posvečen v duhovnika, potem je kot kaplan in župnik služboval v različnih koroških krajih. Od leta 1907 je bil vikar (stolni kaplan) v Celovcu, poleg tega tudi tajnik Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Prirejal je ljudska zborovanja, med prvo svetovno vojno je ščitil slovenske narodne delavce, da bi dokazal nezanesljivost uradnega štetja, je izpeljal zasebno štetje prebivalstva, v letih 1908–1919 je urejal glasilo Mir. V letu 1917 se je zavzeto vključil v gibanje za podpisovanje Majniške deklaracije in za priključitev Koroške k Jugoslaviji, zato so nemški nacionalisti zahtevali njegovo odstranitev iz krške škofije. Po prevratu leta 1918 je bil izvoljen v Narodni svet za slovenske dežele in Istro ter postal predsednik Narodnega sveta v Celovcu. Narodna vlada ga je na svoji prvi seji 1. novembra 1918 imenovala za komisarja za Koroško in ga poslala v Narodni svet SHS, potem v začasno Narodno skupščino v Beograd. Leta 1920, v času Koroškega plebiscita, se je sicer vrnil na Koroško, po njegovem neuspehu pa se je pred maščevanjem nemškega okupatorja umaknil v Jugoslavijo. V obdobju 1920–1925 je bil glavni urednik dnevnika Slovenec, leta 1925 je bil na listi SLS v okraju Ljubljana – okolica izvoljen za poslanca, v letu 1936 je postal član glavnega odbora JRZ in senator Kraljevine Jugoslavije. Med okupacijo je živel v Beogradu, kjer je ustanovil Slovensko socialno pisarno, ki je podpirala v Srbijo izgnane Slovence in jim s ponarejenimi dokumenti omogočala vrnitev domov. Gestapo ga je zaradi tega leta 1942 za več mesecev zaprl, medtem ko je pisarna morala prenehati z delom. Po osvoboditvi Beograda oktobra 1944 je nekaj časa deloval v Zemunu. (ES 12, str. 86; SB.)

Snoj, Franc

(28. 1. 1902, Medijske Toplice–22. 4. 1962,
Ljubljana)

Politik in gospodarstvenik.

Med prvo svetovno vojno, ko je bil njegov oče poklican k vojakom, je moral kot najstarejši otrok zapustiti šolske klopi in prevzeti očetovo delo v rudniku. Takrat je dal pobudo za ustanovitev rudarske organizacije v okviru Jugoslovanske strokovne zveze in postal prvi tajnik organizacije rudarjev v Zagorju. Jeseni 1920 se je vpisal v združeno šolo, po končanem šolanju se je zaposlil pri Hranilnici in posojilnici v Zagorju. Jeseni 1924 je dobil službo knjigovodje pri Gospodarski zadrugi v Gornji Radgoni, od leta 1928 je bil ravnatelj tamkajšnje posojilnice. Dejaven je bil tudi v gasilskih organizacijah; od leta 1938 do aprila 1941 je bil predsednik Gasilske zveze za Jugoslavijo v Beogradu. Politično je deloval v SLS, pozneje v okviru JRZ. V letu 1938 je bil izvoljen za poslanca narodne skupščine, potem je bil za kratek čas v dveh vladah minister brez listnice, avgusta 1939 se je vrnil v Gornjo Radgono in jeseni 1940 v Ljubljani ustanovil prehranjevalni zavod Prevod. 1. aprila 1941 je bil kot predsednik gasilske zveze zaradi nevarnosti vojaškega napada na Jugoslavijo poklican v Beograd, 6. aprila pa se je vrnil v vlado kot namestnik umrlega Franca Kulovca. Skupaj z drugimi člani vlade je jeseni 1941 zapustil Jugoslavijo. Najprej je deloval v Washingtonu in od pomladi 1943 v Londonu. Na temelju poročil iz domovine se je odločil podpreti partizansko stran, čeprav komunistične revolucije ni odobral. Ob koncu avgusta 1944 je odšel v Bari in od tam na Vis, kjer se je srečal s Titom. Sredi septembra je prispel v Slovenijo in v Črnomlju vzpostavil stik s slovenskimi partizanskimi voditelji. Na začetku maja 1945, ko je bila v Ajdovščini imenovana Narodna vlada Slovenije, je postal minister za lokalni promet; po ukinitvi ministrstva v letu 1946 je bil postavljen za glavnega upravnika Državnega avtobusnega in prevozniskega podjetja Slovenije, nato je bil direktor Direkcije za avtopromet pri Predsedstvu Vlade LRS in poslanec Ljudske skupščine FLRJ. Proti koncu julija 1947 je bil aretiran, obtožen protidržavnega delovanja in avgusta 1947 na t. i. Nagodetovem procesu obsojen na sedem let odvzema prostosti s prisilnim delom. Aprila 1951 je bil pogojno izpuščen, medtem ko je bila njegova poklicna in politična pot končana. (ES 12, str. 98; Jeraj M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 76–78; SB.)

Sodja, Jože, ing. – Dedek, Dedek Jože, ing. Jože, Jovo, XV

(14. 5. 1907, Bohinjska Bistrica–23. 9. 1973, Cleveland)

Elektroinženir.

Pred vojno je bil tehnični direktor Slovenca, ravnatelj Katoliškega tiskovnega društva in Okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Politično je pripadal SLS in pozneje JRZ, bil je tudi član narodnega odbora Katoliške akcije. Med italijansko okupacijo je bil član vodstva Slovenske legije; po kapitulaciji Italije in porazu protikomunističnih enot na Turjaku, ko je vojaško poveljstvo legije prevzel major Mirko Bitenc, je bil Sodja, tako kot drugi nekdanji legijski voditelji, član njenega organizacijskega odbora. V drugi polovici septembra 1943 je bil med ustanovitelji Protikomunističnega odbora, namenjenega vodenju protipartizanske akcije. Imel je ideološka predavanja na tečajih za rezervne oficirje, ki jih je v obdobju med januarjem in marcem 1944 organiziral Organizacijski štab Slovenskega domobranstva in deloval v obveščevalnih službah protirevolucionarnega tabora; bil je član odbora, ki je v političnem pogledu vodil v letu 1942 ustanovljeni Informacijski urad, imenovan tudi M-7, v katerem sta imeli pomembno vlogo Slovenska legija in SLS, sodeloval je v t. i. Centralnem presbiroju, posebej tajni obveščevalni enoti, ki je bila povezana z Jugoslovansko vojsko v domovini, a podrejena britanskemu Intelligence Serviceu. V letu 1944, ko je gestapu uspelo razkriti precejšen del ilegalne obveščevalne dejavnosti protikomunističnih strank, je bil med aretiranimi tudi Sodja. Do konca vojne je bil interniran v taborišču Mauthausen, potem je sprva živel v Avstriji, dokler se ni izselil v ZDA, kjer je deloval v slovenskih verskih organizacijah. (ES 12, str. 136; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 57; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 127, 222, 449; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 211–213, 323–324; SI AS 1896; Rot, A., Bojevnik, str. 464.)

Soklič, Janko – Jovo, Ignatus

(13. 7. 1912, Breg pri Žirovnici–?)

Nekdanji jugoslovanski mornariški oficir, tehnični nameščenelec, uslužbenec Kranjske industrijske družbe (KID) na Slovenskem Javorniku.

V Kraljevini Jugoslaviji naj bi bil član Sokola in liberalne stranke ter leta 1938 četniškega združenja pri ljubljanskem pododboru. Domnevno naj bi bil tudi »žandarski agent«. Kmalu po okupaciji Slovenije ga je aretiral gestapo, vendar je bil po končani preiskavi izpuščen. Leta 1942 naj bi se na željo četnikov vrnil v vrste gestapa; s sprejemom

naj ne bi imel težav, ker naj bi dobil priporočilo s strani šefa v KID. V tem obdobju naj bi gestapo od njega zahteval predvsem podatke o OF, saj naj bi imel stike tudi s partizani. Maja 1943 naj bi se osebno povezal s četniškim odredom nad Žirmi in se kot privrženec četništva in Draže Mihailovića vključil v delo četniške obveščevalne službe.

Od konca leta 1943 je večinoma živel v Ljubljani, a se je pogosto vračal na Gorenjsko, Javornik, Bled in v Kranj. Vzdrževal naj bi tako zvezo s četniško organizacijo v Ljubljani kot z gestapom v Ljubljani in na Bledu. Partizanski obveščevalni oddelek je Sokliča vodil na seznamu vodilnih pripadnikov Črne roke na Gorenjskem in ga sumil sodelovanja pri usmrčitvah. Kot četniški obveščevalec je pod taktirko Antona Krošla opravljal glavno kurirsko službo za Državno obveščevalno službo (DOS), vzdrževal je zvezo med načelstvom DOS-a in njegovimi pokrajinskimi izpostavami v Kranju, Celovcu in Trstu. Občasno je Soklič sodeloval tudi z Albinom Šmajdom, predvsem pri organiziranju četniške ilegale na Gorenjskem. Soklič je septembra 1945 izjavil, da naj bi imel s strani četnikov zlasti nalogo gestapu približati Šmajda in njegov krog, da liberalna struja s tem sodelovanjem ne bi bila obremenjena. Sokličevi domnevni stiki z gestapom so bili vzrok, da mu tudi Šmajd po aretaciji spomladi 1944 ni več zaupal. Marsikdo je menil, da je Soklič v zapore gestapa spravil več članov Slovenske legije in SLS. Bil naj bi povezan s šefom gestapa na Jesenicah Clementom Druschkejem, šefom gestapa v Kranju Erichom Dichtlom in nekaterimi drugimi predstavniki nemških okupacijskih oblasti, medtem ko mu ljubljanski gestapo naj ne bi bil naklonjen. Obstajajo mnenja, da je Soklič izdal gestapu načelnika DOS-a Antona Krošla, ki ga je s skupino sodelavcev ob koncu junija 1944 aretiral gestapo in poslal v Dachau. Soklič je na Bitenčevem procesu izjavil, da je bila aretacija Krošla posledica bojev za oblast znotraj DOS in da ga je izdal nekdo iz DOS-a. Samega sebe je predstavil kot simpatizerja Draže Mihailovića in privrženca jugoslovanskega kralja. Po nekaterih ocenah naj bi bil Soklič tudi eden od obveščevalcev, ki so 10. marca 1944 v Trstu ubili Stanka Vuka in njegovo ženo.

Ob koncu vojne se je Soklič s četniki umaknil v Italijo. V Rimu je navezal stike s slovenskimi emigranti in z jugoslovanskim poslaništvom ter začel sodelovati z Ozno. Obenem naj bi za emigracijo opravljal različne naloge, med drugim na Koroškem. Ko je poskušal dobiti zveze z Jugoslavijo, ga je na Koroškem aretirala angleška obmejna policija in ga vrnila v Italijo. V Trstu naj bi navezal stike s pokrajinskim vodstvom OF. V Jugoslaviji je bil Soklič na listi vojnih zločincev, a tudi na slabem glasu zaradi očitanih medvojnih zločinov in sodelovanja z gestapom, tudi v nekaterih krogih svoje družine. Tako ga je njegov svak Anton Uranič jeseni 1945, ko je Soklič prišel v Prvačino pri Gorici, predal Ozni. Soklič je Ozni v zaporu ponudil nadaljevanje sodelovanja v boju proti politični emigraciji, nakar ga je ta že na začetku oktobra izpustila. Na Ozni so se dogovorili za »zgodbo« o njegovem pobegu ob prevozu in begu preko meje ter mu omogočili vrnitev v cono A in Italijo. Vendar je zgodba med emigracijo sprožila sume. V coni A naj bi se Soklič kmalu »kompromitiral«. Na začetku junija 1946 so ga britanske oblasti ponovno aretirale, tokrat zaradi suma dela za Ozno, pripadnosti komunizmu in terorističnim organizacijam. Dobro leto je bil po različnih zaporih v Italiji (Bologna, Ancona, Trst), nakar so ga Angleži 21. junija 1947 na njegovo zahtevo izročili jugoslovanskim oblastem. Slovenska UDV je vodstvo v Beogradu prosila za nadaljnja navodila. Zvezna UDV se je odločila, da mora biti Soklič postavljen pred sodišče. Na procesu proti Mirku Bitencu in soobtoženim v aprilu 1948 je bil obsojen na smrt z ustrelitvijo; po poročilih

je bila sodba izvršena 10. junija 1948, vendar pa je bil Soklič živ vsaj do novembra leta 1950. Kljub smrtni obsodbi je bilo še leta 1970 močno razširjeno prepričanje, da Soklič ni bil ustreljen, temveč da dela kot jugoslovanski obveščevalec nekje v tujini. (Košir, M., Enigma Janko Soklič; Kreačič, G., Pričevanja; Koncilja, Ž., Prispevek k zgodovini, str. 213–247; Kodrič, R., Druga replika dr. Dragu Zajcu; Tominšek Čehulič, T., Usmrčeni po sodbah, str. 318; Brecelj, M., Anatomija političnega; Žerjal Pavlin, V., Križev pot Stanka Vuka; Vidic J., Po sledovih črne roke; SI AS 1931, OMS, 600-21/462a-c, 502-2/50; SI AS 1931, šk. 549, MA 80-5, Proces Bitenc, Soklič Janko.)

Stalin, Josif Visarionovič Džugašvili

(18. 12. 1878 ali 1879, Gori, Gruzija–5. 3. 1953, Kuncevo)

Sovjetski politik gruzinskega rodu, pravi priimek Džugašvili.

Po končani cerkveni šoli je obiskoval semenišče v Tiflisu (danes Tbilisi), a se je leta 1898 vključil v Rusko socialdemokratsko delavsko partijo in bil zaradi revolucionarne dejavnosti naslednje leto izključen iz šole. Od leta 1903 je bil funkcionar boljševiške stranke, od leta 1912 član njenega vodstva, po Leninovi smrti je postal njegov naslednik na čelu države in partije, odstranil je vse politične tekmece in uvedel osebno diktaturo. Leta 1939 je sklenil s Hitlerjevo Nemčijo nenapadalni pakt, po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo v juniju 1941 je sodeloval z zahodnimi zavezniki. Po drugi svetovni vojni je skušal okrepiti sovjetski vpliv v Evropi in vzpostavil sovjetsko nadvlado nad deželami vzhodne Evrope. (Antič, I., VSBL, str. 1037.)

Stanovnik, Aleš, dr.

(17. 7. 1901, Horjul–2. 6. 1942, Ljubljana)

Pravnik, odvetnik in politik.

Od jeseni 1919 je študiral na Ekspozitni akademiji na Dunaju, a se je že čez eno leto prepisal na ljubljansko pravno fakulteto, kjer je bil leta 1926 promoviran. Sprva je bil odvetniški pripravnik pri bratu Ivanu Stanovniku (oče Janeza Stanovnika), po odvetniškem izpitu leta 1930 je odprl lastno pisarno na Jesenicah. Kot dijaka so ga navdahnile socialne ideje Janeza Evangelista Kreka, sredi dvajsetih pa ga je pritegnilo krščansko mladinsko

gibanje, t. i. križarstvo, ki se je zavzemalo za reformiranje in poglobitev religioznega življenja ter izražalo kritične poglede na cerkveno hierarhijo in vodstvo SLS. Stanovnik je bil član študentskega društva Zarja in predsednik Akademskega Orla, v katerih so se zbirali pripadniki krščanskosocialističnih in križarskih idej. V letu 1926 je postal pravni svetovalec Jugoslovanske strokovne zveze in predsednik njenega nadzorstva. V jeseniškem delavskem okolju so se Stanovnikovi nazori še jasneje izoblikovali in sčasoma je postal glavni politični organizator katoliške levice na Slovenskem. Zavzemal se je za skupni boj delavstva za socialno pravičnost ne glede na svetovno nazorske razlike; zato mu ni bilo težko sodelovati z jeseniškima voditeljema komunistov Vencljem Perkom in socialistov Ivom Štempiharjem, s katerima je med drugim precej uspešno nastopil na občinskih volitvah leta 1936. Stanovnik je priznaval tudi nujnost sodelovanja s kmečkim prebivalstvom, medtem ko je v narodnem oziru zagovarjal slovensko državo kot del jugoslovanske zveze. Že maja 1941 so nemške zasedbene oblasti Stanovnika prijele, ga odvedle najprej v zapor v Begunje in od tod v Šentvid nad Ljubljano, kjer je bilo zbirno taborišče tistih, ki so bili predvideni za izselitev; tukaj je Stanovnik vzpostavil stik z ljubljanskimi krščanskimi socialisti. 6. julija 1941 je bil izgnan v Srbijo. Kmalu mu je uspelo pobegniti v Ljubljano, kjer se je vključil v ilegalno delo OF; izvoljen je bil tudi v njen vrhovni plenum, v katerem je zastopal krščansko socialistične poglede. V maju 1942 ga je policija izsledila in zaprla, 2. junija 1942 je bil ustreljen kot talec v Gramozni jami. (ES 12, str. 267–268; SB.)

Stanovnik, Ivan

(25. 4. 1891, Horjul–6. 12. 1978, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Pravo je študiral na Dunaju in promoviral leta 1918. Kot odvetniški pripravnik je služboval v Ljubljani, potem pa kot odvetnik deloval vse do upokojitve v letu 1962. V gimnazijskih letih je pisal mladinsko leposlovje, obenem ga je pritegnila politika. Zanimala so ga delavska vprašanja, tako je v SLS zastopal levičarsko smer, bil član njenega izvršnega odbora ter soustanovitelj in predsednik ljubljanske organizacije Zveze delovnega ljudstva. V letih 1923–1924 je bil ljubljanski podžupan. Na začetku okupacije se je vključil v OF, zato so ga okupacijske oblasti zaprle. Po vojni je bil med drugim predsednik upravnega odbora Mestne hranilnice in član sveta Odvetniške zbornice, od leta 1957 tudi član njene sveta. (ES 12, str. 268; SB.)

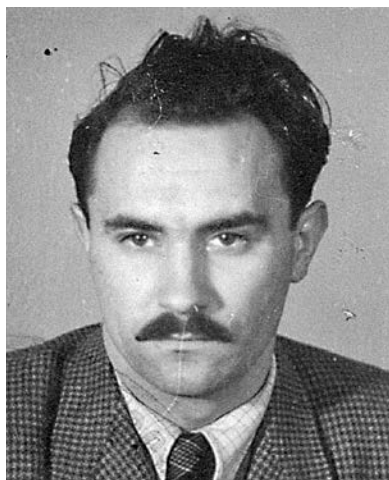

Stanovnik, Janez

(4. 8. 1922, Ljubljana–31. 1. 2020, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Študiral je na pravni fakulteti v Ljubljani in diplomiral leta 1949 v Beogradu. Pred drugo svetovno vojno je sodil med krščanske socialiste, pozneje se je pridružil komunistom. Po okupaciji se je vključil v OF; leta 1942 je odšel k partizanom, kjer je opravljal večinoma politične funkcije. Po vojni je bil med drugim ekonomski svetovalec jugoslovanske misije pri Združenih narodih, izvršni sekretar Ekonomske komisije OZN za Evropo v Ženevi, član predsedstva Socialistične republike Slovenije in od leta 1988 do leta 1990 tudi njegov predsednik, od leta 2003 do leta 2013 je vodil Zvezo združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije. (ES 12, str. 268.)

Stare, Miloš – Medved, Maček, Prikazen, Volk, Volk Miha, Vovk, 33, 133, 233, 333, 433

(11. 6. 1905, Dob pri Domžalah–5. 4. 1984, Buenos Aires)

Odvetnik, politik in kulturni delavec.

Leta 1929 je končal študij prava v Ljubljani. Bil je pripravnik v odvetniški pisarni Mihe Kreka in leta 1935, ko je Krek kot minister kraljeve vlade odšel v Beograd, prevzel njegovo odvetniško pisarno. Leta 1938 je postal poslanec. Po nemškem napadu na Jugoslavijo je postal član Narodnega sveta, ki ga je ustanovil Marko Natlačen in je deloval le do 17. aprila 1941. Nato se je pridružil Slovenski legiji in urejal njeno glasilo Svobodna Slovenija.

Pomembno vlogo je imel tudi v marca 1942 ustanovljeni Slovenski zavezi; bil je član nje-nega najvišjega organa, tričlanskega izvršnega odbora, v katerem je zastopal SLS; liberalce je zastopal Janko Mačkovšek in socialiste Celestin Jelenc. Po kapitulaciji Italije in izstopu liberalcev ter majorja Karla Novaka je zaveza počasi razpadla; v spremenjenih razmerah nemške okupacije sta številnim njenim članom grozili aretacija in internacija. Stare, ki naj bi mu z atentatom grozili tudi komunisti, se od aprila 1944 ni več upal pokazati v javnosti. Bival je sicer v skrivnih stanovanjih, vendar se je kljub temu udeleževal sestankov vodilnih organov SLS in pozneje tudi dejavnosti Narodnega odbora. Po vojni je deloval v Trstu, kjer je vzdrževal zvezo z Miho Krekom v Rimu. Ob koncu oktobra 1945 so ga skušali pripadniki Ozne ugrabiti, a jim je uspel pobegniti. Potem se je umaknil v Rim, kjer je Mihi Kreku pomagal pri vodenju pisarne in nujenju socialne pomoči beguncem. Leta 1947 je odšel v Argentino, kjer se je sprva zaposlil kot gradbeni delavec, hkrati je pomagal pri preseljevanju slovenskih emigrantov iz evropskih begunskih taborišč. Sodeloval je pri ustanovitvi tamkajšnjega Društva Slovencev, pri obnovi izdajanja Svobodne Slovenije in njenih zbornikov. Po Krekovi smrti v letu 1969 je prevzel vodstvo SLS in postal predsednik Narodnega odbora za Slovenijo. (ES 12, str. 277; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 126–127; Jeretina, T., Štrukelj, T., Človek svobodne Slovenije; Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 29–30; Godeša, B., Okupacija kot prelomnica; Troha, N., Komu Trst, str. 190–191, 195; SI AS 1931, OMS, ZA 600–20, arhiv in dnevnik.)

Sterniša (Strniša), Marjan – Pribina, Praha, Kocutar

(29. 11. 1912, Obrežje pri Zidanem mostu–12. 10. 1943, Mozelj)

Častnik (poročnik).

Kot orožnik je služboval v različnih krajih, leta 1941 kot žandarmerijski poročnik v Radovljici. Po nemški okupaciji Gorenjske je bil izgnan v Srbijo; po vrnitvi je živel v Ljubljani, kjer se je povezal z oficirsko skupino OF, potem se je vključil v četniško gibanje. Spomladi 1942 je opravljal obveščevalno delo za Karla Novaka, ob koncu decembra istega leta je sodeloval pri »božičnih racijah« v Ljubljani, v prvi polovici leta 1943 je prevzel poveljstvo nad četniško enoto v Polhograjskih Dolomitih, kasneje je bil častnik Dolenjskega (Centralnega) četniškega odreda. Njegovo delovanje je spremljala VOS OF, ki je skušala nanj narediti atentat. Po kapitulaciji Italije v septembru 1943 je bil med branilci četniške postojanke v Grčaricah. Po tridnevnih bojih, ki so se končali z zmago partizanov, je bil

Sterniša zajet in potem na t. i. kočevskem procesu obsojen na smrt in usmrčen na Mozlju. (ES 12, str. 313; SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; Ferenc; T., *Dies irae*, str. 463-479; DLRS 9, str. 16; Žižek, S., *Iz arhiva vosovskih likvidacij*; Štrbenk, S., *Sodba ali zločin*; Okoliš, S., *Žrtve državljanske vojne*; SI AS 1851, šk. 4, p. e. 99.)

Stojadinović, Milan, dr.

(23. 7. 1888, Čačak-24. 10. 1961, Buenos Aires)

Srbski politik in ekonomist.

Leta 1910 je končal pravno fakulteto v Beogradu, kjer je bil leta 1911 promoviran za doktorja ekonomsko-finančnih znanosti. Med prvo svetovno vojno je bil zaposlen kot uradnik na finančnem ministrstvu, potem je bil med drugim namestnik direktorja Angleške trgovinske banke v Beogradu in podpredsednik beograjske borze. Politično je pripadal Narodni radikalni stranki in bil v obdobju 1922-1939 trikrat finančni minister, od leta 1935 do leta 1939, ko je bila na oblasti JRZ (poleg srbskih radikalov sta jo sestavljali še slovenska SLS in Jugoslovanska muslimanska organizacija), je bil predsednik vlade in finančni minister. Kot predsednik vlade je sklenil pakt prijateljstva z Bolgarijo, več političnih in ekonomskih sporazumov z Italijo in omogočil porast moči nemškega kapitala na območju Jugoslavije. Februarja 1939 je bil odstavljen in odslej deloval v opoziciji. Leta 1940 je bil aretiran in konfiniran, marca 1941 je bil v Grčiji predan Britancem, ki so ga internirali na Mauritius; tam je ostal do leta 1948, nato je emigriral v Buenos Aires. (EB.)

Strada, Carlo

Italijanski častnik, polkovnik.

V času italijanske okupacije, ko je visoki komisar Emilio Grazioli v vse pomembne ustanove v Ljubljanski pokrajini imenoval italijanske uradnike, v redkih primerih tudi častnike, je Carlo Strada vodil Pokrajinski prehranjevalni zavod (Prevod); imenovan je bil tudi za člana upravnega odbora Pokrajinskega podpornega zavoda. (Ferenc, T., *Fašisti brez krinke*, str. 40, 72.)

Sušnik, Anton (Tone)

(16. 1. 1880, Mekinje–10. 8. 1934, Ljubljana)

Profesor in minister v pokoju.

Klasične jezike je študiral na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je postal predsednik Višjega šolskega sveta v Ljubljani, leta 1919 ga je SLS poslala v začasno narodno predstavništvo, kjer je bil član odbora za ustanovitev slovenske univerze. Jeseni 1920 je bil izvoljen za narodnega poslanca v okraju Krško, kasneje je postal minister za promet. Z uvedbo kraljeve diktature leta 1929 in s prepovedjo dotedanjih političnih strank je postal član t. i. štirinajsterice, ki je v času, ko so bile stranke na narodni osnovi prepovedane, v tajnosti vodila SLS. Bil je tudi tajnik Kmečke zveze. (Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 34; SI AS 1931, OMS, 600-2/168; Popisi prebivalstva, sistory.si; SB.)

Suvajdžić, Dejan

(27. 7. 1906, Sukolica–22. 9. 1943, Ljubljana)

Kapetan jugoslovanske kraljeve vojske, stotnik vaških straž; mož Ksenije, hčerke Leona Rupnika.

Med italijansko okupacijo je poveljeval enoti vaških straž, ki je bila neposredno vključena v posebni italijanski bataljon št. 3 udarne skupine črnih srajc. Neposredno po kapitulaciji Italije mu je ljubljanski župan Leon Rupnik (z nemškimi dovoljenjem) zaupal formiranje nekakšne ljubljanske milice za primer partizanskega napada na mesto, ki je pomenila nekakšen zametek domobranstva. Suvajdžić se je 22. septembra 1943 smrtno

ponesrečil z motorjem; umrl je v ljubljanski vojni bolnišnici. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 29, 93, 110, 137, 138, 189; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Svetina, Vladimir – Ivo

(11. 12. 1908, Trst–13. 7. 1988, Ljubljana)

Učitelj in politični delavec.

Po končanem ljubljanskem učiteljsišču v letu 1928 je najprej dobil službo začasnega učitelja na Breznici na Gorenjskem, kmalu je bil premeščen v Dragatuš in nato še na Brdo pri Lukovici. Konec leta 1933 se je vključil v KP; ilegalno politično delo je opravljal predvsem na Gorenjskem. Zaradi komunistične dejavnosti je bil v letu 1934 več mesecev v preiskovalnem zaporu, vendar na procesu nato oproščen. V letu 1941 je bil eden izmed organizatorjev VOS OF v Ljubljani, pozneje je postal sekretar Okrožnega odbora OF in Okrajnega komiteja KPS za Ljubljano. Do decembra 1944 je kot ilegalec živel v Ljubljani, nato ga je partijsko vodstvo poklicalo na partizansko osvobojeno ozemlje, kjer je postal pomočnik načelnika Ozne za Slovenijo. Tudi po vojni je bil, kot podpolkovnik Ozne, v obdobju od 15. maja 1945 do 30. aprila 1947 pomočnik ministra za notranje zadeve. Od 1. maja 1947 do jeseni 1950 je bil načelnik Uprave za kadre Centralnega komiteja KPS; tako je sredi leta 1947 odšel v Trst kot predsednik jugoslovanske komisije za prevzem ozemlja, po mirovni pogodbi dodeljenega Jugoslaviji. Od novembra 1950 je bil dobro leto tudi predsednik Sveta za prosveto in kulturo LRS, potem je bil ponovno nameščen na Centralnem komiteju KPS. Kasneje je bil sekretar Mestnega komiteja KPS Kranj, v obdobju od leta 1954 do leta 1958 je bil poslanec Ljudske skupščine LRS. Pred upokojitvijo leta 1963 je bil dejaven predvsem v okviru SZDL. (SI AS 1589/IV, šk. 4473, 4479; SI AS 1546, šk. 48; Primorski SBL, 15. snopič, str. 491; SB.)

Š

Šalehar, Rajko (Rajmund)

(23. 4. 1908, Ljubljana–?)

Inženir.

Bil naj bi organizator protikomunističnega gibanja, predvsem naj bi veliko sodeloval z dekanom Matijo Škerbcem. Od leta 1944 do konca vojne je deloval v Organizacijskem štabu Slovenskega domobranstva v Ljubljani. Po vojni je odšel v Trst, od koder so jugoslovanske zasedbene oblasti že konec maja 1945 odpeljale njegovega brata Franca. (SI AS 1584, šk. 4, p. e. 158; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Šali, Severin

(22. 10. 1911, Podlisec pri Dobrničju–24. 10. 1992, Novo mesto)

Pesnik in prevajalec.

Po maturi na gimnaziji v Varaždinu je odslužil vojaški rok v Srbiji, potem je opravljal priložnostna dela v Šibeniku, Splitu in Karlovcu ter od leta 1934 v Ljubljani. V letu 1938 je dobil službo v Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani, kjer je od prodajalca v knjigarni napredoval v lektorja, knjižnega svetovalca in urednika. V tem času je začel objavljati pesmi v revijah Dejanje in Dom in svet, leta 1940 je izdal prvo pesniško zbirko, med okupacijo pa ji je kljub s strani OF zapovedanega kulturnega molka sledila še ena. Od leta 1945 je deloval kot svobodni umetnik v Ljubljani, nato v Novem mestu, kjer je prevajal pripovedna dela iz slovanskih jezikov in francoščine. Leta 1959 je prevzel vodenje Dolenjske založbe, od leta 1972 do upokojitve v letu 1984 je bil eden izmed glavnih urednikov pri Mladinski knjigi v Ljubljani. Leta 1982 je po več desetletjih izdal novo zbirko pesmi, v naslednjih letih sta izšli še dve pesniški zbirki za odrasle in dve knjigi otroške poezije. (ES 13, str. 5; SB; OSP.)

Šarec, Janez, dr.

(1901, Preserje pri Radomljah–1983, ?)

Zdravnik.

Medicino je študiral v Ljubljani in Zagrebu, kjer je tudi promoviral. Od leta 1932 je imel zasebno splošno ordinacijo v Radovljici, med drugo svetovno vojno, ko je bila ženska kaznilnica v Begunjah spremenjena v zapore, ga je okupator določil za tamkajšnjega zdravnika. Ob tem je veliko sodeloval s partizani, zlasti na Jelovici; zdravil je ranjence ter jim pošiljal zdravila in sanitetni material. Po vojni je predal gradivo za obtožnico proti Klementu Druschkeju, ki je takrat bil v Heidelbergu. Leta 1946 je začasno odšel v Ljubljano, sredi leta 1947 se je vrnil v Radovljico. Upokojen je bil leta 1959. (DAR; Medicinska fakulteta, str. 59.)

Šeme, Felicita (Fedica)

V času nemške okupacije je službovala pri Informativnem uradu Pokrajinske uprave v Ljubljani. Po vojni naj bi emigrirala. (SI AS 1931, OMS, 600-21/470.)

Šimenc, Anton

(7. 1. 1919, Zgornji Brnik–17. 11. 1995, Buenos Aires)

Publicist.

V Ljubljani je končal študij prava. Med drugo svetovno vojno je bil pripadnik Slovenskega narodno varnostnega zbora. Partizanski viri navajajo, da je v Trstu deloval kot domobranski preiskovalni sodnik. Po vojni je bil korektor pri časniku Glas zaveznikov v Trstu, potem je nekaj časa preživel v italijanskih begunskih taboriščih v Italiji, dokler se ni izselil v Argentino; delal je pri slovenski zadrugi Sloga in sodeloval pri izdajanju njenega glasila Stik. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 128.)

Šinkar, Anton

(8. 2. 1916, Selca nad Škofjo Loko–12. 10. 1943, Mozelj)

Duhovnik.

Po maturi se je vpisal na ljubljansko bogoslovje in bil zelo dejaven pri karitativnem krožku. V duhovnika je bil posvečen decembra 1940, po končanem študiju v avgustu 1941 je bil poslan za kaplana v Mirno Peč, kjer ga je še posebej veselilo delo z otroki in mladino. Osebo se je prvič srečal s partizani maja 1942, ko je odšel na bližnji grad Hmeljnik iskat dragoceno bogoslužno opremo, da ne bi prišla v partizanske roke. Na poti domov so ga ujeli partizani, a so ga po dveh dneh izpustili. Proti koncu maja 1942 je odšel k četnikom v t. i. Štajerski bataljon, kjer je ostal do srede julija. Nato je kot kurat deloval v Beli Cerkvi, Šentjoštu, Brezovici in Gracarjevem Turnu. Po kapitulaciji Italije je bil zajet pri Grčaricah. Oktobra je bil na t. i. kočevskem procesu obsojen na smrt. (Pust, A., Palme mučeništva, str. 140–143; Griesser Pečar, T., Cerkev na zatožni klopi, str. 54–59; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Škerbec, Matija – Msgr., dekan

(5. 11. 1886, Stari trg pri Ložu–17. 10. 1963, Cleveland)

Duhovnik in politik, nosilec častnega cerkvenega naziva monsignor.

V Ljubljani je študiral teologijo in bil leta 1912 posvečen v duhovnika. Najprej je bil kaplan v Škocjanu pri Mokronogu, stolni vikar v Ljubljani, župnik v Trziču, od leta 1928 župnik v Kranju, od leta 1936 tudi dekan. Ukvarjal se je tudi z združništvom; v Trziču

je ustanovil usnjarsko in čevljarsko zadrugo ter Rokodelski dom, v Kranju pa tekstilno zadrugo. Bil je še predsednik Katoliškega tiskovnega društva, pri čemer se je zgledoval po idejah slovenskega škofa, teologa, pisca in kritika slovenskega kulturnega ter duhovnega življenja Antona Mahniča. Politično je bil dejaven v SLS, a je bil bolj kot Antonu Korošču naklonjen njenemu prejšnjemu voditelju Ivanu Šusteršiču. Zaradi dogodkov v Šenčurju, kjer so 22. maja 1932 pripadniki takrat prepovedane SLS, ki so nasprotovali kraljevi diktaturi in se zavzemali za samostojno Slovenijo, razbili zborovanje liberalne stranke, je bil leta 1933 pred sodiščem za zaščito države v Beogradu obsojen na leto dni zapora, ki ga je prestajal v Sremski Mitrovici. Po nemški okupaciji Gorenjske se je umaknil v Ljubljano, kjer je od leta 1942 vodil škofijsko dobrodelno pisarno za pomoč beguncem, a jo je uporabljal tudi za financiranje protikomunističnih oboroženih enot. Po mnenju VOS OF je sodil v nekakšen protikomunistični vrhovni štab, ki naj bi se sestajal pri Marku Natlačenu vse do njegove smrti v oktobru 1942. Po kapitulaciji Italije jeseni 1943 je sodeloval v Protikomunističnem odboru in tako kot Albin Šmajd, Andrej Križman in Slavko Krek podpiral organiziranje domobranstva na Gorenjskem. Bil je med tistimi pripadniki SLS, ki so bili blizu generalu Leonu Rupniku in jih je vodstvo SLS vedno bolj kritiziralo zaradi njihove nekritične podpore Rupnika; sicer je Škerbec še vedno videl najboljšo možnost za Slovence v okviru katoliške Habsburške monarhije. Dejaven je bil tudi v Narodnem odboru in prav on je bil tisti, ki je v najbolj kočljivih trenutkih spodbudil pomembne odločitve; spomladi 1945 je predlagal, naj Narodni odbor stopi iz ilegale, nekaj dni pozneje, 28. aprila, je predlagal takojšnjo razglasitev slovenske narodne vlade. Maja 1945 je emigriral na Koroško; sodeloval je pri delu Socialnega odbora in vodil zbiranje pomoči za slovenske begunce v Avstriji, potem je bil župni upravitelj treh tirolskih župnij. Leta 1949 je odšel v ZDA in se naselil v Clevelandu, kjer je med drugim objavljajl prispevke v slovenskem tisku in izdal dve knjigi o medvojnih in povojnih razmerah v Sloveniji. V domovini je bil 21. avgusta 1945 pred sodiščem narodne časti v odsotnosti obsojen na osem let izgube časti, šest let prisilnega dela in zplembo celotnega premoženja. (ES 13, str. 41; Godeša, B, Kdor ni z nami, str. 313–314, 418; Saje, F. Belogardizem, str. 491, 533; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 145; ista, Razdvojeni narod, str. 388; Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 129; Vovk, A., V spomin in opomin, str. 80; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 400, 471–472; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 847; Gorenjci; Rot, A., Bojevnik, str. 467.)

Škof, Rudolf

(11. 4. 1890, Podgora pri Šentvidu–1945, Kočevski rog)

Gradbeni inženir in major Slovenskega domobranstva.

Po končani gimnaziji se je vpisal na tehniško fakulteto na Dunaju. Po prvi svetovni vojni se je kot učitelj zaposlil na Srednji tehnični šoli v Ljubljani. Po kapitulaciji Italije je vodil tehnični odsek Slovenskega domobranstva, maja 1945 se je z drugimi domobranci umaknil v Vetrinj na avstrijsko Koroško, kjer je opravljal enake naloge kot med okupacijo. Ob koncu meseca je bil vrnjen v Slovenijo in nato zaprt v Šentvidu nad Ljubljano; predvideva se, da je bil ubit v množičnih povojnih pobojih v Kočevskem rogu. (Kogej, P., Kdo je bil major; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Škof, Zdenka

Medicinka, stenopiska iz Ljubljane.

Med vojno je bila članica Slovenske deklinške legije, kjer je opravljala propagandno in obveščevalno delo za Milana Finca. Januarja 1944 je bila na željo Antona Duhovnika in Izidorja Martinjaka poslana v Trst, kjer je pomagala v informativno-propagandnem oddelku in pisarni primorskega domobranstva. V Trstu je bila tudi napovedovalka na Radiu Trst. Po vojni je emigrirala v Rim, kjer je študirala medicino. (SI AS 1914, šk. 1/I, p. e. 1; SI AS 1931, OMS, 600-21/474.)

Škrabar, Matija

(1. 3. 1876, Barkovlje–20. 3. 1966, Trst)

Duhovnik in narodni delavec.

Študiral je bogoslovje v Gorici in bil leta 1899 posvečen v duhovniški poklic. V letih 1901–1902 je bil kaplan v Rojanu, nato pri sv. Jakobu v Trstu, kjer je bil v letih 1899–1929 tudi katehet na Ciril-Methodovi šoli. V obdobju 1921–1931 je pomagal v župniji Sv. Križ pri Trstu, od leta 1931 do leta 1934 je upravljal župnijo na Katinari, od leta 1934 do leta 1964 je bil duhovnik v Barkovljah. Veliko pozornosti je posvetil cerkvenemu petju, zanimal se je tudi za gospodarske zadeve ter bil član upravnih svetov in odborov različnih gospodarskih podjetij in ustanov. Imenovan je bil za monsignorja in častnega kanonika. (SB.)

Škulj, Karel

(10. 4. 1883, Ponikve–22. 7. 1958, San Martino, Argentina)

Duhovnik in politik.

Kot kaplan je od leta 1907 do leta 1913 služboval v Loškem potoku, nato eno leto v Ribnici. Leta 1914 je prišel v Dolenjo vas, kjer je bil sprva še kaplan in od leta 1919 župnik. Politično je bil dejaven v SLS. V politiko je vstopil že v obdobju Avstro-Ogrske kot deželni poslanec. Pred koncem prve svetovne vojne je postal član avgusta 1918 ustanovljenega slovenskega Narodnega sveta, s katerim so predstavniki slovenskih političnih strank in združenj izrazili politično voljo za ločitev od monarhije. Po nastanku jugoslovanske države

je bil član ustavodajne skupščine in nato do uvedbe kraljeve diktature leta 1929 poslanec v Beogradu. Kot predstavnik kočevskega okraja si je vztrajno prizadeval za pravice kočevskih Slovencev, zatiranih od nemške večine. V letu 1927, ob 20. obletnici njegove posvetitve za duhovnika, je dobil škofijsko odlikovanje duhovnega svetnika. Organiziral je več zadrug, hranilnic in posojilnic. Po okupaciji Slovenije je bil organizator Slovenske legije in vaških straž, na dan kapitulacije Italije se je umaknil v Ljubljano, kjer je kot vodja t. i. Kmečke pi-sarne pospeševal vstopanje beguncev v Slovensko domobranstvo. Po kapitulaciji Italije se je vključil v delovanje Protikomunističnega odbora. Po koncu vojne je najprej odšel v Avstrijo, nato v Italijo in leta 1949 v Argentino, kjer je bil kaplan v mestni cerkvi buenosaireškega predmestja San Martin. (ES 13, str. 60; Vovk, A., V spomin in opomin, str. 44; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 197–198; Škulj, E., Goreč duhovnik, str. 2.)

Šolar, Jakob – Dijak, Jaka

(29. 4. 1896, Rudno–23. 6. 1968, Ljubljana)

Duhovnik, jezikoslovec, literarni zgodovinar in prevajalec.

Leta 1919 je končal teološko fakulteto v Ljubljani, leta 1922 je diplomiral še iz slovenščine in francoščine na filozofski fakulteti v Ljubljani. V obdobju 1924–1944 je bil profesor na Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu. Urejal je reviji Križ in Slovenski jezik ter zbirko Cvetje iz domačih in tujih logov, bil je soavtor slovenskih čitank za nižje razrede gimnazij, sodeloval je pri pripravi Slovenske slovnice (1940) in Slovenskega pravopisa (1937). Med okupacijo je zagovarjal skupen boj vseh odporiških skupin proti okupatorju in nasprotoval tako kolaboraciji kot komunizmu. Čeprav je simpatiziral s krščansko-socialističnimi idejami, je – v nasprotju z levo usmerjenimi krščanskimi socialisti – odklanjal vključitev v OF. Vstopil pa je v skupino Združeni Slovenci, ki jo je ustanovil Andrej Gosar in naj bi predstavljala nekakšno politično sredino. Vendar Združeni Slovenci niso bili povsem politično nevtralni, saj so se marca 1942 vključili v Slovensko zavezo. Medtem ko se je Gosar umaknil bolj v ozadje, je bil Šolar, ki je postal zastopnik skupine Združeni Slovenci v Slovenski zavezi, bistveno dejavnejši. Spomladi 1943 se je z Gosarjem pridružil Narodni legiji. Junija 1944 se je, spet skupaj z Gosarjem, vključil v takrat ustanovljeni Slovenski ljudski blok, v katerem sta predstavljala t. i. katoliško sredino. Jeseni 1944 so ga Nemci aretirali in poslali v taborišče Dachau. Po vojni je delal za Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, od januarja 1949 kot znanstveni in od januarja 1951 kot višji znanstveni

sodelavec. Oktobra 1952 je bil odpuščen, pozneje še aretiran in proti koncu istega leta na t. i. Šolar-Fabijanovem procesu obsojen na več let zapora. Leta 1957 je bil predčasno izpuščen, v letu 1958 je postal kanonik ljubljanskega kapitlja in ravnatelj škofijske gimnazije v likvidaciji. (ES 13, str. 76; SB; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 24, 207; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 36; Godeša, B., Dr. Andrej Gosar, str. 53; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 524.)

Šorli, Peter – Peter, Pavel

(19. 1. 1902, Grahovo ob Bači–14. 7. 1988, Trst)

Duhovnik, prosvetni in politični delavec.

Po vstopu Italije v prvo svetovno vojno je šolanje nadaljeval na Škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu. Leta 1922 je stopil v bogoslovje in bil spomladi 1926 posvečen v duhovnika. Najprej je služboval kot kaplan v Tolminu, zatem je bil župnijski upravnik na Bukovem, od leta 1933 do leta 1943 je bil župnik v Podmelcu. Povsod je spodbujal kulturno življenje Slovencev, zaradi česar so italijanske oblasti odredile zanj stalen policijski nadzor. Kljub temu je bil dejaven v skrivni organizaciji z imenom Zveza božjih in narodnih delavcev, ki so jo ustanovili katoliško usmerjeni politiki na Goriškem za pomoč političnim zapornikom in internirancem. Leta 1943 se je umaknil v Trst, kjer je bil duhovnik pri nemških misijonskih redovnicah, hkrati je bil član obveščevalne skupine, ki jo je vodil časnikar Jože Golec. Ko se je v naslednjem letu v skupino vtihotapil tajni agent nemške protiobveščevalne službe, so Nemci aretirali glavne člane skupine, med njimi tudi Šorlija, ki so ga sprva zaprli v tržaški zapor Coroneo in nato poslali v Dachau. Po koncu vojne se je vrnil v Trst, kjer je služboval kot slovenski kaplan pri Sv. Ivanu, kjer je ostal vse do leta 1981. Poučeval je verouk v osnovnih in srednjih šolah, pisal v Katoliški glas, sodeloval pri Koledarju Goriške Mohorjeve družbe, bil nedeljski pridigar na Radiu Trst, leta 1968 je odprl Marijin dom pri Sv. Ivanu. Leta 1947 je sodeloval pri ustanovitvi nekomunistične organizacije Udruženje slovenskih in hrvaških socialcev za svobodno tržaško ozemlje, ki se je pozneje reorganizirala in se preimenovala v Slovensko krščansko socialno zvezo; od leta 1954 do leta 1962 je bil tajnik Slovenske katoliške skupnosti in pozneje član Slovenskega ljudskega gibanja. (ES 13, str. 97; OSP.)

Šorli, Peter, dr.

(26. 6. 1876, Kneža pri Gorici–21. 3. 1947, Ljubljana)

Duhovnik.

Po letu 1916 je poučeval verouk na ljubljanskih gimnazijah. Med drugo svetovno vojno je škofu Rožmanu priporočil večje število oseb, za katerih izpustitev je Rožman posredoval pri italijanskih okupacijskih oblasteh. Na začetku novembra 1945 je bil med tistimi katoliškimi duhovniki, ki so skupaj z laiki podpisali poziv slovenskim katoličanom, naj se udeležijo volitev v ustavodajno skupščino 11. novembra 1945. Morda je bil Šorli tisti »umrli prof. Šorli«, znanec Črtomirja Nagodeta, ki se pod psevdonimom »pater K« pojavlja v dokumentih Nagodetovega procesa, ki je poleti 1947 potekal pred Vrhovnim sodiščem v Ljubljani. Pismo, ki ga je po Nagodetovi izjavi napisal Šorli, izraža kritične poglede tako na

komuniste kot na njim nasprotujoče politične voditelje. (Vovk, A., V spomin in opomin, str. 79; Čipić Rehar, M., Med sodbo sodišča; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 183, 208, 469, 501, 658, 818.)

Špindler (Spindler), Josip – Goričar, Goričanec

(1904, Zgornja Rečica-?)

Župan in posestnik iz Sv. Ane v Slovenskih goricah.

Bil je podpredsednik Kmetijske zbornice in član eksekutive Kmečke zveze. Leta 1938 je postal član t. i. štirinajsterice, tajnega vodstva SLS, ki je ob Antonu Korošču vodila stranko v času, ko so bile stranke na narodni osnovi prepovedane. Med vojno je bil član širšega odbora SLS, v emigraciji je bil skupaj s Franom Erjavcem tudi član Akcijskega odbora za suvereno in neodvisno slovensko državo v Rimu, ki ga je vodil Ciril Žebot. (Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 42; Ramšak, J.: Politična emigracija v Trstu, str. 963–964; SI AS 1931, OMS, 600-2/72.)

Štampar, Andrija, dr.

(1. 9. 1888, Brodski Drenovac–26. 6. 1958, Zagreb)

Hrvaški zdravnik in profesor.

Bil je ustanovitelj in organizator preventivne medicine. Medicino je študiral na dunajski univerzi. Zatem je sprejel mesto zdravnika v Novi Gradiški. Novembra 1918 so ga kot zdravstvenega svetnika poklicali na delo v Poverjeništvu za socialno skrbstvo v Zagreb. Na medicinski fakulteti v Zagrebu je začel predavati o socialni medicini, vendar mu politična oblast tega mesta z letom 1930 ni hotela več potrditi, zato se je usmeril v tujino. Na njegovo pobudo so ustanovili tudi Inštitut za socialno medicino. Sodeloval je s Higiensko organizacijo pri Društvu narodov in dobival pomoč Rockefellerjeve fundacije. S tovrstno pomočjo je zgradil Centralni higienski zavod v Beogradu in manjše zavode po kraljevini. Nekaj let je prebil na Kitajskem, nato je bila leta 1939 končno potrjena njegova profesura na zagrebški medicinski fakulteti. Po okupaciji Jugoslavije je bil aretiran in interniran. Po vrnitvi iz internacije leta 1945 je vnovič prevzel profesuro za higieno in socialno medicino ter postal direktor Šole za ljudsko zdravje. Po vojni je postal tudi predsednik JAZU in njen dopisni član od 7. novembra 1947. (Košir, A., Andrija Štampar.)

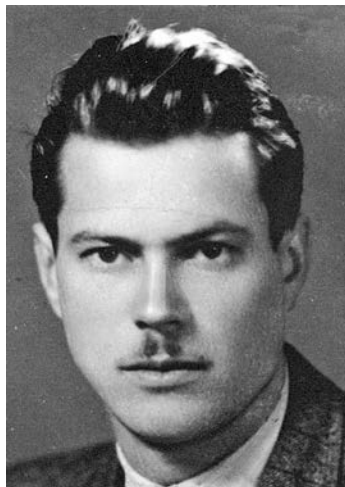
Štampihar, Ivo – Ficli - Pucli, Driš

(1. 5. 1898, Kranj–4. 10. 1955, Jesenice)

Pravnik, politični delavec in publicist.

Leta 1919 je sodeloval v bojih za slovensko severno mejo, potem je bil zaposlen pri Pokojninskem zavodu v Ljubljani in hkrati študiral pravo. Leta 1929 je promoviral. Po opravljenem pripravništvu v Celju je odprl odvetniško pisarno na Jesenicah, kjer je začel delovati v krogu tamkajšnjih socialdemokratov. Zagovarjal je skupne nastope delavstva ne

glede na politično pripadnost in bil pravni svetovalec številnih delavcev, ki jih je preganjala tedanja oblast. Januarja 1941 je bil interniran v Ivanjici in po državnem udaru 27. marca 1941 izpuščen in mobiliziran. Med nemško okupacijo je bil izgnan v Srbijo in potem do leta 1945 služboval pri Narodni banki v Beogradu. Po končani vojni je služboval pri republiškem javnem tožilstvu v Ljubljani. (ES 13, str. 139; SB.)

Štrubelj, Franc – Vilko, Nande

(9. 4. 1919, Ljubljana-?)

Trgovski zastopnik, komercialist.

V letih 1938 do 1942 je študiral na pravni fakulteti v Ljubljani. Junija 1941 je začel dejavno sodelovati v OF in postal član SKOJ-a na ljubljanski univerzi. V času italijanske okupacije je bil večkrat aretiran in za petnajst mesecev interniran v Gonars. Po kapitulaciji Italije in vrnitvi iz internacije je deloval kot vojaški referent in terenski obveščevalec na področju Ljubljane (Rudnik, Trnovo). V partizansko gibanje je vstopil septembra 1944 in postal sodelavec Ozne. V istem letu je opravil tudi Višji ekonomsko-trgovski tečaj v Ljubljani. Po koncu vojne je bil zaposlen pri Ozni oziroma UDV kot preiskovalni referent v Preiskovalnem pododseku centralnih zaporov UDV. Kasneje se je preselil v Portorož in deloval kot trgovski zastopnik v tujini. (SI AS 1589/IV, šk. 3669, ČD Franc Štrubelj; Dornik Šubelj, L., Ozna in prevzem oblasti, str. 453.)

Štukelj, Anton

Študent.

Po smrti Lamberta Ehrlicha je postal predsednik akademskega društva Straža. Ko je bil v drugi polovici leta 1943 ustanovljen Informativni urad pokrajinske uprave, je postal referent v propagandnem oddelku. Po koncu vojne je emigriral in bival v begunskih taboriščih v Italiji. Na začetku leta 1946 je vodil Slovenski akademski klub, ki so ga v Bologni ustanovili slovenski študentje, ki so prišli iz različnih taborišč; tisti, ki so dobili dovoljenje za bivanje v tamkajšnjem taborišču, so lahko nadaljevali študij na univerzi v Bologni. (Gođeša, B., Kdor ni z nami, str. 218, 344; Jaklitsch, H., Slovenski begunci, str. 404.)

Šturm, Artur (Ture)

Kapetan jugoslovanske kraljeve vojske v pokoju, doma iz Ljubljane.

Bil je pripadnik Jugoslovanskega nacionalnega gibanja Zbor, ki ga je leta 1935 ustanovil srbski politik Dimitrije Ljotić. Šturm je bil član uredništva časopisa Zbor in pisec propagandnih besedil. Sredi tridesetih let 20. stoletja je vodil tudi organizacijsko delo Zbora, a je prišel v spor z delom njegovih slovenskih privržencev, natančneje z nekdanjimi člani Jugoslovanske akcije. V tem sporu je Ljotić podprl Šturma in ni sprejel njegovega ponujenega odstopa. V letu 1939 je Šturm skupaj z Izidorjem Cergolom vedno bolj odkrito zagovarjal nemško nacistično politiko, med okupacijo se je zaradi nezaupanja do nekaterih članov Zbora skrival doma in v Trstu. Po kapitulaciji Italije je upal, da ga bo Rupnik postavil za svojega svetovalca, vendar so tedaj prišli v ospredje mlajši Zboriši, medtem ko je Šturm vedno bolj izgubljal podporo v Sloveniji. Zaradi naraščajočega spora s Cergolom, ki je pripadal mlajši generaciji, je Ljotić poslal Šturma v Trst, kjer naj bi vzdrževal zvezo med Srbskim prostovoljskim korpusom (SDK) in nemškimi oblastmi. Po vojni je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-18/7, 14, 25, 26–28, 31–36.)

Šuklje, Vladimir, dr. – Gornik, Dolenjc

(1. 3. 1907, Jelsa, Hvar–2. 10. 1984, Ljubljana)

Odvetnik in politik.

Pravo in filozofijo je študiral v Pragi in Ljubljani ter leta 1934 doktoriral na ljubljanski pravni fakulteti. Od leta 1937 vse do svoje smrti je deloval kot samostojni odvetnik v Ljubljani. Dejaven je bil v liberalno usmerjenih društvih. Pred drugo svetovno vojno se je vključil v Samostojno demokratsko stranko, ki je bila v Sloveniji obnovljena leta 1940. Po izbruhu vojne se je stranka razdelila. Del njenih članov se je vključil v OF, drugi, vključno s Šukljatom, se je januarja 1942 skupaj z nekaterimi drugimi liberalnimi skupinami združil v Napredno delovno skupnost, ki naj bi predstavljala osnovo za prihodnje ilegalno delo; pozneje se je Napredna delovna skupnost vključila v Slovensko zavezo. Prek Milana Bana, enega od voditeljev Narodne legije, naj bi bil s to legijo povezan tudi Šuklje; sodeloval naj bi tudi z Državno obveščevalno službo (DOS), ki jo je oktobra 1944 tudi vodil Bano. Leta 1944 je Šukljeta aretirala gestapo, po vojni ga je za nekaj mesecev zaprla Ozna. Kljub temu je pozneje postal predsednik Odvetniške zbornice Slovenije, član sveta mednarodne unije

odvetnikov, eden od »očetov« kodeksa odvetniške poklicne etike in soavtor jugoslovanskih zakonov o odvetništvu. (Vodušek Starič, J., *Dosje Mačkovšek*, str. 33; ista, *Liberalni patriotizem*, str. 64–65, 72–73; Fortuna, S., Dr. Vladimir Šuklje, str. 55–56; Jeraj, M., Melik, J., *Nagodetov proces*, str. 272.)

Šusteršič, Ivan, dr.

(29. 5. 1863, Ribnica–20. 9. 1925, Ljubljana)

Pravnik, odvetnik in politik.

Pravo je študiral na Dunaju, promoviral je leta 1889 v Gradcu. Leta 1894 je odprl odvetniško pisarno v Ljubljani, hkrati je bil tudi eden izmed najvplivnejših katoliških politikov svojega časa. V letu 1890 je bil med ustanovitelji Katoliškega političnega društva, ki se je v letu 1892 preimenovalo v Katoliško narodno stranko. Leta 1899 je prevzel vodstvo stranke in ostal njen predsednik še dolgo potem, ko je leta 1905 privzela naziv SLS. Kot dolgoletni vodilni katoliški politik je zasedal številne pomembne položaje. Bil je zagovornik trializma – državno-pravne rešitve, po kateri bi se dvema že obstoječima deloma monarhije pridružila še tretja, slovanska enota. Med prvo svetovno vojno se je s svojo stranko vedno bolj razhajal in nazadnje dokončno sprl, na njegovo mesto pa je stopil Anton Korošec, zagovornik nove, jugoslovanske države. V letu 1918 se je Šusteršič zaradi groženj s smrtjo umaknil, sprva na Dunaj, nato v Švico in Italijo ter postal »prvi slovenski politični begunec«. Ob koncu leta 1922 se je vrnil v domovino, ponovno vstopil v politiko in ustanovil Narodno ljudsko stranko. Po velikem porazu stranke na volitvah v jugoslovanski parlament leta 1923 se je umaknil iz političnega življenja. (ES 13, str. 169–170; Gašparič, J., Ivan Šusteršič, str. 166–169; Škoro Babič, A., *Seznam odvetnikov*, str. 341.)

Šutej, Juraj

(4. 12. 1889, Podorašac pri Konjicu–15. 4. 1976, Zagreb)

Hrvaški politik in odvetnik.

V Zagrebu je doktoriral iz prava in postal eden izmed vidnejših politikov Hrvaške kmečke stranke (HSS), med drugimi tudi finančni minister v zadnjih vladah prve Jugoslavije. Po okupaciji je odšel z drugimi člani tedanje kraljeve vlade v emigracijo ter bil finančni minister in minister za trgovino in industrijo v Šubašičevi vladi. V začasni vladi DFJ je bil minister brez listnice, a je 8. oktobra 1945 odstopil zaradi kršitev sporazuma Tito-Šubašić. Vendar je pozneje nasprotoval tistim, ki so zahtevali, naj se njegova stranka ne kompromitira s sodelovanjem z nedemokratskim režimom in se je zavzemal za udeležbo stranke na volitvah v hrvaško ustavodajno skupščino leta 1946. (HL 2, str. 545.)

T

Tann von der, Ludwig

(11. 6. 1904, Ingolstadt-?)

Od aprila 1941 do julija 1942 je bil šef gestapa v Radovljici. Nato je odšel v Lienz. Po koncu vojne je bil zaprt v taborišču Wolfsberg, kasneje je bil izpuščen in repatriiran v Nemčijo. (SI AS 220, f. 35, Odločba 65; SI AS 1931, šk. 838.)

Teply, Marjan

(21. 12. 1910, Velika Loka–12. 10. 1943, Mozelj)

Kapetan jugoslovanske kraljeve vojske.

Med drugo svetovno vojno je bil kapetan Jugoslovanske vojske v domovini, poveljnik 3. čete odreda Danila Koprivice. Po porazu četnikov v Grčaricah je bil oktobra 1943 na t. i. kočevskem procesu obsojen na smrt in ustreljen na Mozlju. (SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; Ferenc, T., Dies irae, str. 174, 460, 479; Smrtne žrtve, sistory.)

Teuerschuh, Ivan

(5. 9. 1904, Ljubljana–15. 7. 1982, Trst)

Profesor in politik.

Učiteljišče je obiskoval v Mariboru, kjer je maturiral leta 1924. Študiral je na pedagoški fakulteti v Zagrebu, kjer je leta 1930 diplomiral. Politično je pripadal SLS. Učiteljeval je na Zgornji Ponikvi pri Žalcu, nato v Šoštanju, kjer je bil leta 1938 v slovenjgraškem okraju izvoljen za poslanca Narodne skupščine na listi JRZ, katere del je bila tudi slovenska SLS. Do leta 1941 je bil ravnatelj meščanske šole v Slovenj Gradcu. Po nemški okupaciji je bil izgnan v Srbijo, po prihodu v Ljubljano je bil zaposlen pri Pokrajinskem prehranjevalnem zavodu (Prevod). Udeleževal se je sestankov vodstva SLS, sicer naj bi bil blizu stražarjem. Po vojni je zapustil Slovenijo. Najprej je bival v italijanskem begunskem taborišču v Monigu, jeseni 1945 je nastopil učiteljsko mesto v Kanalu; od leta 1947 je živel v Trstu, kjer je do upokojitve v letu 1974 poučeval na različnih šolah. (SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 362; SI AS 1931, OMS, 600-21/492.)

Thuma (Tuma), Alfonz

(18. 10. 1921, Ljubljana–10. 11. 1992, Ljubljana)

Prodajalec.

Med vojno je bil obveščevalec Tajne obveščevalne službe v Ljubljani. (SI AS 1931, OMS, 501-2/102; PŽ; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Tischler, Joško (Jože)

(8. 5. 1902, Zablate–23. 1. 1979, Celovec)

Šolnik, politik in narodni delavec.

Matematiko in fiziko je študiral na Dunaju, promoviral leta 1926, nato je poučeval na različnih gimnazijah na avstrijskem Koroškem vse do leta 1957, ko je postal ravnatelj novoustanovljene Zvezne gimnazije za Slovence. Po maturi se je vključil v Slovensko krščansko socialno zvezo, bil je soustanovitelj Kluba koroških slovenskih akademikov na Dunaju, v letu 1937 je postal predsednik Slovenske prosvetne zveze. Zaradi kritike nacizma je bil leta 1939 prestavljen v Bregenz ter aprila 1941 aretiran in nekaj časa zaprt. Do novembra 1945 je bil predsednik Pokrajinskega odbora OF za slovensko Koroško, nato še štiri leta član njegovega širšega odbora. Zaradi zavzemanja za obnovo Mohorjeve družbe in za vključevanje slovenskih beguncev v prosvetna društva je prišel v nasprotje z vodstvom OF; junija 1949 je ustanovil Narodni svet koroških Slovencev, ki mu je predsedoval do leta 1960 in ponovno od leta 1970 do leta 1976. Tudi v povojni Avstriji si je prizadeval za narodnostne pravice koroških Slovencev in napisal veliko število prispevkov, med drugim o šolstvu in jezikovni ter narodni enakopravnosti koroških Slovencev. (ES, 13, str. 256.)

Tomc, Alojzij (Lojze), dr.

(18. 6. 1903, Nova vas, Bloke–4. 3. 1989, Cleveland)

Duhovnik, salezijanec.

V duhovniški poklic je bil posvečen leta 1930. Maja 1945 je zapustil Slovenijo. Skupaj z Alojzijem Odarjem in Andrejem Farkašem je junija 1945 ustanovil začasno slovensko begunsko semenišče in teološko fakulteto v benediktinski opatiji Praglia pri Padovi. V ZDA je verjetno emigriral leta 1948. Leta 1953 je za kratek čas zapustil salezijanski red. Na priporočilo Gregorija Rožmana je leta 1955 odšel v San Francisco, kjer je (ponovno kot član salezijanske skupnosti) čakal na sprejem v tamkajšnjo nadškofijo; najprej je postal pomožni duhovnik v Concordu in leta 1959 v Los Gatosu. V šestdesetih letih je ustanovil slovensko župnijo sv. Gregorija Velikega v Hamiltonu, Ontario, in tam zgradil pastoralni center. Po letu 1971 je bival v Clevelandu. (Jaklitsch, H., Slovenski begunci, str. 260, 409; NŠAL, 03762, 38, str. 204; Kolar, B., Don Bosco, str. 179; isti, Slovenian priests, str. 118; Geni; Ellis Island Foundation.)

Tomazin, Matej

(23. 9. 1891, Naklo–2. 6. 1939, Dovje)

Duhovnik in politik.

Sprva je bil kaplan v Dobrli vasi na avstrijskem Koroškem, nato v Cerkljah ob Krki. Bil je tajnik SLS in kot član te stranke januarja 1927 izvoljen v ljubljansko oblastno skupščino. (Stiplovšek, M., Slovenski parlamentarizem, str. 107; SI AS 1931, šk. 404; Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 43.)

Tomic, Leopold

(11. 1. 1915, Ljubljana–?)

Častnik, poročnik.

V internacijo v Gonars je bil poslan 22. marca 1942, od koder se je vrnil 22. aprila 1943. Ob ustanovitvi Slovenskega domobranstva je postal stotnik 4. udarnega bataljona, ki je bil ustanovljen v Novem mestu; nato je bil poveljnik 16. bataljona v Ljubljanski diviziji Slovenske narodne vojske. (Nose, A., Domobranci zdravo, str. 101, 369, 424; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 179, 191, 222, 223.)

Tominec, Angelik, dr.

(1. 1. 1892, Ljubljana–2. 4. 1961, Ljubljana)

Duhovnik, redovnik (franciškan), teolog in sociolog.

Pri krstu je dobil ime Janez in je bil starejši brat Romana Tominca. Po gimnaziji je končal bogoslovje v Kamniku, potem je študij nadaljeval v Rimu in v Freiburgu v Švici, kjer je bil leta 1917 promoviran za doktorja teologije. Še istega leta je postal vojni kurat ljubljanskih bolnišnic in vojnih ujetnikov, poučeval je bogoslovje na frančiškanski redovni šoli in bil samostanski knjižničar. V obdobju 1921–1931 je bil kaplan frančiškanske župnije Marijinega oznanjenja v Ljubljani, potem župnik do leta 1939. Z oznanjevanjem, pastoralnim, vzgojnim, karitativnim in znanstvenim delom je skušal sooblikovati takšno podobo katolištva, ki bi temeljila na evangelijskih vrednotah pravičnosti, dobrote in solidarnosti. Svoje poslanstvo je videl predvsem v uresničevanju katoliškega socialnega nauka. V letih 1940–1944 je bil kurat zaporov na Miklošičevi cesti. Dosledno je zavračal sodelovanje z okupatorjem in bil dvakrat zaprt, aprila 1943 in decembra 1944, nato je bil do konca vojne z bratom Romanom konfiniran v Hrenovicah pod Nanosom. Junija 1945 je spet prevzel župnijo Marijinega oznanjenja in službo župnika opravljal do svoje smrti. (ES 13, str. 281; SB; Čuk, S., P. Angelik Tominec; Čipič Rehar, M., Frančiškani, str. 124–125; Brata Angelik in Roman Tominec, MMC RTV SLO.)

Tominec, Roman, dr.

(12. 1. 1900, Ljubljana–23. 2. 1991, Ljubljana)

Duhovnik, redovnik (franciškan), teolog in umetnostni zgodovinar.

Pri krstu je dobil ime Leon; kot brat Angelik se je tudi on za frančiškanski red odločil že v dijaških letih. Teologijo je študiral v Ljubljani, medtem ko je umetnostno zgodovino in svetovno književnost študiral v Münchnu, kjer je leta 1926 promoviral. Po vrnitvi v Ljubljano je bil kaplan v frančiškanskem samostanu, lektor filozofije v Kamniku in Ljubljani ter od leta 1936 do leta 1941 katehet v splošni strokovni in nadaljevalni šoli. Med okupacijo je bil večkrat aretiran. V času italijanske okupacije je bil v zaporu zaradi maše zadušnice za usmrčenim komunistom Tonetom Tomšičem. Po uboju bana Marka Natlačena je bil sprva določen za talca; med drugim je bil osumljen sodelovanja pri izobešanju slovenske zastave na zvoniku frančiškanske cerkve aprila 1943. Decembra 1944 so ga aretirali Nemci in ga konfinirali v Hrenovice, kjer je z bratom Angelikom pričakal konec vojne. Po vojni je bil sprva profesor verouka na ljubljanskem učiteljišču, potem kustos province Sv. Križa in provincialni vikar, od leta 1951 je bil na teološki fakulteti v Ljubljani najprej honorarni predavatelj, nato privatni docent za krščansko in liturgično umetnost. Hkrati je bil od leta 1959 župnijski upravitelj pri frančiškanski cerkvi sv. Cirila in Metoda za Bežigradom. S svojimi pobudami in delovanjem je bil skupaj z bratom Angelikom glasnik evangeljskega razumevanja poslanstva Cerkve. Medtem ko se je pater Angelik usmeril predvsem na socialno področje, je pater Roman največjo pozornost posvetil vzgoji mladih rodov kot učitelj verouka in profesor na teološki fakulteti. (SB.)

Tomšič, Tone

(9. 6. 1910, Trst–21. 5. 1942, Ljubljana)

Pravnik in politik.

Študiral je na pravni fakulteti v Ljubljani, vendar je bil leta 1934 zaradi političnega dela izključen in je študij zaključil v Zagrebu. V dijaških letih je deloval v nacionalističnih organizacijah (Preporod, Orjuna) in v društvu primorskih emigrantov Zora; leta 1928 se je vključil v SKOJ, dve leti pozneje še v KPJ. Zaradi ilegalnega komunističnega dela je bil večkrat aretiran in zaprt. Sredi leta 1937 je postal član slovenskega partijskega vodstva in na začetku leta 1938 tudi njegov organizacijski sekretar. Po začetku okupacije v letu 1941 je bil med najpomembnejšimi organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem. Ob koncu leta 1941 je bil aretiran, zaprt v Ljubljani, Begunjah in Radovljici; 16. maja 1942 je bil pred italijanskim vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na smrt in kmalu zatem ustreljen v Gramozni jami. (ES 13, str. 285–286; SB.)

Tončič, Frane

(28. 9. 1893, Hrušica, Ilirska Bistrica–3. 11. 1978, Ljubljana)

Pravnik, odvetnik in politični delavec.

Obiskoval je visoko šolo za kmetijstvo na Dunaju in hkrati študiral pravo ter deloval v hrvaških akademskih društvih Lipa in Zvonimir. Po prvi svetovni vojni se je leta 1920 vpisal na pravno fakulteto v Padovi in leta 1924 promoviral. Bil je urednik glasila tržaških Slovencev Edinost in tednika Novice. Po končanem študiju se je posvetil odvetništvu, delal najprej pri Josipu Agnelettu, nato pri Borisu Furlanu do leta 1930, ko je prevzel njegovo odvetniško pisarno. Leta 1940 je bil aretiran, decembra 1941 pa na drugem tržaškem procesu obsojen na 16 let zapora. Leta 1944 so ga nemške oblasti izpustile, a do konca vojne še dvakrat zaprle. Med drugo svetovno vojno in takoj po njej je deloval v OF in bil zagovornik uvedbe Svobodnega tržaškega ozemlja ter pravic slovenskega prebivalstva. Kot predsednik društva Pravniki v Trstu je pogosto interveniral v korist slovenščine na sodiščih in pri upravnih organih ter pošiljal številne spomenice z zahtevo pravic do rabe slovenščine. Je avtor številnih prispevkov, objavljenih v različnih slovenskih in italijanskih revijah in časopisih. Po dograditvi Slovenskega kulturnega doma v Trstu leta 1964 je postal predsednik njegovega začasnega upravnega odbora. (SB.)

Tonja, Ivan

(17. 10. 1899, Ljubljana–1984, Ljubljana)

Uslužbenec, upravnik prometa Poštne hranilnice.

Pred vojno je bil dejaven član Sokola v ljubljanskih Mostah. Politično je deloval v slovenskih liberalnih strankah, leta 1940 se je včlanil v Mladino JNS. Kot udeleženec t. i. taborske skupščine 3. maja 1945 je bil imenovan za tajnika predsedstva »časnega slovenskega narodnega predstavništva«. Po vojni je emigriral, a se je vrnil v domovino. Na t. i. božičnem procesu, ki je potekal od 19. do 23. decembra 1945 pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani, je bil med drugimi pripadniki katoliških in liberalnih krogov, obtoženih nasprotovanja narodnoosvobodilnemu gibanju, tudi Tonja. Obsojen je bil na dvajset let zapora, vendar je bil 15. oktobra 1954 pogojno izpuščen. V samostojni Sloveniji je bil rehabilitiran, skupaj z vsemi drugimi na tem procesu obsojenimi liberalci. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 478; Jeraj, M., Obračun, str. 384, 396; SI AS 1931, OMS, 600-1/140, 270, 346, 348, 352, 354–357, 362, 365, 368, 370, 371, 380, 381, 389, 390, 394, 397, 404, 414, 419, 612, 600-14/2, 13, 94, 106, 600-19/28, 113; SI AS 1931, evidenca gradiva; Velikonja, T., Zarja miru; PŽ.)

Topalović, Živko (Žika)

(21. 3. 1886, Užice–11. 2. 1972, Dunaj)

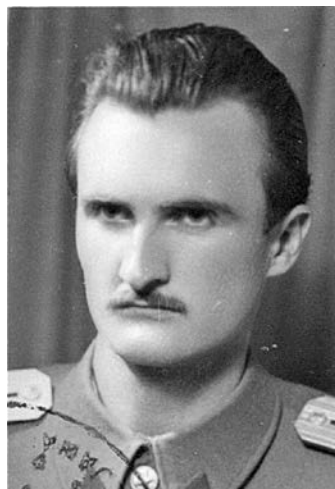
Srbski pravnik, politik in urednik.

V Beogradu je končal pravno fakulteto. Pred prvo svetovno vojno je bil dejaven v socialdemokratskem delavskem in sindikalnem gibanju. Po končani vojni je bil član Centralnega izvršnega odbora Socialistične delavske partije (komunistov), ustanovljene aprila 1919. Leta 1921 je postal eden od voditeljev novoustanovljene Socialistične stranke Jugoslavije in urednik njenega glasila Radničke novine. Med drugo svetovno vojno je stopil na stran Draže Mihailovića in bil član Centralnega nacionalnega komiteja, imenovanega tudi Ravnogorski centralni komite. Maja 1944 je bil poslan k zahodnim zaveznikom v Italijo, kjer mu je Ivan Šubašić ponudil ministrsko mesto v mešani vladi, sestavljeni iz predstavnikov predvojnih parlamentarnih strank in komunistov, a ga je Topalović zavrnil, saj je želel zaveznike prepričati, da bi ponovno podprli Mihailovićevo vojsko. Po končani vojni je bil v Italiji aretiran; kljub zahtevam novih jugoslovanskih oblasti ni bil vrnjen v Jugoslavijo, ampak poslan v Francijo. Od tam je odšel v Ženevo, kjer je v tamkajšnjih časopisih obtoževal zahodne države zaradi njihove neuspešne podpore Mihailoviću. Leta 1948 je Topalović odšel v Pariz, kjer je vodil jugoslovansko frakcijo Socialistične stranke Francije, sodeloval je tudi v mednarodnih socialističnih organizacijah. Na začetku sedemdesetih let se je preselil na Dunaj, kjer je leta 1972 umrl. (EJ 8, str. 355; Žeravčić, Z., Dr. Živko Topalović.)

Tornari, Gino

Italijanski poklicni častnik, stotnik poveljstva 11. armadnega zbora in italijanske 2. armade.

Med drugo svetovno vojno je služboval kot častnik v obveščevalnem uradu 11. armadnega zbora. (Ferenc, T., Fašisti brez krinke, str. 455–456, 505.)

Tratnik, Tone – Aleksej

(23. 6. 1922, Mengeš-?)

Obveščevalec.

Kmalu po njegovem rojstvu se je družina preselila v Maribor, kjer je obiskoval realno gimnazijo. V času šolanja je deloval v literarnem krožku in objavljaval v listu Večernik. Konec aprila 1941 je zbežal v Ljubljano, kjer se je pridružil partizanskemu gibanju. Jeseni 1941 se je vpisal na študij tehnike v Ljubljani, vendar študija ni končal. Februarja 1942 je kot sodelavec VOS OF postal član KPS. Kot obveščevalec je spremljal predvsem pripadnike gestapa, ki so se shajali v hotelu Miklič. Junija 1942 je bil interniran v italijansko taborišče Gonars. Po kapitulaciji Italije in vrnitvi iz Gonarsa se je kot pomočnik politkomisarja pridružil Gregorčičevi brigadi. V letu 1944 je postal vodja propagandnega odseka Briško-beneškega odreda. Kasneje je postal vodja propagandnega centra za Beneško Slovenijo, poleg tega je bil tudi inštruktor za propagandno delo pri italijanski diviziji Garibaldi Natisone. Po vojni je bil dopisnik Tanjuga v Trstu in sodelavec Ozne za Trst. Oktobra 1945 se je zaposlil pri Ozni za Slovenijo, kjer je bil preiskovalni referent v Preiskovalnem pododseku Centralnih zaporov Ozne oziroma Uprave državne varnosti. Kasneje je bil zaposlen na tajništvu za notranje zadeve Okrajnega ljudskega odbora Maribor. (SI AS 1589/IV, šk. 3702, Tone Tratnik; Dornik Šubelj, L., Ozna in prevzem oblasti, str. 453.)

Triller, Mirko, dr.

(1880–1950)

Odvetnik v Radovljici.

Bil je odvetnik v Radovljici, v imenik odvetnikov je bil vpisan 9. septembra 1914 (datum izpisa ni znan). Pred vojno je bil član Sokola. Privrženec Ljotičevega Zbora je bil vsaj od leta 1937, leta 1941 pa je zaradi razočaranja začel gibanje zapuščati. Med vojno je bil izgnan. (Lavrenčak, G., *Odvetniki v Radovljici*; Škoro Babić, A., *Seznam odvetnikov*; SI AS 1931, OMS 600-18/2, 7, 9, 14, 26, 28, 36, 38–39.)

Trkov, Janez

(23. 8. 1876, Zadvor–1944, ?)

Župan Dobrunj do leta 1942. Zamenjal ga je Franc Ložar. (Dolničar, B., *Ljudje so se lotili vsakega dela*; PŽ; SRD.)

U

Ude, Lojze – L, U, morda Janez

(18. 6. 1896, Križe–28. 2. 1982, Mali Lošinj)

Pravnik, odvetnik, publicist, zgodovinar in strokovnjak za narodnostna vprašanja.

Po končani klasični gimnaziji v Šentvidu je bil aprila 1915 mobiliziran v avstrijsko vojsko in poslan v Galicijo, Romunijo in na italijansko fronto. Spomladi 1918 se je vpisal na študij zgodovine in slavistike na dunajski univerzi; po koncu vojne se je vrnil v Tržič in se pridružil koroškimi prostovoljcem za severno mejo. Leta 1920 se je po neuspešnem oktobrskem plebiscitu vrnil domov in študiral pravo na ljubljanski univerzi, nekaj semestrov tudi zgodovino z zemljepisom in slovenščino ter filozofijo. Maja 1929 je diplomiral iz prava, potem je služboval na okrajnih sodiščih in kot odvetniški pripravnik v različnih slovenskih krajih. Po opravljenem odvetniškem izpitu je leta 1935 odprl samostojno odvetniško pisarno v Lenartu v Slovenskih goricah, kjer je ostal do leta 1941. V študentskih in odvetniških letih je bil dejaven tudi na političnem in publicističnem področju, povsod

se je zavzemal za ohranitev slovenske narodne samobitnosti. V drugi polovici tridesetih let se je do neke mere zbližal s komunisti, zaradi nestrinjanja z nemško-ruskim dogovorom (pakt Ribbentrop-Molotov) se je od njih oddaljil. Ob nemški okupaciji Slovenije se je umaknil v Ljubljano. Zavzemanje za oborožen odpor proti okupatorju ga je približalo OF, čeprav je bil kritičen do nekaterih njenih odločitev; nasprotoval je streljanju okupatorjevih sodelavcev in svaril pred nevarnostjo državljanske vojne. Odnose je vzdrževal z obema političnima taboroma. Septembra 1943 se je na partizanskem osvobojenem ozemlju vključil v agitacijsko in propagandno delo pri izvršnem odboru OF, sodeloval v kulturniški skupini Cankarjeve brigade in bil eden od govornikov na zborovanju pravnikov. Januarja 1944 se je vključil v delo takrat ustanovljenega Znanstvenega inštituta (od marca 1944 ga je tudi vodil), septembra 1944 je postal predsednik verske komisije pri SNOS-u. Maja 1945 je pri Znanstvenem inštitutu ustanovil oddelek za mejna vprašanja, v letih 1946 in 1947 je občasno delal tudi za jugoslovansko zunanje ministrstvo. V obdobju 1948–1956 je bil znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja, do upokojitve v letu 1965 je bil referent za zamejski in tuji tisk v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Dejaven je bil tudi v Zvezi prostovoljcev za severno mejo in Društvu za mednarodno pravo na pravni fakulteti. Poleg tega je avtor številnih knjig in člankov o kulturni in politični zgodovini Slovencev 20. stoletja, še posebej s področja koroške problematike in bojov za severno mejo. (ES 14, str. 15–16; Čepič, Z., Lojze Ude, str. 246–247; SB; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 599.)

Uiberreither, Siegfried

(29. 3. 1908, Salzburg–29. 12. 1984, Sindelfingen)

Nemški pravnik in nacistični funkcionar.

Med študijem prava je bil zaposlen kot gradbeni delavec in se še pred koncem študija pridružil oddelkom SA. Nekaj let po diplomi je postal vodja ilegalnega oddelka SA za Štajersko. Po priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu in novi upravni razdelitvi Avstrije mu je Hitler poleg drugih nalog zaupal tudi nalogo pokrajinskega vodje (gauleiterja). Po nemškem napadu na Jugoslavijo je dobil v upravljanje še zasedena ozemlja Spodnje Štajerske in bil neposredno podrejen Hitlerju. Novembra 1942 je postal še komisar za utrjevanje nemštva na zasedenih ozemljih, leta 1944 mu je bilo zaupano poveljstvo narodne milice (Volkssturm). Po vojni je nastopil kot priča na sodnih procesih v Nürnbergu. Leta 1947 mu je uspelo pobegniti, saj je obstajala možnost, da bo predan Jugoslaviji; verjetno je sprva odšel v Argentino, nato je z novo identiteto živel v nemškem Sindelfingnu. (SNZ, str. 586.)

Ukmar, Jakob, dr.

(13. 7. 1878, Opčine–2. 11. 1971, Škedenj)

Duhovnik, teolog, pisatelj, publicist in narodni voditelj.

Bogoslovje je študiral v Gorici. Leta 1901 je bil posvečen v duhovnika, nato je služboval v Bazovici, Rojanu, Ricmanjah in Trstu, bil je ravnatelj deškega konvikta v Trstu, profesor verouka na nemški gimnaziji v Trstu. V letih 1915 do 1917 je študiral cerkveno

pravo na Dunaju in leta 1917 promoviral. Jeseni 1919 je postal varuh škofijske vile v Škednju in tam ostal vse do smrti. Ukmar si je prizadeval za uveljavitev krščanskosocialnega gibanja na Tržaškem ter postal njegov idejni vodja in glavni organizator. V letu 1907 je bil tudi ustanovitelj in potem predsednik Katoliškega tiskovnega društva, leta 1909 je osnoval odbor somišljenikov SLS v Trstu in bil izvoljen za deželnega načelnika te stranke za Trst in Istro. V času fašizma (1918–1943) se je vztrajno boril za slovenske narodne pravice v družbi in cerkvi. Po drugi svetovni vojni je imel težave tako z jugoslovanskimi oblastmi kot s tržaškim škofom Santinom, ki ga je leta 1947 razrešil vseh opravil v škofiji. Kljub temu je bil tudi potem še dejaven na številnih področjih, še vedno je skrbel za slovenske vernike, do leta 1960 je bil član pokrajinskega cerkvenega sodišča v Benetkah, sodeloval je pri pripravah na 2. vatikanski koncil. Tržaška škofija je februarja 2002 začela postopek za njegovo beatifikacijo, ga leta 2009 zaključila in predala vatikanski Kongregaciji za zadeve svetnikov. (ES 14, str. 20; OSP; Jakob Ukmar, Ognjišče.)

Uratnik, Filip

(20. 4. 1889, Podlog v Savinjski dolini–27. 1. 1967, Ljubljana)

Pravnik in agrarni ekonomist.

Leta 1919 je na Dunaju diplomiral iz prava, nato je služboval v Mostarju in na Ptujju ter končno pri Delavski zbornici Slovenije, kjer je opravljal delo glavnega tajnika. Politično je deloval v okviru Socialnodemokratske stranke in bil član njenega izvršnega odbora. Po drugi svetovni vojni je bil najprej predstojnik statističnega Ministrstva za industrijo in rudarstvo pri Narodni vladi Slovenije, kmalu zatem višji planer – ekonomist pri planski komisiji v Ljubljani. Po upokojitvi v letu 1950 je delal kot zunanji sodelavec pri uradu za cene in Kmetijskem inštitutu Slovenije. (ES 14, str. 82, SB.)

Urbančič, Miljenko (Ljenko)

(19. 12. 1922, Šabac–2006, Sydney)

Domobranski organizator, časnikar in propagandist, avstralski politični aktivist.

Od leta 1934 je živel v Ljubljani, kjer je maturiral. Ob nemškem napadu na Jugoslavijo aprila 1941 se je kot prostovoljec pridružil jugoslovanski kraljevi vojski, po njenem razpadu se je odločil za boj proti okupatorju izven OF. Sredi leta 1941 je organiziral podtalno nacionalistično skupino Petrova garda, zaradi česar so ga italijanske oblasti poslale v koncentracijsko taborišče Gonars. Po kapitulaciji Italije se je vključil v Slovensko domobranstvo in postal eden izmed njegovih vidnejših organizatorjev, časnikarjev in propagandistov, sourednik revije Slovensko Domobranstvo in avtor besedila prve domobranske pesmi Legijonarji, domobranci. Poleg tega je bil tudi dejaven član Jugoslovanskega nacionalnega gibanja Zbor, ki ga je vodil Dimitrije Ljotić. Ob koncu vojne se je umaknil v Italijo in leta 1950 emigriral v Avstralijo, kjer je med drugim delal kot hlapec na posestvu ovac, gradbeni in železarski delavec v Sydneyju, pozneje pa se je uveljavil kot eden izmed vodilnih članov konservativnega krila avstralske liberalne stranke in sodelavec slovenskih organizacij v Sydneyju; v slovenskih revijah in časopisih je objavljval prispevke in črtice, ki jih je

začel pisati že v mladih letih. Od leta 1979 do leta 1986 naj bi bil zaradi svoje domobranske preteklosti predmet ogorčenih napadov v avstralskih občilih (Gregorič, S., Moji spomini; SI AS 1931, OMS, 503-3/462.)

Urbas, Miroslav – Klobasar

(25. 1. 1883, Ljubljana–15. 10. 1953, Ljubljana?)

Mesar.

Pred drugo svetovno vojno je bil znan in precej premožen izdelovalec kranjskih klobas, politično je sodil med vidnejše predstavnike JNS v Ljubljani. Po okupaciji se je sprva navezal na krog Avgusta Praprotnika, po kapitulaciji Italije je tesneje sodeloval z Rudolfom Žitnikom in se skupaj z njim zavzemal za tesno povezavo z Leonom Rupnikom in Slovenskim domobranstvom, pri katerem je služil tudi Urbasov sin. Leta 1944 je podprl sodelovanje liberalcev s katoliškim taborom v Narodnem odboru, 3. maja 1945 se je udeležil seje začasnega slovenskega parlamenta na ljubljanskem Taboru in zatem emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-14/55-57, 99; Popisi prebivalstva, sistory.si; FG.)

Uršič, Andrej (Slavko) – Smrekar

(17. 10. 1908, Kobarid–1948, Ljubljana)

Pravnik, politik, urednik in publicist.

Leta 1928 se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani, a je diplomiral šele leta 1943, saj je večino časa posvečal javnemu delu in časnikarstvu. Bil je liberalno in jugoslovansko usmerjen. V dijaških letih je bil član društva Prosveta, kot študent se je pridružil Klubu jugoslovanskih akademikov Trsta, Gorice in Istre ter Jugoslovanskemu naprednemu akademskemu društvu Jadran, ki mu je na začetku tridesetih let tudi predsedoval. Bil je urednik različnih časopisov in revij, med drugim dnevnika Jutro. V Ljubljani se je vključil tudi v strankarsko življenje. Ob generacijskem in političnem sporu v JNS je bil med ustanovitelji Mladine JNS in postal njen tajnik. Ob napadu na Jugoslavijo je bil mobiliziran, nato se je vrnil v Ljubljano in nadaljeval z uredniškim delom pri Jutru. Po združitvi slovenskih liberalnih skupin v Napredno delovno skupnost na začetku leta 1942 je kot zastopnik Nove Jugoslavije postal član njenega ožjega vodstva in urednik njenega glasila Zarja svobode.

Tudi v Slovenski zavezi, v katero so se spomladi 1942 povezale slovenske nekomunistične stranke, je imel pomembno vlogo; bil je član njenega plenuma, propagandnega in primorskega odbora. Jeseni 1943 je odpotoval v Rim, da bi vzpostavil stike z jugoslovansko vlado in zahodnimi zavezniki; zagovarjal je kontinuiteto Jugoslavije, legitimnost njenih predvojnih oblasti in Mihailovićeve vojske. Prve dni maja 1945 se je iz Ljubljane umaknil na Koroško, potem v Rim in od tam v Trst. V Ljubljano se kljub vabilom novih slovenskih oblasti ni hotel vrniti, raje je deloval v Slovenski demokratski zvezi, ki je bila januarja 1947 ustanovljena v Gorici, in urejal njeno glasilo Demokracija. Njegovi pogledi na demokracijo so naleteli na veliko nasprotovanje levice in konec avgusta 1947 so ga pripadniki Uprave državne varnosti v bližini Kobarida ugrabili in odpeljali v ljubljanske zapore. Tam naj bi bil zasliševan do jeseni 1948, nato se je za njim izgubila vsaka sled. (ES 16, str. 203–204; OSP; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 961.)

Ušeničnik, Aleš, dr.

(3. 7. 1868, Poljane nad Škofjo Loko–30. 3. 1952, Ljubljana)

Filozof in teolog.

Teologijo in filozofijo je študiral na Gregoriani v Rimu, kjer je študij zaključil leta 1895. Takoj je dobil mesto profesorja, od leta 1900 dalje je predaval na ljubljanski teološki fakulteti in bil večkrat njen dekan. V letu 1938 se je upokojil. Istega leta je postal redni član SAZU, a je bil leta 1948 zaradi političnih razlogov izključen, vendar je bil leta 1996 rehabilitiran. Prav tako zavzeto kot s filozofijo in teologijo se je ukvarjal tudi s sociološkimi problemi in svojo doktrino imenoval krščanski solidarizem. Zavračal je vse druge nauke, zlasti komunizem. Ostro je nastopal tudi proti liberalizmu, zlasti zaradi ateizma in njegovih zahtev po ločitvi Cerkve od države, kar naj bi po njegovem peljalo v komunizem in propad cerkvenega vpliva. Ušeničnik je bil za večino svojih somišljenikov nesporna avtoriteta. Čeprav je že v tridesetih letih predstavljal starejšo generacijo katoliške inteligence, ki jo je začela tedaj izpodrivati mlajša generacija katoliških izobražencev, je v obdobju druge svetovne vojne med somišljeniki obdržal avtoriteto. Idejno je podpiral Lamberta Ehrlicha in stražarje. (ES 14, str. 117; SB; Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 27, 30, 34, 37, 190, 210–211, 214, 360.)

V

Vauhnik, Vladimir – Račić, BBZ

(24. 6. 1896, Svetinje–31. 3. 1955, Buenos Aires)

Častnik (polkovnik), obveščevalec, vojaški ataše.

Vpisal se je na vojaško akademijo na Dunaju, bil med prvo svetovno vojno vpoklican k vojakom, v letih 1918–1919 je sodeloval v bojih za severno mejo na Koroškem. Po vojni je končal višjo vojaško in generalštabno šolo v Beogradu, se izpopolnjeval v Franciji in Veliki Britaniji, nato je služboval v različnih krajih Jugoslavije. Leta 1938 je bil imenovan za jugoslovanskega vojaškega atašeja v Berlinu. Na začetku aprila 1941, nekaj dni pred nemškim napadom na Jugoslavijo, je o tem obvestil jugoslovansko vojaško vodstvo, zaradi česar ga je nemška policija aretirala, a je bil kmalu izpuščen. Potem je, najbrž v soglasju z britansko obveščevalno službo, odšel v Zagreb in vstopil v vojsko NDH. Jeseni 1941 se je preselil v Ljubljano, kjer je ostal do pomladi 1944. Tu je vzpostavil eno od središč obveščevalne mreže, poznane kot Berliner Börsen Zeitung – BBZ (naziv je dobila po šifri, ki jo uporabljal Vauhnik; kratica BBZ je bila namreč skrit namig na njegovo ime in priimek, saj se v cirilici B prebere kot V, črka Z pa se je nanašala na Zagreb, kjer je imela služba pomembno oporišče vse do junija 1944, ko so jo razkrili Nemci), ki je delovala v korist zahodnih zaveznikov in je imela pomembne obveščevalne točke med drugim tudi v Zagrebu in Trstu. Podatke je Vauhnik dobival od tujih in domačih obveščevalcev, predvsem od članov Slovenske legije in Državne obveščevalne službe (DOS), sodeloval je tudi s Slovensko zavezo. Ko so nemške zasedbene oblasti aprila 1944 odkrile njegovo obveščevalno izpostavo v Zagrebu, je pobegnil v Švico, kjer je vzpostavil stike z jugoslovanskimi emigranti in zahodnimi zavezniki. Skušal je doseči zavezniško izkrcaje na Jadranu in poudarjal strateški pomen Trsta in Slovenije v upanju, da v njej ne bodo zavladali komunisti. Pozneje se je izselil v Argentino, kjer je napisal spomine, ki so posthumno izšli leta 1965 pod naslovom Nevidna fronta. (ES 14, str. 159; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 327–328; OSP; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 8; Mekina, B., Slovenec v Berlinu.)

Veber, France, dr.

(20. 9. 1890, Gornja Radgona–3. 5. 1975, Ljubljana)

Filozof.

Po maturi se je vpisal na bogoslovje v Mariboru, potem se je odločil za študij filozofije v Gradcu, kjer je leta 1917 promoviral. Med prvo svetovno vojno je bil poklican k vojakom, leta 1919 je postal zasebni docent na novoustanovljeni Univerzi v Ljubljani; od leta 1920 je predaval v filozofskem seminarju, od leta 1929 kot redni profesor. Leta 1940 je postal dopisni član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, po končani vojni v letu 1945 je bil iz političnih razlogov izključen iz nje in predčasno upokojen. Leta 1996 ga je skupščina SAZU rehabilitirala in mu vrnila častne pravice. (ES 14, str. 160–1612; SB.)

Veble, Andrej

(4. 5. 1887, Kapele pri Brežicah–26. 3. 1979, Čatež)

Publicist in pravnik.

Pravo je študiral v Pragi in na Dunaju. Leta 1911 je promoviral, nato je opravil odvetniško prakso na ljubljanskem sodišču, odslužil vojaški rok in se zaposlil v odvetniški pisarni v Celju. Prvo svetovno vojno je preživel na bojiščih, po njej je opravil odvetniški izpit in leta 1919 odprl lastno odvetniško pisarno najprej v Slovenskih goricah in pet let pozneje v Mariboru, kjer je s kratkim presledkom ostal do leta 1940. Veble je bil dejaven tudi v političnem življenju. Kot eden izmed vidnejših članov SLS se je dvakrat (leta 1920 in leta 1925) poskusil na volitvah v narodno skupščino; uspelo mu je šele leta 1935, ko je kandidiral na listi predsednika vlade Bogoljuba Jevtića. Odvetništvu se je odpovedal leta 1940, ko je odšel v Beograd na položaj člana Državnega sveta. Po okupaciji je postal član tajnega medstrankarskega odbora za pomoč slovenskim izgnancem v Srbiji. Po končani vojni je bil leta 1945 uradnik pri občinski upravi v občini Čatež pri Brežicah, v letu 1958 se je reaktiviral kot odvetnik, štiri leta pozneje pa se je upokojil. (SB; Gašparič, J., Andrej Veble, str. 228–229; SI AS 1931, OMS, 600-2/16, 189.)

Veble (Weble), Demetrij (Dimitrij)

(1906, Črnomelj–?)

Odvetnik in predsednik sodišča v Novem mestu.

Član SLS je bil verjetno od leta 1935. V letu 1938 je bil že član tajnega vodstva stranke, t. i. štirinajsterice, ki je ob Antonu Korošču vodila SLS in vstopila v poslanski klub JRZ. Bil je odvetnik in poslanec v Novem mestu, poleg tega tudi član Slovenskega akademskega katoliškega starešinstva. Med leti 1941 in 1942 naj bi bil sprva v nemškem vojnem ujetništvu in nato v italijanski internaciji. Zatem se je posvetil organizaciji protikomunistične akcije v Novem mestu ter bil član tamkajšnje Slovenske legije in tudi Slovenske zaveze. Po kapitulaciji Italije je v njegovi pisarni zasedal začasni štab domače vaške straže, sam pa se je udeležil pogajanj z umikajočimi italijanskimi enotami glede prevzema oblasti v Novem mestu. Po kapitulaciji Italije je vstopil v domobranstvo in dosegel čin nadporočnika; poveljeval je enoti v Beli Cerkvi, konec leta 1944 naj bi v Novem mestu vodil tajno domobransko policijo. Ob koncu vojne se je umaknil na Koroško, bil poleti 1945 izbrisan iz imenika odvetnikov, nato je emigriral v Argentino, kjer je v Buenos Airesu urejal in izdajal list Smer v slovensko državo. (Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 50; Ferenc, T., Dies irae, str. 91, 569, 574, 581, 584; Saje, F., Belogardizem, str. 148–149, 157, 207, 263, 528, 590; Deželak Barič, V., Ban Natlačen in komunisti, str. 114; Žebot, C., Neminljiva Slovenija, str. 108; Gašparič, J., SLS 1890–1941, str. 42; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 476; SI AS 1931, OMS, 600-1/658, 600-2/107, 190, 503-7/6, 7, 9; SI AS 1898, šk. 1, p. e. 15.)

Velikonja, Narte (Leonard, Lenard)

(8. 6. 1891, Dol pri Otlici (Predmeja)–25. 6. 1945, Ljubljana)

Pravnik, pripovednik, kritik, kulturni delavec, urednik.

Leta 1912 se je vpisal na pravno fakulteto na Dunaju. Med prvo svetovno vojno je bil prefekt v Alojzijevišču v Gorici in v Marijanišču v Ljubljani. Po vpoklicu k vojakom je bil dodeljen vojaškemu ministrstvu na Dunaju za prevajalca. Uspelo mu je tudi dokončati študij in diplomirati, vendar doktorskega naziva ni pridobil. Po končani vojni je živel v Ljubljani in opravljal različne upravne službe. Dejaven je bil v katoliških prosvetnih in kulturnih organizacijah, bil je režiser in igralec Ljudskega odra, vodil je dijaške literarne krožke in bil urednik več revij. Maja 1920 se je poročil z Ivano Jeglič, nečakinjo ljubljanskega škofa

Jegliča, s katero sta imela trinajst otrok. Leta 1933 je zbolel in ostal hrom po desni polovici telesa. Številno družino je težko preživel, pomagal si je tudi s pisanjem različnih vrst prispevkov, ki jih je objavljaval v številnih časopisih in revijah. Komunizem je odklanjal že pred drugo svetovno vojno, uboji vidnih katolikov, ki jih je izvedla VOS OF med italijansko okupacijo, pa so njegov odpor še povečali. Med okupacijo je nadaljeval z objavljanim knjig in člankov, s čimer je kršil kulturni molk, ki ga je zapovedala OF. Leon Rupnik, Velikonjev primorski rojak, ki je po kapitulaciji Italije prevzel vodenje pokrajinske uprave, ga je novembra 1943 imenoval za predsednika ljubljanskega podpornega društva za pomoč beguncem, ki so se v velikem številu zatekli v Ljubljansko pokrajino iz drugih delov Slovenije. Na Velikonjev predlog je bila še v istem mesecu pri Šefu pokrajinske uprave v Ljubljani ustanovljena Zimska pomoč, in sicer kot samostojen urad za zbiranje prostovoljnih prispevkov posameznikov in organizacij, ki naj bi pomagale v vojni prizadetim posameznikom in družinam. V letu 1944 je bil upokojen. Takoj po koncu vojne je bil aretiran in 24. junija 1945 na sodnem procesu pred vojaškim sodiščem v Ljubljani obsojen na smrt z ustrelitvijo. Leta 2015 je Vrhovno sodišče Republike Slovenije ugotovilo, da je bil Velikonja obsojen brez navedbe konkretnih dejanj in le kot ideolog »belogardizma«, ter izdalo odločbo, s katero je bila sodba iz leta 1945 odpravljena. (ES 14, str. 179; OSP; Literarni atlas.)

Verbic, Pavel (Pavle)

(29. 3. 1913, Ljubljana–december 1973, Buenos Aires)

Profesor na ljubljanski realni in klasični gimnaziji.

Bil je eden izmed vodilnih pripadnikov akademskega kluba Straža. Po smrti staršev v letu 1921 je njegov varuh postal škof Rožman, zaradi česar sta imela ves čas tesne odnose. V študijskih letih se je vključil v krog radikalno katoliško usmerjenih študentov, ki so se zbirali okrog Lamberta Ehrlicha in lista Straža v viharju, iz katerega se je pozneje razvil akademski klub Straža. Sodil je med vodilne člane Straže in bil eden izmed šestih članov njenega direktorija; po odhodu Cirila Žebota v Rim septembra 1943 je neformalno prevzel njeno vodenje. Aprila 1944 ga je aretiral gestapo, a je bil po mesecu dni izpuščen. Junija 1944 je skupaj z Ludvikom Leskovarjem v imenu Straže podpisal sporazum o ustanovitvi Slovenskega ljudskega bloka, s katerim so se člani različnih katoliških skupin dogovorili za skupno sodelovanje v vojnem času. Po končani vojni je emigriral. Do leta 1948 je poučeval na Trgovski akademiji v Trstu, potem se je izselil v Argentino, kjer je bil zaposlen kot kemik v tovarni pnevmatik. (Griesser Pečar, T., Stanislav Lenič, str. 98; ista, Razdvojeni narod, str. 104, 212; ista, Ciril Žebot, str. 281; Hanuna, C., Ob sedemdesetletnici; ista, Mlad umrje; Rot, A., Bojevnika, str. 474; Ferenc, T., Dies irae, str. 246; ES 12, str. 335–336, Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Verdnik (Wernigg, Werdnig, Vernik), Fritz (Fric)

Rojen je bil v Mariboru, a se je njegova družina pred začetkom vojne preselila v Nemčijo. Sam se je vrnil v Slovenijo in med okupacijo postal podoficir nemške protiobveščevalne službe. Infiltriral naj bi se v slovenske protikomunistične kroge in vzdrževal zveze z Rudolfom Smersujem, Jožetom Sodjo in Jožetom Melaherjem, po preselitvi v

Trst pa se je povezal z Jožetom Golcem. Katoliški tabor ga je dolžil izdaje nekaterih svojih pripadnikov gestapu, češ da sodelujejo z britansko obveščevalno službo. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, OMS, 600-21/508; Srebotnjak, I., Oče Placido.)

Verk, Karel

Bil je privrženec Sokolske legije, ki jo je poleti 1943 zastopal na sestanku izvršnega odbora Slovenske zaveze, vojnega sveta in predstavnikov vseh treh legij. Imel naj bi tesne stike s Karlom Novakom. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; Ferenc, T., *Dies irae*, str. 164.)

Vesel, Janez

Kapetan četniške vojske.

Skupaj z Ivom Lavričem je bil vpleten v t. i. iško afero. Julija 1943 naj bi namreč nekaj častnikov, ki so nasprotovali tako nemškemu kot italijanskemu okupatorju, zaradi stikov Karla Novaka in slovenskih četnikov z italijansko vojsko zapustilo četniško vojaško enoto, ki se je med pohodom na Dolenjsko ustavila v Iški vasi; o tem dogodku se je govorilo kot o »častniški aferi« ali »iškem škandalu«. (Ferenc T., *Dies irae*, str. 104–119.)

Vidmar, Josip

(14. 10. 1895, Ljubljana–11. 4. 1992, Ljubljana)

Literarni in gledališki kritik, esejist, prevajalec in dramaturg.

Filozofijo in literaturo je študiral v Pragi, Parizu in Zagrebu, nato je leta 1932 v Ljubljani diplomiral iz slovenske književnosti in literarne zgodovine. Že pred drugo svetovno vojno se je opredelil za sodelovanje s komunisti in deloval v Društvu prijateljev Sovjetske zveze, po okupaciji Jugoslavije pa v OF, katere ustanovni sestanek je bil v njegovem stanovanju. Bil je član izvršnega odbora OF, februarja 1944 predsednik SNOS-a, oktobra 1943 se je udeležil Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, mesec pozneje tudi 2. zasedanja AVNOJ-a v Jajcu, kjer je v imenu slovenske delegacije predlagal, naj dobi Josip Broz Tito naziv maršal. V povojni Jugoslaviji je opravljal številne politične funkcije, od leta 1952

do leta 1976 je bil tudi predsednik SAZU. (ES 14, str. 230–231; SB; Zgodovina.si; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 47.)

Vilder, Većeslav

(8. 8. 1878, Litomyšl, Češka–2. 12. 1961, London)

Hrvaški politik češkega rodu.

Pravo je študiral v Zagrebu in Pragi. Med obema vojnama je bil eden izmed vodilnih mož Demokratske stranke in nato član vodstva Samostojne demokratske stranke. Na njegovo pobudo je bila leta 1939 stranka SDS v Sloveniji obnovljena; med okupacijo se je del njenih članov priključil OF ter del Napredni delovni skupnosti in Slovenski zavezi. Vilder je tik pred napadom sil osi na Jugoslavijo emigriral in opravljал naloge pri begunski vladi v Londonu, prek BBC-jevega radija pa je komentiral dogajanje v Jugoslaviji; med drugim je obsodil ustaški režim in nadškofa Alojzija Stepinca za podporo fašističnim in nacističnim oblastem ter izrazil prepričanje o nujnosti povojnih demokratičnih volitev v Jugoslaviji. Po vojni je ostal v Veliki Britaniji. (HE; Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 8, 33, 124, 129, 131; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 530, 573.)

Vizjak, Milko – Vidra, V.

(9. 12. 1894, Ljubljana–15. 11. 1957, Ljubljana)

Častnik (podpolkovnik).

Po končani srednji šoli v Ljubljani leta 1913 je obiskoval kadetnico v Leobnu in Gorici. Med prvo svetovno vojno je bil med drugim na soški fronti, ob koncu vojne se je pridružil generalu Rudolfu Maistru in sodeloval v bojih za severno mejo. V vojski Kraljevine Jugoslavije je dosegel čin podpolkovnika. Leta 1942 so ga Italijani kot nekdanjega jugoslovanskega oficirja internirali v Italijo, decembra 1942 je bil po intervenciji Leona Rupnika izpuščen. Povezal se je s poveljstvom Jugoslovanske vojske v domovini in v okrožju Šiška organiziral bataljon združenih legij (Slovenske, Sokolske in Narodne legije) ter postal njegov komandant. Po kapitulaciji Italije je sodeloval pri nastajanju Slovenskega domobranstva in oktobra 1943 postal pomočnik poveljnika Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva Franca Krenerja, februarja 1944 pa načelnik personalnega odseka in

predsednik Domobranskega doma na Taboru v Ljubljani. Od aprila do junija 1944 je izdal večje število nalogov za aretacijo aktivistov OF. Skrbel je tudi za redno preskrbo slovenskega dela jugoslovanske vojske v domovini, ki ji je poveljeval Ivan Prezelj. Leta 1945, ko je Slovensko domobranstvo postalo del Slovenske narodne vojske, je bil Vizjak pomočnik poveljnika njene ljubljanske divizije. Na začetku maja 1945 je bil postavljen za komandanta Ljubljane; njegova naloga je bila preprečiti zavzetje mesta, a je že 8. maja izdal povelje za umik Slovenskega domobranstva na Koroško, kamor se je umaknil tudi sam. Postal je komandant vojaških obveznikov s Koroške in Štajerske z nalogo organiziranja akcij za rušenje nove družbene ureditve v Jugoslaviji. Britanske zasedbene oblasti so ga 12. marca 1946 v Podrožici izročile jugoslovanski armadi. Avgusta 1946 je bil na t. i. Rupnikovem procesu obsojen na 20 let zapore s prisilnim delom, a je bil po nekaj letih izpuščen. (ES 16, str. 207; Antič, I., VSBL, str. 1269; Dornik Šubelj, L., Ozna in prevzem oblasti, str. 366; Popisi prebivalstva, sistory.si.)

Vlasov, Andrej

(14. 9. 1901, Lomakino–2. 8. 1946, Moskva)

Sovjetski general.

V letu 1919 se je pridružil Rdeči armadi, se udeležil državljanske vojne in se leta 1930 včlanil v KP. V prvem letu po vstopu Sovjetske zveze v drugo svetovno vojno je sodeloval v bojih za obrambo Moskve in se izkazal za enega izmed najsposobnejših sovjetskih generalov. Poleti 1942 je kot poveljnik armade s svojimi četami padel v nemško ujetništvo in privolil v sodelovanje z Nemci proti Sovjetski zvezi. Iz sovjetskih vojnih ujetnikov in emigrantov je ustanovil t. i. Rusko osvobodilno armado, ki naj bi se pod vrhovnim nemškim poveljstvom borila za nekomunistično Rusijo. Toda Hitler mu ni nikoli zaupal; dovolil mu je ustanoviti le dve t. i. vlasovski diviziji, ki sta v boje posegli šele septembra 1944. Vlasovci so skupaj z nemškimi enotami prišli tudi v Slovenijo ter se marca in aprila 1945 spopadli s partizanskimi enotami 15. belokranjske brigade in 7. korpusa. Pred koncem vojne je Vlasov skušal prestopiti k zahodnim zaveznikom, vendar so ga Američani izročili Sovjetom, ki so ga zaradi veleizdaje obsodili na smrt. (Antič, I., VSBL, str. 1151; Mlakar, B., Slovensko domobranstvo, str. 233)

Vodnik, Dora (Doroteja)

(2. 2. 1898, Škofja Loka–6. 2. 1975, Portorož)

Pedagoginja, publicistka in prevajalka, rojena Pegam.

V letih 1914–1918 je obiskovala učiteljske pri uršulinkah v Škofji Loki, potem je poučevala v Borovljah na Koroškem, kjer je med drugim pomagala rojakom pri pripravah na plebiscit. Leta 1920, po za Slovence neuspešnem plebiscitu, je prišla v Ljubljano, opravila izpite na klasični gimnaziji in v obdobju 1921–1925 študirala filozofijo, pedagogiko in nemščino na filozofski fakulteti. Sodelovala je v t. i. križarskem gibanju, ki se je zavzemalo za poglobljeno razumevanje katoliške vere in ga je vodil pesnik Anton Vodnik, s katerim se je leta 1927 poročila. Pozneje se je posvetila prizadevanjem za boljši položaj žensk v družbi. Od leta 1926

je bila profesorica na ljubljanskem učiteljskišču, dokler je ni oktobra 1943 zaprla domobranska policija. Po vojni je bila v Ljubljani ravnateljica bežigradske gimnazije do leta 1948, potem do upokojitve v letu 1960 profesorica nemščine na poljanski gimnaziji. (OSP; SB.)

Vodopivec, Josip (Jože, Janez), Msgr.

(27. 1. 1884, Dornberk–9. 10. 1958, Vipava)

Duhovnik, monsignor.

V Gorici je študiral teologijo, leta 1907 je bil posvečen v duhovnika, kot kaplan je služboval v Črničah, Cerknem in Kanalu, potem je bil župnik v Nabrežini, od leta 1929 do leta 1952 pa dekan v Tolminu. Leta 1939 ga je papež imenoval za tajnega komornika z naslovom monsignorja. Kot slovenski duhovnik je imel težave s fašistično oblastjo, med vojno se je postavilo še vprašanje odnosa do OF in partizanstva. Do kapitulacije Italije naj bi jima bil še dokaj naklonjen, a kmalu zatem je začel njunim metodam in ciljem javno nasprotovati. Od začetka 1944 je podpiral delovanje domobranstva na Tolminskem, a je hkrati tudi posredoval za ujete partizane pri nemških oblasteh. Primorski pokrajinski odbor SLS ga je predlagal v Narodni odbor za Slovenijo, ob koncu vojne je, vsaj formalno, postal član t. i. goriškega akcijskega odbora kot tedanjega najvišjega foruma slovenske protirevolucije na Primorskem, ki je nastal na pobudo Dimitrija Ljotiča. Po odhodu nemškega okupatorja in nastopu nove slovenske oblasti sprva ni imel večjih težav. Leta 1948 ga je aretirala in zaprla UDV, a je bil zaradi šibkega zdravja in pomanjkanja otipljivih dokazov po nekaj mesecih izpuščen. Poleti 1953 je moral zaradi pritiskov »nahujskane množice« zapustiti Tolmin, potem se je še nekajkrat preselil in končno dobil zavetje v Kanalu pri tamkajšnjem dekanu. (Primorski SBL 7, str. 242–243; Pelikan, E., Tajno delovanje, str. 172, 181; SI AS 1931, šk. 936, mapa 600-2/ZA.)

Vogelnik, Alojz (Lojze) in Gabrijela

Zakonca Vogelnik, Alojz in Gabrijela (rojena Bohinc), sta imela v Radovljici tovarno pletilstva Bohinc & Vogelnik. (DAR; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik; SI AS 1931, šk. 404.)

Vogrič, Alojzij (Lojze) – dr. Lojze, dr. Tominc, dr. V., dr. Vogr, dr. Voger

(27. 4. 1902, Slap ob Idrijci–1. 2. 1987, Oakland)

Pravnik in politik.

Pravo je študiral v Bologni. Leta 1930 je odprl odvetniško pisarno v Tolminu in bil kot Slovenec pod stalnim nadzorom italijanske policije. Do kapitulacije Italije se ni ukvarjal s politiko, potem je postal eden izmed glavnih organizatorjev protirevolucionarne akcije na Tolminskem, ki jo je tudi finančno podpiral. Sodeloval je pri širjenju propagande, vzpostavljanju ilegalnih političnih organizacij, organizatorji primorskega domobranstva so se obračali nanj kot na svojega zaupnika. V Tolminu je opravljal funkcijo slovenskega notarja, prizadeval si je tudi za poslovenjenje uprave in šolstva. Sredi leta 1944 je bil imenovan za referenta za slovenske zadeve v goriški prefekturi ter bil zadolžen za zadeve, povezane z občinsko upravo, šolstvom in prosveto v slovenskem delu dežele. V pričakovanju prihoda zahodnih zaveznikov se je vključil v ilegalne priprave za prihodnji prevzem oblasti, ki jih je spodbujalo vodstvo SLS v Ljubljani. Po ustanovitvi Narodnega odbora za Slovenijo v Ljubljani jeseni 1944 je postal član njegovega vodstva in odposlanec za Goriško. Ob koncu druge svetovne vojne je poskušal navezati stike s poveljstvom britanskih enot, a mu ni uspelo. Pozneje je nekaj let živel v Rimu, kjer je opravljal odvetniško delo in pomagal slovenskim beguncem, vse dokler se italijanske oblasti niso začele spraševati o njegovem državljanstvu. Leta 1950 se je preselil v ZDA in se ustalil v Oaklandu. Začetne finančne težave je reševal z delom v tovarni, ob delu ponovno študiral pravo, ga dokončal in postal pravni svetovalec Ameriške banke za italijansko in evropsko pravo. (OSP; Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 119, 130, 216–217.)

Vojska, Jožef (Jože)

(20. 2. 1914, Domžale–14. (15.) 10. 1943, Mozelj)

Gradbeni inženir.

Med drugo svetovno vojno se je pridružil vaškim stražam in decembra 1942 prevzel vodenje posadke v Begunjah pri Cerknici. Po kapitulaciji Italije kljub pričakovanju ni dobil nobenih navodil o ravnanju v novih razmerah, zato ni ukrenil ničesar. 15. septembra 1943 se je begunjska posadka brez kakšnih posebnih pogajanj predala partizanom. Prijetih je bilo več pripadnikov vaških straž in nasprotnikov partizanstva, ki so jih odpeljali v zapore v Kočevje. Zaslíšanjem je 12. oktobra sledila sodna razprava proti petim pripadnikom notranjskih vaških straž: Alojzu Maticíču, Jožetu Seljaku, Jožetu Vojski in Francu Omerzi. Maticíč in Omerza sta bila obsojena na smrtno kazen, o ostalih treh naj bi se opravile še dodatne poizvedbe. Vendar so bili vsi trije že dva dni pozneje, 14. oktobra, pred istim sodiščem obsojeni na smrt z ustrelitvijo. (Ferenc, T., *Dies irae*, str. 381, 383, 387–388, 488–491, 550; Smrtne žrtve, *sistory.si*; Maček, J., Župnik Viktor Turk.)

Vokić, Ante

(23. 8. 1909, Mostar–8. 5. 1945, Lepoglava)

Hrvaški pravnik, politik in general.

Pravo je študiral v Zagrebu, kjer se je pridružil ustaškemu gibanju. V letu 1944 je bil nekaj časa obrambni minister NDH in namestnik njenega voditelja Anteja Pavelića. Leta 1944 je bil eden od organizatorjev državnega udara, po katerem bi se NDH lahko približala zahodnim zaveznikom. Prevrat ni uspel, Vokić je bil aretiran, obsojen zaradi veleizdaje, interniran v Novi Marof, Koprivnico in nazadnje v Lepoglavo, kjer je bil usmrčen. (Jelić-Butić, F., Četnici.)

Vončina, Oton (Oto)

(11. 11. 1904, Radovljica–30. 6. 1945, Ljubljana)

Šofer in policijski stražnik.

Pred vojno je služboval kot šofer banovinske uprave. Med vojno je bil pripadnik Policijskega varnostnega zbora. Zadnje dni junija 1945 je v Ljubljani pred vojaškim sodiščem potekal proces proti prvoobtoženemu Jožetu Hlebcu in drugim pripadnikom Policijskega varnostnega zbora, kjer je bilo 29. junija izrečenih 15 smrtnih in pet zapornih kazni. Tudi Vončina je bil obsojen na smrt in skupaj z drugimi usmrčen naslednji dan. (Tominšek Čehulić, T., Usmrčeni po sodbah str. 290, 301; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1931, šk. 1071a.)

Voršič, Josip, dr.

(11. 10. 1903, Bretonečice–28. 1. 1945, Ljubljana)

Pravnik in odvetnik, brat Alojzija Voršiča.

Študiral je na pravni fakulteti v Ljubljani in leta 1929 promoviral. V letih 1930–1931 se je strokovno izpopolnjeval v Angliji. Odvetniški pripravnik je bil najprej v Celju, nato v Ljubljani, kjer je po odvetniškem izpitu leta 1935 odprl samostojno pisarno. Med drugim je bil tudi podpredsednik Zadrुžne gospodarske banke v Ljubljani, na področje publicistike je posegal s prispevki o pravnih, gospodarskih, socialnih in finančnih vprašanjih. Med drugo svetovno vojno je bil nekaj časa konfiniran v Italiji. (SB; SI AS 1931, OMS, 600-2/114.)

Voršič, Alojzij, dr.

(16. 6. 1888, Bratonečice–25. 8. 1973, Argentina)

Politik, pravnik in župan; brat Josipa Voršiča.

Pravo je študiral v Gradcu in Pragi. Med prvo svetovno vojno je moral študij odložiti zaradi vpoklica k vojakom. Po vojni je opravil vse študijske obveznosti in leta 1920 na praški univerzi doktoriral. Po vrnitvi v Slovenijo se je najprej zaposlil pri Finančnem okrajnem ravnateljstvu v Mariboru, nekaj let pozneje se je preselil v Celje, kjer je sprva delal na tamkajšnjem sodišču in od leta 1930 kot samostojni odvetnik. Politično je bil dejaven v okviru SLS. Dvakrat je bil izvoljen v celjski mestni svet, prvič leta 1924 in drugič leta 1935; leta 1939 je na županskem stolu zamenjal Alojzija Mihelčiča, ki se je funkciji odpovedal. Po nemški zasedbi Celja je moral predati župansko pisarno nemškim oblastem. Kot odkritemu nasprotniku nacizma mu je bila odvzeta odvetniška pisarna, grozil mu je transport v Dachau. Po srečnem naključju mu je uspelo pobegniti najprej v okolico Kamnika, nato v Ljubljano, kjer se je umaknil v zasebno življenje. Pozneje se je ponovno vključil v dejavnost slovenskih katoliških politikov (proti koncu leta 1943 ga srečamo med člani organizacijskega odbora SLS), po smrti mlajšega brata Josipa v januarju 1945 pa je prevzel njegovo odvetniško pisarno. Ob koncu vojne se je leta 1945 najprej umaknil v Avstrijo in nato v Argentino; naselil se je v Buenos Airesu, kjer se je vključil v dejavnost tamkajšnje slovenske skupnosti in SLS. (Jeraj, M., Alojzij Voršič, str. 230–231; SI AS 1931, OMS, 600-21/515; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Vošnar, Pavel (Pavle) – Vidmar, Mirko, Bojan

(28. 12. 1902, Trst–14. 10. 1943, Mozelj)

Častnik (kapetan).

Po končani vojaški akademiji v Beogradu leta 1926 je služboval v raznih krajih Jugoslavije in napredoval v čin topniškega kapetana 1. razreda. Poleti 1941 se je v Ljubljani vključil v četniško gibanje in postal član Sokolskega vojnega sveta. Avgusta 1942 je postal komandir čete in posadke Legije smrti v Šentjoštu nad Horjulom. Od septembra 1942 je bil komandant 1. bataljona Legije smrti v Rovtah pri Logatcu, ki se je bojeval proti partizanom Dolomitskega odreda, včasih tudi skupaj z italijansko vojsko. Po nastanku vaških straž je Karel Novak nekdanjim jugoslovanskim oficirjem sicer priporočal, naj bodo obzirni do njih, a junija 1943 je prišlo do ostrega spora med Novakom in vodstvom SLS, ki je pravzaprav vodilo dejavnost vaških straž. Takrat je namreč Vošnar na Novakovo zahtevo in brez pristanka Slovenske legije, ki je v vaške straže poslala največ mož, ukazal odhod vaških straž iz Šentjošta in Rovt v ilegalo ter njihov premik na Dolenjsko. Glede na to, da bi vasi tako ostale brez zaščite, je Albin Šmajd kot eden izmed organizatorjev Slovenske legije 10. junija 1943 ta ukaz preklical, Vošnar se je vrnil k svoji enoti v Rovte. Ker mu vaških stražarjev ni uspelo prepričati, da bi prešli v ilegalne četniške oddelke, se je pridružil Notranjskemu četniškemu odredu, ki mu je poveljeval Danilo Koprivica, in se skupaj z njim napotil na Dolenjsko, kjer je deloval Dolenjski odred Milana Kranjca. Po oblikovanju Centralnega četniškega odreda se je skupaj z ostalimi pripadniki odreda znašel v Grčaricah. Po partizanskem napadu 10. septembra 1943 je bil ujet in oktobra na t. i. kočevskem procesu obsojen na smrt. (ES 16, str. 207; ES 6, geslo Legija Smrti, str. 118; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 210; Borštnik, P., Pozabljena zgodba, str. 51–52; Smrtne žrtve, sistory.si.)

Vrančič, Henrik (Ika) – Mestnik

(15. 7. 1903, Ljubljana–?)

Bančnik.

Bil je vidnejši član Samostojne demokratske stranke (SDS) v Ljubljani. Pripadal je t. i. desnemu krilu SDS, ki se, v primerjavi z levim krilom, med okupacijo ni priključilo OF. Sprva je bil član Pokrajinske delavske zveze in pozneje njene naslednice Pokrajinske zveze delodajalcev. Leta 1944 je postal direktor Mestne hranilnice v Ljubljani. Po koncu vojne je

emigriral v tujino. (SI AS 1931, OMS, 600-14/2, 57, 92, 600-1/491–510; Popisi prebivalstva, sistory.si; SI AS 1914, šk. 1, p. e. 27.)

Vračko, Edvard, dr.

(1898, ?-?)

Pravnik, sodnik.

Leta 1923 je bil postavljen za sodnika Okrožnega sodišča v Brežicah. Med okupacijo je bil protikomunistično usmerjen. Od jeseni 1943 je sodeloval v »sodni komisiji«, ki je odločala o izpustitvi zapornikov, zato je imel stike tudi z Albinom Šmajdom. Ob koncu vojne se je umaknil v Vetrinjo, kjer je bil član taboriščnega odbora. Zatem je emigriral. (Seznam osebja 1927, str. 21; SI AS 1931, OMS, 600-21/517.)

Vrčon, Branko – Verko, Žerjav

(19. 3. 1907, Dobravlje–22. 9. 1990, Ljubljana)

Pravnik, publicist, časnikar in prevajalec.

Pravo je študiral v Padovi in leta 1932 promoviral. Zaradi fašističnega preganjanja se je leta 1933 preselil v Maribor in leta 1935 v Ljubljano, kjer se je zaposlil v zunanjepolitičnem uredništvu dnevnika Glas naroda, po opravljenem tečaju na Akademiji za mednarodno pravo v Haagu tudi pri liberalnem dnevniku Jutro. Bil je član primorskih emigrantskih društev in eden od voditeljev Mladine JNS. Italijanske okupacijske oblasti so ga zaradi dezertstva poslale v disciplinski bataljon v Livorno, nemške pa na prisilno delo v Ribnico. Leta 1944 je skušal na Primorskem organizirati t. i. sredinsko gibanje zunaj OF. Po vojni je bil na božičnem procesu ob koncu decembra 1945 obtožen medvojnega delovanja proti narodnoosvobodilnemu gibanju in sodelovanja z okupatorjem. Obsojen je bil na smrt z ustrelitvijo. Marca 1946 je bil pomiloščen, kazen mu je bila zmanjšana na 20 let zapore. Leta 1953 je bil pogojno izpuščen na prostost in dobil zaposlitev v tovarni Litostroj, kjer je vodil oddelka za ekonomsko propagando in za stike z javnostjo, organiziral prevajalski oddelek in urejal tovarniško glasilo, poleg tega je prevajal strokovna in leposlovna dela, deloval v strokovnih in znanstvenih društvih ter za svoje delo prejel več priznanj. Okrožno sodišče v Ljubljani ga je leta 1998 skupaj z drugimi na božičnem procesu obsojenimi liberalci oprostilo vseh obtožb. (ES 14, str. 375; Jeraj, M., Obračun, str. 381–387; Primorski SBL, str. 276–277; ES 14, Vrčon Branko, str. 375; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 562.)

Vršaj (Vrsaj, ponekod tudi Vrščaj) Egidij (Egidio), dr. – Gorenjc, Gorjanc, Gide

(9. 3. 1923, Čatež pri Veliki Loki–14. 5. 2009, Trst)

Časnikar, ekonomist in publicist.

Nekaj časa je z družino živel na Nizozemskem, kjer je njegov oče delal kot rudar. Klasično gimnazijo je obiskoval v Škofovih zavodih v Šentvidu, od leta 1942 do februarja 1945, ko ga je aretiral gestapo, je študiral na ljubljanski pravni fakulteti. Pripadal je t. i. Glavačevi skupini, sestavljeni iz skrajnih protikomunistov, ki jo je vodil duhovnik Franc Glavač. Imel je vodilno vlogo v na pol legalni obveščevalni službi (OBV), ki je bila ustanovljena novembra 1943 v Ljubljani iz predstavnikov skupine Franca Glavača in Slovenske legije (ni povsem razjasnjeno, ali jo je formalno vodil ilegalni pooblaščenec Slovenske legije Milan Finec ali Vršaj); njena naloga je bila zbiranje podatkov o komunistih in članih OF. Zaradi hudih sporov med Glavačem in Slovensko legijo je bila OBV preurejena in preimenovana v Tajno obveščevalno službo (TOS), ki so jo sicer večinoma sestavljali le še člani Slovenske legije, vendar sta Vršaj in Franc Horvat ostala v uradu TOS in skrbeli, da je Glavač še vedno dobival obveščevalne podatke. Vršaj je ostal v tej službi tudi potem, ko se je poleti 1944 preoblikovala v Oddelek dopisnikov (ODO), ki je bil vedno bolj povezan z Informacijskim uradom Rupnikove pokrajinske uprave in je na začetku leta 1945 postal eden od njegovih oddelkov. Februarja 1945 je Vršaja aretiral gestapo. V zaporu je ostal do konca vojne, potem se je preselil v Trst in se zaposlil kot časnikar v tiskovnem uradu Zavezniške vojaške uprave. Leta 1946 je prestopil k časnikarskemu oddelku Radia Trst A, kjer je ostal do upokojitve v letu 1988. Ob delu je študiral na ekonomski fakulteti univerze v Trstu in tam v letu 1966 doktoriral. V obdobju 1970–1988 je napisal pet obsežnih knjig, namenjenih gospodarstvenikom, politikom, socialnim in drugim javnim delavcem, v katerih je zbral zakonske predpise, pogodbe in statistike s področja domačega in svetovnega gospodarstva ter analize različnih družbenoekonomskih sistemov. (Primorski SBL; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 224–227.)

Vurnik (Wurnig), Anton

(20. 5. 1906, Maribor–?)

Nemški nacistični funkcionar, SS častnik.

Nacistični stranki se je pridružil leta 1935 in leta 1940 že deloval v varnostni službi (SD). Med vojno je kot član varnostne policije in varnostne službe deloval na oddelkih kriminalne policije v Celovcu in nato na Bledu. (SI AS 1931, šk. 479, Vurnik Anton; SI AS 1931, OMS, 501-4/57, 58.)

W

Wagner, Rudolf

Šolski nadzornik in častnik SNVZ.

Stotnik in kasneje major Wagner je bil načelnik štaba Slovenskega narodno varnostnega zbora (SNVZ) in je na tej funkciji zamenjal stotnika Franja Dolinška. Po pomembnosti je bil torej takoj za načelnikom organizacijskega štaba, polkovnikom Antonom Kokaljem. Po reorganizaciji SNVZ oktobra 1944 je postal tudi načelnik štaba 1. slovenskega udarnega polka na Primorskem. Po vojni je emigriral v Argentino in v Buenos Airesu izdal svoje spomine z naslovom Primorski slovenski domobranci. (Mlakar, B., Domobranstvo na Primorskem, str. 80, 109, 231.)

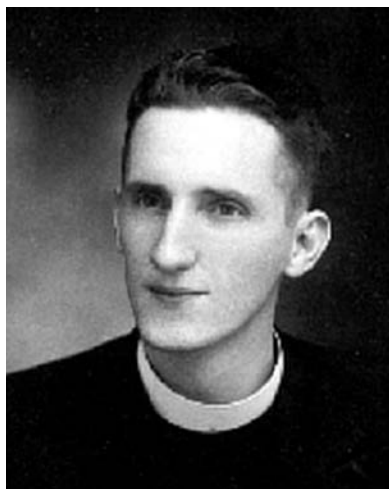
Winkler, Silverij (Veri) – Aleks, Judež, Ferruccio, Smoljko

(29. 11. 1917, Žubina pri Stični–1984, Toronto)

Strojni tehnik.

Družina je izviralca iz Gorice. Pri 18. letih je končal srednjo tehnično šolo v Trstu in se zaposlil v tržaški ladjedelnici, leta 1936 pa je pobegnil v Jugoslavijo. Konec leta 1941 je začel sodelovati z OF, maja naslednje leto je odšel v partizane, julija 1942 je postal član KPS. Jeseni 1944 je bil sprejet v Ozno za Slovenijo; kmalu zatem je bil poslan v Moskvo na štirimesečni obveščevalni kurz, a se je v domovino vrnil šele konec aprila 1945. 8. maja 1945 je bil napoten v Trst, v načelstvo mestne Ozne. Ilegalno je ostal v mestu tudi po umiku jugoslovanske vojske 12. junija 1945. Bil je vodja obveščevalnega centra za mesto Trst in načelnik Ozne za Primorsko. Kmalu je prevzel tudi vodenje operativne skupine Ozne, ki je v Trstu in okolici izvajala sabotažne akcije, vključno z ugrabitvami in likvidacijami političnih nasprotnikov iz vrst beguncev in različnih drugih oseb, tudi nekdanjih partizanov, osumljenih sodelovanja predvsem z zahodnimi obveščevalnimi službami. Winkler je imel v Trstu dobro pokrito obveščevalno mrežo, svoje agente je znal spretno vriniti tako v angloameriške kroge kot v vrste političnih nasprotnikov druge Jugoslavije. Člani njegove skupine, med katerimi je Winkler užival velik ugled in zaupanje, so sodelovali pri

ugrabitvah nekaterih zelo pomembnih političnih nasprotnikov – npr. Albina Šmajda, Ivana Martelanca, Slavka Zoviča, Vinka Koširja itd.; ugrabitev Miloša Stareta jim ni uspela. Pomladi 1946 se je moral Winkler umakniti v Divačo, kjer je ostal do sredine 1947, nato se je preselil v Ljubljano. V Ljubljani je bil med drugim tudi referent/ šef II. odseka, II. oddelka (za področji ostanke meščanskih strank in kler); pri tem delu je sodeloval tudi z Zdenkom Roterjem. Januarja 1952 je bil Winkler obsojen pred vojaškim sodiščem v Ljubljani zaradi zlorabe službenega položaja, očitali so mu tudi nerazrešen odnos do Informbiroja. Kot podpolkovnik UDV je bil demobiliziran in prekvalificiran. Julija 1952 je z družino ilegalno prebegnil na zahod, najprej v Trst. Po pobegu je Winkler večino časa živel v Torontu, kjer se je uveljavil v poslovnih zadevah – najprej je bil družabnik, nato lastnik gradbenega podjetja. (SI AS 1589/IV, šk. 3754; SI AS 1931, šk. 2965, OD 9134 Winkler Veri, str. 27–29, 31, 443, 444; Vidmar, J., Člani Winklerjeve skupine, str. 28–35.)

Wolbang, Karel

(8. 1. 1913, Seravalle–10. 10. 1997, Philadelphia)

Duhovnik, redovnik (lazarist) in misijonar.

Študij teologije je končal v Ljubljani, kjer je bil leta 1941 posvečen v duhovnika. Med vojno je bil tesen sodelavec Franca Glavača in Nandeta Babnika. Kot župnik v Šmihelu (Novo mesto) je s pomočjo Katoliške akcije organiziral tamkajšnjo protikomunistično akcijo (Legijo smrti, vaške straže, Slovensko domobranstvo). Vuk Rupnik ga je po italijanski kapitulaciji postavil za svojega pomočnika, vendar je po Rupnikovem umiku iz Novega mesta s tega položaja odstopil. Po vojni je med drugim bival v Italiji; leta 1946 je v Sieni vstopil v noviciat reda lazaristov. V obdobju 1947–1951 je bil misijonar na Kitajskem, po izgonu tamkajšnjih misijonarjev se je preselil v Philadelphio, od koder je v naslednjih letih vodil misijone ter duhovne vaje med Slovenci v ZDA in Kanadi. Od leta 1959 je poučeval francoščino, latinščino in verouk na St. Joseph's Preparatory Seminary v Princetону (New Jersey). Od leta 1976 do leta 1994 je deloval na župniji v Scarboroughu v Kanadi. Po upokojitvi se je preselil v Princeton. (Klasinc Škofljanec, A., Vodnik Studia slovenica, str. 166; Godeša, B., Kdo ni z nami, str. 217; SI AS 1931, OMS, 503-10/11, 12, 18.)

Wolsegger, Ferdinand

(11. 10. 1880, Kočevje–1. 2. 1959, Innsbruck)

Pravnik, nacistični funkcionar, po rodu kočevski Nmec.

Pravo je študiral na Dunaju in v Černovicah. Sprva je služboval kot okrajni glavar v Velikovcu, Wolfsbergu in Celovcu, nato kot svetnik pri notranjem ministrstvu na Dunaju. Leta 1943 je bil imenovan za namestnika višjega vodje SS in koroškega gauleiterja Friedricha Rainerja v njegovem uradu v Trstu. Po vojni so ga britanske zasedbene oblasti odvedle v Wolfsberg, po prvem valu denacifikacije se je zaposlil kot administrator v samostanu v Stamsu. (DBL; SI AS 1931, OMS, 600-20, dnevnik.)

Z

Zajec (Zajc), Marjan, dr. – Kunc, dr. Kunc, dr. K., Resman, 202, 212, 232, 242, 505

(31. 5. 1905, Ljubljana–6. 2. 1985, Buenos Aires)

Pravnik, odvetnik in politik.

Pravo je študiral na ljubljanski pravni fakulteti, kjer je leta 1929 doktoriral. V letu 1936 je v Ljubljani odprl odvetniško pisarno. Uveljavil se je tudi v političnem življenju. Kot liberalec, ki je zagovarjal centralistično urejeno in etnično enotno jugoslovansko državo, je dosegel visoke položaje v režimski vsedržavni JNS; pred začetkom druge svetovne vojne je bil tudi tajnik njenega odbora za Dravsko banovino. Po okupaciji Slovenije je bil dejaven v protirevolucionarnem taboru. Zajec naj bi bil eden izmed redkih liberalcev, ki so že od začetka okupacije dokaj neprikrito sodelovali z okupatorjem. Kot član vodstva (direktorija) liberalnega dnevnika Jutro je skupaj z Avgustom Praprotnikom, enim izmed vodilnih liberalno usmerjenih gospodarstvenikov, pristal na omejitve, ki jih je časniki diktiral italijanski okupator, kar so nekateri liberalni politiki razumeli kot nepotreben izraz kolaboracije. Skupaj s Praprotnikom si je že na začetku leta 1942 prizadeval za ustanovitev slovenske policije pod vodstvom Lovra Hacina (ki je to mesto prevzel šele septembra 1943) in vzpostavitev ljubljanske Mestne straže. Bil je tudi član sokolskega vojnega sveta, ustanovljenega avgusta 1941 za vodenje ilegalne vojaške organizacije liberalnega tabora – Sokolske legije. Sodeloval je s poveljnikom slovenske četniške vojske Karlom Novakom

in bil poleti 1943 njegov posrednik pri dogovarjanju z Italijani o nenapadanju, nakupu orožja in živil, o izdaji prepustnic za določene osebe ipd. Jeseni 1944 je skupaj z Albinom Šmajdom pomagal ustanoviti Narodni odbor za Slovenijo in nato postal eden od njegovih dveh tajnikov. Tik pred koncem vojne je bil med tistimi, ki so se pogajali z generalom Erwinom Rösenerjem za prevzem civilne in vojaške oblasti v Sloveniji. Po končani vojni je odšel najprej na Koroško, preživel nekaj let v begunskih taboriščih, nato je emigriral v Argentino, kjer se je sprva preživiljal kot delavec, pozneje kot uradnik v zasebnem naftnem podjetju. (ES 15, str. 40; Čepič, Z., Marjan Zajec, str. 264–265; Škoro Babić, A., Seznam odvetnikov; Griesser Pečar, T., Razdvojeni narod, str. 26, 82, 230–231, 281, 283; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 335.)

Zelen, Danilo

(9. 7. 1907, Senožeče–13. 5. 1941, Mala gora, Ribnica)

Narodni buditelj, tigrovec.

Po maturi se je vpisal na tehniško fakulteto v Ljubljani. Študijskih obveznosti ni opravljal, saj se je povsem posvetil boju za narodnostne pravice Slovencev v Italiji. Organiziral, spodbujal in izvajal je oborožene akcije proti fašističnim ustanovam in posameznikom. Od ustanovitve v letu 1929 je bil član ožjega vodstva protifašistične organizacije slovenskih in hrvaških domoljubov TIGR (kratica za Trst, Istra, Gorica, Reka), ki je na Primorsko pošiljala gverilce, orožje, razstrelivo in protifašistično literaturo. Zelen je med drugim sodeloval tudi s Komunistično partijo Italije, pripravljal atentat na Mussolinija, organiziral sabotažne akcije na železnicah v Italiji in Avstriji. Italijanske oblasti so leta 1930 za njim razpisale tiralico, nato je bil na prvem in drugem tržaškem procesu (leta 1930 in leta 1941) obtožen kot glavni organizator protidržavne dejavnosti na Primorskem. Tik pred nemškim napadom na Jugoslavijo je Dravski diviziji v Ljubljani, ob začetku vojne tudi britanskim obveščevalcem, predal podatke o položajih italijanskih vojaških enot. Aprila 1941 je v okolici Ribnice skupaj s sodelavci pripravil bunkerje z orožjem in strelivom, nato se je z Antonom Majnikom in Ferdom Kravanjo umaknil na Malo goro nad Ribnico. Tam so jih 13. maja 1941 obkolili italijanski karabinjerji; sledil je oborožen spopad, v katerem je bil Zelen smrtno ranjen. (SB; ES.)

Zupan, Stanislav (Stane, Stanko), dr. – Kralj Ič-a, Močilnik, dr. Stanko

(1911– ?)

Pravnik.

Pred drugo svetovno vojno je bil vodja fantovskih odsekov, katoliških mladinskih telesno-vzgojnih organizacij. Na začetku okupacije je bil odvetniški pripravnik pri vrhniškem odvetniku Marijanu Maroltu, prej je služboval na Gorenjskem pri Albinu Šmajdu. Pridružil se je vaškim stražam in postal poveljnik vaške straže na Vrhniki, ki je 15. julija 1943 štela 129 mož. (Komotar, A., Spomini in tehtanja; Holešek B., Razvoj in formacija, str. 36; SI AS 1931, 600-21/528, 529; Škoro Babić, A., Seznam odvetnikov.)

Ž

Žakelj, Jakob – Jokl, Jošt, Nežka, Vrečar Jakob

Posestnik iz Šentjošta nad Horjulom.

Bil je zaupnik SLS in Slovenske legije, organizator vaških straž in domobranstva v Šentjoštu. Kasneje je bil tudi organizator Gorenjskega domobranstva. (SI AS 1931, OMS, 503-8/36, 42.)

Žebot, Ciril – Čiro (?)

(8. 4. 1914, Maribor–9. 1. 1989, Washington)

Pravnik in ekonomist.

Pravo je študiral v Ljubljani, kjer je leta 1937 promoviral, iz ekonomskih ved se je izpopolnjeval v Milanu, Parizu in na Češkem. Zaposlil se je pri Delavski zbornici in Narodni banki. Marca 1941 je bil izvoljen za zasebnega docenta gospodarskih ved na ljubljanski pravni fakulteti in jeseni začel predavati o primerjalnih gospodarskih sistemih. Že v gimnazijskih in študentskih letih je bil dejaven v različnih, zlasti katoliško usmerjenih društvih. Bil je tudi med najvidnejšimi sodelavci lista Straža v viharju in med vodilnimi člani akademskega kluba Straža, po Ehrlichovi smrti v letu 1942 tudi njegov vodja. Leta 1943 se je pred gestapom umaknil v Rim, kjer je od leta 1945 vodil Akcijski odbor za suvereno in neodvisno slovensko državo, v katerem sta sodelovala tudi Fran Erjavec in Josip Špindler. Od jeseni 1947 je živel v ZDA, kjer je predaval na različnih univerzah. (ES 15, str. 292–293; SB; Ramšak, J., Politična emigracija, str. 963–964; SI AS 1931, OMS, 600-10/128; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 800.)

Železnik, Ignacij (Nace) – Gorjan Nace

(1. 2. 1910, Jesenice–1945, ?)

Uradnik Vzajemne zavarovalnice.

Po končanem učiteljišču se je nastanil v Ljubljani, kjer se je zaposlil v zavarovalnici in se poročil s hčerko novinarja časopisa Slovenski narod Emila Vodeba. Bil je protikomunistični organizator v Zgornji Šiški, za Bežigradom in v Podpeči pri Ljubljani. Leta 1945 je bil ubit skupaj z drugimi z avstrijske Koroške vrnjenimi domobranci. (Kržan, V., Ali naj zatajim Boga; Smrtne žrtve, sistory.si; SI AS 1877, f. 52/ IV., dok. II 0228304.)

Žemva, Mihael, dr.

Zdravnik.

Leta 1942 je bil poslan v internacijo in konfinacijo v Italijo. (Godeša, B., Kdor ni z nami, str. 107.)

Žerjal, Stanislav

(14. 6. 1910, Brje pri Braniku–23. 2. 2002, Gorica)

Duhovnik.

Študij teologije je zaključil kot semeniščnik ljubljanske škofije. V duhovnika je bil posvečen 7. julija 1935 v Ljubljani. Kot kaplan je deloval v Škocjanu pri Mokronogu, nato je bil župnijski upravitelj v Kalu nad Kanalom, od septembra 1943 do maja 1945 hišni duhovnik v sirotišnici Contavalle v Gorici, začasni vikar v Vilešu in Fossalonu pri Gradežu, od jeseni 1945 do marca 1947 začasni upravitelj župnije Vrtojba. Oktobra 1943 je prišel v Ljubljano, kjer se je sestal z Leonom Rupnikom in Erwinom Rösenerjem. Po vojni je emigriral. (SI AS 1931, OMS, 600-21/533; Primorski SBL.)

Žitko, Stanislav, dr. – Žitar

(19. 10. 1896, Trst–2. 10. 1970, Ljubljana)

Pravnik, odvetnik in kulturni delavec.

Na Dunaju je študiral pravo. Med prvo svetovno vojno je bil poklican k vojakom in dosegel častniški čin. V letih 1918–1919 se je udeležil bojev za severno mejo pod poveljstvom generala Rudolfa Maistra, potem je v Zagrebu dokončal študij in leta 1920 doktoriral. Služboval je pri okrajnem glavarstvu v Krškem in pri pravnem oddelku ravnateljstva Južne železnice v Ljubljani, nato je bil sodnik v Brežicah in v Ljubljani, kjer je ostal do konca druge svetovne vojne. V letu 1924 se je odločil za odvetniško pot, opravil pripravništvo in leta 1927 odvetniški izpit. Najprej je bil sodelavec v odvetniški pisarni Marka Natlačena, v letu 1932 je postal samostojni odvetnik. Dejaven je bil v različnih katoliško usmerjenih mladinskih, verskih, kulturnih in gospodarskih organizacijah. O njegovem medvojnem delovanju na osnovi pregledane literature skorajda ni bilo mogoče najti podatkov. Franček

Saje ga omenja kot enega od predvojnih »klerikalnih finančnikov«, člana upravnih, izvršnih ali nadzornih odborov Zadrufne zveze v Ljubljani, Zadrufne gospodarske banke, Vzajemne posojilnice, Kreditnega zavoda za trgovino in industrijo ter nekaterih tovarn; kar se vojnih let tiče, omenja le, da je sodeloval v pripravljalnem odboru za izvedbo pobožnosti prvih devetih petkov v mesecu, ki naj bi jih škof Rožman začel načrtovati jeseni 1941 in so imele po Sajemnem mnenju značaj protikomunistične propagandne akcije. Med okupacijo je bil med člani Pokrajinskega odbora SLS za Primorsko. Maja 1945 je preko Koroške odšel v Italijo. Najprej je bil v begunskem taborišču Servigliano, potem je živel Trstu in poučeval angleščino na slovenskih srednjih šolah. Ker ni imel italijanskega državljanstva, se je kmalu po sklenitvi londonskega sporazuma v oktobru 1954, s katerim je bil večji del dotedanjanega A Svobodnega tržaškega ozemlja dodeljen Italiji, vrnil v Ljubljano. (Primorski SBL 18, str. 405; Saje, F., Belogardizem, str. 74, 76, 175.)

Žitnik, Rudolf – Ris, R, Klepar, Kovač, Kovač Janez, Nil

(16. 4. 1901, Ljubljana–17. 8. 1974, Buenos Aires)

Podjetnik in politik.

Pred drugo svetovno vojno je imel v Ljubljani uspešno kleparsko podjetje; bil je tudi dejaven član Sokola in nekaj časa starešina sokolskega društva v Štepanji vasi. Politično je deloval v JNS in bil podpredsednik njenega ljubljanskega in banovinskega odbora. Po okupaciji Slovenije v letu 1941 je bil član Sokolskega vojnega sveta in predstavnik Sokolske legije pri štabu četniškega komandanta za Slovenijo Karla Novaka, komandanta Jugoslovanske vojske v domovini za Slovenijo. Kot obveščevalec in kurir je Žitnik večkrat potoval v Srbijo in Rim ter s Karlom Novakom sodeloval na pogovorih z italijanskim poveljnikom Gastonejem Gambaro. Poleti 1943 je organiziral oskrbo Centralnega slovenskega četniškega odreda, ki se je pozneje utrdil v Grčaricah. Jeseni 1944 je postal član Narodnega odbora za Slovenijo in se 3. maja 1945 udeležil zasedanja začasnega slovenskega parlamenta na Taboru v Ljubljani. Po vojni se je umaknil v Avstrijo, nato v Italijo in nazadnje v Argentino, kjer je opravljal svoj prvotni poklic. Sodeloval je tudi v emigrantskem Narodnem odboru in v slovenskih emigrantskih društvih. Sredi šestdesetih let 20. stoletja se je umaknil iz političnega življenja. (ES 15, str. 337; Jeraj, M., Melik, J., Nagodetov proces, str. 968.)

Živković, Petar

(1. 1. 1879, Negotin–3. 2. 1947, Pariz)

Srbski general in politik.

V Beogradu je končal vojaško akademijo. Kot poročnik kraljeve garde je v letu 1903 sodeloval pri strmoglavljenju dinastije Obrenovičev, tako da je zarotnikom odprl vrata kraljevskega dvora in omogočil umor Aleksandra Obrenovića, ki ga je organiziral polkovnik Dragutin Dimitrijević Apis. Pozneje se je razšel z zarotniki in iz skupine oficirjev, ki so se zbirali okrog prestolonaslednika Aleksandra Karađorđevića, ustanovil tajno organizacijo Bela roka, ki je predstavljala protiutež Apisovi tajni oficirski organizaciji Črni roki. Leta 1917 ga je Aleksander postavil za poveljnika kraljeve garde in še istega leta sta skupaj

organizirala montirani Solunski proces proti Apisu, tedaj vodi vojaške kontraobveščevalne službe, ki je bil obtožen poskusa umora prestolonaslednika Aleksandra in obsojen na smrt. Leta 1923, dve leti potem, ko je Aleksander postal kralj, je Živković napredoval v divizijskega generala. Veljal je za kraljevega posebnega zaupnika in poslušnega izvrševalca njegovih političnih smernic. Po uvedbi diktature v letu 1929 ga je kralj postavil za predsednika vlade, v letu 1930 je napredoval v armadnega generala. Leta 1932 je kralj za predsednika vlade imenoval Vojislava Marinkovića, medtem ko je Živković dobil vodilno vlogo pri ustanovitvi in organizaciji režimske stranke JNS. V obdobju 1934–1935 je bil Živković v vladah Nikole Uzunovića in Bogoljuba Jevtića minister za vojsko in mornarico. Enak resor je dobil v junija 1935 oblikovani vladi Milana Stojadinovića, a je že marca 1936 odstopil, nekaj mesecev pozneje, junija 1938, pa je prevzel mesto predsednika JNS. Aprila 1941 je odšel v emigracijo in leta 1943 postal v jugoslovanski begunski vladi Miloša Trifunovića minister brez listnice, hkrati tudi pomočnik vrhovnega komandanta oboroženih sil Kraljevine Jugoslavije. Načrtoval je organiziranje vojske, ki naj bi jo sestavljali vojni ujetniki, politični deportiranci iz Italije ter primorski Slovenci in Hrvati iz Istre, ki so jih v Afriki zajeli Britanci; vsi skupaj naj bi prispeli na dalmatinsko obalo in uradno pomagali zaveznikom v boju proti Nemcem, neuradno predvsem četnikom Draže Mihailovića. Zahodni zavezniki, ki se sploh niso nameravali izkrcati v Dalmaciji, tega predloga niso upoštevali. Po koncu vojne je Živković neuspešno snoval načrte za kontrarevolucionarne akcije v Jugoslaviji. Preostanek življenja je preživel v emigraciji, v Veliki Britaniji in Franciji, leta 1946 so ga jugoslovanske oblasti v odsotnosti obsodile na smrt. (EJ 8, str. 647; Wikipedia.)

Župec, Franc (Franček)

(16. 1. 1920, Borovci–16. 3. 1942, Ljubljana)

Študent prava.

Po maturi v letu 1940 je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev razmišljal o takojšnji stalni zaposlitvi, a se je vseeno odločil za študij v Ljubljani. Tu se je pridružil članom akademskega kluba Straža, s katerimi se je prek Slovenske dijaške zveze seznanil že v Mariboru. Med italijansko okupacijo je, tako kot Jaroslav Kikelj, sprejel članstvo v upravnem odboru fašistične Ljubljanske univerzitetne organizacije (Organizzazione Universitaria di Lubiana – OUL); k tej odločitvi so pripomogle italijanske grožnje o zaprtju univerze. VOS OF je bila na člane OUL pozorna, zato mu je večkrat povsem neposredno grozila, razne

posredne grožnje je lahko razbral tudi iz prispevkov v Slovenskem poročevalcu. Zaradi nevarnosti atentata se je umaknil v hotel Union, vendar je marca 1942 padel pod streljane ali več neznanih atentatorjev. Pogrebne slovesnosti so se udeležili prorektor univerze Matija Slavič, Franc Casar, vidnejši član Straže, Lambert Ehrlich in tudi škof Rožman. Po vojni naj bi nemški vojni ujetniki njegovo truplo izkopali in prenesli neznano kam. (Žižek, S., Franček Župec; Smiljanič, I., Kralji, doktorji, revolucionarji, str. 473.)

Žužek, France – Rado Česnin, Delavec Franc

(15. 8. 1909, Ljubljana–?)

Upravnik Borze dela v Ljubljani.

Pred vojno je bil sprva dejaven v Jugoslovanski strokovni zvezi in nato v Zvezi združenih delavcev. Tudi za časa italijanske okupacije je bil njen funkcionar in kasneje Slovenske delavske zveze, od leta 1944 je bil predsednik Delavske protikomunistične akcije. Konec leta 1944 ga najdemo med podpisniki Narodne izjave. SLS je Žužka na začetku maja 1945 določila za poslanca Narodnega odbora za Slovenijo, tako se je 3. maja 1945 udeležil »taborske seje«, na kateri so glasovali za besedilo spomenice Trumanu, Churchillullu in Kreku s prošnjo za intervencijo zahodnih zaveznikov v boju proti komunizmu. (SI AS 1931, OMS, 600-20, arhiv; SI AS 1931, OMS, Indeks imen, 600-21/173, 547.)

Žvokelj, Dominik, dr.

(12. 12. 1892, Vrhopolje–5. 12. 1975, Kamnik)

Pravnik.

V Gradcu je študiral pravo, ki ga je zaradi prve svetovne vojne začasno prekinil in ga nato zaključil julija 1918. Leta 1919 je v Zagrebu dobil doktorski naziv in se nato zaposlil v Ljubljani. Od leta 1926 je deloval kot samostojni odvetnik v Kamniku. Bližina hribov je bila zanj posebej pomembna, saj je bil navdušen planinec in smučar; bil je član glavnega odbora Planinske zveze Slovenije in predsednik Smučarskega kluba Kamnik. Po nemški okupaciji ga je takoj aretirali gestapo in ga poslal v taborišče v Šentvidu, kjer je ob neki priložnosti skrnil seznam prebivalcev Gorenjske, ki so bili določeni za izselitev. Politično je bil dejaven v okviru SLS in bil član njenega gorenjskega pokrajinskega odbora. Po vojni je nadaljeval odvetniško delo. Leta 1952 se je upokojil kot pravnik v tovarni usnja, potem je še 22 let vodil pravno posvetovalnico pri društvu upokojujencev. (Vodušek Starič, J., Dosje Mačkovšek, str. 67; KKBL; Škoro Babič, A., Seznam odvetnikov.)

Kratice in okrajšave bibliografskih enot v poglavju

- BG – Billion Graves
- CDDC – Catholic Diocese of Dodge City, Kansas
- DAR – Digitalni arhiv Radovljica
- DB – Deutsche Biographie
- DBL – Dolenjski biografski leksikon
- DLRS – Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji
- EB – Encyclopedia Britannica
- EJ – Enciklopedija Jugoslavije
- ES – Enciklopedija Slovenije
- ESH – Enciklopedija srbske historiografije
- ESV 1939–1945 – Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945
- FG – Find A Grave
- Geni – Rodoslovna baza Geni
- HBL – Hrvatski biografski leksikon
- HE – Hrvatska enciklopedija
- HL – Hrvatski leksikon
- IE – Istarska enciklopedija
- Kamra – Kamra. Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin
- KC – Katoliška Cerkev
- KDRP – Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov
- KKBL – Kamniško komendski biografski leksikon
- Literarni atlas – Literarni atlas Ljubljane
- MH – My Heritage
- Najmladi – Najmladi YU heroji; Yugopapir
- OMS – Ostanke meščanskih strank
- OSP – Obrazi slovenskih pokrajin
- PP – People Pill
- PRG – Portal Rheinische Geschichte
- Primorski SBL – Primorski Slovenski biografski leksikon
- PŽ – Pokopališče Žale
- SB – Slovenska biografija
- SG – Slovenski grobovi

-
- SK – Szlovenszka krajina
 - SNZ – Slovenska novejša zgodovina 1848–1992
 - SRD – Slovensko rodoslovno društvo
 - SvSI – Svobodna Slovenija
 - Traces – Traces of War
 - TSMH – The Sydney Morning Herald
 - VSBL – Veliki svetovni biografski leksikon
 - WW II DB – World War II Database

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije – SI AS

- SI AS 133, Okrajno glavarstvo Ljubljana okolica.
- SI AS 220, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta.
- SI AS 229, Ministrstvo za ljudsko zdravstvo Ljudske Republike Slovenije.
- SI AS 628, Jugoslovansko-češkoslovaška liga v Ljubljani.
- SI AS 913, Kregar Janko.
- SI AS 991, Remec Bogumil.
- SI AS 1017, Šmajd Albin.
- SI AS 1019, Šporn Teodor.
- SI AS 1193, Ude Lojze.
- SI AS 1248, Brezovar Milan.
- SI AS 1267, Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji.
- SI AS 1513, Zbirka gradiva o komunistični dejavnosti iz okupatorskih policijskih, sodnih in vojaških organov.
- SI AS 1515, Zbirka dokumentov o nasprotnikih partizanstva.
- SI AS 1529, Kraigher Boris.
- SI AS 1546, Zbirka biografij vidnejših komunistov in drugih javnih osebnosti.
- SI AS 1582, Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko primorje in Trst.
- SI AS 1584, Zbirka gradiva organov in organizacij za boj proti fašizmu v coni A Julijske krajine.
- SI AS 1589, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije.
- SI AS 1660, Cankar Izidor.
- SI AS 1775, Poveljstvo 11. armadnega zbora.
- SI AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Slovenskem narodnoosvobodilnem svetu.
- SI AS 1829, Zbirka gradiva Kraljevih kvestur Trst in Gorica.
- SI AS 1834, Okrajno glavarstvo Novo mesto.
- SI AS 1840, Zbirka gradiva o žrtvah italijanskih okupacijskih oblasti.
- SI AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.
- SI AS 1873, Gorenjsko domobranstvo.
- SI AS 1875, Smersu Rudolf.
- SI AS 1877, Slovensko domobranstvo.
- SI AS 1894, Praprotnik Avgust.
- SI AS 1896, Protikomunistični odbor v Ljubljani.

- SI AS 1898, Slovenska ljudska stranka.
SI AS 1900, Zbirka sodnih spisov o Črni roki.
SI AS 1906, Uprava časopisov Slovenec, Domoljub, Bogoljub in Slovenski dom.
SI AS 1914, Četniško poveljstvo za Slovenijo.
SI AS 1920, Zbirka prijavnih listov oficirjev in podoficirjev kraljeve jugoslovanske vojske v Ljubljani.
SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije.
SI AS 2018, Kazenska evidenca.
SI AS 2058, Zbirka stenografskih beležk, zapisnikov sej, predstavništev, senata in skupščine Kraljevine Jugoslavije.

Zgodovinski arhiv Ljubljana – SI ZAL LJU

- SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana.
SI_ZAL_LJU/0468, Mestni ljudski odbor Ljubljana.

Pokrajinski arhiv Maribor – SI PAM

- SI_PAM/1238, Jugoslovansko-češkoslovaška liga Maribor.

Nadžkofjski arhiv Ljubljana – NŠAL

- NŠAL 03762, Krstna knjiga Bloke, 1868–1906.
NŠAL 03866, Krstna knjiga Jesenice, 1891–1902.
NŠAL 03876, Krstna knjiga Kamnik, 1880–1908.
NŠAL 03908, Krstna knjiga Kranj, 1880–1896.
NŠAL 03909, Krstna knjiga Kranj, 1896–1909.
NŠAL 03915, Krstna knjiga Kranj – Šmartin, 1892–1908.
NŠAL 03970, Krstna knjiga Ljubljana – Sv. Jakob, 1892–1902.
NŠAL 03978, Krstna knjiga Ljubljana – Sv. Nikolaj, 1867–1898.
NŠAL 03985, Krstna knjiga Ljubljana – Sv. Peter, 1877–1884.
NŠAL 03987, Krstna knjiga Ljubljana – Sv. Peter, 1893–1900.
NŠAL 03990, Krstna knjiga Ljubljana – Sv. Peter, 1911–1915.
NŠAL 04032, Krstna knjiga Ljubljana – Marijino Oznanjenje, 1892–1901.
NŠAL 04033, Krstna knjiga Ljubljana – Marijino Oznanjenje, 1902–1908.
NŠAL 04094, Krstna knjiga Novo mesto – Šmihel, 1885–1912.
NŠAL 04156, Krstna knjiga Selca, 1876–1892.
NŠAL 04157, Krstna knjiga Selca, 1893–1903.
NŠAL 04265, Krstna knjiga Škofja Loka, 1874–1893.
NŠAL 04267, Krstna knjiga Škofja Loka, 1903–1917.
NŠAL 04279, Krstna knjiga Šmartno pri Litiji, 1896–1918.
NŠAL 04299, Krstna knjiga Trebnje, 1868–1890.
NŠAL 04309, Krstna knjiga Vače, 1856–1897.
NŠAL 04332, Krstna knjiga Vrhnika, 1870–1894.

Nadžkofjski arhiv Maribor – NŠAM

NŠAM 03069, Krstna knjiga Sv. Jernej pri Ločah, 1886–1899.

NŠAM 03091, Krstna knjiga Sv. Jurij ob Pesnici, 1903–1914.

NŠAM 03721, Krstna knjiga Sv. Vid na Planini, 1875–1901.

NŠAM 047, Krstna knjiga Gornji Grad, 1892–1906.

NŠAM 04843, Krstna knjiga Slovenska Bistrica, 1902–1907.

Archiv der Diözese Gurk – ADG

ADG S52-014-1, Geburtsbuch VII, 1874–1905.

The National Archives – TNA

TNA FO 371, Foreign Office, Political Correspondence.

Arhiv Studia slovenica – AAS

ASS 1, Zbirka gradiva politikov SLS – Mihe Kreka, Alojzija Kuharja, Franceta Gabrovška, Franca Snoja in Jožeta Melaherja.

ASS 108, Šmajd Albin.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije v Ljubljani – VSRS

Vrhovno sodišče Republike Slovenije v Ljubljani, Zahteva za varstvo zakonitosti pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, Sodba I Ips 74/95–4 in I Ips 2/96–4, 18. 4. 1996.

Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Vojni arhiv – MORS-VA

Arhiva vojnih sudova, Vojni sud ljubljanskog vojnog područja.

Ustni viri

Kodrič, Ravel.

Verč, Peter.

Časopisni viri

Domoljub: slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Ljubljana, 1934.

Glas Slovenije/The Voice of Slovenia. Avstralski slovenski neodvisni časnik (Priloga slovenskega društva Sydney). Sydney, 1996.

Il Piccolo. Trst, 1946.

Izvestje Državne ženske realne gimnazije v Ljubljani. Ljubljana, 1946.

Kranjski zvon: župnijski list za Kranj in okolico. Kranj, 1936.

Primorski dnevnik. Trst, 1946.

Slovenec: političen list za slovenski narod. Ljubljana, 1937, 1938, 1945.

Slovenski narod. Ljubljana, 1934.

Učiteljski tovariš. Ljubljana, 1939.

Literatura in tiskani viri

- Adamič, Marjeta, Drnovšek, Darinka, Gombač, Metka, Oblak Čarni, Marija (ur.). *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.
- Adamič, Marjeta, Drnovšek, Darinka, Gombač, Metka, Oblak Čarni, Marija (ur.). *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 12*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2016.
- Ambrožič, Matjaž. Cerkenopravna zgodovina Bele krajine. *Kronika*, 59, 2010, št. 3, str. 647–674.
- Angrick, Andrej. *Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941–1943*. Hamburg: HIS Verlag, 2003.
- Antič, Igor. *Veliki svetovni biografski leksikon. Osebnosti, ki so oblikovale našo civilizacijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002.
- Anžur, Tea, Dekleva, Tatjana. Kronološki register doktorjev znanosti, promoviranih na Univerzi v Ljubljani 1920–2012. V: *Doktorat znanosti in promocije doktorjev znanosti na univerzi Ljubljani 1919–2012*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2013, str. 54–91.
- Arnež, Janez A. Arhiv raziskovalnega inštituta Studia slovenica. V: *Klasinc Škofljanec, Andreja, Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005, str. 7–22.
- Arnež, Janez A. Slovenska ljudska stranka 1941–1990. *Historični seminar* 4, 2003, str. 245–259.
- Arnež, Janez A. *SLS: Slovenska ljudska stranka/ Slovenian people's party 1941–1945*. Ljubljana - Washington: Studia Slovenica, 2002.
- Bajc, Gorazd. Boj protijugoslovanskega tabora na področju slovenskega šolstva v Trstu (1945–1948). *Zgodovinski časopis*, 53, 1999, št. 4, str. 577–594.
- Bajc, Gorazd. *Iz nevidnega na plan : slovenski liberalni narodnjaki v emigraciji med drugo svetovno vojno in ozadje britanskih misij v Sloveniji*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, 2002.
- Bajc, Gorazd. »Plaćanci – agenti/špijoni zahoda«. Primer retorike povojnih jugoslovanskih oblasti glede pomena in vloge TIGR-a in ocene britanskih obveščevalnih služb. *Acta Histriae*, 15, 2007, št. 1, str. 261–276.
- Baš, Franjo, Gajšek, Božidar. *Vodnik po Mariboru : kulturna, tujsko-prometna in gospodarska slika mesta in pokrajine; kulturno-gospodarski pregled Celja in Ljubljane*. Ljubljana: Reform-Reklam-Bureau, 1932.
- Benedik, Božo. Nemški okupatorji v blejskih hotelih in vilah. *Kronika*, 36, 1988, str. 96–100.
- Bevc, Ladislav. *Spomini*. Ljubljana: Jutro, 2006.
- Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. München, Dunaj: R. Oldenbourg, 1979–2018.
- Bjeloš, Nenad. Odlikovani Slovenci 1944–1950. *Vojnozgodovinski zbornik*, 8, 2002, str. 97–102.
- Borštnik, Pavle. *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Bosworth, Richard J. B. *Mussolini*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1916.
- Brecelj, Martin. *Anatomija političnega zločina : trojni umor v Rossettijevi ulici med ugibanji in dejstvi*. Trst: Mladika, 2016.
- Brulc, Tone. Presveta je slovenska zemlja. *Svobodna Slovenija/ Eslovenia libre*, 44, 1985, št. 22–23, str. 2–3.
- Candellero, Julia, Horst, Soledad Ayelen, Sukich, Leandro Rossano. Slovene Immigration to Argentina from a Communications Perspective: the Slovene Mutual Association of Cordoba. *Dve domovini*, 47, 2018, str. 7–20.

- Cencič, Miroslava. Primorska sredina, Združeni Slovenci, Andrej Gosar. V: Gašparič, Jure, Veber, Alenka (ur.), *Dr. Andrej Gosar (1887–1970)*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2015, str. 69–75.
- Ciperle, Jože, Dekleva, Tatjana, Anžur, Tea. *Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani: 1919–1945*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2012.
- Collotti, Ento et al. (ur.). *San Sabba, Istruttoria e processo per il Lager della Risiera*. Trst: ANED in Lint, 1995.
- Cunder, Primož. Preživel po štirih strelah s pištolo. *Svobodna beseda*, 64, februar 2021, str. 3.
- Čepič, Zdenko. Albin Šmajd. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 260–261.
- Čepič, Zdenko. Lojze Ude. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 246–247.
- Čepič, Zdenko. Makso Šnuderl. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 244–245.
- Čepič, Zdenko. Marjan Zajec. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 264–265.
- Čepič, Zdenko. Marko Natlačen. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 222–223.
- Čepič, Zdenko (ur.). *Marko Natlačen (1886–1942): v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
- Čipić Rehar, Marija. Francišskani v kolesju političnih sistemov 20. stoletja. *Kronika*, 67, 2019, št. 1, str. 121–140.
- Čipić Rehar, Marija, Dolinar, M. France, Griesser-Pečar, Tamara, Otrin, Blaž, Visočnik Julijana. *Med sodbo sodišča in sodbo vesti: dokumenti sodnega procesa proti škofu Gregoriju Rožmanu*. Ljubljana: Družina, 2009.
- Čoh Kladnik, Mateja. Dosje Andreja Glušiča. *Studia Historica Slovenica*, 11, 2011, št. 2/3, str. 501–524.
- Čoh Kladnik, Mateja. *Ilegalna skupina Ferdinanda Serneca*. Časopis za zgodovino in narodopisje, 75, 2004, št. 2–3, str. 529–546.
- Čoh Kladnik, Mateja. »Za svobodo, kralja in domovino«: ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945–1952. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010.
- Deželak Barič, Vida. Ban Natlačen in komunisti pred drugo svetovno vojno. V: Čepič Zdenko (ur.), *Marko Natlačen (1862–1942): v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 69–116.
- Deželak Barič, Vida. *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- Dežman, Jože, Kokalj Kočevar, Monika (ur.). *Slovenija – duhovna domovina: zgodbe političnih emigrantov*. Ljubljana: Mladinska knjiga in Muzej novejšje zgodovine, 2010.
- Dolar, Nika. *Izseljensko pesništvo revije Meddobje (1954–2010)*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2012.
- Dolenc, Janez. In memoriam – dr. Tine Debeljak. *Loški razgledi*, 36, 1989, št. 1, str. 132–133.
- Dolinar, France Martin. Sodni proces proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu od 21. do 30. avgusta 1946. *Zgodovinski časopis*, 50, 1996, št. 1, str. 117–144.

- Dolgan, Marjan, Fridl, Jerneja, Volk Bahun, Manca. *Literarni atlas Ljubljane: zgrade in nezgode 94 slovenskih književnikov v Ljubljani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014.
- Dornik Šubelj, Ljuba. Arhiv Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije. *Arhivi in arhivsko gradivo v času tranzicijskih sprememb: zbornik 21. zborovanja Arhivskega društva Slovenije*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2003.
- Dornik Šubelj, Ljuba. *Ozna in prevzem oblasti 1944–46*. Ljubljana: Modrijan in Arhiv Republike Slovenije, 2013.
- Drnovšek, Marjan. Belokranjec Juro Adlešič in slovensko izseljenstvo. *Kronika*, 58, 2010, št. 3, str. 831–846.
- Drnovšek, Marjan. »Potrebnost in nujnost obrambnega arhiva« (1912): skrb za obstoj Slovencev in izseljenstvo. *Arhivi*, 30, 2007, št. 2, str. 43–56.
- Eiletz, Marjan. *Moje domobranstvo in pregnanstvo*. Celje: Mohorjeva družba, 2000.
- Elste, Alfred, Koschat, Michael, Filipič, Hanzi. *Nacistična Avstrija na zatožni klopi: anatomija političnega spektakularnega procesa v komunistični Sloveniji*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva, 2002.
- Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945*. Ljubljana: Borec, 1982.
- Enciklopedija Jugoslavije, knjige 1–8*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955–1971, 1980–1990.
- Enciklopedija Slovenije, knjige 1–16*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2002.
- Enciklopedija srbske historiografije*. Beograd: Knowledge, 1997.
- Ferenc, Tone. *Dies irae: četniki, vaški stražarji in njihova usoda jeseni 1943*. Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Ferenc, Tone. Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. Za objavo pripravile: Marjeta Adamič, Darinka Drnovšek, Metka Gombač, Marija Oblak-Čarni. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2001, knj. 8: julij 1943, 197 strani. *Arhivi*, 25, 2002, št. 2, str. 161.
- Ferenc, Tone et al. (ur.). *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji: avgust 1942–oktober 1942, knjiga 3*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1966.
- Ferenc, Tone. *Fašisti brez krinke: dokumenti 1941–1942*. Maribor: Obzorja, 1987.
- Ferenc, Tone. Obnova okrajnih glavarstev na Dolenjskem jeseni 1943. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 38, 1998, št. 1–2, str. 59–74.
- Ferenc, Tone. Okupacijska uprava na Slovenskem in njeno gradivo. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 20, 1980, št. 1/2, str. 31–56.
- Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 2, Raznarodovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.
- Ferenc, Tone. Okupatorjeve racije v Ljubljani leta 1942. *Kronika*, 29, 1981, št. 2, str. 183–228.
- Ferenc, Tone. Priprave na konec vojne. V: Gabrič, Aleš (ur.), *Slovenija v letu 1945*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996, str. 7–36.
- Filipič, Franc. *Slovenci v Mauthausnu*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.
- Fischer, Jasna et al. (ur.). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Fortuna, Stanislav. Dr. Vladimir Šuklje – eminentni odvetnik iz polpretekle dobe. *Odvetnik*, 16, 2014, št. 4, str. 55–56.
- Fras, Maksimiljan. *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*. Maribor: Društvo Gledališče Kolenc, 2013.
- Gabrič, Aleš, Kekec, Polona, Rajšter, Brigita. *Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner*. Ljubljana: Nova revija, 2000.
- Gabrič, Aleš. Kulturni molk. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 29, 1989, št. 2, str. 385–413.

- Gabrič, Aleš, Vodopivec, Peter (ur.). *Politični pritiski in izključevanja učiteljev in sodelavcev z Univerze v Ljubljani: poročilo Komisije za rehabilitacijo univerzitetnih učiteljev in sodelavcev*. Ljubljana: Univerza, 2000, str. 23.
- Gaspari, Andrej. The Rozumek case: Helmuth Rozumek, kriminalrat, SS Capitan and head of the Gestapo in Bled (IV Dept. of the Kds Veldeš) : characteristics of his intelligence operations and postwar analysis by Yugoslav security bodies. *Studia Historica Slovenica*, 10, 2010, št. 1, str. 75–108.
- Gašparič, Jure. Andrej Gosar med Slovensko ljudsko stranko in Jugoslovansko radikalno zajednico: o njegovem političnem položaju v tridesetih letih 20. stoletja. V: Gašparič, Jure, Veber, Alenka (ur.), *Dr. Andrej Gosar (1887–1970)*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2015, str. 35–45.
- Gašparič, Jure. Andrej Veble. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Ljubljana: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 228–229.
- Gašparič, Jure. Delovanje v tridesetih letih. V: Čepič Zdenko (ur.), *Marko Natlačen (1862–1942): v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 57–66.
- Gašparič, Jure. Ivan Šušteršič. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 166–169.
- Gašparič, Jure. Slovenska ljudska stranka in njena organizacija (1890–1941). *Prispevki za novejšo zgodovino*, 56, 2017, št. 1, str. 25–48.
- Gestrin, Ferdo. *Svet pod Krimom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019.
- Godeša, Bojan. Čas odločitev : katoliški tabor in začetek okupacije. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011.
- Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999.
- Godeša, Bojan. Dr. Andrej Gosar v času okupacije. V: Gašparič, Jure, Veber, Alenka (ur.), *Dr. Andrej Gosar (1887–1970)*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2015, str. 47–56.
- Godeša, Bojan. *Kdor ni z nami, je proti nam: slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995.
- Godeša, Bojan. Lojze Ude in poskus vzpostavitve premirja med drugo svetovno vojno. *Acta Histriae*, 21, 2013, št. 3, str. 283–291.
- Godeša, Bojan. Okupacija kot prelomnica organiziranja slovenskih političnih subjektov – o »zgodovinski« vlogi Narodnega sveta za Slovenijo. *Zgodovinski časopis*, 57, 2017, št. 2, str. 91–110.
- Godeša, Bojan. *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
- Godeša, Bojan. Srednjeevropski integracijski načrti med letoma 1918–1945 in Slovenci. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 43, 2003, št. 2, str. 19–33.
- Griesser Pečar, Tamara. *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.
- Griesser Pečar, Tamara, Dolinar, France Martin. *Rožmanov proces*. Ljubljana: Družina, 1996.
- Griesser Pečar, Tamara. *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.
- Griesser Pečar, Tamara. *Stanislav Lenič: življenjepis iz zapora*. Ljubljana, Celovec: Mohorjeva založba, 1997.
- Grum, Janez. Slovenski ljudski blok in Narodni odbor. *Vestnik=Vocero*, 37, 1986, št. 3, str. 170–206.
- Grum, Janez. Spomini na dr. Šmajda. *Vestnik=Vocero*, 37, 1986, št. 4, str. 280–295.
- Hajnrihar, Darinka. Heinriharjevi. *Železne niti*, 2014, št. 11, str. 107–120.

- Hančič, Damjan. Položaj Katoliške Cerkve na Kamniškem v obdobju 1965–1975. *Bogoslovni vestnik*, 80, 2020, št. 3, str. 641–653.
- Holeček, Barbara. *Razvoj in formacija Prostovoljne protikomunistične milice 1942–1943 v Ljubljanski pokrajini. Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2004.
- Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983–2021.
- Hrvatski leksikon*. Zagreb: Naklada Leksikon, 1996–1997.
- Hutař, Vera. Žrtvovana: zamolčana resnica o Leopoldini Mekina. Novo mesto: Dolenjska založba, 1998.
- Ivešič, Tomaž. Skriti dokumenti Ivana Pucija. *Dileme*, 1, 2017, št. 1/2, str. 213–146.
- Jaklitsch, Helena. *Slovenski begunci v taboriščih v Italiji: 1945–1949*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Jamnik A. (ur.). *Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva: poročilo o kmetijski anketi, ki se je vršila pri kralj. banski upravi dravske banovine v Ljubljani v dneh 30. maja do 3. junija 1938*. Ljubljana: Kralj. banska uprava dravske banovine, 1938–1939.
- Jelić-Butić, Fikreta. *Četnici u Hrvatskoj: 1941–1945*. Zagreb: Globus, 1986.
- Jenko, Mojca. France Stelè in Društvo Narodna galerija. V: Cerkovnik, Gašper (ur.), *Izidor Cankar, Vojeslav Molè, France Stelè : ob 130-letnici rojstva treh umetnostnih zgodovinarjev*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 14–15.
- Jeraj, Mateja. Alojzij Voršič. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Ljubljana: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 230–231.
- Jeraj, Mateja. Franc Bajlec. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 254–255.
- Jeraj, Mateja, Melik Jelka. *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim: epilog*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2017.
- Jeraj, Mateja, Melik Jelka. *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim: študija in prikaz procesa*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2015.
- Jeraj, Mateja. Obračun z liberalno mislečimi skupinami in posamezniki po drugi svetovni vojni. V: Aljec, Kornelija, Balkovec, Bojan, Repe Božo (ur.), *Nečakov zbornik: procesi teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, str. 379–398.
- Jeraj, Mateja, Vera Hutař, Žrtvovana (Zamolčana resnica o Leopoldini Mekina). *Zgodovinski časopis*, 52, 1998, št. 4, str. 624–628.
- Jeretina, Tone, Štrukelj, Anton. Človek svobodne Slovenije: ob stoti obletnici rojstva dr. Miloša Stareta. *Družina*, 54, 12. 6. 2005, št. 24, str. 33.
- Jubilejni zbornik Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov ob petinsedemdesetletnici*. Ljubljana: Odbor Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov, 1930.
- Jurčec, Ruda. *Skozi luči in sence I*. Ljubljana: Prešernova družba, 1991.
- Kalan, Zdravko. *Zgodba mojega življenja*. Trst: Mladika, 2020.
- Karlošek, Igor. Ljuba Prenner 1906–1977. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 108–115.
- Kavčič, Niko. *Pot v osamosvojitve*. Ljubljana: samozaložba, 1996.
- Kershaw, Ian. *Hitler*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.
- Kladnik, Tomaž. Mirko Javornik, kot interes Službe državne varnosti Socialistične Republike Slovenije. *Acta Histriae*, 26, 2018, št. 1, str. 305–324.
- Kladnik, Tomaž. *Slovenska partizanska in domobranska vojska*. Ljubljana: Defensor, 2006.

- Klasinc Škofljanec, Andreja. *Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.
- Koderman, Miha. Osnovanje, razvoj in delovanje Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda v Melbournu in Avstraliji. *Razprave in gradivo*, 2007, št. 53/54, str. 340–366.
- Kokalj Kočevar, Monika. *Gorenjski domobranec*. Ljubljana: samozaložba, 2000.
- Kolar, Bogdan. *Don Bosco e le opere salesiane tra gli Sloveni*. Ljubljana: Salve, 2015.
- Kolar, Bogdan. *Slovenian priests and priests of Slovenian descent in the catholic communities of California*. Ljubljana: Salve, 2004.
- Kolar, Bogdan (ur.). *V Gospoda zaupam: iz zapisov nadškofa Antona Vovka*. Ljubljana: Družina, 2000.
- Komar, Milan. Človeški čas: predavanja o antropološki filozofiji, 1966. Ljubljana: Družina, 2017.
- Komelj, Miklavž. Zdenka Kidrič – Marjeta. *Borec*, 60, 2008, št. 652–656, str. 8–15.
- Koncilija, Žiga. Prispevek k zgodovini političnih sodnih procesov: sojenje skupinama Pavla Tepine (1935) in Mirka Bitenca (1948). *Prispevki za novejšo zgodovino*, 53, 2013, št. 1, str. 213–247.
- Konjajev, Zora. Ob visokem življenjskem jubileju prim. dr. Pavle Jerina-Lah. *Zdravniški vestnik*, 74, 2005, št. 3, str. 177.
- Kos, Stane. *Stalinistična revolucija na Slovenskem: 1941–1945. Del 2*. Buenos Aires: samozaložba, 1991.
- Kostnapfel, Janko. *Ljudje*. Ljubljana: Unigraf, 2004.
- Kralj Jerman, Lučka. *Janko Kralj: utišani in pozabljeni slovenski politik (1898–1944)*. Ljubljana: Družina, 2008.
- Kranjc, Marijan F. Kdo je kriv za tragičen konec Slovenske narodne vojske maja 1945? *Vojaška zgodovina*, 9, 2008, št. 2(15), str. 45–62.
- Kranjc, Marijan F., Kljakić Slobodan (ur.). *Plava garda: zaupno poročilo četniškega vojvode in generalštabnega polkovnika Karla I. Novaka, poveljnika slovenskih četnikov*. Ljubljana: Pro-Andy, 2006.
- Kranjc, Marijan F. Obveščevalno-varnostna zaščita pohoda 14. divizije NOV in PO Slovenije na Štajersko: skica za varnostno študijo. *Borec*, 50, 1998, št. 561/562/563, str. 245–300.
- Kranjc, Marijan F. Prava garda, radiotelegrafist proti poveljniku. *Nedeljski dnevnik*, 45, 26. 11. 2006, str. 14–15; 3. 12. 2006, str. 13; 10. 12. 2006, str. 14.
- Kranjc, Marijan F. *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje: Grafis Trade, 2005.
- Kranjc, Marijan F. Slovenski četniki na Gorjancih 1942: odlomek iz knjige Plava garda – tajno poročilo poveljnika. *Rast*, 17, 2006, št. 1, str. 52–62.
- Kreačič, Goranka. Mož od Soče: portret dr. Slavka Fornazariča, borca za narodnostne pravice pri-morskih Slovencev. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 57, 2017, št. 2, str. 8–32.
- Kreačič, Goranka. Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl. *Zgodovinski časopis*, 66, 2012, št. 1–2, str. 164–210.
- Krizman, Bogdan. Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919. *Časopis za suvremenu povijest*, 2, 1970, str. 23–59.
- Križnar, Ivan. *Jeseniško okrožje med nacistično okupacijo in narodnoosvobodilnim bojem*. Ljubljana: Društvo piscev NOB Slovenije, 2000.
- Kukec, Bojan. Odvetniki na temni strani meseca (II) – dr. Ljuba Prenner. *Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije*, 1999, št. 3, 44–48.
- Lajovic, Dušan. *S. Med svobodo in rdečo zvezdo*. Ljubljana: Nova obzorja, 2011.
- Lajovic, Dušan S. *Nekaj spominov ob 60. letnici tragedije Grčaric*. Ljubljana: samozaložba, 2003.
- Lazarevič, Žarko. Avgust Praprotnik – bančnik in industrialec. *Bančni vestnik*, 53, 2005, št. 1–2, str. 77–79.

- Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004.
- Lenček, Ignacij. Puščava raste. *Meddobje = Entresiglo*, 7, 1955, št. 1–3, str. 1–5.
- Letno poročilo Razora: srednješolske organizacije jugoslovenskega katoliškega dijaštva v Sloveniji za leto 1920–21*. Kranj: Tiskarna in knjigovoznica Tisk. društva.
- Lopušina, Marko. *Ubij bližnjeg svog 4: jugoslovenska tajna policija 1945*. Beograd: Narodna knjiga, 2002.
- Mahmutović, Jasmin. Četništvo na Slovenskem 1941–1945 kot vojaška formacija. *Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Maličev, Patricija. Adamič, vznemirljivo življenje in nepojasnjena smrt. *Delo*, 55, 2013, št. 65, str. 13.
- Mally Eva. *Slovenski odpor: Osvobodilna fronta slovenskega naroda od 1941–1945*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2011.
- Marušič, Branko. *Mejačevi iz Komende: slovenska družina v dogajanjih vojne in miru*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2009.
- Mekina, Borut. Slovenec v Berlinu: Vladimir Vauhnik, obveščevalec, ki je napovedal nemški napad na Jugoslavijo. V: *Vohuni*. Ljubljana: Mladina časopisno podjetje, 2020, str. 46–49.
- Melik, Jelka, Jeraj, Mateja. Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945. *Studia Historica Slovenica*, 16, 2016, št. 2, str. 449–465.
- Melik, Jelka. Juro Adlešič v dokumentih tajne policije. *Miscellanea*, 2016, št. 38, str. 324–337.
- Mikola, Milko. *Zaplemba premoženja*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1999.
- Milovanović, Nikola B. *Dražica Mihailović*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1985.
- Misli. Thoughts. Glas Slovenije*, 62, 2013, št. 2, str. 27
- Mlakar, Boris. Domobranstvo in konec vojne. V: Gabrič, Aleš (ur.), *Slovenija v letu 1945*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996, str. 37–43.
- Mlakar, Boris. *Domobranstvo na Primorskem (1943–1945)*. Ljubljana: Založba Borec, 1982.
- Mlakar, Boris. General Rupnik in Slovensko domobranstvo. *Zgodovinski časopis*, 35, 1981, št. 3, str. 287–305.
- Mlakar, Boris. Gorenjska samozaščita. V: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. 1. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 702–706.
- Mlakar, Boris. Nekaj podatkov k razjasnitvi stikov med slovenskim protirevolucionarnim vodstvom in Zagrebom ob koncu druge svetovne vojne. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 52, 2012, št. 1, str. 141–150.
- Mlakar, Boris. Odnos slovenskega partizanskega gibanja do Marka Natlačena. V: Čepič Zdenko (ur.), *Marko Natlačen (1862–1942): v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 207–220.
- Mlakar, Boris. Primorski narodni varnostni zbor na Primorskem. V: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. 1. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 703–705.
- Mlakar, Boris. *Slovensko domobranstvo: 1943–1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003.
- Mlakar, Boris. Tragično srečanje z revolucijo: primer Narteja Velikonje. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 78 (43), 2007, št. 1, str. 54–67.
- Mlakar, Boris. Vaške straže. V: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. 1. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 657–660.

- Mlakar, Boris. Življenje v Begunskih taboriščih. V: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. 2. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 926–927.
- Mlinar, Janez, Ferenc, Mitja (ur.). *Oddelek za zgodovino 1920–2010. Ob devetdesetletnici*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.
- Naglič, Miha. Vplivni mož iz ozadja. *Snovanja*, 2011, št. 77/78/79, str. 22–24.
- Nikolić, Kosta. *General Miodrag Damjanović 1893–1956*. London: Udruženje boraca kraljevske jugoslovanske vojske »Draža Mihailović«, 2008.
- Nikolić, Kosta. *The Serbian Political Emigration in Western Europe 1945–1956*. Beograd: Institut za suvremenu istoriju, 2011.
- Nose, Aleš. *Domobranci zdravo – Bog daj: protikomunistične enote na Slovenskem 1942–1945*. Ljubljana: Modrijan, 2008.
- Oset, Željko. *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2014.
- Pacek, Dejan. Delovanje slovenske Katoliške akcije za rapalsko mejo. *Kronika*, 62, 2014, št. 2, str. 295–312.
- Pacek, Dejan. Mladci in stražarji med Scilo sodelovanja in Karbido izključevanja. *Zgodovinski časopis*, 68, 2014, št. 1/2, str. 150–188.
- Pacek, Dejan. Pregled zgodovine Katoliške akcije na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik*, 72, 2012, št. 2, str. 219–234.
- Pavlin, Tomaž, Čustonja, Zrinko. Sokol: between making nation and state. *Kinesiology*, 50, 2018, št. 2, str. 260–268.
- Pelikan, Egon. *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom*. Ljubljana: Nova revija, 2002.
- Perica, Vjekoslav. *Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Perko, Vencelj. Spomini na leto 1941: razmere na Jesenicah pred okupacijo. *Jeklo in ljudje*, 1985, št. 5, str. 165–186.
- Perovšek, Jurij. Slovenska politika in vprašanje priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS 1918–1919. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 47, 2007, št. 1, str. 53–64.
- Peternel, Urška. Spomini starih Jesenic. *Gorenjski glas*, 74, 26. 11. 2021, št. 94, str. 4.
- Pirjevec, Jože. Italijanska politika do nastajajoče Jugoslavije. *Zgodovinski časopis*, 43, 1989, št. 3, str. 387–391.
- Podbersič, Renato. In memoriam Pavle Borštnik. *Dileme*, 4, 2020, št. 1/2, str. 267–273.
- Primorski slovenski biografski leksikon*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1994.
- Proces proti vojnim zločincem in izdajalcem Rupniku, Rösenerju, Rožmanu, Kreku, Vizjaku in Hacinu*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1946.
- Pust, Anton, Reven, Zdenko, Slapšak, Božidar (ur.). *Palme mučeništva: ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*. Celje: Mohorjeva družba, 1995.
- Ramet, Sabrina P. *The Three Yugoslavias: State-building and Legitimation, 1918–2005*. Washington: Woodrow Wilson Center, 2006.
- Ramšak, Jure. Politična emigracija v Trstu in vprašanje samostojne Slovenije – primer Franc Jeza. *Acta Histriae*, 18, 2010, št. 4, str. 961–986.
- Ratej, Mateja. Markuzijev madež. *Večer*, 73, 6. 6. 2017, št. 128, str. 10.
- Reiter, Margit. *Die Generation danach: der Nationalsozialismus im Familiengedächtnis*. Innsbruck: Studien Verlag, 2006.
- Repe, Božo. *Bled v soncu ves žari: oris zgodovine turizma na Bledu*. Bled: Turistično društvo, 2009.

- Režek, Mateja. *Med resničnostjo in iluzijo : slovenska in jugoslovanska politika v desetletju po sporu z Informbirojem (1948–1958)*. Ljubljana: Modrijan, 2005.
- Režek, Mateja. Vprašanje svobode vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana. *Zgodovinski časopis*, 53, 1999, št. 3, str. 367–390.
- Ribnikar, Peter (ur.). *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo, knjiga 2*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.
- Rogelj, Monika. Reklamna tabla Sava. V: Justin, Jelena (ur.), *60 let 60 zgodb*. Kranj: Gorenjski muzej 2013, str. 124.
- Rot, Andrej. *Bojevnika za svobodo in slovenstvo: France Dolinar–Ruda Jurčec: Epistolae 1947–1975. Viri 28/29*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2009.
- Saje, Franček. *Belogardizem*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani, 1952.
- Seznam nosilcev Partizanske spomenice 1941 v SR Sloveniji*. Pripomoček za interno uporabo. Arhiv Republike Slovenije.
- Seznam osebja pravosodne uprave za Slovenijo vključno Stola sedmorice, odd. B in vrhovnega državnega pravdnštva v Zagrebu za leto 1926 po stanju 1. junija 1927*. Ljubljana: Predsedništvo višjega državnega sodišča v Ljubljani.
- Sirc, Ljubo. *Dolgo življenje po smrtni obsodbi*. Ljubljana: Nova obzorja, 2010.
- Sirc, Ljubo. *Med Hitlerjem in Titom*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- Siter, Daniel. *Rogaška Slatina v obdobju nemške okupacije (1941–1945). Magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.
- Smiljanič, Ivan. Kralji, doktorji, revolucionarji: spominska obeležja v avli rektorata Univerze v Ljubljani. *Zgodovinski časopis*, 73, 2019, št. 3/4, str. 456–490.
- Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*. Ljubljana: Nova strokovna založba, 1940 ali 1941.
- Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji: šolsko leto 1925/1926*. Ljubljana: Profesorsko društvo, sekcija Ljubljana, 1925.
- Stanonik, M. In memoriam Janez Dolenc (1926–2012). *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 52, 2012, št. 1/4, str. 7–8.
- Stiplovšek, Miroslav. Pomembna vloga pravnikov v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini (1927–1929) ter banskem svetu Dravske banovine (1930–1941). *Prispevki za novejšo zgodovino*, 59, 2019, št. 2, str. 197–215.
- Stiplovšek, Miroslav. *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Stražar, Stane. *Mengeš in Trzin skozi čas*. Trzin, Mengeš: Odbor pri Krajevni skupnosti, 1993.
- Stritih, Lavra. *Tržič: Zgodovinska in kulturna dediščina Tržiča kot vsebine pri pouku Družbe v 5. razredu OŠ. Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2012.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*. Ljubljana: Svetopi-semska družba Slovenije, 1996.
- Škoro Babić, Aida. Seznam odvetnikov Odvetniške zbornice Slovenije 1918–2018. V: Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.). *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018, str. 316–345.
- Škulj, Edo. Goreč duhovnik in zaveden Slovenec. 50 let smrti svetnika Karla Škulja. *Svobodna Slovenija*, 67, 2008, št. 30, str. 2.
- Škulj, Edo. Teološka fakulteta v izseljenstvu. V: Kolar, Bogdan (ur.), *90 let Teološke fakultete v Ljubljani*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2009.
- Šnuderl, Makso. *Fašistično domobranski teror nad Slovenci*. S. l.: s. n., 1944.

- Šorn, Mojca, Gašparič, Jure. Dr. Juro Adlešič, župan »velike Ljubljane« (1935–1942). *Studia Historica Slovenica*, 17, 2017, št. 2, str. 693–714.
- Šorn, Mojca. Idejni in politični nazori Rupnikovega kroga. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 43, 2003, št. 1, str. 65–74.
- Štut, Tomaž. Domobranska mrliška knjiga. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 51, 2011, št. 3, str. 102.
- Švent, Rozina. *Slovenski begunci v Avstriji 1945–1950*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Tavčar, Zora, Velikonja, Jože et al. Martin Jevnikar devetdesetletnik. *Mladika*, 47, 2003, št. 4, str. 21–29.
- Thaler, Walter. *Pinzgauer! Helden - Narren - Pioniere: portraits aus der Provinz. Dunaj*: new academic Press, 2017.
- Till, Jože. Prälät, Pädagoge und Politiker Rudolf Blüml (1898–1966). V: Mikrut, Jan (ur.), *Faszinierende Gestalten der Kirche Österreichs*. Dunaj, Dom-Verlag, 2003.
- Tomasevich, Jozo. Četnici u drugom svjetskom ratu 1941–1945. Zagreb: Liber, 1979.
- Tominšek Čehulič, Tadeja. Usmrčeni po sodbah vojaških in civilnih sodišč v Sloveniji (1945–1952). V: Troha, Nevenka (ur.), *Nasilje vojnih in povojnih dni*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014, str. 289–324.
- Torkar, Blaž. Rommel teh krajev ni osvobajal, ampak je prišel le izpolnit svojo nalogo. *Delo, Sobotna priloga*, 59, 21. 10. 2017, št. 245, str. 14–15.
- Troha, Nevenka. Coni A in B Julijske krajine. V: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. I. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 917–922.
- Troha, Nevenka. Delovanje Jugoslavije in projugoslovanskih sil v Julijski krajini in na Svobodnem tržaškem ozemlju (1945–1954). V: Kolenec, Petra, Zuljan Kumar, Danila, Luthar, Oto, Svolsjak, Petra (ur.), *Marušičev zbornik: zgodovinopisec zahodnega roba – prof. dr. Branku Marušiču ob 80-letnici*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019, str. 457–473.
- Troha, Nevenka. *Komu Trst: Slovenci in Italijani med dvema državama*. Ljubljana: Modrijan, 1999.
- Troha, Nevenka. *Politika slovensko-italijanskega bratstva: slovansko-italijanska antifašistična unija v coni A Julijske krajine v času od osvoboditve do uveljavitve mirovne pogodbe*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.
- Tršan, Lojz. *Razbitje OF in partije v Ljubljani. Viri 10*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1996, str. 14–69.
- Ude, Lojze. *Moje mnenje o položaju: članki in pisma 1941–1944*. Mlakar, Boris (ur.). Ljubljana: Slovenska matica, 1994.
- Vernig, Srečo. Rečica v vrtincu blejskega turizma. *Razgledi. Občasnik*, 2021, št. 6, str. 1.
- Vidic, Jože. *Po sledovih črne roke*. Ljubljana: Borec, 1975.
- Vidic, Jože. Vojni zločinec Franc Frakelj. *Glas. Glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije za Gorenjsko*, 34, 3. 2. 1981, št. 8.
- Vidmar, Jernej. Člani Winklerjeve operativne skupine v Trstu. *Mladika*, 2020, št. 2–3, str. 28–35.
- Vidovič Miklavčič, Anka. *Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini*. Ljubljana: Železniško gospodarstvo in Partizanska knjiga, 1980.
- Vlasić, Anđelko. *Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom drugog svjetskog rata i poraća (1941–1964). Doktorska disertacija*. Zagreb: Hrvatski studiji, 2010.
- Vodopivec, Peter. Prispevek za zgodovino represije na Slovenskem po 2. svetovni vojni: neobjavljen intervju z Vlastom Kopačem iz leta 1986. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 52, 2012, št. 2, 275–294.
- Vodušek Starič, Jerca. Britanci, jugoslovanska vlada v begunstvu in Marko Natlačen. V: Čepič, Zdenko (ur.), *Marko Natlačen (1886–1942): v zgodovinskem dogajanju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, str. 189–206.

- Vodušek Starič, Jerca. »Dosje« *Mačkovšek*. Viri 7. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1994.
- Vodušek Starič, Jerca. Liberalni patriotizem in intransigenca leta 1941. V: Čepič, Zdenko et al. (ur.), *Slovenci in leto 1941: znanstveni posvet Šestdeset let od začetka druge svetovne vojne na Slovenskem*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2001, str. 59–76.
- Vodušek Starič, Jerca. *Prezem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Vodušek Starič, Jerca. *Slovenski špijoni in SOE: 1938–1942*. Ljubljana: samozaložba, 2002.
- Vovk, Anton. *V spomin in opomin: osebni zapiski škofa Antona Vovka od 1945 do 1953*. Otrin, Blaž (ur.). Ljubljana: Družina, 2005.
- Vovko, Andrej. *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004.
- Zgodba o junaštvu štirinajstih mladih razumnikov, ki so padli, da bi mi vsi živeli. *Slovenski dom*, 8, 11. 12. 1943, št. 252, str. 6.
- Zupanič, Katja. Četništvo na Štajerskem. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2008.
- Žebot, Ciril. *Neminljiva Slovenija*. Celovec: samozaložba, 1988.
- Žebovec, Marjeta. *Slovenski književniki rojeni do leta 1899*. Ljubljana: Založba Karantanija, 2005.
- Željeznov, Dušan. *Rupnikov proces*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.
- Žerjal-Pavlin, Vita. Križev pot Stanka Vuka. *Slavistična revija*, 60, 2012, št. 2, str. 223–231.
- Žitnik, Janja, Glušič, Helga (ur.). *Slovenska izseljenska književnost 3: Južna Amerika*. Založba ZRC SAZU: Ljubljana: 1999.
- Žokalj Jesih, Bojana. *Bili so Čedermaci: Primorski duhovniki v času fašizma od konca prve do konca druge svetovne vojne*. Ljubljana: Svobodna misel, 1996.

Elektronski viri

- 65 let v Argentini. *Radio Ognjišče*, 14. 8. 2012 (dostopno na: <https://radio.ognjisce.si/sl/133/ssd/8431/65-let-v-argentini.htm>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Academic* (dostopno na: <https://en-academic.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Ancestry* (dostopno na: <https://www.ancestry.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Anton Prešeren. *Revija Ognjišče*, 2008 (dostopno na: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/67-pricevanje/1677-anton-preseren>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Arolsen Archives*. *International Center on Nazi Persecution* (dostopno na: <https://arolsen-archives.org/>, pridobljeno 30. 3. 2022).
- Bertoncelj, Maja. Uresničil stričevo željo. *Gorenjski glas*, 17. 3. 2008 (dostopno na: <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20080317/C/303179992/uresnicil-stricevo-zeljo>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Billion Graves* (dostopno na: <https://billiongraves.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Bricelj, Ivo. Vojni spomini. *Revija NSZ*, 1. 12. 1998 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/31-vojni-spomini/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Carlo Margotti (1934–1951). *Archidiocesi di Gorizia – Goriška nadškofija*, 22. 1. 2016 (dostopno na: <http://www.gorizia.chiesacattolica.it/arcidiocesi/storia-dellarcidiocesi/carlo-margotti-1934-1951/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Cavallerie* (dostopno na: <https://www.cavallerie.at/offiziere-soldaten-dr-5/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Cigut, Natalija. Zgodovinski pregled dogajanj v letih 1918–1919. *Prekmurje v srcu 100 let* (dostopno na: <https://www.prekmurjevsrcu.si/o-prikljucitvi>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Colnar, Peter. Janez Štrcin, osrednja predvojna osebnost Komende. *Gorenjski glas*, 2. 6. 2019 (dostopno na: <https://www.gorenjskiglas.si/article/20190602/C/190609980/1039/>

- janez-strcin--osrednja-predvojna-osebnost-komende/&template=komentar, pridobljeno 16. 12. 2021).
- Colnar, Peter. Pavel Pestotnik – slovenski minister obsojen na smrt. *Gorenjski glas*, 10. 1. 2016 (dostopno na: <https://www.gorenjskiglas.si/article/20160110/C/160119993/1082/1039/pavel-pestotnik--slovenski-minister--obsojen-na-smrt-/August>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Colnar, Peter. Župan Ferdinand Novak in mamutove kosti. *Gorenjski glas*, 31. 5. 2021 (dostopno na: <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20210531/C/210539973/zupan-ferdinand-novak-in-mamutove-kosti>, pridobljeno, 27. 6. 2022).
- Crosbi. *Hrvatska znanstvena bibliografija* (dostopno na: <https://www.bib.irb.hr/449360>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Čuk, Silvester. Dr. Janez Janež. *Revija Ognjišče* (dostopno na: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognji%C5%A1ce/67-pricevanje/2615-dr-janez-janez>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Čuk, Silvester. Ivan Dolenc. *Revija Ognjišče* (dostopno na: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/2435-ivan-dolenc>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Čuk, Silvester. P. Angelik Tominec. *Revija Ognjišče* (dostopno na: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/1745-pater-angelik-tominec>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Death & Funeral Notices. Zvonimir Hribar. *The Sydney Morning Herald*, 11. 5. 2018 (dostopno na: <https://tributes.smh.com.au/obituaries/20247/zvonimir-hribar/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Deutsche Biographie* (dostopno na: <https://www.deutsche-biographie.de/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Digitalna knjižnica Slovenije* (dostopno na: <https://www.dlib.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Dolenjski biografski leksikon* (dostopno na: <https://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Dolar, France Martin. 60. obletnica smrti ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana. *Katoliška cerkev* (dostopno na: <https://katoliska-cerkev.si/60-obletnica-smrti-ljubljanskega-skofa-dr-gregorija-rozmana>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Dolar, France Martin. Škofje od nekdaj do danes. *Nadškofija Ljubljana* (dostopno na: <https://www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/skofje-od-nekdaj-do-danes/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Dolničar, Boris. Ljudje so se lotili vsakega dela, samo da so kaj zaslužili. *Vzajemnost*, maj 2016 (dostopno na: <https://www.vzajemnost.si/clanek/173090/ljudje-so-se-lotili-vsakega-dela-samo-da-so-kaj-zasluzili/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Določitev slovenske zahodne meje v 20. stoletju. *Muzej Novejše zgodovine Slovenije* (dostopno na: <https://www.muzej-nz.si/si/izobrazevanje/1357>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Domoznanski spomini. Fran Roš. *Osrednja knjižnica Celje*, 3. 9. 2018 (dostopno na: <https://www.knjiznica-celje.si/domoznanski-spomini/item/fran-ros-44>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Dr. Miha Krek (1897–1969). *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <https://svobodnaslovenija.com.ar/dr-miha-krek-1897-1969/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Dr. Valentin Meršol (1894–1981). *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <https://svobodnaslovenija.com.ar/dr-valentin-mersol-1894-1981/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Dragar, Valerija. Hrastnik 1941–1945 – od okupacije do kraja žalostnega spomina, 2. del. *Zaveza* št. 89 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-89/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote* (dostopno na: <https://društvo-vzd.si/o-nas/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Encyclopedia Britannica* (dostopno na: <https://www.britannica.com>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Father Ivan »John« Lavrih. *Catholic Diocese of Dodge City*, 12. 8. 2005 (dostopno na: <https://www.dcdiocese.org/images/necrology/LavrihIvanJohn8-12-2005.pdf>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Find A Grave* (dostopno na: <https://www.findagrave.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).

- Fink, Božidar. Sodni odsek slovenskega domobranstva. *Revija NSZ*, 1. 3. 2005 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/56-sodni-odsek-slovenskega-domobranstva/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Flis, Leonora. Srčno bivanja ter moč in inteligenca glasbenega izraza. *Dnevnik*, 4. 8. 2010 (dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042378290>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- G. V., K. Št. Mesič: »Rehabilitacija Mihailovića je pravosodni in politični škandal«. *MMC RTV SLO*, 14. 5. 2015 (dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/svet/mesic-rehabilitacija-mihailovica-je-pravosodni-in-politicni-skandal/365071>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Gantar, Ivanka. 1939 Ljubljana – Prvi ples. *Stare slike*, 24. 11. 2016 (dostopno na: <https://stareslike.cerknica.org/2016/11/24/1939-ljubljana-prvi-elitni-ples/>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Gantar, Kajetan. Franc Ksaver Lukman. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (dostopno na: <https://www.sazu.si/clani/franc-ksaver-lukman>, pridobljeno 27. 6. 2022).
- Geneanet* (dostopno na: <https://www.geneanet.org/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Generals* (dostopno na: <https://generals.dk/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Gobec, Edi. Fizik in profesor Franc Grum. *Revija NSZ*, 1. 3. 2012 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/84-fizik-in-profesor-franc-grum/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grabrijan, Boris. Dr. Juro Adlešič, po domače Tojagin Jura (1884–1968). *Radio Odeon*, 8. 5. 2017 (dostopno na: <https://www.radio-odeon.com/novice/dr-juro-adlesic-po-domace-tojagin-jura-1884-1968/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Gregorc, Ivo. Ivo Janez Gregorc – Depositione nell'inchiesta diocesana. *Padre Placido Cortese* (dostopno na: <https://www.padreplacidocortese.org/cortese/blog/ivo-janez-gregorc-deposizione-nellinchiesta-diocesana/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Gregorič, Stanka. Tudi avstralski Slovenci počasi odhajajo. Moji spomini na Ljenka Urbančiča. *Stičišče avstralskih Slovencev – Slovenian Australian Network*, marec 2006 (dostopno na: <http://www.glasslovenije.com.au/elica2006/vSpominLjenko.htm>, pridobljeno 26. 6. 2022).
- Granda, Stane. Milko Kos (1892–1972). ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa (dostopno na: <https://zimk.zrc-sazu.si/sl/strani/milko-kos-1892-1972>, pridobljeno 4. 7. 2022).
- Grum, Janez. Domobranski major Ivan Boh. *Revija NSZ*, 1. 9. 1996 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/22-domobranski-major-ivan-boh/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grum, Janez. Jože Melaher – Zmagoslav. *Revija NSZ*, 1. 9. 1992 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/6-joze-melaher-zmagoslav/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grum, Janez. Padec Grčaric. *Revija NSZ*, 1. 9. 1993 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/10-padec-grcaric/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grum, Janez. Resnica o domobranskih častnikih v Vetrinju. *Revija NSZ*, 1. 3. 1999 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/32-resnica-o-domobranskih-castnikih-v-vetrinju/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grum, Janez. Reševanja ameriškega pilota. *Revija NSZ*, 1. 12. 2000 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/39-resevanja-ameriskega-pilota/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Grum, Janez. Turjak – razmere pred napadom. *Revija NSZ*, 1. 9. 1993 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/10-turjak-razmere-pred-napadom/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Grum, Janez. Ustanovitev Vaške straže pri D. M. v Polju. *Revija NSZ*, 1. 12. 2002 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/47-ustanovitev-vaske-straže-pri-d-m-v-polju/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Hanuna, Cvetka. Mlad umrje, kdor od bogov izbran je. *Revija NSZ*, 1. 9. 2010 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/78-mlad-umrje-kdor-od-bogov-izbran-je/>, pridobljeno 7. 9. 2021).
- Hanuna, Cvetka. Ob sedemdesetletnici umora dr. Lamberta Ehrlicha. *Revija NSZ*, 1. 3. 2011 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/80-ob-sedemdesetletnici-umora-dr-lamberta-ehricha/>, pridobljeno 28. 6. 2022).

- Herceg, Ivan. Nadškof Zore ob 60-letnici smrti škofa Rožmana v njegovi rojstni župniji daroval sveto mašo. *Vatican News*, 23. 11. 2019 (dostopno na: <https://www.vaticannews.va/sl/cerkev/news/2019-11/nadskof-zore-ob-60-letnici-smrti-skofa-rozmana-v-njegovi-rojstni.html>, pridobljeno: 30. 6. 2022).
- Hotel s pestro zgodovino. *City Hotel Ljubljana* (dostopno na: <https://www.cityhotel.si/slo/nasa-zgodba/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Hrvatski biografski leksikon. *Leksikografski zavod Miroslava Krleža* (dostopno na: <https://hbl.lzmk.hr/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Igličar, Aleksander. Življenjska pot in delo Tineta Debeljaka. *Muzejsko društvo Škofja Loka* (dostopno na: <https://www.mdloka.si/wp-content/uploads/2019/01/dr.-Tine-Debeljak.pdf>, pridobljeno: 28. 6. 2022).
- Istarska enciklopedija. *Leksikografski zavod Miroslav Krleža* (dostopno na: <http://istra.lzmk.hr/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Jager, Vasja. Priznanje po stotih letih. *Mladina*, 2. 8. 2019 (dostopno na: <https://www.mladina.si/192297/priznanje-po-stotih-letih/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Jakob Ukmar. *Revija Ognjišče*, 2009 (dostopno na: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/67-pricevanje/2452-jakob-ukmar>, pridobljeno 4. 7. 2022).
- Jan, Jože. Jožko Krošelj (1902–1969). *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <http://svobodnaslovenija.com.ar/jozko-kroselj-1902-1969/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Jan, Jože. Prof. dr. Milan Komar (1921–2006). *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <https://svobodnaslovenija.com.ar/prof-dr-milan-komar-1921-2006-2/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Jevnikar, Ivo. Nova izdaja Vauhnikove knjige Nevidna fronta. *Časnik*, 17. 1. 2018 (dostopno na: <https://www.casnik.si/nova-izdaja-vauhnikove-knjige-nevidna-fronta/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Josip Vidmar. *Zgodovinski portal Zgodovina.si*, 14. 10. 2017 (dostopno na: <http://zgodovina.si/josip-vidmar-2/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- K. V. Umril je Mitja Ribičič. *Delo*, 28. 11. 2013 (dostopno na: <https://old.delo.si/novice/politika/umrl-je-mitja-ribicic.html>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kamniško-komendski biografski leksikon* (dostopno na: <https://www.leksikon.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Kamra. Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin* (dostopno na: <https://www.kamra.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Kahne, Davorin. Rešil nas je Božo Berlot. *Zaveza* št. 55 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-55/>, pridobljeno 11. 10. 2021).
- Kočar, Jože. Kdo so akademiki na sliki na strani 89 v zavezi 56. *Revija NSZ*, 1. 9. 2005 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/58-kdo-so-akademiki-na-sliki-na-strani-89-v-zavezi-56/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kodrič, Ravel. Druga replika o dr. Dragu Zajcu. *Vojaštvo – Military*, 21. 2. 2017 (dostopno na: <https://vojastvo-military.si/odmevizamejstva/druga-replika-dr-dragu-zajcu/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kogej, Pavel. Kdo je bil major Rudolf Škof? *Revija NSZ*, 1. 3. 1993 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/8-kdo-je-bil-major-rudolf-skof/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kogej, Pavel. Umor dr. Ivana Martelanca in žene Amalije. *Revija NSZ*, 1. 3. 1992 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/4-umor-dr-ivana-martelanca-in-zene-amalije/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kolarevič, Dragan. Ministar Dvora Milan Antić o masonima. *Radio Televizija Srbije* (dostopno na: <https://www.rts.rs/page/magazine/sr/story/2523/nauka/2912775/ministar-dvora-milan-antic-o-masonima.html>, pridobljeno 28. 6. 2022).

- Kolman Finžgar, Božena: »Snujmo bralna društva!«. O bralnih društvih, čitalnicah in knjižnicah na radovljiškem območju v obdobju 1845–1945. *Knjižnica A. T. Linhart Radovljica* (dostopno na: <https://www.rad.sik.si/kje-smo/zgodovina/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Komotar, Anton. Spomini in tehtanja. *Zaveza* št. 9 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-9/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Koprivc, Jak. General Löhr je položil pištolo. *Dnevnik*, 22. 5. 2005 (dostopno na: <https://www.dnevnik.si/125616>, pridobljeno 4. 10. 2021).
- Koren, ?. Spomini iz septembra 1943 in naprej. *Revija NSZ*, 1. 3. 2005 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/56-spomini-iz-septembra-1943-in-naprej/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Košir, Alija. Andrija Štampar. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (dostopno na: <https://www.sazu.si/clani/andrija-stampar>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Košir, Matevž. Enigma Janko Soklič. *Arhivalija meseca oktobra 2022* (dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2022-09-30-enigma-janko-soklic/>, pridobljeno 4. 10. 2022).
- Košnjek, Jože. Pastor s švicarsko maturo. *Gorenjski glas*, 7. 3. 2010 (dostopno na: <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20100307/C/303079999/pastor-s-svicarsko-maturo>, pridobljeno 28. 2. 2022).
- Kralj, Anica. Obisk pri Bari Remec. *Revija NSZ*, 1. 12. 1995 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/19-obisk-pri-bari-remec/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Kranjc, Marijan F. Leopoldina Mekina. *Vojaštvo – Military*, 6. 11. 2015 (dostopno na: https://vojastvo-military.si/wp-content/uploads/Mekina_Leopoldina123.pdf, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kranjc, Marijan F. »Mira« – obveščevalka in osebna vohunka generala Draža Mihailovića, četniškega poveljnika JVvD. *Vojaštvo – Military*, 2012 (dostopno na: <https://freeweb.t-2.net/Vojastvo/dok/Mira.pdf>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kranjc, Marijan F. Sinova generala Maistra – Hrvoj in Borut v primežu tujih obveščevalnih služb in slovenske udbe. *Vojaštvo – Military*, 11. 5. 2015 (dostopno na: <https://vojastvo-military.si/wp-content/uploads/Maistrova-sinova-v-primezu%C3%85%C2%BEU-ObS-in-Udbe1.pdf>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kržan, Vanja, Borštnar, Janez. Ko belo smrt bom vzel za ženo. *Revija NSZ*, 1. 12. 2011 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/83-ko-belo-smrt-bom-vzel-za-zeno/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kržan, Vanja. Ali naj zatajim Boga in svoj narod? *Revija NSZ*, 1. 9. 2010 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/78-ali-naj-zatajim-boga-in-svoj-narod/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Kržan, Vanja. Kaj bomo sami brez naših najboljših. *Zaveza* št. 80 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-80/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Kržan, Vanja. Vaški stražar. *Revija NSZ*, 1. 3. 2004 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/52-vaski-strazar/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Lampič, Majda. Kako se je začelo v Stožicah. *Revija NSZ*, 1. 3. 2011 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/80-kako-se-je-zacelo-v-stozicah/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Lavrenčak, Goran. Kdo je kdo. *Dar – Digitalni arhiv Radovljica*, 1. 7. 2015 (dostopno na: <http://dar-radovljica.si/Kdojekdo/Otok%20-%20kdo%20je%20kdo.pdf>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Lavrenčak, Goran. Odvetniki v Radovljici, *Dar – Digitalni arhiv Radovljica*, prva objava 20. 3. 2019, zadnja objava 1. 5. 2020 (dostopno na: <http://dar-radovljica.si/Uprava/Uprava/Odvetniki%20v%20Radovljici.pdf>, pridobljeno 26. 6. 2022).
- Lavrenčak, Goran. Šmajdova vila / Kavarna Triglav / Knjižnica A. T. Linhart, *Dar – Digitalni arhiv Radovljica*, prva objava 31. 3. 2017 (dostopno na: <http://dar-radovljica.si/Gradnje/Znane/%C5%A0majdova%20vila.pdf>, pridobljeno 24. 6. 2022.)

- Lavrenčak, Goran. Župani Radovljice. Zgodovina županov. *Dar – Digitalni arhiv Radovljica*, 6. 6. 2016 (dostopno na: <http://dar-Radovljica.si/Uprava/Zupani/Knjiga%20%C5%BEupani%20Radovljice.pdf>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Lipovac, Marijan. Marija Radić – prva hrvatska političarka. *Portal za nacionalne manjine HR*, 6. 1. 2020 (dostopno na: <https://nacionalnemanjine.hr/marija-radic-prva-hrvatska-politicarka/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Ludvik Kolman. *Chicago Tribune*, 30. 10. 1992 (dostopno na: <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1992-10-30-9204080261-story.html>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Maček, Janko. Dobropolje med italijanskimi represalijami in komunističnim terorjem. *Zaveza št. 76* (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-76/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. In memoriam Franjo Mejač. *Revija NSZ*, 1. 9. 2010 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/78-in-memori-iam-franjo-mejac/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Kako se je začelo. *Zaveza*, št. 102 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-102/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Maček, Janko. Nacionalna ilegala in komunistično maščevanje nad ljudmi stopiške fare. *Revija NSZ*, 1. 6. 2003 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/49-nacionalna-ilegala-in-komunisticno-mascevanje-nad-ljudmi-stopiske-fare/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Nevarne poti v službi domovine. *Revija NSZ*, 1. 9. 2005 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/58-nevarne-poti-v-sluzbi-domovine/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Ob 70. obletnici turjaške tragedije. *Zaveza št. 89*, str. 17 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-89/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Maček, Janko. Oče, ti si na vrsti. *Revija NSZ*, 1. 3. 1993 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/8-oce-ti-si-na-vrsti>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Rdeči sij nad polhograjsko dolino. *Zaveza št. 102* (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-102/>, pridobljeno 19. 9. 2021).
- Maček, Janko. Samoobramba v vaseh pod Krvavcem. *Revija NSZ*, 1. 6. 2008 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/69-samoobramba-v-vaseh-pod-krvavcem/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Slovenska zaveza. *Revija NSZ*, 1. 12. 2001 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/42-slovenska-zaveza/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Srce, ki je bilo za svobodo – Anton Oven. *Revija NSZ*, 1. 3. 1996 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/20-srce-ki-je-bilo-za-svobodo-anton-oven>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Velike Lašče v ognju vojne in revolucije. *Revija NSZ*, 1. 12. 1992 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/7-velike-lasce-v-ognju-vojne-in-revolucije/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Zakaj so komunisti zadali Beli krajini tako krvave rane. *Revija NSZ*, 1. 3. 1998 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/28-zakaj-so-komunisti-zadali-beli-krajini-tako-krvave-rane/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Maček, Janko. Župnik Viktor Turk – žrtev za vero in Menišijo. *Revija NSZ*, 1. 9. 2013 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/90-zupnik-viktor-turk-zrtev-za-vero-in-menisijo/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Mičeta, Luka. Dražino koketiranje sa Pavelićem i Stepincem. *Danas*, 11. 6. 2015 (dostopno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/drazino-koketiranje-sa-pavelicem-i-stepincem/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Mille nomi di deportati riemersi dall'oblio. *Messaggero Veneto*, 3. 9. 2006 (dostopno na: https://ricerca.gelocal.it/messaggeroveneto/archivio/messaggeroveneto/2006/03/09/PN_09_SEE1.html, pridobljeno 1. 7. 2022).

- Miran7777. (20. 9. 2014). Stanko Petelin: profesor. Kot zaveden Slovenec preganjan v Aleksandrovi diktaturi. Od boljšeikov umorjen 20. 09. 1943. [Tweet] (dostopno na: <https://twitter.com/miran7777/status/513324984375447552>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- My Heritage* (dostopno na: <https://www.myheritage.si/>).
- Na svojem domu v bližini Clevelanda je umrl slovenski domoljub in publicist Pavle Borštnik. *Demokracija*, 27. 9. 2020 (dostopno na: <https://demokracija.si/tujina-2/na-svojem-domu-v-blizini-clevelanda-je-umrl-publicist-pavle-borstnik/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Najmlađi YU heroji. *Yugopapir* (dostopno na: <http://www.yugopapir.com/2017/08/najmlai-yu-heroji-zlate-malakovski.html>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Nitti, Francesco Saverio. *Treccani* (dostopno na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-saverio-nitti/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- O Franu Rošu. *Osnovna šola Frana Roša* (dostopno na: <http://www.os-frana-rosa.si/o-franu-rosu/>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Ob 70-letnici smrti župnika in dekana Viktorja Perkana. *Novi glas*, 29. 5. 2015 (dostopno na: <https://www.noviglas.eu/ob-70-letnici-smrti-zupnika-in-dekana-viktorja-perkana/>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Obrazi slovenskih pokrajin* (dostopno na: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Odlikovanci – Častni znak svobode Republike Slovenije. *Predsednik Republike Slovenije*, 20. 12. 2002 (dostopno na: <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/1992-2002/mk.nsf/762a294364836296c125678b004320c2/cd2084f092808472c12567910043476f?OpenDocument>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Okoliš, Stane. Žrtve državljanske vojne po padcu Turjaka v Velikih Laščah in obsojeni na Kočevskem procesu v jeseni leta 1943. *Zaveza št. 25* (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-25/>, pridobljeno 28. 6. 2022).
- Oznanila. Župnija *Bežigad* (dostopno na: <https://zupnija-bezigrad.si/wp-content/uploads/2021/02/oznanila-41-12.pdf>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Passenger search. *The Statue Liberty – Ellis Island Foundation* (dostopno na: <https://heritage.statueofliberty.org/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Patra Angelik in Roman Tominec. Sledi časa. *MMC RTV SLO*, 30. 1. 2022 (dostopno na: <https://prvi.rtvslvo.si/podcast/sledi-casa/80/174843915>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Pavčnik, Marijan. Leonid Pitamic. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (dostopno na: <https://www.sazu.si/clani/leonid-pitamic>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- People Pill* (dostopno na: <https://peoplepill.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Pokopališče Žale* (dostopno na: <https://www.zale.si/sl/grobovi>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Popis prebivalstva. *Sistory. Zgodovina Slovenije* (dostopno na: <https://www.sistory.si/popis>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Portal Rheinische Geschichte* (dostopno na: <https://www.rheinische-geschichte.lvr.de/start>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Prabook* (dostopno na: <https://prabook.com/web/home.html>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Pregled ob 60. obletnici Doma Carapachay. *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <http://svobodnaslovenija.com.ar/nastanek-doma-60-obletnica-doma-carapachay/>, pridobljeno 13. 4. 2021).
- Pribičević, Stojan. Poznati Banijci: Braća Pribičevići – Adam Pribičević. *Banija Online*, 16. 12. 2015 (dostopno na: <https://banija.rs/poznati-banijci/15317-poznati-banijci-braca-pribicevici-adam-pribicevic.html>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Prof. dr. Zdenko Roter. Spomini. *MMC RTV SLO*, 4. 2. 2020 (dostopno na: <https://365.rtvslvo.si/arhiv/spomini/174669316>, pridobljeno 6. 7. 2022).

- Profesor in ravnatelj Ivan Prijatelj. *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <http://svobodnaslovenija.com.ar/profesor-in-ravnatelj-ivan-prijatelj/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Prosen, Majo. Videl sem ga prav od blizu – Druschkeja namreč, tega, med nemško okupacijo in za vse večne čase zagotovo najbolj osovražena in krutega jeseniškega gestapovca. *Knjižnica A. T. Linhartar Radovljica*, 2. 12. 2015 (<https://www.rad.sik.si/wp-content/uploads/2015/12/Druschke.pdf>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Razstava »Štipendijske ustanove v gradivu Arhiva Republike Slovenije do razpada Avstro-Ogrske leta 1918« na spletu. *Arhiv Republike Slovenije*, 30. 7. 2020 (dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2020-07-30-razstava-stipendijske-ustanove-v-gradivu-arhiva-republike-slovenije-do-razpada-avstro-ogrske-leta-1918-na-spletu/>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Rems, Luka. Dr. Josip Režek (1883–1966), pravnik. *Društvo Novo mesto* (dostopno na: <https://društvo-novo-mesto.si/kultura/iztrgano-pozabi/item/194-dr-josip-rezek-1883-1966-pravnik>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Rihar, Lenart. Tranzicijska hermenevtika. *Zaveza*, št. 102 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-102/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Rodoslovna baza Geni* (dostopno na: <https://www.geni.com/people>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Rogelj, Janez. Mirko Javornik – pisatelj, 1909 Cerknica – 1986 Washington. *Janez Rogelj – Blog o slovenskem izseljenstvu* (dostopno na: <https://kovcek.rogelj.net/2018/08/26/mirko-javornik-pisatelj-1909-cerknica-1986-washington/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Rot, Andrej. Nikolaj Jeločnik – domobransko videnje medvojne zgodovine. *Revija NSZ*, 1. 12. 1994 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/15-nikolaj-jelocnik-domobransko-videnje-medvojne-zgodovine/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Sečen, Ernest. Zgodovinska fronta: Ljubljana ne potrebuje medicinske fakultete. *Dnevnik*, 6. 6. 2020 (dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042931237>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Seznam slovenskih častnikov Jugoslovanske vojske v domovini. *Wikipedia* (dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_slovenskih_%C4%8Dastnikov_Jugoslovanske_vojske_v_domovini, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Slovenska biografija* (dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Slovenski grobovi* (dostopno na: <https://www.najdigrob.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Slovensko rodoslovno društvo* (dostopno na: <http://www.genealogy.si/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Smersu Boltežar, Marjeta. Moj oče, Rudolf Smersu, ob stoletnici rojstva. *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <http://svobodnaslovenija.com.ar/san-martin-otvoritev-in-blagoslov-sejnesobe-rudolf-smersu/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Smith, J. Y. Rep. John Moss, Champion of open government, dies. *The Washington Post*, 6. 12. 1997 (dostopno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1997/12/06/rep-john-moss-champion-of-open-government-dies/ebc905eb-2efd-4aa7-8bb7-26f035fb6cfc/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Srebotnjak, Iva. Oče Placido Cortese. *Revija NSZ*, 1. 9. 2009 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/74-oce-placido-cortese/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Stanovnik, Justin. Pogovor z dr. Ljubom Sircem. *Zaveza* št. 63 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-63/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Stanovnik, Justin. Rdeči cvetovi na belem prtu mladčevega idealizma. *Revija NSZ*, 1. 3. 1993 (dostopno na: <http://nzszeva.github.io/articles/9-rdeci-cvetovi-na-belem-prtu-mladcevega-idealizma/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Starešinič, Ana. Dr. Juro Adlešič iz Adlešičev, ki je bil ljubljanski župan. *Spletna Preloka* (dostopno na: <https://www.preloka.si/obvestila/242-dr-juro-adlesic-iz-adlesicev.html>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Szlovenszka krajina* (dostopno na: <https://szlovenszkakrajina.wordpress.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).

- Šorl, Mihael. Poskus rehabilitacije srbskega kvizlinga Milana Nedića. *Dnevnik*, 11. 2. 2016 (dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042729835>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Štefanič, Mojca M. 100. obletnica rojstva dr. Štefana Faleža. *Družina*, 3. 12. 2020 (dostopno na: <https://www.druzina.si/clanek/100-obletnica-rojstva-dr-stefana-faleza>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Štrbenk, Stane. Sodba ali zločin. *Revija NSZ*, 1. 12. 1992 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/7-sodba-ali-zlocin/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Študijski center za narodno spravo [SCNR]. Donata Capuder (1913–1998), lawyer. Arrested on 9 May 1945 and in December, she was condemned via a politically motivated process to seven years in prison with forced labour. She imprisoned in Begunje and Reichenburg until July 1949, when she was conditionally released. (20. 9. 2019) [Tweet] (dostopno na: https://twitter.com/scnr_si/status/1171357102444597248, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Tominšek Čehulič, Tadeja, Šorn, Mojca, Rendla, Marta, Dobaja, Dunja. *Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 1997–. (pridobljeno na: *Sistory, Zgodovina Slovenije*, <https://www.sistory.si/zrtve>).
- Tominšek Čehulič, Tadeja, Tušar, Mojca. Poskus pomiritve sredi vojne vihre: pismo Lojzeta Umeta Albinu Šmajdu pomladi 1943. *Arhivalija meseca*, november 2021 (dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2021-11-01-poskus-pomiritve-sredi-vojne-vihre/>, pridobljeno 24. 6. 2022).
- Traces of War* (dostopno na: <https://www.tracesofwar.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Trobec, Cilka. Iz Potrebuježevega grabna. Utrinki ob farni spominski plošči. *Zaveza* št. 21 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-21/>, pridobljeno 29. 6. 2022).
- Umr! Štefan Falež, prvi veleposlanik Republike Slovenije pri Svetem sedežu. *Radio Ognjišče*, 9. 12. 2009 (dostopno na: https://radio.ognjisce.si/sl/dec_2009/aktualno/288/umrl-stefan-falez-prvi-veleposlanik-republike-slovenije-pri-svetem-sedezu.htm, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Vasović, Svetlana. Višje sodišče zavrnilo rehabilitacijo Milana Nedića. *Insajder*, 27. 7. 2018 (dostopno na: <https://insajder.com/svet/visje-sodisce-zavrnilo-rehabilitacijo-milana-nedica>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Velikonja, Tine. Bitka, dolga kot življenje. *Revija NSZ*, 1. 6. 1997 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/25-bitka-dolga-kot-zivljenje/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Velikonja, Tine. Črtomirova zla sreča. *Zaveza*, št. 67 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-67/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Velikonja, Tine. Grobišče v Hrovaci pri Ribnici. *Revija NSZ*, 1. 12. 2022 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/47-grobisce-v-hrovaci-pri-ribnici/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Velikonja, Tine. Zarja miru in mrak božičnega procesa. *Revija NSZ*, 1. 12. 1995 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/19-zarja-miru-in-mrak-bozicnega-procesa/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Vidic, Jože. Domobranski vodnik jih je peljal skozi meglo. *Društvo veteranov Sever Severne Primorske* (dostopno na: <https://www.drustvo-sever-severnaprimorska.si/assets/flight-on-porezen.pdf>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Vodišek, Marija. Pravi pekel je bil v Begunjah šele po vojni. *Revija NSZ*, 1. 3. 2004 (dostopno na: <http://nzsaveza.github.io/articles/52-pravi-pek-el-je-bil-v-begunjah-sele-po-vojni/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Vsi kranjski župani. *Mestna občina Kranj* (dostopno na: <https://www.kranj.si/o-kranju/vsi-kranjski-zupani>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Vuković, Tomislav. Do »katoličke države« sa Židovima, pravoslavcima i muslimanima. *Dnevno*, 11. 4. 2013 (dostopno na: <https://www.dnevno.hr/vijesti/komentari/do-katolicke-drzave-sa-zidovima-pravoslavcima-i-muslimanima-84052/>, pridobljeno 30. 6. 2022).

- Wiki. *Sigledal* (dostopno na: https://sigledal.org/geslo/Glavna_stran, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Wikipedia. *Prosta enciklopedija* (dostopno na: <https://www.wikipedia.org/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- World War II Database (dostopno na: <https://ww2db.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- WW2 Gravestone (dostopno na: <https://ww2gravestone.com/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Začetki. *Slovenski dom London* (dostopno na: <https://www.skm-london.org.uk/zacetki/>, pridobljeno 1. 7. 2022).
- Začetki v Argentini – Društvo Slovencev. *Svobodna Slovenija* (dostopno na: <https://svobodnaslovenija.com.ar/zacetki-v-argentini-drustvo-slovencev/>, pridobljeno 4. 7. 2022).
- Zasluzni Srbi. Adam Pribičević. *Zapadni Srbi*, 7. 3. 2015 (dostopno na: <https://www.zapadnirsbi.com/zasluzni-srbi/49-publicisti-zaduzbinari/32-adam-pribicevic>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Zečević, Miodrag. Dokumenta sa suđenja Draži Mihailoviću. *Znaci.net* (dostopno na: <https://zokstersomething.wordpress.com/2012/03/25/prof-dr-miodrag-zecevic-dokumenta-sa-sudenja-drazi-mihailovicu-pdf/>, pridobljeno 15. 4. 2021).
- Zgonc, Edi, Juvanc, Angelca. Ponikovska dolina. *Občina Dobrepolje* (dostopno na: https://www.dobrepolje.si/files/other/news/38/57103_8340PONIKOVSKA%20DOLINA.pdf, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Zupanić Slavec, Zvonka, Bogdan Breclj. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (dostopno na: <https://www.sazu.si/clani/bogdan-breclj>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Zupanić Slavec, Zvonka, Božidar Lavrič. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti* (dostopno na: <https://www.sazu.si/clani/bozidar-lavric>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žajdela, Ivo. Okrogla miza o Črnih bukvah. *Družina*, 30. 1. 2018 (dostopno na: <https://www.druzina.si/clanek/okrogla-miza-o-crnih-bukvah>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žajdela, Ivo. Spomini Zdravka Kalana. *Družina*, 29. 10. 2020 (dostopno na: <https://www.druzina.si/clanek/spomini-zdravka-kalana>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žeravčić, Zoran. Dr. Živko Topalović (Užice 1886–Beč 1972): socijalista, borac za radnička prava, politički emigrant. *Kolektiv Užice*, 20. 11. 2019 (dostopno na: <https://kolektivuzice.rs/dr-zivko-topalovic-uzice-1886-bec-1972-socijalista-borac-za-radnicka-prava-politicki-emigrant/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Žerdin, Jože. Blagoslovlivi portret dobrotnika Marijanišča v Veržeju dr. Ernesta Frumna. *Prlekija on net*, 14. 3. 2015 (dostopno na: <https://www.prlekija-on.net/lokalno/9316/blagoslovlivi-portret-dobrotnika-marijanisca-v-verzeju-dr-ernesta-frumna.html>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žižek, Slavko. Franček Župec – obletnica smrti. *Revija NSZ*, 1. 3. 2007 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/64-francek-zupec-obletnica-smrti/>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Žižek, Slavko. Ivo Peršuh – obletnica smrti. *Zaveza* št. 65 (dostopno na: <https://www.zaveza.si/zaveza-st-65/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žižek, Slavko. Iz arhiva vosovskih likvidacij. *Revija NSZ*, 1. 3. 2010 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/76-iz-arhiva-vosovskih-likvidacij/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žižek, Slavko. Mirko Geratič. *Revija NSZ*, 1. 3. 2011 (dostopno na: <http://nszaveza.github.io/articles/80-mirko-geratic/>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Župani Tržiča. *Občina Tržič* (dostopno na: <https://www.trzic.si/o-trzicu/zupani-trzica.html>, pridobljeno 30. 6. 2022).
- Žužek, Aleš. Mož, ki je vladal slovenskemu gospodarstvu. *Siol*, 5. 10. 2016 (dostopno na: <https://siol.net/siol-plus/na-danasnji-dan/moz-ki-je-vladal-slovenskemu-gospodarstvu-426705>, pridobljeno 6. 7. 2022).
- Žužek, Aleš. Zagovornik samostojne Slovenije, ki je preučeval vero avstralskih domorodcev. *Aleteia*, 18. 9. 2018 (dostopno na: <https://si.aleteia.org/2018/09/18/zagovornik-samostojne-slovenije-ki-je-preuceval-vero-avstralskih-domorodcev/>, pridobljeno 30. 6. 2022).

Kratice in okrajšave

Seznam kratic

- AA – Angloameričan (-i), angloameriški (-a, -e, -i, -o)
- AVNOJ – Antifašistično vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)
- AIS – Allied Information Service (Ameriško-angleška propagandna služba)
- AMG – Allied Military Government (Zavezniška vojaška uprava)
- BBZ – Berliner Börsen Zeitung; tudi psevdonim Vladimirja Vauhnik
- CIC – Counter Intelligence Corps (ameriška vojaška protiobveščevalna služba)
- DFJ – Demokratična federativna Jugoslavija
- DMB – domobranstvo
- DN – Društvo narodov
- DOS – Državna obveščevalna služba
- EIAR – L'Ente Italiano per le Audizioni Radiofoniche (Italijanska družba za radijsko oddajanje)
- FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija
- FSS – Field Security Service (britanska vojaška varnostna služba)
- GOO – Glavni organizacijski odbor
- HSS – Hrvatska seljačka stranka (Hrvaška kmečka stranka)
- IO OF – Izvršni odbor Osvobodilne fronte
- IO SLS – Izvršni odbor Slovenske ljudske stranke
 - IS – Intelligence Service (britanska obveščevalna služba)
- JLA – Jugoslovanska ljudska armada
- JNS – Jugoslovanska nacionalna stranka
- JRZ – Jugoslovanska radikalna zajednica (Jugoslovanska radikalna skupnost)
- JUGORAS – Jugoslovenski radnički savez (Jugoslovanska delavska zveza)
 - JV – Jugoslovanska vojska
- KA – Katoliška akcija
- KB – Kulturbund (Švabsko-nemška kulturna zveza)
- KID – Kranjska industrijska družba
 - KP – Komunistična partija
- KPJ – Komunistična partija Jugoslavije
- KPS – Komunistična partija Slovenije

- KVB, KLZ – Kärntner Volksbund (Koroška ljudska zveza)
- KP – Komunistična partija
 - KPS – Komunistična partija Slovenije
 - LRS – Ljudska republika Slovenija
 - MJNS – Mladina Jugoslovanske nacionalne stranke
 - MPSL – Mestno poveljstvo Slovenske legije
 - MSLS – Mlada Slovenska ljudska stranka
 - MVAC – Milizia Volontaria Anticomunista (Prostovoljna protikomunistična milica)
 - NDH – Nezavisna država Hrvatska (Neodvisna država Hrvaška)
 - NDS – Napredna delovna skupnost
 - NKOJ – Nacionalni komitet oslobodjenja Jugoslavije (Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije)
- NO, N. O. – Narodni odbor
- NOO – Narodnoosvobodilni odbor
 - NOV – Narodnoosvobodilna vojska
 - NS – Narodni svet
- NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nemška nacionalsocialistična delavska stranka)
- OF, O. F. – Osvobodilna fronta
- OJNS – Omladina Jugoslovanske nacionalne stranke
- OK VOS – Okrožni komite Varnostno obveščevalne službe Osvobodilne fronte
- OKW – Oberkommando der Wehrmacht (vrhovno poveljstvo nemških oboroženih sil)
- ONAS – Občinski narodni svet
- ONZ – Oddelek za narodno zaščito
 - OOT – Okrožne organizacijske trojke
- OUZD – Okrožni urad za zavarovanje delavcev
- ÖVP – Österreichische Volkspartei (Avstrijska ljudska stranka)
- OVRA – Opera Vigilanza Repressione Antifascista; tudi Organizzazione di Vigilanza e Repressione dell'Antifascismo (Organizacija za zatiranje protifašistične dejavnosti)
- OZN – Organizacija združenih narodov
- OZNA – Odjeljenje za zaščito naroda (Oddelek za zaščito naroda)
- POS – Partizanski odredi Slovenije
 - RK – Rdeči križ
 - RM – Reichsmark (stara nemška marka)
- RWHW – Reichswinterhilfswerk (Državna Zimska pomoč)

- S. D., SD – Sicherheitsdienst (nemška varnostna služba)
SA – Sturmabteilung (Jurišni oddelek nemške nacistične stranke)
SAZU – Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SD – Slovensko domobranstvo
SDK – Srpski dobrovoljački korpus (Srbski dobrovoljski korpus)
SDV – Služba državne varnosti
SDZ – Slovenska delavska zveza
SDZ – Slovenska dijaška zveza
SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija
SHS – Srbov, Hrvatov in Slovencev
SIS – Secret Intelligence Service (tajna britanska obveščevalna služba)
SIAU – Slovensko-italijanska antifašistična unija
SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije (Zveza komunistične mladine Jugoslavije)
SL – Slovenska legija
SLS – Slovenska ljudska stranka
SNE, S. N. F. – Slovenska narodna fronta
SNO – Slovenski narodni odbor
SNOO – Slovenski narodnoosvobodilni odbor
SNOS – Slovenski narodnoosvobodilni svet
SNVZ – Slovenski narodni varnostni zbor
SRK – Slovenski Rdeči križ
SS – Schutzstaffel (Zaščitni vod; paravojaška organizacija NSDAP)
SSJ – Socialistična stranka Jugoslavije
SSSR – Sojuz sovjetskih socialističeskikh respublik (Zveza sovjetskih socialističnih republik)
SZ – Slovenska zaveza
SZ, S. Z. – Sovjetska zveza
SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva
ŠDZ – Štajerska domovinska zveza
TOS – Tajna obveščevalna služba
TPD – Trboveljska premogokopna družba
UDV – Uprava državne varnosti (Uprava državne bezbednosti – Udba)
UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Uprava Združenih narodov za pomoč in obnovo)
VOS OF – Varnostnoobveščevalna služba Osvobodilne fronte
WH, WHW – Winterhilfswerk (Zimska pomoč)
WHO – World Health Organization (Svetovna zdravstvena organizacija)

ZDA – Združene države Amerike
 ZSZ – Zavod za socialno zavarovanje
 ZVU – Zavezniška vojaška uprava
 ZZD – Zveza združenih delavcev

Seznam okrajšav

cca, ca, cca., ca. – circa
 čl. – člen
 din – dinar
 dipl. – diplomirani
 dipl. ing., dipl. inž. – diplomirani inženir
 dipl. jur. – diplomirani jurist
 dipl. trg. – diplomirani trgovec
 dr. – doktor
 g., gd. – gospod
 gg. – (dva) gospoda
 ga. – gospa
 gdč. – gospodična
 h – ura
 ing., inž. – inženir
 ipd. – in podobno
 itd. – in tako dalje
 k. o. – katastrska občina
 l. – leta
 l. r., lr – lastnoročno
 l. s. – locus sigili (kraj pečata)
 Lir, Lit, L – italijanska lira
 msg., msgr., mnsgr. – monsignor
 oz., ozir. – oziroma
 p. d. – po domače
 Pg. – Parteigenosse (strankarski tovariš)
 prof. – profesor
 roj. – rojen/a
 sv., st., Sv., St. – sveti
 t. i. – tako imenovan/a, o
 tj. – to je
 t. m. – tega meseca

Kazalo oseb

A

Abram, Miloš 347, 395, 653
 Abram, Vladimir 395
 Adamič, Alojz 269
 Adamič, Emil 733
 Adamič, Maks 338, 350
 Adlešič, Juro 49, 99, 598, 611, 646, 653, 902
 Agneletto, Branko 57–58, 732
 Agneletto, Josip 939
 Agueci, Giuseppe 293, 654
 Ahčin, Ivan 49, 204, 587, 608, 654, 817
 Albert I., belgijski kralj 65
 Aleksič, Jakob 602, 655
 Alexander, Harold 96, 746
 Aljančič, Jožef 497, 655
 Aljančič, Stanislav Marija 497, 655
 Alujevič, Branko 361, 419, 421, 499, 569, 656
 Ambrožič, akademik 240
 Ambrožič, gostilničar iz Ljubnega 589
 Ambrožič, Vera 122
 Ančka, dekle Dušana Kratnerja 567
 Anders, Wladislaw Albert 618,
 Andoljšek, Janez 497
 Andrašič 147
 Andres, Krista 382
 Anica 96, 325
 Anić, Ante 554, 656
 Anzel, Mihael 189
 Arnejc, Janko 223
 Arnež, Janez Alfonz 18, 22, 25, 51, 96, 104, 109
 Arnež, Marija 743
 Arnež, Peter 589, 602
 Audič, Janko 188
 Avramović, Pavel 371, 556
 Avsec, Alojz 188

Avsenek, Anton 218, 338
 Avsenek, Ivan 49–50, 63, 75, 96, 98, 110, 145,
 265, 290, 296, 312, 317, 319, 333, 342,
 357, 404, 407, 409, 419, 587, 589, 591,
 604, 608, 646–648, 650, 657
 Avser, Ivan 59, 317, 388, 490, 532, 572, 657
 Avšič, Jaka 357, 470, 658
 Ažman, komunist 200
 Ažmanca 554
 Ažman, Mirko 224

B

B., Martin 467
 Babič 82
 Babič, Branko 188
 Babnik 139, 523,
 Babnik, Anton 98, 377, 406, 497, 556, 659, 755
 Babnik, Ferdinand 95, 266, 485, 586–587, 601,
 659, 701, 962
 Babnik, Josef 141–144, 150, 620, 660
 Badoglio, Pietro 343, 378, 660, 821
 Bajc, Jože 356, 399
 Bajc, major 402
 Bajc, Oton 395, 556, 660
 Bajec 438
 Bajec, Ivan 509, 661
 Bajec, Ruža 572
 Bajič, Stojan 63, 173, 353, 395, 485, 582, 648,
 661
 Bajlec, Franc 35, 51, 93, 96, 98–99, 401, 475,
 499, 502, 507, 513, 538, 588, 596, 598,
 611, 631, 662, 792
 Bajlečeva 424, 437
 Bajt 463
 Bajuk, Marko 279, 625, 630, 663
 Bajžel, Anton 142

- Balantič, France 702, 802
 Balčič, Christian 189
 Baleti 589
 Baljić, Salih 358
 Baltič 569
 Bano, Anica 555
 Bano, Milan 61, 89, 280, 285–286, 477, 491, 535, 555, 622, 627, 628, 664, 932
 Baraga 107, 556
 Baraga, Lojze 371, 556,
 Baraga, Srečko 100, 487, 509–510, 559, 579, 586, 588, 664
 Barg, Borut 488
 Baričević, Josip 335, 370, 665
 Bartelj, Rudolf 556
 Bartol, dr. 324
 Basaj, Jože 93, 96, 98, 134, 247, 394–395, 507, 509, 513, 532–533, 537, 588, 596–598, 600, 610–611, 615, 622, 625, 628, 630–631, 665
 Bassanese, Ivan 417
 Bastič, Lojze 356, 399
 Baš, Jože 499, 569
 Baš, Tomaž 497
 Batagelj, Slavimir 556
 Batagelj, Slavko 324
 Bauer, Fritz 249, 269
 Bauer, Hans 216, 666
 Bauer, Otto 27, 583
 Baumgartner, Bogomir 566
 Baumgartner, Katarina 566
 Baumgartner, Matija 566
 Bavantov, Ivan 554
 Bayer, Anton 243
 Bebler, Aleš 229, 245, 666
 Bec, Marija 555
 Bec, Vinko 555
 Bec, Vinko st. 555
 Bečaj, Ignacij 399
 Bednařik, Rado 345, 574, 667
 Belak 405
 Belak, Ernest 151, 152
 Belak, Mihael 557, 667
 Belič, Vinko 555
 Beltram 234, 337, 431–432
 Benedičič 324
 Benedičič, Franc 258, 667
 Benedičič, gostilničar 193
 Benedičič, Miha 77, 356, 378–379, 399, 668
 Benedičič, Rado 147
 Benedičič, Valentin 397
 Benedičič, Zgornja Dobrava 148
 Benedik, Božo 275
 Benedik, Franc 221, 268–269
 Benedik, Valentin 311, 440, 473, 668
 Benevol, Gizela 530, 545–546
 Benko, Janez 356, 398
 Benko, Stanislav 188
 Benkovič, Ciril 217
 Berce 326
 Berce, Marica 122
 Berce, Tomaž 221
 Berce, Vinko 555
 Berdnik, Cilka 350
 Bergelj, Franc 406
 Berghammer 467
 Berglez, Franc 189
 Berglez, Maks 189
 Berlak, Martin 446
 Berlisk, Ladislav 450, 467–468
 Berlisk, Martin 449–450
 Berlisk, Slaven 449, 467
 Berlot, Božidar 348, 392, 406, 668
 Berlot, Štefka 572
 Berlot, Viktor 348, 355, 392, 398, 406, 438, 669
 Bernard, Jakob 274
 Bernot, Ciril 219
 Bertoncelj 378
 Bertoncelj, Franc 439, 602
 Bertoncelj, Jernej 193
 Bertoncelj, Jesenice 647
 Bertoncelj, Zgornja Dobrava 148, 449, 563
 Besednjak, Engelbert 344, 360, 428, 574, 669, 724, 904
 Bevc, Anton 787

- Bevc, Ladislav 93, 95, 395, 497, 505, 509, 586,
596–598, 670, 671, 717
- Bevc, Vid 338
- Bevk, France 773
- Beyreuter 239
- Bezljaj 337
- Bežek, Etbin 570, 671
- Bidovec, Valentin 370
- Birsa, Kristjan 242
- Bitenc, Jože 360, 399
- Bitenc, Mirko 35, 50–52, 59, 77, 80–82, 84,
86, 89–93, 99, 104, 317, 320, 325, 333,
336, 339, 345–349, 351–355, 358–362,
372–373, 379, 387–389, 396–397, 400–
401, 403, 406–412, 414–416, 418–419,
421–424, 428–432, 435–443, 445–465,
469–471, 473, 474–480, 483–485, 488,
490, 492–496, 498–499, 503, 507, 509,
513, 533, 558, 568, 570, 572, 579, 581,
597, 598, 601, 604–605, 611, 631, 632,
649, 668, 671, 673, 676, 696, 704, 707,
749, 761, 794, 801, 804, 862, 914, 915
- Bitenc, Stanko 318, 345, 349, 352, 355, 359, 361,
392, 397, 398, 401, 403, 415, 431, 432,
435, 438, 444, 493, 596, 673
- Bitežnik, Josip 583, 673
- Bitnar, Pavlin 394, 674
- Bizjak 258, 450, 513, 535
- Bizjak, Andrej 585
- Bizjak, dr. 235
- Bizjak, Franc 141, 189
- Bizjak, France 582
- Bizjak, gospod 455
- Bizjan, Franc 566
- Bizjan, Janez 566
- Bizjan, Marija 566
- Bizovičar, Marjan 391, 556
- Bizovičar, mati 556
- Bižal, Anton 217
- Blaj, Domžale 202, 227
- Blaj, kaplan 193
- Blas, Ignacij 254
- Blatnik 387
- Blatnik, France 362, 596, 630, 674
- Blažič, Viktor 566, 675
- Blumauer, Robert 556
- Bobek, Viktor 558
- Bobinc 448
- Bogataj, dr. 392, 399
- Bogataj, Franc 404, 566, 675
- Boh, Ivan 74, 90, 295, 302, 318, 332, 345, 348,
352, 356, 361, 373, 392, 398, 403, 476,
478, 563, 571, 675, 676
- Bohinc, Franc 420
- Bohinc, Rudi 340
- Böhm, Ciril 392
- Bole, Radovljica 309
- Bolváry von, Géza 463
- Borjan, mestni nadzornik 481
- Bór-Komorowski, Tadeusz 475
- Borlah, Maks 393
- Borlak, Jože 532, 581, 600, 618, 676
- Borštinar, Janez 484, 676
- Borštnik, Božo 566, 677
- Borštnik, Pavel 565, 677
- Borut 487, 491
- Bosanka, gospa 498
- Boštjančič, Jože 565
- Bowman, Alfred Connor 650
- Božič, Janko 571
- Božič, Jožef 188
- Božič, krojač 497
- Božič, lesni trgovec 218
- Božič, Mirko 63, 265, 565, 677
- Božič, poštni inšpektor 565
- Božnar, Anton 306, 678
- Bradač, Franc 564, 679
- Brandt 428
- Bratina 564
- Bratina, učiteljica 347, 400
- Bratuša, Karel 593, 617, 679
- Braz, Valter 387
- Brecelj, Anton 319, 323, 680
- Brecelj, Bogdan 232, 319, 400, 680
- Brecelj, Marjan 319, 378, 432, 681
- Brecelj, Pavel 507
- Breda, referentka 393, 465

- Bregant, Ivo 909
 Bregar, Franc 417
 Bregar, glasbenik 385
 Brelih, Ivan 370
 Bren, Hugo 579, 623, 682
 Brenčič 564, 565
 Brenk, Anton 417
 Bresgen, Cesar 452
 Breskvar, Franc 242
 Breskvar, Silvo 497, 559–560, 682
 Brešič, Janez 147
 Brezigar, Milko 100, 528, 531, 587, 683, 844
 Brezovnik, Anton 684
 Brezovnik, Stanislav 188
 Brezovnik, Vladimir 684, 564
 Brezovšek, Konrad 564
 Bricelj, dr. 145, 556
 Bricelj, Ivo 326, 684
 Brodar, Janez 35, 99, 340, 405, 460–461, 484, 487–488, 684
 Brodnik, Jože 346, 388
 Broz, Josip 70, 81, 349, 377, 390, 470, 511–512, 514, 529, 534, 538, 541, 546, 619, 685, 696, 770–771, 799, 809, 835, 843, 872, 878, 913, 933, 951
 Brulc, Tone 117
 Brumat, Mirko 574, 685, 731
 Brus 219
 Bučan, Johan 235
 Bučar, Ladislav 587
 Bučar, Stanko 553
 Bučar, Vekoslav 96, 801
 Buh, Janez 406
 Buhova, sestra 571
 Bukovec, osmošolec 268
 Bulovec, Štefka 337, 462
 Burja, Mihael 549, 602
-
- C**
-
- Cajnkar, Stanko 583, 602, 686
 Caetano, Marcello 905
 Cankar, Izidor 470, 687
 Capuder, Danilo 321, 330, 332, 352, 648, 687, 688
 Capuder, Donata 264, 557, 687, 688
 Capuder, Gabrijel 62, 379, 648, 687, 688, 728, 818
 Capuder, Karel 98, 687, 688
 Carli, Drago 363
 Casar, France 66, 235, 265, 316, 548, 689, 726, 731, 864, 969
 Cazafura, Krsto 289, 290, 311, 318, 364, 402, 562, 689, 741, 877
 Ceglar 391
 Ceglar, Franc 267
 Cencič, Drago 557
 Cepuder, Josip 767
 Cerar, Anton 392
 Cerar, Radovljica 336
 Cerar, Kaplja vas 176
 Cergol, Izidor 466, 496, 555, 593, 617, 690, 886, 911, 932
 Cerkovnik, Anton 552
 Cerkovnik, Jakob 552
 Cerkovnik, Jožef 552
 Cerkovnik, Riko 552
 Cerkvenik, Albin 59, 76, 382, 676, 691, 871
 Cerruti, Guido 319, 691
 Cesarjeva, Lesce 148
 Cestnik, Anton 49
 Chiodi, delovodja 254
 Churchill, Winston 343, 692, 763, 848, 897, 969
 Ciglar, Zvonimir 557
 Cigler 306
 Cigler, Jože 432
 Ciklin 550
 Cimperman 260
 Cizerl, Martin 393, 562
 Clement, major 598, 599–600, 610, 629
 Coceani, Bruno 575
 Cof, Emil 839
 Colnar, Alojz 339
 Cukj., gospod 223
 Curk, Joško 507
 Cunder, Stane 114

Cvar, Kranj 256
 Cvar, Jan 268
 Cvetek, Anton 551
 Cvetko, Kamna Gorica 143
 Cvetko, brata 149
 Cvetković, Dragiša 261, 692, 825
 Czerny, Igor 344, 386, 692, 738

 Č

Čamernik 193
 Čampa, Alojzij 582, 693
 Čebaškova 525
 Čeč, Karel 394, 648
 Čeh, Milan 232, 693
 Čeh, zdravnik 406
 Čemažar, Franc 219
 Čepon, Ludvik 817
 Čergan, Alojzij 557
 Čermelj, Lavo 489, 557–558, 683, 694
 Černe 336, 524, 558
 Černe, Angela 405
 Černe, Josip 558
 Černe, Jože 558
 Černe, Maks 147
 Černe, Nada 386
 Černej 386
 Černej, Anica 219, 694
 Černigoj, Riko 385
 Červenka, Lucijan 449, 457, 467–468, 558
 Česen, Karol 197, 205, 268, 488, 695
 Česnik, Anton 98
 Česnik, dr.
 Česnik, gospa 561
 Česnik, Ivo (Ivan) 49, 51, 95, 98–99, 223, 318, 334, 350–351, 353, 357, 398, 400, 410, 412, 414, 426, 442, 484, 586, 587, 608, 695
 Česnik, Jože 507
 Češnovar 440
 Češnovar, Viktor 58, 325, 331, 338, 345–346, 352, 355, 361, 372, 392, 398, 403, 416, 435, 487, 491, 696, 829
 Čičovnik 151

Čirič, Božo 560
 Čok, Ivan Marija 558, 694, 696,
 Čontala, Matija 412, 424, 426, 437, 442, 494, 697
 Čop, Janez 552
 Čop, Jože 549, 551, 554
 Čop, Jožef 552
 Čop, Leopold 473
 Čopar 497
 Čopič, Henrik 387, 697
 Čopič, Milan 266, 333, 370, 698
 Čopič, Venceslav 219
 Črljen, Lovro 242
 Črnagoj, Mladen 356, 398
 Črtalič, Ante 623, 698
 Čuber, dr. 532, 541
 Čuk, Alfonz 531, 574, 699

 D

Dacar, Črničev 202
 Damjanović, Miodrag 104, 502, 504–505, 514, 700, 763, 862
 Dauko, Alojzij 141
 De Gasperi, Alcide 529, 700, 908
 Debelak, Franc 142
 Debeljak, Janko 77, 266, 296, 298, 303, 318, 341, 385, 506–507, 659, 701, 704, 721, 836
 Debeljak, prevoznik 193
 Debeljak, Tine 54, 361, 362, 403, 406–407, 426, 442, 586, 597, 702, 711
 Debeljak, dr. 346, 387
 Debevc 152
 Debevc, Franc 283, 387, 406
 Debevc, Rado Jakob 702
 Debevec, Anica 909
 Demšar 260
 Demšar, Anton 332, 434, 583
 Demšar, Ciril 648
 Demšar, Javornik 360
 Derganc, Franc 232, 703
 Derganc, Jože 301, 355, 394, 398, 438, 489, 495, 704, 909

- Derganc, Mirko 232, 704
 Darlan, François 867
 Dermastia, Josip 98, 704
 Dermastia, Karol 648, 704
 Dermota 507
 DERNIČ, Franc 218
 Deželič, major 561
 Dežman, Anton 554
 Dežman, Josip 317, 341, 356, 382, 385, 473, 668, 689, 704, 705
 Dichtl, Erich 55, 483, 915
 Dietz, Majda 561
 Dijak, Avgust 199–200
 Dimitrijević, Dragutin 967
 Dimnik, Stanko 223, 497, 705
 Dobnikar, Ela 145, 590, 614
 Dobnikar, Franc 145, 446, 452, 453, 457, 45–459, 468, 590, 614
 Doboczky, Karl 249
 Dobovšek 646
 Dobovšek, Ivan 417
 Dobravec, Milko 386
 Dobravski 554
 Dobrič, Nikolaj 417
 Doganovc 356, 398
 Dolenc, Ančka 491, 707
 Dolenc, Franc 373, 582
 Dolenc, Jože 329–330, 582, 592
 Dolenec, France 909
 Dolenec, Ivan 35, 394, 707
 Dolinar, Andrej 335, 708
 Dolinar, Angela 572
 Dolinar, Anton 588, 708
 Dolinar, Franc 373, 417
 Dolinar, Stanka 572
 Dolinšek, Alojzij 417
 Dolinšek, Franc 393, 961
 Dolšina, Janez 314, 319, 708
 Dolžan, Janez 648
 Domazetovič, Konstantin 477, 489, 664, 708–709
 Dougan, Albert 101, 107
 Doujak, Hermann 123, 151, 179, 249
 Dovžan, Minca 122
 Dragar, Terezija 147, 150
 Dragoš, družina 558
 Dragoš, Peter 385
 Drapek, Vincenc 417
 Draxler, Viktor 145, 709
 Drčar, Ivan 742
 Drev, Herman 370
 Drnovšek, Bogdan 586–587, 604–605, 709
 Drobež 444
 Drobež, Karel 274
 Drobnič, Andrej 559
 Drobnič, Franc 188
 Drobnič, Ivan 404, 559
 Druschke, Clement 84, 444, 447, 710, 915, 924
 Držečnik, Maksimilijan 807
 Dudukovič, Mihajlo 875
 Duhovnik, Alojzij 90, 478, 480, 483
 Duhovnik, Anton 53–54, 57, 58–59, 62, 81–82, 89, 283, 301, 303, 310–311, 319, 322–325, 331, 333, 348–349, 360–361, 372, 379, 390, 401–402, 406, 408, 432–433, 439, 445, 478, 498, 545–547, 561, 565, 602, 605, 627, 647–649, 711, 728, 875, 927
 Duscha, Paul 344, 350, 386, 460, 482, 628
 Đujić, Irinej 706
 Đujić, Momčilo 499, 502, 706
-
- E**
-
- Eberharth, okrožni vodja 249
 Echard, Franc 188
 Eder, Hans 524, 584, 590, 614, 712
 Ehrlich, Lambert 190, 256, 602, 617, 689, 712–713, 715, 726, 809, 851, 868, 887, 896, 931, 946, 950, 969
 Eiletz, Jožefa 599
 Eiletz, Leopold 313, 342, 350, 357, 713
 Elena 306
 Elsner 392
 Elsner, Aleksander 403, 559
 Elsner, Ivan 559
 Elsner, Viktorija 388, 403, 559
 Emmer, Fanouš 187–188, 242, 714, 754

Engelhart, pater 497
 Engelman, Francka 450, 525
 Erceg, Ivan 558–559, 568, 714
 Ercegovac, Biserka 219
 Erjavec 559
 Erjavec, Franc 50, 507, 559, 930, 965
 Erker 484
 Erman, Marjan 392, 595, 625, 715
 Erpič 484
 Essl 509
 Est, Jože 595, 625

F

Fabijan, Janez 820
 Fajdiga, Vilko 296, 715
 Fajfar, Janez 142
 Fajfar, Jožef 349, 389
 Fajfar, Tone 319, 432, 715
 Fajglej, Matevž 551
 Falež, Štefan 617, 716
 Faninger, Rihard 583
 Fatur, Jakob 347, 350, 590, 594, 602, 716
 Fatur, Jože 271
 Feichtinger, Ernst 269
 Felicijan, Jože 324, 717
 Ferjan, Janez 615
 Ferjančič, Vencelj 678
 Ferlinc, Bogdan 395, 482, 509, 510, 717
 Ferlitsch 535
 Ferm, dr. 397
 Ferm, Janez 553
 Fettich, Oton 404
 Fifar, Vera 243
 Figl, Leopold 532
 Filip, Kropa 148
 Finec, Milan 59, 68, 83–84, 260, 296, 317, 426, 331, 333, 339, 341–342, 346, 352, 354–355, 357–359, 362, 372, 378–379, 385, 398, 400, 404, 406–407, 409, 410–411, 414, 416 419, 432, 435, 439–440, 443, 497, 539, 547, 560, 570–574, 622, 649, 651, 718, 745, 755, 794, 813, 819, 927, 960

Finžgar, Dušan 189
 Finžgar, Fran Saleški 204, 719
 Finžgar, Janez 589, 719
 Finžgar, Jože 507
 Fischer 300
 Fischer, inženir 385
 Fischer, pripadnik gestapa 548, 615, 646, 650
 Fischinger, Josip 327, 338, 719
 Fister 148
 Flajnik, Peter 235, 719
 Flandin, Pierre-Étienne 343, 720
 Flego 396
 Florjančič 607
 Fortič, Dušan 105, 112–114
 Fortuna 487
 Fortuna, Vincencij 356, 399
 Frakelj, Franc 54, 66, 215, 224, 356, 360, 398, 412, 416–417, 720, 731
 Frakelj, Peter 221
 Frakelj, Zdravko 221
 Franc Ferdinand, Habsburški 761
 Francetova 464–465
 Francetova, Ivanka 465
 Franco, Francisco 408, 721, 905
 Frankič, Mirko 432
 Frelih, Franc 399
 Fritz, Ignac 141
 Frohner, Ernst 249
 Fröhlich, Franc 310, 721
 Frumen, Ernest 326, 426, 431, 442, 722
 Funk, Walther 269, 722
 Furlan, Boris 304, 319, 723, 939
 Furlan, Janez 507
 Furlan, Leopold 107
 Furlan, Tomaž 582, 724
 Füreder, Franc 660
 Fürst, Danilo 33

G

Gaber 553
 Gabrenja, Ciril 393
 Gabrovšek, Andrej 537, 724–725, 844,

- Gabrovšek, Franc 18, 29, 35, 49, 99, 101, 105, 608, 724, 725
- Gačnik 179
- Galič, delavec 247
- Galle, Helena 629, 725
- Galle, Herdi 59, 532, 59–600, 610, 629, 630
- Gallo, Annibale 67
- Gambara, Gastone 967
- Gantar, Janez 142
- Gaulle de, Charles 867
- Gavrilović, kapetan 496
- Gavrilović, Milan 619, 726
- Geoheli, Jožef 244
- Geratič, Mirko 325, 431, 726
- Gerbec, Bogomil 392
- Gerkman (Gerkam), Sonja 338, 392
- Gerlovič, Franc 387
- Germ, Ruža 350
- Giongo, Francesco 239, 727
- Gjorgjevič, vojak 261
- Gjud, brivec 561
- Gladnik (Gladnigg), Stanko 324, 332, 377, 727
- Glantschnigg, baron, konjeniški častnik 532, 535
- Gläsener, Jurij 417
- Glavač, Franc 47, 62, 68, 82–83, 87, 100, 264–266, 281, 283, 287, 296, 318, 350, 379, 395, 406, 410, 412, 424, 429–430, 437, 494, 498, 530, 546, 557, 565, 621, 648, 659, 701, 718, 727–728, 750, 786, 818, 960, 962
- Glavan, Ivan 385
- Globočnik 341, 385
- Globočnik, Odilo 341, 385, 508, 728, 729, 888
- Globočnik, Olaf 176, 729
- Glonar, Jože 477
- Glušič, Andrej 81, 434–436, 440, 473, 729, 730, 767, 789, 794
- Gmajnar 460
- Gnidovec, Franc 817
- Gobec, Bruno 189
- Godec, Franc 245
- Godec, Metka 245
- Godec, Tomaž 194, 199, 267
- Godina, Jožef 57, 182, 224, 316, 317, 319–322, 324, 330, 334–336, 339, 351, 354–358, 371, 373–374, 378, 400, 439, 474–477, 494, 498, 545–546, 587, 597, 602, 604, 606–608, 629, 730
- Godnič, Josip 66, 571, 731
- Golec, Jože 57, 545–547, 575, 608, 732, 875, 929, 951
- Golia Pavel 733
- Golia, Adolf 324–325, 339, 358, 370, 394, 400, 425, 441, 733
- Golob, kurir 650
- Golob, Franja 625, 733
- Golob, Jullij 446
- Golob, Majda 113, 714
- Golob, Roza 625
- Golob, Stane 316, 324, 326, 349, 356, 399, 406, 734, 816, 864
- Gološin, oficir 603
- Golouh, Ciril 141
- Gomišček (Gomilšček), Gabrijel 417
- Gorič, dr. 585
- Goričan, Henrik 54, 59, 83, 316, 319, 325, 345, 360, 362, 404, 416, 473, 476, 478, 485, 497, 539, 560, 562, 649, 735, 840
- Göring, Hermann 722
- Goriški, dr. 506
- Goritschnigg, vodja Nacistične zveze žensk v Radovljici 179
- Gorše, inženir 338, 376
- Goršič, Moste 391
- Gosar, Andrej 27, 42, 47, 49, 56, 77, 87, 89–91, 145, 204, 282, 287, 318, 334–335, 394, 439, 469, 470–471, 474, 477, 479, 482, 484, 488–489, 491, 496, 582–583, 627, 736–737, 806, 820, 828, 848, 928
- Gosar, Antonija 736
- Gosar, Kamila 568
- Gospodarič, Ferdo 571, 737
- Gospodarič, Ignac 571
- Gospodarič, Jakob 140
- Gospodarič, Jožefa 571
- Gračner, Ivan 257, 339, 342, 350, 357, 558, 737–738
- Grad, Boris 218, 224, 241, 263, 329, 378, 464–467, 485, 497, 590, 738

- Graf 532
 Grafenauer, Franc 426, 442, 738
 Grahek, Leopold 188
 Gram, pripadnik Waffen SS 179
 Gram, uradnik pri SD 523
 Grandi, general 364, 562
 Grapar, Stane 59, 569, 570, 692, 738
 Grazioli, Emilio 144, 149, 330, 593, 739, 815, 821, 854, 896, 920
 Grebenc Alojzij 740, 852
 Grebenc, Frančiška 562
 Grebenc, Janez 562
 Grebenc, Jože 497
 Grebenc, Lojze 562
 Grebenšek, Slavko 562
 Gregorc 452, 457, 459, 462, 463
 Gregorc, France
 Gregorc, Ivo Janez 364, 562, 740
 Gregorčič, Drago 243
 Gregorčič, Simon 406
 Gregorič, Cvetko 741
 Gregorič, Danilo 353, 407, 431, 593, 741
 Gregorič, France 563
 Gregorič, Frančiška 563
 Gregorič, Lojze 563
 Greif, Anton 563
 Gričar 563
 Grieser 563
 Grilc, Vida 119, 136
 Gris, Franc 408
 Grivičič 614
 Grm (Germ), Jože 605, 741
 Grobovšek, Silvester 147
 Grol, Milan 510, 541, 741–742
 Grošelj, Milan 663
 Grozник, Karel 492, 400
 Grubelnik, Edvard 188
 Gruber, Jožef 188
 Gruber, Karl 532
 Gruden 209
 Grum, France 318, 348, 361, 373, 379, 440, 444, 742, 789
 Grum, Janez 25, 29, 50, 52, 62, 69, 71, 76, 81–83, 85–87, 89, 91–93, 94, 97, 99–100, 105, 106, 109, 110, 117, 305, 317–318, 332, 345, 348, 351–352, 354–355, 359, 361, 372–373, 379, 387, 392, 398, 401, 403, 408, 432, 434–435, 438, 440, 443–444, 461, 463, 473, 476, 478, 479, 481, 485, 536, 560, 600, 605–606, 610–612, 649, 734, 743, 760
 Grzetič, zdravnik 335
 Guštin, Rudolf 875
 Guzelj, Jakob 417
-
- H**
-
- Habermuth, Avgust 335, 744
 Habič 356, 398
 Habjan, Avgust 568
 Hace 567
 Hacin, Lovro 78–79, 94, 95, 143, 219, 254, 266, 310, 330, 33–335, 337–338, 344–345, 346–350, 352, 358, 362, 373, 37–378, 383, 390, 392, 396–397, 404, 406, 409, 410, 585, 603, 647, 744–745, 769, 870, 877, 963
 Hafner, fotograf 242
 Hafner, Angela 120
 Hafner, Franc 268
 Hafner, Jerica 31, 120
 Hafner, Marija, hči 268
 Hafner, Marija, mati 268
 Hafner, Mihael 120
 Hafner, strojevodja 44, 620
 Hafner, zdravnik 406
 Hainisch, Leopold 463
 Hajnovski 567
 Hameršak, Vinko 497, 745
 Hanjnrihar, Rafko 416
 Hans 451, 460–461
 Hanželič, Rudolf 484, 745
 Harbič (morda Habič), družina 567
 Haring 249
 Hartman, Alojzij 582, 745
 Hartman, Franc 601
 Hassl, Viktor 309–310, 357, 607, 647, 684, 746
 Haus, dr. 567

Haus, žena 567
 Heeren von, Viktor 741
 Heinrihar, Franc 104, 395, 488, 555, 746
 Heric, Gracijan 586
 Hešik, Mirko 567
 Himmler, Heinrich 444, 747, 888
 Hink, Drejc 567
 Hinteregger, Rudolf 248
 Hitler, Adolf 139–140, 215, 246, 407, 453, 526, 594, 620, 658, 66–662, 720, 722, 729, 747, 852, 855, 867, 888, 897, 916, 943, 953
 Hitti, Karl 417
 Hlaj, Vidko 15, 21, 116, 632, 748
 Hlebec, Jože 440, 748, 956
 Hlede, Peter 397
 Hochsteiner, Walter 483, 749
 Hočevar 338
 Hočevar, Gabrijel 356, 399
 Hočevar, Marjan 401
 Hojs, Konrad 338
 Horak, Hilda 708
 Horn, Ester 749
 Horn, Peter 103, 107, 109, 223, 538, 606, 619, 623, 650–651, 749, 794
 Horvat, Alojz 568
 Horvat, Avgust 106, 426, 442, 528, 530, 533, 536, 615, 622, 750, 755
 Horvat, Franc 87, 352, 355, 358, 362, 406, 410, 419, 469, 530, 621–622, 728, 750, 813, 960
 Horvat, kmečki delavec 394
 Hradetzky, Franz 248, 360, 406, 419, 750
 Hrast, Edvard 271
 Hrastelj, France 583, 602
 Hren, Ignacij 394, 586, 588, 751
 Hren, Ludvik 734
 Hribar, Ana 687
 Hribar, Ivan 713
 Hribar, zvaničnik 226
 Hribar, Zvonimir 324, 372, 650, 751
 Hriberšek, gospa 224
 Hrovat 202, 536
 Hrovat, medicinec 528

Hrovat, Alojzij 568, 752
 Hrovat, Marij 507
 Hubad, Josip 568, 752
 Hubad, Matej 889
 Hubert, dr. 581, 599–600, 629, 630
 Humar, Franc 561
 Hunter, Alexander 802
 Hutt, Srečko 553
 Hvala, Jože 256
 Hvala (Hvale), Breda 243, 247
 Hvale 267, 478
 Hvale, Jože 647

 I

Iglič, Maks 401
 Ilc, Andrej 674
 Ilija, Alojz 334, 433, 493, 753
 Ilija, Jože 646, 648
 Ilich, Bojan 189
 Ilovar, Albert 59, 89, 92, 295, 299, 301, 305, 335, 352, 354, 367, 392, 408, 410, 420, 432, 435, 440, 443, 469, 473–474, 476, 478, 480–482, 485, 489–492, 494, 497, 603, 616, 647–648, 676, 745, 754, 793
 Intihar, Pavel 562
 Ivan, Češnjica 589

 J

Jagodic 478
 Jagodic, Anton 497, 556, 755
 Jagodic, Viktor 242
 Jager 537
 Jaki, Jože 399
 Jakil, Niko 151
 Jakše, Alojzij 417
 Jamnik 461
 Jan, Branko 59, 317–318, 321, 324–325, 331–332, 334–356, 361, 379, 397, 399, 403, 408, 412, 443, 557, 755, 819
 Jan, Cvarov sin 268–269
 Jan, Jakob 217–218
 Jan, Maks 361, 755
 Janc, Florijan 218, 603

- Jančar, Jakob 393
Janezova, Jelka 465
Janež, Janez 59, 346, 371, 387, 434, 445, 547, 556, 564, 569, 570, 647, 756, 839
Janežič, Ladislav 198
Janežič, zdravnik na Bledu 150
Janša, Viktor 217, 340
Janžekovič, Fran 392
Jarc, Evgen 583, 756, 757
Jarc, Janko 582, 757
Jarc, magistratni uradnik 274
Jarc, Rakovnik 497
Javh, Anton 254
Javor, Franc 419
Javornik, Ivan 388
Javornik, Mirko 80, 322–323, 326–329, 331, 334, 338, 347, 357, 370, 377, 379, 384, 395, 412, 428, 570, 593, 617, 647, 758, 774, 909
Jazbec, ml. 419
Jazbec, st. 419
Jeglič 418
Jeglič, dr. 347
Jeglič, Anton Bonaventura 16, 42, 874, 880, 900, 950
Jeglič, France 731
Jeglič, Ivana 949
Jelenc, Celestin 63, 93, 98–99, 190, 265, 295, 366, 378, 395, 482, 484, 490, 492, 494, 505, 508–510, 513, 529, 538, 588, 596, 598, 611, 759, 819, 826, 848, 919
Jelinčič, Slavko 711
Jeločnik, Nikolaj 324, 493, 593, 617, 728, 760, 886
Jenko, Albin 326, 357–358, 400
Jenko, Jože 310
Jenko, Marija 226
Jenko, Stanislav 119, 129–130
Jennings, poročnik 113
Jerala, Andrej 446, 448
Jeram, Zvonko 463–464
Jeras, Johann 257, 467
Jereb, Albin 188
Jereb, Andrej 447
Jerebič, Franc 90, 182, 478, 480, 760
Jeriha, Ivan 247
Jerin, dr. 468
Jerina Lah, Pavla 334, 377, 760
Jerko, Marija 169, 491, 495, 761
Jerman, France 630
Jermanova 148
Jernejec, Peter 188
Jesenovec, France 361, 403, 408, 761
Ješe, mizarski mojster 193
Jevc, Franc 417
Jevđević, Dobroslav 433, 439, 445, 486, 495, 502, 761
Jevnikar, Martin 403, 762
Jevtič, Boško 619
Jevtič, Bogoljub 345, 762, 893, 948, 968
Jeza, Maks 207
Jezeršek, Anton 243
Jonke, Jože st. 763
Jonke, Jože ml. 394, 762–763
Jordan, Karel 763
Jörgen, vodja okrožnega urada 249
Jovanović, Ljubomir 254, 700, 763
Jovanović, Slobodan 304, 619, 763
Joyce, James 535
Juneš, akademik 531
Jurca, Alojz 107
Jurca, Marija 387
Jurčec, Franc 418
Jurčec, Ruda 25, 29, 110–112, 357, 764
Jurman 317
Juštinova 148
Juvanc, Makso 370
Juvančič, Ivo 56, 361, 428, 764
Južina, Franc 302, 303, 341, 765
-
- K**
-
- Kacijanska 535
Kacin, Anton 93, 351, 361, 402, 414, 422, 426, 430, 442, 489, 531, 537–538, 540, 545, 596–598, 626, 631, 766
Kadras, Jožef 586
Kadunc, Alojzij 179

- Kadunc, Jožef 418
Kahm, Lado 628
Kajfež, Stanislav 377
Kalan, Andrej 716
Kalan, Ernest 570, 766
Kalan, Janez 344
Kalan, Peter 235, 324, 767
Kalan, sodni uradnik 188
Kalan, Zdravko 246, 301, 303, 450, 763, 767
Kalteneger, Karl 418
Kamin, Miha 418
Kamušič, Jože 360, 394, 401, 417, 428, 768
Kamušič, Mitja 559
Kante, Vladimir 239, 330, 373, 385, 603, 769, 828
Kanz 433
Kapetanović, Milan 496, 502, 769
Kaplan, Emil 188
Kaplan, Feliks 188
Kaplan, Fric 188
Karađorđević, Aleksander 768, 863, 893, 967
Karađorđević, družina 37
Karađorđević, Pavel 692, 769, 783
Karađorđević, Peter II 37, 183, 261, 769–770
Karba, Matija 579, 613, 619, 770
Kardelj, Bojan 377
Kardelj, Edvard 67, 341, 736, 771
Kastelic, Franc 188
Kastelic, Rajmund 188
Kavčič, Janez 221
Kavčič, Jože 302–304, 345, 348–349, 352, 356, 389–390, 399, 406, 448, 505, 513, 647, 771
Kavčič, Niko 860
Kavčič, Stane 899
Kavčič, Vladimir 254
Kavka, Karel 114, 346, 394, 528–529, 532–533, 535, 537, 579–588, 604–606, 610, 613, 619, 623, 772
Kebe, Jože 416
Kejžar, Mirko 292, 772
Kemperle, Leopold 107, 426, 442, 505, 531, 575, 597, 619, 772–773
Kenda, dr. 505
Kermavner, Angela 393
Kermavner, Ivo 59, 331, 333, 346, 372, 407–408, 497, 505, 773
Kerševan, Leopold 507
Kerševani, Karel 502, 774
Kese, Ivan 189
Kessler, Jože 378, 617, 630, 774, 909
Kette, Dragotin 779
Kete, Franc 507
Kette, Ivan 588, 595, 624, 774
Kidrič 73
Kidrič, Boris 69, 471, 534, 775–776
Kidrič, France 412, 775
Kidrič, Zdenka 69, 71, 238, 244, 336, 776
Kikec, Ferdinand 789
Kikelj, Jaroslav 243, 776–777, 968
Klakočer, Ludvik 909
Klavora, Slava 188
Klavž, Leopold 386, 400, 777
Klekl, Jožef 730
Klembas, Ferdo 254
Klemenčič, Alfonz 478, 777
Klemenčič, Jože 561
Klepač, Tomaž 188
Klinarjeva 626
Klinar, Anton 308, 778
Klinar, Herman 589
Klinar, Matija 217–218
Klinc, Stane 418
Klingberg, Josef 26–270
Kmet, gospa inž. 468
Kmet, Herman 393
Knaflič 446
Knapič, Ciril 147
Knez, Vid 147
Knuplež, Milan 188
Knuplež, Silvester 355, 398, 778
Kobal, Emil 424
Kobal, Albin 418
Koban, Franc 35
Kobentar, France 430

- Kobi, Drago 430, 586
Kobi, Karel 586
Kobi, Marjan (Mario) 430, 586
Koblar, France 63, 265, 338
Kobler, Fran 590, 779
Kocbek, Edvard 298, 367, 719, 736, 780, 805, 831
Kocbek, Zdravka 396, 432, 780
Koch, Johann 44–450, 467
Kociper, Ksenija 493, 561
Kociper, Stanko 334, 361–362, 372, 378, 403, 471, 493, 593, 617, 781, 886
Kocmur, Marjan 452
Kocmur, Sebastijan 832
Kočevar, Svetozar 188
Koder, Leopold 418
Kodre, Anton 109, 232, 373, 598, 604, 629, 782
Kodrič 274
Kogej, Jože 904
Kogovšek, Franc 356, 362, 399, 678, 782
Kokalj, Anton 57, 80, 316–324, 326, 328, 331–332, 338, 341, 345–346, 348–349, 359–360, 372–373, 377, 422, 430, 433, 435, 475, 478, 493, 495, 749, 783, 794, 815, 833–834, 961
Kokalj, Jože 338
Kokalj, Viktor 399, 400
Kokl, Jule 356, 398
Kolarič, Franc 188
Kolenc, Franc 244
Kolenc, Riko 21, 592, 621, 784
Koler, Bogomir 678
Kolman 451
Kolman, Alojz 258
Kolman, Ludvik 283, 356, 399, 774, 784, 785
Kolterer Franc 93, 509, 513, 785
Komac, Maks 502, 507, 531, 785, 786
Koman Jože 205
Komar, Johan 467
Komar, Milan 502, 507, 786
Komotar, Anton 283, 787
Kompan, Franc 389
Kompars, Dušan 569
Kompars, Franc 284, 348, 356, 399, 406, 787
Komposch, dr. 188, 647
Končan, Cecilija 446, 449–450, 459, 525
Končan, Lojze 446, 449–450, 459, 525
Končar, tehnik 256
Koprivica, Borut 858
Koprivica, Danilo 187, 788, 934, 958
Koprivnik, Josip 232
Korbič Ivan, pater Beno 497, 788, 858, 859
Koritnik 202
Kornhauser, Drago 96, 588, 624, 650, 789
Korošec, Anton 29, 33, 36, 38, 42–43, 47, 49–50, 583, 594, 654, 669, 685, 689, 716, 789–790, 805, 810, 819, 827–828, 847, 851, 854, 856, 895, 926, 930, 933, 949
Korošec, Jože 551
Kos, Emil 274, 397
Kos, gospodična 461
Kos, Janez 265, 266, 790
Kos, Milko 63, 265, 790–791
Kosec, Peter 147
Kosec, Stanislav 147
Köstl, Janko 276, 290, 395, 791
Košak, Martin 179
Košček, Jože 49, 817
Košir 338, 439
Košir, Janko 438
Košir, Vinko 103, 361, 402, 424, 437, 531, 650, 792, 962
Košmerlj, Alojzij 817
Košuta, Zora 392
Kotnik, Franc 5–51, 317, 318, 330, 334, 336, 339, 346, 349–354, 356–359, 362, 371, 397, 400, 403, 410, 412, 421–422, 424, 426, 430, 436–437, 441–442, 792–793
Kotnik, Janko 426, 442, 792–793
Kovač, Avgust 109, 119, 130, 440, 528, 537, 579–580, 605, 613, 61–616, 623–624, 793
Kovač Jožef 120, 188
Kovačec, Franjo 440, 794
Kovačevič 495
Kovačič, Anton 392
Kovačič, družina 89

- Kovačič, Jože 346, 377, 794
Kovačič, Martin 151, 271
Kozak, Ferdo 679
Kozamernik, Jernej 255
Koželj 349, 390
Koželj, Erik 341
Koželj, Josip 242
Kožuh, Ludvik 342
Kračman, Anton 179
Kraigher, Boris 106
Krajnik, dr. 582
Krajšek, Vrh 571
Kralj, dr. 387
Kralj, paznik 388
Kralj, Janez 485
Kralj, Janko 56, 342, 344, 351, 361, 402, 428, 489, 699, 773, 794, 795, 844
Kralj, Mara 839
Kralj, Viktor 147
Kraljeta, Vladimir Gustav 419
Kraljič, Janez 93, 817
Kraljič, Štefan 787
Kramar 386
Kramar, Franc 418, 502
Kramer, Albert 300, 795–796, 885
Kramer, Nikolaj 418
Kraner 451
Kranjc 400
Kranjc, Jožef 418
Kranjc, Marko 35, 49–52, 75, 87, 93, 98–99, 145, 187, 260, 265, 276, 279, 281, 286, 294–295, 299, 309, 311–312, 317, 319–322, 325, 330, 334–336, 339, 342, 344–347, 349–354, 356–360, 362, 366, 371, 379, 384, 387, 394, 397, 400–401, 403, 409, 410–412, 414, 416, 419–422, 424, 428–432, 436–438, 441–442, 445, 469, 478, 494, 498, 502–503, 507, 509, 598, 608, 611, 621, 630–631, 649, 672, 726, 796, 829
Kranjc, Milan 223, 688, 788, 797, 815, 858, 958
Krapež, Zofija 243
Krašna 239
Kratner, Dušan 567
Kravanja, Ferdo 964
Kreft, Bratko 330
Kregar, Franc 440, 569
Kregar, Janko 57, 80, 87, 316, 320–321, 326, 345, 347, 352, 354, 360, 372, 377, 379, 406, 410–411, 419, 421–422, 429, 443, 493, 496, 557, 570, 588, 593, 596, 621, 659, 718, 798, 886
Kregar, Simon 107, 532–533, 588, 616, 624
Krek, Alojzij Slavko 19–20, 55, 87, 347, 483, 494, 546, 557, 567, 570, 572, 621–622, 926
Krek, Janez 562, 567
Krek, Janez Evangelist 665, 669, 673–674, 687, 707, 759, 772, 891, 916
Krek, Malka 615
Krek, Miha 18, 35–36, 42–43, 49–52, 70, 90, 95–96, 98–100, 103–105, 109, 126–127, 298, 300, 304, 313, 317, 343, 367, 407, 419, 421, 470, 473–475, 483, 485, 505, 529, 536, 548, 579, 584, 587–588, 595–598, 602, 604–, 608, 611, 612, 618, 617, 618, 619, 621, 622, 623, 624, 625, 627, 629, 630, 631, 632, 636, 651, 678, 683, 742, 729, 763, 767, 799, 841, 881, 905, 918, 919, 969
Kremžar, France 49, 99, 361–362, 394, 396, 403, 533, 598, 611, 800
Kremžar, Marko 18
Kren, Dušan 188
Krener, Franc 79, 81, 83, 97, 316–318, 320, 346–347, 349, 351–352, 373, 377, 387, 390, 408, 415–16, 433, 498, 509, 513, 688, 800, 801, 952
Kristan 390, 463–464
Kristan, Mira 122
Kristan, Srečko 497
Kristan, Zapuže 589
Krišelj, Antonija 393
Krišl, Francka 389
Krištof 356, 398
Krištof, Boris 801
Krištof, Franc 179
Krištof, Francka 590, 614
Krištof, Jovanka 19, 301–303, 305, 326, 547, 609, 647, 801–802
Krištof, Tatjana 302
Krištof, Vladimir 590

- Krivec, Jože 125, 349, 352, 389, 393, 416, 419, 478, 480, 493, 562, 802
- Križaj, Peter 403, 408, 803, 817
- Križman, Andrej 18, 58–59, 62, 78–79, 80, 82–84, 96, 127, 224, 233, 267, 278, 280, 283–284, 310, 316, 319–324, 326–329, 331–332, 334, 338, 349–352, 354–355, 358–360, 370–372, 379, 394–395, 406–411, 416, 419, 425, 432, 434, 439–441, 443–444, 464–468, 478, 480, 483–484, 493, 496–497, 537, 592, 597, 602, 611, 632, 646, 647, 649, 672, 728, 755, 804, 862, 926
- Krnjević, Juraj 304, 804
- Krohner 270
- Krošelj, Jože (Joško) 357, 485, 536, 630, 805
- Krošl, Anton 60–61, 86, 88–89, 278–282, 284–287, 294–295, 307, 317, 365–366, 439, 535, 564, 567, 627, 664, 805–806, 823, 887, 915
- Krošl, Jože 50, 90, 263, 294, 317, 319–320, 330, 334, 336, 339, 342, 346, 349, 351–354, 356–359, 3–, 362, 371, 394, 397, 400–403, 410–412, 414–416, 419, 421–422, 424, 426, 428, 430, 436, 438, 441–442, 471, 475, 484–485, 487, 489–490, 496, 564, 805–807
- Kroupa, Ivan 418
- Krtelj, Ivan 427, 507
- Krvinec, kmet 566
- Kržič, župan 394
- Kržišnik, Anton 350
- Kučan, Milan 899
- Kuder, Anton 189
- Kuder, Ciril 189
- Kuder, Franc 189
- Kuder, Stanislav 188
- Kuhar, Alojzij 18, 49, 70–71, 407, 470–471, 635–636, 725, 808
- Kuhar, član Slovenske zaveze 304
- Kuhar, Lovro 548, 808–809
- Kühlar, Štefan 497
- Kukanja, Angelo 113, 502, 558, 809
- Kukovič, Kazimir 603, 809–810
- Kulovec, Franc 35, 42, 47, 49–50, 593–594, 603, 689, 736, 810, 820, 913
- Kumelj, Metod 290, 811
- Kunc, Boris 334, 811
- Kunič, Jožef 349, 389
- Kunstelj, Franc 356, 399
- Kunstelj, Ignacij 478, 575, 812
- Kunstelj, Jože 300, 304, 36–369, 417–418, 614, 812
- Kuss, Leo 248
- Kutschera, Franz 123, 148, 185, 196–197, 226, 812
- Kužnik 451

L

- Ladstädter 249
- Lajovic, Ladislav 219, 481, 813
- Lampič, trgovec 400
- Lampret, dr. 388
- Lampret, Jože 396
- Langof, Milan 109, 615, 622, 623–624, 627, 813
- Langus, Ljudmila 399–400
- Langus, Marian 399, 400
- Langus, Marta 325, 530, 621, 750, 813
- Langus, prof. 396, 404
- Lanišar, po domače 244
- Lanz, Hubert 736
- Lauer, Ivan 418
- Laufer, nemški uradnik 467
- Laval, Pierre 867
- Lavrenčič, Herman 559
- Lavrič, Gregor 349, 351
- Lavrič, Božidar 232, 703, 814, 825
- Lavrič, Ivo (Ivan) 303, 304, 814
- Lavrič, Jože 35, 54, 63, 223, 265, 290, 304, 318, 325, 339, 349, 351, 353, 358–359, 379, 390, 398, 400, 407, 410–411, 414, 416, 426, 442, 482, 488, 815, 951
- Lavrič, Marjan 497, 530, 600, 612, 625, 647, 651, 728, 815
- Lavrih, Ivan 314, 316, 341, 632, 734, 816, 831, 909
- Lazarini, Franc 549, 550, 552–553
- Leaning, F. H., kapetan 113
- Leban, Bogomil 147
- Leban, Stanislav 147
- Lebar, Franc 346

- Leben, Franc 389
 Leber, Franc 235
 Lederhas, Rajko 372, 648, 816
 Ledinek 173
 Legvart, Edvard 232
 Leiler, Hubert 240, 243
 Lekan, Jože 90, 499, 625, 630
 Lemut, Miroslav 418
 Lemut, Stanko 418
 Lenardič, Maver 449, 467
 Lenček, Ignacij 361, 394, 403, 491, 803, 817
 Lenič, Janez 243
 Lenič, Stanislav 697
 Lenščak, Dušan 356, 398, 422, 424, 430, 437, 817
 Lesar 404, 462
 Lesar, Frančiška 562
 Lesar, Janez 345, 386
 Lesar, Janko 588, 596, 625, 817
 Lesjak 462
 Lesjak, Josip 62, 265, 279, 285, 379, 728, 818, 829
 Leskošek, Franc 403
 Leskošek, Franc - Luka 748
 Leskovar, Josip 49, 583, 818, 819
 Leskovar, Ludvik 23, 80, 90, 322–323, 326–329, 331, 334, 338, 359–372, 377–379, 401, 384, 428–429, 471, 474, 479, 503–504, 509, 530–531, 570, 586, 617, 819, 950
 Leskovec, dr. 615
 Leskovic, Franc 119
 Leskovic, prof. 401
 Levičnik, Alfonz 647
 Levstek 392
 Ličen, Bogo 417
 Likar, Stanko 395, 819
 Liković, podprefekt na Reki 495
 Lipovec 497
 Lipovec, Cene 432, 560, 819
 Lipovšek, Silvo 433
 Lipovšek, Tone 794
 Lipovec, Cene 432, 560, 819
 Lisjak, Karel 507
 Ljotić, Dimitrije 495, 499, 502, 505, 690, 706, 741, 820, 852, 878, 932, 944, 954
 Ločniškar, Vladimir 204, 627, 820
 Logar, Anton 314, 333, 370, 507
 Logar, Franc 569, 596, 625,
 Logar, Janez 219,
 Logonder, Marija 238, 243
 Loh, Maks 66, 93–94, 373, 400, 459, 460, 482, 820
 Löhr, Alexander 298, 508, 820–821
 Lombrossa, Giuseppe 277, 821
 Loncnar, Jesenice 207, 216, 227
 Lončar, Dragotin 173, 821–822, 848
 Lorinser, Traute 270
 Lotrič, Ciril 221
 Lotrič, Franc 221
 Lotrič, Maks 221
 Lovrenčić, Ivan 431, 822
 Ložar, Franc 942
 Ložar, Janez 468, 533, 535, 823
 Ložar, Rajko 823
 Ložar, Slavko 823
 Ložar, Štefan 147
 Luckmann, Heinrich 145, 425
 Luckmann, Karl 140, 247–248, 26–268, 601, 823
 Ludviger, Milutin 548, 823
 Lukeš 392
 Lukič, Anka 394
 Lukič, Ivo 394
 Lukič, Zvonimir 824
 Lukman, Franc Ksaver 90, 94, 441, 471, 488, 490, 824–825
 Lukman, Mario 560
 Lukman, operni pevec 568
 Lukovšek 582
 Lušicky, Karel 348, 386, 389, 825
-
- M**
-
- Machiavelli, Niccolò 583
 Mächtigt, Karol 559, 568, 825
 Maček, član stare garde 304
 Maček, Ivan 116

- Maček, Vladimir 261, 425, 432, 441, 514, 541, 619, 692, 742, 759, 804–805, 825–826, 878
- Mačkovšek, Janko 19, 63, 67, 75, 265, 302, 311, 378, 382, 395, 445, 547, 759, 826–827, 845, 919
- Maffei, Ludvik 833
- Magajna 388
- Magister, Moste 497
- Magister, Jože 582
- Maglione, Luigi 675
- Mahnič, Anton 926
- Maier-Kaibitsch, Alois 827
- Maister, Hrvoje 740
- Maister, Rudolf 717, 881, 898, 904, 952, 966
- Majce 385
- Majce, Jože 415
- Majcen 183
- Majcen, Gabrijel 827
- Majcen, Ivan 418
- Majcen, Janez Blaž 274
- Majcen, Stanko 318, 323, 391, 752, 827, 828
- Majda 360
- Majdič, Fortunat 59
- Majersič, Ivan 420, 484, 485, 828
- Majnik, Anton 964
- Makše, Leopold 267
- Mal, Josip 825
- Malasek 396
- Malavašič, bratje 431
- Malovrh, France 58–59, 76, 263, 278, 280–281, 283–284, 286, 288, 300, 303, 310–312, 314, 335, 341, 369, 564, 592, 602, 627, 646, 649, 829
- Maraschino 209
- Marčun, Ivan 255
- Margotti, Carlo 530, 575
- Marica, služkinja Jovanke Krištof 305
- Marinč, Julijana 391
- Marinič 191
- Marinko 338
- Marinko, Jože 497
- Marinković, Vojislav 968
- Markelj, Jože 497, 550–554
- Markež (Markeš), Valentin 217, 219, 224, 589, 602, 620, 648, 823, 830, 831
- Markun, Janez 428
- Marn, Franc 179
- Marn, Ivan 244
- Marn, Janez 81–83, 88, 90, 97, 368–369, 392, 412, 415, 427–428, 431–432, 434–435, 438, 440, 443–444, 476, 480, 484, 488–489, 493, 812, 831–832, 882, 905, 909–910
- Marn, Jože 331, 347, 357, 418, 832
- Marn, Rudolf 352, 355, 398, 832
- Maroden 551
- Marolt, Anton 355, 398
- Marolt, France 805
- Marolt, Jelica 751
- Marolt, Marija 119
- Marolt, Marjan 964
- Maršič, Franjo 338, 496, 648, 832, 833
- Martelanc, Amalija 105, 531, 536
- Martelanc, Ivan 57–58, 100–101, 105, 352, 395, 422, 426, 430, 442, 475, 489, 495, 498, 529, 531, 536–537, 545, 546, 574, 598, 794, 812, 833, 834, 863, 962
- Martelanc, Ksenija 293, 834
- Martelanc, Lojzka 293, 834
- Martelanc, Neva 293, 834
- Martelanc, Vekoslav 834
- Martinc, Lojze 356, 399
- Martinjak, Izidor 19–20, 57–58, 68, 101, 105, 280, 286, 347, 358, 360, 386, 388, 406, 416–417, 424, 432–434, 437, 478, 531, 536, 539, 545–546, 575, 598, 604–605, 616, 648, 650–651, 787, 813, 834, 927
- Martinjak, Martina 529
- Marušič, Drago 583, 835
- Masaryk, Tomaš G. 821
- Masič, Ciril 565, 835
- Masič, Pavle 35, 95, 99, 260, 262, 325, 339, 358, 400, 497, 504, 568, 584, 586–587, 599, 835, 837
- Masle, Borut 392
- Masner, uslužbenec 565
- Mastnak, Maks 356, 399

- Mastrović, Ante 875
 Matičič, Alojz 955
 Matjan 553, 554
 Mavec, Jakob 310–311, 335, 341–342, 344, 362, 412, 432, 435, 440, 485, 570, 813, 836
 Maver 404
 Maver, Ciril 378, 837, 877
 Mavrič 550, 604, 610, 623
 Mavrič, inž. 110, 579
 Mavrič, Jože 426, 442, 586, 837
 Meden, Viktor 187
 Medved, Joško 561
 Medven, Bojan 650, 837
 Megušar, Anton 53–54, 187, 313, 332, 351, 407, 426, 442, 509, 837, 838
 Mehle, Alojzij 180
 Mehle, Andrej 82
 Mehle, Anton 420, 443, 838
 Mejač, Alojz 838
 Mejač, Andrej 838
 Mejač, Franc (Franjo) 355, 398, 839
 Mejač, Andrej Franc Vitko 78, 316, 838
 Mekina, Leopoldina 559, 568, 839, 840
 Melaher, Jože 18, 341, 357, 503, 735, 750, 840, 841
 Melihien, Valdemar 372–373, 388, 841
 Mencingar, Janez 550–551
 Meničanin, Dušan 356, 398
 Merlak, Franc 377
 Merlak, Tončka 531, 533, 618
 Merljak 254
 Meršol, Valentin 556, 570, 588, 596, 625, 842
 Merzel, Anton 185
 Mesar, Jože 396
 Mesojedec, Bogomil 392
 Mesojedec, Marija 393
 Meško, Tomaž 188
 Metelko, Bogomir 466–467, 545, 843
 Mevželj 183
 Meze 193
 Meze, Franciška 392
 Mežek, Mirko 267
 Mežnar, Radovljica 340
 Mihailović, Dragoljub 50, 59–60, 72, 90–91, 280–281, 286, 296, 300, 304, 307–308, 349, 365, 390, 408, 415, 425, 433–434, 439, 441, 476, 477, 485–486, 488, 504–505, 636, 658, 678, 684, 689, 698, 700–701, 705–706, 708–709, 717, 742, 762, 765, 767, 782, 787, 791, 801, 806, 811, 826, 840, 843, 852, 857–858, 859, 862, 878, 882, 885, 887, 915, 940, 968
 Mihalič, Boris 61, 286, 372, 378, 502, 507, 509, 843
 Mihelak, Josip 198, 844
 Mihelčič, Alojzij 35, 63, 260, 265, 318, 339, 353, 358, 397, 400, 410, 484, 488, 490, 496, 844, 957
 Mihelčič, Ana 346
 Mihelčič, France 63
 Mihelčič, Josip 191–192
 Mihelčič, Vladimir 356, 398
 Mihelič, Jože 192
 Mihevc, Ivan 443
 Miklavčič 195
 Miklič, Karel 601
 Mikše 261
 Mikuž 308
 Milanović, Božo 502, 504–505, 724, 844–845
 Milavec, Anton 49, 99, 223, 260, 353, 398, 400, 402, 598, 611, 845
 Mirtek, Jernej 244
 Mischitsch 467
 Miselj, Manica 575
 Miselj, Nadja 575
 Miselj, Vladimir Vadim 575, 846
 Miselj, Vladimir 488, 575, 845
 Mlejnik, Manja 439, 444, 846
 Moder, Janko 548
 Moder, župan 249
 Mohorič, Ivan 63, 265, 847,
 Mohorič, Jakob 47, 77, 98, 204, 296, 319–321, 323, 488, 494, 503, 507, 847–848
 Montgomery, Bernard 343, 848
 Moro, Viktor 184, 207
 Mozetič, Albin 535, 588, 604–605, 617, 624
 Može 181

- Mrak, Anton 173, 848
 Mrak, Ivan 337, 459, 849
 Mrak, Viktor 142
 Mravljak, Franc 290
 Mravlje, Milan 482, 849
 Mravlje, Teodor 849
 Mrhar, železniški uradnik 620
 Mrkun, Anton 80, 320–322, 324, 334, 344, 347, 352, 358, 384, 407, 416, 428, 434, 570, 592, 593, 617, 624, 850
 Mudrovčič, inženir 305
 Muhr, Oto 324
 Mulej, Bled 204
 Mulej, Franc 142
 Mulej, Lojze 462, 463
 Murgelj, Janez 244
 Muri, Lambert 95, 257, 263, 308, 394, 396, 426, 442, 507, 510, 529, 533, 535, 586–587, 617, 851, 857
 Murko, Vladimir 332, 851
 Murn, Andrej 416
 Mussolini, Benito 281, 287, 407, 660, 746, 763, 772, 821, 851–852, 855, 863, 867, 89–896, 908, 964
 Mušicki, Konstantin 508, 852
 Mušič 392
 Mušič, Zoran 740
 Müller, Janko 393
 Müller, Karl 374, 378, 498, 851
-
- N
-
- Nadrah, Ignacij 365
 Nadrah, Jožef 294, 356, 398, 852, 853
 Nagode, Črtomir 298, 367, 395, 661, 668, 697, 723, 742, 806, 811, 846, 853, 871, 913, 929
 Natlačen, Antonija 338, 855
 Natlačen, Marko 42–43, 47, 49–50, 63, 65, 145, 176, 187, 223, 238, 260, 265, 276, 279, 281–282, 285–287, 332, 371, 377, 586, 592, 603, 608, 627, 646, 650, 654, 657, 689, 736, 737, 820, 824, 828, 854–855, 884, 885, 891, 918, 926, 938, 966
 Nedić, Milan 261, 425, 441, 700, 820, 852, 855
 Nemec, Anton 242
 Nemec, Marjan 188
 Nemec, Roman 249
 Nemec (Tedeschi), Rozalija 105, 110, 113
 Nitti, Francesco Saverio 343, 855
 Noč, talka 223
 Noot, Karl 601
 Notar, Janez 242, 254
 Novak, Alojzij 574, 575
 Novak, Avgust 646, 856
 Novak, Dražgoše 220–221
 Novak, Ferdinand 53, 77, 248, 378, 504, 647, 856
 Novak, France 378, 492, 857
 Novak, Fric 189
 Novak, Janez, dekan 716
 Novak, Janez, Vodnikova cesta 243
 Novak, Janez, Tovarniška ulica 345, 387
 Novak, Janko, Radovljica 234
 Novak, Karel 23, 50, 59–62, 65, 67, 72, 74–75, 77, 81, 94, 116, 266, 281–282, 284–288, 292, 294–296, 299–300, 302–303, 306–311, 314–315, 318, 325–326, 352, 359, 361, 365–367, 379, 382, 401–402, 415, 417, 433–436, 439–440, 479, 486, 547, 561–563, 565, 569, 571, 579, 592, 605, 607–608, 627–628, 647, 658, 676, 678, 684, 691, 701, 711, 721, 727, 729, 737, 746, 748, 754, 759, 763, 765, 778, 782, 787, 797, 801, 810, 818, 823, 829, 834, 836, 857, 858, 870, 881, 919, 951, 958, 963, 967
 Novak, Mihael 147
 Novak, Vinko 408
 Novakovič, Dimetrije 392
 Novinc, gospa 616
 Novinec 419
 Nušič, Branislav 305
-
- O
-
- Obersnel, Maks 590
 Obrenović, Aleksandar 967
 Ocololjić, Siniša 700
 Odar, po domače Štros 550
 Odar, Alojzij 93–94, 109, 204, 357, 379, 507, 817, 832, 858, 935

- Ogorevc 243
 Ogorevc, dr. 240
 Ogrin 283, 397, 400
 Ogrin, Anton 551
 Ogrin, gospa 646
 Ogrin, Viktor 393, 404
 Ogrizek, Anton 35
 Okorn, Klavdij 497, 535, 858, 859
 Omahen 348, 389
 Omahen, Bogo 348
 Omahen, Nace 179
 Omahnova, Višnja Gora 347
 Omerza, Franc 955
 Onič, Maks 41–419
 Orehek, Franc 392
 Orožen, Franc 510
 Osenar, Stanko 438, 439, 492, 859
 Oswald, Richard 451
 Oven, Anton 280, 286, 859
 Ovsenek, Janko 484–485, 588, 860
-
- P**
-
- Paar, Franc 20, 44, 53–54, 84, 87–88, 125, 182–183, 207, 317, 339, 350, 448–449, 450, 453, 457, 458, 460, 462–463, 492–493, 525–526, 548, 589–590, 601, 614, 631, 648–649, 860
 Pace, Marino 611, 860–861
 Pacher, Jakob 143, 144
 Pahor, Nevo 107
 Pahor, Roman 502, 861
 Pajk, Jože 399
 Palčič, Stanko 338, 383, 397
 Palhaltinger, Maks 389
 Paljk, Roman 507
 Pantar, Lojze 507
 Parac, Matija 496, 502, 862
 Paschke 179
 Pašič, Nikola 885
 Paternost, Ivan 80, 297, 314, 318–324, 326–327, 331, 334, 338–339, 350, 352, 355, 370–372, 377, 379, 384, 394, 395, 570, 804, 862
 Patik, Kristina 393
 Patik, Libuša 393
 Paul (Paulus), kapitan 581, 599–600, 630
 Pavčič, Rudolf 386
 Pavel VI. papež 874
 Pavelić, Ante 358, 407, 425, 432, 441, 514, 706, 863, 878, 956
 Pavletič, Ivan 337, 431
 Pavletič, Julij 337, 431–432
 Pavletič, Marino 337, 431–432
 Pavletič, Rudolf 337, 431
 Pavletič, Vladimir 337, 431
 Pavlič 356, 399
 Pavlič, Franc 355, 398
 Pavlič, Jože 339, 561
 Pavlin 234
 Pavlin, Franc 394–395, 647
 Pavlošičević, Valjevo 144
 Pavlovčič, dr. 459
 Pavlovčič, Franc 356, 398
 Pavlovčič, Roman 832
 Pavlović, Petar 601
 Pavšič, Rudolf 258
 Pečnik, Alojz 147
 Pečnik, Ciril 216, 220
 Pegan, Vladislav 854
 Pelan, Franciška 529, 613, 618
 Perc 341
 Perc, družina 614
 Pergar, Franc 545, 863
 Perisutti, Serafin 140
 Perkan, Viktor 502, 863
 Perko, Vencelj 917
 Perkowicz, Edward 618
 Perne, Anton 316, 734, 816, 864
 Pernišek, Franc 630, 864, 865
 Persterer, Alois 84, 88–89, 444, 446, 483, 548, 865
 Perše, Jožef 188
 Perše, Martin 189
 Perše, Milan 110
 Perše, Rita Marie 110

- Perše, Sonja Elen 110
Perše, Vladimir 110
Peršič, Peter 224
Peršuh, Ivo 61, 223, 239, 244, 256, 257, 279, 285, 561, 865
Peršuh, Vida 561
Pertot, Olga 234
Pestotnik, Pavel 93, 98, 509–511, 586, 612, 866
Petain, Philippe 408, 720, 867
Petejan, Josip 63, 265, 318, 395, 819, 867
Petelin 497
Petelin, učitelj 394
Petelin, Stanko 45, 145, 169, 237, 314, 341–342, 556, 582, 602, 607, 868
Peterlin, Ernest 58, 62, 65, 67, 71, 75–77, 79, 81, 92, 97, 308, 311, 316–318, 320, 324, 334–336, 344–345, 348, 349, 351, 377, 382, 386–387, 415, 433, 435, 477, 482, 485, 492, 497, 572, 632, 648, 689, 705, 778, 797, 829, 857, 868
Peterlin, Jože 605, 617, 869
Peterlin, Vera 389
Peternel, gospa 431
Petre, dr. 338, 397
Petrič, Jožef 189
Petrič, Silvo 561
Petrović, oficir 144, 603
Petschnik 535
Pevce, Ignacij 93, 310, 349, 390, 394, 423, 434, 436–437, 869
Pezdir, Alojz 297, 382, 870
Pfeifer, Josip, major 379, 870
Pfeifer, Josip, sodnik 349, 870
Pichler, Fran 327, 870
Pij XI., papež 700, 880, 900
Pij XII., papež 96, 587, 653, 855, 880, 901
Pilz, Wilhelm 248
Pintarič, Štefan 426, 442
Pipan, Anton 66, 67, 646, 870
Pipp, Viktor 321
Pirc, vojak 318
Pirc, Alojz 45, 607
Pirc, Ciril 871
Pirc, Iva 396
Pirc, Ivo 396
Pirc, Leon 450, 468, 525
Pirc, Metod 194, 871
Pirih, Milko 58, 88, 322, 324, 326, 331, 334, 345, 348–349, 352, 355, 359, 362, 379, 388–389, 392, 398, 401, 402, 408, 416, 419, 430, 435, 871–872
Pirih, Vladimir (Lado) 59, 345, 348, 355, 379, 389, 398, 406, 419, 843, 871, 872
Pirkmajer, Otmar 63, 265, 299, 359, 395, 424, 437, 439, 482, 491, 570, 664, 872
Pirnat, Ciril 329, 390, 393
Pirnat, Helena 452, 525, 599, 629, 725
Pirnat, Lojze 350, 354, 390, 393
Pirnat, Maksa 350, 354
Pisek 150
Planinc, Franc 81, 188
Planinc, Janez 147
Planišček, Lavoslav 204, 216, 227, 590
Plaskan, Ivan 188
Plečnik, Jože 33, 662
Pleiweiss, Karl 591
Pleničar, Dušan 480, 567, 627, 705, 873
Pleško, Andrej 332
Pleško, Hubert 473, 476, 873
Pleško, Ivan 332
PleTERSki, Martin 152
PleTERSek 233, 273
Pliverić, Zvonko 243
Plut, profesorjeva žena 181
Počivalšek, Jožef 141
Podhorsky, Rene 588, 595, 625, 630, 873, 874
Podlipnik, Bohinj 227
Podkrajšek, Emil 390
Podobnik 271
Pogačar, Franc 244, 497
Pogačar, Rudolf 711
Pogačnik, Bogdan 373
Pogačnik, dr. 144
Pogačnik, Frido 615
Pogačnik, Herfort 257
Pogačnik, Jožef 407, 812, 874
Pogorelčnik, Fortunat 188

- Pogorelec, Anton 338
 Pograjc, Ivanka 438, 439
 Poje, Fran 184, 205, 207, 631
 Polak, Janez 207, 219, 242, 603
 Polc, Janko 586
 Polda, Tone 341, 874–875
 Poljanec, Franc 372
 Poljšak, Ivan 545, 875
 Polše, Janez 257
 Pompe, Leon 372
 Ponikvar, Ciril 346, 347, 354, 433, 566, 568, 875
 Porenta, Jože 597, 875
 Porovne, France 235, 876
 Poštovan, Matej 563
 Potočnik 450, 452, 457, 460, 463
 Potočnik, Češnjica 525
 Potočnik, Drago 395
 Potočnik, Franc 350, 390
 Potočnik, Mare 457
 Potočnik, Miha 169, 226, 258, 876, 877
 Potočnik, pravnik 525
 Potokar, Ivo 54, 256, 272, 313, 877
 Potrato, Karol 349, 389
 Povše, Ciril 561, 652
 Poženel 497
 Praprotnik, Avgust 149, 219, 227–229, 234, 243, 250–251, 253, 277, 278, 945, 963
 Praprotnik, čevljarski mojster 202
 Praprotnik, Mali Vrh 180
 Prattner, August 270
 Pravst, Kristjan 420, 459
 Predan, Janko 242
 Preda, Josip 878
 Predavec, Vladimir 513–514, 878
 Pregelj, Božo 356, 399
 Prelog, Miloš 555, 878
 Premrl 293
 Prenner, Ljuba 404, 679, 879
 Preska, Anton 188
 Preska, Franc 188
 Preslauer, Johann 143–144
 Prester 623, 627
 Presterl, Janez 142
 Prešeren, Anton 96, 542, 579, 587, 623, 731, 880
 Prešeren, Jože 109, 606, 613, 881
 Prešeren, Jarše 204
 Prešeren, Martin 406
 Prešeren, Sandi 303, 338
 Prešeren, trgovec 218
 Prešern, Mitja 397
 Pretnar, Franc 142
 Prevec, inženir 514
 Prezelj (Preželj) 481
 Prezelj, Ivan 75, 103–104, 304, 308, 311, 382, 473–474, 476, 477, 479, 481, 486, 488, 495–496, 503, 504, 555, 607, 672, 696, 707, 729, 746, 758, 797, 801, 831, 841, 857, 868, 873, 881–882, 953
 Pribičević, Adam 606, 882
 Prijatelj, Drago 369, 432, 434, 488, 832, 882
 Prijatelj, Ivan 588, 883
 Prijatelj, Ivanka 342, 883
 Primc 257, 258, 391
 Primec, Bojan 234
 Primuš, dr. 582
 Prohinar, Viktor 349, 390
 Prosen, Ivo 561, 565, 572
 Prušnik, Karel 534
 Pšenica, Amalija 122
 Pšenica, Matilda 122, 523
 Puc, Dinko 63, 233, 265, 318, 583, 884
 Pucelj, Ivan 233, 471, 482, 491, 884, 885
 Pucko, Vinko 426, 442
 Pučnik, Jože 378, 885
 Pukšič 224
 Puš, Ludvik 58, 296, 347, 349–350, 357, 379, 406, 432, 443, 886
 Pušenjak, Stanko 395
-
- R**
-
- Račič, Franc 152
 Radanovič, Anton 308, 529, 617, 857, 887
 Radej, Jožef 188
 Radenkovič, ? (Marko) 489, 496, 887
 Radenovič, Ivan 141

- Radić, Marija 541, 887
Radić, Stjepan 887
Rahle, Celovec 151
Rainer, Friedrich 56, 185, 198, 205, 209, 215, 222, 229, 263, 346, 349, 353, 390, 411, 416, 419, 425, 428, 441, 729, 747, 750, 824, 860, 888, 902, 963
Rak 356, 398
Rak, akademik 254
Rak, Alojzij 443
Rakovec, talec 274
Rant, Alojz 372, 888
Rant, Pavle 349, 889
Rant, pomočnik 390
Rantova 525
Rasberger, Pavel 152, 889
Rasovič, Dušan 189
Ravelli, Domenico 292
Ravnik, Bogomir 342
Ravnik, Rudolf 31
Ravtar, Jože 556
Razboršek, Ciril 338
Raztresen, Ivan 348
Reisman, Avguštin 42, 584, 589, 890
Reja 144
Rejec, Ivan 794
Rekar, Ernest 53, 272, 313, 890
Remec, Barbara 573, 586
Remec, Bogumil 93, 95, 98, 204, 296, 317, 355, 394, 411, 416, 507, 509, 511, 513, 586–587, 596, 598, 611, 615, 628, 646, 648, 891
Remec, Franc 150, 187, 218
Remec, Vladimira 586
Remškar, Slavka 572–573, 574891
Repe, inženir 274
Repič, Franc 507
Repič, Pavel 507
Repinc, Ivan 552
Repinc, Ivana 552
Repinc, Jože 550, 892
Repinc, Valentin 552, 554
Resman, France 218, 260, 589, 608, 892
Resman, Janko 589
Resman, Jože 148, 202, 585
Resman, Ludvik 143
Resman, Vinko 35, 583, 584, 892
Reverdy, Gaston 930
Režek, Borut 492, 893
Režek, Josip 395, 893, 894
Ribič, Marija 122
Ribičič, dr. 461
Ribičič, Mitja 116, 632, 894
Ribar, Ivan 134
Ribnikar, Adolf 894
Ribnikar, Bojan 530–531, 587, 604, 650, 741, 894, 895
Ribnikar, Vida 895
Rigler, Alojzij 35, 339, 358–359, 400, 895
Rigler, Franc 408
Rihtar, Hinko 377
Rijavec 393
Rob, Ivan 895
Robič, Franček 100, 530, 600, 612, 622, 625
Robotti, Mario 268, 564–565, 896
Rodman, dr. 319, 358
Rojc (Rojec ali Rojic) 530
Rojic, Vida 350, 363, 896
Rojic, Viktor 256
Rojina 394
Rojina, Anton 378, 896–897
Rommel, Erwin 298, 848, 897
Ronko, Jože 605
Roosevelt, Franklin Delano 169, 897
Rosenberg, dr. 599
Rosman, Alojz 189
Roš, Fran 237, 898
Rotar, Stanko 399–400
Roter, Zdenko 573, 899, 962
Rous, Andrej 497
Rozman 197, 261
Rozman, Anton 552–553
Rozman, Antonija 553
Rozman, Branko 760
Rozman, Jakob 550–552, 589

- Rozman, Stanko 551
 Rozman, Trnovo 243
 Rozumek, Helmuth 838
 Rožič, brivec 243
 Rožman, Gregorij 42, 63–64, 80, 90, 94, 96–97, 169, 265, 292, 294, 297, 332, 342, 359, 361–362, 371, 382, 384, 404, 411, 468, 470, 490–491, 493, 498, 499, 504, 509, 510–511, 581, 586–587, 596, 600, 602, 625, 628, 648, 659, 665, 680, 735, 788, 812, 817, 824, 833, 835, 859, 875, 881, 900–901, 929, 950, 967, 969
 Rögerjeva 385
 Rösener, Erwin 78–80, 82, 8–85, 95, 238, 316–320, 334, 357, 373, 444, 508, 547, 585, 593, 650, 673, 744, 783, 804, 838, 898, 902, 964, 966
 Rudež, Marko 395
 Ruffini, Giovanni 309, 310–311, 710
 Rumpret, Franc 141
 Rupnik 382
 Rupnik, Evgen 372–373, 902
 Rupnik, Leon 56–57, 76, 79–80, 86–88, 95, 97, 125, 254, 258, 281, 286, 316, 318–323, 325, 334, 344, 346–348, 350–354, 357, 372, 377, 384, 386, 394–395, 407–408, 419, 421–422, 434, 443–444, 467, 471–472, 482, 490–491, 493, 499, 508–513, 546, 558, 568, 570, 585, 592–593, 603, 621, 648–649, 653, 664, 668, 673, 690, 693, 706, 726, 744, 747, 751–752, 781, 794, 798, 824, 828, 831, 833, 850, 862, 873, 875, 886, 901–903, 911, 921, 926, 932, 945, 950, 952–953, 960, 962, 966
 Rupnik, Vuk 485, 508, 902–903, 909, 962
 Rus, Franc 590
 Rus, Ivan 589
 Rus, Josip 241, 589, 903, 904,
 Rus, Miha 446
 Rušjan, Anton 338
 Rustja, Josip 344, 360, 505, 904
 Rustjan 224
 Rutar, Jože 582
 Ruzzier, Luigi 184
-
- S**
-
- Sader 243
 Saje, Jože 88, 415, 432, 434, 465, 476, 481, 905
 Sajovic 556
 Sajovic, Slavko 647
 Salazar, António de Oliveira 408, 905
 Samec, Franc 179
 Samec, Ludvik 404
 Santin, Antonio 575, 944
 Satler, Josip 403
 Satler, Vladimir 188
 Savelli, Emil 356, 398
 Savelli, Julij 481, 905
 Savnik, Roman 219
 Schanda, Marija 449, 450, 467
 Schaubach Franc 317, 906
 Schiffrer dr., 184
 Schiller 226
 Schluifer, Rudolf 86, 88, 438, 906
 Schmiedhofer 467
 Schmölzer 151
 Schnableger 557
 Schubertova 344
 Schumy 467
 Scopes, Leonard Arthur 791
 Sekolec, Franjo 310, 324, 332, 907
 Seljak, Jože 955
 Septschnig 269
 Sernec, Dušan 350, 378, 492, 907
 Sever, France 595, 624
 Sever, Janez 257, 323, 409, 595, 624, 630, 908
 Sever, vratar 337
 Sevšek, Maksim 35
 Sfiligoj, Avgust 558
 Sforza, Carlo 343, 908
 Shinwell, Emanuel 529, 908
 Simčič, inženir 432
 Simčič, Teofil 773
 Simončič, Gregor 314
 Simončič, Pavel 350
 Simoneti 555
 Simović, Dušan 741, 762, 770

- Sirc 256
Sitar 237
Sitar, družina 194
Sitar, Filip 143
Siter, Lojze 395
Skalka, Gustav 198, 199, 248
Skoberne, Slavko 319, 352, 427, 428, 431, 435, 439, 488, 509, 908, 909
Skubic 351, 404
Skubic, Anton 95, 345, 348–349, 356, 361, 379, 389, 403, 438, 450, 497, 586, 597, 611, 625, 909
Skubic, iz Iga 302
Slabe, Karel 356, 398
Slamič 397
Slanc, Rado 96, 107, 114, 145, 434–35, 440, 536, 537, 588, 619, 909
Slapar, Franc 355, 473, 910
Slavič, Matija 731, 817, 969
Slokar, Ivan 528, 648, 910
Smerdu, Boris 466, 555, 886, 911
Smersu, Rudolf 35–36, 42, 49–51, 57–59, 62–63, 80, 82–83, 86, 90–91, 93, 99, 109, 148, 152, 176, 191, 223, 260, 265, 280, 283, 310–312, 316–317, 325, 331, 333–334, 338–339, 355, 359, 370, 372, 377, 379, 406, 409, 410, 412, 414, 416, 419, 421, 422–424, 428–430, 434–444, 464–467, 469, 471, 474–475, 477, 478, 481, 483–485, 487–495, 498–499, 503, 509–510, 547, 556, 559, 561, 563, 565–571, 575, 584, 592–593, 627, 632, 647, 649, 675, 696, 745, 792, 829, 911, 950
Smodej, Franc 145, 912
Smole, Ana 179
Smrekar 289, 468, 473, 551–552, 554
Snoj, Franc 18, 35, 43, 49, 101, 105, 470, 471, 608, 625, 913
Sodja, Jože 35, 36, 57–60, 80, 152, 283, 310, 316–329, 331, 335, 337, 338, 346–352, 354, 357, 361, 362, 370–372, 377–379, 394, 396, 402, 404, 416, 424, 425, 428, 437, 441, 464, 465, 468, 469, 471, 475, 477, 496, 545, 546, 570, 584, 593, 608, 648, 664, 804, 862, 914
Sodja, Lucija 549, 551
Sodja, Maks 552–554
Sodja, Nikolaj 550–554
Soklič, Janko 54, 81, 84, 86, 88, 96, 103–104, 328, 335–336, 351, 360, 372, 373, 379, 387, 406, 418, 428, 431, 438, 444, 447, 535, 536, 548, 746, 914–916
Sosič, Viktor 558
Spegel, Vincenc 189
Spreitzer, Fran 561
Spreizer, Janko 372
Srebotnjak, Ivan 363
Sršen, Mihael 392
Stalin, Josif 272, 343, 685, 897, 916
Stangl (Štangl) 223, 341
Stanič, Stanko 531
Stanković, Branko 584, 603
Stanković, Nina 584, 614
Stanonik, Jakob 142
Stanovnik, Aleš 20, 45, 115, 184, 187, 223, 241, 258, 272, 274, 319, 582, 583, 590, 591, 646–648, 876, 916
Stanovnik, Ivan 680, 916, 917
Stanovnik, Jaka 143, 182
Stanovnik, Janez 341, 416, 916, 918
Stare, Emilija 392
Stare, Miloš 35, 49–52, 55–57, 63–64, 68, 75, 79, 86–87, 91, 93, 98–101, 103–105, 125, 127, 192, 197, 204, 223–224, 235, 260, 265, 281–283, 286–288, 295–296, 306, 310–312, 314, 316–317, 319–322, 324–326, 330, 333–337, 339, 344–346, 351–362, 366, 370–371, 378, 394, 396, 397, 400–401, 403, 406–407, 409–412, 414–417, 419, 421–424, 428, 432, 434, 436–437, 439–443, 445, 458, 469, 472, 474, 476–478, 482, 485, 488–491, 493–494, 498, 505, 525, 537, 539, 547, 579, 591, 598, 604–608, 616, 621, 624–625, 648–651, 733, 759, 799, 805, 826, 828, 891, 911, 918–919, 962
Steblovnik, Martin 35
Steidler, nacistični uradnik 269
Steindl, Franz 185, 269
Steiner 467
Stele, Anica 389
Stele, France 779, 824
Stepinac, Alojzije 952

- Stepišnik, Majda 393
 Sterniša (Strniša), Marjan 176, 187-188, 241, 335, 603, 608, 648, 919, 920
 Stojadinović, Milan 594, 649, 685, 692, 741, 920, 968
 Stošić, Miorad 189, 201, 203, 226
 Strada, Carlo 263, 920
 Strafela, Alojz 189
 Strah, Janez 392
 Strajner, Anton 180
 Strle, Anica 348
 Strmole, Miha 271
 Strnad 243
 Stroj, gostilničar iz Zapuž 589
 Strupi, Janez 870
 Stušek, Alojzij 551-552
 Suban, Ciril 507
 Suhadolnik, Jakob 377
 Sušnik, Janez 224
 Sušnik, Jože 242, 551
 Sušnik, Tine 553
 Sušnik, Anton (Tone) 49, 290, 921
 Sušnikovi 200
 Suvajdžić, Dejan 322, 781, 921
 Svet 468
 Svet, Jakob (Jaka) 335, 370, 385
 Svetina 406
 Svetina, Vladimir 21, 44, 45, 50, 53, 58, 71, 73, 588, 607, 627, 633, 922
 Swoboda, Adolf 270
- Š**
-
- Šafar, Franc 432
 Šalehar, Božo 385
 Šalehar, Rajko 112, 612, 932
 Šali, Severin 407, 923
 Šara, Ludvik 392
 Šarec, Alojzij 602
 Šarec, Janez 329, 406, 589, 613, 624
 Šarec, Terezija 329, 336
 Šaubi, Alojz 188
 Ščuka, Anton 558
- Šegedin, Jože 350
 Šelak, Josip 363
 Šeme, Felicita 326, 574, 924
 Šenk, Vladimir 303, 664
 Šepin, Franc 408
 Šercer, Ljubo 208
 Šerko, dr. 338
 Šeškar, Franc 858
 Šilar, Igo 31
 Šimenc, Anton 536, 537, 540, 542, 605, 924
 Šimunac, Zlatko 257
 Šinkar, Anton 335, 925
 Šinkovčeva 341, 385
 Škabar, Matija 502
 Škantar 550
 Škapin, Karel 391
 Škerbec, Matija 52-53, 75, 93, 314, 332, 451, 504, 50-510, 512, 584-585, 602, 625, 630, 646, 647, 648, 649, 798, 837, 923, 925, 926
 Škof, Rudolf 570, 926
 Škof, Zdenka 572, 927
 Škorjanc 408
 Škrabar, Matija 927
 Škrjanc 356, 398
 Škulj, Franc 749
 Škulj, Karel 77, 297, 318-322, 324, 334-335, 344, 346-348, 352, 358, 362, 382, 384, 394, 402, 407, 421-425, 428, 429, 432, 434, 436, 437, 570, 586, 588, 592-593, 595, 617, 524, 631, 927
 Škulj, Terezija 749
 Šlajpak (Šlajpah), Franc Jožef 274
 Šlander, Slavko 208
 Šlegel 242
 Šlibar, Jože 202
 Šmajd, Ana 96, 458-459, 461
 Šmajd, Frančiška 96, 354, 451
 Šmajd, Ivana 26
 Šmajd, Ivana ml. 96, 341, 379, 385, 451
 Šmajd, Janez (Ivan) 26, 84, 96
 Šmajd, Marija 10-11, 15, 18, 30-31, 44, 46, 84-86, 88, 103, 106, 116, 118-137, 147, 149, 179, 182, 184, 191, 219, 223, 234,

- 276, 312, 333–334, 448–450, 452–455, 457–464, 488, 492–493, 498, 528–529, 531, 541–542, 535, 579–581, 585, 592, 598–600, 604, 609–611, 613–614, 616, 618–620, 624, 631, 649
- Šmid, Peter 277
- Šmitek 148
- Šolar, Jakob 68, 75, 89–90, 204, 282, 287, 289–290, 309, 360, 427, 471, 474, 477, 482, 491, 496, 547, 737, 806, 928
- Šorli, Peter 57–58, 422, 430, 478, 545–546, 574–575, 732, 929
- Špan 551, 552
- Špendal (Špendov), Anton 589
- Špicar 143, 147
- Špiljak, Vinko 446, 448, 467
- Špindler, Josip 35, 99, 260, 297, 305, 307–308, 325, 353, 398, 407, 410, 414–415, 496, 507, 510, 534, 598, 611, 630, 930, 965
- Šporn, Anton 296, 372
- Štampar, Andrija 575, 930
- Šteblaj, Anton 268
- Štempihar, Ivo 591, 930
- Štiherle (Sticherl), Anton 142
- Štirm, Trebnje 176
- Štrancar, Franc 507
- Štravs 406
- Štrcin, Janez 35, 985
- Štrubelj, Franc 21, 26–27, 29, 31, 36, 42–45, 96, 116, 141, 338, 582, 594, 601, 609, 613, 620, 931
- Štrukelj 570
- Štrukelj, ravnatelj 334
- Štrukelj, Stanko 370
- Štrukelj, Vinko 370
- Štular, Franc 350, 390
- Šturm, Artur 310, 316, 383, 435, 932
- Šubašič, Ivan 771, 799, 835, 933, 940
- Šuklje, Milan 395
- Šuklje, Vladimir 63, 265, 440, 485, 877, 932
- Šuligoj, Stanko 502
- Šumi, France 45, 187, 247, 411, 607, 647
- Šumi, Nada 149
- Šumi, Peter 45, 607
- Šušteršič, Ivan 243
- Šušteršič, Ivan, dr. 100, 854, 891, 926, 933
- Šušteršič, Staša 573
- Šutej, Juraj 510, 933
- Švajgerjeva 245
- Švara, Ivan Ernest 111
- Švegeljčev 552, 553
- Švelc, Anton 582, 602
- Švent, Bogdan 16

T

- Tacar, Ana 393
- Tancar, zdravnik 406
- Tann von der, Ludwig 150, 222, 934
- Tatalović, Radoslav 513
- Tavčar 402
- Tavčar, Franc 502
- Tavčar, Martin 570
- Tavčar, Mira 402
- Teply, Marjan 290, 934
- Teran, Jože 142
- Teuerschuh, Ivan 35, 99, 339, 510, 934
- Thuma (Tuma), Alfonz 497, 556, 934
- Tinčkov 550
- Tischler, Jože 585, 935
- Todt, Fritz 219
- Tomazin, Matej 36, 584, 585, 936
- Tomažič, po domače Matevževčev 235
- Tomažič, Emil 396
- Tomažič, France 618
- Tomažič, Jože 497
- Tomažič, Pinko 191
- Tomažin, Franc 497
- Tomc, Alojzij 587, 935
- Tomc, Franc 180
- Tomc, Matija 468
- Tomec, Ernest 713, 777, 870
- Tomic, Leopold 351, 355, 398, 936
- Tomič, Franc 647
- Tomič, Stane 647
- Tominec, Angelik 497, 937
- Tominec, Roman 497, 938
- Tomšič 536

Tomšič, Tone 235, 939
 Tončič, Frane 502, 939
 Tonja, Ivan 940
 Topalović, Živko 99, 606, 618, 940
 Torkar, Martin 20, 52, 549, 551, 554
 Tornari, Gino 63, 67, 303, 647, 941
 Tovornik, Jožef 188
 Toš, odvetniški pripravnik 184
 Töschler, Herbert 246
 Trampuš, Milan 349, 390
 Trampuž 243
 Trampuž, Vincencij 234, 238, 240
 Tratnik, gospa 316, 445
 Tratnik, Josip 35
 Tratnik, Tone 21, 95–96, 585, 595, 604, 608, 613–614, 631, 941
 Trdina 458
 Trdina, tajnik 468
 Trebižar, Andrej 507
 Trebušak, Dušan 147
 Trefalt 488
 Trelc, Alojz 142
 Treven 377
 Trifunović, Miloš 968
 Triller, Mirko 590, 942
 Trkov, Janez 569, 942
 Trnar, Janez 549
 Trnar, Joža 549
 Trobentica 498
 Trontelj, Franc 179
 Trop 107
 Tršek, Jožef 188
 Truhlar, Karel 817
 Truman, Harry S. 869
 Tubej 552
 Tumpej, Franc Marjanm536, 564
 Tumpej, Marjan 338
 Turk 497
 Turk, Josip 242, 254
 Turk, Jože 817
 Turk, Rajko 564
 Turnšek, Maks 141

 U

Učakar, Valerijan 674
 Ude, Katarina 362
 Ude, Lojze 20, 44–45, 69–73, 125, 173, 190, 298, 312–313, 367, 403, 588, 591, 592, 633–639, 942, 943
 Udovč, Jože 432
 Uiberrreither, Siegfried 246, 943
 Ukmar, Jakob 575, 943–944
 Ulaga 432
 Ulčakar, Gerhard 408
 Ulčar, kovaški mojster 202
 Umek, Anton 388
 Uranič 403
 Uranič, Anton 915
 Uranič, Apolonija 242
 Uranjek, Ivana 188
 Uratnik, Filip 290, 944
 Urbanc 233
 Urbanc, Jožef 549, 551
 Urbanc, Peter 388
 Urbančič, Anton 586, 612
 Urbančič, Miljenko 100, 593, 617, 886, 911, 944
 Urbas, Miroslav 95, 503, 564, 586–587, 945
 Urdih, višji stražnik 234
 Urschitz, Fritz 269
 Uršič, Andrej 289, 311, 395, 485, 586–587, 664, 945
 Ušeničnik, Aleš 496, 595, 946
 Uzunović, Nikola 762, 968

 V

Vadnjal, Stane 397
 Vajova 144
 Valant 224
 Valant, Franc 142
 Valant, Tone 176
 Vanda 296
 Vanič, Franc 141
 Varl, živinozdravnik 388
 Varoga, Alojzija 404
 Vatovec, France 582

- Vauhnik, Vladimir 57, 75, 308, 318, 435, 470–471, 474, 477, 546, 656, 664, 708–709, 732, 778, 797, 845, 857, 868, 873, 882, 947, 995
- Vavček 151, 557
- Vavpotič Lado 147
- Veber, Franc 188
- Veber, France 568, 948
- Veber, Joško (Jožko) 45, 607
- Veble, Andrej 583, 948
- Veble, Demetrij 35, 99, 358, 382, 400, 949
- Velikonja 298, 321
- Velikonja, Marija 119, 134, 136
- Velikonja, Narte 134, 235, 391, 713, 779, 949, 950
- Velkavrh 393
- Velkavrh, Maria 468
- Venturini, Rosana 545, 546
- Verbic 231
- Verbic, Pavel 90, 100, 321, 359, 384, 395, 410, 440, 468, 504, 533, 586, 604, 950
- Verdnik, Fritz 498, 545, 950
- Verk, Karel 561, 951
- Verovšek, Jože 395
- Vesel, Janez 304, 951
- Vesel, Franc 809
- Vesenjak, Ivan 49, 583
- Vetrovc, Jože 356, 399
- Vider, akademik 151
- Viderger 408
- Vidic 204, 445, 625
- Vidic, Ciril 625
- Vidic, Franc 625
- Vidic, Frančiška 185
- Vidic, Joško (Josef) 449–451, 461, 589, 615
- Vidic, Jože 117, 823
- Vidic, z Bleda 204
- Vidmar, Josip 298, 367, 951
- Vidmar, Meta 393, 396
- Vidmar, Milan 395
- Vilder (Wilder), Večeslav 619, 952
- Vilfan, Antonija 854
- Vilfan, Josip 669, 723
- Virnikovi, Jezersko 268
- Višnar 390, 456, 478
- Vizjak, Milko 78, 79, 377, 473, 482, 485, 492, 498, 952, 953
- Vlasov, Andrej 343, 499, 953
- Vodeb, Emil 966
- Vodenikovi, Murence 183
- Vodišek, Ivanka 122
- Vodnik, Dora 219
- Vodnik, Janko 473
- Vodopiu, Marcel 270
- Vodopivec, Janez 617
- Vodopivec, Josip 502
- Vogelnik, Alois 142, 143
- Vogelnik, Ema 584
- Vogelnik, Gabrijela 149, 458–460, 462, 525, 584, 954
- Vogelnik, Lojze 149, 151, 176, 340, 448–450, 453, 455, 458, 460–463, 525, 584, 589, 648–649, 954
- Vogelnik Johan 142
- Vogelnik, Stanislav 142
- Vogrič, Alojzij 96, 99, 502, 505–506, 538, 575, 611, 630, 746, 860, 955
- Vohinc, Milan 601
- Vojska 497
- Vojska, Jože 569, 955
- Vokić, Ante 425, 432, 956
- Vončina 344, 386
- Vončina, Oton 338, 956
- Vorh, odvetnik 590
- Voršič, Alojzij 342, 350, 357, 586, 956, 957
- Voršič, Jože 20, 647, 956, 957
- Vostner, Matko 119, 128
- Vošnar, Pavel 74, 283, 301–303, 335, 364, 765, 782, 958
- Vovk, Anton 874
- Vovk, Franc 406
- Vračko, Edvard 336, 337, 370, 372, 959
- Vrančič, Henrik 558, 958
- Vrankar, Vinko 242
- Vrčon, Branko 485, 488, 489, 491, 959
- Vrečar, Miha 254

Vresnik, Antonija 188
 Vrhovec, Tone 147
 Vrhunc 248, 415
 Vršaj, Egidij 87, 530, 621, 649, 718, 728, 960
 Vrumeč, Franc 188
 Vuga, Slavko 502
 Vujčić 389
 Vuk, Stanko 748, 823, 915
 Vurnik (Wurnig), Anton 446, 451, 498, 560, 960
 Vurnik, Ivan 247, 892
 Vurnik, Ivan Nikolaj 247

W

Wagner, Rudolf 443, 794, 961
 Wallner, Adolf 246, 535
 Wedenik 535
 Weilgony 419
 Weimar 468
 Weisenbach, Max 553–554
 Weisovi 360
 Weiss, Helmut 450
 Wendling 199
 Wendling, Ivo 257
 Wiederwohl, Eva 242–243
 Wilson, G.W. 529
 Windischer 468
 Winkler, Silverij (Veri) 101–102, 106–107, 112, 961–962
 Wohinz 183, 232
 Wolbang, Karel 324, 962
 Wollert, Heinrich 144, 147, 557
 Wolsegger, Ferdinand 351, 963
 Wratschko, vodja krajevne skupine na Ptuj 273
 Wutti, Stanko 528
 Wutzel, vodja okrožnega urada na Ptuj 273

Z

Zabret, Franc 602
 Zabret, Jože 239
 Zabukovec, Jože 268–269

Zadnikar 400
 Zagorc, Rudolf 408
 Zajc, Drago 346, 748
 Zajc, Jadranka 392
 Zajec, Marjan 63–64, 74, 86, 92–93, 95, 98–100, 219, 265, 294–295, 302, 304, 314, 338, 364, 440, 480, 482, 484, 489, 491–492, 494, 496, 499, 502, 506, 508–509, 513, 537, 545, 558, 562, 564, 568, 570, 579, 586–587, 596–598, 611–612, 647, 877, 963–964, 976
 Zajiček, Jože 559
 Zakrajšek, Kazimir 682
 Zalokar 297
 Zalokar, Alojz 342
 Zalokar, Ana 575
 Zalokar, Jakob 551
 Zalokar, Jožef 217
 Zalokar, Marko 575
 Zalokar, Miha 584, 589, 615
 Zalokar, Vida 342
 Zamejec 468
 Zelen, Danilo 558, 964
 Zidar, Marjan 386
 Zidarič, Boris 558
 Ziherl, Joško 335
 Zimmer 498
 Zlatnar, Milan 267
 Zlatnar, Peter 181
 Zmrzel 151
 Zorrati 428, 431
 Zorc, carinik 393
 Zorc, Franc 408
 Zorec, Franc 678, 782
 Zorman 571
 Zorman, Alojz 189
 Zorman, Moste 497
 Zovič, Slavko 962
 Zrimšek, Anton 348, 355, 398
 Zupan 457, 473, 560
 Zupan, Anton 582, 630
 Zupan, France 617, 630, 909
 Zupan, Marija 527

- Zupan, Peter 224
 Zupan, Stanislav 297, 303–304, 310, 349, 390, 431, 438, 751, 787, 964
 Zupanc, Aleksander 852
 Zupanc, inženir 150
 Zupančič 560
 Zupančič, Pavle 346, 388
 Zupančič, Tone 346, 388
 Zwitter, Zdravko 584
-
- Ž**
-
- Žabnikar, Ciril 202, 227
 Žagar, Janez 390
 Žagar, Stanko 220
 Žakelj 230, 243
 Žakelj, dr. 468
 Žakelj, Filip 817
 Žakelj, Jakob 418, 438, 445, 965
 Žebot, Ciril 66, 80, 296, 316, 320–321, 328, 334, 338, 351, 354, 356, 362, 384, 416, 426, 440, 442, 448, 587, 617–618, 689, 726, 731, 864, 930, 950, 965
 Žebot, Franjo 35
 Žebot, Ivica 509
 Žekar, Tine 497
 Železnik 306
 Železnik, Ignacij 354, 356, 398, 430, 966
 Žemva, Mihael 334, 339, 966
 Žerjal, Stanislav 334, 966
 Žerjav, hčerka 227
 Žibert, Marica 127
 Židanek 235
 Žilih, Jože 464
 Žitko 107
 Žitko, Lojze 497
 Žitko, Stanislav 426, 442, 586, 966
 Žitko, Vladimir 100
 Žitnik, Marija 531
 Žitnik, Peter 569
 Žitnik, Rudolf 61, 74, 86, 93, 95–96, 117, 301–303, 313, 337, 361, 395, 402, 415, 417, 439, 440, 474, 480, 491, 496, 506, 509, 510, 513, 528–531, 536–538, 547, 558, 568, 579, 580, 586, 587, 598, 604, 605, 610, 611, 612, 616, 619, 648, 650, 651, 945, 967
 Živković, Petar 345, 499, 583, 762, 820, 856, 967, 968
 Žmitek, Blaž 552
 Žnidar, Ivan 244
 Žnidar Jernej (Peter) 246
 Žnidar, Jože 224
 Žumer, Lojze 258
 Žumer, Milan 703
 Žumer, Srečko 27, 582
 Župančič, Ana 122
 Župec, Franc 237, 243
 Žužek, Franc 582, 969
 Žvokelj, Dominik 53–54, 98, 256, 272, 296, 299, 313, 351, 407, 426, 442, 969

Seznam reproduciranega gradiva

Naslovnica

Albin Šmajd (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 32, 733)

Podpis Albina Šmajda (SI AS 1931 RSNZ SRS, šk. 404)

Uvod

- 3 Pred vhomom v nekdanjo Šmajdovo vilo v Radovljici (foto Š. Kojc)

PRAVNIK IN POLITIK dr. Albin Šmajd (1904–1946?)

- 26–27 Vpis v Krstno matično knjigo župnije Kranj. Albin Šmajd, rojen in krščen 25. 2. 1904 (NŠAL 03909, Krstna knjiga Kranj, 1896–1909, leto 1904, št. 24)
- 28 Albin Šmajd (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 154)
- 30 Albin Šmajd, domnevno z ženo Marijo Šmajd (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 953)
- 32 Šmajdova vila v Radovljici s prvotnim vrtom, 1940 (Domoznanski arhiv Knjižnice Antona Tomaža Linhartaradovljica, 1940)
- 32 Reklama za odvetniško pisarno, *Domoljub*, 28. 3. 1934, str. 6 (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 34 Šmajd z družbo pred planinsko kočo v Kamniški Bistrici (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 953)
- 46 Hiša na Trdinovi 5 v Ljubljani, kjer sta v Ljubljani stanovala Albin in Marija Šmajd (foto Borut Jurca)
- 48 Osebna izkaznica Albina Šmajda izdana na ime Franca Legata (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 953)
- 49 Nekdanji sedež SLS na Miklošičevi 7 v Ljubljani (foto Borut Jurca)
- 60 Karel Novak (Wikipedia)
- 64 Škof Gregorij Rožman (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 31, 926)
- 66 Belgijska vojašnica pred drugo svetovno vojno (SI_ZAL_LJU/0334, Fototeka)
- 70 Lojze Ude (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 79 Erwin Rösener odlikuje domobrancel v Šentvidu pri Stični (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 30, 438)
- 85 Hotel Blaue Gans v Salzburgu danes (foto Tadeja Tominšek Čehulić)
- 101 Kavarna Nazionale v Trstu, razglednica
- 102 Kavarna Stella Polare v Trstu, razglednica
- 108 Viale Miramare v Trstu, kjer je v času ugrabitve stanoval Albin Šmajd (foto Peter Verč)
- 108 Portret Albina Šmajda z očali (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 953)

- 115 Poljanski nasip, kjer so bili nekdanji zapori OZNE oziroma Uprave državne varnosti (foto Borut Jurca)

Marija Šmajd – ŽIVLJENJSKA SOPOTNICA dr. Albina Šmajda

- 120–121 Vpis Marije Hafner v Krstno knjigo Kranj (NŠAL 03908, Krstna knjiga Kranj, 1880–1896, leto 1889, št. 67)
- 122 Gradnja Šmajdove vile v Radovljici (Domoznanski arhiv Knjižnice Antona Tomaža Linharta Radovljica, 10. 11. 1939)
- 124 Pismo Marije Šmajd Albinu Šmajdu leta 1941 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, Dnevnik, šk. 932, pag. 2116)
- 128 Sodba ljubljanskega okrožnega sodišča proti Matku Vostnerju in soobtoženim (SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, serija 9, šk. 373, Sodba Ko 484/46)
- 131–133 Zagovor Marije Šmajd pred sodiščem (SI_ZAL_LJU/0085, Okrožno sodišče Ljubljana, serija 9, šk. 373, Sodba Ko 484/46)

DNEVNIK dr. Albina Šmajda (1941–1946)

- 146 Izrezek iz časopisa Jutro, 20. oktobra 1941: Dvajset smrtnih obsodb na Gorenjskem (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1635)
- 168 Letak OF: poziv izvršnega odbora Osvobodilne fronte na protestno akcijo proti okupatorju 29. oktobra 1941 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1643)
- 174 Letak OF: Živela osvobodilna fronta slovenskega naroda (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1647)
- 175 Izrezek iz časopisa, 30. oktobra 1941: uradni razglas o predpisih za promet in gostinske obrate (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1648)
- 178 Dovoljenje za prosto gibanje po 21. uri, (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, šk. 932, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1651)
- 186 Letak OF: poziv izvršnega odbora Osvobodilne fronte za protestno akcijo proti okupatorju 1. decembra 1941 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1657)
- 192 Izrezek iz časopisa: članek o smrtni obsodbi Jožeta Mihelčiča, 6. decembra 1941 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1662)
- 195 Izrezek iz časopisa Jutro, 19. decembra 1941: objava sodbe vojaškega sodišča (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1664)
- 206 Izrezek iz časopisa Slovenec, 8. decembra 1941: obvestilo Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino o likvidaciji premoženja na nekdanjem jugoslovanskem ozemlju (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1677)
- 208 Letak OF: Slava padlim narodnim junakom (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1678–1679)

- 210–213 Razglas Friedricha Rainerja v nemškem jeziku (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1681–1682)
- 225 Izrezek iz časopisa Slovenec, 7. februarja 1942: Odredba o gibanju prebivalstva v Ljubljanski pokrajini (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1691)
- 225 Letak OF (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1693)
- 228 Izrezek iz časopisa Il Piccolo: članek z naslovom Smrtna obsodba vojaškega sodišča v Ljubljani (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1695)
- 236 Propagandni listki Osvobodilne fronte (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1704)
- 250 Izrezek iz časopisa Jutro, 22. februarja 1942: zapisa v spomin Avgustu Praprotniku in Silvinu Sardenku (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1722)
- 251 Izrezka iz časopisa Jutro, 22. februarja 1942: članek o nastanku Gorice, članek o umoru Avgusta Praprotnika (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1723–1724)
- 252 Izrezek iz časopisa Slovenec, 22. februarja 1942: zapis v spomin Alojziju Merharju (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1725)
- 253 Izrezek iz časopisa Slovenec, 22. februarja 1942: članek o umoru Avgusta Praprotnika (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1726)
- 259 Zapisi med 24. junijem in 1. julijem 1942 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1154)
- 315 Zapisi med 2. in 9. septembrom 1943 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1265)
- 447 Koledarček, marec–junij 1944 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik)
- 466 Zapisi med 17. in 23. septembrom 1944 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1896)
- 500–501 Zapis 27. februarja 1945 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1956–1957)
- 516 Izrezek iz časopisa: program prve prireditve Slovenske domobranske legije (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 1334)
- 517–519 Začasni potni list, 1944 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 2120)
- 520 Potrdilo o odvzemu sablje, 16. aprila 1941 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 2139)
- 521 Prošnja za razgovor, 1. marca 1942 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 2141)
- 522 Osebna izkaznica Albina Šmajda, 1942 (SI AS 1931, RSNZ SRS, Podfond Ostanki meščanskih strank, ZA 600–20, Arhiv dr. Šmajda, šk. 932, Dnevnik, pag. 2142)

OSEBNI DOSJE Šmajd dr. Albin (1946)

- 576 Obrazec Ozne za osebni dosje Albina Šmajda
(SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 34–36)
- 577–578 Del zapisnikov iz zaslišanj Albina Šmajda s strani uslužbencev Ozne
(SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 91 in 95)
- 640–641 Prepustnica za gibanje po Ljubljanski pokrajini, 1942
(SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 149–150)
- 642–643 Prepustnica za gibanje po Ljubljanski pokrajini, 1943
(SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 151–157)
- 644 Dovoljenje 11. armadnega zbora za potovanja v Ljubljano, 1943
(SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 158–159)
- 645 Dovoljenje 11. armadnega zbora za gibanje v času policijske ure in nošnje pištole, 14. oktobra 1942 (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 404, Osebni dosje Šmajd dr. Albin, pag. 160)

BIOGRAFIJE

- 653 Juro Adlešič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 654 Ivan Ahčin (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 658 Jaka Avšič (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./898)
- 659 Ferdinand Babnik (Saje, Franček. *Belogardizem*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani, 1952)
- 660 Pietro Badoglio (Getty Images.it)
- 661 Stojan Bajič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 662 Franc Bajlec (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 663 Marko Bajuk (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 665 Jože Basaj (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 666 Aleš Bebler (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./125)
- 669 Engelbert Besednjak (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 670 Ladislav Bevc (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 671 Mirko Bitenc (SI AS 1914, Četniško poveljstvo za Slovenijo, šk. 2, p. e. 43)
- 673 Stanko Bitenc (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 31, 662)
- 673 Josip Bitežnik (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 679 Fran Bradač (Slovenska biografija.si)
- 680 Anton Brecelj (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 680 Bogdan Brecelj (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 4487)
- 681 Marijan Brecelj (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./96)
- 682 Hugo Bren (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 686 Stanko Cajnkar (Slovenska biografija.si)
- 687 Izidor Cankar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 691 Albin Cerkvenik (Sistory.si)
- 694 Lavo Čermelj (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./877)
- 695 Ivo Česnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)

- 696 Ivan Marija Čok (Slovenska biografija.si)
- 697 Henrik Čopič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 698 Milan Čopič (Slovenska biografija.si)
- 699 Alfonz Čuk (Slovenska biografija.si)
- 700 Miodrag Damjanović (Wikipedia)
- 701 Janko Debeljak (Saje, Franček. Belogardizem. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod v Ljubljani, 1952)
- 702 Tine Debeljak (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 703 Juraj Demetrović (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 706 Momčilo Djujić (Wikipedia)
- 707 Ivan Dolenc (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 708 Anton Dolinar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 710 Clemens Druschke (Prosen, Majo. Videl sem ga prav od blizu – Druschkeja namreč, tega, med nemško okupacijo in za vse večne čase zagotovo najbolj osovražene in krutega jeseniškega gestapovca. *Knjižnica A. T. Linharta Radovljica*, 2. 12. 2015)
- 711 Anton Duhovnik (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, šk. 66)
- 712 Lambert Ehrlich (Pust, Anton, Reven, Zdenko, Slapšak, Božidar (ur.). *Palme mučeništva: ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*. Celje: Mohorjeva družba, 1995)
- 714 Fanouš Emmer (Nova Slovenska zaveza, št. 66)
- 715 Tone Fajfar (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./184)
- 718 Milan Finec (Twitter, Miran7777)
- 719 Fran Saleški Finžgar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 720 Franc Frakelj (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 1090)
- 723 Boris Furlan (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 577)
- 725 Franc Gabrovšek (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 726 Mirko Geratič (Nova Slovenska zaveza, št. 80)
- 727 Franc Glavač (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, šk. 66)
- 728 Odilo Globočnik (Bundesarchiv – Bilddatenbank.de)
- 729 Andrej Glušič (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 490)
- 730 Jožef Godina (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 732 Jože Golec (Podbersič Renato, Pohaba resnice, Reporter, 8. 4. 2015)
- 733 Adolf Golia (Picryl.com)
- 733 Franja Golob (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 735 Henrik Goričan (Nadškofijski arhiv Ljubljana, Boj proti veri in cerkvi)
- 736 Andrej Gosar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 739 Emilio Grazioli (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 740 Alojzij Grebenc (Ognjišče.si)
- 743 Janez Grum (Družina.si)
- 744 Lovro Hacin (Wikipedia)
- 746 Franc Heinrihar (Geni.com)
- 748 Vidko Hlaj (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 4889)

- 751 Ignacij Hren (Vidovič Miklavčič, Anka. *Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929–1941. Upravna ureditev, prebivalstvo, kulturni dogodki in gospodarstvo*. Vrhnika: Muzejsko društvo Vrhnika, 2007)
- 752 Alojzij Hrovat (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 753 Lojze Ilija (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 754 Albert Ilovar (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 489)
- 756 Janez Janež (Wikipedia)
- 756 Evgen Jarc (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 757 Janko Jarc (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 758 Mirko Javornik (Javornik, Mirko. *Srečanja z nepoznanimi. Knjiga o potih in ljudeh*. Ljubljana: Delavska založba, 1934)
- 759 Celestin Jelenc (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 760 Nikolaj Jeločnik (Nova Slovenska zaveza, št. 11)
- 761 Dobroslav Jevdjevič (Wikipedia)
- 764 Ivo Juvančič (Katoliška cerkev.si)
- 767 Zdravko Kalan (Družina.si)
- 769 Vladimir Kante (Vidic, Jože. *Po sledovih črne roke*. Ljubljana: Borec, 1975)
- 771 Edvard Kardelj (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./20)
- 772 Leopold Kemperle (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 773 Ivo Kermavner (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 775 Boris Kidrič (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./26)
- 776 Zdenka Kidrič (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./81)
- 776 Jaroslav Kikelj (Pust, Anton, Reven, Zdenko, Slapšak, Božidar (ur.). *Palme mučeništva: ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*. Celje: Mohorjeva družba, 1995)
- 778 Anton Klinar (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 498)
- 779 France Koblar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 780 Edvard Kocbek (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./130)
- 781 Stanko Kociper (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 32, 510)
- 782 Franc Kogovšek (SI AS 1775, Poveljstvo 11. armadnega zbora, šk. 750)
- 783 Anton Kokalj (Nova slovenska zaveza, št. 29)
- 784 Riko Kolenc (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 4158)
- 784 Ludvik Kolman (Nova Slovenska zaveza, št. 8)
- 786 Milan Komar (Philosophia.si)
- 788 Danilo Koprivica (Borštnik, Pavle. *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998)
- 789 Anton Korošec (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 790 Milko Kos (Slovenska akademija znanosti in umetnosti.si)
- 792 Franc Kotnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 793 Janko Kotnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 794 Janko Kralj (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 795 Albert Kramer (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 796 Marko Kranjc (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)

- 797 Milan Kranjc (Mlakar, Boris. *Slovensko domobranstvo: 1943–1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica, 2003)
- 798 Janko Kregar (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 497)
- 799 Miha Krek (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 800 France Kremžar (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 800 Franc Krener (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 496)
- 801 Jovanka Krištof (SI AS 229, Ministrstvo za ljudsko zdravstvo Ljudske Republike Slovenije, šk. P36)
- 802 Jože Krivec (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 803 Peter Križaj (Twitter, Miran7777)
- 804 Andrej Križman (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 805 Anton Krošl (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 806 Jože Krošl (Kreačič, Goranka. Pričevanja: brata Jože in dr. Anton Krošl. *Zgodovinski časopis*, 66, 2012, št. 1–2, str. 164–210)
- 808 Alojzij Kuhar (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 808 Lovro Kuhar (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./33)
- 810 Franc Kulovec (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 811 Metod Kumelj (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 575)
- 814 Božidar Lavrič (Slovenska akademija znanosti in umetnosti – sazu.si)
- 815 Jože Lavrič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 816 Ivan Lavrih (SI AS 1775, Poveljstvo 11. armadnega zbora, šk. 750.)
- 818 Josip Lesjak (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 495)
- 818 Josip Leskovar (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 821 Dragotin Lončar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 822 Ivan Lovrenčič (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 824 Franc Ksaver Lukman (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 826 Janko Mačkovšek (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 827 Stanko Majcen (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 829 France Malovrh (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 831 Janez Marn (Nova slovenska zaveza, št. 67)
- 833 Ivan Martelanc (Jenkirbyhistory.getarchive.net)
- 835 Drago Marušič (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 836 Jakob Mavec (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 32, 744)
- 838 Vitko Mejač (Jan, Ivan. *Korenine zla: Odstrte zavese I*. Ljubljana: samozaložba, 1995)
- 839 Leopoldina Mekina (Tršan, Lojz. *Razbitje OF in partije v Ljubljani. Viri 10*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1996, str. 14–69)
- 840 Jože Melaher (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 842 Valentin Meršol (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)

- 845 Vladimir Miselj (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 846 Manja Mlejnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 847 Ivan Mohorič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 847 Jakob Mohorič (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 849 Ivan Mrak (Visit Ljubljana.com)
- 850 Anton Mrkun (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, šk. 67)
- 853 Črtomir Nagode (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 585)
- 854 Marko Natlačen (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 857 Karel Novak (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 32, 827)
- 861 Roman Pahor (Primorske.si)
- 864 Anton Perne (Sistory.si)
- 865 Ivo Peršuh (Nova slovenska zaveza, št. 65)
- 866 Pavel Pestotnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 868 Ernest Peterlin (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 32, 828)
- 871 Metod Pirc (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 573)
- 872 Otmar Pirkmajer (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 874 Tone Polda (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 876 Miha Potočnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 877 Avgust Praprotnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 879 Ljuba Prenner (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 880 Anton Prešeren (Ognjišče.si)
- 881 Ivan Prezelj (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 452)
- 883 Ivan Prijatelj (Svobodna Slovenija.com.ar)
- 884 Dinko Puc (Wikipedia)
- 886 Ludvik Puš (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 888 Friedrich Rainer (Österreichische Nationalbibliothek – onb.digital)
- 890 Avguštin Reisman (Bistričan.si)
- 891 Bogumil Remec (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 893 Josip Režek (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 894 Mitja Ribičič (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./52)
- 896 Mario Robotti (Ferenc, Tone. *Fašisti brez krinke: dokumenti 1941–1942*. Maribor: Obzorja, 1987)
- 898 Erwin Rösener (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 898 Fran Roš (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 899 Zdenko Roter (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 4321)
- 900 Gregorij Rožman (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, šk. 59)
- 901 Leon Rupnik (Kladnik Tomaž. *Slovenska partizanska in domobranska vojska od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Vojaški muzej slovenske vojske, Defensor d.o.o., 2006)
- 903 Vuk Rupnik (Kladnik Tomaž. *Slovenska partizanska in domobranska vojska od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Vojaški muzej slovenske vojske, Defensor d.o.o., 2006)

- 903 Josip Rus (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 904 Josip Rustja (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 906 Franc Schaubach (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 907 Dušan Sernek (Godeša, Bojan, Dolenc, Ervin. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999)
- 910 Franc Slapar (Jan, Ivan. *Korenine zla: Odstre zaves* I. Ljubljana: samozaložba, 1995)
- 910 Ivan Slokar (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 911 Rudolf Smersu (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 912 Franc Smodej (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 913 Franc Snoj (SI AS 1931, RSNZ SRS, šk. 570)
- 914 Janko Soklič (Vidic, Jože. *Po sledovih črne roke*. Ljubljana: Borec, 1975)
- 916 Aleš Stanovnik (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 917 Ivan Stanovnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 918 Janez Stanovnik (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 4510)
- 918 Miloš Stare (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 919 Marjan Sterniša (Borštnik, Pavle. *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998)
- 921 Anton Sušnik (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 921 Dejan Suvajdžič (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 482)
- 922 Vladimir Svetina (SI AS 1589/IV, Centralni komite zveze komunistov Slovenije, šk. 4479)
- 923 Severin Šali (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 925 Anton Šinkar (Pust, Anton, Reven, Zdenko, Slapšak, Božidar (ur.). *Palme mučeništva: ubiti in pomorjeni slovenski duhovniki, redovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*. Celje: Mohorjeva družba, 1995)
- 925 Matija Škerbec (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 927 Karel Škulj (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 928 Jakob Šolar (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 931 Franc Štrubelj (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 3669)
- 932 Vladimir Šuklje (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 935 Joško Tischler (Vzajemnost.si)
- 936 Matej Tomazin (Nadškofijski arhiv Ljubljana, 107, P)
- 937 Angelik Tominec (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 938 Roman Tominec (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 939 Tone Tomšič (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./67)
- 941 Tone Tratnik (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 3702)
- 942 Lojze Ude (SI AS 1193, Ude Lojze, šk. 1, ovoj 6)
- 945 Andrej Uršič (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 947 Vladimir Vauhnik (Obrazi slovenskih pokrajin.si)
- 948 Andrej Veble (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 949 Narte Velikonja (Slovenska biografija.si)

- 951 Josip Vidmar (SI AS 1549, Zbirka fotografij Zgodovinskega arhiva CK ZKS, I./70)
- 952 Milko Vizjak (Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Fototeka, šk. 29, 446)
- 954 Alojz in Gabrijela Vogelnik (Nova slovenska zaveza, št.72)
- 957 Alojzij Voršič (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 959 Pavel Vošnar (Borštnik, Pavle. *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998)
- 961 Veri Winkler (SI AS 1589/IV, Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, šk. 3745)
- 962 Karel Wolbang (Nova slovenska zaveza, št. 41)
- 963 Marjan Zajec (Razdrih, Andrej, Premzl, Primož (ur.), *Slavni slovenski pravdarji: slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2018)
- 965 Ciril Žebot (Digitalna knjižnica Slovenije – dlib.si)
- 968 Franc Župec (Družina.si)

Objava dnevnika in drugega gradiva, ki je ostalo po Albinu Šmajdu, je pomemben doprinos za nadaljnje raziskovanje druge svetovne vojne na Slovenskem. Treba pa je to Šmajdovo »ostalino« ali zapuščino razumeti in jo predstavljati brez ideoloških in političnih namer. Dnevnik in celotno gradivo, ki ga je ustvaril Šmajd, je predvsem zgodovinski vir, ki bo dopolnil vedenje o dogajanju v času druge svetovne vojne pri nas. Objavo je treba razumeti predvsem, če ne kar izključno, kot prispevek zgodovinopisja oziroma prispevek zgodovinopisju in ne kot ideološko orožje. Zgodovinski vir, kar je z objavo, zlasti takšno, kot jo je pripravil Arhiv Republike Slovenije, postala tudi zapuščina Albina Šmajda, ima predvsem znanstven namen.

dr. Zdenko Čepič

Uredniki so opravili izvrstno delo, ki pomeni nov pomemben kamenček v mozaiku razumevanja zapletenega dogajanja in osebnih izbir med okupacijo, revolucijo, protirevolucijo in kolaboracijo na Slovenskem. Poleg tega knjiga dopolnjuje poznavanje tragičnih dogodkov med drugo svetovno vojno in hkrati izpostavlja protagonista, intelektualca in organizatorja, čigar delovanje v tistem času je v desetletjih skoraj popolnoma prekril prah pozabe.

dr. Renato Podbersič ml.

